VILLAE
IO. BAPTISTAE PORTAE, NEAPOLITANI,
LIBRI XII:

1, Domus
2, Sylua cædua
3, Sylua glandaria
4, Cultus & insitio
5, Pomarium
6, Oliuetum
7, Vinea
8, Arbustum
9, Hortus coronarius
10, Hortus olitorius
11, Seges
12, Pratum.

IN *quibus maiori ex parte, cùm verus plantarum cultus, certaq́; insitionis ars, & prioribus seculis non visos producendi fructus via monstrantur; tum ad frugum, vini ac fructuum multiplicationem experimenta propemodum infinita exhibentur.*

Adiecto INVENTARIO quamcopiosissimo.

M D XCII.

FRANCOFVRTI
Apud Andreæ Wecheli heredes, Claudium Marnium, & Ioannem Aubrium.

Cum S. Cæsareæ Maiestatis priuilegio.

AVT

inuidi scil
videor) vi
incomptos
deniq, tot
mortales)
nostræ se
alienam
cessent, q
eos ingre
suorum h
concinna
derant
grinati
ptas, no
pta exp
laboribi
tui æqu
sit, circ
subire, s
consider

AVTORIS, DE SVA VILLA, PROOEMIVM.

ONSTITVI, *lector optime, vt Socrates sui gymnasij vestibulo,* ἀγεωμέτρητος οὐδεὶς εἰσίτω, *scriptum præfixerat, ne illuc ingrederentur, qui secum circinum (quo Geometræ in metiendis figuris vtuntur) non attulissent, quo se ipsos metirentur intelligerent; ita huic meæ villæ ianuis,*

PROCVL, PROCVL ITE PROFANI,

inuidi scilicet, obtrectatores, & male feriati. Isti enim (vt videre iam mihi videor) vix limine ingresso, syluas horridas, pomariũ inconcinnum, hortos incomptos, vineam malè ordinatam, segetes & pascua arida sterilia\'q;, ac deniq; totius villæ incompositum dicent corpus, & nostris (proh dij immortales) floridis hortis Austrum, satis nebulas & rubigines, ac demum nostræ segeti diram calamitatem exoptabunt, ac nimis quàm licenter in alienam messim manum imponent, atq; serpentum lingua hominem incessent, qui patefactis ianuis, eximia liberalitate libenter precatur, vt in eos ingrediantur, & iucundissimo aspectu, & quam vberrimis fructibus suorum hortorum vtantur, fruantur, quos quidem summo labore excoluit, concinnauit, compsit, expoliuit, & in quincuncem construxit. Nec considerant vniuersas quas hic satas vident plantas non sine multiplici peregrinatione esse conquisitas, singulari diligentia è diuersis regionibus acceptas, non sine sumptu, ac summo studio quæ veterum de his extarent scripta experiendo, noua inueniendo, nostro vsui accommodando, vt alienis laboribus frui possemus. Sed qui consimile munus obierunt, nostroq; conatui æquiori animo indulgebunt, hi nostram villulam, quantulacunque sit, circumeant, hortulos & viridariola considerent, nec tædeat montes subire, syluas, & oliuetum, & tandem si optimè cœlo terram associauimus considerare. Sed cur tam ingens onus, nec nostris humeris par susceperim,

quum plerosque sciam tam Græcos, quàm Latinos, singulari exactaq́ doctrina præditos, huic rei specialiter incubuisse, in causa fuit, me non parum facturum esse, si studiosis omnibus, ac rerum naturæ exploratoribus integram, exactamq́ agricolationis historiam conscripsissem: nam ex eis, qui extant, nemo fuit, qui id attigerit. Hesiodus Bœotus Græcus, vt altius rem exordiar, qui omnium princeps de agricultura celeberrimè cecinit, de segetibus aliqua, de arboribus aut vitibus perparum, de reliquis nihil dixit. Eius interpres Virgilius Maro, qui Romana per oppida Ascreum carmen resonare fecit, hortorum dotē aufugit, è tantisq́ quæ retulit, flores modo rerum decerpsit, quindecim vuarum generibus nominatis, tribus oleæ, totidem pyrorum, malo tantum Assyrio; cæteris omnibus neglectis. Theophrastus Eresius extra omnem ingenij aleam positus, vt singulari sua eloquentia diuinum nomen sortitus sit, cuius doctrinam tanti Aristoteles fecit, vt suæ academiæ eum principem substituerit, absolutum opus tum de historia plantarum, tum de causis conscripsit, ex quo, tanquam è vasto mari subsecutæ ætatis cæteri, ingenio & scientia præcellētes, quicquid de plantis scripserunt, hauserunt, hauriendumq́ censent vno ore docti omnes: & me iam à scribendo deterruisset, nisi viderem eius libros non tam idoneos esse iis, qui agrum colere volunt, quàm qui scholas philosophorum. Nos singularis cuiusque plantæ ab eo historiam variis in locis distractam, membratim collegimus, & in vnum corpus coegimus, vt Absyrtus ille Medeæ non tam membratim fuerit conquirendus; & obscuras cultus causas, quas ipse breuissime reddidit, nos perspicuis & quam potuimus clarioribus verbis describere conati sumus, vt non solum ingenio & arte claris, sed rudibus & rusticis clarescerent; multarumq́ plantarum cognitionem, quæ iam vetustate, & in tanta nominum ambiguitate & stirpium multitudine, obliterata erat, ex Orco reuocauimus, vt pro virili innotescerent: eumq́ denique tanquam optimum præceptorem in omnibus consectabimur. Cassianus Bassus alioquin Constantinus Cæsar, qui ex veteribus Græcis selecta agriculturæ præcepta compilauit, adeo omnia breuiter perstrinxit, vt qui authores illos viderint superflua, qui carent illis parum vtilitatis colligere possint. Ex Latinis M. Cato hominum summus in omni vsu: ille triumpho & censura super cætera insignis, magis tamen etiamnum claritate literarum præceptisq́ omnium rerum expetendarum datis Romano generi, inter prima verò agri colendi illius æui confessione optimus, ac sine æmulo agricola: cuius doctrinam tanti Plinius fecit, vt eius dicta, tanquam oracula

racula obseruari præcipiat: de agricultura non nisi aphorismos quosdam, breuiaq́; præcepta de aliquibus, multis omissis. M. Varro philologis potius, quàm rusticis librum conscripsit. Columella de vineis quàm luculenter, de segetibus, horto & arboribus aliqua, de cæteris nihil attigit. Plinius & Palladius non nisi, quæ ex his exceperunt, habent. Nec ignoro ingentem neotericorum esse turbam, sed sine doctrina, experientiaq́;: nil aliud nisi quæ ex his de pagina in paginam transcripserunt. Sed & illud obseruandum, quod in hac arte tanquam rei caput, & summa est, rei agricolationis scriptores, non solum inter se varios & discordes esse, sed mutuo contrarios: nam vt qui in Bithynia Pergamo, vel sub æquinoctiali sunt, cito serunt, demetunt, vindemiant, condunt: cōtra verò qui sub septentrionali polo, serissimè: in media verò regione degentes medij sunt: sic etiam Asiani frigidis locis aliquas plantas exponunt, cōtrà septentrionales æstuosis, medianæ regiones apricis. Vnde nec idem solum, cœlum idem plantis tribuunt, & tandem secundum eorum regionem quisq́; regulas præscripsit, vt horum præcepta, illis è regione sint opposita, vnde iis, qui eorum regulis vsuri sunt maximè ansam errandi præbeant: huic defectui succurrere impossibile iudicabam: sed quum cogitarem omnia à Deo sapientissime condita, nihilq́; sine sua doctrina; cœpi mecum ipse sciscitari & rem animo versare, tandem noui vnamquamque secum plantam suæ rationis, cultus, soli, & cœli indicia ferre, sua physiognomonia siue partiū compositione hæc omnia indicare, vt in physiognomonicis abunde diximus: sic & vnoquoque capite sui cœli, soli, & cultus suas cuiusque regulas ex se ipsa indicauimus, ac omnium primum docuimus. Præterea tum ex antiquis scriptoribus, tum ex neotericis, quos vsque adhuc videre contigit flores, fructus, plantas, & quicquid pulchri, optimi, & vtilis iudicauimus, extirpauimus, in hanc nostram villam plantauimus, digessimus, seruimus, & inseruimus, vt nil eorum, quæ ad plantarum cognitionem ex philosophis, philologis, poëtis, medicis, agricolis, & rerum naturæ exploratoribus, spectant, desiderari possit. Ex quibus non transcripta solùm, sed quæ ex probatissimis authoribus collecta, de his peruigili studio, perpetua obseruatione, sumptu, labore, & quotidiana experientia periculum fecimus, & peritissimorum agricolarum testimonio comprobata, literis mandauimus. Nec me putetis obsecro Nicandrum Colophonium illum, qui quum ex vrbe nunquam discessisset, de re rustica scribere ausus sit: nam quum ab vrbe, amicis, cæterorumq́; consortio longius exulare contigisset, ne otio tabescerem vrbis & amico-

rum desiderium plantis serendis, inserendis, cicurandisq; leniebam. Et vt prætorias, triumphales, & regias maiorum nostrorum manus ab aratro, ligone, & pastino non abstinuisse legimus: sic nos nostras non illibenter adhibuimus. testes sunt vineæ meæ, arbusta, horti, viridaria, & amicorum, in quibus innumerabiles visuntur plantæ, mea manu consitæ, insitæq; posteris relinquendæ, nec solum solitos & suetos fructus ferentes, sed nec adhuc hominibus visos, & nostris maioribus inuisos, quos studio, arte & experientia producere didicimus. Stirpibus omnibus delineationes, si quæ ex antiquis extarent suffecturas apposuimus, sin minus, expositam oculis plantam ex omnibus partibus repræsentauimus, & viuis quibusdam coloribus designauimus, vt omnibus cognoscibilis esset. Nec parum opis recentioribus agricolis præstitimus, quum maiores nostri in alicuius plantæ effigie repræsentanda, notas tam paucas, & incertas apposuerunt, vt quoduis aliud potius, quàm plantam illam repræsentare videantur, ne vni vultum exhiberemus, quem alteri conuenire docebatur. Maximam me Medicorum gratiam consecuturum spero, quum in dignoscenda alicuius plantæ facie à Theophrasto, Dioscoride, Galeno, vel Plinio descripta, non parum insudarim: id obiter in processu Medicis profuisse de agricultura tractanti quid obfuit? Plantarum, & fructuum nomina, præsertim Campaniæ nota adiunximus, vt antiqua nostris sæculis innotescerent. Poetarum fabulas interpretati sumus, vt sub inuolucris latentes plantæ cultus & vires innotescerent, vt nil nostris in his historiis nosci dignum possit desiderari. Libros, capita, & capitum partes ita ordinauimus, vt quisque facile sciat, & inueniat quæ concupierit. Sed nollem vos ante nostræ villæ vestibulum diutius retardare. fores iam patefactæ sunt, vicina est, ingredimini hilare, & fruimini.

HÆRE-

HÆREDES VVECHELI CANDIDO LECTORI S.

VIVS operis exemplar, beneuole lector, antequam ipsum prelo subiiceremus, viro cuidam erudito relegendum tradere nobis operæpretium visum fuit, vt si qua errata in eo vel inter describendum vel alia ratione commissa forent, ea cum iudicio corrigerentur, quò opus istud quàm fieri posset emendatissimum prodiret: sicut & solemus omni conatu & opera, quantum in nobis est, curare & efficere, vt libri qui à nobis excuduntur, quam emendatissimi in lucẽ prodeant, nec in eum finem vllis sumptibus parcere. Inuentum est autem exemplar istud mendosissimũ atq; infinitis erratis scatens: quod describentis incuriæ potius quàm authoris oscitanciæ tribuendum censemus. Primum enim Græca vocabula ferè vbique erant miserè deformata, literis vel mutatis vel transpositis vocibus integris sæpenumero corruptis & deprauatis, accentibus vel omissis vel malè collocatis. In Latinis verò innumeræ mendæ: nam præter grammaticalia errata penè infinita, sensus etiam multis in locis vel nullus, vel mutilus, vel inuersus: affirmationes pro negationibus, & negationes pro affirmationibus: distinctiones prauæ: loca citata & desumpta ab authoribus antiquis pessimè descripta, vt in singulis ferè locis consulendi fuerint authores ipsi, vt loca citata suo sensui vel nitori redderentur. Qua in re summam fidem & diligentiam ab eo, qui hoc munus à nobis rogatus in se suscepit, adhibitam esse res ipsa testatur. Cuius diligentia tamen tanta esse non potuit, vt omnia loca corrupta restitueret. Sunt enim quędam, quamuis non multa ita deprauata, vt ad eorum sensum assequendum plusquam OEdipo coniectore opus foret, quæ lectorum iudicio relicta sunt. Cætera quæ iudicio & cõiectura emendari potuêre, quanta fieri potuit religione iuxta rei naturam & authoris sententiam restituta sunt. In cuius rei fidem conferat, qui volet, librũ quintum & sextum, nempe pomarium & oliuetum, huius operis & editionis cum editione Neapolitana, (nam duo illi libri iam antea Neapoli seorsim fuerunt excusi) ac videbit, à quot & quantis mendis illi sint repurgati. Nec putandum alios libros huius operis manuscriptos qui nondum in lucem prodierant, emendatiores fuisse, cùm potius mendosiores extitisse vere affirmari possit. Hunc ergo laborem in studiosorum gratiam susceptum speramus multis vtilem & ipsi authori gratum futurum. De hisce autem, beneuole lector, te monitum voluimus, vt nostram diligentiam in curandis emendationibus librorum, quos excudimus, perspectam habeas, nosq; & nostros labores tanto æquiore & gratiore animo prosequaris. Vale.

PRIVILEGII SVMMA.

CÆSAREÆ *Maiestatis priuilegio cautum est Andreæ* Wecheli *hæredibus, Claudio Marnio & Ioanni Aubrio, ne quis* IOAN. BAPTISTÆ PORTÆ Neapolitani VILLÆ libros hosce duodecim *intra sacri Romani Imperij, & omnium regnorum ac prouinciarum imperialium fines, eodem vel alio charactere excudere, aut vbicunque recudenda dare, aut alibi impressa importare, vendere vel distrahere palam vel occultè ausit. Idem priuilegium iis concessum, de aliis etiam auctoribus, in philosophica, medica & iuridica facultate, aliisq; disciplinis liberalibus, ad sex cuiusque editionis annos. Quod sacræ Maiestatis interdictum si quis neglexerit, non modò libris expreßis, verum etiam insuper decem marchis auri puri, imperiali fisco, fraudis vindici & dictis* Wecheli *hæredibus, ex æquo soluendis, mulctabitur, vt latius in Cæsareo diplomate declaratum est, dato Viennæ* XXV *mensis Maij, anno Domini* M D LXXXII.

Rudolphus.

V. Io. Bapt. Weber.

Ad mandatum sacræ Cæs. Maiest. proprium

P. Obernburger.

IOAN.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER PRIMVS
SIVE
DOMVS.

De Agriculturæ laudibus, & necessitate. CAP. I.

ATIS sanè inurbanum, & rusticum videretur, si nostram villam ingressurus, in ipso statim ianuæ limine, ab aliqua ingentium ipsius laudum præfatione deficerem. Animo autem volutanti, quæ, qualésve fuerint Agriculturæ diuitiæ, delitiæque, adeo innumeræ occurrunt, vt vnde incipiam, non sat assequi possim. Nam si necessitatem considero, tanto est humano generi emolumento, vt ea carere nullo modo possis. Si vtilitatem, inter primas non postrema: aut quæ nam illi poterit comparari? Si voluptatem dignitati commistam, ea est excellentia, ea authoritas, ea denique maiestas, vt non reperias vnam ex maximarum artium numero, quæ non illi, tanquam reginæ famulari videatur. Sed in huius pomœrij angustiis nostræ orationis pauperiem vereor & reformido, quum linguam in eloquentiæ studiis non ita exercuerim, vt strenuas manus in eius exercitatione nauiter impenderim. Sed ita suis floribus exornari velim, vt nil ipsius gloriæ authoramento detraherem, & quæ loquar omnia, & meliora, & (vt verè sunt) locupletiora ob oculos exponerem, ac vellem, si possem, vt nouus Atlas humeris terram ad astra vsque sustollere. Quòd humano generi pernecessaria sit, euidentius est, quàm vt pluribus probari velit: sine enim rebus, quas rerum parens, & nutrix Natura edit, humana conditio subsistere nō posset, & qui id negauerit, & ma-

trem ipsam, & nutricem negabit. Arborum, herbarumq; fructibus vescimur, & iis quoque cætera vescuntur animalia, quibus & nos victitamus: iccirco plantas ante omnia animalia mundo natas Theophrastus, Porphyrius, & Eusebius enunciarunt, & ante eos verissimus Moses, qui tertia die Deum Opt. Max. pomiferum lignũ, sexta verò animalia produxisse tradidit. Diuus Chrysostomus Deum scribit terræ culturam ante omnes alias artes in vitam intulisse, ac protoplasto iussit agriculturam quandam obire, non laboriosam, non ærumnosam, sed multam sibi præbentem Philosophiam. Sardi eò dementiæ venerunt, vt arbores terra antiquiores dixerint, Apollonio Tyanæo referente. Hippocrates pomis, & seminibus homines ali debere arbitrabatur, quòd iisdem per exordia vsus fuisset. Idem testatur Ouidius:

Metam. lib. 1.

Ipsa quoq; immunis, rastroq; intacta, nec vllis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus:
Contentiq; cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus, montanaq; fraga legebant,
Cornaq;, & in duris hærentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patula Iouis arbore, glandes.

Plato Cyclopas cibis ex fructibus spontè prouenientibus viuere scripsit. Philostratus Indos, qui iuxta flumen Indum habitant, syluestrium arborum fructibus. Plinius, & Solinus iisdem Hyperboreos, qui vltra Riphæos montes incolunt. Herodotus Aracis fluuij insularum accolas plantarum fructus maturos colligere, & ad hyemalem cibum reponere ait. Strabo Massagetas ex syluestribus fructibus expressos succos bibere, iisque victitare. Pollux veterum cibum drupas fuisse. Plinius Astomorum Indiæ gentem sine ore, solo odore radicum, florum, & præsertim syluestrium malorum viuere, quæ manibus semper habet, eaque longiore itinere defert, ne desit olfactu cibus. Plutarchus in Artaxerxe Cadusios scribit pyris, malis, ac cæteris fructibus vesci: solo fruges denegante. Athenæus Atheniẽses solùm ficubus nutriri, Argiuos, & Tirynthios pyris syluestribus, Medos amygdalis, Indos arundinibus, Carmanos palmis, & Persas terebintho. Immò arborum nulla est, quæ plures populos alat, atque palma: nam Nasamones eius pane victitant. Arimphæi ex arbore Pontica dicta, ex Herodoto. Sunt & populi, qui ex cibo nomen adepti sunt. Libyæ populi ex loti arboris fructu viuentes, Lotophagi vocati sunt ab Homero. Æthiopes Rhizophagi, quòd cibus ex radicibus, Diodoro Siculo authore. Spermophagi nõ procul a Meroe Nili insula, quòd è seminibus panem ad victum conficiant. Arcades è glandium esu Pythiæ oraculo Balanophagi vocati sunt, Plutarcho, & Plinio referentibus: inde esculus è genere glandiferarum, ab esu nomen indepsit: cæteros ne lectores tædio afficiamus, consulto omittimus. Nutriuntur radicibus, frondibus, & fructibus animalia, quibus percipuè nutritur homo: cerui, capreę, apri, lepores, cuniculi, & cętera. Nec solùm quæ terrã inhabitant, herbis viuunt, sed & quæ mare, & aëra, reptiliaq;. In

his authoritates Poëtarum adducemus. Maro:

Paſcitur in magna ſylua, formoſa iuuenca.
——— non, me paſcente, capellæ
Florentem cythiſum, & ſalices carpetis amaras.
Lenta ſalix fœto pecori.
Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis.

Ex frondibus faſciculos componunt agricolæ, quos ſub tecto ad boues, & pecora ſeruant, vt iis hyeme paſcantur. Et frondatores qui eas legere conſueuerant, canere ſolebant. Idem:

——— canit frondator ad auras.

Pecus oleaſter opimat, oues vlmeis frōdibus, capræ fraxineis commodè aluntur. Glans bobus cibus eſt. Plautus in Truculento;

Rus mane dudum hinc ire me iuſſit pater, vt bubus
Glandem prandio depromerem.

Sed vt arbores primos hominibus cibos præbuerunt, ita & habitacula, quarum vmbra, ramis, & truncis ſe aduerſus ſolis, pluuiarum, imbrium, & niuium moleſtias tuerentur. Ouidius:

Pro domibus frondes norant.

Nemeſianus:

Sylua domus, cubilia frondes.

Quintus Fabius Pictor, Primis hominibus non domus extructæ, ornatæque, ſed vimina, & caua arborum ligna, in quibus tectorum vice inhabitarent. Eutropius idem, ex frondibus, & virgultis contextis caſulas habitaſſe. Immò adhuc ſunt nationes, quæ à primo more non receſſerunt. Narrat Herodotus Scytharum Argippæos, eam partem ad auroram vergentem, incolentes, ſub arboribus incubare. Pomponius Mela de Scythis idem ſcribit. Dionyſius ſuæ Africæ Maſſylos per ſyluas, & ſaltus errare ſcribit. Arimphæos Aſiæ populos nemora pro domiciliis habere. Indorum nonnullos ſub ficu, ac æſtate, ob animalia venenoſa, in arboribus lectos ſternere, & Brachmanas ſacerdotes illos in ſyluis agere, & corpus frōdibus veſtire. Gallorum Magos Druidas arborum lucos eligere: Arabas arbores pro tuguriis habere, Plinio, & Solino authoribus. Ex hac antiquitus ſyluarum habitatione, quum homines ſoli errarent per nemora, & educta ſecum ſobole, è ſyluis egrederentur, ex arboribus nati exiſtimati ſunt. Ad id alludentes Poëtæ, homines ex arboribus procreatos finxerunt. Virgilius:

Genſq́; virûm truncis, & duro robore nata.

Arcadas iactari ſe ante aſtra natos, & hominum primos fuiſſe, primamq́; originem traxiſſe, narrat Statius.

Arcades hinc veteres aſtris Lunaq́; priores,
Agmina fida datis: nemorum vos ſtirpe rigenti
Fama ſatos, quum prima pedum veſtigia tellus

Admirata tulit, nondum arua, domuſq; nec vrbes,
Connubiiſq; modus: quercus, lauriq; ferebant
Cruda puerperia, ac populos vmbroſa creauit
Fraxinus, & fœta viridis puer excidit orno.

Fuerunt & ſyluæ non ſolùm hominum, ſed deorum habitacula. Virgil.

——— habitarunt Di quoq; ſyluas.

Hæc fuerunt numinum templa, priſcoq; ritu ſimplicia rura: etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant: nec magis auro fulgentia, atque ebore ſimulachra, quàm lucos, & in iis ſilentia ipſa adoramus. ex Plinio. Immò in campis Eliſiis, vbi beatorũ ſedes, nemora eſſe dicuntur. Nec ſolum arbores domos, ſed earũ trunci, & folia prima præbuerũt tegumenta. Cognata quidẽ res, à quibus & victũ, & domos accepiſſent, item & veſtes. Scribit Strabo Maſſagetas inſularum quarundam Scythiæ populos ſua arbore ſe veſtire. Plinius Aſtomos ex frondium lanugine. Arabes ex Cynæ arboris frondibus veſtes componere. Clemens ex Sarmatis Allobios indui plantarum corticibus, Mela Germanos iiſdem corpora contegi. Fœminas quaſque in calceatu ſuberis cortice vti videmus, & Plinius antiquitus in hyberno calceatu vſas fuiſſe tradit. Sunt & arbores lanigerę apud varias gentes, vt pretioſis indumentis ſericorum morem dederint, plurimorum authorum teſtimoniis memorabiles. Seres ſunt hoc lanificio ſyluarum nobiles perfuſam aqua depectentes frondium caniciem, apud Indos. Æthiopia illis cõtermina laniferas etiam habet arbores, quæ pro fructu lanam ferunt, qua ad veſtimenta vtatur. Virgilius:

Quid nemora Æthiopum molli canentia lana,
Velleraq; vt foliis depectant vellera Seres?

Ægyptus, authore Polluce, fert plantas, è quibus lanificium contexant. In Tylo inſula, arbores laniferas naſci tradit Theophraſtus, ex quibus telas, ac deinde veſtes, alias viles, alias pretioſas conficiant. Inſulæ cuiuſdam meminit Diodorus in Oceano meridiem verſus poſitæ, ex cuius lanugine incolæ ſibi veſtes præparant. Plinius in Atlante monte plantas cupreſſo ſimiles naſci tradit, quæ tenui lanugine obducantur. Atque in Co inſula cupreſſi, terebinthi, fraxini, & quercus flores, decuſſo imbre, vermes generant, qui ſtamen ad bombicinas veſtes faciant. Et ne longiùs exempla repetamus, ſunt & apud nos vermiculi, mori foliis ſati, qui vellus conflant, ex quibus pretioſæ veſtes conficiantur.

Ad alios plures humanæ vitæ neceſſarios vſus valet Agricultura. Cicero libro de diuinatione, Arborum autem confectione, omniq; materia, & culta, & ſylueſtri, partim ad calefaciendum corpus, igni adhibito, & ad mitigandum cibum vtimur, partim ad ædificandum, vt tecti ſeptique, frigora caloreſque pellamus. Magnos verò vſus affert ad nauigia facienda, quorum curſibus ſuppeditantur omnes vndique copiæ, plurimiſque maritimis rebus fruimur, atque vtimur.

De vtilitate, quæ prouenit ex Agricultura. CAP. II.

ARBORVM census eò certior, & quæstuosior est, quò necessitas, commoditas & frequentior vsus rerum ex Agricultura prouenientium nos magis vrget, magisque illis indigemus, vnde tam vtilis, vt omnium vtilitatum vtilissimus sit. M. Cato Agriculturam mercaturæ præfert, quũ ipsa periculosa, & calamitosa sit: præfert & ipsam fœnerationi, quum fœneratio illicita, & inhonesta sit ob maximum quæstum. Maiores nostri ita in legibus posuere: furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli: quanto peiorem ciuem fœneratorem existimarint, quàm furé, hinc licet existimare. Sed fœneratio, quæ cum terra fit, licita honestaque est, & quæstus maximè pius, stabilissimusque consequitur, & minimè inuidiosus. Cicero de senectute, terram nunquam imperium recusare dixit, nec vnquam sine vsura reddere, quod acceperat, sed aliàs minore, plerunque maiore cum fœnore. Semper enim boni assiduiq; domini referta est cella vinaria, olearia, & penuaria, villaq; tota locuples est. Abundat porco, hœdo, agno, gallina, lacte, caseo, melle. Iam hortum ipsi Agricolæ succidiam alteram appellant. tum conditiora facit hæc superuacui etiam operis aucupium, atq; venatio. Xenophon vltra animi voluptatem, domus augmentum Agriculturam habere dixit. Aristoteles in Politicis tradens maximum Agriculturę quęstum, exemplum affert de Thalete * Milesio, cui quum obiiceretur Philosophiæ studiũ propter inopiam, quasi inutile, & infructuosum, prospexisse illum ferunt per Astrologiam oliuarum vbertatem futuram, quumq; coegisset pauxillum pecuniarum, hyeme adhuc vigente, emptionem fecisse olei in Mileto, & in Chio pro paruo admodum pretio, vtpote nemine plus offerente, arrasque dedisse: quum itaque postea tempus venisset, multis subito quærentibus, vendidisse oleum, quanti ipse voluit, ac magnam vim pecuniarum inde superlucratum, ostendisse amicis, perfacile esse Philosophis ditari, si vellent, sed hoc non esse illis curæ. Hoc etiam Sextius è Romanis sapientiæ affectatoribus Athenis fecit eadem ratione, vt ex Plinio habetur. Iulius Græcinus, ex Columella, ad diligentem calculi ratiocinationem expendens quæstum, qui ex vineis excipitur, detractis impensis, quæ ex vineæ solo, pedamentis, viminibus, vinitoris mercede, impensis, & pretij vsura, dum vinea in infantia à fructu cessat, demum semper superexcedere quæstum semisse iudicat. Plinius cupressorum syluas apud antiquos quæstuosissimas dicebat, quòd ex his asseres, & perticæ amputarentur tertiodecimo anno, ac singulis denariis venirent, vt plantaria filiarum dotem appellare in more esset. Celebratur Acilius Sthenelus LX iugerum non amplius vineis excultis, atq; CCCC nummûm venũdatis: maxima fama Rhemmio Palæmoni in hisce XX annis mercato rus DC nummûm, pastinatis de integro vineis ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum CCCC nummûm emptori vendidit pendente vindemia: cucurritque non nemo ad spectandas vuarum in iis vineis strues. Arborum vectigalia publica, priuataque, antiquiori recentioriq; æuo

* *Plinius Democrito tribuit.*

plurima fuisse leguntur. Arabas singula millia talentorum thuris annua Persarum Regibus pensitasse refert Herodotus, pro quo etiam pendunt Gebanitarum Regi, cui eidem Sabæi quartam partem exoluisse scribit Plinius. E balsamo Romanis Iudæi tributa pendebant. Ex cocco alteram tributi pẽsionem Hispaniæ pauperes soluebant. Rhodiorum tributa fuere ficus, vinum, oleum, aliaque, quæ piget referre. Tandem nulla est ars, vt Xenophon inquit, quæ colentibus maiores gratias reddat, & auidos magis exaturet.

De voluptate, quæ ex villa, & arborum consitione percipitur.
CAP. III.

DIXIMVS de necessitate, & vtilitate Agriculturæ: ex iis simul coniunctis partus procreatur, qui voluptas, vel iucunditas dicitur: nec puto maius vitæ oblectamentum esse, vt quum feceris, quod necesse est facias, ex eo vtilitas proueniat. Sed quæ nam maior voluptas, quàm quæ cum vtilitate coniuncta est? Inter omnia enim quæ vtilitatem simul & iucunditatem pariunt, partes sibi primas vendicat Agricultura, vt ambiguum sit, vtilitatísne, an amœnitatis plus habeat. Deus magnam primo homini voluptatem daturus, in hortum delitiarum posuit, vt summa animi cum voluptate agrum coleret: non enim credibile est, vt ante peccatum ad laborem damnarit. Sed si omnium artium agricultura satis habet delitiarum, tunc maximas haberet, quod nil accidebat aduersi, vel cælo, vel terra, vt Augustinus refert. Quod enim maius, mirabiliusque spectaculum est, quàm positis surculis, iactis seminibus, insitis malleolis consideratione perspicere, quia neq; qui plantat aut rigat, est aliquid, sed qui incremẽtum dat, Deus? & si quid accedit extrinsecus, per illum accidit, qui regit & ordinat, inuisibilem Deum. Dicit Xenophon nil similem præbere voluptatem atq; ager, in quo spes sit, vt cultu melior effici possit: vnde vt ex voluptate caperes semper vtilitatem, agros, vbi optime excolueris, vendendos, atq; incultos è vestigio emendos, ob colendi iterum voluptatem. Sed quæ ex villa capiuntur, variæ & diuersæ sunt oblectationes. Cicero: Agro benè culto nil potest esse nec vsu vberius, nec specie ornatius, ad quem fruendum non modò non retardat, verùm etiam inuitat, atq; allectat senectus. In quamcunq; enim partem te verteris, incideritq; visus, decussatis plantarum ordinibus, ipsa loca circumspiciendi libertate se extendente, oculi alliciuntur, iucundiore prospectu depascuntur, vt nunquam satur sis mirari: immò oculi prospectu allecti, veluti ex occulto magnete ex se ipsis conuertuntur, contrahunturque, vt abstrahere eos non possis. Si ad ramos oculos sustollis, patulis frondibus, & tremulis iactantibus Solem non excludere, sed vt potius eludere videantur. Edera serpens arbores amplexatur, arbores pedamenta, ipsa eas circundat, & hilari cæsarie comat. Nec minus subtus ferax est graminum prouentus, qui terræ superficiem omnem viriditate ornat amœna, ac iucundo amicit decore: variaque florum lasciuia gemmeis coloribus depingit, qui non ingrato Naturæ

certamine dum alius alium ſuperare nititur, ſmaragdi, hyacinthi, amethyſtique vice terræ amictum interlinunt. Odor flores comitatur, variaque odorum fragrantia nares oblectat. Pratorum medio clari, lympidique fontes internitent, nec ſolùm eorum frigiditate tactum reficiunt, ſed tranſparentia exaugent iucunditatem: nam lucidiſſimo veluti in ſpeculo geminatum pratum, & nemus oſtendunt, verum alterum, imaginarium alterum: ſupra verum, in imo falſum. ſatis admodum ſuaue dixit Tibullus, æſtate in media, ſub Canis flagranti æſtu arborum vmbris refocillari.

Sub canis æſtiuos æſtus vitare ſub vmbra.

Et Claudianus.

Quum poſt labores ſub platani cubes
Virentis vmbra, vel gelido ſpecu
Torrentiorem fallere Syrium,
Et membra ſomno feſſa reſolueris.

Zephyrus præterea ſuſurrantibus foliis, ac laſciuientibus refrigerantem auram inſpirat, vt auium cantus imitari videatur. Auſonius.

Somniferumq; canit ſepes depaſta ſuſurrum:
Eſt & arundineis modulatio muſica ripis,
Incubuit foliis quoties leuis Eurus acutis.

Vento enim arundines feriente, ex earum ſibilo Poëtæ figmentum auſpicati ſunt, vt inde fiſtula repetta ſit. Tum demum nonnihil eſt, vt variis fructibus delecteris, non tempore vno, ſed diuerſis, alio matureſcente, alio renaſcente, alio decidente, vt vnuſquiſq; ex induſtria iucunditate te afficere ſataget. Rami fructibus onerati pondere incuruantur, ac ſe infra decumbenti offerunt. O quàm dulciſſimum eſt fructus ex arboribus, quas ſeuiſti, inſeruiſti, & coluiſti, propriis manibus colligere, & amicis, agnatiſq; iactabundus largiri! Eſt & alia in arboribus delectatio, auium ſcilicet modulatio: paſſim enim ramis inſidentes, ac volantes, argutos cantus ædunt, ac ex variorũ multitudine dulciſſimus efficitur concentus, aureſque cantibus demulcent ſuis. Philomela mille per diſcrimina vocũ canit, & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuſcatur ex inopinato: interdum & ſecum ipſa murmurat, plenus, grauis, acutus, creber, extentus; vbi viſum eſt, vibrans, ſummus, medius, imus: breuiterque omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit. Eſt & in iis capiendis non minima voluptas, viſco & retibus fallere. Horatius.

Quæruntur in ſyluis aues,
Aut amite læui rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos;
Pauidumq; leporem, & aduenam laqueo gruem
Iucunda captat præmia.

Diocletianus dum ruri Salonæ agebat, testatus est soles ibi lætiores fuisse. Virgilius agricolas felices vocat.

O fortunatos nimium sua si bona norint
Agricolas: quibus ipsa procul discordibus armis
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus vndam,
Nec varios inhiant pulchra testudine postes: &c.
At secura quies, & nescia fallere vita,
Diues opum variarum: at latis otia fundis,
Speluncæ, viuiq; lacus, ac frigida Tempe,
Mugitusq; boum mollesq; sub arbore somni.
Non absunt illi saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum, paruoq; assueta iuuentus:
Sacra Deum, sanctiq; patres: &c.
Fortunatus & ille, Deos qui nouit agrestes,
Panaq;, Syluanumq; senem, nymphasq; sorores.
Illum non populi fasces, non purpura Regum
Flexit, & infidos agitans discordia fratres.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea iura,
Insanumq; forum, aut populi tabularia vidit: &c.
Hanc olim veteres vitam coluêre Sabini,
Hanc Remus, & frater: sic fortis Hetruria creuit,
Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma.
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

Horatius rusticam vitam beatos homines efficere posse dicit, quum in ea maxima sit voluptas, molestiis omnibus expers.

Beatus ille, qui, procul negotiis,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore;
Nec excitatur classico miles truci,
Nec horret iratum mare;
Forumq; vitat, & superba ciuium
Potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos,
Inutilesq; falce ramos amputans,
Feliciores inserit,

Vel quum decorum mitibus pomis caput
Autumnus aruis extulit;
Vt gaudet insitiua decerpens pyra,
Certantem & vuam purpuræ.
Libet iacere modo sub antiqua ilice,
Modo in tenaci gramine.
Non Afra auis descendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus,
Iucundior quam lecta de pinguissimis
Oliua ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, & graui
Maluæ salubres corpori.

Sed dum innumeras villæ illecebras enumero, à qua longè fastidium abest, nollem lasciuienti calamo, nimia prolixitate fastidium legentium animis parere: id solùm pro coronide addam, summos nostrorum maiorum heroas, & proceres viros, quoties ex labore animũ relaxare vellent, tanquam ad aliquod delectabile ad villam confugisse, ad huius limina molestas curas omnes reliquisse, vbi longè ab hominum discordiis, ciuium simultatibus, vicinorum inuidiis, fori & curiæ strepitu, ad animi tranquillitatem veram consequendam quiescebant. Lucullus post imperatorias administrationes, reiectis Reipub. muneribus, in villam se contulit, vt ibi quæ pars vitæ superesset, quietè transigeret. Tiberius Princeps post multas res fortiter gestas, Romam reuersus, ad villam transmigrauit. Gordianus senior in syluis, & villis suauissimè vixit. Scipio Linternum delegit, vt relictæ patriæ ingratitudinis dolorem leniret. Homerus, qui multis ante seculis fuit, Laertem lenientem desiderium, quod capiebat de filio, colentem agrum, & eum stercorantem induxit. Filiscus dum Ciceroni exilium patienter ferre persuadet, vt rus colat, admonet, quod propinquum sit littori, quum nulla res sit, quæ ægrum animũ tam subleuet, quàm agricultura, vt ex Dione habemus. Nec defuere Philosophi, literatique viri, qui his locis animi causa secesserunt, vt mens solutior, & quietior in profundarum causarũ indagine esset. Vnde Academiæ locus Athenis in suburbio erat, quam Cimon riguis, & vmbrosis deambulachris exornauit, vt in eius vita Plutarchus narrat. Laydis Cyrenei in hortis schola fuit, quos Attalus Rex ædificauit. Theophrastus hortũ iuxta ædes collocauit, quem moriens testamento philosophantibus reliquit. Democritus Abderites propè hortum cellam habuit, & vt Hippocrates ad Damageratũ scribit, illum sub platano philosophantem inuenit. Philo Iudæus philosophus Pythagoricus iuxta maria hortos habuit, ibiq; philosophatus est, Eusebio referente. Palemon Atheniensis in hortis docebat, iuxta quos discipuli tuguria, in quibus habitarent, construxerunt. Cicero non minus Philosophus, quàm Orator, academiam suam habuit, porticu, & nemore celebrem, littori impositam in villa, àb lacu Lucrino Puteolos

tendentibus; addiditq; Marianam quercum, & Tuſculanum ſeceſſum, loca diſputationibus apta, vnde quęſtiones Tuſculanæ à diſputationis loco dictæ ſunt. Habuit & M. Varro ſtudium ſitum in villa, qua cogitabat, qua meditabatur iura populo Romano, quod Cicero in M. Antonium exclamauit.

De agriculturæ dignitate. Cap. IIII.

NVnc de agriculturæ dignitate loquemur: nam ſi ſcientiæ aut artes aliquam dignitatē meruerint, ipſa vniuerſas ſibi arrogare videtur. Si antiquitatem rebus aliquibus nobilitatem addere ſuſpicetur quis, quum Agricultura antiquiſſima ſit, cæteris nobiliſſimam eſſe cognoſcemus. M. Varro ruſticam vitam vrbana multò antiquiorē tradit, quod fuit tempus, quum rura colerent homines, neq; vrbem habitarent: quod tempus ſi referas ad illud principium, quo agrū coli cœptum ſit, atq; in caſis, & tuguriis habitabant, nec murus, nec porta quid eſſent, ſciebant, immani annorū numero vrbanis agricolæ præſtant. Nec mirum, quod dat Natura agros, ars humana ædificat vrbes. Nec ſine cauſa terram eandē appellabant matrem, & Cererem, & qui eam colerēt, piam, & vtilem vitam agere dicebant, atq, eos ſolos ex reliquiis eſſe Saturni Regis. Muſſonius de quæſtu Philoſopho decenti tradens, neminem eſſe tam effæminatū dicit, qui vllum Agriculturæ opus, turpe, aut indecens bono viro dicere ſit auſus. Hierocles in OEconomico paucos eſſe, qui credant viro indecens eſſe rei ruſticæ operam dare. Xenophon in libro de tuenda re familiari, nil ei tam regale videri dicit, quàm ſtudium agri colendi. A quo Cicero in officiis. Omniū rerum ex quibus aliquid exequitur, nil eſſe agricultura melius, nil vberius, nil dulcius, nilq; homine libero dignius. Et in Catone. Mea quidem ſententia haud ſcio an vlla beatior eſſe poſſit vita ruſtica: neq; enim ſolum officio delector, quòd vniuerſo hominū generi cultura agrorum eſt ſalutaris, ſed ea delectatione, & ſaturitate, copiaq; rerū omnium, quæ ad victum humanum, cultumq; etiam deorum pertinet. Priſca etiam ætas illa ad arborum dignitatem honeſtandam non auro, gemmis, vel re aliqua pretioſiori, ſed ex arboribus honorari debere exiſtimauit regum magnorū coronas, & triumphantium geſtamen. Sic in certaminibus, & ludis, & ſacris victores inſigniuntur, ſic & Poëtæ. Neq; iis contenta, regiones, ſinus, vrbes, & nobilium etiam familias ad perpetuam rei memoriam arborum appellatione honorauit. Alexander Magnus, qui Dariū Perſarum Regē bis bello ſuperauit, Perſea arbore coronari ſolitus eſt, in ataui ſui honorem, qui hanc arborem è Perſide Memphim tranſtulerat. Cæſarem poſt ciuilia bella in vrbē reuerſum, vt aliqui eum regem exprimerent, eius imaginem lauro coronarunt, inde poſt victorias obtinuit, vt corona laurea ornari perpetuò liceret. Sic etiam qui de ludis, vel hoſtibus victoriam exportabant, ex lauro corona cingebantur, quod erat victoriæ ſignum. Naſo.

——— *tu ducibus lætis, quum læta triumphis*
Vox canet.

Scipionē Carthaginensem triumphatorē, altera manu sceptrū altera lauri ramulū tenuisse scribit Appianus. Et Plutarchus, Paulū Æmiliū in triumpho dextra laurū habuisse. Papyrius de Sardis triumphans myrtea vsus est corona. Cęsar in triūpho Gallico è citro, vt ex Plutarcho habetur. Fuit nō minus decertātium honos. Theseus deuicto Minotauro è Creta rediēs, Delū appulit, & Apolni ludos instituit, in quibus victores Deliaca corona donarentur. Claudianus.

——nutant ad mutua palmæ
Fœdera.

Vnde prouerbio dicitur palmam dare, & præcipuè pro victoria accipitur. Qui in Olympicis ludis vinceret, oleastro coronabatur, quòd primùm Hercules, in cuius honorem inuenti, hanc arborem ex Hyperboreis attulerit. Æneas in naualibus ludis oliua victores coronari iussit. Virgilius.

——tres præmia primi
Accipient, flauaq; caput nectentur oliua.

In ludis Atheniensium, & Panatheneis etiam oleaginea corona cingebantur. Quinquennalia etiam fuere, in quibus victores pinea coronabantur: ob id Pythionices dicti, etsi Pindarus apio coronari referat. Poëtarum corona duplex, ex lauro, & hedera. Virgilius.

Pastores hedera nascentem ornate Poetam
Arcades.

Et de laurea Poëtarum corona etsi multæ adduci possint authoritates, Horatij sola contenti erimus.

——coronandis consueta Poetis
Laurea.

Nec satis antiquis visum est in publicis locis arboribus victores coronasse, nisi etiam priuatim in conuiuiis frondeas coronas tribuissent, vt hilarius cœnasse arbitrarentur. Dionysium primum instituisse legimus, vt hedera conuiuæ cingerentur. Fuit etiam ex rosis. Martialis.

Pinguescat minio madidus mihi canus amomo,
Lassenturq; rosis tempora sutilibus.

Fuit etiam corona ex philyra, vt Ouidius Fastorum quinto.

Ebrius incinctis philyra conuiua capillis
Saltat, & imprudens vertitur arte meri.

Tantum quoq; arboribus tribuit antiquitas, vt nobilium Romanorū cognomina ex iis dicerentur. Ex syluis Syluani plures cognominati, & Syluij, vt Posthumius, qui Syluius cognominatus: is fuit Ænee ex Lauinia filius posthumus, sic dictus, quod in syluis natus esset. Ouidius.

Posthumus hinc, qui, quod syluis est natus in altis,
Syluius in Latia gente vocatus erat.

Stolonum cognomen inditū fuit ex culturæ diligentia. Ab hortis Hortensij cognominati. Militi etiam Frondij nomen impositum, quod frondibus te-

ferto capite Vulturnum tranſnauerit, & præclara aduerſus Annibalem facinora ædiderit. Et Ciceronis liberto Laurea nomen fuit. Eodē etiam modo regionibus, & vrbibus arbores nomina impoſuerunt. Syriæ vallis à quercu, vel terebintho denominatur, in qua Dauid Paleſthinum gigantem interfecit. Myſi populi à fago nomen acceperunt, quod Lydi μύσον fagum vocent. A pyrorum abundantia Peloponneſum Apiam dicunt. Inſula Cotiuſæ, ab oleaſtro illic naſcente, nomen habuit, qui cotinus vocatur. Cedros inſula in Germaniæ littoribus, à cedro. Pityuſæ inſulæ in mari Balearico à pinu. Sinus Saronicus à quercu, ita antiqua Græcia quercum appellante. Buxentum Italiæ oppidum à buxo, Cypariſſa ciuitas ab Homero dicta ob cypariſſi multitudinem, Ceraſus ciuitas Ponti à ceraſis, Laurentum Italiæ oppidum à lauro: ſic Daphne Aſiæ vrbs Daphnitis, & Daphiuſa, & aliæ innumeræ.

Præterea ſi dignitas agriculturæ accedit ex iis, qui eam tractauerint, regalis ars, & digniſſima erit. Cyrus minor Perſarum Rex agriculturam curioſè admodum pertractauit: nam in Lydia apud Sardes hortos ſua manu conſeuit, ad quem quum Lyſander Lacedæmonius veniret, admiratus arborū elegantiam diſpoſitionemq; , magiſtrum vt indicaret rogatus, ille, per Iouem illicò reſpondit, ſe nō prius prandere ſolitū, quàm bellicum quid, aut ruſticum opus abſoluerit. Fueruntq; alij Aſiæ Reges agriculturæ ſtudioſiſſimi. M. Curius, quum de Samnitibus, Sabinis, & Pyrrho triumphaſſet, cōſumpſit extremum tempus ętatis in hac villa. Ad focū ſedenti magna auri pōdera Samnites quum attuliſſent, repudiata ſunt ab eo. Non enim aurum habere præclarum ſibi videri dixit, ſed eis, qui haberēt aurum imperare. L. Quintio Cincinnato agrum aranti nuntiatum eſt eum dictatorem eſſe factum, cuius dictatoris iuſſu magiſter equitum C. Seruilius Hala Sp. Melium Regnum appetentē, & occupare volentem interemit, ex Cicerone, & Columella. Diocletianus maior ſponte imperiales faſces relinquens, apud Nicomediam, in propriis agris conſeneſcebat, iiſdemq; decem annis vacauit, quumq; ab Herculeio, & Galerio ſollicitatus eſſet ad rurſus imperium capeſſendum, reſpondit: O vtinam Salonæ poſſetis videre oleta noſtris manibus cōſita, profectò nunquam iſtud tentandum iudicaretis; authore Euſebio. Abdominus è ſtirpe regia Sidonis, quum ei regię veſtis inſignia portarentur, inuentus eſt in horto ſteriles repurgans herbas, & quum eum admitti Alexander iuberet, percontatusq; eſſet, quo animo inopiam ferret, reſpondit: Vtinam eodem animo regnum pati poſſim: Manus meæ meo deſiderio ſufficiunt, vt nil habenti, nil deſit: ex Quinto Curtio. Alexander Magnus Arachoſios populos agriculturā docuit, Plutarcho memorię mandante. Telephanes apud Cymeſios regnauit, quorū terram excoluit, & arboribus cōſeuit: ex Heraclide. Delphicam platanū Agamemnonis manu ſatam tradit Plinius, cuius generis Dionyſius maior tyrānus in eius hortis habuit apud Rhegiū. Antoninus Pius, authore Capitolino, agriculturę diligens fuit. Ælius Spartianus ad Germanos proficiſcens hortos ſpatioſos cōparauit, in quibus

bus parca mensa atq; humi iacens cũ filiis epulatus est. Ad historias sacras trãscũdo Salomon qui doctissimus & sapientissimus fuit, de cedro vsq; ad hyssopũ disseruit. Sed quid memorẽ Philometrũ, Hieronem, Archelaũ, Attalum Asiæ Regẽ, qui omissis Regni curis, de iis præceptiones tradiderunt? Sed nõ solùm, qui arbores coluerunt, ingentes sibi laudes, sed qui virtutes inuestigarunt, & nomina eis imposuerunt, immortalẽ sibi gloriam compararunt. Gentiana ab Gentio Illyricorũ Rege inuenta, & culta æternũ Regis nomen tenet: Lysimachi Macedoniæ Regis lysimachia: scordion Mithridatis Ponti Regis, clymenos habet Clymeni Regis, euphorbium Iubæ Regis Mauritaniæ, telephium Telephi Mysiæ Regis, echium & anchusa Alcibiadis Atheniensium Ducis. Idque etiam mulieres assecutas tradunt esse historiæ. Helenium Helenes inuentum, adhuc Helenes nomen æternum retinet. Ab Artemisia Mausoli Regis Cariæ vxore suum nomen artemisia habet. Tanta est huius artis dignitas, & præstantia, vt non solùm qui imperatoria maiestate spectabiles fuere, sed Heroes, & Dij à plantarum satione manus non abstinuerint. Hercules in Ponto, iuxta Heracleam quercum plantauit, vt memorat Plinius: Liber pater in Nisa, Indiæ monte, platanum, & laurum, vt Theophrastus inquit, & fabulæ ei fructuum inuentum tribuunt. A Venere dea punicum satum in Cypro fabulæ memorant. Aristeus Apollinis, & Cyrenes nymphæ filius, vt Diodorus Siculus memoriæ mandauit, qui Deus post mortem habitus est, Sardiniam arboribus conseuit. Nec solùm dij suis manibus serere delectati, sed qui aliquid in hac arte boni ad mortalium vsum inuenerunt, inter deos sunt habiti: Ceres ob frumenti inuentionem inter Deos habita est. Bacchus ob vini inuentionem, Circe ob egregium herbarum munus Solis filia, & diuina potius, quàm mortalis habita est. Cybeles currui leones adiunxerunt antiqui in eius gratiam, quòd ipsa terram sic cicurasset, vt cicures leones currum traherent. Esculus vel, vt Plutarcho placet, quercus Ioui dicata est, & sacra habita, quòd mortalium vitæ caussa fuerit, qui primum glandibus victitarunt. Apollini laurus dicata est, quòd fulmine non iciatur, & diuinationem in somnis præbeat. Mineruæ oleam dicarunt, quòd labis nescia, & à pueris, vel virginea manu sata, vberiores det fructus. Myrtus sub Veneris tutela, quod venereis remediis conducat, sic rosa, & philyra. Hedera, ferula, & picea Baccho, cupressus Plutoni, pinus Cybeli, punicum malum Mercurio, populus Herculi, & persea H[illegible]pocrati, & sic de aliis.

De sanitate, & aliis, quæ ex Agricultura comparantur, & quod Agricolæ boni viri sint. CAP. V.

INTER cætera, quæ ex villa conquiruntur, non omittenda pretiosa res, scilicet sanitas, quæ ex villæ comparatur habitatione. Omitto quod Natura tot aromata, ac medicatos succos, arborum fructus, & radices ad humanam sanitatem produxerit, vt eadem quæ ad escam, & voluptatem dederat necessaria,

etiam ad ſanitatem tuendam valerent, quæ quia ab Hippocrate, Theophraſto, Dioſcoride, Plinio & noſtris phytognomonicis tradita ſunt, libenter omittenda cenſuimus. Viridis primùm frondium color, viſum relaxatum fouet, quam rem non minimum ſanitati conferre iudico: nam, vt Seneca inquit, confuſis oculis proſunt virētia, & eiuſmodi coloribus infirma acies acquieſcit. Eas probat Galenus, & Celſus exercitationes ad corporis augendas, & confirmandas vires, & ad valetudinem tuendam, quæ ſub vmbra miſta fiunt, quam vocant Græci ὑπόσυμμιγῆ, easque vtiliores dicunt, quàm quæ ſub tecto, & inter parietes fiunt. Vt plurimùm enim ſyluæ leui vento, vel aura mouentur: nam valentes flatus folia rumpunt, & ſilentes auras ſua leuitate excitant, nec aëris denſitatem ibi ſiſtere patiuntur. Syluas, quæ picis reſinæque gratia raduntur, vtiliſſimas phthiſicis Plinius eſſe ſcribit, atque illis, qui longa infirmitate non adhuc retinent vires, & illum adiuuare plus cœli aëra, quàm Ægyptiam nauigationem, pluſquam lactis per montium æſtiua potus herbidos. Proſunt prætereà ſyluarum vmbræ, & amœnitates non parum ad euitandam aëris contagionem, potiſſimum verò fragrantium. Quum Romæ peſtis atrociter ſæuiret, Commodus Princeps Medicorum conſilio Laurentum ſeceſſit, quòd hæc regio crebris lauri ſyluis opaca foret, cuius odores plurimum contra cœli maleficia prodeſſe omnibus notum: vt ex Herodiano habetur. Herodes, ob vxoris Mariamnæ mortem, quam interfici mandauerat, tanta triſtitia affectus eſt, vt in grauem corporis ægritudinem inciderit, quam tantum aër peſtilens auxit, vt dein ſuorum Medicorum ſuaſu ſeſe in ſyluarum ſecretis abdiderit: ſic refuſo paulatim vigore, ſimul & corporis, & mentis ſalubritatem receperit. Inter cæteros viri boni vocantur agricolæ à veteribus agricolationis præceptoribus. Cato ruſticum opus proximum, ac quaſi conſanguineum ſapientiæ dixit. Columella, ſine ludicris artibus, atque ſine cauſidicis olim ſatis felices fuiſſe, atque futuras vrbes, at ſine agricultoribus neque conſiſtere mortales, neque ali poſſe manifeſtum inquit. Eſt tandem ruſtica vita omnium fraudum expers: vnde boni viri non niſi ex agro requirebantur. Apud Ariſtophanem in Pluto, quia Chremilus vir iuſtus Charionē ſeruum mittit optimos viros vocatum, rus eum legat ad viſendum Plutum. Quid enim eo exemplo Comicus vult innuere, niſi proborum hominum ruri eſſe domicilium, in vrbe ſophiſtas, paraſitos, & id genus hominum reperiri? Cato. Virum bonum quum laudabant, ita laudabant bonum agricolam, bonum colonum: ampliſſimè laudari exiſtimabatur, qui ita laudabatur. Minimeque malè cogitantes ſunt, qui eo ſtudio ſunt occupati. Xenophon generoſam artem vocat: quippe vtilis prouentu, iucunda opere, hominibus grata, facilis cognitu, & exercitio quoque generoſa: nam generoſi vocamus animalia, quæ pulchra, vtilia & manſueta ſunt. Ingenua quoq; ars, nam quum cæterarum artium profeſſores multa in eorum diſciplina occultiora abſcondunt, agricola magnopere gaudet ſuum opus ab omnibus cerni, rogatusque quomodo id egerit, libenter explicat.

adeò

adeò ingenuos, & liberales hæc ars homines reddit. Inſuper corpora vegetiora, ac firmiora viribus reddit, impigros facit, & matutino ſurgere, properareque ad opus, venationibus inſudare hortatur. Tandem quæ amantior ſeruis, dulcior vxori, optatior filiis, gratior amicis? Colonos ad iuſtitiam, officiumq; acuit, ad belli tempus animo & corpore valentes reddit, inſtruit quoque vt mutuam præſtent vtilitatem: nam ad bellum conficiendum, & agrum colendum mutuo opere indigemus, ac ſimilitudine quadam inter ſe conueniunt. Auguſtinus libro de opere monachorum agriculturam inter honeſtas artes connumerat. Salomon homines ad agriculturam hortatur, vtpote ad ſanctiorem quæſtum. Non oderis, inquit, ruſticam operationem, & agriculturam ab altiſſimo creatam. Et quid aliud noſter ſeruator Chriſtus in euangelio docere videtur? Et abierunt alius in villam, alius in negociationem, niſi, vt diuus Chryſoſtomus ait, quia omnis humanus actus aut villa, aut negociatio eſt, quum noſtris manibus ruſticum opus operamur, villam colimus: ſed honores ambire, aut mercari, negociatio eſt, hoc inhoneſtum lucrum, illud honeſtum vocat.

Quid ſit Agricultura, & quis eius inuentor. CAP. VI.

SED videamus quidnam ſit Agricultura, & qualiter ab antiquis deſcripta: à Platone autem incipiemus, qui in Eutidemo Agriculturam nil aliud eſſe dicit, niſi alimenta è terra colligere. At M. Varro ait, Agricultura non modo ars, ſed neceſſaria & magna, eaque eſt ſcientia, quæ docet, quæ ſint in quoquo agro facienda, ſerendaque, quæque terra maximè perpetuo reddat fructus. Et agricolæ ad duas metas intendere debent, ad vtilitatem, & voluptatem: vtilitas fructus, voluptas delectationem parit. Xenophon verò in OEconomico Agriculturam eſſe aliarum artium parentem, & altricem, qua bene habente, cætera valent: neglecta verò, terra, marique iacent omnia. Eſſe præterea indagatricem, & accuſatricem hominum vitæ, quippe quum nullus ignoret citra victus neceſſaria neminem poſſe degere, hac neglecta, niſi ex alia viuat arte, neceſſe vt in furandi ſuſpicionem veniat. Cicero libro de ſenectute longo & ſuaui verborum lenocinio agriculturam deſcribit, eiusque opera. Agricultura eſt ars, quæ docet vſuram cum terra facere, & plerunque maiore cum fœnore. Molliore terræ gremio ſemen ſparſum excipit, occatum primo cohibet, deinde tepefactum vapore, & complexu ſuo diffundit, vt eliciat ex eo herbeſcentem viriditatem. Ex fici tantulo grano, aut ex acino vinaceo, aut ex cæterarum frugum, & ſtirpium minutulis ariſtulis, tantos truncos, ramosque procreat. Quomodo malleoli, plantæ, ſarmenta, viuiradices, & propagines efficiantur docet. Vitis, quæ natura caduca eſt, niſi fulta ſit, ad terram fertur, palus adiungitur, vt clauiculis ſuis, quaſi manibus, quicquid nacta eſt, complectatur, eamque multiplici, & erratico lapſu ſerpentem amputans coercet ars agricolarum, ne ſylueſcat ſarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. Sic ineunte

vere in iis, quæ relicta sunt; oriens vna sese ostendit, quæ & succo terræ, & calore Solis augescens, maturata dulcescit. Sic adminiculorum ordines, capitum coniugationes, & religationes, propagationes, vitium, sarmentorumque amputationes, & aliorũ remissiones: item irrigationes, agri fossiones, repastinationes, stercorationes, quibus fit ipsa terra multo fertilior, docet. Nec segetes solùm & vineas curat, sed arbusta, hortos, pomaria, & prata. Nec consitiones modò, sed etiam insitiones, quibus nil inuenit agricultura solertius. Hactenus Cicero. Sed mihi videtur nil aliud esse Agriculturam, quàm inspecta plantæ natura, ei cœlum, terram, & idoneum cultum tribuere, & (vt ita dicam) cœlum cum terra maritare, vel societatem perquirere cœli & terræ ad arbores. Sed quum cœlum nullo modo queat flecti, oportet vt sedulus agricola situs varietate vtatur, vt cœlo facilè plãta associetur. Exemplo omnia fient clariora. Quæ in siccis serenda sunt, orientem & septentrionem spectent, & quæ in humidis, meridiem. Præcoces in frigidis seremus, vt maturitas antecedat algorem. Quæ rores oderint, orientem versus serantur, vt statim nouus exoriens Solis radius, illum quamprimum deficcet. Quæ contrà rorem exposcunt, occidentem aut Boream versus, ne tam cito à Sole deficcentur, aut diutiùs frui liceat: sic cœlum terræ parere ars cogit. Ob id omnium agricolarum superiorum & nostrorum ætatem sapientissimum Democritum existimasse puto: nam solus ipse cœlo terram maritare nixus est: Vergiliarum enim ortu olearum caritatem vaticinatus est, ac vilius mercatum, carius postea vendidit. Ob id nos priuatim singulorum capitibus cœli, terræque meminimus, vt consensum cœli, terræque cognosceremus. Sed Agriculturę inuentores tradamus. Ipsam primum inuentam ab Osiri, qui idem est cum Dionysio in Ægypto testatur Diodorus in primo, à Triptolemo in Græcia ab Atticis, & Eleusinis populis testis est Iustinus in secundo, à Saturno in Latio, authores sunt Virgilius, Macrobius, & Eutropius. Cererem, quam à gerendis frugibus Gererem appellatam alicubi Cicero prodidit, in Sicilia agriculturam reperisse, sunt qui scribant. Nabidi suo Hispani. Alij aliis agriculturæ inuentum acceptum referunt. Cyprianus sentit antiquitatem Saturno falcem tribuisse, cuius finis industriæ est, metere atque colligere fructus, quòd ipse rem rusticam docuisset: quod insigne ei Ianus dederit, cui posteritas rationem inserendi, & artem faciẽdi surculos fert acceptas: vnde Latini Saturnum à satu vocitarint. Augustinus libro de ciuitate Dei refert Stercen prius fuisse peritissimum agricolam, à quo inuentum ferunt, vt fimo animalium agri fœcundarentur, & ab eius nomine stercus dictum esse: vnde & hunc quidam Stercutium vocatum ferunt, hunc certum fuisse Saturnum, quem meritò fecerunt Agriculturæ Deum. Philostratus, Per Nili simulachrum ita Ægyptij agriculturam indicant, ait, eiusq; effigiem hac lepida descriptione effingunt. Huic enim sese ab vndis attollenti pueri ludibundo blandiuntur occursu, sexdecim numero, quot itidem cubitis ad fertilitatem facit exundatio, quorum alij humeris insident, hi à cincinnis suspenduntur, in vlnis alij cu-

alij cubitant, alij in pectore petulanter saliunt. Ipse tam ex sinu, quàm ex vlna illis flores spargit, vt ex ipsis coronas contexant, & super floribus dormiant: sistra quatiunt alij, neque absunt qui plausum, sonitumque ab aquis excitent, applosis manibus.

De OEconomi siue patrisfamilias institutione. CAP. VI.

VT quicquid hoc volumine tractetur, ordinatè procedat, dicendarum rerum tabellam proponemus, vt lector diuisionem animo concipiens, finem, cui omnia ordinata sunt cognoscat. Et si veterum monumenta peruoluemus, si qui sunt qui hanc artem diuiserint, Varronem reperimus, qui initio suæ Agriculturæ id exequutus est, sed eum sequi non putamus, nisi quantum voto arrideat: nam quum in agriculturæ diuisione pecora, boues, aues, & apes, aliaq; animalia clauserit, volumus, vt qui horum historias scire auent, è philosophorum, non rusticorum libris perquirant. Nos quum paulò antè agriculturam de cœlo, solo, & cultu tractare dixerimus, & has suas esse principes partes, de cultu loquemur primo, & cum Varrone dicimus, aliqua esse quæ cum solo hærent, aliqua, quæ extra fundum sunt, & hæc sunt, quæ ad culturam pertinent. Res, quibus agri coluntur, alij in duas partes, alij in treis diuidunt, vt homines, animalia, & adminicula hominum. Homines vocales vocant, animalia semiuocalia, muta, in quo sunt plaustra. Sed rationi consonum est, vt de hominibus primum loquamur. Sed hominum ratio, atque conditio vna quidem imperans, altera dicto audiens: imperans, vt paterfamilias: dicto audientes, villicus, villica, & serui: de illo prius, mox de reliquis. Paterfamilias ab Aristotele in OEconomia, & ab Xenophonte OEconomus dicitur. Et vt solent cæteri artifices, qui oratores, poëtas, & principes instituunt, ita & nos OEconomum nostrum à natiuitate instituemus, cuius iussibus villicus obediẽs erit, nec quicquam in villa fiet, nisi quod ab eo præceptum erit. Primò igitur nostrum OEconomum à Natura bono ingenio, & optimo iudicio nobilitatum esse oportet: nam quum multas artes & scientias callere necesse sit, quibus in agriculturæ exercitio vtatur, quomodo arte, & experientia bonus OEconomus fieri poterit, nisi illa ab ortu fuerit assecutus? Sit etiam in naturali Philosophia exercitatissimus: nam quum agriculturæ principia, vt Ennius nobis scriptum reliquit, & ab eo noster M. Varro retulit, sint terra, aqua, anima, & Sol, & hæc cognoscenda potius cẽseat, quia hæc in tota arte tractantur: quomodo OEconomus noster perfectus esse poterit, si Philosophiam ignorauerit? & quomodo difficillima monumenta Hesiodi, Ascrei, Democriti, Xenophontis, Architæ, Aristotelis, & eius alumni Theophrasti, Hieronis Siculi, & Epicharmi eius discipuli, Philoponi, Attali, Chereæ, Aristandri, Amphilochi & Euphronis Atheniensium, & Magonis Carthaginensis percipiet, (qui Pœnica lingua duodetriginta libris res dispersas comprehendit, quos Cassius Dionysius Vticensis Græca lingua viginti libris conuertit) & aliorum, qui à Varrone, Columella, & Cassio recensentur? Et quomodo sine Philosophia tot soli qua-

litates ex colore, sapore, & quid ex his promissum, vel abnegatũ sit cognoscere valuerit, nisi saltem huius scientiæ principia delibauerit? Nam etsi Natura in rebus omnibus admiranda est, in agricolationis rebus admirabilissima est. Et quomodo tot insitionis modos, sationis, & cultus cognoscet, plantarumque morbos, & medicinas, si illorum causas, & secreta nõ pertractauerit? erit profectò, vt empyricus, agricola, qui casu, & experientia, & nõ recta ratione medebitur. Oportet etiam Mathematicarum scientiarum, & presertim Astrologiæ non ignarum, vt ex mundi declinationibus, syderum ortu, & occasu, felices, & infelices plantarum euentus possit præsagire: nam syderum influxus in plantis liquido, & sine vlla ambage percipiuntur, & qui id negauerint, ij proprium sensum negabunt. Cassius Græcus initio suorum librorum quicquid à Didymo, Diophane, Philopatro, Arato, Zoroaste, & Ptolemæo traditur, collegit, vt his artibus agricolam instruat. Varro omne quod intra æquinoctia, & solstitia faciendum sit, docet. Virgilius non minus quàm à nautis, ab agricolis sydera obseruanda præcipit.

Præterea tam sunt Arcturi sydera nobis,
Hædorumq́; dies seruandi, & lucidus anguis:
Quàm quibus in patriam ventosa per æquora vectis
Pontus, & ostriferi fauces tentantur Abydi.

Docent etiam Hesiodus primò, mox Virgilius dies felicibus operibus aptos.

Hesiodus. *At quintas fuge: namq́; illarum pallidus Orcus,*
Tum diræ Eumenidum facies toto orbe vagantur,
Castigant si qua in terris periuria falsum,
Affirmant, quæ lis alterne agitata creauit.

Virgilius. *Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna*
Felices operum, quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenidesq́; satæ: tum partu terra nefando
Cœumq́; Iapetumq́; creat, sæuumq́; Typhœa,
Et coniuratos cœlum rescindere fratres.

Et statim suorum Georgicorum exordio Lunam & Solem, à quibus ferè omnia in agricultura proueniunt, inuocat:

——— Vos ô clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum.

Columella hanc scientiam serenitates, & tempestates prænoscere dicit, ne imbribus, ventisq; imminẽtibus agricola opera inchoet, laborémve frustretur. Cœli & anni præsentis mores intuetur: neq; enim semper eundem velut ex prescripto habitum gerunt, nec omnibus annis eodem vultu venit estas, aut hyems, nec pluuium semper est ver, aut humidus autumnus. Et quomodo ex agriculturæ operibus diuescet, nisi fructuũ caritatem, aut abundantiam prænouerit, vt de Thalete Milesio diximus? Florẽtinus Græcus in sui OEconomi institutione clamat, necessariũ esse temporũ varietates cognoscere: nam ma-

ior ope-

ior operũ pars ex his pendet. Vel quomodo agrũ in quincuncem diſponet, atq; conſtitutis cœli partibus diriget, vel ædificia collocabit? Quomodo agros metietur, & quæſtus ad diligentẽ calculũ expendet, ſi Geometriã neglexerit? Nec ſolùm harũ diſciplinarum, ſed quid quoquo agro faciendum conſultiſſimũ eſſe oportet: nam malè cum domino agitur, inquit Cato, quẽ villicus docet. Et Columella: agrũ peſſimè mulctari, cuius dominus quid in eo faciendum ſit, nõ docet, ſed audit villicum. Et qui ſtudium agricolationi dederit, ſciat hæc ſibi tria aduocanda, prudentiã rei, facultatẽ impendendi, & voluntatem agendi: nam is cultiſſimum rus habebit, qui colere ſciet, & poterit, & volet. Neq; enim ſcire, aut velle cuiq; ſatis fuerit ſine ſumptibus, quos exigunt opera, neq; rurſus faciendi, aut impendendi voluntas profuerit, ſine arte: quia caput in omni negotio eſt noſſe, quid agendum ſit, maximeq; in agricultura, in qua voluntas, facultasq; citra ſcientiam ſępe magnam dominis iacturam afferunt, quum imprudenter facta opera fruſtrentur impenſas. Itaq; diligens paterfamilias non ſolùm rei agricolationis peritiſſimus ſit, ſed prudentiſſimos agricolas de quaque re cõſulat maximè curabit, atque commentarios antiquorum ſedulò ſcrutetur. Precipiunt etiam eiuſmodi ſcriptores noſtrum œconomum religioſum, & eximiæ bonitatis eſſe debere. Ait Cato. Paterfamilias vbi ad villam venerit, larem familiarem ſalutabit, Augurem, aruſpicem, ariolum, Chaldæum nequem conſuluiſſe velit. Addit his Florentinus. Sit agri præfectus pius, & conſuetas religiones obſeruet, non arbores dedicatas, aut conſecratas, aut aliud quiddam eiuſmodi contumelia afficiens, verũ omnes ad pietatẽ præparans, & ferias per hebdomadã fieri permittẽs, & nihil graue tunc facere permittat, ſed vacare cogens, & maximè in lunaribus, aut annuis feſtis: & tandem ſit exemplum omnium in agro degentium, vt ad illum, & illius vitam & mores reſpicientes, reuereantur magis, quàm pertimeſcant. Si igitur gentiles, & omni veritate orbati feſtos dies, & honorẽ illorum deorũ reuerebantur, quanto maiori obſeruantia noſter hic œconomus optimus futurus erit, quem Chriſtianũ inſtituimus, euangelicaq; veritate edoctum? Si illi familiares deos ſalutabãt, ipſe eccleſiã adeat, atq; piis orationibus à Deo felices villæ fructus deprecetur, & ſi illi vanis ſuperſtitionibus noxios præcauebant influxus, nos ſanctis deprecationibus à Deo proſperos noſtræ villæ euẽtus auſpicabimur. Horreat igitur noſter hic œconomus vanas ſuperſtitiones, falſasq; religiones, vt idẽ facere cæteri ab eo ediſcant. Numinũ aliquorũ per iocũ omnis atteſtatio eliminanda. Dei, aut numinis cuiuſuis cõtemptor è familia confeſtim eiiciatur, aut ſeueriſſimè puniatur, ne pernicioſa ea inoleſcat cõſuetudo. Sit in agro aſſidua domini præſentia. Ait Columella. Nõ aſſiduus labor, aut experiẽtia villici, nõ facultates, aut voluntas impẽdendi tãtùm pollent quãtùm vel vna domini pręſentia, quæ niſi freques operibus interuenerit, vt in exercitu quũ abeſt Imperator, cũcta ceſſant officia. Maximè reor hoc ſignificantẽ Pœnum Magonẽ ſuorũ ſcriptorũ primordiis. Qui agrũ parabit, domũ vẽdat, ne malit vrbanũ, quàm

rusticum larem colere:& cui cordi fuerit vrbanum domicilium, rustico prędio non erit opus. Ab eo Palladius: Præsentia domini prouentus est agri. Cassius: Agrum multò præstantiorē facit assidua domini præsentia. Quod idem à Catone, & aliis præceptum est. Sed addit alia idem. Vbi ad villam venerit pater familias, fundum eodem die, si potest, circumeat, si non eodem die, at postridie: vbi cognouerit quomodo fundus cultus fiet, operaq; quæ facta, infectaq; fiēt, postridie eius diei, villicum vocet, roget quid operis fiet factum, satis ne tempori opera fient cōfecta, quæ durare possint, quid restet, aut quæ reliqua fient conficienda, & quid factum vini, frumenti, aliarúmve rerum omnium. Vbi ea cognouerit, rationem inire oportet operarum, dierum: si eius opus non apparet, dicit villicus sedulò se fecisse, seruos non valuisse, tempestates malas fuisse, seruos aufugisse, opus publicum effecisse. Vbi eas, aliasq; causas multas dixerit, ad rationem operū, operarumq; villicum reuoca. Quum tempestates pluuiæ fuerit, videto quot dies, qúæve opera per imbrem fieri potuerint, dolia lauari, picari, villam purgari, frumentum trāsferri, stercus foras efferri, sterquilinium fieri, semen purgari, funes veteres sarciri, nouosq; fieri, centones cuculionesq; familiam oportuisse sibi sarcire. Per ferias verò potuisse fossas veteres tergeri, viam publicam muniri, vepres recidi, hortū fodiri, pratum purgari, virgas vinciri, spinas runcari, cremariq;, ex piscina immūditias efferri, munditias fieri, seruis excocta cibaria non tanta dari, quanta quum sine tempestate operantur in aruis. Vbi hæc cognita æquo animo fient, qúæve reliqua opera fient, curare vti perficiantur. Rationē item vinariam oleariamq;, quid venierit, quid exactum fiet, quid reliquū fiet, quidq; fiet, quod veneat, quæ satis accipienda fient, satis accipiantur, reliqua quę fient, vt compareant. Si qua desint in annum, vti comparentur, quæ supersint, vti veneant. Quæ opus fient locato, locentur, quæ deinde opera fieri velit, & quæ locari velit, vti imperet, & ea scripta relinquat. Vendat oleum, si pretium habeat, vinum, frumētumq; quod supersit, vendat. Boues vetulos, armenta reiicula, oues reiiculas, lanam, pelles, plostrum vetus, ferramenta vetera, seruum senem, morbosum, & si quid aliud supersit, vendat. Patremfamilias vendacem, non emacem esse oportet. Sed quum dixerim nostrum hunc patremfamilias doctissimum esse oportere, ac plurimarum scientiarum callentissimum, nollem tyronum animos ex diffidentia deterrere ad hanc artem consequendam, immò vellem vt maiori cum ardore, & animi alacritate ad metam aspirarent. Fulmen eloquentię Demosthenis Ciceronem non perterruit ad eum imitandū, neq; fulgura Ciceronianæ eloquentiæ Brutum, Cęlium, Pollionē, & Messalam deterruerunt: nec Virgilium ad summum Musarum culmen ascendisse absterruit Actium, nec Platonis philosophia Aristotelē. Vnde si paterfamilias non erit Philosophus sicut Democritus, aut Pythagoras, nec Astrologus, vt Meton, Eudoxus, Calippus, aut Ptolemæus, nec de terræ qualitate iudicāda peritus, vt Triptolemus, vel Aristæus, nō ob id vellem hanc artē crassa Minerua pertractaret: nam multum à veritate absunt, (vt

rudes quamplurimi putant) hanc artem facillimam, & ab omnibus pertractari posse constituentes.

Qualem oporteat esse rusticum officio villicationis præfectum.

CAP. VIII.

ARISTOTELES, vt diximus, in Politicis adeò miris laudibus Agriculturam extollit, vt libero homine dignã faciat, mox optimam ciuitatem describendo, quasi suimet oblitus, ciuili viro indignam iudicat, eiusque operibus seruos relegat: sed qui id optimè considerauerint, maximũ Philosophum non sibi cõtrariari cognoscet: nam sicut in homine videmus animã imperantem, corpus verò, vt instrumentum, ei seruiens, ita & viri sunt, qui non nisi speculari, & scire apti sunt, in quibus viget anima: sunt & alij, quibus torpet, vires verò corporis luculentas habent. Operatrices artes binis partibus discriminatæ sunt, altera modum operandi iubet, altera iussa exequitur, prima ex anima, secunda ex corpore proficiscitur. Sic ea Agriculturę pars, quę cœlorum situs, tempora, & soli qualitates speculatur, liberi hominis est, & iam in ea exerceri nostrum patremfamiliâs diximus: quæ verò corporis vires exercet, hæc arat, fodit, pastinat, & colit: in hac rusticum villicationis præfectum instituendum proponimus, vt hic pareat, ille imperet. Sed quis docebit futurum villicum, si nullus professor est? Difficillimum putat Columella ab vno velut auctore cuncta consequi rusticationis pręcepta, vnde plurimos cõsulat eius partium consultissimos oportet magistros, bonos aratores, optimos fossores, fœnisectores, arboratores, & vinitores: cõplurium igitur agrestium artibus formatus sit oportet, qui villicationis officium suscepturus erit. Is ergo à pueritia edocendus, & rusticis operibus educandus, multisq; prius experimentis inspiciendus erit futurus villicus. Ætas nec prima, nec vltima conueniet, nam serui sic tyrunculum contemnunt vt senem. quoniam ille nondum nouit opera ruris, hic exequi iam non potest: illum adolescentia negligentem reddit, hunc senectus facit pigrũ: media igitur ætas à trigesimo vsq; ad sexagesimum annum officio aptissima. Xenophon hunc beneuolum, diligentem, imperio aptum, & iustũ exoptat. beneuolentia facit vt obsequẽtes habeat operas. obsequentes equi à domitoribus delinimento aliquo demulcentur, reluctantes virga cõpelluntur. Seruos qui ventri indulgẽt, gulæ illecebris, ambitiosos laudibus excitabis. In hac ætate villicus scientissimus, & robustissimus sit oportet, & vt doceat subiectos, & ipse commodè faciat quæ præcipit: siquidem nil benè sine exemplo docetur. & sit operariorum magister, non discipulus. Nec solum rusticationis, sed imperitandi scientiam habeat. Imperitandi parum prudentes aut sæuius, aut lenius agendo rem perdunt. Potissimum autem est in hoc magisterio existimare quale officium cuique iniungendum: nam nec valentissimus posset exequi quod imperatur, si nesciat quid agat, nec peritissimus, si sit inualidus. Considerare debet opera virium, tanquam promouendi onera, portandiq;: quæ minus virium plus artis, sicut putationibus, & insi-

tionibus: sic aliqua viribus & arti sociata, vt fodiendi, arandi, segetes & prata secandi. Cato vigilantem probat. Primus cubitu surgat, postremus cubitum eat. Columella vult vt omnium primus familiam cōstantem producat, & ipse strenuus præcedat. Maximè enim referre dicit primo mane opus aggredi, vt velut in aliquod prælīū cum vigore, & alacritate eum, tanquam ducē sequantur, & neminem post se relinquat, variisque exhortationibus in opere ipso exhilaret laborantes, & interdum tanquam deficienti succursurus ferramentum auferat, & ipse suo officio fungatur, moneatq; sic fieri debere, vt ab ipso fortiter sit effectum. Quum verò tectum subierit, non in suo domicilio delitescat, sed agat cuiusque maximam curam. Si quis in opere sauciatus fuerit, vel languidior factus, in valetudinarium deducat, & conuenientem curam adhiberi iubeat. Nullum, inquit Xenophon, est, quod plus gratiæ sit habiturum, quàm seruos, vbi in morbos inciderint, curare vt curentur. Nec minor cura eorum, qui rectè valebunt, vt cibus & potio præbeatur. Assuescantque circa larem domini epulari, & ipse in eorum conspectu similiter epuletur. Fortissimum quenque largitionibus prosequatur, nōnunquam suæ mensæ adhibeat, & aliis honoribus dignetur. Communicanda quoq; cum iis quæ faciunda sunt opera, quod ita quùm fit, minus se despici putant, atq; aliquo numero haberi à domino. Studiosiores ad opus fieri liberalius tractādo, aut cibariis, aut vestitu largiore, aut remissione operis, cōcessionéve, vt peculiare aliquod in fundo pascere liceat, aut huiusmodi rerum. Pro beneficio gratiā referat, vt alij rectè facere discant. Si quis quid deliquerit, bono modo vindicet. Hæc Catonis, & Varronis oracula à Columella dilucidata. Considerare debet quòd imperia in maioribus rebus difficulter custodiuntur, ne aut crudeliùs, aut remissiùs agat cum subiectis. Foueat bonos, parcat minus probis, & ita temperet, vt magis eius vereantur seueritatem, quàm sæuitiam detestentur, custodiatq; potius ne peccet operarius, quàm quum peccauerit, seuerè puniat. Et si aliquibus quid grauius sit imperatum, aut animaduersum, consolando eorū restituat voluntatem, ac beneuolentiam in dominum. Nulla maior custodia, quàm quorundam operis exactio. Verum est M. Catonis oraculum. Nihil agendo homines malè agere discunt. Sic operarij diligenter exequentur sua munia, & post operis exercitationem fatigati, potius cibo, & somno, quàm maleficiis se dederint. Cultā, vestitamq; familiā vtiliter magis habeat, quàm delicatè, id est munitam diligenter à frigoribus, & imbribus, quæ vtraq; prohibentur pellibus manicatis, & sagatis cucullis. Et ferialibus diebus, quibus vacant ab opere, vestes quorūcunq; resarciantur, & ferramenta recognoscantur, eaq; semper duplicia cōparet, ne si quod in opere vitiatum, à vicino petendum sit, quia plus in operis seruorum auocandis, quàm in pretio rerum eiusmodi deperditur. Vini sit abstinentissimus, quod est inimicissimum diligentiæ; obliuionem enim inducit vini potus. Cato. Sobrius sit semper. Ad cœnam ne quò eat. Tum etiam à Veneris amoribus auersus, quibus sese si dederit, non aliud quicquam possit cogitare,

tare, quàm illud, quod diligit: ob id terminos suæ coloniæ egredi nõ debet, nec absentia sua familiæ cessandi, aut delinquendi spatiũ dare. Varro Sasernæ iussu præcipit, Ne quis de fundo exeat, præter villicum, & promum, & vnum, quem villicus legat: si quis contra exierit, ne impunè abeat, si abierit, vt in villicum animaduertatur. Quod potius ita præcipiendũ fuit, ne quis iniussu villici exierit, neq; villicus iniussu domini longiùs, quàm eodem die redierit, neq; id crebrius, quàm opus esset fundo. Nec solùm quæ diximus sapere oportet, sed domino fidem, ac beneuolentiã exhibere, sine quibus nihil potest villici scientia. Cato præcipit ei, Ne plus cẽseat sapere se, quàm dominũ. Consideret quæ dominus imperauerit, fiant. Amicos domini eos habeat sibi amicos. Iniussu domini credat nemini. Quod dominus crediderit exigat. Rationẽ cum domino crebro putet. Ne quid emisse velit, insciente domino, nec quid dominum celauisse velit. Alieno manũ abstineat, sua seruet diligenter. Litibus familia supersedeat. Familię malè ne sit, ne algeat, ne esuriat, opere benè exerceat: sic facilius malo, & alieno prohibebit. Villam videat clausa vti siet, & vti suo quisq; loco cubet, & vti iumenta pabulũ habeant. Familiã ne siueris peccare. Florentinus hæc addit. Alienas rationes ne cõducat. Non turpis lucri appetens, neq; circa vsuras inexplebilis, sed paucis cõtentus, & semper quę necessaria sunt vsui egẽtium suppeditans. Mentiri & maximè peierare formidet. Et si quid inuentum melius, potius ad dominũ referat, præterquã si valdè adeò vtilitas rei vrgeat, vt domini iussionẽ expectare nõ possit. Sed pretiosissimũ est, inquit Columella, intelligere quemquam se nescire quod nesciat, semperq; cupere quod ignoret addiscere: nam etsi multũ prodest scientia, plus tamen obest imprudentia, vel negligẽtia, maximè in rusticatione. Cato. Opera omnia maturè cõficias face: nam res rustica sic est, si vnã rem serò feceris, omnia opera serò facies. A quo Columella. Si quid perperàm factũ est, vel imprudẽtia, vel negligẽtia, res tamẽ ipsa domino decoxit, nec fieri potest, vt iacturã resarcias: nam si opus vnũ tardiùs, quàm oporteat, peractũ sit, cætera quoq; quæ sequuntur, seriùs adhibentur, turbatusq; operis ordo, spem totius anni frustratur: neq; credas diem prætermissum, sed annũ periisse. Venandi, & aucupandi studiũ fugiendũ: iis enim studiis plurimæ operæ auocãtur. Aliquæ sunt quoq; rusticorũ sententiæ. Officia maximè iuuenũ congruunt, imperia seniorũ. Genera omnia surculorũ, vel frugum præclara, sed terris tuis experta cõmitte: in nouo enim seminũ genere, ante experimentũ non est tota spes ponenda. Locis humidis citius, quàm siccis semina degenerant. In agro periclitantur interiora, nisi colantur extrema. Necessitas feriis caret. Benè agrũ colere necessariũ est, optimè verò damnosum. Nequã esse agricolã quisquis emeret, quod ei præstare fundus posset. Malum esse patremfamilias quisquis interdiu domi faceret, quod noctu posset, nisi tãtùm in cœli tempestate: peiorem quoq; quod profestis diebus ageret, quod feriatis deberet: pessimum verò quod sereno die potius operaretur sub domĩ tecto, quàm in agro. Sermonis, vel etiam per iocum omnis à cuncta fami-

lia abſit turpitudo: corrumpunt ſiquidem bonos mores colloquia mala. Abſit mendacium, nam qui mentitur vult fallere: & qui ſtudio fallendi inuigilat, is proditor.

Qualis villica eſſe debeat. Cap. IX.

NE villicus noſter ſine iucundiſſima ſocietate in villa moretur, vt ſi quidem neceſſe foret foris ruſticari, operibus præeſſe, vel alio genere negotiari, aliam domi relinquat, vt quæ foris peracta, & congeſta eſſent, intus cuſtodiantur, & cætera conficere opera poſſit; ideo ei villicam cõſtituemus. Neceſſe enim eſt, vt alteruter foris ſit, qui labore, & induſtria res cõparet, intus verò, qui ſub tecto recondat, vt ſi fructus, vel reliqua vtenſilia, quibus hominũ genus excolitur aliturq́;, congerantur, habeatur, quum neceſſe fuerit, qui promeat: iure igitur noſtro villico domeſticam hanc ſociam adiungemus. Itaque virum, cui frigora, & calores, & alia ruſticationis opera erãt perpetienda, & victus in aperto quærendus, & iniuria propulſanda, quàm mulierem Deus fecit audaciorem, & fortiorem. Mulieri deinceps, quòd his omnibus fecerat inhabilem, domeſtica negotia curanda tradidit, iccirco timidiorem reddidit, quàm virum: nam metus plurimum confert ad diligentiam cuſtodiendi, voluitq́; alterum alterius indigere, quoniam quod alteri deeſt, præſto plerunq; eſt alteri. Hæc Xenophon, à quo Cicero, & Columella. Sit ergo inter eos ſumma reuerentia, cum concordia, & diligentia miſta. Flagret mulier diligentiæ æmulatione viri, negotia ſua curâ, maiora, & meliora reddere. Nil ſit in domo diuiduum, nihil quod maritus, aut fæmina proprium dicat, ſed commune. Villica igitur iuuenis eſſe debet: non nimium puella propter eaſdem cauſas, quales de villici ætate diximus. Integræ quoque valetudinis, nec fœdi, nec pulcherrimi habitus: fæditas faſtidioſum, nimia ſpecies deſidioſum facit eius contubernalem: illa vagum villicum, & auerſum ſuo contubernio, hæc intra tectum deſidem, & complexibus adiacentem. Sit à vino, ab eſcis, ſuperſtitione, ſomno & à viris remotiſſima. Meminiſſe debet quid faciendum, & quid in poſterum proſpiciendum. Eundem tãdem morem ſeruet, quem villico præcepimus. Prima eius cura ſit familiam paſcere. Interrogatus Cato quid in re familiari primum foret? reſpondit familiam paſcere. quid ſecundum? bene paſcere. quid tertium? veſtire. Sit ergo primùm familiæ menſa neceſſaria, minimè ſumptuoſa, minime luxurioſa, luxus inertiam gignit: nequid tamen ſiti, famiq́; explendæ deſit, vt frugalitas vbique cuſtodiatur, ebrietas, & crapula deuitetur. Aſſueſcat non in alto plumarum ſinu ſepeliri, ſed aut in ſtramento, aut in centonibus, ita vegetior ad cuncta munia obeunda exurget. Mollities omnis arcenda, labori inuigilandũ eſt. Tunicas lineas, ſiue ſubuculas plures habeant ſinguli, permutãdi cauſa, ne dum ſordeſcũt, triſte ſuggerant miniſterium. Deinde laboret, vt quam minimam operã villicus intra tectum impendat, cui & primo mane cum familia prodeundum eſt, & crepuſculo peractis

peractis operibus fatigato redeundum. Cæterum munia, quę domi capessenda, non in totum muliebri officio relinquenda sunt, sed ita deleganda ei, vt identidem oculis villici custodiātur: persuasum habere debebit, aut in totum, aut certè plurimùm domi se morari debere. Xenophon apum exemplum ante oculos ponit, quarum dux haud absimile huiusmodi officio (inquit apud illum Ischomachus vxori) quod nos subituri sumus, exequi videtur. Ille quidem in otio esse apes non sinit, sed quas oportet ad opus extrà mittit, importataq; ab eis, excipit, ac seruat, donec tempus vsus veniat, quæ æquè omnibus diuidit, intus fauis incubantibus præsidet, vt celeriter conficiantur. Ita ipsam facere necesse est: si quid in agro faciendum, foras seruos emittere, si quid in villa, intra parietes continere, atque animaduertere, ne diuturna cessatione frustrentur opera. Quæ domum inferuntur, diligenter inspicere ne delibata sint, & ita explorata, atque inuiolata recipere: tum separare, quæ consumenda sunt, & quæ superfieri possunt custodire, ne sumptus annuus, menstruus fiat. Quæ inferuntur idoneis locis recondat, vt sine noxa permaneant, curandumq; vbi quidq; reponatur, vt quùm opus sit, promatur. Vetus est prouerbium, pauperiem certissimam esse, quùm alicuius indigeas, vti eo non posse, quia ignoretur, vbi proiectum iaceat, quod desideratur. Itaque in re familiari laboriosior est negligentia, quàm diligentia. Excelsissimum igitur conclaue pretiosa vasa, & vestes habeat: quod deniq; horreū siccum atq; aridū, frumentis habetur idoneū, quod frigidum, optimè vinū custodit, quod benè illustre, fragilē supellectilē, & ea postulat opera quę multi luminis indigent. Hęc postquā secreuimus, & suo quęq; loco reposuimus, villicę curę relegamus, vt quodcunq; opus sit, sciat vnde det, & meminerit, quid & quando, & cui dederit, & quū receperat, vt quicquid suo loco reponat. Præterea nō minor cura esse debet, ne supellex, vestis ve condita situ dilabatur, aut fruges aliáve vtensilia, sua desidia, corrumpantur. Illud perpetuò obseruandū, vt eos, qui foris rusticari debebunt, quum iam familia è villa processerit, requirat si quis contubernalis intra tectū tergiuersans fefellerit, sciscitetur desidiæ causam, an aduersa valetudine restiterit, & si compererit simulantem languorem, sine cunctatione in valetudinarium deducat: præstat enim opere defatigatum sub custodiam requiescere vnum, aut alterum diem, quàm pressum nimio languore veram noxam concipere. Deniq; non sedentaria eius opera est, sed modo ad telam, modo ad eos, qui cibum familiæ conficiunt, inuisere, tùm bubilia, & præsepia mundanda curare. Valetudinaria si vacent ab imbecillis, aperire, & immunditiis liberare, vt quùm res exegerit, benè ordinata & salubria languentibus præbeantur. Nec minus interesse pastoribus in stabulis fructum cogentibus, aut fœtus ouium, aliarúmve pecudum subrumantibus; & tonsuris vellerum interesse, & lanas diligenter percipere, vellera ad numerum pecoris recensere: tum insistere atriensibus vt ferramenta detersa nitidentur, atque rubigine liberentur, & si refectionem desiderant, fabris concinnanda tradantur. Præ-

terea ea cõficere addiſcat, quæ variis temporibus vſu veniunt, ad famulis quotidie ad cibum neceſſaria ſuppeditandum. Videlicet vt ex vino vapido acetum fiat: Muria quomodo dura fiat. Circa vernum æquinoctium herbas has condat, & reponat, cymam, caulem, capparim, apij coliculos, rutam, olus atrum, ferulas, paſtinacæ agreſtis flores, & ſatiuæ, aſparagos, ruſcum, nepitam, lapſanam, & fœniculum. Æſtate circa meſſem cœpas, corna, pruna, pyra, mala aceto, vel melle ſeruet. Laſerem, appropinquante vindemia, condiat, portulacam, olus atrum, deſiccet in Sole mala, pyra, ficus, vuas; non minima enim horum pars in ruſticanum cibum aſſumitur. Debet & vaſa vindemiæ præparare, vt decemmodias, trimodias, fiſcellas texendas & picandas dare: nec minus falculas, & vngues ferreos quamplurimos parandos, exacuendosque, & ſimilia vſui neceſſaria. Multas vini conditura, ſapam & defrutum coquere. Remedia ad aceſcens vinum conficere. Condere cydonia, vuas ollares, mala granata, & reliqua mala, multaq; olearum genera, eaq; præparare, quæ ad oleum conficiendum neceſſaria: ante vindemiam, vt lignorum copiam, ſcalas, corbulas, modias, decemmodias, & ſimilia præparet.

Villæ operarios quales eſſe oporteat. CAP. X.

NVNC villicum noſtrum edocebimus, qualis corporaturæ, & doctrinæ villæ operarij eſſe debeant, vt commodè iis in operibus vti poſſit. Non igitur eligẽdi ſerui ſunt ex vrbe, vel qui delicatas artes exercuerint, ſocors quidem, & ſomniculoſum id genus hominum eſt, ocio, aleæ, popinæ, & lupanaribus aſſuetum: nam iiſdẽ ineptiis alios corrumpunt. Eligendi ſunt ab infantia durati, & ſi tales obtineri non potuerint, præficiantur, qui laborioſam ſeruitutem tolerauerint, & primam iuuẽtæ ætatem traſcẽderint. Varro: Agri coluntur hominibus ſeruis, aut liberis, aut vtriſque. Grauia loca villicus noſter mercenariis potius, quàm ſeruis colere iubeat, & in ſalubribus quoq; locis opera ruſtica maiora. Operarios parandos eſſe, qui laborem ferre poſſint, nec minores annorũ viginti duorum; & ad agriculturam dociles. Mancipia eſſe oportet neq; formidoloſa, neq; animoſa, vt ex Caſſio transfert. Bubulco ſatis eſt vocis, & corporis proceritas, hæ res metuendũ pecoribus efficiunt: ſed tẽperet vires clementia, quoniã terribilior eſſe debet, quàm ſæuior, vt & obſequantur eius imperio, & diutiùs perennent boues nõ confecti vexatione ſimul operũ, verberumq;. Quamuis neceſſaria, nõ tamen ſatis eſt indoles mẽtis. Longiſſimum aratorem faciemus, quod in re ruſtica nullo minus opere fatigatur prolixior, quia in arando ſtiuæ penè rectus innititur. mediaſtinus qualiſcunq; ſtatus poteſt eſſe, dũmodo perpetiendo labori ſit idoneus. Caſſianus rationẽ addit Columellæ præceptis. Longum corpus fortiter incumbit ſtiuæ, totũq; vomerem degrauat, ne in ſuperficie ſulcus ducatur, ſed & plagæ ex alto delatæ magis cõtingunt ipſos boues; nam ſi parui exiſtant, boues præcedentes eos occultant, nec poſſunt ea, quæ ante boues ipſos ſunt, contueri. Caprarios leues, & celeres eſſe

res esse oportet, vt caprarũ velocitatem assequi possint. Vineæ non sic altos, quemadmodũ latos, & lacertosos vinitores exigunt: nam hic habitus fossuris, & putationibus, cæterisq; earum culturis magis aptus. Minus in hoc officio quàm in cæteris agricolatio frugalitatem requirit, quia & in turba, & sub monitore vinitor opus facere debet. Puerilem ætatẽ ad agriculturã aptitudinem maximã habere dicunt, etsi vnaquæq; ætas idonea sit: nam pueri per ætatem enutriuntur ad operas, & subseruientes, & ad singula quę fiunt, diligenter animũ aduertentes, facileq; flectere se potentes ad gramen euellendum, & folia decerpenda, ac frondes, & naturã terræ experientia, operaq; & industria ex senioribus addiscentes. Magistros pecoribus oportet ponere sedulos, & frugalissimos: ea res vtraque plusquam corporis statura, roburq; confert huic negotio, quoniam id ministerium custodiæ diligentis, & artis officium est. Iubet Columella operarios in classes diuidendos, & non maiores quàm denum hominum faciendas, quas decurias appellauerunt antiqui, & maximè probauerunt, quòd is numeri modus in opere cõmodissimè custodiretur, nec præeuntis monitoris diligentiã multitudo cõfunderet. Itaq; si latior est ager, in regiones deducendæ sunt & classes, diuidundũq; ita opus, vt neq; singuli, biníve sint, quoniã dispersi non facilè custodiuntur. Neq; tamẽ supra decẽ, ne rursus vbi nimia sit turba id opus ad se pertinere singuli nõ existiment. Hęc ordinatio nõ solum cõcitat æmulationẽ, sed & deprehendit ignauos. Sed qualis opportunus numerus operariorũ in villa foret, Cato declarare laborauit, ad duas metas rationẽ dirigens, ad certũ modum agri, & genus sationis, exemplũq; in olíueto & vinea tradidit. Oliuetũ agri ducentorum quadraginta iugerũ, habere oportet villicum, villicã, operarios quinq;, bubulcos tres, subulcũ vnum, asinarium vnũ, opilionem vnum, summa hominum tredecim. Alteram formulam describit de vinearũ iugeribus centũ, vt dicat haberi oportere hæc, villicũ, villicam, operarios decem, bubulcum vnum, asinarium vnũ, subulcũ vnum. Sed Varro Sasernæ opinione scribit, satis esse ad iugera octo hominẽ vnum, & debere eũ fodere diebus quadragintaquinque, tametsi quaternis operis singula iugera possit, sed relinquere se operas tredecim valetudini, tẽpestati, inertię, indulgẽtiæ. Sed Licinius satis, ait, dilucidè horũ neuter modulos relinquit. Quod si Cato proportione vti voluit, ad maiorẽ fundum, & minorẽ adderemus, & demeremus. Præterea extra familiã debuit dicere villicum, villicã. neq; enim si minus CCXL iugera oliueti colas, nõ possis minus vno villico habere, nec si bis tanto ampliorẽ fundum, aut eo plus colas; ideo duo villici, aut tres habendi fuere. Operarij modo, & bubulci proportione demendi, vel addendi ad minores, maiorésve modos fundorum. Hi quoq; si similis ager est: sin est ita dissimilis, vt totus arari nõ possit, vt si sit cõfragosus, aut aridus cliuus, minus multi opus sunt boues, & bubulci. Vnde ex his, aliísve rationibus Catonis rationi non assentitur, sed potius Sasernæ, qui ait singula iugera quaternis operis vno operario ad cõficiendum satis esse. Sed si hoc in Gallia satis fuit, non continuo

idem in agro Liguſtico montano. Itaq; de familiæ magnitudine, & de reliquo inſtrumento tria vult animaduertenda. In vicinitate prædia cuiuſmodi ſint, & quanta, & quot quæq; hominibus colantur, & quod additis operis, aut demptis, melius, aut deterius habeas cultum.

De cœli electione pro villa comparanda. CAP. XI.

PRÆCEPTA cœli electionis agri proſequemur. Primum eſt Catonis oraculo ſancitum. Prædium quùm comparare cogitabis, ſic in animum habeto, vti ne cupidè emas, néve opera tua parcas viſere, & ne ſatis habeas ſemel circumire. Quoties ibis, toties magis placebit quod bonum erit. Vicini quo pacto niteant id animum aduertito: in bona regione benè nitere oportebit. Circumſpicias vti bonum cœlum habeat, ne calamitoſum ſiet. Vtiliſſimus, inquit Varro, is ager, qui ſalubrior eſt, quàm alij, quòd ibi fructus certus, contráq; in peſtilenti, calamitas, quamuis in feraci agro, ad fructus colonum peruenire non patitur. Etenim vbi ratio cum Orco habetur, ibi non modo fructus eſt incertus, ſed etiam colentium vita. Quare ſi ſalubritas non eſt, cultura non aliud eſt, quàm alea domini vitæ, ac rei familiaris. Duoq; in primis ſpectaſſe videntur Italici homines, colendo poſſent ne fructus pro impenſa, ac labore reddere, & vtrum ſaluber locus eſſet, an non: quorum ſi alterutrum decollat, & nihilominus quis vult colere, mente eſt captus, atq; ad agnatos, & gentiles eſt deducendus. Nemo enim ſanus mente, debet velle impenſam ac ſumptum facere in culturam, ſi videt non poſſe refici; nec ſi poteſt reficere fructus, ſi videt eos fore, vt peſtilentia diſpereant. Columella eadem, quæ hi, habet. Palladius modum demonſtrat aërẽ cognoſcendi. Quatuor rebus agriculturam conſtare ſcribens, aëre, terra, aqua, & induſtria. Ex his tria naturalia, vnum facultatis, & voluntatis. Naturæ eſt quod in primis ſpectare oportet, vt eis locis, quæ colere deſtinabis, aër ſit ſalutaris, & clemens. Et aëris ſalubritatem declarant loca ab infimis vallibus libera, & nebularum noctibus abſoluta, & habitatorum conſiderata corpuſcula, ſi eis color ſanus, capitis firma ſinceritas, inoffenſum lumen oculorum, purus auditus, & ſi fauces commeatum liquidæ vocis exercent. Hoc genere benignitas aëris approbatur, his autem contraria noxium cœli illius ſpiritum confitentur. Didymus. Loci marini, vt plurimum ſalubriores ſunt, & montani, & accliues, ad Boream vergentes: qui verò prope paludes, & ſtagna, aut locis concauis, aut ad Auſtrum ventum, aut ad Occidentem inclinati, ſunt morboſi. Vitruuius. Saluberrimus locus erit excelſus, non nebuloſus, nõ pruinoſus, regiones cœli ſpectans neq; æſtuoſas, neq; frigidas, ſed tẽperatas. Euitetur paluſtris vicinitas: nam quum auræ matutinæ cum Sole oriente ad locum peruenerint, & iis ortę nebulæ adiungentur, ſpiritusq; beſtiarum paluſtrium venenatos cum nebula miſtos in habitatorum corpora flatus ſpargent, efficient locum peſtilentem. Locus ſi ſecundum mare erit, ſpectabitq; ad Meridiem, aut Occidentem, non erit ſa-

luber, quia per æſtatem cœlum meridianum Sole exoriente caleſcit, meridie ardet. Qui ſpectat ad Occidentem, Sole exorto tepeſcit, meridie calet, veſpere feruet. Plinius contraria his habet, inquiens: Attilius Regulus ille, Punico bello bis conſul, aiebat, neque fœcundiſſimis locis inſalubrem agrum parandum, neque effœtis ſaluberrimum. Salubritas loci non ſemper incolarum colore detegitur, quoniam aſſueti etiam in peſtilentibus durant. Præterea ſunt quædam partibus anni ſalubria, nihil tamen ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre. Sed tot variæ de aëris ſalubritate ſententiæ ne legentium animos in ambiguum remorentur, ita cōciliare tentabimus. Eſt nobis profectò, vt villam in ſalubri aëre habeamus, vehementer elaborandum: quùm viderimus maiores noſtros, ne cœlum graue habituri eſſent, & incommodum, prudenti quidem & maxime ſalutari conſilio, & omni penitus diligentia præcauiſſe: nam terram, & aquam ſi quid habeant in ſe vitij, corrigi poſſe docebimus: cœlum verò nulla ingenij ope, humanáve induſtria quit flecti: & ſpiritus, quo ipſo vno maximè vitam trahimus, & ſeruamus, puriſſimus ſit oportet, vt ſani ſemper viuamus. Neq; eſt quem fugiat in noſtris corporibus maximam vim habere. Acutiori ingenio præſtare homines videmus, qui cœlo fruuntur puriori, quàm qui craſſo, vdoque. Aër is eſt ſaluberrimus, qui purgatiſſimus, & quàm puriſſimus eſt, viſus acie liberrimè peruius, pellucidus, leuiſſimus, coæquabilis, & minimè varius. Sic peſtiferum illum dicimus, qui nebularum, aut vaporum ſpiſſitudine concretus, & fœtulentus, vt quaſi quoddam graue hæreat ſuperciliis, atq; aciem premat. Et ſi alias ob cauſas maximè ſolibus, & ventis ita redditur. Aërem, qui vehementiſſimè efferueſcit, grauem, craſſumque arguunt; argumento Solis radios acrius agere ſi denſum offendant, quàm rarum. Ægyptij perpetuo, & quaſi conſtanti aëris tenore præ cæteris à Deo donati ſunt, & præſertim qui ad Libyam vergunt, quod ibi nunquam auræ varientur, & integerrima valetudine ſunt, vt ſcribit Herodotus. Romæ aër caleſcit, frigeſcitq; illico, ob id inſaluber. Venti ex ipſa locorum facie, aërem attenuant, incraſſantque. Auræ præſtantiores, quàm venti, & venti mediocres, quàm immodici, & violenti. Sed hi minus moleſti, quàm immobilis aër: nam immobilis, vt aqua putreſcit. Aër motu hilareſcit: nam ſurgentes è terra vapores, aut diſſipat, aut motu incaleſcendo concoquit. Commodi venti ſunt, qui obiectis mōtibus fracti, vel ſyluis, vel longa commigratione laſſi, ſed non per infecta loca pertranſeuntes, ne malum ad nos deferant. Iccirco vitanda vicinia, ex qua noxium quid effluat, veluti teter odor barathri, cloacæ, vapor paluſtrium, fœdarumq; aquarum: nam aqua nulla fœdior, quàm quæ nullo motu contabeſcit. Vitandus aër ex fluuiis ortus, qui imbribus excreſcunt: nam aërem frigidum, & craſſum ducunt. Plinius Theophraſtum, & Hippocratem ſequutus, Aquilonem, ait, ad reſtituendam, ſeruandamq; ſalutē commodum, Auſtrum hominū, pecudumq; generi infeſtiſſimum. Ciconia nunquam ſe Auſtris committit. Delphini per Aquilonem voces audiunt, Auſtro

tardiùs, & non nisi ex aduerso redditas. Spirante Aquilone, anguillam ternos dies sine aquis durare, Austro non item. Auster pituitosos reddit, Corus tussim affert. Meridianũ mare improbatur, quod duos pati soles videatur, vnum cœlo, alterũ ab aquis inurentem. Maximam illic fieri aëris varietatem, Sole cadente, vbi frigentes vmbræ noctis adueniunt. Matutinæ auræ improbantur, quod crudos surgentes vapores adferant. Homerus verissimè omnino antelucanas è flumine auras insalubres tradidit. Nullo loco indecentius villa erit, quàm quæ intra vallem abdita sit: nam omni prospectus amœnitate intercepta, sine vlla dignitate delitescit: nam & imbrium ruinis obruitur, & circumfluentibus aquis infunditur, & modico imbibito humore, continuò madescit, & vaporem valetudini noxium semper effumat. Ingenia hebetatis spiritibus non valebunt, nec corpora durabunt. Si ingreditur Sol, reciprocatis vndique radiis torrebuntur, si nõ illustrantur Sole, torpescunt, & recrudescunt. Adde, si ventus in ea penetrat, quasi canalibus coactus, molestius quàm par est furit: si non ingreditur, concretus illic aër putrescit. Conuallem istam non indecenter aëris lacunam, stagnúmve vocare possumus. Itaque locus vbi aër amœnus sit, neque humilis, & quasi immersus, neque celsus, & supereminens, sed mediis collibus, optimus vocabitur: in eo enim lætissimus aër assiduo spiritu mouebitur. Arbores in vnam partem inclinatæ, aut refractæ, infestis ventorum motibus cessisse ostẽdunt. Saxa locis innata si summotenus putria fuerint, aëris intemperiẽ nunc ardescentis, nunc torpentis ostentant. Vitanda igitur loca, in quibus vehementes eiusmodi tempestates grassantur: nam hominum corpora caloris, aut acri vi frigoris si vexantur, tota coagmentatio labefactatur, adq; morbos, & immaturam senectutem compellitur. Crasso aëre non famesces, sicco sities.

Quomodo cœli vitia emendari possint.
CAP. XII.

SED Columella dicit. Quùm sapientis sit patrisfamilias non vbique emere, aut vbertatis illecebris, aut delitiarum concinnitate: sic verè industrij est, quicquid aut emerit, aut acceperit facere vtile, & fructuosum, quoniã & grauioris cœli multa remedia priores tradiderũt, quibus pestifera lues mitigetur. Varro. Salubritas, quæ ducitur è cœlo, non est in nostra potestate, sed in Naturæ, vt tamen multum sit in nobis, quòd grauiora, quæ sunt, ea diligentia leuiora facere possumus; etenim si propter terram, aut aquam, odorémve, quem aliquo loco eructat, pestilentior est fundus, aut propter cœli regionem ager calidior sit, aut ventus nõ bonus flet, hæc vitia domini scientia emendari possunt, ac sumptu, quod permagni interest vbi sint positæ villæ, quo spectent, porticibus, ostiis, ac fenestris. An non ille Hippocrates Medicus in magna pestilentia, non vnum agrum, sed multa oppida, scientia seruauit? sed quid necessum est illum vocari ad testimoniũ? quum Varro ipse, quum Corcyræ esset exerci-

exercitus, ac classis, & omnes domus repletæ essent ægrotis, ac funeribus, immisso nouis fenestris Aquilone, & obstructis pestilentibus, ianuaq; permutata, cæteraq; eius generis diligentia, suos comites, ac familiam incolumes reduxit? Si aër pestifer ex vicinia palustrium locorum erit, remedium à Vitruuio petemus. Si paludes excelsiores fuerint mari, hac ratione emendabimus. Fossis enim ductis, fit aquæ exitus ad littus, & ex mari tempestatibus aucto, in paludes redundantia motionibus concitatur, amarisq; mixtionibus non patitur bestiarum palustrium genera ibi nasci, quæque de superioribus locis natando proximè littus perueniunt, inconsueta salsitudine necantur. Sic etiam de terræ infœcunditate considerare debemus.

De situ villæ eligendo. CAP. XIII.

DIXIMVS de cœlo, subiungemus de situ non minus necessaria, quàm quæ de cœlo dicta sunt. Potest enim optimus situs cœli malignitatem emendare, & bonitas à situ rependi potest: contra qui situ abutuntur, poterunt peruertendo damnosum reddere: ideoque non segniter maiores nostri de eius electione non prætereundas admonitiones reliquerunt. Varro tria agrorum genera tradidit, campestre, collinum, & montanum, è quibus infimis alia cultura aptior, quàm summis, quòd hæc calidiora, quàm summa; sic collinis, quòd ea tepidiora, quàm infima, aut summa. Itaque vbi lati campi, ibi magis æstus, & eò in Apulia loca calidiora, & grauia. Et vbi montana, vt in Vesuuio, quòd leuiora, & ideo salubriora. Qui colunt deorsum, æstate magis laborant, qui sursum, magis hyeme: verno tempore in campestribus maturius eadem illa seruntur, quàm in superioribus, & celerius hic, quàm illic coguntur. Nec non sursum, quàm deorsum tardius seruntur, ac metuntur. Propter hæc tria fastigia formæ, discrimina quædam sunt sationum, quòd segetes meliores esse existimantur campestres, vineæ collinæ, syluæ montanæ. Campester locus is melior, qui totus æquabiliter in vnam partem vergit, quàm is, qui est ad libellam æquus, quod is quùm aquæ non habent delapsum, fieri solet vliginosus, eò magis si quis est inæquabilis, eò deterior, quod fit propter lacunas aquosus. Igitur optimum villæ situm describit Cato, qui sub radice montis fiet, & in Meridiē spectet. Columella item referente, Peritissimi rusticarum rerũ tria genera terreni esse dixerunt, cãpestre, collinũ & montanum. Campũ non æquissima sitũ planitie, nec perlibrata, sed exiguè prona, collem clementer, & molliter exurgentem, montē non sublimem, & asperũ, sed nemorosum, & herbidum maximè probauerunt. Mox perfectã describens villæ formã, ait. Agrum habeas salubri cœlo, vberi gleba, parte campestri, parte alia collibus, vel ad Orientem, vel ad Meridiem molliter deuexis, terrenisque aliis cultis, atque aliis syluestribus, & asperis. Palladius verò omnia colligens satis absolutè eum describit. Situs verò terrarum, neq; planus, vt stagnet, neque præruptus, vt defluat, neque obrutus, vt in imum deiecta valle subsidat,

neque arduus, vt tempeſtates immodicè ſentiat, & calores. Sed ex his omnibus vtilis ſemper eſt æquata mediocritas, & vel campus apertior, & humorem pluuium cliuo fallente ſubducens, vel collis molliter per latera inclinata deductus, vel vallis cum quadam moderatione, & aëris laxitate ſubmiſſa, vel mons alterius culminis defenſus obiectu, & à moleſtioribus ventis aliquo liber auxilio, vel ſublimis, aſper, ſed nemoroſus, & herbidus. Didymus: ad ſanitatem & ſpeculationem, & regionis colluſtrationem locus aptiſſimus exiſtit in altioribus locis ædificatus. Sed ſitus ſi eligendus, ſit in frigidis prouinciis Orienti, aut meridiano lateri oppoſitus, ne alicuius magni montis obiectu, his duabus partibus excluſis, algore rigeſcat, aut per partem Septentrionis remoto, aut per Occidentes in veſperam Sole dilato. In calidis verò prouinciis pars potius ſeptentrionis optanda eſt, quæ & vtilitati, & voluptati, & ſaluti æqua bonitate reſpondeat. Plinius eadem. Spectare in æſtuoſis locis ſeptentrionem debet, Meridiem in frigidis, in temperatis exortum æquinoctialem.

De villæ ſolo idoneo eligendo. CAP. XIIII.

AGRICVLTVRÆ omnes optimi præceptores iubent non minorē curam in ſoli electione, quàm in cœli eſſe impendēdam. Ob id ad eius bonitatem inueſtigandam quamplurima ſigna docuerunt. Nos omnium ſententias ad trutinam expendemus. Et ſi quibuſcunque huius villæ partibus, vtpote vinea, ſegete, pomario, horto, & reliquis peculiare ſolum deſcripſimus, lubet hic de vniuerſo villæ ſolo verba facere, quùm plurimum interſit, quo ſolo, quam arborem ſeueris: neque omnes arbores omni terra gaudent, ſed vnaquæque ſuam peculiarem expoſcit, quam ſi adipiſcantur, multo longiores radices felicius depromēt, altius hærebunt, vberioremq́; fructum largientur. Arbor enim eo fœcundior, quo terram propriorem nacta fuerit. Inter tot terrarū genera aliquod eſt, quod hæc arbos ſeligat, & magis amet, & hæc alio potius delectatur, & eſt aliud, quo plures geſtiant. Xenophon multò facilius terræ ingenium, quàm hominis, vel equi experiri poſſe dicit: nam in promptu eſſe, facilemq́; ſe ad cognoſcendum omnibus præbere. Signa ſunt à ſapore, odore, colore, pondere, ab ea naſcentibus, aliiſq́; ſignis, quæ recenſemus. A guſtu incipiemus. Virgilius in Georgicis.

Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Tale dabit ſpecimen. Tu ſpiſſo vimine qualos,
Collaq́; prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſq́; à fontibus vndæ
Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis,
Scilicet & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.

Colu-

Columella ab eo excipiens ait. Sapore quoque terram ſic cognoſcemus. Si ex ea parte agri, quæ maximè diſplicebit, effoſſæ glebæ, & in fictili vaſe madefactæ dulci aqua permiſceantur, ac more fæculenti vini diligenter colatæ guſtu explorentur: nam qualem traditum ab eis retulerit humor ſaporem, talem eſſe dicemus eius ſoli. Idem Palladius, & Anatolius. Poſſumus & tactu terræ pinguedinem experiri, Virgilio docente.

Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud vnquam manibus iactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.

Columella hæc declarans. Itaq; conſiderandum erit, ſi ſolum, quod excolere deſtinamus, pingue ſit, quod expedita ſatis nobis ratione contingit diſcere: nam perexigua conſpergitur aqua gleba, manuq́; ſubigitur, ac ſi glutinoſa eſt, & quouis leuiſſimo tactu preſſa inhæreſcit, & picis in morem ad digitos lenteſcit habendo, eademq́ue illiſa humo non diſſipatur, ea res admonet nos, ineſſe tali materiæ naturalem ſuccum, & pinguedinem. Eadem Palladius. Cognoſcitur & ab odore. Anatolius ita nos admonet. Effodiunt in altum, indeq́ue aliquid terræ extrahunt, & ab olfactu quidem meliorem experiuntur. Sed Plinius Ciceronis authoritate exactiùs docet. Certè Cicero lux doctrinarum altera, meliora, inquit, vnguenta ſunt, quæ terram, quàm quæ crocum ſapiunt. Hoc enim maluit dixiſſe, quàm redolent. Ita eſt profectò: illa erit optima, quæ vnguenta ſapiet. Quod ſi admonendi ſumus qualis ſit terræ odor ille, qui quæritur, contingit etiam ſæpè quieſcente ea, ſub occaſu Solis, in quo loco arcus cœleſtis deiecerit capita ſua; & quum à ſiccitate continua immaduit imbre, tunc emittit illum ſuum halitum diuinum è Sole conceptum, cui comparari ſuauitas nulla poſſit. Is eſſe odor in commota debebit, repertusq́; neminem fallet, ac de terra odor optimè iudicabit. Talis ferè eſt in noualibus cæſa vetere ſylua, quæ conſenſu laudatur. Nec deſunt alij odores, ex quibus terræ bonitatem experiri quis poſſit. Sed vt ſciamus quale denſum, vel ſolutum ſolum fuerit, Virgilium audiamus.

Nunc quo quamque modo poſſis cognoſcere dicam,
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa requiras.
Ante locum capies oculis, alteq́; iubebis
In ſolido puteum demitti, omnemq́; repones
Rurſus humum, & pedibus ſummas æquabis arenas:
Si deerunt, rarum. Sin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager, glebas cunctantes, craſſaq́; terga
Expecta, & validis terram proſcinde iuuencis.

Sed Columella hoc experimentum ponit ad dignoſcendam pinguem terram, hoc modo. Sed & ſi velis ſcrobibus egeſtam humum recondere, & recalcare, quum aliquo quaſi fermento abundauerit, certũ erit eam eſſe pinguem;

quum defuerit, exilem; quũ æquauerit, mediocrem. Palladius eadem iisdem refert verbis. Diophanes verò: Scrobem fodiunt, & bonam terræ partem extrahentes, postea rursus terram in foueam iniiciunt, & si quidem iniecta terra foueam expleuerit, aut redundauerit, optimam terram iudicant; si verò iniecta terra fouea non expletur, non bonam esse terram pronunciant. Idemque Poëta docet pondere posse leuem, & grauem experiri.

Quæ grauis est, ipso tacitam se pondere prodit,
Quæq; leuis.

Sed optimã terræ qualitatẽ ex signis cognoscere docet doctissimus Theophrastus, princeps agricolarum, qui naturã arborum, & terrarum considerans, omnia ad mediocritatẽ reduxit, vt omnibus aliquo modo cõueniret; atq; hoc modo decernit. Solum quod mediam continet confusionem contrariorum, id est, soluti & spissi, sicci & humidi, leuis & põderosi, & quî ima summis cõueniant modice, hoc omnium optimè consulit omnibus ferè arboribus, atq; frugibus: id enim propriùs quodammodo aëris habitui, quàm cætera conuenire videtur. Cæterum inter hæc ipsa, quod ad alterã partem declinat, in proxima commendatione est, vt quod solutum, leue, atq; humectũ est. id enim alimentum in se continet, hiat, vt radicibus facilem cõmeatum suppeditet, vt se facilè prolatare possint: sunt enim radices penora & promi. Spissum, ponderosum, ac sitiens cõtrarium pręstat. Hoc idem illi sentiunt, qui solum nigrũ commendant, vt Leophanes. Causam enim illicò reddere tentat, quod genus id excipulũ vtriusq; facile esse potest, imbriũ & squalloris, vtpote quod capax tam ęstus, quàm humoris nimium sit. Beritius ab eo. Optimum solũ nigræ terræ est, & ab omnibus præ illis laudatũ: nam & imbrem fert, & siccitatem. Consequens est terra fulua, quæ & flumine rigatur, limosa & vliginosa appellata, item dulcis & calida: hæ enim ad vites, & ad arbores, & ad sata aptitudinẽ habere cognitæ sunt. Sed & profunda terra laudatur, maximè si friabilis sit, & tractabilis, operiq; non repugnans, ad solam tamen arborum fertilitatem apta existit. Quin & rubra ad reliqua optima est, ad arbores tamen producendas ineptè habet. Palladius ex his eligendam terram his verbis docet. Sit gleba putris, & ferè nigra, & ad tegẽdum se graminis sui crate sufficiens, aut misti coloris, quæ etsi rara sit, tamen pinguis soli adiunctione glutinetur. Quæ protulerit, nec scabra sint, nec retorrida, nec succi naturalis egentia ferat. Color nanque non magnopere quærendus est, sed pinguedo, atq; dulcedo. Tandem eligendus est pinguis, & resolutus ager, qui minimum laborẽ poscit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti est spissus, qui labore quidem maximo, tamen ad vota respondet. Sed pulla terra maximè à Catone laudatur. De qua sic Plinius. Terra tenera quæ vocatur pulla, erit optima, & operi satior. Intelligere modò libeat dictam mira significatione teneram, & quicquid optari debet, in eo vocabulo inuenitur. Illa temperatæ vbertatis, illa mollis, facilisque culturæ, nec madida, nec sitiens, illa post vomerem nitescens, qualem fons ingeniorũ Homerus

merus in armis à Deo cælatam dixit,addiditq; miraculum nigrescentis,quamuis fieret in auro: illam, quam recentem exquirunt improbæ alites, vomerem comitantes, coruiq; aratoris vestigia ipsa rodentes. Virgilius ita cecinit.

Nigra ferè, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum. (nanque hoc imitamur arando.)

Aspectu fieri posse probationem Anatolius refert. Si in squallore non valdè rumpitur, neq; si imbres vberes, impetuosiq; deciderint, & cœnosa fiat, verùm omnem pluuiarum aquam in suum sinum excipiat, & si non frigoris tempore dorsum ipsius testaceum appareat. Hęc enim, vt plurimum, bona poterit iudicari. Pulcherrimum & alium modum probationis veteres inuenerunt, itidē oculis subiacentem. Si nanq; magnæ & syluosæ sunt arbores syluestres ex ipsa nascentes, absolutissima pronunciari potest, si mediocres media, si verò spinas & sarmēta tenuia producat, & herbam breuem, imbecilla hæc est, & non multi pretij. Virgilius ex aspectu humidam cognoscere docet.

Humida maiores herbas alit, ipsaq; iusto
Lætior: ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
Neu se prævalidam primis ostendat aristis.

Varro ex Diophanis Bithynij authoritate dicit signa sumi posse aut ex ipsa, aut ex iis, quæ nascūtur ex ea: ex ipsa, si sit terra alba, si nigra, si leuis, quæ quum fodiatur facilè frietur, naturaq; non sit cineritia, néve vehementer densa. Ex his autem, quæ enata sunt fera, si sunt prolixa, atq; ea, quæ ex his nasci debent earum rerum feracia. Columella satis admirari non potest cùm alios, tùm Cornelium Celsum non solùm agricolationis, sed vniuersæ naturæ prudentem virum, sic & sententia, & visu deerrasse, vt oculis eius tot paludes, tot etiam campi salinarum non occurrerent, quibus ferè cōtribuuntur prædicti colores. Nullum videmus locum, qui modò pigrum contineat humorem, non eundem vel nigri, vel cinerei coloris, nisi in eo fortè fallor ipse, quòd non putem aut in solo limosæ paludis, & vliginis amaræ, aut in maritimis areis salinarum gigni posse læta frumenta. Sed est manifestior hic antiquorū error, quàm vt pluribus argumentis conuincendus sit: non ergo color, tanquam certus author testis est bonitatis aruorū. Sed Plinius omnino negat ex signis terræ bonitatem præsagiri posse. Pulla, qualem habet Campania, nec vbiq; optima vitibus, aut quæ tenues exhalat nebulas. Nec rubrica multis laudata. Cretam in Albensium Pompeianorum agro, & argillam cunctis ad vineam generibus anteponunt, quāquam præpingues: quod excipitur in eo genere. Inuicē sabulum album in Ticinensi, multisq; in locis nigrū, itemq; rubrum etiam pingui terræ permistū, infœcundum est. Argumenta quoq; iudicantium sępè fallunt. Non vtiq; lætum solum est, in quo proceræ arbores nitent, præterquā illis arboribus. Quid enim abiete procerius? aut quæ vixisse possit alia in loco eodē? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indiciū habent: nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest harena tenuissimo cespitum corio.

Nec ſemper aquoſa eſt terra, cui proceritas herbarum, non hercule magis, quàm pinguis adhærens digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regeſta in eos nulla complet, vt denſa, atque rara ad hunc modum deprehendi poſſit, ferroque omnis rubiginem obducit. Nec grauis, aut leuior iuſto deprehenditur pondere. Quod enim pondus terræ iuſtùm intelligi poteſt? Nec fluminibus aggeſta ſemper laudabilis, quando ſeneſcant ſata quædam aqua.

De ſolo in agri electione fugiendo. CAP. XV.

DIXIMVS terras amplexandas, comparandasque, nunc fugiendas ex ſignis cognoſcere docebimus à contrariis cauſis. Quibuſdam in terris, inquit Theophraſtus, ima arborum pars optimè conſtat, ſuperna verò vitioſa eſt, quod in ſolo harenoſo, tophoſo, aduſtoque euenit. Sabulũ enim alimento caret, ob id germina ſubminiſtrare haudquaquam valet: vnde infelix germinatio: ſuntq; in eo diſſitæ partes, ob id facilem radicibus commeatum præſtare poſſunt, vt in profundum effundantur: & ob partium raritatẽ item nocumenta æſtus & frigoris ad radices admittunt. Sic in paluſtribus, & luculentis. Fugiendum quoq; frigidum, denſum, ſalſumq; ſolum, quia incommodum conſtat, denſitas enim ſtrangulat ſua vehementi cohæſione. Cato inquit, Terrã caue carioſam tractes. Addit Plinius, Néve plauſtro, néve pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tãtopere reformidari, vt penè veſtigiis quoq; interdicat? Redeamus ad ligni cariẽ, & inueniemus illa, quæ in tantum abhominatur vitia, aridæ, fiſtuloſæ, ſcabræ, caneſcẽtis, exeſæ, & pumicoſæ. Plus dixit vna ſignificatione, quàm poſſit vlla copia ſermonis enarrari. Eſt enim interpretatione vitiorum quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi poteſt) ſed natura ſua, anus terra, & ideo infœcunda ad omnia, atque imbecilla. Virgilius frigidam ex naſcentibus herbis exquirere docet.

——— at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt, piceæ tantum, taxiq; nocentes,
Interdum aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.

Improbantur à Varrone lapis, marmor, rudus, arena, ſabulo, argilla, rubrica, puluis, creta, glarea, carbunculus, id eſt quæ Sole perferuet, ita, vt radices ſatorum comburat. Palladius. Ne alba, & nuda ſit gleba, ne macer ſabulo ſine admiſtione terreni, ne creta ſola, ne arenæ ſqualentes, ne ieiuna glarea, ne auroſi pulueris lapidoſa macies, ne ſalſa, vel amara, ne vliginoſa terra, ne tophus arenoſus, atq; ieiunus, ne vallis nimis opaca, & ſolida. Plinius. Terram amaram, ſiue macram ſi quis probare velit, demonſtrant eam atræ degeneresque herbæ: frigidam autem retorridè nata. Item vliginoſam triſtia, rubricam oculi, argillamque operi difficillimas, quæque raſtros, ac vomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc & fructui ſit aduerſum. Anatolius ſalſam terram fugiendam eſſe ab omnibus dicit: & hic veterum conſenſus. Quum enim in ſtercore ſalem fugiamus, & amurcã ex oliuis ſale non conſperſis,

ſperſis, arborum radicibus affundere rerum experti præcipiant, & ſterquilinia dulci, non ſalſa aqua rigemus. Manifeſtum eſt quòd ſalſam terram improbent, ad omnia ineptam, præterquam ad palmæ fructus, quos optimos producit, immò vitare oportet ſalſi ſtercoris vſum ad dulcis terræ miſturam. Præterea fœtidam terram fugere oportet, vt quæ omnibus inutilis exiſtat.

Quomodo terræ vitia emendari poſſint. Cap. XVI.

SED ſi nobis fundus non erit eligendus, ſed hæreditate contigerit, quid faciendum docebimus. Dicebant enim maiores noſtri non malum agrum, ſed malum colonum reperiri. Immò id innuentes in hieroglyphicis Cybeleio currui duos leones domitos adiunxere hac conſideratione, vt leo terræ ſymbolum eſſet, quum genus id animalium in longinquis, & à nobis remotiſſimis regionibus inueniatur: nullam enim dicunt eſſe terræ partem tam remotam, quæ coli, ſubigique non poſſit. Conſiderandus ergo eſt ſylueſtris & incultus, ſiccúsne ſit, an humidus, nemoroſus ſtirpibus, an ſaxis confragoſus, iuncóne ſit an gramine veſtitus, aut filicibus, aliíſve frutetis impeditus. Si humor redũdarit, vligo ea exiccanda, nemoroſi, fruteroſiq; tractus, extirpandæ radicitus arbores: aut quũ ſucciſæ fuerint, incendendæ, dein arandæ. Saxoſus lapidibus expediendus eſt. Iunci & graminis pernicies repaſtinatione frequenti internecanda, filix aſſiduè extirpanda, feruntq; filicem ſationibus, & ſtercoratione interimi, vt ſubinde naſcens ſuccidatur, intra biennium; ſic eius viuacitas abſumitur. ex Columella. Plinio hæc diſplicent: ait enim. Terram terra emendari (vt aliqui præcipiunt) ſupèr tenuem pingui iniecta, aut gracili, bibulaque ſuper humidam, ac præpinguem, dementia operæ eſt. Quid enim poteſt ſperare qui talia colit? Si ager ad cultum ſeu ſiccitate, vel aquarum nimietate & moleſtia aptus nequicquam ſit: hoc pacto emendabimus. Vineam in prato, & humecto loco facies ſic. Infodies ab oriẽte in occaſum lineis directis & æquidiſtantibus foueas, quàm maximè id liceat profundas, latas pedes nouem, diſtantes inter ſe pedes quindecim, & quam exemeris ex foſſa tellurem accumulabis in area interualli, vt accliuitate meridianum excipiat ſolem. Iſtiuſmodi colliculis factis manu, vitis tutior & feracior. Contrà in colle ſicco pratum facies ſic. Foſſam oblongam non decurſoriam, ſed ſtagnantem in parte ſuperiore facies, margine ad libellã collibrato, & coæquabili, in eã deriuabis aquam ex proximis fontibus, & ſuperfluens à latere continua parilitate ſubſtitutum corrigabit agrum. In campeſtri Veronenſi ſaxis rotundis referto, nudo, & penitus infœcundo, crebra effecere irrigatione, vt cutis obduceretur ceſpiticea, & pratum excreuit lætiſſimum.

De aqua villæ eligenda. Cap. XVII.

DIXIMVS de aëre & terra, ſequitur tractatio de aquis, non minus cæteris neceſſaria. Referemus prius quæ à maioribus relata ſunt, mox noſtra ſubnectemus. M. Varro in villa exædificanda hoc potiſſimum quęrit, vt intra

ſepta villæ habeat aquam, ſi non quamproximè. Primùm quæ ibi ſit nata. Secundùm, quæ influat perennis. Si omnino aqua non eſt viua, ciſternæ faciundæ ſub tectis, & lacus ſub dio: ex altero loco vt homines, ex altero vt pecus vti poſſit. Columella iubet maximè probatam haberi aquam, ſine qua nemo noſtrum vel proſperæ, vel aduerſæ valetudinis vitam proroget. Quæ ſit vel intra villam, vel extrinſecus inductus fons perennis. Si deerit fluens, putealis quæratur in vicino, quæ non ſit hauſtus profundi, non amari, aut ſalſi ſaporis. Si hæc quoque defecerint, vaſtæ ciſternæ hominibus, piſcinæ pecoribus inſtruantur, colligendæ aqua pluuiali, quæ ſalubritati corporis eſt accommodatiſſima. Huic proxima fluens aqua è montibus oriunda, ſi per ſaxa præceps deuoluitur. Tertia putealis, vel collina, vel quæ non infima valle reperitur. Deterrima paluſtris, quæ pigro lapſu repit. Peſtilens, quæ in palude conſiſtit. Hic tandem humor quamuis nocentis naturæ, temporibus tamen hyemis, edomitus imbribus miteſcit, ex quo cœleſtis aqua maximè ſalubris intelligitur. Plinius ab Hippocrate, & aliis, ſtagnantes, pigraſque damnat, vtiliores quæ profluunt exiſtimat, curſu enim procurſuque ipſo extenuari, atque proficere: eoque miratur ciſternarum ab aliquibus maximè probari, rationem afferẽtibus, quòd leuiſſima ſit imbrium aqua, vt quæ ſubire potuerit, & pendêre in aëre. ideoque & niues præferunt imbribus, niuibuſque etiam glaciem, velut ad infinitum coacta ſubtilitate. Leuiora enim hæc eſſe, & glaciem multò aqua leuiorem, quorum ſententias refellit. In primis leuitas illa deprehendi aliter, quàm ſenſu vix poteſt, nullo pene momento ponderis aquis inter ſe diſtantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua, argumentum eſt ſubiſſe eam in cœlum, quum etiam lapides ſubire appareat, cadenſque inficiatur halitu terræ, quo fit, vt pluuiæ aquæ ſordium ineſſe plurimum ſentiatur, citiſſimeque ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem, glaciemque ſubtiliſſimum elementi eius videri miror, appoſito grandinum argumento, è quibus peſtilentiſſimum potum eſſe conuenit. Nec verò pauci inter ipſos è contrario ex gelu, ac niuibus inſaluberrimos potus prædicant, quoniam exuctum ſit inde, quod tenuiſſimum fuit. Minui certè liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio ſcabiem fieri, pruina vredinem, cognatis ex niuis cauſis. Pluuias quidem aquas celerrimè putreſcere conuenit, minimeque durare in nauigatione. Epigenes autem aquam, quæ ſepties putrefacta, purgata ſit, perhibet amplius non putreſcere: nam ciſternas Medici etiam confitentur inutiles, aluo duritias facientes, faucibuſque: etiam limi non aliis ineſſe plus, aut animalium, quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec ſtatim amnium vtiliſſimas eſſe, ſicuti nec torrentium vllius, lacuſque plurimos ſalubres maximè. Limus aquarum vitium eſt, ſi tamen idem amnis anguillis ſcateat, ſalubritatis indicium habetur, ſicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Aquam ſalubrem aëri quamſimillimam eſſe oportet, cuius ſapor odórve nullus eſſe debet. Quidam ſtatera iudicant de ſalubritate, fruſtrante diligentia,

gentia, quando perraro est, vt leuior sit aqua. Inter pares melior quæ calefit, refrigeraturque celerius: quin exhaustam vasis ne manus pendeant, depositisq; in humum tepescere affirmant. Ex Rufo. Potabilium aquarum quinque sunt differentiæ, pluuia vel cisternina, fontana, putealis, fluuialis, & palustris: quarum pluuia leuissima, facillimeque mutabilis perhibetur: multis languoribus optima, quòd statim euadat. Fontanarum quę fontes ad septentrionem è saxis stillantes scaturiunt à Sole auersi, duri, & tardi motus inuehunt aquas, tardius incalescunt, & refrigerantur: quæ verò ad orientem emanat, per angustias, vel puram terram dilabitur, calescit, & frigescit celerrimè: optima esset, nisi conductibus fieret deterior. Putealis frigida difficulter excernitur. Fluuialis difficulter operatur, arefaciendo, præcipuè quum per mala diffluit loca. Præstant quæ perennibus fontibus fluunt, & aliis nō ammiscētur fluuiis. Palustris omnino mala, præter Niliacam, quia cœnosa, lutosa & grauis est, ob statum, moramque est tanquam mortua, & putrida. Quæ cito coquit edulia, etiam in ventre alios cibos coquit. Quæ crassitudinem, pondusque obtinet, & subsidet, & facile coit, calculosa est. Aqua quæ difficulter penetrat, difficulter coquibilis. Ex Athenæo hæc excerpsimus. Homerus aquas, quæ è saxis scaturiunt, insalubres vocat. Fontanam, quæ per longa terrarum spatia fertilium deducitur, bonitate cæteras antecellere dixit Hesiodus. Quæ fluit è Pangæi fodinis, cotyla nonaginta sex drachmas hyeme pendet, æstate sexaginta sex. Spissat enim & cōtrahit magis illā frigus, quàm cæteras: quapropter in horarum indicibus quum fluit, horas nō reddit certas, & pares æstiuis, sed inæquales, exitu ob crassitiē tardiore. Diophanes dicit. Præ omnibus aquarum curam habere oportet, non solùm propter aquæ fructum, sed etiam quòd temperatissimum aërem faciat, siccitatibus obortis. Fortunatum est igitur valdè, fontanam aquam habere, quæ si desit, pluuiales colligantur in nostrum, totiusque familiæ vsum sufficientes, non velut quidam facere solent in stabulum, vbi pecus ouillum & reliqua animalia stercoribus locos cortis, ac stabulorum replent, sed in domibus in quibus etiam diligenter easdem purgare, & assiduè oportet. Puram verò aquam in puteos per ligneos canalium ductus conuehere. Palladius ex his aquæ salubritatem cognoscere docet. Primùm ne à lacunis, aut palude ducatur, ne de metallis originem ducat, sed sit perspicui coloris, neq; vllo aut sapore, aut odore vitiētur, nullus illi limus insidat, frigus tepore suo mulceat, æstatis incendia frigore moderetur. Sed quia solet occultiorem noxam tectior seruare natura, ipsam quoque incolarum salubritate noscamus. Si fauces bibētium puræ sint, si saluo capite, in pulmonibus, ac thorace, aut nulla est, aut rara causatio: nam plerunque has noxas corporis ad inferiorem partem, quæ supra sunt, corrupta demittunt, vt vitiato capite ad pulmones, vel stomachum morbi causa decurrat: tunc culpandus aër potius inuenitur. Deinde si venter, intestina, vel latera, vel renes nullo dolore, aut inflatione vexētur. Si vitia nulla vesicæ sunt. Hæc & his simi-

lia, ſi apud incolas pro maiori parte conſtare videris, de aquis aliquid ne ſuſpiceris. Nos illam dicemus ſapore optimam, quæ ſaporem habet nullum, & colore commodiſſimam, quæ omni ſit colore penitus vacua, quæ lympida, pellucida, & tenuis, quæ in candidum linteum infuſa, non commacularit, quæ feruefacta fæcem non dimiſerit, quæ muſcoſum alueum, quo perfluat, & præſertim ſaxa coinquinata non reddiderit. Ex optima aqua multæ commoditates exoriuntur. Indiam inquit Diodorus multa ex parte habere homines proceros, & validos, ingenioq; præditos acri, quòd ſaluberrimas aquas bibant. Eſt animantibus aqua, veluti caloris pabulum, vitæq; alimentum, ſic plantarum, cæterorumq; quibus mortales vtuntur. Vnde quæ in terris creſcunt, & adoleſcunt omnia, ſi aquam ademeris, fore, vt futura ſint nulla.

De hydrophantica. CAP. XVIII.

SED ſi regio aquis careat, oportet eam, vbi ſit, inueſtigare, vt puteos excauemus: nos hydrophanticam docebimus, ſic enim Græci vocant artem aquam inueſtigandi; eamq; ex Democriti ſcriptis colligemus. Campi, & planities, vt plurimum, aquis carent, & maiores magis minoribus, & ſi in eis reperiuntur, plerunque ſalſæ ſunt. Naturalis cauſa eſt. Solent ſemper quod tenuiſſimum, ac leuiſſimum eſt attrahere, quare quum campos per totam diem Sol occupet, humorem ex ipſis emulgere, & in vaporem diſſoluere: vnde ſæpe cõtingit, vt aquis careant: nam ſi aliquid relinquitur, ſalſum reperitur, quemadmodũ & in mari euenit. Ex montibus pleroſq; aquoſos eſſe, & imas ipſorũ partes humidiores, quàm ſummas, & denſas, & vmbroſas magis humidas eſſe, quàm nudas. Aquæ montanæ nõ ſalſæ, quum non per totã diem Sole exurantur, & obliquè non rectè feriat, vnde montes, qui ad ſeptentrionẽ declinant, aquoſiores pronũciant ad Meridiem inclinatis, & eos, qui ad orientẽ, & occidentẽ minus quidẽ aquoſos, quàm qui ad ſeptentrionẽ vergunt, at plus quàm vergentes ad Meridiem. Et denſos arboribus plus aquoſos, quàm nudos, propterea quod arborũ denſitatẽ adumbrentur. Imæ montiũ partes aquoſæ ſunt, ob id quod aquarum naturæ eſt ad infernam partem deferri, & quod quæ in altis ſunt, ad humiles cõgerentur, & plures fontes reperiuntur, in quibus magni montes ſemper incumbunt, alti, ac denſi, concauos & conualles locos habentes. In talibus enim imbres per annum collectos, & per terram excolatos ipſos fontes augent. Quaſdam verò aquas circa has imas montium partes non apparere, verùm vbi intra terram aliquatenus ſubductæ curſum perfecerint, tum demum in apertum prodire. Quædam verò in mare per terram in venis productæ ad multum loci ſpatium ſcaturiunt, qualis fons in Arado, & Heraclia Ponti. Quemadmodum enim in animatis corporibus totum corpus venis, & arteriis interſtinctum eſt, ſic etiam in terra aquas habentes, vel inter ſe implexas, vel rariores, quas ſæpiſſimè offendunt puteorum foſſores. Quapropter fontes maximè augeri circa ſolſtitium hybernum, Sole quidem nõ ſimiliter

liter vrgente, imbribus augeſcentibus: ſub æſtiuum verò ſolſtitium, & Canis exortum contrarium accidere. Sed Aquileges ex ſignis tùm ſoli, tùm terris naſcentium, aquas ſubterraneas, & latentes veſtigant, ex iuncis, butomo, rubis, cypero, gramine pingui, † arundine, malacociſſo, cucumere ſylueſtri, hippuri, quinquefolio, & batrachio: vel heliotropio, calamintha, callitricho, meliloto, oxilapatho, ſanguinali, ſolano, ſtratiore, chamæleuce (bechion vocat Plinius) chamæleone: & vbi plures herbæ denſæ, & virides, agnus caſtus, coniza, trifolium. Plinius his addit potamogeton. Quin & vbi ipſarum aſpectus marcidus apparet, propius pauimento aquas indicant inualidas, & non permanentes, quæ verò luxuriantis aſpectus & viuidiores, aquas ſubeſſe altiſſimas & durabiles. Nunc ſoli genera dicamus, quæ aquas habent. Argilloſi, & pumicoſi generis, & ſquallente fluxu prædita omnino aquoſa. De glutinoſis, lutoſis, nigra terra, pingui, & calculoſa deſperandum. Sed veſtigator hoc modo ſcrutabitur aquas ex Democrito. Habeat vaſculum plumbeum ſemiſphæricum, congij capacitate, accipiatque lanæ floccos molles duos, aut tres lotos, & probè carptos, eoſque lino obliget; ipſum verò lini filum, intra vas ad fundum eius cum cera cōglutinet. Sed & oleo vas illinatur, & in loco, vbi aquam ſperamus, coniectura facta, puteus effodiatur altitudine trium cubitorum, in quo inuerſum vas ponatur, & circumpoſitis harundinum foliis, rurſus ad cubiti menſuram terra aggeratur; id ipſum Sole occidente faciendum. mane terra auferatur, & herbis amotis, vas ſubuertatur, & conſideret, ſi fuerint fontes lanam aqua plenam repeñet, & vaſculum bullarum plenum. Aquæ qualitatem cognoſces, ſi lanam ipſam guſtaueris. Quod ſi multa erit humiditas, vt lachrymæ diſtillent, propè aquam ſperato, ſi autem humiditas ſimpliciter apparuerit, adeſt quidem aqua, ſed in alto: ſi nullum horum ſignorum apparebit, idem periculum in alio, atque alio loco facere oportebit, conſideratione habita, ne diſparatos locos tentemus. Alio modo etiam cognoſcere docet, vbi ſubſit aqua. In altiorem locum progrediuntur, & priuſquam aër albeſcat, primum Solis radium obſeruant, & ſi quid nebuloſum in ipſum adtrahi, antequam rareſcat, appareat, aquam expectare conuenit. Obſeruabis etiam in primo Solis ſplendore culices ſurſum in directum volantes, ſeq; ad trabis ſimilitudinem contorquentes: nam hi aquam portendunt. Inſuper ex altiore loco animaduerſionem habere: æſtate in meridie, quando aër purus, & terra ſicciſſima erit, tunc in aquoſis locis vapor ſurſum eleuatur, & paruæ nebulæ ſimilitudine, hyeme verò ſuffumigationem quandam & halitum eiuſmodi locus remittit, ſimilem eis, qui ex fluminibus, ſtagnis, & puteis efferuntur. Plinius alia addit. Aquarum ſunt notæ iuncus, harundo, aut herba, de qua dictum eſt, multumque alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut vitex, aut hedera ſponte proueniunt. Certior multò nebuloſa exhalatio, ante Solis ortum longius intuentibus, quod ex edito quidā ſpeculantur, proni terram mento attingente. Eſt & peculiaris æſtimatio, peritis tantum nota,

† calamo Indico,

quam feruentissimo æstu sequuntur, dieiq; horis ardentissimis, qualis ex quoque loco repercussus splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur; sed tanta intentione oculorum opus est, vt indolescant, quòd fugiētes ad alia experimenta decurrūt. Loco in altitudinē pedum quinque defosso, ollisque è figlino opere crudis, aut perunctâ pelui ęrea cooperto, lucernaque ardente cōcamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptúmve, aut in ære sudor, vel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiam vellus lanę madidū reperiatur, nō dubiè promittūt aquas. Quidā & igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vasorum argumēto. Terra ipsa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non sunt perennes. Figulari creta semper adimitur spes. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in topho: dulces enim leuesq; facit, & colando cōtinet sordes. Sabulum exiles limosasque promittit. Glarea incertas venas, sed boni saporis. Sabulum masculum, & arena carbunculosa, certas stabilesque & salubres. Rubra saxa optimas, & spei certissimæ. Radices montium saxosæ, & silex, hoc amplius rigentes. Hæc Plinius ex Vitruuio, & Palladius.

Quæ in aquarum electione fugiendæ. Cap. XIX.

RESTAT fugiendarum aquarum exponamus signa. Columella deterrimam palustrem dicit, quæ pigro lapsu repit. Pestilens, quę in palude semper consistit. Plinius. Ante omnia damnantur amaræ, & quæ scrobem statim implent. Damnantur fontes, qui cœnum faciunt, quique malum colorem bibentibus: refert &, si vasa ære inficiunt, aut si legumina tardè percoquunt, si liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæq; crassis obducunt vasa crustis. Est etiamnū vitium nō fœtidæ modo, verùm omnino quicquā resipientis. Athenæus. Quæ gelidior, durior, & ad staterā grauior aqua est, ob eandē rationem deterior: nempe quia propter nimiam frigiditatē, & multam quam habet terrenā crassitiem, laboriosius à ventriculo conficitur. Aqua gelida, quoniā magis terrena durior est: nam quæ corpulētior, calefacta calidior, refrigerata frigidior est. Sed aqua si quid viscosi, mucidi, crudive in se admistū habet, bibentes guttosos, & calculosos reddit. Extat Hippocratis sententia: aquam non depuratam, sed grauē, & indecenti sapore bibentes, ęstuosi, & temulenti fient, & cætera corporis membra, cubiti, spatulæ, facies, reddētur penitus extenuata, & gracilia, & vitio splenis male concreto sanguine, in morbos incident varios & pestilentes, æstate profluuio ventris, fluente bile, & dissolutis humoribus deficient, tum aqua intercute, pręcordiū angustia, & laterum anxietatibus laborabunt. Iuniores atra bile insanient, senes humorum incendio flagrabunt, fœminæ ægrè concipient, & perquàm difficiles partus enitentur. Omnis deniq; ætas, & sexus morte immatura intempestiuè cadet, acta atq; absumpta morbis, & dies istorū erunt semper tristes, & coinquinati malis humoribus, atq; omni perturbationum genere vexati, & animo exagitati erunt in mœrore, & tristitia. Cœlestes aquas interest, quo tempore, qua hora, quo vento flante colle-

geris,

geris, quóve loco asseruentur. Aquas post brumã grauiores putant, quæ per æstatẽ colliguntur minus dulces quàm quæ per hyemẽ. Primæ post Caniculam pluuiæ amaræ & pestilentes sunt: adustis enim terræ mistionibus inficiuntur, & terrã quidem ob eam rem sapere amaritudinẽ, quòd solibus adusta sit. hinc est quòd è tectis delapsam, quàm è terra collectã salubriorẽ putant. Pœni philosophi inquiunt pluuiã per æstatem cum tonitru collapsam impurã, & salsedine nocuam. Nocturnũ imbrem præstare diurno Theophrastus dicit, & salubriorem eum, qui flante Aquilone ceciderit. Pluuiam aquam probant, quæ purissimis è locis euaporata sit: nam plerunq; senties fœtentem, atq; fortassis amarã ex loci infectione, vnde primùm is sudor euaporarit. Excoctę Sole aquę salinosę & lentosæ fiunt. Stagnantium pessimam dicunt, quæ sanguisugas alat, quæ tela superinducta pigruerit, quæ fœtore nauseam cierit, quæ colore atro & liuenti, quæ spissitudinem in vase multam asseruet, quæ mucosa grauitate lentescat, quæ si manus ea laueris, tardè siccescat.

Aquarum vitia quomodo emendentur. CAP. XX.

NARRAT Plinius: Nitrosas atq; Salmacidas, in desertis mare rubrũ petẽtes, addita polẽta, vtiles intra duas horas faciunt, ipsaq; vescuntur polenta. Neronis Principis inuentum est, decoquere aquã vitroq; demissam in niues refrigerare: ita voluptas frigoris cõtingit sine vitiis niuis. Omnem vtiq; decoctam vtiliorẽ esse cõuenit, item calefactã magis refrigerari subtilissimo inuento. Vitiosæ aquę remediũ est, si decoquatur ad dimidias partes. Paxami hęc sunt remedia. Aquarum amaritudinẽ corallio contuso iniecto emendabimus, aut ordeum cõtusum, & linteolo illigatum in aquas ponimus. Hirudines perdunt anguillæ, & cancri fluuiales aquis iniecti. Aqua nitrosa sic curanda ex Diophane. Infundatur in dolia, & sub diũ exponatur, donec resederit, & leniter in alia vasa diffundatur, relicta fæce subsidente. Florẽtinus. Si verò & aqua nõ sit bona, neq; potabilis, sed morbosa, coquatur donec decima ipsius pars insumatur: deinde refrigeretur, atque ita innoxia erit. Sic enim & marina aqua decocta dulcis redditur. Ne cisterninæ aquæ putrescant, hæc sunt adinuenta remedia. Sunt qui putent vitreum vas plenum sale si bene obturaueris calce subacta oleo, ne quid aquæ in vas penetret, idque immiseris vt medias inter aquas cisternæ pendeat, fore vt aquæ illic nulla putrescant mora. Addunt aliqui etiam argentum viuũ. Nonnulli putant, si vas nouum fictile acri plenum aceto, vt diximus, bene obturatum immiseris, mucosam ocyus aquam instaurari. Pisces enim aquæ mucore, terræque vligine, ali, atque depasci arbitrantur: ob id in puteum, cisternamque pisciculis iniectis reddi aquam purgatiorem. Quæ putrescere cœpit aqua, vehementer subagitata, iterum atq; iterum translata, & cõmota fœtorem amittet. Quum incidisset, inquit Iosephus, in aridũ locum Moyses, & nõ adesset alia nisi puteus amaræ aquæ, & sordidæ, iussit exhauriri, id quũ fecisset miles excussione, exagitationeq; istiusmodi, potabilis reddita est. Marina aqua, inquit Solinus, argilla si percoletur, dulcescit:

& ſalem adimi compertum eſt, vbi tenui torrentis arena iterum, atque iterum coletur. Vas fictile benè occluſum ſi habueris immerſum mari implebitur dulci. Vbi turbulentam Nili fluminis aquam poſuere. Si quid ſupra limbum, & marginem aquæ amygdalam perfricaueris, è veſtigio clareſcet.

Reliqua, quæ ad perfectum fundi ſolum eligendum valde conducunt. CAP. XXI.

ALIA quoque villæ ſunt ad eligendum ſolum neceſſaria. Xenophon putat cultum agrum nõ eſſe emendum, quòd bene cultus ager magno veniret, ac minimi eſſet reditus, ſic nec vllo modo ſimilem præberet voluptatem, atq; ille, in quo ſpes ſit, vt cultu melior effici poſſit, ſcilicet qui ob domini ſui negligentiam, ſiue tenuitatem incultus eſſet. Varro dicebat. Alia in ipſa villa ſunt, vt cœlum, ſolum, alia extra, ſed valdè ad villam neceſſaria. Primum ne ſit vicina regio infeſta: multos enim agros colere non expedit, propter latrocinia vicinorum. Secundum, quæ vicinitatis inuectos habeat neceſſarios, vt quæ ibi naſcuntur, ibi vendãt, & illinc inuectos opportunos ad ea, quæ in fundo opus ſunt. Multi ſunt habentes prædia, quibus frumentum, aut vinum, aliúdve quid deſit importandum: contra non pauci, quibus aliquid ſit exportandum. Tertio eundem fundum fructuoſiorem faciunt vecturæ, ſi viæ ſunt, qua plauſtra agi facilè poſſint, aut flumina propinqua, quà nauigari poſſit, quibus vtriſque rebus euehi, atq; inuehi ad multa prædia ſcimus. Quarto refert ad fructus quemadmodum vicinus in confinio conſitum agrum habeat: ſi enim ad limitem quercetum habet, non poſſis rectè ſecundum eam ſyluam ſerere oleam. Sic iuglandes magnæ, crebræ finitimæ, fundi oram faciunt ſterilem. Columella à Varrone, & aliis excipiens, aliqua addit, reliquis non minus intuenda, aquam, viam, vicinum. De aqua diximus. De via, multùm conferre agris iter commodum. Primò quia domini præſentia aſſidua, qui libentius commeaturus ſit, ſi viæ vexationem non reformidet; ſeruos quoque, qui ſequuturi patremfamilias ſint, non ægrè iter pedibus ingredi. Deinde ad vehenda, & exportanda vtenſilia, quæ res frugibus auget pretium, & minuit impenſas inuectarum rerum. Vicini incommoditas non quidem certa, nam mors, aliæve cauſæ mutare ſolent, vnde ſunt, qui Catonis ſententiã damnent. Sed is non errat: nam ſicut ſapientis eſt caſus magno animo ſuſtinere, ita dementis eſt ipſum ſibi malam fortunam facere, quod facit, qui malum vicinum ſuis nummis parat. Et prouerbio fertur, Aliquid mali propter vicinum malum; ſed multi prætulere carere penatibus, & propter iniurias vicinorum, ſedes ſuas profugerunt, Achæos dico, Hiberos, Alanos quoque, nec minus Siculos, Pelaſgos, Aborigines, & Arcadas, & priuatos in regionibus quibuſdam, vt Autolicum, Caccum, deteſtabiles vicinos fuiſſe memoria tradidit. Traditque idem Columella vicinum ſuum, à ſe non nominari, qui nec inuiolatum ſeminarium, nec pedamenti quicquam adnexum vineæ, nec pecudes paſci negligen-

Plautus in Mercatore.

gligentius ſinebat, ob id talem peſtem vitandam cenſet. Ad cætera præcepta illud adiecit μέτρον ἄριστον, rebus omnibus adhibendum modum, menſuramque. idq́; non ſolùm aliud acturis, ſed & agrum paraturis dictum intelligatur, ne maiorem, quàm ratio calculorum patiatur, emere velit. Virgilius.

—— laudato ingentia rura,
Exiguum colito.

Pœni dicere ſolent imbecilliorem agrum, quàm agri colonum eſſe debere, quoniam quum ſit colluctandũ cum eo, ſi fundus præualet, allidi dominum. Nec dubium quin minus reddat laxus ager non rectè cultus, quàm anguſtus eximiè. Tantum ergo obtinendum eſt, quantum eſt opus, vt emiſſe videamur quo potiremur, non quo ipſi oneremur. Non rectè eſt poſſidere velle, ſi colere non poſſis. Modum agri in primis ſeruandum antiqui putauere, quippe cenſebant, inquit Plinius, ſatius eſſe minus ſerere, & melius arare. Apud Xenophontem habetur: ad villam eundum exercitij cauſa, redeundum equo: ergo villa non remota penitus ab vrbe: ſitque via non difficilis, ſed hybernis, æſtiuiſque itionibus, & ſubuectionibus apta, ſeu pedibus, ſeu reda ire lubet. Villamq́; habere condecet, qua matutini radij oculis proficiſcentium non ſint infeſti, & veſpertini ſoles domi redeuntes non moleſtent.

De ruſticorum ædificiorum ſitu. CAP. XXII.

PRIVSQVAM ad ruſticas domos conſtituendas deſcendamus, patrisfamilias, ruſtici, aliorumq́; operæpretium erit, de earum ſitu aliqua præfari. Cato iubet prima adoleſcentia patremfamiliæ agrum ſtatim conſerere ſtudere, ædificare diu cogitare: quare conſerere cogitare non oportet, ſed facere. Vbi ætas acceſſit ad annos triginta ſex, tum ædificare oportet, ſi agrum cõſitum habeat. tùm ita ædificet, ne villa fundum quærat, néve fundus villam. Patrem familiæ villam ruſticam benè ædificatam habere expedit, vt dicemus. M. Varro potiſſimum ſub radicibus montis ſylueſtris villam ponit, vbi paſtiones laxæ ſint, ita vt contra ventos, qui ſaluberrimi in agro flabunt, poſita ſit. Ad exortus æquinoctiales aptiſſima, quod æſtate habeat vmbram, hyeme Solem. Sin cogare ſecundum flumen ædificare, curandum ne aduerſum eum ponas, hyeme enim fit vehementer frigida, & æſtate non ſalubris. Aduertendum etiam ſi qua erunt loca paluſtria, & propter eaſdem cauſas, & quod areſcunt, & quod in iis creſcunt animalia quædam minuta, quæ non poſſunt oculi conſequi, & per aëra intus in corpus per os, & nares perueniunt, atque efficiunt difficiles morbos. Nec in eas partes ſpectet villa, ex quibus ventus grauior afflare ſoleat, néve in conualle caua, & vt potius in ſublimi loco ædificet, qui, quod perflatur, ſi quod eſt, quod aduerſarium inferatur, faciliùs diſcutitur. Præterea quod à Sole toto die illuſtretur, ſalubrior eſt, quod & beſtiolæ ſi quæ propè naſcuntur, & inferuntur, aut efflantur, aut aritudine cito pereũt. Nimbi repentini, & fluuij, & torrentes, periculoſi illis, qui in humilibus, aut

F 3

cauis locis ædificia habent, & repentinæ prædonum manus, quòd improuiſos facilius opprimere poſſunt. Columella his ſua addit commenta. Villæ domus in editiori ſitu ſuperponatur, vt à tergo potius, quàm præ ſe flumen habeat, & vt ædificij frons auerſa ſit ab infeſtis eius regionis ventis, & amiciſſimis aduerſa: quum pleriq; amnes ęſtate vaporantes, hyeme frigidis nebulis caligent, quę niſi vi maiore inſpirantium ventorũ ſummouentur, pecudibus, hominibusq; conferunt peſtem. In ſalutaribus igitur locis ad orientem, vel ad Meridiem, grauibus ad ſeptentrionem villa conuertitur, eademque ſemper mare rectè conſpicit, quum pulſatur, aut fluctu reſpergitur, nunquam ex ripa, ſed paulum ſummota à littore. Nam præſtat à mari longo potius interuallo, quàm breui refugiſſe, quia media ſunt ſpatia grauioris halitus. Nec paludem vicinam eſſe oportet ædificiis, nec iunctam militarem viam, quòd illa caloribus noxium virus eructat, & infeſtis aculeis armata gignit animalia, quæ in nos denſiſſimis examinibus inuolant, tum etiam natricum, ſerpentumque peſtes, hyberna deſtitutas vligine, cœno, & fermentata colluuie venenatas emittit, ex quibus ſæpè contrahuntur cæci morbi, quorum cauſas ne Medici quidem perſpicere queunt; ſed & anni toto tempore ſitus, atque humor inſtrumentum ruſticum ſupellectilemque, & inconditos, conditosque fructus corrumpit. Hæc autem prætereuntium viatorum populationibus, & aſſiduis diuertentium hoſpitiis, infeſtat rem familiarẽ, propter quæ cenſeo eiuſmodi vitare incommoda, villamque editiore ſitu condere, vt frons eius ad orientem æquinoctialem directa ſit: nam temperatum libramentum hyemalium ventorum, & æſtiuorum tenet, quantoq; fuerit ædificij ſolum pronius orienti, tanto & æſtate liberius capere perflatus, & hyemis procellis minus infeſtari, & matutino regelari ortu poterit, vt cõcreti rores liqueſcant; quoniam ferè peſtilens habetur, quod & remotum, ac ſiniſtrum Soli, & apricis flatibus. Palladius enim poſtulat in loco fieri aliquanto editiore, & ſicciore, & propter iniuriam fundamentorum, & vt læto fruatur aſpectu. Sed totius fabricæ tractus vnius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem reſpiciat, in primo angulo excipiens ortum Solis hyberni, & paululum ab occidente auertatur hyemali. ita proueniet, vt per hyemem Sole illuſtretur, & calores eius æſtate non ſentiat. Didymus etiam neceſſarium autumat in altioribus locis ædificare. ad ſanitatem enim, & ſpeculationem, & regionis colluſtrationem hìc locus aptiſſimus exiſtit. Cæterum tota figura domus ad orientes extruenda eſt, itemque fores: venti enim ex orientis partibus ſpirantes, ſaluberrimi ſunt, & Solis calor citius irrumpens attenuat, & diſſipat omnem aëris craſſitudinem, ac caliginem. Nec verò humiles domos, aut arctas facere oportet, ſed ſpatioſas, & amplas, & altas. Quidam ad Meridiem domum extruere conſulunt, vtpote plurimum Solem diutiſſimè habentes, verùm ipſe ad orientem pronunciat, propterea quod Auſter à Meridie ſpirans humidus & inæqualis morboſiſſimus exiſtit. Sed mihi non videtur vbique locorum ædificandam

dam

dam villam, vt æquinoctium orientem Solem spectet; nam ista, quæ de solibus & aura feruntur, pro regionum sorte mutari in promptu est, vt non semper Aquilo lenis, nec Auster vbique insalubris. Perdoctè quidem Celsus omnes ventos asserebat, qui à mari caderent, esse densiores, qui autem à mediterraneis veniant, nunquã non esse leniores. Et vitandas ventorum gratia primas valliũ fauces cẽseo: nam illic venti nimiũ frigentes sunt, si per vmbrã veniunt, aut minus æstuosi, vbi per constratum, & collustratũ ab multo Sole applicent.

De rustica vrbana patrisfamilias domo. CAP. XXIII.

QVONIAM antiquos agricolas in rusticæ domus constitutione varios, & discordes video, ac satis inperspicuè nõ solùm domum, sed eius membra descripsere: nec minus recentiores aliqui architecti falluntur, hi quia rustica nõ intelligunt, illi non vrbana: nos igitur ex sententia villicam vrbanã domum describemus. Diximus villam hominibus, animalibus, & instrumentis indigere, aliisq; necessariis, & homines diuidi in patremfamilias, villicũ, & seruos, ob id primo patrisfamilias domum construemus, siue rusticam vrbanam, mox rusticam, in qua villicus & operarij se recipient, tertio instrumentorum, & rerum necessariarũ, vt torcularia vini, & olei, aliorumque. Columella vnam vrbanam, alteram rusticam, tertiam fructuariam vocat, nos de singulis peculiariter loquemur. Idem ait. Vrbana domus in hyberna, & æstiua sic digeratur, vt spectent hyemalis temporis cubicula brumalem orientem; cœnationes occidentem æquinoctialem. Rursus æstiua cubicula spectent meridiem ęquinoctialem, sed cœnationes eiusdem temporis prospectent hybernum orientem. Balnearia occidenti æstiuo aduertantur, vt sint post meridiem, & vsq; in vesperũ illustria. Ambulationes Meridiano æquinoctiali subiectæ sint, vt & hyeme plurimũ solis, & æstate minimũ recipiant. Xenophon: Non tam varietate ædificiorũ, atq; ornatu illustretur, quàm vtili supellectili ac habitantibus necessaria, cuius gratia facta est. Palladius. Ædificium pro agri merito, & domini fortuna oportet institui, quod plerunque immodicè sumptum, difficilius est sustinere, quàm condere. Ita igitur æstimanda est eius magnitudo, vt si aliquis casus incurrerit ex agro, in quo est, vnius anni, aut vt multũ biennij pensione reparetur. Forma tamen eiusmodi vt ad habitationẽ breuiter collectas, & æstati, & hyemi præbeat mansiones. Quæ hyemi parantur, ita sint constitutæ, vt possit eas hyberni Solis totus propemodum cursus hilarare. Sed si æstiuæ mansiones sunt, orientem solstitialem, & partem septentrionis aspiciant. Didymus. Balnea facere oportet, vt non ad Boream, & septentrionem aspectum vertant, sed ad occasum hybernum, aut meridiem. Sint autem ampla, & purum aërem suscipientia. Etenim sterquiliniis, & cœno fœtentibus locis in vicinia non existentibus purus aër ingreditur. Fornaces in his esse debent ad terram formatæ, introspectantes, inclinatæ, deorsum tendentes, vt cõiecta in ipsas ligna intro procedant, neque exitum habeant, verùm flamma

intus deliteſcens, multam caliditatem cellæ, ac vaſis de ſe præbeat. Hæc antiquorum doctrina eſt. Sed ego vellem œconomi domum animi gratia cōſtructam, ruſticam verò emolumenti. Herilis altera æſtiua, altera hyberna. Cubicula hyemis ſpectent brumalem orientem, cœnatio occidentem ęquinoctialem, cubicula æſtiua Meridiem, cœnatio hybernum occidentem, ambulatio ad meridianum æquinoctium expoſita ſit: & ſic pro cœli, regionisque conſtitutione alibi, atque alibi aliter habenda cenſeo, quoad frigida calidis, & vda ſiccis contemperentur. Occupet tectum non feracem agri locum, ſed alioquin digniſſimum, inde omnis auræ, ſolis aſpectusque commoditas, & voluptas capiatur. Venientem hoſpitem honeſtiſſimis excipiet ſpatiis, ſpectabitur, ſpectabitq; vrbem, oppida, mare, fuſamq; planitiem, colliū & montium proſpectum, hortorum delitias, piſcationum, venationumq; illecebras in oculis expoſitas habeat. Tuis non deſint ambulationes porticis, quibus ad gratos per brumam ſoles ſenes confabulentur, & familia diem agat feſtum, æſtate fruatur vmbra. Primaria ædis pars atrium eſt, proximè cœnacula, ſubinde ſingulorum cubilia, poſtremo conclauia. In atrium cætera membra, velut in forum publicum ædis confluant, ex quo non aditus modo, ſed luminum etiam commoditas importetur, cuius ſpatium amplum, apertum, & dignum. Et voluerunt alibi tecto opertum, alibi ſub dio, alibi partim apertum, partim nudum, alibi vno latere, alibi pluribus, alibi lateribus porticum adiunxere. In eo cōmoditatis gratia adhibeatur, vt frigenti regione acerbitas Boreæ, in æſtuoſa plaga moleſti ſoles excludantur, cœli gratiſſimus ſpiritus admittatur, & lucis iucundiſſimæ copia vndique influat: patebitque in medio ipſius veſtibulum, & aditus non arduus, nō obſcurus, non arctus. Porticum veteres ad Meridiem ponendum cenſuere, quod æſtate Sol ſublimiore ambiens cyclo non immittat radios, hyeme ſubmittat. Æſtiuis cœnaculis aquam in primis, & hortorum viridia expoſcunt, hybernis teporem, & focum. In vtriſque amplitudo, hilaritas, & lautities optatur. Cœnaculis adiunctæ ſint coquina, & cella obſonaria, vbi reliquias cœnæ, vaſa, & mantilia referantur. Coquina nō tam longè ſemouenda, vt quæ calida conuiuis exiguntur, inter portandum refrigeſcant, nec tam propè, vt patellarum, & cortinarum odor, & ſtrepitus exaudiatur. Conclaui puellæ & coniuges contineantur. Sed hæc pro ruſtica vrbana domo ſat ſint. aliam reperies à Plinio nepote deſcriptam.

De ruſtici domo, ſeruorum, & animalium. CAP. XXIIII.

DIXIMVS de herili domo, nunc ad ruſticam tranſeamus, quam nō longè ab herili eſſe oportet, vt quæ quiſque agat, & quæ facto opus ſit, intelligat. Huius munus erit fructus ſeruare, homines, & inſtrumenta. Varro præcipit prouidendum vbi familia verſetur, ſi feſſi opere, vel frigore, vel calore, vbi commodiſſimè poſſint ſeſe quieti recipere. Villici prope ianuam cellam eſſe oportet, eumq; ſcire, qui introeat, aut exeat noctu, quídve ferat, præſer-

præsertim si hostiarius est nemo. In primis culina videnda, vt sit admota, quòd ibi hyeme antelucanis temporibus aliquot res conficiuntur, cibus paratur, & capitur. Columella aliquanto distinctius tradit. In rustica parte, alta & magna culina ponetur, vt & contignatio careat incendij periculo, & in ea commodè familiares omni tempore anni morari queant. Optimè solutis seruis cellæ Meridiem æquinoctialem spectantes fient, vinctis quam saluberrimum subterraneũ ergastulum plurimis, sitq; id angustis illustratum fenestris, atq; à terra sic æditis, ne manu contingi possint. Villico iuxta ianuam fiat habitatio, vt introeuntiũ, exeuntiumq; conspectum habeat. Procuratori supra ianuam ob easdem causas, vt is tamen villicum obseruet ex vicino. Bubulcis & pastoribus cellæ ponantur iuxta sua pecora, vt ad eorum curam sit opportunus excursus. Omnes tamen quamproximè alter ab altero debent habitare, ne villici diuersas partes circumeuntis sedulitas distendatur, & vt inter se diligentiæ, & negligentiæ cuiusque testes sint. Hæc ita ordinauit, quia præmonuerat Cato, villicum prouidere debere, vt suo quisque loco cubet, & vti iumenta pabulum habeant. Descriptis hominum habitationibus, subnectemus & animalium. Varro in villa faciunda iubet stabula, ita vt bubilia sint, vbi hyeme possint esse calidiora. Columella. Pecudibus fiant stabula, quæ neq; frigore, neque calore infestentur: domitis iumentis duplicia bubilia sint, hyberna, atque æstiua: cæteris autem pecoribus, quæ intra villam esse conuenit, ex parte tecta loca, ex parte sub dio, parietibus altis circumsepta, vt illic per hyemem, hic per æstatem sine violentia ferarum conquiescant. Sed omnia stabula sic ordinentur, ne quis humor influere possit, & vt quisq; qui ibi conceptus fuerit, quàm celerrimè dilabatur: vt nec fundamenta parietum corrumpantur, nec vngulæ pecudum. Lata bubilia esse oportebit pedes x, vel minimum IX. quæ mensura & ad procumbendum pecori, & iugario ad circumeundum laxa ministeria præbeat. Non altius ædita esse præsepia conuenit, quàm vt bos, aut iumentum sine incommodo stans vesci possit. Palladius. Stabula equorũ vel boum meridianas quidem plagas respiciant, non tamen egeant septentrionis luminibus, quæ per hyemem clausa nihil noceant, per æstatem patefacta refrigerent. Ipsa stabula propter vngulas animalium ab omni humore suspensa sint. Boues nitidiores fient si focum proximè habeant, & ignis lumen intendant. Octo pedes ad spatium standi singulis boum paribus abundant, & in porrectione XV. Plancæ roboreæ supponantur stationibus equorum cum stramine, vt iacentibus molle sit, stantibus durum. A quibus Vitruuius. Culina coniuncta habeat bubilia, quorum præsepia ad focum, & orientis cœli regionem spectent, ideo quòd boues lumen & ignem spectando horridi non fiunt. Item agricolæ regionum imperiti, non putant oportere aliam regionem cœli boues spectare, nisi ortum Solis. Bubilium autem debent esse latitudines nec minores pedum denum, nec maiores quindenum, longitudo vti singula iuga nec minus occupent pedes septenos. Ouilia & caprilia ita magna sunt facienda, vt

ſingula pecora, areæve, minus pedes quaternos, & ſemipedem, ne plus ſenos poſſint habere. Equilia maximè in villa, vbi loca calidiſſima fuerint, conſtituantur, dum ne ad focum ſpectent: quum enim iuméta proxime ignem ſtabulantur, horrida fiunt. Item non ſunt inutilia præſepia, quæ collocantur extra culinam in aperto, contra orientem. Quum enim in hyeme anni ſereno cœlo in ea traducuntur, matutino boues ad Solem pabulum captantes fiunt nitidiores. Columbarium ita conſtruere docet Palladius. Illud accipere poteſt ſublimis vna turricula, in prætorio conſtituta, læuigatis, ac dealbatis parietibus, in quibus à quatuor partibus (ſicut mos eſt) feneſtellæ breuiſſimæ fient, vt columbas ſolas ad introitum, exitumque permittant. Nidi figurentur interius. Quintilij ita exactiùs docent. Locus, in quo columbarium conſtruendum eſt, non habeat domos propinquas. Statuantur columnæ pro magnitudine extruendi operis, eæque circulariter. Deinde ſupra columnas capita imponantur, & ſupra columnarum capita aliæ columnæ ligneæ ponantur, & ſupra columnas in circuitu duæ domunculæ extruantur, altitudine cubitorum ſeptem. Fiatque in parietibus ab occaſu feneſtra lucis gratia, ab ortu alia, in qua cuſtos collocetur, qui columbas cohibeat, & vnde ad paſcua exire oportet. A meridie ianua conſtruatur, per quam ingrediatur is, qui auium curam gerit. Sic ab reptilibus illæſæ conſeruabuntur, neque eſt poſſibile reptilia per columnas aſcendere, quum ſint diligéter oblitæ, & tectorio inducto explanatæ. Neque feles inſidiari poſſunt, quum domus longè abſint; nidi intus conſtruendi à pauimento vſque ad faſtigium. Apponantur ſingulis nidis aſſeres, vt per ipſos tranſitus fiat. Effodiatur in domo lauacrum, quo & bibere, & lauari poſſint, ne occaſione præbendæ aquæ, homo eas frequenter perturbet. Verrere domum, & ſtercus euehere neceſſariũ, & ſi quid intus reſarciendum.

De ruſtica fructuaria domo, & de horreo. CAP. XXV.

NVNC de fructuaria domus parte loquemur, quæ in horrea, apothecas, cellam oleariam, torculariam, vinariam, fœnilia, palеariaque diuiditur. Dicemus primò de horreis, quæ & locorum, & ſitus diuerſitate, varia fiunt. Nam ſunt & locorum peculiaria quædam, quæ vim maximam conſeruandi frumenta habent. In Cappadocia, loco quodam Petra vocato, vel quadragenos annos frumenta fœcunda, & ad ſementem percõmoda durare proditũ eſt à Theophraſto, ſexagenos autem, & ſeptuagenos ad vſum cibariũ ſeruari poſſe idonea. Locum auté iſtum cùm aliàs excelſum, tum flatibus & auris eſſe apertum, & ab exortu, & occaſu, Meridieq; æditum. Feruntq; in Media, & reliquis excelſis tractibus condita diu perdurare valere. Sunt & alij qui granaria habent ſub terris, ait Varro, vti ſpeluncas, quas Siros vocant, vt in Cappadocia, & Thracia, alij, vt in Hiſpania citeriore, puteos, vt in agro Carthaginenſi, & Oſcenſi. Horum ſolum paleis ſubſternunt, & curant ne humor, aut aër tangere poſſit, niſi quum promitur ad vſum: quò enim ſpiritus non peruenit, ibi non

non oritur curculio. Sic conditum triticum manet vel annos quinquaginta, milium verò plus annos centum. Nec me præterit, inquit Columella, quibusdam videri horreum camera contectum sedem frumentis optimam, (idque in sicca positione villæ: nam quamuis granum robustissimum corrumpitur situ) cuius solum terrenũ, prius quàm cõsternatur, perfossum, & amurca recenti, non salsa madefactũ, velut signinum opus pauiculis cõdensatur. Tum deinde quum exaruit, simili modo pauimenta testacea, quæ pro aqua receperint amurcam mistam calci & arenæ, supersternuntur, & magna vi pauiculis inculcantur, atq; expoliuntur, omnesq; parietum atq; soli iuncturæ testaceis puluinis fibulantur: nam ferè quum his partibus ædificia rimas egerunt, caua præbent, & latebras subterraneis animalibus. Sed locis, quæ redundãt vligine, positio illa pensilis horrei probatur ab omnibus agricolarum magistris. Varro: Triticum condi oportet in granaria sublimia, quę perflentur vento ab exortu, ac septentrionum regione, ad quæ nulla aura humida è propinquis locis aspiret. Granaria supra terram sublimia factitantur in Hispania citeriore, & in Apulia. Columella præcipit, vt siccæ res congerantur in tabulatis, vt frumentum, fœnum, frondes, paleæ, cæteraq; pabula. Sed granaria scalis adeantur, & modicis fenestellis Aquilonibus inspirentur: nam ea cœli positio maximè frigida, & minimè humida est, quæ vtraq; perennitatem conditis frumentis afferunt. Plinius. Horrea supernè impleri, nec ad flatus admittere, aut fenestras habere vllas. Alij ab exortu tantum æstiuo, aut septentrione. Alij contra suspendunt granaria ligneis columnis, & perflari vndique malunt, atque etiam à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur, & si tegulis subiaceant, subferuescere. Columella & Fauonium ventum conferre frumento dicit, de quo quidem miratur, siccissimum alioqui. Vitruuius granaria sublimata, & ad septentrionem, aut Aquilonem spectantia disponit; ita enim frumenta non poterunt cito concalescere, sed afflatu refrigerata diu seruari: nam & cæteræ regiones procreant curculiones, & reliquas bestiolas, quæ frumentis solent nocere. Ideo granaria, quæ ad Solis cursum spectant, bonitatem cito mutant. Palladius. Horreorum situs ipsam septentrionis desiderat partem, & superior, & longè ab omni humore, & lætamine, & stabulis ponendus est, frigidus, ventosus, & siccus. Ab horreis tamen Auster debet esse auersus. Tarentinus Græcus: probè frumentum concludi in locis supra terram, qui lumen ab oriente habeant. Adspiretur locus item moderatè à Borëa, & Fauonio, & auertatur ab Austro, & eiusmodi ventis. Non habeat humiditatem, aut graueolentiam aliquam, aut halitum iniucundum; maximè autem ab equorum, & boum stabulis aliisque eiusmodi, atque omni caliditate procul absit. Alij alias situs conditiones addidere. Nunc de materie, ex qua construendum horreum differemus. Theophrastus parietes calce læuigatos putrefactionis initia præbere dixit, quia hæc calorem auget, & quum puluis calidus & siccus sit, & illimētum calcis calorem susceptum vtriq; seruat:

nam & quum vniuerſum, altumque aceruatum eſt, putret: ſic enim plus caloris exoritur. Hæc Theophraſti verba. Omnes admonent ex variis rebus, & amurca tectorium parietibus horrei inducere. Plinius ab eo. Granaria ſine calce conſtructa, quum ſit frumento infeſtiſſima. Varro. Parietes & ſolum tectorio marmorato loricandi, ſin minus ex argilla, miſto acere è frumēto, & amurca, quòd murem, & vermem nō patitur eſſe, & grana facit ſolidiora, & firmiora. Columella. Parietes oblinuntur amurca, ſubacto luto, cui pro paleis admiſta ſint arida oleaſtri, vel ſi ea nō ſint, oleæ folia. Deinde quum prædictum tectorium inaruerit, rurſus amurca reſpergitur, qua ſiccata frumentum infertur. Ea res abnoxa curculionum, & ſimilium animalium commodiſſimè videtur conditas fruges defendere, quæ niſi diligenter repoſitæ ſint, celeriter ab iis conſumuntur. Palladius. Solum omne bipedis ſternatur, vel minoribus laterculis, quos ſuffuſo teſtaceo pauimento debemus imprimere. Sed factis granariis amurca luto miſta parietes linantur, cui arida oleaſtri, vel oleæ folia pro paleis adiiciantur: quo tectorio ſiccato, rurſus amurca reſpergatur: quæ vbi ſiccata fuerit, frumenta condentur. Hæc res curculionibus, & cæteris noxiis animalibus inimica eſt. Tarentinus aliqua addit. Illinantur parietes luto, vti pro paleis pili ammiſti ſint, deinde argilla alba intus, & foris obducantur. Poſt hæc cucumeris ſylueſtris radices & folia ad biduum aqua macerato, & cum aqua calcem arenariam ſubigito, indeque internas partes diligenter oblinito. Quidam etiam ad calcem pecorum vrinam admiſcent, tanquam quæ animalia necet. Sed & teſtaceam calcem, quæ pauimento inducitur, lotio macerant. Quidam cinerem ſarmentorum quercus eadem gratia frumento inſpergunt, alij boum ſtercus aridum. Alij abſynthij, aut abrotoni arida virgulta imponunt, ampliusq; folia ſemperuiui aridæ. Præſtat autē calcem arenariam amurca ſubigere; hæc enim beſtiolas omnes corrumpit, & frumentum ſolidius, & denſius facit. Quapropter alij amurcam ad dimidias decoctam parietibus aſpergunt, atq; vbi inaruit, fruges inferunt, ac deponunt. Varro. Eo modo conſtruenda granaria ſunt, vt non ſolum à lateribus per feneſtras, ſed etiam ſubtus à ſolo ventus regelare poſſit. Plinius etiam monet, vt à fundo perflari poſſit. Tarentinus, vt per medium habeat denſos & frequentes canales, per quos & calidus vapor expiret, & aura refrigerans inſpiret. Columella lacubus diſtingui granaria perhibet, vt ſeparatim quæque legumina ponantur. Palladius. Tunc diuiſas cellas (ſi magnus ſperabitur ſeminum modus) grano cuique tribuemus, & ſi terræ pauperies minora promittit, vel craticiis podiis erunt diſcernenda granaria, vel vimineis vaſculis reditus tenues colligemus. Columella non ventilanda frumenta cenſet: nam multos eſſe ſcribit opinantes, curculiones ventilatione arceri poſſe, ſi exeſæ fruges ab eis fuerint, & quaſi refrigerentur, quod falſiſſimum exiſtimat: neque enim hoc facto expelluntur animalia, ſed immiſcentur totis aceruis: qui ſi maneant immoti, ſummis tantum partibus infeſtantur, quoniam infra menſuram palmi non naſci-

tur curculio, longeque præstat id solum, quod iam vitiatum est, quàm totum periculo subiicere: nam quum exiget vsus, facilè est, eo sublato, quod vitiatum erit, integro inferiore vti. Quod idem à Plinio, & Palladio excipitur. Sed addit. Nihil tamen diu custodiendis frumentis commodius erit, quàm si ex areis in alterum locum vicinum transfusa refrigerentur aliquantis diebus, atque ita horreis inferantur. Aliqua nunc addemus remedia, à maioribus tradita ad frumenti diuturnitatem. Plinius. Sunt qui rubetam ranam in limine horrei pede è longioribus suspensam inuehere iubeant. Varro. Quidam ipsum triticum conspergunt, quum addant circiter in M modium quadrantal amurcæ. Item alius aliud affirmat, aut aspergit, vt chalcidicam, aut caricam cretam, aut absynthium, absynthiive decoctum. Item huius generis alia. Palladius. Aliqui corianni folia frumentis miscent ad seruandum profutura. Herba coniza sicca (vt Græci affirmant) substrata frumentis, addit ætati. Tarentinus. Omnibus porrò præstat terram perfrigeratam, argillosam, aut mali punicæ folia arida, & cribrata antea præparata habere, & quum frumentum deponitur, ad singulos frumenti medimnos, argillosæ terræ chœnicem, aut foliorum tantundem inspergere. Vtilissimum porrò conizam semifrigefactam in pauimẽtum frumento substernere, & post diffusos decem medimnos rursus conizam integere, & rursus frumentum super ingerere, donec totum deponatur. Quod enim hoc modo depositum fuerit nõ solùm in multos annos à putredine immune perseuerat, verùm etiam idem pondus seruabit in paneficio.

De cella vinaria, torculari, & vasis subtorcularibus. CAP. XXVI.

LOQVEMVR de cella vinaria. Columella in plano cellas statuendas dicit, quæ custodiam recipient rerum humidarum, vt vini, olei, cæterarumque. Varro villam laudari ait, quæ vinariam cellam habeat, ad modum agri aptam, & quæ fenestras habeat, vt dolia aërem frigidiorem excipiant. Palladius eius situm describens, septentrioni oppositam esse debere, frigidam, vel obscuræ proximam, longè à balneis, stabulis, furno, sterquiliniis, cisternis, aquis, & cæteris odoris horrendi, ita instructam necessariis, vt non vincatur à fructu. Vitruuius ad septentrionem habere oportere luminaria fenestrarum, quum enim alia parte habuerint, qua Sol calefacere possit, vinum, quod erit in cella, confusum ab calore, efficietur imbecillum. Plinius. Latus cellæ vinariæ, aut certè fenestras obuerti ad Aquilonem oportere, vel vsque in exortum æquinoctialem. Florentinus. In regionibus calidis ad orientem, & septentrionem fenestram habeat, in frigidis ad Meridiem. Sed Columella. Cella procul esse debet submota à balneis, furno, & sterquilinio, reliquisque immunditiis, tetrum odorem spirantibus, nec minus à cisternis, aquisve salientibus, ex quibus qui extrahitur humor vinum corrumpit. Florentinus. Procul à torculari, & ab omni graueolentia remota, nihilq; prorsus fœtidum cellis vinariis con-

cludendum eſt,velut coriacea graueolentia, caſeus, allium, oleum,ficus, vaſa inutilia. Omnia enim huiuſmodi humiditatem de vino attrahunt, & compu-treſcunt,rurſusq; ad vinum ipſum graueolentiam referunt. Submouenda eſt etiam à lacu,ſtabulo equorum,loco ſeceſſus, ſtabulo palearum, piſtrino, balneo: ſi verò reperiantur circumſitæ arbores, excidantur. Radices enim in ſe circumplectentes eam corrumpunt, & odorem ad ſe adfricant, maximè fici, & punicæ. Plinius. Sterquilinia & arborum radices procul abeſſe, omniaque odoris euitandi, facillimo in vina tranſitu, ficos vtique, & caprificos. Nunc eius conſtructionem aggrediamur. Varro inquit. Sit pauimento procliui in lacum,in quo, ſi contigerit,defluens vinum excipietur, ne pereat, quod ſæpè, vbi conditum vinũ nouum,orcæ,vt in Hiſpania,feruore muſti ruptæ, nec non & dolia in Italia. Palladius cellam vinariam ita diſpoſitam eſſe iubet, vt baſilicæ ipſius forma calcatorium loco habeat altiore conſtructum, ad quod inter duos lacus,qui ad excipienda vina hinc inde depreſſi ſint, gradibus tribus ferè, aut quatuor aſcẽdatur.Ex his lacubus canales ſtructi, vel tubi fictiles circa extremos parietes currant, & ſubiectis lateri ſuo doliis per vicinos meatus, manantia vina defundant. Si copia maior eſt, medium ſpatium cupis deputabitur, quas ne ambulacra prohibeant, baſellis altioribus impoſitas,vel ſupra obruta dolia poſſumus collocare ſpatio inter ſe largiore diſtantes, vt (ſi res exigat) curantis tranſitus poſſit admitti. Quod ſi cupis locum ſuum deputabimus: is locus ad calcatorij ſimilitudinem podiis breuibus, & teſtaceo pauimento ſolidetur,vt etiam ſi ignorata ſe cupa diffuderit,lacu ſubdito excipiantur non peritura vina, quæ fluxerint. Florentinus. Dolia locanda eſſe vt viciſſim & ſe mutuo non contingant, pedali menſura in medio relicta, quo & hi, qui cellæ vinariæ curam gerunt, facilem habeant ad interiora dolia ingreſſum, & ſi vnum dolium aceſcat, propinquum ſibi non ſimul peruertat: nihil enim adeò velociter contagionem percipit, velut vinum, præſertim muſtum. Cæterum dolia in ſiccis locis locanda ſunt, vt in terra ſint duæ ipſorum partes, ſi regio infirmum & tenue, & nullius nutrimenti vinum ferat. Si verò potens, & craſſum, dimidia ipſorum pars. Subiicienda vnicuique dolio arena craſſa, & ſicca: ſuper hanc verò inſternendus eſt iuncus vnguentarius mediocri copia: reliquum terra egeſta explendum, quæ commodè ſit ad Solem exaſſata. Arena enim, & terra ſicca omnem humorem in ſe ipſas attrahunt, tum ex terra, tum eum, qui in ipſis doliis conſiſtit, ampliusque dulce vinum facit. At verò vim ipſius hoc modo coniectare licet. Si namque nouam ſportulam arena expleueris, vinumque aceſcens infuderis, percolabitur purum, & ſine odore: ſi verò non ſit arena, terra oblata vtendum prius inſolata. Plinius etiam doliis interualla dari præcipit, ne inter ſe vitia ſerpant, contagione vini ſemper ocyſſima. Nos autem cellam probamus ſubterraneam: hæc enim loca frigida ſunt. Vina tandiu recta manebunt,quandiu frigida ſunt. Sint enim occluſa, ne ventis infeſtentur; nam qui à Subſolano, Meridie, & ab oc-

ab occasu veniunt, præsertim bruma & vere, profectò perturbantur. Ad Caniculæ autem sydus etiam à Borea commouentur. Solis radio acescit, Lunæ hebescit: ob id eius latus, & lumina à Subsolano in Aquilonem obuertito. Motu fracessit, elanguescitque, ob id positio eius loco stabili, & à curruum cursu immuni. Odoris rapax vinum est, vt alibi diximus, & fermè eneruatur, soluiturque: ob id sordes, & malè odorata omnia, vliginem, crassum vaporem, fumum, horti spiramenta, ex cepe, brassica, fico & caprifico, expurgato, longè abigito, penitusque excludito. Dolia quò capaciora, eò vinum erit acrius, & fortius. Dicto de cella vinaria, nunc de torculari, & subtorculari dicendum. quam curam Florentinus assumpsit describendi. Torcular itaque iuxta multitudinem apportandorum fructuum ædificandum est, quo habeant operarij locum, in quo commodè diuersari queant, & vt ipsæ vuæ habeant spatium commodi situs, vt & tempore vrgente fructus maiore compendio afferri possint, & ne operarij odore suffocentur. Oportet autem totum torcularium vndiquaque leuissimo tectorio oblitum esse, neque minus tabulata superna, vt nihil terreum, neque animalium vllum in ipsis generatorum delabens, vinum inquinet. Sit amplius torcular calidum, & lumen habeat vndiq; plurimum. At locus & vas subtorcularium sit ampli oris, & post vsum lauetur aqua marina, & spongia detergatur. Relinquatur autem sine operculo, ne computrescat, & quia mures aliquando in subtorcularium vas incidentes, multam graueolentiam inducunt, lignum latius imponendum, per quod euadere queat mus, si casu illabatur. Quando eo quis rursus vsurus est, similiter lotum, & detersum suffumiget. Cortinale, vbi defrutum fiat, iubet Columella, nec obscurum, nec angustum sit, vt sine incommodo minister, qui sapam decoquet, versari possit.

De cella olearia, & torculari eius. CAP. XXVII.

CELLAM oleariam Varro ad modum agri aptam, & pauimento procliui in lacũ construendam, in quo si contigerit defluat oleum, excipiatur: fenestras habeat, vt aërem calidiorem recipiat: loco plano, & potius arido, quàm humido. Columella, Torcularia, cellæq; oleariæ calidæ esse debẽt, quia cõmodiùs omnis liquor vapore soluitur, ac frigoribus magis constringitur. Oleum, quod minus prouenit, si cõgelatur, fracessit: sed vt calore naturali est opus, qui contingit positione cœli, & declinatione, ita non est opus ignibus, aut flãmis, quia fumo & fuligine sapor olei corrumpitur: propter quod torcular debet à meridiana parte illustrari, necesse, ne habeamus ignes, lucernamq; adhibere, quum premetur olea. Vitruuius. Olearia autem ita est collocanda, vt habeat à Meridie, calidisque regionibus lumen. Non enim debet oleum congelari, sed tepore caloris extenuari. Magnitudines autem earum ad fructuum rationem & numerum, & doliorum sunt faciendæ, quæ quum sint culearia, per medium occupare debent pedes quaternos. Ipsum autem torcular,

si non cocleis torquetur, sed vectibus & prælo premitur, ne minus longum pedes quadraginta constituatur: ita enim erit vectiario spatium expeditum. Latitudo eius ne minus pedum senum denum: nam sic erit ad plenum opus facientibus libera versatio, & expedita. Sin autem duobus prælis loco opus fuerit, quatuor & viginti pedes latitudini detur. A quibus Palladius. Olearis cella meridianis sit obiecta partibus, & contra frigus munita, vt illi per specularia debeat lumen admitti: ita & operas, quæ hyeme futuræ sunt, nullus algor impediet, & oleum quum premetur, adiutum teporibus, frigore non valebit astringi. Trapetis, & rotulis, & prælo nata est forma, quam consuetudo dictauit. Receptacula olei semper munda sint, ne nouos sapores, infecta veteri rancore corrumpant. At si quis maiori diligentiæ studet, subiectis hinc inde cuniculis pauimenta suspendat, & ignem suggerat fornace succensa: ita purus calor, olei cellam sine fumi nidore vaporabit, quo sæpe infectum colore corrumpitur, & sapore.

De oporothecis. CAP. XXVIII.

DIximvs de horreis, cella vinaria, olearia que, nunc de oporothecis. Vocabant antiqui ὀπώραν autumnales fructus, qui adseruabantur: erit ergo oporotheca pomorum reconditorium, ab ὀπώρα, vt diximus, & θήκη repositio, quod & ὀπωροφυλάκιον, vel oporophylacem quoque dicunt. Varro oporothecas iubet loco arido, & frigido exædificare, vt ad Aquilonem fenestras habeat, atque vt eæ perflentur curare, nec tamen sine foriculis, ne quum humorem amiserint, pertinaci vento vieta fiant. Ideoque in iis cameras marmorato, & parietes, pauimentaq; laudabiliter faciunt, quo frigidior sit locus. A quo eadem Plinius. In vniuersum de pomis seruandis præcipitur. Pomaria in loco frigido, & sicco contabulari, septentrionalibus fenestris sereno die patere, Austros specularibus arcere. Aquilonis quoque afflatu poma deturpari rugis. Vitruuius. Poma, quæ non in ea cœli parte ponuntur, quæ est auersa à Solis cursu, non diu seruantur. De quo etiam rationem affert. Nam semper calor quum excoquit, aëribus firmitatē eripit, & vaporibus feruidis exugendo naturales virtutes, dissoluit eas, & feruore mollescentes efficit imbecillas, vt etiam in ferro animaduertimus, quod quamuis natura sit durum, in fornacibus ab ignis vapore percalefactum ita mollescit, vt in omne genus formæ faciliter fabricetur. Et idem quum molle & candens est, si refrigeretur tinctum frigida redurescit, & restituitur in antiquam proprietatem. Licet etiam considerare hæc ita esse ex eo, quòd æstate non solùm in pestilentibus locis, sed etiam in salubribus, omnia corpora calore fiant imbecilla, & per hyemem etiam quæ sint pestilentissimæ regiones, efficiuntur salubres, ideo quod à refrigerationibus solidantur. Sed quo modo in oporothecis fructus asseruentur, indicabimus. Varro supra paleas positos seruari rectè putat, & satis cōmodè in tabulatis, vt in opere marmoreo, vel substratis floccis. Plinius: Colligi mala post

æqui-

æquinoctium autumnale, neque ante x v lunam, neque ante primam horam. Cadiua ſeparari, ſtramentis, ſtoreis, paleiſve ſubſterni, rara componi, vt limites perui j ſpiritum ęqualem accipiant. Nos autem tabulatum laudamus in gelido & calidiſſimo loco, omni excluſo ſpiritu: aëris enim inconſtantia putreſcunt omnia. Nam, vt diximus, ex Aquilonis flatu poma rugis deturpantur: & Ariſtoteles turgefactis vtribus poma per integrum annum ſeruari promittit. Talis fortaſſe locus erat in Micaleſia Boëriæ ſecundum mare vrbe, Cereris templo, ante cuius ſimulachri pedes, ſi autumnales fructus expoſiti eſſent, integerrimi per totum ferè anni ſpatium perdurabant, vt ex Græcis authoribus habetur.

De ſterquiliniis, area, nubilario, fœnili, paleario & lignario. Cap. XXIX.

DIximvs quæ intra villam fieri debebant, nunc quæ extra, & primò de ſterquiliniis. Varro inquit: Secundum villam duo habere oportet ſterquilinia, aut vnum bifariam diuiſum, alteram enim in partem ferri oportet è villa nouum fimum, ex altera veterem tolli in agrum: quod enim infertur recens, minus bonum, id quum flacuit, melius, nec non ſterquilinium melius illud, cuius latera, & ſummum, virgis & fronde vindicantur ab Sole: non enim ſuccum, quem quærit terra, Solem ante exugere oportet. Itaque periti (qui poſſunt) vt eò aqua influat, eo nomine faciunt. ſic enim maximè retinetur ſuccus in eo. Columella his aliqua addit. Sterquilinia quoque duo ſint, vnum, quod noua purgamenta recipiat, & in annum conſeruet, alterum, ex quo vetera vehantur, ſed vtrumq; more piſcinarum deuexũ leni cliuo, & extructum, pauitumq; ſolum habeat, ne humorem tranſmittant. Plurimum enim refert non aſſiccato ſucco fimum vires continere, & aſſiduo macerari liquore, vt ſi qua interiecta ſint ſtramentis, aut paleis, ſpinarum vel graminum ſemina intereant, nec in agrum exportata, ſegetes herbidas reddant. Ideoq; periti ruſtici quicquid ouilibus, ſtabuliſq; conuerſum progeſſerunt, ſuperpoſitis virgeis cratibus tegunt, nec areſcere ventis ſinunt, aut Solis incurſu patiuntur exuri. Palladius, Stercorum congeſtio locum ſuum tenere debebit, qui abundet humore, & propter fœtoris horrenda à prætorij conuertatur aſpectu. Humor abundans hoc præſtabit ſtercori, vt ſi qua inſunt ſpinarum ſemina putrefiant. Sequitur area, & nubilarium. Columella ait. Area ſi competit ita conſtituenda eſt, vt vel à domino, vel certè à procuratore deſpici poſſit. Eaq; optima è ſilice conſtrata, quod & celeriter frumenta deteruntur, non cedente ſolo pulſibus vngularum tribularumque, & eadem euentilata mundiora ſunt, lapilliſq; carent, & glebulis, quas per trituram ferè terrena remittit area. Palladius ita perbelle aream conſtruere docet. Area longè à villa eſſe non debet, & propter exportandi facilitatem, & vt fraus minor timeatur, domini vel procuratoris vicinitate ſuſpecta. Sit in loco ſublimi, & vndecunque perflabili, longè tamen

ab hortis, vineis, & pometis: nam ſicut radicibus virgultorũ proſunt lætamen & paleæ, ita inſidentes frondibus eas perforant, atq; arere compellunt. Sit autem vel ſtrata ſilice, vel ſaxo montis exciſa, vel ſub ipſo trituræ tempore vngulis pecorum, & aquæ admiſtione ſolidata: clauſa deinde, & robuſtis munita cancellis, propter armenta, quæ quum teritur, inducimus. Sit circa hanc locus alter planus, & purus, in quem frumenta transfuſa refrigerentur, & horreis inferantur, quæ res in eorum durabilitate proficiet. Didymus. Aream in alto loco conſtruere oportet, quo promptè ventum ſuſceptet. Præ omnibus cauendum ne ſecundum ventum domorum, aut hortorum conſtituatur: etenim venti tenuiſſima quæque ex paleis citra animaduerſionem hominum oculis inferentes, pupillas perurũt, vt ex eo multi altero, alij vtroq; oculo ſint priuati. Lædunt etiam paleæ fructus autumnales foris non lignoſos, & maximè vites. Quemadmodum enim ſtercus, ſic paleæ radicibus conferunt, ramulis verò & foliis nocẽtiſſimę exiſtunt. Neq; verò minus ipſa olera lædunt, adhęrentes enim folia perforant, & perforata ſtatim comburuntur. Oportet aream aſſidua amurca conſpergere, & madefacere, inſuperq; cylindro læuigare. Sic enim formicæ non iniuriabuntur. Virgilius.

Area cum primis ingenti eſt æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, neu puluere victa fatiſcat.
Tum variæ illudunt peſtes, ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitq; domos, atq; horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ:
Inuentusq; cauis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt, populatq; ingentem farris aceruum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.

Plinius. Aream ad meſſem præparare oportet, Catonis ſententia amurca temperata, Virgilij operoſius. Maiore ex parte æquant tantum, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id ſatis ad pulueris remedium videtur. Poſt aream nubilarium trademus. Varro. Ædificium facere oportet, ſub quod tectum totam fundi ſubiicere poſſis meſſem, quod vocant quidam nubilarium. Id ſecundum aream faciundũ, vbi trituraturus ſis frumentũ, magnitudine pro modo fundi, ex vna parte apertum, & id ab area, quo & in triturã proruere facile poſſis, & ſi nubilare cœperit, inde vt rurſus celeriter reiicere. Feneſtras habere oportet ex ea parte, vnde commodiſſimè perflari poſſit. Columella. Areæ applicari debet nubilarium, maximeq; in Italia propter incõſtantiam cœli, quo collata ſemitrita frumẽta protegantur, ſi ſubitaneus imber inceſſerit: nam in tranſmarinis quibuſdam regionibus, vbi æſtas pluuia caret, ſuperuacuum eſt. Palladius quoq; nubilarium deſcribit. Fiat deinde vndecunq; proximum tectum, maximè in humidis regionibus, ſub quo propter imbres ſubitos (ſi coegerit neceſſitas) raptim, vel munda, vel ſemitrita ponantur. Dicemus de fœnili, paleario, & ligna-

lignario ex Palladio. Fœni, palearum, ligni, cannarum repositiones nil refert in qua parte fiant, dummodo siccæ sint, atq; perflabiles, & longe remoueantur à villa propter casum surripientis incendij.

De chorte, piscinis, & pistrino. CAP. XXX.

FACIVNDVM etiam, inquit Varro, plaustris, ac cætero instrumẽto omni, quibus cœlum pluuiũ inimicum, in chorte, vt satis magna sint tecta. Hæc enim si intra clausum in consepto, & sub dio, furem modo non metuunt, sed aduersus tempestatẽ nocentem nõ resistunt. Chortes in fundo magno duę aptiores. Vna, vt interius compluuiũ, habeat lacũ, vbi aqua saliat, qui intra stylobatas cũ venit, sit semipiscina. Boues enim ex aruo æstate reducti hîc bibũt, hic perfundũtur, nec minus è pabulo quũ redierũt anseres, sues, porci. In chorte exteriore lacũ esse oportet, vbi maceretur lupinum, item alia, quæ demissa in aquam, ad vsum aptiora fiant. Chors exterior crebrò operta stramentis, ac paleis, obculcata pedibus pecudũ, fit ministra fundo, ex ea quod euehatur. Vitruuius. Chortes, magnitudinesq; earũ ad pecorum numerum, atq; quot iuga boum opus fuerit ibi versari, ita finiantur. In chorte culina quàm calidissimo loco designetur. Palladius. Chors ad Meridiẽ pateat, & obiecta sit soli, quo facilius hyeme aliquẽ teporem cõcipiat propter ea, quæ insunt animalia, quibus etiam ad æstatis temperandum calorẽ porticus furcis, asseribus, & fronde formari debent, quæ vel scandulis, vel (si copia suppetit) tegulis, vel si facilius, & sine impensa placuerit, tegentur caricibus, aut genistis. Columella piscinas minimũ duas faciendas censet, alteram, quæ anseribus, ac pecoribus seruiat, alteram, in qua lupinum, vimina, & virgas maceremus. Palladius. Piscinæ duæ, vel solo impressæ, vel cęso lapide circa villã esse debebunt, quas facile est aut fonte, aut imbre suppleri, vt vna ex his vsui sit pecoribus, vel auibus aquaticis. Alia madefaciat virgas, & coria, & lupinos, & si qua rusticitas consueuit infundere. Columella postulat etiam furnum, & pistrinum circa villam, quantus futurus numerus colonorum postulauerit. Palladius. Si aquæ copia est, fusura balnearum debent pistrina suscipere, vt ibi formatis aquariis molis, sine animalium, vel hominum labore frumenta frangantur.

De septis, quæ villam tutandi causa fiunt. CAP. XXXI.

RELIQVVM est villã septis cingere, vt eã à furibus tutã reddamus, aut, vt Varro inquit, ne familia cũ vicinis rixetur, ac limites ex limitibus iudicem quærant. Earum tutelarũ genera quatuor. Vnum naturale, alterũ agreste, tertium militare, quartũ fabrile. Horum vnumquodq; species habet plures. Primum naturale sepimentũ, quod obseri solet virgultis, aut spinis, quod habet radices viuæ sepis, ac viatoris prętereuntis lasciui nõ metuit facẽ ardentem. Secunda sepes ex agresti ligno, sed nõ viuit. Fit aut palis statutis crebris, ac virgultis implicatis, aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis longuriis ferè binis, aut ternis, aut ex arboribus truncis demissis in terram, deinceps cõstitutis.

Tertium militare sepimentum est fossa, & terreus agger. Sed fossa ita idonea fiat, vt omnem aquam, quæ de cœlo venit, recipere possit, aut fastigiũ habeat, vt exeat è fundo. Agger is, qui intrinsecus fit, iunctus fossæ, ita arduus sit, vt eum transcendere nõ sit facile. Hoc genus sepis fieri solet secundũ vias publicas, & secundum amnes. Aggeres qui faciunt sine fossa, vocant muros. Quartum fabrile sepimentũ est notissimum, maceria. Huius species quatuor, quòd fit è lapide, quod è lateribus coctilibus, quod è lateribus crudis, quod ex terra & lapillis compositis in formis. Fines verò prædij sine septis, ne familiæ rixentur, serunt alij circùm pinos, alij cupressos, alij vlmos, & vbi est campus nulla potior arbor seritur, quod maximè fructuosa, quod & sustinet sepem, ac colit aliquot corbulas vuarum, & frondem iucundissimam ministrat ouibus, ac bubus, ac virgas præbet sepibus, & foco, ac furno. Palladius diligentius docet. Munitionis multa sunt genera. Alij luto inter formas clauso, parietes figuratos ex lateribus imitantur. Quibus copia suppetit, macerias luto, & lapide excitant. Plerique sine luto congesta in ordinem saxa componunt. Nonnulli fossis pręcingunt. quod vitandum est, quia horto subducit humores, nisi fortè locus palustris colatur. Alij spinarũ plantas, & semina in munitione disponunt. Sed melius erit, rubi semina, & spinæ, quæ rubus caninus vocatur, matura colligere, & cum farina erui ex aqua macerata miscere, funes dehinc sparteos veteres hoc genere mistionis sic inducere, vt intra funes semina recepta seruentur vsque ad verni temporis initia. Tunc vbi sepes futura est, duos sulcos, tribus à se pedibus separatos, sesquipedis altitudine faciemus, & per vtrosque, funes cum seminibus obruemus leui terra. Ita trigesima die procedunt sentes, quos teneros adminiculis opus est adiuuare, quibus inter se sentes per spatia vacua relicta iungentur. Diophanes aliqua addit. Scrobem cubitali effodito altitudine, in eamque palos depangito, & funiculum per scrobem extendito, precedente autem die eruum molitum in promptu habeto, & rubi semen, ac paliuri, & oxyacanthæ, omnia ad mellis crassitudinem macerata: posteà verò extentum funiculum rubi & paliuri semine cõfricato, & oblinito, & locum cremore irrorato, ac modico tempore finito. Deinde terram ex scrobe egestam superiniicito, & post dies vigintiocto germina producent pedalis altitudinis, quæ transplantabis in scrobem pede non altiorem, & intra duos menses cubitalem magnitudinem excedent. Hæc facienda sunt sub æquinoctiũ vernum. Facile autem sepem parabis si funem rubi semine confricaueris, & in terram defoderis, & harundines crassas contusas plantaueris modica profunditate, ita vt obliquas imponas, & non rectas, stercore vnà cum terra aggesto. Quidam sepem hoc modo faciunt. Virgas rubi in segmenta conscindunt, eaque in sepibus posita palmari altitudine obruunt, irrigantque, donec germen erumpat. Aliqui cum moris, hoc est fructibus rubi maturis funiculum per manus confricant, deinde stercore & terra obruunt, rigant donec germen fundat. Democritus porrò tradit, inchoante vere vsque ad quindecim dies sepem probè

planta-

plantari hoc modo. Funem nauticum in marinis operis detritum, & de cętero putrefactum, rubi semine, & aliis prædictis spinosis, admixto eruo confricato, inde in scrobe defodito, & si fieri potest, singulis diebus irrigato, sic enim citò, & perfectè sepes nascetur. Plinius. Spinas sepis causa serunt, tomice moris spinarum circumlita.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER SECVNDVS
SIVE
SYLVA CÆDVA.

PROOEMIVM.

Scio rigidos censores aliquos nō defore, qui nostram villulam visendi gratia hucusque peruenerint, qui domo egressi præcipitem hunc montem, horridasq; has syluas videbunt, syluestrem, ac inurbanum me hominē existimabunt, cur nō eis floridos hortos, ac fructiferum potius pomarium exposuerim. Sed qui rationes nostras æquo animo expēdent, pleniori obsequio fortasse nobis indulgebunt. Semiramis Persarum Regina, etsi sexu mulier, præclaris verò facinoribus vir, altissimo & prærupto loco amœnissimos hortos conserendos curauit, vt qui hos visendos accederent, longo itinere per arduum, & decliue montis dorsum, valles, & salebrosos saltus defatigati, pòst hortos ingressi, elegantiores, & floridiores conspicerentur. Nos huius præclara imitatione, post syluas, & horrida montium nemora, vbi eos in nostrum pomarium introducemus, vberiores, ac gratiores futuros speramus. Præterea priora fuisse syluestria satiùs euidentiùs est, quàm vt debeat enarrari. Syluestres plantæ naturę ope gignuntur, vrbanæ humana vi, ac labore, earum prædomita feritate, in hortis mansuescunt, vnde syluestres vrbanas præcedere debent. Sed Hippon nullum putat discrimen inter syluestre, & vrbanum: nam alterum ab altero sola cultura differre dixit, quod falsum putat Theophrastus: nam differentiam inter vrbanum & syluestre naturalem esse dixit: siquidem alia sunt, quæ sine cultu viuere nequeunt, ceu illa, quæ coli so-

lita, alia cultũ nullum admittunt, vt verè syluestria, immò cultu deteriora redduntur, vt abies, pinaster, celastrus, & reliqua, quæ hoc libro claudemus, quæ in sua naturali feritate semper manẽt, nullóve ingenio cicurari possunt, sed spõte in incultis, & immitibus locis nasci volunt, sicuti animalium plura genera, quę mitescere, & mansuescere nullo artificio, nullóve ingenio possunt. Sylua igitur apud antiquos duplex fuit, cædua vna, glandaria altera. Cęduam, de qua hic loquimur, vocamus eam, in qua arbores generantur, quæ quum ad iustã magnitudinem creuerint, cæduntur, vt eius materies igni, vel ædificiis, pedamentis, perticisve vinearum aliisve vsibus nobis cõmodum pręstent, vt succisa rursus ex stirpibus renascantur. De glandaria posterius dicemus: nam Cato agriculturæ primus, quæstuosiorem, magisq́; villæ necessariam dicit: cæduam septimo loco, glandariam nono statuit. Nos arbores cæduas in resiniferas, & non resiniferas diuidemus. resiniferarum aliæ coniferæ æterna coma pubentes, vt cedrus magna, abies, cupressus, pinaster, & picea, vel decidua coma, vt larix: nõ coniferæ verò, terebinthus, iuniperus, lentiscus, betula. Quæ non resiniferæ, cõtinuoq́; virentes, aquifolium, alaternus, coluthea, taxus, buxus, sabina, laurus, & tamarix: quibus decidunt folia, fraxinus, ornus, tilia, acer, carpinus, opulus, platanus, populus, vlmus, alnus, & salix.

Sylua quid, syluarumq́; dij. CAP. I.

SYLVA dicitur quasi soliua: alij verò à silendo dicunt: Græcis ὕλη, id est materia: nam sylua ad vsum habetur, vt ex ea materies cædatur. Soliti sunt Latini, Festo Pompeio authore, vti S, quum Græci aspiratione, vt quum hi ὕλην, nos syluam infinitam arborum indiscriminatim nascentium multitudinem dicimus. Apud Poëtas pro incondita rerum cõgerie recipitur. Iuuenalis.

——— *vultus grauis, horrida siccæ*
Sylua comæ.

Virgilius quoque herbarum multitudinem confusam syluam vocat,

——— *primum aspera sylua*
Lappæq́; tribuliq́; absint.

Aphrodiseus febrium differentias, multitudinemq́; febrium syluas dixit. Statius sua carmina Syluas vocauit, quòd ibi variæ, & multæ materiæ explicarentur. Non paruifacienda est sylua, quum prima communis ciuitas fuerit, & antequam epularum esset vsus, glandes, & syluestria poma nobis iucũdissimo cibo fuere. Aristoteles in Politicis syluarũ custodes necessarios dicit, ne compingendis nauibus vnquam deesset materia: néve quid ex his prætерquam ad opera publica succideretur, quæ syluæ consulares dicebantur. Nec dedignati sunt dij syluas habitare. Virgilius:

——— *habitarunt Dij quoque syluas.*

Plinius: Summum munus homini datũ, arbores, syluæq́; intelligebantur. Hæc fuere numinum templa. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuò

tuò ſeruantur, vt Ioui eſculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos, Faunosq́; & dearum genera ſyluis, ac ſua numina, tanquam & cœlo tributa credimus. Vana antiquorum religio ſyluanum deum Pana Gorgonis filium exiſtimauit, quem alij Syluanum vocant, cæteri Inuum. Hunc Arcades maximè venerabantur, vt τὸν τῆς ὕλης κύριον nuncuparent, non ſyluarum modo, ſed vniuerſæ naturæ dominum. Virgilius.

Pan Deus Arcadiæ.

Et Auſonius.

Nec cultor nemorum reticebere Mœnalide Pan.

Ilithia ſyluarum dea fuit.

Quæ loca, quæve regiones ſyluis abundent, & quomodo in aquoſis naſcantur. CAP. II.

NVNC vbi ſylueſtres arbores libentius oriantur, viuant, & procerius adoleſcant, explicare tentandum. Eſt omnibus in confeſſo montuoſas regiones, vel mõtes ipſos ſyluoſos eſſe: etenim collibus, planisq́; locis frigidiores ſunt, habentq́; alimenti copiã: nam receptos imbres ac niues ob arborum vmbrã diutiùs conſeruant, quę poſtea liquefactę locum humectiorẽ reddunt, & præcipuè auerſi Solis curſui: nam vbi Solis radij ad terrã directi ſunt, prohibent ne humorẽ radices ſugere poſſint. At locis, vbi diuturniores, longiorésve vmbræ, ac propterea frigidioribus, humores longiuſculè adſeruantur, quibus maximè ali arbores cõſtat, & inter hæc loca, quæ ad ſeptentrionẽ ſpectant. At qui ad Solem orientẽ poſiti ſunt, & ad Meridiem, rari ſyluoſi mõtes ſunt: nam ardentes ſoles humorem exhauriunt. Theophraſtus hæc habet. Vbiq; autem vniuerſæ ſyluę pars ad ſeptentrionẽ ſpectans, ligna ſpiſſiora, pulchrioraq́; profert, & ſummatim meliora, atq; omnino robuſtiora in Aquiloniis exeũt, augẽtur, atq; proficiunt, denſæ in longitudinem potius, ideoq́; enodes, rectę proceræq́; fiunt. Apricis autẽ in profunditatem, & craſſitudinem diſtẽduntur, propterea obliquiores, nodoſiores, atq; in totũ ſolidiores, ſpiſſioresq́; aſſurgunt. Has eaſdẽ differentias habent quę opacis afflatuq́; permotis naſcuntur, nodoſiores enim, breuiores, minusq́; rectæ, quæ apricis, quàm quæ flatibus expoſitis exeant. Alibi verò. Omnis autem materies amplior, procerior, obedientior, ſolidior atque in totum melior, copioſior, quæ partibus aquiloniis exit, & ipſius arboris partes, quæ Aquilonem aſpiciunt, ſpiſſiores aduleſcentioresq́ue conſtant, quæ verò ab latere, aut in orbe perflantur, hæ vertuntur, contorquenturq́, Aquilone, vt medulla earum contraria ſit, nec in rectum porrecta. Eſt & circa hæc Vitruuij ſententia de materie loquentis, quæ in Apennino monte naſcitur. Eius montis iugum ſe circumagens, & media curuatura propè tangens oras maris Adriatici pertingit circuitionibus contra fretum. Itaque citerior eius curuatura, quæ vergit ad Hetruriæ, Campaniæq́ue regiones, apricis eſt poteſtatibus: namque impetus habet perpetuos à Solis curſu.

Vlterior autem, quæ eſt proclinata ad ſuperum mare, ſeptentrionali regioni ſubiecta, continetur vmbroſis & opacis perpetuitatibus. Itaque quæ in ea parte naſcuntur arbores, humida poteſtate nutritæ, nō ſolùm ipſæ augentur ampliſſimis magnitudinibus, ſed earum quoq; venæ humoris copia repletæ turgentes liquoribus abundantia, ſaturantur. Quum autem exciſæ, & dolatæ vitalem potentiam admiſerint, venarum vigorem permutantes ſicceſcēdo propter raritatem fiunt inanes, & euanidæ, ideoq; in ædificiis non poſſunt habere diuturnitatem. Quæ autem ad Solis curſum ſpectantibus locis procreantur, non habentes interueniorum raritates, ſiccitatibus exuctæ ſolidantur, quia ſol non modo ex terra lambendo, ſed etiam ex arboribus educit humores. Itaque quæ ſunt in apricis regionibus ſpiſſis venarum crebritatibus ſolidatæ, non habentes ex humore raritatem, quum in materiam perdolantur, reddunt magnas vtilitates ad vetuſtatem. Hucuſque Vitruuius. Sed mihi firmiores quæ in montibus naſcuntur videntur, vtpote quæ validioribus ventis perflentur. Ingenita enim natura, tanquam aduerſus hoſtes ſeſe obfirmant. Quod teſtatur Seneca. Non eſt arbor ſolida, nec fortis, niſi quam frequens ventus incurſat: ipſæ enim vexatione cōſtringuntur, & radices altiùs figunt: fragiles verò, quæ aprica valle creuerint. Chiron Achillis haſtam in Pelio monte, vt eſſet præſtantior, excidit. Varro in montanis prolixiora, & firmiora naſci ſcripſit, propter frigus, & montanas ſyluas aliis præſtare. Apuleius montem ſyluoſum in villa copioſum habere oportere dixit, ſponte naturæ productum, qui ſi non contingat, non difficile eſt etiam montes ſyluoſos plantare. Etenim ſyluestrium arborum ſemina ſunt, quæ diſſeminata ſyluam producere poſſunt. Sed in ſiccis locis non valdè ſuccedit. Nos vt ſylua in paluſtri concreſcat, ita curabimus. Agrum aratro verſabimus, omnemq; ceſpitem radicitus extirpabimus, poſt id ad exortum ſemina quæſita ſpargemus: hac ſatione locus plantarum copia refertus reddetur, quibus maxima ex parte humor exhuberans exhaurietur, tunc & radicum accretione, caducorumq; foliorum, & ſurculorum pullulatione, in dies ſolum reddetur ſubleuatius, & ſiccius. Arbores præterea, quæ ſponte nullaque adhibita cura naſcuntur, in humidioribus locis frequentiùs, vberiuſque naſcuntur. Quod Virgilius oſtendit.

Spontè ſua veniunt, camposq; & flumina latè
Curua tenent.

De humidis ſyluis & ad ſeptentrionem vergentibus maximis copioſiſque multa adſunt Poëtarum teſtimonia. Lucanus de Hyrcania.

Vidit ab Hyrcanis, Indoq; à littore, ſyluis.

De Hybla Scythiæ prouincia Valerius Flaccus.

Denſior haud vſquam, nec celſior extulit vllas
Sylua trabes, feſſæq; prius rediere ſagittæ,
Arboris ad ſummum quàm peruenere cacumen.

Eſt in ſeptentrionali plaga Hercynia ſylua, cuius miracula Plinius recenſet:

quæ

quæ omnia miracula excedunt. Theophrastus syluestres esse arbores, quæ maximè aquosis gaudent, vt populus, salix, & omnia denique, quæ secus fluuios nasci solent: de quibus posterius loquemur.

De stirpium diuisione, & dicendorum ordine. Cap. III.

ANTEQVAM rusticæ rei tractationem aggrediamur, visum est, vt quæ dicenda sunt, suis locis digesta pertractentur, totius operis diuisionem meo more ordinatim quasi in tabellam expictam legentium oculis proponere spectandam. Naturale omnium stirpium discrimen, & quod omnia præcedere debet, si Aristoteli, Theophrasto, cæterisq; credendum est, vrbanum erit & syluestre: ob id de syluestribus prius. Syluestres, aut feras arbores, vocamus eas, quæ cultum horrent, quibus si adhibueris, non solùm non mitescunt, sed deteriores redduntur: ope non gignuntur humana, sed sui cuiusque ingenij semina ferunt. Vrbanæ autem, quæ absque cultu viuere nequeunt. Plinius. Quę mites fructu, vel aliqua dote vmbrarúm ve officio humaniùs viuunt, non improbè dicantur vrbanæ. Hæc cura mortalium eueniunt. Et hæc iterū Theophrasto authore diuidemus. E stirpibus quas terra edit, quædam in arbores attolluntur, aliæ in frutices exiliunt, sunt quæ humiliori statu contentæ solùm exeunt in herbam. Arborem appellat Theophrastus quicquid ab radice statim simplici caudice brachiatum ramis, surculosum, dissolutumq; contumax assurgit, quemadmodum olea, & ficus. Fruticem verò (seu mauis dicere cremium) quod ab radice multiplici, ramosumq; sese profert: qua nobis appellatione rubus, & hedera continetur. Herbam quod ab radice foliatum, sine caudice proueniat, sæpiusq; semen caule ferat, vt frumenta, & olera. Iis tribus veluti summis fastigiis omnes stirpes comprehenduntur. Ex herbarum genere porrò quædam fruticantur, quæ ramulis compluribus, surculisq; lignosis carent, sed minutis constant foliis, has veluti fruticum rudimenta quædam, suffrutices aliqui appellare maluerunt. Græci φρύγανον vocant. Possunt tamē quædam cultus mangonio à sua natura desciscere, vt ad aliud genus permeare videantur, vt malua, quum senis septenisq; mensibus tanta crassitudine, longitudineq; proficiat, vt instar arboris grandescat, & ad vsus baculi veniat. Frutices quoque nonnulli vetustate in arbores degenerant, vt vitex & hedera. Arbusculæ itidem quædam si dimittantur syluescere, in frutices transeunt. Hoc naturarum germanitas præstat, vt vna in alteram se facilè vertat. Nos hunc ordinem sequēdo in Syluis syluestres arbores describemus, in Pomario, & Oliueto domesticas, in Vinea & Arbusto vitem, fruticem, in Horto, coronario suffrutices, in olitorio herbas, in Segete, & Pascuis herbacea.

De syluestrium arborum genitura, natura, morbis, & physiognomonia. Cap. IIII.

NVNC de syluestrium arborū genitura loquemur. Arbores, Theophrasto authore, sponte, radice, semine, auulsione, ramo, surculo, & cæteris

generantur, vt latius in quarto libro dicetur. Quę ſemine, radice, & ſponte naſcuntur, naturales maximè ſunt, & ideo ſylueſtrium generi accommodantur: reliquæ hominum arti & electui deſtinatæ. De his dicetur, quum de vrbanis loquemur. Eſt ſylueſtrium arborũ natura vrbanæ ſimilis, breuioribus tamen folijs, ramis, radicibus, & tota forma: quippe ſcabriora, ſpiſſiora, duriora, contortiora tam ipſa fieri ſolent, quàm vniuerſa natura, ſicciora enim, & tenuiora, atq; etiam ſpinoſiora. Florent, ſed parum durat florũ prouentus. Præueniunt germinatione vrbanas, plus fructus præmonſtrant, minus maturant. Fructus producunt, quorum ſemen, ſiue os, pinguius, pulpa verò macilentior. Semina maxima cruſta munita pręferunt, ſapore acri vehementique. Fructus odoratiores. Sunt ſpinoſa, horridaque, quod ex nimia ſiccitate prouenit. Vitæ longęuæ, diutiusq; perennant. Radices lignoſas habent, longas, & procurrentes, etſi ſint, qui dicant ſummæ cuti telluris inhærere. Fructificatio ſera. Sunt plerunq; ſterilia, & parum fructificãt, propter ſpiſſitudinẽ, & virium bonitatem, & molis totius largã nutritionẽ infœcunda reddũtur. Euenit namq; vt huiuſmodi arbores alimẽtum ad ſe nutriendas abſumant: quum enim fructificatio partem alimenti ſuperuacuam deſideret (ex hac enim fructus exoritur, ſicut in animalium genere ſemen effici ſolet) ſi ſe aliorſum aſſiduè pars illa conuertat, abſumaturque, tolli generationem neceſſe eſt: haud enim natura vtriq; parti ſatisfacere poteſt, quum alimentum, quantum ſuffecturum ſit, capere nequeat. Omnes ferè, quæ magnitudine maiore ſe attollunt, minorem generant fructum, vt ficus indica: hæc enim & ſi mira quadam ſit magnitudine, fructum exiguum admodum, eundemque fert paucum, vt quæ ad generandum totum abſumat alimentum. Indoles, ex qua ſylueſtribus arboribus cœlum & ſolum conuenientia diſtribuemus, ex his pendere videtur. Ne nimia frigoris acerbitate, & ventorum agitatione, oculi, & tenera pullulantium germina torperent, obrigerentque, natura eas perpetua fronde veſtiuit & decorauit. Et quia eas ventoſis locis, & frigidiſſimis amandauerat, ne perpetuis gelu & niuibus è cœlo decidentibus earum comæ onerarentur, néve diutius inſidere, & inhærere poſſent, folia, pectinum modo diſſecta, promiſſa, & capillamenti modo anguſta, prætenuiaque largita eſt. Et quia ventoſis locis permanſuræ, ne eadem ampla folia ventos concipientia eas deturbarent, aperta dedit, vt vndique venti peruij dilaberentur, & euaderent. Altis firmiſque radicibus etiam obfirmauit, vt quantum ad æthera extollerentur, tantum radices ad ima terræ demergerentur, ne maxima turbinum procella, vel quando Boreas proteruo ſpiritu furit, radicitus euellerentur. Quia frigorum, & ſiccitatum in montibus incolæ futuræ erant, ne earum ſuccus exiccaretur, abſorbereturque flatibus, oleoſum, pingue, piceum, & reſinoſum ſuccum eis contribuit, vt diutiùs contra eos tutarentur: & ne ventus etiam nimię earum proceritati officeret, caudicem neruoſum, rectum, firmumq; dedit, quòd cederet, non frangeretur, aut dum agitantur, commouenturque, deturbarentur ab

eis.

eis. Morbos sylueſtribus arboribus accidere negant, quibus intereant, tamen quoque eas malè affici dicunt, perſpicueque, præcipuè quum germinare incipientes, vel paulò poſt germinationem, vel florentes, grandine vexantur, quumq; flatus frigidus, feruidusque his eiſdem temporibus ſucceſſerit: tempeſtiuis autem hyemibus, nec ſi excedant quicquã offendi, quinimmo omnibus algorem prodeſſe volunt, quippe niſi alſerint, deterius germinare. Sed violenta affectio sylueſtres & vrbanas interimere poteſt, vt corticis in orbem detractio, excepta adrachne, & ſubere, immò hanc iuuari potius dicunt. Decacuminatio etiam quibuſdam affert mortem, vt pino, abieti, piceæ, & palmæ: quidam cedro & cupreſſo referunt. Hæ nanque detracta coma, deciſoque cacumine, totæ intereunt, nec quicquam germinant, ſicut nec ſi aduſtæ aut totæ, aut aliqua pars fuerit.

De cædenda materie & conſeruanda. Cap. V.

QVONIAM ſyluæ inſtitutæ ſunt ad cædendam materiem, ideo de eius ratione tractandum. Multùm enim refert ſi arbores tempeſtiuè cæſæ fuerint: nam firmiores, diuturniores, & æternæ fiunt magis, neque à carie, & tineis prærodentur, & hac ratione ædificia in longius tempus permanſura ſunt, vt nõ ſolum nobis, liberisq; noſtris, & reliquis ſucceſſoribus, cõſulamus, ſed publicis rebus, vt diutius perennent. Optimi materierum cæſores antiquitus magno pretio habiti ſunt, quum magno Reip. vſu eſſe cognoſcerentur. Vnde his munerũ vacatio tributa fuit, authore Calliſtrato iureconſulto. Sidonij cæſores maximè laudati ſunt. Salomon exædificaturus Dei molem, ad Ironum Sidoniorum Regem literas miſit, vt ſuorum cæſorum opera vti liceret, qui in monte Libano cedros, cupreſſos, & abietes cæderent. Nos primùm quæ à maioribus noſtris narrata reperimus, referemus, quæ ſumma diligentia rationeq; adnotarunt, mox ſequemur & noſtra, ſi quæ ipſi ex maioribus experti ſumus, aut peritiorum artificum monitis adnotauerimus. Theophraſtus materiem quidem rotundam tempeſtiuũ cædi dicit, & omnem quę decorticanda accipitur, quum germinare incipit: tunc enim cortex extricatu perfacilis eſt, quod turgere appellant, ſcilicet ratione humoris, qui ſub eo cortice fieri ſolet. Poſtea inextricabilis redditur, materiesq; nigreſcit, informisq; fit. Quadratam autem poſt turgorem, ſecuris autem deformitatẽ aufert: deniq; omne, quod pro valido capi oporteat, tempeſtiuius cæditur, non ſolum quum germinare deſierit, ſed etiam quum fructum percoxerit. Quæ aptæ obrui ſunt, aliquando poſt meſſem, aliquando poſt vindemiam & arcturum cæduntur. Robur ſeriſſimè cædendum, ſcilicet hyeme poſt autumnum: quòd ſi ſub turgore cædatur, citiſſimè omnium ferè cõputreſcit, ſeu cum cortice, ſeu ſine cortice capiatur. Potiſſimum quæ primo turgore, proxima quæ ſecundo, tertia quæ tertio. Quæ autẽ poſt fructuum maturitatẽ cæduntur, quãuis nõ turgida ſint, incorrupta perdurant, præterquã quòd ſub cortice vermiculi quidã naſcẽtes, caudi-

Theophr. de hiſt. plant. lib. 5. c. 1.

Plin. lib. 16. c. 39.

cem per summa inscribunt. A quo Plinius. Cædi tempestiuum quæ decorticentur, vt teretes, ad templa, cęteraq; vsus rotundi, quum germinant, aliàs cortice inextricabili, & carie subnascente ei, materiaq; nigrescente. Tigna ex quibus aufert securis corticem à bruma ad Fauonium, aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu, & ante eũ Fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Cato de materie cædenda hæc habet. Materies pro ridica, vbi solstitiũ fuerit ad brumam, semper tempestiua est. Quæ materies semen habet, quum maturum semen habet, tunc tempestiua est: quæ materies semen non habet, quum glubet, tunc tempestiua est. Ea quæ semen viride & maturum habet, vti est semen de cupresso, & pino, quisuis anni temporibus legere possis. Item quisuis anni temporibus matura est, & tempestiua, ibi dum sunt nuces bimæ, inde semen excidet, & anniculæ, vbi primũ incipiunt hiascere, tum legi oportet, tum primùm per semen incipiunt maturæ esse, postea vsque adeò sunt menses octo. Vitruuius hæc addit. Materies cædenda à primo autumno ad id tempus, quod erit antequam flare incipiat Fauonius. Vere enim arbores omnes prægnãtes sunt, & vires omnes suas in frondes, & anniuersarios fructus effundunt: quum ergo temporum necessitate inanes sint, ratione constat euanidas, & imbecilles esse. Quod in mulieribus videre est, vt à conceptu vsque ad partum, neque sanæ, neque validæ iudicentur: nam in corpore præseminatio crescens ex cibo detrahit alimentum in se, & quo firmior efficitur ad maturitatem partus, eò minus patitur esse solidum. Ædito fœtu alimentum quod prius detrahebatur, nunc inanibus, & patentibus venis in se recipit, solidescit, & redit in pristinam naturæ firmitatem. Eadem ratione arbores fructum maturantes, humorem effundentes, raræ, & languentes fiunt: vbi fructum emiserint, succum in se retinent, & quiescentes reficiuntur, & restituuntur. Mox hyemis vis comprimit, & consolidat eas: ergo si eo tempore cædantur, materies erit tempestiua. Cassianus ex Varrone Ianuario mense ligna ad ædificandum, & operas cædi dixit, & si necessitas postularit, Iulio. Hesiodus post autumnum arbores secandas iubet.

Tunc operum muliò ante memor discinde securi
Syluam incorruptam, tunc germina desinit arbos
Fundere, datq́; suas volitare per aera frondes.

Nunc syderum ratio declaranda est. Infinitum referre aiunt ad materiẽ secandam lunæ æstates, cum anni temporibus. Luna in syluis Diana vocitata est, Deaq; nemorum habita, quòd hęc arboribus succum inculcet. Rei agrestis doctores materiem non nisi decrescente Luna secari debere dicunt: vnaq; sententia consenserunt omnes. Theophrastus duritiæ causa cædi post Lunę occasum præcipit, quasi duriora, & computrescere peruicaciora forent. Plinius. Inter omnes verò conuenit vtilissimè in coitu eius sterni, quem diem alij interlunium, alij silentis Lunæ appellant. Sic certè Tiberius Cæsar concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhetia præfiniuit. Quidam

dicunt

dicunt, vt in coitu, & ſub terra ſit Luna, quod fieri non poteſt niſi noctu. At ſi competant coitus in nouiſſimum diem brumæ, illa æterna ſit materies; proximè, cum ſupradictis ſyderibus. Quidam & Canis ortum addunt, & ſic cæſas materies in forũ Auguſti. Caſſianus addit ſuis præceptionibus cædendorum lignorum Luna ſub terris latente, & in coitu exiſtente, additque rationẽ: quia Lunæ lumen ligna molliora facit. Quod idem & Diophanes confirmat. Heſiodus poſt decimum ſeptimum diem Lunæ.

Septima poſt decimam Cereris terat hordea ſacra,
Ingentemq́, licet ferro diſcindere ſyluam,
Ac varias aptare trabes, quibus ardua tecta
Moliri, ac ſtructam poſſis agitare carinam.

Cato hominũ ſummus in omni vſu de lunaribus diebus hæc ait. Materiem omnem, quam effodies, Luna decreſcente eximito, poſt meridiem ſine vento Auſtro. Caueto ne per rorem trahas, aut doles. Idemque mox. Niſi intermeſtri Luna, atque dimidiata ne tangas materiem. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra: diebus quatuor proximis, quibus Luna plena fuerit, optimè eximitur. Omnino caueto nigram materiem doles, néve cædas, néve tangas niſi ſiccam, néve gelidam, néve rorulentam. Tiberius idem & in capillo tondendo ſeruauit interlunia. M. Varro aduerſus defluuia pręcepit obſeruandum id à pleniluniis. Columella à vigeſima vſque ad trigeſimam dixit. Vegetius à quintadecima vſq; ad vigeſimam quintam ad naues fabricandas. Hoc modo innocentius ſecatur nitidior, ſolidiorq́; materies, & immunis à carie conſeruabitur. Huiuſmodi rei Aſtronomi rationem dicunt, quòd in Lunæ motu omnis rerum humor commoueatur: ergo humore Lunam verſus ad vltimas radicis fibras aut retracto, aut deſtituto; cætera materies purgatior relinquitur: Inde deficiente, exhauſtam tunc dicunt arboris craſſam illam pituitam, quæ quidem ad citam illam putredinem imbuendam prona erat. Conſtat etiam frondes arborum Luna decreſcente præparatas non putreſcere. Contra verò creſcente Luna, ac eius plenilunio præciſa, inepta fabricis operibus per humoris conceptionem erit, & marceſcet, vt eo ipſomet anno vermium labe exeſa, in puluerem fatiſcat, quod omnium Architectorum quotidiana opera perdocet: nam augeſcente Luna, corpora ipſa implentur, humoreq; exuberant, porrò humidũ ipſum ſua natura parua temporis intercapedine corrumpitur. Nunc cædendi modum exponemus: nam multo fideliores putant futuras ſi non ſtatim proſternantur. Modum Vitruuius docet. Cædi autem ita oportet, vt incidatur arboris craſſitudo ad mediam medullam, & relinquatur, vti per eã exſiccéſcat ſtillando ſuccus, vt qui ineſt in his inutilis liquor effluens per torulum, non patiatur emori in eo ſaniem, nec corrumpi materiæ qualitatem. Tum autem quum ſicca, & ſine ſtillis erit arbor, deiiciatur, & ita erit optima in vſu. Hoc autem ita eſſe, licet animaduertere etiam de arbuſtis. Ea enim quum ſuo quæque tempore ad imum perforata caſtrantur, profundunt

è medullis quem habent in ſe ſuperantē & vitioſum per foramina liquorem, & ita ſicceſcendo recipiunt in ſe diuturnitatem. Qui autem non habent ex arboribus exitus humores, intra concreſcentes putreſcunt, & efficiunt inanes eas & vitioſas. Ergo ſi ſtantes, & viuæ ſicceſcendo non ſeneſcunt, ſine dubio quum eædem ad materiem deiiciuntur, cùm ea ratione curatæ fuerint, habere poterūt magnas in ædificiis ad vetuſtatem vtilitates. Eadem Plinius, & Palladius: & omnes iubent ſtantes arbores, vſq; ad medullam concidi, vt ſanies & malus ſuccus ſtillando effuſius depleatur. Sunt inſuper qui tradant, arborem faciliùs cædi, ac celerius inareſcere, ſi manu prius palpetur, quàm ſecuri feriatur. Mirum profectò eſt, quod Anaxilaus, & Nicander Græci authores prodidere. Hic enim minimè algere cædentes, alligata ad arborem amphiſbæna ſerpente. Ille verò arborem linteo, & aſbeſtino lino circumuolutam ſurdis ictibus, qui non exaudiantur, ſcindi. Sed cæſa materies cuſtodiēda eſt, nec temere negligenda, diutius duratura. Eam conditam habere oportet loco, vbi graues ſoles, & acres ventorum afflatus non appellunt, ſed vmbra penitus cōtectam eſſe oportet. Veteres architecti huius gratia fimo maxime ouillo illinire obſeruarunt: rationem aſſignat Theophraſtus, quod obturatis egreſſibus, concreta pituita, immodicaque vis vaporum per medullam ſenſim inſtillat, atque reſpirat, quo fit, vt reliqua ligni ſiccitas ſiccando coæqualibus condenſetur. Stantes autem cacumine inuerſo commodius ſiccari dicunt. Idem defoſſam materiem multo denſari arbitratur. Cato iubet cæſam materiem amurca illiniri, quo à tinea & carie ſit immunis. Præterea in ſuccidenda ſylua hoc duximus animaduerſione dignum: nam materies ſi vel ignis gratia, vel aliorum operum cæditur, alia atque alia ratio erit. Eo modo ſylua ſecetur, vt arboribus & reliquis radicibus conſulatur, aliter pœnitenda iactura ſequetur. Itaq; multi ante Fauonium, & ipſam germinationem cædi tempeſtiuum arbitrantur, alii poſt Brumam. quod ex loci natura proſpiciendum eſt: nam in calidis regionibus minus innocuè fit. Quod ſi contra in frigidis, ſequens vis hyemis ſtipites ſupernè exurit, adfertque non minimam, propter vniuerſitatem, calamitatem futuris germinibus. Verum qui in iiſdem locis factitant, hoc etiam præcauent, ne in ſyluis ad Septentrionem, & ipſum Boream verſus, ſed tantum ad Meridiem, & apricis expoſitis: ſed ne etiam in cæteris feſtinantiùs peragant, ne frigus intempeſtiuius nonnunquam aduenients nouella germina propter feſtinatam cæſionem præcocia adurat. Quidam autem longè poſt germinationem propter corticis vſum ſecant. Qui ſtantibus adhuc plantis corticem eximunt, maximè verò roboribus, & quercubus, & vlmis, ligni quidem & corticis duplex lucrum captantes, quod quum ſibi ipſis ſatagere cupiunt, ſibi tamen præuident nequaquam. Enimuero hoc modo germinationem retardant, tum etiam caudices maiori lachrimarum vi exiccantur, vt infernè etiam tardius, minusq; vbertim & proſperè regerminent.

De cedro magna. CAP. VI.

A cedro

A Cedro incipiemus, quum nulla in historiis celebrior, & tot tantisq; authorum præconiis illustrior: imitabimurq; Salomonem sapientissimum illum loquutũ à cedro, quæ in Libano, vsq; ad hyssopũ, quæ exit ex pariete minima. Tã vastæ magnitudinis est arbor, vt non coniferas modo, resiniferasq;, sed omnes, quas terra gignit, amplitudine superet. Erat apud antiquos æternitatis, & nobilitatis symbolum: æternitatis quòd eius materies nõ putrescat, nec cariem patiatur: & cedro digna loqui dicebantur illi, qui ea scribunt, quæ nulla temporis iniuria sit abolitura. Nobilitatis: legitur in Ezechiele aquilam passis alis minabundam ad Libanum applicuisse, cedriq; medullam & surculos abstulisse, & Babylona transtulisse, interpretatum est ab Adamantio Nabuchodonosora Babyloniæ Regem ad Libanum, id est Iudeæ claritatem peruenisse, abstulisseq; medullam cedri, id est nobilitatem extirpasse.

Nomen.

Græcis κέδρος, Latinis cedrus. Sed magnã cedrũ, de qua hic loquimur, Græci κεδρελάτην vocant, composito nomine ex cedro, & abiete, quæ ἐλάτη iis dicitur, quasi cedrabies. Plinius à Græcis cedrelatẽ vocari dixit. Refert Moses Deum mandasse Noe, vt ante cataclysmi diem arcam conderet, qua humanum genus, cunctaq; animantia includerentur, vt ab imminenti morte defenderet ex lignis gofer, quod cedrum interpretantur, tum Philo Iudæus in libello biblicę antiquitatis, tũ Talmuristę omnes, quũ arca eximię magnitudinis futura esset.

Descriptio.

Italis *cedro*. Ex Theophrasto describemus. Inter syluestres perpetuò viret folio, angusto, & in extremitate pungẽti. Caudice procero, lęui, & enodi. Radice per summa vaga. Mutilatione, seu decacuminatione posse interire refert in causis, ratione siccitatis, rectitudinis ac radicis simplicitate: desuper enim incũbens pestis caloris, frigorisve, facilè ad ima vsq; trãsmittitur, quia recta. Dioscorides tũ libro primo, tum quinto magnã cedrũ iuniperi baccas ferre scripsit. Et etiã cedri magnæ baccarũ meminit, in qua fœdissimè hallucinatus est. Plinius de magnæ cedri generibus loquens ait. Quæ floret, fructũ non fert: fructifera nõ floret, & in ea antecedente fructus nouus occupat. Quę verba è Theophrasto trãstulit, libro tertio, de iunipero loquẽte: Iuniperi duo genera, quæ floret fructũ non fert, fructifera nõ floret; cedro insulsè tribuẽs, quæ Theophrastꝰ iunipero asscripserat. Folio capillato, & pũgenti. Radice maxima spatio & plenitudine. Decacuminatione perit, vel cacumine ignibus adusto. Nos relatione Petri Negroni, totius orbis peragratione insignis, ita describemus, quas in Libano monte se vidisse fatebatur: ferebatq; secũ conos multos, quos habuimus. Arboris facies turbinata à summo, caudice excelsissimo, cuius pars ima scabra, superna glabra, à terra ramosa. Rami trãsuersi hęrent, vt arte infixi videãtur ad scandendũ. Conos ad cœlũ tendẽtes gerit, abiegnis similes, crassiores, maiores, durioresq;, quinq; aut sex digitorũ longitudine, colore ex cinereo fuluos, pertinaciter hærentes ramis, cõpactili squamarũ, ceu cupressorũ, congerie coagmẽtatos, atq; obtusos. Coni post duos annos hiantes paulatim, vẽtis, & pluuiis decidunt, relicto in ramo pediculo firmo, quo per mediũ coni traducebantur.

Horum meminit Plinius libro sextodecimo, Quorum & hastula infixa est. Semen abieti simile, dulce, vt pineæ, retinens oleosum quoddã odoratissimũ.

Cœlum. Theophrastus de cedro loquens. Quæ locis algentibus valent perdurare, hæc plus caloris sortiri, vt cedrum: super hac enim nec niuem posse durare autumant, ratione caloris. Et ex loci proprietate Syriam cedros ferre scripsit. Plinius scripsit in Creta, Africa, & Syria laudatissimam nasci. Cedrum natura æstuosis partibus dederat, at in Lyciis, Phrygiisq; montibus nascitur. Sed præcipue in monte Libano nascitur, teste contra Appionem Iosepho, toties sacris literis commemorata: Quasi cedrus exaltata sum in Libano. Vitruuius nasci scribit in Creta, Africa, & nonnullis Syriæ regionibus. Cedros insula in littoribus Germaniæ est, quod cedri arbore referta sit, sic appellata.

Materies. In Syriæ montibus eousq; crassescit latitudine cedrus, vt quatuor hominũ vlnis cingi nequeat. Adde his pulchriores in hortis comperiri, ita quod in Cypro Reges tum ex imperitia, tum ex transuehendi difficultate nunquam materiem ceciderunt. Longitudo his, quæ ad vndeciremem Demetrij Regis cæsæ sunt, * passuum tredecim, quod Herodotus primùm, mox Theophrastus, & eum secutus Plinius scripsit. Syri ad triremes vtuntur. Simulachra ex ea fieri solent: nam rimas non capit, & carnis æqualitate quodammodo constare videtur. Eius materies nata est humorem emittere, & in plenum omnes, quibus oleosus est humor: quamobrem deorum statuæ visæ sunt aliquando sudasse: ex hac enim condere consueuerunt. Plinius. Materiæ verò ipsi æternitas, itaq; & simulachra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus Seleucia aduectus. Cedrum æternum putant claro de omnibus materiis indicio in templo Dianæ Ephesiæ, vtpote cùm tota Asia extruente, quadringentis annis peractum sit. Conuenit tectum eius esse è cedrinis trabibus. Memorabile & Vticæ templum Apollinis, vbi Numidicarum cedrorũ trabes durant ita, vt positę fuerint prima vrbis eius origine, annis mille, centum, octogintaocto. Vitruuius, Ephesi in æde simulachrum Dianæ, & etiam lacunaria ex ea, & ibi, & in cæteris nobilibus phanis propter æternitatem sunt facta. Ex cedrinis etiam lignis domus Dauidis Regis in Hierosolyma ciuitate erat, quæ illi Iramus Rex Tyri miserat. Templũ illud Salomonis, quo nil vnquam in rerum natura mirabilius visum est, columnis & trabibus cedrinis stetit, vt libro Regum scribitur. Et dirutum iterum trabibus cedrinis reædificatum, permittente Cyro Persarũ Rege. Arca fœderis, quam Deus Moysi iusserat exædificari, ex materie sittim compacta fuit: est autem sittim, vt interpretes voluerunt, electissimum cedri genus. Virgilius Laurenti regiam describens, in eius vestibulo auorum effigies, Latini Regis è cedro fuisse scribit.

*orgyiarũ. Plin. 130. pedum.

Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro, Italusq; paterq; Sabinus
Vitisator, curuam seruans sub imagine falcem,
Saturnusq; senex, Ianiq; bifrontis imago,

Vesti-

Vestibulo astabant.

Cedro sunt tubera, sicut sunt in carne glandia: in iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in se conuoluto. Sectilis quoq; in laminas: cuius operimento vestitur alia materies. Clauum non tenet, ex Plinio. Apud Homerum Calipsus ad nocturna lumina odoratam cedrum comburit. Ex quo Virgilius.

Proxima Circeæ raduntur littora terræ,
Diues inaccessos vbi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisq; superbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Ex cedro laudatissima resina, vt Plinius inquit, cuius pix cedria vocatur. Defuncta corpora incorrupta æuis seruat, viuentia corrumpit. Mira differentia, quum vitam auferat spirantibus, defunctis pro vita sit. Crassiorem resinam, & ad picem faciendã cedrus fundit. Eo liquore peruncta materies nec tineam, nec cariem sentit. Ideo cedratos olim Numæ libros Hemina tradit, quòd eos nulla attigisset tinea, nec etiam vetustatem experti essent: miraculo quòd tot infossi durauere annis; quippe DXXXV. In quibus scripta erat philosophia Pythagorica. Virgilius eius nidore serpentes abigi cecinit: Resina.

Disce & odoratam stabulis accendere cedrum.

De minoribus cedris. CAP. VII.

ETSI de coniferis primùm scribere proposuissem: quum cedri species plures sint, eæq; bacciferę, ne perirent, visum est ei subiungere. E Theophrasti verbis quisque coniicere poterit maiores cedros à minoribus diuersas esse. Plinius maiores à minoribus distinxit. Galenus magnam cedrelarem vocauit, minorem fruticosam, & iunipero similem. Theophrastus minoris cedri duas species ponit, Phœnyceã alteram, Lyciam alteram. Idæi simplicẽ dicunt: sed alteram ab altera differre, ob foliorum acutorum differentiam; quam oxycedron vocant. A quo Plinius. Duo eius genera, Lycia, & Phœnicea. Differunt folio: nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros vocatur, ramosa, & nodis infesta. Altera odore præstat. Auicenna de genere pini esse dicit, habere fructum similem cupressi fructui, sed eo minorem, & habere spinas. Et est duarum specierum, quarum vna longa, altera breuis. Theophrastus minorem cedrum describens ait. Arbor iunipero nõ absimilis, sed cedro folium acutum, spinosum, & durum, subsistens infra iuniperi magnitudinem. Caudice contorto, nodoso, & frequentibus alis. Materie æterna, ne cariem quidem vllam sentiente, corde referta, rubea, & odorata. Sed fructus odoratus, ruber, & esculentus, iunipero similis, durans annum: prius non decidens, quàm subnascatur alius. Arcades fructus in eo ternos eodem haberi tempore confirmant, id est anniculos, qui nondum maturescant, & bimos, maturos quidem, sed qui gustu respuantur, trimos, qui mandi possint. Satyrus vtramque sibi à rusticis allatam sine flore, cupresso similem, scabriore tamen cortice. Radices

Genera. Descriptio. Theophr. paulo aliter.

solutæ, summa telluris cute hærent. Serotino fructu: nam quæ perpetuò virent, tardè fructificant. Est præterea fructus pinguis, & lentitia quadã gliscens, vnde quamuis non magnus, confici tamen difficilè possit. Quoniam talis est. Plinius vltra prædicta, quæ retulimus verba, dicit fructum ferre myrti magnitudine, sapore dulcem. Phœniceam describemus, quæ nobis ab Istria affertur. Gaza Punicam vertit, quæ ab aculeorum ingenti asperitate, oxycedros omnibus dicta. Caudice cute potius, quàm cortice vestito Folio perpetuo, æstate alacriori, acuto, fere trigono, ramis diffusis & contortis. Non floret, nisi florem dicere mauis foliola sena, quæ fructum circumsepiunt. Fructu semper grauida, anniculo succedit nouus, qui singulares sunt baccæ granula alba intus copiosa cõtinentes. Dioscorides, & Plinius cedridem vocant. Edulis, vere viridis, mox fuluus, demum rubescens. Lycia altera à prouincia nomẽ habet, ab obtusis foliis retusa dicta, folio obtusiori & frequentiori, tamarisci similitudine. Caudex subrubet, vitigineo cortice obductus: in reliquis iuniperũ refert. Folio quasi squamulis compactilibus coagmentato, digitorum attritu suauem odorẽ spirante. Bacca per initia viridis, mox flauescens, postremo ad rubrum declinans, gustu subamara, odorataque. Theophrastus saxosis locis, & frigidis nasci, & solum eiusmodi quærere dixit.

Cœlum, solum.

De abiete. Cap. VIII.

DE abiete, eadem conifera, resiniferaq; scribemus, quæ nec longitudine, amplitudineq; magnæ cedro cedit. Macrobius inter felices arbores annumerauit. Græcis ἐλάτη, ab ἐλάω id est impello, & prolongo: nam in præcelsam proceritatem assurgit. Hac etiam ratione à Latinis abies dicta est, quòd in cœlum abeat. Italis *abete*. Ελάτη etiam inuolucrum, calycémve fructus palmarum adhuc florentium significat, vt etiam appellari dixit Dioscorides. Vnde in causa fuit, vt Plinius turpiter erraret: nam de vnguentis loquens, ait: Est præterea arbor ad vnguenta pertinens, quam alij elatem, alij abietem, alij palmam, alij spatham vocant. Nos descriptionem à Theophrasto diuisim traditam, & disiectam, in vnum corpus coaptabimus. Primò quæ in vniuersum, mox quæ cuique generi conueniant, declarando. Surgit arbor recta, & magnitudine excelsa, totaq; forma decora. Corpus, cæpæ instar multiplici cortice tunicatur, assiduæ nanque tunicæ compactæ, subditæ aliam gerunt, atq; ex iis tota constat. Rami plures, duri, vel ramorum omnium durissimi, spissi, cornu sanè imitantes, colore flaui, tædæ similes, ordinati, vtrinque miro ordine inuicem sibi respondentes, nodosi. Folio semper virenti, raro, ac pectinatim insecto, in extremitate pungenti. Flore croceo, specioso, paulò ante solstitium se aperienti. Fructu autem post Vergiliarum occasum. Radice neruosa, singulari, ad ima descendenti, multis hirsuta capillamentis. Arcades non in profundum radices agere dicunt, vt radicibus flatu euertatur. At Idæi abietem altiùs quàm subit, radice descendere volunt, verùm radice simpliciore, ac meatu re-

Nomen.

Descriptio.

ctiori.

ctiori. Quum germinat, ter germinationem intermittit, ternaque germina edit, ideo τελόλιπος appellatur. Fit prima germinatio Februario ineunte, quamquam in Ida monte ſeriùs, ac ferè Idibus. Iterum germinat intermiſſis triginta diebus, aut paulò pluribus: ſic fit, vt dum prima cacumina propelluntur, ſe cutis apetiat geniculato incremento, velut articulatim, vel ſurſum, vel in latera fundentibus ſurculis, idque fieri ſolet exitu Martij. Tertia germinatio Aprili menſe, diebus ſcilicet quindecim intermiſſis, nec diutiùs ſenis, aut ſeptenis diebus durat: clariùs tunc cernuntur incrementa non in longitudinem, ſed in corpus incrementa vertuntur. Arborum germinationes cùm in pleriſque, tum maximè in abiete conſpiciuntur, quum genicula in verſus rectos porrigantur, ramique ex æquo conditi procedant. Auctio, ac germinatio reliquis incerta eſt, tum modo, tum germine, ſed abieti certa, continua, atque præpoſtera. Quum enim primùm ſciſſum de caudice fuerit, rurſusque de eo alterum finditur, idque aſſiduè factitatur poſt quemque germinationis ſuperuentum. Amentifera eſt, autumno enim poſtquam folia decidêre, peculiare eius cõfeſtim gignitur, quaſi grauida intumeſcat, vt germina pariat, duretque per hyemem vſq; ad ver. Præciſo caudice reuiuiſcunt omnes, abies verò inareſcit omnino anno eodem, etiã detõſo cacumine. Euenit peculiare quiddam abieti, quum enim præciſa, vel vento aliáve re quapiam, afflicta fuerit circa maiorem partẽ trunci, (habet enim aliqua ex parte læuem & enodem & æqualẽ) vel perquã ingens quidpiam redundans paulo deterius adnaſcitur circa faſtigium, quod quidã circumauctionẽ, alij circumagnationẽ appellant, colore quidẽ nigrum, duritia verò præpollens, ex quo crateres conficiunt Arcades. Craſſitudo talis, qualẽ arborem eſſe contingit, quò ſcilicet robuſtior, vegetiorque, eò craſſior. Illud quoq; peculiare hac eadem in re abieti accidit: quũ enim ramis omnibus ablatis, cacumen decideris, mox emoritur, quũ verò inferiora euerſa ſunt, quod reſtat, viuit, & agnatio, quam modo dixi, circum id fieri aſſolet, ſcilicet quia vegetius ac viridius eſt, attamen non renaſcitur. Si medulla detracta ſit, moriendum omnino eſt, Arcades aiunt, nec abies ſeruari poteſt: cauſa eſt, quòd medulla pars humidiſſima, & vitalis præcipuè ſit: cuius rei argumentum, quòd materies, quæ medulla viduata eſt, peruertitur, recuruaturq; iam cõfecta, vſq; dũ penitus reſiccetur. Quapropter abietis materiem filo ſcindunt, nec quicquã medullæ relinquunt. Perit etiam decacuminatione, ſcilicet ſi arboris extremitas præcidatur, nõ abſq; ratione, quũ ſicca natura ſit, meatuq; cõdatur rectiſſimo, & vnica radice inhæreat. Vulnus enim infeſtat, facitq; vt & frigus, & ardor faciliùs ſubeat, præſertim quum vndiq; infertur, & ex proceritate, & meatuũ rectitudine non pigrè ad radices deueniat. Negata eſt eis à natura nepotum procreatio; tam ſiccitate radicis, quàm quod impetu ſuo toto ſurſum contendant, atq; etiã quia radice ſingulari nitantur, alteq; deſcendant. Nuſquã enim alimoniæ quicquã ſuperfluit, nec verò dimotũ aliorſum ſe vertit: itaq; fit, vt nullũ ſit exurgendæ prolis initiũ. Ab vlcere ampliori

altioriq; non interit, quum tæda defcinditur, immò ex infœcundis fœcundæ, & ex pauciferis multiferæ reddũtur. Corticis circumablatio in germinatione abietis necat: quum enim cortice fit turgido, menfe Februario, vel Martio, fi quis detraxerit, ftatim moritur, hyeme diutiùs tolerat. Hyphear, & ftelis in abiete nafcuntur, & hæc differre inter fe volunt, argumentumque adducunt, quòd non folùm in congeneribus erumpãt, verum in eadem arbore plura diuerfis partibus exeant, vt hinc ftelis, inde hyphear, nec modò formas, fed fructus diffimiles ferant. Et hæc validiora funt, quæ in abiete nafcuntur, quàm aliis: plus enim alimenti, & idem pinguius fubminiftrant. In abiete quædam nafcuntur, quæ augures lucinas vocant, aëre nanque eblandito atq; remiffo, hæc erumpere potiffimum folent, vbi inteftinus humor collectus, & exterus quoq; occurrens concreuerint, atque in rotundum conglobati fuerint. Hæc Plinius ab eo transfert. Folia Abieti non decidunt, infecta, pectinum modo, pungentiaq;. Flore croci colore circa folftitium. Semen reddit poft Vergiliarum occafum. Germinationem tripartito intermittit, ac germina terna edit, & ideo inter fquamas corticum fpargit, quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Eft autem prima earũ incipiente vere, circiter quindecim diebus. Iterum germinat tranfeunte Geminos Sole: fic fit, vt prima cacumina impelli fequutis appareat, geniculato incremento. Tertia eft ad folftitium breuiffima, nec diutius feptenis diebus, clareq; tunc cernitur crefcentium cacuminum articulatio. Rami ftatim ab radice modici, velut brachia lateribus inhærent. In ea ramorum ordo, & fubrecta diuifura, ramiq; in cœlum tendentes, non in latera proni. In lõgitudinem excrefcit. Cortex multiplex tunicis. Radix fingularis. Cortice in orbem detracto, necantur arbores, fed quædam tardiùs, quædam citiùs moriuntur. Refert & tempus anni. Abieti, fi quis detraxerit Sole Taurũ vel Geminos transeunte, quùm germinat, ftatim moritur, eandem iniuriam hyeme paffa diutiùs tolerat. Nec in vltimis ponendum, quando quibufq; fatis vmbra aut nutrix, aut nouerca eft, abietis, quæcunq; attigerit, non dubie venenum eft. Fert & cachryn: ita vocatur pilula, in medicina vtendi vim habens: gignitur poftquam folia decidere, hyeme durans, continet nucleum pineis fimilem. Is crefcit hyeme. aperitur vere pilula tota, cadit, quùm folia cœperint crefcere. Sed verbũ τρίσλιπον Gaza ter fquamofum interpretatus eft, quum prægnans cortex rumpitur, fquamas fpargere videtur, quùm ter inchoatum opus, intermiffumq; repetat, & puto βίσλεπεων legiffe. Abietum quædam mafcula, quædam

Genera

fœmina eft, Theophrafti authoritate. Mafcula folio pungentiori, acutiori, & magis flexo, vnde arbor intuitu crifpior videtur. Huius nucibus parui quidem nuclei infunt, materies verficolor, latior, durior, medulla refertior, atq; in totum afpectu deterior, nodofiorque. Fœmina folio pinnato, fummo mucrone rigenti affurgit, vfq; eò denfum, vt facile, quafi concameratum imbres arceat, nec tamen pluuiam tranfmittat, fimileque potiffimum cyathis Bœotorum.

Illarum

Illarum nucibus nulli quidem nuclei inſunt. Materies mollior, candidior, operibusq́; facilior, & in totum procerior caudex. Eſt & aliud genus, quod naſcitur in Creta ſuper lapides, & teſtacea (ὀςράκȣς) carens radicibus, modo patellarum adhærens, folio carnoſo, oblongo, craſſo, frequenti, nec leguminum ſiliquis abſimili. Concauum intus, nec aliquid intra ſe continens, colore accedens ad purpuram, forma erecta, multicaulis, rami longi, recti, ſolutiq́;, magnitudine cubitali, vel maior. Plinius ab eo. Abies è cunctis ampliſſima eſt, & fœmina etiam prolixior, materie mollior, viliorq́;, arbore rotundior, folio pinnato denſa, vt imbres non tranſmittat, atq; hilarior in totum. E ramis paniculatum modo nucamenta, ſquamatim compacta dependent. Hæc abietis maſculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ.

Gaudet abies locis vmbroſis, in quibus longè pulchrior, quàm in apricis exurgit, itaq; in Arcadia circa Cranam, loco quodã concauo, & ſilente à ventis, quem nunquam ſolem attingere aiunt, abietes tum longitudine, tum craſſitudine cæteris præſtant, non tamen frequentes, neque pulchræ cernuntur, quamobrem ad lautiora operum, vt fores cæteraq́; magnifica, hiſce minus vtuntur, ſed ad nauigia domosq́; duntaxat, quippe trabes, & antennas ex his optimas faciunt, atq; etiam malos, præſtantiſſima longitudine, ſed non ſimiliter validas atq; ex his, quæ Soli expoſitæ ſtarent, ſed ex breuitate denſiores illis robuſtioresq́;. Si in montibus naſcitur, non in excelſum excurrit, ſicut circa Cyllenum promontorium euenit. Mneſteus propter calorem abietem poſſe durare locis algentibus, neque ſuper hanc niuem poſſe durare autumat. Tortuoſaque prouenire ob calorem medullæ aſſerit. In Latino agro abietes tum magnitudine, tum pulchritudine inter omnes Italicas præſtant, tamen ad eas, quæ Corſica gignit, pro nullo certè habentur. Macedonica præſtantior, quàm Parnaſia, cæteræq́; ſpectantur: nam ſuo loco manens, amplior, pulchriorq́; extat. Hæc Theophraſtus. Varro: In montanis quædam prolixiora, & firmiora naſcuntur, propter frigus, vt abietes, & ſappini. Plinius. Situs in excelſo montium, ceu maria fugiant. Romæ infernas abies ſupernati præfertur. Eſt & per gentium quoq; regiones in iis differentia. Alpibus, Apenninoque laudatiſſimæ. In Gallia Iura ac monte Vogeſo: In Corſica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deteriores Æneatica, & Arcadica. Peſſimæ Parnaſia, & Euboica: quoniam ramoſæ ibi, & contortæ, putreſcẽtesq́; facilè. Montes & valles diligit abies. Apuleius humidis gaudere ait. Vitruuius. Abietes, quas in Apennini parte, quæ ad Hetruriam vergit, infernates vocant, & quia perpetuos habent Soles, ſiccitatibus exuctæ ſolidantur. In ædificiis ad vetuſtatem perdurant. Quæ Septentrionali regioni ſubiectæ vmbroſis perpetuitatibus non ſolùm augentur ampliſſimis magnitudinibus, ſed earum venæ humore ſaturantur, quum exciduntur, ſicceſcendo inanes fiunt & euanidæ: ideoq́; in ædificiis diuturnitate carent, ideò ſupernates improbat. Quod à Plinio etiam excipitur. Robuſtiores aquiloniæ partes, & in totum deteriores ex humidis, o-

Cœlum.

pacisq́;, ſpiſſiores ex apricis,& diuturnæ : ideo Romæ infernas abies ſupernati præfertur. Nos ex foliorum ſciſſura & tenuitate,caudicis ſcabroſitate,frigidis locis,algidis,& perpetuis niuibus obſitis naſcituram iudicamus.

Satio. E ſemine tantum, vt omnes coniferæ,naſcitur. Cultum aſpernatur, nã hominum diligentia degenerat. Creſcit, quoad libero ſole fruatur, neq; interim craſſeſcit,neq; fruticat, at vbi in iuſtam magnitudinẽ excreuit, in profundum latumq́; dilatatur: ſic ramorum exortus, & laterales germinationes ſequũtur, vt ex Theophraſto habetur. Nos autem ei profundum ſolũ deſtinamus, argumẽto quòd vnica,eaq́; profunda ad ima deſcendẽte radice firmetur,vt firmiùs ventis exagitata inhæreſcat ſolo. Et quia in tantam craſſitudinẽ, & materiem creſcit, non niſi ex humido ſolo tantum alimentum haurire poteſt.

Materies. Abies expetita nauigiis, vt ex Theophraſto habemus: quum excelſa, proceraque ſit, malos & antennas ex ea facere ſolent. Præterea quum multiplici tunica conſtet, qui remos dolant, ſingulatim æquabiliterq́; auferre conantur: nam ſi ita auferatur,remus validus relinquetur, ſin autem permutauerint,nec omninò pariter dempſerint, infirmus reddetur, hoc enim modo ictus, illo demptio fit. Triremes, atque longa nauigia ex abiete leuitatis cauſa faciunt. Quercui conglutinari non valet; quũ altera ſpiſſa altera rara ſit. Affectus autẽ ſimilis eſſe oportet,quæ ſocietate conflari debeant, non contrarii,ceu ſi ligno lapidem coniungere velis. Nauibus,propter flexum,humidior capiatur neceſſe eſt: alioqui ad conglutinationem quidem ſiccior apta eſt: nauis enim compacta, & extra mare fidelior conſtat, & in mare protracta humore imbibito, ſe vndiq; protinus comprimit, atq; coniunctis rimis omnibus continuat, niſi penitus exaruerit. Tunc enim gluten aut omnino aſpernatur, aut non æquè recipit. Tectis commodior eſt, iiſque optima quæ vetuſtiſſima,modo immunis à carie ſit. Neruoſa eſt & rigida, ita vt vtrumque habeat è contrario neruos validos, mollem carnem, & raram, qua de cauſa leuis eſt. Habet neruos venaſque omnium nobiliſſimas. Pondus ſuſtinere validè poteſt : nil enim ponderi cedit, ſed renititur, argumento quòd nunquam rumpatur, ſed potius quàm viribus, carie, aliiſve deficiat. Materies nodoſa, nodique reliquis omnibus ferè duriores, denſiſſimi, ſolidiſſimi, patentes, colore, tædæ proximi, & maximè ſui generis, & ſi lignum molle ſit. Nodi recti, & ramis quodammodo infixi, quamobrem validiſſima eſt. Fiſſilis eſt, propter meatuum rectitudinem. Tradunt abietis, dum germinat, decorticatam materiem aquis inoffenſam durare nimium poſſe. Patuit id apud Phneum Arcadiæ, cùm obſtruſis faucibus, campus in lacum redundauit: tum enim ductis pontibus ex abiete, quum amplius extumeſceret aqua, aliis ſuper aliis fabricatis, poſteaquam exſtruſis obturamentis vnda erupit, diſceſſitque, vniuerſa materies incorrupta comperta eſt. Eius materies etiam quadripartita eſt: quadripartitam appellant, quibus in vtramq; partem medullæ bini venarum curſus naturæ contrarij pertendunt, atque per vtrunq; curſum adigunt, ictus curſi-

cursibus contrarios inferentes, dum in vtramque partem medullæ securis remeat, ita enim eueniat necesse est naturæ venarum ratione, paucæq́; sunt quadripartitæ. Si primo turgore cæditur, materies coloratior redditur: nam & corticem detrahunt: vere cæduntur, tunc germinant. Plinius ab eo. Abies admirationis præcipuæ visa est in mari, quæ ex Ægypto Caij Principis iussu obeliscum in Vaticano circo statutum, quatuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit, qua naue nil admirabilius visum in mari certum est. Arboris eius crassitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Succisa abiete humor diu defluit. Hæc omnium arborum altissima, rectissimaque. Nauium malis, antennisque propter leuitatem præfertur. Quadripartitos venarum cursus, bifidosque habet, vel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior, quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est: hæc qua diximus ratione decorticatur fluuiata, atque ita sapinus vocatur: superior pars nodosa, duriorq́;, fusterna. In ipsis autem robustiores aquiloniæ partes, & in totum deteriores ex humidis, opacisque, spissiores ex apricis, & diuturnæ: ideo Romæ infernas abies supernati præfertur. Proximum medullæ habet quod Græci leuson vocauere. Tradunt abietem circa germinationem decorticatam, qua dixi Luna, aquis non corrumpi. Pondus sustinere validè potest. Fortissima ad tectum abies, eadem valuarum repagulis, & ad quæcunq; libeat intestina opera aptissima, siue Græco, siue Campano, siue Siculo fabricæ artis genere spectabilis, ramentorũ crinibus pampinato semper orbe se voluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & curribus maximè sociabilis glutino, in tantum vt findatur ante, quàm solida est. Cortex in magno vsu agrestium: vasa, corbesq́;, ac patentiora quædam messibus conuehendis, vindemiisq́; faciunt, atque prætexta tuguriorum. Vitruuius de abiete hæc habet. Abies aeris plurimum & ignis habet, minimumq́; humoris, & terreni, leuioribus rerum naturæ potestatibus comparata, nõ est ponderosa. Itaq; rigore naturali contenta, non citò flectitur ab onere, sed directa permanet in contignationibus. Sed ea, quòd habet in se plus caloris, procreat, & alit termitem, ab eoq́; vitiatur. Etiamq́; ideo celeriter accenditur, quod quæ inest in eo corpore raritas aeris, patens accipit ignem, & ita vehementem ex se mittit flammam. Ex ea antequam est excisa, quæ pars est proxima terræ per radices excipiens ex proximitate humorem, enodis & liquida efficitur, quæ verò est superior, vehementia caloris eductis in aëra per nodos ramis præcisa altè circiter pedes xx, & perdolata propter nodationis duritiem dicitur esse fusterna. Ima autem quum excisa quadrifluuiis disparatur, eiecto torulo ex eadem arbore ad intestina opera comparatur, & sapinea vocatur. Quod extruendis nauibus apta sit abies, etiam testimoniis Poëtarum probare licet. Ex abiete Idæa Paridem naues præparasse, quibus ad raptum Helenæ profectus est Eur pides tradit. Claudianus idem.

Apta fretis abies.

Eam, qua Iason cum Græcię heroibus in Colchidem vectus est, Ennius ex abiete structam fuisse asserit.

Vtinam ne in nemore Pelio securibus
Cæsa cecidisset abiegna ad terram trabes:
Néve inde nauis inchoandæ exordium
Cœpisset, quæ nunc nominatur nomine
Argo.

Ouidius.

——— *Et casus abies visura marinos.*

Homerus malum in naui ex abiete fuisse, qua Telemachus Pylum nauigauit, dixit,

Ἱστὸν δ' εἰλάτινον κοίλης ἔντοσθε μεσόδμης
στῆσαν ἀείραντες.

Hercules apud Apollonium Rhodium ad remum abietem euulsit. Hastæ ad præliandum etiam ex abiete fabricatæ sunt. Virgilius.

——— *Cuius apertum*
Aduersi longa transuerberat abiete pectus.

Resina. In abiete resina fit, cùm lignis degustatis vulnus infertur, haud enim quàq; secretioné modo eodem agi mos est. Succus illius resinaceus, vt omniũ coniferarum: nec ampliori altioriq; vulnere interit, vt omnes, ex quibus resina colligitur. Abietis lachrimæ sponte cócrescunt. Sincerè olet, & sapit. Hęc Theophrastus. Ab eo Plinius. Resina ei vitium. Succisæ humor diu defluit.

De Cupresso. Cap. IX.

Didymvs Græcus prodit Eteoclis fuisse filias, Charites dictas, siue Gratias, quæ dum tripudio dearum subsiliunt, extra choream deuolutæ, in puteum deturbantur; dolens earum vicem tellus, arbores frondosas puellis similes ad oblectamenta, & rei memoriam edidit. Sed Lactantius Placidus scribit: Cyparissus puer speciosus Telephi filius, dũ venaretur, in amorem sui Apollinem compulit, à quo mirum in modum adamatus, in Chio insula, vt scribit Probus, ceruum habuit pulcherrimum & mansuetissimum, quo ab Apolline donatus, quem enixè dilexit. Alij dicunt Nymphis sacrum. Per syluas verò errans, & lassus sub arbore & in herba obdormiuit, strepitu autem à somno excitatus à se longè ceruum vidit, & syluestrem credens, iaculo imprudens traiecit, quòd vbi agnouit, tanto affectus est dolore, vt nec Phœbi consolatione, nec Medicinæ viribus ab huiuscemodi luctu ac planctu retrahi potuerit, vt cibo etiam, & potu abstinuerit. Sed illud tandem supremum munus à Deo petiit, vt omni tempore ei flere liceret. Itaq; Apollo eius misertus, in arborem sui nominis conuertit, ex qua lachrima deflueret. Sic Apollo apud Ouidium;

Tristisq;

—— Tristisq́; Deus, lugebere nobis,
Lugebisq́; alios, aderisq́; dolentibus, inquit.

Seruius autem à Syluano deo adamatum dicit, cuius ceruam inſcius occidit, vt præ dolore poſtea puer contabuerit, verùm ab amatore deo in arborem ſui nominis conuerſus eſt, quam hic pro ſolatio portare dixit. Virgilius.

Et tenerum ab radice ferens Syluane cupreſſum.

Diti ob varias & multiplices cauſas cōſecrauit antiquitas, ſed omnes ex ipſius arboris natura. nam eius generis arbos exciſa, cùm minimè rediuiua ſit, humanæ conditionis ſortem referre videtur: nam ex ea reciſa, nil magis, quàm ex mortuo ſperādum ſit. Quanquam Herodotus ſolam pinum ex arboribus putet minimè repullulare, vocatque eam πανόλεθρον, nimirum quòd reciſam cupreſſum in Creta inſula repullulare audierit, quod de pinu nuſquam obſeruatur. Et mortuorum animas ad inferos deſcendere dicunt, quorum deum Ditem arbitrantur, vnde eius arboris ramis ſepulchris affixis, diis Manibus commendari defunctos dicant, atque arborem nullam hominem ad inferos ſequi legas, præter cupreſſos. Horatius.

Neque harum, quas colis, arborum;
Te, præter inuiſas cupreſſos,
Vlla breuem dominum ſequetur.

Diti ſacra eſt, inquit Plinius, ideo funebri ſigno ad fores poſita. Apud multas gentes in cœmiteriis ſeri cœpta. Valentiis vidimus in patibulo multas conſitas. Alia etiam ratione portis affigebatur, quod pollutionis, aut inceſtati de alicuius morte loci, aut funeris ſignum fuit, ne quiſquam pontifex per ignorantiam domum ingrediens pollueretur. Feralis à Virgilio dicta.

Ingentem ſtruxere pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt.

Petronius Arbiter.

Gaudent ferali circum tumulata cupreſſu.

Erat & vrendis funeribus apta. Virgilius.

Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus, atraq́; cupreſſo.

Sed M. Varro pyras cupreſſo circundari dixit propter odorem vſtrinæ grauem, ne ea offenderetur populi circundantis corona, quæ tamdiu ſtabat reſpondens fletibus præficæ, quamdiu conſumpto cadauere, collectisque cineribus, dicebat nouiſſimum verbum Ilicet, id eſt ire licet. Sed alia ratione Aſclepiades cupreſſum luctuoſam dicit. Boream enim Celtarum Regem, quum filiam Cypariſſam nomine haberet, & eam amiſiſſet, arborem hanc in eius tumulo ſeuiſſe, à qua nomen inditum cypariſſo, & mox à ſatu illo luctuoſam feralemq́; haberi cœptam. Non immerito magno habitum oſtento, quum arbos cupreſſus altitudine præexcelſa in Veſpaſiani auito agro ſine vi vlla tēpe-

ſtatis radicitus euulſa repente prociderit, ac ſequenti die viridior eodem veſtigio ſurrexerit, grande proſperumque, & ſumma claritas Veſpaſiano iuueni ab aruſpicibus promiſſa, ex Tacito. Fuit & mortis oſtentum Imperatori Seuero, cui Æthiops ſcurra occurrens obuiam cum corona ex cupreſſo, quē quum ille ab eius oculis remoueri iuſſiſſet, paucis poſt diebus eſt vita functus. Cupreſſus inimica viti. Nam Varro ſcribens, qua cœli parte ridicæ figi debeant, ait: Si cupreſſos viuas pro ridicis inſerunt, alternos ordines imponunt, neq; eas creſcere amplius quàm ridicas, patiuntur, neque propter eas adſerunt vites, quòd inter ſe hæc inimica.

Nomen. Didymus Gręcus duplici nomine cupreſſos vocari ſolitas dixit, κυπάρισσος, & χάριτες, hoc vltimū propter Charites Eteoclis filias, vt diximus. Charites, hoc eſt Gratiæ, appellantur ob delectationem. κυπάρισσος, ἀπὸ τοῦ κύειν καὶ φύειν παρίσους τοὺς κλάδους, καὶ τοὺς καρποὺς, id eſt à parilium ramorum partu, & fructuum, quòd ex æquo ramos & fructus creent. Dicuntur etiam Feſto Pompeio Cypariſſæ ignes prodigioſi, qui noctu apparere ſolent cupreſſorū ſimilitudine. A Poëtis etiam κωνοειδεῖς dicuntur, quod in conum hæ arbores attollantur. Latinis cupreſſus, cypariſſus, & cypreſſus dicitur. Italis *cipreſſo.*

Deſcriptio. Sic à Theophraſto deſcribitur. Arbor longo, ſubrectoq; ſuſtollitur caudice. Folio anguſto, carnoſo, & indeciduo. Semine perexiguo, & obſcuro. Huius enim fructus, non id totū eſt, quod pilæ ſpeciē gerit, ſed quod in cono naſcitur, prætenue, & exile: quaſi laricis (πιτυώδης) ſemini proximū, quod pilula dehiſcēte difflatur, & euolat, neq; facillimè colligitur, præterquā à peritis. Conis pendentibus exilit, vaſaq; ipſa relinquit inania. Creſci moroſa, quod ex denſitate, & ſiccitate euenit. Materie macilenta. Fructum ſerò perficit. Conſtat ligno tam fructus, quàm fructus ambientia. Radicibus ſummatenæ adhærentibus. Dempta coma, reſciſſoq; cacumine interit, nec ex ea quicquā, quaſi eſſet ambuſta, repullulat, quum natura ſicca ſit, & meatu condatur altiſſimo, vnicaq; radice inhæreat. Negata his omnibus ſobolē radicibus pullulandi, tam radicis ſiccitate, quàm quod ſurſum cōtendat, vt diximus. Plinius ab eo. In lōgitudinē excreſcit, vt vniſtirpia. Folio carnoſo. Floret poſt autumnū. Radice per ſumma ceſpitum. Trifera eſt, nam eius baccæ colliguntur menſe Ianuario, & Martio, & Septembri, ternaſq; earū gerit magnitudines. Natu moroſa. Fructu ſupervacua, baccis torua, folio amara, odore violenta, ac ne vmbra quidē gratioſa, materie rara, vt penè fruticoſi generis: metæ demum aſpectu non repudiata. Nullum ſtillicidiū cupreſſi, vmbra minima, & in ſe conuoluta, ea etiā detracto cacumine, aut ignibus aduſto interit. Sed mihi videtur Theophraſti verbum πιτυώδης Theodorus non rectè vertiſſe laricem, quum laricem neq; Theophraſtus, neq; Gręci nouerint, ſed potius πιτυρώδης legendum, quod furfures ſignificat: nam nil propiùs furfuris faciem, quàm ſemen illud demonſtrat. Varro à Theophraſto mutuatus de cupreſſo hęc habet. Cupreſſi radices anguſtiùs diffunduntur. In creſcendo tarda. Semina ad oriendū ſunt adeò parua, vt ſint obſcura:

ſcura:

ſcura: nō enim galbuli, qui naſcuntur, tanquā pilæ paruæ corticeæ id ſemē, ſed in his intus primigenia ſemina dedit natura. Spectatu quidem iucunda eſt cupreſſi proceritas, effigiesq; illa metas imitata. Sed quùm fructu ſuperuacua ſit, ceſſit ea res in prouerbium, κυπαρίττου κάρπος, de re ſpecioſa quidem viſu, ſed prorſus inutili. Quare Phocion, quum Leoſthenes Athenienſes in bellum impuliſſet, illius verba dicebat cupreſſis eſſe ſimilia, quæ quū ſpecioſæ eſſent, fructum tamen non haberent. Dioſcorides pilulas eius fructus vocat. Virgilius conos.

Aeriæ quercus, aut conifera cypariſſi.

Veluti ſylueſtris cupreſſi Theophraſtus meminit, quū Thuiam memorat: nam forma cupreſſo ſimilis, ceu ſylueſtris cupreſſus dicit. Præterea in genere cupreſſi mas omnino infœcundus eſt, fœminæ pleræq; fructu viduæ cōſtant. Plinius duo earum genera nominat. Meta in faſtigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur, mas ſpargit extra ſe ramos, deputaturque, & accipit vitem. Didymus. Mas eſt ſterilis. Genera.

Cupreſſum loca feruida habere magis dixit Theophraſtus, vt Creta, Lycia, Rhodus. In Creta circa agrum Idæum exuberat. Sed in Creta quocūque loco mouerit quiſpiā, hęc gignitur, protinusq; emicat. In Creta inſula, in montibus Idæis, Leucisq; vocatis, ſuper ſumma quibus nix nunquā deeſt, cupreſſum cōperiri affirmat: nam id genus ſyluę plurimū & in montibus, & omnino in inſula eſt. Plinius ab eo. Huic patria inſula Creta, quanquā Cato Tarentinam eam appellet, credo quòd primùm eò venerit. Et in Aenaria inſula ſucciſa regerminat, ſed in Creta, quocunque loco mouerit quiſpiam, hæc gignitur, protinusque emicat. Illa verò etiam non appellato ſolo ac ſponte, maximeq; in Idæis collibus, & quos albos vocant, ſummisq; iugis, vnde niues nunquā abſunt, plurima quod miremur alibi, non niſi in tempore proueniens, & nutricē magnopere faſtidiens. Primum aduena, & difficillimè naſcentiū fuit. Herodotus, vt diximus, ſolū in hac inſula reciſam repullulare dixit. Vnde quòd Cretæ id præcipuū conceſſum, vt renaſcentes, quæ præſectæ fuerint, cupreſſos videāt, Cretā per eiuſmodi arborē ſignificant. Cupreſſeta porrò Gnoſiorū Plato celebrat, in quib. æſtiuo die à Megillo, & ſociis de legibus cōmentatum tradit. Didymus: Gaudet humidis magis, & opacis, ac protectis locis. Virgilius Idæas vocat. Cælum.

——— *nec Idæis cypariſſis.*

Naſcitur propè Orontem fluuium, vt Iuuenalis, & Claudianus, ad Simoim,

Tollebant geminæ capita inuiolata cupreſſus
Ceſpite vicino, quales non rupibus Idæ
Miratur Simois, quales non diuite ripa
Lambit Apollinei nemoris nutritor Orontes.

Plutarchus Ammoniam, Chiam, Cyrenaicam laudat. Halcyone mons cupreſſis abundat. Mileſiæ cupreſſus à multis laudatur. Cypariſſia Græciæ ciuitas dicitur à cypreſſis, ibi multis naſcentibus, vt Homerus.

Cupreſſus naſcitur ſemine & trūco. Marē ex fœmina ꝓuenire affirmat Theo- Satio.

phraſtus. In Creta naſcitur etiam trunco, præſertim in montoſis Tarræ, vbi cædua eſt, & cæſa regerminat, modo ab terra, modo à parte media, modo ſumma, raro ab radicibus. Cato ſatis accuratè eius ſationẽ docuit. Quomodo cupreſſeta ſeri oporteat, Memius Percenius Nolanus ad hunc modum monſtrauit. Semen cupreſſi Tarẽtinæ per ver legi oportet, maturum eſt vbi hordeum flaueſcit. ſemen vbi legeris, in Sole ponito, id purgato, id aridũ condito, vbi aridum expoſtũ ſiet, per ver ſerito in loco, vbi terra tenerrima erit, quam pullam vocãt, vbi aqua propter ſiet, eum locum ſtercorato primum benè ſtercore caprino, aut ouillo, tum vortito bipalio, & terram cum ſtercore benè cõmiſceto, depurgato ab herba graminibusque. Bene terram comminuito, areas facito pedes latas quaternos, ſubcauas facito, vti cauæ aquã continere poſſint, inter eas ſulcos facito, qua herbas de areis purgare poſſis. Vbi areæ factæ erunt, ſemen ſerito crebrũ, ita vt linum ſeri ſolet, eo cribro terram incernito, dimidiatum digitum terram altam ſuccernito, id benè tabula, aut manibus, aut pedibus complanato. Si quando non pluet, vti terra ſitiat, aquam irrigato leuiter in areas. Si non habebis vnde irriges, gerito inditoque leuiter. Quotieſcunq; opus erit, facito, vti aquã addas. Si herbæ natæ erunt, facito, vti ab herbis purges quàm tenerrimis, & quoties opus erit per æſtatem. ita, vti dictum eſt, fieri oportet, & vbi ſemen ſatum ſiet, ſtramentis operiri oportet: vbi germen naſci cœperit, tum ſtramenta demi. Alibi alia addit, quæ hic omiſerat, referre non pigebit. Semen cupreſſi vbi ſeres bipalio vortito, vere primo ſerito, porcas pedes quinos latas facito, eò ſtercus minutum addito, & conſarrito, glebasq; cõminuito. Porcam planam facito, paululũ concauam. Tum ſemen ſerito crebro tanquã linum, & eò terram cribro incernito altam digitũ tranſuerſum, eã terram tabula aut pedibus complanato, furcas circum offigito, eò perticas intendito, eò ſarmenta, aut crates ficarias imponito, quæ frigus arceant & Solem, vti ſubtus homo ambulare poſſit, facito, crebrò runcato, ſimul ac herbæ inceperint naſci eximito: nam ſi herbam duram velles, cupreſſos ſimul euelles. Ab eo Plinius. De cupreſſo verboſius, ſæpiusque, quàm de omnibus aliis prodiderit Cato. E cupreſſo fœmina pilulæ collectæ, quibus docui menſibus, ſiccantur Sole, ruptæq; emittunt ſemen formicis mirè expetitum, ampliato etiam miraculo tantuli animalis cibo abſumi natalem tantarum arborum. Seritur menſe Aprili, area æquata cylindris, aut volgiolis, denſum, terraq; cribris ſupercernitur, pollicis craſſitudine; contrà immane pondus attollere ſe nõ valet, retorqueturq; ſub terra, ob hoc parcitur veſtigiis. Leuiter rigatur à Solis occaſu in trinis diebus, vt æqualiter bibat, donec erũpant. Differuntur poſt annũ dodrantali filo, cuſtodita temperie, vt viridi cœlo ferantur, ac ſine aura. Mirũq; dictu: periculũ eo tãtum die eſt ſi rorauerit quantulũcunq; imbrẽ, aut ſi afflauerit. De reliquo tutæ ſunt perpetua ſecuritate, aquasq; poſtea odere. In ſatu omnino nõ degenerat quoquomodo ſeratur. Aquam aſpernatur, & fimũ, & circũfoſſurã amputationẽq;, & omnia remedia odit, quin etiã necatur. Nunc

verò

verò tonsilis facta in densitate parietum coercitaque gracilitate perpetuò tenera. Trahitur etiam in picturas opere historiali, venatus, classesq; & imagines rerum tenui filo, breuiq;, ac virente superuestiens. Immittitur in perticas, asserésve amputatione ramorum, qui XIII anno denariis singulis veneunt. Quęstuosissima in satus ratione sylua, vulgoq; dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Didymus. Cupressi semen colligitur quidem post calendas Septembris. Seritur postea in sulcos à nona Calendarum Nouembrium vsq; ad hyemem. Vnà autem cum cyparissorum satu hordeum rarum seminato, & sæpe eodem anno cupressus plena longitudine augescit; tantum enim crescit, quantũ hordeum ipsum: & transplantabis eam. Sed & stolones sua sponte producti, qui fiunt ex iactis seminibus cupressi, eodem modo transferuntur. Democritus intra sepem ac muros plantari debere cupressum tradit, vt ad delectationem, & sepimentum totius ædificii, ac quasi munimentũ nascatur.

Insitionem non recipere, nec alterius sobolem educare inquiunt, & vt generalius dicam, quæ pingues, quæve picem, & resinam illachrimant: nam hæ diffisso libro hiant, quasi de proprio lare saniem contrahunt, oleosumq; exudant liquorem, nitetq; circumquaq; pinguedo: quocirca cum aliis generibus immisceri recusat, perinde quoq; ac ipsum oleum. *Insitio.*

Simulachra è cupresso sculpere solent, rimas enim non capit, & carnis æqualitate quodammodo constare videtur. Eius materies diuturna, siue perpetua: itaq; in Epheso cupressina materies, ex qua valuæ templi Dianæ, quatuor ætates reseruata durauit. Sola hæc nitorem etiam recipit, ideoque ex hac condere opera lautiora cõsueuêre. Aliquando ex hac statuæ exudãt: cœlo etiam austrino, humectoq; ita afficitur, quum in ea aliquid sit pinguedinis. Hæc Theophrastus. Sed Plinius. Aduersus cariem, vetustatemq; firmissima. Teredines nasci prohibet amaritudo. Rimam, fissuramq; non capit. Valuas templi Dianæ Ephesiæ è cupresso esse, & iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ similem. Id quoq; notandum valuas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniam præter cætera vno in genere materiei nitor maximè valeat æternus. Nónne simulachrum Veiouis in arce è cupresso durat à condita vrbe quingentesimo quinquagesimo anno dicatũ? Cur verò diis simulachra è cupresso fieri solerent, in causa erat tum materiæ perpetuitas, tum odoris suauitas, quæ thymiamatis loco esse videtur. Gn. Cornelio Lentulo, P. Licinio coss. cupressea simulachra Iunonis Reginæ posita per virgines viginti septem, quæ vrbem lustrauerunt. Erat in Lebethris Orphei simulachrum ex cupresso, quod quum Alexandri temporibus sudorẽ multum emisisset, pro prodigio habitum; responsum est ab Aristandro Philosopho, benè sperãdum. Siquidem opus, quod tunc Alexander aggrederetur, ob rerum magnitudinem maximum sudorem esset historiographis allaturũ. Vitruuius, Quia cupressus habet humoris abundantiam, æqualemq; cæterorum mistionem, propter humorem solet esse panda. Sed in vetustatem sine

vitiis conferuatur, quòd is liquor, qui ineſt penitus in eius corpore, ſaporem habet amarum: quapropter non patitur cariem, neq; eius beſtiolas, quæ ſunt nocentes. Ideóq; ex eo genere quæ opera conficiuntur, permanet ad egregiã diuturnitatem. Pythagorei, authore Laertio, cupreſſino ligno abſtinebant, quòd ex hac arbore Iouis ſceptrum fabricatum eſſet. Columella tertium locũ obtinere dicit cupreſſum pro ſtabiliendis vitibus pro ridicis. Varro etiam cupreſſis pro ridicis vtitur. Ex cupreſſo Ariſtotele, Ariſtobolo, Vegetio, atq; Arriano in Syria fieri naues vulgatum, alterius materiei inopia.

Reſina. Reſinam fundũt cupreſſi acerrimam ſapore, poſt terebinthinã, & lentiſcinam bonitate, liquidam. Fit quoq; ex cupreſſo oleum, vt habetur ex Plinio.

De Pinu. CAP. X.

DE pinu loquemur, quod & magnitudine conos omnes ſuperet, & perpetuo vireat folio, & ſylueſtris ſit: nam per ſe in ſyluis naſcitur, montibusq;, horret tranſpoſitionem, cultum, & inſitionem, quæ omnia domeſticis familiariſſima, vnde impropriè mihi videtur inter vrbanas connumeratam à Theophraſto, Plinio, & Virgilio.

Fraxinus in ſyluis, pulcherrima pinus in hortis.

Nos item ne genera conturbemus, peruertamusq; è pomario, hic conferemus. Pinus, vt Græci fabulantur, puella fuit, olim perquàm illuſtris, quam vnicè Pan adamabat. Contrà hanc deperibat Boreas. Vtriq; adducta, potius puella Pani adhæſit: propterea zelotypia ſtimulatus riualis Boreas, Pityn in ſaxa propulſans neci dedit: cuius vicem tellus condolens, in ſui nominis arborem commutauit, mutatoq; vitæ genere apud eos manſit. Pana virenti ramo coronat, lugetq; indignum facinus arbor collachrimans, quod Boreas eam immeritam proteruo ſpiritu impulerit. Huius fabulæ inuolucro Poëtæ miram arboris naturam innuunt: nam flet arbor, vbi Boream afflantem percipit. Cybele Deorum matri pinum dicauit antiquitas, vnde pini nuces à Martiali, Cybeles poma dicuntur.

Poma ſumus Cybeles, procul hinc diſcede viator,
Ne cadat in miſerum noſtra ruina caput.

Cybele iccirco ſacra propter Atym ab ea adamatum, atq; in hanc arborem transformatum. Fuit Atys ſpecioſus puer, qui ſacris magnæ matris præfuit, à ſuæ ciuitatis Rege perditè dilectus, qui quum ab eo ſibi vim inferri intelligeret, in ſyluas ad Cybelem perfugit. Rex autem inuento quum vim inferre conaretur, dea ſtupratoris verenda abſcidit, qui moriens, & facinus vlciſci cupiens, puero eadem præſcidit, quem quum ſub pinu ſemianimem iacentem Cybeles antiſtites inueniſſent, in templum deportarunt, & nixi ſunt, verùm fruſtra, reficere, mortuumq; ſepelierunt. Pinum arborem, ſub qua ille iacuerat, tutelæ ſuæ dea aſſcripſit: ſed vt eius in perpetuum memoria remaneret, edixit deorum mater, vt ſingulis annis defleretur, ſuiq; cultores caſtrarentur. Ouidius.

Ouidius. —— *mollesq; ministri*
Cædunt iactatis vilia membra comis.

Alii Atym, quum per mare Phrygium nauigaret, ad flumen Gallum vsque peruenisse memorant, cuius potu ad insaniam versus, silice testes sibi amputasse. Iuuenalis.

Semiuir obscœno facies reuerenda minori,
Mollia qui rupta secuit genitalia testa.

Sed Arnobius hanc fabulam aliter describit. Fuit Atys Nanæ Sāgarii amnis natæ filius, hæc autem illum hircino lacte nutriuit. Phryges hircum atagum vocant, vnde Atys nomen. Hunc deorū mater ardēter adamauit, sed perditissimè Acdestis, quòd Midas Rex sentiēs, vt illū à nefanda coniūctione tutū faceret, filiam suam ei matrimonio destinauit, & ne quis nuptialia munia violaceret, intra oppidū eos recludit, illudq; muris, turribusq; circummunit. Cybeles Atys nesciēs fatum, ciuitatē ingreditur, turribusq; spoliat, vnde postea turrita cognominata. sciebat enim nō aliter inter mortales liberū quemquā esse, quādiu matrimonii fœdere vinctus esset. Acdestis verò amore & ira æstuans propter puerum à se alienatum, conuiuantibus furorem ingerit, vnde orta est inter eos nō parua rixa. Postremo Atys sub pino arbore se proiiciens, genitalia sibi desecat, quæ in Acdestin iaculatur, & cum sanguine vitam efflat; abscissa autem deûm mater veste inuoluit, & in terra recondit. Flos viola è sanguine nascitur, ex qua arbor redimitur, cœptumq; postea est, sacras pinos hoc flore velarier, ac coronarier. Acdestes enim Iouem deprecatus, vt Atys reuiuisceret, non obtinuit, tamen assecutus est ne putresceret, sed semper in virides comas cresceret, & minutissimis foliis. Ouidius in sua Metamorphosi.

Et succincta comas, hirsutaq; vertice pinus,
Grata Deum matri, siquidem Cybeleius Atys
Exuit hac hominem, truncoq; indurvit illo.

Ida mons Phrygiæ pini refertissimus est: quamobrem matri magnæ attribuunt. D. Ambrosius Naturæ imaginem pinum referre dixit, quippe semina quadam veluti annorum vice referat, neque nisi vi caloris admota excludat: eademq; nux flammæ speciem imitatur. Fraudi verò cōsecratam pinum Seruius dicit, quòd eius poma per fraudem interimant. Panes, & Satyri è pino comas factitatas gerunt, rationemque affert Pharnutus, quòd montanum quid, & syluestre hæc habeat. Lucretius.

—— *Cum Pan*
Pinea semiferi capitis velamina quassans.

Et Propertius.

—— *Et Arcadico pinus amata Deo.*

Plinius auctor est apud Isthmos pinea corona coronari victores. Erant verò Isthmia in Melicertæ memoriam instituta, & Pausaniæ adhuc temporibus pinus apud aram Melicertæ germinabat, quem puerum à Delphino dela-

tum, Siſyphus rei miraculo motus, in Iſthmo ſepeliſſe fertur, & certamen illud inſtituiſſe. Apud Sicyonios Æſculapius, eodem referente, cum ſceptro, & nuce pinea in manu altera, ſculptus eſt. Erat & antiquitus mortis ſymbolum, quòd exciſa nunquam ſuppullulaſceret, & apud Homerum βέλος ἐχεπευκὲς telum ex pinu, lętale exponunt interpretes doctiſſimi. Alii ad ſolam referunt arboris acerbitatem, & amaritudinem, quandoquidem amaritudo morti affinis eſt, & viceuerſa mors pro amaritudine proferatur. Staphylus Poeta πεύκης τρόπῳ, id eſt, in morem piceæ dixit. Crœſus per caduceatorem Lampſacenis interminatus eſt eos, vt pinũ exterere, niſi Miltiadem miſſum facerent; quumque Lampſaceni quærerent, quid illud eſſet, quod Rex vt pinum diceret extriturum, à doctiore edocti ſunt, arborem ſemel exciſam nunquam ſuppullulaſcere: illi tale excidium veriti, Miltiadem è vinculis ſoluerunt.

Nomen. Theoprafto, πεύκη dicitur, quum omne, quod de πεύκη tractat, pino adaptari poſſit. Theodorus etiam optime pinum vertit. Bellonius, quia viros etiam acutiſſimos πεύκη, & πίτυς dictionum affinitas fefellit, litem dirimere geſtiens, πεύκην piceam vocat, πίτυν, pinum; magisq; tenebras offundit. Idemque ſentit Leonicenus. Sed hi mea quidem ſententia Plinium ſequuti facilè lapſi ſunt. Plinius πίτυν pinum vertit: nam πιτυοκάμπας Græcè, Latinè pinorũ erucas vertit, ac toto ſuo volumine πίτυν nunc pinũ, nunc piceam indifferenter vertit. At quomodo Dioſcorides vocauerit, vix paucis ex ſuis verbis elici poteſt. Theophraſto pini nuces ϛρόβιλοι dicuntur, ſic Pindaro. Galenus κῶνον commune facit pino, piceæ, & pinaſtro. Simeon Sethi κωνάρια vocat ſtrobilos. Mnaſitheus Athenienſis pinearum nucleos, & conos ὀϛράκιδας vocat. Ab Hippocrate id totum κοκκαλὸν dicitur, ex Athenæo. Ex hac Miletus vrbs Cariæ Pityuſa dicebatur, cuius incolæ φθεῖρες, vel φθειρῶν ὄρον, quòd pinorũ fructibus abundarint, quarum fructus, vel flores, vt multis placet, φθεῖρες dicuntur. A pinu etiam Pityodes, & Pityuſæ inſulæ in mari Balearico dicuntur, & aliæ eiuſdem appellationis in ſinu Argolico. Lampſacus Helleſponti vrbs Troianis temporibus Laumedontea, & Pityuſa, & Homero Pitys dicebatur. Latini pinum vocant à pinnato foliorum cacumine, cuius lignoſos fructus frequenti nucamento in turbinatam effigiem compactiles, conos & ſtrobilos vocant. Itali *pinno*.

Deſcriptio Ex Theophraſto hæc eſt excerpta deſcriptio. Pinus aſſurgit procero, & recto caudice, nodoſoq;. Folio perpetuo, in extremitate pungenti. Medulla carnoſa. Succo pingui, & reſinaceo. Radice ſingulari, & prægrandi, & vnica deſcendente, paruæ autem complures ab illa exeunt, ſed ex ea nulla ſoboles procreari poteſt. Pinum vecte ſollicitatam, quo transferetur, longiorẽ quàm octo cubita radicem habere quidam vidiſſe retulit, quanquam non totam refoſſam, ſed abruptam. Auctu difficilis. Amentum profert. Hypear, & ſtelis in ea naſcuntur. Quidam florere exiſtimant, alii minimè, ſed nucamentum proportione præciduis groſſis reſpondere. At Macedoniæ incolæ ne illas quidem florere arbitrantur. Eius germinatio intermiſſa, ter turgens, terve germina

edens,

edens, ideo id genus arborum τρίσλιπον dicunt, quod ter inchoatum opus, intermissumq; repetat. Prima germinatio Februario ineunte, quamquã in monte Ida seriùs, ac ferè idibus. Secunda mense Martio, germinans ab extremo surculo vsq; ad proximum antecedentis, & quędam sursum, quædam in latera circumquaq; emittunt, veluti geniculo facto surculo primi germinis, vt fieri prima germinatio solet. Tertia Aprili mense, diebus circiter quindecim interiectis: fortè id diebus sex, vel septem absoluitur: quo quum ventum sit, non amplius in longitudinem, sed crassitudinem incrementa vertuntur, & si omnium germinationes conspicuæ sint, in pino maximè videtur: nam germina in versus rectos porriguntur. Ramique ex æquo conditi spectantur. Semina prosiliunt, conis adhuc pendentibus, vasaque ipsa relinquunt inania, etsi semen nuceum sit. Decacuminatione interit, quod non sine ratione accidit: quoniam humore non abundat, & meatu conditur rectissimo, & singulari radice inhæret. Vulnus infestat, facitque, vt frigus & ardor facilius subeat, præsertim quum vndique inferatur, quum meatuum rectitudine non pigrè ad radices deueniat. Cortex in orbem detractus in pino mors est: sed refert anni tempus, scilicet in germinatione. Quum enim cortex turget Februario, vel Martio mense, si quis ei detraxerit, morietur, hyeme diutiùs durat. Adustis radicibus nunquam regerminat. Pinus benigna omnibus esse putatur: quũ enim radice simplici, altaque nitatur, circa se non sugit, eaque altè descendens, è profundo sibi haurit alimentum, non defraudat superficiarias adsitarum arborum radices: vnde patitur myrtos, & lauros propè satas benè habere. ex quo manifestatur, maius incommodum radices afferre, * quàm vmbræ, quippe quum pinus vmbram amplissimam reddat. Plinius ab eo. Pinus habet folium capillamenti modo prætenue, longumque, & mucrone aculeatum. Ramosa in vertice. Perpetuò viret. Larix vstis radicibus non repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso nemore Pirrhęo (quod Theophrastus de pinu, ipse de larice trãstulit.) Fructus grandissimus, pineis nucibus, altissimeq; suspensus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, vestitos alia ferruginis tunica, mira naturæ solertia molliter semina collocandi. Abies semen reddit post Vergiliarum occasum, pinus autem, & picea germinationem quindecim ferè præueniunt diebus, semẽ verò post Vergilias & ipsæ reddunt. In maxima admiratione tamen est; habet fructum maturescentem, habet proximo anno ad maturitatẽ venturũ, ac deinde tertio: nec vlla arborũ auidius se promit. Quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturescit alia, ac sic dispensatur, vt nullo nõ mense maturescat. Quæ se in arbore ipsa diuisere, Zamiæ vocantur, læduntq; cæteras, nisi detrahãtur. Pinus nullo flore exhilaratur, natalésve pomorũ recursus annuos versicolori nuntio promittunt. Pino si quis detraxerit corticem, Sole Taurum, vel Geminos transeunte, quum germinat, statim moritur, eandem iniuriam hyeme passa diutiùs tolerat. Quod si angusta decorticatio fuerit, non nocet. Quibusdam debilibus sterilitatem, non necem affert, vt si quis pino ca-

* Gr. ταῖς σκιαῖς.

cumen auferat: sterilescit enim, nec moritur. Necat vmbra sua germina pinus. Eius stillicidia ponderosissima: nec fastidienda hæc quoque scientia, neque non in vltimis ponenda, quando quibúsve satis vmbra aut nutrix, aut nouerca est. Pinorum quidem vmbræ quæcunque attigere non dubiè venenum est. Quod contra experientiam & Theophrastum est: nam videmus arbores sub pinu lætè fructificare. Et Palladius: pinum prodesse creditur omnibus, quę sub ea seruntur.

Genera. Theophrastus pinorum alteram vrbanam, alteram syluestrem dicit. Nunc de vrbana, posterius de syluestri. Plinius: vrbani generis alteram Tarentinam digitis fragili putamine, auiumque furto in arbore. Apud nos duo obseruantur genera, syluestris, & vrbani. Vrbanum duplex: duri, & mollis discrimine. Durum contumaci tegmine occluditur, vt nisi lapidis ictu frangatur, vesci non possis. Alterum fructus fert adeò molles, vt digitorum compressu aperiantur, vulgò *pigne mollese*. Hoc genus Plinio Tarentinū dicitur. & coni ramis affixi, Solis æstu dehiscentes, nucleos emittunt, qui ab auibus deuorātur.

Cœlum. Frigida loca Theophrastus concupiscere scripsit, montibus lætari. Mnestor calidam esse asserit, argumento quòd locis algentibus valeat perdurare, & sui caloris ratione nec niuem super eam durare posse. Etiam tam sensu, quàm ratione eius caliditas percipi potest, quod pinguis, acris, odorata, & quæ quū sicca, spissa, & putredine immunis durat, & succum pinguem, acremque reddit. Calida quoque quod facilè ignem concipiat. Gaudet enim pinus apricis, opacis, aut nullo modo aut prauè exurgit. Calida & humida est: argumentum vel ex generatione picis duci vtiq; potest. tum etiam vbertati humoris locus Soli expositus conuenit, sic enim excoctio confici amplius possit. Tam loca frigida amat, vt feruidis prouenire non posse nulli dubium sit. Plinius. Resiniferæ montes amant.

Solum. In Latini agri montosis passim obuiam pinus vt retulit Theophrastus, & magnitudine, & pulchritudine omnes Italicas præstat. Apuleius in arenosis locis prouenire dixit. Palladius locum gracilem amare, & sæpè maritimū scripsit. Inter montes & saxa vastior, & procerior inuenitur. Ventosis & humidis, arborum fiunt incrementa lætiora; sed siue montes conserere velis, seu spatia quæcunque, hæc huic generi deputabis, quæ alteri vtilia esse non possunt. Ob id M. Varro prædij finibus seri iubet, ne familiæ rixentur cum vicinis, ac limites ex litibus quęrant iudicem, vt eius vxor habebat in Sabinis. Nos sterilibus, & inutilibus locis passim serimus, sed profundis: ostendit vnica, procera, & recta radix se in profundum seri debere, quo si defraudetur, nec procera, nec læta videbitur vnquam.

Satio. Id genus nō nisi seminio nasci, vt omnes coniferæ, prodidit Theophrastus: solūq; non degenerans satu. Et alibi. Pinus conifera, & picea, tineosa maximè (vt sic loquar) persistere in totum videntur. Didymus legi strobilos iubet Iunio, antequam Etesiæ spirare cœperint, & dehiscentes tegumento exiliant, & ab Octo-

ab Octobri menſe vſque ad Ianuariũ vt amygdalus ſuis ſeri nucleis. Cato, nuces pineas ſeri, vt cupreſſi, & ad eundem modum tanquam allium. Plinius, nucleis ſeptenis ferè in ollas perforatas additis. Tempore, à calẽdis Martij ad Idus eiuſdem. Palladius ſiccis regionibus menſe Octobri, vel Nouembri, frigidis, & humidis Februario, & Martio. Exarabis ea loca diligenter, atque purgabis, & frumenti more ſemẽtem aſperges, ac leui ſarculo curabis operire: nec enim pluſquam palmo debet abſcondi. Defendenda eſt tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet, ſi nucleos aqua triduo macerabis. Dicunt pineum fructum translatione miteſcere: ſed plantas hoc modo procurant, vt prius multa ſemina in caliculis, terra & fimo repletis obruant, quæ vbi proceſſerint, relicto eo, quod ſolidius eſt, auferunt alia: vbi iuſtam cœperit incrementum, trimam plantam cum ipſis caliculis transferunt, quibus fractis in ſcrobe indulgent radicibus largitatem. Terræ tamen equæ ſtercus admiſcent, facientes ſtraturam alterno ordine, ſubinde creſcentem. Seruandum eſt tamen, vt radix eius, quæ vna, & directa eſt, vſq; ad ſummitatem ſuam poſſit integra & illæſa transferri. Frigidis locis, & humectis poſſunt Februario menſe pineta ſeminari. Vbi ſemel ſata eſt pinus, transplantari non patitur, nam ſi quis fibrillas aliquas fregerit, exareſcit, vnde qui agris, vel pomariis ſerere eam cupiunt, vaſculis primò, inde ſcrobibus confractis deponunt. Nos & ſi maxima diligentia transplantare conati ſumus, raro concepit.

Cultus.

Palladius expertus eſt nouellas pini arbores putationẽ promouere, vt quæ ſperaueras incrementa duplicentur. Omnes, neglectam viuere, nec cultu indigere putarunt; tamen quæ campis ſeruntur, & coluntur, in vaſtam amplitudinem creſcunt, & conos maiores, vberiores, & ſapidiores proferunt. Crebri rami interlucandi ſunt, & vt melius arbor increſcat, & vt ordinata, ſpecioſior videatur. Pini morbus eſt, vt Idæi incolæ tradunt ex Theophraſto, vt teda fiat, tam parte caudicis externa, quàm corde. Id quod ex abundantia ſucci, & vbertate larga luxuriantis naturæ prouenit: iſque morbus naturalis eſt. Non enim vllo morbo afflictata moritur, ſed optimæ habitudinis cauſa moritur: radices enim craſſeſcentes in tedam abeunt ex ſucci copia, ac nutritionis exceſſu, quum alimentum, quia pinguedine obſtructæ ſunt viæ, tranſmittere nequeant, ſicut animalia quædam, quæ ſupra modum craſſeſcunt: quum enim auram attrahere nequeant, nec ſpirationis vſu frui poſſint, quoniam venarum oſcula pinguedine ſunt anguſtata, obductaque ſuffocantur. Iccirco non ineptè ruſtici de pino tradunt. Pinum obeſitate ſtrangulari: omnia nanq; ſpirituum egent ſolutione & meatuum libertate. Alibi verò. Quum tota radix abierit in tedam, pinum morituram. Ratio eſt, quia alimenti pars excocta puriſſimaque inſidet, ex eo in ſeſſu pinguedo fit: quod verò cæteris partibus peculiare eſt, ſurſum fertur ad earum alimentum non per pingues partes, ſed per alios meatus. Cùm verò tota radix in tedam conuerſa eſt, tum non amplius ſuppeditare alimentum cæteris partibus poteſt, ſed occupatis aditibus,

Morbi, & remedia.

obſeſſiſque viis,à pinguedine illa intercluſo ſic ſpiritu, vt amplius commeare non poſſit,arbor extinguitur. Aliis autem arboribus, quibus nulla pinguedo, aut ſi ineſt non multa,id non euenturum. Pinus detracta teda ſeruari poteſt, pinguedo enim huic pro morbo habetur, ſed hæc non niſi benè adulta ſufferre poteſt, & hinc antequam putruerit, ſeruari ac viuere poteſt: nam non ſemper tedificare conſueuit, ſed quum viget, & ætate adulta eſt. Nouella tedâ caret, quum alimentum ad germina, incrementaque altitudinis abſumit, & quum dilatare cœperit, ſtatim tedæ habitudo conſequitur. Plinius ab eo. Aliæ verò obeſitate, vt omnia, quæ reſinam ferunt, nimia pinguedine in tedā mutantur, & quum radices pingueſcere cœpere, intereunt, vt animalia nimio adipe.

Cōditura. Nuces pineæ, Palladius ait, vſq; ad menſem Nouembris in arbore eſſe poſſunt,& maturiores legentur, prius tamen legendæ ſunt,quàm pateſcant. Nuclei niſi purgati durare non poſſunt, tamen alij in vaſis fictilibus nouis,& terra repletis, in teſtis ſuis miſſos aſſerunt cuſtodiri.

Materies. Pini materies expetita nauigiis,ex Theophraſto. Rotunda fiunt, quoniam non putreſcunt: & onerariis carinæ pineæ ſubiguntur,vt quum in terrā extrahunt, reſiſtere poſſint. Quercui conglutinari non poteſt,quia natura diſſimilis: affectus autem ſimilis ea eſſe oportet,quæ ſocietate conflari debeant, non contrarij, ceu ſi ligno lapidem coniungere velis. Pondus ſubſtinere validè poteſt, argumento, quod nunquam rumpatur. Sed priuſquam viribus, carie, aliiſve deficiat, quippe cùm reliquæ omnes in inferiora flectantur, pinum reniti affirmant. Pinus ferè omnium maximè viribus valet, & ad vſum ædificatorium ſpectabilis eadem potiſſimum eſt laxitatis, rectitudiniſque meatuum cauſa. Hanc enim nec findi quidem vllo pacto poſſe affirmant, ſi glutine muniatur. Excuſores carbones pineos potius quærunt, quàm quernos, quāquam infirmiores ſint: ad flatum enim reſpondent cōmodius, quoniam minus marceſcant, extinguanturque. Habet & quadrifidos venarum curſus, ideò ad opera vehementer probant, quadripartitáq; appellant. Materies carnoſa, neruiſq; paucis, materiem ſpiſſiſſimam præſtat; & ægidem gignere ſolet meliorē quàm abies. Nodi plures, & reliquis omnibus duriores, denſiſſimi, ſolidiſſimi, patentioreſque, colore tedæ proximi, maximeq; ſui generis. Dicunt pinū pluſquam abietem comedi à teredine poſſe: nam pinum dulcedinis nōnihil habere, eoq; magis, quò fuerit teda refertior. A quo Plinius. Pinus aduerſus cariē, tineaſq; firmiſſima, ad aquarū ductus in tubos cauatur. Obruta terris, plurimis durat annis: eadem ſi non immergatur, cito ſeneſcit, mirū in modum fortior, ſi humor extra quoq; ſuperſit. Ex eadem malleos fieri. Sed Theodorus Theophraſti tetrazoos, & monozoos manifeſto errore quadriuium, & biuium interpretatur. Virgilius nauigiis aptam cecinit.

——— *dat vtile lignum*
Nauigiis pinus.

Palladius. Pinus nisi in siccitate non durans, cui contra celerem putredinem comperi in Sardinia hoc genere prouideri, vt excisæ trabes eius, aut in piscina qualibet anno toto mersæ laterent, post operi futuræ, aut arenis obruerentur in littore, vt aggestionem, qua tectæ essent, alternis æstibus reciprocans fluctus allueret. Attalus apud Strabonem tradit; Ida mons Phrygiæ pinis refertissimus, quam ob causam matri magnæ tribuunt. In eo enim fuit ingens pinus, quæ à magnitudine, & speciositate, pulchra nominata est. Ambitus eius fuit pedum viginti quatuor, altitudo à radice sexaginta & septem: tota eius altitudo duorum iugerum, & quindecim cubitorum spatium amplectebatur.

Resina.

Pinum cædendam post germinationem affirmat Theophrastus. illius cæsura non annua, sed post plus temporis fieri solet: vbi iam vulnerata arbore, teda detracta est, resinam hauriunt, sic enim in vulnus inuectum humor copiosior confluit; copiosissima, ponderosissima, & picosissima quæ ex pino, teda enim pinus referta est. Portatur vtribus liquida, dein sponte, quo nunc cernitur modo spissatur. Plinius. Pinus fert minimum resinæ, interdũ & nucibus ipsis, vix vt ascribatur generi. Resina sicca in pinu fit, nec magnopere in vsu.

Pix.

Terebinthum & picem quidam apud Syros largiri affirmant, quidam & piceam, & cedrum, & palmam addunt, sed hoc, quia rarum, pro contingenti accipi debet: nam qui Macedoniam incolunt, ne pinum quidem picis gratia vrunt, præterquã marem. Sterilem enim marem nuncupant, fœminę enim radicem tantùm accipiunt. omnis enim pinus tedam radice ingerit. Pix optima, purissimaq́; quam loca admodum aprica, & aquilonia præbent, contra, quàm opaca, horridior limumq́; referens. Est præterea sterilitas quædam fertilitasq́; tum copiæ, tum bonitatis, quippe quum mediocri hyeme copiosa, & bona, & colore candidior reddatur, asperâ verò, pauca, atq; deterior. Quæ quidem copiam & bonitatem picis definiunt: non larga fructificatio pinorum. Idæi qui pinos discernunt, & aliam Idæam, aliam marinam cognominant, picem fieri aiunt ex Idæa largiorem, nigriorem, dulciorem, in totumq́; faciliorem, & odore gratiorem, dum cruda sit, decoctã enim in minus cõtrahi, quoniam plus habet seri. Quamobrem tenuiorem hãc esse addunt. Ex marina autem flauiorem, & crassiorem, scilicet crudam, ita vt decocto minus auferat, sed tedaciorem Idæam tradunt: (vtq́; simplicius loquar) tantundem tedæ plus picis & dilutius pluuiosa tempestate, quàm sicca reddere volunt: & ex hybernis, opacisq́; locis plus, quàm ex apricis, serenisq́;. Hæc igitur ita Idæi, atq; Macedones asserunt. Replentur caua plagarum, videlicet in tantum, vt iterum pix extrahi possit, frugalis pini, anno proximo; mediocris secundo; vitiosæ, tertio. repletio non coitu ligni, sed incremento picis conficitur, lignum enim in hac arbore coire, iterumq́; vnum refici nequit. sed confectio quidem picis reddi post tantum temporis solet: necesse autem ligni agnationem fieri quandam: siquidem detracta teda deustaq́;, effluuium euenire picis solitum est. Id igitur accipi ita decet. Idæi vbi arboris caudicem cortice dispoliarint, quod parte solari

binis aut ternis à terra cubitis facere conſueuere, confluxum iſtuc fieri non ſine teda vno cumplurimum anno affirmant. Idq; quum ſecuri detraxerint, ſecundo iterum anno teda locum expleri, & tertio pari modo. Poſthac ob eam paulatinam inciſuram arborem extenuatam, putrefactamq; humi facile à flatu proſterni, tum eius cor extrahi: (hoc enim tedam maximè refert) extrahi autem ex radice. Hanc enim in omnibus teda conſtare, vt diximus, ſed hac in re probas quidem crebrius vulnus accipere, deteriores verò longiori tempore poſt: & parte aliqua reſeruata, plus temporis reſiſtere poſſe: tota verò detracta, minus, conſentaneum prorſus eſt: ternas tamen detractiones eiuſmodi maximè arbores tolerare poſſe videntur. Non ſimul fructificat, & tedificat pinus, ſed protinus nouella fructificat, multò autem poſt facta, vetuſtior tedificat. Picem hunc in modum vrere conſueuerunt. Quum locum æqualem præparauerint, & veluti area facta concurſum habente, in medium, diligenter pauimentarint, truncos perfiſſos componunt, proximè ſanè compoſitioni carbonum facientium, præterquam quòd ſine foſſa opus perficiunt, lignis erectis, & inter ſe cohærentibus, ita vt altitudinem aſſiduè pro multitudine capiant. Fieri autem aiunt, vt compoſitio ſit circuitu centenorum octuagenorum cubitorum, altitudine verò quum plurimum ſexagenorum, aut centenorum, & quinquagenorum ambabus, ſi teda pinguiſſima ſit. Quum igitur tedam ita conſtruxerint, & materiam pertexerint, aliqua terra ſuperinfuſa vndique, ſumma cum diligentia occultant, vt ignis nulla ex parte emicari poſſit. Pix enim peribit, ſi id acciderit. Succendunt autem per aditum relictum, dein eam quoque partem ſtipant materie, & obſtruunt terra, reliquaſque omnes obſeruant, & quacunque fumum protrudi viderint, ſcalis ſcandentes, terram aſſiduè infundunt, quò nullo pacto flamma erumpere poſſit. Canalis verò per medium ſtructus aceruum, picem fluentem in foueam ducit, cubitis circiter quindecim ab aceruo. pix effluens tactu frigida fit: vritur duos dies, & totidem noctes cumplurimum. Sæpe enim poſtridie ante Solis occaſum exuſta iam eſt, roguſque ceſſit, id enim euenit, quum nihil reliquum eſt, quod amplius fluat. Totum autem tempus, quo teda vritur, vigilanter obſeruant, ne quid ignis erumpat, ſacrificant atq; concelebrant, precantes, vt pix ſibi copioſa, bonaque fiat. Plinius ab eo. Pix non aliud eſt, quàm combuſtæ reſinæ fluxus. Picis vitium aduſtio. Experimentum ſi fragmenta ſubluceant, ac ſub dente lenteſcant acore iucundo. Aſia picem Idæam maximè probat, Græcia Piericam, Virgilius Naritiam. In Macedonia laricem maſculam vrunt, fœminæ radices tantum (quod Theophraſtus ſupra de pino retulit.) Pix optima vbiq; ex apricis, Aquilonis ſitu. ex opacis horridior, viruſq; præferens, frigida hyeme deterior, ac minus copioſa, & decolor. Quidam arbitrantur in montoſis, copia præſtantiorem, ac colore, & dulciorem fieri, odorem quoq; gratiorem dum reſina ſit: decoctam autem minus picis reddere, quoniam in ſerum abeat, tenuioreſq; eſſe ipſas arbores, quàm in planis,

planis, sed has, & illas serenitate steriliores. Fructum quædam proximo anno ab incisu largiuntur, aliæ secundo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Pix liquida in Europa coquitur naualibus muniendis, multosq; ad alios vsus. Lignum eius concisum furnis vndiq; igni extrà circundato, feruet: primus sudor aquæ modo fluit canali. hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis est, vt in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruentur. Sequens liquor crassior iam, picem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas coniecta, aceto spissatur, & coagulata brutiæ cognomen accepit, doliis duntaxat, vasisq; cæteris vtilis, lentore ab alia pice differens. Item colore rutilante, & quod pinguior est. E teda omnia illa fiunt. Picis duo genera, spissum, liquidumq;. spissarum vtilissima medicina brutia, quoniam pinguissima, & resinosissima vtrasque præbet vtilitates: ob id magis rutila, quàm cæteræ.

De Pinastro. CAP. XI.

DIXIMVS de vrbana, nunc de syluestri, siue de pinastro dicemus. Plinius, pinaster, ait, nil aliud est, quàm syluestris pinus.

Theophrastus πεύκην ἀγρίαν vocat, quasi syluestrem pinum dicas. Theodorus nescio qua ductus causa in Theophrasto vertendo πεύκην nunc pinum, nũc pinastrum vertit, Plinium sequutus. Dioscorides videtur στρόβιλον vocasse, quũ prius pinus & piceæ, postea στροβίλου meminerit. Latini pinastrum vocant, Plinio authore, vt diximus. Itali *pino seluaggio*. Nomen.

Diximus è Theophrasto: pinorum alia vrbana, altera syluestris. Sylestrium binum statuunt genus, quorum alteram Idæam, alteram maritimam vocant. Alii in marem, & fœminam diuidere solent. Macedones in marem, & fœminam, & sterilem diuidunt. Genera.

Theophrastus ita describit. Idæa recta, celsa, materie crassa, nuce oblonga, viridi, minimeq; dehiscenti, tanq̃ syluestriori, ramosa, tedacior, picem largiùs præbens, nigrã, dulcem, tenuẽ, odore grauem, vtiq; cruda, quoniã decocta deterior propter serũ, quod in ea cõtinetur abundanter. Perpetuò viret. Maritima folio tenui, imbecilloq;, cortice læui, molli: vtilis ad coria, nuce rotũda, breui, aperiẽda: Materie valida, robusta: Picẽ præbens flauentiorem, crassam quãdã crudam, ita vt decoctio minus auferat. Macedones verò etiã genus quoddam pini sterilẽ dicũt, & marem sic describunt. Caudice breuiori, folio duriori, ligno duro, circumacta medulla, fabrili opere cõtorto, colore nigriori. Subnascitur quiddã colore rubidius teda, odore grauissimo, neq; tedã redolẽs, neq; flagrãs, sed ab igne dissiliens. Fœmina procerior, folio pingui & molli, simpliciq;, sed non vigenti, ligno molli, ac omnino tractabili securibus. Gignit quod Græci vocant ægida, id est, cor eius, quum sit minus tedacea, quàm mas, læuigatior, ac meatuũ cursu probior, id est, quum grandiũ arborem nõnullis securis adigitur, quibus prostratis cãdidæ partes, ambiẽtesq; computruerunt. Græcè εὔχρουν colore vehemẽter abiecto & neruo prętenui, ficũ vocant Idęi tedarii. Descriptio.

Plinius

Plinius ita deſcribit. Pinaſter habet folium capillamenti modo prætenue, longumq; & mucrone aculeatum. Mira altitudine, à medio ramoſa: copioſiorē dat hæc reſinam. Alia in generibus ipſis, etiamnum in ſexu differentiæ. Mas breuior, & durior, fœmina procerior, pinguioribus foliis, & ſimplicibus, atq; non rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere obtortum, fœminæ mollius, publico diſcrimine in ſecuribus. Hæ in quocunq; genere deprehendunt marem, quippe reſpuuntur, & fragoſius ſidunt, ægrius reuelluntur. Ipſa materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idam, & in Troade: & alia differentia eſt montanæ maritimæque: nam in Macedonia, & Arcadia, circaq; Elin permutant nomina, nec conſtat authoribus, quod cuique generi attribuant. nos iſta Romano diſcernamus iudicio. Pinaſtro è ſylueſtrium genere non decidunt folia. Nuces pinaſtri pytides vocant. Tedam mares duntaxat ferunt, & eam, quam Græci Sycen vocant odoris grauiſſimi. Theophraſtus in montibus naſci dixit. Cœlum.

De Picea. CAP. XII.

FABVLOSVM Plutarchus exiſtimat, quod Praxiteles aſſerit, inuentum Melicertæ corpus picea ſcaturiiſſe à mari, eſſeq; Megaris locum, qui Callidromos cognominatur, quò puerum fruticibus huius arboris onuſtum remeaſſe viderint in mare, ſic vt communi populi iudicio picea Neptuni coronamentum exiſtimetur, etſi Libero patri, vt Lucanus putat, ſacra dicatur. Quapropter ob honores Melicerti contributos, Neptuno, & item Libero patri, veteres, nec ab re, conſecrarunt, quod vterq; humentis, fœcundi, fertilisque principii dominus habeatur. Cæterum Neptuno priuatim nuncupatur, non vt Apollodorus exiſtimat, quod maritima arbos ventis, aut mare lætetur, eorumq; difflantes ſpiritus amet, ſed quod fabricis nauigiorum picea expetatur. Germanæ quin potius ſorores habentur picea, pinus, ſtrobili: nanque materiam nauibus præbent, ſuamq; picem ac reſinam funditus oblinendam ſubminiſtrant, ſine quibus in mari parum fidelis compaginum eſſet commiſſura. Libero patri piceam fecere ſacram, quòd vina reddat ſuauiora, quippe vitem locis picea ſcatentibus, iucundius ac gratius vinum proferre produnt. Ex calore cauſari Theophraſtus dicit, argillam calidam eſſe, & non niſi argilloſis piceam naſci. Dolia pice & reſina cerari, vina multis regionibus picari, non ad ſuauitatem modo conciliandam, ſed vt protinus nouitatem, aquoſumq; humorem vinum calore iutum exuat. In Iſthmo victores picea coronabantur. Plinius. Picea feralis arbor, & funebri indicio ad fores poſita, ac rogis virens, iam in domos recepta, tonſili facilitate. A picea, quæ *Pades* Gallicè vocatur, Septius Metrodorus apud Plinium, & M. Cato in libris originum Padum vocatum ſcribunt, quòd hæc arbos plurima circa eius fontem adnaſcatur.

Nomen. Vocat Theophraſtus πίτυν, Pindarus πίτυος frondibus coronari victores Iſthmios. optimè igitur Theodorus in Theophraſti verſione picem vertit. Latinis Picea, Plinio authore. Itali *Pino ſeluaggio*.

Theophra-

Descriptio.

Theophrastus ita suam πίτυν describit. Caudice paruo, humiliori, graciliori, minusq; alto, minusq; recto, quàm pinus assurgit. Cortice spissiori quàm platano. Folio pinguiori, pauciori, squalidiori, tenuioriq;, sed capillato. Perpetuo viret. Negāt aliqui florere, sed vice floris esse nucamenta, grossis præciduis fici proportione respōdentia. Fit enim veluti foliorū conceptus inter antecedentē obstrusionē, & sequentem exortum, medius. At ex proprietate autūni, postq̄ folia decidêre, peculiaria eius confestim gignuntur, quasi grauida intumescāt, vt germina pariat, duretq; per hyemē vsq; ad ver. Conos fert pino minores, magisq; algētes, resinaq; perfusos. Germinatione præuenit abietis florē, quia paulò ante solstitiū erumpit, diebus ferè quindecim post Virgilias. Serò suum fructum perficit, vt perpetuò virēs. Ligno autem tam fructus, quàm fructum ambientia constant. Adustis radicibus repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso Pyrrhei montis nemore, quod piceis scatebat. Peculiare de picea proditur, demutilatione nō interire, sed sterilescere. Causa quòd principio alterato imbecillioriq; reddito vires deficiunt, & fructus icc irco, vtpote vltimus creari minimè omniū potest. Plinius ita suam piceam describit. Piceæ folia breui seta, & crassiora, duraq; ceu cupressis. Rami statim penè ab radice modici, velut brachia lateribus inhærent. Perpetuò viret. Nec facile inuicē discernuntur: tanta nataliū mistura est. Sed picea minus alta, quàm larix est. folia, quàm larix sicciora, & tenuiora, ac magis algentia. totaq; humidior est, & perfusa resina. Lignum abieti simillimum. Larix vstis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo. Piceæ verò (quàm abies) totis paniculis, minoribus, gracilioribusq;, minimos ac nigros nucleos habēt, propter quod Græci phthirophoron eā appellant. In eadem nucamenta cōpressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Tristis est, nec sentit gaudia annorum, nec vllo flore exhilaratur, natalésve pomorum recursus annuos versicolori nuncio promittit. Folia insecta pectinum modo piceæ, & pungentia. Picea abietem præuenit germinatione xv diebus ferè. Semen verò post Vergilias & ipsæ reddunt. Piceæ vmbra quæcunq; attigere, non dubiè venenum est. Picea detracto cacumine, aut ignibus adusto interit. Similis & depastio animalium. In piceis ramorum ordo. Decisis cacuminibus moritur, totis verò detruncatis durat, & si infra, quàm rami fuere, præcidatur, quod superest viuit: si verò cacumen tantùm auferatur, tota moritur. *Genera.* Inter syluestria Theophrastus piceam refert, πίτυν ἀγρίαν, scilicet syluestrem nominans. Præterea φθειροφόρος, id est, tineosa, & pediculosa dicitur. Plinius satiuæ pineæ meminit. Tertium è picea satiua sapinium, nucleorum verius cute, quàm putamine, adeò molli, vt simul mandatur.

Cœlum.

In montibus nasci pineā scribit Theophrastus, quæq; in planis nasci recusat. Nascitur in Arcadia parua, sed circa Elim agrū multa. In Ponto nō nascitur, & omnes quæ tædam inferunt. Cyprii hanc habent, videturq; pino præstantior. Plinius. Montes amat, atq; frigora. Virgilius in Georgicis:

Aut sceleratum exquirere frigus
Difficile est, piceæ tantum, taxiq; nocentes.

Satio. Solo semine prouenire tradidit Theophrastus.

Materies. Cyprii omnia ex piceis conficiunt: sunt, qui ex picea triremibus leuitatis causa tornandum statuunt firmamentum. Domibus, & nauibus piceæ vsus, sed maximè ad nauale, sed putrere celeriter incipit. Malleos magnos ex picea faciunt. Quibusdam enim operibus molliores expeti solent, vt argenteis carbones, qui ex picea confecti sunt. Tempus cædendi piceam, quum vua eius florere incipit. Hæc Theophrastus. Plinius. In magno vsu agrestium, vasa, corbesq;, ac patentiora quædam messibus conuehendis, vindemiisq; faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Piceæ ad aquarum ductus in tubos cauantur: obruta terris plurimis durat annis: eadem si non integatur senescit: mirum in modum fortior, si humor quoq; extra supersit.

Resina. Humor piceæ lachrimæ modo gignitur. In picea degustatis lignis vulnus inferunt, & inde resinam hauriunt, sic enim humor copiosius confluit, haud enim quamq; secretionem modo eodem agi mos est. Secundum bonitatis locum obtinet, leuior enim quàm quæ ex pinu. ex Theophrasto. At Plinius, Picea plurimum resinæ fundit, interueniente candida gemma, tam similis thuri vt mixta visu discerni nequeat, & inde fraus seplasiæ.

Pix. Picea picem euidentiorem, paucam item, & amaram fundere dixit Theophrastus. Plinius. Aperitur picea à parte solari, non plaga, sed vulnere ablati corticis, quum plurimum bipedali hiatu, vt à terra cubito cum minimum absit. Nec corpori ipsi parcitur, vt in cæteris, quoniam astula in fructu est, verùm hæc terræ proxima laudatur, altior amaritudinem affert. Postea humor omnis è tota confluit in vlcus. Quum id manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia, postea tota arbor succiditur, & medulla eius vritur.

De Sappino. Cap. XIII.

SVNT inter scriptores, qui sappinum abietis inferiorem partem vocitent: sunt alii, qui sappinum arborem peculiarem, & ab aliis specie diuisam dicant, vt demonstrabimus. Vitruuius de abiete loquens: Superior pars perdolata propter nodationis duritiem dicitur esse fusterna, ima autem quum excisa quadrifluuiis disparatur, eiecto torulo ex eadem arbore ad intestina opera comparatur, & sappinea vocatur. Ab eo Plinius. Abietis pars, quæ à terra fuit, enodis est, hæc qua diximus ratione fluuiata decorticatur, atque ita sappinus vocatur: superior pars nodosa, duriorque fusterna. Ex his authoritatibus sappinum videtur abietis esse partem. Nunc videbimus arborem sui generis descriptam, ac piceæ speciem esse. Vitruuius libro primo ait. Namque non omnibus locis arenæ fossitiæ, nec cementorum, nec abietis, nec sappinorum, nec marmoris copia est, sed aliud alio loco nascitur. Inopia abietis, aut sappinorum

norum vitabitur vrendo cupresso, populo, vlmo, pinu. Plinius de picea, larice, & resiniferis loquens ait. Inter hæc genera proprium quidem fecere sapinum, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis dicta est in nucleis. Eiusque arboris imas partes tedas vocãt, quum sit illa arbor nil aliud, quàm picea, feritate paulum mitigata satu. Alibi. Tertium sapinium è picea satiua, nucleorum cute verius, quàm putamine, adeò molli, vt simul mandatur. M. Varro arbores inter se differentes facit, ait enim: Quædam in montibus prolixiora nascuntur, ac firmiora propter frigus, vt abietes, ac sappini. Columella etiam eas differre dicit. Tum enim exceptis nucleis ipsas nuces pineas vacuas numero quinq;, vel sex incendunt, & ardentes eodem demittunt. Alii nucibus sappineis ardentibus idem faciunt. M. Cato prælum sappino atra faciundum iubet. Vnde mihi videtur sapinum domesticam esse piceam.

De Larice. Cap. XIIII.

Diximvs de coniferis, resiniferisq;, quibus folia non decidunt, nunc de coniferis, & resiniferis perdifoliis, inter quas larix est. Theophrastus inter pini genera recenset. Ideo monebat ordo, vt post pini genera & resiniferarum, de ea aliquid scriberemus. Meminit eius Theophrastus quum dixit: Viret ex vrbanis perpetuò olea, palma, laurus, myrtus, & pini genus quoddam. Ex quibus verbis datur intelligi non omnes pinus perpetuò virere, sed aliquas hyeme caluescere, quod nulli inter pinuum genera conuenit, nisi larici.

Græcis λάριξ dicitur, vt ex Dioscoride colligitur, inquiente. A Gallia subalpina resina liquida conuehi solet, quam vernaculo nomine λαρίκα appellant incolæ. Et paulò post. Resinæ inter se distant, siquidem alia candida est, alia oleosa, alia mellei coloris similitudine, vt λάριξ. Plinius quæ Theophrastus de πίτυ dixit, nunc de larice, nunc de picea interpretatus est, ex quo anceps Theodorus nunc laricem, nunc piceam vertit, illiusq; erroris causa fuit. Latinis larix, & larex. Italis *larice.* *Nomen.*

Plinius laricem ita pingit, cuius verba è Theophrasto mutuatus est de pinu, & picea loquente. Quinto generi situs idem, eadẽ facies: larix vocatur: materies præstantior longè, incorrupta vis, emori contumax, rubens præterea, & odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris, colore melleo, atq; lentiore, nunq̃ durescentis. Perpetuò viret, nec facile discernitur à cæteris in fronde, etiam à peritis, tanta nataliũ mistura est, sed picea minus alta, quàm larix; illa crassior, leuiorque cortice, folio villosior, pinguior & densior, meliorq; flexu, at piceæ rariora sicciora que folia, & tenuiora, ac magis algentia, totaque horridior est, ac perfusa resina. Larix vstis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Lesbo accidit incenso monte Pyrrhæo. Folio pungenti. Nullo flore exhilaratur, nec annorum gaudia sentit. Germinũ incremẽtum tripartito, ac terna germina edit, ideo & inter squamas corticũ spargit, quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. *Descriptio.*

Est autem prima eius germinatio incipiente vere, circa xv diebus. Iterum germinat, transeunte Geminos Sole: sic fit, vt prima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremento. Tertia est eiusdem ad solstitium breuissima, nec diutius septenis diebus, clareq; tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Larici humor diu defluit. Hæc omnium arborum cum abiete altissima, rectissimaq;. Conuenit his, pinoq;, vt quadripartitos venarum cursus, bifidosq; habeant, vel omnino simplices. Nos autem ita describimus. Foliis plurimis pubet, sed delicatioribus, per exortus quosdam manipulatim, & penicilli in morem deciduis. Triplici excremento nota, manna nẽpe, agarico, & resina: quæ Venetiis Larigna dicitur. Caudex crasso corticis callo cõstat, rimis profundis, & hiulcis liratim patẽtibus: rami ex cinereo albicãt, forma in mucronatũ turbinẽ abit. Coni tam pertinaciter adhærent ramis, vt perpetuò nouelli cũ veteribus videantur: sed quũ folia exuit pandũtur, & semẽ excidit. Rami graciles, ac flexiles, colore melino, odore iucundo. Coni vt cupressi pilulę, sed paulò lõgiores, breui pediculo ramis annexi, sed è cõtrario positi: nã arborẽ versus iacẽt, squamis cõpacti, cõtinentesq; squamæ binos nucleos foliatos.

Cœlum. Plinius montes amare dixit. Vitruuius notam esse arborem municipibus, qui circa Padi ripam, & maris Adriatici littora habitant. Dioscorides in Gallia Alpibus contermina gigni. Nos frigore oblectari scimus, & boreali cœlo, vbi maximè sæuit hyems. In Alpibus vidimus.

Materies. Plinius. Amplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ visa, quam propter miraculũ Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat, aduectam cum reliqua materie, durauitque ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs è larice longa pedes cxx, bipedali crassitudine æqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit & memoria nostra in porticibus septorum à M. Agrippa relicta, æquè miraculi causa, quæ diribitorio superfuerat viginti pedibus breuior, sesquipedali crassitudine. Larix fœmina habet, quam Græci vocant ægida, mellei coloris. Inuentum est pictorum tabellis immortale, nullisq; fissile rimis hoc lignum. Proximum medullæ est, in abiete Græci leuson vocauere. Inter omnes conuenit vtilissimè in Lunę coitu sterni, quem diem alii interlunium, alii silentis lunæ appellant. Sic certè Tiberius Cæsar concremato ponte naumachiario, larices ad restituendam cædi ex Rhetia præfiniuit. Materia rubet. Pondus substinere potest. etiam in transuersum posita renititur, nec temerè rumpitur, priusquam carie, quàm viribus deficit. In humore præcipua. Nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quàm lapis. Vitruuius ad hæc. Larix nõ solùm ob succi vehementẽ amaritatem ab carie, aut tinea non nocetur, sed etiã flammam ex igni non recipit, nec ipse potest per se ardere, nisi (vti saxum in fornace ad calcem coquendã) aliis lignis vratur, nec tamen tunc flammam recipit, nec carbonem remittit, sed longo spatio tardè comburitur, quod est minima ignis & aëris è principiis tempera-

tura.

tura. Humore autem & terreno est materie spissè solidata, non habens spatia foraminum, qua possit ignis penetrare, reiicitq; eius vim, nec patitur ab eo sibi citò noceri. Propter pondus ab aqua non sustinetur, sed quum portatur, aut in nauibus, aut supra abiegnas rates collocatur. Ea autem materies, quemadmodum sit inuenta, est causa cognoscere. D. Cæsar quum exercitum habuisset circa Alpes, imperauissetque municipiis præstare commeatus, ibique esset castellum munitum, quod vocatur Larignum, tunc qui in eo fuerunt naturali munitione confisi noluerunt imperio parere. Itaque Imperator iussit copias admoueri. Erat autem ante eius castelli portam turris ex hac materia alternis trabibus transuersis (vti pyra) inter se composita altè, vt posset de summo sudibus, & lapidibus accedentes repellere. Tunc verò quum animaduersum est, alia eos tela, præter sudes, non habere, neque posse longiùs à muro, propter pondus iaculari, imperatum est fasciculos ex virgis alligatos, & faces ardentes, ad eam munitionem accedentes mittere. Itaque celeriter milites cōgesserunt. Postquam flamma circa illam materiam virgas comprehendisset, ad cœlum sublata effecit opinionem, vti videretur iam tota moles concidisse. Quum autem ea per se extincta esset, & requieta, turrisq; intacta apparuisset, admirans Cæsar iussit extra telorum missionem eos circumuallari. Itaque timore coacti oppidani quum se dedidissent, quæsitum vnde essent ea ligna, quæ ab igni non læderentur, tunc ei demonstrauerunt eas arbores, quarum in his locis maximę sunt copiæ, & ideo id castellum Larignum, item materies larigna est appellata. Sed ignari sanè est hominis putare resinosum lignum inustum flammis stare, quippe si pingui resina lapides perunguntur, ardent. Continuaque videtur experientia non solùm accolas his vti lignis in hypocaustis, sed eius carbonibus vtuntur argentarij, & ferrarij fabri. Palladius. Larix vtilissima, ex qua si tabulas suffigas tegulis in fronte, atq; extremitate tectorum, præsidium contra incendia retulisti: neq; enim flammam recipiunt, aut carbones creare possunt. Resina laricis sinceriùs olet, vt abietis, pini, & cupressi. ex Theodori versione Theophrastus. Plinius. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atq; lentore, nunquam durescentis. Succisa humor diu fluit. A Gallia subalpina, quam vernaculo nomine larica, hoc est larignum appellant incolæ, mellei liquoris similitudine, ex Dioscoride. *Resina.*

De terebintho. Cap. XV.

RELIQVVM videtur de resiniferis historiam tradere, quæ coniferæ non sunt, & occurrit omnium præstantissima resinā fundētium terebinthus, & ex syluestribus arboribus. Palladius ex terebintho mel colligere apes dixit.

Græcis τέρμινθος, vel τερέβινθος, vt Democritus habet in Geoponicis Gręcis. Nomen videtur ex bacculis ciceri similibus desumpsisse, nam ἐρέβινθος Græcis cicer est. Latinis terebinthus. Itali *terebinto*. Surrentini siliquam syluestrē vocant, quòd frondes, & folia instar siliquæ proferat. *Nomen.*

Genera. Theophrasto mas sterilis, fœminę fœcundæ. Fœminarum alię fructum rubentem, magnitudine lentis edunt, qui concoqui non potest, alię viridem, pallidúmve, demum rubentem, nouissimè cum vua maturescentem, & nigrescẽtem, amplitudine fabæ, interim maiorem, & resinosum, furfurosumq; tactu. Est & altera Indica terebinthus, vel similis terebintho, cui folia, & rami, & reliqua omnia terebintho similia, fructus autem diuersus: nam & in Bactris terebinthum hanc esse, ferreq; nuces amygdalarũ magnitudine, quoniam non magnas, sed visu similes, & suauitate amygdalis præstantiores, & ideo loci illius incolæ his potius vti. De his in nostro pomario dicemus. Plinius ab eo. Ex his mascula, quæ est sine fructu. Fœminarũ duo genera, alteri fructus ruber, lentis magnitudine, alteri pallidus. In Surrẽtino tractu plures sunt terebinthi species. Altera sterilis, altera vindemiis fructum ferens, & huius plures item species.

Descriptio. Ex Theophrasto hæc habemus. Materies admodum lenta. Radicibus validis actisq; in profundum. fidelis ad vetustatem. Flos racemosus oliuæ modo, sed rubens. Folium numerosum ab eodẽ pediculo, figura laurei, digesto in versus, vt sorbo, vnicũ ad cacumen exit, & numerum parem conturbat: minus tamen angulata sunt, quàm sorbo, & similiora per ambitũ laurinis videntur, oleosáq; vt fructus. Fert & nucamenta quædã caua ceu folliculos vlmi exemplo, in quibus animalia, quasi culices erumpũt, & resinosus lentor, qualis è ligno, vnde fit resina. Fructus quandiu maturus nõ est, in aqua ferè supernatat, niger subsidit. Perpetuo folio viret. Vere cœpturo germinat. Messibus reddit semẽ. Viscus in ea nascitur. Dioscorides variis locis eã depingit. Terebinthus folia habet elaphobosci. Acinum sambuco similẽ, magnitudine rhois. Plinius ex Theophrasto. Fructus quum vere maturescit, non grandior faba, odore iucundus, tactu resinosus circa Idã Troadis. Flos racemosus oliuæ modo, sed rubens, folia densa. Fert & folliculos nutrientes quædam animalia, ceu culices; lentoremq; resinosum, qui è cortice erumpunt. Vere cœpturo terebinthus germinat. Messibus reddit semen. Apud nos frondes erumpunt lentisci positu, colore, & odore, sed magnitudine satis maiore. Acinuli quàm lentisci maiores, coccinei, purpurantes, maturescẽtes, veluti in cæruleum abeunt. Flore lentisci. Folliculi veluti cornua cartilaginei, vnde culices ex fuliginoso excremento euolant. Vulnusculis inflictis æstate in Tiburtinis collibus, vidimus resinam optimam resudare, quam lætabundi collegimus. Sed folium autumno perdit, & nuda hyeme frigoribus exposita est, quod non paruam admirationem ingessit.

Cœlum. Syluestris arbor, montes amat, ex Theophrasto. In Troade circa Idã, & Macedoniam, breuis, & fruticosa, contortaque. Damasco Syriæ insignis, copiosa, decoro aspectu, vbi mons terebintho, nec alia sylua scatens. Plinius. Syria & terebinthum habet. Fruticosa circa Idam Troadis, sed in Macedonia breuis arbor hæc, atque fruticosa: in Damasco Syriæ magna. Montes amat. Terebintho fertilis Arabia, authore Diodoro Siculo, & Oricos Epiri ciuitas, vt narrat Seruius. Vnde Virgilius. *Oricia terebintho lucet ebur.*

Diophanes terebinthos suo hospitio cerasa non respuere dicit, ea enim recipit insitione. Tarentinus trunco pyros recipere dixit. Surrento fœcundã sterili inserunt pro aucupiis. Martio mense in trunco recipit siliquam eadem regione. Sed optimè etiam recipit pistacea, vt dicemus. *Insitio.*

Dixit Theophrastus non nisi fructu, resinàve vtilem. Resina ei in lachrimę modum gignitur. Cædendam post germinationem affirmat, earumque cæsura non annua, sed post plus temporis fieri solet. Vulnerantq; vtraque parte, & caudice, & ramo, sed melior, copiosiorq; quæ ex caudice defluit. Optimaq; omnium est, spissa nanq; & leuissima, & odore gratissima est, verùm pauca. Terebinthum etiam apud Syros picem largiri affirmant. Est enim mons, vt retulimus, ingens, terebinthis amplissimis totus repletus, ibique vrunt. Vulneribus profundis, vt etiam abies, & quæ resinam, tedamq; ingerunt, fœcundior efficitur, contra quàm cæteræ arbores. Plinius. Optimam, tenuissimamq; terebinthinam fundunt in Oriente. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices: ibi quidem & è ramis, ac radicibus, quum resina damnetur ex his partibus. *Resina.*

De iunipero. CAP. XVI.

IVNIPERI tractationem aggrediemur. Eadem resinifera, & baccifera. Somnum afferre dicitur: ideo à Flacco lethęa dicitur propter obliuionem, quæ fit è somno, Argonauticon octauo.

Contraq; lethæi quassare silentia rami.

Scribit enim Medeam draconem ad somnum incantantem Apollonius libro quarto.

Ἡ δ᾽ ὄφιν ἀρκεύθοισι νέον τετμηκότι θαλλῷ
Βάπτουσ᾽ ἐκ κυκεῶνος, ἀκήρατα φάρμακ᾽ ἀοιδαῖς
Εἰσεκάλει κατ᾽ ὀφθαλμῶν.

Hoc est. Medea iuniperi scisso ramo, serpentem potione Cyceone tingens, incorruptibilia pharmaca cantibus inuocabat circa oculos. Iuniperi grauis vmbra, præsertim cantantibus: vt Virgilius in Gallo testatur. Et Plinius. Serpentes, vbi earum squamæ obtorpuere, spinis iuniperi se scabunt.

Græcis ἄρκευθος, & ἀρκευθὶς dicitur. Latini iuniperum vocant, videturq; ita dici, quòd iuniores, & nouellos fructus pariat. Sola enim ferè arborum fœtus suos in biennium prorogat, qui nec maturescit quidem nouo superueniente. Itali *ginebro.* *Nomen.*

Iuniperum minoribus cedris Theophrastus assimilat, sed excelsior quidem, quàm cedrus. Folium simplicius, ac mollius, materies spissior, cæsa putrescens; fructus baccarũ myrti magnitudine, hilaris ac niger, acerbus, ingustabilis, durans in annũ, prius non decidens, quàm subnascatur alius. Germinat vere, quanquam serius fructificet. Plures fructus gestat, alium perfectũ, alium imperfectũ, alium subnascentẽ habet, vt aliis quoq; contingit: quoniã concoctio lenta; & fructus absolui difficile potest. Radices summa telluris cute dispersæ hærẽt. *Descriptio.*

Auctu facilis, perpetua virens coma. Cortex sponte detrahitur: nam disrumpitur. In his enim natura ipsam rem, quæ commoda sit, videtur ostendere, quum corticem disgreget, & tanquam alienum reiiciat. Damnosum est omne alienum, sicut quod est aridum. Plinius. Spina pro folio est. Semen post Vergilias reddit. Non floret. Non amittit folia. Nos aliqua addemus. Iuniperi cortex membranaceus, qui sponte rumpatur: facies horrida. Martio germinare incipit quasi florum conceptum. Spina potius quàm folio, rosmarino simili, sed breuiori, ceruleis baccis, vel rufescentibus nigris.

Genera. Duo iuniperi genera cõstituit Theophrastus, vnum, quod florem edat, nec fructificet, alterum, quod protinus fructum, vt præcidua poma fici præmonstret, nec tamen floreat. Itaque penè fieri, vt sola hæc arbor fructum in biennium habeat. Dioscorides duorum generũ dicit, nempe maius, & minus. Baccæ & iuglandem nucem, & Ponticam æquare inueniuntur, rotundæ, odoratæ, in mandendo dulces, subamaræ, quæ arcentides nuncupantur. Plinius iuniperos non florere dicit. Quidam earum duo genera tradunt, alteram florere, nec ferre: quæ verò non floreat, ferre protinus baccis subnascentibus; quæ biennio hæreant. Sed id falsum, omnibusque iis dura facies semper, sic & hominum multis fortuna sine flore est. Eius duo genera, altera maior, altera minor. Apud nos in proceram magnitudinem adolescunt, & aliæ humilius fruticant. Genus est, cuius fructus cerasi penè magnitudinem æquat.

Cœlum. In montium cacuminibus, & algentibus locis prouenit: verùm non in excelsum emicat, sicut circa Cyllene promontorium euenire tradit Theophrastus. Plinius. Vasta hæc in Hispania, maximæq; eius baccæ. Montes tamen amat. Sed calidis, & temperatis locis etiam libenter prouenit. In insula Pontia, & in nostra Campania crebra.

Solum. Qualicunque solo etiam natam vidimus. In arenoso soluto, facile sterili, in littoribus maris, non autem in vallibus, & aquosis.

Materies. Materies fabricis conuenit, tam futuris sub dio, quàm terra obruendis, ex Theophrasto. Cariem vetustatemq; non sentire dixit Plinius. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, vt author est Bochus, infraq; oppidum ipsum id haberi, cui pepercit religione inductus Annibal, iuniperi trabibus etiã nunc durantibus. Medulla vbicunq; solidior, quàm cedrus. Varro robustum pedamentum, quod ridicas dicit, vitibus adhibendum ex iunipero dixit. Columella ab eo. Tertium etiam locum obtinet pedamentum teres: idque maximè probatur ex iunipero. Apud nos quia materia fulua, & odorata est, ex ea conficiuntur coclearia: si vestes reponantur in arcis ex iunipero factis odorem recipiunt, & à tineis vindicantur. Si iuniperino veru carnes assentur infixæ, mirum in modum odor commendat eas.

Resina. Humor in iunipero ad lachrimæ modum concrescit, inquit Theophrastus. Fluit gummi ex iunipero ad nihil vtile, ait Plinius. Et alibi, Iunipero eadẽ virtus,

tus, quæ cedri oleo, quo perun͏cta materies, nec tineam, nec cariem sentit. Materies dum igni crematur, non iniucundum fumum spirat, odorisq; suauitate grassantia pestis contagia depellit. Eius resinam officinæ vernicem dicunt. Ex iunipero gummi, & oleo ex seminibus lini presso fit vernix liquidus, cuius vsus ad illustrandas picturas. Gummi scriptoribus in vsu est multo. Eo tuso carthas perfricant, ne sint bibulæ.

De lentisco. Cap. XVII.

EST etiam lentiscus resinifera, bacciferaque. Arbor fuit, sub qua Iudæorum accusantium alter iuuenem Susannam adulterantem inuenisse Danieli falso testificatus est. Palladius ex lentisco apes mel conficere dixit.

Græcè σχῖνος dicitur, quasi σχιστὸν, id est fissile, quòd facilè findatur, vt experiuntur, qui ad dentiscalpia, & ad dentiũ nitillam alboremq; frequenter findunt. Latini lentiscũ à Lenteo verbo, quasi lentus fio, propter eius virgultorũ lentitudinem deducunt. Præterea lentorem quendam quilibet foliorum attrectatu percipit. Itali *lentisco*. *Nomen.*

Thuris arborem Theophrastus lentisco similem prodidit, & fructu quoq; lentiscino. Cicero Aratum interpretatus, ter lentiscum florere prodidit. *Descriptio.*

Iam verò semper viridis, semperq́ grauata
Lentiscus, triplici solita grandescere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

A quo Plinius. Est & alia manifestior ratio, mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus. Ergo hæc aratio has habebit notas lentisci, primum fructum ostendentis, erit & tertia in bulborum satu scillæ, item in coronamentorum narcissi. Namque & hæc ter florent, primoque flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio nouissimam. Didymus. Aiunt lentiscum ter fructum ferre, & si quidem primus fructus bonus fiat, primam seminationem probè fructum allaturam promittit. Similis significatio etiam aliorum existit. Sed causa tantorum virorum erroris dictio σχῖνον fuit, quo nomine scilla dicta est ab antiquis, vt ex Aristophane habetur, deq; ea scriptum ab Arato, non de lentisco: non enim lentiscum ter florere, sed scillam ex Theophrasto habemus. Et genus vnum scillæ, aut bulbum eius omnem ab Hippocrate schœnum vocari Galenus est author. Nos autem ita describimus. Lentiscus fruticat stolonibus, & caudice cõcolore, & simili terebintho, sed botris ex fuluo purpurascentibus, maturescendo nigricantibus acinis. Flores similes racemosi, muscosique, quos primo vere Aprili mense promit. Vtriculi, folliculiue oblongi nascuntur in ramis, incurui, teretes, quibus insunt culices.

Optimam lentisci resinam ex Chio insula Dioscorides prouenire dixit. *Cœlum.*

Et ruderibus, & maritimis lętius emicat, vt in conflagratis Vesuuij saxis. Didymus humidis locis nasci scripsit. Plutarchus Chæroneus in hortis Soclari, quos Cephisus amnis ambiebat, vidit. *Solum.*

Satio. Didymus à Calendis Ianuarij plantari dixit. Plinius. Quædam pœna emendantur, aut morſu excitantur, vt palmæ, & lentiſci, ſalſis enim aquis aluntur.

Inſitio. Plutarchus, vt diximus, ſe in hortis Socleri ex lentiſco oleas pullulantes vidiſſe ſcripſit.

Materies. Dentiſcalpia è virentibus ſurculis fiunt, quod vis eius dentibus cõferat, Dioſcoride authore: emendatq; oris dolorem. Quod & Martialis annotauit.

Foditq; tonſis ora laxa lentiſcis.

Hinc quibus dentiſcalpium ſemper in ore eſt, prouerbium quadrat, σχινοτρῶγες, id eſt lentiſci arroſores, quòd nimio ſtudio corpus curent.

Reſina. Conſiſtit in lentiſco lachrima, quam maſtichen dicit Theophraſtus. Lentiſcus reſinam gignit, quæ lentiſſima cognominatur, & ab aliquibus maſtiche. Optima in Chio, nitedulæ modo ſplendens, candore Tyrrhenicæ ceræ ſimilis. ex Dioſcoride. Sed Galenus nigrã ex Ægypto prouenire dixit. Palladius oleũ ex ea extrahere docet, vt docebimus in Olíueto.

De betula. CAP. XVIII.

PRIVSQVAM reſiniferarum arborum tractationi finem imponamus, de betula ſubiungemus. Eſt autem reſinifera, ſiue bituminoſa, noſtriſq; tractibus frequens.

Nomen. Theophraſto σημύδα eſt. Latinis Betula, melius quàm betulla. Matthiolus betulam dici putat, quòd bitumine ſcateat falſo: nam betula à batuendo dicitur: batuere enim cædere eſt: ſic batula, leui mutatione betula, quum olim ex ea faſcium virgæ conficerentur. Pueris nota, & infeſta. Apud nos vulgò dicta, *candolice.*

Deſcriptio. Folio cariæ eſt, ex Theophraſti deſcriptione, præterquã quod paulo anguſtiori, cortice verſicolore. Quid verò ſit caria, ipſe idem nono libro, decimo capite declarat. Thapſiæ, & cariæ, quam alij pyrum appellant. Sed Matthiolus capite De populo, quid ſit caria ignorat. Addit Plinius. Betula arbor eſt Gallica, mirabili candore, atq; tenuitate, terribilis magiſtratuũ virgis. Addimus nos. Trunco enodi eſt, & candidiſſimo. Folio pyri per ambitum ſerrato deciduo. Iulos fert, ſicut corylus. Virgultorum eximia tenuitate.

Cœlum. Betula Theophraſti tempeſtate non niſi Pyrenicæ familiaris, Italiæ omnino ignota. Plinius Gallicam vocat, & frigidis gaudere dixit. Nobis in Surrentino tractu videre licuit, locis opacis & frigidis.

Materies. Materie læui, non niſi ad baculos vtili, dixit Theophraſtus. Plinius. Terribilis magiſtratuũ virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium ſportulis. Leuiſſima: ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, clauditq; ſuum vulnus: & ob id contumacius tranſmittit ferrum. Ad ciſtas, quæq; flexili crate conſtant, habet candorem, vigoremque, & in ſculpturis facilitatẽ. Etiam ligaminibus apta. Nunc etiam vt olim Romanorum magiſtratuum faſcibus minax, & hodie virgis pædagogorum ſceptris pueros terret.

Bitumen. Bitumen ex ea Galli excoquunt. Nobis faces ad nocturna lumina parantur.

tur, quòd bituminosa pinguedine redundat, tedæ modo conflagrat, & resinosum quiddam resudat.

De aquifolio. CAP. XIX.

HACTENVS de coniferis, resiniferisque: sequitur vt alias, & syluestres arbores describamus cæduas. exordiumq; sumemus ab iis, quæ æterna pubent coma. Et primùm de aquifolia. Macrobius infelices arbores vocat, & in suam sententiam adducit Veranium testem. Sic enim Tarquinius Priscus apud eundem, Quę inferûm deorum, auertentiumq; in tutela sunt, inter quas aquifolium, quod sterilis sit.

Nomen vagum est, & ad ilicis speciem, quam infrà describemus, & ad præsentem. Theophrasto ἀγρία est. Falsò enim putauit Plinius esse Theophrasti κράταιγον, quum hæc syluestris mespili species sit, vt suo loco dicemus. Plinij verba. Theophrasto authore genus intelligi voluit cratægon, siue crategona, quam Itali aquifolium vocant. Latinis aquifolium dicitur, quòd aculeata sit. Olim enim aquus pro acus dicebant. Nos *agrifoglio* vocamus. Nomen.

Theophrastus perpetuo folio virere dixit. Plinius folio pungenti. Est enim ambitu aculeatum. Vere cœpturo germinat. Nos autem ita describemus. Perpetuo viret, sed lætius hyeme. Spinis horrido folio in margine multilatero, leniter sinuato, lauri ęmulo, carnoso, & solido. Virgis viridi colore vestitis, lentis, flexibilibus, baccis rubeis, rotundis, oxyacanthæ, rusci aut asparagi æmulis, racematim coaceruatis, nucleo intus simili, albo, crassóve, flore albo, odoro, cortice læui, & herbaceo, ad gluten aucupatorium apto, sed solo, quod ei nō conueniat, nacto, infrugifera. Descriptio.

Montes amare, & in planis nasci recusare scribit Theophrastus. Plinius: montes amat. In montibus perpetuo gelu obsitis nos nasci vidimus. Cœlum.

Apud nos mas, & fœmina est, quæ latiori folio prædita, & minus aculeato. Genera.

Locis frigidis acruminum genus non nascitur. Sed super hanc plantam insitum, frigidissimis locis perennat. Insitio.

Plinius de aquifoliis hæc habet. Si quæuis aquifolia in villa nata est, veneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras scribit. Itemque iaculum ex ea factum in quoduis animal missum, etiam si citra deciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi, tam præcipuam esse arbori naturam. Cato vectes aquifolios fieri iubet. In laminas secatur, cuius operimento vestiatur alia materies. Nobis scopis nascitur, suspenditurq; circa funes, è quibus salsæ carnes pendent: arcet enim mures suis aculeis. Fit ex ea viscus ligandis auiū pennis. Corticem vere detrahunt, frondibusq; arborū inuoluentes, facto humi scrobe vliginosis locis maximè obruunt, & ibi putrescere patiuntur, quod fieri solet duodecim ferè diebus: tum marcidam eruunt, & tantisper pila contundunt, donec in viscum lentescat, demum in profluente, vt adhærentes corticum reliquiæ sordesq; fluitent, proluunt, & adiecto iuglandis olei momento, fictilibus recondunt. Materies.

De alaterno. Cap. XX.

PUBESCIT & alaternus perpetua fronde, & è ſylueſtribus eſt, Theophraſti authoritate. Verannius inter infelices arbores, & nefaſtas alaternum connumerat.

Nomen. A Theophraſto φιλύκη dicitur, à Dioſcoride φιλυρέα. Latinis, vt Columellæ, & Plinio, alaternus. Neapolitanis *lanterno*.

Deſcriptio. Hæc habet de ſua philyra Theophraſtus. E ſylueſtribus perpetuo viret. Ineunte vere germinat. Poſt Vergiliarum occaſum fructificat. Obedientiſſima eſt, cādorq; ei celaſtri modo. Suus honos in alendo pecore: nam ſemper fronde abundat. In mōtibus naſcitur, in planis naſci recuſat. Columella de alaterno loquens ait: Caprinū pecus aſperis locis, à ſylueſtribus optimè paſcitur, arbuſculis, frutetisq; maximè gaudet, ea ſunt arbutus, alaternus, cytiſus agreſtis, qui in altitudinē non proſiliunt. Plinius. Alaternus habet frondē inter ilicem & oliuam, infelix, damnataq; religione, quæ neq; ſeritur vnquā, neq; fructum fert. Nos autē alaternum naſci dicimus frutice potius quàm arbore, fronde perpetua, cuius honos eſt in alēdo pecore. Germinat ineunte vere, fructificatq; Vergiliarū occaſu, baccula rotunda, nigra, racematim coeunte, ſubdulci, qua turdi hyeme allecti retibus capiuntur. Etſi Plinius infrugiferā cenſeat. Celaſtri modo ei cādor, etſi nobis celaſtrus incognitus ſit, Theophraſti tamē authoritate albus eſt, & alaterni lignum album eſt. Naſcitur in aſperis, & montibus, in planis naſci recuſat. In montibus ciuitatis Equenſis frequentiſſima, è mediis lapidibus ſurgens. Foliis eſt oleæ nigrioribus, & latioribus, Plinius dixit, inter ilicē & oliuā, quod in alaterno optimè videre eſt. E ſua materie pilæ apud nos conficiuntur, quæ ligneo malleo in ludis longè traiiciuntur, grauitate & firmitate inſignes. Poteſt ſuſpicari eſſe Dioſcoridis philyram, nam quæ ſcribit omnia ferè è Theophraſto deſumit: nam eſt liguſtri magnitudine, foliis oleæ nigriori-bus, fructu lentiſci, ſubdulci, racematim cohærēte: naſcitur in aſperis, & aſtringens eſt: nam ſtiptici eſt ſaporis.

De colytea. Cap. XXI.

COLYTEAM apponemus nobis frequentem, etſi Theophraſtus raram inuentu dicit, & ſolum Idæ conceſſit: fronde enim perpetua eſt.

Nomen. Græcis κολυτέα, Theodorus colyteam vertit.

Deſcriptio. Colytea arbor circa Idam prouenit, alioqui rara inuē tu, fruticoſa, ramoſaq;, & multis alis concaua, folio vlmi, longiore, ſatis ad latifoliæ lauri folium accedente, ſed ampliuſculo, & rotundiore, ſupra viridi, infra cano, neruoſoque, prætenuibus neruulis, fibrisq; de medio callo in coſtarum ſpeciem adductis, materie ſolida, cortice nō lęui, ſed quaſi vitigineo veſtitur. Radicibus per ſumma gracilibus, & ſolutis, cęterū fibratis, & mirum in modū flauis, ſterilis, & flore vidua, ſurculos tamē gemmasq; circa folia pingues, leues, cādidos, amētacea facie fundit: pręciſa, vel ignibus aduſta, ab imis rediuiua reſurgit. Eadē eſt, quā Matthiolus pro Dioſcoridis philyrea depinxit. notę à Theophraſto appoſitę ad amuſſim

amussim respōdent, nec præcisius vnquam ab eo depictum est. Flore caret, sed surculi illi, quos amentacea facie repræsentat Theophrastus, fructus proferūt lentiscinos: & si Theophrasto in Ida sterilis erat, apud nos latè fœcunda; si ibi rara, in syluis nostris frequentissima montosis.

De Taxo. Cap. XXII.

FIt obuiam taxus, syluestris, & perpetuæ frondis arbor. In inferni opacis nasci fingunt Poëtæ. Seneca in Hercule furente.

Horrent opaca fronde nigrantis comæ
Taxo imminente.

Et infernales furiæ ex hoc ligno faces gerere finguntur, authore Placido. Vnde Statius Thebaidos octauo.

Nec dum illum, aut trunca lustrauerat obuia taxo
Eumenis.

Quod non aliam ob causam ita Poëtæ finxerunt, nisi quia lætifera sit. Pli-
nius à taxo toxica appellata putat, quasi taxica venena, quibus sagittæ tingan-
tur. Vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta mortifera fuisse compertum
est. Et Sextius dixit in Arcadia præsentis esse veneni, vt qui obdormiant sub
ea, cibúmve capiant, moriātur. Repertumq; innoxium fieri, si in ipsam arbo-
rem clauus æreus adigatur. Quod Plutarchus in symposiacis commentariis
adserit, præsertim id iis euenire, scilicet qui morentur sub eius vmbra, quum
nouis floribus turgens sit: vniuerso enim corpori frigiditatem facit, strangu-
lationes etiam, celeremq; mortem adfert. Cæsar commentariorum libro sex-
to de bello Gallico, Catiuulcus omnibus precibus detestatus Ambiorigē, qui
eius consilii author fuisset, taxo cuius magna in Gallia & Germania copia erat,
se exanimauit. Dioscorides scribit, auiculas, quæ in Italia taxi baccas deuorent,
denigrari, & qui edant eas homines alui profluuio corripi, & Narbonæ ho-
mines lædi, qui sub ea cubent, & sæpenumero necari. Theophrastus veteri-
nariis lætifera, non item ruminantibus. Sunt tamen homines, qui baccas e-
dant suaui cibo, & innocuas esse dicant.

Theophrasto μίλος, & μίλιτος dicitur. Dioscoridi σμίλαξ, Paulo thynion. Pli- Nomen.
nius à Sextio milacem vocari dixit. Latinis taxus. Italis *tasso* & *nasso*.

Theophrastus simplex genere esse dixit, Plinius maris & fœminę meminit. Genera.
Taxus procera arbor, facillimeq; augescit, similis abieti, sed minus excelsa, alis
crebrioribus, folio abietis, sed pinguiori, molliorīq; ligno, quæ in Arcadia na-
scitur, nigro, aut puniceo, quæ autē in Ida, flauo, & cedro simili, propter quod
vendentes fraudantes, tanquam cedrūm vendant. Cortex cedro persimilis,
tum scabritia, tum colore, quo detracto totum subesse cor cernitur. Radices
ei graciles, per summa cespitum breues, rotundo fructu, & paulo ampliore,
quàm faba, colore russo, tactu molli. Folio æterno. Floret paulo ante solstiti-
um, maximè serotino germine, &, vt Archades volunt, omnibus serior, etsi

fructum nudum ferat. Hæc Theophrastus. Plinius ab eo. Similis abietis & piceæ, minus virens, gracilisq́;, & tristis, & dira, nullo succo. Ex omnibus sola baccifera, mas noxio fructu, lætalis quippe baccis. Nicander, quia taxus similis abieti, ἐλατίδα vocat.

Cœlum. In montibus nasci Theophrastus dixit. Circa Idam rara. In Macedonia, & Arcadia frequentior. Galenus eam probat, quæ in OEta Æthiopiæ monte nascitur. Alii vmbrosissimis locis prouenire dicunt, vt nos sæpe vidimus. In Corsica plurima nascitur Diodoro authore, vt ex illis mel collectum amarum sit. Virgilius.

Si tua Cyrneas fugiant examina taxos.

Nam Corsica Græcè Cyar dicitur, vnde Cyrnæus deducitur.

Et alibi Virgilius.

——— *Aquilonem & frigora taxi.*

Materies. Theophrastus, Materie soluta & tenera in operibus est, & præsertim in Arcadia. Ex ea conglutinamenta, siue subscudes scriniis, capsis, & subsclliis parantur, atq; in totum similibus præstat. Apud nos ex ea arcus, & scorpiones parantur: vt antiquitus. Virgilius.

——— *Ithyreos taxi torquentur in arcus.*

Valet ad viperæ morsum. Claudius Cæsar, Tranquillo referente, vno edicto proposuit: nil æquè ad viperæ morsum facere, quàm taxi succum.

De buxo. CAP. XXIII.

E SYLVESTRIBVS etiam perpetuò viret buxus: myrti æmula ob frondium nitorem: è syluis erepta in viridariis viret, parietū ambulachris plurimis formis conspicitur: nam topiario operi accommodatissima est, nec, vt myrtus, frigida hyeme aut gelu læditur. Cauebant antiqui ne buxum Veneri offerrent, ne palæstram veneream expiarent. Buxentum in Italia oppidum à buxo dictum est, & à Græcis propriam significationem seruat, nam illis πύξος vocatur.

Nomen. Grçcis πύξος dicitur, & quæ ex ea tabulæ ad scribendum fiebant, πυξία dictæ. vnde & pyxides. Latinis buxus. Italis *bosso*.

Genera. Plinius tria recenset genera, Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinemq́; proceriorem. Oleastrum in omni vsu damnatum, grauem præfert odorem. Tertium genus nostrate vocant, syluestre, vt credo mitigatū satu, diffusius, & densitate parietum virens semper, ac tonsile.

Descriptio. Theophrastus ita describit. Arbor proceritate non excellens, folio myrti, immortali virens coma. Paulò ante solstitium floret, germine omnium ferè serotino, serò fructificat, vt Arcades volunt, omnium tardissimè. Fructu omnibus animalibus inuiso. Auctu facillima. Plinius autem hoc modo. Buxus concauo folio. Plurima fert: nam & semen suum, & granum, quod carthegon vocant, & à Septentrione viscum, à Meridie hypear. Interdum pariter res

quaternas

quaternas habet. Fructu omnibus animantibus inuiso. Addimus nos. Prædensis & rigidis virgultis, & ramis admodum foliosis, graueolentibus: Bacculæ tripodes coronula denticulata insigniuntur, myrto non absimiles. Flore herbaceo.

Aquilonaribus regionibus vigere, & locis, scripsit Theophrastus, algentibus, & asperis, vt in Cithæra, vbi plurima. In Olympo Macedoniæ gracilis, & breuis, qui etiam frigidus est. Maxima, pulcherrimaque crassamento, & proceritate cæteris præstans in Cyrenea prouenit, ideo mel ibi insuaue est, & buxum olens. In Media, & hortis Babyloniis hospitari nequit, vix summo conatu recipit: nam his & cultores hortorum vehementer laborant. Locis feruidis prouenire non posse nulli dubium est. Plinius Pyreneis, & Cythoro montibus plurima, & Berecynthio tractu crassissima. In Corsica flore non spernendo, quæ causa amaritudinis mellis. Nascitur in montibus. In Olympo Macedoniæ gracilior, sed breuis. Amat frigida, & aprica. Similis naturæ Cythorus Paphlagoniæ regionis Asiæ mons est, de quo Virgilius. Cælum.

Et iuuat vndantem buxo spectare Cythorum.

Catullo buxifer. Berecynthius mons Phrygiæ buxo etiam abundat, vt diximus. Virgilius Æneidos nono.

——— *Buxusq; vocat Berecynthia Matris*
Idea.

Didymus humidis locis etiam gaudere dixit.

Plinius eius docet sationem. Surculis etiam quibusnam fit articulatio arboris, non omittendum videtur. Nanque buxi tenuissimis quinis, senisve colligatis depacti proueniunt. Quondam in obseruatione erat, vt defringerentur ex imputata buxo, aliter viuere non crediti: detraxere hoc experimenta. Didymus. Buxus plantatur auulsione, clauis, & ramis, depositis in plantario post Idus Nouembris. Idem. A ramis, & taleis tantùm plantatur, nequaquam verò auulsione, propterea quòd neque ex radicibus stolones emittunt. Nos stolonibus plantamus, quum multos è caudicibus emittant, & semine, & radicibus solis depositis: nam viuax est admodum, etsi aspero solo, & gracili gaudeat. In viridariis, vbi lætissimum solum, optimè quoque prouenit. Satio.

Materies buxi, vt ex Theophrasto habetur, ex omni materie densissima, durissimaque eademq; grauissima. Simulachra ex eo sculpere quidam solent, rimas enim non capit, & carnis æqualitate constare quodámodo videtur. Natura ei perpetua, vermibus innoxia, quum eius materies amara, duraq; sit, nec erodere valeant: quia medullam paruam incertamq; gerit, nec distincta spectatur: ea carere quidam putant, sed constat eam habere, argumento, quia ex ea sumptuosarum valuarum cardines facere artifices solent, quos architecti faciundos ex medulla præcipiant: quòd item vel omnis medulla distrahi Materies.

possit, etiam durissimarum materierum, quas nonnulli corda appellant, argumento sanè accipi potest. Sunt qui non in medio, sed per totum lignum dispersam esse affirment. Ad plaustrorum axes, & aratorum buras vtilis. Quæ in Olympo, breuis, & frequentia nodorum incommoda. Ad malleos etiam, & terebellos valens. Ob suam spissitatem enodis habetur, aut paucissimis nodis. Plinius. Buxo materies honorata, raro crispanti, nec nisi radice; cætero lenis quies materiæ silentio quodam, & duritie, ac pallore commendabilis. In igne quoq; duritia, quæ ferro, nec flamma, nec carbone vtili. Spississima ex omni materie, ideoq; & grauissima iudicatur buxus: gracilis natura, in aquis non fluitat: materie æternam putant. Tineam nasci prohibet buxus duritia sua. In laminas secatur, cuius operimento vestiatur alia materies. Terebris vaginas ex buxo faciunt. Nec adipem, nec carnem habet, nec medullam, minimumque etiam sanguinis. Facile corno conglutinatur. Arida omnia ligna facilius serris cedunt, præter buxum, quæ pertinacius resistit, serrarumque dentes replet æqualitate inerti, qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Sacrificæ Tuscorum tibiæ è buxo fiunt. Ennius buxum amaro corpore dicit.

——— *Longeq́; cupressi*
Stant duris foliis, & amaro corpore buxum.

Turbo etiam puerilis fit è buxo. Persius satyra sexta.

Neu quis callidior buxum torquere flagello.

Præcipua pectinum dote commendatur. Martialis

Multifido buxus quæ tibi dente datur.

Iuuenalis:

Sed caput intactum buxo.

Torno materies probatur, cui non omnis apta est, verùm ea tantum, quæ prædura, atq; solida, & minime crispa, cuiusmodi buxi est, vt nulla alia torno vtilior, præstantiórve. Virgilius

——— *Aut torno rasile buxum.*

Antiquitus veteres è buxo elementa formabant ad pueros literis imbuendos, & hæc tabula pyxion dicebatur. Herodoto deltion. Pictores etiam artes in buxo docebant. Liquidis medicamentis è buxo etiam pyxides fiunt, quod maximè Dioscorides probat. Quare quia frequentiùs ex ea materie fieri solitæ sunt, sic vocantur. Apud nos ex ea fiunt tibiæ multiforatiles, & pyxides, quibus nomen dedit. Commendantur tabellæ pictoriæ, cocleares, & scachi.

De Lauro. Cap. XXIIII.

ETSI Theophrastus laurum inter vrbanas commemoret, & Plinius, quòd vmbræ officio humanius viuat, nos inter syluestres reponemus, quũ eius fructus vescus non sit. Laurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus, ianitrix Cæsarum, pontificumq;, quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Ipsa pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes

quietis

quietis sit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ, victoriarumq; nuncia additur literis, & militum lanceis, pilisq;, fascesq; imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua victoria attulit, idq; non, quia perpetuò viret, nec quia pacifera est, præferenda ei vtraque olea, sed quia spectatissima in monte Parnaso, ideoque etiam grata Apollini, assuetis eò dona mittere iam & Regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex respõso. Et quia manu satarum receptarumq; in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quàm quia suffimentum sit cædis hostiũ, & purgatio, vt tradit Massurius. Adeoq; in profanis vsibus pollui laurum, & oleam fas non est, vt ne propiciandis quidem numinibus accẽdi ex his altaria, aræve debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione, interaneorum etiam vitia, & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cœlo coronari ea solitum ferunt, contra fulminum metus. Hæc Plinius. Laurum comitatur hæc historia, à Graiis rei rusticæ authoribus tradita, quæ fabuloso verborum inuolucro nonnihil etiam veri prætendit. Formosissimam Lanoui fluuii filiam Apollo deperibat, dans operam, vt ea, tanquam amasia potiretur, ab eo tamen capta, matrem precatur tellurem, se in suum reciperet gremium: subscribens votis tellus, confestim arborem edidit. Re conspecta deterritus Apollo, arborem gentilis virginis nomine donauit, & vulso ramo sese coronauit, fuitq; diuinationis signum arbos. Idq; non incongruum, quippe puellam sapientiam appellent, facultasque oracula dandi ab sapientia proficiscitur, quòd plena sit ignis arbos, Apollo ignis ipse, vtpote Sol, vnde lemures & laruas odit, & si qua laurus astiterit, eminus abiguntur in fugam fusi. Porro qui eam in vaticiniis cremant, prædictionis rationem creduntur iniuisse. Apollinis simulachra lauro coronantur, ob rẽ medicam. Columba quoties ægrotare cœpit, lauri folio decerpto, sibi ipsa medetur, neque verò palumbes tantùm, sed & graculæ, merulæque, & perdices lauri folio annuum fastidium purgant. Coruus quoque occiso chamæleonte, lauro infestum virus extinguit. Vnde apud Græcos frequẽs adagium, laureum scipionem gestare, de his, qui in aliquas insidias lapsi, vitæ periculum euaserunt. Ob etiam vim igneã Apollini dicarunt, & ob id, vt Eusebius ait, à dæmonibus maximè odio habetur. Quòd vsta sonet, quandam vim prædicendi habere dixerunt. Empedocles qui animam igneam statuebat, lauri natura considerata, dicebat, si homini sit in arborem transmigrandum, in nullam commodius, quàm in laurum subeundum. Est & alia ratio vt Apollini sacra arbor dicatur. Laurus capiti dormientium apposita vera videri somnia facit, vt in Serapione legimus. Id ipsum Antiphonem, Philocrum, & Artemonem asseuerasse comperimus. Laurum tradunt secundam valetudinem adferre, proinde folia principibus à populo & caricæ die Ianuarii mensis donabantur, quippe

quum nec facer morbus, nec malus genius negotium exhiberet, vbi laurus adfuisset. Quin & Æsculapii caput laurea redimitum, non alia de causa dicunt, nisi quia ea arbor plurimorum sit remediorum.

Veteres præterea laurum tutelæ sacrarunt, quòd in locis, vbicunq; vel sata, vel affixa fuerit, incolumitatem præbeat, cuius rei non ignarus Ouidius:

Postibus augustis eadem fidissima custos,
Ante fores stabis, mediamq; tuebere quercum.

Fuit & Romæ palatium, quod à lauri cognomento daphne fuit appellatum. Præterea Latinum commemorant Circæ filium, & socerum Æneæ, antequam illuc Æneas aduentasset, arcem condidisse, inibiq; laurum inuenisse, (acropolim, id est, arcem nominant veteres, Regum tabernaculum, quod munitionis, securitatisque gratia summis vrbium cacuminibus sit extructum.) Laurentum Italiæ oppidum antè Lauinium & Lauinia dictum, authore Seruio, sic dictum, quòd quum Latinus Telegoni frater, & Circes filius, & Æneæ socer, post Lauinii fratris mortem, Lauinium amplificaret, in arce laurum reperit. Sic canente Virgilio.

Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam, multosq; metu seruata per annos:
Quam pater inuentam, primas cum conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentisq; ab ea nomen posuisse colonis.

Erant Pythia certamina à Pythone serpente, quem Apollo interfecerat, dicta. Vnde Ouidius.

Néve operis famam posset delere vetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia per domitæ serpentis nomine dictos.

Præmium Thessalonica laurus erat, vt Lucano placuit.

Vnde & Thessaliæ veniant ad Pythia laurus.

Pindarus & Callimachus, Græci Poëtæ, Ouidio longè antiquiores, Apollinem post deuictum draconem lauream induisse testantur: ratio quòd Apollo Daphnem adamauit, quæ mutata in laurum fuit, ex Pausania in Phocensibus. Romæ ludi Apollinis fiebant, quos Romanus populus laureatus spectabat. Virgilius:

——— *Phœbo sua semper apud me*
Munera sunt lauri.

Ob hanc rem Eurotam fluuium, qui Spartam præterfluit, quòd lauris ab vtraque ripæ parte obsitus sit, Apollinis sacrum Poëtæ dixerunt. In Sileno.

Omnia quæ Phœbo quondam mediante beatus
Audiit Eurotas, iussitq; ediscere lauros.

Parnassus mons, quòd laurus in eo spectatissima proueniret, Apollini etiam sacer est. Lucanus.

Cardine

Cardine Parnassus gemino petit æthera colle,
Mons Phœbo, Bromioq; sacer.

Templum, quod primum Apollini erectum apud Delphos fuit, tantum è lauri ramulis in terram, in specus morem defixis, ex Pausania. Sed dedicationis ratio hæc est: Diodorus dicit, quòd ille primùm hanc plantam inuenerit. Alii quòd fulmine non iciatur. Pharnutus, quòd facile incendatur, & ad purgationes idonea, ob id deo mundissimo & flagrantissimo dicatur. Lactantius propter vim diuinandi triplicem, præteritorum, præsentium, & futurorum. Ideo maximè illi Delphicam deuoueri, quòd hanc radices tres habere existiment. Romanorum principum corona è lauro fuit. Appianus inquit, Iulium Cæsarem post ciuilia bella in vrbem reuersum, multi vt Regem salutarunt, eiusq; imaginem lauro coronarunt. Scribit Dion post victorias obtinuisse, vt corona laurea ornari perpetuò sibi liceret, cuius rei causam afferebat, quòd caluus esset. A ludis & eorum victoriis, qui de hostibus victoriam adepti essent, ex lauro coronam cingebant. Ouidius.

——— *Tu ducibus lætis cum læta triumphis*
Vox canet.

Scipionem de Carthaginensibus triumphantem altera manu sceptrum, alterá laurum tenuisse scribunt Plutarchus, & Appianus. Suetonius refert aquilam præteruolantem gallinam albam, & lauri ramulum rostro ferentem apprehensam, in Liuiæ gremium, post Augusti nuptias, quum Veientanum suum reuiseret, dimisisse, quem quum pangi placuisset, postea adnatum lauretum, ex quo deinde triumphaturi Cæsares, laureas decerperent, & alias eodem loco sererent. In aruspicina laurus victoriam etiam præmonstrauit, vt ea, quæ in domo Alexandri Seueri iam infantuli nata iuxta persicum arborem, intra vnum annum persicum ipsam incremento mirabili superauit, vnde aruspices futurum prædixêre, vt puer is olim Persas euinceret: quod euentu est postea comprobatum, sub eo enim primùm Persæ serui apud Romanos fuere. Adeò laurus triumphantium propria fuisse videbatur, vt obseruatum sit in laureto Cæsarum, sub cuiusq; obitũ arborem ab ipso institutam elanguisse. Iulii Cæsaris cædem præmonstrauit, quum pridie Idus Martias auis regaliolus cũ laureo ramulo Pompeianæ curiæ sese inferens, à varii generis volucribus ex proximo nemore persequentibus ibidẽ discerpta est. Nouissimo verò Neronis anno, in quo Cæsarum progenies defecit, sylua illa Veientana radicitus omnis exaruit. Tali portento fuit Alexandro Seuero laurus alia ingens, & antiqua, quæ in palatio cuiusdam ciuitatis, à qua proficiscebatur ad bellum, quod contra Germanos parauerat, subito collapsa, mortis itidem eius indicium habuit. Contrà non temere boni ominis laurus fuit, quæ circa Pompeii fasces alligata fuit, quæ quũ longo itinere exaruisset, in vico Galatiæ cũ Lucullo in colloquium descendenti, reuiruit, quod gloriã rerũ à Lucullo gestarũ ad

Pompeium transituram interpretatum est, & paulò post subsequutum. Fuit & laurea Poëtarum insigne, & hac ratione coronandos Poëtas antiquitas censuit, quòd hæc Apollini, qui Musis præficitur, sacra fuit. Hesiodus in sua Theogonia scribit, ad se iuxta Heliconem montem nouem Musas venisse, & ramum Heliconiæ laurus manducandum porrexisse, quem quum degustasset, repentè poëtica doctrina repletus sit. Est & lauro perennitas, & vitæ diuturnitas, quòd nil magis à Poëtis expetitur: aliorum enim scriptorum authoribus, non tam fama, quàm vtilitas etiam quæsita: sola Poëtis gloria, & victuri nominis cupiditas insita est; ob id eleganter Ouidius, *Petitur sacris nisi tantum fama Poetis.* Diximus ex Hesiodo datum sibi laureum sceptrum à Musis, indicando laborem & scriptoris diligentiam: nam veluti sunt amara lauri folia, ita virtutis sudor amarus, & laboriosus. Frequens quoque fuit huius arboris vsus in deorum coronis, maiorque in sacrificiis, vt nulla communior, sanctiorque apud gentiles fuerit. Lauro, inquit Nicander, Thessalica Apollinis coma primum redimita. Æsculapium laurea corona vinciri solitum, scribit Plutarchus. In sacrificiis vsus fuit propter vim diuinandi, indicabatur enim euentus rei ratione crepitantis lauri: si enim abunde, & sonantius crepuisset, felix auspicium æstimabatur: vt intellexit Tibullus illo versu,

Laurus vbi signa dedit, gaudete coloni:

E diuerso autem si tacita deflagrasset, inauspicatissimum rebatur, quod etiam Propertius expressit.

Et tacet extincto laurus adacta foco.

Quamplurima sunt quoque authorum exempla, quæ omittimus. Prosunt insuper non parum ad euitandam aëris contagionem, syluarum vmbræ & amœnitates, potissimum verò fragrantium. Quum enim Romæ pestis sæuiret, Commodus Princeps Laurentum secessit, vt diximus, quòd hæc regio lauri crebris syluis opaca foret. Contra pestilentiam valet hæc arbos foribus affixa, authore Aristophane. Columella cubili gallinæ incubantis lauri ramulos subiicit, quòd credat aduersus tonitrua remedium fore. Quidam etiam doliis lauri folia imponunt, ne tonitrua peruertant. Idem refert rubiginem à segetibus lauri folio abigi, transireq; ex aruis in earum folia.

Nomen. Græcè δάφνη, & δαφνὶς dicitur, quasi duophne: frondes enim igni iniectæ fragorem edunt salis strepitu. Latinè laurus. Itali *lauro*, & *allor*. Quia *Genera.* vrbana arbor est Theophrasto, ex ea multas differentias noscit, sensusque earum communior. In Heroo sinu laurus est, parte aquis extante lapidea, similis tamen virenti. Magnitudo frutici bipedalis. In mari quoque rubro viuere eam affirmant. Cato duas species commemorat, Cypriam, & Delphicam. Plinius tredecim genera recenset. Duo eius genera tradit Cato, Delphicam, & Cypriam, Pompeius Lenæus adiecit, quam mustaceam appellauit, quoniam mustaceis subiiceretur. Hanc esse folio maximo, flaccidoq; & albicante, Delphicam æquali colore viridiorem, maximis baccis,

atque

atque è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari,& triumphātes Romæ. Cypriam esse folio breui,nigro, & per margines imbricato, crispam. Tinum in sequenti dicemus. Accessit & regia, quæ cœpit & augusta appellari, amplissima & arbore, & folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt, longioribus foliis, latioribusque. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc,quæ vulgatissima est,baccarumque fertilissima. Sterilem verò earum (quod maximè miratur Plinius) triumphalem,eaque dicunt triumphantes vti,nisi id à Diuo Augusto cœperit, vt docebimus ex ea lauru,quæ ei missa è cœlo est,minima altitudine, folio crispo,ac breui,inuentu rara. Reliqua genera in sequenti dicemus. Aliam etiam Plinius laurum recenset. In tractu Ponti circa Heracleam portus est, Amyco Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant,quoniam si quid ex ea decerptū inferatur nauibus, iurgia fiant,donec abiiciatur.

Sed describamus laurum ex Theophrasto. Arbor læui, & tenui cortice vestitur. Caudice procero, nodis perquam paucis. Perpetuo virens folio. Succo scatens pingui. Radicibus non minoribus alni, obliquis, & inæqualibus, quæ spontè naturæ recto tramite non progrediantur. Germinat post Fauonium, carne in nucleo concepta. Fert vuam tam fœcunda, quàm sterilis, sed copiosiùs sterilis,quam marem aliqui vocant,quamquā non omnis,sed genus quoddam. Breuis est vitæ,quum materie soluta,proximaq; putredini sit,infirmitateque facilè perit; etsi non copiose fructificet. Sed & si citò perit, facilè suo latere germinat. Etsi meatuum rectitudinem habeat, difficilis tamen est auctus,quod suæ siccitati, vel imbecillitati ascribendum est. Vitis eius odore læditur, quod ex germinatione liquet: quum enim germen propinquum lauro, retrorsum parte sua postrema flectitur, quasi odoris vehementiā fugiēs. Gelu non læditur,vt cæteræ, quamuis rara sit, quum resistat, perduretq; sui caloris potentia. Plinius. Pingui succo scatet. Baccas fert. Non amittit folia. Primo Fauonio germinat. Floret post prunum vere. Suas vuas fert,maximeque sterilis,quæ non gignit aliud: ob id à quibusdam mas existimatur. Cortice tenui. Radices crassiores,& inæquales, recto meatu incedētes, superficie viuaciores. Senescit velociter,sed è radicibus repullulat. Addimus: flore flauescente, baccis maturis nigrescentibus. *Descriptio.*

Theophrastus. Latinus ager aquis totus abundat, & plana habent laurum: Circæum verò, quod vocant, excelsum quoddā promontorium tradunt frequentissimum arborum & lauro maiori ex parte scatens. In Propontide laurus in montibus,& multis locis habetur. Vmbras adamant quibus fructus siccissimi, nucleosique sunt, quæque suapte natura soluta, sicca, & breuistirpia sunt,vt laurus. Ex Plinio habetur lauro frigus inimicum. In Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmeriū in Penticapeo vrbe,omni modo laborauit Mithridates Rex,& cæteri incolæ,sacrorum certè causa, laurum habere, *Cœlum.*

& non cõtigit,quum teporis arbores abundent ibi. Notatũ antiquis nullũ genus lauri in Corsica fuisse, quod nunc satũ & ibi prouenit. Subit & in mõtosa.

Solum. Locis siccis & humidis prouenit,vt in agro Latino,dixerat Theophrastus.

Satio. Seritur laurus semine ex Theophrasto,sed interdum præstat,interdum degenerat magna ex parte,nec suum seruat colorem, adeo vt fructus è rubro niger eueniat, sicut in Antandro notatum est. Et hoc modo laurum ortã in platano dixit, quod tanquã ostentum interpretatur. Crebras deponere non plus nouenis pedibus distantes præcipit;sic enim suam infirmitatem tuentur: nam protectũ desiderant, quo se à frigore æstúve possint defendere. Nullus enim radicum implexus,mutuus decursus, rixatúsve improbus infestat, quum breuem agant radicem. Plinius. Lauri baccæ mense Ianuario Aquilonis afflatu siccante leguntur,expanduntúrq; raræ,ne calefiant aceruo. Postea quidam fimo ad serendum paratas, vrina madefaciunt. Alij in quallo pedibus in profluente deculcãt,donec auferatur cutis,alioquin vligo infestat,nec patitur nasci. In sulco repastinato palmi altitudine vicenæ ferè aceruatim ponuntur mense Martio. Hoc modo etiã seritur baccalis augusta & tinus. Natura & plantaria demonstrauit, multarũ radicibus pullulãte sobole densa,& pariente matre,quas enecet,eius quippe vmbra turba indigesta premitur,vt in lauris. Densiores seri iusserunt,in pedibus tamẽ nouenis,& si vmbra enormis,magnaque. Palladius Februario mense seminaria lauri facit, vel facta excolit. Didymus semine seri laurũ dixit. Diophanes baccas suadet legi circa Calendas Decembres, seri post Idus Martias, viuiradices transferri mense Octobri, & deplantari. Boni genij plantam laurum Romani vocant,& cõmodam ad vitiũ sepes. Nasci & laurum auulsione affirmat Theophrastus, si quis sublatis surculis serat, sed quod auellitur, radicis, aut stipitis aliquid habeat oportet. Didymus auulsione quoque plantari dixit. Virgilius etiam suadet,quòd ab imis maxime plantigera sit.

Pullulat ab radice aliis densissima sylua
Vt cerasis, vlmisq́; etiam Parnassia laurus.

Surculo autem seri posse Theophrastus inficiatur. Extrema verò eiusdem sicca ex tenuitate, nec ad edurandum valida superextant, vnde pullulare ob eandem causam nequeunt, præterquam si quid raro,contraque naturæ ritum eueniat. Ob id auulsione non nisi difficilè nascitur. Causa quoq; eius siccitas, atq; raritas. Quod enim raro,laxoq; corpore cõstat,infirmius est, quàm vt humorem,calorémve seruare diutius possit: (etsi contrà prius dixerat. Causa est cõtrarietatis,quod in sterili Græciæ solo omnia difficillimè proueniebãt:apud nos concipit,& pullulat.) Est quoq; historia Liuiæ Drusillæ, quæ postea Augusta matrimonij nomen accepit: quum pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæsum. Intrepideq; miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramũ onustum suis baccis. Conseruari alitem & sobolẽ iussêre aruspices, ramumq; eum seri, ac rite custodiri. Quod factũ est in villa Cæsarum, fluuio Tiberi imposita, iuxta

nonum

nonum lapidē Flaminia via, quæ ob id vocatur ad gallinas, mireq́; sylua prouenit. Ex ea triumphans postea Cæsar, laurum in manu tenuit, coronamq́; capite gessit, ac deinde Imperatores Cæsares cuncti. Traditusq́; mos est ramos, quos tenuerunt, serendi: & durant syluę nominibus suis discretæ, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Durat & in vrbe nomen impositū loco, quãdo Lauretum in Auētino vocatur, vbi sylua lauri fuit. Hæc Plinius. Ab occasu aquilę ad occasum sagittę seri iubet. Eędē & propagine seruntur. Triumphalis talea tantum.

Quintilij in se ipsam inseri tradūt, & in sorba, & in fraxinos. Laurus in malū *Insitio.* inseritur ex Diophane. Recipiūt cerasa, & ingratæ magnitudinis eas ꝓducunt.

Pro ignariis ad ignem excitandum conceptaculum ex attagena. terebrum *Materies.* verò è lauro faciunt, non enim ex eodem quod agat, quodq́; patiatur, sed è diuersis accipiūtur, & aliud efficiendi aliud patiendi vim obtinent. Cęterum vel ex eodē nonnunquã conficiunt, nec desunt, qui nil referre arbitrentur. Terebrū pertinacius esse debet, qua de causa laureū faciunt, id enim pro sua acrimonia valentiùs resistit, & quia valida est. A Theophrasto hæc Plinius. Calida sunt è quibus ignaria faciunt, exploratum hoc vsus in castris pastorumq́ue reperit, quoniam ad excutiendum ignem non semper lapidis occasio est. Sed nil hedera præstantius, quæ teratur lauro, laurumq́ue terat. Aratri temonem docet Hesiodus ex lauro fieri debere.

Temonem ex vlmo viridi, seu confice lauro.

Columella pedamenta pro vineis ex lauro facit. Plinius vectes laureos.

De aliis lauri speciebus, tino, lauro Alexandrina, & hippoglosso. CAP. XXV.

DIFFERENS Plinius de lauri generibus, meminit tini, inquiens. Postea accessere genera: tinum, hanc syluestrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli sui generis arborem. Differt colore, est enim ei cærulea bacca. Augusta, baccalis, & tinus simili modo serūtur. Planta hęc vulgò *tricino* dicitur, est enim viridariis familiaris. Pumila est planta, foliis inodora, admodum florida, etiam hyeme, quo tēpore maximè expetitur opere topiario. Flos in vmbella corymbacea, ex albo purpureus, semine vt terebinthi, gigartis vuarum ex argento in cæruleum luridis. Hyeme seminibus scatet, quibus maximè vescuntur turdi. Alsiosa est, multisq́; locis hospitari nescia, nisi radices testa, lapide circumposito, atq; obruto muniantur: & ita lætè prouenit. Totus noster Surrentinus tractus eis abundat. Sunt qui Theophrasti φιλύκην putent, sed repugnant multa, quæ in hac absunt. Ego potius celastrum dicerem Theophrasti. Inquit enim. Celastrus è syluestribus perpetuo nitet virore. Omnium tardissimè suos fructus perficit, & quoq; ob hyemem fructum amittere proditur. Summis gelidissimisq́; prouenit locis. Ligno candido. Vsus ad baculos. Quæ omnia huic nostræ plantę congruunt. Viret perpetuò locis gelidissimis. Ex caudicibus manubria fiunt malleorum ligneorum ad traiiciendum per aëra lusorias pilas ligneas, ligno candido. Octobri suos maturat fructus.

Taxa. *Hippoglossus.* Accedit in opere topiario taxa, excrescente in medio folio paruulo, veluti lacinia folij, ex Plinio. Dioscorides hanc vocat ἱππόγλωσσον (vel melius vt Galenus ὑπόγλωσσον) frutex folia habens rusci, tenui figura, & spinosam comam in summo, ceu linguas è foliis exeuntes habens, cuius coronā comis impositam, capitis dolorem imminuere dicunt. Hodie *Bislingua* dicitur, quod in eius foliis, veluti lingua promineat: ab aliis bonifacia, propter bonū, & multiplicem in medicina vsum. *Laurus Alexandrina.* Hæc laurus Alexandrina est Theophrasti, quippe ita eam describit. Illa propria esse circa Idam fertur, laurus Alexandrina cognominata, &c. Lauri proprietas, quod fructum super folia gignat, quemadmodum myrtus syluestris, quippe fructum ambæ super dorsum folij gerunt. Et alibi. Laurus Alexandrina folium super folium gerit. Dioscorides, & Plinius hippoglosson nominãt. Alia est Dioscoridis, & Plinij Alexandrina laurus, & in Dioscoridis errorem Plinius impegit, quippe Theophrastus solas ruscum, & Alexandrinam laurum fructus super folij dorsum ferre scripsit, quod etiam animaduertit doctissimus Fuchsius. Sed nimis ineptè a Matthiola carpitur, quum Fuchsius laurum Alexandrinam Theophrasti, non illam Dioscoridis scribat. Aliam lauri speciem, quam Dioscorides, & ab eo Plinius Alexandrinā vocant, ille sic describit. Laurus Alexandrina folio rusci maiore, molliore, candidioreque, semine inter folia rubro, ciceris magnitudine, ramos spargit in terra dodrantales, interdum longiores, radice syluestri simili, maiore, molliore, odorata, inuenitur in montosis. Plinius autem. Est & Alexandrina, quam alij hippoglosson, alij Idæam, alij daphnitim, alij carpophyllon, alij hipelatem vocant: ramos spargit à radice dodrantales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore, quàm myrti, molliore, ac candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec nisi in montosis.

De Sabina. Cap. XXVI.

SABINA etiam perpetua viret coma, ob id è syluis in viridaria translata, & topiaria facta.

Nomen. Græcè βράθυς, & βάραθρον. Latinè sabina, vel sauina. Plinius quia cupresso similis est, Creticam cupressum vocat. Itali *sabina.*

Genera. Altera sterilis, fructifera altera, quam bacciferam sabinam vocant.

Descriptio. Dioscorides. Prima cupressi folio similis, spinis horridior, grauiter olens, acris & feruens. Arbor coactæ breuitatis, quæ se magis in latitudinem fundit. Altera tamarici folio similis est. Plinius, Herba sabina duorum generum est, altera tamarici similis folio, altera cupresso. Apud nos crescit thamarisci foliis vulgò, sed rigidioribus & pungentioribus, tetrū odorem halantibus, baccarum expertibus. In Surrentino tractu apricis, ventosis, petrosisque locis nascitur, baccifera, baccas fert oxicedri, quæ maturantes subpurpurascunt, resinosæ odoratæque. Planta, quàm superior minus fœtet, foliis cupressi, minus aspera, pungentiorque. Frutex vtraque non herba, vt Plinius dicit.

Sabina

Sabina herba propagine seritur, & auulsione, quia semine caret. Tradunt fęce vini, aut è parietibus latere tuso, mirè ali. Ex Plinio. *Satio.*

De tamarice. Cap. XXVII.

INEST & myricæ inter syluestres perpetuũ folium. In Lesbo Apollo myricæ ramos tenet, vnde Myriceus cognominatus, vt Archeus meminit. Antiquissimam verò plantam tamaricem, quę & myrice dicitur, esse, Metrodorus ait. At Nicander tamaricem speciosum fruticem; ideo μάντιν, id est vatem vocari scribit, quòd ab eo vaticinia exquirantur. Quamobrem Magi apud Medos & Scythę ad sua vaticinia tamaricis virgis vtebantur, quod genus diuinationis ab aliis quoq; gentibus obseruatum. Nam Herodotus sæpè in diuersis nationibus ramulis tamaricis vaticinia fieri testatur. Ægyptij verò sacerdotes in Iouis põpa myrica coronari, authore Plinio. Cappadociæ Magi, quos Pyrethos vocant, comprecationes non sine myricæ virgis faciunt. Visus enim in myricæ ramis in somnis Apollo decorus. Plinius inter steriles numerat: ob id Macrobius inter infelices.

Græcis μυρίκη, myricem & Italia, quam alij tamaricẽ vocant. Achaia autem bryam syluestrẽ, tamaricem vocat Lenæus. Corinthus, & quæ circà est regio, bryam appellat, vt ex Plinio habetur, quod βρυώδης id est muscosus sit flos: etsi falso textus bryoniã dicat. Palladi⁹ tamariscũ vocat. Itali *tamarisco*, & *tamarigie.* *Nomen.*

Dioscorides duo obseruauit genera, syluestre omnino sterile, fructiferum alterũ in Ægypto. Plinius ab eo. Corinthus eius duo genera facit, syluestrem planè sterilem, alteram mitiorẽ, hæc in Ægypto Syriaq; etiã fert abundanter lignosum fructũ, maiorem galla, asperũ gustu, quo medici vtuntur vice gallæ. *Genera.*

Myricem Theophrastus inter syluestres frutices locat folio carnoso, & in deciduo. Dioscorides fructum, quasi florem ferentem, compage muscosum. Ægyptus Syriaq; alterum gignunt mitiorem syluestri, cætera similẽ. Fructum parit gallæ proximum. Eadem Plinius, vt diximus. Infeliciaq; eius ligna vocat, quum & infeliciora sint Græciæ. Infelix existimata, damnataq; religione, quæ neq; seratur vnquam, neq; fructum ferat. Folio carnoso. Fructum non fert, ne semen quidem. Apud nos sub arboris magnitudine subsidet, ex li..r, humiliorque. Flores fert tomentosos, papposósque, quasi sericeos floccos, qui vnà cum semine defluunt, ex albo punicãtes. Floret initio Maij, exili odore flore. *Descriptio.*

Hæmus tamarice scatet, ex Theophrasto. Dioscorides nasci prope paludes scripsit, Syria, & Ægypto. Idem ab eo Plinius. Apuleius humidis locis gaudere ait. Apud nos riguis & marinis sponte frutescit. *Cœlum.*

Tamaricis lignum Theophrastus in insula Tylo nasci, non, vt apud nos, imbecillum affirmat, sed validum, veluti iligneum. Plinius scopis amerinis similem dicit. Ad lienem præcipua est, adeoq; mirabilem eius antipathiam contra solũ hoc viscerum faciunt, vt affirmẽt, si ex ea alueis factis bibant sues, sine liene inueniri: & ideo homini quoq; splenetico cibum, potúmve dant in vasis ex *Materies.*

ea factis. Grauis author in Medicina, virgam ex ea defractam, vt neq; ferrum, neq; terram attingeret, sedare ventris dolores asseuerauit impositam, ita vt tunica cinctuq; corpori appimeretur. Columella auté. Dum sues dulcedinem pabuli consectantur supra modum, æstate splenis incremento laborant, cui succurritur, si fabricentur canales ex tamaricis trunco, repleanturq; aqua, & dein sitientibus admoueantur. Quippe ligni succus medicabilis epotus intestinum tumorem compescit. Apud nos ex huius caudice ad splenem detornantur pocula, & doliola concinnantur.

De fraxino. CAP. XXVIII.

DIXIMVS de syluestribus æterna coma virẽtibus: nunc de iis, quibus coma decidit, & primum de fraxino. Finxit antiquitas hominũ primum genus è fraxino procreatũ, quod Palefatus ad rem gestã reducens, Fraxinum hominẽ fuisse scribit, cuius liberi fraxini dicti sunt, & melię fœminę à Melio viro. Eius folia iumentis mortifera, cęteris ruminantibus innocua Gręci prodidere: in Italia nec iumentis nocent. Sed hæc Plinius erranter fraxino tribuit, quæ Theophrastus de taxo prodiderat, vt diximus. Vocum affinitas μελία, & μίλος taxus, Plinio fraudi fuit, nõ σμίλαξ, vt Matthiolus dicit. Contra serpentes verò succo expresso ad potum, & imposita vlceribus opifera, ac nil æquè reperitur. Tanta vis est, vt ne matutinas quidẽ, occidentalésve vmbras, quãuis sint longissimæ, serpens arboris eius attingat, ideo ipsam procul fugiunt. experti prodimus. Si fronde ea gyro claudatur ignis & serpens, in ignem potius, quàm in fraxinum fugere serpentem. Mira naturæ benignitas, priusquã hæ prodeant, florere fraxinũ, nec ante conditas folia dimittere. Hæc Plinius. Sed nunquam tam insigne mendacium dictũ fuit, vt nunquam alibi libentius serpẽtes stabu-

Nomen. lẽtur, quam sub fraxinis, vt in nostris syluis sæpissimè vidimus. Græci μελίαν, & μιλέαν vocant, & τελόξον, hoc est trinodẽ cognominant, quod ramos prægrãdes, ordinatos, & numero pares habeat. Latini fraxinũ vocant, quòd in fragosis locis libenter nascatur. Cuius semẽ lingua auis dicitur, quod auiũ linguas imite-

Genera. tur. Itali *frassino.* Duo fraxini genera docet Theophrastus, quorũ alterũ excelsum procerũque, ligno candido, crassiuenio, neruato, molliori, enodi, crispioriq;, bubula dicta in Macedonia. Alterũ humilius, minus auctile, scabrius, durius, flauius, fraxinũ dictum. Sed Theophrasti βουμελίαν, Theodorus bubulã interpretatur. sed bumeliã dici puto grandẽ, quippe bu, intentionis nota est, quę magnis rebus præponi solet, quasi magna fraxinus, vt Plutarchus in Symposiacis docet, non bouem, sed magnitudinẽ intelligens. Rectius igitur Plinius. Gręci duo eius genera fecere, longam, enodem, alteram breuem, duriorem, fusciorem q; laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia, amplissimam, lentissimamque. Alij situ diuisere: campestrem enim spissam, montanam crispam.

Descriptio. Sequitur Theophrastus. Folio lauri latifoliæ, acutiore, leniterq; per ambitũ serrato, subsidenti, ramulũ totum, ceu folio singulari credas cõstare, quoniam ab pediculo vno folia simul iuncta cõponunt, & per ampla versum interualla,

tanquam

tanquam per genicula continentur, ordineq; pendent, perinde vt in sorbo, internodia latiora, candida, coniugationesq; plures, & folia longiuscula, & magis angusta, coloris herbacei, cortex læuis, spissus, & tenuis, rubro colore, radices crebræ, sublimes, & crassæ. Carere hanc fructu, & flore in Troadis Ida credunt falsò, etenim fructum fert minusculum, in siliquis nucis modo qualem amygdalæ, gustu subamarum. Fert & lauri modo fraxinus muscum, & alia quædam adstrictiora gustu, circinataque, vt pilulæ platani. Hæc partim circa fructum emergunt, partim multo semota, & sic quæ plecta, siue plicamenta, siue inuolucra dicũtur. Radix numerosa, densa, alta. Perfectè paric, & excoquit. Auctu facilis. Semẽ reddit æstate. Plinius ita vertit. Procera hæc & teres. Pennata & ipsa folio. Prima germinat, nouissima nudatur. Messibus reddit semen. Cœlum.

Fraxinus læuis, cauis, & madentibus gaudet. Scabra sitientibus & saxosis. contrà cæterarũ arborum mos in planis, tum fructu, tum materie præstat. In plana quoq; descendit. In Nilo fraxinus, & quę bumelia fraxinus cognominatur, plurima est. Hæc Theophrastus. Sed Plinius aquosis montibus gaudere dixit. Descendit in plana. Apuleius humidis locis gaudere dixit. In frigidis, & calidis nos viuere vidimus, sed optimè in temperatis, solo etiam gypsoso, & calculoso, sed pingui, & humido melius: in montibus planis, & conuallibus. Solum.

Fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoq; maturius cõuenit, hoc est ab Idibus Februariis, plantis & ipsas nascẽtes. Altius dimittatur, vt quę summa tellure gaudeant. Hæc & similia quaternos pedes dimitti oportet. Possunt & auulsi stolones viuere, quo in genere cum perna sua euellũtur, partemq; aliquã è matre auferũt secum. Ex Plinio. Quintilij verò mense Martio fraxinum plantari debere dicunt. Columella de fraxino. Post vlmũ, vel populum fraxinus est, quæ ouibus, & capris gratissima est, nec inutilis bubus: locis asperis & montosis, quibus minus lætatur vlmus, rectè seritur. itaque cui arbustum nouum instituere cordi erit, seminarium fraxinorum paretur ea ratione, vt vlmorum. Igitur qui arbustum cõstituere velit, ante annum scrobes faciat quatuor pedum quoquouersus, dein circa calendas Martias in eandem scrobẽ vlmum, & fraxinum deponat, vt si vlmus defecerit, fraxinus locum obtineat, si vtraq; vixerit altera eximatur, & alio loco deponatur. Satio.

Theophrastus tradit fraxinum post vindemiam, & Arcturum cœdi optimum. Materie humidissima, fabrisq; lectulorũ vtili. Malleis, & terebro nõ improbanda. Tornatus ex ea nauibus rotundis: lentitiam enim firmitatemq; retinet fraxinus. Testudinẽ & auriculas ex eo fabricant, nam valida esse oportet. Plinius. Materiæ causa natura copiosissimã fraxinum genuit, quæ quidem est ad plurima vtilis. Ea, quę fit in Ida Troadis, tantùm cedro similis, vt emẽtes fallat, cortice ablato (sed hęc ex Theophrasto excepit, quippe nõ de fraxino, sed de taxo dixit, iterũ nominis ambage falsus.) multũ Homeri præconio, & Achillis hasta nobilitata. obediẽtissima in opere, eadẽq; hastis corylo melior, cornu læuior, sorbo lentior. Gallica verò etiã ad currus flexibilis: ad rotarũ axes lentore

fraxinus vtilis. Sic terebris vaginas ex fraxino vtilissimas fieri proditum: ex eadem & malleos. Palladius, Fraxinus si siccetur rigescit, ante curuabilis: cathenis vtilis habetur. Vitruuius. Fraxinus maximos habet humores, minimumq; aëris & ignis, terreni mistione temperata. Est in operibus lenta quum fabricatur, & sub pondere propter humoris abundantiam non habet rigorem, sed celeriter pandat, simul autem vetustate arida facta, aut in agro perfecta, qui inest ei liquor stanti, emoritur, fitque durior, & in commissuris, & in coagmentationibus ab lentitudine firmas recipit catenationes. Cato trapetum ex fraxinea materie facit. Apud nos fiunt circuli doliorum ingentes, & fiunt optimę ridicæ pro vitibus sustinendis. Ad militaria instrumenta præcipua est: sui firmitate, & rectitudine maximè hastis accommodata. Poëtæ testantur.

Statius.

—— en infandos belli potura cruores
Fraxinus.

Ouidius.

—— & fraxinus vtilis hastis.

Philostratus in Heroidibus Achillis hastam è fraxino fuisse autumat, scilicet longitudine, quæ nulli alij hastæ: cuius lignum adeo rectum erat, adeoq; validum, vt minimè frangi posset. Fingunt Poëtæ Pelei, & Thetidis nuptias in Pelio monte Thessalię celebratas fuisse, ad quas dij deęq; omnes inuitati, singuli Peleo dona tulerunt, Chiron floridam fraxinum, in eo monte desectam, ex qua hasta fabricata est; hanc Minerua expoliuit, Vulcanus absoluit, Peleus primò portauit, pòst filius Achilles: acies ex adamante, quæ omnia penetraret. Fuit postea in Mineruæ templo suspensa: vt Pausanias in Laconicis refert.

De Orno. CAP. XXIX.

SVNT qui ornum & fraxinum idem putent, Alij verò diuersum genus, alij verò, vt Columella fraxinum vrbanam, & ornum syluestrem putant.

Nomen. Latinis ornus dicitur, vt Virgilio, Columellæ, & Plinio, cęterisve. Itali *orno.*

Descriptio. Columella. Orni syluestres fraxini sunt, paulo latioribus tantum foliis, quàm cæteræ fraxini. Arbor non tam procera, vt fraxinus, caudice tereti, læui cortice, ramulis vtrinque pinnatis, folio fraxini paulo profundioribus crenis per ambitum serrato, bacculis racematim coactis, ab adolescentia rubescentibus, secundum maturitatem ex purpura nigricantibus, sapore ex acido in amarum degenerante, mespilaceo quasi concretu, multo graciliore habitu, reliquo tota effigie fraxinum æmulante.

Cœlum. Plinius. Montes amant, descendunt etiam in plana orni. Columella. Si arbusta in asperis & siticulosis locis obserenda sunt, neque vlmus, neq; populus tam idoneæ sunt, quàm orni. Virgilius.

Nascuntur steriles saxosis montibus orni.

Iuuenalis:

Quan-

——— *Quantas iaculetur Monychus ornos.*

Recipit pyrum. Virgilius. *Insitio.*

——— *Ornusq́; incanuit albo*

Flore pyri.

Ad modum digitalis recipere vidimus pyrum, & malum.

Fiunt ex eis ridicæ ad vites: eis enim indiſſolubili cõnubio copulatur, & arbuſtiuam ſuo fulcit adminiculo. Si pro haſtis conficiendis ſeruatur, ſpiſſius plantentur. Rami ex inferiori parte frangantur, abradantur circumcirca, ne nodos efficiant, nam ibi rumpuntur. *Materies.*

De tilia. Cap. XXX.

SEQVITVR tilia, philyra Græcis dicta. Saturnum Philyram Oceani filiam adamaſſe Seruius ſcribit, quam nonnulli in florem commutatam aiũt, alii in arborem, cuius liber philyrinus vocetur, ex quo coronæ colligãtur. Palladius apes ex ſylueſtri tilia mel colligere ſcripſit.

Hæc locis publicis plantatur, vbi ruſtici viciſſim coeunt, vel ante ſacras ædes, propter eius amplitudinem, foliorum latam vmbram, iucundam opacitatem, & iucundam odoris florum gratiam. Ad chartarum & membranarum vſum philyræ cortex, quæ tilia dicitur, vt plurimum ſelectus. Martianus Capella. Rarò verò libri philyreæ cortice ſubnotati. E philyra fieri libros tenuiſſimos, atq; in vtramq; partem replicabiles, in Commodo Herodianus author eſt, & Vlpianus iureconſultus librorũ appellatione contineri ait, ſiue in philyra, ſiue in tilea conſcribantur, vt propterea philyræ vocatæ ſint omnium arborum tuniculæ ad ſcribendum aptæ. Nomina coniuratorum in tabulis tiliaceis, eiſdemq́; duplicibus conſcribi ſolita, Ioannes Xiphilinus author.

Græcis φίλυρα, ſiue φιλύρα, Latinis tilia. Italis *teglia.* Plinius vocum ſimilitudine deceptus tribuit vires τῆς φιλλυρέας, Dioſcoridis tileæ. Theodorus quoq; hallucinatur vertendo Theophraſto: nam tiliæ tribuit, quæ Theophraſtus φιλύκη. *Nomen.*

Duo habentur tiliæ genera à Theophraſto deſcripta, mas, & fœmina, quæ diſtant tum materie, tum totius corporis forma. Et ab eo Plinius. In tilia mas, & fœmina, differunt omni modo. *Genus.*

Mari materies ſenticoſa, dura, nodoſa, rufior, cortex craſſior, ac detractus, ſtatim inflexibilis, ſine ſemine, ſine flore. Fœminæ materies candida, cortex candidior, flexibilior, ex quo cunæ fiunt, eo odoratior, florifera, fructiferaq́; eſt. Flos calyculaceus, pediculo quiſq; ſuo annexus, viridis quandiu calyculo includitur, dehiſcens verò flaueſcit, floret pariter cum mitibus, & vrbanis. Fructus oblongus, ad fabæ magnitudinem, rotundus, ſimilis acino hederæ: maiuſculus, angulis quinis, ceu neruis quibuſdam in acutum depreſſis extuberat: partitionem hanc exilior indigeſtam, & omnino confuſiorem habet: maior ſi ſcabitur ſemina emittit puſilla, & prætenuia. Folium hederæ, niſi quod *Deſcriptio.*

in acutiorem angulum ſe rotundat; incuruum, qua pediculo innectitur, è medio ſui prodit in acutum, criſpum per orbem, ac molliter ſerratum. Peculiare obtinet, foliis dulcibus, eſculentis pecori, ſed fructu animalibus omnibus inguſtabili. Paulò ante æquinoctium germinat. Perdifolia eſt, (etſi Theodorus in ſua interpretatione, vocis ambiguitate deceptus perperam ſcripſerit: æterna pubeſcere fronde) Amentifera eſt, æſtiuo ſolſtitio partes obuertit foliorum ſupernas, facileque in ea conſpicere eſt, quum ampliora, candidioraq; folia gerat; ergo, folia circumaguntur æſtiuo ſolſtitio, quum illo potiſſimum tempore folia decidant. Quum igitur foliorum agatur profluuium, aliquantiſper affici neceſſe eſt, & quæ infirma, & quaſi confecta ſunt, exareſcunt, ac decidunt, reliqua circumaguntur tantummodo. Omnibus id euenit, magis vel minus, conſpectius in tilia & olea & vlmo eſt, quia ſummo coloris diſcrimine pars prona diſcrepat à ſupina. Cortice in orbem detracto tardiùs interit tilia, quippe ei detrahitur, ex quo funes, ſed non vitalis, neq; princeps, ſed ſummus, qui plerunq; ſubnaſcente alio decidit. A Theophraſto Plinius. Mari odoratior cortex quàm fœminæ, vt Theophraſtus tribuit. Inter corticē, & lignum tenues tunicæ ſunt multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuiſſimæ earum philyrę, coronarum lemniſcis celebres, antiquorumq; honore. Proceritate perquàm modica. Paulò ante æquinoctium germinat. Cortex tenuis, multiplex tunicis. Cortice in orbem detracto non offenditur tilia, alioquin corticem mittit, ſed non vitalem, nec proximum corpori, verùm eum, qui ſubnaſcente alio expellitur. Vertit tilia ad mille vſus, petenda folia in ipſa die ſolſtitii, & eſt confecti ſyderis ſignum. Plinius proceritatis modicæ dixit, quum arbor magna ſit, quòd non niſi philyream putauit, & affinitas nominis erroris cauſa fuit.

Cælum. Tiliam in locis feruidis prouenire poſſe difficillimè putat Theophraſtus. ratio ex calore petitur, quia ignis igni additur ſine moderatione. Plinius montes & valles, & aquoſos montes diligere dixit.

Inſitio. Plinius omne pomorum adulterium geſtire putat. Diuerſis modis vidit arborem inſitam iuxta Tiburtes tiliam, omni genere pomorum onuſtam: alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, punicis, malorumq; generibus, ſed huic breuis vita fuit.

Materies. Tiliæ materies medullam exiguā continet, nec multo reliquo molliorem corpore. Cæditur autumno. Ad nauium longarum tabulata, ad arcas menſurarumq; ſtructurā vtilis eſt, habetq; corticem funibus percommodum. Eſt enim materies eius tota mollis, vt inter carnoſas molliſſima, calidiſſimaq; dicatur, quoniam aciem ferri maximè hebetat, tincturam eius vi ſui caloris reſoluens. Materies mollis, & omnium præcipuè. Terebrum etiam è tilia fieri ſolet. Obedientiſſima inter cæteras præcipuè eſt, & in totum præfacilis operibus præ ſua mollitie. A Theophraſto Plinius. Eius materies leuiſſima, ſcutis faciendis aptiſſima, quorū plaga contrahit ſe protinus, clauditq; ſuū vulnus, & ob

ob id contumacius transmittit ferrũ. Cortex in magno vsu agrestiũ, vasa, corbesq;, ac patentiora quædam messibus conuehendis, vindemiisq; faciũt, atq; prætexta tuguriorum. Teredinem non sentit. Mollissima tilia, eadem videtur & calidissima. argumentum afferunt, quod citissimè ascias retundat. Palladius. Tilia in sculpturis necessaria. Ouidius eius mollis materiæ meminit,

Nec tiliæ molles.

Cinesias Poëta Gręcus flagitiosissimus olim fuit, in quem Lisiæ oratoris celebratissimi conuiciorum & stomachi plena legitur oratio: tam enim gracilis ille fuisse perhibetur, vt tiliaceis asseribus corpori circũdatis imbecillitatẽ suã fulciret. Quare Aristophanes illum philyreum vocitabat. Tiliaceis etiam tabulis fasciabatur Antoninus Pius, authore Capitolino, quum longus esset, & incuruaretur. Columella arculas tiliaceas laudauit. Virgilius læues dixit.

Nec tiliæ læues, nec torno rasile buxum.

De Acere. CAP. XXXI.

NVNC de acere dicemus. Plinius. Acer eiusdem amplitudinis, ferè tiliæ, operum elegantia & subtilitate cedro secunda.

Gręcis præcipuè Theophrasto σφένδαμνος, aliud genus κλινότροχον. Latinis acer, vel aceris, vt Solinus, sic quibusdam dicta, quòd acria artificũ ingenia propter eius præstantiam exerceat. Vel acer, ab acutie foliorum. Italis *acero*. Nomen.

Aceris alii bina alii terna statuũt genera, inquit Theophrastus. Primũ, quod cõmuni generis nomine acer vocatur. Secundum carpinum, tertiũ κλινότροχον, videlicet vt Stagiritæ distinguere solent. Plinius ab eo. Album præcipui cãdoris vocatur Gallicũ in Traspadana Italia, trans alpes nascẽs. Alterũ genus crispo macul. rum discursu, quæ quũ excellentior fuit, à similitudine caudæ pauonũ, nomen accepit. In Istria, Rhetiaq; præcipuũ. E viliori genere crassiueniũ vocatur. Græci situ discernũt. Campestre γλεῖνον vocãt, candidum esse, nec crispum, montanũ verò crispius, duriusq;, etiamnum è mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fissili ligno, cortice liuido, & scabro. Hoc alii genus propriè esse malunt, & Latinè carpinum appellant. Genus.

Theophrastus ita describit. Materies ei candida, atque neruata, ampla, platano in findendo similis, venis longioribus fluctuans, sed gracilis, macilenta, mollis. Omnia eius fissa in acutum compressa abscinduntur, nec ita secta mifissa, sed summum potius præfissa, multineruia minus sunt, quàm pro sua magnitudine esse debeant. Cortice paulò scabriori, quàm tilia vestitur, subliuido, crasso, spissiorique picea, inflectique contumaci. Radicibus paucis, sublimibus, crispisq; magna ex parte. Riguis potissimè nascitur, vt Idæi volunt, inuentuque rara est. De flore nasci aiunt fructum, non valdè oblongum, paliuro similem, verùm oblongiorem assignant. At verò Olympi incolæ carpinum montanam esse volunt: Acerem in planis nasci, candidam, rariorem corpore, minus crispã, quam nonnulli Gallicã vocãt, non acerem, marisq; materiem crispiorem esse, atq; contortã, & in planis potius nasci, germinareq; Descriptio.

maturius. In monte nascentem flauam, gratè coloratam, crispam & solidam esse, qua ad opera lautiora vtuntur. Semen reddit æstate. Macedoniæ incolæ quidem nec illas florere arbitrantur. Facilè capessit incremẽtum. Summa solifacie gaudens. Ab eo Plinius. Germinat paulò ante æquinoctium. Mares prius florent. Flos coloris herbacei, messibus reddit semen.

Solum. Riguis potissimum nasci tradidit Theophrastus. Plinius aquosis montibus gaudere dixit.

Materies. Cæditur post vindemiam, & Arcturum. Spissa & crispa materies. Hæc pauca Theophrastus. Sed Plinius, Acer operum elegantia, & subtilitate cedro secunda. Pulcherrimum verò est bruscum, multoq; excellentius etiam molluscum, tuber vtrumq; arboris eius: sed bruscum intortius crispum, molluscum simplicius sparsum. & si magnitudinem mensarum caperet, haud dubiè præferretur cedro. Nunc intra pugillares, lectorumq; filicios, aut laminas raro vsu spectatur. E brusco fiunt & mensæ nigrescentes. Etiamnum in siccis natæ præferuntur aquaticis. In laminas secatur, quarum operimento vestiatur alia materies. Dat & suber sectile. Mediaq; pars arborũ crispior, & quo propior radici, minoribus, magisq; flexilibus maculis. Hæc prima origo, luxurie arborẽ alia integi, & viliores ligno preciosiores cortice fieri, vt vna arbor sępius veniret. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ, nec satis. Sic lectis pretia quæruntur, sic acer decipit. Ex acere eximiæ mẽsæ fiũt, quę ob id acernæ dictæ sunt. Horatius.

Hic vbi sublatis puer altè cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit.

Fiebat & olim ex acere sceptrum Iouis, vt testatur Laertius in Pythagorę vita. Ouidius imparem coloribus vocat.

——— *Acerq; coloribus impar.*

De carpino. Cap. XXXII.

MONTANVM acerem Theophrastus carpinum esse inquit, ex aliorum traditione: campestrem verò acerem Gallicam vocari, & esse alios, qui carpinum diuersum genus aceris dicant. Nos de eo separatim tractabimus. vel tertium aceris genus, vel carpini genus. Equidem admiramur horum doctorum tam crassam vel supinam distinctionem; nam ita carpinus ab acere distat, vt homo à leone, quum carpinus vlmum simulet, acer platanum.

Nomen. Græcis ζυγία est, quòd ex ea materie, vt Vitruuius inquit, iuga in mentis comparentur, quæ apud eos ζυγία dicuntur. Latini ex Columellæ, & Plinii authoritate, carpinum dicunt. Itali *carpino*.

Descriptio. Carpino, ex Theophrasti descriptione, materies flaua, crispaq;, ampla, platano in findendo similis, sed gracilior, & macilentior, longior, atque mollior. Radices paucas sublimes, crispásve ferè magna ex parte habet. Auctu facillima. Ex Plinii verò, materie rubenti ligno, fissili, cortice liuido, & scabro. Apud nos vlmi effigie surgit, vt ei congener videatur, follicosa sobole seminis, simi-

les fauagines in caudatis lupulorũ floribus videre eſt. Caudice procero, cortice ſubalbicante, modice ſcabro. Ramos fundit copioſos, robuſtos, in latitudinem ſeſe diffundentes, folioſos, vmbratileſq́; ex iis per æſtatem petioli quidam pendent, in quibus triquetra quædam folia ſubpallida & craſſa, folliculari ſpecie circumquaque racematim dependent, quorum medius apex cæteros lõgitudine ſuperat, & inter hos pauca quædam capitula exeunt ciceris magnitudine, in quibus ſemen concluditur. Radicibus nititur firmis, craſſiſq́;.

Olympi montis incolæ carpinum montanum potius eſſe volunt, dixitque prius Theophraſtus montes amare, & in plana deſcendere, ex Plinio. *Cœlum.*

Theophraſtus poſt vindemiam, & Arcturum cædi dixit. Carpinus ſpiſſa, & criſpa, duriſſimaq́; eſt, hanc itaque prius quàm terebrum experiatur macerant, quò facilius molleſcens perforari queat. Lectis, ſumptuoſioribus fabricis, iugiſq́; iumentorum apta. Plinius, Facibus nuptiarum familiariſſima. Higinius manubria ruſticis carpinea optima dicit. Vitruuius. Eſt minima ignis, & terreni miſtione, aëris autem & humoris ſumma continetur temperatura, non eſt fragilis, ſed habet vtiliſſimam tractabilitatem. Palladius vtiliſſimam materiem habere dixit. *Materies.*

De Oppulo. Cap. XXXIII.

SVNT qui montanam oppulum Theophraſti acerem dicant. Dicemus de oppulo, quæ arbuſto Gallico faciendo multum laudatur à Columella, quod vocant rumpotinum, quum maximè vitem alere videatur. At quia rarã neq; idoneam frondem pecori præbet, à pleriſq; repudiata eſt.

Oppulus à Varrone, & Columella dicitur. Ab Italis *oppio*. *Nomen.*

Columella oppulum ſimilem orno arborem dicit, humilem, & non frondoſam. Infra vlmi proceritatem ſubſidet. Caudice recto, enodi, rarioribus ramis brachiato, frondibus ferè vitigineis, ſed raris & anguſtioribus, baccis racematim dependentibus, prima pubertate viridibus, à maturitate puniceis. Semina vt alæ locuſtæ. *Deſcriptio.*

Aſpera, & ſiticuloſa horret, ex Columella. Nos in frigidiſſimis vidimus. *Cœlum.*

Qui arbuſtum conſtituere velit, annum ante, quàm deponat arbores, ſcrobes faciat quatuor pedum quoquouerſus. Dein circa Calendas Martias, in eandem ſcrobem, vlmum, & oppulum, vel fraxinum deponat, vt ſi vlmus defecerit, oppulus, vel fraxinus locum obtineant, ſi autem vtraque vixerit, altera eximatur, & alio loco deponatur. Arbuſtum inter quadragenos pedes diſponas, vt & arbores & vites conualeſcant, & ſegetes vmbra minus laborent. Depoſitam arborem ſæpius circumfodito, nec citra triennium ferro tetigeris. Completis ſex & triginta menſibus, ad recipiendam vitem formabis, & ſuperuacuos ramos amputabis, alterna brachia in modum ſcalarum relinquens, alterniſque annis. Sexto anno ſi iam firma videbitur, maritabis hoc modo. Ab ipſo arboris crure pedale ſpatium intermittito, deinde *Satio.*

fulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in dupondium & ſemiſſem latum, cum feceris, patiere minimè duobus menſibus eum tempeſtatibus verberari: tum demum circa Calend. Martias vitem de ſeminario, ne minorem quidem decem pedum ſternito, & adminiculato, & reliqua, vt dicemus ſuo loco.

Materies. Lignum album aceri ſimile. Fiunt ex ea patinæ inciſoriæ menſarum, & ollarum coclearia.

De Platano. Cap. XXXIIII.

AD aquaticas ſyluestres arbores deſcendemus. De platani præconio multa apud Plinium. Sed quis non miretur iure arborem vmbræ gratia tantùm ex alieno petitam orbe? Platanus hæc eſt, per mare Ionicum in Diomedis inſulam eiuſdem tumuli gratia primùm inuecta, inde in Siciliam tranſgreſſa, atque inter primas donata Italiæ, & iam ad Morinos vſque peruecta, ad tributarium etiam pertinens ſolum, vt gentes vectigal & pro vmbra pendant. Dionyſius prior Siciliæ tyrannus Rhegium in vrbem tranſtulit eas, domus ſuæ miraculum, vbi poſtea factum gymnaſium: nec potuiſſe in amplitudinem adoleſcere, & alias fuiſſe in Italia, ac nominatim Hiſpania, apud authores inuenitur. Hoc actum circa captæ vrbis ætatem, tantumque poſtea honoris increuit, vt mero infuſo enutrirentur. Compertum id maximè prodeſſe radicibus, docuimusque etiam arbores vina potare. Commendatio arboris eius non alia maior eſt, quàm ſolem æſtate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoque ac ſuburbana ſua Claudio Principe Marcelli Eſeruini libertus, ſed qui ſe potentiæ cauſa Cæſaris libertis adoptaſſet, ſpado Theſſalicus prædiues, vt meritò dici poſſet is quoque Dionyſius, tranſtulit id genus. Durantque etiam in Italia portenta terrarum, præter illa ſcilicet, quæ ipſa excogitauit Italia. Sub eius vmbra delectatum Xerxem Herodotus ſcribit diem integrum cum exercitu conſumpſiſſe, atque vt capti amore ſolent, donaſſe muneribus, & quod ridiculo proximum eſt, tanquam pellici Melendonium quendam cuſtodem reliquiſſe. Extat Themiſtoclis Athenarum Principis de platano præclara, quæ circumfertur ſententia: nam poſtquam ampliſſimè patriam ſuam promeritus eſſet, quum ſæpius à ciuibus conuicio inceſſeretur, dixiſſe, Quid negotium faceſſitis iis, qui nobis fuere benefici? ſeque conſimilem platano dicebat, ad quam decurrunt, quos imber inſectatur, mox ſerenitate reddita, velleretur ab eiſdem. Ælianus de animalium naturis ſcribit noctuas mira quadam & ingente ſolertia à ciconiis ſubmoueri à nido longius, platani foliis ingeſtis, quorum contactu ſtuporem contrahunt noctuæ, ita vt oblæſionis quidpiam inferre deinceps nequeant. Scribunt & hoc genus animalis à ſtabulis abigi, ſi in eis folia appendátur. Veſpertilionis tactu ciconiarum oua ſterilia redduntur, verùm ad illatum maleficium hoc natura facere remedium

edo-

edocuerunt: platani folia ſuis nidis ingerunt, vt aduolantes veſpertiliones natura torpore comprehenſæ perniciem afferre nequeant. Iucunda eius vmbra, quamuis craſſa. Licet gramini credere non ſoli, haud alia lætius operiente toros. Ex Plinio. Genialis dicta, vtpote ad delicias nata. Vnde Genius eius foliis coronatur. Socrates non aliam ob cauſam à Mileſiis reprehenſus, quàm quòd per platanum iuraret, ex Maximo Tirio. Tradit Plinius Laodiceæ Xerxis aduentu, platanum in oleam mutatam, & eiuſmodi oſtentis Ariſtandri apud Græcos volumen ſcatere. Peloponneſum platani folii figura eſſe Geographi prodiderunt, propter eius receſſus, & prominentias.

Græcis πλάτανος, & πλατάνιστος dicitur, à πλάτυς, quod latum eſt. Vnde quidam Platoni diuino Philoſopho nomen inditum fuiſſe ſcribunt, quòd is latis humeris præditus eſſet. Plataniſtos etiam Græci ſpatioſa loca vocant, longè lateq; patentia, à platani foliorum amplitudine. Hac tamen voce pro platano vſus eſt Homerus. Hippocrates ſaxum mari extans platamonem vocat. Vnde locus in ſuburbio Neapolitano vulgò platamone vocatur. Ingens ſaxum mari præceps. Latini platanus. Itali *piatano*. *Nomen.*

Theophraſtus ita deſcribit. Folio amplo, pediculo longo, propendenti, tremulo, & deciduo. Sed in Creta inſula ad Cortyniam platanum fuiſſe fertur apud fontem quendam, quæ folia hyeme non amitteret, ſub qua à Ioue compreſſam Europam indigenæ fabulantur. Semen manifeſtum producit. Radice prælonga, & ſi ſedem nacta ſit expeditam, ſubire quantumuis, & euagari poteſt, modò ne aliquid obſtet, & aquæ ſuppetant, qualis in Lycia Athenæ fuiſſe traditur, quæ iuxta aquæductū nouella adhuc in dodrantes ferè centum progreſſa eſt. Auctu facilis, vt aquaticæ omnes. Cortex diſrumpitur. Vitæ longitudo à fabularum authoribus tradita patet. Sunt qui Delphicam platanum, & alteram in Caphyis Arcadiæ ſtantem, ſatas Agamemnonis manu dicant. Dioſcorides, & Nicander meminere pilularum platani ſcabrarum, lanuginoſarumque. Varro à Theophraſto, Platani radices latius fundunt, vſq; eò vt Theophraſtus ſcribat Athenis in Lyceo, quum etiamnum platanus nouella eſſet, radices trium, & triginta cubitorum egiſſe. Itemque Cretæ ad Cortyniam dicitur platanus eſſe, quæ folia hyeme non amittat. Itemque in Cypro, vt Theophraſtus ait, vna. Plinius. Cortice rimoſo. E radice ſoboleſcit. Eſt amplitudo, & magnitudo ingens. Memoratur quæ in ambulatione Academiæ Athenis fuerat cubitorum XXXVI: & quæ in Lycia gelidi fontis ſocia amœnitate, itineri appoſita, domicilii modo caua, LXXX atque vnius pedum ſpecu, numeroſo vertice, & ſe vaſtis protegens ramis arborum inſtar, agros longis obtinens vmbris, ac ne quid deſit ſpeluncæ imagini ſaxea intus crepidinis corona muſcoſos complexa pumices, tam digna miraculo, vt Licinius Mutianus ter coſ. & nuper prouinciæ eius legatus prodendum etiā poſteris putarit, epulatum intra eam ſe cum duodeuiceſimo comite, largè ipſa toros præbente fronde, ab omni afflatu ſecurū, optantē im- *Deſcriptio.*

brium per folia crepitus, lætiorem, quàm marmorum nitore, picturæ varietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caii Principis, in Veliterno rure mirati vnius tabulata, laxisque ramorum trabibus scamna patula, & in ea epulati, quum ipse pars esset vmbræ xv conuiuarum, ac ministerii capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidum. Viuax admodum est. longitudo vitæ fama à fabularum authoribus traditæ testimonio patet. Delphicam platanum, & alteram in Caphis Arcadiæ stantem Theophrasti adhuc ætate satas Agamemnonis manu prædicant. Cito germinat. Maxima ei radix à cedro est. Hæc Plinius. Iuxta Amymonæ fontem, & prope Lernam paludem, alia enata, Græcorum fabulis etiam memorabilis, quòd sub ea hydram serpentem educatam ferant, authore Pausania. Sed verè cortice crasso est platanus, & subalbicante, folio amplissimo, ticini modo diuiso, rubro pediculo, pilulis scabris, lanuginosisque, flosculo pallido, minuto. Fructus Dioscoridi σφαιρίον, Plinio pilula dicitur. De arboris altitudine Horatius in odis:

Cur non sub alta vel platano?

Et Ouidius:

Nobilior pomis, platano conspectior alta.

Genera. Plinius dum platani meminit, ait: Sunt & chamæplatani coactæ breuitatis, quoniam etiam arborum abortus inuenimus. Hoc quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem, & serendi genere, & recidendi. Primus Cn. Matius ex equestri ordine, Diui Augusti amicus, inuenit nemora tonsilia intra hos LXXX annos. Platanus nullo sexu distinguitur, sed quasi vidua degens, vt omnis vel mas, vel fœmina dici possit: nil enim de earum sexu constat. Vnde ab authoribus vidua vocatur. Martialis,

Viduaq; platano.

Locus. Platanum Theophrastus palustrem, & aquarum prææuidam dicit. In Nilo prouenire, at in Adria negant, præterquã circa Diomedis delubrum, inq; vniuersa Italia esse raram affirmant, quamquam multi, magnique fluuii vtrobiq; diluunt, sed locus sanè recusare videtur. Dionysius tyrannus maior ambitiosius contendens in Rhegio conseuit in hortis eas, quæ nunc in gymnasio stant, nec vllam magnitudinem capere possunt. Contrà alia loca platanum habent plurimam. Aquas amare Ouidius ostendit.

Quàm platanus riuo gaudet, quàm populus vnda,
Et quàm limosa canna palustris humo.

In sacris literis, Quasi platanus exaltata sum iuxta aquas.
Nobis in Sarni fluuio videre contigit, & Romæ locis aquosis.

Satio. Platanum seri semine demonstrat Theophrastus: nam & manifestum producit, eoque gignitur, quod tum aliis, tum illo præcipuè indicio constat, etenim in tripode æneo platanus aliquando prouenisse narratur. Quod ex aliquo

aliquo latitante primordio exoriri putandum est, putredine, vel aliqua mutatione facta, si semen delapsum excipiatur in arbore, comprehendaturq; putredine aliqua subiacente tenera. Sic aliud in alio nasci, & adolescere potest. In platano laurus aliquando orta, quod tanquã ostentũ interpretantur. Quum enim in partem arboris conuersam penè in terram putredine semẽ deciderit, pullulat, viuitque, subinde alimentum ex subiecta capiens arbore. Nascitur etiam auulsione, quam etiam si quis prægrandem, eamque cum arbore se exæquantem transtulit, perdurare optimè potest. Didymus semine, & auulsione nasci tradidit. Plinius, Ex ea primum satæ in Creta (vt est natura hominum nouitatis auida) regenerauere vitium. Apud nos taleis seritur, & optimè comprehendit, & in amplam magnitudinem auctam vidimus. Mero radicibus affuso maximè ali tradidit Plinius, compertumq; prodesse, docuimusq; etiam arbores vina potare.

Capacissima omnium insitione platanus, authore Plinio, verùm saporem corrumpit. Virgilius malos recipere dixit. *Insitio.*

Et steriles platani malos gessere valentes.

Palladius cerasos recipere.

Vmbrantes platanos, & iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra suis.

Diophanes recipere ficum & malum, à qua rubicunda eueniunt mala. Africanus rhodacenum recipere, à qua etiam rubicunda rhodacena fieri.

Platani materies lentore non caret, sed maximè humida est. Indicium, quòd post cæsuram, erecta materies multum humoris emittit. Tornatus nauibus rotundis etiam ex platano, lentitiam enim firmitatemq; adesse oportet; sed deterrimus, celeriter enim putrescit. Dum comburitur fumosa est, quia humida. Vna hæc securim tolerat, & subuersa flatu ab radicibus reponi solet, viuitque, quod in Antandro euenit. Quũ enim platanus procidisset, ramis amputatis, truncoque securi luxato, surrexit noctu, leuata onere, atque reuixit, & cortex iterum circumtexit: erat duobus lateribus circumdolata, longitudine decem cubitis maiori, crassitudine, vt quatuor viri non facilè amplecterentur. Causam hanc esse putarunt, quòd arbos prostrata parte altera, plurimum terræ euulserit, mox flatus noctu ingens aduersusq; secutus, eam promouerit, ramisq; occurrens, seque insinuans, erexerit. Non solum plagã tolerat, sed etiam lignis detractis caudici indomita manet, probeque germinat, quum humida sit, quod & facit pars magna earum arborum, quæ iuxta aquas assurgunt. Plinius quæ à Theophrasto accepit habet. Antandro etiam platanus circumdolatis lateribus, restibilis sponte, tacta, vitæque reddita, longitudine XV cubitorum, crassitudine quatuor vlnarum. Est lentitia platano, sed madida, sicut alno. Inopia cogit aliquando luminum causa oleum fieri è platani baccis, aqua & sale maceratis. *Materies.*

De populo. Cap. XXXV.

POPVLVS arbustis notissima, necessariaque. Inter infelices, damnatasq; religione recensetur à Plinio, quod neq; seratur vnquã, neq; fructum ferat. Apud aliquos feralis habita; nam Rhodij ludos funebres in honorem Tlepolemi à pueris impuberibus populo coronatis celebrari faciunt. Per eã quoq; antiquitus tẽpus indicabatur, tum quòd bicoloribus foliis prædita sit, præsertim alba, nam ex vna parte niuei, vel cerussati est, ex altera, porracei viridissimi coloris, ex quibus præcipuas temporis partes, quippe diem, ac noctem referre videtur, tum quod hoc quoq; habet commune cum tempore, quòd eius folia post solstitium circumaguntur, nec alio argumento certius intelligitur sydus confectum. Ideoque Probus Herculi dicatam dicit, quod Physici tempus per Herculem interpretantur. Virgilius. *Populus Alcidæ gratissima.*

Idem in iuuentute fronde populnea velatam dicit ἥβην, id est Heben Herculis vxorem, siue iuuẽtutem. Salij ad Herculis aram sacra facientes populnea fronde coronabantur.

> ——— *Herculea bicolor quum populus vmbra*
> *Velauitq; comas, foliisq; innexa pependit:*
> *Tum Salij ad cantus incensa altaria circum*
> *Populeis adsunt euincti tempora ramis.*

Alij ad fabulas referunt. Pausanias albam populum acheroidẽ vocat, (contrà Aristoteles nigrã) quod is nempe Hercules primùm Acheronte Thesprotidos amne genitam ad Græcos transtulerit. Homerus verò acheroidam appellauit, propter Acherontem inferorum fluuium. Quum enim apud inferos Hercules descenderet, & labore defatigaretur, corona ex hac arbore contexta caput propter sudorem velasse dicitur. Vnde foliorum pars altera, quę temporibus adhęrebat, sudore abluta exalbuit, pars verò exterior, propter fuliginem tetri fumi obscura facta est, qui colores in ea permanserint, vt bicolor postea fuerit. Alij volunt eum ab inferis redeuntem primùm arborem istam cõtemplatum, atq; se inde coronasse, conueniente plantæ colore albo huic euentui, quum è tenebris in lucem commearet. Inde quũ ex inferis euasisset, & eos surculos in Acherontis ripam seuisset, seminium id latè propagatum.

Nomen. Alba populus Græcis λεύκη dicitur, nigra Homero αἴγειρος, & ἀχερωὶς, sic enim Aristoteli dicta, ob dictã causam. Libyca Theophrasto, & κερκίς. Latinis populus. Neapolitani albam *allano* vocant iuxta Capuam, nigram verò *pioppo*.

Descriptio. Theophrastus ita depingit. Arbor altissima, ingentiq; magnitudine exurgit, Caudice procero, erectoq;. Cortex constat carne, & neruo. Foliorum figura mutatur, nam in iuuenta sunt circinatæ rotunditatis, in senecta angulosæ. Habetque cum paucis hanc proprietatem, quod eius folium circumagatur æstiuo solstitio, hoc est supinas foliorum partes conuertat, eoque argumento rustici solstitium confectum intelligunt. Auctu quàm facilis, maturè germinat, & ante æquinoctium. Vtrum ferat fructum varia sententia est. Arcades

sterilem

ſterilem putant. Ex radicibus facile germinant alba, nigraque populus : nam viuaces, & ſteriles ſunt, quod nulli ex reliquis datum eſt.

Theophraſtus tria genera recenſet. Populus alba corpore erecto, excelſior, læuiorq́; nigra, figura foliorum ſimili. Lignum, quum cæditur, albedini ſimile eſt. Florem habere nõ exiſtimant. Et libro de cauſis: fronde latiore, cortice læuiore, atq; omnino ſucco lætiore, quàm nigra eſt, ſed eadem in ſenecta ob alimenti inopiã haud procul eſt à ratione, vt & frondem anguſtiorẽ, & corticem ſcabriorem habeat, & quicquid euenire iis ſolet, quæ nõ æquè alimento abundant. Omnino fortaſſe mirũ non eſt, quod in hac euenit, quum in proximum, atq; ſimile quodãmodo tranſeat. Nam & in animalibus mutationes eiuſmodi pleraſq; videmus, alias in generatione, vt quum in cæteris, tum in iis, quos papiliones vocamus. Et oleagnum deſcribens dicit eſſe flore populi albæ, verùm minori. Hæc vetuſtate in nigram degenerat, tum fronde, tum tota ſpecie: totius arboris mutatio ſpontè exoriri videtur. Nigra cum alba vniformis, corpore erecto, ſed humiliori, ſcabriorique. Albæ figura foliorum ſimilis, ſed anguſtiorum ſcabriorumque. Cortice in totum ſtrigoſiori. Ligno vtriq; par candor, neq; florent. Arcades ſteriles putauere. At in Creta & populi nigræ complures fructificant, vna apud aditum ſpeluncæ Idęæ, qua munera deo dicata conſeruantur, altera parua ab ea proxima ſtat, & vlterius duodecim plurimũ ſtadia ad fontẽ quendam Sauri dictũ pleræq; ſunt, & in mõte proximo ab Ida, cui Cedrio nomen, nec nõ & circa Tireſiam. Alpina populo albæ nõ abſimilis eſt, tum magnitudine, tum verò quod ramis albicantibus ſpargitur, folio hederæ, ſed parte altera ſine angulo, altera oblongo, inq; angulũ exeunte acutũ. Colore parte reſupina, pronaq; ferè ſimili, pediculo prolixo, tenuiq; annexo. Quãobrem nõ erecto ſed inflexo, cortice aſperiori, quàm populus alba, ſcabrioriq;, vt pyrus ſylueſtris. Plinius ab eo. Populi tria genera, alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungisq; enaſcẽtibus laudatiſſima. Alba folio bicolor, ſupernè candicans, inferiori parte viridi. Huic, nigręq;, vt crotoni, folia in iuuenta circinatæ rotunditatis ſunt: vetuſtiora in angulos exeũt. Populorum foliis grandiſſima lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numeroſiore candida) vt iulus. Mirũ quod populo albæ euenit: circũaguntur enim folia eius poſt ſolſtitiũ, nec alio argumẽto certius intelligitur ſydus confectum. Alibi bryon vocat vuam populi albæ. Et alibi vuarum populi albæ meminit in vnguentis vſus, & ſeminis populi nigræ. Dioſcorides ſemen populũ proferre dixit. Sed nigra populus apud nos in arbuſtis frequentior. Folio rotundo, oblongo, ſupernè acuto, initio claro, mox atrouirente, pediculis oblongis. Vere in pediculis oblongis racematim naſcitur vua, acinuli rotundi, piperis ritu, intus lanuginem continet in pappos euaneſcentem. Radice vaga per ſumma ceſpitum. Alba fluuiorũ, riguorumq; aſſecla. Foliis ſupernè virentibus, ſubtus incauis, tuſſilaginis ritu. Iulos, ſiue foliorum exortum, ſalicis modo profert. Libyca minus frequens, minore, & breuiore folio, duriore, obtuſiore, circumcriſtato, ſinuatoque. Cortice craſſo, læui, primùm viridi, mox cineritio.

Genera.

Cœlum. Populos in plana descendere Theophrastus inquit. Varro tepidiora amare scripsit. Plinius montes amare dixit. Diximus nos in senecta cortice scabro, crassoque esse, ob id quodcunque cœlum substinet, tepidum, frigidumque.

Solum. Populus rigua, & flumina sequitur. Ouidius.

Quàm platanus riuo gaudet, quàm populus vnda.

Et Virgilius.

Populus in fluuiis.

Sed iuxta Nilum nulla populus, etsi fluminum amantissima. Cortice læui, ob id aquosa arbor. Radice per summa cespitum vaga, ob id leue solum quærit. Horret siccum, arenosum, & præcipuè gypsosum, in eoque languida, breuique durans. Lætius in cauis, quam planis, & in iis melius, quàm collibus germinat. Vulturnus albas, Campania reliqua nigras, & Libycas alit.

Satio. Plinius semine seri dixit. Populis eadem ratio semine, qua vlmos ferendi, transferendi quoque è seminariis easdem & syluis. Mutantur arbores & colore, fiuntque ex nigris candidæ, non semper prodigiosè, & maximè quæ ex semine nascuntur: vt populus alba in nigram transit. Recentiorum aliqui semine seri putant, quoniam populi semen perfectum est, colore subalbicāti, prius quàm frondes pullulent, seratur loco humido ac cœnoso, quumque enatum fuerit, transferatur. Sed hæc insana opinio videtur, quum populorum semen sit imperfectum, idque ex aspectu liquido videtur, alio modo natura eius satum demonstrante. Diximus radices summa telluris cute spargi: ob id facillimè radicibus seri, & pullulare posse videmus. Theophrastus celerrimè & pulcherrimè nasci ex auulsione dixit, si locum idoneum, cultumque congruum adipiscatur, quemadmodum quæ lucos, & aquas desideret: si quis enim eam prægrandem, & arbori se exæquantem transtulerit, perdurare optimè posse. Populos quia festinantius germinant, disponi quoque maturius cōuenit, hoc est ab idibus Februarij, plantis & ipsas nascentes. Plinius. Quintilij Octobri mense serunt. Nasci quoque ex trunco idem protulit, cuius pars defixa seri non recusat, tam alba, quàm nigra. Ex suis etiam ramulis nasci dixit, quia cortex nitidus, crassus, succosus. Sed modus ramo serendi Neapoli frequentissimus est, quum singulis annis in complendo arbusto, vento tempestatibusq; deturbatas restituimus. Ex nouella populo eligantur rami nitidissimi, læues, recti, non ramosi, ætate duorum vel trium annorum, prægnantes & germine turgentes, silente vel finiente Luna. Ramosos ideo reiicimus, ne quum emundētur ramuli ex crebris plagis, frigori & Soli sint obnoxij. Signetur pars, quæ Boreæ obiecta erat in arbore, vt in scrobibus seratur, vt in ipsa arbore steterant. Imum crus in vngulæ bouis formam resecemus, immuni cortice, ne sauciet ur, repliceturque, ex ea enim parte radiculas speramus. & pars illa, quæ scrobibus immergetur, acuta cultri acie vulneretur pluribus locis vsque ad lignum, vt inde facilius radiculæ eliciantur. Dein scrobes trium, vel quatuor pedum altitudine excauentur in plano, quatuor, vel quinque in cliuo, in earum me-

rum medio bipalio trium vel quatuor pedum profunditate foramen excauetur, & eiuſmodi hiatu populeus ramus mergi debet, obuertaſq́; partem illam Boreæ, quam ſignaueras. Sic iniecta paulatim terra querno palo, vel graui ſpiſſius calcetur: ne laxitas inter excipiens foramen & hoſpitem truncum intercipiatur, ſic donec foramen expleatur, mox tota ſcobs repleatur, calceturq́ue. Optimè feceris, ſi prius quàm ſeueris, denis vel quindenis diebus aquis immoretur truncus. Si tamen ventus validus, & vehemens fuerit, vt ex concuſſione foramen hiet, denuò calcentur, immuni ſemper cortice, ne obtundatur: poſt triennium, vel quadriennium decacuminentur, & rami in tabulata diſponantur, vt dicemus. Sunt qui truncos ſine cacumine ſerant, ſic minus à ventis conuelli ſperantes. Plinius. Eiuſdem rei cauſa populus alba ſeritur, bipedaneo paſtinatu, talea ſeſquipedali, biduo ſiccata, palmipede interuallo, terra ſuperiniecta, duorum cubitorum craſſitudine. Eiuſmodi taleæ ramiq́; verno tempore plantantur, priuſquam pullulent. Sunt qui dicant tam viuaci natura populum conſtare, vt ſcobes, & ramenta corticum, ramorumq́ue in terrã proiectorũ, cõcipiant, & radicentur, & in ſyluam excreſcant. Sed Dioſcorides memoriæ prodidit, corticẽ nigræ, & albę populi cõciſum in partes minimas, & ſulcis ſtercoratis inſparſum, edules, innoxioſq́; toto anno reſtibiles creare fungos.

Theophraſtus. Populi materies, dum cæditur, albicat. Lignum dum vritur, multum eructat fumum, vt humidum, & paluſtre. Vitruuius, Populus alba, nigraque, ignis & aëris ſatiatè, atq; humoris temperatè, parum terreni habentes, leniori temperatura comparatæ, egregiam habere videntur in vſu rigiditatem. Ergo quum non ſint duræ terreni miſtione propter raritatem ſunt candidæ, & in ſculpturis commodam præſtant tractabilitatem. Plinius, Frigidiſſima quæcunque aquatica, vt populus: lentiſſima autem, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima: quorum plaga contrahit ſe protinus, clauditq́; ſuum vulnus, & ob id contumacius tranſmittit ferrum. Contra omnia inferiora pandatur. In laminas ſecatur, quarum operimento veſtiatur alia materies. Palladius. Populus vtraque in ſculpturis neceſſaria. *Materies.*

Dioſcorides reſinam effundere aut lachrimam populos commemorat, quę in Padum amnem defluat, dicunt coire in ſuccinum, quod electrum vocant, alij chryſopho. Id attritu iucundum ſpirat odorem, & aurum colore imitatur. Plinius ruſticas tranſpadanas ex electro monilia geſtare affirmat. Phaetontis fulmine icti ſorores fletu mutatas in arbores populos, lachrymis electrũ omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus ſit Elector, plurimi Poëtæ dixêre, primiq́;, vt arbitror, Æſchylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. quod eſſe falſum Italiæ teſtimonio patet. Ouidius fabulatur Phaetontem Solis, & Clymenes filium, quum ipſi obiiceretur ab Epapho illum nõ de Sole, ſed adulterio procreatum, ad parentem venientẽ petiiſſe, vt vnius diei ſui currus regimen haberet: patrẽ, tametſi ęgrè, tandem illi conceſſiſſe. itaq; conſcenſo curru, *Reſina.*

solitam viam aberrauisse, cœpisseq́; cœlum, & maximam orbis partem incendio conflagrari. quod videns Iuppiter, eum fulmine icit, qui in Eridanum lapsus est, quem sorores Heliades lugentes, deorum commiseratione, in populos versæ sunt, quarum lachrymis fit electrum.

Inde fluunt lachrymæ, stillatáq; sole rigescunt
De ramis electra nouis, quæ lucidus amnis
Excipit, & nuribus mittit gestanda Latinis.

Sed Lucianus huius rei scrutandi gratia ad Padum se cõtulit, serioq́; fatetur, neq; populos ibi esse, neq; succinum ibi defluere, nec deniq; reperiri. Scripsit Zoroaster, Electrum lapis, siue succinũ omnia paleosa & leuia ad se ipsum trahit, præter ocymum.

De vlmo. CAP. XXXVI.

SEQVITVR vlmus syluestris arbor, & aquarũ alumna. Plinius materie, vitiumq́; amicitia vlmũ prestare dixit. Cato vlmos circũ vias seri debere precipit, vti frondẽ ouibus & bubus habeas, & materia, si qua opus erit parata sit. Varro in septis prædij serit, ne familiæ rixẽtur cum vicinis, nã & substinet sepẽ, & colit aliquot corbulas vuarũ. Narrat Virgilius frondẽ bubus ꝑbere iucundã.

Viminibus salices fœcundæ, & frondibus vlmi.

Nomen. Græcis πτελέα. Latinis vlmus. Italis *olmo.*

Genera. Theophrastus duo vlmi genera constituit, alterum ὀρειπτελέαν vocat, quod Theodorus montiulmum interpretatur, quasi montanam vlmum dicas: alterum, vlmum. Virgilius plura vlmi genera esse dicit,

Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec salici.

Columella duo vlmi genera facit, gallicũ, & vernaculũ: illud atinia, hoc nostras dicitur. Plinius quatuor genera facit, duo Græcorũ, quæ ex Theophrasto excepit. Greci duo eius genera fecere, montosam, & campestrẽ. Italia attineas vocat excelsissimas, alterum genus gallicas, tertiũ nostrates, quartũ syluestre.

Descriptio. Theophrastus ita sua genera describit. Vlmus fruticosior est, montiulmus auctior. Folium indiuiduum, leniter circumserratum, oblongius quàm pyro, scabrum non læue. Præstat hæc arbos & amplitudine, & altitudine, sterilis putatur. Gummi in petiolis gignit, & animalia quædam culicea, & amenta peculiaria gerit. Autumno multa minuta, nigra, ceteris verò temporibus quid ferat, minus animaduersum est. In vlmo cradę gignuntur, quę si asperis, aridis, ventosisque locis steterit, ita omnino fiat necesse est. Deniq; qui proximus terræ, & quasi iuxta caudicis caput conuenerit, hic senescens crassior redditur. Vuas affert, & folliculos quosdam. Folium insectum. Illud sanè peculiare, quod vlmo accidit: vertit enim partes supinas mox post solstitium estiuũ, eoq́; argumento rustici solstitium confectum intelligunt. Et in causis. Folia circumaguntur æstiuo solstitio, quòd eo potissimum tempore folia decidant. quum igitur foliorum agatur profluuium, cuncta aliqualiter affici necesse est, & quæ infirma, & quasi

quaſi ſenio confecta, exareſcunt, & decidunt, reliqua circũaguntur tantummodo. Semen habet, ſed latitat. Prorſus abſurdũ ſimul, & mirandum apparet, ſi qua ex imperfectis valeant generare, præſertim arborũ naturas ſteriles, ceu vlmi. Columella, Atiniam vlmũ Tremellius Scropha nõ ferre ſamarã (quod eſt ſemẽ eius) falſo eſt opinatus. nam rariorẽ ſine dubio creat, & icciro pleriſque ſterilis videtur, ſeminibus inter frondẽ, quam prima germinatione edit, latentibus. Eſt autẽ vlmus longè lætior, procerior, quàm noſtras, frondemq́; iucundiorẽ bubus præbet. Plinius. Montoſa amplior, campeſtris fruticoſa, Italia attineas vocat excelſiſſimas, & ex iis ſiccanas præfert, quæ nõ ſint riguæ. Alterum genus, gallicas. Tertium genus noſtrates denſiore folio, & ab eodem pediculo numeroſiore. Attineæ nõ ferunt ſamara: omnesq́; radicum plantis proueniunt, reliquæ ſemine. Ex eo fluit gũmi, & culices ibi naſcuntur. Vlmus atinia ſemen nõ fert, infelix exiſtimatur, damnataq́; religione, quæ neq; ſeratur vnquam, neque ferat fructum. Folia ramuloſa. Inter primas germinat. Ab radice brachiata naſcitur. Corticis humor ſaliuoſus.

Lucos, aquasq́; deſiderat. Ex Theophraſto ὀρειπτελέα gaudet montibus, in *Cœlum.* plana etiam deſcendit. Apuleius vlmũ humectis locis gaudere ait. Plinius. Abit & in montoſa vlmus. In Ida Troadis raram vlmũ Theophraſtus dixit, etſi aliis arborũ generibus fertiliſſima ſit. Col. in nebuloſa. Columella pingui ſolo, & *Solum.* modice humido, variisq́; ſoli generibus prouenire dixit. Theophraſtus ſemi- *Satio.* ne prouenire ſcripſit: nam illud indiciũ affertur, quum enim flatibus delatum ſemen in loca proxima fuerit, naſci arborẽ aiunt. Columella vlmarium ex ſemine faciendũ docet, vt in arbuſto emortuas, aut ſenio, & tempeſtate afflictas nouellã ſobolem ſubſtituere poſſis: quod facilè eueniet, ſi vlmorũ ſeminarium paratum habeas, quod & quale, & quomodo faciendũ ſit, ita præcipit. Igitur bipalio primò terrã paſtinabimus, ac diligenter occatam, & reſolutam verno tempore in areas cõponemus. Samarã deinde quæ iam rubicundi coloris erit, & compluribus inſolata diebus iam erit, vt aliquẽ tamen ſuccum, & lentorem habeat, iniiciemus areis, & eas totas ſeminibus ſpiſſe cõtegemus, atq; in cribro putrem terrã duos alte digitos incernemus, & modicè rigabimus, ſtramẽtisq́; areas cooperiemus, ne prodeuntia cacumina ſeminũ ab auibus prærodantur. Vbi deinde prorepſerint plantæ, ſtramẽta colligemus, & manibus herbas carpemus, idq́; leuiter, & curioſè faciendũ eſt, ne adhuc teneræ, breuesq; radiculę vlmorũ conuellãtur: atq; ipſas quidẽ areas ita anguſte cõpoſitas habebimus, vt qui runcaturi ſunt, medias partes earũ facilè manu cõtingant: nã ſi latiores fuerint ipſis ſeminibus, quæ proculcata erunt, noxã capient. Æſtate deinde prius quàm ſol oriatur, aut ad veſperũ, ſeminaria cõſpergi potius, quàm rigari debẽt, & quũ ternum pedũ plantæ fuerint, in aliud ſeminariũ transferri, ac ne radices altius agant (quæ res poſtmodũ in eximendo magnũ laborem affert, quũ plantas in aliud ſeminarium transferre volumus) oportebit nõ maximos ſcrobiculos ſeſquipede inter ſe diſtantes fodere. Deinde radices in nodum ſi breues, vel

in orbem coronæ ſimilem, ſi longiores erunt, inflecti, & oblitas fimo bubulo ſcrobiculis deponi, ac diligenter circumcalcari. Poſſunt etiã collectæ cum ſtirpibus plantæ eadem ratione diſponi, quod in atinia vlmo fieri neceſſe eſt, quæ non feritur è ſamera. Sed hæc vlmus autumni tempore melius, quàm vere diſponitur, paulatimq; ramuli eius manu detorquentur, quoniã primo biennio ferri reformidat ictum, tertio demum anno acuta falce abraditur, atque vbi translationi iam idonea eſt, ex eo tempore autumni, quo terra imbribus permaduerit, vſque in vernum tempus, antequam radix vlmi in eximẽdo delibretur, rectè feritur. Igitur in reſoluta terra ternũ pedum quoquouerſus faciendi ſcrobes; at in denſa, ſulci eiuſdem altitudinis, qui arbores recipiant, præparandi, & deinde vlmi conſerendæ, vt earum rami ad orientem, & in occidentem dirigantur, quo plus ſolis mediæ arbores, quibus vitis applicata, & religata innititur, accipiant. Sed Plinius breuius docet. Vlmorũ, priuſquam folio veſtiantur, ſamara colligẽda eſt circa kal. Martias, quũ flaueſcere incipit, deinde biduo in vmbra ſiccata, ferẽda denſa in refracto, terra ſuper minutatim cribrata craſſitudine, quæ in cupreſſis. Pluuiæ ſi non adiuuent, riganda. Deferendæ ex arearum venis poſt annũ in vlmaria, interuallo pedali in vnamquamq; partẽ. Maritas vlmos autumno ſerere vtilius, quia carent ſemine, nam eę è plantis ſeruntur. In arbuſtũ quinquennes ſub vrbe transferunt, aut (vt quibuſdam placet) quæ vicenum pedũ eſſe cœperunt, ſulco qui nouenarius dicitur, altitudine pedũ trium, pari latitudine, & eo amplius circa poſitas pedes terni vndiq; è ſolido adaggerantur. Et alibi. Hoc genus ſimiliter natura monſtrauit, auulſiq; arboribus ſtolones vixêre. Quintilij docent Aprili menſe ſemẽ vlmi colligi debere, & collectũ ſtatim ſerere. Apud nos Aprili menſe vlmi ſamara oneratæ videntur, illicoq; decidit, ſatumq; non prouenit: nam dum contemplatur, videtur ſine ſpe futurę prolis. Theophraſtus, Quæ ſemẽ ferunt, tã ex radicibus, quàm ex ipſis prodire nimirum poſſunt: nam eas quæ ſteriles eſſe arbitrantur, generare affirmant, vt vlmũ. argumẽtumq; capiunt, nõ ſolum quod pleraq; procul ſuis radicibus erumpãt, verum etiã quòd in Phineo Arcadiæ quũ aqua obſtruſis faucibus extumuit, demũ erupiſſe, & vbi in loco inundato vlmi ſteterant, anno ſecundo ſolo reſiccato iterum vlmos ſurrexiſſe affirmant. Vlmus celerrimè & pulcherrimè prouenit ex auulſione, quæ ſi quis prægrandem, eamq; cum arbore ſe exæquantem tranſtulit, perdurare optimè poteſt. Plinius. Quæ carent ſemine, plantis ſerere vtilius, vt vlmus. E radicibus eſt genuinus vlmorum ſatus, nam à radicibus ſuis longè repullulat. Virgilius.

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylua,
Vt ceraſis, vlmiſq;.

Cato exactius plantas ponere docet. Vlmos quum ſeres, benè cum radicibus eximito, cum terra ſua quãplurima, circumligato vti ferre poſſis, in alueo aut corbula ferri iubeto. Caueto autem ne quum ventus fiet aut imber, effodias. In ſcrobe quum pones, ſummam terram ſubdito, poſtea operito terra, &

calcato pedibus. Frigus non admittit, vt syluestris sterilisq; : nam densa & valida est, & si admiserit statim expellit, transmittitq; nec vsquã retinet. Plagam non solum tolerat, sed lignis detractis caudici, indomita manet, vt quæ humida sit, & probè germinet.

Post vindemiam & arcturum cæditur. Rigorem quoq; fortissimè seruat vlmus: ob id vlmeos cardines valuis adiungunt, nam si ipsi firmi permaneant, valuæ quoq; stare intortæ possint, alioquin torqueantur necesse est. Faciunt eos ligna permutãtes, quod radicem versus, quodq; in cacumine fuit: sic enim inter se coarctata vtrumq; impletum alterius prohibet, quum suapte natura aduersetur: nam si alterum per naturam eodem tendat, quò momentum est, ruina vtiq; eodem sequi facilè possit. Valuas non statim apponunt, sed compactas statuunt. Nonnulli anno tertio confecere, lautioris operis desiderio: namq; æstatis calore exiccatæ dehiscunt, hyemis verò humore oppletæ cohærent. Ratio, quòd rara, carnosaq; facilè attrahant humorem. Tornatus nauibus rotundis ex vlmo, lentitiam enim, firmitatemq; adesse oportet. Testudines, & auriculas ex vlmo etiam fabricant, valida enim hæc esse oportet. Vtilis etiam ad fores, præla, & torcularia, quin & ad carpentarium opus, sed mediocriter. Malleus & terebra ex vlmo optimè fiunt. Lentore non caret, sed natura humidior, indicium quòd post cæsuram erecta materies humorem emittit. Ad summum quæ in montibus nascuntur coloratæ valdè, candidæq; assurgunt, quæ plano rariores corpore, pallidiores, deterioresque. Hæc Theophrastus. Cato, Vlmeã materiem omnem quum effodies, Luna decrescente eximito, post meridiem, sine vento Austro. Tum erit tempestiua, quũ semen suum maturum erit. Vento Austro caueto ne quam materiem tractes, nisi necessario. Orbem in torculari ex vlmo facito, intrinsecus cuppam materia vlmea facito. Et vectes vlmeos. Plinius ab eo eadem, & à Theophrasto. Est lentitia vlmo, sed siccior. Rigorem fortissimè seruat vlmus, ob id cardinibus, assamentisq; portarum vtilissima, quoniam minimè torquetur, permutanda tãtum sic, vt cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. Vlmus in perflatu firma: Lenta, sed facile pandatur, flexilis tamen, stansq; à circumcisura siccata, fidelior. Terebris vaginas ex vlmo vtilissimas fieri, & eadem malleos. Cato vectes vlmeos fieri iubet. Factum hoc populi Rom. quiritibus ostentum Cymbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, vlmo postquã etiam cacumẽ amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte, ita vt protinus floreret. A quo deinde tempore maiestas populi Ro. resurrexit, quæ antè vastata cladibus fuerat. Vitruuius eadem de vlmo habet, quæ de fraxino dicimus. Palladius. Vlmus si siccetur, rigescit, ante curuabilis, catenis vtilis habetur. Hesiodus temonem ex vlmo in aratro facit. Materies.

Temonem ex vlmo viridi, seu confice lauro.

Virgilius ab Hesiodo describens aratrum etiam vlmum ad temonem cędit.

Continuo in syluis magna vi flexa domatur

In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.

Insitio. Virgilius cerasum in vlmum inseri posse dicit, & quercum.

——— *Glandesq́; sues fregere sub vlmis.*

De Alno. Cap. XXXVII.

SYLVESTRIS est arbor, & apud rigua nascens alnus. Sunt Poëtæ, qui fabulentur Phaëthontis sorores nō in populos, sed alnos mutatas. Virgilius.

Tum Phaethontiadas musco circundat amaræ
Corticis, atq; solo proceras erigit alnos.

Nomen. Græcis κλήθρα, Latinis alnus, quod amne alatur, Itali *alno, anno onizzo*. Neapolitani *altano*.

Descriptio. Theophrasti alnus sterilis, & vnigena est. Recto caudice, ligno medullaque molli, adeò vt graciles virgæ concauentur, folio pyri, sed ampliore, ac neruosiore, cortice squaroso, ruffo ve intus, qua de causa coria tingit. Radice summa, nec quàm laurus maiore, tenui, ac per summum cespitum. Folio auellanæ simillimo, sed arctiori. Quædam fructifera, quædam sterilis, vtraq; tamen florescit. Germinat post Fauonium. Autumno reddit semen. Auctu facillima. Plinius alnum nullum fructum ferre prodidit, scopis tantum nascentem, quare infelicem existimari, damnatamque religione. Folio crassissimo, cuius vmbra pinguis, sed pascens sata. In ea tuber nascitur vt in acere, tanto deterius, quanto ab acere distat, sectile, sicut cedro: nec aliarum tubera in pretio. Et nigræ quoq; meminit. Sed putat Matthiolus Theophrastum sibi contrarium, quum dixerit sterilem esse, & autumno fructum proferre, quū non legerit caput quintum tertii libri historiarum, quandam esse fructiferam, & quandam sterilem, vt dicemus. Apud nos fructifera est. Flos paulum rubescit, semē exiguum in compactili callo, colore in nigrum flauo, qui nucis magnitudinē æquat, & mori figuram. Profert & iulum autumno, qui mox aperitur vere, vt in nostris villis obseruauimus. Cortex rufescit ex fusco, cuius potissimum vsus ad infectoria.

Cœlum. Solum. Vdos locos, riguasq; crepidines sequitur vlmus. Theophrastus haud alibi, quàm in aquaticis nasci tradidit. In aquis occultatur radix, & aliquid caudicis, reliquum corpus extrà patescit. Sed si quis arctius inquirere velit, contrariam & quasi ancipitem vitam agere inueniet. Virgilius.

Fluminibus salices, crassisq́; paludibus alni.

Vitruuius perpetuò in fluuiis generari. Plinius non nisi aquosis alnos prouenire dixit. Aristoteles inter miracula in Creta insula alnos non esse steriles dixit. Theophrastus etiam in plana descendere.

Satio. Depactis virgis, & truncis natam vidimus.

Materies. Vitruuius. Alnus quæ proxima fluminum ripis procreatur, & minime materies vtilis videtur, habet in se egregias rationes: etenim aëre est, & igni plurimo temperata, non multum terreno, humore paulo. Itaque quia non nimis habet

habet in corpore humoris in paluſtribus locis infra fundamenta ædificiorum palationibus crebrò fixa recipiens in ſe, quod minus habet in corpore liquoris, permanet immortalis ad æternitatem, & ſubſtinet immania pondera ſtructuræ, & ſine vitiis conſeruat. Ita quæ non poteſt extra terram paulum tempus durare, ea in humore obruta permanet ad diuturnitatem. Eſt autem maximè id conſiderare Rauennæ, quòd ibi omnia opera & publica, & priuata ſub fundamentis eius generis habeant palos. Plinius. Licet alni ſepibus muniant, contraque erumpentiam amnium, impetus riparum muro in tutela ruris excubent, in aqua ſatæ, cæſæque denſius innumero hærede proſint. Alni ad aquarum ductus in tubos cauantur, obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem ſi non integantur, cito ſeneſcũt, mirum in modum fortiores, ſi humor quoq; extra ſuperſit. In paluſtribus æterna, onerisq́; quantilibet patiens. Eſt & in ea lentitia, ſed madida. Palladius. Alnus fabricæ inutilis, ſed neceſſaria, ſi humidus locus ad accipienda fundamenta palandus eſt. Materies à Virgilio ad naualia commendatur:

Tunc alnos primum fluuij ſenſere cauatas.

De Salice. Cap. XXXVII.

Eſt & ſalix ex prædictarum genere ſylueſtris, & aquarum alumna, & in villa non ſolum vtilis ſed neceſſaria. Nullius quippe, inquit Plinius, tutior reditus, minorisve impendii, aut tempeſtatis ſecurior. Tertiumq́ue locum ei in æſtimatione ruris Cato tribuit, prioremq́; quàm oliuetis, quamq́; frumento, aut pratis, non quia deſint alia vincula, ſiquidem optima præbent geniſtæ, populi, vlmi, ſanguinei frutices, betulæ, arundo fiſſa, vitis, reciſisq́; aculeis rubi. Alligat & intorta corylus, ſed ſalici præcipua dos. Erat ſalix antiquitus ſterilitatis, & caſtitatis ſymbolum, ſiue quod amerina ſalix lectis, accubitisq́, impoſita, caſtitatem inducat, ſiue quòd folia huius arboris contrita, & pota, intemperantiam libidinis efficaciter frenent, & ſæpius ſumpta vſum in totum auferant: ob id laſciuiſſimo quem fingunt hortorum deo ſalignam falcem in manu donauit antiquitas, ſcilicet vt Veneris pruritum, & impudicas cogitationes caſtitatis falce reſecandas admoneremur. In ſacris literis, vbi Dei populus iubetur tabernaculorum feſta celebrare, quippe in tentoriis habitantes ſalicis frondes manibus prætendebant, nimirum per ſalicem continentiàm imaginamur. Salix porro ſterilis eſt, quippe Maro inter infelices plantas commemorat, vbi Seruius ſemen ſalicis eſum infœcunditatem mulieribus gignere dicit, quippe apud Plinium prius legerat, ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe. Iudæi captiui tracti, vbi propter flumina Babylonis deſcendiſſent, captiuitatemq́; ſuam deplorarent, in ſalicibus ſuſpenderunt ſua organa, vbi Euthymius per ſalices otia interpretatur, quòd ignauam vitam per captiuitatem traherent, tum ob eius ſterilitatem inutilem, tum ob vmbram ſub qua deſides ociari ſoliti ſunt.

Nomen. Græci ἰτέαν vocant, Latini ſalicem. Verrius ita dictam putat, quòd ea celeriter creſcat, vt ſalire videatur, quam opinionem Feſtus Pompeius irridet, damnatq; nimis ſeuera & grammaticali cenſura, quòd eam arborem potius, quàm virgulti genus appellarit. Itali *ſalce*.

Genera. Virgilius plura ſalicis genera putat. ob id in Georgicis,

Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec ſalici.

Columella tria genera facit, Græcæ, Gallicæ, & Sabinæ; quam plurimi vocant amerinam, Varro Græcam ſalicem nominat. Plinius plura genera dicit. Nam quædam & in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas, pariuntq; baltheo corticis vincula: & aliæ virgas ſequacis ad vincturas lentitiæ. Aliæ prætenues viminibus texendis ſpectabili ſubtilitate. Rurſus aliæ firmiores, corbibus ac plurimæ agricolarum ſupellectili, candidiores ablato cortice, leuiq; tractatu vilioribus vaſis, quàm vt è corio fiant; atq; etiam ſupinarum in delicias cathedrarum aptiſſimę. In Aſia tria genera obſeruant. Nigram, vtiliorem viminibus: candidam agricolarum vſibus: tertiam, quæ breuiſſima eſt, helicem vocant. Apud nos quoq; multi totidem generibus nomina imponunt. Vimineam vocant, eandem purpuream. Alteram vitellinam à colore, quæ ſit tenuior, tertiam Gallicam, quæ tenuiſſima.

Deſcriptio. Theophraſtus ita deſcribit. Salix breui, & contorto caudice conſurgit, auctu perquam facili, breuisque vitæ eſt, quod apud aquas aſſurgat. Maturè germinat, quia ſterilis, lucoſaque ſit. Celeriter fructum amittit, antequam in plenum craſſetur percoquaturq;, dimittere aſſeuerant, quamobrem Homerum haud improbè frugiperdam hanc appellaſſe inquiunt. Et alibi de ſalice ambigitur vtrum ſemen habeat. Sicca leuis eſt. Plinius ab eo. Salix longis foliis pullulat. Circumaguntur enim poſt ſolſtitium. Nec alio argumento certius intelligitur ſydus confectum. Ocyſſimè autem amittit ſemen, antequam omnino maturitatem ſentiat: ob id dicta Homero frugiperda, ſecutaq; ætas ſcelere ſuo interpretata eſt hanc ſententiam, quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe conſtet. Vna tantum proditur ad maturitatem perferre ſolita in Creta inſula, ipſo deſcenſu Iouis ſpeluncæ, toruum, ligneumque, magnitudine ciceris. Citò creſcit, moriturq;. A Virgilio flexibilis deſcribitur, & folio glauci coloris, vnde & oculi ab eiuſmodi colore glauci dicuntur: Amaraque.

Lenta ſalix

——— *Et glauca canentia fronde ſalicta.*

Florentem cythiſum, & ſalices carpetis amaras.

Porphyrius in his, quæ circa Homerica philoſophatur, ſalicem ob id ὠλεσίκαρπον vocari tradit, quòd ſemen prius, quàm matureſcat, in arenam abeat, vel hac potius de cauſa dictum putat, quòd ſemen illud ex vino propinatum ſterilitatem faciat, ſeminali omni vi protinus labefactata. Apud nos tamen ſurgit

git trunco, ab eius extremo, veluti à capite prodeuntibus ramis, lentis, flexibilibus, foliis subtus incauis, supernè virentibus, flore, seu nucamento squamatim compactili, lanuginoso propendente. Citissimè ramorum constipata densitate crescit vt mirè adultã in arborem præmaturo incremẽto conspicias.

Præmadida ac palustris omnino spectatur salix, & si quis arctius inquirere velit, communem & quasi ancipitem vitam agere inueniet. Radix & aliquid corporis in aqua manet, reliquum verò extra patescit. In lacu Orchomenio frequens. Hæc Theophrastus: sed Columella, salicem, dicit, riguus ager, vel vliginosus optimè recipit, non incommodè alit planus, & pinguis. Varro salictum humido loco facit. Virgilius flumina sequi dixit. *Cælum.* *Solum.*

Fluminibus salices, crassisq; paludibus alni.

Didymus cœnosa, & aquosa terra gaudere, aëre humido & frigido dixit.

Salix ex auulsione celeriter nascitur, quæ etiam si quis prægrandem eamq; cum arbore se exæquantem transtulerit, perdurare optimè potest: argumentumque capiunt, quòd procul radicibus suis erumpat. Summis ramulis prouenire etiam potest, quod aquarum præauida sit. Sed Columella salictum cõstituere ita exactissimè docet. Debet bipalio conuerti (ita enim præcipiunt veteres) in duos pedes & semissem salicto destinatum solum: nec refert cuius generis vimen feras, dum sit lentissimum. Salices vel cacuminibus, vel taleis ponuntur. Perticæ cacuminum modicæ plenitudinis, quæ tamen dipondiarii orbiculi crassitudinem non excedant, optimè panguntur, eo vsq; dum ad solidum demittantur: taleę sesquipedales terreno immersæ, paululum obruuntur. Riguus locus spatia laxiora desiderat, eaq; senum pedum per quincuncem rectè faciunt, siccaneus spissiora sic, vt sit facilis accessus colentibus ea: quinum pedum interordinia esse abunde est, vt tamen in ipsa linea consitionis, alterna vacuis intermissis bipedaneis spatiis consistant semina. Satio est eorum prius, quàm germinent, dum silent virgæ, quas arboribus detrahi siccas conueniet: nam roscidas si reciderꝭis, parum prosperè proueniunt, ideo pluuii dies in exputanda salice vitantur. Fodienda sunt primo triennio salicta crebrius, at nouella vineta, quum deinde conualuerint, tribus fossuris contenta sunt, aliter culta celeriter deficiunt: nam quãuis adhibeatur cura, plurimæ salices intereunt, quarum in loco ex propinquo mergis propagari debent, curuatis & defossis cacuminibus, quibus restituatur quicquid intercidit: Anniculus deinde mergus decidatur à stirpe, vt suis radicibus tanquam vitis ali possit. Alibi id Februario mense fieri debere docet, vel facta deputare, runcare, & fodere. Plinius ab eo. Salicum satio fit loco madido, tamen refosso duos pedes & semipedẽ, talea sesquipedali, vel pertica, quæ vtilior, quo plenior. Interuallo esse debẽt pedes seni, trimæ pedibus binis à terra putatione coercentur, vt sic se in latitudinem fundant, ac sine scalis tondeãtur. Salix enim fæcũdior est, quo terræ proprior. Has quoq; omnibus annis cõfodi iubẽt, mense Aprili. Hæc est viminalium cultura. Perticalis & virga & talea, seritur fossura eadẽ. *Satio.*

Perticas ex ea cædi iuſtum eſt quarto ferè anno. Eæ autem ſeneſcentium propagine ſarciunt locum, pertica immerſa, & poſt annum reciſa. Ocyſſimè ſalix amittit ſemen. Sed in hoc quoq; prouidens Natura, facilè naſcenti, & depacto ſurculo, incurioſius ſemen dedit. Varro inter Fauonium, & æquinoctium vernum ſalicta ſerit, cædit verò inter æquinoctium vernum, & Vergiliarum exortum. Democritus eas plantat Februario menſe ex claua, & taleis.

Inſitio. Palladius in inſitione malum recipere dixit, & caſtaneam.

Stipitibus gaudet nomen mutare ſalignis,
Et gratum nymphis ſpargere flore nemus.
Flumineam ſalicem fœcundant ardua membra
Caſtaneæ, & multo paſta liquore vigent.

Infirmi. Quædam ſecurim ita tolerant, tam ſtantes, quàm à flatu proſtratæ, vt reſurgant, viuant, germinentq;, vt ſalici in Philippis euenerat. Fuit quidem detruncata, ſed non circumdolata. Aruſpex tum quidem perſuaſit, vt ſacrificarent, cuſtodirentq; arborem, vtpote factam oſtento fauſto.

Materies. Humida, inquit Theophraſtus, quæ paluſtria, viridia, fumoſa ſunt dum vruntur. Ad ſcuta, ciſtellas, caniſtra, & eiuſmodi reliqua valet. Lenta ſalix, qua de cauſa ſcuta ex ea facere ſolent. Icta enim protinus plagam contrahit: ſed ſalix leuior, rariorq;, ob id ea magis vtuntur. Plinius ab eo. Lentiſſima ſalix, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, clauditque ſuum vulnus, & ob id contumacius tranſmittit ferrum. Lentiſſima ſalix, ideoq; vtiliſſima ad ciſtellas, quæq; flexibili crate conſtat, habet & candorem, rigoremque, & in ſculpturis facilitatem. Palladius. Salix in ſculpturis neceſſaria. Vitruuius ea de ſalice dicit, quæ ſuperius de populo alba diximus. Plinius. Nec in fruticum, nec in veprium, cauliúmve, nec in herbarum, aut alio vllo, quàm ſuo genere numerentur iure ſcirpi fragiles, paluſtrésve, ad tegulum, tegetesq;, è quibus detracto cortice, candelæ luminibus, & funeribus ſeruiunt. Firmior quibuſdam in locis earum rigor: namq; iis velificant non in Pado tantùm nautici, verùm & in mari piſcator Africus, præpoſtero more vela intra malos ſuſpendens. Et mapalia ſua Mauri tegunt, proximeq; æſtimanti hoc videantur eſſe, quo inferiore Nili parte papyri ſunt vſu.

IOAN.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER TERTIVS
SIVE
SYLVA GLANDARIA.

PROOEMIVM.

IXIMVS iam de cæduis arboribus: proximum est vt narrem glandiferas quoq;, quæ primæ victum mortalibus subministrarunt, nutrices inopis ac feræ sortis. Glandes opes esse nunc quoq; multarum gentium, etiam pace gaudentium constat. Nec nõn & inopia frugum ex arefactis molitur farina, spissaturq; in panis vsum. Quin & hodie per Hispanias secundis mensis glãs inseritur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautùm est præterea lege XII tabularum, vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Glandariam syluam nono, & vltimo loco in villæ censu vetus Cato locauit. Dicemusq; vnà de pomiferis syluestribus, quibus ferè & alites vescuntur, quod vbi absoluerimus, de syluestribus arboribus tractatui finem imponemus. Plinius Latinum sermonem glandiferas omnes arbores vnius generis vocabulo amplecti omnino posse negat, quòd nullum inuenit, quod illi Græcorum generi responderet, quod δρῦς dicitur. Sed Theodorus pro communi omnium genere robur capi satis aptè licere fassus est. A Macrobio inter felices arbores glandiferæ annumerantur, vt quercus, ilex, esculus, fagus. Nos de glandiferis primùm, iisq; æterna coma pubentibus, ilice, altera ilice aquifolia, subere, & phellodri: mox de caluescentibus, quercu, robore, Græcorum fago, cerro, esculo, haliphœo, farno, & Latinorum fago. Inde de pomiferis semper virentibus, siliqua, arbuto, secundò de frondem remittentibus, loto, calabrice, & reliquis syluestribus.

De Ilice. CAP. I.

E GLANDIFERIS igitur prima æterna virens cæsarie, quæ occurrit, ilex erit. Plinius scribit ciuicam coronam ilignam primò fuisse, postea magis ex esculo placuisse. Ioui sacra. Traditur ab Æliano, quòd leo ilicis foliis calca-

tis, illicò torpore teneatur: confirmatur id etiam à Zoroaſtre in geoponicis Græcis. Palladius ex minori ilice apes mel conficere ſcripſit. Arbor frequenti icitur fulmine. Perſius id innuit.

——— *At ſeſe non clamat Iuppiter ipſe?*
Ignouiſſe putas: quia cum tonat, ocyus ilex
Sulphure diſcutitur ſacro, quàm tuq́; domusq́;?

In eos protulit, qui quum inhoneſtam vitam ducant, ſibi ipſis ignotum putant, quoniam Iuppiter in ilicem, non in eos fulmen iaculatur. Arbor ipſa infauſti ominis antiquitus ſemper habita. Virgilius.

Ante ſiniſtra caua monuiſſet ab ilice cornix.

Seneca in Thieſte.

Nullaq́; lætos ſolet
Præbere ramos arbor, aut ferro coli,
Sed taxo, & cupreſſu, & nigra ilice
Obſcura nutat ſylua.

Impoſuit & oppido ilex nomen Præneſte Italię, non longè ab vrbe, ἀπὸ τῶν πρίνων, id eſt, ab ilicibus, vt Seruius notat. Ilex quum caua, id eſt, vitioſa eſt, vitium agrorum demonſtrat. Eſt & futuræ vbertatis prænuncia anni. Si ilex multum fructum ferat, tradit Didymus, fructuoſum annum futurum portendit. Caſſianus ex Arato refert, ilices & quercus multum fructum ferentes, diuturniorem hyemem fore ſignificare. Arati verſus ſunt,

Induit immodicis cùm ſemet floribus ilex:
(Indiga nam ſucci ligno natura rigenti eſt)
Et cum flore nouo, cum brachia glande grauantur,
Vrentis cœli ſubnutrimenta latenter
Sponte operata docet.

Nomen. Græcis πρῖνος, fortaſſe quia propter duritiem ſerra ſecanda foret, vel à folio circumſerrato. Latinis ilex, Italis *elce, elice.* Neapolitanis *licina.* Sunt qui hanc ἀρίαν Theophraſti dicant.

Genus. Eſt ilex Columellæ gemina, minor apibus quæſita, prolixa ab omnibus improbata mellificio. Eſtq; eadem aculeata, & aculeis vacans. Nam de fronde bobus miniſtrâda loquens, ait. Iligna melior eſt quernea, ſed eius generis, quæ ſpinas non habet: nam id quoq;, vti iuniperus, reſpuitur à pecore, propter aculeos. Plinius. Ilicis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis diſtant, ſmilaces à quibuſdam Græcis dictæ, in prouinciis aquifoliæ. Maſculas ilices glandes ferre negant.

Deſcriptio. Deſcribimus Italiæ notiſſimam, & fortaſſe Theophraſto ignotam. Arbor ſpectatæ proceritatis, & querneæ elegantiæ. Cortice in rufum nigricâte. Folia ſunt lateribus ſinuata, ac per ambitum denticulis aſpera, perpetuò vireſcêtia, externè candicantia, ſcabraq́;, internè læuia, nigricantiaq́; in virore. Ob id Poëtæ nigram appellant. Virgilius:

Ilice

Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas.

Et Horatius. *Duris vt ilex tonsa bipennibus,*
Nigræ feraci frondis in Algido.

Nidosa est, vt quoque Lucanus annuit:

——— *nodosa impellitur ilex.*

Glandes profert quernis minores, ex reliquis minus præstat. Plinius ilicis stillicidia ponderosissima dicit.

Columella conuenienter nemora ilicibus vestiri dixit, Plinius valles diligere, & in montosa subire. Cœlum.

Didymus ante Calendas Martias plantari præcipit. Satio.

Materies eius densa est, & robusta, in atrum rufescens. Diutius viuere Plinius protulit. Vetustior autem vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione arborem iam tunc dignã fuisse significat. Tiburtes quoq; originem multo ante vrbem Romam habent, apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit, vna ætate, ante Iliacum bellum. Vicina luco est ilex, & ipsa nobilis XXXV pedum ambitu caudicis, X arbores mittens singulas magnitudinis visendæ, syluamq́; sola facit. Pons Romæ olim supra Tyberim Sublicius dictus est, quòd ilicis materie structus esset: nam sine ferro, sine clauo, sine suturis, contignatione ita dispositus, vt trabes per bella eximerentur, ac postea reponerentur. Quod, vt sic fieret, religiosum fuit, posteaquam Horatio Coclite defendente, ægrè reuulsus sit, vt posteà ilicis materie confici solitus sit. Cato vectes iligneos, & aquifolios facit. Materies se frangit, & dissilit sponte sua; ob id Pericles Bœotios dixit ilicis similes, quòd ipsi se intestinis discordiis conficerent. Virgilius apum examina ex ilice fieri dixit. Materies.

——— *nec non & apes examina condunt,*
Corticibusq́; cauis, vitiosæq́; ilicis aluo.

De ilice aquifolia. CAP. II.

ALTERA est aquifolia ilex coccifera; quam nouisse videtur Theophrastus, quamq́; à pecoribus respui Columella propter aculeos dicit.

Hæc Theophrasto πρῖνος dicitur. Plinius milacem à Græcis dici, & ab oleis folio non multum distare, in prouinciis aquifolias vocari scribit. Sed Plinius errare videtur: nam milax alia erit, vt in sequentibus videbimus. Latinis ilex aquifolia. Nomen.

Theophrastus alteram sterilem, alteram fructiferam, ambas tamen floriferas dicit. Genera.

Ilex arbor Theophrasto assurgit roboris magnitudine, si solum adipiscatur idoneũ, sed folio minori, aculeatoque, cortice etiã læuiori. Radice multiplici, vt syluestrium altissima. Glanduloso fructu, sed glans ipsa pusilla est: veterem fructum nouus præuenit, nam serò maturescit, quamobrem bifera à non- Descriptio.

nullis exiſtimata eſt. Fert præter glandem granum quoddam puniceum, hyphear, & viſcum: quapropter quaternos parit fructus, binos peculiares, binos alienos, à ſeptentrione viſcum, à Meridie hyphear. Fructum nonnulli acylon vocant. Perpetua frondet coma. Germinat vere, omniũ tardiſſimè ſuos perficit fructus. Arcades ſemen anno perficere dicunt, ſimul enim fructum antecedentem maturat, & nouum demonſtrat: quamobrem ex his euenit, vt aſſiduè fructum habeat. Si corticem circumcideris, interit, ſed hyeme tardius, vtpote robuſtiſſima. Plinius ab eo. Ilicis glans vtriuſque breuior, & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eoq; nomine à glande diſtinguit. Iligna ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, & ponderoſam facit. Tentantur ea ſues, niſi paulatim detur. Et hanc nouiſſimam cadere. Nullo flore exhilaratur. Folio breui pediculo dependenti. Annifera eſt, nouusq; fructus in his cum annotino pendet. Si decorticetur interit, ſed ſi hyeme acciderit, diutiùs durat. Sed omnes roborum dotes ilex ſolo prouocat cocco. Granum hoc, primoque ceu ſcapum fruticis paruæ aquifoliæ ilicis, cuſculium vocant. Penſionem alteram tributi pauperibus Hiſpaniæ donat. Eſt autẽ genus ex eo in Attica ferè, & Aſia naſcens, celerrimè in vermiculum ſe mutans, quod ideo ſcolecion vocant, improbantque. Color paludamento imperatorum dicatus. Dioſcorides ſurculoſum fruticem coccum afferre dixit, quo infectores vtuntur. Eſt apud nos ilex magna, folio aculeato, prægrandi, quam deſcribit Theophraſtus, ſed coccum ferre non vidimus. In montoſis verò Hiſpaniæ, & ſterilibus locis paruas ilices conſpeximus, exiguis, denſis, criſpiſq; foliis, anguloſis, rigidiſque ſpinulis armatis, horridiore aſpectu. Flore muſcoſo, herbaceo, quem Martio oſtendit. Coccum ferunt, non ſemen, aut fructum, ſed excrementum nobile, & viſendum, intus ſanguineo & miniato cruore ſcatens, admirandum ſolertis naturæ opus.

Cœlum. Montibus lætari, & in planis non naſci ſcripſit Theophraſtus. Dioſcorides optimum in Galatia, & Armenia, deinde Aſia, & Cilicia, vltimum ex omnibus Hiſpanicum. Plinius ab eo. Coccum Galatiæ rubens granum, aut circa Emeritam Luſitaniæ in maxima laude eſt. Gignitur & in Galatia, Africa, Piſidia, Cilicia, peſſimum in Sardinia.

Materies. Ilex medullam magnam, & perſpicuam habet, corno duriorem, ſpiſſioremque, qua valuarum ſumptuoſarum cardines facere ſolent artifices, faciundoſque architecti præcipiunt medulla, quam cor nonnulli vocitant. Honos ilici ad axes plauſtrorum, & iuga lyrarum, pſalteriorumque. In ignariis terebrum ex ilice fieri ſolet, quod pati pertinacius eſſe debet. A quo Plinius. Secatur in laminas prætenues ilex, colore quoque non ingrata, ſed maximè fida iis, quæ teruntur, vt rotarum axibus, ad quos duritia vtilis. Terebris vaginas vtiliſſimas fieri tradunt, ex eadem malleos. Hyginius. Manubria ruſticis iligna. Tota oſſea eſt ilex, eadem & ſine medulla.

Deſu-

De subere. CAP. III.

SVBER etiam glandifera arbor, & perpetuæ frondis, & si Theophrastus (textus lapsu vt spero) deciduæ dicat. Pausanias in Arcadicis, vnum ex tribus glandiferarum arborum generibus dixit.

Græcis φελλὸς est. Iones, reliquique & Hermesinax elogus Poëta φελλὸν & *Nomen.* ipsum corticem nominant. Vocant & ἴφλον à cortice, quasi aquis immersabilis, & altipedus. Latinis suber. Italis *souero.*

Arbor suber, vt à Theophrasto describitur, est admodũ procera, auctu in- *Descriptio.* signis, parum ramigera, ligno robusto, cortice præcrasso, & in senectute aspero, vt in picea disrumpi solito, verùm prægrandioribus segmentis, folio fraxini longiore, crassiorique, deciduo, glande aquifoliæ. Corticem detrahere oportet, ne deterior fiat arbor, qui triennio pòst subnascitur. Cortice in orbem detracto, omnis arbor interit, excepto subere, quæ sic etiam iuuatur, tam externo, quàm interno carni propinquo. Tardissimo ferè omnium germine. Plinius ab eo. Suberi minima arbos. Glans pessima & rara, cortex tantum in fructu præcrassus, atque renascens, atque etiam in denos pedes vndique explanatus. Vsus eius anchoralibus maximè nauium, piscantiumque tragulis, & cadorum obturamentis: præterea in hyberno fœminarum calceatu. Quamobrem eas nõ infacetè Græci corticis arborem appellant. Cortice carnoso. Cortice in orbem detracto necantur arbores, excepto subere, quod sic etiam iuuatur: crassescens enim præstringit, & strangulat. Folio indeciduo. Tardissimo germine. Ex eius glande fungosam suum carnem fieri.

Arbor suber Pyrrheni familiaris ex Theophrasto. Pausanias in Arcadicis *Cœlum.* nasci ait syluis. Plinius nec in Italia, nec in Gallia nasci ait. Nos in Campania vidimus, & qua itur Romam via, in syluis copiosissimam.

Lignum, ex Theophrasto, rigidum est. Simulachra diis ex subere primùm *Materies.* factitata sunt, sed successit in eius locum palma. Columella. Si regio suberis ferax est, fabricanda apibus aluearia ex eius corticibus, quia nec hyeme rigent, nec candent æstate. Pausanias scribit in Arcadicis suberem tam exucco, & leui cortice esse, vt ex eo anchorarum in mari indices, & fundarum faciant. Plinius. In subere tempestiuè cæso euenit, vt neq; pandatur, neque vieatur, aliâs obnoxium, etiam vt torqueat sese, findatque. In aquis non fluitat lignum, si dematur cortex. Tardissimè vetustatem, cariemque sentit, aut saltem ex reliquis tardissimè. Sunt qui fœminam ilicem vocent, atque vbi non nascitur ilex, pro ea subere vtantur, in carpentariis præcipuè fabricis, vt circa Elin, & Lacedæmonem. Sed falsò hæc verba Plinius suberi tradit, quæ Theophrastus phellodri tribuerat, vt inferius videbimus. Vitruuius de eius materie. Suber pariter habet mixtionem humoris, & ignis, & terreni, aëris plurimum, peruia raritate humores penitus recipiendo, celeriter mucescit. Ex suberis natura, quòd in aqua non sidit, sed aliis alligatur, ne submergi possit, tractum est

vulgare adagium, vt apud Pindarum, ὡς φέλλος, id est tanquam suber, de his, qui dissimulare, aut mergi aduersis fortunæ procellis nesciunt.

De suberiquercu. CAP. IIII.

DIximus de subere, dicturi de quercu, dicemus nunc de suberiquercu, quæ ex vtraque componitur arbore: nam vt nomen, sic ab vtroque parente imaginem refert.

Nomen. Theophrastus φελλόδρυν appellat, ex nomine φέλλος id est suber, & δρῦς quercus, quasi Latinè suberiquercum dicas. Arcadibus etiam smilax dicitur eodem authore. Itali etiam Græcos imitati, *Cerrosouaro* vocant.

Descriptio. Ita phellodris à Theophrasto describitur. Arbor ilici similis, folio nō aculeato, molli, profundo, differentiis pluribus distincto. Materie soluta, tenera, mediæ naturæ inter robur, & ilicem. Sunt qui aliud negent esse quàm ilicem fœminam, vt ilex vbi desit, vtantur hac in carpentariis præcipuè fabricis, quod Lacedæmone faciunt, & Elide. Dores agrestem eam appellant. Lignum eius quàm ilicis candidius, & fuluius, quàm roboris. Materie quoque durior, sed quàm ilicis solutior in opere. Foliū ambobus simile, sed iligno maius, & querno minus. Speciosior medulla, quàm ilicis. Fructus minimis glandibus æqualis, acylon vocant, quemadmodum & roboris. Plinius ab eo. Sunt qui fœminam ilicem vocent, atque vbi non nascitur ilex, pro ea subere vtantur in carpentariis præcipuè fabricis, & circa Elim, & Lacedæmonem.

De quercu. CAP. V.

SEQVVNTVR glandifera, quæ caluitium patiuntur. Plutarchus Cheroneus inter arbores syluestres quercum fructu bellissimā, & fertilissimam dicit. Arborum prima nata dicitur: vnde Arcades cum hac cognationē quandam habere dicti sunt, quoniam omnium primi ex terra homines fuisse perhibentur, immò ante lunam & astra. Statius.

Arcades hinc veteres astris, lunaq; priores,
Agmina fida datis: nemorum vos stirpe rigenti
Fama satos.

Pelasgus vir magnus ac sapiens, primus Arcadas glandium cibum docuit, à quo & ipsa regio Pelasgis dicta est: prius enim herbis ac stirpium frondibus vescebantur, ideoq; βαλανοφάγοι dicti. auctore Pausania in Arcadicis. Plinius, Ciuica corona iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variatumque & cum quercu est, ac data vbique quæ fuerat, custodito tamen honore glandis. Plutarchus in Coriolano, Propterea Ioui sacram quercum dixerunt, quòd ex ea ciuica corona, quæ ei dabatur qui ciuem seruasset, contexeretur. Sed cur ciuicas coronas ex quercu fieri sit institutum à veteribus, plures imaginari possunt causæ. Alij honorem hunc Arcadibus attribuunt, quod eos oracula solita sint ob vetustatis honorem glandifagos appellare. Alij quod

quercus

quercus facilem & expeditum cibũ militibus afferat. Alij quòd Ioui sacra sit, in cuius tutela sunt ciuitates: vnde congruebat, vt qui ciuem seruasset, ea fronde coronaretur, quæ ciuitatum omnium tutelari deo dicata esset. Sunt qui tradant plantam omnium primam genitam, & populorum altricẽ fuisse. In nummis antiquorũ multipliciter inscripta apparet, ad has proprietates designandas, quas longũ esset recensere. Fortitudinis, & diuturnitatis, antiquitus symbolum fuit. Mos enim fuit veteribus fortitudinẽ, validasq; vires per quercum significare: viri enim viribus præstantes, robusti à robore nuncupantur. robur verò quercus dicebatur à robo, colore rufo, quòd ea materia plurimas rufas venas habeat. Quercus etiã ea quidem est vis, vt in seros vsq; annos suam diuturnitatem proroget, præcipuè si defossa, vel aquis macerata aliquantisper fuerit: eius enim materia incorrupta in ædificiis diu perennat. Significabant etiam quercus glande obscœnitatem, ob eam scilicet, quam cum pudendi virilis mucrone similitudinem habet, & ob id Arcades, qui βαλανοφάγοι dicebantur, obscœnitate incessebantur. Extat Cynici dictum de hac re, qui interrogatus de puero quodam lasciuo quisnam esset, respondit, Tegeates; ludens ex ambiguo: nam Tegea ciuitas est Arcadiæ, & tegos interdum pro lupanari ponitur. Socrates in deorum sui temporis contumeliam per quercum deierabat, hac ratione, quod deum vnum, qui mundum, cœlumque regeret, esse existimaret, qui ante foret, quàm quercus crearetur, & nasceretur. Fuit & iuxta Dodonam quernum nemus, in quo vocalis quercus responsa de dubiis dabat. Virgilius,

——— *atq; habitæ Graiũm oracula quercus.*

Palladius ex glandiferis roboribus etiam apes mel conficere scripsit. Plinius stillicidia ponderosa habere. Cassianus, Multum fructũ ferentes quercus longiorem hyemem prænunciant, dixit.

Græcis δρῦς est, sed Theophrasto ἥμερις, id est placita dicitur, vt ab Idæis acceperat, Macedones verò eam ἐτυμόδρυν, quasi veram quercum dixerunt. Sic & μώδιον. Nomen δρῦς videtur inditum à δρύω, quasi erumpo, & impello, quod dictum genus celsius & procerius in altum excurrat, vel quod excrementitia quædam adnataque proferat, vt fungos, muscum, vellera, agaricum, & similia. Antiquitus saronos dicebatur, à qua Saronicus sinus, querno nemore redimitus, & Saron in Arcadia nemus trans Ladonem fluuiũ, etsi Pausanias à Sarone, qui post Anthipum regnauit, dictam vult. Latinis quercus. Italis *quercia*. *Nomen.*

Theophrastus quercum ab hemeri non distinguit, inquiens. Quæ glandem dulcissimam fert alij quercum, alij hemerim vocant. Plinius aliter diuidit. In ipsis verò arboribus, quę maximam glandem fert, hemeris vocatur, breuior, & in orbem comosa, alasq; ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet, & incorruptius, ramosa & ipsa, procerior tamẽ, & crassior caudice. Et paulò superius in marem, & fœminã quercum distinxerat, sed in querna glãde: alia dulcior molliorque fœminę, maris spissior. Quæ ex Theophrasto prauè inter- *Genera.*

pretatus eſt:nam quam Theophraſtus hemerim,nos quercũ:quam ipſe ſyluestrem quercum vocat,nos robur,de quo in ſequenti. eſt quercus hemeris, ſed nobilior hemeris fagus eſt,hanc nos mitiorem quercum, & dulciſſimam dicimus. Nunc de hemeri quercu,mox ſylueſtri, tandem de fago dicemus.

Deſcriptio. Ita ſuam hemerim Theophraſtus deſcribit.Neq; recta,neq; læuis,neq; procera eſt,comatur in orbem, contorqueturq́; in alas, crebro ramorum ſinu cauata,materies valida,ſed infirmior,quàm fago (ſcilicet Grecorum.)Dulciſſima ei glans poſt fagũ. Fert gallas ad coria vtiles. Fronde decidua, ſed in agro Thurio,vbi Sybaris perſpicua,quercũ fuiſſe traditur perpetua fronde,nec vnà cum aliis germinantem, ſed poſt ortum Caniculæ.Radice in profundũ acta. Grandior ætate,fœcundior redditur. Cauſa eſt,quòd viribus detractis alimẽti quoque nimia vbertas detrahitur,atq; ita reliquum pabulũ percoqui, diſpenſariq́; facilè poteſt. A quo Plinius. Maximam glandem fert hemeris, breuior, & in orbem comoſa, alasq́; ramorum crebrò cauata. Fortius lignum quercus habet, & incorruptius. Ramoſa & ipſa, procerior tamen, & craſſior caudice. In Thurino agro,vbi Sybaris fuit, ex ipſa vrbe proſpiciebatur quercus vna, nunquam folia dimittens, nec ante mediam æſtatem germinans. Idq́; mirum eſt, Græcis authoribus proditũ,apud nos poſtea ſileri. Inferiori ſui parte fertilior. Radix carnoſa,copioſaque,eamq́; in profundũ agit. A Vergiliarũ occaſu glandiferæ ſemen reddunt. Diuturnioris vitæ. Iuxta vrbẽ autem quercus in Ilii tumulo tunc ſatæ dicuntur,quũ cœpit Ilium vocari.In Ponto circa Heracleã aræ ſunt Iouis Stratij cognomine,ibiq; quercus duæ ab Hercule ſatæ. Sed Varro à Theophraſto habet. Item Sybari,qui nunc Thurij dicũtur, quercus ſimili eſſe natura, quæ eſt in oppidi conſpectu. Quercus deorſum (de vallibus loquitur) fertiliores, quod Plinius de infera arboris parte protulit. Ipſe Italiam querno folio aſſimilauit: multo proceritate amplior, quàm latitudine in læua ſe flectens cacumine. Par fuerat vt terra omnium terrarum alumna, eadem & parens, numine deorum electa,quæ cœlum ipſum clarius faceret, ſparſa congregaret imperia, ritusq́; molliret, & tot populorum diſcordes ferasque linguas ſermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterq́; vna cunctarum gentiũ in toto orbe patria fieret, arboris frondem omnium pulcherrimam, & nobiliſſimam æmularetur.

Cœlum. Apuleius humidis locis gaudere ait. Naſci quercus in rubro mari glandiferas tradunt, naſci quoque in alto propiores terræ. Theophraſtus prodidit, ſuper lapides atq; teſtas fictiles ſine radicibus, ſed patellarum modo adhereſcentes,folio carnoſo,craſſo, atq; oblongo, miricæ ſimili, accedentis ad purpuram coloris. Forma ei flexuoſa,atq; in latitudinem diffuſior, ramis breuibus, contortis,ſpiſſis, magnitudo arboris tota paulo ſeſquipede amplior. Hac mulieribus lanæ tinguntur.Ramis earum annexę pendent conchæ quædam,& cautibus parte ima,vbi millepedes,& aliæ generis eiuſdem beſtiolæ,quodq́; polypi ſpeciem gerit, populantur. Alteram quercũ in mari naſcentem refert glandi-

feram,

ferã, cuius fructus ſit cõmodus. Idem alias magnitudine inſignes: ſed ea naufragis & vrinantibus comperta ſunt. Scribit Athenæus in Luſitania profundo mari quercus eſſe glandiferas, vnde thunni veſcantur, ob id thunnos qui dicant marinos eſſe porcos, minimè diſcedunt à vero. Cauchis, circa duos præcipuè lacus, vt Plinius eſt author, littora ipſa obtinent quercus, maxima auiditate naſcendi, ſuffoſſæque fluctibus, aut propulſæ flatibus, vaſtas complexu radicum inſulas ſecum auferunt, atq; ita libratæ ſtantes nauigant ingentium ramorum armamentis, ſæpe territis Romanis claſſibus, quum velut induſtria fluctibus agerentur in proras ſtantium noctu, inopesq; remedij illæ, prælium nauale, aduerſus arbores inirent.

Dumoſos, glareoſoſq; montes glandē poſtulare retulit Columella. Plinius in plana deſcendere dixit. Horatius querceta Gargani pluris facit, & ſacra ſcriptura quercus Baſan. Glandifera & Arcadia. *Solum.*

Seritur ſemine quercus, & deterior euadit. Itaq; quum pleriq; ex iis, quæ in Epyro naſcūtur, ſeuiſſent, nullo pacto prouenire ſimilis potuit. The. Caſſianus Octobri menſe omne ſemen ſpargi poſſe admonuit. Virgilius plantis ſerere docuit. *Satio.*

Plantis & duræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæq; arbos vmbroſa coronæ,
Chaoniiq; patris glandes.

In conſitione animaduertendum, quod ab aliis adnotatum eſt. Quercus & olea tam pertinaci odio diſſident, vt altera in alterius ſcrobe depactæ moriatur. Quercus verò & iuxta nucem iuglandem. Ex Plinio. Quercus etiam exciſa radices noxias olіueto relinquit, quarũ virus enecat oleam. Ex Columella. Hinc ortum ſymbolum, vt quum iracundiam, & inexorabilem animi aſperitatem ſeſe ad lenitatem dediſſe ſignificandum ſit, quercus cum olea complicetur: nam quum quercus inſignis ſit aſperitate, atque adeo inimica oleæ, vt iuxta ſe poſitam extinguat, & olea pacis, & lenitatis indicium, iis ſimul complicatis, feritatem manſuetudine delinitam oſtendemus. Apud nos tranſplantata ægrius concipit.

Quercus pyros ferre Plinius eſt author. Sed M. Varro quercum non recipere dixit. Inſeritur & in vlmum. Virgilius. *Inſitio.*

——— *glandemq; ſues fregere ſub vlmis.*

Carinas naualibus quernas ſubiici pcepit Theophraſtus, maximè triremibus: abieti, aut pino ferruminari non poteſt quercus inſociabili natura, ꝙ hęc ſpiſſa corpore ſit, illa textu raro. Palladius durabilē ait, ſi terrenis operibus obruatur, & aliquatenus palis. Et de pauimētis loquens ait. Axes quernę cũ æſculeis non miſceantur: nam quercus humore concepto, quũ ſe cœperit ſiccare, torquebitur, & rimas in pauimēto faciet. Sed ſi quercu ſuppetēte æſculus deſit, ſubtiliter quercus ſiccetur, & trãſuerſus, atq; directus duplex ponatur ordo tabularum, clauis frequentibus fixus. Lucinę deæ ſimulachrũ è quercu factũ prodidit *Materies.*

Euſebius. Vitruuius. Quercus terrenis principiorum ſotietatibus abundans, parumq́; habens humoris, & aëris,& ignis, quum in terrenis operibus obruitur, infinitam habet ęternitatem, ex eo, quod quum tangitur humore, non habens foraminum raritates, propter ſpiſſitatem non poteſt in corpore recipere liquorem, ſed fugiens ab humore reſiſtit, & torquetur, & efficit in quibus eſt operibus, ea rimoſa. Heſiodus de materia aratri.

——— *dura dentalia quercu.*

Nec pretereundum duco Alexandri Macedonis inuentum ſeruandæ niuis, in ſcrobes, vbi ea ſit, coniectis è quercu ramis.

De robore. CAP. VI.

DIXIMVS de quercu, nunc de robore, quaſi de miti ad ſylueſtrem. Sunt enim qui robur & quercum nil differre putent, nos tamen authorum teſtimonio, & experientia quercum domeſticam, robur ſylueſtrem arborem eſſe demonſtrabimus. Columella inter eas differentiam facit. Vacerra, genus clatrorum fabricatur ex robore, quercu, vel ſubere. Et de pedamentis vinearum loquens: Quercus, ſuber, ac ſi qua ſunt ſimilia robora. Plinius. Probatiſſimos fungos quercus producit, robur, cupreſſus, & pinus noxios. Glandē propriè fert robur, quercus, eſculus & ilex. Robur montes, & valles amat, quercus in plana deſcendit. In quercu glans optima, & grandiſſima, in robore parua, & ſuibus caro ex roboris glande fungoſa. Alibi. Vulgò robur, quercumque naſci videmus. Hæc demonſtrant quercū à robore differre. Refert Pamphilus quod ſerpens moritur quercinis foliis iniectis. Fimeta palo roboris adacto fieri iubet Plinius, ita forte ne innaſcantur his ſerpentes.

Nomen. Theophraſtus ἀγρίαν δρῦν vocat. Latini robur, antiqui authores, Feſto Pompeio authore, roboſenum pro robore dicebant, ratione, quod plures rufi coloris venas habeat. Alij à robore, ſeu à diuturnitate dictum malunt. Vulgò *rouece, quercia, ſeluaggia.*

Deſcriptio. Ita deſcribente Theophraſto. Cortice craſſo, carnoſo, & ſcabro, & maximè in ſenecta. Materie carnoſa. Ramos habet incōditos. Medullam nigram præſertim quod nigrum cognominant. Lignum durū, quamobrem flexum non recipit. Folio toto ambitu ſinuoſo. Radicibus multis longiſque, quippe ſi locum habeant expeditum, ſubire quantumuis facilè poſſunt, carnoſis, & altis. Alij florere putant, alij negant, ſed muſcum floris loco edi autumant. Fructificant poſt Vergiliarum occaſum. Germinatione terna parturiunt corticemq́; inter ſquamas ſpargunt, ac deinde rumpunt, ob id triſlepri, aut triſlipi vocatæ, hoc eſt intermiſſariæ, vel triſquamiæ. Germinationis tempore omnis galla quoque naſcitur tam nigra, quàm candida, magna ex parte noctu vniuerſa. Inque diem aucta excepta reſinacea, ſi ab æſtu occupetur, inareſcit, augeriq́ue amplius nequit, aliàs amplitudine maiore grandeſceret, qua de cauſa eorum aliquæ non minores fabis euadunt: nigra ſi pluribus diebus viret,

ret, mali amplitudinem capessit. Robur omnium copiosissimè, præter fructum alia gignit: nempe gallam paruulam, atque alteram resinosam, & nigram, quin & aliud specie veluti morum, sed durum, & fractu admodum difficile. Id tamen rarum. Ad hæc aliud effigiem colis repræsentans. Quum verò perficitur, durum quid parte emicâte, & perforatum, & tauri caput quodammodo æmulans profert, quòd præruptum, nuclei oleæ speciem intus ostendit. Fert & quod quidem pilum appellant. Id pilula est comam gerens lanaceam, mollem, nucleo durior, qua in lucernam luminibus vtuntur. Flagrat enim probè, vt galla nigra. Fert & alteram comigeram pilulam, cæterum quidem inutilem, verno autem tempore succo melligeno inficientem, tum tactu, tum gustatu. Inq; ramorum alis pilulam aliam gignit sine pediculo, concauoq; sessilem, peculiarem certè, versicoloremque. Nam eminentes quosdam vmbilicos candicantes, vel passim variantes nigris maculis habent. Partem mediam grani tinctura infectam, splendidamq; ostendit, aperta, nigra, & putricans cernitur. Lapillum quoq; puniceum magna ex parte gignit, quamquam raro. Item aliam eo rariorem pilulam è foliis conuolutam, compressam atq; oblongam. Super foliis verò tergo adhęrentem pilulam fert candidam, aquosam, dum tenera est. hæc enim muscas interdum intus continet, veniensq; ad incrementum iustum, in modum leuis paruulæ gallæ indurescit. Robur, tot præter fructum producit. Fungos omitto, qui è radicibus, & iuxta radices erumpunt, communes enim eos cum cæteris habent arboribus: quinetiam muscũ taceo, quippe quum in aliis quoque proueniat, sed nihilominus ferax hæc arbos habetur rerum plurimarum. Sin autem, authore Hesiodo, mella apesq; ferat, magis quoq; illud confirmatur. Ergo nascitur hic melleus humor cœlo cadens, nec aliis magis insidens frondibus. A quo Plinius. Robur folia toto ambitu sinuata habet, emicantia etiam ex caudice ipso. Germinationem intermittit tripartito, ac terna germina edit, ideo & inter squamas corticum spargit, quòd omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Est autem prima earum incipiente vere, circiter x v diebus. Iterũ germinant, trãseunte Geminos sole. Sic fit vt prima cacumina impelli sequutis appareat, geniculato incremento. Tertia est earũdem ad solstitium breuissima, nec diutius septenis diebus: clareq; & tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Cortice crasso, scabroq;, radicibus carnosis, eisq; in profundum actis, maximis, spatiosisq;. Tota ossea. Galla deterrima ex robore: signum eius quòd cauernæ translucent. Robur præter fructum plurima & alia gignit: namq; fert & gallæ vtrumq; genus, & quædam veluti mora, ni distarent arida duritia, plerunq; tauri caput imitantia, quibus fructus inest nucleis oliuæ similis. Nascuntur in eo & pilulæ, nucibus non absimiles, intus habentes flocculos molles, lucernarum luminibus aptos: nam & sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore melligeni succi. Gignunt & alæ ramorum eius

pilulas corpori non pediculo adhærentes, candicantes vmbilicis. Cætera nigra varietate diſperſa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas eſt. Aliquando & pumices gignit, nec non & è foliis conuolutas pilulas, & in folio rubente aquoſos nucleos candicantes, & tranſlucidos, quamdiu molles ſint, in quibus & culices naſcuntur, indureſcunt in modũ gallæ. Ferunt robora & cachryn, ita vocatur pilula in medicina vrẽdi vim habens. Gignitur poſtquam decidere folia, hyeme durans. Continet nucleum pineis ſimilem. Is creſcit hyeme, aperitur vere pilula tota, cadit quum folia cœperint creſcere. Tam multifera ſunt, & tot res præter glandem pariunt robora. Sed & boletos, ſuillosq;, gulæ nouiſſima irritamenta, quæ circa radices gignuntur. Robora ferunt & viſcum, & mella, vt author eſt Heſiodus. Conſtantiq; rores melleos è cœlo, vt diximus, cadentes, non aliis magis inſidere frondibus. Galliarũ glandiferæ maximè arbores agaricum ferunt. Eſt autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in ſummis arboribus naſcens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. Virgilius ad mel alludit in Pollione.

Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

Sed nos quam robur vocamus, in ſyluis paſſim ſpectatur, folio latebrarum anfractibus ſinuoſiſſimo, paruo, duroq;, glande exigua, aſpera, & inguſtabili, materie duriſſima.

Solum. Solum profundum quærit, quia radice omnium altiſſima inſidet; durum, & montanum, vel montano proximum, ſed ſolutum, humectum, & ſabuloſum reſpuit.

Cælum. Circæum, quod vocant excelſum, promontorium tradit frequentiſſimum roborum Theophraſtus. Montes & valles diligere dixit Plinius. Locis frigidis, ſeptentrioni obiectis, & apricis paſſim vbiq; vidimus.

Satio. De robore diuerſam ſententiam eſſe ſcribit Theophraſtus: quidam enim ex ſemine tantum eam produci ſtatuunt, alii ex radice quoq;, ſed lentè, nonnulli etiam ipſo caudice detruncato. Auulſione & radice, nihil ex his, quæ ab imis plantigera non ſint, exoriri poſſe arbitrantur.

Inſitio. Robur inſitionum omnium capaciſſimam dixit Plinius, verùm corrumpit ſaporem. Nos caſtaneam recipere vidimus.

Materies. Robur durum ſimul, & ponderoſum eſt. Antequam terebrent madefaciunt, quò ſcilicet mollius reddant. Natura perpetua, æternaq;, ſed defoſſum, atq; in aquis demerſum: putredine quippe immune hoc omnino videtur: ob id fluuiis, lacubusq; naues hac etiam materie condunt, ſed mari putreſcit, quãquam reliquæ magis durare valeant, quod quidem & ratio vult, vtpote quum ſale maceratæ, conditæq; ſint. In opere difficillima, quòd criſpa ſit, nodoſa, circumuolutionibus perplexa. Medulla ſpiſſa eius, quod atrum cognominãt. Ponderi nil cedit, vt reliquæ terrenæ, ſed renititur: argumentum quod nunquam rumpitur, ſed prius quàm viribus carie, aliáſve deficiunt. Tam nauibus, quàm domibus commodum, nec non & in terra obrutum durat. Carbones

è robore

è robore nouello & annoso damnant, media ætas in pretio est. Carbones optimos spississimæ materies faciunt, vt aria, robur, arbutus: solidissimos enim ita, vt diuturniores, efficacioresq; sint, qua de causa in metallis argenteis hisce ad decoctionem primam vtuntur, sed deterrimi inter eos roboris, quòd terrestriores. Tardissimè cæditur, hyeme ineunte, ante quàm turget: tempestiuè cæsum, neque cariem sentit, sed prædurum ad cornus similitudinem spissatum edurat, totum enim cordis specimen præfert. Serissimè ergò cæditur, videlicet hyeme post autumnũ: quòd si sub turgore cædatur, citissimè omniũ ferè cõputrescit, seu cũ cortice, seu sine cortice capiatur, potissimùm, quæ primo turgore, proxima quæ secũdo, tertia quæ tertio. Quæ autẽ post fructuum maturitatẽ cæduntur, quãuis non turgida sint, incorrupta perdurant, prætérquam quod sub cortice vermiculi quidam nascentes, caudicem per summa inscribunt, quibus signis pro sigillis nonnulli vtuntur. Non desunt, qui tempestiuũ putant vere, quum amentum, id est, cachryn suam gerit. A quo Plinius. Robori tanta duritia est, vt terebrari nisi madefactum non queat, & ne sic quidem adactus auelli clauus. Robori exalburnato nigricans color. Robur sub põdere incuruatur, ceditq; ponderi. Viride ferris cedit, aridum enim pertinacius resistit, ferrarũq; dẽtes replet æqualitate inerti, qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Glutinum abdicat, & inter se, & cum aliis insociabile glutino. Vere cæsum teredinem sentit, bruma autem neq; vieatur, neque pandatur, alias obnoxium, etiam vt torqueat sese, findatq;. Cariem vetustatemq; tardissimè sentit, defossum diuturnius, sed marina aqua corrumpitur. Apud nos robur quia neruosum, & densum est, pro columnis validissimè constituimus. Supra terram inconstans, contorquens sese, & rimosum fit, dulcibus aquis demersum nulla marcoris tabe cõficitur, sed mari maceratum, conditumque putret, quasi dulcibus gaudeat, & salsas horreat aquas: nisi sal humida, non sicca à corruptionis vitio vindicet.

De Fago. CAP. VII.

DVo sunt glandiferi fagi genera, vnum à Gręcis, alterum à Latinis descriptum, quæ etsi glandiferis annumeretur, fructũ nil glandibus similem habet, de qua posterius dicemus, nunc de Græcorum fago quercui simillima, nec aliud differt, nisi quòd rotundam, & dulcissimam glandem affert. Pausanias in Arcadicis inter diuersa quercuum genera fagum annumerat.

Græcis φηγὸς dicitur, vt M. Varro libro de gente Romana existimauit, Sosipatro referente. Seruius ἀπὸ τοῦ φάγειν, quod est comedere, dici voluit, loco enim φ Græci, prisci Latini f ponebant. Latinis fagus, Neapolitanis *quercia castagnara*, quod castanearum saporem æmuletur. *Nomen.*

Masculini & fœminini generis meminit Theophrastus. Peculiare fago, & haliphlæo, quòd ambabus in genere dicto virili glãdes parte postrema vtrinq; lapidescunt. Est & syluestris, & vrbana, est & quæ glandem amaram ferat. *Genera.*

Vrbana fagus ligno læuiore constat. Peculiare, quòd in genere virili *Descriptio.*

glandes postrema parte lapidescũt vtrinq; aliis in putamine, aliis in carne ipsa, ideoq; detractis lapillis, concaua perinde atque in animalibus relinquuntur. Materie robustissima, putredíniq; nulli obnoxia, sed nec ipsa recta, quamquam minus torta, quàm quercus, caudice verò crassissimo constat, vt tota quoq; breuis specie reddatur. Nam eius etiam corpus in orbem comosum, minimeq; erectum est. Glande rotũda. Germinat paulò ante æquinoctium. Auctu facillima. Syluestris dulcissimum fert glandem, ligno plus scabro. Apud nos in triuiis, & syluis cuiq; obuia, nec ab aliis, nisi rotunda, & dulcissima glãde cognoscitur, cruda, tosta, elixaq; satis commodè editur, vt castaneæ videantur.

Cœlum. Vrbana in cultis prouenit, syluestris montibus nascens.

De Cerro. Cap. VIII.

IDÆI, & Macedones, vt Theophrastus refert, cerrum roboris speciem faciunt. Plinius è glandiferis propriè dixit.

Nomen. Græcis αἰγίλωψ, vt & Latinis ægilops, & cerrus Plinio. Italis *cerro*.

Descriptio. Cerrus ægilops rectissima, excelsissima, læuissimaq;, ligno per longitudinem robustissimo. Panum sola fert, longitudine cubitali, branchiarum similitudine, canum, muscosum, ceu villum lintei prolixum. Nascitur è cortice non surculo, vnde glans, nec ex gemma, sed à supernorum nodorum latere. Cerrus ἄσπερις, vt Macedones putant, aut sterilis, aut adeò improba glande, vt nullum animal, præter suillum genus ea vescatur, quòd ingustabilis sit, ac ne suibus quidem, si pabulum aliud nanciscantur, eaq; caput tentat mandentium. Hæc Theophrastus. A quo Plinius. Cerrus propriè fert glandem, sed tristem, & horridam, echinato calyce ceu castaneæ. Excelsissima ægilops, sola è glandiferis fert panos arentes, muscoso villo canos, non in cortice modo, verùm & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos inter vnguenta. Cerream glandem proximam quernæ tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. Apud nos cerrus procera admodum exurgit, recta, minusq; ramosa. Calyce glandis echinato, carne intus amarissima, quæ à suibus gustata, respuitur, nec nisi in caritate annonæ caducam depascũtur. Abdicata quoque fabricis, vt quæ flexu, fractuq; inauspicata, in terris autem recipitur. Est altera species cuius glandes prægrandes habent calyces echinatos, ambitu spinis prædito sibi incumbentibus, magnitudinem ferè echini marini æmulatur.

Solum. Nunquam in cultis, aut rarenter nasci scripsit Theophrastus. Incultis amica. Plinius. Apud nos quibuscunq; locis obuia, & vulgaris.

Materies. Cerri materies elaborata ædibus construendis inauspicata, quòd facillimè rupta fathiscat, eaq; fultæ domus facilè ruinam sentiunt, casumq; citò minantur, ob id rudi & indolata ad intestinum opus, & vtensilia vtuntur. Damnata etiam in carbone, quoniam exiliat, & scintillas eiaculetur: ærariorum tantum officinis compendio, quia flatu desinente protinus emoritur, parumque absumptus, tardè recidit in fauillam. Ab eo Plinius. Minus vtilis ædificiis; at quæ

quæ carbone dotata, vitiis obnoxia eſt. Quamobrem ſolido vtuntur carbone, ærariorum tantum officinis compendio, quoniam definente flatu, protinus emoriens ſæpius recoquitur. Cætero plurimis ſcintillis. Hyginius manubria ruſticis cerrea. Celerrime marceſcẽs. Vitruuius, Cerrus pariter habet miſtionem humoris, & ignis, & terreni, aëris plurimum, peruia raritate humores penitus recipiendo celeriter marceſcit.

De Eſculo. Cap. IX.

MACROBIVS inter felices arbores eſculum adducit. Ciuica corona ilignа primò fuit, poſtea magis placuit ex eſculo, Ioui ſacra: dixit Plinius. Eius fructu primæ ætatis homines veſcebantur, & ab eſca nomen traxiſſe volunt, quòd ante cerealem frugem, & vſum frumenti, mortalibus arbos victum ſubminiſtrabat. Et ob id Ioui ſacram dicebant. Ouidius,

Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.

Theophraſtus πλατύφυλλον vocat, Theodorus latifoliam vertit, quoniam inter glandiferas arbores folii latitudine præſtet. Latini eſculum vocant. Seruius ab eſu dictam vult, etſi obtinuerit vſus, vt per æ diphthongum ſcriberetur. Neapoli vulgò *eſchia.* *Nomen.*

Proximè ab ægilope latifolia rectiſſima, excelſiſſimaq́; poſt haliphlæum, ædificiis verò deterrima. Carbone inutilis, quin & maximè poſt illam putreſcit. In glandium cenſu tertia latifoliæ. Galla eius haud abſimilis quernæ, niſi quòd leuior, ſed ad rem nullam vtilis. Fert & alteram nigram, qua lanæ inficiuntur. Macedones eſculum amaram glandem ferre inquiũt. Plinius ab Theophraſto. Glandem propriè fert, poſt quercum optimam. Fungoſam carnem fieri ex eſculo tradit Nigidius. Minus vtilis eſt ædificiis, at quæ carbone dotata, vitiis obnoxia eſt, quamobrem ſolido vtuntur carbone, ærariorum tantum officinis compendio, quoniam definente flatu, protinus emoriens ſæpius recoquitur, cætero plurimis ſcintillis. Galla ſimilis quernæ ſed leuior, multoq́; minus probata. Fert & nigram: duo enim genera ſunt, hæc tingendis vtilior. Radices in profundum agit. Si Virgilio quidem credimus, eſculus quantũ corpore eminet, tantum radice deſcendit. Autumno reddit ſemen. Virgilius, *Deſcriptio.*

Eſculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neq; imbres
Conuellunt: immota manet, multosq́; per annos
Multa virum voluens durando ſæcula vincit.

Gallam habet eſculus cæteris longiorem, lineis quibuſdam per longitudinem ductis. Cadit Octobris medietate. Suum carnem grauem facit. Omniũ maximè viuens putreſcit, & concauatur.

Nullum terræ delectum habet, ſed in quacunq; ſeri poſſe, dixit Plinius. Incultis amica. *Solum.* *Cælum.*

Satio. Plinius nasci è balano dixit, sed non nisi esculi: scrobe dodrantali, interuallis duorum pedum seritur leuiter quater anno. Nimis morosa nasci. Virg.

Pars autem posito surgunt de semine, vt altæ
Castaneæ, nemorumq; Ioui quæ maxima frondet
Æsculus, atq; habitæ Graiis oracula quercus.

Materies. Esculus cæsura triennio serior, nimis morosa nasci. Hoc pedamentum minimè putrescit, lætumq; maximè fruticat. Humoris impatiens. Hæc Plinius. Sed Vitruuius. Esculus verò quod est omnibus principiis tẽperata, habet in ædificiis magnas vtilitates, sed ea quum in humore collocatur, recipiens penitus per foramina liquorem, eiecto aëre & igni, operatione humidæ potestatis vitiatur. Palladius in fundamentis sine vitio durare dixit.

De Haliphlœo. CAP. X.

INTER quina roboris genera haliphlœum annumerant Idæi, authore Theophrasto.

Nomen. Cui ἀλίφλοιος, & εὐθύφλοιος dicitur. ἀλίφλοιος ab ἅλις & φλοιὸς, quasi crassicorticem dicas. Theodorus salsicorticem vertit. & εὐθύφλοιος quasi recticorticem. Latinis, vt Plinio, haliphlœos dicitur.

Genera. Duo videtur habere genera ex Theophrasto, quum dicat, quòd ambo, id est, fagus, & salsicortex in genere virili glandes postrema parte vtrinq; lapidescunt, aliis in putamine, aliis in carne ipsa, ideoq; detractis lapillis, concaua perinde, atq; in animalibus relinquuntur.

Descriptio. Theophrastus ita describit. Crassissimus huic caudex, & plerunq; cauus, aut fistulosus magna ex parte cernitur. Ædificiis damnatur, breui putrefit, quod ex arboris natura euenit, concaua inanisq; redditur. Sunt qui corde hãc volunt carere. Fulmine frequenter icitur, quamuis altitudine non excellat, adeò neq; ad sacrificia vti fas erat apud Æoles. Panum etiam producit, sed nigricans, pusillumque, ideo in glandium censu quartum ei gradum tribuunt. In genere virili postrema parte lapidescit, vt diximus. Materies ædificiis inutilis, nec non carboni. Item ad axes, & ad eiusmodi similia vtilis est. A quo Plinius. Pessima & carboni, & materiæ haliphlœos, cui crassissimus cortex, atq; caudex, & plerunque cauus fungosusque, nec alia putrescit ex hoc genere, quum viuit. quin & fulmine sæpissime icitur, quamuis altitudine non excellat, ideo ligno eius nec ad sacrificia vti fas habetur. Eidem raro glans, & quum tulit amara, quam præter sues nullum attingat animal, ac ne eæ quidem, si aliud pabulum habeant. Sed postrema verba; Glans rara, & quum tulit amara, quam præter sues nullum animal attingat, & ne eæ quidem si aliud pabulum habeant, non rectè Plinius haliphlœo asscribit, quæ Theophrastus aspridi, id est, Macedonicæ cerro tribuerat.

Materies. Cæditur eo tempore, quo robur, id est, hyeme post autumnum, ex Theophrasto.

De Farno. CAP. XI.

EST & aliud glandiferæ arboris genus, farnum vocant, cuius Latini non meminere, quod sciam.

Latini farnus, Itali *farno*, Neapolitani *fargna*. Nomen.

Arbor breuis, & in orbem comosa, ramorum alis crebro caua, glandem maximam, & dulcissimam affert, omnium glandiferarum præcocissimam. Initio Octobris cadit. Suum carnem pinguem, & leuem reddit. quum ipsa cadere desiit, aliæ incipiunt. Folio maiori, quàm quercus, sed cacumine retusiori, nec tam profundioribus crenis cauo. Trunco aspero, & hiulco. Glandes multas, & simul congestas affert. Scinditur in laminas ad tectorum & tuguriorum operimenta. Altera eius species serior est, nam quum aliæ cessant, ipsa parere incipit. Vocant *verdesca*. Glans mediocriter magna, & dulcis. Descriptio.

De Latinorum fago, siue Theophrasti oxy. CAP. XII.

INTER glandiferas arbores Latinorum fagus annumeratur, & si eius fructus parum, aut nil glandi similis sit, vt inter cognatas potius, quàm eiusdẽ generis arbores connumeretur. Plinius. Syluarum certè distinguebatur insignibus, Fagutali Ioui etiam nunc, vbi lucus fageus fuit. Plutarchus in Symposio ait. Vipera fagi ramulo tacta, confestim obstupescit. Macrobius inter felices arbores fagum annumerat.

Theophrasto ὀξύνη, vel ὀξύη dicitur. Lydis μῶσι. Theodorus scissimam vertit, quasi in laminas sectilem. Latini fagum vocant. Itali *fagio*.

Scissima nullas penitus differentias habet, sed genere simplex. Plinius cãdidam notauit, & rufam, & pro generum differentia folia longiora, breuioraq́;. Genera.

Surgit arbos recta, læuis, & enodis, proceritate crassitudineque ferè par abieti, & in cæteris non absimilis. Materie colorata, robusta, neruosa, cortice læui. Folio crasso bifido, longiore quàm pyro, per extrema aculeato. Fructus glandea effigie, læuis, includitur caliculo echinato quidem, sed placido, & blando, nec vt castanea hispido, similis tamen illi dulcedine & succo. Radices nec multas, nec altas agit, sed summotenus sparsas. Nascitur in montibus candida materie, quæ ad multa perutilis est, quippe ad carpentaria, lectos, subsellia, mensas, & nauigia. Campestris nigra, ad hæc minus expetita. Fructus vtrique similis. Macedones syluestrem scissimam non florere existimant. Plinius de sua fago hæc habet. Fagi glans nucleis similis, triangula cute includitur. Folium tenue, ac leuissimum, populo simile, celerrime flauescens, & media parte plerunq; gignens supernè paruulam baccã viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratissima est, & ideo animalis eius vnà prouentus, glires quoq; saginat. Experitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, sed maximè fagi. Glans fagea suem hilarem facit, carnem coquibilem ac leuem, & vtilem stomacho. Glans dulcissima omnium fagi, vt qua Descriptio.

obſeſſos etiam homines duraſſe in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander. Apud nos viſendæ magnitudinis exurgit arbor, fronde alni, glande triquetra, puſilla, acuminata, vnde ὀξύα Theophraſto nominata videtur. Flore ex pluribus foliolis conglobato, herbacei coloris, longiuſculo. Ligno quàm robur minus robuſto, compactoque, cuius nucleus pro eſca, & oleoſo condimento à pauperibus expetitur.

Locus. Lydi in ſuo monte Olympo copioſum habent, Strabone & Euſtathio authoribus. Prouenire in agro Latino ſolitam author eſt Theophraſtus, tanta longitudine, vt nauibus Hetruſcis pro carina ſatisfaceret. Plinius in plana deſcendere ait. Nos in frigidiſſimis montibus, & conuallibus in Surrentino tractu altiſſima fageta vidimus.

Materies. Humidiſſimam eſſe tradit Theophraſtus, quamobrem è duabus iis lectuli qui fierent, incuruãtur cedentes ponderi. Minoribus nauibus cõmendatur ad carinas, itẽ ad teſtudinẽ plauſtrorum, vectabulorumq; vilem fabricã. Cædẽda materies poſt meſſem, & exitũ vindemiarũ. In aquis durat incorrupta, madefactaq; firmior redditur. Plinius. Scãdulæ è fago, & cortex in magno vſu agreſtiũ, vaſa corbesq;, ac patentiora quędam meſſibus conuehendis, vindemiisq; faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à ſucco. Nec non in quodam vſu ſacrorũ religioſus eſt fagi cortex. Pectines quoq; tranſuerſi in pulpa apud antiquos factitabantur, inde & vaſis honos. In pretio habita eſt ad ſacrificum guttum: Marcus Curius iurauit, ſe ex præda nihil attigiſſe præter guttum faginum, quo ſacrificaret. Lignum in longitudine flũctuatur, at quæ pars fuerit ab radice validius ſidit. Non improbatur & fagus in aqua, hæc quidem in his, quæ defodiuntur, principalis. Facilis & fagus quamquam fragilis, & tenera. Eadem ſectilibus laminis in tenui flexilis, capſisq; ac ſcriniis ſola vtilis. Vitruuius de fago eadem dicit, quæ de cerro, & ſubere ſupra retulimus. Fagus in ſicco vtilis, in humore corrumpitur ex Palladio. Claudianus de vſu in nauibus.

Sic qui vecturus longinqua per æquora merces
Obiectare parat, fagos metitur, & alnos.

Pocula etiam è fago antiquitus fiebant, vt & temporibus noſtris. Virgilius,

——— *Pocula ponam*
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis.

De Siliqua. CAP. XIII.

IAM ad alteram ſyluæ partem deuentum eſt, ſcilicet pomiferam. Nemora conuenientiſſimum eſſe, tradit Columella, veſtiantur quercu, fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, tamaricibus, corylis, pomiferisq; ſylueſtribus, vt ſunt albæ ſpinæ, græcæ ſiliquæ, iuniperus, lotos, pinus, cornus, arbutus, prunus, paliurus, atq; achrades pyri. Vinum ex ea fieri docet Plinius. Nos ab iis incipiemus, quę æterna cęſarie decorantur.

Nomen. Græcis κερωνία eſt, κέρας enim cornu dicitur, κεράτιον cornicula, quod ſili-

quæ

quæ ſeu vaginæ cornu formam incuruam arcus inſtar præſeferant. Galenus κερατωνίαν arborẽ, κεράτιον fructũ dicit, & poſt eũ Paulus. Hippocrates σιτικέρας, recẽtiores Græci ξυλοκέρατα. Theophraſtus hanc ſiliquam, vt Iones, κερωνίαν nominat, & συκῆν αἰγυπτίαν, ſed errãter, nulla enim in Ægypto, ſed in Syria naſcitur, & in Ionia circa Cnidum Rhodumque. Varro ſiliculam vocat. Columella ſiliquam græcam, & addidit græcam, vt à fœno græco diſtingueret, nam abſolutè ſiliqua dicitur. Plinius ſiliquam, & ſyriacam. Arabes caraba. Ob id Itali ex his nominibus deflectunt eorum vernacula nomina, alij enim *carobole*, Caietæ *ſeleccole*, à ſiliculis.

Theophraſtus ita ſuam Ægyptiam ficum deſcribit. Caudice maxima ex parte ſuum fructum producit, ramis enim paucum fert. Foliis ſemper comantibus, flore candido, & grauiſſimè olente, leniter radice ſublimi, atque omnino plantigera imis partibus, ſuperius tamen ſubareſcens. Fructum anniculum ſimul, & nouum habet, altero nanque detracto poſt Canis ortum, protinus alterum gigni pateſcit: gignitur enim vuæ modo indiſcretus, atque vniformis, auctus circa Arcturum & æquinoctium floret, dehinc hyeme exacta durat vſque ad Canis ortum. Ab eo Plinius. Similis his ſiliqua, quam Iones ceraunium vocant, trunco & ipſa fertilis, ſed pomo ſiliquæ. Ob id quidam Ægyptiam ficum dixere, errore manifeſto. Non enim in Ægypto naſcitur, ſed in Syria, Ioniaque, & circa Gnidum, atque in Rhodo, ſemper comantibus foliis, flore candido cum vehementia odoris, plantigera imis partibus, & ideo ſuperficie flaueſcens, ſuccum auferente ſobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortum detracto, ſtatim alterum parit, poſtea florem per Arcturum hyeme fœtus enutriente. Alibi verò de vulgari noſtra ſiliqua loquens, oblitus eorum quæ ſcripſerat: Alia ſiliquis gignuntur ipſis dulcibus, ſemenque cõplexis amarum, quum in pluribus ſemina placeant, in ſiliqua damnentur. In ſiliquis quod manditur, quid niſi lignum eſt? Non omittenda ſeminis earum proprietate: nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici poteſt, neque aliud nomen inueniat. Haud procul à caſtaneis abeſſe videantur & prædulces ſiliquæ, niſi quod in iis cortex ipſe manditur. Digitorum hominis longitudo illis & interim falcata, pollicari latitudine. Strabo de arboribus Indiæ loquens ex Ariſtoboli authoritate, dicit arborem eſſe non magnam, neque magnas ſiliquas habentem, vt faba, denorum digitorum longitudine, mellis plenas, quas qui ederint, non facile euadant. Arbor apud nos procera exurgit, ramis in latitudinem potius, quàm in longitudinem diffuſis, corticis colore albo fuſco, folio fraxini duriore, rariore, ac magis circinato. Frondes enim pari interuallo exoriuntur, ternæ aut quaternæ, quæ in cacumine eſt, parem numerum conturbat, pediculo palmari longitudine, flore ſurculoſo, floret æſtate vſque ad hyemem, vel appetente vere: fructificat æſtate, vel autumno ex trunco à radicibus paulò diſtanti: truncus ſiliquis totus operitur, ſic & maiores rami, minores parum, aut nihil. Radice ſublimi, vt vento ſæpius deturbetur.

Deſcriptio.

Cœlum. Palladius loca maritima, calida, ſicca, & cãpeſtria amare dixit, tamẽ, vt ipſe expertus eſt, in locis calidis fœcundior fiet, ſi adiuuetur humore. Caiete maximè pubet, & in Surrẽtino tractu. In frigidiſſimis nõ viuit, in frigidis vſq; ad florem.

Solum. Siccum ſolum amare nobis videtur, & calloſum.

Satio. Columella ab idibus Februarij vſq; in æquinoctiũ vernum rectè ſeri putat. Plinius: ſiliquas Græcas per autumnum ante brumam. Palladius, Februario & Nouembri ſemine, & plãtis, & ſi adiuuetur humore, poteſt & taleis poni. Scrobem deſiderat largiorem. Beritius vt oleæ plantat, humidis tamen locis à nona Calendarum Ianuarij die, vſque ad quartam Calendarum Februarij.

Inſitio. Palladius inſeri poſſe menſe Februario credit in pruno, vel amygdalo, & omnes fructus recipere poſſe. In verſibus.

Aſſueſcunt ſiliquæ viridi molleſcere ſucco,
Et gremio paſcunt cætera poma ſuo.

Nos ſupra terebinthum inſeruimus, & optimè apprehendit, & profecit.

Cõditura. Siliquæ ſeruantur diutiſſimè: ſi extendantur in cratibus, ex Palladio.

De Arbuto. Cap. XIIII.

PVBET etiam in ſyluis æterna fronde arbutus. Virgilius in ſyluis naſci teſtatur:

——— *cum iam glandes, atque arbuta ſacræ*
Deficerent ſyluæ.

In Ecloga. *Dant arbuta ſyluæ.*

Eſt & arbor hœdis fronde expetita, vt idem.

Dulce ſatis humor, depulſis arbutus herbis.

Fructu etiam delectantur merulæ, turdi, aliæq; aues, vbi fructus hyeme maturi ſunt, & alij deſunt, vnde viſco, retibus, aliiſve decipulis capiuntur.

Nomen. A Theophraſto κόμαρος dicitur arbutus, & νηλεία, & fruct⁹ οἴναρος. Immò ſunt, qui diuerſum eſſe dicant apud Theophraſtũ vnedonem & arbutum. Inquit in primo. Defluo corticẽ ſunt vnedo, & arbutus. Plinius id conſiderans ait. Duobus nominibus vocant Græci, comaron & memecylon, ex quo apparet totidem eſſe genera & apud nos: alio nomine arbutus vocatur. Et alibi. Arbutus, ſiue vnedo. Dioſcoridi arbos κόμαρος, fructus verò μιμαίκυλος dicitur. Galenus verò & Paulus fructum epimelidis vnedonem vocant, non arbuti, quaſi meſpili, nam Dioſcoridis ἐπιμηλὶς meſpili genus dicitur. Is nanq; ſexto ſimplicium plantarum, ἐπιμελὶς, inquit, acerba planta eſt, vt dicere poſſis, ſylueſtris malus: appellatur autem à multis in Italia οὐνεδὼν, cuius fructus acerbus. Vnde vnedo fructus epimelidis, memecylon arbuti. Inde ſecundo de alimentis, comaron vocat, cuius fructus memecylon. Plinius quatuor nominibus vocat, comaron, arbutum, vnedonem, & memecylon. Virgilius arbutũ pro fructu neutro genere dicit, arborem fœminino. Horatius fructum fœminino. Virgilius.

——— *dant arbuta ſyluæ,*
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra.

Hora-

Horatius. *Impunè tutum per nemus arbutos*
Quærunt latentes.

Pamphilus apomelida pyri genus arbitratur, quod amamelida quidam vocant, alij omomelida, frequentem in Ionia, & biferam, fructu pyri, sed sui generis, omnino prædulci, & sine nucleis, ac prælato pyris. Hipomelides, siue epimelides, vt Martialis asserit, poma fert sorbo similia, mediocri arbore nascẽtia, flore cãdidulo: sapor ex acri dulcis, ita vt fructui insit dulcedo cum acrimonia commista. Latini arbutum, & vnedonem vocant. Itali *corbezolo*, Neapolitani *sorbo peloso*.

Ita describit Theophrastus. Arbor magnitudine nõ nimium præstat, corticem tenuem tamarici similem habet, folium inter ilicem, & laurum. Floret mense Iulio. Flores singulari appendice parte postrema racematim cohærent, similes baccis longioribus myrti, non foliati, sed concaui, ceu ouum pertuso vertice, quũ deflorescit, parte, qua sunt annexi, perforantur, & quod defloruerit in pediculum relabendo, verticilli instar circa fusum tenue apparet. Fructus anno integro maturescit, vt simul hunc haberi, atque alterum flore sponderi contingat. Folia inferiora dimittit, cacumine perpetuò viret, ramisq; præpostero assiduè gignit. Quia fructus humidus, ideo frigoris excessu concoqui non potest. Dioscorides. Arbor cotoneæ malo non dissimilis, tenui folio, cuius fructus pruni magnitudinem implet, nullo intus nucleo. Maturus autem flauet, aut rubescit, in esu acetosus. Virgilius hyeme suos fructus maturare dixit. *Descriptio.*

Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande sues læti redeunt, dant arbuta syluæ.

Plinius. Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum vnedoni, quod solum pomũ simile fructui terræ gignitur. Arbor ipsa fruticosa. Fructus anno maturescit, pariterq; floret subnascens, & prior coquitur. Pomum inhonorum, vt cui nomẽ ex argumento sit vnum tantum edendi. Iuba author est, quinquagenûm cubitorum altitudine in Arabia esse. Cortex ei cadit. Ouidius fructus ruboris meminit.

——— *pomoq; onerata rubenti*
Arbutus.

Apud nos hyeme fructu superbit, coccineo aspectu micanti, numeroso, cæteris arboribus tunc suis priuatis, acetosis conflato partibus, ac guttur exasperantibus, alioquin alio tempore respueretur: flore luteolo.

Mas sit an fœmina sterilis inter authores non conuenit, inquit Plinius. *Genera.*

Frigori resistere posse dixit Theophrastus. In Arabia Plinius nasci dixit. Palladius amare loca tepida, aprica, maritima, & statum rigidum reformidare. Æschyllides in Ceo insula prouenire fructus, quos vocant amamalidas, sine nucleo, grati saporis. Sed terram qualemcunque non respuere. *Cælum.* *Solum.*

Palladius ex Martiale mẽse Decembri seri nucleis in vasculis positis. Mense autẽ Februario hypomelidis plãta, sed pollicis magnitudine robusta trãsfertur

breuiſſimo ſcrobe, ſoluta terra, plurimo ſtercore. Sed munienda eſt, quia cito areſcit, ſi radices eius ventus afflauerit. Apud nos in ſyluis naſcuntur, hominum artem & opera aſpernantur, ſolo naturæ genio contentæ, quas ſi colueris deteriores euadunt, & interdum moriuntur. Arbutus, ex Propertio, laborem omnem veretur.

Aſpice quos ſummittat humus formoſa colores,
Et veniant hederæ ſponte ſua melius:
Surgat & in ſolis formoſius arbutus antris.

Inſitio. Inſeri non poſſe dixit Palladius. Sed in verſibus de nuce idem ſic ſcribit.

Arbuteas frondes vaſtæ nucis occupat vmbra,
Pomaq; ſub duplici cortice tuta refert.
Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida.

Idem confirmauit Diophanes inquiens: Nux in arbutum ſolum inſeritur.

Materies. Carbones optimos ſpiſſiſſimæ materies faciunt, vt arbutus, ita vt diuturniores, efficacioresque ſint. Qua de cauſa in metallis argenteis hiſce ad decoctionem primam vtuntur.

Condimētum. Poma eius aut in picatis, & munitis vrceolis, aut ſcobe populi, aut in ollis inter vuas vinaceis obruta ſeruabuntur. Ex Palladio.

De Loto arbore. CAP. XV.

QVONIAM & in ſyluis lotus arbor, Columellæ authoritate pubet, nos & de ea inter ſylueſtres bacciferas arbores conſcribemus. A Macrobio inter felices arbores numerata eſt. Ferunt nympham ſui nominis in hanc arborem conuerſam, quam Priapus fugientem comprimere conquiſiſſet, nomen dediſſe. Ouidius.

Haud procul à ſtagno Tyrios imitata colores,
In ſpem baccarum florebat aquatica lotos,
Lotus in hanc nymphe fugiens obſcœna Priapi,
Contulerat verſos ſeruato nomine vultus.

Loti arboris fructus Homerus, princeps vatum, ſuis carminibus nobilitauit, quum miſſis exploratoribus, qui incolas eius terræ diſcerent, reditu illorū deſtitueretur Vlyſſes. maluerunt enim apud Lotophagos remanere, vt mellitum arboris fructum comederent, quàm in patriam redire, vt penitus reditus obliuiſcerentur.

Nomen. Græcis λωτὸς δένδρον, lotus arbor, nam & herbæ ſunt hoc nomine complures. Græcorum vulgus anacacabeam arborem, & anacacabon fructum dicit, author eſt Aëtius. Latinis verò faba græca dicitur, & ob id ita dici putauerim, quod fructus tuberculo fabæ ſimilis ſit, & ſui dulcedine in cibis placeat. Seruius fabam Syriacam dici autumat à nympha ſui nominis in hanc arborē verſa, vt diximus. Padi incolæ fabam græcam vocant. Afri celtim, Neapolitani *melo ſiocco, Zafaracchio.*

Suam lotum ita depingit Theophraſtus. Lotus pyri magnitudine ſurgit, aut paulò infra. Inciſuræ in folio crebriores, alioquin ilicis viderentur. Amplitudo fabæ pomo, color croci, ſed ante maturitatem alius, atq; alius ſicut in vuis. Naſcitur in ramis denſum myrti modo, inter ſeſe aduerſum. Manditur inter Lotophagos innocua dulcedine ſuauitateque, nec ventris ſentire morbos ferunt, qui eo ſubinde veſcãtur: iucundius, meliusq; quod ſine interiori nucleo eſt, qui in altero genere oſſeus videtur. Tanta verò fructus & arboris copia narratur, vt exercitum Ophelli Carthaginem petentis in commeatuum defectu pauerit. Non deſunt qui fruticoſam, ramoſamq; arborem eſſe dicant, caudice firmo, ac fideli, fructu qui nuce obducitur, foris minimè carnoſo, ſed pelliculari, & cuticulaceo, nec cibo tam dulci, quàm guſtu aliàs iucundo. Vinum quod ex eo conficitur, vltra binos, ternósve dies negant durare, à quo tempore ſtatim acorem contrahit: ſuauiorem itaq; fructũ apud Lotophagos haberi. A quo Plinius. Eadem Africa, quæ vergit ad nos, inſignem arborem loton gignit, quam vocant celtin. Magnitudo quæ pyro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Inciſuræ folio crebriores, alioquin ilicis viderentur. Magnitudo fructui fabæ, color croci, ſed ante maturitatem alius, atq; alius, ſicut in vuis. Naſcitur denſus in ramis myrti modo, non vt in Italia ceraſis: tam dulci ibi cibo, vt nomen etiam genti terræq; dederit, nimis hoſpitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt ventris non ſentire morbos, qui eum mandunt. Melior ſine interiore nucleo, qui in altero genere oſſeus videtur. Vinum quod exprimitur illi, ſimile mulſo, quod vltra denos dies negat durare idem Nepos, baccasque contuſas cum alica ad cibos doliis condi. Quin & exercitus paſtos eo accepimus, vltro citroq; commeantes per Africam. Alibi verò. Lotos ſiue faba Græca, quam Romæ à ſuauitate fructus ſylueſtris quidem, ſed ceraſorum penè natura, loton appellant. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latiſſima expatiantiũ vmbra, & in vicinas domos ſæpè tranſilientium. Nulli opacitas breuior, nec aufert Solẽ hyeme, decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiẽs blandius. Nulli rami longiores, validioresq;, aut plures, vt dixiſſe totidem arbores liceat. Viuax arbor, & æquæua quibuſdã vrbibus. Romæ verò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit ſine magiſtratibus CCCLXIX, vrbis æde condita, incertum ipſa quanto vetuſtior. Eſſe quidem vetuſtiorem non eſt dubium, quum ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum CCCCL habet. Antiquior illa eſt, ſed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam Veſtalium virginum capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus conſtituit ex victoria de decumis, æquæua vrbi intelligitur, vt author eſt Maſſurius. Radices eius in forum vſque Cæſaris per ſtationes municipiorum penetrant. Durauit, vt fertur, ab vrbis æde condita (incertum quantum ipſa fuerit vetuſtior) longiſſimo arborum æuo, ad Neronis incendia, adhuc iuuenis viridisque, victura, niſi princeps ille arboris mortem acceleraſſet. Sunt, qui breuem tradant arborem, vt Poly-

bius, qui & vidisse se testatur, spinis asperam, folio virenti, quale rhamno, tantum profundiore latioreq; fructu, candidæ myrti per initia, processu puniceo, magnitudine oliuæ, sed rotundo. Eum cibo familiæ tundi cum nucleo, qui perexiguus ei est, seruari conditũ, eundem nucleum herilibus mensis eximi. Saporẽ fici, & fœnicobalani inesse pomo, sed præstantiori odore. Vinum & acetum inde fieri. Dioscoridi lotus magnitudine iustæ arboris adolescit, fructu maiore, quàm piperis, dulci, graueolente, qui edendo fit, & vtilis stomacho.

Genera. Genera eius plura, dicit Theophrastus, fructibus inter se discreta produntur. Vnum est genus sine interiori nucleo, & vinum eo exprimitur. Plinius. Differentiæ plures, eæq; maximè fructibus sunt. Melior sine interiori nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinum quoq; exprimitur illi.

Cœlum. In Africa celtis plurima, optimaq; gignitur. Est in insula Lotophagita Pharide vocata larga copia, cæterum non minor in continenti, sed longè largior est, plurima enim hæc omnino in Africa. Plinius à Theophrasto. Africa parte, qua vergit ad nos, loton gignit, & ipsam Italiæ familiarem. Præcipuè circa Syrtes, atq; Nasamonas.

Materies. Materia Cyrenaicæ præfertur, nam tractum Lotophagorum feruidiorem confirmãt. Radici nigritia maior, quàm ligno, sed minus spissa, & ad pauciora cõmodior, quippe quum tantũ ad pugiones, & glutinamenta vsui sit. Lignum tibiis, & aliis plerisque expetitur. Spissitate & grauitate, & coloris nigredine, post buxũ & ebenum ei primatus indubie datur. Simulachra ex ea sculpere solent, rimas enim non capit, & carnis æqualitate quodãmodo constare videtur. Natura perpetua. Medullã habere loton, quã multi carere putant, constat argumẽto, quòd ea valuarũ sumptuosarũ cardines factitare solẽt artifices. Propter nimiã spissitatẽ enodis est, aut paucissimis nodis. Ab eo Plinius. Ligno colos niger, ad tibiarũ cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breuesq; alios vsus excogitãt. Post ebenũ, & buxũ durissima, & siccissima. Cariẽ & vetustatẽ non sentit. Corticẽ pelles tingũt, radice lanas. Tota ossea est, & sine medulla.

De azadarat Arabum. CAP. XVI.

SÆPE monachorum claustris, & templorum vestibulo visitur hæc arbor, ea Cisalpinæ Galliæ nemora abundare vidimus, lenem & perpulchram vmbram parit, & flores odoratos.

Nomen. Auicenna eam appellat azadarat. Hispani ex florum, foliorumq; speciositate arborem paradisi vocant. Apud nos innominata viuit. Sunt qui albam zizipham velint.

Descriptio. Arbor spatiosa surgit, folio fraxini, cortice subuiridi, albis pũctulis cõsperso, rami fagiles, baccas profert oleæ, vel cerasi magnitudine, vt ex eis globulos faciant, quibus mulieres & monachi suas numerent preces, fructus loti arboris instar, flore suaueolente racematim congesto, stellato, purpureoq;.

Cœlum. Cœlum calidum, vel temperatum diligit, rigidum horret.

Seritur semine, quatuor digitis in terra conditur; rigetur sæpius, & nascitur

tur initio veris. A bimatu transplantetur. Seritur etiam sobole, ex iis, quæ radicibus pullulant. Seritur etiam trunco, dummodo omnis terra abscondatur, vt solum cacumen supersit, veris initio, etsi ægrè concipiat.

Poma multa recipit in insitione, odorataq; reddit, vt pyra, sed in oculatione non finditur lignum, quia fragile, & fissura vltra quàm velles descendit. *Insitio.*

De Caprifico. CAP. XVII.

DICEMVS de ficu in pomario, hic de caprifico, etsi in aliarum arborum historia, vbi de satiua, eodē capite & de syluestri dixerimus ob cognationem, & affinitatem quandā, quæ erat inter vtrāq; : at ficus, & caprificus longo distāt interuallo, euidentissimamq; & summā differentiā habent, vt satiua ficus vrbana dicatur, caprificus syluestris. Theophrastus dixerit. Et si multa ex syluestrib⁹ mansuescāt cultu, & alia ex vrbanis transeāt in syluestres neglectu, tamē neq; caprificus, neq; oleaster, & pyraster, ficus, olea, pyrus fieri possunt. Sed si vnq̃ ex caprifico ficus, aut ex ficu caprificus fieret, aruspices pro ostento haberēt, tanq̃ prodigia, & præter Naturæ normā accidere arbitrarentur. Plinius, Prodigio fiunt fici ex caprifico, & contra, graui ostento, quum in deteriora mutantur. Caprificus tauros quamlibet feroces collo eorū circundata in tantū mirabili natura compescit, vt immobiles præstet. Plutarchus de fico refert, & eius rei causam affert, vt videbimus. Vnde Ægyptii quum hominem à priori petulantia sibi modestius consulentem ostendere vellent, pro istiusmodi homine taurum caprifico collum, caput, & armos vestientem proponebant. Visitur sæpissimè caprifici ramus Iunonis simulacro suspēsus, cuius causam ex Varrone non reticebimus, quod nonæ apud Romanos erant Caprotinę nuncupatæ, quibus matronæ sub ficu Iunoni sacra faciebant, & ex caprifico virgā adhibebant ob memoriam seruatæ pudicitiæ. Philotis enim ancilla senatui persuasit, vt pro matronis, & virginibus, quas hostes dari sibi obsides petebāt, ipsa cum ancillis aliis habitu matronali cultis submitteretur, cuius laudata sententia, quum omnes hæ secum potiones meracas in lætitiæ signū attulissent, conuiuiumque simulassent, hostes lætabundi, comessatione & potu grauidi post iocos quieti se dederunt. Hîc Philotis signum dedit ex caprifico, quæ de mœnibus propendebat. Romani exciti impetum in dormientes faciunt, eosque cædunt, potitiq; victoria sacrum instituere, vt ancillæ matronis æquatæ, Iunoni, quam à caprifico Caprotinam appellauêre, sacrificarēt. Ad id Ouidius.

Porrige & ancillæ, qua pœnas luce pependit
Lusa maritali gallica veste manus.

Bubulas etiā carnes additi caules caprifici magno lignorū compendio coquūt, ex Plinio. Contra autē chamæleon circa caprificos ferus, alioquin innoxius. ex eodē. Tanta est differens erga diuersa animalia vnius plantæ virtus.

Græci vocant ἐρινεόν, vt Pausanias ait in Messeniis, quòd in Erino Thessaliæ, vel vt alii volunt Achaiæ, municipio primùm apparuerit, vt Phocioni placet. Alii, vt Phauorinus, fici speciem ab Erino vrbe Dorica. Tzezes Lyco- *Nomen.*

phronis interpres ficum fatuam vocat, nonnulli ὀλωύθους. Meſſenii τράγον, quòd Apollo Ariſtomeni, & Theocli nati de ſalute conſultantibus ſignificauit, ἔστε τράγος πίνῃσι νέδης ἑλικόῤῥοον ὕδωρ, οὐκέτι μεσσήνην ῥύομαι. Eſt Neda fluuius, cuius fontes in monte Lyceo viſuntur, in Arcadiam fluens; eo oraculo tragus arbor caprificus, non hircus intelligitur, quæ in Nedæ ripa enata, in fluuium deflexa excreuit, vt foliis humorem quodammodo haurire videretur: hanc autẽ Theocles conſpiciens, caprificũ, capri nomine intelligere voluiſſe Apollinẽ, è Neda bibentẽ coniecit: quũ itaq; iam Meſſeniis impenderet fatale malũ, reliquos celauit, Ariſtomenẽ ad caprificũ perduxit, & rẽ omnem aperuit, & ſic interpretatus eſt oraculũ: Ipſe Nedes dum hircus bibat alta fluẽta, nec vltrà, Meſſenen ſeruo: Propè enim inſtant triſtia fata. Hæc Pauſanias in Meſſeniis. Latini caprificum à carpendo dictam volunt, quòd muros, ac parietes carpat. Martialis,

Marmora Meſſabæ findit caprificus.

Plinius. Caprificus vocatur è ſylueſtri genere ficus nunquam matureſcens. Itali *fico ſeluaggio.*

Genera. A colore, & fructificatione generum diſcrimen ſumit caprificus, nempè alba, & nigra. Theophraſtus tradit caprificos potiſſimũ laudari nigras, ob rationẽ, quòd permulta hæ grana contineant. Eadẽ Plinius. Caprificorũ laudantur maximè nigræ, & in petroſis, quum frumenta plurima habeant. Aliud diſcrimen quòd alia bifera, alia trifera eſt. Plinius, In Cea inſula caprifici triferæ ſunt, primo fœtu ſequens euocatur, ſequenti tertius: hoc fici caprificantur. Athenæus ſcribit Theophraſtum ſecundo libro plantarum notare, caprificum eſſe biferam, alii triferam ſicut in Ceo.

Deſcriptio. E Theophraſto decerpitur deſcriptio. Viuacior fico, longeq; validior, ſpiſſior, fructu fœcundior exiſtit. Eadem etiã nodoſior. Earũ lac minime coit, aut prauè. Etſi ex ſylueſtribus, fœcunda tamen. Celerius germinare incipit, vt inculta. quia germinat ineunte vere. Neglecta nõ putatur, non paſtinatur, non ablaqueatur: ideò non exhalat foras calor paſtinatione & ablaqueatione, ſed intus cohibetur, qui author eſt germinationis; & ſi putatione ſuperioribus partibus allatæ fuerint plagæ, earum vulnere laborat arbor, friget contrahiturq;. Præterea in agreſtibus remanent incolumes ramuſculi puſilli, quos cultura auferre iubet, qui exiguitate eorum facile mutationem patiuntur, & ab ambiente aëre ad germinationum principia citantur. Accedit etiam ſiccitas: nam vbi humoris minus, operæ minus eſt. Plinius autem. Caprificus lactis minus habet, ſurculo quoq; eius lac coagulatur in caſeum. Exceptum id, coctumq; in duritiam, ſuauitatem carnibus affert. Triſtis eſt, quum non ſentiat annorum gaudia, quia nullo flore exhilaratur.

Solum. Theophraſtus nemoribus gaudere dixit, & laudati ex locis ortas ſaxoſis, ob rationem, quòd permulta hæ grana contineant, & vbi plurimus ſit puluis, ibi plurimæ, validiſſimæque caprificus exeunt.

Satio. E ficario grano ſato prouenire tradidit Theophraſtus.

Sylueſtris,

Syluestris, seu fera ficus, vt testatum reliquit Africanus, mansuescet, si tusis & vino & oleo maceratis ramis, eo septem diebus irroraueris imbre. *Arr.*

Caprificus nullis ferè vitiis obnoxia, vermiculationem nō patitur, lac enim eius acerbius est omnino. Neque radicationem, sydeationem, vel scabiem, neque radices vermiculantur, quædam nec suos grossos amittunt, etiam si fico inserantur. Plinius etiam tradit, eam omnibus morbis immunem esse, quos recensuit Theophrastus. *Infir. tem.*

De malo syluestri. CAP. XVIII.

NVNC syluestre malum attingemus, habet enim multa, quæ sine reliquorum confusione dici non poterant, ideo hîc digessimus.

Græcis ἀγριόμηλα generale nomen est malorum in syluis degentium, quæ citra sationem & cultum proueniunt. Theocritus ὀρειμαλίδας, id est montana mala vocauit. Cato syluatica mala. Latinis malū syluestre. Italis *melo seluaggio*. *Nomen.*

Syluestria, vt plurimum nomine vacare Theophrastus dixit, quum perpauci sint, qui eorum naturam experiantur. Nos & si inter se magnitudine, odore, colore, & facie differant, inutile existimamus per genera recensere, nomen tamen vnum syluestribus omnibus accommodabimus. *Genera.*

Theophrastus syluestria mala sui generis mitioribus odoratiora esse scripsit, ipsorumq; malorum tam agrestium, quàm satiuorum, quæ sunt acerbissima, suauissimè olere. Cuius rei suo de causis libro rationē affert. Atqui quum odor coctura quadam cōtrahatur, quæ maximè cocta fuerint, ea melius olere putandum est. Verùm odoris ratio in coctione minus absoluta, quàm saporis versatur, argumento, quod mala, pyraque plus reddunt odoris, si in plenum cocta non sint: plus tamen sapiunt, quum perfectam assequantur concoctionem, quod in primis succorum mutationibus deprehendi non fuerit difficile: nam quum flatilis quædam sit odoris conditio, excoctus iam succus pauciorem halitum ac auram potest expirare, tum ergo minus odoris eiectabitur, quum concoctu crassior exultat, dulcedinem verò sensui gratam vsurpabit. Syluestre genus itaque priori concoctione contentum, vehementem concipit odorem. Vrbanum quod perfectiorem adipiscatur cocturam, alimentoque saturetur, succos in dulcedinem vertit, sed odoris ignauiam ac hebetudinem colligit. Porrò non parum refert in odoribus, si siccitas, si alimenti parsimonia, difflatio commoda præcesserit, quandoquidem quæ siccaneis erumpunt, pauciore contenta nutrimento; item quæ placido perflantur spiritu, proculdubio nascuntur odoratiora: etenim humor sese largius immiscens, odorem obtundit, & eius hebetat acrimoniam, ideo quæ dilutis & opacis tractibus degunt, inodora percipiuntur. Cæterum genus syluestrium aridius cernitur, ieiuniore donatum habitu, nec silens à flatu, sed magis, atque magis auræ patens, hinc feruētior natura, quæ prospirat, tenuiorq; succus, halitui facile cedens, quum nec succum vrbani modo carni permistum gerat: quæ qui- *Descriptio.*

dem omnia iuuant ad odorem efficiendum. Præterea ſylueſtria mala maturius germinant mitibus, cuius ſpe in libro de cauſis affert rationem, quòd foris calor non exhalatur, ſed intus cohibetur, non enim paſtinantur, neque ablaqueantur, calor enim eſt germinationis author. Adde quòd vulneribus non laborant, non enim deputantur rami, aut decerpuntur fructus: demum quòd incultis arboribus, & agreſtibus ramuſculi ſint incolumes, in quibus propter exiguitatem, & facilè cientur principia genitalia ab aëre ambiente, & facilè ſubmouent materiam ſuam. Dioſcorides hæc adſtringentis eſſe ſucci dixit. Plinius, Sunt & mala parua, grati ſaporis, at enim acutiora odore ſylueſtria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis conuitium, & vis tanta, vt aciẽ gladij perſtringat. Præterea ipſe Plinius ſylueſtres malos etiam biferas eſſe dixit. Nos ita deſcribemus. Poma affert multò vrbanis minora, improba, & acerba, colore quum maturuerint luteo, ſucco aſpero. A pharmacopęis expetuntur ad ſuccos eliciendos.

De ſorbo torminali. CAP. XIX.

PVBET etiam in ſyluis ſorbi genus ſylueſtre torminale dictum, fructusq; affert feris, admodum à ſatiuo noſtro diuerſum.

Nomen. Plinius torminale vocat, remedio tantum probabile, quòd torminibus medeatur, ob id ad vſum medicum magis, quàm ad eſcam hominum natum. Neapolitani *ardicagna* vocant.

Deſcriptio. Plinius ita deſcribit. Minimo pomo, aſſiduo prouentu, arbore à ſorbo diſſimili, foliis penè platani. Nos ita deſcribimus. Surgit arbor non differens à noſtrate ſorbo magnitudine, & pceritate, cortice lęui, materie valida, folio vitigineo ſiue platani, lęui & neruoſo, baccis oblõgis, exiguis, ſorbis ſimilibus, in vmbellá coeuntibus, ex longis pediculis dependentibus, colore in nigro rufeſcẽtibus, ſapore acido, & auſtero. Floret cũ cæteris ſorbis. Fruct⁹ maturat Nouẽbri.

Locus. Naſcitur frigidis in locis, nemoribus, ſyluiſque, prope Capuam vidimus.

Satio. Seritur ſobole, & ſemine.

Inſitio. Tubera optime recipit, inter alia & fructificat.

De Calabrice. CAP. XX.

NVNC æquum eſt noſtræ calabricis meminiſſe, à Columella inter bacciferas connumeratæ, tum quod noſtro pomario, ob varios, quos recipit diuerſorum arborum ſurculos, multiplicem præſtat vtilitatem, tum quod ſuorum nominum varietate non minimam inter doctos parit ambiguitatẽ, quum à diuerſis, & ab eiſdem diuersè etiam nominetur.

Nomen. Græcis ὀξυάκανθος, & ὀξυάκανθον dicitur, ab ὀξὺ id eſt acuta, & ἄκανθα id eſt ſpina, quaſi acutam ſpinam dicas. Columella albam ſpinam vocat. Nemora conuenienter veſtiuntur pomiferis ſylueſtribus, vt ſpina alba. Plinius ſpinam vocauit, ſiue ſylueſtrem ſpinam, & calabricem: quũ dixit, Tuberes inſeri poſſunt in calabricem, ea eſt ſpina ſylueſtris. ſed ignorat eſſe Dioſcoridis ὀξυάκανθον: nam quæ

quæ huic Dioscorides tribuit, ipse paliuro refert. Dicitur ab eo & spina appendix. Spina est appendix appellata, quoniã baccæ puniceo colore in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per se, & aridæ in vino decoctæ aluum citam, ac tormina compescunt. Et spina nuptialis, vt coniicio. In eosdem situs (id est montosos, & frigidos) comitatur & spina nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores, qui rapuerunt Sabinas, vt auctor est Massurius. Ouidius in Fastis: quòd maleficiorum esset amuletum.

Ius pro concubitu nostro, tibi cardinis esto,
Hoc pretium positæ virginitatis habe.
Sic fatus spinam, quæ tristes pellere posset
A foribus noxas (hæc erat alba) dedit.
Virgaq; Ianalis de spina sumitur alba,
Qua lumen thalamis parua fenestra dabat.

Palladius spinam vocauit, quũ myxa in spinis inseri posse dixit, & quũ spinam sorbum recipere posse scripsit. Vocauit & calabricem, quũ tubera ab ea recipi iusserit. Hermolaus crespinum, Ruellius berberim, nos *calabrice* vocamus.

Theophrastus eius meminit. Arbor medica aculeos habet qualis acuta spina. Fructificat post Vergiliarum occasum. Dioscorides. Arbor est pyrastro similis, spinosa valdè & minor, baccas profert myrti, plenas, rubras, fragiles, & intus nucleum, radicem multifidam, altè descendentem. Crebris diuisuris discissa folia (vt capite de mespilo habet, quam nos arouiã, siue *azaroli* vocamus) quæ apij effigiem imitatur. Nos autem dicimus *azacolo* vocato tam similis folio, & fructu, vt idem existimemus, non nisi feritate ab ea distans. Baccis racemo pendulis, sine succo, flore albo, odorato. Ab occasu Vergiliarum fructifera. Fructus tota hyeme durans, myrto similis, sed cum nucleo intus, pendens longissimis pediculis. Rustici nostri ad sepimenta ruris ea vtuntur, ad quæ nulla alia diuturnitate, spinarum hirsutie, firmitateq; magis valeat. *Descriptio.*

Solum arenosum, & solutum quærit. Ex montibus in plana descendere dicit Theophrastus. *Solum.*

Seritur sobole ex his, quæ sponte in syluis nascuntur, & seminibus ex arbore deciduis, & post biennium transplantatis. *Satio.*

Plinius. Neq; omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari non queunt facilè, quotq; genera insita fuerunt, tot fulgura vno ictu pronunciantur. Alibi. Tuberes melius inseruntur in pruno syluestri, & malo coroneo, & in calabrice, ea est spina syluestris. Quæcunq; optimè & myxas recipit, vtiliter & sorbos. Palladius recipere ait sorbũ, & pyrum. De sorbo. *Insitio.*

Hæc arbos spinæ duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.

De pomo, *Et steriles spinos, & inertem fœtibus ornum*
Dotat, & ignotum cogit amare decus.

Sic etiã myxa docet recipere Aprili mẽse, tuberes Septẽbri, malũ Februario.

nos cotoneum, mespilum, malum, & cerasum nõ infelici successu inseruimus. Immò si sæpius suo surculo inferatur, tuberes proferre.

De Persea. Cap. XXI.

De persea dicemus, & si peregrina arbor, & peregrinari nescia; ob nomen quod cum persico commune habet, de quo in pomario dicturi, multam doctis peperit ambiguitatem: vt quæ dicenda sunt, distincta videantur, de ea hic aliquid tractabimus. Plutarchus libro de Iside, & Osiride habet perseam Isidi fuisse sacram, quòd pomum eius cordis figuram, folium verò linguæ præ se ferret. Vnde Ægyptij quum pomũ pingebant vno tantùm folio adhærescente, significabant linguam cordi coniunctam. Arborem & Harpocrati dicarunt, quasi sermonem, qui fructus est intelligentiæ, sedem in corde, non in lingua habere deceat. Scribit Diodorus Siculus perseam in Æthiopia primùm natam, mox à Persis deuicta Æthiopia, ad se delatam, apud quos erat venenata, & cum cruciatu primum genita. Postea verò pœnarum causa à regibus in Ægyptum translata, terra hospitali mitigata. Ferunt autẽ Persas hanc arborem apud se læthalem habentes, in Ægyptum transmisisse, plurimos ab eo perituros credentes, quæ contrario euentu ab his in cibos recepta.

Nomen. Theophrasto περσέα, & πέρσιον dicitur, nomen est à vernaculo solo, nõ quòd à Perseo Memphi sata sit, vt Plinius refert. Latinis persea, Italis incognita.

Descriptio. Arbor persea dicta, ex Theophrasto, magna, aspectu grato, folio, flore, & ramo, totaq; figura potissimum pyro vicina: nisi quòd huic caluescit coma, illi verò perpetua. Fructum semper parit, quippe nouus anniculum occupat. Maturitas Etesiarum afflatu: alio tempore crudiuscula decerpitur & reponitur. Magnitudo longioris pyri, amygdalæ putamine clauditur, & corio coloris herbidi. Nucem intus habet, vt prunum, sed minorem multo molliorem que. Suauitas carnis prædulcis, & innocua etiam largiorem mandentibus, concoctu & deiectu facilem, radice prægrandi, longitudine, latitudine, & copia. Alibi. Quædam igitur ne germinare quidem possunt locis quibusdam, quædam germinare quidem, sed fructum nullum parere queunt, ceu persea Ægyptia in Rhodo: & si per loca ita procedas, fructificare quidem eam comperies, sed parcissimè, nec alibi, quàm in Ægypto largè, suauiterque fructum progenerat. Alibi. Persica in Ægypto, & locis proximis fructificat, quamquam in Rhodo vsque ad florem duntaxat perueniat. Plinius ab eo. Ægyptus & persicam arborem sui generis habet, similem pyro folia retinentem. Fertilitas assidua ei, subnascente crastino fructu. Maturitas Etesiarum afflatu. Pomum longius pyro, inclusum amygdalæ putamine, & corio, colore herbido, sed vbi nux illi, huic pomum, differens breuitate, ac mollitie, & quamuis blandiatur prædulcis suauitas, innocuum. Sed Columella hallucinatus putat nostrum vulgare persicum è Persia aduectum, & primò venenosum, nunc deinde mutata regione innocuum:

Stipantur calathi & pomis, quæ barbara Persis
Miserat (vt fama est) patriis armata venenis.
At nunc expositi paruo discrimine leti,
Ambrosios præbent succos, oblita nocendi.

Plinius eum redarguens ait. Persicæ arbores serò, & cũ difficultate transiere, vt quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Ægypto earum fuerat hospitium. Falsum est, venenata cum cruciatu in Persis gigni, & pœnarum causa à regibus translata in Ægyptum, & terra mitigata. Id enim de persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est, myxis rubentibus similis, nec extra orientem nasci voluit. Eam quoque eruditiores negauerunt ex Perside propter supplicia translatam, sed à Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi instituisse in honorem atavi sui. Semper autem folia habet, & poma subnascentibus aliis. Galenus in Alexandria perseam se vidisse testatur, magnis arboribus cõparandam, cuius, vt tradunt, pomum in Perside tam præsentis est veneni, vt vescentes interimat. In Ægyptum verò translatam, & peregrinatam, poma ferre cibis idonea, turbinata pyri facie. Strabo, Persicus in Æthiopia, & Ægypto solum nascitur, arbor magna, fructu dulci, & grandi. Dioscorides. Persea arbor est in Ægypto, fructum ferens cibo idoneum, stomacho vtilem. Arborem hanc prodiderunt aliqui in Perside exitiosam esse, translatamq; in Ægyptum, mutata natura in cibum receptam.

Theophrastus de eius materie. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, mensas, & reliqua eiusmodi. Plinius. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia quàm fideli materie, vt ex arbore, quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Materies.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER QVARTVS
SIVE
INSITIO ET CVLTVS.

PROOEMIVM.

HACTENVS de syluis, vbi quicquid, natura duce, generabatur, affatim prosequuti sumus, nunc autem quæ sationis, cultus mangonio, humanáve gignantur ope, operæpretium est enarrare. Sed mirari vos nollem, quum in superioribus libris nostrum pomarium ingredi persæpe spoponderim, nunc in eius limine ianuam (vt ita dicam) ob oculos clauserim. Decentius nobis visum est ante pomarij vestibulum fructiferas & nouas arbores percupida videndi ingenia aliquantisper molestè morari, dum in vniuersum aliqua paucis perstringendo loqueremur, quàm in singulorum priuatim capitibus importuna inuasione eadem sæpius iterata præceptione legentium animos vexare, nusquam alioquin opportuniorem locum nacturi in vniuersa agricolationis historia. Nec sunt quæ hoc libro clausimus contemnenda, sed sanè digna, admirabilia, & agriculturæ patrium nobilissima, scilicet de insitione, vt arbores syluestri habitu exutæ à sua natura desciscere, earumque domita feritate in hortis nobiscum mansuescere cogantur, vt non solùm meliores fructus, nobilioresque, sed nouos, ac prioribus seculis non visos producant. Sed iam negotium ipsum auspicemur.

Quot sint plantarum generationes. CAP. I.

DVO sunt in vniuersum agriculturæ munera, serere, & colere, sed quum non habeat quis, quod colat, nisi prius seuerit, ideo prius sationẽ, demum cultum edocebimus. Plantarum sationes multifariæ sunt, quas demonstrare tentabimus: nam non omnes omnibus competunt, sed vnicuiq; natura suam instituit peculiarem generationem. Aliæ enim tam miti humanoque ingenio sunt, vt omnibus modis satæ nascantur, aliæ tam fero, agrestique, vt paucis, vel vix vno contentæ. Hæc planta, illa trunco, alia vtraque natura fruitur, ita

vt si quæ vni conuenit, alteri tribues, & degeneres fructus habeas, & in crescendo remoreris: idemque esset ac cum natura luctari, & tandem cum maxima temporis, laboris, & impensarum iactura voti compos nunquam fies. Circa hoc opus, & labor, huic insistendum, huic animaduersio & cura est adhibenda. Optimi enim est agricolæ non solum plantas procreare, sed properantiùs nobiliores fructus producere, præsertim qui huic studio vtilitatis gratia nauant operam. Sed quid Græci, Latinique maiores nostri de variis plantarum generationibus, & modis senserint, indicemus. Theophrastus in historiis plantas exoriri spõte, semine, radice, auulsione, ramo, surculo, trunco, aut ligno minutatim conciso tradit. Et in Causis etiam lachrymis herbas nasci posse ait. Didymus semine, auulsione, talea, & ramo dixit. Virgilius in Georgicis sponte, semine, radice, auulsione, surculo, trunco, & propagine. Plinius ex iam dictis Theophrasti excipiens, semine, plantæ radice, aut propagine, aut auulsione, aut surculo. Omnium diuisio manca est, nos ex omnibus vnam conflabimus, addentes ea, quæ recens ætas adinuenerit, ita vt apertè suus cuique arbori reddatur sationis modus. Plantarum generationes aliæ naturæ, aliæ artis, vel electus sunt. Arbores, quas naturæ debemus, tribus modis nascuntur, sponte, semine, & radice, reliquas hominum artificiosæ industriæ debemus. Sed quas ars serit, vel integra est planta, vel à matrice plantæ recisæ pars. Integra parte serimus auulsione, & propagine. Quæ plantarum partibus prorogantur primis, sunt radice, trunco, ramo, & surculo, secũdariis verò folio, & lachryma. Serimus enim partium partes, & caulium incisiones, & truncorũm cortices. Surculos verò vel in terram, vel in consectum arboris truncum inserimus. De quibus omnibus suis capitibus singulatim cõscribemus, & primo de iis, quæ spontè nascuntur.

Sponte nascentium generationes. CAP. II.

PLANTARVM spontaneas generationes aggrediemur, quæ naturæ beneficio attributæ sunt: sine enim origine seminis pleræque plantæ tum minutæ, tum maiores spontè concrescunt. Virgilius in Georgicis.

Nanq; aliæ nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, camposq; & flumina latè
Curua tenent, vt molle siler, lentæq; genistæ,
Populus, & glau canentia fronde salicta.

Theophrastus ea facilè exire existimauit, quæ minora sunt, & maximè quæ annua, herbaceaq; natura consistunt, & sterilia potius spontè creari, quæ neque planta, neque semine gigni existimantur. Virgilius etiam ab eo.

Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, sed læta & fortia surgunt,
Quippe solo natura subest.

Quorum rationes, quum nobis occultissimæ sint, nõ parum admirationis,

ac disquirendæ occasionis ingerunt. Quis enim non miretur, quum terra, quæ in antiquorum ædificiorum eruitur fundamentis, non centenûm modo, sed millenûm annorum, aëri exponitur, illico herbas producere? Præterea steriles herbas, semine carentes omnino, soli faciem & parietũ continuo vestientes, quis seuit vnquam, vt variis in locis nascantur? Varias è natura interpretibus rationes Theophrastus refert, quas & nos referre nõ pigebit. Semina, quę sponte nascuntur, vel sensum nostrum latent, vel aperta sunt: quod ad ea, quæ nostrum sensum latent, Anaxagoras aërem seminij principia habere dixit, quibus vnà cum imbre delatis gigni omnia asseuerauit. Diogenes ex aqua putrescente, misturamq; cum terra capessente plantas nasci existimauit. Cleodemus ex iisdem non solum plantas, sed animalia constare putauit. Semina verò quorundam aperta sunt, vt quum amnis exundauerit, aut alueo egressus fuerit: vt in Abderensi agro tum fit, vt pars, quæ vacua remansit, syluescat. Imbres hoc idem faciunt, quum semina secum pleraq; deferant: & peculiarẽ syluam exortam prodiderunt, piceo imbre compluto: agrum Libycum quoq; causa quadam eiusmodi edidisse laserpitium ferunt. Amnium ergo colluuiones, aquarumque eruptiones, tum arborum, tum minorum stirpium semina inuehunt, sed has herbas non esse inter spontaneas connumerandas censemus, sed furtiuo seminio suam ab aliis plantis originem habere. Imbres enim putredinem quandam aquæ, terræque committunt, nam & ipsa terræ Ægyptiæ mistura materiam quandam gignere videtur. Nonnusquam, modo subegeris mouerisq; solũ, familiaria protinus illius terræ emergunt, vt in Creta insula cupressi. In semimadefactis segetibus, si submouentur, tribulum emergere aiunt. Igitur hæ quidem mutationem consequuntur telluris, siue seminibus præiacentibus, siue ipsa terra modo quodam affecta, præparataq; ad gignendũ, humoribus simul interclusis, quorum vis magna est, siue proprietate aliqua in cœlo, terráve consistente. Itaque quantũ in vniuersum exprimi liceat generationes eiusmodi fieri necesse est, terra suffetuefacta, coactoq; humore admisto, commutatoq; ex solis ardore, quemadmodũ & animalia generari videmus. Plinius quæ ab eo excepit habet. Nec terræ tantùm natura circa has refert, aut perpetua cœli, verùm & quædam temporaria vis. Imbres aliqua plerunq; semina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito, quod accidit Cyrenaicæ regioni, quum primum ibi laserpitium natum est. A Theophrasto Varro. Semen, quod est principium oriendi, duplex est, vnum quod latet nostrum sensum, alterũ, quod apertũ. Latet si sunt semina in aëre, vt ait Physicus Anaxagoras, & si aqua, qua influit in agrum inferre solet, vt scribit Theophrastus.

Quod omnia semine generentur. CAP. III.

GENERATIO, quæ semine fit omnium plantarum semẽ producentium communis est, illudq; à natura eis tributũ est, vt sui cuiusq; ingenij semina ferat ad earum speciem propagandam, perpetuandamque, nam id & sensu expe-

expe-

experimur, & rationi quoq; est congruum. Natura enim, inquit Theophrastus, nil vnquam frustra facere solita est, & maximè in iis, quæ prima, & potissima sunt, finem inspectat, semen autem primum est, & potissimum; si igitur non regeneraret, frustra sit necesse est; idq; propterea prouidens rerum natura, tanta cura, diligentiaque cauit, vt ea in pomorum abstrusiore parte, tanq̃ tutiore gremio abderet, & præcipuè arborum: nam non solùm callo, & membrana, putamine, crusta, osse, sed etiam trigemina natura, carne, deinde ligno, & intus ligno semen muniuit, vt quod pluribus erat obnoxium, pluribus propugnaculis sit custoditum, non solum aduersus cœli molestias, sed etiam animalium iniurias sit defensum. Ex semine primum arborum ortum fuisse, nemo est, qui dicere vereatur. totius arboris potentiam Demetrius Phalereus in semine ponebat, sine quo & arbores interirent, & animalia. Fingunt Poëtæ Saturnum suos filios deuorasse, ea ratione, interpretatur Varro, quòd semina iterum in terram reciderent, ex qua orta sunt. Natura primum semine seri debere docuit, ostenditq; quum semẽ ex arboribus decidens, terra exceptum repullulasceret. Vnde Lucretius,

At specimen sationis, & insitionis origo,
Ipsa fuit rerum primùm Natura creatrix.
Arboribus, quoniam baccæ, glandesq; caducæ,
Tempestiua dabant pullorum examina subter.

Demonstrarunt id etiam animalia, ab auibus enim & plerisq; animalibus semen sub terra, tanquam in horreis ad annonam repositum pullulauit, & in arborem frugémve excreuit. Quæ semine nascuntur Virgilius expressit.

Pars autem posito surgunt de semine; vt altæ
Castaneæ, nemorumq; Ioui quæ maxima frondet
Esculus, atq; habitæ Graiis oracula quercus.

Sed aliqua est in satione seminum diligentia, nam aliquorum simul plura semina seri debent, vt lætius, & felicius assurgat planta, aliqua nouo, aliqua ex veteri semine: nam plerunq; accidit ex veteri semine sata in aliam stirpem degenerare, quorum exempla suis locis dabuntur.

Contra Theophrastum, non omnia semine nata degenerare.

CAPVT IIII.

SED vetus est agricolarum opinio, omnia ex semine orta degenerare & malos fructus producere, eaq; sic inualuit, vt etiam à recentioribus agricolis creditum sit. Sed non possum satis mirari maximum Theophrastum, cuius doctrinam sequimur, & admiramur, nec possumus tam admirari, quin etiã maiori admiratione non indigeat, id tam pertinaciter affirmare, omnino semine sata degenerare, deterioraq; fieri. quod etsi in aliquibus verum sit, in omnibus omnino affirmare tanti philosophi indignum videtur, quum permulti fructus extiterint semine orti, & optimi. non tamen inficior insitione me-

liores fieri poſſe. Nec puto aliam rationem induxiſſe tam excellentem virum hæc aſſerere, niſi quod ſterili Græciæ ſolo ſic naſcerentur. Virgilius,

Nam quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos
Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram.
Pomaq́; degenerant, ſuccos oblita priores,
Et turpes auibus prædam fert vua racemos.

Palladius dicit, Quæ feruntur, naſci quidem neceſſe eſt ſuam originem refouēte natura, cuius æternitati nulla tarditas poteſt afferre faſtidium, ſed homini longa ab his expectatio ſupereſt, & à generis nobilitate decedunt. Pyri ſemina ſata, & ſerò venire, & ſeminis nobilitate degenerare. Florētinus, Plantæ à ſemine omnibus plantis ſunt deteriores. Sed ſtirpes ſemine ſatas diuerſas in ſpecies mutari ex mille repetitis Theophraſti locis colligimus. Sed vt ea, quæ ſcribimus clarius intelligātur, primùm meo more omnia, quaſi in tabella depicta oculis ſpectanda proponam. Stirpium ſemina terræ commiſſa quum naſcuntur, vel omnia mutantur, vel partim mutantur, partim non mutantur. Mutantur omnia ſemine ſata cœli, regionisq́; mutatione, ſcilicet cœlo inuidente, ſolo repugnante. Quod ſi à ſolo nonnunquam impetratur, vt alienas aduenasque alat plantas, cœlum nullo modo quit flecti: ſi verò cœli clementia fauet, ſolo reluctante, quæ naſcentur, aut inuita parient, aut fructuum, arborumque mutatio eueniet. Et aliquando aut ex deteriori in melius mutatur, aut ex ſylueſtri in vrbanum, vt punica in Ægypto acida tum ſemine, tum planta, in Cilicia in dulcem quodammodò, & vinolentam conuertitur. Et circa Solos iuxta amnem Pinarum omnes ſine nucleo ſurgunt. Aliquando verò ex meliori in deterius, vt fructiferæ in ſteriles mutantur. Palma ex Babylone, & Syria tranſlata in Græciam ſterileſcit, ac prorſus germinis infœcunda redditur. Sic perſica in Ægypto largè, ſuauiterq́; fructum progenerat, in Rhodo, aliisq́; locis procedens fructificare pauciſſimè comperitur. Sic etiam ſici in Ægypto, & omnibus eius tractibus bonæ frugis non ſunt. Et Cypriæ braſſicę ſemen ad nos aduectum ſi ſeratur, ſolùm primo anno cauliculos teneros profert, poſtmodum degenerat in noſtrates, clareq́; hæc mutatio omnibus manifeſta eſt. Diximus de trāſlatis ſeminibus, nunc verò de iis, quæ loco in quo orta ſunt, ſata, in arbores exeunt, quæ ſui ſimilem ferant, & hæc partim mutantur, partim non mutantur. Arbores quæ non mutantur, ſed ſui generis amantiſſimæ ſunt, illæ ſunt, quas robuſtiſſimas vocamus, diutiusque naturæ contumacia permanent, vt palma, pinus, picea, abies, & reliquæ, quum in deterius mutatio accidere non poſſit: ferocitas enim vltimum eſt. Nec probè putatur eas poſſe degenerare, quæ ſolo ſemine naſci poſſunt. Ex quo Plinius. Ex his quibuſdam natura non degenerandi quoquomodo ſerantur, vt cupreſſis, lauris, & palmis. Poſſunt etiam & regiones aliquæ arboris naturam ſuſceptam ſeruare, aliæ ſtato tempore, aliæ ſemper. Omnes fructus quum loca idonea nacti ſunt, melius ſeruare ſua genera poſ-

ſunt,

ſunt, præcipuè ſi arbores vigent, fructumque laudatum præſtare ſuapte natura poſſunt. Ob id apud nos multas arbores eodem ſeminio natas, eadem ſemina ſemper reddidiſſe vidimus, nec aliam ob cauſam, quia ſolum tam fœcundum, colles tam aprici, cœlum ita clemens, vt merito maiores noſtri & felicẽ, & beatam Campaniã vocitarint. Perſica ſuo oſſe ſerimus, eademq; proueniunt, nam & ſerotina, & præcocia, duracina & nuciperſica, vti depoſuimus, ſic & ſuis radicibus nata ſurgunt, vt è proximis cãpis videre licet, qui ad explenda Neapolitana pomaria quotannis innumeras myriadas mittunt. Arantia ſuo ſemine ſata eoſdem fructus reddidiſſe vidimus, dulces, acidos, & eiuſdem formæ, & magnitudinis, vt continuò in Stabiarum plantariis videre licet. Nec laurus, & myrtus apud nos ſatæ degenerant, vt ex iis, quæ virent in noſtra villa vidimus: natæ ſunt ex ſeminibus, quæ ex eiſdemmet arboribus ceciderant, quanquam & Plinius in Campania eiuſmodi genera baccis ſeri confirmet. Pini, & cupreſſi ſemina, quæ ex fathiſcentibus conis cadunt, eiuſdem generis creant arbores. Sic & nos quæ fictilibus vaſculis ſerimus, & duros fructus, & tarentinos producunt, vt eorum ſata ſemina. Quercus ex decidentibus glandibus ſemetipſa ſerit. Idemque de ficario grano dicimus, quod non caprificum, ſed ficum tantùm producit. Et M. Varro tranſmarinas ficus, Chias, Chalcidicas, & Lydias, & Aphricanas, cæteraſq; in Italiã ſemine perlatas tradit. Palladius ſe expertũ refert, ſorbos ſuomet ſemine natos optimos fructus præbuiſſe, multaſq; arbores ex pomis ſpõte progenitas, & in creſcendo, & in ferendo extitiſſe felices. Pamphilus Græcus teſtatur omne genus ſuo ſemine ſatum ſuum genus producere, præter oleam, quæ oleaſtrum producit. Columella feraciores arbores ex ſemine ſatas eſſe, quàm quæ plantis, vtpote ramo producuntur. Vnde nõ poſſum non mirari ſummum philoſophum, eiuſq; alumnum Theophraſtum, cuius doctrinam admiror, hæc tam pertinaciter defendere. Quæ verò mutantur, vel naturæ, vel artis opera mutantur. Dicemus primò, quæ naturæ opera mutantur, vt arbores, & herbæ, & hæ vel in congeneres, vel longè diuerſas. Arbores quæ in congeneres, & deteriores mutãtur, numeroſa eſt earũ vbiq; gentium multitudo, omnibuſq; perſpicua. Immò Theophraſtus omnia ſemine ſata deteriora naſci ſcripſit. Is namque in hiſtoriis. Ex grano ficario nullum penitus genus, ſed caprificum tantum erumpi, ac colore diſcrepans, & ex nigra ficu candidam, & ex candida nigram gign. Ex vite nobili ignobilẽ, & ſæpè diuerſam exire: nonnunq̃ inurbanum quoddã, nec fructum quippe perficiens, vt ex oleæ nucleo oleaſtrum naſci, & ex acinis glaucis mali punici vilia exire, & ex enucleatis dura, & plerũq; acida, & ex pyro pyraſtrum, & ex malo dulci tum deterius, tum acidũ, ex ſtrutheis cotonea, amygdalã tum ſapore, tum mollitie degenerare, quercũ deteriorem exire. Itaq; quũ pleriq; ex ea, quæ in Epyro naſceretur, ſeuiſſent, ſimilẽ prouenire non potuiſſe. In Antandro colore laurum, & myrtum degenerare, ex fructu nigro rubrũ fieri, & ex fœmina cupreſſo marẽ puenire affirmãt. Palmam,

pinum coniferam, tineosam maximè nasci. Euenit quoq; fructuum mutatio, non solum in congenerem, sed in speciem longè diuersam, quod admirabile est profectò: nam multo maius est speciem amittere, quàm in specie similitudinem. Tuberum semina si serantur, in calabricem degenerant, & armeniacæ, & præcocii fructus, qui nobis *almarges* dicuntur, si serantur in prunum degenerant, sic nuciperſica in persica, & similia passim euenire videntur ab omnibus, qui seminariis curam impendunt, sed id non semper, sed quum pluuiæ incesserint, cuius causam veteres omnes tum Græcos, tum Latinos, ne dicam Theophrastum latuisse video, idq; ex insitione euenit. Apud nos tubera in calabricem, siue oxyacantham dixeris, inseruntur, quum raro, vel nunquā apud nos semine sata videantur, sic armeniaca, præcocia in prunum, & dulces amygdalæ, in amaras inseruntur. Semina fructus sata subditi trunci aliquandò naturam referunt. Mutantur non solùm arbores, sed herbæ, & si frequentius arbores, cuius ratio est, quòd vegetiorum arborum semina imbecilliora sunt, quòd antequam hient, multa est eis opus mora, interpollationeq; in nascēdo, ob id duro contumaciq; tegumento natura sepsit, largioremq; alimenti copiā attrahunt, ob id facilius mutantur. Contrà annigenarum semina cito prodeunt, ob id nuda, aut non multum amicta, amictumq; illud prætenue, paruumque alimentum attrahunt, sic non primo satu sed tertio anno degenerant. Affectus is mutationis plantis, & animalibus est communis, sed tertio anno mutantur, omnia enim ex momento alterantur, & sua natura migrant. Contrarium in plantis, quia quum plantantur, eò imbecilliores sunt, quo magis semine feruntur. Herbæ etiam altera in alteram mutantur, primò quæ mutuas inter se accessiones, & vicissitudines habent, formarumque affinitatem, postremò quæ in longè diuersas. Sisymbrium in mentam mutatur. Nos è semine mentę sato, forma mentam, odore nepitam æmulantem habuimus, vt omnibus mirum videretur. Transeunt etiam herbæ semine satæ in longè diuersas species, nam videmus triticum, & linum loliascere. Semen vetus tantùm valet in quibusdam rebus, vt naturam commutet: nam ex semine brassicæ vetere sato nasci aiunt rapam, & contrà ex raporum, brassicam: ex M. Varrone. Mutātur etiam aliqua sponte, & de specie in speciem transmigrant, vt candida populus in nigram commeat, tum fronde, tum tota specie. Quæ verò semina arte mutantur, non ad hanc pertinent speculationem, fit enim agriculturæ opere, plātas corroborando, aut debilitando. Debilitamus ablatione, & deprauatione: ablatione, quum putamus, aut abscindimus radicis partes: deprauatione, quum affigimus trunco clauum, aut ficum scarificamus. Corroboramus quū adaquamus, aut stercoramus, aut ridicas apponimus. Triticum fit ex tipha paratu quodam, & arte, sicut etiam ea, quæ præmacerata fructus dulciores afferunt. Sed de his latius in singulorum historiis loquemur.

Generationis modus ex radice. CAP. V.

Gene-

GENERATIONIS modus à radice duplex, vel ſponte naturæ, vel artis opere. Quæ radice natura ſeruntur, vel integra planta radix ſeritur, vel ſola radix ſine ſtipite, quod idem in herbis demonſtrabimus. Eſt autem per radicem generatio maximè naturalis, & ob id ſylueſtrium generi accommodata. Eſt autem radice ſerere, quum viuiradix planta ſeritur: diciturq; viuiradix, quaſi viuam radicem habens, ad differentiam ramorum, paxillorumq;, qui ſine radicibus ſeruntur. Viuiradices plantæ non ex omnibus, ſed ex prolificis tantum arboribus ſumuntur. ſunt autem plantigeræ arbores, quæ non ſolùm iuxta truncum, ſed è longinquo prolificant. Theophraſtus enumerat pyrum, punicam, prunum, & vlmum. Pyrus verò, & punica non ſolùm è proximo, ſed è longinquo ſoboleſcunt, vtpote, quæ prolixa radice ſubeant. Contra verò abieti, pino, larici, palmæ, cedro, & cupreſſo negata eſt nepotum procreatio. Virgilius alias arbores pullulantes nominat.

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylua,
Vt ceraſis, vlmiſq;, etiam Parnaſſia laurus
Parua ſub ingenti matris ſe ſubiicit vmbra.
Hos Natura modos primum dedit, his genus omne
Syluarum, fruticumq; viret, nemorumq; ſacrorum.

Has omnes è radicibus extirpandas eſſe iubent agricolæ, quum matres lædant, quod idem quoq; præcipit Poëta.

Nec non & ſterilis, quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentiq; adimunt fœtus, vruntq; ferentem.

A quo Plinius. Natura & plantaria demonſtrauit, multarum radicibus pullulante ſobole denſa, & pariente matre, quas enecet. Eius quippe vmbra turba indigeſta premitur, vt in lauris, punicis, platanis, ceraſis, prunis. At radices, quæ ſine ſtipitibus panguntur, in multas partes diuidemus, vt ex vna plures fiant, quod in olea optime prouenit. Theophraſtus oleam radice optime prouenire ſcripſit, quod Columella nos docuit. Quidam melius exiſtimant ex radicibus ſylueſtrium olearum hortulos excolere, ſed poſt vernum æquinoctium ſeri debent. Ex eo Palladius. Scio pleroſq;, quod facilius atq; vtilius, radices olearum, quæ in ſyluis plerunq; ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas ſolere diſponere, & admiſtione ſtercoris adiuuare. In fruticibus quoque Theophraſtus tradidit, & herbis. Quæ radice geniculata proueniunt, è ſingulis geniculis germen ſurſum, & radix ſubtus erumpit, vt gramen, & arundinum quoddam genus, ſi quis in obliquum colos præciſas fimo, terræq; abſcondat. Columella etiam arundines bulbis optimè ſeri tradit: quos alii bulbos, alii colos vocant: vnde arundinibus radicem conſectam diſponunt. Nos in Sicilia & Brutiis præciſas arundinum colos ſaccariferarũ ſerimus, & ſic earum ſegetes inſtituimus. Roſa enim ex ocellis radicis ſeritur.

In herbis verò, quæ tenui & diluto cortice integuntur, quemadmodum rapæ, raphani, betæ, ari, integram radicem ſerimus: partes verò bulborum, qui radices ſuo latere promunt, non ſolum hortenſium, ſed ſylueſtrium, vt cepæ, gethyi, allii, ſcillæ, aliorumq;. Dioſcorides heleni agnatas propagines, aut liliorum, aut ari modo ſeri ſcripſit: aſparagi radices, mentæ, armoraciæ, napunculi, cæterorumq;. Diximus generationes, quæ naturæ ſunt, nunc quæ artis, vel electus: & primò dicemus eas, quæ naturales ſunt, poſtmodum quæ arte impetrantur in propagatione. Auulſio ocyſſima generatio eſt, auctuq; facilis, ſimilesq; fructus affert, vt mater vnde auellitur. Auulſio eſt plantarum ablatio cum radicis parte, vt ſationi ſit idonea. Plinius ait, Et aliud genus ſimile natura monſtrauit, auulſiq; arboribus ſtolones vixêre. Quo in genere, & cum parui ſunt auelluntur, partemq; aliquam è matris quoq; corpore auferunt ſecum, fimbriato corpore. Plantæ, quæ auelluntur, ſtolones dicuntur, Græcis μόσχοι quaſi vituli plantarum; Latinis ſtolo, quaſi ſtolida fruticatio ex arborum radicibus. nomenq; à Stolone viro traxit, qui, M. Varrone referente, propter diligentiam culturæ, Stolonũ confirmauit agnomen, quod nullus in eius fundo reperiri poterat ſtolo, quod effodiebat circum arbores, è radicibus, quę naſcerentur è ſolo, quos ſtolones appellabant. Plinius item, Stolonum cognomen Licinię genti; ita enim appellatur in ipſis arboribus fruticatio inutilis, vnde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Didymus ab his, Stolones appellari ait, qui arboribus vniti, & agnati ſunt, ex ipſiſq; auelluntur vnà cum conſpicua radicis parte. Differt à ſtolone verò viuiradix: ſtolo enim eſt qui naſcitur circa ſtipites & auellitur cum radice, & corporis parte, & ſic ſeritur. Viuiradix verò eſt, quæ integra ex arboribus longinquo extrahitur. vnde auulſionem non admittunt, ait Theophraſtus, niſi quæ fruticoſæ ſunt: nam arbores, quæ vniſtipites ſunt, carent eo, quod auellere poſſis. Eſt & auulſio duplex, plantarum & herbarũ. Laurum auulſione naſci difficile putat Theophraſtus: ſed ſi auellitur, radicis, & ſtipitis aliquid habere oportet, fieri tamen poteſt, vt abſq; eo tam punica, quàm malus verna exoriatur. Plinius, Hoc modo plantantur punicæ, coryli, mali, ſorbi, meſpili, fraxini, fici, inprimiſq; vites. Cotoneum ita ſatum degenerat. Sabina auulſione etiam ſeritur. Didymus. Malum, ceraſus, ziziphon, nux parua, chamedaphne, myrtus, & meſpilum. Virgilius in Georgicis.

Hinc plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis.

Herbæ autem quoq; auulſione naſcuntur, vt ruta, & braſſica, vt Theophraſtus tradit. Semper enim aliquid radicis accipitur.

Plantatio ex radice per propagationem. CAP. VI.

SEQVITVR propagatio auulſionem, altera per integram plantam ſatio: nam vbi natura in minime fruticoſis arboribus viuiradicem fieri negat,

ars,

ars, quò ramus radicem ſubmittat, propagationem adinuenit, quò aliò transferri poſſit. Propago Feſto Pompeio authore à propagando dicta. Ruſtici enim vetulam vitem per inflexos arcus ſupprimunt, vt ex vna plures emergant. Dicta eſt propagatio, quòd porrò pangatur, id eſt, longè figatur. Huiuſmodi arborum generationis modi Græci ſcriptores non meminerunt. Plinius naturam propagines docuiſſe ſcribit. Rubi nanq; curuati gracilitate, & ſimul proceritate nimia defigunt rurſus in terram capita, iterumque naſcuntur ex ſeſe, repleturi omnia, ni reſiſtat cultura, prorſus vt poſſint videri homines terræ cauſa geniti. Ita peſſima, atq; execranda res propaginem docuit, atque radicem acquiri viridem. Eadem autem natura eſt ederis. Propagatio duplex, arborum, & herbarum. Arborum duo ſunt modi, alter ramo ab arbore in ſcrobem depreſſo, alter ramo in arboris cacumen manente, ſed vel per vaſa fictilia, vel qualos traiecto, terraq; compacto. Arborum propagatio, qua ramus deprimitur, quadruplex eſt: hanc Columella in vitibus docet, in aliquibus nos vti poſſumus. Prima quum virga à matre edita ſulco committitur, altera quum ipſa mater proſternitur, atque in plures palos per ſuas virgas diuiditur, tertia quum mater in duas vel tres partes ſcinditur, ſi diuerſis locis diducenda eſt, quarta quum breuis virga depreſſa obruitur, ac poſt triennium amputatur. Propagationis modos Cato docuit, Propagatio pomorum, cæterarumq; arborum. Arboribus abs terra pulli qui naſcentur, eos in terram deprimito, extollitoque priorem partem, vti radicem capiant, inde biennio poſt effodito, ſeritoq;. Ficum, oleam, malum punicum, cotoneum, aliaq; mala omnia, laurum, myrtum, nuces prænestinas, platanum. Mala ſtruthea, laurum cypriam, delphicam, prunum, myrtum coniugulum, & myrtum album, & nigrum, & nuces auellanas. De ramis, quæ diligentius propagari voles, in aullas, aut in qualos pertuſos propagari oportet, & cum his in ſcrobem deferri oportet. In arboribus, vbi radices capiant, calicem, aut qualum pertundito per fundum, ramum, quem radicem capere voles, ſcarificato, traiicitoq;. Eũ qualum, aut calicem terra impleto, calcatoq; bene, in arborem relinquito: vbi ita fuerit, & radices egerit, ramum ſub qualo præcidito; qualum incidito ex vna parte perpetuum: ſi verò calix erit, conquaſſato, cum eo qualo, aut calice in ſcrobẽ ponito. Eodem modo vitem facito, eam anno poſt recidito, ſeritoq; cum qualo. Hoc modo quodq; genus volueris propagabis. Plinius è Catone tranſcribens ſic ornatè loquitur. Propagationum duo genera. Ramo ab arbore depreſſo in ſcrobem quatuor pedum quoquò, & poſt bienniũ amputato flexu, plantaq; tranſlata poſt trimatum: quas ſi longius ferre libeat, in qualis ſtatim, aut vaſis fictilibus defodere propagines aptiſſimum, vt in iis transferantur. Alterum genus luxurioſiùs, radices in ipſa arbore ſollicitando, traiectis per vaſa fictilia vel qualos ramis, terraque circumpactis, atque hoc blandimento impetratis radicibus inter poma ipſa & cacumina (in ſumma enim cacumina hoc modo petuntur audaci ingenio) arborem aliam

longè à tellure faciendi, eodem, quo ſupra biennii ſpatio, abſciſſa propagine, & cum qualis illis ſata. Sabina herba propagine ſeritur, & rhododendron. Sic ſalices & caſtaneæ. In herbarum propaginibus Theophraſtus caulem roſæ, & lilii proſterni iubet, & ſic roſa & lilium naſcuntur. Palladius confirmat. Virgilius de propagine ita canit:

Sylvarumq́ aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viua ſua plantaria terra.
Sed truncis oleæ, melius propagine vites.

Arborum ſatio per truncos. Cap. VII.

DIximus integras arbores ſerendi modos, & per radicem, nunc ad alteram generationis partem traducamus ſtylum, ſcilicet quomodo trunco, ramo, & ſurculo naſcantur: nam arboris partes maximæ, & primæ quatuor ſunt, radix, truncus, ramus, & ſurculus; & primùm videamus, quæ arbores trunco naſci poſſunt. Truncus, ex Theophraſto, eſt in quẽ defertur alimẽtum, ſimplexq́; ſupra terrã aſſurgit. in arboribus caudicẽ appellare ſolemus, in herbis caulem. Sed ſeruntur arbores trunco, itẽ herbæ caule, vel integro, vel in partes confecto. Integro trunco Theophraſtus oleam naſci ſcripſit. ratioque huius generationis eſt, quòd prægrandes rami oleæ, oleaſtri, & myrti, ſuccolenti ſunt, ſcilicet pinguedine & denſitate, proinde exiccatu difficiles: ſuorum enim corporum ſpiſſitas, & præſentis vitæ ſedes eſt & futuræ auſpicia, non tamen ſine naturali calore, nil enim denſitas illa facit, ſi comes eſt ſiccitatis, & inepta ad nepotum procreationem. Virgilius in olea talem ſerendi modum ſic expreſſit.

Sed truncis oleæ, melius propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.

Theophraſtus etiam palmę huiuſmodi ſatum vitalem eſſe ait, quippe qui ſi eius truncus inuerſus pangatur vdo ſolo, & germina ſupernè cieri, & infernè copioſas radices comparari, quod nos in populis, ſalicibus, ſambucis, aliiſq́; quotidie videmus. Nec ſolùm integro trunco oleam naſci Theophraſtus ſcripſit, ſed etiam ligno. Quid verò per lignum intellexit, niſi truncum per longitudinem ſciſſum, & in partes confectum? Talem ſerendi modum per lignum mirè etiam Virgilius expreſſit.

Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.

Sed quum lignum ſeritur, monet Theophraſtus ſubtus ſcindendum, ac iniecto lapide ſerendũ. Sic oleæ, fici, reliquorũq́; ſatio fieri debet. Sed non ſolum trũci partes, ſed partiũ partes ſerẽdas docẽt Gręci, ſcilicet cortices. Dioſcorides nanq; corticẽ albæ populi & nigræ cõciſum, & ſtercoratis ſulcis inditũ, edules fungos dare. Quod etiã Tarentinus Græcus affirmauit. In herbis verò caulis eſt trunci loco. Ideo herbam conciſo caule naſci operæ pretium eſt dicamus.

Theo-

Theophraſtus liliorum, & roſarum caules conciſos, & germen citare, & radicari poſſe ſcribit. Sic arundines præfiſſa ſtirpe enaſci, germinarique. De roſa, M. Varro, Plinius, aliique referunt.

De ſatione per truncos, & de talea, & claua. CAP. VIII.

SEQVITVR vt per ramos ſerendi modos doceamus. Rami dicuntur, qui in caudice fiſſi multiplices ſparguntur, & vt caudex radice, ſic rami caudice fulciuntur. Multis modis ramos ſerere maioribus noſtris mos fuit. Nam aut integrum ramum, aut eius partes, ſic & diuerſa nomina indiderunt, nam reciſum in plures partes ramum nunc clauam, nunc taleam vocitarunt. Τάλεια vox Græca eſt, ſed Latini in ſuum vſum conuerterunt, vt taleare pro incidere ruſtica vſurpet ſimplicitas. Nonius ſciſſiones lignorum, vel præſegmina taleas vocat. M. Varro, Intertaleare, ruſticorum voce, diuidere eſt, vel ex vtraque parte æquabiliter præcidere, & excidere. Alibi verò ramum ex vtraque parte æquabiliter præciſum, claueolam & taleam appellat, facitq; circiter pedalem. Sed inter authores rami, taleæ, & clauæ nomina confunduntur. Varro clauam & taleam idem eſſe putauit, vt diximus. Palladius videtur inter ramũ & clauam, & taleam differentiam feciſſe: nam de citriis loquens ait. Ramus non amplius ſeſquipede debet immergi, ne putreſcat: claua ſit manubrij craſſitudine, longitudine cubitali, omniſq; obruatur: ſed talea gracilior & breuior eſſe poteſt, quæ etiam mergetur, ſed palmis duobus ſuperſit. Didymus ramum & taleam maximè differre putat. Hanc ſationis inuentionem Plinius caſui aſcribit. Inquit enim, Caſus ingenio ſuo excogitauit, ac defractos ſerere ramos docuit, quum pali defixi radices cepiſſent. Taleæ nobis non paruam commoditatem præſtant, nam vbi arbores ſemine careant, natura nos docet, vt iis vtamur, vel ſi cupiditas nos ſtimulet citiùs arborum naſcendarum. Varro, quia ex ſemine fici, aut oleæ ad creſcendum tardæ ſunt, ſurculos, & taleas in ſeminariis expedit obruere, ait. Præterea quæ taleis ſeruntur, ſapidiores fructus afferunt, & ex vilibus optimos, ſed cito pereunt, cõtra verò in arboribus, quæ ex ſemine prodeunt. Nos ſerẽdi modum à Catone, ſeminum verò qualitatem à Theophraſto deſumemus. Ramos ab arboribus vegetæ ætatis non prouectioris petendos cenſet. Quæ verò iuuenili ætate ſunt, & pleno corpore conſtant, & melius germinant. Sint nitidi læuiſſimique: quod enim læue & nitidum, incolume inoffenſumq; conſtat, contrà ſcabrum, obſitumq; nodis præſertim cæcis, euanidiſque, incolumitate orbatũ eſt. Ad hæc læuitas, & rectitudo ad ſucci ſorbitionem facilem meatum expeditumq; præſtat, vt incrementa celeriter ſequantur. Rectè etiam animaduerſum, vt ex ſimili ſolo, vel ſaltem non deteriori ſemina petenda: nam imbecilli cuiq; mutatio moleſtiam affert, imbecille enim amiſſis natalibus ſuis. Pręterea cum loci mutatione, ne ſitum mutet, ſed quam cœli partem reſpexere apud parentes, in eam iterum vergant, vt nil naturæ, moriſq; immutetur. Taleam à ramis abſcindunt, ne vires ad excitan-

dum germen euaneſcant. Partem ab inferiori arboris parte petendam, vtpote robuſtiorem, exceptis vite, & fico, & quicquid humidum eſt. Quum ponũtur, erectæ ponendæ ſunt, nec multum terra extent, lenta enim incrementa capit planta, quum pars, quæ ſupra terram, maior ſubterranea fuerit. Cęſura ſit prope terram: nam celerius redeunt, quàm quę altius fuerint obtruncatæ. Poſtremo plagas obteges, ne ſol, néve imber eò ſe induat, ob id alij oblinunt luto, alij imponunt ſcillam plagæ, ac ſcillæ fictile. Scilla ſeruat priſtinum arboris vigorem, ſeruatur ea à luto, à fictili lutum. Triplex in ſatione differentia, ſiue ſcrobibus, ſiue ſeminariis, ſiue ſulcis ſeras. Cato hoc modo docet. Taleas quas in ſcrobe ſaturus eris, tripedaneas decidito, diligenterque tractato, ne liber laboret, quum dolabis, aut ſecabis, quas in ſeminario ſaturus eris, pedales facito, easque ſic inſerito. Locus bipalio ſubactus ſiet, beneque glutus ſiet. Quum taleam demittes, pede tantum opprimito, ſi parum deſcendit, malleo, aut mateola adigito, cauetoque ne librum ſcindas, quum adiges. Palo prius locum ſi feceris, quo taleam demittas, & ſi ita ſeueris, vtilis fiet talea, meliusq; viuet. Taleæ vbi trimæ ſunt, tum deniq; tibi curæ ſint, vbi liber ſeſe vertet. Si in ſcrobibus, aut in ſulcis ſeres, ternas taleas ponito, easq; diuaricato ſupra terrã, ne plus quatuor digitis tranſuerſis emineant, gemma, vel oculo ſeruato. Plinius de taleis hæc habet. Seruandum in eo ante omnia, vt taleæ ex feracibus fiant arboribus, ne curuæ, ne ſcabræ, aut bifurcæ, néve tenuiores quàm vt manum impleant, ne minores pedalibus, vt illibato cortice, atque vt ſectura inferior ponatur ſemper, & quod erit ab radice; accumuleturque germinatio terra, donec robur planta capiat. Sed animaduertendum erectam taleam dici, cuius pars ima terram ſpectat, ſumma cœlum, inuerſam verò, quæ cacumine infoſſo deorſum ſpectat, cœlum cæſura. Columella oleæ rectam taleam deponere iubet, nam inuerſa ſterilitatem minatur. Plinius, vt ſecura ſemper inferior ponatur, & quod erit ab radice. Theophraſtus de ficu, olea, & myrto loquens, Ficus à ramo ſeritur vaſtiore, qui debet exacutus percuti malleo, quoad ſupra terram exiguum relinquatur, ac deinde arena ſuperiniecta operiatur, easque plantas meliores effici volunt, quandiu nouellæ extant. Oleam verò & myrtum quæ trunco, præciſaq; ſeruntur, deorſum verſus ſectura inuerſa ſerere oportet, nec palmo minora præcidere, corticemq; minimè detrahere. Seruntur autem ex his rami, quibus germinantibus terram ſemper aſſiduè accumulandam, quoad ſatis corroborentur. Quod contrarium ſentit Theophraſtus de inuerſa talea, puto ex Theodori interpretatione errorem contigiſſe, quòd inuerſam taleam non rectè interpretatus fuerit, quum rectam dicere deberet: repugnat enim experientiæ, & tantorum virorum authoritatibus. Sed apud nos citria inuerſa talea ſeruntur. Multa taleis ſeruntur, ait Plinius, inprimisq; ficus, omnibusque aliis modis naſcens, præterquam talea, optimè quidem ſi vaſtiore ramo, pali modo exacuto adigatur altè, exiguo ſuper terram relicto capite, eoque ipſo arena cooperto. Ramo ſeruntur & punica palis laxato prius

meatu,

meatu. Item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis seritur. Morus & talea tantum. Mespilus & taleis. Didymus talea, & ramis plantari ait amygdalam, pyrum, morum, citrium, malum, oleam, cotinea, populum albam, & nigram, hederam, ziziphum, myrtum, castaneam, & transplantata meliora reddi. A ramis & talea tãtum plantari vitem, salicem, buxum, & cistum, quum auulsione nasci prohibeantur: propterea quod à radicibus nepotum exortia sunt. Virgilius de taleis hæc cecinit.

——— hic stirpes obruit aruo
Quadrifidasq; sudes, & acuto robore vallos.

Theophrastus ait. Si quis in Græcia palmæ ramos supernè recisos serat, radix dimittitur, & germen non solùm crebro nasci, verùm etiam subtus radicari largiùs asserunt. Itemq; è ramis malum & pyrum raro nasci.

Quomodo surculo plantentur, sine cacumine, & de virga. CAP. IX.

IAM ad surculi sationem ventum est, qui à matre detractus terræ gremio ad alias iterum arbores procreandas figitur. Hic in terram, & in truncum figitur, vt inferius demonstrabimus, quum de insitione agemus. Græcis κλάδος, ab inflectendi facilitate, vel ἀκρέμων à fastigio, & mansione dicitur. Latinis surculus, & est quod ex ramis simplex, & indiuiduum oritur, quale est germen annotinum, frondesq; gerit. Plinius de eius inuentione. Ex eodem inuentum est surculos abscissos serere. Hoc primùm sepis causa factum, sambucis, cotoneo, & rubis depactis, mox & culturæ, vt populis, alnis, salici, quę vel inuerso surculo seritur. Hic generationis modus & plantis, & herbis communis est: nam vtræque cacumine scisso facilè germinant. Dicamus nunc de plantis, dicturi postmodum de suffruticibus, & herbis. Theophrastus ait. Non omnes surculi ex omnibus arboribus dempti, & defixi germinare possunt, sed ij tãtummodo, qui non solum moderatum humidum, caloremque habent, sed vtrunque retinere valent & seruare, vt ficus, vitis, & inter steriles & aquarũ præauidas salix sambucus, & vtraq; populus: sed natura siccis penitus negatum est. Nam ex arbore dempti quamprimum difflantur, euaporãturque, innatumq; calorem amittunt. Ficus enim & vitis quum summa habeant tenera, humectaq; facilè germinare possunt, sic & salix: at contra oleæ extrema, quia sicca ex tenuitate, ad edurandum inualida sunt, sic de pyro, & amygdala, lauroque asserere licet. Contra tamen sentit in historiis, nam ficum omnibus modis exurgere posse inquit, præterquam ramo & surculo, quod vel textus Græci corruptione, vel mala Theodori interpretatione contingere potest, aliter & sibi ipsi, & experientiæ contradiceret. Exoritur item paxillo tam punica, quàm malus verna. Virgilius surculum cacumen appellat.

Nil radicis egent aliæ, summumq; putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.

Nos in Surrentino tractu quum in vineis vites propagamus, ſimul cum vitibus, ficus, mori, mali vernæ ſurculos apponimus, optimeque proueniunt. Virgis oleam exoriri poſſe etiam tradit Theophraſtus: nam ſi extrema ramorum ob inſitam ſiccitatem ſata nequeunt germinare, contra id nobis natura negatum remedium, eſt adinuentum ab agricolis. Surgit etiã punica ex virga. Cæterum inter ſicca, ſimplicia & nepotum exortia ſola palma præter ex ſemine ortum alios proueniendi modos ſortitur. Inter cæteros ex tenerrimis virgis Babylonij viuiradices efficiunt, adultasq; transferunt, quod ex ſoli vbertate, & naſcendi facilitate prouenit: tenerrimæ enim virgæ petuntur, quia tales humidiſſimæ ſunt. Columella cacumina ficorum, pyrorúmve, & malorum depangere monet. Palladius ceraſum virgula naſci ſcripſit: nam pro adminiculis per vineam poſitam, in arborem proſiluiſſe confirmat: ſic & punicam: curandumque ne inuerſa ponatur. Sed diximus de arboribus, nunc verò ad ſuffrutices, & herbas tranſeamus. Theophraſtus docuit idem fieri in ſuffruticibus, vt in ruta, viola (leucoium intelligo) ſerpillo, helenio, & in coronariis, vt abrotano: hæ enim radices è germinibus ſuis emittunt, non ſecus ac hedera. Proximum inter olera ocimum eſt: hoc enim ſeri pro parte ſuperiore optimè poteſt, quanquam lignoſum ſit. Abrotanum lignoſum eſt, verùm ſpiſſitate acoreque ſuo ſeruari aliquantulum temporis poteſt, modo hederæ: nam hæc defixa quoque nimirum erumpere valet. Plinius mentam inuerſo ramo ſeri ſcripſit. Nos & mentam, & marum cacuminibus continuò ſerimus.

Quòd folij etiam ſatio fieri poſſit. CAP. X.

QVIA ſequuntur folia ſurculos, (nam ſurculos folia ferre diximus) declarabimus nunc an foliis ſatio fieri poſſit. Admirabile eſt naturæ opus arbores etiam poſſe natales ſuos foliis exercere. Plinius demiratur Trogum ſcripſiſſe palmarum folia apud Babylonios ſeri, atq; in arborem prouenire. Theophraſtus admirabile quodammodo videri poſſe inquit, ſi quid è foliis radicem dimittat, qualem circa Opuntem herbam quandam enarrarunt. A quo excipiens Plinius. Item circa Opuntem opuntia eſt herba, etiam homini dulcis. Mirumque è folio eius radicem fieri, ac ſic etiam naſci. Item Theophraſtus laſerpitij ortum deſcribens, ait. Radix cubitalis, aut paulo maior, in medio extuberat in caput ſupra terram, vnde lac erumpit, dein caulis aſſurgit, ex quo magydaris, & quod folium dicitur, exeunt; folium id ſemen eſt, quod quum Auſter ingenuè poſt Caniculam flauerit, diſcutitur, atq; ita laſerpitium naſcitur, eodemque anno radix conſummatur, & caulis. Ab eo Plinius. Alij tradunt laſerpitij radicem fuiſſe maiorem cubitali, tuberq; in ea ſuper terram, hoc inciſo profluere ſolitum ſuccum ceu lactis, ſupernato caule, quem magydarim vocarunt: folia aurei coloris pro ſemine fuiſſe, cadentia à Canis ortu, Auſtro flante. Et ex his laſerpitium naſci ſolitum annuo ſpatio, & radice, & caule conſummantibus ſeſe. Sed huiuſmodi admiratio ceſſare debet, quum apud nos ficus ex oc-

ex occidentali India allata hoc modo naſcatur, cuius folium ſi pangatur, illicò radicatur, atq; in magnam arborem excreſcit, vt nõ ſolum ſi terræ figatur germinet, ſed ſi in ſolum ceciderit, illicò radiculas emittat. Sed nequeo non mirari Matthiolum, quũ apud Theophraſtum, & Plinium legiſſet de opuntia herba, lapſum, crediſſe hanc vulgarem Indicam ficum eſſe opuntem, quum paulò ſupra noſtra tempora ex occidentalibus Indiis allata eſſet, eiusq́ue apud antiquos nullam prius memoriam extitiſſe.

De ſatione per lachrymam. CAP. XI.

SED quid mirabilius? ex gummi fieri poſſe generationem, ac in eo genitale ſeminium vigere poſſe? Theophraſtus in hiſtoriis inquit, Peculiaris maxima generatio, quæ ex lachryma fit, quippe lilium ita exortum videtur, quum id quod defluxerit ſole exaruerit. Lachrymã quoq; equapij, vim eandem ſortiri volunt, etenim lachrymam id quoq; emittit, cuius rationem libro de cauſis aſſignat. Sed peculiaris maximè generatio, quam lachrymæ præbent, vt equapij, liliorum, & aliorum quorundam, nec ratio abeſt, nam caulibus gummi planè reſpondent: nil etenim aliud, quàm quod illorum fœcundum principium coactum eſſe oportet: non enim ſine calore, humoreq; generatio talis conſequitur. Cur autem non omnes ſucci, lachrymæq́ue generandi vim obtineant, cauſam ad ſuperiores, prioresq́ue rationes reduci par eſt, id eſt quod neque caules, neq; radices vim eiuſmodi ſortiuntur. Equapij lachryma myrrhę ſimilis conſtat, quamobrem quum quidam hic naſci myrrham audiuiſſent, equapium apud ſe prouenire putarunt. Seritur equapium etiam lachryma ſua, vt lilium & alia quædam. Lachryma ex eo myrrhæ ſimilis effluit, quidam in totum myrrham id eſſe affirmarunt. Facit & lachryma lilij cæcũ quoddam confluuium, quod etiam ſerunt. Dioſcorides, Smyrnion vocant ſemine tam myrrham æmulante proximè, vt myrrha ſata, alterum quoque naſcatur. Ab eo Plinius. Sed præcipuè oluſatrum miræ naturæ eſt, hippoſelinon Græci vocant (Theophraſtum intelligit) alij ſmyrneum (Dioſcoridem) è lachryma caudicis ſui naſcitur, aitq́ue Theophraſtus myrrha ſata natum.

De interuallis plantarum. CAP. XII.

POSTQVAM plantarum generationes affatim demonſtrauimus, inſtat nunc ratio quonam modo ſeri debeant, quum de ea re nõ pauca antiquorum præcepta extent, ac priuſquã loca arboribus repleamus, quincunciali ordine metari docebimus, & eo prius quomodo mediæ cuiuſque arboris intercapedines deſtinandæ ſint doceamus oportet, quod in re arboraria neceſſarium iudicamus, quum variabilis, & diuerſiſſima ſit: facit enim diuerſitas plantarum, vt ad iuſtam magnitudinem adoleſcere non poſſint, & altera alterius vmbra prematur, & ſemper mutua alimenti rapina necentur, nec ramos, nec fructus ſpatij carentia proferre poſſint. Nil fœdius eſt agricolis, inquit Plinius, quàm geſtæ rei pœnitentia, multò iam vt præſtet laxitate delinquere, quàm

adultas interlucare iuſto plus,& in ſenectam præcipitare,aut (plerunque ipſis qui poſuere coarguentibus imperitiam ſuam) totas excidere. Has intercapedines arborũ Pompeius antras vocat. Columella id iam monuit, Arbores paribus interuallis ſerito,vt quũ creuerint,ſpatium habeant,quo ramos extẽdant, nam ſi ſpiſsè poſueris, neq; infra quicquã ſerere poteris, nec ipſæ fructuoſæ erunt,niſi eas interraſeris. Sed exequamur doctrinam. Theophraſtus, cuiuſque arboris in quacunq; terra vicinia docet plantarũ interualla,tum plantarũ, tum loci natura diſtribuenda. Nos prius ſecundum ſtirpium naturam,poſtmodum locorum exequemur: nam in interuallis non tam locorum naturam quærere oportet,quàm ipſarum arborum mutuum reſpectum, arborumque naturas, quæ ſcilicet vmbras ament, vel fugiant, vel quæ longo, vel breui ſint radicatu, quæ vmbroſæ opacæq; ſint, & vmbris carentes, quæ mutuo coniugio deuinciantur,vel ſimultate diffideant,quæ eodem,vel diuerſo tempore concipiant, & pariant, & tandem quæ ſtillicidio infeſtent. Primò conſiderandũ quæ vmbras ament,quæve ſolem requirant, alteræ enim breui interuallo ſerẽdæ ſunt, alteræ amplo,vt quæ ſolẽ requirunt,apertiores ſint,quæ vmbris gaudent,mutua opacitate conſequantur illas. Quorum fructus nucleoſi, & ſicciores ſunt, opacitatis amatrices ſunt, vt punicæ, & myrti, quarum fructus ſi pluſculũ Solis excipiant,aſperi fiunt. Item cui texturæ laxitas, & radicum breuitas, vt laurus, vnde propter ſuam imbecillitatem præſidio opus habet aduerſum æſtum & gelu. Præterea quibus radices longiores, quia plus capiunt loci, maioribus interuallis diſponantur, quibus verò breuiores,modicis limitibus ſeparentur: radicum enim propinquitas,mutuis offenſis infeſta erit. Pinus omnibus innoxia eſſe putatur, idque manifeſta cauſa, quum radice ſingulari altaque ſit, patitur enim myrtos, & lauros propè ſatas bene ſe habere: vnde apparet plus incommodare radices, quàm vmbras, pinus exemplo, quũ ei vmbra tanta ſit,vt nocere queat,nec noceat. Amygdalũ in vineis aliqui ſerunt,tãquam innocentiſſimã,quia modico eget nutrimento, nec ſerotina eſt, nec multum opacans. Sed falſa eſt eorũ opinio, quippe valida eſt, comitemq; habet radicum multitudinẽ,& prolixitatem,nec quia ſerò parit,radicum noxam aufert. Sed punica & malus veras habent innocentiæ conditiones, quum numeroſis radicibus non nitantur, nec hauriant viciniæ ſuccum, & quum cito ſeneſcant, non diu infeſtant. Vnde punicas,myrtos, & lauros crebras ſerere, nõ pluſquam nouenis pedibus diſtãtes præcipit,malos diſtantes paulo plus,pyros amplius,& prunos,amygdalas,& ficos multò amplius. Accedit vmbrarũ conſideratio, ampla enim vmbra,ampla quærit interualla, vt ficus, & olea, vnde moleſtæ ſunt tam viti,quàm cæteris. Plinius ait. Interualla diiudicabunt ramorũ amplitudinis ratio,locorumque, & vmbræ cuiuſque arboris, quoniam has quoq; obſeruari oportet. Breues ſunt, quamuis magnarũ arborum, quod in orbẽ ramos circinent, vt in malis, pyriſque. Eædem enormes ceraſis, lauris. Cupreſſi vmbra minima,& in ſe conuoluta, ficorum leuis, quamuis ſparſa: ideoq; inter vineas

ſeri

feri non vetantur: vlmorum leuis. Attico hæc quoque videtur è grauissimis, nec dubito si emittantur in ramos: constrictæ quidem vlmi noxiam esse non arbitror. Iucunda & platani, quamquã crassa: licet gramini credere, non soli, haud alia leuius operiente toros. Populo nulla ludentibus foliis. Pinguis alno. Vitis sibi sufficit mobili folio, iactatuq; crebro, solem vmbra temperans, eodem graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi. Non fastidienda hæc quoq; scientia, atq; nõ in vltimis ponenda, quando quibusq; satis vmbra aut nutrix, aut nouerca est. Iuglandium quidem, pinorumque, & picearum, & abietis quæcunq; attigere nõ dubie venenum est. Iuglãdium grauis & noxia, etiã capiti humano, omnibusq; iuxta satis. Necat germina & pinus, sed ventis vtraq; resistit, quoniã & protecta vinearum ratione egent. Vlmorum nutriens quæcunq; opacat, alni pascens sata. Est & stillicidij incõmodum. Stillicidij breuis diffinitio est. Omnium quæ proiectu frondis ita diffunduntur, vt per ipsas nõ defluant imbres, stilla sæua est. Stillicidia pinus, quercus, ilicis põderosissima, nulla cupressi. Palladius cydonia largiùs ponẽda suadet, ne alteram quatiente vento stillicidium tangat alterius. Nec spernenda est consideratio plantarum, scilicet quæ vicinia lædunt, quæ se mutuo amicitiæ cõiunctu associant, vt oleæ, & myrti. Androtione authore tanquã coniugium radicum fieri, & mutuas amplexationes, ac myrteas virgas inter oleæ ramos subire, quibus à Solis violentia caueatur opacatione, neq; tentetur ventis, vnde oliua tenerior fit: exucta nanq; à vẽto & sole fit durior. Sic oleę à cuiusq; arboris vicinia abstinendum. Præterea quæ non eodem tempore germinant, fructumq; inchoant, faciliùs associantur, alternantibus enim per vicẽ temporibus, ac mutuo cedentibus nil penitus sibi auferunt. Consideranda sunt demum loca, vt aptè spatia designentur, in montanis enim propinquiores, quàm planis conserantur, montibus enim radices, comæq; minus augescunt. Plinius plurimũ interesse dicit in hac quęstione, terra, in qua seremus, in quantũ arbores quasq; alat: ventosis locis etiã crebriores seri conducit, nam crebritate sese aduersus ventos facilè tuentur: quæ solæ sunt aduersus ventos desertæ, & infirmæ sunt, turba enim valebunt, vt si nõ magnitudine, atq; robore, saltẽ multitudine, ac cohorte se defendant. Nulla enim re magis arbores infestantur, quàm ventis. Quod & Virgilius in Bucolicis demonstrauit,

Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

E locorum etiam natura largiùs, vel breuius interualla metiri debent, quod ex diuersis scriptoribus in olea fiet manifestum. M. Cato genus quoddam oleæ in vigintiquinque, aut triginta pedes conserit. In Africa Mago septuagintaquinque pedes interuallo dedit vndique etiam in macro solo, ac duro, atque ventoso, quum minimum quadragintaquinque. Non alia maior in Bœtica arbor, nec cui maiora interualla largiri debeant. Palladius considerat si solum macrum, vel frumentarium fuerit: nam si ager, quem olivueto conserimus, frumentarius fuerit, quadragenis inter se pedibus distent: si

verò macer, vicenis quinis. Sic ſalices in riguis ſpatia largiora deſiderant, ſiccaneis arctiora.

De ordine quincunciali. CAP. XIII.

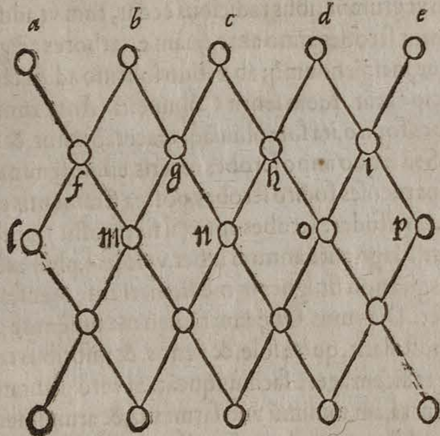
IAM ſuperius plantis interualla deſtinauimus, ſequitur vt vulgatā, & à paucis intellectam quincuncialem rationem tradamus, circa quam non ſegnis optimi agricolæ cura, & ſtudiū eſſe debet, tum propter delectationem, quam ipſa metata & ordinata arborū diſpoſitio pariet, tum etiā vtilitatem, ne dicam neceſſitatem. Plotinus pulchritudinē eſſe ait ſitam in partium cōmenſuratione adinuicem ad totū omnium. Nam quid profectò aſpectu gratius iſto, nempe quocunq; modo intueare in ordinē ſe porrigente verſu? Quintilianus de orationis ornatu diſſerit ab arboribus ſimilitudine capta. Quid, inquit, illo quincunce ſpecioſius, qui in quācunq; partē ſpectaueris, rectus eſt? Cicero in Catone maiore ſcribit, Quū Liſander Lacedęmonius ad Cyrū veniſſet, & ei Cyrus conſeptū quendam agrum diligenter conſitum oſtendiſſet, fertur Liſandrū admiratū proceritates arborū, & directos in quincuncē ordines, dixiſſe, mirari ſe nō modo diligentiā, ſed etiam ſolertiā eius, à quo illa eſſent dimenſa, & deſcripta. Si de vtilitate nos loqui velimus, eſt & in ipſo multiplex, ſiue ad plātarū incrementum, ſiue diuturnitatem, & multitudinem proſpexerimus. Varro, Pleraq; non ſolùm fructuoſiorē agrum faciunt, vt quum in ordinem fuerint conſita arbuſta, atq; oliueta, ſed etiam vendibiliorē, vt quæ adiiciant ad fundi pretium. Nemo enim eadem vtilitate nō quod eſt formoſius, emere mauult pluris, quàm ſi eſt fructuoſius turpe. De formæ cultura hoc dico, quæ ſpecie fiant, venuſtiora ſequi, vt maiore quoq; cum fructu ſint, vt qui habent arbuſta, ſi ſata ſunt in quincuncem propter ordines atq; interualla modica, plus fructus inde auferant. Itaq; maiores noſtri ex aruo ęquè magno male cōſito, & minus multum, & minus bonū faciebant vinū, quod quæ ſuo quoq; loco ſunt poſita, & minus loci occupant, & minus officit aliud alij ab Sole, ac Luna, & vento. Hoc licet cōiectura videre ex aliquot rebus, vt nuces integras, quas vno modio cōprehenderis, quòd putamina ſuo loco quæq; habet natura compoſita, eaſdem ſi fregeris, ſeſquimodio concipere poſſis. Præterea quæ arbores in ordine ſatæ ſunt, eas æquabiliter ex omnibus partibus Sol ac Luna coquūt, quo fit, vt vuæ, & oleæ plures naſcantur, & celerius coquantur, quas res duas ſequuntur altera illa duo, vt plus reddant muſti, & olei, & pretij pluris. Columella ait. Arbores diſponere vtile eſt, ne imbecilla à valentiore prematur, quia nec viribus, nec magnitudine par eſt, impariq; ſpatio temporis adoleſcit. Plinius, In diſponendis arboribus, arbuſtiſque, ac vineis quincuncialis ordinum ratio vulgata, & neceſſaria, non perflatu modo vtilis, verum & aſpectu grata, quocunque modo intueare in ordine ſe porrigente verſu. Virgilius mira carminum elegantia depinxit in Georgicis.

——— Nec ſecius omnis in vnguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret,

Vt ſæpe

Vt sæpe ingenti bello, cum longa cohorteis
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Directæq; acies, ac latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, nec dum horrida miscent
Prœlia, sed dubius mediis Mars errat in armis;
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
Non animum modo vti pascat prospectus inanem,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, nec in vacuum poterunt se extendere rami.

Sed antiquis cur dictus sit quincuncialis ordo, declaretur. Litera X apud eos decussis dicebatur. Antiqui enim, vt nos quoq;, huiuscemodi figura denarium numerum significabant. Erat decussis decem asses vncię, quod si X literã per medium seces, relinquitur V, quæ figura denarii dimidium, id est, quinariũ numerum demonstrat, vnde etiam Latini eam figuram quincuncem vocauerunt. Constat autem decussis ex duabus quincũcibus appositè collatis. Quincunx enim ex quinque & vncia nomen compositum, vnde arbores in ordine quincunciali digestę putantur, quando secundi ordinis arbores paribus interuallis sic disponuntur, vt quincuncialem figurã seruare adinuicem videantur. *a* distet à *b* decem pedibus, sic *b c*, & *d e*, primus hic erit ordo. Secundus verò *f g h i*, quæ itidem decem pedibus distent, & sit *f* in medio, *a* & *b*, *g* in medio *b c* collocetur, sic *h*, & *i*. Sit tertius ordo *l m n o p*, qui primo directè opponitur, & *l* ęquidistet ab *f*, & *m* ab *f g*. Sic *n o p*, ita vt *g* in centri exagono videatur, ęquidistans ab *b c h n m f*: cuius subiecta hæc erit figura.

Hic erit verus quincuncialis ordo. Videmus hunc à natura in omnibus suis rebus obseruari ob creatarum rerum cõmoditatem. Sic frondes in pinu, myrto, erica, cæterisq; dispositæ sunt, & rami in multis arboribus, vt lumine Solis, ventis, aëreq; fruerentur, ne altera alteri subdita hac cõmoditate defraudarentur.

tur,æqualeq; à ſtipite rami,& frondes alimentum abſq; viciniç noxa haurirẽt. Sed ex his, quæ adhuc videre contigit arbuſta, & viridaria, nunquam me hoc ordine vidiſſe memini, ob magnam, quam affert ſecum hic ordo difficultatẽ. Apud nos ordo vſitatus eſt in quadratum diſpoſitus. Sed videamus nunc modum diſponendi à Columella edoctum. Hæc in quincuncem vinearum metatio expeditiſſima ratione conficitur, quippe linea per totidem pedes, quot deſtinaueris interordiniorum ſpatiis purpura vel quolibet aliquo conſpicuo colore viſitur, eaq; ſic denotata per repaſtinatum intenditur,& iuxta purpurã calamus defigitur,atq; ita paribus ſpatiis ordines diriguntur,quod deinde,quũ eſt factum, foſſor inſequitur, ſcrobemq; alternis omiſſis per ordinem ſpatiis, à calamo ad proximum calamum fodit. Sed neq; à Columella planè ratio data eſt: nam vſitatiſſimum apud nos docet. Ego verò ſic inſtituere ordines ſoleo. Sit primus ordo ſpatiorum dimenſus *a b c d e*. Capiatur deinde linea & à puncto *a*, ſpatio verò *a b*, ſignetur ſemicirculus. Inde appoſita in puncto *b*, ſpatio *b a*, alius ſignetur, vbi ſe ſecabunt erit *f*. eodem modo ex *d e* ſignabis *i*, ac inter *i* & *f*, protracta linea, ſignabis *g h* æqualibus ſpatiis. Eodemque modo alii inferiores ordines deſcribuntur. Sed ordines diſponendi ſunt, vel ſecundum ſolis rationem vel ventorum, quod in vniuſcuiuſq; particulari hiſtoria deſcribetur.

De ſcrobibus faciendis. CAP. XIIII.

VBI interualla conſtitueris, ac ordines duxeris, inſequitur foſſor, vt ſcrobes aperiat, qui priuſquam ſeras longo tempore ante effodiẽdi ſunt. De quibus antiquorũ præcepta audiamus. Theophraſtus. Quia tellus vda & peruia eſſe debet, tum vt erumpẽtibus radicibus cedat, tum vt admittat madorẽ, & aërem, effodiuntur ſcrobes anno ante, quàm eo arbores adigantur, vt ſoles & hyemes patiantur, incipiendumq; ab æſtiuo ſolſtitio ad Arcturũ, tunc enim terra ab omni officio vacat. Idem ſentit Columella. Ante annum, quàm diſponere voles ſcrobes fodito, ita ſole pluuiaq; macerabuntur, & quod poſueris cito cõprehendet. Sed ſi quo anno ſcrobes feceris, etiam ſemina ponere voles, minimum ante duos menſes fodito ſcrobes, poſtea ſtramentis eos cõpleto, & incendito. Plinius. Præfodere ſcrobes ante (ſi fieri poſſit) tanto donec ceſpite pingui obducãtur. Mago ante annum iubet, vt ſolem, pluuiaſq; combibant, aut ſi id conditio largita non ſit, ignes in medio fieri ante menſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri. Didymus. Quçdam tamen maximè ante plantationem ſcrobes ſibi effodi poſtulant, quò à ſole, & ventis, & imbribus terra friabilior reddatur, & plantç radicem agere faciliùs queãt. Si verò plantare feſtinemus, duobus menſibus antea, aut minimũ vno ſarmenta, & arundinem, & quç facilè cõburuntur in ſcrobibus ad multos dies cõburemus. Theophraſtus ſcrobes non pari altitudine faciendas cenſet, quũ aliæ plantæ in profundum radices agant, aliæ verò ſuperficiariæ ſerpant. Oleis ergo & ficubus, quibus radices minus profundç, minus item profundi ſcrobes. Lapides inde ſupponunt, quibus hyema-

hyemales aquę receptæ ſiccis temporibus refundi queant, vel ſarmenta ſubiiciunt, eademq́; ratione fictilia, neq; ſine aqua, aut paxillum adigunt, quẽ deinde eximunt, vt cauerna facta ſit futurę aquę lacuna. Exigitur enim exhalatio, vnde tellus excipiat humiditatẽ, ita vt imbres ſeſe applicare queant, ſol ſubire, & ſeſe aërinduere, ex quibus alimẽta, incrementaq; ꝓficiſcuntur. Scrobes altius ſemper defodiendi ſunt iis, quę telluri ſummæ adhærent: radicem autem nullam altius deſcendere ternis ſemipedibus quidam volunt: nanq; illorum conſilium improbant, qui altius ſerunt. Sed haud rectè id affirmaſſe in pleriſq; videtur: nam ſi ſolum altum, aut regionem cõmodam, aut etiam terrã facilem nanciſcantur, multò longiorem radicem impellunt, quę ſcilicet apta ſit ſtirpe alta adhærere. Columella. Quò latiores, patentioresq́; ſcrobes feceris, eò lætiores erunt, vberioresq; fructus. Scrobs clibano ſimilis eſſe debet, imus quàm ſummus patentior, vt laxius radices euagentur, ac minus frigoris hyeme, minusq́; æſtatis vapores per anguſtum os terræ admittant. Tum etiam cliuoſis locis terra quæ in eum congeſta eſt, pluuiis non abluitur. Virgilius,

Quod ſupereſt, quæcunq; premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra.
Aut lapidem bibulum, aut ſquallentes infode conchas,
Inter enim labentur aquæ, tenuisq; ſubibit
Halitus, atq; animos tollent ſata: iamq́; reperti
Qui ſaxo ſuper, atq; ingentis pondere teſtæ
Vrgerent, hoc effuſos munimen ad imbres.
Hoc, vbi hiulca ſiti findit canis æſtifer arua.

Plinius ſcrobium altitudinem ita terminat. In argilloſo, aut duro ſolo trium cubitorum in quanq; partem. In prunis palmo amplius, & vbiq; caminata foſſura, ore compreſſiore ſint. Nigra verò terra duo cubita & palmum quadratis angulis. Eadem menſura Græci authores conſentiunt, non altiores quino ſemipede debere eſſe, nec latiores duobus pedibus, nuſquã verò ſeſquipede minus altos, quoniam in humido ſolo ad vicina aquę perueniat. Cato, Si locus aquoſus ſit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imosq; palmum & pedem, altitudine quatuor pedum, eos lapide conſterni, aut ſi non ſit, perticis ſalignis viridibus. Si neq; eæ ſint, ſarmentis, ita vt in altitudinem ſemipedem trahantur. Nobis adiiciendum videtur ex prædicta arborum natura, vt altius demittantur eæ, quæ ſumma tellure gaudent, tanquam fraxinus, & olea. Hæc & ſimilia quaternos pedes oportet dimitti. Cæteris ſat eſt, ſi altitudinis pedes ternos effecerint. Virgilius ſcrobium profunditatem ita terminat,

Forſitan & ſcrobibus, quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altius & penitus terræ defigitur arbor.
Æſculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas: tantum radices ad tartara tendit.

Plinius, Aliqui lapides rotundos ſubiici malunt, qui & cõtineant humorem, & tranſmittant; non item planos facere, & à terreno arcere radicẽ exiſtimantes. Glarea ſubſtrata inter vtranq; ſententiã fuerit. Xenophon in ſuo OEconomico: ſcrobẽ neq; altiorẽ quatuor pedibus & ſemipede, neq; breuiorẽ duobus, & ſemipede fodi oportet, ſed in arida altius fodies, quippe in vliginoſa ſi altius aliquanto penetraueris, aqua manabit, quæ ſerere prohibet. Sequitur Theophraſtus. Solo effoſſo oportet impleri aqua triduo antequam pangantur, & quum ſcrobs aqua ſatura fuerit, indere, vt facilior ſit terra ad accipiendũ radices ſubeũtes. Si ſalſum verò & arenoſum ſolũ fuerit, lapidẽ circũponi ad ſtipitẽ depoſiti rami, tũ terram aggerere, vt ipſa diſcutiat ſalſuginẽ. Iuuat & arenam affundere, & calculos ab amne, vel faucibus torrẽtis petitos, nã & ſalſuginẽ diſcludũt, & ex ſe ipſis dulces adiungũt qualitates. Aquoſo verò, & ſcatebroſo duplici foſſa experiri, altera trãſuerſa, vt in eã accipiantur aquæ, altera directa, quã lapidibus terræ admiſtis cõpleas tam profundè, vt quũ circa arborẽ foditur, non offendant marrã: foſſa nanq; obliqua excipit, altera deducit, ſabulum & terra exiccant. Quod ſi fors obtulerit, vt lapides ibi inſint, non erunt eximendi, nam ſi lapides quęruntur ob vtilitatem, cur abiiciendi? Ergo quamcunq; lapidis nactus fueris ſpeciem, ſiue grandiores lapides, ſiue minores, ſabulũ, vel inutilem terrã non auferre oportet, ſed ſimul omnia cõfundere. Profundiores ſcrobes effodiendos, in quibus glareã, aut arenã illam ſubſternas: nã ſi lapis continua planitie fuerit, nocet plãtis, ſi rotundus, minutusq;, refrigeratione permulcet radices, aquam excipit, & radicibus locum ſibi appetẽtibus expeditã viam facit. Omnino & tenui ſolo lapides non eximendi, quippe æſtiuos calores temperãt ſimul, & hyberna frigora. Tandẽ quid cuiq; terrę cõueniat, conſulendũ.

De tempore ſationis plantarum. CAP. XV.

STATVM tempus, quo arbores ſeri debeant, nemo vnquã pręſcribere poterit, quũ rerum ſeries vbiq; varia ſit. Ob id maiores noſtri, qui de Agricultura nobis pręcepta tradidere, varii admodum & diffidẽtes inter ſe ſunt, quod regionibus tantũ, quas incolebant, tradidiſſe videantur. Differunt enim loca vel aëris qualitate, vel frigore, & calore, vel ſitu, quę omnia in plantarũ ſationibus ſummopere ſunt animaduertenda ob ipſam germinationẽ, quæ in his citius, illis verò ſerius contingere ſolet. Eſt enim lex vbiq; terrarũ plantis omnibus ferè communis, vt earum ſatio fiat, dum adhuc ſilent, & hac ratione feſtinantius præcoces arbores, ſerius verò ſerotinas ſeramus. Nos tempori ſationis lunarem rationẽ addemus. Sed primum Theophraſti in Agricultura principis audiamus decreta. Ipſe nanq; vernam probat ſationẽ dum agitur æquinoctiũ, quo tẽpore turgent arbores ad germinationem. Tunc enim conſitiones peragendę, quum terra citatur ad motum parturitionis ob animalium ſimilitudinem: fruſtra enim eſt coitus, niſi in matricem immittatur ſemen, tempore, quo turget. Tunc turget ſolum, quum madet & calet: idque fit duabus cœli tempeſtatibus; vere & autumno. ſed melius vere ſeritur: Tunc enim ſolum

eſt

est madens, ac calens à sole, & aer temperatus, & roscidus, vt non solum gignantur, sed viuant. Sunt tamen qui autumnum vere præstantiorem esse asserant, quod tunc plus calet tellus, & plantas melius radicari. Valida enim oportet esse principia, vnde ducantur generatio, & vita. Etsi vere germinatio felix, quia terra prægnans est, tamen verna satio intempestiua: nam terram ex hyberni frigoris reliquiis etiamnum rigere aiunt, atq; aptas ad germinationis officium radices frigere, praueque germinare: & iccirco autumno potius arbores seri, modo natura arboris ferat. Quædam enim ferre nequeunt, vt pyrus, & malus, & cæteræ arbores, quarum natura lignosa, & tenuis sit, quæ supereminẽti frigori sunt obnoxiæ. Iam autumnali tempestate, omnia prægnãtia sunt interno succo, & vere parere possunt. At vere statim possunt concipere, & præmaturè fœtus, sed cæcos edere. Vtriq; ergo non est idem pristinum pariendi tempus. In autumnalibus fieri potest apparatus ad perfectionẽ propter temporis tractum, in vernis verò breue temporis interuallũ suis excludit angustiis pleniorẽ fœturã. Veris autem conditiones autumni anteponendæ sunt: nam etsi autũno sata presto sint vere, vt quod tunc cõceperint, vere edãt, idẽ nihilosecius accidit in iis, quæ vere pangũtur: nam idẽ impetus æquè intus est, & aëris tum genitalis conditio, & dies calidi, & longi ad germẽ eliciendum promptiores sunt, & vere nihilo segnius radicari possunt propter plantarum propensionẽ naturalẽ, & humi turgorẽ, tum aërẽ ad educandũ iuuantem. Solis enim vis sub terra opus facit, & radices vegetiores reddit, quę nõ plus demittuntur, quàm quantum subire eius radii queant, aut minus bonæ sunt, si sint porrectiores. Quæ verò seruntur arbores autumno, iis hyemis superuẽtu plurimum incõmodari solet, vt oleis vsu venit, quæ frigore deglubuntur, & ficui succus crassior fit. Sed fortasse quispiam eximat arbores, quæ hybernam sationem tolerare valeant. Sed potiorem esse vernam arborũ sationem ex legibus naturæ patet, tum quòd tempus est proprium ad arborum robur, tum quòd à cunctis pro cõfesso habetur, & longè magis cõmune. Quorundã locorum est satio, quæ sub Cane fit, quòd tunc arbores rectè valeant; & vbi frequentiores imbres æstiui, vt in Æthiopia, aut aliusmodi aqua, vt in Ægypto Nilus, ibi conditiones aëris sequendæ sunt, vnde ante aquas illas, aut post, sementes faciendæ, quia aëris temperies eo viget anni tempore, & id tempus præfertur verno. Fortasse meliore consilio fiet, si secundum naturam locorum sationes accommodentur, vt vbi aëris mediocris habitudo, vere serantur ibi: vbi verò sint riguæ rigationes, aut aquæ pluuiæ, aut palustres, æstate sub canicula id opus fiat, vt in agro Laconico: in æstuosa verò regione ponantur autũno. Consulendum est autem bonæ radicũ valetudini. Sed quia Aquilonibus flantibus terrã compingi, aut exugi videtur, sub Austro verò laxius madet, caletque, ob id plantam sicciorem, humidiorem fieri: ob id Austro flante melius pangitur, & non solùm radices celerius comprehendunt, verùm etiam germinatio maturius expeditur, fauentibus cœlo, & terra. A Borea verò vtriq; fit iniuria, &

arbori, quia riget, & terræ, quia compingitur, ergo neq; arbor diffundi ad radicũ emissionem, neq; terra laxari ad earũ admissionem potest. Florẽtinus verò, Australe tempus sationi accommodatius destinatur, præcipuè siccis, vt per totam hyemem rigentur plantæ, vnde illicò post Pleiadũ occasum obeundum id munus vsq; ad hyemale solstitium. Id tempus cuncti, qui de agricultura scripserunt, vnanimiter prædicant. At Quintilii. Vere plantanda sunt, quæ autũno neglexisti. Ego experientia didici in maritima regione vineas autumno plantandas, sic etiam autumnales fructus, tum duri, tum mollis corticis eodẽ tempore plantaui felici successu, ex quo reliqui agricolæ nostrã doctrinã sequuti, non vere, vt prius soliti fuerant, sed autũno serunt. Vnde rationem afferre operę pretium duxi. Natura simul duo contraria operari non potest, sed circum vnum occupatam, alterum negligere necesse est: nã aliquando infernas arborum partes, id est, radices, aliquando verò supernas alit. conspicuum est vere alere arborum partes summas, quum florem, & germina promunt, contra autem autumno eas relinquit, vnde arbores folia abiiciunt, tunc radices aluntur, vnde id tempus ad plantationem accommodatum, in quo natura circa radices occupata est. Cato autem, Caueto ne cum ventus fiet, aut imber, effodias, aut feras: nam id maximè cauendum est. Columella tradit arbores, aut radicata semina autumno deponi debere circa idus Octobris: taleas, & ramos vere, antequam arbores germinare incipiant. Plinius. Non à septentrionibus, aut ab ea parte cœli vsq; ad exortum brumalem, vento flante, effodiantur arbores, aut certè non aduersæ iis ventis radices præbeantur. Virgilius,

Nec tibi iam prudens quisquam persuadeat author,
Tellurem Borea rigidam spirante mouere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec semine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis satio, quum vere rubenti
Candida venit auis, longis inuisa colubris:
Prima vel autumni sub frigora: quum rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis: iam præterit æstas.
Ver adeo frondi nemorum, ver vtile syluis,
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.

Postremò addendã esse lunarẽ rationem duximus, & esse plãtationis veluti decretoriã quandam, quæ vbicunq; & quomodocũq; feceris eadem semper erit. Hesiodus octauã diem à Luna felicẽ esse ad plantarum positionem dicit. Diophanes, Luna crescente serendũ esse semper, nihil omnino illa decrescẽte: Alii à quarta ipsius die vsq; ad octauã decimã serere commodũ esse arbitrãtur. Cæteri solis tribus diebus à natiuitate ipsius plãtare permittũt. Alii à decima vsq; ad vigesimã serere summopere deuitãt, ne ipsius lumẽ cum plantis defodiatur. Exacta igitur prędictarũ obseruationũ doctrina erit, vt Luna super terrã existente satio fiat. Plinius humidis locis interlunio serit, vel circa interlunium quatriduo.

Varia de satione præcepta, CAP. XVI.

THEOPHRASTVS in translatione spectare iubet, vt ex simili loco plantam petas, aut saltem deteriore: nam si æquè bona sit, nulla fiet mutatio, quamobrem pristinum vitæ tenorem seruabit: læditur enim planta mutatione, quia amissis natalibus debilis efficitur. Didymus consulit plantas vt transferamus ex deterioribus in meliores, aut similes, aut certè nō multò peiores: consternit, & perturbat commutatio in deteriora: idque non solùm in plantis, sed in hominibus esse obseruatum. Plinius. Ante omnia igitur in similem transferri terram, aut meliorem oportet, nec è tepidis, aut præcocibus in frigidos, aut serotinos situs, & neq; ex his in illos. Virgilius.

Antè locum similem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus seges, ex quo mox digesta ferantur,
Mutata ignorent subito ne semina matrem.

Columella monet curam adhibendam, vt ab superiore, & sicciore, & exiliore in planiorem, humidiorem, & pinguiorem agrum transferatur. Theophrastus positum quoq; obseruandum ex æquo censet, quem arbores nonnullæ haberent, aut in Aquilonem versæ, aut in occidentem, aut in Meridiē. Sed quam cœli inspexere partem, in eam item vergant, vt minus sentiantur mutationes naturæ, vel consuetudinis. Virgilius idem memorat,

Quin etiam cœli regionem in cortice signant,
Vt quo quæq; modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quæ terga obuerterit axi,
Restituant. Adeò in teneris consuescere multum est.

Columella. Priusq̄ transferas, rubrica, vel alia qualibet re signato, vt iisdē ventis, quibus ante steterunt, constituas eas. Plinius id floccifacit, inquiēs, Cato non omisisset, si attineret meridianam cœli partē signare in cortice, vt trāslata in iisdem & assuetis statuerentur horis, ne aquiloniæ meridianis opposite solibus finderetur, & algerent meridianæ aquilonibus. Transferendarum arborum tempus alii ab ætate, alii verò à crassitudine demonstrauerunt. Arbores crassiores digitis quinq; Cato quærit. Columella semina legit non minus crassa, quàm manubrium est bidentis, recta, læuia, procera, sine vlceribus, integro libro, ea bene & celeriter comprehendent. Plinius ab ætate. Arborem nō minorem bima nec maiorem trima quidem transferri præcipiunt. Alii quum annum impleat. Theophrastus. Seritur planta recta, meliori successu, quàm flexa, nulla radicularū parte detracta, stultum est enim amittere radices, quas habemus, vt acquiramus nouas. Contra autem Xenophon. Semen iacens vt gēma supinū locabis in scrobe, sanè modo isto plus oculi, ac radices in terre viscera penetrabūt, ex quo plāta firmius radicabitur, & tandē germina super terrā pullulabunt. Plinius. Radices inflexas poni melius. Arborē ipsam ita locari, vt media sit totius scrobis, necessariū. Theophrastus. Plantas si fieri possit corpore fibrato capi oportet, & fibratas in recto dimittendū, & quidā etiā fibra-

tas ipſas ſternendas præcipiunt. Plinius. Et hoc proderit, quamplurimum terræ, in qua vixerint, radicibus cohærere, ac totas ceſpite circũligari. Quum ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Radicũ magnã adhibendam curam, vt exemptæ appareant, non auulſæ. Theophraſtus. Si verò planta fibrata nõ fuerit, ex parte potius inferiore, quàm ſuperiore aſſumes, & ad palmi magnitudinẽ, aut plus paulò ſternendũ, lignum ſubtus ſcindendũ, & lapide iniecto ſerẽdum, vt oleæ, fici, & reliquarum. Rectè fit ſi planta ſata non multum extet, propterea quòd lenta capit incrementa, quòd ſi plus eſt illud, quod ſupra terrã, quàm quum ſubter, malè cum planta agitur: quippe quũ minus ſit id, quod ſuccum miniſtrat, maius cui miniſtratur, facilè laborabit inedia, & peius eueniet, vt ficus, & aliæ, quæ raræ ſunt habitudinis. Sic plãta vno eodemq; impetu vberius germinat, vt iis arboribus euenit, quæ cæduntur, ſi prope terrã ſit cæſura, quod eſt in vitib⁹, oleis, & aliis manifeſtum, quæ ſunt inſigni magnitudine. Alii plagas obtegunt, ne ſol, néve imber eò ſe induat. Oblinunt alii luto, alii impoſita ſcilla plagæ, ſcillæ luto, luto autem fictili. Seruat enim ſcilla priſtinum arboris vigorem, ſeruatur ea à luto, à fictili lutum. Plinius. Plerìq; id demum cauent, vt plaga deputati cacuminis Meridiem ſpectet, ignari fiſſuris nimii vaporis opponi. Id quidẽ in horã diei quintam, vel octauã ſpectare maluerim. Cato, Arbores craſſiores digitis quinq; quæ erunt, eas præciſas ſerito, oblinitoq; fimo ſummas & foliis alligato. Theophraſtus, Poſt ſationẽ ne repleantur illico ſcrobes, ne in ſuperiora loca citentur fibræ, atq; ab imo deſtituantur, nam ſi compleantur, ſuccus ab ima radice ad ſtipitem, qui ſupra eſt, euocatur beneficio ſolis, & aëris. Cato, In ſcrobe quum pones, ſummã terram ſubdito, poſtea operito terram radicibus fimi, deinde calcato pedibus benè, deinde fiſtucis, vectibusq; calcato quamoptimè poteris. Xenophon. Vbi in ſcrobem arborem depoſueris, ſuperiniicias demum terram benè calcatam, alioquin periculum imminet, ne aqua vſq; ad imum penetrando patefaciat, & ſol per æſtus exiccãdo radices adurat. Plinius. Procul dubio vtiliſſimè quidem ſummam terram contentus eſt ſubdi. Terram circa radices fiſtucato ſpiſſandam, quod Cato primum in ea re eſſe cenſet. Plagam quoq; à trunco oblini fimo, & foliis præligari præcipiens. Theophraſtus. Si iuxta ſcillam ſeratur planta ocyus creſcit & à vermibus non infeſtatur, ſimul omne ſcillis appoſitum facilè germinat, & celerius augeſcit, cauſa ſui odoris, feruorisq;.

De inſitionis neceſſitate, vtilitate, voluptate, & laudibus.

CAPVT XVII.

IAM ad alteram ſationis partem deuentum eſt, ſcilicet inſitionem. Nam etſi ibi ſurculus terra vtebatur, eique ipſa alimentum ſuppeditabat, hîc vtitur trunco ab eoque alimentum miniſtratur: & ex vtriſq; naturæ concordia vnum conflatur. Theophraſtus eſſe miſtionem quandam, ac alio modo generationem dicit, & non ſationem, ſed appoſitionem quandam dici iure optimo

optimo posse. Saturno surculorum insitionem, pomorumq; educationem, & omnem huiuscemodi fertilium tribuunt disciplinam, ex Macrobio. Nos insitionem edocebimus, rem sanè admirabilem, ac totius agriculturæ nobilissimam partem, voluptuosam, vtilem, & necessariam. Cicero in libro de senectute nil solertius insitione in agricultura inuenire potuit. Ouidius dicit tam magnum oblectamentum de insitione capi, vt contra amorem sit remedium.

Venerit insitio, fac ramum ramus adoptet,
Stetq; peregrinis arbor operta comis.
Cultus & in primis succos emendat acerbos,
Eissaq; adoptiuas accipit arbor opes.

Videmus tam mirabili inuentione arbores variis, diuersisque fructibus oneratas, vt memoret Plinius iuxta Tiburtes tot modis insitam arborem tiliam, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, punicis malorumq; generibus vidisse. Hinc nata sunt arborũ adulteria, connubia, & adoptiones, vt noua fructuũ genera prioribus seculis haud visa monstrificis hominum ingeniis excogitata videantur. Hinc antiquis miluiana, epimelides, hippomelides, hamamelides, & omomelides, vt non aliud genus notare videantur, nisi in quo facta sit insitio. Sic melimela, myrapia, citromela, melocotonea, nucipruna, malina pruna, & amygdalina, & apud nos nucipersica, amygdolopersica, soboles mediam inter vtrunq; progenitorem naturam referens, medio inter iuglandem, & persicum malum sapore, sic & amygdala, & persico vtriusque parentis ingenium referente, & effigiem simul adoptante. Sed quid mirabilius, si eodem ramo diuersi generis poma videantur, immo eodem in pomo duo dimidiati fructus videantur, vt pars vna persicum, altera nucipersicum æmuletur? Sic alba & nigra vua, ficus, & mala continuò præ oculis habentur. Et si ex animalibus genere diuersis nascatur proles, hæc in totum sterilis erit, vt ex equo & asina. in plantarum verò commistione longè aliter euenit, nam si ex diuersis genere plantis nouum genus exoriatur, illud possumus insitione in infinitum propagare. Sed videamus necessitatem. Natura effecerat vt omnis arbor se ipsam ferens ex deciduo semine (vt diximus) sua natura descisceret, syluesceret, vt in aliud quodammodo genus desecisse videretur: ars autem insitionis mangonio nõ solum in suam naturam redire, sed longè præstantissimam produci effecit, & contra hunc naturæ defectum, ars id remedium excogitauit. Videmus syluestres arbores sua ruditate contentas insitionis cõnubio genuina feritate domita, ac pristino habitu exuto in hortis mansuescere, & humanius viuere, edoceriq; mitioribus succis, blãdoq; sapore in cibis voluptatem hominibus afferre. Papinius.

Hinc fauit natura locis, hinc victa colenti
Cessit, & ignotos dulcis mansuescit in vsus.

Vidimus steriles arbores sua vmbra terrã opacantes adoptione tali alienos fœtus fouere, enutrire, ac diligentis nutricis officio fungi. Columella,

——— *aut aliena stirpe grauata,*
Mitis adoptatis curuetur frugibus arbos.

Idemq; notat, quod arbos insita fructuosior est, quàm quæ insita non est, id est quàm quæ cum ramis, aut plantis ponitur. O mira insitionis potestas! Arborem nō solum alieno germine proficisci, sed suomet surculo in semetipsam comprehensam, multo nobiliorem, vberiorem que fieri. Exemplum est apud Plinium, doctrina verò apud Florentinum. Corellius eques, Aceste genitus inseruit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro, sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Pòst hæres eiusdem libertus, corellianam iterum inseruit. hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hæc corelliana melior. Et si syluestris arbor fœcunda euadit insitione, vrbana in nobilius genus commeat vt delicatiore succo, speciosiori forma, colore, & magnitudine fructus producat. Præterea quod magni refert, omnis seminis quod seritur, vel ramis, vel alio quouis modo, lōga est expectatio ad fructuum productionem, insitio verò eodem in aliquibus quo inseritur anno producit. Florentinus ait, Arbores quæ inseruntur meliores sunt, non solùm ad fructuum pulchritudinem, & bonitatem, sed & vbertatem, & celerem ipsorum fructuum prouentum. Virgilius,

Et sæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamq; insita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidosa rubescere corna, &c.
Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida,
Et steriles platani malos gessere valentes,
Castaneæ fagos, ornusq; incanuit albo
Flore pyri, glandemq; sues fregere sub vlmis.

Plinius. Pars hæc vitæ iam pridem prouenit ad culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe quum Virgilius insitam nucibus arbutū, malis platanum, cerasis vlmum dicat, nec quicquam amplius excogitari potest: nullum certè pomum nouum diu iam inuenitur. Sed quam dicunt insitam cerasis vlmum Virgilius non habet, sed vlmis quercum: locus corrigendus venit. Est & alia vtilitas insitionis, vt si fructus laboret vitio saporis, odoris, formæ, vel magnitudinis, breui tempore emendari potest defectus.

Quid insitio, & contra Theophrastum surculum à subiecto trunco aliquid haurire. Cap. XVIII.

SED videamus quid sit insitio. Insitio nil aliud est, quàm surculū ex arbore accipere, & in aliā reponere, vt simul vniantur, & cogamus inuito trunco surculum quem imponimus generare. Propertius id videtur innuere,

Insitor hic soluit pomosa vota corona,
Cum pyrus inuiso stipite mala tulit.

Et Virgilius. *Miraturq; nouas frondes, & non sua poma.*

Insitio-

Insitionem autem, Plinius inquit, casus magister alius, quàm natura docuit, & penè numerosior ad hunc modum. Agricola sedulus casam sepis munimento cingens, quo minus putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. At illæ viuaci morsu apprehensæ, suam ex alieno fecere vitam, adparuitque truncum esse pro terra. Theophrastus de insitione loquens ait. Quæ inseruntur, perinde vt terra subdito trunco vtuntur. Et surculus qui inseritur, vel inoculatur, truncum subditum loco telluris vsurpat. Videtur magnus magister velle innuere, quòd quemadmodum planta à terra non nisi alimentum sugit, ita surculus à subiecto trunco alimentum subripit. Et quia tum ipsius, tum aliorum quorundam vera hæc & indubitata opinio est, & videtur aliquomodo esse vera, nos ad hanc falsitatem demonstrandam aliquantum longius cogimur euagari, præcipuè quum ex hac speculatione quomodo rara, noua, & inuisa in hac arte fieri possint, ex naturæ officina principia nanciscemur. Dicimus ergo surculum à subiecto trunco subripere colorem, saporem, odorem, magnitudinem, ac germinandi vim, & si non illicò, aut satis euidenter, temporis tamen processu clarè visitur. Præterea vitia, ac defectus quorundam fructuum hoc pacto emendari, quod authoritate, ratione, & experientia demonstrabimus. Et primo, quòd colorem à subiecto trunco mutuetur. Florentinus citri poma moro insita rubra fieri scripsit, idque etiam à Diophane comprobatum. Tarentinus, & Diophanes; pyra moro etiam insita rubra euadere. Plinius de malis rubore infectis loquens, ait esse mala, quibus sanguineus color origine, ex mori insitu tracta. Diophanes mala in platanum insita rubra quoque fieri. In Vesuuio monte amineę vites in hellanicas dictas insitæ, vinum ad nigrum vergens, ac reliquis coloratius producunt. Beritius verò & Diophanes scripserunt, morum à quo omnia mala rubra fiunt, in albam populum insitam, albos fructus efficere. Concipit etiam à subiecto trunco odorem. Diophanes memorat; mala in cotoneum insita fieri pulcherrima, & melimela dici. Plinius ab Appio id factum, ac odore esse cotoneorum. Nobis experientia compertum est, vuas in apianas vites insitas, esu moschum olere, sic & eius vinum. Itemque pyra in cotoneum insita odoratiora fieri, & coloratiora. Sic etiam pyra myrapia, vulgò nobis *moscatelle* dicta in cotoneum insita, odoratiora & nobiliora euadere. Haurit etiam & saporẽ à subiecto trunco surculus. Plinius cerasia quæ vocantur laurea à subiecto trunco, cui innitebantur, nõ ingratam amaritudinẽ hausisse scribit, & capacissimã esse insitorum omniũ platanum, & robur, verũ vtramq; sapores corrumpere. Et M. Varro innuens esse ad fructus saporẽ necessariam trunci qualitatẽ, ait. Si in pyrũ syluaticam inserueris pyrũ, quamuis bonam, non fore pyrum tam iucundũ, quàm si in eam, quæ syluestris non sit. Vites, quæ vulgò hellanicæ dicuntur, Vesuuio in monte in amineas, quas vulgò Græcas dicimus, insitæ vinũ producunt, sapore multum Græcum vinum æmulantes. Apud nos persicus in amaram amygdalam insita, poma producit, cuius sapor amarescit. Quòd etiam trunci ratione

magnitudo variet,quotidie experientia videtur. Præcocia vulgò nobis, *almarges* dicta, quia eius fructus eſt paruus, vt maiorem adipiſcatur magnitudinem, in genus pruni illud inſerimus,omnium maximum,nobis *coglio pecoro* dictum, Plinio aſininum à vilitate. Meſpilum ſuper cydoniam inſeruimus, & fructus natus eſt cæteris maior. Contra verò perſica, quia breuiſſimæ vitæ ſunt, citoque ſeneſcunt,nos vt huic malo remedium afferamus,iuxta Florentini præceptum in prunum inſerimus, ſic erimus voti compotes: nam arbor diutius viuit, ſed fructus magnitudine degenerat, quippe minor euadit. Mali medices genus illud vulgò *limoncello picciolo* dictum, exiguo eſt corpore inter acruminum genera: vt maiorem ergo adipiſcatur magnitudinē in citrum inſerimus, vel limonem, & maius euadit, eoque magis augeſcit, quo inſitio reiterabitur, quod & germinationis tempus etiam à ſubiecta arbore adipiſcatur. Didymus malum in citriū inſerit, vt continuæ fœcunditatis ſit. Tarentinus vt vitis vuas vere producat, nigram vitem in ceraſum inſeri iubet, nam eo tempore vuas producit, quo ceraſus ſuum fructum. Eadem ratione Florentinus roſam in mali corticem inſerit,vt roſas ſerius malorum tempore producat. Et nos perſicum in amygdalam inſerimus,vt tempeſtiuos producat fructus. Quod etiam aliquid à ſubiecta matrice impartiatur, monſtrat Tarentinus vitē in myrtum inſitam vuam producere,quæ imum fundum myrti baccas habebit. Florentinus oleam in vitem inſitam,& vuarum botros, & oliuas producere, fructumque guſtando, & vuæ acinum, & oleæ baccam ſimul guſtabit. Palladius perſici palmam per foramen ſalicis inductam poma ſine oſſibus producere. Quod idem de ceraſo proditur. Plinius in Bætica pruna malina & amygdalina naſci, quibus intus in ligno nucleus amygdalæ eſt,nec eſſe aliud pomum ingenioſius geminatum. Subſtinet enim truncus in inſitione nutricis vicem,& ſicut infans lactis qualitate nutritur, ſic ſurculus impoſitus, & ſicut cùm infans Æthiopis nutricis lacte alitur, eius ſudor peſſimè æthiopis viroſo odore olet, ſic ſurculus ſemper ſubiectæ nutricis ſuccum ſapit.

De inoculatione. CAP. XIX.

NVNC ad inſerendi modos deueniamus. Erant apud maiores noſtros varij multiplicesque modi, nec noſtra ætas in nouis perueſtigandis minus ſolers viſa eſt. Inſitio fit vel in cortice, vel in trunco. ab ea, quæ in cortice fit, incipiemus,& primùm ab inoculatione,quippe quum & antiquior,& ſimplicior ſit. Dicitur Græcis ἐνοφθαλμισμὸς ab oculis vt videbimus. Latinis inoculatio, nobis verò hic modus, quia vſus aboleuit,penitus incognitus. Eius inuentionem Plinius naturæ tribuit, ſemine raptim auium fame deuorato, ſolidoque & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lecticis,& ventis ſæpe tranſlato in aliquas corticum rimas. Vnde vidimus ceraſum in ſalice, platanum in lauro, laurum in ceraſo, & baccas ſimul diſcolores. Tradunt & monedulam condentem ſemina in theſauros cauernarum,

eiuſdem

eiusdẽ rei præbere causas. Hinc nata inoculatio sutoriæ simili fistula, aperiendi in arbore oculum cortice exciso, semenq; includendi eadem fistula sublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Vergiliana quærit sinum in nodo gemmę expulsi corticis, gemmamq; ex alia arbore includit. Inoculationẽ non recipiunt siccæ, aut humoris exigui arbores. Omnium fertilissima inoculatio, postea emplastratio, sed vtraq; infirmissima, & quę cortice nituntur tantum, vel leui aura ocyssimè deplantantur. Virgilij doctrinam quoque apponemus.

Nam quæ se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus, huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoq; docent inolescere libro.

Hic est secundus Theophrasti modus, Didymi verò tertius, docetq; hoc modo. Quæ inoculatur arbor, nodis, & agnascenti sobole, comaq; debet liberari, relictis vberioribus, nitidissimisq; ramis, qui huic insitioni destinantur. Fœcundæ arboris ex anniculo germine nitidum oculum, ceu gemmam asciscere conuenit, circumraso acie scalpri diligenter cortice, & caudici in alterius vestigium imprimere. Purum corticem erugatum, nec vlla sui parte cicatricosum ligare exactè docet, & lignum integrum, & inuiolatum seruari, hoc enim perquam necessarium fuerit. Feliciter cedit, si recepta hoc hospitio gemma in alterius sedem incidat, nam ita dubio procul comprehendit. Cæterum cortices crassitudine pares esse debent, & vbi coaluerunt, amputandũ quod supra compagem prominet, ne eò loci feratur alimentum, & à coalitu succus auocetur. Quum surculi tria monstrabunt foliola, vincula sunt soluenda. Theophrastus arboris partes ad inoculationem eligit. Rami nouelli, tenerrimiq; inoculandi: nam teneritudo, & ætas fauerit ad coalescendum. nouellæ enim arbores prædita sunt principiis maximè viuendi, germinãdique, & præcipuè inoculationi aptæ, quibus lentus inest humor, præterea & quæ cortice simili, teneroq; sunt, facile mutuum obsequium præstant. Quamobrem quæ natura similia sunt, & ætate facilè coeunt, optimeq; inoculantur: viscida enim humiditas tenax est, & mollis cortex obsequiosus opus non refragatur. Inoculatio nõ solum aptatio, sed etiam satio iure dici potest, & tam id quod germinat, quàm illud quod generat, fœcundus humor est, quem oculus habens oculo aptè se coniungit, alimentiq; obtinens facultatem, germinationem propriã reddit. Omnia enim facilè augescunt, quæ præparatã alimenti copiam secum afferunt, sed omnium maximè inoculationes, hæ nanq; purissimo alimento fulciuntur. Præterea simile simili facilè coit, oculus enim oculo generis societate coniungitur.

De emplastratione. CAP. XX.

EMPLASTRATIO inoculationi filia, & ferè eadẽ videri potest. Plinius, Emplastratio & ipsa ex inoculatione nata videri potest. Hoc genus nõ pri-

dem repertum volunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud veteres Græcos inuenitur, & apud Catonem. Emplaſtrationis nomen videtur inditũ, quia quum cortex inditur, & gemma immittitur, labia luto muniunt, ac emplaſtrant. Nobis vulgò à *ſcutillo* dicitur, ab exempta ſcutula, inſerẽdo ſurculo ſcuti formã referente. Cato ita docet, Quod genus aut ficũ, aut oleam eſſe voles, inde librũ ſcalpro eximito, alterum librũ cum gemma de ea fico, quod genus eſſe voles, eximito, apponitoq; in eum locũ vnde execaueris in alterũ genus, facitoq; vti cõueniat. Librum longum facito digitos tres ſemis, latũ digitos tres, ad eundem modũ oblinito, integito, vti cætera. Plinius ab eodem eadẽ recitat. Didymus vltra quæ dixerat in inoculatione, hæc habet de emplaſtratione. Citra quoq; gemmã, vel oculum in pullulatione altera caudicis parte inſitionem hanc moliri nil vetat, & ſæpe nõ detracta ab anniculo ſurculo gẽma, per ſe relicto in ſurculo inſigni oculo inſeritur, à tergo gemmæ corticẽ delibrans, & lignũ inſtar ſcriptorij calami ſcalpens cum ligno, quod remanſit, in veſtigiũ imprimitur, & ſic generoſiores arbores cõparabuntur. Siniſtra ſurculorũ latera, quæ inoculationis beneficio coaluerint, ſuos partus liberaliter fœnerãtur. Sed elegãtiſſimè & aptiſſimè à Columella deſignatur, Hoc genus inſitionis quũ ſit ſubtiliſſimũ, non omni generi arborũ idoneum eſt. Sed ferè recipiunt talẽ inſitionẽ, quæ humidum, ſuccoſumq; & validũ librum habent, ſicut ficus: nam & lactis plurimũ mittit, & corticẽ robuſtum habet, optimè igitur inſeritur caprifici ramus. Ex arbore, de qua inſerere voles, nouellos & nitidos ramos eligito. In iiſdem obſeruato gemmã, quæ bene apparebit, certamq; ſpem germinis habebit. Eam duobus digitis quadratis circumſignato, vt gemma media ſit, & ita acuto ſcalpello circũcidito, delibratoq; diligẽter, ne gemmã lędas. Poſtea item alterius arboris, quã emplaſtraturus es, nitidiſſimũ ramum eligito, & eiuſdem ſpatij corticẽ circumcidito, & materiã delibrato, deinde in eam partem, quam nudaueris, præparatũ emplaſtrum aptato, ita vt alteri delibratæ parti cõueniat. Vbi ita hæc feceris, circa gemmã benè alligato, cauetoq; ne lædas ipſum germen. Deinde cõmiſſuras, & vincula luto oblinito, ſpatio relicto, vt gemma libera vinculo nõ vrgeatur. Arboris autẽ inſitæ ſobolẽ, & ramos ſuperiores pręcidito, ne quid ſit, quo poſſit ſuccus euocari, aut ne cui magis, quàm inſito ſeruiat. Poſt XXI diem ſoluito emplaſtrũ. & hoc genere etiã inſeritur olea. Palladius hæc omnia à Columella excepit, & quũ noui nil ſit in eo, reſcribere recuſauimus. Sed eiuſmodi emplaſtrãdi modũ cum ſua vetuſtate noſtra ætas aboleuit, faciliorem, cõmodioremq; nacta. Ibi enim exemptã ſcutulam delibratę inſerendæ arboris parti æquabiliter vndiq; cohęrere oportebat, quod ſine maxima diligentia fieri nequit, noſtro hoc emplaſtrandi modo huiuſmodi labore leuabimur. Ibi coma, & arboris ſoboles præcidebatur, & quũ id æſtu maximè fieri accideret, aut arborẽ exareſcere, aut pluribus annis infirmari neceſſe erat, & ſi inſita ſcutula non comprehendebat, vt ſæpiſſimè accidere ſolet, fructibus & arbore ipſa priuabantur: nos æſtate celebramus, quũ arbores oneratas fru-

ctibus videmus, vbi fructuum electionē conſiderare poſſumus, quū ab omnibus decipiamur in dandis, recipiēdisq; ſurculis. Æſtate quum arbores onuſtas fructibus videmus, quum ſucco turgent, facilè deglubitur cortex: mane, vel veſperi, ſicco die vel temperato ſurculum ex arbore eligimus illius anni, ſcilicet è proximo vere natū, detruncatis vngue frondibus, ſupra gemmam per trāſuerſum cultro corticem incidimus digiti latitudine, & hinc inde è lateribus acuta cultri acie circumcidimus oculum duum digitorum lōgitudine, vt cuſpidatim deſcendat cæſura in modū ſcuti: gemma ſit in medio, inde pollice è latere preſſo è ligno leuamus: inde arboris ramo, in quem inſerere velimus, per tranſuerſum cultro cædatur cortex, vnius digiti latitudine, è cuius medio alia aperiatur linea deſcendens per longum duorum digitorum longitudine, inſtar lineæ T, ſed lignū ne ſignes. vtraq; ex parte corticē deglubes, & gemmam inter exciſos cortices abſcondes, coaptabis deniq; ſuperiorē tranſuerſam lineā ſcutuli cum illa arboris, & corticibus illis cooperies, inde cannabinis faſciis ſupra gemmam ligabis, & circumcirca, vt ea libera in medio remaneat. Eidemq; arbori tres, vel quatuor gemmas coaptabis, vt ſi vna non comprehendit, altera non deficiat. Infra viginti dies viſere ne parcas: ſi iam comprehendit, vincula ſoluito, ne creſcens tener truncus, vel cortex ab illis ſecetur. Sequenti vere ſupra emplaſtrationis locum abſcindas.

De nouo anularis inſitionis modo. CAP. XXI.

EST & peculiaris apud nos inſerēdi modus, diciturq; vulgò *ad digitale*, vel anularis, veteribus incognitus, nec pridem noſtra ætate repertus. Dicitur ad digitale, quia quemadmodū matronarum digitis imponuntur digitalia, & anuli, ita & cortex ſuo ligno exutus, in delibratū ramum infigitur. Præſens hic erit modus. Martio menſe, quū germinatione turgēt arbores, labatq; humore nimio cortex, ex arbore, à qua fructus exoptas, nouellū germen, pollicari craſſitudine, duorū pedum longitudine, lęue & nitidum, acuta falce præcidito, & à capite vſq; ad imū crus corticē ſenſim, ac diligenter manibus intorquebis, vt à ligno illæſis gēmis delibretur. quū videbis facilè à ligno, vt ſerpēs, ſenecta exui, graciliori parte circumcidito anulū trium digitorum longitudine, vt in medio conſtituatur gēma. Deinde ex ea arbore, cui hęc inſitio deſtinabitur, eliges virgā, cui par cum tua virga ſit magnitudo, & loco lęui, & enodi, vbi maximè digitalis hic cōgruere videbitur, detrūcabis, & ſi virga craſſa erit, in quatuor partes findas, ſi tenuis, in tres, ac vnguibus à cæſura paulatim cortice denudabis eā, & illico, ne diuturniore mora humor ille deſiccetur, anulū à tua virga tolles, & in ſurculū iam cortice ſpoliatū indes, leui manus libramēto deprimendo, quouſq; ligno illū excipienti vndequaq; cohæreat, & anuli corticis fracturæ periculum immineat, & virgæ cortici figatur. Sed ne laxitas, vel humor inter excipiens lignū, & aduenā corticē interſit, ſed optimè in ſuo lare ſe recipiat, ibi aër ſubiens nunq̄ in vnitatē coire pateretur, cortices ſubt⁹ depreſſi manus ſubleuamēto ac leui filo circa caput religētur. Hoc modo caſtaneæ, oleæ, pyra, mala, medica, iu-

glandes optimè inſeruntur. Sed ficus menſe Maio. Sunt qui Iunio, & Iulio menſibus ex noua virga inſerant non infelici ſucceſſu. Optat poſt inſitionem illuſtrari Sole: nam pluuiis coalitus relaxatur, & putreſcit.

De inſitionis modo, quo reſecta arbor inter librum & materiam ſurculum admittit. CAP. XXII.

NVNC de inſitione agemus, quæ reſecta arbore fit. Sed ratio duplex eſt, ſecto per mediũ trunco, vel integro. Primùm de ea, quæ integro trunco intra corticem, & lignum ſurculos recipit, quia prior fuit. Timebant, inquit Plinius, priſci truncum findere, mox inforare auſi medio, ipſiq; medullæ calamum imprimebãt, vnum inſerentes, neq; enim plures capiebat medulla. Subtilior poſtea ratio vel ſenos adiicit, mortalitati eorum ex numero ſuccurrere perſuaſa. Ex iis, quæ Cato cõmentatus eſt, facile apparet illa ætate inter lignũ & corticem, nec alio modo inſerere ſolitos. Hæc vera dicitur inſitio. Theophraſtus ἐμφυτείαν vocat, videturq; ſignificare immiſſionem ſurculi in præciſum ramum. Latini peculiari voce inſitionem vocant, Itali *incalmare* dicunt, quaſi incalamare, quoniam ſurculum, quem adigunt, calamum antiqui appellabant. Vel ſi mauis, quia ſurculus cuſpidatur ad modum calami. Alij graphium vocant, quum graphium & calamum ad idem vſũ veniant, & Didymus ad graphij ſcriptorij modum efformandum ſurculum iubet. Id de genere inſitionis. Hæc verò inſitio duas habet ſpecies, ἐμφυλλισμὸν & ἐγκεντρισμόν, quarum eadem ratio, ſed differunt trunci ſciſſione. Nos hanc ἐμφυλλισμόν, quaſi infoliationẽ dicimus, quia quum inſerimus cortices ſolum aperimus, ac foliorum, vt exiſtimo, tenuitatem imitamur. Noſtrates vulgò *tra corio & pelle* dicunt, eodemque modo, quo antiqui, vtimur. Ideo eorum verbis vtemur, quum preciſe & eleganter demonſtrent. Huiuſmodi neque Theophraſtus neque Virgilius meminerunt. Sed videamus primò ecquid doceat Cato antiquitate venerandus. Oleas, ficus, pyra, mala, hoc modo inſerito. Quem ramum inſiturus eris, præcidito, inclinato aliquantũ, vt aqua defluat. Quum præcides caueto ne librum conuellas. Sumito tibi ſurculum durum, eum præacuito, ſalicem Græcam diſcindito, argillam, vel cretam coaddito, arenæ paululum, & fimum bubulum. Hæc vnà bene condenſato, quammaximè vti lutum fiat: dein capito tibi ſciſſam ſalicem, eaque præciſam ſtirpem circumligato, ne liber frangatur, vbi id feceris, ſurculum aridum præacutum inter librum, & ſtipitem arcito primores digitos duos. Poſtea capio tibi ſurculũ, quod genus inſerere voles, eum primorẽ præacuito obliquũ primores digitos duos, ſurculũ aridum, quem arciueras eximito, eoq; arcito, ſurculũ, quem inſerere voles, librum ad librũ verſus facito, arcito vſq; adeo, quo pręacueris. Idem alterũ ſurculũ, tertiũ, quartum facito. Quot genera voles tot indito. Salicem græcã amplius circumligato, luto denſato, ſtirpẽ oblinito digitos craſſos tres. Inſuper lingua bubula obtegito, ſi pluat, ne aqua in librũ permeet, eam linguã inſuper librum alligato, ne cadat,

postea stramentis circũdato, alligatóve ne gelu noceat. Columella diligentius docet, additq́; plurima. Arborem, quam inserere voles, serra diligenter execato ea parte, qua nitida maximè, & sine cicatrice est, dabisq́; operam, ne librum lædas, quum deinde truncũ recideris, acuto ferramento plagam leuato, deinde cuneum tenuẽ ferreum, vel osseum inter corticẽ, & materiam ne minus digitos tres, sed considerate demittito, ne lædas aut rumpas corticem. Postea surculos, quos inserere voles falce acuta ex vna parte deradito tantum, quantum cuneus dimissus spatii dabit, atq; ita ne medullas, néve alterius partis corticem lædas. Vbi surculos paratos habueris, cuneum vellito, statimq́; surculos in ea foramina, quæ cuneo adacto inter corticem, & materiam feceris, demittito, ea autem fine, qua adraseris, surculos sic inserito, vt semipede, nec amplius de arbore extent. Supra deinde muscum imponito, & ita ligato, ne pluuia dilabatur. Palladius eadem habet, Florentinus, & Plinius. Nos id addimus, quod ipsi paruifaciunt, & necessarium tamen videtur, vt inter lignum & surculum inanitas non relinquatur, sed vinculis extremum marginem præcingimus, inter vincula & corticẽ hinc inde à surculo cuneolos adigimus, vt omni ex parte trunci cortex surculo adhæreat, & hoc modo facilè in omnibus acruminum generibus vtimur. Plinius. Si crassior truncus inseratur, inter corticem, & lignum inseri melius, cuneo optimè osseo, ne cortice rumpatur laxato.

De insitione, qua truncus per medium finditur.

CAPVT XXIII.

ALTER modus insurculationis erit, quum truncus per medium finditur. Primus est hic inserendi modus Theophrasto. Florentinus hunc modum verè insitionem appellat, vocatq́; ἐγκεντρισμόν, fortasse quia viscalpellum in stipitem adigant. Nostrates vulgo à *spacco* dicunt, à trunci scilicet scissura. Theophrastus de huiusmodi insitione hæc habet. Iuuat oculum, corticémve sine vlla scissura seruare, & surculum ita radendum, ne quid medullæ incommodetur, rupto enim oculo, corticéve, aut medulla nudata, futurum vt arefiat & emoriatur. Quamobrem foliis & corticibus insuper obtegunt, & alligant, & oblinunt luto pilis misto, vt succus persistere possit, ne sol, aut imber, aut frigus officiant. Quumq́; trunco leniter fisso inferendum sit, surculum cuspidatim decisum malleo adigunt, vt quam maximè deprimatur, lectiçæq; committatur. Ad hæc humidi, tenelliq; surculi petendi sunt, ipsumq́; locum per totam æstatem humescere conuenit: sic etiam potissimum fit, vt germen prosiliat. Quamobrem nonnulli quatuor, & quinq; menses insitiones rigari iubent. Aqua insurculationi perutilis est, nisi arbor humida natura sit. atq; alii argillam obducunt, alii ollam aquæ plenam apponunt, quæ paulatim instillet: fit enim præ magnitudine vulneris, vt citissimè resiccetur, nisi humorem extrinsecus habeant illibare. Huius insitionis modo Cato solùm in vitibus vtitur. Columella ita docet. Si pusillam arborem inserere voles, imam abscindito, ita vt sesquipede à terra extet, & quum deinde præcideris, plagam

diligenter leuato, & medium truncum acuto scalpello permodicè findito, ita vt fissura digitorum trium sit in ea. Deinde cuneũ, quo diducatur, inserito, & surculos ex vtraq; parte derasos demittito, sic vt librum seminis libro arboris æqualem facias. Quum surculos diligenter aptaueris, cuneum eximito, & arborem, vt supra dixi, alligato. Deinde circa arborem terram adaggerato vsq; ad ipsum insitũ, ea res à vento, & calore maximè tuebitur. Florentinus verò. Quæ tenui sunt cortice, pauciori humore cõtentæ, & foris exuccæ, tanquam humor relicto cortice in interiorem medullam se recipiat, quales citrea malus, vitis, & aliæ complures intelliguntur, fisso ligni medio, surculi infiguntur. Palladius transcribit ab his. Virgilius hanc insitionem versibus ita celebrat.

Aut rursum enodes trunci resecantur: & altè
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos.

Plinius vtilia præcepta addit, quæ pretermittẽda non duximus. Ante omnia gemmantes nitere conueniet, nihil vsquã vlcerosum esse, aut retorridũ. Spei fauet medulla calami commissuræ, si in matre ligni, corticisq; iũgatur. Id enim satius, quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet, tenui tamẽ fistula detegat, vt fastigatio leui descendat cuneo, tribus non amplior digitis, quod facillimè contingit tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in vento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem vsq; suum deprimatur, ne luxetur, dũ deprimitur, néve cortex replicetur in rugas, ideò lachrymantes calamos inseri nõ oportet, non hercule magis, quàm aridos, quia illo modo laborat humore nimio cortex, hoc vitali defectu nõ humescit, neq; concorporatur. Id etiã religionis seruant, vt luna crescente calamus vtraq; deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ simul man⁹ minus nituntur necessario temperamento. Validius enim demissi, tardius ferunt, fortius durant, contrarium ex diuerso. Ne hiscat nimiũ rima, laxeq; capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maximè præcauendum, vt præualidè accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam vestigio fissuræ falce in truncis facto, salice præligant marginem ipsum, postea cuneos figunt, continente vinculo libertatem dehiscendi. Cerasi dempto libro finduntur. Dempto libro habent veluti lanuginem, quæ si comprehendit, insitum putrefacit.

Ad insitionem maximè vtiles, & necessariæ præceptiones.

CAPVT XXIIII.

NE docendi ordinem interturbarem, vtiles & necessarias quasdam maiorum nostrorum, & recentiorum præceptiones prætereundas duximus, huc enarrandas. Surculi qualitates monstrat Columella. Surculos ad insitionẽ sumpturus videto, vt sit arbor tenera & ferax, nodisq; crebris, & quũ primum germina tumebunt, de ramulis anniculis, qui solis ortum spectabunt, & integri erunt, eos legito, crassitudine digiti minimi. Surculi sint bifurci, vel trifur-

ci. Eadem Palladius à Columella habet. Plinius aliqua addit. Virgilius ex cacumine inseri vetat. Certumq́; est ab humeris arborum orientem æstiuum spectantibus surculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello, nisi vetustę arbori inserantur. Ii enim robustiores esse debẽt. Præterea vt pręgnantes, hoc est, germinatione turgẽtes, & qui parere illo sperauerint anno. Bimi vtiq;, nec tenuiores digito minimo. Variè quoq; & nõ iisdem in partibus subest omnibus succus. Vitibus, ficisq́; media sicciora, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa medias succus, inde & surculi, cacumina sitiunt. Florentinus. Surculi, qui inseruntur, sint nitidi, fertiles, nodosi, ex arboris parte, quæ ad Aquilonẽ spectat, acutis falcibus decisi, de nouo nati, læues, frequentibus gẽmis pręgnantes, bifurci, vel trifurci, ab imo crure simplices, crassitudine digiti minoris, bimi. Anniculi enim promptè excurrunt, sed sunt infœcundi. Theophrastus narrat vrbanam arborem multũ fructificare, si feris arboribus inserueris, nã plus alimoniæ subditus truncus suppeditat, vnde satis prius oleastris inserunt oleas: coeũt enim validius, ac radix plus trahens alimẽti, fœcundiorem arborem reddit: contra autem si syluestrẽ miti inserueris, etsi differentia quædã erit, bonę frugis arbor nunquã erit. Contra hęc M. Varro, Si in pyrum syluaticã inserueris pyrum quãuis bonam, non fore pyrum tam iucundum, quàm si in eam, quæ syluestris non sit; etsi videtur Theophrasti sententiæ repugnare, tamen omnes optimè quidem dixerunt: nã alter de germinatione, & fœcunditate arboris dixit, quæ subditum syluestrẽ truncum habebit, alter verò de succi frũctus iucunditate. nam quæ vrbanã arborem subiectã habet, ob dulcem succum, quo alitur, iucũdiores fructus præbebit. Plinius. Facillimè coalescunt, quibus eadem corticis natura, quæq́; pariter florentia eiusdem horę germinationẽ, succorũq́; societatẽ habent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua obseruatio, ne fissura in nodo fiat, repudiat quippe aduenã in hospitalis duritia, vt in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Inseruntur autem & inuersi, quum id agitur, vt minor altitudo in latitudinem se fundat. Inserere aptissimum quamproximum terræ, si patiatur nodorum, trũciq́; ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent. Quòd si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos, optimè custodire succum, arbitrantur; seruarique inter duos imbrices iuxta riuos, vel piscinas, vtrinque terra obstructos. Florentinus. Si surculi longinquis tractibus deferantur, infixi luto, in vase diligenter oblito ne ventum sentiant, asportantur. Sed modum inuersum surculum serendi à Plinio appositum, ne arbor in altũ excrescat, nos falsum reperimus, quippe in vite, & pruno experti, ad reliquarum altitudinem peruenerunt. Tutior mihi videtur hic modus, vt bimos, vel trimos surculos, & annosos detractos supra inseramus: tunc enim in latitudinem se dffundunt, & hoc modo cerasa, & ficus pumilas fecimus. Refert Palladius à quodam diligenti agricola audiuisse; Omne insitum sine

dubio comprehendere, ſi depoſitis ſurculis viſcum non temperatum in ipſa plaga pariter mergamus, quaſi glutino quodam ſuccos materiæ vtriuſq; miſturum. Plantas ἐλαιώδεις, hoc eſt, oleoſæ naturæ inſitiones nullo modo admittere poſſe, neq; enim conum aut cupreſſum, vel pinum, & omnino piceas peregrini quippiam vel pati, vel alere, referunt agricolæ. Cuius rei argumento eſt, ſi plantam quamlibet oleo inunxeris, demoritur protinus. Commemoratas verò arbores præpingues eſſe, ac oleoſas, indicio eſſe poteſt, quòd ſubinde deſudatur pix, reſinaq;, proinde aliis permiſceri nequeunt, ſicut nec oleū ipſum. Apud rei agriculturæ ſtudioſos ſæpe agitatur quæſtio, vtrum ſit melius plātas in ſeminariis ſerere, poſtmodum inſerere, ac inde in pomariū transferre, quum apud maiores legatur transplantatam arborem mitiorem reddi; 1 an in ſyluis inſerere ac poſtea in pomarium tranſplantare: ſanè rationes probabiles vtrinq; adducuntur, nobis autem experientia demonſtrabit, melius in pomario ſylueſtres plantas ſerere, ac vbi optimè comprehenderint, inſerere, quàm inſitas transferre: nam quum has transferimus, in coalitus loca ſæpè infirmari videmus, & multoties exareſcere. Præterea ſi velimus inſitas arbores eo anno quo inſerimus fructus afferre, hic erit modus. Veterem ſurculum inferas, præſertim qui floribus & gemmis tumeat, & qui ſequenti anno fructus laturus ſit, vt in ſua arbore concipiat fœtus, hîc verò pariat, quos in ſua arbore laturus erat. 2

Ratio temporum in inſitione. CAP. XXV.

PRÆCEPIT M. Varro tempus potiſſimum eſſe obſeruandum in inſitione, ob id maiorum decreta huc afferemus: fuit enim non pauca eorum ſedulitas in illius obſeruatione. Arborum ergo aliæ vno, eodemq; tempore inſeruntur, aliæ peculiari natura contentæ contra cæterarum morem ſtatum ſibi tempus vſurpant. Dicamus primo de communioribus. In his enim obſeruari debet anni tempus, & ſyderum. In anni cōſideratione, non ſolùm annus conſiderari debet, ſed arborum natura, & locorum, ac inſitionum genera, ſcilicet inoculatio, & inſitio: nam vnum tempus vni, alteri alterum conſtituemus. Loquemur primo de inoculationis tempore, ac Theophraſti placita 3 omnium principis primum apponemus. Eadem ſationis, & inſitionū tempora: nam quum ferre non niſi turgida valeant, ergo germinationum temporibus inſitiones fieri debent. Germinatio fit per ver, per ortum Caniculæ, & per autumnum: his ergo temporibus inoculari poteſt. Sunt qui vernum tempus probent, dum æquinoctium agitur, arboribus adhuc fœtu grauidis: nam vnà cum partu, germinationeq; cortex quoq; adnaſcitur, & obtegit. Alii præferunt quæ ex oriente Arcturo, tunc enim inoculata potius radicari, maioréq; in modum coire poſſe affirmant. Vere vniuerſum erumpere, vtpote ex robuſtiori principio, ſed quia aqua inoculationi officit: putrefacit enim, & admiſſa facilè deſtruit, ratione infirmitatis ex hoc ſub Caniculæ ortum tutiſſimè agi 4 videtur.

videtur. Pręterea oportet eligere tempora, tum pro locorum conditione, tum pro arborum natura: nam quum altera vdo solo, altera sicco melius degat, vtri tandem commodius sit ver, vel autumnus, considerandum. Ver ergo siccescentibus melius accommodatur, quum minus succi habeant, sed quæ pinguia, limosaq; sunt, autumnum desiderant, humor enim verno tempore largior est, quàm qui ad conseruandum sufficiat. Quandiu lachrimatio duret, tempus id tricenis diebus à quibusdam statuitur. M. Varro quæ ex Theophrasto sationis, & insitionis tempora desumpserat, scripsit. Tempus idoneum, quod scribit Theophrastus vere, & autumno, & Caniculæ exortu, neque omnibus locis, ac generibus idem: in sicco, & macro loco, & argilloso, quò minus habeat humoris, vernum tempus est idoneum: in terra bona ac pingui, autumno, quòd vere multus humor. quam sationem quidam metiuntur, ferè diebus triginta. Cato per ver insitiones fieri debere pyrorum, & malorum, etiam per solstitium dies quinquaginta, & per vindemiam, sed olearum, & ficorum per ver. Plinius Catonis verba interpretatur, Cato inseri iubet mala & pyra per ver, & post solstitium diebus quinquaginta post vindemiam, oleas autem & ficus per ver tantum. Ver tempus insitionis, incitantibus se gemmis. Didymus inoculationem ante æstatis solstitium tempestiuè celebrari prodidit, quamuis ipse circiter vernum æquinoctium, quum germinatione turgent arbores, & gemmis grauidæ gestiunt, à die tranquillo, etiam quum cœlum silebat, inoculationem etiam spei fauentem auspicatus sit. Florentinus tradit insurculationem ad æquinoctium autumni vsque celebrari optimè posse, in cortice vsq; ad brumam, & post Fauonii flatus, qui septima Februarii die spirare incipit vsq; ad solstitium. Sunt qui optimā in trūnco prædicent post Canis ortum, rursumq; æstate post restinctos caniculę feruores. Surculi aquilonio flatu ruente non sunt inserendi, Austro spirante potius. Columella dicit vtraq; genera insitionis verni temporis esse, tertium quo ipsas gēmas cum exiguo cortice in partē sui delibratam recipit, quam vocant agricolæ inoculationem æstiuo tempore vsurpari. Palladius. Calidis & apricis locis Februario mense, optimè celebrātur insitiones duæ, inoculatio reseruatur æstati. Sed ad syderū obseruationes veniamus. Cato Luna sitiente, ficos, oleas, mala, pyra, vites inseri debere post meridiem sine vento Austro. Plinius hæc inteprętatur, Luna sitiente, hoc est sicca, post meridiem, ac sine vento Austro. Sed crescente Luna inseri debere. Alibi verò. In Lunæ coitu inseruntur arbores, quam diem alii interlunium, alii silentis Lunæ appellant. Sic Columella. Omnes arbores simul atq; gemmas agere cœperint, Luna crescente inserito, oliuam autem circa æquinoctium vernum, vsq; ad Idus Aprilis. Sic enim Palladius. Sed hi omnes crescente Luna inserendas arbores iubent, nos verò contrariū obseruauimus in regionibus nostris: quippe si crescente Luna arbores inseramus, lignū non fructus affert, si verò deficiēte, fructus vberes affert, arbor verò semper parua. Quapropter qui dant operā venalibus plantis, crescente Luna inse-

runt, vt breui tempore conſpicuam arboris intercapedinē efficiant. Ob id puto Florentinum ſurculos adhuc occluſos finiente Luna, vel ſilente vellendos, decem, aut paulò plures dies ante inſitionem iubere, operto ſic in vaſe, ne qua expiret aura. Sed edocenda ratio cur ſtatim eruti non ſint inſerendi, quippe ſi feruens adhuc, turgensq; ſurculus in capacem rimā immittatur, neceſſum eſt quippiā eius emarceſcere, antequā in vnum coaleſcat corpus, fungoſam laxitatem inter excipiens lignum, & hoſpitem ſurculum intercedere, in cuius rimas hiantes ſubiens aer, prorſus in vnitatē coire non patitur. Quod ſi dies aliquot vaſe prius claudantur, faceſſet omnis iniuriæ ſuſpicio, neq; vinculorum laxans mollities infeſtabit, neq; inſpirans aer officiet, ſed breui tempore comprehendent. Zoroaſtres verò Ioue exiſtente in Leone annum eſſe commodum vult inoculationi, quum æſtas veri ſimilis eueniat. Reliquæ ſiderum obſeruationes, quum Luna Saturnum intueatur, ſed ipſa in Tauro, Saturnumq; aſpiciat ſextili, vel trino, ac in bono aſpectu fuerit Iouis & Veneris. Saturnum enim ſationi dicant, quum Lunæ vis terrea ſit. Arborum verò peculiaris natura peculiare ſibi vendicat tempus. Plinius. Punica & ficus quamquam ſicca ſint, recraſtinare minimè vtile. Pyrum vel florentem inſerere licet, & in Maiū quoq; menſem protendere inſitionem. Ceraſus ſola poſt brumam inſeritur. Cato inſeri iubet mala ac pyra per ver, & poſt ſolſtitium diebus L poſt vindemiam. Columella oleam circa æquinoctium vernum vſq; ad Idus Aprilis, & reliqua quæ ſuis in hiſtoriis recenſentur.

De inſitione per terebrationem. CAP. XXVI.

NVNC terebratione quomodo inſeri poſſit edocebimus. Modum appoſuit primus Cato in vitibus, à quo cæteri agriculturæ ſcriptores exceperunt, aliqua addendo. Nos modum ad alias arbores traducemus. Inquit Cato: Vitem quam inſeres, terebra pertundito, eò duos ſurculos vitigineos quod genus eſſe voles, inſertos obliquos arcito ad medullam, facitoq; vt medullæ medullam contingant, arcitoq; ea, qua terebraueris, alterum ex altera parte. Eos ſurculos facito ſint longi pedes binos, eos in terram demittito, replicatoq; ad vitis caput, vitiq; vinclis alligato, medios in terram defigito, terraq; operito. Hæc omnia luto depſto oblinito, alligato, integitoque ad eundem modum tanquam oleas. Columella modum corrigit, & commodiorem reddit. Detractum viti quamrecentiſſimum ſarmentum eligitur, & leuiter circumraſum, vt cortex tantum detrahatur, aptatur foramini, atque ita luto circūlinitur reſecta vitis, vt totus truncus alieni generis viti ſeruiat. Sed aliud eſt ferramentum, quo priores vitem perforabant, aliud quod ipſe vſus nunc magis aptum comperit: nam antiqua terebra, quam ſolum veteres agricolæ nouerant, ſcobes faciebat, perurebatque eam partem quam perforauerat, deuſta perrarò reuireſcebat, vel cum priore coaleſcebat, in eaq; nec inſitos ſurculos comprehendebat, tum etiam ſcobs nunquam ſic eximebatur, vt non inhære-

ret foramini, ea porrò interuentu suo prohibebat corpus surculi corpori vitis applicari. Nos terebram, quam gallicam dicimus, ad hanc insitionem commenti, longè habiliorem, vtilioremq; comperimus: nam ea excauat truncũ, nec foramen inurit, quippe non scobem, sed ramenta facit, quibus exemptis, plaga leuis relinquitur, quæ facilius omni tempore sedentem surculum contingat, nulla interueniente lanugine, quam excitabat antiqua terebra. Plinius vtriusq; verba refert. Palladius Columellæ. Alia est Columellæ tutior, & & certior insitio, quoniam etsi proximo vere non comprehendit, sequente certè coniungi cogitur. Primum ex vicino fructuosissimam oportet considerare vitem, ex qua (velut traducem inhærentem matri) palmitem attrahas, & per foramen transmittas, quum increuerit, coniungi cogitur, & mox à matre reciditur, atq; ita superficies insitæ vitis vsq; ad receptum surculum obtrũcatur. Neq; vitis in qua fit insitio interim ociosa manet, sed similiter fert fructum, & sarmentum coalitum simul augescit, vite nihil offensa ex terebratione, neq; compressa ex coarctatione. Quod etiam à Didymo transcribitur.

Quomodo omnis arbor omni arbori inseri possit.

CAP. XXVII.

NVNC modum demonstrabimus, quo insociabiles quomodocunque arbores natura copulentur. A Catone primum edoctum in vitibus. Ait enim. Si vitis vitem contingat, vitis vtriusq; latus alterum præradito obliquè, & inter sese medullam cum medulla libro colligato. Ab eo edoctus M. Varro etiam suis commentariis apposuit: Est altera species ex arbore in arborem inserendi nuper animaduersa in arboribus propinquis. Ex arbore à qua quis vult habere surculum, in eam, quam inserere vult, ramulum traducit, & in eius ramo præciso, ac diffisso implicat: tam ramuli locus, qui contingit ex vtraque parte, qua fissuram intrat, falce extenuatur, ita vt ex vna parte, qua cœlum visurus est, corticem cum cortice exæquatum habeat. eius autem ramuli, quem inseret, cacumen vt directum sit ad cœlũ currat, postero anno quũ comprehendit, vnde prognatũ est, ab altera arbore præciditur. Sed diligentior, & vtilior ad omnes arbores, & cum omni verborũ copia traditur à Columella. Sed quum antiqui negauerint posse omne genus surculorũ in omnem arborẽ inseri, & illam quasi finitionem, qua nos paulò ante vsi sumus, veluti quandam legem sanxerint, eos tantum surculos posse coalescere, qui sint cortice, & libro, & fructu consimiles iis arboribus, quibus inseruntur; existimauimus errorem huius opinionis discutiendũ, tradendamq; posteris rationem, qua possit omne genus surculi omni generi arboris inseri. Sed ne longiori exordio legẽtes fatigemus, vnum quasi exemplum subiiciemus, qua similitudine quisq; quod genus volet, omni arbori poterit inserere. Scrobem quoquouersus pedum quatuor ab arbore oliuę tam longè fodito, vt extremi rami oleæ possint eam contingere, in scrobẽ deinde fici arbusculam deponito, diligentiáq; adhi-

beto, vt robusta, & nitida fiat. Post triennium, aut quinquennium, quum iam satis amplum incrementum ceperit, ramum oliuæ, qui videbitur nitidissimus, deflecte, & ad crus arboris ficulneæ religa, atq; ita amputatis cæteris ramulis, ea tantùm cacumina, quæ inserere voles, relinquito, tum arborem fici detruncato, plagamq; leuato, & mediam cuneo findito. Cacumina deinde oliuæ, sicuti matri inhærent, vtraque parte abradito, & ita fissuræ fici aptato, cuneumque eximito, & diligenter ramulos colligato, ne qua vi reuellantur. Sic interposito triennio coalescet ficus cum olea, & tum demum quarto anno, quum bene coierint, veluti propagines, ramulos oliuæ à matre resecabis. Hoc modo omne genus in omnem arborem inseritur. Sed Columella mira verborum iactantia, à se modum adinuentum tradit, quum iam pridem Cato, & post eum M. Varro edocuerit, vt non modus sed tantum verba sint diuersa. Admiror Plinium multæ lectionis virum, qui non se apud Græcos, neq; Latinos legisse scribit hunc inserendi modũ, sed à Columella excogitatũ affirmat, haud sibi certè satis compertum. Est hæc ratio apud nos vsitatissima, & maximè vtilis, vulgò *a porgere*, vel *passa iuuanzi* dicta, etsi ea inter cõgeneres abores vtamur, scilicet in prunis persicis, malisq;, & castaneis. adeò validũ intra duos menses incrementum capiunt, vt fructificet surculus, & longè subiecti trunci magnitudinem superet, si nouella fuerit planta, vt vix sustineri queat. Ideo animaduertendum est, vt quum iam rectè cepisse cognosces, quod erit, quãdo pars, quæ supra truncũ eminet, superat matris ramulũ, tunc à matre abscindas. Inter verò diuersi generis arbores, diutius coalescere patiaris. Quod si vicinæ inserendę arboris non datur opportunitas, & habebimus fictilia vascula iis arbusculis plantata, ex quibus fructus exposcimus, tunc præciso arboris trunco, vel fisso, prædicto modo surculum inseremus, vel adraso cortice, atq; itidem adraso surculo, vinculis strictè alligabimus, ne possint dimoueri, inde bimestri, vel trimestri spatio elapso, à matre recidatur, & vas vltra in aliam arborem transferas, sic vasculo nobili aliqua arbore plantato, totum pomarium, ne dicam villam optimè poteris inserere.

De alio insitionis modo, quo & fructus simul misceri possint.

CAPVT XXVIII.

INSITIONIS, seu mistionis modos trademus, longè cęteris faciliores, admirabilioresq;, quibus nulla certiore via adoptati fructus ex adoptãte formã, colorem, saporem, ac deniq; vniuersam eius naturã recipient. Hinc noua adulterii ingenia, hinc nouos fructus hominibus visendos priorib⁹ seculis inuisos pręebimus. Hinc qui nouis fructibus inueniendis, aut simul miscendis, vitiis corrigendis, emẽdandisq; nauant operã, principia colligere poterunt, vt voti cõpotes fiant. Cato, vt præcedenti capite diximus, quũ vites inserere doceret, vtriusq; vitis adrasa flagella vniebat, vt quũ coaluissent, à matre abscinderet, vt adoptati generis vites generaret. Didymus. Accipienda sunt duo diuersi generis sarmenta, eaq; findenda per mediũ, atq; ita alterũ alteri adiunge-

re oportet, vt oculi coincidant, & sese mutuo coniungant, vt duo oculi quasi vnus fiat, inde validè constringere sarmenta cum papyro oportet, & scilla integere, aut glutinosissima terra, atq; ita plantare, interiectis diebus tribus, aut quinq; irrigare, quousq; germen producat. Palladius ab vtroq; excepit, atq; in vnum diuersa dictorum scriptorum experimenta redegit hoc modo. Vt vitis botryones & albos afferre possit & nigros, vt Græci produnt. Si vicinę sunt vites alba & nigra quum putantur, sarmenta vtriusq; inter se diuisa sic iunges, vt medios vtriusque generis oculos æquãdo reddere possis vnitati: tunc papyro ligabis stricto, & molli, atq; humida terra curabis adlinire, & interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erumpat. Nos verò duo sarmẽta iuxta se vicina à parentibus non decisa, vsq; ad medullam erasa quinum digitorum lõgitudine simul adiunximus, vt duo dimidiati oculi vnus videretur: inde vlmea teniola ita alligauimus, vt è duobus oculis germen vnum exire cogeretur, qui vuas eo modo, quem diximus, præbuit. Fructus hic veluti hermaphroditus ex duabus naturis coniunctus nascitur. Quod sensisse videtur Ouidius in Metamorphoseos quarto.

——— nam mixta duorum
Corpora iunguntur, faciesq; inducitur illis
Vna, velut si quis conducat cortice ramos,
Crescendo iungi, pariterq; adolescere cernat:
Sic vbi complexu coierunt membra tenaci,
Nec duo sunt, nec forma duplex, nec fœmina dici
Nec puer vt possit, neutrumq; & vtrumq; videtur.

Ficus vt fructum producat vna parte album, altera rubrum. Duorum surculorum, albæ videlicet & nigræ ficus, oculos accipito, eos per medium secato, atq; simul componito, vt medietas oculi vnius ita medietati alterius æqualiter conueniat, vt vnitas ex his facta videatur, hunc oculum ex vtroq; cõpositum delibratæ ficus cortici accommodetur, vt diximus in emplastratione, & aptè deligetur, & comprehendet. Sed multas arbores sic emplastrare ne tædeat, vt earum aliqua comprehendat, & fructus hoc modo, quem diximus, afferet. Et huiuscemodi inserendi ratione in malis, pyris, reliquisq; similibus vti poteris. Sic Neapoli mala, quæ ex vna parte persicum ex alia nucipersicum ostendunt, producta fuisse non dubito, vt nunc pomum in diuersas partes diuisum videatur, vt vnaquæque suum saporem, odorem, colorem, læuitatem, & formam referat, nunc vno, eodemq; ramo persicum vel nucipersicum demonstret. Nec dissimili modo flores etiam dimidiatos producemus, vt pars alba, altera rubra, vel alterius coloris sit, vt dicemus in horto coronario. Palladius nouum insitionis genus à quodam Hispano se edoctum prædicat, monstratq; vt persica poma sine ossibus nascantur, id quod in aliis experiri posse nil vetat. Salicis ramum brachij crassitudine, solidum longum cubitis duobus, aut amplius terebrari iussit in medio, & plantam persici in eodem loco, in quo consistit, spolia-

tam ramis omnibus solo capite relicto per ipsum saligni manubrij foramē in-duci, tunc eundem salicis ramum terræ capite vtroque demerso in arcus similitudinem debere curuari, foramen luto, musco, vinculis stringi, anno deinde exempto, vbi infra medullam salicis caput plantæ sic cohæserit, vt vnitas sit ex duobus mista corporibus, plantam subterincidi, atque transferri, & aggerari terram, quæ arcum salicis cum persici cacumine possit operire: hinc persici poma sine ossibus nasci. Sed hoc locis humidis conuenire, vel riguis, & salices aquationibus adiuuandas, vt & natura ligni vigeat, quæ delectatur humore, & superfluentem copiam succi germinibus ministret alienis. Nec diuersa via nucipersicum productum fuisse existimo, quod ab vtroq; parente nomen vsurpauit, vt suum, parentisque ingenium referat. Malum est, quod foris æmula facie persicum pomum mentitur, sed succum, lęuitatem & colorem iuglandis refert, saporemq; medium inter iuglandem, & persicum, nomenq; ab vtroq; parente contraxit nucipersicum, prioribus seculis inuisum, iucundo sapore, innocentiq; gustu. Sic etiam amygdalopersicum, quod ab amygdalo & persico nomen assumpsit: foris persicum mentitur, intus dulcem amygdalam & forma & gustu repræsentat, nostris pomariis frequens. Nec diuersa via Plinio inuenta nucipruna: Peculiaris, inquit, impudentia nucibus insitorum, quæ faciem parentis, succum verò adoptionis exhibeant, ab vtroque nucipruna dicta. Et in Betica etiam malina, malis insita, & amygdalina, amygdalis insita, quibus in ligno intus nucleus amygdalę erat, nec vsquam pomum ingeniosius fuit geminatum. Tarentinus nigram vitem in cerasum inseri iubet, vt vuas vere habeamus: nam eo tempore vuas habebimus, quo cerasus proprium fert fructum. Sic Pamphilus, & Florentinus. Est & noua inserendi ratio, nobis cognita in senectute, oculum oculo imponendo, qua prægnantes afferent fructus, scilicet vt in aluo alterum gestent. Sic citrium in citrio, cucumeres in melonibus conspeximus.

An herbis, & suffruticibus insitio possit reperiri.
CAP. XXIX.

VIDEAMVS num & in herbis insitio possit inueniri, vt si quando necesse fuerit, odorem, saporem, colorē, vel germinādi tempus è subiecto trunco haurire possimus. Nos antiquorum dictis, aliqua à nobis explorata addemus, vt ingeniosis noua semper inueniendi ansam præbeamus. Columella vt hyberno tempore cucumeres habeamus, hoc modo fieri posse docet. Idq; apud Dulum Mendesium Ægyptiæ gentis fieri posse legit. Hic enim præcipit aprico & stercoroso loco alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis cōsitas habere, deinde eas confecto æquinoctio paulum infra terram secare, & ligneo stylo laxatis vel rubi vel ferulæ medullis stercus immittere, atq; ita semina cucumeris inserere, quæ scilicet suo incremento coeant rubis, & ferulis: nam ita non sua, sed quasi materna radice aluntur, & sic insitam stirpem frigo-

ribus

ribus quoq; cucumeris præbere fructũ. A quo Plinius, sed obscurè admodum. Est inter herbas genus inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine ex aliis addito. Hoc & in cucumere syluestri. Similem huic modũ Palladius commentus est, vt lactuca seminibus multis condita nascatur. Auulsæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iuncta sunt, & in eisdem gradibus surculo punctis semina deponunt nasturtij, ocimi, erucæ, ac fimo adlinunt: sic obruta iterũ lactuca prædictorum seminũ caulibus ambietur. Sed verior insitio videri posset, si per mediũ fissis radicibus syluestris intubi, radices florũ caryophyllorum odore indas, & implices, ita vt vniantur: & cœruleo flore nascentur.

De cultu, & primum de putatione. CAP. XXX.

HACTENVS seruimus, nunc colimus. Est enim altera pars libri, quam ab initio diuiseramus. Terræ cultus vtilis, & necessarius, contrà negligentia perniciosa. Cultus magis refert, quàm fertilitas agri. Solum enim vtcunq; fœcundũ natura, incuria sterilescit, ac in sentes, & dumos degenerat: nõ enim possumus citra arationẽ, & fossionem, cęterasq; artis sedulitates, tot, tantisq; agriculturæ muniis frui. Placuit enim Deo opt. max. vt non sine sudore sui vultus homo vesceretur pane suo. At infœcundũ cultu vber, nitidumq; euadit. Cicero in Catone maiore, Quid ergo irrigationes? quid agri fossiones? repastinationesq; proferã, quibus fit multò terra fœcundior? Quid de vtilitate loquar stercorandi? M. Varro ait, nullam terram adeo immitem esse, quæ non possit cultũ, & industria domari: nõ aliter ac leones inter animalia ferocissimi mansuescunt. Quod Græci Poetæ innuere volentes, Cybeles terræ deæ currũ per aëra duos leones ab ea mansuefactos trahere fingunt. Vnde Lucretius:

Hanc veteres Graium docti cecinere Poetæ.
Sedibus in curru biiugos agitare leones.

Sed terra quæ natura facilis existit, cultura longè fertilior, fœcundiorque euadit, & per culturam multum acquirit, vt alimenti copiam, & pinguedinem; præterea rerum impedimenta exterminantur, noxias herbas expurgando, vitiaque ipsius perdomando, vnde generosiores, & vberiores fructus producuntur. Lucretius,

Inde aliam, atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant, fructusq; feros mansuescere terra.
Cernebant indulgendo, blandeq; colendo.

Et Virgilius ab eo in Georgicis.

——— fructusq; feros mollire colendo.

Sed culturæ exemplum à Plinio afferamus. C. Furius quum in paruo admodum agello largiores fructus, quàm ex amplissimis vicinitas colligeret, inuidia accusatus, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis, die dicta, instrumentum rusticum omne in forum attulit, ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderosos, dixitque: Quirites, veneficia mea hæc sunt,

lucubrationes meas, vigiliaſq; & ſudores non poſſum in forum adducere, & vobis oſtendere: fuit omnium ſententiis abſolutus. Nos cultum alium communem, alium ſingularem dicimus. Dicemus iam communem, dicturi particularem in vniuſcuiuſq; plantæ hiſtoria. Theophraſtus neceſſarias vocat amputationes, purgationes, decacuminationes, ſtercorationes, foſſiones, aliaſq; curas, quæ arboribus adhibentur. Plinius remedia vocat. Ex his quædam ſunt communia omnium, quædam propria quorundam. Communia, ablaqueatio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dare potum, vel auferre, fimi ſucco reficere, putatione leuare onere, & cætera. Sunt & aliquæ arbores, quæ cultum aſpernantur, vt aquam, fimum, & circumfoſſurã, amputationemque, & omnia remedia odio habent, quin etiam iis necãtur, ſed ipſa amputatio eſt, quæ omnes præcedere debet. Quippe quum primũ arboribus poſt fructuum decerptionem adhibeatur, & Theophraſtus de hac primùm differendum iubeat, quàm de reliquis agriculturæ officiis, hæc enim conſequi, velut deinceps videbitur. Putatione arbores lætiores, & vberiores fiunt, & facie decora, & vitæ diuturnitate præſtant: nam quæ onere languidæ premuntur, circumciſis iis, quæ pondere premebant, non iniucundo remedio leuantur, & quæ aliena vmbra laborabant, cœlum aperiendo reſpirant. Præterea ſuperflua, & nimis improbè proſilientia amputando, ad ea, quæ relicta ſunt, pabulum confluit, vt ad fructificandum natura libere impetum ſuum faciat. Tanti arborum putationem antiqui fecerunt, vt deam, quæ putationi præeſſet finxerint, quam Putam vocarunt, Arnobio authore. Sed videamus quid ſit putatio. Putatio eſt infructifera à fertilibus reſecare: auferuntur enim ab arboribus non neceſſaria, obſtantia, fructum ſobolemq; impedientia, & quod vtile, & abſque vitio eſt, relinquitur. M. Varro, & F. Pompeius putum pro puro dicebant. Hinc Callicranides malos, & nil frugi homines è republica amputandos dicebant, vt improbis hominibus careat, cõducit enim publicæ vtilitati facinoroſorum hominum purgatio. Sed putationem ipſam Theophraſtus in duas ſpecies diuidit. alia eruditio, alia verò putatio. Putationem in alias ſpecies ab agricolis diſtingui prohibet, ſed alia ferro, alia manu, alia aduncis quibuſdã detrahenda, ne propter ſiccitatem, & tenuitatem ramulorum laborent vlceribus. Hic enim præarida, & tenella detrahi tantummodo iuuat. Nouellæ arbores, quoad conualeſcant radices, ferro tentandæ non ſunt, nam ſi priuſquam radix firmitatem adepta ſit, ferro laceſſitur, lædetur ſtipes, vtpote imbecillis: vbi verò ſuæ conſtitutionis ſpecimen iam dederint, putationis curam adhibendam, vt in vitibus flagella adimantur ſuperflua, pulchriora, & maximè idonea relinquantur, ſic nulla offenſa ſequetur, & plus alimenti ad ea, quæ relinquuntur traducetur. Sed plantarum eruditio, ſiue inſtitutio eſt tanquam arborum figuratio, & formatio ad altitudinem, latitudinem, & humilitatem. Arbores enim, quæ in enormem excelſitatem excreſcunt, agricolarum cura coercendæ ſunt, propterea quod de facultate fructificandi remittunt, fatigato alimento itineris pro-

ris prolixitate, & interea intercepto ab aliis partibus. Sed conſulendum germinum & ramorum frequentiæ. ſic vberius fœtificant, & commodius coluntur: excipiendo eas quæ natura ſua in proceritatem exultant, vt palma, cupreſſus, pinus. Adultis arboribus putatio adhibetur, & quum omnium arborum putatio interſit, potiſſimum ea vitis opus habet, ad hoc natura vrgente, quippe quum exuberat in fructu, & germinatione, vt adimendum ſit ei, quod videtur manifeſto ſuperfluum, quod latius in eius tractatione exequendum erit. Aridæ arborum partes perpetuò demetendæ ſunt, quia iis ablatis rami vulneribus non læduntur, & hærentia nutritionem impediunt. Purgantur arborum rami, qui fructum afferre nequeunt, quique importuno ſitu ſeſe immiſcuerunt legitimæ germinationi; oportet enim germina foras erumpere, vnde loca inutilibus occupata euerrere operæ pretium eſt, etiam quæ conferta ſunt, quæque mediis erumpunt, quum legitimo loco non prodeant: omnem enim tum ſolem, tum ſpiritum auferunt. Nec ſolem arboribus adimendũ, nec ventilationem prohibendam cenſemus. Sed poſt attonſionis præcepta, tempora eiuſmodi cultus edoceamus ab eodem præceptore. Id poſt Pleiades factitandum eſſe iubet, nam quum moleſta ſit putatio propter plagas, conuenit tunc temporis fieri, quum arbores validiſſimæ ſunt, tunc enim ſuis operibus defunctæ, & cura illa fructificandi, germinandique, ſe ipſa fruitur tota, ſibi ſoli cauens. Quæ tardiores ſunt, lectis fructibus tondentur. ſola ficus poſt germinationem putatur. Nec eadem quantitas omnibus reciſæ partis, habitioribus enim plus demetendum: vt myrti, oleæ, punicæ luxuria ferro compeſcenda, ideo quòd quanto pauciora relinquentur illis, tantò plura dabunt, quia natura ſua ſtipata germinatione frequentantur. Sed malo, & pyro, minus recidi debet, & aut ferro leuiſſimè, aut manu ſuperflua detrahenda ratione ſiccitatis, & corticis tenuitatis, eo enim læſo, facile patiuntur. Arborem annoſam totam decidunt: germinare nanque denuò incipit, ſed truncum deinde colere, tanquam denuò ſatum oportet. Leontius Græcus, Poſt collectos fructus ſtatim magnas, & paruas arbores purgare conuenit. Omne vitioſum, & ſuperfluum acutiſſimis falcibus amputandum, & nouellis non amplius vno ramulo relinquendum. Auferendæ enim truncorũ propagines, vt rectus & læuis ſurgat. In vertice tres, aut quatuor nouellos ramos habeat illæſos inter ſe diſtantes. ſic formanda eſt planta, dum tenera exiſtit. Plinius. Interlucatio arboribus prodeſt, ſed omnium annorum trucidatio inutiliſſima. Vitis tantum tonſuram annuam quærit, alternam verò myrtus, punicę, oleæ, quia celerrimè fruticeſcunt. Cæteræ rarius frondentur, nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, niſi vere putatione. Plagæ ad vitalia ſunt omnia quæcunque non ſuperuacua. Plurimæ amputari ſibi volunt oneroſa ac ſuperflua, ſicut nos vngues, & capillum. Reciduntur veteres totæ, ac rurſus à ſtolone aliquo reſurgent, ſed non omnes, nec niſi quarum naturam pati diximus. Sublucatio propinqua putationi eſt. F. Pompeius, Sublucare eſt arborum ramos ſupputare, & in denſi-

tate ſuperfluos per interualla deputare, quaſi ſub lucem immittere. Eo enim ſignificatu eſt interlucatio. Collucare dicitur, quum rami ſacræ ſyluæ lumini officientes, vel arbores ipſæ ſucciduntur, vt lucus luce impleatur. Virgilius doctè monet,

At dum prima nouis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris, & dum ſe lætus ad auras
Palmes aget laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acies falcis nondum tentanda, ſed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.
Inde vbi iam validis amplexæ ſtirpibus vlmos
Exierint, tunc ſtringe comas, tunc brachia tonde:
(Ante reformidant ferrum) tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce fluentes.

Nos autem in putatione his vtimur. Quum ſeritur plantula, ramuli omnes abſcinduntur, relicto eo, qui in medio eſt. Si arbor perfecta fuerit, abſcinditur iuxta ramos truncus. Si inſita fuerit, cęditur vnus, alter relinquitur, qui rectior, ac vigore præſtantior fuerit, niſi punica, vel auellana, vel huiuſmodi fuerit, quæ multiplici trunco diffiſſa relinquitur, ſuæ exilitatis cauſa. Tertio deinde anno quum rectè apprehenderit, putatio adhibeatur. Interim tamen ſi in crure ramuli aliqui creuerint, decidantur, ſolum ij, qui circa caput ſunt, relinquantur. Primo à crure incipiendum, & ſi ibi ſtolones adhæſerint, præcidantur, nam ſi relinques, matrem necabunt. Si verò truncus annoſus fuerit, hunc recide, illos foue: nam rectè germinabunt, & lætius conſurgent. Ramus ſi tener fuerit, cultro vno ictu refecetur, ſi vetus, ſerra, leueturq; plaga ſectura inuerſa, ne aquam, quæ truncum putrefacere poſſet, contineat. Quæ naſcuntur per truncum, aut ramos, abradantur, vt creſcens cortex vulnus integat, ne cicatrix appareat. Truncus ſolus à terra erectus formandus ad altitudinem, ad quam deſideratur, læto ſolo altior, ſicco breuior, atq; ſecundum arboris naturam: nam ſunt quę in altum excreſcant, & quę humiliter ſubrepant. In capite relinquendi ſunt tres, vel quatuor rami, vt creſcentes dilatentur debitis locis, & inter ſe diſtantes. Sed ſi truncus nouæ plantæ, vel nitens trunci ramus non rectè abeat, pali figendi ſunt circa crus, & vinculis alligandi, vt illud quod ſponte facere nequit vi faciat. Sic tandem truncus in ramos, rami in virgas, & virgæ in ſurculos diuidantur, & vbi vento aut caſu, naturáve perit ramus, facito vt creſcens locum repleat. Rami ſoli relinquendi, qui ad trunci ſubſtantiam, & ſoli ſufficiunt, reliqui, qui importunis naſcuntur locis, recidendi.

De foſſione. Cap. XXXI.

Post putationem fodimus. Cicero in Catone, Quid agri foſſiones, repaſtinationesq; proferam, quibus fit multo terra fœcundior? Foſſio eſt terræ inuerſio, atq; comminutio. Sed foſſio duplex, vna, quæ adultis, altera, quæ nouellis

nouellis arboribus exhibeatur. Monet nos Theophrastus, post amputationem stercus adiiciendum, vel alium cultum continuò adhibendum, vt languescentibus vulnere arboribus, alimenti instauratione medicentur, & aliquid reponatur eius loco, quod ablatum est, maleficiumq; resarciatur. Fossionemque omnibus arboribus prodesse scribit: nam tollit quæ impediunt, & auferunt alimentum. Præterea terra vt madescat, efficit, terræ enim agitatione subit aër, eiq; permistus humorem, & alimentum facit, quapropter strigosum, siticulosumq; solum crebro subigendum retur, vt aëre perfletur. sic etiam palustre, & vliginosum, quoniam aqua diducitur, absumiturq; à sole. quod mirum videri non debet, si contrarium effectum faciat, nam desiccat quod vdum est, siccum humectat. Alia accedunt quoq; iuuamenta, arboris robur, & fructus bonitas. Nam coria & testæ, quæ sunt extima fructus munimenta, vt amygdali, & castaneæ, mitiora tenuioraque fiunt, & fructus interdum augescunt, quia quod lignis demitur, additur pulpæ: corno excepta, quæ fossione ægrescit, atq; degenerat, quum plus alimenti acquirat, quàm ei opus sit. Sed eis, quæ humiliori statu contentæ, vt sunt suffrutices & herbæ, sarculatio adhibenda est: nam melius conualescunt. Tempus autem fossionis non idem vbique. Aliis Martio mense, vt vberem & venustū pariant fructum. Aliis hyeme, vt sitientibus arboribus cibum & potum præbeant. Æstate nunquam, ne solis ardor radices perurat, sed pingue solum sese tueri possit.

De ablaqueatione. CAP. XXXII.

FOSSIONEM sequitur ablaqueatio, tanquā species genus. Est enim ablaqueatio fossionis species. Ablaqueatio, Palladio authore, est circa arboris radicē dolabra terrā diligenter aperire, & purgatis omnibus, velut lacus efficere, vt solis teporibus, & imbribus prouocentur. Itali excaudicare appellant, nos *discalzare*. Hinc satis apparet, nō à laqueis vt pleriq; putant, sed à lacubus, hoc est fossis, quæ circa arboris radicem aperiuntur, hoc nomē esse deductum. Theophrastus nouellis, & adultis arboribus conuenire dicit. Dum nouellæ sunt arbores omnes ablaqueantur, resecanturq; radices post cōsitionem, vt profundiores fiant, & plus capiant incrementi, præcipuè illæ, quę suapte natura superficiariæ sunt, vt inuitæ cohibeantur. Quod studiū vitibus, & oleis potissimum impenditur. Depactis verò & stabilitis, quotannis auferendæ sunt, quæ temere effunduntur, quo fiant plures, & fortiores, quæ inferiores sunt. Hæ nanq; & minutæ superiores illas interimunt, nec ipsæ quidem sibi satis cōsulunt, quum quauis intemperie frigoris æstúsve lædantur. Si quæ fibræ siccæ sunt, auferendæ, ne agnatæ officiant, & vermiculos creent: nec radices recidendæ, vt infructuarij rami, & quæ bonæ frugis significationem non dabant, quum non sit eadem cum radicibus ratio. Quippe præstat intactas relinquere: vndequaq; enim prodeat radix, modo valida sit, pabulū suggerere poterit. Plinius, Feruentibus locis accumulant æstate radices, operiuntq; ne solis ardor exurat. Alibi ablaqueant, perflatusq; admittunt. Iidē hyeme cumulis à gelu vindicant: con-

tra illi hyeme aperiunt, humoremq; sitientibus quęrunt. Vbicunq; circumfodiendi arbores ratio, in circuitu pedes in orbē ternos, neq; id in pratis, quando amore solis humorisq; in summa tellure oberrant. Ablaqueandi tempus Columella autumnale præfinit in vitibus, & ante idus Decembris lacusculos illos æquādos, quod nos in aliis arboribus obseruare poterimus. Sunt arbores, quæ minus, vel plus hanc curam desiderant, quam nos in singularum historiis describemus.

De stercoratione. CAP. XXXIII.

POST ablaqueationis leges stercorationis ineamus rationē, rem sanè immundissimam, sed vtilissimam agriculturæ, aruis, pratis & arboribus. Et si nostra tempestate quamplurimi vilissimi agricolæ pertractare vereātur, olim tamen ea regias manus fœdauit. Iam apud Homerum, inquit Plinius, regius senex agrum ita suis manibus lætificans reperitur. Augeas in Græcia Rex excogitasse dicitur. In Italia verò Hercules diuulgasse, quæ Regi suo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatem tribuit. Ex Augustino in libro de ciuitate Dei: alij Stercen, & Stercutium Pici patrem vocarunt, deumq; agriculturæ dixerunt. Macrobius verò Saturnum Stercutiū Romanos vocasse, quod primus stercore agros fœcundandi rationē inuenerit. Seruius verò Pilumnū, Pilumni fratrem stercorationē inuenisse scribit. Sed vtilitatem stercorationis describamus. Hippocrates rerum naturæ cōsultissimus inquit, Terra fimo satiata, calorē satis subministrat, & frigus, geluq; propellit, quod alioquin arboribus nocens futurū erat, languescentibusq; illis subuenitur. Duplicem narrat Theophrastus vtilitatē, nempe ad faciendum solutam terram, & ad excalefaciendū, ex quibus manifestè fertilitas exoritur. Præterea quum fructus emollire, vel adimere acinorum lignum, vel dulcem ex amaro efficere volumus, vtimur eo. Quintilij, Bonam terram stercus meliorem facit, vitiosam verò emendat. Sed fimorum differentias prosequamur, vt potissimum ille fimus eligatur, qui cuiq; plantæ conueniat. Theophrastus stercoris qualitates ita determinat. Hominis stercus vt Chartodras ait, omnium optimum est, secundum suillum, tertium caprarum, quartum ouium, quintū boum, sextum iumentorum. Stipularius fimus diuersis, diuersoq; modo additur. Quidā enim illo debilior, quidam efficacior est, sed id omnibus in confesso est, fimū haud mordaci calore præditum esse oportere, sed tenui, facilique, ob id ruminantium præcipuè capi. Ex Quintiliis habetur, Optimum stercus est auium, præter aquaticarum, & anserum propter humiditatem, etsi aliis immistum nō aspernendum. Præstat omnibus columbinum, quia calidum. Secundo loco à columbario est humanum, illi simile, sed perdit herbas. Tertia laus asinino, natura feruentissimo, & plantis conuenienti. Quarto loco caprinum, acerrimum existens. Ei consequens ouillum, quod pinguius sit. Post hæc bubulum. Suillum præstantius est his, sed ineptum propter nimiam caliditatem, nam perurit sata. Vilissimum omnium equorum mulorumque, sed acrioribus vtiliter admiscetur.

M. Var-

M. Varro è Cassii opinione, volucrum esse optimum ait, præter palustrium, ac nantium. De hisce præstare columbinum, quod sit calidissimum, ac fermentare possit terram. Ex sua autem opinione præstare ex auiariis turdorum ac merularum, quod sit non solum ad agrum vtile, sed etiam ad cibum ita bubus, & suibus, vt fiant pingues. Sic secundum columbinum, Cassius scribit esse hominis. Tertium caprinum, & ouillum, & asininum, minimè bonum equinum. Columella, Tria stercorum genera præcipua, quod ex auibus, quod ex hominibus, quod ex pecudibus consit. Auium primum habetur, quod ex columbariis egeritur. Deinde quod gallinæ, cæteræq; volucres, edunt, exceptis tamen palustribus, aut nantibus, vt anatis & anseris: nam id noxium quoque est. Maximè tamen columbinum probamus. Secundum quod homines faciunt, si & aliis villæ purgamentis immisceatur, quoniam per se naturæ est feruentioris, & iccirco terram perurit. Tertium locum pecudum stercus obtineat, atq; in eo quoq; discrimen est. Nam optimum existimatur, quod asinus facit, quoniam id animal lentissimè mandit, ideoque facilius concoquit. Post hæc, ouillum, & ab hoc caprinum, & mox cæterorum iumentorum, armentorumq;. Deterrimum ex omnibus suillum habetur. Plinius nil noui, nisi quod ex M. Varrone, & Columella excipit. Idem quoque Palladius. Nunc stercus quod cuiq; conueniat differendum. Theophrastus, Fimi ratio ineunda est ex cuiusq; arboris natura, non enim vt eadem aqua omnibus confert, ita & stercus idem, sed disponendum, vt de solo supra diximus; variaturq; etiam per ætatum differentias, vnde nouellis plantis leuissimum fimum apponunt, quare à ruminantibus petendum, est enim eorum leuissimus, debilis enim planta leuissimum fimum poscit. Vites quarto quoq; anno stercorantur, aut seriùs, læduntur enim si frequentius, nec vllum erit in aquis præsidium, vt in genere arborum, sed nihilosecius vruntur, ob id dictum est stercorationem magis facere pro humidis locis, sicci enim agri simili periculo obnoxii sunt, nisi leuentur æstus imbrium beneficio. Nec tamen continuanda est stercoratio arboribus, vreret enim eas: etsi continua stercoratio minimè noceat aruis: quippe quum in aruo latè spargitur fimus, facile absumitur: in agro verò arboribus consito subit ad radices, atq; ibi vis aliquandiu perstat, ac calore aucto exuruntur. Segetes verò fimo affatim saturatæ, nisi pluuiarum copia diluantur, pereunt, quare tempestatibus pluuiosis crebrior stercoratio vtilior, & eandem ob causam in tenuibus terris, & æstuosis locis parcius agendum. Absurdum fortasse videbitur hac ratione: valentissimum quodq; plurimum cõfert validissimo, plantarum genus validissimum est, ergo validum stercus ei aptum. Sed stercus sicciora vrit: arborum natura sicca est: quocirca ne oleribus quidem adhibetur absq; humore, atq; etiam quia multum appetunt humidi, quum natura humida sint, ideo quotidiana egent rigatione. Varro columbinum stercus fermentare posse terram scribit: equinum minimè bonũ, sed in segetes, in prata enim vel optimum, vt cæterarum veterinarum, quæ or-

deo paſcuntur, quod multam facit herbam. Columella columbinum terram fermentare reperit. Aptior ſurculis hominum vrina, quam ſex mēſibus paſſus fueris veteraſcere, ſi vitibus, aut pomorum arboribus adhibeas: nullo alio magis fructus exuberat, nec ſolum ea res maiorem facit prouentum, ſed etiam ſaporem, & odorem vini, pomorūq; reddit meliorem. Poteſt & vetus amurca, quæ ſalem non habet, permiſta huic commodè frugiferas arbores, & præcipuè oleas rigare: nam per ſe quoq; adhibita multū iuuat. Sed vſus vtriuſq; maximè per hyemem eſt, & adhuc vere ante æſtiuos vapores, dum etiam vites, & arbores ablaqueatæ ſunt. Palladius, Stercus aſinorum maximè hortis conuenire, ſtercus quod anno requieuit, ſegetibus vtile eſſe, nec herbas creare, ſi vetuſtius ſit, minus prodeſſe. Pratis recentia ſtercora proficere ad vber herbarū. Plinius ſequitur Varronem. Nunc ſtercorationis modum, & quantitatem indicemus. Theophraſtus de vtendi ratione ambigit, nec eandem eſſe: nam alii arboribus apponunt admiſta terra. Alii effoſſam terram inter eandem, & inferiorem in medio fimum indunt, ſuper quem etiam reponunt exemptā terram, eoq; conſilio faciunt, vt neq; à ſole diſſipentur genitales partes fimi raptæ in vapores, ſi ſupra terram eſſet, neq; diluatur imbribus, neq; abeat. In ſuperficie verò ſparſum à ſole dilui, ab aqua elui. Id tamen omnes affirmant, ſtercore non vehementi, ſed miti vtendum, vt eorum, quæ ruminant. Plinius, Gaudent fimo plantæ. Sed cauendum ne in feruore ſolis admoueatur, ne immaturum, ne validius, quàm opus ſit. Vrit vineas ſuillum, niſi quinquennio interpoſito, præterquam ſi riguis diluatur, & è coriariorum ſordibus, niſi admiſta aqua. Item largius. Iuſtum exiſtimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem ſola natura decernet. Columbino ac ſuillo plagis quoq; arborum medetur. Quintilii verò, Non aceruatim, ſed denſius ſtercorandum. Terra non ſtercorata riget, nimium ſtercorata comburitur. Oportet eum, qui plantas ſtercorat, non ſtatim ad radices ſtercus iniicere, ſed puram terram immittere ſufficientem, & tenuē, dein ſtercus, poſtea rurſus idipſum terra occulere, ita non comburentur plantæ. Stercus columbinum non præparatur, ſed quale eſt ſinentes, vnà cum ſemine in aruum iacitur rarius. Humanum ſtercus in Arabia hoc modo præparant: primo exiccant, poſtea aqua macerant, rurſusq; ſiccant, & id aptiſſimum vitibus exiſtimant. Sed præſtat ob abominationem aliorum ſtercorum miſtura eius odorem mitigare. Illud præ omnibus obſeruari oportet, ne annuo ſtercore vtantur agricolæ, quia nullius vtilitatis eſt, immò etiam affert detrimenta: nam plurimas beſtiolas & ſerpentes gignit. Triennale, & quatuor annorum valdè bonum eſt: nam longiori tempore quicquid fœtidum erat, euaporat, & quod durum erat, emollitum eſt. M. Varro columbinum vt ſemen aſpergi in agro oportere, non vt de pecore aceruatim poni docet. Virgilius,

Quod ſupereſt: quæcunq; premes virgulta, per agros
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra.

Columella

Columella humanum ſtercus aliis villæ purgamentis immiſceatur monet, quia per ſe naturæ eſt feruentioris, & iccirco terrã perurit. Nec ignorare colonos oportet, ſicuti refrigeſcere agrum, qui non ſtercoratur: ita peruri, ſi nimiũ ſtercoretur, magisq́; conducere agricolæ frequenter id potius, quàm immodice facere. Nec dubium quin aquoſus ager maiorẽ eius copiam, ſiccus minorẽ deſideret, alter quòd aſſiduis humoribus rigens, hoc adhibito regelatur, alter quòd per ſe tepens ſiccitatibus, hoc aſſumpto largiore torretur. Plinius eadem habet. Sed ſtercorationis tẽpus doceamus. Poſt purgationẽ ſtercorandũ omnino cenſet Theophraſtus, vt ſe recreari pabulo poſſint arbores. Columella pratis debere iniici menſe Februario, Luna creſcente, lupinis exili loco circa Idus Septembris. Plinius. Fimũ miſcere terrę plurimũ refert, Fauonio flante, ác Luna ſitiente. Id pleriq; prauè intelligunt à Fauonii ortu faciẽdum, ac Februario menſe tantùm, quum id pleraq; ſata aliis poſtulent menſibus: quocunq; tempore facere libeat, curandum, vt ab occaſu ęquinoctiali flante vento fiat, Lunaq́; decreſcente, ac ſicca. Mirũ in modum augetur vbertas, effectusq́; eius obſeruatione tali. Nunc res annumerabimus, quæ etiam vires ſtercori præbẽt. Columella; Poteſt & vetus amurca, quæ ſalem non habet, permiſta huic commodè frugiferas arbores, & pręcipuè oleas rigare. Nam per ſe quoq; adhibita multum iuuat. Sed vſus vtriuſq; maximè per hyemẽ eſt, & adhuc vere ante æſtiuos vapores, dum etiam vites, & arbores ablaqueatæ ſunt. Quin etiam ſatis profuit cineris vſus & fauillę. Frutex verò lupini ſucciſus optimi ſtercoris vim præbet, & ſi hæc omnia defuerint, licet quamlibet frondem, licet è vepribus, compitisq́; congeſta colligere, licet filicẽ ſine iniuria vicini etiam cum officio decidere, & permiſcere cum purgamentis cortis. M. Columella eius patruus ſæpenumero ſabuloſis locis cretã ingerebat, cretoſis, ac nimiũ denſis ſabulum, atq; ita nõ ſolùm ſegetes lętas excitabat, verùm etiam pulcherrimas vineas efficiebat. Iam ſi deficiatur omnibus rebus agricola, lupini certè pręſidium expeditiſſimum non deeſt, quod quũ exili loco, circa Idus Septembris ſparſerit, & inaruerit, idq́; tempeſtiuè vomere, vel ligone ſucciderit, vim optimę ſtercorationis exhibebit. Succidi autẽ lupinum ſabuloſis locis oportet, quũ ſecũdum florẽ: rubricoſis quum tertiũ egerit. Illic dum tenerum eſt cõuertitur, vt celeriter ipſum putreſcat, permiſceaturq́; gracili ſolo: hic iam robuſtius, quòd ſolidiores glebas diutius ſubſtineat, & ſuſpendat, vt eę ſolibus ęſtiuis vaporatę reſoluantur. Palladius, Maris purgamẽta ſi aquis dulcibus eluãtur, miſta reliquis vicem ſtercoris exhibebunt, & limus, quẽ ſcaturiens aqua, vel fluuii incrementa reſpuerint. Quintilii, Quidam magnam, & altã foſſam efficiunt, eoq́; omne ſtercus, tum pręſtantius tum deterrimũ defundunt, ac putrefaciunt, ſed & cinerem furnorũ, & cœnũ, & omnium animalium ſtercora, prę omnibus humanũ, quod eſt magis vtile, & omnes plãtas, & pręcipuè vites, & humanã vrinam affundũt, immò etiã coriariorũ recrementa, ac ſordes ſuperiiciunt. Multi etiã ſtipulã poſt meſſem euulſam pecori ſubſternũt, quo cõculcata, & per vrinam

computrefacta stercus fiat, & cum prædictis omnibus in fossam demergunt. Et si cœnosa aliqua immundicies, siue etiam ex paleis, spinis, aut lignis, aut sarmentis fuerit, etiam his adiiciunt, sed & algam è mari, etiam cum adhærentibus sordibus eiectam, aqua dulci diligenter elotam immiscent, & post omniũ prædictorum in fossam misturam, aquam dulcem superingerunt, qua vna omnia putrescant. Postea verò sarculis eo vsq; mouent, donec totum commistum, & vnitum stercus succulentum fiat, valdè enim prodest imbres, riuos ex viis ad sterquilinium deriuare: hæc enim aqua limosa existens stercus iam mistũ augebit, & vltrà putrefactione addita, melius reddet. Varro, Si in sterquilinium robusta aliqua materia sit depacta, negant serpentem nasci. Columella, Omnia in prædictum locum concauum congerenda, & assiduo humore satianda sunt, vt herbarum semina culmis, cæterisq; rebus immista putrescant. Æstiuis deinde mensibus non aliter, ac si repastines totum sterquilinium rastris permisceri oportet, quò facilius putrescat, & sit aruis idoneum. Hæc eadem Plinius, & Palladius.

De irrigatione. CAP. XXXIIII.

DIXIMVS de cibo, nunc de potu plantarum, quia post stercorationem irrigatio administratur. Inter ea, quæ cultui maximè necessaria sunt, aquã esse nemo est, qui ignoret. M. Varro in sui de Agricultura operis limine lympham precatur, quoniã sine aqua omnis arida, & misera agricultura est. Hanc necessitatem veteres Poëtæ suis figmentis ostendere, Herculem cum Acheloo sub tauri forma decertasse fingentes, & huius alterum cornu effregisse, quod postea vuarum, & omnium malorum, ac fructuum refertum Ætolis dederit. Cuius veritatem Diodorus Siculus ita detegit. Hercules in gratiã Chalidoniorum Acheloum amnem in alium cursum direxit, vt longè plures agros ex fluuii irrigatione feraces reddiderit. Veteres etiam Acheloum primitus aquam vocabant, Seruio referente. Ambrosius in Hexamero. Aqua nutrix omnium virgultorum, & diuersos singulis vsus ministrat, vel è terra scaturiens, vel nubibus effusa descendat. Quippe radices alit, dat omnibus vires, radicem impinguat, caudicem prouehit, ramos diffundit, folia virescere facit, fructum alit, semina pomum augere facit. Lucretius,

Et nisi tempestas indulget tempore fausto
Imbribus, & tabes nimborum arbusta focillant,
Crescere non possint fruges, arbusta, animantes.

Sed aquarum vtilitates, & diuersitates tractemus. Est irrigatio naturalis vna, ab arte altera. Naturalis est, quæ ex cœlestibus, & terrestribus aquis fit, sunt enim cœlestes aquæ pluuiæ, & harum imitabundi rores, terrestres verò fluenta, riuuli, & priuatim Ægypto stagnantes aquæ. Quæ ab arte fiunt, irrigationes sunt, quæ ductiles, & aspersiles sunt, quum videlicet pluuiæ desunt, supplentur arte irrigationis. In cœlestibus aquis considerandæ sunt quantitas, quali-

qualitas, austrina, vel borealis, tempus, vel anni, vt hyemis, & æstatis, & eius partium diei, & noctis, vel plantarum respectu, si ante vel post, vel in ipsa germinatione contigerit. In terrestribus considerandus est sapor, siue salsus, siue dulcis, aut mixtus, puritas, vel impuritas, caliditas Solis, ignis, vel Austri, vel frigiditas. Sed quæ ab arte, secundum tempus, & modum. Sed hæc ex Theophrasti doctrinæ placitis eliciemus, ipsumq; audiamus à quantitate exordientem. Imbrium vbertatem arboribus prodesse, vel hinc etiam cõsiderari oportet, quod vbi affluentes fuerint, arbores hilariores, & meliores se habent. Sed aquiloniæ pluuiæ austrinis commodiores sunt plãtis, quia frigidiores; faciunt enim vt plantæ amplius oblato sibi humore potiantur, cum fructus & plantæ ipsæ melius constent ac valeant omnes. Item superuacuum detrahunt atq; assiccãt, neq; diu id insidens humefacere patiuntur, neq; æstu solis concoctũ afficere sinunt. Austrinis verò humescunt plantæ, & imbecilliores redduntur. Imbres maximè tempestiui sunt hyberni ob causas iã antè expositas. Nocturnæ pluuiæ diurnis præstant, quia humore diutius frui permittuntur, quum à sole illico non absumantur. Proxima verò bonitate eæ sunt aquæ, quæ ante germinationem eueniunt, his enim germinatio lætius agitur. Tertius pluuiarum ordo postq̃ flores lapsi sunt, quia fructuũ consummationi iam pabulum accedit, sed non illicò, sed vbi fructus paulò robustiores facti sunt: nam si non consummato fructu incesserint, aut cadunt nimio humore obruti, aut si non cadunt, marcore corripiuntur. Intempestiuæ eæ sunt pluuiæ, & pessimæ, quæ florescentibus ingruũt: pereunt enim, aut labuntur, vel rubigine marcescunt, & quæ non cadunt, degenerant, præter pauca. Sed seris fructibus seræ pluuiæ conueniunt, quum plus alimenti concoctionis desiderent, & quum nõ omnibus idem tempus perfectionis. Non igitur omnibus plantis eadem pluuiarum ratio tempestiua est. Terrestres aquæ haud exiguam sibi partem vendicant ad plantarum alimenta & incrementa, quarum differentię multæ. Nitrosæ autẽ, & aluminosæ, neq; plantas alere, neq; gignere possunt, exceptis quibusdã priuatæ naturæ plantis, quibus quoq; priuata deberi alimenta par est, sicut mare. Ei enim est sua genialis facultas, vt suas sibi plantas peculiares gignat, quæ in terra nasci nequeant. Et locis iis quibus reciprocat mare fructuosissimas arbores quoq; videre licet, nisi quispiam dixerit, ex interiori terræ sinu dulces aquas extrahere mare ipsum, quum circumfunditur, nihil nocere. Sunt & quæ mari vicinæ nascuntur, salsugine quodammodo vtentes, tum ad alimentum, tum ad robur, videturq; hoc quasi medium genus inter terrestres plantas, & marinas. Salsugo etiam plantis alimentum præbere potest, quæ in mari non viuunt, sed terrenis ipsis, minus tamen, ac minus bonum, quàm aqua dulcis, exiccat enim, atq; incrementum prohibet. Confert autem tum arboribus, tum oleribus, sed his minus, quia minus arboribus robustæ sunt, vt palmæ, & brassicæ. Sed Androsthenes in Thilo Erythrei maris insula scriptum reliquit: salsas rigationes plus conferre, quàm pluuiales aquas arboribus, her-

bisq;, & agricolas post pluuias inducere riuos eiusmodi in sata. Sed id consuetudini tribuendum iudico, quæ naturam superat. Solæ supersunt potabiles aquæ, & inter eas frigidæ optimæ sunt, frigus enim concoctionis est author, quia introrsum ad radices calorem soluit, & obsidet, & excalefactas exuctasq; radices refrigerat: argumento, olera, radices, & fructus frigidarum aquarum irrigatione dulcescere. Et si supra commendabantur boreales aquæ & nocturnæ, & frigidi flatus probabantur, par ratio & in irrigationibus. Eadem ratione aquæ flatúsve calidi diffundunt, humefaciunt, & insitum calorem debilitant. Sed quæ potui idoneæ sunt, si salsis admisceantur, vel si peregrinis aliis qualitatibus huiusmodi vitientur, non alunt, sed lædunt. Sed aquarum mistio tunc vtilis est, quum alia cruda, & contumax existit, & alteri molli placidæ, & quæ iniecto limo turbida, & fimosa est, miscetur: sic tenues crassioribus congruent, vt putealis tenuitas admisceatur lutulentis scatebris, & fluuialis crassities pluuiali. Sed id admirabile quoque est, si qua potabilis aqua ad plantarum alimentum inutilis sit aut non perfectè hoc fungatur officio, vt in aquis, quæ ad Pyræam sunt, perspicitur: quod ex duabus causis euenire potest: aut enim à raritate, quòd inuerisimile non videtur, aër quippe rarissimus, alere tamen posse putatur: aut quòd saporem aliquem noxium habeant, qui gustatu hominem latet, quod deprehenditur experimento in prædicta aqua, qui nanque homines ea lauantur, fiunt scabiosi, & plantæ quoq; proximum quendam accipiunt habitum. Nec rectè putabit aliquis ab ea nimium confieri nutrimentum, adeò vt concoctrix virtus plantarum superetur, atq; virtute obtusa consequatur tabes. Æstate verò fluentibus aquis vtendum non absque ratione, siccis enim temporibus plantæ humore opus habēt, ad fructuum educationem. Sunt verò qui penitus tunc rigationem abdicent. Sed consuetudinis habenda ratio, quia illa est iam altera natura, proinde nec intermittenda si plantæ rigari solitæ sunt, nec rigare si non sint solitæ: vtrouis modo, vtrobiq; minus rectè fieri potest. Arbores siccis locis degentes, quia succo egent, nil aliud quærūt, quàm quod opus necessario habent, sed irrigatione fructus deteriores redduntur, quemadmodum quæ non consueuerunt rigari, si rigentur. Sed si occeperis, perseuerandum: nam & alimentum substituitur. Aliæ magis fimum, quàm aquam diligunt, aliæ minus, vt cupressus, quæ nullo pacto fimum, neq; aquam concupiscit, sed etiā emori dicitur, si copiosè nouella adaquetur. Punica & vitis aquam diligunt. Ficus quum rigatur, magis germine viget, sed fructum deteriorem parit. Omnis cultura pro natura cuiusq; propria imponēda. Plinius ex Theophrasto hæc traduxit. Circa Vergilias quidem pluere, inimicissimū viti & oleæ: quoniam tunc coitus est earum. Hyeme imbres expetēdi euidens causa est: quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amissione languidas, naturale est auide esurire. Cibus autem earum imber. Nec per solstitia imbres vitibus conducunt. Tempestiuę aquę hybernis primùm imbribus, deinde germinationem antecedentibus.

tibus. Tertium tempus eſt, quum educant poma, nec protinus, ſed iam valido fœtu. Quæ fructus ſuos diutius continent, longioresq; deſiderant cibos, his & ſerotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiuſq; arboribus diuerſo modo deſiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter iiſdem imbribus quædam lædi videas, alia iuuari, vt in eodem genere, ſicut in pyris. Alio die hyberna quęrunt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidē omnia deſiderent. Hybernum tempus eſt ante germinationem, quę Aquilonē Auſtro vuliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis pręfert (ſunt enim plerunq; frigidiora) & montuoſa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis ſata non ſtatim auferente eas ſole. Peculiaris medicina raphano, betæ, rutę, cunilæ in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimum ſuauitati, & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarum rigua proſunt. Vtiliſſimæ ex iis, quæ frigidiſſimæ, & quæ potu ſuauiſſimæ. Minus vtiles è ſtagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina inuehunt, præcipuè tamen imbres alunt. Horæ rigandi, matutina atq; veſpera, ne inferueſcat aqua ſole. Pluuias coruſcante fulgetro demiſſas frugum altrices agricolæ prędicant, & ſtultum prorſus dicunt quemquam harum rerum admiratione teneri, præſertim videntes in his affectionibus aquam rem mollem aſpero crepitu ſparſum ignem eiaculari. Sed Plutarchus ex intimo Philoſophiæ pœnu cauſas repetens inquit, Irrumpentes in tonitru aquas feraces eſſe fœcundaſque, nihil in præſentiarum adduci poteſt euidentius, cuius cauſam ignis permiſtioni refert acceptam. Quippe purus ignis ac pernix ruit in fulgetrum illucens, ſæuiunt procellæ, ibiq; ventus obuerſans frigus domat & humorem exhaurit, ita vt germinantibus ſuauitatem quandam adferat, qua maturius craſſeſcant, quandoquidem & temperaturam, proprietatem, & ſuccorum differentiam emergentibus ſatis talia conciliant, non aliter, quàm rores dulcius pabulum pecori ſubminiſtrant.

De morbis & corruptionibus plantarum, & primo de iis, qui ſecundum naturam, & ſponte eueniunt. CAP. XXXV.

IAm libro finem imponeremus, niſi cultus pars altera, & præcipua, maximaque ſupereſſet, ſcilicet quæ morbos, & corruptiones demonſtrat, & remedia docet. Affliguntur enim plantæ omnes veluti animalia, non vno, ſed diuerſis morbis, & communibus, & peculiaribus: vnde expedit agricolam, ne ſuæ prolis enector habeatur, erga plantas quas ſeuit, inſeuit, & coluit, veluti miſericors paterfamilias erga ſuos liberos, medici officio fungi, & ab ægritudinibus eas liberare. Nihil enim procreaſſe, & coluiſſe profuerit, niſi adultis, & morbo languentibus ſubueniat: nec indiligentem eſſe conuenit, vt eis tardè opem ferat, ne quum morbi inualuerint, longa tabe de vita periclitentur, ſeroq; eis medicina paretur. Sed ad morbos tranſeamus, ex quibus, vt ſemper nobis moris fuit, tabellā proponemus, quo magis quicquid dicturi

fumus, elucescat. Morbi vel syluestrium vel mitium arborum sunt. Dicamus primò de syluestribus, quia pauci vel nulli sunt. Theophrastus ait esse qui syluestribus morbos accidere negent, sed malè affici dicant, quum antequam germinent, vel sub ipsa germinatione, grando, aut flatus prægelidus, aut feruidus inuasit: vincuntur enim ab intemperie. Contra hyems tempestiua tam agrestibus, quàm satiuis prodest: nam constipando, & condensando interna fouet principia, vnde proba germinatio prouenit. Plinius ab eo, Infestantur nanq; arbores & morbis. quid enim quod genitur caret his malis? Et syluestrium quidem perniciosos esse negant, vexariq; tantum grandine in germinatione, aut flore. Aduri quoq; feruore, aut flatu frigidiore prępostero die, quoniam sua frigora etiam prosunt. Nobis quoq; quod arboribus idem hominibus accidere videre licet. Rustici enim nō ita frequenter, nec leuiori quauis de causa, velut vrbani languescunt. Sed vrbanarum morbi, & interitus plures sunt, eosq; diuidendo dicimus: Morborū principia partim intus esse, partim extrinsecus. Nos primùm de intrinsecis loquemur morbis, proximè de reliquis. Interni morbi principium est, si alimenti copia, vel inopia, aut qualitatis plus, minúsve accesserit. Est genus arborum, cui interitus spontè, & secundū naturam euenit, non vllo pacto afflictato, & nimia bona habitudine, quum piceæ radices succi copia in tedam abeunt, quæ vt quædam animalia pinguedine suffocantur: quum enim transpiratione vti non possint, nec alimentum transmittere, quum sint venarum oscula pinguedine angustata, & obducta, moriuntur. Est & præter prædictam alia corruptio, quæ euenit propter nimiam fœturam. Fœcundum omne dicimus naturæ legibus breuis æui, quum enim omnis humor largius fructificando absumitur, inanitione exarescit: vt oleæ nouellæ nimia pereunt fertilitate, quum succus, qui matribus debetur, exhauritur in sobolé. Sed corruptio hæc videtur, nec naturalis, nec extrinseca, violentaq;: sed arboribus accidere quòd nimia fœcunditate exsuctæ moriantur. Adiungitur & alia causa, quòd aëris, cœliq; blanditiis plus quàm modicum sit ad generationem citentur. Sed nil referre arbitramur, dicamus naturalem esse, aut præter naturam, aut mediam inter naturalem, & non naturalem. Plinius ab eo. Aliquæ verò & obesitate, vt omnia, quæ resinam ferunt, nimia pinguedine in tedam mutantur, & quum radices quoque pinguescere cœpere intereunt, vt animalia nimio adipe.

Extrinseci morbi qui fuerint naturales, & de publicis morbis, syderatione, mortificatione, & vermiculatione. CAP. XXXVI.

DIXIMVS de intrinsecis, nunc de extrinsecis. Morbi igitur extrinsecus aduenientes sunt, aut secundum naturam, aut præter naturam, & violenti: nam qui algore, ardore, aut aëris ratione, etsi extrinsecus, eueniant, non præter naturam censendi sunt. Morbus enim partim præter naturam est, & est discessus quidam, atq; perturbatio rei, quæ secundum naturā fit: partim

quòd

quòd solitus est, & sæpe accidit, secundum naturam esse dicimus. Morbi igitur extrinsecus euenientes, alij sunt violenti maximè, & præter naturam, ceu vulnera, de quibus posterius dicturi sumus: alij minus violenti, & extrinseci, vt aëris excessus: minime verò omnium corruptiones sunt, quas morbus attulerit. Sunt enim istæ maximè diuturnæ, quamobrem nec præter naturam esse apparent, æquè vt in animalibus. Quorum morborum, alij sunt publici, & omnibus communes, vel pluribus, alij sunt peculiares per genera. Dicemus primo de communibus, vt sunt syderatio, mortificatio, & vermiculatio: & primo de syderatione Theophrasti diuini doctrinam sequendo, tum quod distinctiùs, & lucidiùs, tum quod omnibus melius de iis scripserit. Syderantur nouellæ plantæ magis, quàm vetulæ, & surculi præcipuè suæ plantæ imbecillitate, quod accidit, quum siccata tellure, humorem attrahere nequeant, propterea sub Cane multa syderantur, vetulæ validius resistunt, vtpote robustiores, & quia plus è longinquo trahunt. Præterea vetulæ suopte succo sunt pinguiores, & nouellarum præueniunt fœturam, ipsaq; tempora squallida, proinde non fallit spes, sed quantum spondent in flore, tantum fructu præstant. Tandem quia imbecillæ sunt, mutationes sufferre nequeunt. Præterea humescunt sub Cane arbores, & eo tempore germinatio germinum accedit. Est & alia causa syderationis, quæ fit vulnere, quum ea quoq; ratione infirmiora reddantur. Plinius. Syderatio tota cœlo constat. Proprium syderationis est ab ortu Canis siccitatum vapor, quum insitæ, ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè vites, & ficus. Est & morbus σφακελισμὸς syderatio dictus, translatum nomen ab effectu simili, quia reperitur in animalibus, est verò quum in radicibus ex vulnere, & vlcere propter putrefactionem calor extinguitur, quasi mortificatio. Sed non in omnibus verum est: nam cicer hoc morbo perit, nec propter vulnus: elota enim salsedine interit. Iccirco in aliis etiam sine vulnere videtur. Alij sunt, qui mortificationem, & syderationem idem esse dicant. Possunt aliæ causæ esse, scilicet alimenti excessus, & defectus, vel succi cruditas, vel ab aëre. Quippe frigore superueniente post æditos fructus ex imbecillitate tenui humoris arbores intereunt: nam quum crassior pars in fructum abierit, reliqua serosa tenuis petitur à frigore, vnde ex imbecillitate perit. Sequitur etiam interdum ob alimenti defectum, quotiens radices minus commodè teguntur, ita altæ, vt extantes videantur, vritur enim succus, aut incrassatur. Combustus non alit. Crassus si aleret, ad alẽdas partes non adit, vnde morbus, & interitus. Huic proximum quum squallent siccitate, humoreque carent, quem transmittant. Erunt suppetiç solum semper mouere. Sic enim recenter reponitur, vnde subinde aliquid afferatur succi, id, quod æstate potissimum iuuat, propter siccitatem, eritque munimentum aduersus hyemem, ne calor exhalet, qui excessum humoris ex hyemalibus imbribus digerat per arboris partes, alioquin exalbescunt arbores, sicut & sata, & intereunt, quum vegetari nequeant; nisi enim calor adsit, humoris copiam coquere nequit, nec alitur planta. Vnde ieiunio

laborare neceſſe eſt. Interdum non perit, ſed tantũ ægrotat, vt fructificare nequeat. Quod enim pabulum non excoquit, neq; euincit, fructificare non poteſt. Sed exitialis arborũ lues, vermiculatio eſt: cuius cauſa duplex. Inflictuum vulnus, & ſitis; ex vulnere enim fit ſanies, ex ſanie vermes progignũtur. Sic & in reliquis rebus euenit. Ex ſiti prouenit idem: nam quũ debiti humoris defectus euenit, fit dimotio quædã ex natura, dimotionẽ mutatio & alteratio ſequitur, ex mutatione verò gigni vermiculos videmus. In arefactis idẽ accidit, vbi calor redditur efficacior. Mali huic vitio maximè obnoxiæ ſunt, in locis feruidis, breui enim fit radicũ exiccatio. Isq; morbus omnibus penè euenit. Sed malos pluribus infeſtari vermibus videmus, atq; iccirco citius intereũt, ſic ficũ & pyrum. Minus vermiculationẽ patiuntur, quæ acerbo & acri ſucco prædita ſunt, tum quia minus putrẽt, tum quia acerbitas animaliũ partum prohibet, ſicut in lauro, quæ cito putreſcit, at propter acrimoniæ veſtigia non æquè vermiculatur. Caprificus nõ ſicut ficus putreſcit, quia eius lac acerbius eſt: acidæ punicæ minus, quàm dulces putreſcunt, quia dulcis ſuccus imbecillior eſt, ob id mutationem facilius recipit, putreſcitque, & omniũ maximè mali vernę, ſucci & totius naturæ imbecillitate. Omnia quæ lentiſco inſerta mandãtur terræ, minus vermiculos ſentiunt, odoris, caloriſve cauſa. Plinius. Arborũ communis morbus vermiculatio eſt, ſed vermiculantur magis, minúſve quædã, omnes tamẽ ferè. Idq; aues caui corticis ſono experiuntur. Maximè autẽ arborum hoc ſentiunt pyri, mali, fici. Minusq; quæ amaræ, & odoratæ ſunt. Contra hunc pernicioſiſſimum morbũ, qui ſi in arboribus diutiùs immoratus fuerit, mortẽ infert, rei agreſtis ſcriptores nõ ſegnes fuerunt: nam plura remedia ab eis deſcripta ſunt. Alij radices ante plantationẽ felle taurino oblinunt, quod poſt etiã frequẽtius faciunt, idq, maximè in punica & pyro. Nonnulli ſuillũ ſtercus vel caninũ vrina hominis, vel aſini diluunt, & ablaqueatis radicibus affundunt. Democritus lemniam rubricã cum aqua terebat, & eo poſtea radices illinebat. Alij lupino cum oleo trito radices etiã oblinebant. Alij hominis vrinã deſumunt, & ex tertia aceti parte miſcent, & vbi ſunt vermes infundunt. Multi ſcillæ bulbũ cum lupinis in aqua per multos dies macerant, & cum ſpongia vermium plagas abundanter inſpergunt, quã ſi per aliquot annos arboris truncũ inunxeris, à vermibus nõ corrumpetur. Plures cinerem amurcæ cõmiſcent, vel bouis vrinam cum tertia aceti parte infundunt, vel viuam calcem in aqua decocti lupini. Alij bitumen, vel oleum vermiũ latebris indunt. Alij amurcã, vel veterem vrinam. Aliud eſt quoq; remedium. Clauo ęreo fodiendus, atq; vellicandus cortex, donec mucrone beſtiola deprehendatur: plagam poſtea fimo bubulo oblinunt.

De peculiaribus arborum morbis. Cap. XXXVII.

IAM diximus de vniuerſalibus morbis, nunc de quarundam ſpecierum morbis peculiaribus. Ficus glabrationem patitur. Si enim imbres nimij fuere, radix deglubitur, quod vitium ollam appellant. Morbus hic radicibus paulò ſupe-

superius accidit, isq; ex humoris nimietate accidere solet. Plinius. Cæterum si rores cadunt, siue imbres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus madidis. Viti hirculatio, vel articulatio accidit ex eadem causa, & quæcunq; nimia germinum luxuria fructificare nequeunt eodem pertinent: hæc pabulum excoquere nequeunt, sed vis tota ad germina conuertitur. Fitq; morbus ille, aut mulctatis germinibus iniuria ventorũ, aut imperitia culturæ concisis aut in supinum excisis: vniuersi enim succi impetus ad germinandum excurrit, ac fructus expectandus non est. Vnde pampinatione vtendum præcipiunt per totam æstatẽ, sarmenta etiam, & propagines summittunt, item radiculas tollunt, quæ trunco hærent superiore. Adde ablaqueationes, & suffossiones, vt radices nudentur, & noui cœli haustu castigentur, præcauendo ne quid pedamentum offendat. Hæc omnia alimentum diminuunt, & vires augent. Plinius. Vitibus morbus peculiaris articulatio tribus de causis. Vna, vi tempestatum germinibus ablatis. Altera, vt notauit Theophrastus, in supinũ excisis. Tertia, culturæ imperitia læsis: omnes enim earum iniuriæ in articulis sentiuntur. Ficus quoq; scabiescit humore nimio. Remedium erit quum germinare incipit, putetur, ne sua opacitate succum percrassescat. Alia ratione fieri posse scabiem dicunt, ac Vergiliarum ortu initium capere ex minutioribus pluuiis, quæ vbi insederint, hærent, & feruent, (nam si imber largior fuerit, sordes eluit) atque etiam fortasse subeunt, vnumq; fiunt intus cum naturali succo. Et accidit vt grossi, & caprificus decidant, nec tamen eis scabies vbique accidit, sed hi morbi ratione locorum euenire videntur, quemadmodum & animalibus. Nam apud aliquos scabies nullo modo infestat, vt nec circa Æneam. Plinius. Scabies communis omnium, est impetigo, & quæ adnasci solent cochleæ, peculiaria ficorum vitia, nec vbique. Sunt enim quædam ægritudines & locorum. Scabies gignitur roribus lentis post Vergilias: nam si rariores fuere, perfundunt arborem, nõ scalpunt scabiem. Olea lichenas patitur, vitis rorationem, siue acinorum defluxionẽ, Chelidemo authore. Fructus enim prætenuis, fluxusq; creatur. Remedium erit, quũ nimia alimenti vbertas detrahitur, vt amygdalas & punica castigare solemus: vel quũ arbor firmior, & robustior redditur. Rorationis gemina causa est, aut quod flores rorem excipiunt, aut quòd exuperãtia fuerit. Quod si ita fit, aërẽ dixerim in profluuio floris humidiorẽ veluti ærruginẽ procreare, vbi verò plus æquo inualet, alimentũ auertit. Hac vtraq; de causa acini partim labuntur, partim ita manent, vt non attingant à natura debitam magnitudinem. Vites quum alsere, ægrotant: oculi nanq; primò putatis hebetantur. Rursusq; ex nimio calore idem euenit, etenim eorum quoq; temperamentum poscunt, sicut etiam alimẽti omnino. Cuius causam affert. Accidit oculorum hebetatio, quum acriter frigent, proximum illi est, quod agrestibus euenit, si quum germina sua festinantius inchoant, gelatio consequuta est hac quoq; ratione flos perit intempestiuus. Flatus enim gelidus adhuc imbecilli occursans perfundit. Plinius. Vites ægrotant etiam quum alsere. læsis vredine

attonſarum oculis ex calore hoc euenit intempeſtiuo, quoniam omnia modo conſtant, certoq; temperamento fiunt. Olea clauum patitur, quidam fungum appellant, alij ollam, hoc eſt Solis exuſtio. Plinius ad verbum. Olea etiam clauum patitur, ſiue fungum placet dici, vel patellam, hæc eſt Solis exuſtio. Nocere tradit Cato & muſcum rubrum. Ficus cradationem patitur, quum rami inareſcunt, marceſcuntq;, crados enim ramos ficulnos quidam appellant, vnde & morbo nomen.

De peculiaribus fructuum morbis. CAP. XXXVIII.

HACTENVS de morbis arborum, nunc de iis, quibus infeſtãtur fructus. Fructibus, vt vuis, crambus euenit. Animal eſt æruginis ſimile, naſcitur quum tempore humido reſidente humore ſol acrior conſequetur. Idem foliis etiam contingit. Sunt ex eadem cauſa naſcẽtes & erucæ, dirum animal, erodúntque frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, vt in Mileto, ac depaſtam arborem turpi facie relinquunt. Naſcitur hoc animal tempore humido, & lento. Malo, fico, oleæ accidit vermiculatio fructuum, ſed duarum priorum fructus vermiculis ſemper vaſtantur, pereuntq́ue. Oleæ non ſemper, ſed ſolùm quum ſub cute fuerint: nam ſi nucleum ſubierint, iuuat, quia alimentum quod fuerat oſſi diſtribuendum abit in pulpam. Prohibent illos flatus & pluuiæ, quæ fiunt ſub Arcturo: faciũt enim vt frigore fugentur hoſtes. Ægrotant ficus, & reliqui fructus. cauſa duplex, aut arbor ipſa, eiuſque diſpoſitio. quod amygdalo frequens eſt, quoties in gummi ſpiſſeſcit ſuccus. aut ab aëris qualitatibus. Plinius. Nam vermiculationem poma ipſa per ſe quibuſdã annis ſentiunt mala, pyra, meſpila, punica. In oliua ancipiti euentu quando ſubeunt nati fructum adimunt, augent ſi in ipſo nucleo fuere, erodentes eum. Gigni illos prohibent pluuiæ, quæ fiunt poſt Arcturum. Eædem ſi auſtrinæ fuere generant, in drupis quoque, quæ matureſcentes, tunc ſunt præcipuè caducæ. Id riguis magis euenit, etiam ſi non deciderint, faſtidiendis. Oleæ quoque peculiare malum arachnium. cauſa, humiditas ex aëre, qua corrumpitur fructus. Germinatur anniculis ramis, quum imbres ſequuti ſunt, qua germinatione amittitur fructus, quia pabulum eò fluit, quandoquidem fructus imbecilli ſunt: humore nanque aggregato proſilit germen. Peſſimum eſt oleis, vitibus, aliiſque fructibus, ſi dum florent impluerit, defluunt flores & fructus, cauſa imbecillitatis. Plinius. Peſſimum eſt inter omnia quum defloreſcentem vitem, & oleam percuſſit imber, quoniam ſimul defluit fructus. Vermes nec ſpecie omnes eadem conſtant, differentia tamen præcipua in eis eſt in ſua quenque naſci arbore, in alias tranſlatos non viuere, nec ab re, alitur enim vnumquodque iis, quibus conſtat. Sed vermis eſt nomine ceraſtes, qui peculiarem habet naturam, quod in duabus & naſcitur & alitur arboribus, naſci enim in olea, in fico parere aiunt. Vnde habet ficus ſuos vermiculos, & illos quos enutrit alienos, omnes tamẽ in ceraſtem abeunt, ſonumq; edunt, quaſi ſtridoris. Plinius,

Vermium, qui in ficis existunt, alij nascũtur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes: omnes tamen in cerastem figurantur, sonumq; edunt paruuli stridoris.

Extrinseci morbi minus violenti, & interitus ab aeris excessu frigido, & calido. CAP. XXXIX.

MORBI verò & corruptiones extrinsecus euenientes, qui sunt minus violenti, vt aeris excessus, iam subeunt, vt nostra ab initio indicauit partitio. Causæ duæ sunt, frigoris & caloris excessus, sed calor parcius corruptiones affert, cæterisq; potius, quàm arboribus, nisi squallor accesserit, & æstus longo temporis tractu, & etiam sub Cane: & non nisi nouellæ syderatæ pereunt, quia imbecillę sunt, sed frigore multę pereunt, multifariisq; modis. Aliàs enim frigoris vehementia gelat, alias prægelidus flatus adurit. Nonnunquam siue silente vento, siue spirante paruo, impuro tamen aëre, ac turbulento, sequitur arborũ gelatio, siue serenum, siue turbatum fuerit cœlum. Circa Arcadiam, Eubœamq; sereno cœlo à ventis gelantur. In Thessalia, caliginoso cœlo & immoto spiritu. Creati verò huiusmodi flatus solent quum montes niuibus occupati fuerint, ab iis enim frigus vrens fluit, interdũ aër penetrans idem facit. Vniuersalis causa ea fuerit potissima, exigi vi frigoris naturalem calorem: quare simul humor educitur, atq; expirat. Sed quæ terra teguntur, eius obicis beneficio frigoris iniuriam non sentiunt, seruanturque. Quæ verò supra terram sunt, quasi pręsidio nudata intereunt. Interdum pars trunci, quum sit terræ propior, obnoxia est etiam maleficio. & sępe tanta est frigoris vastitas, vt ne radices quidem à vi illibatæ sint, quin intereant. Omnino tamen ab summo incipit gelatio, & mox ad ima defluit. Quamobrem coloni apud quos id euenit, vites operiunt, & ficorum incrementa attonsione reprimunt, vt in Ponto, & Media, aditumq; ita frigori negant: nam quum à vertice noxa incipiat, eo operto seruabuntur. acerrima enim est vstio illa, nec minor quàm quæ à Solis prouenit vehementia, immo qui diuturna mora discoxerit. Frigus enim humorẽ, caloremq; educit. Cauis locis, fluminibus appositis, & à vento silentibus, frequentius euenit, nec ab re, quum eá loca nebulas foueant, frigidus aër diutius hæret, quocirca multa fit impressio: ac vbi nõ regnat flatus, plurimum hac iniuria laborant, vt in Macedonia, Thessalia, & ad Philippos. Quippe in eos sinus receptus aër non habet, qua se illa liberet obsessione, quamobrẽ gelu vitiatur, agrumq; totum congelascere facit. Ad cliuos verò neq; aquæ, neque aëris illa concretio fieri potest propter motum. Sed admiratione dignum cur arbores validiores à gelu patiantur, debiliores minus. Olea & ficus vruntur gelu, quia debiles sunt, radices oleæ non admodũ profundas habent, fici raras. Sed mirandum profectò cotinum plus accipere detrimenti, quàm oleam, punicam verò, quæ sit imbecilla contra frigora, gelu non laborare. Nam & si gelationes frigidi flatus inter se differunt, imbecillioribus magis incumbere gelationis nocumentum deberet, nisi sit, quòd densioribus pertinacius nocumenta in-

hæreant,raræ tranſmittant. Mali,& ſi imbecilles,non cõgelaſcunt, vt in Theſſalia extitit:arboris enim raritas,vt frigus aliqua parte nõ arceatur,ſed tranſeat, facit.Quod quũ diu nõ manet,nec totũ contendit,efficax eſſe nõ poteſt. Porrò alterutrũ opus eſt,aut vt nõ admittãt vim frigoris vt quæ dẽſa ſunt & ſolida, aut ſi admiſerint,amittant extra ſe. Solida ſunt pyrus, & adhuc magis agreſtes, ſterileſq; arbores,vt vlmus,& oſtrya. Cauſa hinc cognoſcenda. Ventorũ impetus,ritu fluminis delatus,eã vrit partẽ,in quam incubuerit,quemadmodũ & in lue:quare ſæpe loca ꝓxima euadunt ſine vlla impreſſione,& aliquãdo adeo vis illa rapidè fertur, vt in eodem interdũ pampino quaſdã gelet gẽmas, quaſdam nõ item: ſæpe autẽ niue contecta vite tota (quod locis frigidis fit) ſi ſumma extiterint capita palmitũ, exuruntur, nec ibi ſiſtitur pernicies, ſed ad radices vſq; peruadit. In Ponto flatus cõgelant, quũ cœlo ſereno,ac ſudo in ſquamarũ modũ perferuntur,quæ maiuſcula ſunt,dumq; ferũtur,patent,delapſa nõ durant. Quare cõſtat,quod aliqua in aëre gelatio more pruinæ cõſiſtit. Quũ aer igitur cõcreſcens flatu percitus occurſat, ſquamasq; illas deducit, gelatus ratione cõſequitur. In locis natura frigidis flatus quidã indigenę ſunt,vt in Põto & Thracia. Tepidioribus verò,vt in Eubœa aduenę ſunt. Sed terrę gelicidiũ damnoſum eſt, p̃ſertim ſi nudatis terra trũcis ad radices peruenerit. Sed maximè ſi aqua ſit reſtagnãs, obſidet enim plus aqua, quippe ad radices ſubiens iam imbecilliores factas diuturna oppugnatione nocumentũ infert, & ſi ſolum agitatum fuerit, vehementius officit. Soli enim laxatio, vt liberius penetret, facit: prohibetur autẽ ſtercoratione. Stercus enim calidũ eſt,& iuuat. Quod ſi contingat, vt vix demiſſa ſit,atq; tum frigus,tum pruina ſuperuenerit,atq; gelauerit,ſoluitur gelu, quia terra niuibus præfermentata eſt. Sed maius nocumentũ arboribus adfert gelu à terra quàm ab aqua,nam gelu terra circumſtans, radices magis tangit; damnoſius verò vtrumq; tum à terra, tum ab aqua,cùm remittit & rurſus cõgelatur:nam ex tot mutationibus arbores malè ſe habent,earumq; vires reſoluuntur,quod perpetuo gelu nõ euenit:calor enim introrſum incubans tuetur,atq; ſeruat, modo ne multũ excedat. Omnibus damnoſior glacies illa eſt, quæ terram inuadit ſuapte natura tenuẽ, ſolutam, ſiticuloſamque, quæ ad eas incõmoditates aptior eſt:nõ poteſt enim calor prohibere, quin ad radices irrepat. Euenit aliquando ſummos ramulos gelaſcere, aliquando radicibus illæſis. Ratio eſt, quia terrã cum munimẽto habet, calorq; aufugiens hoſtẽ ſe abdit in ima. Nec ſemper ſuperiora aduruntur. Sed tentantur tantũ, ſed intus nõ laborant, nõ igitur auferendæ partes illæ: nã ſæpe ſuperueniente germinandi tempore, germẽ effundũt:nam quę arida videbãtur, quũ poſtea humefacta ſunt, ad priſtinas redeunt functiones: ob id olea aliquando arefacta viſa eſt, dein reſtituta eſt. Idem aliis eueniſſe tradunt, ſed maximè arboribus euenit, quorũ folia craſſiuſcula ſunt, gracilia verò facilè abolentur, ceu myrti, cuius rami graciles. Laurus quãuis rara reſiſtit ſui caloris potentia: punica & ficus raræ, humidæq; minus calidæ ſunt. Sed arborum, quæ gelauerint, germinatio valida, citaq; eſt. Radix enim roborata collectione anniculi alimẽti, quod adhuc retinet, alimẽ-

tumq́; primũ, quod diſtributũ non fuerat, ad germinationẽ, & fructificationẽ celeriter veniunt. Sed cur nix nõ congelat, & pruina quæ minor eſt quantitate cõgelat, ratio eſt. Nix nõ diutius inſidet, quippe liqueſcẽs delabitur, pruina verò ſeſſilis eſt, & exurit. Deinde nix ante germinationẽ cadit, pruina ꝓximè natis germinibus, vel quũ turgent, quo tempore germẽ humeſcit, rareſcitq́;. Eſt etiã pruina niue tenuior, vimq́; incidendi maiorẽ continet, ꝓinde noualia pruinæ melioreſcere exiſtimãt, quia glebæ diffunduntur, ea ſubeunte mordenteque, quia cõſtantior eſt. Tenuior niue eſt, nã nix è nube conſtat, & velut ſpuma eſt, ſpiritũ in ſe continens, pruina verò ex tenuiore aëre conſtat, humoreq́;. Nunc aër craſſus, an tenuis ad gelu paratior ſit, quærendum, an vterque. Primò ſi aër nunquã gelatur, niſi quũ ſerenus eſt, ſanè gelatio non erit affectus craſſi aëris, nam ſerenus aër tenuior eſt: nec fit gelatio, niſi ſubeat, quod incidat. Præterea facilius refrigeſcit tenuis, ob id aqua prius calefacta refrigeratur & gelatur citius, quia ex calore tenuior facta eſt: cõprobat idem hiſtoria locorũ, nam quæ ſerena & ſubdiualia ſunt, plus & ſæpius gelaſcunt, vt ad Craniũ in Corintho, & ad Olympũ, quamuis vicina ſint, tamẽ circa Craniũ rigidæ ſerenitates fiunt, ita vt à plantis, & hominibus percipi poſſit. Alibi longiori interuallo idẽ animaduertimus. Et loca, quæ ſub aëre craſſiore nõ rigeſcebant, poſtea mutata conditione, ſcilicet aere attenuato gelaſcũt, vt in campis Lariſſeis, vbi ſtagna fuerant olim, ac ꝓpterea craſſior aer, atq; inde tepor. Ea ſtagna vbi emiſſa, frigidior facta regio, frequentius infeſtata eſt gelationibus, tunc enim læta erant olìueta, poſt nulla extitere. Et de vitibus idem contigit. His rationibus tenuis aër gelationibus magis obnoxius videtur. Aliis craſſus videtur: nã craſſus aër immobilior eſt, immobilitas occaſio eſt gelandi. Item Styges in paluſtribus locis gignuntur, corporaq́; moleſtant, etiã ſi cõtecta fuerint. Præterea montana loca, minus gelant, quia ibi mobilior aer eſt. Ad Cithrum Theſſaliæ, quia caua loca ſunt, & rigua, maximè gelantur. Apud Philippos reſiccatis nunc paludibus, & reducto agro ad arui ſpeciem nõ gelatur, antea verò quũ eſſet lacunoſus, gelabatur. Sic apud Crenides fuiſſe dicitur. Thraces locũ eum habitabãt: ager enim primùm arboribus ſcatebat, aquiſq́; permadebat, & nunc magis quàm antea locus hic congelatur, aquarũ copia reſiccata. Ex vtraq; cauſa igitur ꝓuenire viſum, & forſan ex vtraq; ꝓuenit. Sed differt locus à loco quod plus craſſetur, aut attenuetur. Aquoſus igitur, craſſusq́;, vel prætenuis nõ æque efficax eſt, prætenuis enim minimè ſtabilis eſt, gelatio autem non fit repente. Adhæc qualitatem quandam illis, quæ ſequuntur, totiq́; ſtatui cœli, & quicquid extrinſecus veniat, ineſſe oportet. Nam ſi mutationes, remiſſionesq́; crebris inter ſe vicibus alternantur, nulla fiet gelatio, ſed qui tenuior, celerius afficitur, qui verò craſſior frigefactus frigidior redditur, ſicut & calidior: caliditas enim & frigiditas diutius continentur in ſolidioribus. Quamobrem ſicubi non dilutus, ſed craſſus, & ſiccus fuerit, facilius congelaſcit non abſq; ratione. Plinius. Nec infirmiſſimæ arbores ſolũ gelu periclitantur, ſed maximæ, vexatisq́; ita cacumina prima inareſcunt, quoniã præſtrictus gelu non potuit eò peruenire humor,

Pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa persidet gelatque, ac ne aura quidem vlla deperditur, quia non fit nisi immoto aëre, & sereno. Quædam temporum causæ, aut locorum, non propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant, sicut tabes quum intrasit arborem, aut vredo, aut flatus aliquis regionis proprius, vt est in Apulia Atabolus, in Eubœa Olympias. Hic enim si flauerit circa Brumã, frigore exurit arefaciens, vt nullis postea solibus recreari possint. Hoc genere conualles, & apposita fluminibus laborant, præcipueq; vitis, olea, ficus. Flora apud Ouidium in Fastis de his loquitur,

Florebant oleæ, venti nocuêre proterui,
Florebant segetes, grandine læsa seges.
In spe vitis erat, cœlum nigrescit ab Austris,
Et subita frondes decutiuntur aqua.

Sed contra cœli iniurias nil audet humana potestas, quum nulla vi, nulla arte, etiam si præsciamus, auertere possimus. Auerti carmine grandines Cato credidit, eius verba non adduximus, quum vana & ridicula semper putauerimus. Contra vredines palearum aceruos, & euulsas herbas fruticesque, ac sarmenta, quum imminere pertimescebant, per campos vrebant, & fumo medebantur. Diximus quæ frigido cœli excessu veniunt, nunc quæ calido. Pereunt minus æstu plantæ, quàm frigore, sed tamen pereunt nimio æstu, idque ratione imbecillitatis: Et quæ nouellæ sunt, faciliùs sentiunt, præcipuè, quæ non plus anno viuunt. Veteres autem eo non æque moriuntur, nempe ob radicum robur, ac magnitudinem, à quibus denuò vitæ queunt renouare principia, sed iacturam tantummodo fructuum, aut ad summum germinum facere possunt. Omnino calor excedens minus noxius, quàm gelu. Quæcunque igitur vitam tuentur, eadem suis excessibus interimunt.

Quæ extrinsecus apposita necant; stercus, aqua, oleum.
CAP. XL.

DE violentis affectionibus dicendum, quæ extrinsecus eueniunt, ab opere vel fortuito per additionem, vel ablationem, & primùm ea cõmoda narremus, quæ fiunt incommoda. Nam ager ex nimia pinguedine sterilescit, & alter macie immodica, etiam aër, qui maximè necessarius, si excedat, nocet, & aquæ copia, vel inopia officit. Aqua non fluens necat, si excesserit arboris magnitudinem, quum imbres percrebuerint, aut loca inundationibus concreuerint. Quod circa Pheneum euenit. At si excursum habeat aqua, etiam si multa sit, modo abeat, non interimit: nam iuuat motus, vt præterfluat. Quædam apponuntur extrinsecus, quæ interimunt, vt fabarum cortices, non solum radicibus, sed germinibus apposite, & quicquid eiusmodi. Enimuero fabarũ putamina, nõ omnibus, sed nouellis imbecillioribus apposita, diutina siccitate alimentũ partim trahendo, partim arcendo auferunt. Arbores alimento destitutę intereunt. Etiã sunt quædam ex eorũ numero quæ conueniunt, quæ etiã nocere possunt,

possunt, si immodica fuerint, aut vehementiora, aut minus tempestiua. Vt si stercus plus æquo aggesseris, vel si aërem, ceu fæcē pellium: hæc si minus temperata, vel domita fuerint, interimunt, vel si minus conuenientia. Diximus enim supra eandem fimi naturam non omnibus communiter commodam, sicut aquam, immò nec aqua omnibus commoda est, vel si nimia, vel non opportuna: nam radices inebrians putrefacit, & præsertim nouellas, & eas plantas quæ minimè aquarum auidę sunt, vt cupressus. Interimit etiā putatio, fossiòve, si intempestiuè adhibitæ fuerint. Sic etiam in rebus conuenientibus, & vtilibus latet pernicies. Oleum, pix, seuum apposita necant; præsertim nouellas. Causa est caliditas, & tenuitas: tenuitate subeunt, caliditate vrunt. Argumento quod cortex durescit, ac deglubitur. Is enim laborans, alimenti prohibet commeatum. Aliud indicium etiam, quod qui ferum agrum ad culturam edomant, vbi excisis arboribus radicum reliquiæ peruicaciores sunt, pice oblinunt, aut oleo, aut adipe: ita penitus exiccantur. Pix autem plus potest. Plinius. Pix, oleum, adeps, inimica præcipuè nouellis.

Quæ iuxta sata perniciem, vel mortem afferunt. CAP. XLI.

ALIA sunt, quæ vel agnascuntur, vel miscentur. Quæ agnascuntur, vel stipiti, vel radici. Præterea sunt vel communes, vel propriæ pestes. Omnes plantæ agnatæ quæ nocent, alimenti rapina sunt exitiales, aut maximè perniciosæ, eoq; magis quò validiores, & magis numerosæ: tales sunt syluestres, nam & radices suas in alias immittunt, ac multi alimenti cupidæ sunt, sic proscindunt socias, amplexuq; strangulant. Edera irrepit, amplectitur, strangulat: sic halimus salsugine, & pabuli desiderio necat. Sed edera halimo perniciosior est, quòd plus salsuginis habeat. Viscum innascēdo perimere potest, & omnia, quæ aliam plantam pro sede capiant. Amplexu strangulat orobancha eruum, & limodorum fœnumgræcum, statim radici adnascens. Alia sunt, quæ congenerantur cum seminibus quibusdam, vt cum tritico, & ordeo lolium, & auena, & cum lentibus aparine. Omnia hæc iccirco interimunt, quia alimenti materiam exhauriunt duplicem, internam euocādo, & externam ab aëre intercipiendo. Plinius. Necant inuicem inter sese vmbra, vel densitate, atq; alimenti rapina. Necat & hedera vinciens, nec viscum prodest, & cytisus, nec auro, quod alimon vocant Græci. Quorundam natura non necat quidem, sed lædit odore, aut succi mistura, vt raphanus & laurus vitem. Odit & vitis caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atq; ægra.

De violentissimis corruptionibus extrinsecis, quæ partium ablatione eueniunt. CAP. XLII.

PARTIVM ablationes violentæ etiam arboribus mortem inferunt. Eæq; fiunt, vel vulnere, vel partium ablatione, vel detruncatione, & primùm de vulneribus. Arbores sunt, quæ si vulnus accipiant altius, intereunt, suæ imbecillitatis, & siccitatis causa. Palma vulnerata quoq; in cerebro interit, vis enim

vitalis, & germinatrix in eo ſita eſt. Vnde quum id ſiccum, & vulneratum eſt, aëris intruſu, alieniq; caloris corrumpitur, eoq; corrupto pernicies ad ima deſcendit. Sunt & arbores, quæ non ſolùm inflictum vulnus, ſed caudicis partiũ exemptionem tolerant, vt quæ humidæ ſunt, & probè germinant, vt vlmus, platanus, & quæ iuxta aquas viuunt. Pinus etiam tedam amittit ſine vitæ diſpendio, quum ſit in pingui viuaticas. Sed hæc tolerare non poſſunt, niſi arbores, quæ inſigni præditæ ſunt magnitudine, vt in locum exciſarum partium tãtundem ſufficere valeant. Pinus quum iuuencula eſt, non habet tedam, nam ea per ætaté accedit, & adultæ ſine vitæ maleficio adimitur. Sunt arbores, quę non ſolùm plagam ferre poſſunt, ſed vulneratæ meliores, fertilioresq; fiunt, vt vitis, ficus, punica, olea, amygdala, & malus, quæ etiam caudicis fiſſionem tolerant. Cæteræ ſtipitis fiſſuram non ſubſtinent. Nam quarum partes diſſitæ facilè coire poſſunt, & in hiatum aliæ ſuccedere, conualeſcere poſſunt, alimentũ enim quantum abundè ſit, capiunt, nec à calore reſiccantur, vel frigore lęduntur. Hinc illud ſine damno in mitibus euenit, ficu, olea, & amygdalo, quia celeriter coeunt labia in vulnere, vnde haud facile finduntur, quia tenaci compage cõſtant. Talis eſt ficorum ſuccus & oleæ pinguis, aptus ad vnionem, glutinat enim lentore ſuo. Vitis eiuſdem generis eſt: nam etſi hiat inſigni raritate, ablataq; medulla, obducere tamen cicatricem poteſt; & celeriùs harundo, quæ etiam ſponte coit. De pyro idem alii referunt. Plinius. Intereunt pleraq; & fiſſa ſtirpe, exceptis vite, malo, fico, punica. Quædam vel ab vlcere tantũ. Ficus hanc iniuriam ſpernit, & omnia quæ reſinam gignunt. Quin ſi depaſcantur arbores magnum accipiunt quoq; detrimentum, nempe vulnus affert diſcerptionem, & aduſtionem. Peculiare quiddam in palma, & picea eſt. Nam mutilatio non exitium, ſed ſterilitatem affert: ratio eſt, ex offenſione principii finem lædi. Nouella vitis dimutilatione perit, etſi quid tenellum, & imbecillũ relictum ſit. Amygdala etiam ex hoc amara efficitur, & punica durior, & alia quędã mutantur. Plinius. Similem & depaſtio animalium. Oleam quidem, etiam ſi lambat capra, ſterileſcere, author eſt Varro. Quædã hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantum fiunt, vt amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua etiã vtiliora, vt apud Chios pyrus, quam phocida appellant. Caprarum morſus nouellis omnibus ſatis exitialis eſt, hinc & nomen ſortitę. Quippe F. Pompeio dictę quòd virgultũ carpant. A M. Varrone omnicarpę caprę, non ſolùm vulnere, ſed détium veneno plantis peſtiferæ. Ob quã iniuriam pręſertim circa vites, & oleas antiquitus inſtitutum, vt Libero patri vitis repertori hircus immolaretur, vt damni lueret pœnas. Ouidius in Faſtis,

Quem ſpectans aliquis dentes in vite prementem,
Talia non tacita dicta dolore dedit.
Rode caper vitem, tamen hinc, cum ſtabis ad aram,
In tua quod ſpargi cornua poſſit, erit.
Verba fides ſequitur, noxæ tibi deditus hoſtis
Spargitur affuſo cornua Bacche mero.

Contra antiquitus Mineruæ ex caprino genere non ſacrificabatur, propter oleam, quam reperit, quare Athenis in arcem non ducebatur, pręterquam ſemel ad neceſſarium ſacrificium, ne olea ibi primùm nata ab hoc animali tangi poſſit. Plinius huic deę capram immolari ſcribit. Dryope in loton arborem conuerſa Andremonem maritum, & ſororem apud Ouidium deprecatur,

Et ſi qua eſt pietas, ab acutæ vulnere falcis,
A pecoris morſu frondes defendite noſtras.

Corticis circumablatio communis omnium, aut plurimarum eſt interitus. Primò quia principalis maximè pars eſt. Secundo quia cortice nocumenta arbor omnia extrinſecus excipit, eoq; amiſſo amittit vitę principia & tutamentũ ad arcẽdum ea, quæ ſunt arbori non naturalia. Item medullę parte ablata non interit arbor, ſed ſi dematur tota, omnino intereundũ Arcades inquiũt. Experimentum in pinu, & abiete. Ratio eſt, quia medulla pars eſt humidiſſima, & vitalis maximè. Argumento quia ligna, quę medullã continent, torquentur, idq; fieri, quia medulla exiccatur. iccirco haud integras ſtatuunt abietes operi faciundo, ſed ſciſſas per longũ, & medullas auferunt. Itaq; ſi medulla & cortex aliquatenus detrahatur, nil abſurdum arbores poſſe durare, ſed ſi penitus detrahatur, exareſcat arbos neceſſe eſt, ceu deſtituta vitali principio, natiuoq; humore. Excepta adrachne, ſeu verius ſubere: hãc iuuari cortice detracto, tam extero, quàm interno dicunt. Ceraſo, viti, & tiliæ detrahitur, ex quo funes, & ex minoribus malue; ſed ſi intereũt, id fit celerius, tardiúsve, magis, minúsve. Aliquę enim plus tẽporis permanent, ſicut ficus, tilia, robur. His itaq; mederi conantur luto fouentes, & harundinibus, & id genus ſtramentis illigantes, ne frigeant vel ſubareſcant. Apud Heracliam trachiana ficus reſtituta eſt, & regerminauit. Frigoribus & caloribus nimiis conſecutis intereunt. Refert etiam anni tempus. Quippe in germinatione pini, & abietis, quum etiam cortice turgido ſunt menſe Februario & Martio, ſi quis detraxerit moriũtur. Hyeme diutius tolerant, & magis quæ robuſtiſſimæ ſunt, vt ilex, robur. Latitudinẽ quoq; aliquam decorticatio habeat oportet: nam ſi anguſtã feceris, non mirũ ſi non intereunt, robuſtiſſimę quanquam ſint, qui etiã ſi quantũ libet auferatur, necari penitus dicant. Quod de infirmioribus intelligi poteſt. Plinius. Cortice in orbẽ detracto necantur, excepto ſubere, quod ſic etiã iuuatur, craſſeſcẽs enim pręſtringit, & ſtrãgulat. Nec adrachne offenditur, ſi nõ ſimul incidatur & corpus. Alioquin & ceraſus, & tilia, & vitis corticẽ mittunt, ſed nõ vitalẽ, nec proximũ corpori, verùm eũ, qui ſubnaſcente alio expellitur. Quarundã natura rimoſus cortex, vt platanis. Tilię renaſcitur paulo minus quàm totus. Ergo his, quarũ cicatricẽ trahit, medẽtur luto, fimoq;, & aliquãdo proſunt, ſi non vehemẽtior frigorũ vel calorũ vis ſequuta eſt. Quędã tardius ita moriũtur, vt robora & quercus. Refert & tẽpus anni. Abieti enim & pino ſi quis detraxerit, ſole taurũ vel geminos trãſeunte cũ germinãt, ſtatim moriũtur, eandẽ iniuriã hyeme paſſę diutius tolerãt. Similiter ilex, robur, & quercus. Quod ſi anguſta decor-

ticatio fuerit, nil nocet supradictis. Infirmiores quidem, & in solo gracili, vel ab vna tantum parte detractus interimit. Nos ad corticis circumablationem remedium admodum vtile adinuenimus: contuso vlmi cortice, atq; obducto, inde fasciis & stramentis alligato, ne pluuiis dilabatur, & à caloribus tueatur. Decacuminatione pinus, picea, abies, & palma intereunt, quidam cedrum & cupressum adnumerant. Hæc, detracta coma, scissoque cacumine intereunt, nec quicquam germinant: sicut neque si adusta, aut tota, aut in parte aliqua fuerint: reliqua omnia & præcisa germinant, & nonnulla meliora redduntur. (Decacuminatio autem est summitatis ablatio.) Illud autem non sine ratione euenit, scilicet naturæ siccitate, caudicis rectitudine & radicis simplicitate: nam vulnus illud aditum præbet caloribus, & frigoribus: & quia recisio circularis vndiq; infertur, desuper incumbens pestis, facilè ad ima vsq; succedit, propter facilem transmissionem. Neque etiam hæ à caudice pullulant, quia siccę natura sunt, & alimentum non submittunt, sed sursum mittunt, singulariq; radice constant alteq; descendenti, vnde alimentum in proceritatem absumitur, ob meatuum insignem rectitudinem, nec quicquam superfluit, nec aliorsum se vertit, proinde non prodigunt in stolones. Plinius. Similem & decacuminationem habent cupressi, piceæ, cedri. Eæ enim detracto cacumine, aut ignibus adusto intereunt.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI

VILLAE

LIBER QVINTVS SIVE POMARIVM.

PROOEMIVM.

Am è syluis egressi, earum post tergum horrido aspectu relicto, proximum est, vt pomarium ingrediamur, cuius læta facies tristitiam, quæ animo inhæserat, amouebit. Pomorum enim, quæ magnitudine, colore, odore, sapore & pulchritudine inter se de principatu certant, admiratione & voluptate non parum animus noster capitur. Itaque decet, quandoquidem in syluis satis superque, neque extra rem prioribus libris exspatiati

tiati ſumus, vt ad hortos nunc conuertamur, in quibus ars & humanum ingenium præualet. Vt decens ordo ac ſeries ſeruaretur, atque arborum materiæ extrema manus imponeretur, alterum noſtræ diuiſionis faſtigiũ, vt à principio arborum naturam diſtribueramus. Illæ ſuos caducos fructus, feris, pendentes verò alitibus largiebantur, hæ verò mitioribus ſuccis voluptatem cibis afferunt & neceſſario alimento delicias immiſcere docent: ibi fructus nullo humano cultu aut labore gignuntur, ſed ex ſuo cuiuſq; arboris ſemine vltro proueniunt, hic quæ blandos ſapores odoresque adoptione, & connubio hominibus didicerunt afferre, enaſcuntur: ibi materies vel cæſa ad ſecurim, ad dolabram, vel ſenio proſtrata ad ignem naſcebatur, hic arbores fructu, vel vmbrarum officio, vel alia dote humanius viuunt: ibi poſtremo quæ naturæ muniis procreantur, hic quæ ars & ſolers induſtria parat conſpiciuntur. Eſt inter naturam, & artem bellum aſſiduum, & irreuocabile: arma, quibus prœliantur, ſunt deſidia, & labor. Natura rerum parens res rudes, ac ſua ruſticitate contentas producit, ars etiam arborum adulteria excogitauit, & cultus mangonio perfecit, vt illæ in nobiliorem formam tranſeant; ac naturam cogit ſibi obtemperare: quantum ars ingenio & diligentia, vt res à ſua natura deſciſcant, & in aliud perfectius genus tranſmigrent, laborat, tantum natura, quæ inſtituta diligentia deſtituitur, ad priſtinam ſortem deficere contendit: vtraque alteram ſuperare nititur, ac nunc vincere, nunc vinci continue videtur. Nos poma omnia, quæ vſus, aut voluptas cicurauit, in hoc Pomario includemus. Primum de arboribus mala ferentibus, deinde de nucibus dicturi. Malorum autem prius eas, quæ comantur æterna fronde, nempe medicas, poſtmodum eas, quæ deciduam frondem habent perſequemur, illas autem iuxta pomorum diſtinctas ſpecies diuidemus, eorum enim alia ſemina claudunt, vt ſunt cydonia, mala, pyra, ſorba: alia grana, vt ficus, mora: alia ſingula oſſa, vt perſica, pruna; palmæ, ceraſa, ziziphæ; alia plura, vt meſpila, tuberes, myrti baccę & vua ſpina. Poſt hæc nuces commemorabimus, punicam, & nuces Iuglandem, Heracleoticam, Thaſiam, & Euboicam, & Piſtacia.

Quid ſit Pomarium, quid pomum, & de Pomona dea.
Cap. I.

NON à ratione alienum videtur, vt de Pomario in hoc libro ſcripturi, quid Pomarium quidve pomum ſit oſtendamus. Vocant Latini pomarium locum pomiferis arboribus conſitum. Cicero ait in libro de ſenectute: Nec verò ſegetibus ſolum, & pratis, & vineis, & arbuſtis res ruſticæ lætæ ſunt, ſed etiam hortis, & pomariis. In quam ſignificationem omnes rei ruſticæ authores hoc vocabulum accipiunt. Palladius pometum etiam dixit, inquiens, Longe tamen ab hortis vineis, atque pometis. Plinius non ſolum in hoc ſignificatu, ſed pro loco etiam, in quo poma reponuntur accepit, dicens, Pomaria in loco ſicco, & frigido contabulari: in quibus ſint feneſtræ ſe-

ptentrionales, quæ serenis diebus patescant. Nec te nominis similitudo Pomœrii decipiat; nam diuersam rem notat: Varrone enim teste pomœriũ quasi postmurium dictum est, à veteribus enim mœrum pro muro dicebatur. Est autem locus circa ciuitatis murum, quem antiqui in condendis vrbibus inaugurato consecrabant, neq; patiebantur aliquod in confinio ædificium fieri: vt notatur à Gellio. Pomiferas arbores dicimus, quasi poma ferentes. Poma etiã dicta esse possunt, M. Varrone teste, quod potu indigeant, nam in poma, quæ insita erunt, siccitatibus aquam addi quotidie oportet. Sed qui fructus pro pomis, malis, & nucibus accipiendi sint, declaremus. Vlpiano & Prisco Iaboleno iureconsultis placet glandis nomine arborum omniũ fructus contineri, à Græcis accipientibus, qui arborum species omnes ἀκρόδρυα vocant, ἀπὸ τῆς δρυὸς, id est glande, & δρύκαρπα. Democritus verò Grȩcus discrimina inter Grȩca nomina assignat, inter ὀπώρας, & ἀκρόδρυα, nam ὁ πώρα dicitur, quicquid herbaceo fructu viret, lignosum nil exterius habẽs, vt duracina, pyra, mala, & damascena, ἀκρόδρυα verò dicũtur, quæ putamen exterius, lignosumq; fructum habent: vt malum punicum, castaneæ, pistacia, & nuces. Athenæus Acticos, aliosque scriptores nuces fructus omnes lignoso cortice cõtentos appellare dixit. Macrobius Saturnaliorum libro ait, esse Agriculturæ scriptores, qui nuces & mala sic diuidant, vt nucem dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habeat, quod esui est; malum verò quod foris habeat, quod est esui, & durum intus includat. Sed hæc nomina tam Græcis quàm Latinis authoribus sæpius confunduntur. Plerisq; tamẽ Latinorum scriptoribus placitum video pomum nomen generale esse ad mala, & nuces, quo significatu nos accipimus: nam nostro hoc libro pomorum species omnes vrbanorum singulatim complectemur, ac si pomarii parietibus, & vallo includeremus. Pomorum inuentio Libero patri tribuitur, quod Theocritus cecinit,

Atq; sinu medio Bacchus sua poma recondit.

Huic iudicio subscribit Neoptolemus Parianus in Dionysiade, qui inuenta à Baccho mala, vt reliquos mollis calli fructus commemorat: vt apud Athenæum videre est. Fuit & Pomona pomorum dea apud Romanos à pomis dicta, vt Mellona à melle. Pomonam Vertumnus adamauit. Vnde Ouidius,

Rege sub hoc Pomona fuit: qua nulla Latinas
Inter Hamadryadas coluit solertior hortos,
Nec fuit arborei studiosior altera fœtus;
Vnde tenet nomen. Non syluas illa, nec amnes:
Rus amat, & ramos felicia poma ferentes.
Nec iaculo grauis est, sed adunca dextera falce:
Qua modò luxuriem premit, & spatiantia passim
Brachia compescit: fisso modo cortice, lignum
Inserit, & succos alieno præstat alumno.

Nec

Nec sentire sitim patitur, bibulaq; recuruas
Radicis fibras labentibus irrigat vndis.

De Pomarii positione, & solo. CAP. II.

NON est parui momenti tum ad plantarum perennitatem, tum ad fœtificationem, & fructuum bonitatem, vt pomaria congruo loco ponantur, vt eam cœli partem spectent, quam debent. Etsi principio, cum de villæ situ dictum est, de hoc in vniuersum multa diximus, de singulis arboribus seorsum suis capitibus secundum earum naturam dicturi; liceat tamen nobis de huiusmodi situ hic aliqua præfari. Loca etsi inter se minimo distant interuallo, situs tamen diuersitate multum differunt, vt magis, minusque solibus, vel flatibus incommodentur. Flatibus non solum tractus quidam, sed etiam tota regio sæpius infestatur, vt arbores ægrè fructum ferre possint, neque in locis à ventorum flatu remotis quicquam boni potest prouenire: debet igitur locus commodi flatus compos esse. Loco cui Austri blandiantur, in flore, arbores fathiscent; in frigido si spiret Aquilo, omnia perurentur. æditissima loca ęgrè recipiunt arbores, præsertim serotinas: nam sæpius præuenientibus autumnum flatibus, cùm ad maturitatem vsque stare in suis arboribus non possint fructus, cum ipsis arboribus deturbantur. In conuallibus & lacunosis locis fructus deteriores nasci, Antyllus scribit, ex Ioanne Stobæo. Lacus enim non aërem solum sed fructus inficit. Quid igitur faciendum? Eligendus situs est, qui noxios flatus obliquè recipiat, in feruidis, calidisque ad Aquilonem vergat, cùm eius flatu poma odoratiora scripserit Democritus fieri. Sed omnium scriptorum præceptis, pomarium ad montis radicem constitui debere (vt vniuersa villa) eiusque planities ad meridiem expatiari liquet, & ob id Varroni tota Italia pomarium visa est. Pomaria (Florentino authore) intra domesticam habitationem, si fieri possit, locanda sunt: quod si non detur, ex propinquo quærendus locus, vt non solùm oculis spectantium intra ædes iucunditas hauriatur, verùm etiam, vt ambiens aer ex plantarum fragrantia infectus, salubrem habitationem, ac totam possessionem reddat. Sed nunc videamus quale pomario solum statuamus, & prius magni magistri super huiusmodi decretum audiamus verba. Is nanque libro de causis hæc ait, Pingue solum frumentis aptius, arboribus verò tenue, itaque illæ in tenui solo radices magnas, robustasque agunt, quibus alimentum ex imis valeant haurire, quod etsi in solo pingui facere possunt, tamen alimenti copiam adeò largam trahunt; vt optimè germinare, magnitudinemq; accipere amplissimam possint: sed fructum parere nequeant, quoniam non coquunt quantum satis sit: quod in tenuiori non euenit, sed modicè tam ad germinationem, quàm ad fructificandum hauritur. Atq; ita arbores, vtpote robustiores, quàm vt oblata copia vinci possint, planè coquunt fructumq; gignunt. Ad summam quod solutum humectumque

ſit, nec frigore torpeat, hoc radicibus aditum facile præſtat, alimentumq; laudatiſſimum ſubminiſtrat. Pingue enim ſolum plantis incommodum eſt, exiccat ſupra modum, & hac de cauſa eas offendit. Verùm vt ſimplicius aſſeram ſolum, quod mediam obtinet confuſionem contrariorum, id eſt ſoluti & ſpiſſi, ſicci & humidi, leuis & ponderoſi, atque etiam ſuperiora modicè inferioribus reſpondentia in his ipſis ſortitur, hoc optimum omnibus ferè arboribus, & frugibus eſt: id enim ad aëris habitum propius quodammodo, quàm cætera videtur accedere. Cęterum inter hæc ipſa, quod ad alteram partem vergit, melius eſt: quod & ſimpliciter quidam optimum aſſerunt, vt quod ſolutum, leue atq; humectum eſt, id enim alimentum in ſe continet, & radicibus meatum facile præbet: hactenus Theophraſtus. Columella de pomarii ſolo ſtatuens ait. Terra, quæ vitibus apta eſt, eadem quoque vtilis eſt arboribus. Quam verò ipſe pro vitibus laudat, videre eſt in Vinea noſtra. Berytius autem. Optimum ſolum nigræ terræ eſt, & ab omnibus præ aliis laudatum: proximum eſt terra fulua, & quæ flumine rigatur, item dulcis, & calida: eæ enim ad vites, ac arbores, & ad ſata optimæ ſunt, ſed laudatur & profunda, maximè ſi friabilis & tractabilis ad arborum fertilitatem. Sequitur Columella. Prius quàm pomarium conſtituas, quàm magnum habere voles circum munito maceria, aut foſſa, ita vt non ſolum pecori, ſed ne homini quidem tranſitus ſit, niſi per oſtium, dum adoleſcant ſemina: nam ſi ſæpius cacumina manu hominis tractata, aut à pecore prærosa fuerint, prius quàm adoleſcant, in perpetuum corrũpuntur. Sed quomodo in ordinẽ redigantur, ac plantentur, præcedenti libro docuimus, cũ & Varro in pomariis ea diſcriminanda in cõſerundo cenſet, quæ ſunt fructuoſa propter voluptatem. Præterea in recentibus pomariis ſatis ſeminibus in ordineq; arbuſculis poſitis, primis annis, antequam radices longius procedere poſſint, alii conſerunt hortos, alii quid aliud, neq; cum conualuerunt arbores, idem faciunt, ne violent radices.

De pomiferarum arborum remediis. CAP. III.

APVD antiquos Agriculturæ ſcriptores, tum ad morbos arborum pomiferarum quoſdam, tum ad optimam fœtificationem remedia nõnulla deſcribuntur. Nos ne alibi requirantur, quæ hic deficiunt, noſtriq; Pomarii arbores, vt fœcundiores floridioreſq; ſint, apponere non pigebit. Scribit Paxamus, Vnicuiq; arbori propria quædam cura ſeorſum conuenit, eam verò, quæ omnibus ſimul generatim congruit arboribus, non relinquam. Si ablaqueatis quibuſcunque arboribus radices ſimul & truncos vetere vrina humana, vel pecorum lotio perfuderis, vegetæ & vberes adoleſcent. Sunt qui radices bubulo felle linunt, quod, vt volunt, à vitiis ſatam arborem vindicabit. Didymus aſſerit omnem arborem iuuari fabarum aut aliorum leguminum paleis aut aceribus frumenti circumpoſitis. Tradunt ſuccum herbæ, quę ruſticis polypremnos appellatur, caudicibus illitum arbores à noxa defendere

&

& largiorem edere fructum. Vt verò arbor sterilis fructum ferat, Zoroastris extat experimentum. Subcinctus, & crine in nodum obtorto, arreptaque bipenni cum indignatione ad arborem accedito, eam excisurus. Obuiam autem veniente tibi quopiam, eiusq; excisionem deprecante, & tanquam futuri fructus fideiussore, videaris persuasus esse & eius causa arbori parcere: & de cætero abunde fructũ dabit. En Græcæ vanitatis exemplum. Africanus autem ait: portulacam, & tithymalum probe contusa, & mixta truncis oblinito. Omnes autem arbores copiosiorem fructum ferent, si ipsarum radices columbino fimo obleueris. Ne flores, aut folia abiiciant arbores, ex Quintiliorum placitis hæc deprompsimus. Circumfossis radicibus palearum fabacearum aqua temperatarum, magnæ quidem arbori octo congiorum mensuram, paruæ verò non minus quàm duos congios circumiice, sic de cætero curabuntur. Ne verò fructum perdant, Sotionis hæc extant experimenta. Lolium quod in frumento reperitur, euulsum simul cum radicibus plurimum è terra, quando iam pinguescere incipit, & in coronæ figuram formatum, si trunco arboris circundetur, fructum producet arbor, perficiet, eumque non abiiciet. Si cancer, hoc est πάγουρος, trunco circumligetur, vel si truncum plumbo amplexus fueris veluti corona, fructum plantæ non abiicient. Item si radicem circumfoderis & perforaueris, cuneumq; ex corno immiseris, & terram aggesseris. Quidam nudatis radicibus crassissimas ex ipsis, & maximas diffindunt, & in fissuram duri lapidis silicis videlicet fragmentum immittunt, deinde obligant, & terra accumulata rursus obruunt. Continet etiam fructus lapis perforatus sponte naturæ, repertus & in arboris ramum iniectus. Polium herba suspensa fructum etiam continet. Democritus asseuerat, neque arboribus, neque satis quibuslibet noceri posse à quibuscunque bestiis, si fluuiatiles cancros, vel marinos quos Græci παγούρους nominant, nõ minus quàm decem fictili vasculo in aqua missos tegas, & sub dio statuas, vt decem diebus sole macerentur, postea quæcunque illæsa volueris esse aqua diebus alternis perfundas, dum solidius quæ operatus fueris adolescant. Florentinus demõstrat, quomodo arbores à vermibus non lædantur. Rubricam Lemniam, & origanum cum aqua terito, inde radices illinito, & scyllam in circuitu plantato. Si pineos paxillos in ambitu arborum defixeris, vermes corrumpentur. Omni arbori stercus suillum vino dilutũ iniectum ipsam à vermibus illæsam conseruat, vt ex Didymo colligi poterit. Si arboris radices taurino felle obleueris, arbor neq; cito senescet neque vermes producet. Arbores à vermibus non infestabuntur, si denudatis radicibus columbinum fimum circumcirca induxeris. Plinius scribit. Pomiferis quæ germinant, nec fructum ferunt, fissa radice inditur lapis, fertilesque fiunt: cæteris arboribus ægris, fæcem vini, ac lupinum circa radices earum seri.

Aqua, quæ lupini decocti circumfusa, pomis prodest.

De futuræ vbertatis, & caritatis fructuum prognoſticis.

CAP. IIII.

ET ſi Aſtrologiam agricolis vtilem ſuperioribus libris in arborum plantatione, ac ſeminum iactu indicauerimus: nunc non minus in futuræ abundantiæ, vel fructuum inopiæ prognoſticis pernéceſſariam iudicamus, cum quicquid in terris naſcatur ſtatis eueniat cœlorum curſibus, vt non temere Theophraſtus ſcripſerit, annum fructificare non tellurem. Nos primum prognoſtica, quæ è cœlis, inde quæ ex aere, demum, quæ è plantis ipſis eueniunt, conſcribemus, quæque cognitu facillima fuerint etiam ignaris agricolis: relinquemus ea, quæ peritis mathematicis cognoſcuntur. Diophanes Græcus ait, Caniculæ ortum fieri illuceſcente vigeſima die Iulij menſis, obſeruandumq; eſſe cum eius exortus fiat, in qua cœli domo Luna reperiatur, nam (præter alia ſignificata) ſi in Libra fuerit, fructuum arborum foris lignoſum putamen habentium abundantia erit. Si verò in Geminis, omnis fructus vbertas maxima. Zoroaſtes verò ait obſeruãdum eſſe primum tonitru ſingulis annis, quod poſt Canis ortum contingit, in qua ſcilicet Zodiaci domo reperiatur Luna. Nam ſi in Libra, fructuum omnium corruptionem. In Capricorno abundantiã. Identidem in Aquario nunciabit. Præterea conſiderandum eſſe ſtudioſè præcipit, qua ſigniferi circuli ſtatione Iouis ſtella peragretur. Nam ſi in ariete ſteterit, campeſtria magis fructum ferent: in Tauro, erit lignoſorum fructuum feracitas. Idem in Geminis. In Cancro verò aſperi loci magis fructiferi. In virgine ſupplicandum eſſe pro fructibus. in Sagittario & præcoces, & ſerotini fructus optimi erũt, medij verò vitioſi, omneſq; arbores fertiles. In Capricorno campeſtria fructifera erunt, lignoſi fructus abundabunt, ſupplicandumque erit ne glacie, & ventis lædantur fructus. In Aquario venti commodi erunt lignoſo fructui. In piſcibus vitioſi venti nuces exurent. Plinius ex veterum placitis hæc profert. Aquilam in Italia exoriri ad XIII calend. Ianuarij. Nec patitur naturæ ratio quicquam in ſatis ante eum diem ſpei eſſe certæ. Si verò interlunium incidat, omnes hybernos fructus, & præcoces lædi neceſſe eſt. Tria nanque tempora priſci fructibus metuebant, propter quod inſtituerunt ferias, dieſque feſtos: Rubigalia, Floralia, Vinalia. Iidem Floralia tertio calend. Maij inſtituerunt ex oraculo Sibillæ, vt omnia bene defloreſcerent. Hunc diem Varro determinat, ſole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo ſi in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges, & omnia, quæ florebunt, lædi neceſſe erit. Reliqua nil ad fructus attinent, iccirco omiſimus ſuis in locis dicenda. Nunc ad ea prognoſtica accedemus, quæ non è ſtellis ſed ex aeris habitudine cognoſci poſſunt, & ſi hæc ex illis proueniant, quia nobis euidentiora, facilius dignoſci poſſunt. E decenti arborum germinatione facile fieri poteſt fructuum prognoſticon. Prima enim germinatio videtur eſſe quaſi compendium futuri prouentus, cuius vbertas, aut inopia in aeris clementia, aut ſæuitia repræſentatur. Felix arborum germinatio (inquit Theophraſtus)

ſtus) ex opportuna hyeme cõtingit: hyems illa commoda intelligitur, quæ borealium imbrium, niuium, ac frigorum ſine gelu vbertate pollebit. Exhauſtæ enim fœtibus arbores tantundem reponendum alimenti quærunt, quantum ſubtractum eſt ex præterita fœtificatione, ſed ſeruato opus eſt, atque cocto, vt ſuccos optimè ad partus, & ad germinationem vertant. Alimentum imbrium copia largitur: hyems verò cohibet, vt ſeruet & concoquat, per totam arborẽ expandat, neceſſe eſt: ſed non prius id expedit, quàm ipſum alimentum coquatur, & quaſi in vtero geſtetur temporis ſpatio, quantum ſatis ſit, quod nunquã fiet, niſi frigus vehemẽtius adiuuerit. ob id aquilonios imbres accedere iuuat; auſtrinis verò humeſcũt arbores, & laxatis partibus euocant ſuccos, vnde imbeciliores redduntur. Tempeſtiui omniũ imbres hyberni notantur, mox qui germinationẽ antecedunt, nam lætius germen agitur: tertium obtinent locũ, qui poſt defloreſcentiam acciderint, pabulũ namq; conſummationemq; fructibus præſtant, hi verò, qui poſt quã fructus conualuerunt ſequuntur fructus aut defluãt faciũt, aut infirmiores deterioresq; præ nimia humiditate reddantur: omnium peſſimi, & ex toto inopportuni, qui circa floris exortũ eueniunt. omnia namq; imbecilliora redduntur, & omnia aut certe plurima pereunt aut decidũt rubigine aut nimio humore; & quæ reſiſtunt, deterius florent. Plantis verò quæ ſerò ſuos maturãt fructus, maioriq; alimento, cõcoctioneq; frui deſiderãt, ſeræ pluuiæ opportunæ ſunt, vt viti, punicæ, & oleæ. Nocturni imbres præſtant diurnis: fit enim vt plantæ humore potiri amplius poſſint cum ſol nõ protinus illũ conſumat: & tutius ſic quoq; agitur. Niuis multitudo magnopere prodeſt, vt ſenſim colliqueſcens dilabatur, ita & terra fermentari optime poteſt, calore circũ occluſo, atq; coercito. At ſi hyems ſera eſt, intẽpeſtiuus ille tepor, alieno natus tempore, diuturnus eſſe nõ poteſt, vindicantia inde frigora ſuperuenientia, arbores feſtina germinatione occupatas corrũpunt, nondũ enim firmi fœtus, ac ſolidi mitẽ aerem, & indulgentẽ exoptant, quo adoleſcere poſſint, & inter ſua initia infirmiſſimi ſunt. Quod autẽ imbecillũ eſt, nutricis eget ſedulitate. Rectè igitur Vertũnus bene precatur Pomonæ apud Ouidiũ.

Sic tibi nec vernum naſcentia frigus aduret
Poma, nec excutiant rapidi florentia venti.

Nec minus quàm hyemis conſiderãdæ ſunt flatuũ iniuriæ, & incommoda, nam nõ minus hæc illis arbores infeſtant, vnde flatuũ ratio conſideranda eſt. Aquilonij (ex Theophraſto) flatus auſtrinis præſtãt, pelagici terrenis & occidui exortiuis, quia frigidiores ſunt, ex toto enim frigidi flatus cõmodiores calidis ſunt, niſi germina aut flores prouenire inceperint: nã tunc adurunt. Venti qui contra temporũ qualitatẽ ſubueniunt optimi ſunt, vt hyeme calidi, æſtate frigidi ſpirent. Si flatus aut calidus, aut frigidus nimis ſpiret, vehemẽtius ſylueſtres laborant, nuper germinibus editis, enimuero vterq; partũ labefacit, & interimit, ex quo ſeræ hyemes ſylueſtribus infeſtiſſimæ ſunt. Sed vnus, idemq; ventus vni noxius, alteri vtilis eſt, quibuſdã Fauonius, multis Aquilo, aliis Auſter,

qui plerumque omnibus infestissimus existit, & præcipuè florentibus arboribus, vt natum sit adagium: Immisi floribus Austrum, id est, mihi ipsi mali causam dedi. Quod Virgilius in Bucolicis expressit,

Eheu quid volui misero mihi? Floribus Austrum
Perditus immisi.

Superest ex floribus, & germinibus diuinatio. Arbores enim alterutro luxuriantes scilicet fructu aut germine, altero minus fœcundas esse oportet. Cuius causam Theophrastus reddit. Quia natura vtriq; parti minime satisfacere valet, sed necesse est absumere alteram, vt alteram faciat. Pars enim, quæ absumitur in frondes, & ramos, intercipitur fructibus. Sed priuata ficus, & vitis albæ natura est: nam cùm germinibus luxuriant, largioris fructus prouentum promittunt. In cæteris quod satis fructuum præstiturum sit, id neque excedere, neque deficere in germinando oportet. Optima arborum deflorescentia, optimam fructuum copiam prænunciabit, oportet enim flores, quos fructus sequuntur, antea bene cecidisse. Vnde Ouidius in fastis,

Si bene floruerint segetes, erit area diues.
Si bene floruerit vinea, Bacchus erit.
Si bene floruerint oleæ, nitidissimus annus.
Poma quoque euentum temporis huius habent.

Sed Plinij verba afferam, quæ super huiusmodi re à Theophrasto mutuatus est. Tempestiua frigora plurimum arborum firmitati cōferunt, & sic optimè germinant: alioqui si blandiantur Austri, defatiscentes, ac magis etiam in flore. Nam si, cum defloruere, protinus sequantur imbres, in totum poma depereunt. Illa sunt noxia frigora, quæ septentrionibus aut præposteris horis fiunt. Hyemem quidem Aquiloniam esse omnibus satis vtilissimam. Imbres verò tunc expetendi euidens causa est, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amissione languidas naturale est auide esurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam esse hyemem, vt absumpto partu arborum, sequatur protinus conceptus, id est germinatio, ac deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Quinimo si plures ita continuentur anni, etiam ipsæ moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna est in fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes serenas optandas non pro arboribus vota facit. Vota arborum niues diutinas sedere. Causa non solum quia animam terræ, euanescentem exhalatione includunt, & comprimunt, retroque agunt in radices, verùm quod & liquorem sensim præbent, purum præterea leuissimumque, quando nix aquarum cœlestium spuma est. Ergo humor ex his non vniuersus ingurgitans diluensque, sed quomodo sititur distillans velut ex vbere alit omnia, quæ non inundat. In maiore parte orbis cum præcoces excurrêre germinationes euocatę indulgentia cœli secutis frigoribus exuruntur. Qua de causa serotinæ hyemes noxiæ syluestribus quoque, quæ magis etiam dolent vrgente vmbra sua, nec adiuuante medicina, quoniam vestire teneras

meras intorto ſtramento in ſylueſtribus nō eſt. Ergo tempeſtiuæ aquæ hybernis primum imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus eſt cum educāt poma, nec protinus, ſed iam valido fœtu. Quæ fructus ſuos diutius continent, longioresq; deſiderant cibos, his & ſerotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiuſq; arboribus diuerſo modo deſiderantur, aliis alio tempore maturātibus. Quapropter iiſdem imbribus quędam lædi videas, alia iuuari, & in eodem genere ſicut in pyris. Alio die hyberna quærūt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidem omnia deſiderent. Non omittemus & Beritij prognoſticon ex ſcylla. Inquit enim. Scyllæ flos virgæ ſpecie naſcens, & non cito marceſcens, fertilitatē fructuum & anni portendit.

De malo medica, ſiue citrio, eiuſq; generibus.
CAP. V.

FRVGIFERAS noſtri Pomarij arbores enarraturus, vnde nam exordiar, niſi à fœlici arbore illa, quæ Medica dicta eſt? quæ tum ſua dote, tum pulchritudine, & tot generum fœcunditate nobilis, tum etiam, quia à nullo, vel paucis priorum memorata ſit, totoq; hoc noſtro Neapolitano tractu nulli ſint horti, nullæ ædium feneſtræ cum teſtaceis vaſis, vel penſilibus hortulis, qui hoc genere arboris referti non ſint. Integrum librum de ſe ſcribi meretur, vt verè hortorum decus, ac ædium illecebra dici poſſit.

Sed ad Poetarū fabulas tranſeamus. Higinius in ſuo aſtronomico ex Phe- *Fabulæ de* recide ait, Iunonem cum duceret Iuppiter vxorem, terram inueniſſe ferentem *citrio.* aurea mala cum ramis, eaq; Iunonem admiratam petiiſſe à terra, vt in ſuis hortis ſereret, qui erant vſque ad Atlantem montem, cuius filiæ cum ſæpius de arboribus mala decerperent, Iuno dicitur ſerpentem ibi cuſtodem appoſuiſſe vaſto corpore, qui ab Hercule interfectus à Iunone inter duas Arctos collocatus eſt. Athenæus etiam ex Aſclepiadis rerum Ægyptiarum libro ſcribit, tellurem edidiſſe nunciato Iouis & Iunonis coniugio malum illud. Ouidius Atlantem fingit hos hortos mœnibus cinxiſſe, cùm ei Themis prædixiſſet futurum Iouis filium, qui ab eis poma diriperet.

Tempus Atla veniet, tua quo ſpoliabitur auro
Arbor, & hunc prædæ titulum Ioue natus habebit.
Id metuens ſolidis pomaria clauſerat Atlas
Montibus, & vaſto dederat ſeruanda draconi,
Arcebatq; ſuis externos fructibus omnes.

Sed fabulæ inuolucrum Plinius aperit his verbis: Ibi Heſperidum horti. Affunditur huic æſtuarium è mari flexuoſo meatu, in quo draconis cuſtodiæ inſtar fuiſſe nunc interpretantur. Amplectitur intra ſe inſulam, quam ſolam è vicino tractu aliquanto excelſiore, non tamen æſtus maris inundat. Solinus verò aliquanto clarius. Nam de hortis Heſperidum, & peruigili dracone ne famæ licentia vulneretur fides, ratio hæc eſt. Flexuoſo meatu æſtuarium è mari

fertur, adeo ſinuoſis lateribus tortuoſum, vt viſentibus procul lapſus angueos fracta vertigine mentiatur. itaque quod hortos appellauere circundat, vnde pomorum cuſtodem interpretantes ſtruxerunt iter ad mendacium fabulandi. Sed hæc inſula ſinuata finibus aluei recurrentis & in quibuſdam æquoris ſpiris, vel ſpatiis ſita præter arbores oleaſtri ſimiles, & aram ſacram Herculi aliud nihil præfert, quod propaget memoriam vetuſtatis. Alij autem Herculem ab Euriſteo Argiuorum rege ad dicta mala auferenda miſſum & monitum dicunt, non poſſe Heſperidum mala colligere, ni Atlantis ope iuuaretur, ipſumque ideo ad Atlantem perueniſſe, cœlumque pro eo tuliſſe, atq; ita mala interfecto dracone in Græciam detuliſſe. Ex quo Aratus in Engonaſin ex Feſti Anieni tranſlatione.

Nam dura immodici memorant ſub lege tyranni,
Amphitryoniaden primæuo in flore iuuentæ,
Qua cædunt medij longe ſecreta diei
Heſperidum veniſſe locos, atque aurea mala
Inſcia, quæ lenti ſemper cuſtodia ſomni
Seruabat, carpſiſſe manu poſtquam ille nouercæ
Inſaturatæ odiis ſerpens victoris ab ictu
Spirarumq; ſinus, & fortia vincula laxans,
Occubuit.

Sed M. Varro in ſuis libris de agricultura aliter interpretatur. Aurea enim mala ſecundum antiquam conſuetudinem capras, & oues intellexit. Græci enim vna, & eadem voce oues, & pomũ ſignificant, hoc eſt τὸ μῆλον, & has Hercules in Græciam ex Africa aſportauit. Nonnulli aurea mala Veneri conſecrata aſſerunt, non niſi ob eorum pulchritudinem.

Vires mali medicæ. Sed de eius dotibus ſcribere aggrediamur. Malum hoc igitur maxime ſalutare eſt, & aduerſus exitiale medicamentum præſentaneum remedium eſt. De quo genere Theophraſtus, Pomum ſi inter veſtes ponatur inoffenſas conſeruat. Vtile etiam ſi quis lethale venenum hauſerit: vel ad oris ſuauẽ ſpiritum: quippe ſi quis interna pomi in iure, aut aliquo humore concocta in os expreſſerit, digeſſeritque, ſuauem halitum reddet. Ex quo Plinius. Cõmendandi halitus gratia Parthorum proceres eius grana eſculentis incoquunt. Et veſtiariis quoq; interiecta à tinearum offenſis maxime vindicat, nec alia arbor laudatur in Medis. Refert Athenæus ab Ægyptiorũ magiſtratibus maleficos quoſdam damnatos, vt feris exponerentur, antequã in locum deſcendiſſent in quo ſupplicia pendere ſolebant, in itinere cauponam quandã obuiam eorum ſortis miſertã, quæ ipſa edebat citria dediſſe eis, qui ea recepta deuorauerunt, nec multo poſteà beſtiis, & aſpidibus demorſi illæſi reperti ſunt. Præfectus rogans militẽ, ſi quidpiã ediſſent, aut bibiſſent, retulit, citriũ ex integra ſimplicitate donatum. Poſtridie iubet vni præberi, alteri denegari, qui comederat demorſus nihil incõmodi paſſus eſt, alter illato ictu confeſtim interiit, factoq; frequenter periculo,

culo, tandem inuentum est exitiali medicaméto præsenti esse remedio. Quod si quis iis verbis fidem non habeat, consulat fidelē, veracemq; Theopompum Chium, qui magnam expendit pecuniam ad exactā historiæ huius disquisitionē, qui duodequadragesimo suarū historiarum volumine, Clearcū Heracleotā Ponti tyrannū narrat multos veneno necasse, populumq; gratā huius medicamenti potionē non ignorasse. Celebratū est & à Poeta Georgicorū libro,

Media fert tristeis succos, tardumq saporem
Felicis mali: quo non præsentius vllum,
(Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ,
Miscueruntq herbas, & non innoxia verba)
Auxilium venit; ac membris agit atra venena.
——— animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.

Nicander in alexipharmacis μῆδον, id est, Medum malum vocat. Theophrastus quia hoc pomum non nisi apud Persas & Medos nasci voluit, patrio nomine μηλέα περσικὴ, & μηλέα μηδικὴ vocauit. Pamphilius verò (Atheneo authore) poma quædam Hesperidū vocari tradit, quę diis etiā apponi cōsueuissent apud Lacedæmonios. Bonum odorem habere hæc & esui apta non esse, & à Romanis κίτρον dici. Aristocrates, μῆλα ἑσπερικὰ, & etiam περσικὰ dici. Diphilus author est citria ab aliquibus, κοκκωμήλεα vocari solita. Aristophanes grammaticus, ὀξύμηλα ab acido sapore vocitari, & ἄδρυα περσικά. Æmilianus ait Iubam Mauritaniæ regem in suis de Libya commentationibus scribere, pomum hoc apud eos μῆλον ἑσπερικὸν nominari, inibiq; ab auri similitudine χρύσεα μῆλα dici. Phanias Eressius cedrum, & malum citrium appellari. Dioscorides μηδικὰ μῆλα, & κεδρόμηλα & à latinis citria dici. Galenus malum medicum amplius vocari negat, citrium duntaxat ab omnibus dici. E Latinis verò M. Varro Libycam citrum dici ait. Plinius nomine sumpto à regione illi contermina Assyrium malum vocari dixit. A Palladio dicitur Citrus, Citrius, & Citreum. Macrobius ex authoritate Cloatij, & Oppij eandem esse probat citream malum, & persicam. Cedrum, & citrium dicitur ob diuinam odoris fragrantiam, quasi cithyon, odoramentum diuis libandum. Itali *Cedro*. *Nomen.*

Duplex est genus: alterum, quod ouatam, alterum quod rotundam refert speciem. Ex ouatis primum de Citrio dicemus. Est inter citria genus vnum, quod pomum affert, vt maris, & fœminæ genitalia, aliáve corporis membra tam affabrè ficta ostendat, vt admirabilem simul, & iucundissimam inspectionem intuentibus præ se ferat; quod genus & planta & pomo ab aliis differt. *Genera.*

Nos adductā à Theophrasto delineationem afferemus, nam vt Athenæus refert ad nostram citrum referri potest. Folium eius Adrachnes intercurrentibus spinis, vt in pyro, & oxyacātha, sed læuibus, infestis, mucroneq; validis. Pomū non estur, sed ipsum & arboris foliū odore pollent, qui trāsit in vestes vnà cōditus, arcetq; animaliū noxas. Arbor ipsa omnibus anni tēporibus fœcunda, *Descriptio.*

& superfœtans, aliis decidentibus, aliis subnascentibus, aliis maturescentibus. Flores soli qui velut erectam in medio colum gerunt fœcundi creduntur, qui verò ea carent infructiferi habentur. Perpetuo floret, & ob peculiarem quam sortitur potentiã percoquit. Sed Athenęus alia apponit, quę in græcis latinisq; libris desiderãtur, nos apponemus, vt ea suis locis reddi possint. Habet folium ferè simile lauro, adrachnę, & nuci iuglandi. Dioscorides autem pomi formam innuit ouatam, vtrinque acutam, rugis caperatam, colorem auri, suauem odorem alioqui grauem, semen pyri. Plinij verò de Theophrasti sententia verba sunt. Folium eius est vnedonis intercurrentibus spinis. Pomũ ipsum aliàs non manditur, odore pręcellit foliorum quoque, qui transit in vestes vnà conditus, arcetq; animaliũ noxia, arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadẽtibus, aliis maturescentibus, aliis verò subnascentibus. Tentauere gentes transferre ad sese, propter remedij præstantiã fictilibus in vasis, dato per cauernas radicibus spiramento: qualiter omnia transitura longius: sed nisi apud Medos, & in Perside nasci noluit. Alibi verò de eodẽ fructu sic ait, Citreis odor acerrimus, sapor asperrimus. Nos autem sic describimus. Fragili assurgit termite, prona terrã petit, ni fixis hastis incubet. Folium oblongum, circumdentatum, perforatumque. Flores nitidi postremo limbo purpurascẽtes, modici odoris. Frondis perpetuum decus, nitida viriditate hilarique, oculos maxime alliciens. Fructus nullis inferiores, odore fragranti, & plusquàm iucundo, duplici colore distincti: virides primum, demum auri micantes colore. Semen potius ipsius pyri, quàm eius seminis speciem repræsentat. Apud nos operi topiario accommodatissima, cùm eius rami flexiles, sequaces sint, in testudines fornicatur, leni vmbra ambulacra, & hortorum attegias opacans, duciturq; in omnes formas, turres, tentoria, nauigia, cæteraque quæuis simulachra vestiendo eleganter mentitur.

Cœlum. Plinius citria in calidis prouenire scripsit.

Loca. Palladius calidis locis, sed irriguis, & maritimis maxime, quibus humor exundet gaudere ait. Sed si quis hoc genus, vt in regione frigida nutriatur, extorquet, loco vel parietibus munito, vel in meridianã partem verso disponat hanc arborem. Sed hybernis mensibus tectam stramine velet agresti. Vbi æstas refulserit, aeri arbor nuda, & secura reddatur. Asserit Martialis apud Assyrios pomis hanc arborẽ non carere, quod ipse in Sardinia, & in territorio Neapolitano in fundis suis cõperit, (quibus solum, & cœlum tepidum est, & humor exundans) per gradus quosdã poma sibi semper succedere, cum maturis se acerba substituant, acerborum verò ætatem florentia consequantur, orbem quendam cõtinuę fœcunditatis sibi ministrante natura. Florentinus. Hęc arborum sola iuuatur Austro, & Aquilone læditur. Planteturloco contra Septentrionem parietibus munito, vel in meridianam partem verso. Cæterum hybernis mẽsibus tegetibus, aut sportulis tectã velet. Ea stirps vt suapte natura tenerior, si paucã glaciem experiatur, cõtabescit: quare diuites, & qui dant operã genio,

extor-

extorquent sub fornices concameratos ad solem spectantes, & inibi propter parietem conserunt & copioso rigant humore. At vbi æstas affulserit, fornices apertos sole sinunt illustrari, & eius tepore foueri; appetente verò hyeme retectas arbores stramine velant.

Theophrastus tribuit ei molle, vdum, nec valde tenue solum. Palladius terram rarioris naturæ. Pontanus in suis Hesperidum hortis, Solum.

——— *Putres glebæ, quæq; æquora rastris*
Molle sonent, fluidumq; facile admissura liquorem.
Nec mihi displiceat salebrosi glarea ruris,
Quæq; solo tenui gracileis imitatur arenas,
Si modo sæpe fimo spargas, si pronior vnda
Diluat ipsa super, lætusq; instillet & imber.

Apud nos, etsi solo quocunq; proueniant, lætiora tamen pingui, infirmiora verò arenaceo, & argilloso, & debili, vt croceas frondes producant, sicuti homines, qui morbis torquentur. Potius valles, & plana loca, quàm colles cõcupiscunt, sed loci in maris prospectu, quiq; abundanti humore exudant, optimi sunt. Tale erat Mauritaniæ littus, vbi Hesperidum auriferos hortos antiqui posuerunt, talis est etiam Pausilypus mons noster in afflatu oræ maritimæ, vt lucorum amœnitate, & pomorum perenni fœtura neutiquam inquilina videatur, quæ magnitudine, & odore cæteris præponi possit. Surrentinus item mons, & Amalphæa littora, vbi fœcunda lætissimaque citreta conspiciuntur, vt non amplius à nobis Hesperidum horti desiderari possint. Hîc etiam Palladius agens citriorum cultum primus ipse Italiæ demonstrauit. Sed Cisalpina Gallia citriis caret, ob contrariam cœli solisq; qualitatem.

Semine seruntur. Theophrastus, Semen detractum vere sulcis seritur diligentissimè cultis, rigatur quarto, aut quinto die, adulta transfertur vere, seritur & fictilibus vasis dato radicibus spiramento per cauernas, vt palma. Palladius Martio mense seminium debere fieri docet. Terram in duos pedes fodies, cinerem miscebis, breues areas facies, vt vtrinque per canales aqua discurrat. In his areis palmarem scrobem manibus aperies, & tria grana deorsum acumine verso iuncta constitues, & obruta quotidie rigabis. Citius procedent, si beneficio aquæ tepentis vtaris. Natis germinibus semper proxima herba runcetur. Potest hinc trima planta transferri. Nos serenda grana grauiora, maiora, & illæsa seligimus, & ex perfectioribus pomis. Poteris si libet scrobem trium, vel duorum pedum altitudine excauare, & pingui iniecta terra tria seras semina, vbi enatæ fuerint plantulæ, tollito infirmiores, vt quam reliqueris vegetior fiat, atq; iniecta humo plantæ incrementa sequare, ne transferre sit opus; idq; in aliis plantis facere poteris. Satio.

At si transponendæ sint plantæ, siue è seminario, siue densius satæ fuerint, Theophrastus vernum tempus præfigit. Florentinus verò serendas esse ab autumno vsq; ad vernum æquinoctium. Palladius, In spatio non desiderat in-

terualla maiora, nec aliis arboribus annecti debet. Scrobium altitudinem ſerendiq; modum elegantiſſime noſter Pontanus deſcribit,

Sed tamen & ſcrobibus modus hic erit, vt neq; in altum
Deſideat nimis, vt quantum radice profunda
Hæſerat, hoc paulo iaceat plus, eaq; lacuna
Hauriat vt ſolitos imbres, madidumq; fluentum.

Plinius plantam propagine naſci dixit. Quod ſi cui cordi fuerit, ita fieri poſſe docebimus, præſertim cum perpetua fruticatio ab imo crure pullulet, & circa, vt ſæpiſſimè hoc modo apud nos citreta reſtituantur. Vbi flagellum videris felici matre natum, circa crus arboris, ramum incuruato, terra coopérito, & optimè calcato: poſt ſecundum, vel tertium annum, vbi radices rectè emiſiſſe conieceris, recidito à matre, & tranſplantato. Sunt qui curuaturam, quæ ſub terra cooperitur, per longitudinem findant, & lapidem indunt, exinde enim maximam radicum copiam naſcituram promittunt. Si verò vis fictilibus vaſculis propagare, traiecto per vaſis fundum ramulo, pulla terra repleto, calcato, arboriq; adalligato, ne ventis agitetur, aquam continuo inſtillato, vbi hoc blandimento radices feciſſe exiſtimabis, præcidito ab arbore.

Palladius docet ramum non amplius ſeſquipede immergi debere, ne putreſcat. Anatolius, Rami duo extrema in ſcrobiculo pangi debere, & obrui; ſurſum à fornicato flexu tumeſcentem germina præbere.

Idem, ramum qui flecti recuſet, in caput reponendum iubet, quod verò craſſius fuerit, ſurſum emineat, & cucumeris cinis iniiciatur. Palladius claua ſeri commodius poſſe, quæ ſit manubrii craſſitudine, longitudine cubitali ex vtraque parte leuigata, nodis, & aculeis reciſis, ſed integra ſummitate gemmarum, per quas ſpes futuri germinis intumeſcat. Diligentiores & fimo bubulo adlinunt vtrinq;, quod ſummum eſt, vel marina alga veſtiunt, vel argilla ſubacta partis vtriuſq; extrema cooperiunt, atq; ita in paſtinato ſolo deponunt. Sed calidiſſimis regionibus per Autumnum ponuntur clauæ. Frigidiſſimis Iulio, & Auguſto poſitas & quotidianis rigationibus animatas ipſe vſq; ad poma, & magna incrementa produxit. Pontanus poſt ipſarum plantarum putationem,

Tum fragmenta lege, & ramos ſecerne valenteis,
Obliquosq; infige ſolo, tamen vt capite extent.
Stipitis aut truncum, gladioq; & falce dolatum
Infode, & in tenui nudatum contege ſulco.
Continuo ingentem vicino ex amne paludem
Elice, diluuioq; comas immerge ſalubri.

Nos autem qui temperatis degimus regionibus Martio, & Aprili deponimus, Maio nanque deglubuntur clauæ, & iam intumeſcentes oculi emittunt germina. Luna creſcente eliguntur rami nitidi, craſſitudine manubrii vel pollicis, longitudine bipedali, atque in terram defiguntur ne maior ſemipede

pede extet, tenuior pars, quæ in terram defigitur, non obliquè ſed rotundè iuxta nodum recidatur, ex quo radices ſperantur. Rami defodiuntur bini, vt ſi alteri non adoleſcent, alteri non deſint, ſi ſimul bini enati fuerint, poſt annum infirmiores eruantur dextra, ſiniſtraq; manu alteros deprimente, ne vtrique euellantur.

Talea, Palladio authore, & gracilior, & breuior eſſe poteſt, quæ ſimiliter, vt claua mergatur, ſed palmis duobus ſuperſit, claua omnis obruitur, eodem tempore, quo claua.

Arbor ipſa ſua natura tenella frigoribus, & caloribus maximè obnoxia eſt: *Cultus.* nam ſi glaciem experiatur, ſiderata contabeſcit, ſi calorem, exareſcit. Sed contra damna congelantis & incaleſcentis cœli hæc ſunt adinuenta remedia. Hyeme ſtramentis, & cratibus tegatur, vel lauri, & cupreſſi à ſeptentrionali parte plantentur, quæ cum hyeme perpetua vireant coma à ſeptentrionalibus ventis eas defendant; vel viuam calcem, & fimum cruri arboris obiiciant, vt eorum calore foueatur. Palladius citrium iuuari credit, ſi cucurbitæ proximè ſerantur, quarum vites etiam combuſtæ vtilem citri arboribus cinerem præbent. Florentinus etiam iuuari putat cicum ſitę cucurbitę flagellis, quippe quę naturali quadam vi inſiſtente à frigorũ iniuriis illud vindicant. Cucurbitarum combuſtæ vites citri radicibus cinerem præbent vtiliter inſpergendum. Contra verò æſtiuos calores poſt ver plantæ irrigandæ ſunt ſole occidente, vel nocte intempeſta, maximè enim tunc arbor imbre inſpergi auet, & abundè humore expleri. Gaudet & fimo ſaturari ex ſuillo, humanoq; ſtercore, ac lotio, gaudet & coriorum præſegminibus, ac ſoleis, ac tabo corruptis catulorũ corporibus. Palladius, Niſi quæ arida ſunt, rariſſimè debemus abſcindere. Sed ſi acciderit plantam in frondem luxuriare, ferro eſt eius luxuries compeſcẽda. Planta formanda eſt, vt in conũ aſſurgat, vel ſi topiario operi deſtinatur, vinculis à teneris obedire condiſcat. Id tamen præmoneo, ne id Euro, vel Aquilone flantibus fiat, inde plagas cera conteges, ne caloribus, vel frigoribus ſint obnoxiæ. Rami pondere grauati, ne in terram procidant palis ſunt fulciendi.

De inſitione hæc Palladius habet. Inſeritur menſe Aprili locis calidis, Maio *Inſitio.* frigidis, non ſub cortice, ſed fiſſo trunco circa radices. Inſeritur & pyro, vt quidam volunt, & moro, ſed inſiti ſurculi qualo deſuper omnino muniendi ſunt, vel fictili vaſculo. Sed Auguſto irriguis locis etiam citri arborem pleriq; inſerunt. Quod etiam libro de carminibus ad Paſiphilum non tacet,

Nec non & Citrii patiuntur mutua rami
Pignora, quæ grauido cortice morus alit.
Pomaq; paſturi blando redolentia ſucco
Armatis mutant ſpicula nota pyris.

Ait Florentinus, Quin etiã ſcitu dignum ſuccurrit, quod arbos citri ſterilis erit, quæ beneficio inoculationis coaluerit: eadẽ non ſub cortice ſed fiſſo trũco more vitis inſeri debet. Præterea ſi rubra citri poma naſci voles, ſurculum

moro inserito, & malum rubrum dabit, & vice versa, & vtraque arbor fructū feret. Inseritur & punicæ malo. Diophanes, Citria malus cum tenui libro vestiatur, ait, vix subter cutem recipit inoculationem, nam post coalitum emarcebit, quod sæpius probauit, quod si fructum pariat, in cedromela degenerabit. Didymus in Georgicis suis rectè inseri in malum punicam tradidit: Et si malum inseratur in citrium, semper fructum ferre. Auicenna citrum in cidoneam inseri posse dixit, & in salicem insitam fructus semine carituros emittere, & in punicam mala producere rubicunda. Apud nos ad modum digitalis citri inseruntur. Cæditur cortex in circulum, & duorum digitorum longitudine exuitur virga, inde alteri virgæ eiusdem crassitudinis nudatæ, vt extremæ partium oræ coeant, imponitur (vt superius docuimus.) Inseritur inter lignum & corticem, & cum omnes citrorum species similes sint & cortice, & germine, inuicem dant, recipiuntq; surculos, & mutuo fœdere immutant fructus. Pontanus noster alium insitionis modum tradit, quo multi vtuntur.

Sunt qui diuersos ramos, sed cortice raso
Coniungant, stringantq; simul, quo glutine misto
Increscant æque, ac fixo mox stipite iunctos
Infigant pariter. Tum vulnus ritè coronent,
Et fallax opus admota tueantur ab arte,
Quo ramo ex vno, atq; vno de palmite fructus
Non vni veniant, sit honosq;, & gloria ruri,
Gaudeat insolito natura adiuta fauore.

Ars. Palladius vt maiora poma proueniant, continua fossione exhilarari iubet. Florentinus autem, Vbi fructus increscens degrauat, multa detrahi poma cōueniet, & pauca relinqui, sic altilia vegetiore proficient incremento, & in maiorem peruenient crassitudinem. pubescens autem malum fictili claudatur, nam per incrementa formam vasis accipiet, & vasis magnitudinem æquabit, vt ad eius magnitudinem pomum peruenire contendat, sed fiat foramen in vase per quod aer inspiret. Pomum id non mandi solitum Theophrasti ætate, nec Athenæi auorum memoria, vt idem Athenæus author est, cùm vt pretiosum quidpiam inter vestes tantùm deponi soleret, nec Plinii tempore. Vnde Palladius medullas eius acres in dulces mutare docuit. eius verba hęc sunt. Feruntur acres medullas mutare dulcibus, si per triduum aqua mulsa semina ponenda macerentur, vel ouillo lacte quod præstat. Aliqui mense Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita vt altera parte non exeat, & ex hoc humorem fluere permittunt, donec poma formentur, tunc foramen luto replent, sic quod est medium fieri dulce confirmant. Pontanus suis Hesperidum hortis docet idem,

Quo non ars penetrat? Palmes cædatur, & ipse
Crassior; in palmumq; cauetur, & vndiq; labris

In girum

In girum ductis, nec pollice crassius, illuc
Infer mella liquata, & grandi contege saxo,
Quod solem auertat. Postquam arida suxerit arbor
Inclusum humorem, & sitiens noua pocula gliscit,
Mella cauo immersans flauentibus imbue riuis
Rursus, & euacuam Thymbræo nectare cellam
Distende, ac latices humano è corpore fusos
Mollibus irrora radicibus. Interea ne
Neglige frondosas toto de stipite gemmas
Vellere, mosopius ni qua liquor implet, & ipsa
Labra trahunt dulcem mulsi de fronte liquorem.
Illas tu gemmas, illaq; & germina serua,
Et blandire manu, & ventorum auerte procellas,
Arce hyemes, funde Hyblæos & largiter amneis.

Et paulò post.

Sunt qui lecta manu, solerti & semina cura
Contingunt mulsa, Siculo aut madefacta liquore,
Postquam autem traxere ipsum ad præcordia rorem,
Sedaruntq; sitim medicato nectare, terræ
Infodiunt, & culta rigant, ea denique fructu
Iam referunt tenerum, quem quondam hausere saporem,
Quemq; & arundineo duxere è palmite succum.

Africanus scriptum reliquit modum, quo vel humanam, vel alterius animalis induet imaginem. Si gypso, vel luto siccescente hanc obduces, & mucronis acie bipartita, videlicet in anterius, & posterius dissecueris, vt & iterum aptè possint coniungi, post in figulina torrebis: cumq; pomum ad dimidium peculiaris incrementi peruenerit, iis formulis claude, diligenterq; vinculis adstringe, ne obuoluti pomi perauctu fictiles typi diuellantur. pomum siue pyrum, siue punicum malum aut citrium fuerit, breui has exprimet animalium effigies, quorum & habitum, & imaginem mentiri placet. Quod idem ex Florentino supra docuimus. Sed quomodo citria fructu perenni, ac prouentus onere semper grauentur, totoque anno sua arbore insideant, docet suis carminibus Pontanus,

Neve autem toto fructus tibi desit in anno,
Carpe manu partem, & plenis bacchare canistris,
Quæ reliqua est grandis finito gaudere volemis,
Confestim, qua parte dolet viduata, recentem se
Induit in florem, atq; implet spe diuite ramos.
Sic etenim alterno ditescet sylua metallo.

Si verò arbor vna diuersa poma diuersorumq; saporum afferat, noster idem Pontanus docet eleganter;

Qui diuersa quidem parua sed semina in vrna
Condat, & educens collo breuiore stolones
Subducatq́, arcetq́ manu, ac sub vincula cogat
Crescentes, hi tandem vno se stipite miscent,
Atque vno obducunt se cortice: neve flagella
Dilabi sinito, neu summa cacumina ventus
Diuellat, cera linito, aut diducat adulta,
Vnguine dum proprio corpus iunguntur in vnum,
Atque operit lentum sub eodem cortice gluten.
Postquam alta steterit radice in fossa, & opimum
Raptarit stirpes succum, mirabere poma
Plenaq́, grataq́, non vno tamen vna sapore.

Visitur Surrentinis in hortis genus citrii, quod ex artis mangonio productum existimo, quodque acris medullæ loco aliud citrium affert, eodem pediculo, quo continens, cortice, & integro citrio, quo nil mirabilius videri potest.

Conditura. Palladius de eorum conditura hæc habet, Citreum & in arbore potest per totum annum propemodum custodiri. Melius si vasculis quibuscumq; claudatur. Si velis poma legere, atque seruare, nocte luna latente debebis cum ramis foliatis carpere, & secreta disponere. Alii singula vasis singulis claudunt, vel gypso adlinunt, & opaco loco ordinata constituunt. Plerique in cedri scobe, vel in straminibus minutis, vel in paleis tecta seruãt. Sotion iubet pomum citri subacto gypso studiosè perlini, vt toto anni curriculo inoffensa integritate incolume ab omni vitio seruetur: eaq; non putrescere promittit, quæ in aceruis hordei fuerint obruta. Sed mirum proditur calido pane citriis superposito celerius putredinem concipere.

De limonibus malis. CAP. VI.

EX hac tribu alia & citriorum species, quæ ouatam etiam habet formam, sed ab eius odore, sapore, & qualitate maxime recedit, cuius Latini, Græciq; authores non meminerunt.

Nomen. Recentiori Latio mala limonia dicuntur. Neapolitani *Limoncelli* dicunt, à limone velut inflexo nomine.

Genera. Huius duplex genus, maius, & minus.

Forma. Maius, quod vulgò *Limoncello* appellatur, oblongo formatur ductu, ac protenso corpore citrium imitatur, & interdum magnitudine. Cortice constat non adeo crasso vt citrium, sed vberiori, & acriori succo. Colore ex viridi in luteum languescente. Fronde citrii, sed breuiori. Flore mali aurei, sed odore inferiori, floretq; cum eo. Sed id genus cultus, & insitionis mangonium in tantas digessit species, vt enumerare quis non facile queat. Aliud enim corticem, aliud medullam tam dulcem cõtinet, vt simul mandantur, aliud tam duro tegitur cortice, vt gestatum toleret, & longius asportari patiatur, aliud se-

mine caret, spadonium, aliud per longitudinem striatum, visendæ speciei, vulgò canaliculatum dicitur. Sunt quæ orbicularem formam referãt, sunt etiam, quæ ab orbiculari forma recedant. Minus Neapolitani *Limoncello picciolo* vocant, inter cætera huius generis acrium mala nobilius existit, citriorum malorum decus. Fronde nigra cuspidata, & minoris quàm arboris mali aurei. Succo cæteris acriori. Perpetua coma vulnificis infestisq; aculeis hispidatur. Flore semper nouo, semper fœtu auctum. Huius multa quoque sunt genera. Est inter ea genus vnum quod maius ferè æquat, agricolę insitionis arte effectum prædicant. Aliud est sine semine, est & aliud nuper nobis adinuentum, vt caro & cortex dum simul vorantur, os & fauces iucundissimo cinnamomi odore repleant: vulgò *Limoncello incannellato* dicitur.

Cœlum siue algens, siue æstuans planta non perfert, postulatq; assiduè irrigari æstate, hyeme tegenda est, ac manipulis stipanda, subtus fimo obruenda, ne vis illam Boreæ aut cœli adurat, nec nuda hyemi credenda, cùm cæteris plantis tenerior sit, & iniuriis magis exposita, ideo locis natura, vel industria ab iis tutis seruatur: vt sub præruptis Pausilypi collibus, & Surrenti, vbi semper læta, perenni fronde, ac fructibus onerata conspicitur. *Cœlum.*

Cultus idem qui superior, sed in minori specie maior cura adhibenda est. *Cultus.* Vnde ob dictas causas fictilibus vasis in fenestris asseruatur, coliturque: nam dum præ oculis habetur, quotidiano cultu non defraudatur.

Inseritur minoris magnitudinis genus citrium, vt odoratius, coloratius, & *Insitio.* maius fiat, & iterata insitione augebitur semper. Inoculatione proficit, sed quia spinæ impedimento sunt, quominus à surculis deglubantur gemmæ, ideo vel aliquot mensibus prius deradantur, vel illi seligantur, qui spinis careant.

De malo aurea. CAP. VII.

IAM ad alias malorum medicorum species deuentum est, scilicet, quæ orbis formam retinent, ex iis principatum sibi vendicat aureum malum, vtpotè apud nos vulgarius, & magis obuium.

Ab aureo colore, quo rutilat, cùm maturuerit, multi sunt, qui putant malum aureum dici, atq; de eo intellexisse aiunt Virgilium, cum dixit, *Nomen.*

Aurea mala decem misi, cras altera mittam.

Vulgus narantium vocat. Hermolaus rantium putat ab æris colore, quasi randium vocari, hoc est fuluum. Quamquàm & à Neratio fortasse inuentore neratium dici potuit. Vel aranium quasi arianum à gente, est enim Aria, vt inquit Hellanicus, Persica quędã regio. Vel malum arantium ab Arantia oppido Achaiæ, quod & pomis fertile scribunt fuisse. Accedit quod Herculem mala Hesperidum Arantiam primum tulisse credunt, authore Pausania. at scholiastes Nicandri super versu illo in Alexipharmacis,

καρδάμιδος, μῆδόντε καὶ ἐμπριόεντα σινήπη. id est

Cardamifolium, Medum, ardensq; Sinapi,

Ait, μηδόντι, μῆλον δὲ τὸ μηδικὸν τὸ νεράντζιον. id eſt, malum medum, quod nerantzion vocant. Neapolitani *Citrangulo* dicunt, nimirum à citro deflexo nomine, quaſi citraginem dicas.

Forma. Apuleius negat eandem eſſe malum medicam, & citrum; cum citrus exigua ſit arbos, malus medica verò ingens, ac procero ſtipite & cortice, & foliis lauro ſimilis ſit, citro verò diſſimilis, cum folia multo maiora quàm laurus, eadéq; diuerſi coloris. Hanc Virgilius deſcripſiſſe videtur, cum cecinit,

Ipſa ingens arbos, faciemq; ſimillima lauro:
Et ſi non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis,
Flos apprime tenax.

Arboris cortex fuſcæ viriditatis. Folium nigrum, minus inter cætera odoratum. Flos albus, medio auro interlitus, odoratiſſimè inter id genus acria mala latè ſpirat, auidiſſimè ab vnguentariis quæritur ad varia odoramenta paranda, elicitur ex iis aqua, quæ non ſolum cæteras odore antecellit, ſed ad multa valet medicamenta. Mala ſunt rotunda triplici colore diſtincta, viridia primum frondes referentia, demum rutilant, matura fuluo nitent metallo, aucta ſemper fœtu.

Genera. Huius triplex genus, vnum dulce, alterum acre, tertium ab vtroque commiſtum: vt medii ſaporis ſit inter acrem, & dulcem. Inter ea alia mala, quæ ſuccoſa ſunt, alia, quæ minus ſucci habent. Color dulcis albicanti auro ſimilis, vel paleæ. Acris rubicundiori. Eſt & genus aliud, quod foris maris & fœminę pudenda indicat. Nam cùm cæteræ arbores caſu pomũ aliquod producant, eſt tamen genus, quod poma omnia huiuſmodi ferat. Eſt & genus aliud, quod & ſi foris humana genitalia effingit, duplicem habet intus ſpicarum ordinem, alterum in altero contentum, vt nihil ſpecioſius videri poſſit. Eſt & genus aliud cuius ſpicæ aliæ dulcem, aliæ acrem referunt ſaporem in eodem malo. Horum omnium generum Neapolitana pomaria plena ſunt.

Cœlum & ſolum. Frigidiores cœli tractus, quàm cæteræ, hæc arbor ſuſtinet, cum magis robuſta, & ruſtica, minus commodam humum, ac negligentiam cultus patitur.

Satio. Seritur ſemine, idemq; malum reſtituet dulce, vel acre, maius, vel minus poſt decimum, vel duodecimum annum. At vbi aquarum copia ſuppetit, citius adoleſcit, vt in Stabiarum ſeminariis videre licet, vbi optima humus, & aqua abundat, vbi plantaria filiarum dotes appellant, non ſolum huius generis, ſed cæterorum malorum medicorum. Seritur & claua, ſed tardè adoleſcit, & continuis rigationibus adiuuatur ob ieiunam corticis ariditatem.

Cultus. Poteſt & quocunque ſuæ ætatis tempore tranſplantari, quod nulli ferè arbori contingit, imò iuueneſcit, & ſic videtur quodámodo perennitatem ſortiri. Sed ſatam oportet primo, vel ſecundo anno rigationibus adiuuari: quod arundinibus excauatis, vel fictilibus tubis fiet commodè, vſq; ad radices defixis,

vt maximis in Canis ardoribus illæ refrigerari possint. Sed hyeme in gelicidiis obturentur, ne frigus penetret fibras.

Inseritur Maio mense inter corticem & lignum, sumatur surculus ex arbore, quæ pomum producat, quod minora semina intus contineat: ea enim sunt optima, non autem te decipiant eæ, quæ maius pomum producant: nam id ex soli vbertate, & arboris iuuenta potest prouenire. Sit surculus ex parte, quæ ad Aquilonem vergit, vt cum in meridianam trunci partẽ inseueris, vel ab Aquilone tutam, meliorem nactus locum, lætius germinet. Inseritur etiam aptè per infoliationem. Inseritur hæc arbos in citrum, & optime coalescet. Sed sit insitio sub terra, vel si super terram fuerit, adulta planta transferatur, & terra obruatur, nam cum citrus fragilis, & tenella sit, & parua arbor: si insitionis coalitus supra terram fuerit, male sustinet ventorum concussionem. Sunt qui eam inserant in aquifolium, & ilicem, eisq; arboribus insita frigidis in locis viuit, seq; magis contra variantis cœli iniurias tuetur. *Insitio.*

Extat apud nos, vt diximus, genus vnum mali aurei, quod malum affert, cuius dimidia pars dulcis, altera verò acris. Casus fecit commistionem. Erant rami duo, quorũ vnus insitus dulcia ferebat mala, alter acria: cùm transplantandæ arboris daretur occasio, ac per medium secaretur, vt mos est in plantandis huiusmodi arboribus iam vetustis, incidit sectio in insitionis locum, cumq; germina proferret, ex vtriusque cortice acris, & dulcis vnum prosiluit germẽ, quod huiusmodi mala protulit: itaque arte id effici poterit, si huiusmodi mala producere cordi fuerit. *Ars.*

De Limone. CAP. VIII.

NON longe à prædicti mali forma recedit mali medici species, quam Neapoli vulgus Limonem vocat. Arbor surgit ramosa, contorta, formaque limonium malum iam dictum imitatur, magnitudine verò, & folij colore, latitudineq; aureum malum. Fructus in iuuenta in longum produci, in senecta verò in orbem contrahi videtur. Spicæ intus malorum limoniorum formam imitantur. Vmbilicus foris protenditur, non intus, vt in aureo malo, & totum genus acuminatis fastigiis hispidatur, perpetuaque fronde comante. Fructus magnitudo malum aureum superat. Et si aliqua ex arbore poma decusseris, hæres fraterni lactis lætius augebitur. Succo repletur admodum acri, & ingrato. Foris herbaceo viret colore, in vltima maturitate croceo. Cute non adeo crassa, vt malum aureum, vel citrium. Id genus igni admotum, sensimq; recoctum rorem instillat foris, quo Neapolitanæ puellæ ora lauant, & nitorem inducunt.

De Poncerio. CAP. IX.

EST & aliud acrium citriorum genus, orbiculata facie, quod poncerium dicunt, ducto nomine à pomis cereis, vel citriis. Folio maioris limonij. Flore mali citrij. Duplex genus, aliud paruo, aliud prægrandi turgens volemo,

vt melonis magnitudinem ſuperet, vt vix illa quis poſſit circumplecti, cortice craſſo pollicem æquante, puluillis & torulis rugoſis papillatim extuberante, & dulci, vt cum carne ſimul mandi poſſit. Ferunt id littora Surrētina, & Amalphæa, quamuis minori copia, quàm ſupradicta genera. Noſtri legitimum vocant. Aliud genus eſt parua contentum forma, noſtri ſpurium, vel noſtrate dicunt, acriori ſapore. Eſt præterea aliud genus, quod mala fert inſipidiora, & à pharmacopolis propter condituram deſideratur.

De pomo Adami. Cap. X.

POSTREMVM genus à priori tam parum differt, vt ſint, qui ab eo nil differre putent, ſed non ad iam antedicti magnitudinem creſcit, limonem verò æquat, cortice non admodum craſſo, pallido, è latiore baſi in rotundiorem conum turbinatur, vertice obtuſo, & quaſi vmbone depreſſo, & inæquali, fiſſuris quibuſdam apparentibus, proinde ac ſi dentibus demorſum eſſet: ſuccoſa ei, & acida medulla, ſed eſt etiam dulci. noſtrate vulgus *Pomo di Adamo* appellat, in quo morſum noſtri protoplaſti conſpici dicit, atque ob ſuam pulchritudinem ex terreſtri paradiſo delapſum. Nobis pro deliciis potius habetur, quàm vſui ſit.

De malo cotoneo. Cap. XI.

DIXIMVS de pomiferis arboribus æterna coma pubeſcentibus, nunc ad eas, quibus decidua eſt, & primum ad malorum cotoneorum hiſtoriam deſcendamus, quam nō iniuria cæteris præferimus, cùm Glaucides Athenæo referente, omnibus præferri velit, quæ, vt Columella ait, non ſolum voluptatem, ſed etiam ſalubritatem afferunt. Plutarchus in præceptis cōnubialibus ex Solonis iuſſu ſcripſit, ſponſam non prius cum ſponſo concumbere, quàm malum cotoneum deguſtaſſet, innuens primam gratiam, quæ ab ore, voceque ſponſæ demanat, bene compoſitam, aptam, & ſuauem eſſe oportere. Et idem in problematis author eſt, primos complexus nil triſte, aut iniucundum habere debere. Ex quo Plinius. Omnia iam & virorum ſalutatoriis cubilibus incluſa, ſimulachris noctium conſciis impoſita. Phylarchus, Athenæi authoritate, prodidit cotonea mala ſuo præſtanti odore letalium venenorum vires retundere, & vehemētiam eorum hebetare. Addit Pharicum præſens alioqui venenum in patina poſitum adhuc illa vel eorum ſalgamam olente, ignauum fatiſcere, languidumq; à peculiari natura viribus exhauſtis deſciſcere, illoſque incolumes & illæſos remanſiſſe, quibus illud venefici propinauerant, compertumque tandem hoc eorum relatu, qui venenum vendentes ita ſe habere deprehenderunt. Mirum eſt, quod multi referunt, ſi mulier prægnans cydonia mala eſitauerit, illam induſtrium infantem, atq; ingenioſum eſſe parituram.

Nomina. Theophraſto στρούθιος μηλέα, & κυδώνιος μηλέα dicitur. Hermon ex Athenæo, codymala nominari aſſerit, & ſi Polemon floris ſpeciem eſſe voluerit. Philemon

mon in rebus ruſticis στρουθιόμηλα vocat, Nicander Thyaticus mala cydonia ſtruthia dicit appellari, ſed ex ſententia Athenæi errat. Pollux æſtiua mala vocat. è Latinis Cato primus mala cotonea vocauit, & ſtruthea, itemq; M. Varro. Cydonia Plinius ex inſula Creta aduecta narrat. Q. Serenus ex Cydone Cretæ oppido.

Aut quæ primum Cydon Crateis miſit ab oris.

Macrobius ex Cloatio cotonium dici. Virgilius cana mala vocat,

Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala.

Columella ſtruthia, & cydonea. Palladius cydonia habet. Itali *Cotogno.*

Theophraſtus videtur duo cydoniorum genera facere, cotoneum, & ſtrutheum, ſatiuum ſtruthium, ſylueſtre & peius cotoneum, quod ex illius ſemine ſatum hoc naſcitur. Dioſcorides ſtruthia vocat, quæ magna quidē ſunt, ſed minus vtilia: cotonea ſunt parua, rotunda & odorata. Alcmon ait ſtruthiū minoris magnitudinis eſſe, quàm codymalū, vt recitat Athenæus, & ſtruthiū minoris eſſe magnitudinis, & minus ſucci habere, & minus auſterū eſſe, & concoctu facilius, ex hybernis verò cydonium magis auſterum. Columella tria cydoniorum genera facit, ſtruthia, chryſomeliana, & muſtea. Plinius ait, Plura eorum genera. Chryſomela, inciſuris diſtincta, colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora, noſtratia cognominata, odoris præſtantiſſimi. Eſt & Neapolitanis ſuus honor. Minora ex eodem genere ſtruthea, odoratius vibrant, ſerotino prouētu, pręcoci verò muſtea. Strutheis autem cotonea inſita ſuum genus fecere Miluianū, quæ ſola ex his vel cruda manduntur. Sunt præterea parua ſylueſtria, à ſtrutheis odoratiſſima, in ſepibus naſcētia. Nos ita diuidemus ex his. Primum in ſylueſtre, & ſatiuum. Sylueſtre eſt paruū, inciſuris criſpatur, à ſtrutheis odoratiſſimum, quod in ſepibus naſcitur: apud nos *Cotogno ſeluaggio.* Satiuum genus in tria diuidemus cum Columella; Chryſomelianū, Strutheum, & Muſteum. Chryſomelianum inciſuris diſtinctum, colore ad aurum inclinato, à Theophraſto, & Dioſcoride arbitror cotoneū appellari. Hoc genus à cōpreſſa mali effigie, ſeſſilis rotunditatis malum, Neapoli *Melo cotogno* vocant. Muſteum, quod primum prouenit, magis dulce, minus odoratum, minorique lanugine caneſcens: à Theophraſto, & Dioſcoride videtur ſtrutheum nominari: magnum enim eſt. Hermon, ex Athenæo codymala nominari ait. κώδεια apud Græcos etſi papaueris caput ſignificat, pro capite tamen ponitur, & pro orbiculato: nam videtur hoc genus humani capitis inſtar tumeſcere. De eo genere ſic Plinius. Candidiora noſtratia cognominata, odoris præſtantiſſimi. Eſt & Neapolitanis ſuus honor. Neapolim ex Veſuuio trilibria veniunt. Tertium genus ſtrutheum, quod minoris quidem magnitudinis, ſed odoris maioris, colore aureo, medio habitu. Ideo Alcmon minoris magnitudinis, quàm codymalum eſſe dicit. Minus ex eodem genere odoratius ſpirat. Hîc vtraque ſpecies à turbinata pyri figura *Pero cotogno* dicitur.

Genera.

Theophraſtus de cotoneorum odore loquens ait, Eorum odor validior eſt, Deſcriptio.

quæ terrena magis quibuſque aquoſa vis admiſcetur, qua per vetuſtatem exareſcente, quodam temporis ſpatio vibrant odorem. Dioſcorides diuerſis in locis ita illud deſcripſit. Arborem habet arbuto non diſſimilem. Fronde pingui ſolanum ſomniferum imitatur, quod aliqui halicacabon appellant, & capparem, effigie verò ſaluiam. Plinius hæc habet. Poma proxima amplitudine pineis nucibus, incuruatos trahunt ramos, prohibentq; creſcere parentē. Et alibi. Citreis odor acerrimus, ſapor aſperrimus quadamtenus & cotoneis. Nos ita deſcribemus, & ſi notior ſit, quàm vt debeat deſcribi. Arbore cōmuni ferè malo ſimili, niſi quod infra illius magnitudinem ſubſidet. Flore albo, vel ex albo purpuraſcente, ſylueſtris roſæ figura. Folio anguſto ab ima parte albicanti. Pomo tenui lanugine pubeſcenti, cuius figuram ſupra deſcripſimus.

Cœlum. Palladij verba hæc ſunt. Amant cydonij locum frigidum, humectum. Si in tepido ſtatuuntur, opus eſt illis rigatione ſuccurri. Ferunt ſtatum mediocris ſitus, inter naturam frigoris, & caloris, & in planis, & in decliuibus proueniunt, tamen magis inclinata, & deuexa deſiderant. Arianus ait, teſte Athenæo, Egregia naſci poma in Sydunte Corinthi pago.

Solum. Etſi aliis indictum, ſolum tamen pullum, & pingue ei ſtatuimus: (tale eſt Octauianus pagus in Veſuuio poſitus, vbi optima naſcuntur cydonia, & ferè trilibria,) quia in ſicco, vel macro, vel exiguus, vitiatuſque, vel fructus nullus naſcitur.

Satio. Semine ſeri poſſe: ſed fructus degenerare Theophraſtus prodidit: cùm è ſtruthei ſemine mala cotonea proueniant. Ex quo Plinius, Cotoneum ſemine ſatum degenerat, inquit. Palladius quomodo plantis ſerenda ſit, docet his verbis. Cydoneis ſerendis plerique tempora diuerſa dixerunt, tamen mihi vſu compertum eſt, in Italia circa vrbem menſe Februario, vel inchoante Martio plantas cydoniorum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe adeo feliciter, vt ſæpe ſequentis anni fruge gauderent, ſi poſitæ maioris ſtatus fuiſſent. Locis ſiccis, & calidis extremo Octobri, vel Nouembri inchoante ponantur. Ita ponendæ ſunt largæ arbores cydonij, ne alteram quatiente vento ſtillicidium tangat alterius. Dum minor eſt, vel quando ponitur, iuuetur ſtercore, maior verò cinere, vel cretæ puluere ſemel toto anno radicibus miſſo. Plinius, Tempus plantationis poſt mediam hyemem in idus Februarias. Didymus ait, eodem tempore, & modo plantari debere, quo pyrum & ceraſum. Dixerat autem pyrum poſt mediam hyemem vſque ad ver eſſe plantandam. Palladius, ſerunt, inquit, aliqui cacuminibus & talea, ſed tardus eſt in vtroque prouentus. Plinius, Surculos abſciſſos ſerere, hoc primum ſepis cauſa factum cotoneo depacto, mox & culturæ. Sed apud nos ſeminibus ſeri deſitum eſt. Plantis tota hyeme plantatur, cacuminibus verò frequentius, ſed ſolo humecto pingui, & paſtinato, in Surrentinis vineis cùm vites propagantur, eadem in ſcrobe virgas cotoneorum ponunt, mox radicatas tranſplantant.

Cultus. De eius cultu hæc habet Palladius, Rigandæ ſunt quoties cœleſtis negatur infuſio.

infusio. Circumfodiendæ sunt locis calidis Octobri mense, & Nouembri, frigidis verò Februario & Martio. Nisi enim circumfodiatur assidue aut steriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandæ sunt, sicuti probaui, & à vitiosis omnibus liberandæ.

Palladius, Mense Februario cydonia inseruntur melius in trunco quàm in cortice. Recipiũt in se surculos propè omnis generis, punici, sorbi, & omnium malorum, quæ meliora producunt. Inseruntur autem nouellæ arbores, quibus succus est in cortice. Si maior est circa radicem, melius inseretur: vbi cortex, & lignum beneficio soli adhærentis humescit. Quòd nulli arbori inseri possit, testatur his carminibus. *Insitio.*

Cum præstet cunctis se fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hospitio.
Roboris externi librum aspernata superbit,
Scit tantum nullo crescere posse decus.
Sed propriis pandens cognata cubilia ramis,
Stat contenta suum nobilitare bonum.

Sed mense Martio dixit, Cydoniam Martio inseri: Et Ianuario ostendit, sorba Aprili inseri in cydonio. Et Septembri, tuberes in cydoniam inseri, mense Ianuario vltimo, vel Februario, surculus mirabiliter proficit cydonio insitus. Plinius tuberes inseri in malo cotoneo dixit. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere miluianum, quæ sola ex his vel cruda manduntur. Diophanes scriptum reliquit, Cydonia & caprificus omnem arborem suscipiunt, quæcunque ergo voles in his inserito. Damascena prunus cotoneæ malo impacta coalescit. Cotonea oxiacanthæ cõsortium nõ aspernatur. Pyrus inseritur in cydoniam. Cotonea malus, & caprificus arboris cuiuscunq; consortium ineunt, nec vlli surculo denegant hospitium. Anatolius author est, malum inseri in cotoneo, fieriq; ex cotoneis mala pulcherrima, vocata apud Atheniẽses melimela. Tarentinus verò pyrũ in malum cydoniam inseri. Nos autẽ Ianuario mense mespilum in cotoneam inseuimus & optimè apprehendit. Pyra superba, quæ vulgo *Moscarelle* dicuntur, inseruntur in cotoneam, & optima poma proueniunt, omnisq; generis pyra, colore, odore, & magnitudine insignia.

Palladius. Poma in his & cito matura, & maioris incremẽti assiduus humor efficit. Democritus cotoneum cuiusq; animalis effigiem repræsentare promittit: si in formulis insculptis clausum adolescet. *Ars.*

Palladius ait. Si arbor ægra est, amurca aquæ æqualiter admista radicibus debet affundi, aut calx viua temperata cum creta, vel resina locularis pici liquidæ mista trunco arboris adlini, vel ablaqueatæ arbori circa radices imparis numeri poma cydonia pro magnitudine eius ponenda, & obruenda firmantur, quod annis singulis factũ custodiet à vitiis: sed arboris longæ derogabit ætati. *Morbi & remedia.*

M. Varro conditiua mala in loco arido, & frigido supra paleas posita seruari rectè putat, & in pensilibus iunctis. Columella de malorum conditura hæc *Cõditura.*

habet, Multi eadem ratione, qua granata, in ſcrobibus vel doliis ſeruant cydonia. Nonnulli foliis ficulneis illigant, deinde cretam figularem cum amurca ſubigunt, & ea linunt mala, quæ cum ſiccata ſunt in tabulato, frigido loco & ſicco reponunt. Nõnulli hæc eadem in patinas nouas ſicco gypſo ita obruunt, vt altera altera nõ contingant. Nihil tamen certius, aut melius experti ſumus, quàm vt cydonia maturiſſima integra ſine macula, & ſereno cœlo decreſcente Luna legantur, & in lagæna noua, quæ ſit patentiſſimi oris, deterſa lanugine quæ malis ineſt, cõponantur leniter & laxe, ne collidi poſſint: deinde cum ad fauces vſq; fuerint compoſita, vimineis ſurculis ſic tranſuerſis arctentur, vt modice mala comprimant, nec patiantur ea, cum liquorem acceperint, ſubleuari, tum quamoptimo, & liquidiſſimo melle vas vſq; ad ſummum ita repleatur, vt pomum ſubmerſum ſit. Hæc ratio non ſolum ipſa mala cuſtodit, ſed etiam liquorem mulſei ſaporis præbet, qui ſine noxa poſſit interdum dari febricitãtibus, iſq; vocatur melimeli: ſed cauendũ eſt, ne quę in melle cuſtodire volueris, immatura mala condantur, quoniã cruda ſi lecta ſunt, ita indureſcant, vt vſui nõ ſint. Illud verò, quod multi faciunt, vt ea diuidant oſſeo cultro, & ſemina eximant, quod putent ex eis pomũ vitiari, ſuperuacuũ eſt, ſed ratio, quam nunc docui, adeò quidẽ certa eſt, vt etiã ſi vermiculus ineſt, nõ amplius tamen corrumpantur mala, cum prędictũ liquorem acceperint. Nam ea mellis eſt natura, vt coerceat vitia, nec ſerpere ea patiatur, qua ex cauſa etiã exanimum corpus hominis per annos plurimos innoxiũ conſeruat. Palladius verò, Legenda ſunt matura cydonia, quæ hoc more ſeruantur, vel inter binas tegulas poſita, ſi luto ex omni parte claudãtur, vel ſi defruto incoquantur, aut paſſo. Alij, quæ maiora ſunt fici foliis inuoluta cuſtodiunt. Alij tantum locis ſiccis reponunt, à quibus vẽtus excluditur. Alij canna, vel ebore in quatuor partes diuiſa ſublatis omnibus, quæ in medio ſunt, in vaſe fictili melle obruunt. Alij in melle ſic integra dimittunt. In quo genere cõdiendi ſatis matura deligũtur. Alij milio obruunt, vel paleis ſeparata demergunt. Alij plenis vino optimo vaſculis mittunt, vel vini, & defruti ad ſeruãda cydonia æquũ corpus efficiunt. Alij doliis muſti mergunt, atq; ita claudunt, quod odoratũ reddit & vinum. Alij in patina noua ſicco gypſo obruunt ſeparata cydonia. Democritus verò lecta cotonea doliis muſti mergit, atq; ita claudit, quod & odoratius vinũ reddit. Fæce vini mirũ in modũ ſeruantur, aut fictile nouũ iis malis aſſignatur, operculoq; picato in vini dolio claudũtur, ſic tamen, vt fluitent: ita recentia teneri promittit, & vinũ, in quo enatant, odorem bonũ contrahere; aut in floccis, tomentóve mundo ciſtis diſpoſita cõduntur. Itidẽ diu in ſcobe demerſa cuſtodiuntur: quippe ſcobis ariditate defenduntur. Nec ſecus in ſtraminibus minutis, vel paleis obruta cõponuntur. Sed in domo nõ recondenda, vbi reliqui fugaces fructus, vel alij quoq; teneri reſident: ſiquidẽ hos ſuo acerrimo ſapore labefactantia vitiant, ſed maximè vuas in vicino ſitu iacentes marcore cõficiunt. Nonnulli foliis integunt, deinde argilloſum lutũ, aut cretam figularẽ cum pilis ſubigunt, & ea linunt:

nunt:

nunt mala; quæ cum in sole siccata sunt, in tabulato reponunt. Cumq; postulabit vsus, fracto luti tegmine, coronea qualia fuerant indita inuenientur. Alij hordeo obruũt, alij doliis musti mergũt: atq; ita claudũt. Plinius. Cotoneis interclusis spiramentũ omne adimendũ, aut incoqui melle ea, immergíve oportere. Sunt qui cotonea cera põtica illita melle demergãt. Dicuntur mala cydonia melle condita etiã melimela, quasi melle parata. Vnde Martialis in Xeniis:

Si tibi Cecropio saturata cydonia melle
Ponentur, dicas hæc melimela licet.

De Malo. CAP. XII.

NVNC de malo dicemus, à quo fructus omnes mollis cutis nomẽ capiunt. M. Varro ex malo apibus præberi cibum, ex quo conficiant ceram, & mel dixit. Malum amorem significat & Veneri dicatum est, fortasse quod in iudicio, quando cæteris deabus pulchritudine prælata fuit à Paride, malo donata fuerit. Philostratus in imaginibus, quatuor esse amores ait, duo qui se inuicem malis petant: duo sagittis: quam rem ita interpretatur, quod principium amoris poma mittat: sagittæ verò amorem perficiant. Id indicat elegans Platonis epigramma, quod sic vertit Bentinus.

Malo ego te ferio, tu si me diligis, illud
Suscipe, me imperti & virginitate tua.
Hoc fieri si posse negas, hoc suscipe malum, &
Quam pereat paruo tempore forma vide.

Ad id etiam Theocriti versus spectant in Bucolicis.

Appetitur malis caprarius à Clearistide
Propellens capras, & suaue quid occinit illa.

Ad quos versus Virgilius in suis Bucolicis allusit.

Malo me Galatea petit lasciua puella,
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Ex iis veri amoris, & prolificæ fœcunditatis natũ est hieroglyficũ argumentum: vnde in veteri numismate Iuliæ præ Augustæ & Agrippinæ Augustæ Claudij Imperatoris vxoris, Neronisq; matris Venus ipsa cum malo cernitur. Homerus malum appellat aglaocarpum, in Odysseæ libro.

Egregio mali fructu, ficusq; suauis.

Quærit Plutarchus in Symposiacis, cur Poeta dignatus est hoc epitheto malũ decorare. Ex Tryphonis opinione dicit id esse facta cõparatione fructus cũ arbore, cum arbor parua admodum, & aspectu vili, fructum ferat pulchrum, & magnum. Aliorum verò authoritate in solo hoc fructu pulchritudinẽ omnibus conspici formis compositam. Nam contactu est instar violæ, vt nõ inquinet, & fragrantia oppleat tangentem. Saporem habet suauẽ, & olfactu, & visu iucundissimum, vt merito laudetur, quod vnà omnes sensus alliciat. Sed Empedocles ὑπέρφλοια μῆλα cur dixerit, ambigit Plutarchus: cum Philosophus non casu epitheta apponat. Grammatici dicunt ob vigorem, & esse quosdam de

Græcis, qui Phloo Baccho sacrificent. quoniam de omnibus fructibus in malo maximè vigor, & viror permanet. Vel cũ alij fructus foris cortice ambiantur (is enim phlœos est) id est tegmen in superficie habeant: solus mali cortex intus est glutinosa, & pinguis tunica, qua semen continetur, id verò quod esui foris est circa eam circumpositum, hyperphlæon, id est extra corticem situ appelletur. Non omittam notatu dignum illud de malis, quæ iumentis portatu grauia sunt, vel si pauca sint, siquidem vires (vt Lucianus in suo asino aureo ait, eorũ odoribus offensæ fatiscunt, vt ponderi minus pares sint. Remedium esse si prius edenda apponantur, aut vtiq; si ostendantur: quod etiã in sympofiacis Plutarchus sensit, bulimo corripi equos, & asinos, qui aut mala, aut ficos dorsuarij cõportarint, sed maiori dignũ miraculo remedium, quo ipsis, & hominibus quoq; succurratur. Exanimata ferè iumenta, extinctosq; penè deliquio viriũ homines obiectus panis reuocat. nanq; si pusillũ huius vorarint animantes, ex eo protinus cibo sese recolligentes roborantur, firmatæq; pristinũ iter prosequũtur. Macrobius ex Veranij verbis malũ inter felices arbores cõmemorat.

Nomen. Græcis arbor μηλέα, fructus μῆλον dicitur, Latinis arbor hæc malus, fructus malum. Italis *Melo*.

Forma. Mali descriptionẽ, vtpote vulgarem, hîc omitteremus, ni Theophrasti verba hinc inde dispersa de ea omisisse videremur. Inquit Philosophus. Assurgit itaque malus vnico caudice, ni exilitatis caussa, multiplici caudice illã diffundi sinamus. Confestim se in ramos spargit. Corticis læuore nitet. Peculiares nodos habet beluata facie sed pergrãdi vno, aliis circa eũ pusillis minoribus. Folio carnoso, oblõgo, mucronatoq;. Flore foliato, albicãti, supra fructũ insidente. Radicibus paucis, summæ telluri inhærentibus. Pomo corio tecto, figura oblongo, seminibus intus discretis, cõtinente tunica vestitis. Succo aquoso. Serotino pullulatu: primis nanq; frigoribus dat fructum. Ex annotinis surculis frugifera. Breuissima eius vita: sed præcocibus breuior, quàm serotinis: dulcibus, quàm acidis: sed vt cito occidit, ita celeriter crescit. Senescit citissimè, sed suo latere repullulat, & crescit. Sed Plinius discerptim, vt accepit à Theophrasto, ita descripsit. Arbor statim se in ramos spargens, eorumq; incõditus ordo. Cortice læui, in senecta rugoso, & cadenti. Foliis mucronatis, pluribus ex vno pediculo exeuntibus. Radice breui, & angusta per summa cespitũ. Fructus partes, quæ à sole, rubent. Succo aquoso, spumeo mala callo placent, odore acuto, serotino germine. reddit semen, præter præcocia, autumno, & quędã genera incipiente hyeme. Celerrime verò senescit, & in senecta deteriorẽ fructũ gignit. Nãq; & minora poma ꝓueniunt, & vermiculis obnoxia: quin & in ipsa arbore nascũtur. Vita eius breuis, ex his præcocibus breuior, quàm serotinis, dulcibus quàm acutis, senescitq; velociter, sed è radicibus repullulat. Materie fragili.

Genera. Multa sunt, quæ à scriptoribus malorũ genera describuntur, quæ nos nõ pigebit recensere; adiiciemus alia etiã nostri æui, ne huic arbori & nos ingrati videamur, quã maiores nostri tantorũ generum fœtibus fœcundarunt. Antiqua illa ge-

illa genera noſtris accommodabimus, quoad eius fieri poterit, neq; ignoro me opus difficile aggredi, cum illi tam ſuccinctè aliquorum hiſtoriam tetigerint, vt ad cognoſcendũ quibus nominibus his temporibus appellentur, Delio natatore opus ſit. Scimus tamen non defuturos, qui aliqua ex his emendent, alia adhuc reſtituant vt agriculationis ſtudioſi, curioſiq; voti compotes tandem fiant. Genera periiſſe nõ eſt philoſophi exiſtimare ſed in alia loca tranſlata ſecundum diuerſas regiones diuerſa nomina ſortita, nemo eſt, qui dubitet. Sed ad rem accingamur. Vniuerſum igitur malorum genus duplex ſtatuimus, ſatiuum & ſylueſtre. Sylueſtre genus in aliud caput differemus, vt minus hoc loco obſcuritatis pariat. Satiuum verò triplex facimus à tempore: nam inter ea ſunt, quæ præcocia, tempeſtiua, & ſerotina ſint atque vt nobis annus affert ita nos apponemus. Præcocia proximo ſequenti capite attingemus, vt clariora diſtinctioraq; ſint, quæ ſcribimus. Sed nunc tempeſtiua dicemus, ſcilicet quæ medio tempore matureſcunt. Eſt nobis mali genus vnum, quod etiamnum Neapolitano vocabulo carere ſemine oſtenditur, à Veſuuianis *Melo di paglia*, quia pondere leuiſſimum eſt, forma turbinata, carne alba, guſtu inſipido, vt nil boni habeat, niſi quod primum apparet. Id puto à Plinio ſpadoniũ dici. Belgæ ſpadonia vocant à conditione caſtrati ſeminis. Malum apud nos vulgo *Appione* dictum: quia quodammodo odorem noſtri, quod vulgus appium dicit, imitari videtur, ac magnitudine ſuperat, eſt rotunditate inſigni, colore albo flaueſcente, ſapore dulci cum quadam aciditate, magnitudine pluſquam media, longo ſeruatur tempore, quod pretioſum habetur: exiſtimarem eſſe epyroticum malum. De eo Dioſcorides hæc habet: Epyrotica, quæ Latine orbiculata dicuntur, ſtomacho vtilia, aluum ſiſtere & vrinam euocare. Athenæus aliquas addit notas. Quæ orbiculata dicuntur, cum ſuauiter ſtringant, habent dulcedinem, ita vt ſtomacho ſint vtilia. Plinius. Orbiculata à figura orbis in rotunditatem circumacti, hæc in Epyrum primum proueniſſe argumẽto ſunt Græci, qui epyrotica vocant. Palladius toto anno ſeruari poſſe ait, à Varrone, Columella, & Macrobio orbiculata dicta. Matureſcunt Auguſto mala, quæ ad nos Puteolis aſportantur, cortice toto rubro, vt cruore perfuſa videantur, ſapore dulci, in extrema maturitate, vt mora nigreſcunt, vulgò *Mela orcole* dicta: videntur mihi à Plinio deſcripta mala. Sunt quibus ſanguineus color origine ex mori inſitu tracta. Niſi fuerit aliud apud nos genus, cuius caro etiam intus ſanguine vel mororum ſucco tincta videtur: vt paſtinaca. Sed Plinii verba de Appiano malo tam perplexa obſcuraq; ſunt, vt quid ſibi velit non ſat intelligatur. Eius verba ſunt. Ergo habent originem à Matio, Geſtioq; & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo inſito ab Appio è Claudia gente Appiana ſunt cognominata. Odor eſt his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Sunt inter doctos, qui de ſolo Appio loqui intelligant, cum Claudius & Appius vnus itemq; fuerit, nec duo mala repererit: ſed magnitudo, quã Claudianis tribuit, Appianis aſcribẽda eſt. Sunt alii, qui duo mala deſcripſiſſe

dicant, ac Claudianum malum magnum, ac colore rubrum fuisse à Claudio inuentum qui familiæ cognomentum dederit, idemq; malum Appium insetuisse cotoneo, ex quo cotoneorum odorem acquisierit, non mutata magnitudine, nec colore. Si ita est: duo sunt apud nos mala, magnitudine, & colore paria, & preciosa, quorum vnum odorem seruat cotoneorum, alterum minimè. Quod odore caret, vulgò dictum *Melo rosa*. Id roseo colore perfusum est, mira teneritudine, & sapore, minimè fugax, pomum magnitudine media, vt facilè cũ cęteris de principatu certet, nec indignũ Claudii nomine: hoc Claudianum dicerem. Videtur idem malum Athenæi platanium esse. Inquit ipse. Platanium bonum habet succum, & facilè excernitur, at stomacho minus cõfert. quę notæ huic malo conueniunt, nam bonum succum habet, & facilè digeritur, & sua nimia dulcedine stomacho minus confert. Nam Dioscorides dulcia mala stomacho negotiũ facessere scribit. Sed illud quod me magis mouet, platanium nomen est, quasi rubrum dixerit: nam malum, quod ex platani insitione nascitur, rubrum prouenit, vt ex Diophane videbimus inferius. Sed putari nolim, dum vulgare *Melo rosa* pronuntio, id genus mali intelligi quod etiam vulgò apud nos *Melo rosa* dicitur, non admodum huic dissimile forma, sed odore tam pręstanti, vt dum manditur, fauces & palatum tam iucundissimo rosarum odore repleat, vt nil suauius desiderari possit: nam hæc mala rosea ab earum odore dicuntur, seruanturq; vsq; ad aliorum prouentum. Aliud verò mali genus, quod odorẽ cotoneorum seruat, Augusto maturescit, colore rubro, tenero, rotundo, magnitudine pari Claudiano iam dicto, apud nos vulgò *Melo appio rosso* dicitur, nam odorem vulgaris nostri appii retinet. Sed nostrum vulgare malum appium, quia videtur cognationẽ quandam cum antedicto habere, assererem tuto esse melapiũ Plinii: Is namq; paulò inferius subiungit, Cognatione melapia. Videlicet sunt etiã melapia cognatione sic dicta, quod similitudinem odoris cum appiano dicto retinent. Id apud nos principatum obtinet, odore cotoneorũ tam grato, vt eius cortices igni proiectæ domicilia maximo odore repleant, sapore tã grato vt nil gratius exoptetur. Callo corporis duro, vt possit in annum seruari, & etiam in duos, vectũ perdurat, vt trans maria veneat, colore cum maturuerit luteo, ægris innocuũ præbetur, vt prouerbio dicatur; omne malum, malum, præter appium malum. Tertium est apud nos genus appii, colore nigro, forma vulgaris nostri melopyri, etiam cognatione melapia, odore cotoneorum. Mala, quę Iunio supremo circa festum Diui Petri maturescunt, & ob id vulgò dicta *Melo di San Pietro*, superant cætera magnitudine, loco, quo flos exierat, tuberculum eminet, quo verò inhæserat ramo, crassiori orbe residet, oblongo ductu, vt mammarum modo tumeant, & cum eis similitudinem maximam habeant, existimarem esse Plinii orthomastica. Cuius verba sunt, A mammarum effigie orthomastica. Callo fragili, & tenero, ventorum flatu deturbata, nõ tam cito terram tangunt, quàm in partes plures dissiliant, colore rubro, mira suauitate cum aciditate quadam,

dam, & gustus teneritate, ita vt in ore frusta liquescant: sed vt fugientia, diu seruari non possunt, neq; ad æstatis exitum prorogantur. Serotina mala, quæ ad hyemem vsq; suam differunt maturitatem, asseruanturque per totum annum, Cato scantiana vocat, & inter conditiua ponit, & alibi, Mala scantiana in doliis, & alia, quę condi soleant. Columella, & Macrobius scandiana vocãt. Ex iis Plinius. Et quæ tradit Cato in doliis condi scantiana. Mihi videntur esse mala vulgò dicta *Oltramontane*, vel *de Cerrito*. Magna sunt, compressa, dura corporis cartilagine, pendent in arbore ad hyemem vsque, asseruanturque sine negotio vsque ad aliorum prouentum, idque insigne habent, quod maxime omnium condantur. Malum illud insignis candoris, ac rosei coloris, carne intus friabili, & si dura cartilagine cooperiatur, sapore non ingrato, quod nobis *Melo diece* dicitur, quia sola, vel pauca sunt, quæ ex eodem pediculo dena pendeant, dixerim esse Plinii mala gemella. Cætera (ait) e caussis traxere nomen germanitatis, cohærentia gemella, nunquam singula in fœtu. Quæ Plinius pulmonea vocat, quod stolide tumeant, retinent adhuc pristinum nomen, nam vulgò *Mela polmonare*, aut *Mela di stoppa* vocant, carne fungosa, pulmonis instar, sapore insipido, sanguineo foris colore, vel pulmonis magnitudine media, vsque ad noua absque cura seruantur, vt nil nisi id boni habeant. Plinius etiam mala serica à colore vocari ait. Ego potius syrica legerim, cum Columella prius syrica dixerit, & ex vocum affinitate facile in eius verbis mendum prorepsisse iudicarim, cum ipsemet syricum colorem ex Sandyce, & Synopide mixtis fieri dixerit, & ex eo minium sublini. Qui color visitur in nostris malis vulgò *Cannamele* dictis: videntur verò velut ex Synopide, & Sandyce coloribus tota perfusa, duro carnis callo, & compacto, vt si mordicus prehenderis, auellere nequeas carnem, & gingiuas comprimant, sapore tam dulci, vt à palato morosiore laborantibus fastidiantur. Si qui verò fuerint nasutuli, qui nostratia *Cannamela* vocata non esse syrica mala dixerint, recipiant fortasse nostrum vulgò dictum melopyrum. Malum id nigro est foris colore, vel magis fuliginoso ac longiori pediculo cæteris prædito, ob id melopyrum dictum, composito nomine ex malo, & pyro. Coniectura me mouet, quòd syrica pyra etiam à Plinio descripta (vt videbimus) sunt nigra foris colore, atq; huic malo simillima. Quę Plinius Sceptiana vocat ab inuentore Libertino, rotunditate insignia, ea ipsa vocat Athenæus mordiana, quę optima in Apolliniate agro nascuntur, qui Mordicus cognominatur, orbicularis similitudine respondent. Apud nos ea puto esse mala quæ *di Catalogna* dicimus. Nam magnitudine insignia sunt, & rotunda valde, dulcia, maturitate friantur, colliguntur ex arbore cum iam dictis vltramontanis, & reponuntur sed non diu seruantur. Malum quod vulgò Neapolitani *Melo cedrolo* vocant, quia cucumeris instar in longum protenditur, posuerim inter aphrotomela, cum sua austeritate mandi nõ possit, nisi domito maturitate succo, dũ asseruatur domicilia iucundo odore replet, colore est citrino, maturitate

friatur. Reliqua ab antiquis memorata, cum notas aliquas illis non addiderint, difficile immo impossibile videtur coniectari, quæ fuerint, nisi propriè diuinare velimus. Athenæus vocat setania, refertq; Africani Pamphilum meminisse. Cato quiriniana vocat, Columella Matiana, Sextiana, Pelusiana, Amerina. Plinius dicta à Matio, Gestio, & Manlio. Nunc autem nuperrime adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ petisia nominantur, patrias nobilitauere camerina, & græcula. Melofoliis folium vnum aliquando & geminum erumpit è latere medio. (& alibi, Iam & in pomo ipso, mali quodam in genere, parua mediis emicant folia, interim & germina.) Celerrime in rugas marcescunt pannucea: dacis vilissimis nomen, quamquam primis aduentu, decerpiq; properantibus: amerina maxime durant. Macrobius ex Cloatio malorum genera numerat: matianum, ogrannum, panunceum, quirianum, prosianum, scandianum, tibur, verianum. Horatius,

Picenis cedunt pomis Tiburtia succo.
Nam facie præstant.

Cœlum. Theophrastus frigidum locum malos concupiscere scripsit: quippe in Ægypto locis feruidis paucę admodum, vitiateq; sunt. Præterea in Ponto mali permultæ habentur, sed vernæ, & syluestres maiorem in modum: præterquam si quæ serotinæ. Ex quo Plinius scribit. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapeo vrbe, omni modo laborauit Mithridates Rex & cæteri incolæ sacrorum certè causa laurum, myrtumq; habere, & non contigit: cum teporis arbores abundent ibi, punicæ, ficiq;, iam mali & pyri laudatissimæ. Et alibi. Malum in montuosa subit. Et quæcunq; communia sunt montibus, planisque, maiora fiunt, aspectuq; pulchriora, in campestribus meliora materie, crispioraq; in montibus, exceptis malis, pyrisq;. Palladius ait frigido solo prouenire, si cœli tepor adiuuerit, nec in asperis & humectis sedem recusant. Anatolius frigidis locis & humectis gaudere ait.

Solum. Palladii de solo sententia hæc est. Amant pingue, & lætum solum, & cui humorem non tam rigatio, quàm natura suppeditet, & si in arena, vel argilla sit, rigationibus adiuuetur. mõtanis locis debent ad meridiem versæ constitui. Macrum, & aridum solum poma vermiculosa efficit, & caduca. Anatolius nigra gaudere terra scripsit. Apuleius solas malos etiam in aridioribus locis vehementer vberes prouenire experimentum docuit.

Satio. Suo fructu sata omnino poma degenerare, Theophrastus est author. Cato vt cupressos, ita & mala serere in seminariis docuit. vt iam vidimus in Sylua. Plinius ait. Ex semine autem quanquam dissimili, ea quoque, quæ & aliis modis seruntur vt mala, nanque eis pro semine nucleus, sed tarda prouentu, ac degenerantia, & insito restituenda, & vt cupressi sic malorum semina nutriri. Palladius, mense Februario & Martio mala seremus, (ait) si calida, & sicca regio est, Octobri, & Nouembri. Anatolius autem scribit. Mali duobus anni temporibus plantandæ sunt, vere, & autumno: sed locis quibus humorẽ natura

tura

tura non ſuppeditat, quando ſatæ poſt imbres, melius conualeſcunt. Plinius interualla deſcribit in pedibus nouenis, vel paulò amplius. Ramis etiam naſci poſſe, ſed raro Theophraſtus prodidit. Idem confirmat Columella dicens, Vltimis ordinibus vineti poterit (ſi quem tangit cura pomorum) in ea vineti fine, quæ ſubiacet ſeptentrionalibus, ne cum increuerint obumbrent, cacumina malorum depangere, quæ vel inſeras interpoſito biennii ſpatio, vel ſi generoſa ſunt, adulta transferas. Plinius. Stolones auelluntur arboribus, & cum perna ſua, partemq́; aliquam è matris quoque corpore auferunt ſecum, fimbriato corpore, & hoc modo plantantur mali.

Theophraſtus de eius putatione hæc habet. Malus minus recidi deſiderat, *Cultus* & quicquid ſiccum, & cortice tenui veſtitum; hæc enim reſecta, vehementer laborant: qua de cauſa manu his auferri præcipiunt, aut ferro perquam leuiſſime: periculum nanq; interitus propter vlcera imminet, quemadmodum radicibus vulneratis, cùm fodiuntur arbores deterioreſcunt, & ſæpe ægreſcunt, ac exareſcunt: ſic etiam vulnere partis ſuperioris noxam eandem his poſſe inferri credendum eſt, quam nequeant tolerare. Plinius. Eſt & quædam contuſio falcis hebetioris, quibus omnibus cauſis difficilius tolerant frigora, aut æſtus, quoniam in vlcus penetrat omnis à foris iniuria. Palladius autem, Nec exarari, nec effodi deſiderant. Iccirco eis magis prata conueniunt. Stercus ouillum tantum non exiguum quidem ſed libenter aſſumunt, vel ſi cineris pulueres miſceantur. Amant modeſtas rigationes. Putatio illis apta eſt, ſed maximè, vt arida, & male nata tollantur. Citius ſeneſcit hæc arbor, & in ſenectute degenerat.

Ait Cato. Mala inſeri oportet Luna ſilenti, poſt meridiem, ſine vento au- *Inſitio.* ſtro, inter lignum & corticē. Sed inſitio per ver, per ſolſtitium dies quinquaginta, & per vindemiā. Plinius ex Catone dixit. Inſeri autem Cato præcipit per ver, & poſt ſolſtitium diebus quinquaginta, poſt vindemiam, Luna ſitiente, hoc eſt ſicca, præterea poſt meridiem, ac ſine vento auſtro. Palladius autem, Malus omni generi inſeri poteſt, quo pyrus. Menſe Februario, Martio, & aliis, quibus pyrus inſeritur in malo, in pyro, in ſpino, pruno, ſorbo, perſico, platano, populo, ſalice. Dixerat autem in pyro etiam cydonio, & vt aliqui in punico ſed fiſſo ligno; & omni generi inſeri poteſt, vt etiā videbimus. In Iulio menſe autem emplaſtratione malus inſeri locis humidis me explorante proceſſit. Inſeritur etiam in prunum. Sed prunus eā degenerem reddit, & paruā. In ſe verò recipit tuberes, & meſpilum, vt ſuis idem ad Paſiphilum teſtatur verſibus,

Inſita proceris pergit concreſcere ramis,
Et ſociam mutat malus amica pyrum.
Seq; feros ſyluis hortatur linquere mores,
Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos, armataq; robora ſentes
Leuigat, & pulchris veſtit adulta comis.

Exiguam sorbum dulci distendere succo
Nouit, & ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare salignis,
Et gratum nymphis spargere flore nemus.
Robora thyrsigero platani concordia Baccho
Fœtibus instituit plena rubore nouis.
Illius insolitas miratur persicus vmbras,
Populeaq; ferunt candida dona comæ.
Mespilus huic paret, lapidosaq; viscera mutans
Tenditur, & niueo plena liquore rubet.
Pro sudibus fœtis, & pro prægnantibus armis
Castaneæ fuluum dant noua mala decus.

Virgilius in Bucolicis in platanum malum inseri posse cecinit.

Et steriles platani malos gessere valentes.

Plinius malum posse prunum recipere dixit, indeq; nata pruna malina dicit. Traditque antiquam in malis inoculationem, qua sutoriæ simili fistula aperiebatur in arbore oculus cortice exciso, semenq; includebatur eadem fistula sublatum ex alia. Viditq; iuxta Tiburtes tiliam omni genere pomorum onustam, malorumque generibus. Diophanes scribit inseri in omnem pyrum syluestrem, & in cotoneorum malum fructumq;, ex his cotonea mala pulcherrima vocata apud Athenienses melimela. Inseruntur etiam in platanum; à qua rubicunda fiunt mala: recipit quoque pyrum, morum, laurum, & damascenum. Didymus in commentariis suis, quæ de re rustica reliquit, iubet & malum pruno damascenæ inserendam, quæ si citrio insita comprehendet, toto anno pomiferam reddi pollicetur.

Arb. Docet apparatum Theophrastus, quo maiora euadant mala. Scilicet vt fructus ramis suis annexi, ollis inclusi, sequaci flexu in terram deducto obruantur. Cuius rationem dicemus in punicis. Palladius idem alio modo operatur. Si spissa poma ramos onerabunt, interlegenda sunt quæq; vitiosa, vt alimentum cęteris succus ęquiparet, & generosis abundantiam ministret, quam numerosa vtilitate perdebat. Quo rubra poma nascantur, rationem docet Berytius. Arbor vrinæ rigatu satietur. Sunt qui in alium modum malis rubrum colorem moliantur. Palo in terram fixo, fructiferos ramos citra vulnus incuruantes illigant, & iuxta vel scrobiculos, vel vasa complent aqua, obseruantes, vt meridie incidens in aquam solis radius calidum euocet vaporem, qui reflexu quodam in pomum resiliens, rubrum colorem conciliet. Non desunt, qui sub arboribus rosas serant, sic rubra dari poma promittunt. Scribit Anatolius. Vt dulciorem creent fructum, sunt qui caprinum fimum vrinæ adiiciant, & veteris vini fæcem radicibus iniiciant.

Morbi & remedia. Ex Theophrasto videre est communem arborum morbum esse vermiculationem; omnes enim fermè arbores vermes gignunt, sed quædam paucio-

res, quædã plures, vt malus. Et cùm pluribus infestetur vermibus, iccirco citius interit: plures enim habet interitus authores. Eius fructus etiam vermiculis vastatur, sed quoties hoc vitium acciderit, perit. Mali non patiũtur à gelu, cum videantur debiliores, vt in Thessalia extitit: facit enim arboris raritas, vt frigus transmittat, nec aliqua parte retineatur. Quod autem diu non immoratur, nec vniuersum contendit, efficax id esse non potest: vt etiam de fulmine intelligere licet. Porro vt effugiant interitũ, alterutro munimento se tueantur necesse est, aut non admittere intra se, aut amittere extra se, nec vsquam retinere. Discissionem caudicis tolerat, non solum eam, sed etiam caudicis fissionem sustinet. Fructus etiam antequam coquat amittere potest. Ex quo Plinius. Vermiculantur magis, minúsve quædam, omnes tamen ferè, maximè autem arborum hoc sentiunt mali. Infirmissima verò malus, maximeque quæ dulcis est. Vermiculationem, & poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt. Fissa stirpe non interit. Quæ verò ex Anatolii penu deprompsimus super huiusmodi plãtarum morbis hæc sunt, Non erodentur à vermibus si circumsita fuerit scylla. Si verò in ipsa arbore nascuntur, à suillo stercore, humanæq; misto vrinæ, & radicibus affuso, extinguuntur. Valde enim gaudet malus vrina, & hac assidue est irriganda. Sunt qui caprinum fimum vrinæ adiiciant, & veteris vini fęcem radicibus iniiciant: vt dulciorem creent fructum. Morbos abiges, si asinino stercore aqua macerato sex dies occiduo sole rigaueris. Si vis pomorum abundantiam subministret arbor, nec numerosam prolem perdat, dissectum plumbei tubi patulum os, sic vt circulum ducat, caudici altitudine pedis à terra strictum obducito, & cùm mala cœperint adolescere, torquem hũc eximito, id quotannis est faciendum, vt vbertatem fœcundam concipiat. Vt poma non putrescant, lacerti viridis felle perungatur caudex; nec ipsum eruca continget: vel radices taurino felle oblinendæ ante plantationem. Hęc planta celerrime à vermibus iniuria afficitur, quod si ei negotium exhibeãt, æreo clauo fodicandus, atque vellicandus cortex, donec mucrone tacti, radantur, sed ad vlcerata loca bubulum fimum obducat. Palladius verò, Citius senescit hæc arbor, & in senectute degenerat. Si caduca sunt poma fissę radici lapis iniectus poma retinebit. Lacertæ viridis felle si tangantur cacumina, non putrescit. Vermes eius suillo stercore misto humanę vrinę, aut felle bubulo extinguuntur, qui si plures circa arborem sunt, æreo scalpro semel rasi, non vltra nascentur, si ea loca, vnde rasi sunt, bubulum stercus obducat. Plinius, Mala ne putrescant, lacertæ viridis felle tangi cacumina iubet.

Columella. Hoc eodem tempore, vel etiam primo mense Augusto mala dulcissimi saporis mediocriter matura eliguntur, & in duas, vel tres partes arundine vel osseo cultello diuisa in sole ponuntur, donec arescant. Eorum si est multitudo, non minimam partem cibariorum per hyemem rustici vindicant: nam pro pulmentario cedit. Possunt & in melle alia genera malorum, sicuti Orbiculata, Sestiana, Melimela, Matiana custodiri, sed *Cõditura.*

quia videntur in melle dulciora fieri sic condita, nec proprium saporem conseruare: arculæ fagineæ, vel etiam tiliaceæ, quales sunt, in quibus vestimenta forensia conduntur, huic rei paulo ampliores præparari debent, eæque in tabulato frigidissimo, & siccissimo loco, quò neque fumus, neque teter perueniat odor, collocantur, deinde subtracta prædicta poma sic componi, vt flosculi sursum, pediculi deorsum spectent, quemadmodum etiam in arbore nata sunt, & ne inter se alterum ab altero contingatur. Ita obseruandum est, vt vnūquodq; genus separatim propriis arculis reponatur: nam cum vnà clausa sunt diuersa genera, inter se discordant, & celerius vitiantur. Propter quod etiam conseminalium vinearū, non tam est firmum vinum, quàm si per se syncerum amineum, vel apianū, aut etiam fecinum condideris. Verum sic, vt prędixi, cùm diligenter mala fuerint composita, operculis arcularum cōtegantur, & luto paleato linantur opercula, ne introire spiritus possit, atq; ea ipsa nonnulli, sicut in aliis generibus, vt supra iam diximus, populnea, quidam etiam abiegna scobe interposita, mala custodiunt. Hęc tamen poma non matura, sed acerbissima legi debent. Palladius, Diligēter legenda sunt mala, quę volumus custodire. Ea in locis obscuris, vbi ventus non sit, stramentis prius in crate subiectis, in cumulos secreta disponimus, qui cumuli frequenti diuisione separentur. Aliqui diuersa dixerunt, vel singula in vasculis fictilibus picatis, atq; oblitis, claudi, vel argilla inuolui, vel solos pediculos creta adlini, vel in tabulis substrata palea disponi, & stramētis de superiorū parte cooperiri. Mala rotunda, quę orbiculata dicuntur, sine cura toto anno seruare se possunt. Aliqui in puteo vel cisterna mergūt vasa fictilia, quibus diligenter picatis & clausis mala committuntur. Alii ex arbore mala illæsa sumpserunt, & pediculis eorum pice feruenti mersis supra tabulatum per ordinem disponunt, nucum foliis subter expositis. Pleriq; scobem populi, vel abietis inter mala diffundunt. Constat mala sic ponenda vt pediculorum partes deorsum facias, neque ante, quàm vsui necessaria videantur esse, contingas. Præcipit verò Plinius, colligi mala post æquinoctium autumnale, neq; ante x v Lunā, neq; ante primam horam. Cadiua separari, stramentis, storeis, paleisve substerni. Rara componi, vt limites peruii spiritum æqualem accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia, quo genere & vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio seruare malunt. Plerique verò in scrobe duûm pedum altitudinis harena substrato, & fictili operculo, dein terra operto. Mala verò generosissima crustant gypso, vel cera, quæ nisi maturuerint incremento calicem rumpunt. Semper autem in pediculos collocāt ea. Alii decerpunt cum surculis, eosq; in medullam sambuci abditos obruunt, vt supra scriptum est. Alii singulis malis, pirisq; singula vasa fictilia assignant, & opercula eorum picata, dolio iterum includunt. Nec non aliqui in floccis capsisq;, quas luto paleato illinunt. Alii hocidem in patinis fictilibus, aliqui & in scrobe subiecta harena, ita sicca operiunt mox terra. Poma longo tempore dura-

durabunt, si, vt Apuleius suadet, vegeta legantur. Sed obseruationem desiderant, vt manu decerpantur illæsa, & fuco, id est musco marino singula conuoluantur, sicvt vndiq; cooperiantur, interiecto quoq; eodem, ne sese vlla ex parte contingant: Sic patinis indito operculo clausa, tabulato frigoribus obuerso, quo neq; fumus, neq; teterrimus perueniat odor, collocentur. Si desit fucus, singulæ arculæ singulis pomis sunt assignandæ: nam vnà clausa diuersa genera discordant, & celerius vitiantur. Sunt qui creta figulina singula crustent, quæ postquam occalluerit incolumia seruantur, foliis nucum subter expositis, quo substratu, & odori, & colori perquam belle consulitur. Melius cedet, si frondibus nucum non caducis singula conuoluantur. Custodiuntur in olla fictili cera interius inducta. A putrilaginis labe vindicantur, hordei aceruis obruta. Seruantur quoq; fideliis fictilibus non picatis, effracto fundo, & excluso spiritu. Sed ad id muneris integra & lecta manu, quæ non senserint vetustatem, deligantur: iis fideliæ ad fauces vsque compleantur, & pyxacantha, aut quouis alio spiracula vasis diligenter obturentur: sed hyemem totam in parentis surculo pensilia cohæreant: taliaque inuenientur poma, qualia fuerant condita. Hoc experientia quadam accepisse idem attestatur Apuleius. Seruantur quoque singula ficulneis frondibus siccis inuoluta, si deinde luto, vel argilla candida linantur, & soli quoad crustam duret, credantur, tunc talia permanent, qualia concluduntur. Poma doliis musti merguntur, atque ita clausa perdurant, & à fæce seruata vini suauitatem supramodum commendant. Sed in ollam nouam immissa, & olla in dolium vini immersa, ita vt innatent, & dolium oblinatur, recentia erunt mala, & vinum odoratum. Porrò seruanda poma canistris, vel vimineis cistis componuntur, & mundo tomento obruuntur. Hyberna poma seminibus, vt vuæ, demerguntur. Non putrescunt poma, quorum cacumina virentis satyrij herba fuerint illita. Hæc Apuleius.

De malo verna. Cap. XIII.

NOMINA vernæ malo attributa, tum quia multam apud etiam doctos viros pepererant difficultatē, tum etiam quia huic ab antiquis nonnulla erant peculiaria attributa, operæpretium duximus in hoccaput dirimere, vt nostra hæc quantulacunq; commentaria dilucidiora sint, minusq; fuscedinis lectorum animis ingerant. Præterea inter cætera malorum genera nobilius genus existit, tantaq; eius nobilitas, vt in fenestris fictilibus vasculis, & ædium hortis sæpius plantetur, asserueturque: cùm ab infantia fructificet, pomaque multo sua arbore, quod vix credi possit, maiora producat, præcoci partu cæteras antecellit, duplicique partu fœcundatur. Tantis dotibus iure existimanda, aliisque separanda venit nostro Pomario.

Theophrasto μηλέα ἐαρινὴ dicitur, id est malus vernæ, quod adulto vere maturescat, & δίφορος etiam, id est bifera, nec vlli malo decentius id nomen conuenit, quàm huic: nam suum fructum tam cito perficit, & maturat, vt iterum *Nomen.*

se flore induat,ac fœtificet, ni hyemis rigiditate prohibeatur, & præsertim autumnante temperie,vt Neapoli quotannis ferè videtur. Varro in agro Cosentino biferam esse malum tradidit. Plinius in malis biferas esse etiam scripsit, & in pyris, quod ex Theophrasto desumpsit. Dioscorides μελίμηλα vocat, id est melimela, nomine composito ex μέλι, id est mel, & μῆλον id est malum; quasi mellitum malũ dicat,quod mellea dulcedine scateat:& γλυκύμηλα,id est dulcia mala. Cato hæc mala mustea vocauit. Plinius mustea dicta refert à celeritate mitescẽdi,quæ nunc melimela dicuntur sapore melleo. Varro ait. Ea,quæ mustea dicebãtur,nunc melimela. Vnde genus illud cotonei præcox, musteũ nominari diximus. Macrobius etiã mustea dixit. Columella melimela. Martialis:

Infanti melimela dato,fatuasq; mariscas.

Sunt etiam,qui hæc pomi genera à Virgil. mitia dici dixerint,

Sunt nobis mitia poma.

Sed ne putes obsecro mala, quæ nunc melimela diximus, eadem esse cum melimelis Atheniensium, nam (Anatolio authore) ea mala erant, quæ malo cotoneo insito proueniebant. Inquit enim ipse. Malum inseritur in cotoneum, fiuntq; ex cotoneis mala pulcherrima,vocata ab Atheniẽsibus melimela,quod etiam superius admonuimus. Brasauola mala vulgò *Rosa* dicta melimela esse dixit Dioscoridis. Alij verò nostra vulgaria *Melapia*, quorũ opinionibus, non solùm quæ superius retulimus, sed etiam huiusmodi mali vires aduersantur. Dioscorides enim de huius facultate dicit, Ventrem emolliunt, ab eo animalia expellunt, stomacho negotium exhibent, æstuationem faciunt. Præterea ex Auicennæ doctrina, & Serapionis libro de simplicibus, Mala dulcia odorata cordi conferunt, mala acida non cor, sed stomachum iuuant, sitim arcent, bilis vomitum reprimunt, ventrem constringunt. Videmus enim, quæ nunc dicimus melimela ventrem emollire,ac stomacho negotium exhibere,& æstuationem facere. Vulgaria nostra melapia cordi conferre, &, vt vidimus, ægris innoxie præberi. Sunt qui vulgò *Mela nane*, ab arborum exiguitate, quibus producuntur, dicant. Neapolitani *Mela acquatole*, ab aqueo humore, quo abundant, nominant.

Genera. Theophrastus, verna mala imbecilla esse,& inter ea, quæ dulcia. Ex quibus verbis clarè perspici potest,alia esse mala,quæ sint acida. Apud nos verna mala & acida, & dulcia sunt.

Descriptio. Theophrastus ex annotinis, & nouellis surculis fructificare retulit, quod nulli,exceptis vite & ficu,nisi biferis malis concessit. Breuis est vitæ, facile interit. Cuius ratio est; Quod enim debile est, ex multis commoueri facile potest,& si super debilitatem fertilissima quoque natura sit arbor, vt malus verna,magis quoque ita fiat necesse est,quippe cum vtraque ratione noxæ oriantur principiis. Videtur enim rationi consonum,vt quod imbecille,absq; robore sit: vnde quæ vix sibi,multo minus fœtui sufficit: euenit enim ob sui imbecillitatẽ & pauperiem diuturni pensi solutione, cum nõ habeat, quod promatur è

tur è penu, vt exhausta fatiscat. Ex quo Plinius. Infirmissima verò malus, maximè quæ dulcis est. Nos ita describemus. Arbor pumila est, nec cæterarũ magnitudinem attingit. Mala magnitudine media. Colore cùm maturuerint luteo. Callo corporis tam fragili teneroque, vt quæ ex arbore ventorum impetu deturbentur, in partes dissiliant. Prępollenti odore. Sapore gratissimo, mellea dulcedine, mandendo ore in frusta liquescunt. Præcoci partu. Cæterorum pomorum ferè fugacissima, & ni tam fugacia essent, cum omnibus de principatu certarent. Acidorum plura sunt genera: Vnum nos vulgò *Melo gaetanello* dicimus, quod Caieta nobis olim exportaretur. Hæc parua sunt, acidulo sapore grata, compressa, tenera, colore herbaceo, ac multum mulierum malaciis expetita. Sunt & quæ vulgò *Mela grecole*, & *Mela grasse* dicuntur, cognatione acidi saporis inter se maxima. Est genus alterum, quod quia circa festum Diui Ioannis maturescit, vulgus *Melo di San Giouanni* dicitur, tenerum, rubicundum, sapore dulci leniter acescente, ad iuuandum ægrorum appetentiam, & prægnantibus apponuntur.

Tepido cœlo lætantur, vel calido, ideo permultæ arbores in Apulia, & Sicilia. **Cœlum.**

Solo læto, cultoque gaudent, nec vsquam agrestia reperiuntur, vel locis incultis. Vitibus innocens, ideo inter vineas seritur. **Solum.**

Seritur semine, eademque poma restituit. Seritur & plantis, plantandique tempus Theophrastus statuit, Vernum tempus malis vernis, quippe quæ cum gracilenta, lignosaq; sint, & sicca natura consistant, hyemem ob debilitatem sufferre non valent. Nascitur & propagine. Nam propagata, breui temporis curriculo radices proiicit. Nascitur & surculo, vel cacumine, vt Theophrastus scripsit. Surrentino tractu in vineis, vbi vites propagantur, simul cum vitibus huiusmodi mali cacumina deponuntur, & citò, & optimè radicantur. **Satio.**

Theophrastus ait: si arbor feruenti aqua rigetur, melioreſcit: nam alimentum mouet, atque immutat, si diutius venit. **Ars.**

Theophrastus, quæ dulcia sunt, celerius putrescunt, dixit. Etenim succus eorum mutationem facilius recipit, quoniam imbecillior est. Hinc mali dulces, magis quàm acidæ putrescunt, & omnium maximè vernæ, succi imbecillitate, atque totius naturæ. **Morbi & remedia.**

Plinius melimela minime durare scripsit. **Cõditura.**

De pyro. CAP. XIIII.

NVNC pyri historiam prosequi poscit ordo. Columella ex pyri floribus apes mel colligere scripsit, & si Varro ex syluestri pyro scripserit prius. Palladius idem ex pyro. Narrat Athenæus pyra in conuiuiis solita deferri in aqua, vt quisq; sumeret matura: scilicet quæ magis natarent, ex Alexi in Breutia. Macrobius adducit Verannium dicentem pyrum inter arbores felices esse.

Græci pyrum pomum ἄπιον vocãt. Ister in rebus Argolicis narrat Polopon- **Nomen.**

nesum Apiam vocatam fuisse (ex Athenæo) quod ibi planta huiusmodi plurima reperiretur: in qua sententia etiam Stephanus est. Theocriti tamen interpres pyra à Poloponneso nomen accepisse putat, quod in ea plurimum hic fructus apparuerit. Latinis arbor pyrus dicitur, pomum verò pyrum, dictumque volunt, quod ad pyramidis modum, vt plurimũ elatum in aciem tendat, flammæ similitudinem reddens. Italis *pero*.

Descriptio. Descriptionem toto volumine sparsam è Theophrasto adducere libuit. Arbor simplici consurgit caudice, & si ab imis plantigera sit, cæteris abscissis simplex redditur. Plurimis ramis brachiata. Cortex ex humore, carne, & neruo constituitur. Folio circinato. Flore foliato. Turbinata fructus figura. Aquoso succo præditus. Autumno reddens fructum, præter præcocia. Seminibus tunica contentis, principiumq; annexus proprium habere videtur. Fructificat ex annotinis surculis. Latere, & cacumine germinat. Incremento velox. Prolixa radice, vt non solum è proximo, sed longinquo prolificet. Plinius hæc quæ ex Theophrasto accepit, refert: Folia pyro circinata, plura ex eodem pediculo exeuntia. E lateribus ramorum, & cacumine fert. Naturæ ordine vrbanarum paulò post malum pyrus floret, vt simul videri possit. reddit semen, præter quàm hyberna, aut præcocia, autumno. Turbinatior pyris figura, in iis serotina ad hyemem vsque ad matrem pendent, gelu maturescentia. Pyro proprietas vini, vinoso enim succo præditum est. In hyberno pyro est pomum aspici in matre prius decidentibus foliis, velox est, & cito occidit.

Genera. Nunc ad genera transeamus, sunt etenim, vt malorum, æque multiplicia. Sed quæ fuerint antiquorum nomenclationes pyrorum, quæque nostrorum temporum illis respondeant, vt pristinum nomen illis restitui possit, conabimur etiam, vt in malo aliqua coniectare. Nos primùm, vt par est, pyra in satiua & syluestria diuidemus, nunc de satiuis, alibi de syluestribus dicturi, satiua idẽtidem à temporibus diuidemus, verna scilicet, æstiua, & hyberna: & de vernis primũ, nam Theophrastus pyra & præcocia, & serotina esse dixit: & quædam pyrorum genera bifera esse posse, sed locis hybernis, humidisque, vbi flatus commodi non desint, & cum tempus se longius protrahit, & priores fructus decerpantur. Vnde Plinius, In malis, & pyris quædam biferæ sunt, & præcoces. Sed Neapoli genus est pyri, quod vulgus, *Pero due volte l'anno*, vocat, quod bis anno affert, immò semper fructu, & flore oneratum conspicitur. hæc genera ab antiquis mustea vocabantur. De præcocibus pyris hæc habet Plinius. Eadem causa taxatur in pyris superbiæ cognomine, parua hæc, sed ocyssima. Hæc Neapoli *Perabiancolelle* dicuntur, quia albea & parua sunt, & ocyssime cadunt, si diutius in arbore manserint, farinæ modo mandendo friantur, nil boni, nisi quod præcocia sint, habent, vt sola verè temporis prioritate superbiant. Cato, quia præcocia sunt, videtur mustea vocasse. Macrobius præcocia dixit. Manardus superba antiquorum pyra illa esse ait, quæ nostrates *Pera moscarelle* vocant, sed repugnat; quia ocyssima non sunt, nec tam insignem

odoris

odoris notã maiores nostri præteriissent, sed quę ea fuerint, melius fortasse videbimus. Succedũt iis, quæ diximus, nostro tẽpore vulgo dicta *Pera moscarelle*. Hæc tam parua sunt, vt baccas corporis tuberculo non excedant, quina, sena, plurave vno pediculo exeuntia, saccharo condiuntur, vt in sequentem annum asseruentur, moschi dicti odoratissima iucunditate fragrant, dixerim à Plinio myrapia dici, quasi vnguentum redolentia: μύρον enim Græcis vnguentum est, & persæpe moschi odorem vnguentum dicunt. Sed apud Macrobium marapia legitur, non myrapia. Cohærent his germanitate odoris quadam, & saporis, genera vulgò dicta *Pere moscarelloni*, sed magnitudine longe superant, & tardius maturantur. Plinius Dolobelliana vocat longissimi pediculi. Genus pyri, quod omnium pediculum longissimum habet, simul & subtilissimum est illud, ob sui præstantiam regale nomen adeptum, inter sui temporis pyra (nam Iunio maturatur) facile sceptrum gestat. Plinius item à colore purpurea vocat. Hic pauca adeo, multisq; aliis pyris communia dixit, vt solo eius testimonio, quæ purpurea fuerint coniectare nõ possimus, verùm si vnà vulgare Neapolitanum nomen cõsulamus, clarè quæ *Pera cremesine* dicimus, antiquorum purpurea pyra esse cognoscemus, nomenq; ab eis deductum, vsq; ad hæc nostra tempora seruatum censendum esse existimamus. teneritudine, sapore, & forma à supradictis parum recedunt, speciosissimaq; ob eorum colorem: Iunio etiam maturantur. Idemque putamus esse Macrobij rubile. Paulatim subeunt æstiua. Ait Plinius, Cunctis autẽ crustumina gratissima. Columella crustumina inter generosissima pyra ponit. Meminit etiam horum Macrobius. Virgilius item Georgicorum secundo,

——— *Nec surculus idem*
Crustumiis.

Seruij authoritate ex parte rubent, dictaque sunt crustumina ex Crustumio Thusciæ oppido, vbi optima, copiosaq; erant. Optima, copiosaq; etiam apud nos sunt, vulgò dicta *Pere giacciole di Roma*, nam Roma ad nos exportata primitus fuere, ibiq; è Thuscia, tenera sunt, succosa, dulcia, alba, ex parte rubentia. Sunt aliæ huiusmodi pyrorum species apud nos Puteolis è Germania allatæ, ob id vulgò dicta *Pera giacciole di Pozzuolo*, & *giacciole di Alemagna*, quæ etiam hordearia dici poterunt, cùm eo tempore, quo metunt hordeum, appareant. Fauoniana rubra paulò superbis maiora Plinius dixit. Retinent adhuc genuinum nomen, nam *Pera rossolelle* dicimus, hæc enim paulò superbis maiora sunt, & rubicũdo colore perfusa. Quod nos *Pero inganna villano* dicimus, colore est foris nigro, vel si mauis fuliginoso, inter cætera præstãtissimum est, & Augusto maturatur: existimarem esse illud, quod Syria donat, à Plinio descriptum. Inquit ipse. In iis alia colore nigro donant Syriæ. Columella Tarentina, eadem quæ Syria dici ait: quod à M. Catone, qui in sapa condi posse scripsit, desumpsit. Macrobius Tarentinum etiam Syrium dici narrat. Huius etiam meminit Virgilius,

Cruſtumiis, Syriisq́; pyris.

Apud nos ſunt plura horum pyrorum genera, quod etiam Plinius non reticuit, nam alia, dixit, colore nigro donant Syriæ, veluti ſunt *Pera carauelle*, omnium huiuſmodi rubiginoſo colore infectorũ optima. Item *Pero brutto buono*, aliud *Pero malueſtito*, & *Pera pozelle*. Proxima iis falerna à potu, inquit Plinius, quoniam tanta vis ſucci abundat: lactea hæc vocãtur. Neapolim è Samnio afferuntur, ibiq; *Pera pane & vino* dicuntur vulgò: quia cum eſitantur, edere ac bibere putatur. Sapore & ſucco ſunt præſtantiſſima, forma turbinata, acerba vireſcunt, matura albeſcunt. Pyra, quæ Plinius à collo coroliana vocitari dixit, nos putamus ἀπὸ τοῦ κορωνίου, quaſi lunatus, vel inflexus, vt boum cornu, dici, vnde quæ Neapolitani *pera coſcia di donna* dicũt, Plinij coroliana eſſe, nam & pediculus carne obductus eſt, & inflexus vt boum cornu, venter vt viatorum vaſcula, hæc vili habentur pretio, nam inſipida ſunt: per hordeum maturantur. Cato cucurbitina pyra nominauit, & in ſapa condi poſſe dixit: itemque Macrobius. Plinius rationem nominis reddit, Brutæ gentilitatis cucurbitina, acidula ſucci. Neapoli vulgò *pero cocozzaro*, cucurbitam enim *cocozza* vulgus vocitat, in figuram efformatum vaſculi viatorum, colore viridia, tactu duriuſcula, maturantur Auguſto. Maturantur item Auguſto duo pyrorum genera, quorum vnum legitimum, alterum ſpurium vocamus, nullis iam dictis inferiora, magnitudine, teneritate, ſucco, & ſapore: legitimum *pero pacoone* vocamus, ſpurium verè *pero paccone baſtardo*, quod parum ab eo ſapore degeneret & magnitudine. Coniicerem ego Plinij Decimianum, & Pſeudodecimianum. Inquit enim, Sed confeſſis vrbis vocabulis, authores ſuos nobilitauere Decimiana, & ex eo tractum, quod Pſeudodecimianum vocant. Macrobius Decimanum dicit. Cato pyra volema nominauit: ex quo Virgilius,

Cruſtumiis, Syriisq́; pyris, grauibusq́; volemis.

Columella itidem. Plinius volema. Macrobius volemium dixit. Seruius volemis, id eſt magnis, dixit, nam & volema ab eo, quod volam impleant dicta ſunt, vola enim palmæ medietas eſt, dicerem eſſe poſſe, quæ nos *pera pignatelle* dicimus, hæc optima ſunt, nec ad libræ ſolum, ſed etiam ad duarum librarum pondus aſcendunt. Quæ verò Samnites *pero capacci* vocant, etiam ad trium librarum ſæpe pondus aſcendunt, hæc Auguſto maturantur, albo, & croceo colore colorantur, coctum præſtat, & ad hyemem ſeruatur. Maturantur etiam Auguſto *pera roſſolelle* dicta, alia à iam dictis præcocibus, aſſeruanturque diutius: putarim Plinij venerea. Inquit enim, Incerta nominis cauſa eſt barbaricis, venereisque, quæ colorata dicuntur.

Subeunt hyberna, ſiue ſementina. Cato muſtea, & ſementina dixit, ac ſementina conditiua eſſe, dictaq; eſſe, quod ſementis tempore maturentur, ſcilicet autumno. Plinius ab odore pyra laurea eſſe dixit, ſerotina eſſe, & ad hyemem vſq; ad matrem pendent, gelu matureſcentia. Priſtinum adhuc retinent nomen, nam vulgò *pera laure* dicunt, cùm enim vorãtur, fauces lauri odore re-

plent,

plent,&serotina sunt. Laurei etiã pyri meminit Macrobius. Incerta nominum causa regiis, quæ minimo pediculo sessilia, Plinius dixit. Columella regia vocauit. hæc pyra alia esse non possunt, nisi quæ vulgò *bergamotte* dicimus à Bergomo Italiæ oppido, quod sua peregrinatione insigniuit. Colore sunt herbido, nec vt foris dotem referant, minimo omnium pediculo, & compressæ rotunditatis, vt sessilis videatur, serotina sunt, & facile ob sui præstantiam apud antiquos regium nomẽ adipisci potuerunt: mira sunt teneritudine, aquosa dulcedine, sapore egregio. Ab eorum etiam dote Imperialia nunc dicimus, quæ ampla, & grato succo, & singulari cõmendatione. Anitiana, Plinius ait, post autumnalia, acidulo sapore iucunda. Cato aniciana, per c, scribit. Macrobius antiana. Varro ex Catone in sapa cõdita manere pyra antiana. Columella anitiana legit. hæc nõ nisi *pera sarriole* vulgò dicta esse possunt, nam sementina post autumnalia sunt, & acidulo sapore iucunda, ob id ægris præbẽtur innocuè. Patriæ nomen habent Grçca, serotina ad hyemem vsq; ad matrem pendent, gelu maturescẽtia inquit Plinius. Macrobius græculũ vocat. Id genus puto Neapoli dictum *pero buon Christiano*. Inter cætera nostræ Campaniæ præstantissimum, suauitate eximia, magnitudine, & teneritate tãta, vt gustatu vel ipso ore liquescat, perennat, gestatumq; tolerat, hyeme crudum, coctumq; mandimus, vtiq; esui peroptimum, ægris innoxie prębetur, omnium postremũ, nec prius, quàm hyemem experiatur, edomita acerbitate mitescit, Neapolim delatum à Carolo octauo hîc res gerente, à nostra felici Campania his dotibus adoptatũ. Calculosi pyri meminit Macrobius. Huius Neapoli multæ sunt species. ab huius generis vitio, quòd calculis præditæ sint, denominatæ. Sed hæc dixisse satis sit, ne charta, vel dies potius, quàm genera deficiant. Sunt etiam apud Plinium alia pyrorum genera, pomponiana cognomine, mammosa, ciceriana, seueriana, & quæ ex iis nata sunt tyranniana longitudine pediculi distantia, lateriana, tiberiana, quæ maximè Tiberio principi placuere. Colorantur magis Sole, grandescuntque, alioquin eadem essent, quæ Liceriana. Patriæ nomina habent, serissima omnium amerina, picentina, numantina, alexandrina, numidiana, & in iis amerina, signina, quę alij à colore testacea appellant, sicut onychina. Ab odore nardina, & patricia, voconia, viridia, oblongaque. Item Columella signina, neuiana, vulsa. Item Macrobius citrium, ceruisca, lollianum, lanuuinum, laterasianũ, milesium, myrteum, næuianum, orbiculatum, præcianum, signinum, tullianum, titianum, turriuianum, timosum, mespilium serum, sementinum serum, sextilianum serum, tarentinum serum, valerianum serum: quæ omnia, quia alias notas non addiderunt, penitus ignoramus.

Theophrastus pyrũ syluestrẽ inferuidis male se habere dixit, vt in Ægypto, vbi etiã mites pyri nihilo melius germinant ob calorem inhospitalẽ. Ex Quintiliis verò habetur, Pyrorum genus in frigidis & humidis locis. Ex Diophane, Pyrum in frigidis, aquosis, & vberibus locis gaudere habetur. Palladius in frigido, & tepido loco prouenire scripsit, sed irriguo, & florem plurimum profer- *Cœlum.*

re, & magnitudinem pomi turgentis acquirere. Plinius, Subit & in montoſa pyrus. Athenæus, ex Hermippi ſententia, in Euboicis optima pyra naſci tradidit. Sed animaduerſione dignum eſt, cum de cœlo, & ſolo pomiferis arboribus conuenientibus loquimur, de iis intelligendum eſſe, quæ ſylueſtribus ſui generis arboribus inſeruntur, non alieni: nam ſi ſuper alias diuerſi generis arbores inſeremus, velut cotoneo, ſorbo, & oxyacanthæ, ſolũ cœlumq́; illis tribuendũ eſſe cenſeo, quæ inferiori trunco cõueniunt, non autẽ, quæ ſuperiori.

Solum. Palladius ſcribit, Pyra naſci tali ſolo maximè diligunt, quale vinetis conuenit, ſed læto ſolo & validas arbores, & fructus plurimos conſequi. His annectendum eſſe iudicarẽ, vt profundum ſit ſolum, cùm validas arbor in profundum radices agat.

Satio. Theophraſtus omnino ſemine ſatum pyrum degenerare ait, & non niſi viciatum pyraſtrum naſci. Palladius autem, Si quis ſemen pyrorum aſpergit, naſci quidem neceſſe eſt, originem ſuam refouente natura, cuius æternitati nulla tarditas poteſt afferre faſtidium, ſed homini expectare longinquũ eſt, cùm & ſerò veniant, & de generis nobilitate decedant. Cato autem pyrorum ſeminaria ex ſeminibus facere docet, quemadmodũ in Cupreſſo retulimus. Ex quo Plinius excipiens, illud idem docuit. Viuiradicibus ſerere docet Palladius. Plantas pyrorũ menſe Februario locis frigidis ponemus, calidis verò Nouembri: ſed menſe Nouembri pyra locis tepidis cõferenda ſunt. Sed pyrum plantis ſerere propè tardus eſt euentus: tamen quibus hoc placuit, vt ſemina generoſa nihil ſibi de agreſti aſperitate permiſceant, plantas bimas, aut trimas eo more, quo oleæ ponuntur, radicatas magnis ſcrobibus ponant, ſupra terrã tribus altas, vel quatuor pedibus, quarũ deciſa cacumina, argilla miſta muſcus debet operire. Melius ergo hoc menſe Nouembri fiet, vt pyrorũ plantas radicatas ſeramus agreſtiũ, ſubactis bene ſcrobibus, vt cum prehenderint inſerãtur. Hoc autẽ intereſt, quod quæ plantis ſuis ſeruntur, dulcedinẽ ac teneritatem ſeruãt, diu tamen ſeruata nõ durant, inſita verò moram temporis ſuſtinebunt. Spatia inter pyros triginta pedũ menſura diſcernat. Theophraſtus pyrũ vere ponendum arbitratur, cùm autumno ſeri arboris natura nõ ferat, quoniam lignoſorum natura à germinandi facilitate abeſt, eſtq́; cum earũ ſiccitate imbecillitas aduerſus hyemes, pręterea lauros nõ plus quàm nouenos pedes pręcipit diſtãtes ſerere, malos diſtantiores paulò, pyros amplius. Quintilij. Si verò viuiradices plantaturus es, ſint hæ ipſæ triennes, aut nõ minores duorũ annorum. Sed pro diuerſa earũ natura, Diophanes ait, variã ſerendi rationẽ poſtulare. Etenim longorũ, vel rotundorum generũ arbores, quæ ſuos in matre partus maturãt, aliquanto celerius, ad mediũ vſq; ver ſeri volunt, locis ad ortũ ſolis, vel ſeptentrionẽ ſpectantibus. Verum radicatæ plantulæ, nõ iuniores binis deponuntur. Terra autẽ iniiciatur ſimul ſtercore admixto. Porrò longè melius plantas ſylueſtriũ pyrorũ radicatas ſerimus, ſubactis bene ſcrobibus, vt dum cõprehenderint, inſerantur. Columella ait: pyros autumno ante brumã ſerito, ita vt mi-

nime

nime dies quinq; & viginti ad brumã superſint. Plinius nõ eodem tempore pyra omnia ſeri iubet, quoniã non æque floreant. Eadem oblonga, aut rotunda ab occaſu Vergiliarum ad Brumam. Reliqua genera media hyeme ab occaſu ſagittæ, Subſolanum, aut Septentrionem ſpectantia. Cõmunis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modũ diſtribuit: Pyro autumnum, ita vt brumã x v. nec minus diebus antecedat. Seritur etiam pyrus radicariis plantis è radicibus auulſis, ex Quintiliorũ placitis, quod Diophanes confirmat. Ex ramis Theophraſtus raro naſci poſſe ſcripſit. Quintilii, Ex ſuperna arborum parte ramos generoſiſſimos acceptos plantant, neque ſucceſſu fruſtra ſperato. Columella idem ſentire videtur, naſci poſſe ex cacuminibus, atque depacta vbi adoleuerint, poſt biennium inſeri, aut transferri ſi generoſa fuerint, vt diximus in malo. Quintilii, Quidam etiam trunci generoſiſſimas partes ſcytalas faciunt; easq; plantant: quemadmodum à ſcytalis oleas.

Theophraſtus ait, quia plagis infirmatur, ideo minus recidenda pyrus, vt ſupra in malo retulimus. *Cultus.*

Inſeri autem præcipit Cato pyra per ver, luna ſilenti, poſt meridiem, ſine vento auſtro, & poſt ſolſtitium, diebus quinquaginta poſt vindemiam. Quod Plinius ex eo retulit. Virgilius orno inſeri poſſe ſcripſit. *Insitio.*

—— Ornusq; incanuit albo
Flore pyri.

Palladius verò ita monet, Menſe Februario, & Martio pyrus inſeritur more, quo dictum eſt, cum de inſitione loqueremur ſub cortice, & in trunco. Inſeritur autem pyro agreſti, malo, vt nonnulli, amygdalo, & ſpino, vt Virgilius orno, & fraxino, cydonio vt aliqui, & punico, ſed fiſſo ligno. Surculus pyri, qui inſeritur ante ſolſtitium, anniculus eſſe debet, & prius quàm figatur, foliis, & omni tenera parte priuari, poſt ſolſtitium verò eum figis, qui ſummum germen incluſit. Pyrus omni genere inſeritur. Iulio menſe emplaſtratione inſita pyrus Palladio explorante proceſſit. Recipit citreum, meſpilum, & tuberes. Qui ad Paſiphilum ſic ſcribit carmine,

Germine cana pyrus, niueos haud inuida flores
Commodat, & varium nectit amore nemus.
Nunc rapit hirſutis horrenda ſororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela pyros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum,
Fraxineasq; nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi miteſcere fructu,
Inſtituens, duræ dat ſua membra cuti.
Et ſteriles ſpinos, & inertem fœtibus ornum
Dotat, & ignotum cogit amare decus.
Huius & immiſſi vertere cydonia rami,
Pomaq; confuſus blanda creauit odor.

Castaneæ septos aspro velamine fœtus
Exuit, & placido pondere mutat onus.
Mespilaq; exarmat pugnacibus horrida membris,
Et mala tranquillo cortice fota premit.
Creditur in Libycis sua germina nectere ramis,
Lætaq; puniceo posse decore frui.

Ait Plinius. Pyrum vel florentem inserere licet, & in Maium quoq; mensem protendere insitionem. Ait M. Varro, Pyrum non recipit quercus, neq; enim si malus pyrum. Hæc sequuntur multi, qui aruspices audiunt multum, à quibus proditum in singulis arboribus quot genera insita sunt, vno ictu tot fulmina fieri illud, quod fulmen concepit. Si in pyrum syluaticam inseueris pyrum quamuis bonam, non fore pyrum tam iucundum, quàm si in eam, quæ syluestris nõ sit. Sed quercus bona pyra ferre Plutarchus est author. Ex Quintiliorum placitis, Cassianus animaduersione dignum esse iubet, ne malorum, pyrorumq; surculi, qui ad insitionem cautè, & diligenter accipi debent, acutissima falce deputentur: sunt enim hæ arbores valde tenui cortice præditæ, quapropter aliqui ipsos manibus potius auferunt, quàm falce resecant. Pyrus (vt ait Tarentinus) inseritur in punicam, in malum cydoniam, in amygdalum, in terebinthum, & in morum. Insita autem in morum, pyra rubicunda producit. Diophanes myrapia commode infoliari in mala, quod ipse experientia manifesta condidicit. Nos autem myrapia, quæ diximus, in cotoneam insita maiora, quæ vnquam ex arbore pependerint, odoratiora, coloratioraq; produxisse vidimus. Alii pyrum in salicem inseri posse scribũt, sed salix humido loco sata sit oportet, optime autem inter lignum & corticem, tardissime omnium affert: inserendamq; esse vltimis deficientis Lunæ diebus.

Morbi & remedia. Theophrastus ait, in pyris præuenire solet lapsus maturitatem, vel debilitate appendiculorum, nam cùm mole grandiuscula constent, facilè sentit pediculus incõmoda distentionis ex pondere: vel vrgentur interdũ copia flatuum, grauãtur etiam humore, humiditatem verò esse causam lapsionis pomorum docet, humefacto Austris aëre, atq; nubilo, tum flores cadere, tum etiam priores fructus, qui statim flores subsequuti sunt. Ex quo Plinius, Si cùm defloruêre pyri protinus sequantur imbres, in totũ poma depereunt, etiam si omnino nubilum fiat, austrinúsve flatus, amittũt fœtus. Et alibi. Perdunt facillimè ante maturitatem fructus pyri, etiam si non pluat, & fiat austrinũ cœlum, aut nubilum, amittunt flores, & primos fructus, si cum defloruêre tales dies fuerint. Tradit Palladius crebris fossionibus, ac frequenti humore proficere, vt nulla floris iactura fiat. Multum quoq; prodesse, si interiecto anno quale libet adiungatur lætamen, sed bubulum spissa & grauia poma creare fertur. Aliqui cinerem miscent, existimantes argutiores pomis contrahi sapores.

Theophrastus vermiculationem etiam sentire pyra prodidit, eoq; morbo celeriter interire. Ex quo Plinius. Maxime autem arborum vermiculantur pyri,

pyri, poma etiam ipsa per se quibusdam annis vermiculationem sentiunt. Diophanes à vermibus liberari promittit, si radices dum plantantur bubulo felle linantur. Palladius, Vermes enati necantur, & nasci quoq; prohibentur, radicibus felle taurino frequenter infusis.

Theophrastus item, Si pyrus frondibus, & germine luxuriabit, foramini facto quernum palum adigunt, terraq; occultant. Quod punire nonnulli vocant. Ex quo Plinius, Pyri, quæ germinant, nec fructum ferunt, fissa radice è teda cuneo adacto, & cinere, ac terra cooperto. Diophanes, Vt pyrus ferax, & dulcis fit, iuxta radices truncus findatur, fissuræ cuneos ex quercu, vel fago adiges, atque ita obrues. Vel circa eam fæce vini veteris radicibus affusa, rigandoque ad quindecim dies, posteà verò obrues. Quod si non ægrotet, affusa tamen fæce, dulcior euadet. Columella eadem docet, Vt pyrus ferax sit, cùm adoleuerit, altè eam ablaqueato, & iuxta ipsam radicem truncum findito, & fissuram cuneo tedæ pineæ adigito, & ibi relinquito, deinde absumpta ablaqueatione, cinerem supra terram iniicito. Palladius verò, Si languida est arbor pyri: vel ablaqueatæ radicem terebras, & ibi ligneum palum deprimis: vel in trunco similiter terebrato ex teda cuneum figis: vel si hoc desit, ex quercu. Item fæces vini veteris recentes si radicibus affundantur per triduum, diutius arbores in floribus laborare non faciunt.

Præterea. Si lapidosa pyrus est, ab extremis radicibus terram priorem leuabis, & secernes omnes lapillos, quibus diligenter remotis, alteram terram cribro cretam in loco eius infundis, sed hoc proderit, si rigare non cessas. Lapidosiq; generis pyra vitium mutare creduntur, si terris mollibus conserantur. Quintilii verò ab extremis radicibus terram leuant, & omnes secernunt lapillos, quibus diligenter summotis nouam terram cribro cretam in alterius locum suffundunt. Sed frequens rigatio calculosæ pyro præsenti est remedio. Sed mirum tradit Plinius, quod animalium depastio, quæ arboribus perniciosa, pyro vtilis sit apud Chios, quam vocant Phocida. Theophrastus caudicis fissionem tolerare posse scribit, quia facillimè coit.

Pyra alia sunt conditiua, alia minime. Conditiua, vt volema, anitiana, & Cõditoria. sementina Cato iubet condi. In sapa verò tarentina, mustea, & cucurbitina. Sed M. Varro ex eo aliter sentit. Nam pyra antiana, & sementina in sapa condita manere. Plinius ex vtroque Tarentina serissime legi, anitiana seruari & in passo.

Varro item pyra dissecta, & in sole macerata per se vbicunque sint posita, facile durare. Columella siccandi modum docet, Augusto pyra dulcissimi saporis mediocriter matura eliguntur, & in duas, vel tres partes arundine, vel osseo cultello diuisa in sole ponuntur, donec arescant. Palladius, Pyra diuisa, & purgata granis in sole siccantur. Plinius condi pyra, vt mala dixit, & vuæ, ac totidem modis.

Ex Palladii doctrina, Pyra, quæ huic negotio destinantur, à cadiuis dili-

genter electa integra debent eſſe, placido die, decreſcente Luna, à vigeſima ſecunda vſq; in octauam manu decerpta, vegeto ſolis calore ab hora ſecunda in quintam, vel à ſeptima in decimam, dura tunc, & aliquanto viridia, picato vaſe claudantur, quod tegatur operculo, & inclinato deorſum ore breui obruatur ſcrobe, loco iuxta quem perennis aqua defluit. Item, quæ dura ſunt in carne & cute, in aceruo poſita, vbi ſe mollire cœperunt, in fictile picatum ponuntur, & operculo ſuperueniente gypſo linuntur, vas breui ſcrobe demergitur, loco, qui quotidie ſole tangatur. Alii ſtatim lecta cum tenacibus ſuis picatis vrceis condiderunt, & oribus vaſculorum gypſo vel pice clauſis, ipſa ſub diuo obruta ſabulone texerunt. Plurimi pyra obruta inter paleas, aut frumenta ſeruarunt. Alii pyra, quæ non ſe contingerent, in melle ſeruarunt. Aliqui aquam ſalſam, cum cœperit vndare calefacta, deſpumant, & ei poſt iam frigidę pyra ſeruanda demergunt: tunc exempta poſt tempus exiguum condunt vrceo, & eius lito ore conſeruant. Vel nocte, & die in frigida ſalſa manere patiuntur, poſt in aqua pura biduo macerant, deinde in ſapa, vel paſſo, vel dulci vino merſa cuſtodiunt. Seruari pyra Democritus affirmat, quæ illitis pice ſurculis ſuſpendantur. alii in ſapa, vel paſſo, vel dulci vino, vel muſto merſa cuſtodiunt vaſis plenis. Plurimi inter ſcobem obruta ſeruarunt. Alii ſiccatis frondibus iuglandis inuoluta recondunt. Alii in vrceo fictili nouo in vino, vel muſto demergunt, parum ſalis habenti, & operculato vaſe reponunt. Alii vinaceis diſcreta, ne ſe contingant, obruunt. Apud nos funiculis laquearibus appenſa, vſque ferè ad aliorum prouentum ſeruant, & præſertim quæ *bergamotte*, & *buon chriſtiane* vocamus, quod etiam antiquitus fieri docet Martialis ad Mancinum.

Non pyra, quæ lenta pendent religata geniſta.

De ſorbo. CAP. XV.

SEQVITVR ſorbus, cuius fructus malorum, pomorumq; generi iure venit annumerandus. Etſi ſuus locus in ſyluis ſit, tamen ob gratiam, quam apud omnes eius fructus adeptus eſt, in noſtrum pomarium tranſtulimus. Inter felices arbores connumeratur à Verannio, Macrobio referente. Aſtringentem eius naturam Martialis innuit,

Sorba ſumus molles nimium durantia ventres,
Aptius hæc puero, quàm tibi poma dabis.

Nomen. Sorbus arbor Græcis ὄη, & ὄυη, fructus verò ὄα, ὄυα. Ita & apud Latinos arbor ſorbus dicitur, fructus verò ſorbum: vel quia ore abſorbeantur, vel quia diu ſeruentur. Itali arborem *ſorbo* dicunt, fructus *ſorbole*.

Deſcriptio. Theophraſtus ſorbi arborem accuratiſſimè deſcribit, tanquam incognitam ſibi, & aduenam. Sorbus arbor de grandibus & ſubrectis eſt, coma concinna, & niſi quid impediat, verticem nucis pineæ repræſentans. Aculeos non habet vt meſpilus. Nouella cortice læui, pinguiuſculo, flauente candido, an-

noſa

nosa scabro, atroque. Folia pediculo singulari, prolixo, neruaceo, condita inuersus, alæ modo à lateribus emicantia, tanquam ex omnibus vnum fiant, laciniis pennatim ad neruum vsque diductis, ampliusculo diuisis interuallo, omnibus ramulis in extremo pediculi folium prominet, cuius accessione impar numerus efficitur, sunt in vetustioribus, breuioribusq; pauciora: figura iis lauri tenuifoliæ, preterquam quòd serrata per ambitum breuioraq; sunt, neq; cacuminibus mucronatis, sed in rotunditatem retusis: atq; hæc non paulatim, vt cæteris, sed vniuersa collabuntur. Flos racematim coactus ex pluribus candidis ac minutis, petiolo vnico dependet. Fructus cum large proueniunt, vuæ modo farcti, congestiq; visuntur, ex vno petiolo faui speciem præbentes, acerbissimi. Noua admodum fructificat, etenim à trimatu fert. Autumno foliis subinde amissis, cachrym suam fundit, eduraturam hyeme. Radicibus neque multis, neque in altum defixis, validis alioqui, & crassis, auelliq; difficillimis. Plinius ex eo, non ante trimatum ferre ex vllo genere scripsit. Ei vniuersa folia decidere: sorba inter se densa, quæ ramos circundata ex omni parte vuarum modo degrauant.

Syluaticæ sorbo præstantior quàm vrbanę fructus ait Theophrastus, quod in hac, & in cornis præcipuum notauit. Suauius enim olent. Cuius rationem in libro de causis assignauit: quia ficciores sunt, ea tamen siccitate, quæ non in totum tollit humiditatem ad odorem conficiendum: syluestre nempè genus siccius, ieiunius, feruentius, ac succo tenuius est, nec succũ carni permixtũ vrbani modo gerit. Præterea duo alia sorborũ genera ab aliis tradit reperiri, fœminam, quæ sola fructificat, & masculam sterilẽ. Aliud etiam discrimen in fructu, quòd aliæ figurã orbis, aliæ oui referũt. Item alię succo odoratiore dulcioreq;, vt quæ orbiculatos fructus ferunt: aliæ acido, peiusq; olente, vt quę ouales. Plinius verò, Sorbis quadruplex differentia. Aliis eorũ rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata species, ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellunt. Cæteris vini sapor. Generosissima quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant. De quo nos alibi. Sed syluestre genus nos vocamus, quod in syluis absque aliquo cultu fructus optimos affert, de quo intellexit Theophrastus. Sed est aliud genus, quod verius syluestre dici posset, nam arbor ab vrbana nihil differt, nisi fructu qui exiguus est, & vix oxyacanthæ baccas superat, colore ferrugineo, & vtimur ad aucupia turdorum, cuius sunt auidissimæ. Mascula caremus, quia omnes fœtificantes sunt. fortasse feruentibus locis ea Theophrasto visa fuerit. Fœminam dicimus, quæ paruos, rotundosq; fructus affert, masculam verò, quæ magnos, ac turbinatos. Sunt præterea discrimina multa, colore, sapore, & magnitudine differentia, nam alia oui magnitudine, alia oleæ fructus ferunt, alia lentiginosos, & inter hæc præcipua, quæ in arbore ad Ianuarium vsque vegetos seruat. *Genera.*

Suapte natura frigidos tractus quęrere scribit Theophrastus: nam si ad lo- *Cælum.*

ca feruentia venerit, sterilescere. In montibus etiam nasci. Plinius sorba in frigidis, & humidis prouenire scripsit, aquosis etiam montibus gaudere. Aristophanes (Athenæo authore) ait,

In montibus sunt sorba sponte plurima.

Palladius amare loca humida, montana, & frigidis proxima.

Solum. Theophrastus alsiosum, humectumq; solum concupiscere, quo tametsi viuacior, aboleriq; contumacior, mõtibus etiam nasci dixit. Palladius solum pinguissimum, cuius indicium facit certissimum, si frequens vbiq; nascatur.

Satio. Theophrastus semine nasci scripsit. Plinius idem confirmat. Palladius, Mense Ianuario, Februario, & Martio locis frigidis. Calidis verò Octobri, & Nouembri sorba feruntur egregie, ita vt matura in seminario ipso poma pangantur. Ipseq; expertus est, arbores ex pomis sponte progenitas, & in crescendo, & in ferendo extitisse felices.

Tradidit etiam Theophrastus viui radice seri. Plinius ab eo, radice plantam seri scripsit, ac post mediam hyemem in idus Februarias. Palladius, Plantas etiam si quis ponere velit, habebit arbitrium, dummodo calidis locis mense Nouembri, tẽperatis Ianuario, vel Februario, frigidis Martio inclinante disponat. Planta est transferenda robustior, scrobem desiderat altiorem, & spatia longiora, vt (quod illi maxime prodest) à ventis frequentibus agitata grandescat.

Etiam auulsione nasci scripsit Theophrastus. A quo Plinius. Cũ perna sua auellitur, partemq; aliquam è matris corpore aufert secũ fimbriato corpore.

Cultus. Veluti syluestris arbor respuit omnem cultum, sed siccitatibus si irrigetur, ac hyeme suffodiatur, maiores & dulciores dabit fructus, sed non odoratiores, vt è Theophrasto colligitur. Formanda est arbor, vt à terra decem, vel duodecim pedibus eleuetur.

Insitio. Plinius in calabrice inseri monet, ea est spina syluestris. Pallad. Mense Aprili sorba inseri in se, in cydonio, in spina alba, vel trunco vel cortice. Idẽ in versib.

Sorba suos partus merito maioris honestant
Seminis, & pulchro curua labore nitent.
Hæc arbos spinæ duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
Aureaq; annexo miscere cydonia fœtu
Gaudet, & externi dona coloris amat.

Plinii calabrix Dioscoridis oxyacantha est, vt alibi monuimus, retinet apud nos pristinum nomen, optimeq; super ea prouenit sorbus, etiam malus, & optimos fructus præbet.

Morbi & remedia. Ait Theophrastus, Ipsa arbor in senecta vermibus obnoxia ruffis, hirsutis sui generis, atq; ita emoritur. Fructus etiam super arborem crudus adhuc magis, quàm mespila, pyraq;, quáuis hic maxime omnium sit acerbissimus. Plinius ex eo, Sorbus arbor infestatur vermiculis ruffis, pilosis, atq; ita emoritur. Nos ex his sæpe extraximus non ruffos, neq; hirsutos, sed sicut cæteri. Palladius remedium

medium affert. Si vermes patitur infestos, qui in ea ruffi, & pilosi solēt medullę interna sectari, aliquos ex his sine iniuria arboris detractos vicino crememus incendio. Creduntur hoc genere, vel fugere, vel perire.

Plinius, Sorbis, quæ generant, nec fructum ferunt, fissa radice inditur cuneus è teda, ac cinere, & terra cooperitur, fertilesq; fiunt. Ex quo Palladius. Si verò minus ferre cœperit, tedæ cuneus eius radicibus inseratur, vel circa partem vltimam fossa facta cumulo ingesti cineris adæquetur.

Theophrastus materiem sorbi solidam, spissam, coloratam, & validam esse. Plinius lignum ossibus carere inquit. Apud nos ex ea optima vasa expoliuntur, arcæ, & balistarum manubria. Materies.

M. Varro de sorbis pensilibus promendis ait, Ipsa ostendunt, quando ad vsum oporteat promi, quòd colore mutato, & contractu acinorum, si non demiseris ad edendū, ad abiiciendum descensura se minitantur. Sorbum maturum mire conditum, citius promi oportet: Acerbum enim suspensum lentius mitescit, quod prius domi maturitatem assequi vult, quam nequit in arbore, vt inde promatur ad escam. Theophrastus ad hyemem suam differre maturitatem dixit, quia eius fructus plus sicci habent, terreni, acerbi, solidiq; natura sunt, & arboribus decerpti maturescere possunt, etsi non vera maturitate, tamen quoad succum conceperint esculentum, nisi hoc maturitatis genus putrefactionem appellare mauis, nec prohibet id fieri posse ab extremo calore, cum enim perpetuus humor effluere desierit, qui prius ab arbore suppeditabatur, frigoris superuentu calor intus naturalis obsidetur, quoad maturuerint. Columella ita seruat, In vindemiis sorba manu lecta, curiosè in vrceolos picatos adiicito, & opercula picata imponito, & gypso linito, tum scrobibus bipedaneis sicco loco intra tectum factis vrceolos ita collocato vt oblita eorum ora deorsum spectent, deinde terram congerito, & modice desuper calcato. Melius est autem pluribus scrobibus pauciora vasa distantia inter se disponere: nam in exemptione eorum, dum vnum tollis, si reliqua commoueris, celeriter sorba vitiantur. Quidā hoc idem pomum in defruto seruant, adiecto spissamento aridi feniculi, quo deprimātur ita sorba, vt semper ius supernatet, ac nihilominus picata opcula dil genter linūt gypso, ne possit spiritus introire. Conditura.

Plinius ait, Cato & sorba sapa condi iubet. Et in vasis fictilibus picatis seruantur in scrobibus, gypsato operculo duûm pedum, terra superinducta, in loco aprico, inuersis vasis, & in doliis vt vuas cum ramis suspendi Palladius ex iis, Lecta duriora, ac posita, vbi maturescere cœperint, fictilibus vsque ad plenum claudantur vrceolis, gypso desuper tectis, & bipedanea scrobe loco sicco sub sole merguntur ore peruerso, & desuper spissius terra calcatur. Item secta per partes siccantur in sole, & seruantur in vasculis in hybernum. Cum voluerimus vti, aqua feruenti macerata reuirescunt sapore iucundo. Aliqui cum pediculis suis viridia lecta suspendunt locis opacis, & siccis. Alii sorba in sapa asserunt diu posse seruari.

De ficu, & eius inuentione, & laudibus. CAP. XVI.

HACTENVS de arboribus, quarum fructus semina intus habent, nunc de iis, quæ grana, vel frumenta in se continent, verba faciamus, à ficu incipientes. Macrobius ficum albam inter felices arbores connumerandam censet, nigram inter infelices, Veranii testimonium afferens, de verbis pontificalibus ita dicentis: Felices arbores putantur esse Quercus, Æsculus, Ilex, Sapinus, Fagus, Corylus, Sorbus, Ficus alba, Pyrus, Malus, Vitis, Prunus, Cornus, Lotus. Tarquinius item Priscus in ostentario arborario idem innuit, cum ait: Arbores, quæ inferorum deorum, auertentiumq; in tutela sunt, infelices nominant; alaternum, sanguinem felicem, ficum atram, quæq; baccã nigram, nigrosq; fructus ferunt; itemq; acrifolium, pyrum syluaticum, bruscum, rubum, sentesq;, quibus portenta, prodigiaq; mala comburi iubere oportet. Sed ficum tanquam non pomum à pomis secerni iubet Afranius dicens. Pomum, holus, ficum, vuam. Et Cicero, Neq; serit vitem, neque quæ sata est diligenter colit: Oleam, ficus, poma non habet. OEconomicorum tertio. Nos autem ex Plinio, cæterisq; inter poma connumerari affirmamus. Ficus in ea æstimatione apud antiquos fuit, vt secundum ab vua locum ei dederint, primum inter horarios fructus: cùm sit eius succus minime vitiosus, maioris nutrimenti, & demũ succo vitis præstantior. A Grecis, Latinisq; adeo copiosè de ea differitur, vt nunquam de alia, vnde necesse est, quæ de ipsa tradimus in plures sectiones partiri, vt quæ ab aliis membratim discerpta accepimus, distinctè & ordinatè, quæq; nostra vidimus experientia luculentius explanemus, à cuius inuentione nostri sermonis initium erit. Magna sunt de ficu Poëtarum commenta, perplures historiæ, & in ea laudanda eo vsq; progressa est antiquitas, vt à Diis originem traxisse dixerit. Pausanias in Attica primùm æditam ficum putat prope Cephissum: Phytalus Cererem (vt fama est) hospitio suscepit, Dea beneficii non immemor ficulnam arborem dono dedit, quod in eius monumento his numeris memoriæ proditum fuit,

Hic Cererem tectis Phytalus susceperat heros,
Cui primùm sacri largita est semina pomi,
Quam mortale genus ficum vocat: illius ergo
Muneris, æterno hic Phytali gens floret honore.

Athenæus verò Græcorum commenta luculenter complexus, hæc de ficu tradit. Sosibius Lacon Libero patri ficus inuentionem tribuit, & ob hoc Lacedæmonii Sycitem Bacchum colunt. Naxii, vt Andriscus, & Agasthenes referunt, Liberum patrem vocari volunt Melichion, quòd ficulnum fructum ædiderit, Melichenq; iidem appellant. quare Liberum, vt vitis inuentorem, facie vitiginea, Melichium ficulna, Naxii excudebant. Poëtæ gigantem Sicæum nomine persequente Ioue, à tellure eius matre in Sycem, hoc est in ficum conuersum fabulantur: vnde in Cilicia vrbi nomen fuit inditum Sicææ.

Pherenicus commemorat Oxylum ex Hamadryade Sycen filiam ſuſcepiſſe, Oxylum verò Orio parente natum ſororis amplexu genuiſſe nucem iuglandem, cornum, populum, vlmum, vitem, ficum, & has Hamadryadas vocari nymphas. Ficus purioris vitæ mitiorisque principium fuit, hinc locum, in quo primum reperta emicuit, Athenienſes ἱερὰν συκῆν, id eſt ſacram ficum appellauêre, quæ Athenis via vocabatur, quæ ducit ad Eleuſinem, eiusq; fructus ἡγητηρία, quia primus ab Athenienſibus, quaſi ante alias fruges ad manſuetum victum inuentus fuit. Herodotus ſuis in hiſtoriis introducit virum regi perſuadentem non debere contra viros expeditionem facere, qui inter alia, neq; vino vtantur, neque ficus, quibus veſcantur, nec aliud quidpiam boni habeant. Philippus Perſei pater (vt ex Polybij hiſtoriis habetur) dum Aſiam percurreret, à Magnetibus in annona ficum pro victu accepit, quamobrem cum Myuntem poſtea debellaſſet, regionem Magnetibus ficuum cauſa donauit. Hinc Ananius iambographus auro pronunciauit ficus eſſe meliores. Pergratas fuiſſe Perſarum regi caricas ſcribit Dion, etiam ſi apponi modo nõ conſueuiſſent, quæ imperio obnoxia ferret regio. Ariſtophanes nil iſchadibus dulcius ait. Indorum rex Amitrochates per epiſtolam ab Antiocho mitti ſibi iſchadas popoſcit. Alexis caricas Athenarum cibum inſignem vocauit. Hæc Athenæus. Ælianus item veterem, primumq; fuiſſe cibum Athenienſibus ſcribit, ſicuti Arcadibus glandem, Tiryntiis ἀχράδας, Indis calamos, Carmanis palmas, Mœotis milium, & Sauromatis Perſis cardamum, ac terminthum. Cyrenenſes (authore Orpheo) Saturno ſacrificantes ficis recentibus coronabantur, quod eius fructus repertorem credant. Artaxerxes Mnemon iunioris Cyri frater in fuga, apparatu eius direpto, cùm caricis veſceretur, exclamauit inquiens: cuiuſmodi voluptatis expertem me regalis fecerat affluentia? Calendis Ianuarij caricas, caryotides, & mella tum deo, tum amicis elargiri veteres ſolebant, vt dulces anni dies à dulcibus auſpicarentur. Colitur (inquit Plinius) arbor in foro ipſo ac comitio, Romæ nata, ſacra fulguribus ibi conditis, magisq; ob memoriam eius, quæ nutrix Romuli, ac Remi conditoris, appellata: quoniam ſub ea inuenta eſt lupa, infantibus præbens rumen (ita vocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium ſponte tranſiſſet. Adacto nauigio illico areſcit, rurſusq; cura ſacerdotum ſeritur. Fuit & ante Saturni ædem vrbis anno 260. ſublata ſacro à Veſtalibus facto, cum Syluani & Iſidis ſimulachrum ſubuerteretur. Eadem fortuito ſatu viuit in medio foro.

Quia peculiares ſunt aliquæ ficuum vires in noſtris corporibus, cùm apud nos crebrior ſit earum vſus, phyſicis conſulentes, aliqua de iis pertractemus, vires omittendo, quæ ad medicinam pertinent, cùm id noſtri conſilij non ſit, ſed de iis tantum, in quas facile inconſulti incidere poſſent: Athenæi verba ſubnectentes, is nanq; diphnoſophyſtarum libro 3. veterum medicorum præcepta refert. Quod verò ficus omnium fructuum, qui ex ligno naſcuntur, ſit vtiliſſima, Herodotus Lycius demonſtrauit, qui bene nutriri pueros nuper na-

Aliquæ ficuum operationes in noſtris corporibus.

tos ficus ſucco aſſeruit. Pherecrates,& qui Perſas inducit: Si quis noſtrum nouam ficum aliquando viderit,puerorumq; oculis impoſuerit,quaſi non vulgaris medicinæ vtilitatem conferet. Philotimus libro 3. de nutrimentis refert, ficus multas habere differentias, & ex generibus, temporibusq; vires ſortiri, & vt vniuerſum dicatur,muſteas ficus,& adhuc humentes melius, & celerius reliquis pomis excoqui, nec reliquum cibum impedire, quo minus conficiatur. Vim humorem conglutinandi, cogendiq; poſſidere, & internum quippiam retinere,quo citam, facilem, fuſamq; reddat aluum, humorem non inſulſum alicuius acrimoniæ participē præbere,ſi cū ſale ſumantur,ſed qui celeriter diſcutiatur, argumento, quod & ſi magna vis earum ingeratur, paulò poſt inanitio, vacuitasq; eximia ſentitur, quod fieri nō poſſet, niſi celeriter diſſolutæ fatiſcerent. ocyus reliquo cibo conficiuntur, nō modo quod maiorem copiam, quàm reliquæ frugis ſumptitantes innoxiè degimus: ſed ſolito cibatu præſcinatæ nullū nobis exhibent negotium, facileq; calori cedentes, reliquū cibum excoqui minimè vetāt. vis glutinatoria & ſalſilago manifeſte in eis deprehenditur,quum & manus extergant,& dulcis ſapor,indice lingua,ſentiatur. Quod autem aluum ſine torminibus cieant,eamque læuigent, euidentius eſt, quàm vt probari deſideret. Salſedinem quandam licet leuem reſipiunt, ideo nitroſa vi pollere iam dictum eſt. Heraclides Tarentinus nō illepide in conuiuio quærit,an poſt ficorum eſum aqua calida, vel frigida ſit obiicienda? qui calidā ſuadent præbendam, celeriter eam & abſtergere, & eluere cauſantur, ideo eſt veriſimile breuiter calida diſſolui, quod calor facto partiū diuortio extenuet, & in anguſtias ducat,frigus contra cogat. Cæterum qui frigidā aquam iubent præferendam, contendunt frigidi potius beneficio, quæ in ſtomacho reſidebant,grauitate quadā deturbari: Siquidem æſtuantē ſtomachum ficus moleſtia afficiunt,& imbecilliorē reddunt,quare nonnulli ſecundum ficus merum præcipiunt offerendū,ſic promptè recrementa ventris exigi. Sed crebriore,& largiore potu ab eo cibo vtendum non ambigitur, vt in ventre nō immorentur,ſed ad imos inteſtinorū ſinus rapiantur.Sunt qui ficus meridiano eſu abdicent,tum enim,vt Pherecrates ait,morbū creant: quare Ariſtophanes cùm æſtate ægrotantem quendam conſpexiſſet,meridiano ficuum eſu præſagiit. Eubolus nobis cibo ficorū meridiano interdixit,morbū inde cōtrahi teſtatus. Damnat item Nicophron inquiens: ficus meridie ſumentem ſtatim febre corripi quæ vomitū flauæ bilis eliciat. Diphilus Siphnius memoriæ proditū reliquit, muſteas ficos paruā efficere alimoniam, noxiū creare humorē, ſed facile aluo excerni,cibis ſupernatare,verùm eas melius ſiccis diſtrahi. Porrò quę imminēte iam hyeme gignuntur, magna difficultate matureſcentes euadunt deteriores: meliores habentur, quæ ſolis vigorem expertæ, per naturā ematuruerint. Cæterum quæ multo turgent lacte,aut aquoſo liquore madēt,ſtomacho quidem gratiores, magis faciunt ad palatum,grauiores tamen, ponderoſioresque facilius deſcendunt. Studioſos vocis abſtineri ficis Demetrius Sceptius iubet,

Hege-

Hegesianactis Alexandrini exemplo motus, quòd is tragœdiarum actor optimus euaserit, quia ficu duodeuiginti annos abstinuisset. Hactenus Athenæus. Sed quamquam nostri instituti non sit, cogit me præstans erga venena ficorum vis, tanquam res maxima, remedium apponere. Nota iam est Mithridatis compositio illa tantopere ab omnibus celebrata, vt Plinius tradit. Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano, ieiunoq; sumenti nullum venenum nociturum illo die. Varro refert apes è fico mel capere, sed non bonum.

Sed afferamus aliqua huius arboris prodigiosa naturę miracula, quorum alterum est tauros quantumlibet indomitos fico alligatos cicurari, & quasi immobiles conquiescere. Alterum, victimas cæsorumq; animalium carnes perquam celeriter tenerescere, & fragiles effici, quæ in fico pependerint. Horum causam demonstrat Plutarchus in sympofiacis dicens: Quũ inter obsonia Aristionis coquus immolatum Herculi gallinaceum gallum, recentem, tenerum, & penè friabilem obtulisset, tam citam teneritudinem ficui acceptam referebat Aristio, contendens iugulatas aues etiam præduras teneritatem cõtrahere, quæ pensiles adhęsere ficui. Causam affert Plutarchus: Nanq;, quòd auram halitumq; vehementẽ, ac validum expirat ficus, visus satis testatur. Fidem quoque facit, quod vulgò de tauris dicitur: ferocissimus quisq; huic adligatus arbori mitescit, tangiq; manu, ac subigi tolerat, & efflans iram, animumq; veluti lassum deponit, tanta vi pollet ea spiritus acrimonia, vt ruat licet, sæuiatq; taurus, imperet furori. Siquidem arbos fici plus cæteris lacte copioso prægnans est, vt lignum, rami, pomum eo planè resarciantur, quapropter cùm comburitur, fumus quẽ eructat maxime mordet & vellicat: lixiuius quoq; cinis maximè deterget, purgatq;. Quin & cogitur caseus ficulneo lacte, quod emittit arbor, si virentẽ saucies corticem. Cæterũ caloris munere euenire volunt, vt iniecto succo lac coeat, qui humoris concrementũ, & aquosum liquefaciat, proinde calidã, acremq; auram, ac digerentẽ ficus exhalat, quę carnes halitu deficcet, ac cõcoquat, sic vt friabiles reddantur. Hoc idẽ euenit, si tritici aceruo obruantur carnes, aut penitus immergantur, calore videlicet hoc præstante, argumento, quod frumentũ, in quo amphora vini fuerit obruta, cõfestim laticem depascit. Sed alij sunt, qui hęc ad caprificũ, non ad ficũ referant. Aliud quoq; accedit naturæ miraculũ ab eodem traditũ, quod ficus de cœlo nõ tangitur, id vtiq; amaritudini acceptũ referre oportet, tale genus quippe nõ attingũt fulmina, quod vitulus cõprobat marinus, atq; hyæna. Theophrastus ab aruspicibus ostenta existimari ait, quæ fortuita mutatione fieri contingit, vt ex caprifico ficum, & ex fico caprificum, sed de fi o in caprificũ deterius, vuamq; ex candida nigram, & ex nigra candidam, & pro ostento etiam capi, cum arbor in arbore nascitur, vt laurus orta in platano, & quercu. Ex eo Plinius, Prodigio fiunt ex caprifico fici, & contra graui ostento, cùm in deteriora mutantur, & ex can-

De prodigiosis aliquot ficus naturæ mirabilibus.

dida ficu in nigram. Sunt etiam prodigia cùm alienis locis enaſcuntur, vt in capitibus ſtatuarum, vel aris, & cùm in arboribus ipſis alienæ. Ficus in lauro nata eſt Cizici ante obſidionem.

Nomen. Ratio poſcit, vt de eius nomine dicamus. Græcis arbor συκῆ, fructus verò σῦκον dicitur, de cuius nomenclatura apud eos exiſtit controuerſia. Nam alij ex gigante Sycæo, alij ex Syce Oxyli filia, quæ omnia iam ſupra memorauimus, cùm de eius inuentione verba fecimus. Sed tanta fuit apud antiquos ficus veneratio, vt omnes eius partes, & fructus peculiaribus nominibus deſignauerint, ideoq; non iniucundum fore duximus, ſi eas Græcarum vocum ſtudioſis apponeremus, cum in illius hiſtoria ſæpe occurrant. Athenæus caprificum ἐρινεὸν vocat Homeri & Strattis authoritate, at Amerias groſſos ἐρινάκας appellari ait. Seleucus protericen fici genus quoddam ſcribit, quod præcocem fructum fert; & Philemon maturam ficum κόλυθρον dici. Athenienſes ficos maturitatis falſam ſpeciem præferentes vocant φήληκας, hoc eſt phelecas, quia φηλώματα dicuntur impoſturæ, & deceptiones. Ficus antequam matureſcant Græci iidem ὀλύνθοις, nos dicimus groſſos, & ſi nomen ſit etiam vrbis in Thracia, à qua Demoſthenis orationes Olynthiacæ inſcribũtur. Sed ſunt inter Græcos, qui ita diſtinguant, vt primum ſit ὄλυνθος, mox φήληξ, inde σῦκον, poſtremo ἰσχάς, & diminutiua forma ἰσχάδιον, id eſt caricula, παρὰ τὸ ἴσχειν: quia vlterius augmentum fici prohibeatur autumnali tempore. plerique eo nomine aridas ficus intelligunt, è noſtris nonnullos inuenias, qui aridas ficus caricas dicant, cum carica fici ſpecies ſit, vt videbimus. ἰσχάδας Iulius Pollux diſtinguit, vt alia recens, alia virens, item vetus, & ſicca, itemque ſale condita. Nouellæ ficus ſycades dicuntur. Sed eius partes etiam peculiari nomine inſignitæ ſunt, vt κράδαι eius ſurculus, κεγχραμὶς grana intus. Et auiculæ cum tam vuis, quàm ficubus pingueſcant, à fico nomen indiderunt συκαλὶς, id eſt ficedula, vt M. Varroni placet, non ἀμπελὶς ab vuis, quibus etiam paſcitur. Ad quod alludit Martialis epiſt.

Cùm me ficus alat, cùm paſcar dulcibus vuis,
Cur potius nomen non dedit vua mihi?

Latini ficum à fœcunditate vocãt, M. Varrone & Quintiliano authoribus. Itali *fico.*

Deſcriptio. Nunc verò arborẽ deſcribamus. Theophraſtus variis in locis ita depictam exponit. Arbor ficus ſtatim ab radice ſimplici caudice brachiata ramis, ſurculoſa, diſſolutuque contumax aſſurgit, ſed ſuæ exilitatis cauſa multifidam aliquando dimittere aſſolet. Corpore non magnopere procera, quanquam inter eas, quæ ſolutum fructum progenerant, modo ſolum obtineat probum, vaſtum incrementum capiat, in altum ſe attollens, & ramoſo admodum corpore, ampliſſimum locum occupet. Ligno contorto, carnoſo, eneruі, & enodi: Enodi, inquam, non quòd nodis omnino careat, talis enim arbor nulla videtur, ſed ita enodem accipi volo, vt nodos paucos naturæ ordine habeat, etſi eius ramuli nuper oborti nodoſi adeo ſint, vt tactu aſperi videantur, idq; quia

breui

breui internodiorum diuortio sciuncti sunt, longe tamen quàm ea nodosior est caprificus. Medulla carnosa. Cortice simplici, & læui. Humore lacteo succo simili. Folio amplo, laciniato & (vt ita dixerim) cruciformi, quod cõstat neruo, cortice & carne. Serotinæ fici antequam fructũ percoquant, folia deperdunt: at in Elephãtino agro caduca nõ sunt, tum cœli genio, tum humi præsidio, hæc enim vberem succũ, qui sufficitur in consumpti locũ, illud verò obsequens ad fouendum se præbet. Nouello surculo fructificat; aliquãdo rei temeritate poma auersa ramulis affert, quod mirũ videri nõ debet, si alienis in locis fructuum eruptio fuerit: cõmutatio enim parua est, nec posterior hic locus à priori dissimilis admodũ est, cùm aggregatio imbecilla, & confluxus in eam validior sit. Præterea in ficuum genere species quędam est ὀπισθόκαρπος, id est quæ retro post frondem fert fructum, vnde illud, quod cum specie quadam naturale, & frequentissimum est, in altera eiusdẽ specie euenire, non ita mirum videri debet. Semina intus congesta continet, atq; tunica contenta, sed incerta, & quæ præ nimio humore conculcantur. Cacumine, & latere germinat, paulo ante æquinoctium, ad ortũ arcturi post ver: quod tempus etsi omnibus edomitis commune est, cõmunius tamẽ fico. Non floret, sed protinus fructum ostendit. Ei datũ est à natura, vt plura producat, & grossos deciduos, & ficus: & si pars maior fructuum acerba initio esse soleat, quia siccitatem sortita est. Humidorum omnium extrema esse putatur ficus, cuius succus lacteus existit. Fructus serò maturescit, cùm & putamine obtegatur, succũ amplum, crassumq; obtineat, & summatim quodãmodo maturescat, & ampliore mole constet. Sed celeriter perficitur, quia humidus, quia tenui amictu tectus est. Si arbor egregiè ramis, & frondibus luxuriabit, egregiè etiã vberes fructus promet, eius nanque talis natura priuata est: (reliquis enim omnibus ferè negatum, cùm natura vtrumq; explere nequeat. Necesse est enim si in frõdibus materia absumitur, quòd debita pars fructibus intercipiatur, sic largiori fructus prouentu, minus germinationẽ frequentari:) quod & soli vbertate, & arboris robore euenit, id enim attrahere valet, illud largius suppeditat alimentum. Velocia incrementa capit: Cuius ratio est, quia rara, humidaq; est: rarioribus enim, & humidioribus celeres fiunt augmenti progressus. Radice præcipua est, quippe si sedem nanciscatur expeditam, subire quantumuis facile & euagari potest, sed oblique, quòd expedita faciliq; semita careat. Breui vita est, nam cito senescit, & contabescit, ratione nimiæ fœtificationis: diuturni enim pensi solutione, maxima & potissima naturæ pars exhausta fatiscit. Idq; in animalium genere videre licet, in quibus excessus superfœtationis citam affert senectutem, & mortem, quod inter congeneres euidentius patet. Rectè igitur contra Democritũ, qui arbores, quæ prolixa, crassaq; radice nituntur, vitam obtinere breuiorẽ dixit. Nunc Plinij ficus descriptionẽ, quam ex Theophrasto excepit, multisq; in locis disseminauit, afferemus. Ficus simplici caudice surgit à radice, frequentibus ramis. Cortice simplici, læui, & in senecta rugoso. Humor corticis lacteus, huic ad ca-

ſeos figurandos coaguli vis. Corpus totũ è carne: ideo finditur velocius, quàm fingitur. Folio ampliſſimo, quod in ſerotina cadit, antequam matureſcat fructus. Sed in Elephantino Thebaidis nulli cadit, ne viribus quidem. Arboribus ſubeſt folio pomũ, vt protegatur, excepta ficu, cui folium maximum, vmbroſiſſimumque, & ideo ſuper eo pomũ, eidemq; ſerius naſcitur folium, quàm pomum. Ex reliquo pomorũ genere ficus ampliſſima eſt: quædã eſt pyri magnitudine æmula: admirabilis eſt pomi huiuſce feſtinatio, vnius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ. Ficus mollis omnibus tactus, maturis frumenta intus, ſuccus matureſcẽtibus lactis ineſt, percoctis mellis. Seneſcunt in arbore, anusq; deſtillant gummi modo lachrymã, ſiccãturq;. Succus ficui dulcis, lacteusq; in capite, in corpore nõ item. Ficus teguntur carne, & cute detrahitur hæc virentibus vt putamen, in ſiccis eadem maxime placet. Non floret, protinus enim fructũ flores gignunt. In ficis mirabiles ſunt abortus, qui nunquã matureſcunt. Eis nullus odor. Æſtiuas germinationes à canis ortu & Arcturi omnibus arboribus cõmunes putant, ſentiri autẽ maxime in fico: cauſam afferentes, quia in Theſſalia, Macedoniaq; plurima tum ficus exeat. Maxime tamen in Ægypto apparet hæc ratio. Gignit è lateribus ramorum, & cacuminibus. Breuiſſima eius eſt vita, ex iis precocibus breuior, quàm ſerotinis, & dulcibus, quàm acidis. Radix copioſa, flexuoſaq;. Quidam breuitate radicũ celeriter ſeneſcere arbores putauit: quod coarguit ficus, cuius radices longiſſimę, & ſenectus ocyſſima. Hippocrates ficus foliũ coronopoeidẽ vocat, id eſt cornicis pedi ſimilẽ. Plutarchus ficũ non florere ſcribit, & fructũ proferre, verũ groſſi in hac decidui floribus reſpondent. Præterea à veteribus Græcis foliũ θρίον dici ex ſcabritie. Vnde ob eius aſperitatẽ anguilla piſcis facile lubricus, eo cõuoluta poſſit cõtineri. Vnde adagiũ τῷ θρίῳ τὴν ἔγχελυν, id eſt ficulneo folio anguillam. A Plutarcho in Sympoſio agitatur quæſtio, Quî fiat, vt arbor amariſſima fructũ producat dulcẽ, ac pinguedinis multæ? Cuius propoſitæ ratio illa eſſe nonnullis videtur: quòd arboris dulcedo quantacumq; ſit, in fructum ſecernatur, proinde quicquid reliquũ fiat in ligno ſucci in amaritudinem degeneret. Id vel hepatis præcipuè argumento patet, quod ipſum dulciſſimũ eſt, fœculento, & bilioſo in vnum locũ ſequeſtrato, ac quodammodo percolato. Ineſſe autem ficui bonitatem ſucci quam euchymiam vocant eo probant indicio, quoniã adnata illi ruta, dulcior euadat, ni diuerſum magis aſtruat quiſpiam, ficum videlicet, dum alimentũ ſibi conciliat, eximere quod acre, quodq; amarulentum eſt. M. Varro, quæ laxiora, ea & fœcundiora eſſe dicit, vt fœmina, itaq; ficus ꝓpter fœmineam mollitiem ad creſcẽdum prona eſt. Lactiq; pro coagulo addunt de fici ramulo lac. Columella de lacte idem habet. Cogitur plerumq; lac ficulneo lacte, quod emittit arbor, ſi eius virentem ſaucies corticem.

Genera. Ficus multis inter ſe diſcriminibus diſtare prodidit Theophraſtus, vt alia maturè, alia ſerò admodum matureſcant. Præterea tot ſubiêre genera, (inquit Plinius) vt vel hoc ſolum æſtimantibus mutatam appareat eſſe vitam. Apud

nos in-

nos infinita propemodum sunt, inter se sapore, colore, forma, magnitudine, & temporis prouentu differentia, quibus antiqua nomina tribuere impossibile ferè esset. Nos continua omnium generum ficuum nostræ Campaniæ inspectione, sycophantarum consilio, antiquorum librorum lectione, ac comparatione vulgaria nomina apponere conati sumus, speramusq; nec nostros conatus frustratum iri. Primò ficum in vrbanã, & syluestrem diuidemus. Vrbanam mox aggrediemur, de syluestri postea dicturi. Vrbanarũ genera à temporibus, quibus maturantur fructus distinguemus, vnde à præcocibus incipiendum duximus, è quarum genere biferæ sunt. Hæ principium nostræ tractationis exhibent. Theophrastus ficus biferas vocat, quæ bis eodem anno, certoque temporis tenore fructus proferre solent. Achæis præcox ficus πρόδρομος dicitur, quasi præcurrens: forte proterice quoque: nam & Seleucus ita genus ficus quoddam nominat, maturius fructus promens, vt ex Athenæo elicitur. A Columella appellantur biferæ, & triferæ flosculi. Et in suo hortulo,

Tunc præcox bifera descendit ab arbore ficus.

Plinius ex his, Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. Sunt & precoces biferæ albæ & nigræ, cum messe, vindemiaq; maturescentes. Ex Chalcidicis quarundã trifero prouentu. Macrobius etiã biferarum meminit. Apud Siculos adhuc retinent nomen, nam *bifere* vocant. Neapolitani *volemole* à manus vola, vt spero, quia magnæ sunt, suaq; magnitudine manus volam implent. Harum apud nos nonnulla sunt genera colore, figura, & magnitudine differentia. Hæc prima omnium maturantur, fructificantque ex annotino genere: scilicet prioris anni surculo. Martio enim mense prima ficus rudimenta generantur, maturãturq; Iunio cum messe: inde ex nouo germine aliæ ficus producuntur, Augusto, & Septembri maturescentes cum vindemia, vnde ex annotino, nouelloq; ficus fœtificat germine, quod annotauit Theophrastus de malis biferis loquens. Fructificant ex vtriusq; surculis tam annotinis, quàm nouellis, sic etiã caprificus, quæ maturat, ficusq; profert ex nouellis. Tot generũ præstantissimum est, quod vulgò *fico gentile* dicimus, quasi nobilitate cętera antecedat, tamq; vilia, rusticaq; cum eo minime cõferenda, principemq; locum omnium sibi vendicat, albedine est decora, sapore insigni, pinguedine, suauitate, iucunditate, ac dulcedine. Cùm hiascit, cãdidissima demonstrat viscera, videturq; ex hoc fructu dicta nostra Campania felix. Siculi *ficazzane* vocant, vel africanas, & adhuc pristinum africanæ nomen retinent, ac animus inclinat has esse, dicere Africanas ficus Carthaginis excidio celebratas. Athenæus Africanã Romæ maximè laudari dicit. Cato eas nominat. M. Varro ex trãsmarinis esse dicit. Columella præcipuè serendã duxit. Sic etiam Macrobius. Plinius hæc habet, De Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæstio est: cùm id genus in Africã nuperrime transierit, patriæ nomen obtinent. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentũ vso eo pomo. Nãq; pernicialis odio Carthaginis flagrans, nepotũq;

securitatis anxius, cùm clamaret in omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiã præcocem ex ea prouincia ficũ, ostendensq; patribus, interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putatis ex arbore? cùm inter omnes recens esse constaret. Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptũ Carthagine, tam prope à muris habemus hostem. Statimq; sumptum est tertium bellũ Punicũ, quo Carthago deleta est. Est inter præcoces à Theophrasto memorata Laconica riguis gaudens, & esse quamminimam dicit. Ex quo Plinius, In Laconico genere præcoces ficus maximæ sunt. Quod præceptori maximo aduersari videtur, qui quamminimas esse dixit. Sed hanc controuersiam soluit Athenæus, qui Aristophanis versus transcribens ait.

Omnes serò ficus, procul Laconica
Sit; hæc mihi est inuisa, quod tyrannica,
Non esset illa parua ni plebem oderit.

Sed paruam dixit, quia exigua eius est planta; cui multum prodest aquam habere propinquã. Leucophalia etiam à Theophrasto memoratur inter præcoces. Athenæus Leucophias vocat. Plinius inter præcoces Tiburtinam ponit. Primo prouenit porphyritis longissimo pediculo. Auguror nobis dictam *fico molengiana*, hæc enim è præcocibus est, colore inter nigrum, & ruffum, vel vt lapis porphyritis purpurescẽte, quo etiam colore mala insana nobis *molengiane* dicta proprie vestiuntur, corpore & pediculo longo est. Subdit Plinius. Comitatur eam è minimis, & vilissimis popularis dicta. Hæc Neapolitanis *fico migliarola* dicitur, nam & sequitur antedictam, & corpore est exiguo, sapore vili, grano intus frequenti, dum manditur sub dentibus crepitant grana miliacea, (ex quo nomen *migliarola*) coriumque adhæret palato, & manibus, vt vix auelli queat. Nisi præcox esset, vix voraretur, ad aucupium potius, quàm ad escam seritur.

Temporaneæ ficus. Quæ sine nota præcocitatis, vel tarditatis temporis ficus ab antiquis memoratæ fuerunt, in hunc locum congessimus. Charition, & Aration genus à Theophrasto nuncupari secundo historiarũ libro memorat Athenæus, quod nusquam legitur. Plinius Aratiæ albæ meminit, pediculo minimo latissimæ. Idem Athenæus Atticam ficum Antiphanem laudare scribit: dicens regionem Hipponicam omnium totius orbis terrarum ficuum præstãtissimas producere, nec licere cuiquam ex agro Atheniensi ficus caricas ibi natas asportare, vt soli incolę fruerentur. Carica ibi confecta erat Athenarum insigne, Dionis, & Alexis testimonio. Præterea Callistrutiæ, quæ Romæ nascuntur, alias totius orbis ficus antecellunt. Columella has inter præcipuè serendas censet. In hortulo verò,

Et Callistrutiæ, roseo quæ semine rident.

Latini passarias vocant. Nam apud Græcos στρουθὸς passer est. Refert Capitolinus Clodium Albinum quingentas ficus passarias ieiunum comedisse. Plinius

nius parum ſapore præſtantiores iis, quas ſupra dixerat, ſcilicet Lydiis, chalcidicis, & mammillanis dixit. ſuſpicor in Plinii textu mendum. Hæc nobis *fico digitelle* ſunt, præſtantiſſimo ſapore inter cæteras, vt Athenæus, præcipuè ſerenda, vt Columella, ridens hiat roſeo ſemine, oblongo pediculo, vt non mirum ſit Clodium quingentas comediſſe. Chiam inter eas ficus, quæ Romæ naſcuntur, maxime laudari ſcribit Athenæus. M. Varro tranſmarina genera ficuum in Italiam perlata eſſe, vt chia. Plinius, Ex aliis gentibus tranſiſſe ad Romanos chias. Quarum plura genera. Hæc ficus in Setinis agris, ob ſalis, viniq; ſaporem præſtantiſſima erat. Vnde Martialis,

Chia ſeni ſimilis Baccho quam Setia miſit.
Ipſa merum ſecum portat, & ipſa ſalem.

Et alibi,

Nam mihi, quæ nouit pingere Chia ſapit.

Chalcidicam dicit etiam Athenæus ex iis, quæ Romæ naſcuntur laudatiſſimam. M. Varro inter tranſmarina ſemina, quæ in Italiam venere, chalcidicam fuiſſe. Columella præcipue ſerendam eſſe chalcidicam. Macrobius Chalcidicam dicit. Plinius, Ex aliis gentibus ad Romanos trãſiere ex Chalcide, quarum plura genera, ex iis quædam trifero prouentu. Libyanam Athenæus è Romæ naſcentibus laudatiſſimam dicit. Idem ait Columella, & Libycam vocat. In hortulo etiam,

Sciſſa libiſca ſimul.

De lydia hæc habet Athenæus. Archilochus de his, quæ in Paro inſula naſcuntur, has mire celebratas ſcribit, eaſdemque eſſe, quas hæmonias dicunt, quod nomen ab innato colore adſciuerunt, ac egregias eſſe. quæ ficus tantum ab omnibus, quæ vbique naſcuntur differunt, quantum apri ſylueſtris caro, à cicurum ſuum carnibus. M. Varro inter tranſmarinas numerat. Columella inter laudatas, ſuoq; in hortulo,

——— *Et picto quoque lydia tergo.*

Plinius lydias purpureas eſſe ſcribit. Meminit earundem Macrobius. Has puto Neapoli *fico pente* dici. Nigra eſt, vel ſi mauis ſanguineo colore infecta, matureſcentibus finditur putamen, vt affabre picta videatur. Celebratur à Catiis populis apud Lydos.

Mariſcam ficum Cato in loco cretoſo, & aperto vult ſeri. M. Varro cum ſoli varietates ſcriberet, quæ ſummis in locis plantis eueniant, quæq; in planis, & depreſſis, ait, In montanis prolixiora naſci, & firmiora quia frigida, vt arbores ſappini, in planis, quæ tepidiora, populi, ſalices, ſurſum fertiliora, vt arbutus, & quercus, deorſum vt nuces græcæ, & mariſcæ fici. Hæc Plinius excipiens, arborum fertilitati partium aſſcribit. Eſt verò, inquit, & ipſis arboribus etiam onuſtis fertilitatis differentia, ſumma ſui parte fertilior eſt arbutus, & quercus, inferior iuglandes, fici mariſcæ. Iudicent doctiores. Catonis etiam verba tranſcribens, addit: & ſole ſiccãda, & ad annuos vſus aptiſſima. Hæ

grandiores, inſipidæ, nimiaq; pinguedine rumpuntur, ac matureſcentes ſemina oſtendunt. De his Martialis extat diſtichon,

Infanti melimela dato, fatuaſq; mariſcas.

Et alibi.

Non boletis hiare, non mariſcæ
Ridere.

Id nomen à ſimilitudine ad morbum transfertur, & ficus etiam dicitur. De quo Iuuenalis.

——— *Sed podice læui*
Cæduntur tumidæ medico ridente mariſcæ.

Videtur hæc Macrobio aſinina dicta. Magna enim, ac vilia quæ ſunt pomorum genera, aſinina vulgò dicunt. Senecio hanc inter tot ficuum genera libentius comedebat, nempe is grandia ſolum appetebat, vt propterea ſibi nomen grandioris acquiſiuerit, Seneca authore. Nos hanc Neapoli *fico pallara* dicimus, vel ſi mauis *fico lardare*. Sapore inſipido, magnitudine ſtolida, ac multa pinguedine, vt laridi nomen ſibi vendicarit. Soles paſſa ad ſeruandum aptior, quàm viridis ad eſcam. Græcis βύσυκος Feſto, & Macrobio authoribus dicitur: Nam Græci amplis rebus βυ ſyllabam præponunt. Subdit Plinius, Et quas arundinum foliis macula variat. Ego potius legerem ſine coniunctione, &, ſed mariſcis ficubus ſubiungerem: quas arundinum foliis macula variat. Nam huiuſmodi ficorum fructus colore ſunt ſimiles arundinum foliis. Vel ſi mauis ſeparatam eſſe ficum, apud nos eſt *fico ſtella* vulgò dicta, à pediculo ad vmbilicum ſtriis, veluti teniolis depicta, vt ſtella videatur. Striæ albæ ſunt, corporis color arundinum folii. Apud nos ob picturæ præſtantiam potius, quàm ob ſaporem ſeritur. Macrobius hanc, vel illam arundineam vocat. Alexandrina è nigris eſt candicante rima, cognomine delicata: inquit Plinius. Hæc nobis *albanera* vulgò eſt. Nam & nigro corio eſt, & cùm hiat, albet, ſaporis nimium delicati. Apud pleroſq; præſtantiſſima habetur, fortaſſe hæc fuerit, cuius Cato, & Macrobius meminêre, atra pediculo longo, quæ craſſo, & ſtercorato loco ſeri auet, ea nigra, & oblongo pediculo eſt, & præ cæteris humidis, craſſiſque locis ſeri auet. Cato herculanas, ſaguntinas, telanas in loco craſſo, & ſtercorato ſeri iubet. Macrobius herculaneã, tellanam memorat. Plinius herculanam ſolum. Quibus quum alias notas non addiderint, quæ fuerint penitus ignoramus. Phibaleæ ficus meminit Athenæus, ac Pherecratem ſcribere, æſtate phibaleis ficubus veſci debere, ac Teleclidem, pulcherrimas eſſe phibaleas, & ex Androtionis ſententia in planitie plantandas eſſe. Sunt enim phibaleæ Hippocrati. Memorat etiam baſilicas, & ſycobaſilicas, quaſi regias ficus dicas, & à Palemone deſcriptas, & oporobaſilicas, quæ vbiq; plantari poſſunt. Hæc nobis eſt vulgò dicta *fico Imperiale*, extima ſuperficie alba, Auguſto matureſcens, ſapore, ſpecie, & magnitudine ſingulari, vt non immerito regiæ nomen adepta ſit. Idem præterea coracem ficum Hermippum commendaſſe, ac phibaleis

leis æquiparasse scripsit. Hæc coronea à Strabone, vel corarium ab Aristophane dicitur, quod eius fructus corui colore sit, quem coraceum vocant. Adhuc antiquum retinet nomen, nobis dicta *fico corbo*, ab insigni nigredine, Augustoque maturescit. Memorantur etiam ab Athenæo cirrhocæladiæ, hyladiæ, sarcelaphiæ, lapyriæ, picridiæ, dracontiæ, melanophiæ, cremiæ, mylecæ, ascaloniæ: sic & coluræ, phomyniæ, & megarenses, quibus prodest aquatio. De phrygiis ficubus meminit Alexis, de toxaliis Heracleon Ephesius, & Nicander Thyatirenus. Hæc omnia memorat Athenæus, ficorum historiæ diligens scriptor, quarum notæ, & descriptiones simul cum vetustate periere. Sullas præcipue serendas monet Columella, sic topias, & rhodias. Plinius, Rhodia nigra est. Athenæus de ficubus Lynceum meminisse, quæ in Rhodo nascuntur scribit, & cum optimis confert Atticis, & eiusdem naturæ cum tralianis. Varro Sabinam ficum, ait, quanto citius promas, iucundiore vtare, quod vetustate ficus fit pallidior. Plinius mammillanas ficus earum similitudinem habere tradidit. Pompeias ex authoris nomine dictas, sole siccandas, & in annuos vsus aptissimas. Macrobio pompeianæ sunt. Columella in hortulo albiceratæ meminit hoc versu,

Albaq́ʒ, quæ seruat flaua cognomina ceræ.

Plinius albiceratā vocat. Hanc censerem vulgò *fico ottata* dictam. maturescens colore albo flauescenti insignitur, vt si eam ꝓspexeris, cereā dicas. Hęc ficus id habet propriū, vt præ cęteris prodromos ostendat hyeme, qui maturantur Iunio cū biferis, vt bifera dici possit. Macrobius adhuc albulā nominat, fortasse quòd albescenti colore insigniatur. Neapoli nascitur, pristinoq́; nomine potitur, nam *bianchetta* vel *biancolella* dicitur, ex albo pallescit, mitescitq́; Augusto. Palusiā item, augustam, calphurnianā, ludiam, leptoludiam, marsicam, numidicā, & pullam. Sed quia solum nomina, non signa apposuit, si eas coniectari velimus, non ita feliciter nobis, vt quamplurimis coniectura succederet.

Cauneas (Athenæo referente) Parmeno Bizantius laudat, ciuitatis Æolię, vtpote egregias. Ficus enim Cauni ciuitatis Cariæ ab omnibus laudari. Columella in suo hortulo excellentia similes esse chalcidicis, & chiis dicit, *Serotinæ ficus.*

At grauis Arcturi sub sydere parturit arbos
Liuia, chalcitis, & caunis æmula chiis.

Plinius, Recentibus ficis sale siccatis vice casei vesci nuper excogitatum est, ex hoc genere sunt coctana, & caricæ, & quæ conscendenti nauim omen fecere M. Crasso, venales prædicantis voce cauneæ. Omnia hæc in Albense rus è Syria intulit L. Vitellius, cū legatus in ea prouincia esset, nouissimis Tiberii Cęsaris temporibus. Nec omittemus Ciceronis verba libro de diuinatione. Cùm enim M. Crassus exercitū Brundusii imponeret, quidam in portu caricas Cauno aduectas vendēs, cauneas clamitabat, sic monitus ab eo Crassus caueret, ne iret. Chelidonię ficus mentionē fecit Athenęus, inducens Epigenē vocantē chelidonias asperas. Androtiō verò ait chelidonias in planitie plātandas

esse. Philemon verò chelidonias caricas vocari eas, quę nigræ sunt, & rubicundas Erythro comelenas dictas. Columella in hort. Purpureæq; chelidoniæ.

Iulius Pollux chelidonias dicendo Atticas intelligit, quas Lacedæmonii chelidonias appellabant. Quidam à Chelidoniis Illyrici populis dictam volũt, in quorum frigidissima regione hyeme maturescat. Hæc nobis *fico asprinia* dicitur, aspera enim corio & sapore est, & asperrima contra hyemis sæuitiam. Hyeme maturescit multo tempore post foliorum casum. Duplex genus, alterũ nigrum, alterum verò albũ. Liuiam ficum in hortulo Columella memorat.

At grauis Arcturi sub sydere parturit arbor
Liuia.

Plinius, Sunt & authorum nomina iis, Liuia, siccata hæc in annuos vsus aptissima. Macrobius Liuianam vocat. Nobis *fico Troiana* dicitur. Serotina est, sapore iucundo, ad siccandum inter cæteras aptissima. Serotinas à corio appellatas duro, Plinius dixit. Macrobius duricorias vocat. Plautus item,

Ficus nobis attulit duricorias.

Neapoli *cotinarole* dicuntur, serotinæ sunt, & duro corio vestiuntur, quod Neapolitani *cotina* vocant. Coctanæ ficus Martialis meminit,

Hæc tibi, quæ torta venerunt condita meta,
Si maiora forent, coctana ficus erat.

Et Iuuenalis,

—— *Quo pruno, & coctana vento.*

Statius,

Prunorum globus, atque coctanorum.

Omas Plinius Tarenti nasci prædulces ait. Caricas aliqui priuatum genus dicunt in Syria, Cariáve proueniens.

Cœlum. Etsi ficus omnibus propè locis seri possit, ex Palladii sententia, tamen vt vberiores fructus, & meliores, ac arbores perennes sint, earum natalia loca designemus. Sub cœlo maximè calido, vt in Ægypto, & tractibus illis, bona poma arbor nunquam producet. Theophrastus affert causam, Quia æstus perurit, vt concoctio minime fieri possit. Ita etiam in Assyria (Herodoto authore) quæ in ferendis ficubus, & olea nequaquam de principatu certet, cæterarum verò adeo ferax, vt singula ducenta reddat, trecenta etiam, vbi locus melior sit. Contra verò cœlo maximè frigido ficeta fieri non posse contendit M. Varro. Idemq; confirmat Columella, frigidis regionibus ficos seri non debere, laudatq; apricum cœlum, & temperatum, ad calorẽ potius vergens, quàm frigiditatem. Ait M. Varro, Ficus quòd densa materie non est, ideo sequitur calorem. Palladius scribit, Ficus in calidis locis natas pinguiores esse, & siccitate durabiles, contrà quæ in montanis, & frigidis nascuntur, quia minus lactis habent, ad siccitatem durare non posse; vsum illis in viridi esse, melioris magnitudinis, & saporis arguti. Ob id insulæ, quia apricæ sunt, ad calorem potius, quàm ad frigiditatem vergentes ferendis ficubus idoneæ

magis

magis sunt. Hermippus apud Athenæum scribens quid quælibet regio generosum producat, ait:

Vuaq́; passa Rhodo dantes & somnia grata

Ficus.

Cnidum Rhodi partem vuarũ & ficuum abundantissimam scribit in Iconibus Philostratus. Plinius, Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapeo vrbe, teporis arbores abundant, vt fici laudatissimæ. Et in Hyrcania (ex Onesicriti authoritate) multum nostris esse dulciores, fertilioresque, vt quæ modios CCLXX singulæ ferant, asserit. Et in Ebuso insula præstãtissimas, amplissimasque, mox in Marrucinis. Et Scardona insula maris Adriatici Illyrico adiacens ficubus abũdat. Sed cùm fici genus multiplex sit, varioq́; inter se habitu distet, cœli differentiis ficuum qualitatibus obuiabimus, vnde calidis, & æstuosis locis seremus serotinas ficus, Columellæ authoritate, qui calidis locis hybernas seri præcipit ficus. Palladius item, Calidis & æstuosis locis eas seremus, quæ sero maturãt. Sic frigidissimis locis præcoquas apponemus, ne importunus hyemis aduentus tenera ramusculorum cacumina comburat, idq́; superiorum authoritate confirmabimus. Columella, Frigidis & aquosis locis præcoquas ponito, vt ante pluuiam fructus deligas. Ex quo Palladius, In locis nimium frigidis præcoquas ficus seramus, quæ citò veniant, vt ante imbres genus hoc possit occurrere. Theophrastus, In Ponto frigidissima regione fici multæ, & amplæ opacitatis habentur, bonaq́; frugis ac vernæ, præterquam quæ serotinæ.

Theophrastus loca illis silentia conuenire scripsit ac campestria, solumque *Solum.* solidum, ac sitiens: quippe alimentum siccum, callosumq́; exoptant. Modice etiam ficus vliginem attrahit, ratione suæ infirmitatis. Solum vt minus frugale sit necesse est, ne soli causa excessus vllus accedere possit, quapropter in insulis frequentiores videntur. Columella loca glareosa, calculosa, & interdum saxosa amare. Palladius verò, Genus terræ durum, & gracile, & siccum pro vtili sapore pomorum. Prouenit & petrosis, atque asperis. Sic etiam soli qualitatibus cœlo obuiabimus, & id aptè illi coniungemus. Cœlo maximè calido, ficum humidis locis plantabimus, vt cœli æstus terræ humiditate compensetur: Nam si calido sub cœlo siccis locis eam plantabimus, fructus antequã ad perfectam veniant maturitatem decident. Sic cœlo maximè frigido, humidoque in sicco solo seremus, nam si in humido seremus, arbores nimia frondium, & ramorum luxuria fructificationem absument. Theophrastus ait, Ficus in humidis locis putrefaciunt fructus, aut non bene maturant, cùm fructus ipsi humidi sint. Didymus in pastinato solo, sed non admodum irriguo ficus plantari debere scribit: Siquidem aquarum copia genitiuam earum pulchritudinem, natiuumq́; decus tollit, opportunioresq́; corruptioni reddit. Item Plinius, Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum verò eius marcescit. At si nos necessitas cogit frigido solo plantare, orientem, vel occidentem versus feratur.

Satio ex semine.

Ficum inter cæteras arbores, narrat Theophrastus, id præcipuum obtinere,

omnibus modis satã emergere, præterquam ramo. Sed à semine, prima arborum satione incipiamus. Seri semine posse idem affirmauit, sed omnino degenerare. Nam è ficario grano nullum genus, nisi caprificum, & ex candida nigram, & ex nigra candidam nasci. M. Varro in ficus satione, quia tarda ad crescendum, surculis potius vtendum, quàm semine præcipit. Fici enim semen naturale intus in ea fico, quam edimus, quæ sunt minuta grana, è quibus paruis, quod enasci coliculi vix queunt: præter si aliter nequeas, vt si quãdo quis trans mare semina mittere, aut inde petere vult, tum enim resticulas per ficos, quas edimus, maturas perserunt, & eas cùm inaruerint complicant, ac quò volunt mittunt, vbi obrutæ in seminario pariant, sic ficorum genera Chiæ, Chalcidicæ, Lydiæ, & Africanæ, cæteraq; peregrina in Italiam translata esse. Didymus ficariis granis pangi non illepide posse docet, hoc modo: Maceratas ficos resti obducas, siccatas frequenti imbre inspergas, complures exibunt arbusculæ: vbi in hoc seminario nutriueris, transplantes in scrobes.

Ex viuiradice. Viuiradicem serendi duo tempora statuunt Græci, autumnũ, & ver. Theophrastus ver præfert, ne ei post autumnalẽ sationem hyems secuta intestinum succum pinguefaciendo, & coagulando officiat. Sed iuxta scyllam sata lætior conualescit, ocyus augetur, minusque vermibus infestatur, & vt summatim dicatur, Satum omne scyllæ appositum facilius germinat, & celerius increscit. Scrobes non altos exoptat, cum radices habeat, quæ in summo cohæreant, sed quantos natura exigat. Molestissima est tam viti, quàm cæteris, cum multum attrahat alimentũ, & vmbram faciat amplam. Positionem in plantatione minime obseruandã censent, nam si in contrariã partem vertatur, fructum nõ amittere, atq; ita scan silẽ fieri. In ea plantanda, facienda sunt interualla maiora, quàm malo, pyro, aut amygdalo, cum in altum extollatur, & ramoso corpore amplũ occupet locum. Didymus duobus anni temporibus, scilicet vere, & autumno ficũ serendam: vernam tamen sationẽ magis probat. quippe arbor omnium ferè tenerrima, & delicatissima gelicidia & glacies horret, ventosq; mirum in modum formidat, ne cùm ruunt, aut sæuiunt flatus rumpatur. Ego verò (inquit ipse) Iulio mense toto plantas disposui, rigans, & transferens, & poma mihi adolescentes peperêre. Si viuiradicẽ quis deponat, scyllæ bulbos interiici oportet. Alij madefactam muria plantã collocant. Melius tamen siue plantulam, siue ramulos velis serere, prius in bubulo fimo madefacere oportet. Sunt qui cum planta viuã calcem obruant, sic satam suo domino decoquere negant. Cassianus ait, Hybernis, frigidissimis, & humidissimis locis, aut qui rigari possunt, vsq; ad idus Iunij plantant, quum manifestum sit omnem plantam, priusquã in germina extuberet, plantationi aptã esse. Nam quę germen emisit, amplius nasci nõ potest, sola fico excepta. Præterea Florentinus scribit. In spatiis vitium ficũ plantari posse dicunt aliqui, sed non ita se habere experientia conuincitur, quapropter præstat ficus foris in ambitu circũplantare. Quintilij dicunt, Aprili mense ficos, quæ radices egerunt, transferri è plantariis, etiã si iam

germen

germen emittant. E Latinis Cato ficos docet eximi bene cum radicibus cū terra sua quamplurima, circūligariq; vt ferri possint in alueo, aut in corbula. idq; maxime cauendū esse. nō effodi, aut seri, cum ventus fiet, aut imber. In scrobe cùm pones, summā terram subdi, postea radices operiri, pedibus, deinde fistucis, vectibusq; calcari quāoptime poteris, idq; esse ei rei primū, arbores crassiores quinq; digitis quæ erunt, eas præcisas seri, oblinri fimo summas, & foliis alligari. Columella hæc docet, Eiusmodi arbor cito conualescit, si scrobes amplos, patētesq; feceris. Palladius verò, Calidis locis fici planta radicata Nouembri mense, temperatis Februario, frigidis melius Martio, vel Aprili ponēda est. Plantæ in scrobe depositæ lapides substernēdi sunt, ad radicē fimo terra miscēda est. Si loca frigida sunt, plantarū cacumina diuisis cannæ internodiis defendantur à frigore. Ego mēse Februario vltimo, vel Martio in Italia plantas grandes ficorū per pastinatum solū dispofui, & eo anno poma peperēre supra comprehendendi felicitatē, velut tributa reddentes. Legendæ sunt plantæ, in quibus frequens nodus extuberat. Steriles creduntur, quæ nitidæ sunt, & oculos suos per longa internodia distulerāt. Si plantā ficus prius nutrieris in seminario, & maturā transferas in scrobē, poma generosiora producet. Aliqui multū prodesse cōfirmant, si plantā fici diuiso scyllæ bulbo inserītā, strictamq; vinculis collocemus. Scrobes amat altas, interualla maiora. Plinius è Theophrasto cæterisque, Ficus interualla paulo amplius, quàm pyrus, malus, & amygdala. Vmbra ficorū leuis, quamuis sparsa, ideoq; inter vineas seri nō vetantur. Situm quidā è diuerso affectant permutantes in contrariū. Densiores ita fieri folio, magisq; protegere fructum, & minus amittere, & sic etiā scansilem fieri. Si scylla (bulborū hoc genus est) feratur, ocyssime ferre traditur pomum, neque vermibus obnoxium: quo vitio non carent reliqua poma similiter sata. Ficus suas notas habet, cùm folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maxime serenda. Ficum etiam arbustis non sperni. Sed Plinius experientiæ, & tantorum virorum authoritati aduersatur. Theophrastus nanque, & Florentinus Græci, reliquique agriculturæ scriptores, viti ficum molestam esse inquiunt, solus ipse inter vites seri nequaquam vetat.

Cato propagatione ficum seri posse docet. Pullos ab arbore abs terra, qui nascuntur, deprimendo, extollendoq; primorem partem, vt radicem capiat, ac biennio post effodiendo, & serendo. Palladius ficus ramis posse propagari etiam monet. Nos verò ficus ramos circa terram vsq; ad medullam incidimus, vt aptius deprimi possint, deinde in latum scrobē ramulos propagamus, sic quàm plurimas arbusculas ex vno ramo biennio nanciscemur. *Ex propagatione.*

Didymus auulsione ficum nasci confirmat. Plinius docet. Sed cùm auellitur cum perna sua, partemq; aliquam è matris corpore quoque auferat secum fimbriato corpore. *Ex auulsione.*

Ficus seri etiā grandiori ramo docet Theophrastus, Malleo in humū illum adigente, vt exiguus supra terram relinquatur, deinde arena superiecta coope- *Ex ramo.*

riatur, easque plantas meliores effici volunt, quandiu nouellæ extant. Sed ligno, veteriq; ramo exurgere non poteſt, cum enim partes mediæ ſiccæ, ligno-ſæq; ſint, difficile germinare poſſunt. Ex quibus verbis facile intelligi poteſt, ficum omnibus modis oriri apud Theophraſtum, niſi ligno, veterique ramo. Sed libro hiſtoriarum ſecundo, modis omnibus præterquam ramo, & ſurculo: quod ſupradictis aduerſatur: videbimus enim paulo poſt, quomodo ſurculo quamoptime exoriatur, vnde verbis eius mendum eſſe arbitror. pro ramo, & ſurculo, ibi reponendum, ligno, & veteri ramo. Plinius hæc verba perperam eſt interpretatus: nam verba Theophraſti vertens, Ficus (dixit) omnibus aliis modis naſcens, præterquam talea. Quod eſt falſum, nam vt inferius videbimus, ficus optime talea plantatur. Sed ad rem redeamus. Plinius de ramo hæc vertit ex Theophraſto, Optime quidem, ſi vaſtiore ramo pali modo exacuto adigatur altè, exiguo ſuper terram relicto capite, eoque ipſo arena cooperto. Didymus, Si ramos melius velis ſerere, prius in bubulo fimo madefacito.

Ex talea. Seri talea docet Palladius, Taleam ſic ponemus, vt cætera, cui leuiter ab infima parte diuiſæ lapidem mergemus in fiſſo. Idq; vltimo Aprili, cum ei ſe viridior ſuccus infuderit. Didymus etiam taleam plantari poſſe docuit. Sed ſi in altitudinem luxuriari nolis, clauam in caput ferito. Plinius talea exire nō poſſe ſcribit, cui continua refragatur experientia, etiam mulierculis nota: fictilibus enim vaſculis de more plantant taleam, atque inuerſo cacumine, vt pumiles ſemper ficorum plantulas habeant, feneſtris aſſeruandas. Theophraſtus addit, Lignum ſubtus ſcindendum, & lapide iniecto ferendum.

Ex ſurculo. Surculis, ſiue ſummis ramulis facile poſſe pullulare monet Theophraſtus. Quia ficus habet humorem ingenitum, eundemq; ſeruare poteſt. Et humidæ ſuperiori parte melius germinant. Habet enim ficus ſumma tenera, & humecta, vnde facile poteſt germinare. Et ita pronus eſt ad germinandum ramus ficulnus, talia principia germinandi obtinens, vt defixus, germen ſæpenumero emittat, quamquā pars ima nullis radicibus innitatur. M. Varro ait, Ficus propter molliciem fœmineam ad creſcendum prona: quare ex terra potius in ſeminariis ſurculos de ficeto expedit obruere. Vbi eas in ſeminario plantaueris, quomodo tuendæ ſint, docet. In ſeminario quæ ſurculis conſita, & eorū molliora erunt natura cacumina, vt ficus. Ea ſumma integēda binis tabellis dextra ac ſiniſtra deligatis, herbæq; elidendæ, & dum teneræ ſunt vellendæ, nam aridæ factæ rixantur, & celerius rumpuntur, quàm ſequuntur. Columella huiuſmodi ſationem etiam docuit, inquiens: Potes iam (ſi te cura pomorum tangit) vltimis ordinibus in ea vineti fine, quæ ſubiacet ſeptemtrionibus, ne cùm increuerint, obumbrēt, cacumina ficorū depangere, quæ vel inſeras interpoſito biennij ſpatio, vel ſi generoſa ſint, adulta transferas. Februario menſe ficulnea cacumina iā tumentia vtiliſſime ponuntur. Octobri verò ficorū arbuſculæ in ſeminariis putari, & ad ſingulos ſtylos redigi debēt, quę tamē melius dū tenerę ſunt per germinationē pampinantur. Plinius modum operoſius docet, In fico

quidem

quidem dodrantales paxilli solo patefacto seruntur, sic vt descendant, quæ fuerint proxima arbori, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum surculis proprie vocantur, vnde germinant. Hac de causa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos laturi fuere fructus in arbore, cùm tempestiuè sati prægnantes inchoatos conceptus alibi pariunt. Ita satas ficos tertio anno transferre facile. Palladius ex eo, Si cacumen velis ponere, trisulcum ramum bimum, vel trimum ab australi parte decidas, & sic obrues, vt diuisa cacumina, terra interiacente, velut tres surculos reddant. Idque vltimo Aprili, cum ei se viridior succus infuderit. Martio mense ficulnea cacumina obruuntur vtiliter cum tumescunt, vt plantas faciant, si earum copia non abundat.

Attonsionis tempus ficuum peculiare ver statuit Theophrastus ante germinationem. Ratio est, quòd tempore illo vulnus facilè in cicatricem coit, & celerius coalescit; quippe cùm ficus rara sit concretione, & imbecilla, autumno, & circa Vergilias maxime laborat; quia tempestas illa sicca est, nec plagæ obducuntur, vnde arbor ingruente se humore in hiantes meatus putrescit, & hyemis superuentu vndique ei paratur pernicies. Cùm rigatur germine magis viget, fructumq; deteriorem parit, præter Laconicam, quæ iugi rigatu gaudet. Excitato puluere magis adolescit, ac viret, ad quem vsum ficos suffodiunt, cùm puluerationis opere indigeant. Plinius ex Catone iubet ficus stercorari debere Luna silente, sic etiam interpurgari. Sed Cato ficos interputari debere, & in vinea altè succidi, ne eas vites scandant. Palladius verò assidua fossione gaudere scribit: per autumnum prodesse, si stercus admoueas, præcipue de auiariis: recidenda esse in fico, quæ aut putria, aut mala nata repereris, & ea ratione putanda, vt inclinata per latera expandi possit. Didymus verò, alios rubricam, alios cinerem radicibus adiicere debere, inquit. *Cultus.*

Fisso trunco protinus post sectionem inserẽdam ficum monet Theophrastus, cum siccissima sit: secus autem in vite fit, cuius natura adeo humida, vt aliquot ante dies cædenda ad futuram insitionem, ex ea fluat, quod nimium est. M. Varro ita transfert è Græco: Vitem triduo antequam inserant, desecant, vt qui in ea nimius est humor, defluat, antequam inseratur: contrà in fico, & si qua etiam horum natura aridiora, cõtinuo. Sed circiter solstitium ficus etiam inseri solet. Cato inseri monet Luna silenti, post meridiem, sine vento austro, inter lignum & corticem, & per ver. Etiam emplastratur. Plinius ex eo, Antiqua inoculatio in ficis erat, & malis. Sed vitibus, ficisque media sicciora, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Ficus per ver tantum, Luna sitiente, id est sicca inseritur. Præterea post meridiem, ac sine vento austro. Ficus recrastinare minime vtile. Tilia ficum recipit, omniq; genere inseritur. Emplastratio crasso cortici maxime conuenit, sicut est ficis. Columella ficum inoculari optime posse docet, quia humidum succosum, & validum librum habet, nam & lactis plurimum mittit, & corticem robustum *Insitio.*

habet, optime itaque inseritur caprifici ramus. Aprili mense optime inseritur. Calendis Septembris ficorum arbores inoculantur. Idq; licet vel commodius facere superiore mense post idus Iulias, quo tempore etiam aliarum arborum nonnulli emplastrationem faciunt. Quomodo autem olea inseri possit, docebimus in Olìueto. Nunc ad Palladii placita veniamus. Aprili mense ficum debemus inserere inter corticē, vel si nouellæ arbores sunt, fisso ligno, quod statim operiendum est, & ligandum, ne ventus introeat. Melius comprehendūt, si circa terram recisa inserantur arbusta. Aliqui & Iunio mense inserunt. Surculus legendus est anniculus, inutilis enim creditur maioris, vel minoris ętatis, Inoculari ficus locis siccis Aprili, humidis melius Iunio medio poterit, Octobri mense locis tepidis. Inseritur in caprifico, in moro, in platano, & oculis & surculis. Et fico inseritur morus. In versibus autem hæc habet,

Persuadet moris tetrum mutare colorem
Ficus, & inuasis dat sua iura comis.
Se quoque miratur pingui grandescere succo,
Et solitum gaudet vincere poma modum.
Insignes foliis platanos, felicia mensis
Brachia, gaudentes vitis honore comas.
Ingrediens pingui se cortice maxima ficus
Seruat, & optatos implet adepta sinus.

Leontius Græcus ficum moro, & platano inserendam suadet, non modo vere, sed æstate ad brumam vsque, Florentini authoritate. Quod Diophanes roborat. Et inseri Octobri mense, & Aprili, & inoculari post idus Iulias docet Cassianus.

Art. Vt ficus præcoces ædat fructus, Democritus columbaceum fimum, piper & oleum adhiberi vult. Florentinus grossos columbino fimo, & oleo linebat. Apud nos verò cum ficus iam maturescit, ligna acu oleo peruncta ficuum oscilla transfigunt, vt per aliquot dies maturationem accelerent. Palladius, Vt cito ficus maturet, succo cœpę longioris cū oleo & pipere mixto vnge poma, quando grossi incipiunt subrubere. Sed Plinius diuerso admodū ab his artificio, ita præcoces producit ficus. Sunt & hybernæ quibusdam prouinciis ficuti Mœsiæ, sed artis non naturæ. Paruarum genus arborum post autumnū fimo contegunt, deprehensásq; in his hyeme grossos: quæ mitiore cœlo refossæ cū arbore, atq; in lucem remissæ, nouos soles, aliosq; quàm quibus vixere, auidæ tanquam iterum natæ accipiunt; & cum venientiū flore maturescunt, alieno præcoces anno, in tractu vel gelidissimo. Apud nos autem, quæ per intempestiuum hyemis aduentum ficus poma immatura in arbore remansere, fœno, aut frondibus inuoluimus, ne ea frigus perurat, incipiēte vere se ostentari, nuda soli exponuntur, sic maturescunt alieno pręcoces anno. Contra autem, si ficum, quamuis nō natura, seram facere vis, docet Columella. Cum grossuli minuti sunt, fructum decutito, iterum alterum ædet, qui in hyemem serā differt matu-

maturitatem. Ex quo Plinius, Fici ſerotinę fiunt, ſi primæ groſſi, cum fabę magnitudinem exceſſere, detrahantur: ſubnaſcuntur, quæ ſerius matureſcunt. Ex vtroq; Palladius, Si vis maturā ficum ſerotinam facere, incipientes groſſos decute, dum illis fabæ fuerit magnitudo. Democritus affirmat, ſi quis alterius rei effigiem delineare contendat, ea figura, quam voluerit referre, conſcribat ficulneum oculū, & poma hac ſpecie prodibunt inſignita. Vt varios fructus vna ficus exhibeat, ita vt pomum altera parte nigreſcat, altera candicet, iubet Leontius viticulas, ramulosq; ficuum, albæ videlicet, & nigræ, inter ſe vinculo diſtringi, ac torqueri, ita vt germina miſceri cogantur, ſic vt obruti, & ſtercorati, & humoris rigatu adiuti, vbi prodire cœperint, germinātes oculi aliquo inter ſe annexu conglutinentur, vt compactum germen in vnum caudicem coaleſcat, qui bicolores ficus pariet. Alii tutius huiuſmodi coitum moliuntur. Ficulnea grana hac varietate nobilia linteolo deligata ſerunt, & cum res poſtulabit, transferunt. Plinius hoc eodem modo à natura doceri ait, Semine raptim auium fame deuorato, ſolidoq;, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborū lecticis, & ventis ſæpe tranſlato in aliquas corticum rimas, vnde baccas ſimul vidimus diſcolores. Palladius. Vt etiam varios fructus vna ficus exhibeat, ramos duos nigræ & albæ arborum inter ſe ita vinculo ſtringis ac torques, vt germina miſcere cogantur, ſic obruti, & ſtercorati, & humoribus iuti, vbi ꝓdire cœperint, germinantes oculos aliqua inter ſe annexione conglutinas. Tunc germen adnatū parturiet duos colores, quos vnitate diuidat, diuiſione cōiungat. Hoc eodē modo Theophraſtus vtitur in punicis. Nobis autē tutius, & celerius licebit, ſi vtriuſq; ficus oculos albę videlicet & nigrę, per media germina diuiſos, atq; vna cōpactos ſtricte arbori ficus emplaſtrabis, ſic diſcolores fructus ꝓducet. Democritus docet, Si quis fici eſu aluo deiectionē moliri cupiat, veratrum nigrum cum lactuca marina, id eſt, tithymalo tritū, radicibus arboris quæ deponitur adhibeat, & quæ naſcētur poma ventrē mouebunt. Pollere idem affirmat aduerſus ferarū morſus pomum, quod antidoto theriacę pubeſcens fuerit delibutū. Columella vt firmiores arbores, & feraciores ſint, hęc tradit. Cū frondere cœperint cacumina fici, ferro ſumma ꝓdeſt amputare. Ac ſemper cōueniet, ſimulatq; folia agere cœperint ficus, rubricā amurca dilutā, & cum ſtercore humano ad radices infundere. Ea res efficit vberiorē fructū & farctum fici pleniorē, ac meliorem. Plinius ab eo. Fici cùm frōdere incipiunt, ſi cacumina rami cuiuſq; detrahantur, fertiliores, firmioresq; fiunt. Ex his Palladius, Cum folia incipiunt producere fici, vt fructum multum, & pinguem ferant, in principio germinis cacumina ſumma decutimus, vel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate procedit.

De ficus lapſu maturitatem præueniente, ac de remedio à caprificis acceſſito primum dicemus. Græcis ἐρινασμὸς dicitur, Latinis caprificatio. Ficum inter cæteras arbores maximè fructū amittere, antequā coquat, prodidit Theophraſtus, cui auxiliū magnopere quæritur, vnde & caprificatio cōperta habe- *Morbi & remedia. De fructuum casu.*

tur. Nam ex pomis annexis culices egredientes corrodunt, & peruia reddunt ficuum cacumina. Regiones quoque ad fructuum iacturam differunt, quippe cùm in Italia iacturam fieri negent; quamobrem caprificandi vſus terræ illius incolis nullus penitus eſt. Nec in aquiloniis, & macroſis locis, vt Phaliſco Megarenſis agri, & partibus quibuſdam agri Corinthii. Flatuum quoq; conditio pari ratione referre videtur. Aquiloniis, quàm Auſtrinis potius fructus decidunt, & ſi crebriores, vehementioresq; fuêre, maior iactura ſequatur neceſſe eſt. Item natura ipſarum arborum refert. Præcoces enim amittunt, ſerotinæ nequaquam, vt Laconica, & aliæ quædam. Quamobrem eas caprificari minime ſolent. Hæc igitur loci, generum, cœliq; ratione diſcrimen accipiunt. Culices verò ficarii è pomis caprifici egrediuntur: ex putreſcentibus enim eorum granis gignuntur, cuius indicium afferunt, quòd poſtquã euolauerunt, grana ficubus nulla penitus inſunt. Euolant magna ex parte, pennam aut pedem relinquentes in pomo. Eſt vel alterum culicum genus centinæ vocatũ, ocioſum, quemadmodum fuci inter apes: & quos ex altero genere ſua poma ingreſſos adſpexerit, protinus necat: id verò ſuis moritur operculis. Laudantur caprifici potiſſimum nigræ, ex locis ortæ ſaxoſis, quod permulta iſtæ grana contineant. Noſcuntur, quæ aptè culicibus emerſerint, quòd rubræ, & verſicolores, & robuſtæ conſtant; contra, quæ minus aptè, albæ, imbecillesque cernuntur. Apponuntur ficis, quæ ſcilicet eam operam deſiderant, cum pluerit. Quin & polium culices gignit, cùm copioſè fructificat. Et vlmi folliculis genus quoddam beſtiolarum innaſcitur, quod cnipes appellant, qui cum in ficis gignuntur ficarios illos culices deuorant. Huius rei remedium cancros ſtatuunt alligandos: in eos vertere ſeſe culices inquiunt. Libro verò de cauſis hæc affert: Vt ficus non labantur fructus ante maturitatem, artis parata præſidia hæc erunt. Vt caprifici ſerta ficuum ramis appendantur, vel caprificus in ſummo ficeti limine ſeratur, eas ſpecies obſeruando, quæ fructibus ferendis cum ficuum ſpeciebus conueniant: vt maturæ maturis, ſerotinæ ſerotinis, & quæ medio tempore fœtificant, mediis coniungantur: ita tamen, vt culices ad ficos ſecundo vento deferri queãt. Cuius cauſas ſic inueſtigato. Cum enim caprifici fructus perfici nequeant, & putreſcentibus illis genus aliquod animalis generare neceſſe ſit, culices generat: ſed cum indidem alimentum ſibi parare nequeant, migrant ad id auidè, quod ſimile eſt. Omnibus enim cognatæ rei natura deſiderium iniecit. Sic ad ficus aduolant, crebroq; morſu oſculorum labra aperientes, ſuperfluum depaſcunt humorem, & ſubeuntibus auris iter patefaciunt, ſpirantiaq; poma efficiunt. Sed macro ſolo, boreali, puluerulento, & temperato, vt modicum ſuppeditet alimẽtum, caprificatio nulla eſt, deſiccat enim puluis. Plinius eadem à Theophraſto refert: Ficus ſola ex omnium arborum fœtu maturitatis cauſa medicatur. Caprificus vocatur ficus, nunquam mature-ſcens, ſed quod ipſa non habet aliis tribuens, quoniam eſt naturalis cauſarum tranſitus, atq; è putreſcentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices pa-

rit

rit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volãt: morſuq; ficorum crebro, hoc eſt auidiore paſtu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus ſolem primo ſecum inducunt, cerealesq; auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc eſt, infantiam pomi abſumunt, quod fit & ſponte. Ideoq; ficetis caprificus permittitur ad ratione venti, vt flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertum, vt illatæ quoq; aliunde, & inter ſe colligatæ iniicerentur fico: quod in macro ſolo, & aquilonio nõ deſideratur, quoniam ſponte areſcunt loci ſitu, rimisq; eadẽ, quæ culicum opera, cauſa perficit: nec non vbi multus puluis, quod euenit maxime frequenti via appoſita. Nanque & pulueri vis ſiccandi, ſuccumq; lactis abſorbendi: quę ratio puluere, & caprificatione hoc quoq; pręſtat, ne decidant, abſumpto humore tenero, & cum quadã fragilitate ponderoſo. Et alibi: Caprificatione maturata, in ea culices naſci è groſſis manifeſtum eſt: quoniam cùm euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos verſa apparet. Exeundi tanta eſt auiditas, vt pleriq; aut pede relicto aut penna pariter erumpant. Eſt & aliud genus culicum, quos vocant centrinas, fucis apum ſimiles ignauia maliciaq;, cum pernicie verorum, & vtilium. Interimunt enim illos, atq; ipſi moriuntur. Caprificorum laudantur maxime nigræ, & in petroſis, quoniam frumenta plurima habeant: caprificatio ipſa poſt imbrem. In primis autem cauendum, ne ex remediis vitia fiant, quod euenit nimia, aut intempeſtiua medicina. Columella tempus docet, quo caprificatio fieri debeat, Auguſto tempus eſt ficulneis arboribus caprificum ſuſpendere. Quod quidam exiſtimant iccirco fieri debere, ne fructus decidat, & vt celerius ad maturitatem perueniat. Palladius autem, Menſe Iunio circa ſolſtitium caprificandæ ſunt arbores fici, id eſt, ſuſpendendi groſſi ex caprifico, lino, velut ſerta pertuſi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem ſerunt, ne ſit neceſſe per ſingulas arbores pro remedio eadem poma ſuſpendi. Si hoc deſit, abrotani virga ſuſpẽditur, aut callum, quod in vlmeis foliis inuenitur, aut arietina cornua circa arboris radices obruuntur, vel truncus arboris, quo loco turget ſcarificandus eſt, quo poſſit humor effluere. Democritus ait, Caprifici groſſuli, vel intorta ex iis ſerta ſuſpendantur, quapropter aliqui ramulum caprifici inſerunt, & quotannis hoc idem tentant.

Accidit etiam ficubus (dicit Theophraſtus) vt aliæ ante, vel poſt pluuias fructus amittant, aliæ deteriores reddantur arbores, putrefactæ ſtrangulatæq; humoris nimietate, aut contrà vltra modum exiccatæ penuria. Cato de eodem vitio, Ficus vti groſſos teneant, ablaqueato, poſtea ſtramenta circumponito. Poſtea amurcam cum aqua commiſceto æquas partes, & circumfodito. ad arborem maximam amphoram vnam commiſti ſatis eſt. Et cùm ver appetet, terram adaggerato bene. Si ita feceris, & groſſi non cadent, & fici ſcabræ non fient, & multò feraciores erunt. Ex hoc loco Plinius, Cato & medicamenta quædam componit, menſuræ quoq; diſtinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum vrnam amurcæ & aquæ portionem

æquam, ablaqueatis prius radicibus, paulatim affundi iubens, ſtramentis antea circumpoſitis. Præcipue veterem adaggerari terram radicibus: ita futurum, vt non decidant groſſi, maiorq́; fœcunditas nec ſcabra proueniat. Succus inutilis ficorum turgido cortice inciſuris in obliquũ leuibus emittitur, ita fit, ne decidant fructus. Etiam radices circumcidiſſe prodeſt luxuriantium ficorum, & circumciſis cinerem addidiſſe. Fici cùm Vulcanalibus tonuit cadunt. Remedium eſt, vt antè ſtipula hordeacea areæ ſtringantur. Groſſos non decidere Africanus pollicetur, ſi circum ablaqueatam radicem quaternos ſalis ſextarios inieceris, dein terræ obruas aggere. Democritus aſſerit fici arborem fructuũ iacturam non facere, cuius caudex mororum ſucco ſit illitus. Nec amittere velut ęgram pomũ, quum marino fuco radix obducitur, aut ſi quadrantibus lunæ rubrica caudices oblinantur. Si Pleiadum emerſu in excauatos ſcrobes quis pares aquæ, & inſulſæ amurcæ portiones infundat circum caudices, arbor ſui fructus tenax pomum non abiiciet. Vnde Palladius: Si fructus ſuos velut ægra proiiciet: alii rubrica, aut amurca inſulſa miſta aqua arborem liniunt, vel cancrum fluuialem cum ramo rutæ ſuſpendunt, vel algam marinam, vel faſcem lupinorum, vel radici terebratæ cuneum figunt, vel ſecuri arboris corium ſæpe proſcindunt.

De vermiculatione. Nunc ad alios morbos accedamus, & primo de vermibus, qui in ficubus gignuntur. Nam etſi communis arborum morbus vemiculatio ſit, Theophraſto authore, omnino tamen in arbore ficus peculiaris eſt. Et vermium, qui ficorum proprii ſunt, alii ex ipſis arboribus naſcuntur, alios parit vermis, qui ceraſtes vocatur, omnes tamen in ceraſtem abeunt. Stridulum animal, & exiguo ſonitu conſtrepens. Hic in olea naſcitur, & in fico parit, vnde habet ficus & ſuos vermiculos, & illos quoque enutrit, quos alienos receperit. Sed omnino, quæ lentiſco inſerta mandantur terræ, vermiculationem non ſentiunt, odoris, feruoriſque cauſa. Præterea fici fructus etiam vermibus infeſtantur, & quoties hic morbus accedit, pereunt. Conducibile eſt cinerem ficuum apponi radicibus, arcet enim ſua ſiccitate à radicibus tabem, & vermiculationem. Plinius idem, quod Theophraſtus: Maxime autem arborum vermiculationem ſentiunt fici. Eorumq́; qui in ficis exiſtunt, alii naſcuntur ex ipſis, alios parit, qui vocatur ceraſtes, omnes tamen in ceraſtem figurantur, ſonumque edunt paruuli ſtridoris. Vexant & tineæ ſemina ficorum. Contra quas remedium, in eodem ſcrobe defodere Italicam lentiſcum, inuerſa parte, quæ fuerit à cacumine. Ficus aſperguntur ruta, ne fiant vermiноſæ, néve radices putreſcant. Sed quomodo vermibus liberentur, cùm viui radices plantamus, iam diximus. Si autem nati ſunt in arbore, hoc remedio eos arcebis. Didymus, Calce latebris vermium, aut radicibus inſperſa, necantur. Palladius alia affert remedia: Ne vermes patiatur, ramum terebinthi, vel lentiſci ſcaleam, cum plantis fici cacumine ponemus inuerſo. Vncinis æreis tollendi ſunt vermes ex fico. Alii amurcam, alii veterem vrinam abla-

queatis radicibus miſcent. Alii bitumen, & oleum, aut ſolam calcem viuam latebris vermium inſpergunt.

Culices & formicæ.

Gigni & culices (Theophraſtus ſcribit) in aliquibus arboribus, vt in robore, & fico, & conſiſtere ex humore videntur corticibus ſubdito, guſtu dulci. Plinius ex eo interpretatur, Sunt & culicum genera aliquibus moleſta, vt glandibus, fico, qui videntur ex humore naſci, tunc dulci, ſubdito corticibus. Diophanes contra formicas, Quidã piſcem appellatum coracinum ex arbore ſuſpendunt, atq; ſic formicas diſperdunt. Palladius ab eo, Si formicæ moleſtæ ſunt, rubrica, butyro, & pice liquida miſta circa truncum debet induci. Alii coracinum piſcem contra formicas in arbore ſuſpendendũ eſſe confirmant. Sed Cœlius Rhodiginus variæ vir eruditionis Palladii locum ita corrigebat. Legebatur prius in veteri exemplari non coracinum piſcem, ſed coracinam picem, vt differret à reſina, quæ alba pix eſt, ſic ex Græco Diophane coracinum piſcẽ ſubſtituit. Sed ego cum Rondeletio male commutatum locum exiſtimarem, quippe ſe expertum dixit, coracinum piſcem formicas non arcere, quod etiam ego comperi experientia falſum. Plinius inter fortuita miracula refert, in Boëtia deroſas à locuſtis ficus iterum germinaſſe.

Scabies & cochleæ.

Scabies, & cochleæ adnaſci ſolitæ ficorum peculiares ſunt, ſcribit Theophraſtus. Non tamen id eis vbique accidit, ſed his morbi quoque ratione locorum euenire videntur, quemadmodum animalibus. Nam apud aliquos ſcabies nullo modo moleſta eſt, vt nec circa Æneam. Sed hũc morbum ex nimio humore prouenire Chelidemus eſt author. Cuius remedium eſſe poteſt, vt nimia alimenti vbertas detrahatur, quemadmodum aliarum arborum luxuriam cohibere ſolemus, vnde cùm ficus germinare incipit, putetur ne ſua opacitate ſuccum percraſſet. Sunt qui ſcabiem alia ratione fieri arbitrantur, idque Vergiliarum exortu ex minutioribus pluuiis initium capere, quæ vbi inſederint, referueſcentes erumpunt vt puſtulæ, id namq; imbre largiore non fit, eò quòd vberiores aquæ tum arboris ſordes, tum ſeipſas eluunt, atq; etiam fortaſſe ſubeunt, vnumq; fiunt intus cum naturali ſucco. Plinius ex Theophraſto hæc interpretatus eſt: Scabies communis omnibus eſt. Et quæ adnaſci ſolent cochleæ, peculiaria ficorum vitia; nec vbiq;. Sunt enim quædam ægritudines & locorum. Scabies gignitur roribus lentis poſt Vergilias. Nam ſi rariores fuêre, perfundunt arborem, non ſcalpunt ſcabiem. Leontius Græcus ait: ficum, ſi ſcabie afficitur, curari ſcylla iuxta eius radices plantata, aut rubrica aqua diluta, circa ipſius truncum oblita.

Radicatio & cradatio.

Theophraſtus ait, Ficus maxime radicationem, & cradationem noſcit. Vocant radicationem, cum radices marcidæ contabeſcunt: cradationem cùm rami, quos priuatim cradas in ficu vocant, vnde & morbo nomen. Plinius hæc perbellè transfert: Vt homini neruorum cruciatus, ſic & arbori, ac duobus æque modis. Aut enim in pedes, hoc eſt, radices erumpit vis morbi, aut in articulos, hoc eſt, cacuminum digitos, qui longiſſimè à toto corpore exeunt;

inarescunt ergo, & sunt apud Græcos sua nomina vtriq; vitio. Vndiq; primò dolor, mox & macies earum partium fragilis, postremo tabes, morbusq; non intrante succo, aut non perueniente: maximeq; id sentiunt fici.

Vredo & tabes. Sunt & affectiones quędam temporariæ (Theophrasto authore) aut aliàs per se euidentes, quæ & necare arbores solent: & præcipuè ficus iis infestatur, quas morbos non dixeris, sed tabes, & quod vredinem appellant. Ex flatibus eueniunt, qui exurere solent, vt in Chalcide Eubœæ Olympias cùm ante solstitium frigidus flauerit, aut post hyberna solstitia; arbores enim aridas reddit, vt ne sol quidem diu reddere ita possit. Hæc sæpe aliàs, & Archippo Athenis magistratu anno quadragesimo facta vehementissima proditur. Laborãt maxime loca concaua, & inter valles, & fluminibus vicina, & quæ ab omni afflatu penitus silent. Plinius ita vertit: Quædam temporum causæ, aut locorum nõ proprie dicuntur morbi, quoniam protinus necant, sicut tabes cùm inuasit arborem, aut vredo: vel flatus alicuius regionis proprius, vt est in Apulia Atabolus, in Eubœa Olympias. Hic enim si flauerit circa brumam, frigore exurit arefaciens, vt nullis postea solibus possint recreari. Hoc genere conualles, & opposita fluminibus laborant, præcipueq; ficus.

Frigus & calor. Sunt etiam morbi à Theophrasto descripti, qui aëris excessu eueniunt, frigoris, vel caloris, sed plures squalore pereunt, exugitur enim naturalis calor vi frigoris, qui simul cum humore expirat, & maxime arborum partes, quę supra terram quasi præsidio nudatæ intereunt, quæ verò terra teguntur, eius obicis beneficio frigorum iniuriam arcent. Sed tanta est interdum frigoris immanitas, vt ne illæ quidem partes ab iniuria liberæ sint. Quamobrem coloni, apud quos id euenit, his remediis occurrunt. Plantam modicis operiunt glebis, satisq; est partem obtegi ad totius tuitionem. Aliud est, ficus incrementa prohibere: quod fiet attonsione. ita nec multum distabunt à radice partes. Quidam summa capita operiunt, vt in Ponto, & Media, nam si à vertice noxa incipiat, eo seruato reliquæ partes seruabuntur.

Syderatio. Plinius: Proprium syderationis est, ab ortu canis siccitatum vapor, cùm insitæ, ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè ficus. Theophrastus etsi de syderatione tradiderit, oblitus est ficus, videtur tamen ad Plinii assertionem accedere.

Sterilitas. Theophrastus si arbor fructus non fert, sed se totum in germina vertit, partem caudicis infimam scindit, atq; lapidem interponit, ita fructificare posse asserit. Ficorumq; non solum radices amputari, verùm etiam obducto cinere obstrui, ac passim caudicem scindi præcipit, sic copiosius fructũ dari affirmat. Quod euenit nimia humorum vbertate, alimentique copia. Palladius hoc remedio vtitur: Cum ficus locis humectis sita fructus obtusi saporis producit: huic circumcisis radicibus, aliquantus cinis affundi debet.

Scissio caudicis. Ficus non solum caudicis scissionem tolerat, sed fissionem sine vitæ detrimento patitur. Theophrastus affert causam, Esse succi copiam, quæ sui sub-

stantia

ſtantia ſubuenit in deſectæ partis locum,& glutinoſa qualitate, qua rurſus diſſitæ partes coaleſcere poſſint. Plinius ex eo: Intereunt pleraque & fiſſa ſtirpe, fico excepta.

Circumablato cortice tardíus cæteris ficum interire prodidit Theophraſtus. Sed apud Heracliam Trachianam ficum reſtitui,regerminareque potuiſſe proditum eſt. Medentur luto fouentes, arundinibus & id genus ſtramentis operientes, ne frigore, vel æſtu ſubareſcant. Sed quam nos inuenimus medelam ſupra docuimus. *Circũablatio corticis.*

Dicemus primo viridis quomodo ſeruetur, mox paſſa ad vetuſtatem. Rationem ſeruandarum ficuum recentium, non ſecus quàm in propria parente nobis Africanus explicuit: Ficus vbi maturitatem conceperint, reliquorũ pomorum modo in matre cohærentes non immanent, ſed caducæ dilabuntur, & ſi quoq; nemo decuſſerit. Muſteas perinde quaſi in parente ſeruari ad hunc modum conſtat. Cùm vinaria dolia operculantur, in nouum fictile nõ rotundum, ſed potius ex arbitrio quadratum, fundoq; fultum, miſſæ recentes ficus minus maturæ cum ſuis pediculis, vmbilicíſve, hoc eſt particula, qua arboribus ſuis dependent lectæ, à ſe ſic vt bene intercedat ſpatium ſecretæ recluduntur, & in dolio vini pleno diligẽter operculato natare permittuntur, & niſi vinum contrahat acorem, tali habitu manſiſſe comperies, quali conſtabant, quum iniectæ fuerant. Recentes quoque ſeruari poſſunt ſingulæ intra viridem cucurbitam clauſæ, loculis vnicuique cauatis, & item ſpleniata, quæ ſecatur, teſſera cõcluſis, ſuſpenſa ea in vmbroſo loco cucurbita, vbi nec ignis, nec fumus inſpiret. Verùm vti antea dictum eſt, legendæ cum petiolis, quippe quæ diutius durent integræ. Alij ſic in melle diſponunt ficus, vt neque ſe inuicem, neque vas tangant, dein indito operculo ſinunt. Alij calicem vitreum, aut aliud quoduis perſpicuum poculũ, ſuper ficos leniter inuertunt, & obducto cera ſpiramento ita relinquunt, ſic manent immarcidæ. Palladius ex his tranſcribit: Ficus virides ſeruari poſſunt, vel in melle ordinatæ ne ſe inuicem tangant, vel ſingulæ intra viridem cucurbitam clauſæ, locis vnicuique cauatis, & item teſſera, quæ ſecatur, incluſis, ſuſpenſa ea cucurbita, vbi non ſit ignis, vel fumus. Alij miſſas ficus recentes minus maturas in nouo vaſe fictili lectas cum pediculis, & à ſe ſeparatas recludunt, & in dolio vini pleno vas natare permittunt. *Cõditura.*

At quomodo ſiccæ condantur, videamus quid doceant maiores noſtri. Cato docet: Fici aridæ ſi voles vt integræ ſint, in vas fictile condito, id amurca decocta vngito. Et ſi ramos ficulneos voles cum fructibus ſeruare, cum foliis inter ſe alligato, faſciculos facito, eos in amurcam demittito, ſupraſtet amurca facito. Sed ea, quæ demiſſurus eris, ſumito paulo acerbiora. Vas, quo condideris, oblinito planè. Docet Paxamus aridas ficos, quas vocant iſchadas, à putrilagine vindicari hac ratione. Paſſæ ſine vllo carioſæ labis ſenſu integræ manebunt, ſi tribus liquida pice imbutis vna in fictilis fundo collocetur, altera referto ficubus ad medium vaſe, tertia faucibus iam completo ſuperponatur. Plu-

rimo tempore ſanæ, & à vitio intactæ comperiuntur, ſi in tegete, qualo, vel cratibus inditæ fici calefacto furno poſt exemptum panem propendeant, & in fictilem, & bene picatam fideliam cōdantur. Sed eas cum fundo, cui reſides hærebant, eximere conuenit, & candente muria ex oleo in ſole rigare, conditiuaſq; collito vaſe luto, noctem vnam roris imbre ſub dio conſpergi, demum in cellas deferri. Alij cratibus expandunt toto ſole ſiccandas, & recipiunt nocte ſub tecta. Columella ita monet, Ficus neq; nimiū vieta, neq; immatura legi debet, & in loco expandi, qui toto die ſolem accipiat. Pali quatuor pedibus inter ſe diſtantes figuntur, & perticis iugātur, deinde cannæ iugis ſuperponuntur, vt duobus pedibus abſint à terra, ne humorē, quem noctibus remittit humus, trahant, tunc ficus iniicitur, & crates carice textæ ex vtroque latere ſuper terram planæ diſponuntur, vt cum ſol occiderit, erigantur, & inter ſe accliues inareſcentem ficum à rore, & pluuia defendant. Cùm aruerit, in orcas picatas meridiano tempore calentem ficum condere, & calcare oportebit, ſubiecto arido feniculo, & iterum vaſis repletis ſuperpoſito, quæ vaſa confeſtim operculare, & oblinire conuenit, & in horreum ſicciſſimum reponi, quo melius ficus perennet. Quidā lectis ficis pediculos adimunt & in ſole expandunt, cùm paulum ſiccatæ ſunt, antequam indureſcant in labra fictilia congerunt, & pedibus proculcant, iiſque admiſcent torrefacta ſeſama, cum aniſo, feniculo, & cymino in modū farinæ redacta. Hæc cum calcauerint, & fici maſſam pulueri permiſcuerint, modicas offas ficulneis foliis inuoluunt, ac religatas iunco reponunt in crates, inde cum peraruerunt, picatis vaſis condunt. Nonnulli formam fici orcis non picatis includunt, & oblito vaſa clibano torrefaciunt, quo humor excoquatur, ſic in tabulatum reponunt, & cum exegerit vſus, teſtam comminuunt. Alij pinguiſſimam ficorum viridem eligunt, & diuiſam digitis dilatant, ita ſole areſcunt, quas meridianis teporibus ſiccatas, cùm calore ſolis emollitæ ſunt, colligunt, &, vt mos eſt Afris atque Hiſpanis, inter ſe compoſitas comprimunt in figuram ſtellarum, vel aliā redigentes, rurſus ſole aſſiccant, & in vaſis recondunt. Plinius in foliis verbaſci fœminæ ficus omnino non putreſcere ait. Honos laudatas ſeruat in capſis. At vbi copia adundat, implentur orcæ in Aſia, cadi autem in Ruſpina Africæ vrbe, paniſq; ſimul, & obſonij vicem ſiccatę implent, vtpote cùm Cato cibaria ruris operariis iuſta ceu lege ſanciens, minui iubeat per fici maturitatem. Palladius verò ex Martiale dicit: Caricas per genera multa ſeruari, cū ratio vna ſufficiat. Ergo hoc genere, quo Campania tota cuſtodit, ſeruare debemus. In cratibus ficus expanditur vſq; ad meridiē, & adhuc mollis in qualū refunditur. Tunc calefacto furno ad panis coquendi modū, ſuppoſita tribus lapidibus ne ardeat qualus includitur, & clauſo furno vbi diſcocta ficus fuerit, ſicut eſt calida, interpoſitis foliis ſuis, in vas fictile cōditur bene picatum, denſius preſſa, & operculo diligenter obducitur. Si pluuiis abundantibus crates non poſſis expandere, ſub tecto eas ita ponis, vt ſemipede erigātur à terra, & eas ad vicem ſolis cinis calidus ſubiectus vaporet,

& ſub-

& subinde ficus, sicut est diuisa, vertatur, vt ficarum coria siccentur, & pulpæ tunc duplicatæ in cistellis seruentur, aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus, & diuisas in cratibus expandunt toto sole siccandas, & recipiunt eas nocte sub tecta. Pherecrates Athenæi testimonio nigras caricas improbat.

Fici materies, quibus idonea sit, ex Theophrasto excipimus. Rara est corpore, tectis idonea. Valida & in rectum protendens. Fico fumus acerrimus, caprificoque, item cuicunq; lactis cremor redundat, atque hæc ipsa tamen aqua infusa madefacta detracto cortice, mox siccata, minime omnium tædio illo infestant, quin & flammam quoque mollissimam reddunt, lixiuium quoque, cineremque vehementer asperrimum. Ignem excipere optimam ficum, & oleam cõtrariæ causæ faciunt. Ficus quia lenta, fungosaq; materies, olea quia pinguis, & densa. Plinius verò: Ficus scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, clauditque suum vulnus, & ob id contumacius transmittit ferrum. Quæritur etiam à Plutarcho in symposio lignum fici crematum cur acerrimum fumum faciat, & eius cinis ad detergendum maxima vi præditus sit. *Materies.*

De moro. Cap. XVII.

SE offert morus, cùm eius fructus intus ficus instar minuta grana cõtineat: principiò syluis degens neglecta, nostra autem tempestate sericei velleris gratia non solum in nostris villis eius arboris plantaria instituimus, sed in viridariis cum malis medicis, & citriis vnà serimus. Nos prius mirificum lanificium commemorabimus. Bestiolæ sunt, quas Græci séres appellant, Latini bombices, oua pariunt, è quibus vere appetente chartæ, vel linteolo adhærẽtibus solis radiis, vel hypocausto, vel pectoris calore vermiculi excluduntur, qui mori foliis vescuntur, quo grandiores facti, vellus, quo turget vterus, pedibus explicantes nent, se inuoluunt, ac inuolucra conficiunt, idq; quadraginta diebus à Vergiliarum exortu ad solstitium. Postquam suum nendi munus obierunt, moriuntur, mortui testacea tunica obducuntur, aliquot post diebus reuiuiscunt, ascitis alis in volucres papiliones vertuntur, hi assidue insidentes, coeuntesque relictis ouis, piscium ouis haud dissimilibus, quibus rediuiua proles sequenti anno renascatur, iterũ moriuntur, ex inuolucris vellus netur, quo pretiosa linea cõtexuntur. Mori arborẽ Plinij ætate eximiam adamauit Passienus Crispus, bis consul, orator, Agrippæ matrimonio & Nerone priuigno clarior postea, osculari cõplectiq; eam solitus, non modo cubare sub ea, vinumq; illi affundere. Hegesander (referente Athenæo) posteritatis memoriæ mandauit, sua ætate moros viginti annos non tulisse fructum, quo tempore articularia lues tanta grassabatur, vt non viros modo, sed & mulieres quoque, & spadones indiscriminatim corripuisset. Mori fructus primitus tantũ albos fuisse Poetæ fabulãtur, postea Pyrami, & Tysbes amantiũ sanguine tinctos. Vnde Ouidius,

———Arbor ibi niueis vberrima pomis
Ardua morus erat, gelido contermina fonti,
Arborei fœtus aspergine cædis in atram

Vertuntur faciem, madefactaq; ſanguine radix
Purpureo tingit pendentia mora colore.

Nomen. Græcis arbor συκαμινέα, pomum συκάμινον dicitur. Alexandrinis συκάμινος, & Nicandro in Georgicis μορέα, Athenæo referente. Sed à Iulio Polluce ea tantum, quæ ex rubis naſcuntur. Latinis arbor morus, fructus morum dicitur, à mora, vt quidam putant, quod omnium poſtrema germinet. Sunt tamen, qui à Græco nomen deriuent μαυρὸν, quod nigrum ſignificet. Itali *moroni*, & *celſi* vocant.

Forma. Etſi cùm multæ ſit notitiæ, nihil operoſius demonſtranda foret, tamen ne quæ ex veteribus, tum Græcis, tum Latinis accepimus deſiderentur, ea in medium afferenda duximus. Theophraſtus ita format: Moro flos vitiginei modo lanugineus, fructui toti, nec poſtremis tantum inſidet; in mediis inculcatus, neque ſingulas partes ambit, fallens interdum propter lanuginem, vt concerni nequeat. Fructus ex humore, & carne conſtat, læuis, laxus, & præ arboris magnitudine puſillus. Succus vinoſus. Præpropere ſuos fructus perficit, humoris obſequio, & fructus nuditate, cùm omnium tenuiſſima cuticula amiciatur, facile ſolis impreſſiones tranſmittit, celereſq; progreſſus ad maturitatem facit. Mneſteus author eſt: Mori germinatio ſera, maturatio cita, hæc propria imbecillitate, illa loci frigiditate. Diu enim vires colligit, inde virium collectarum impetu facto, tam celeres progreſſus ad germinationem facit, vt ſonitum facere videatur. Fructus ſtatim ab ortu candidus, mox rubeus, cùm maturuerit, ater, ſic ſuccus primùm acerbus, deinde acutus, tum dulcis: cum enim albeſcit, acerbus ſapor ſentitur, ſecundo rubeſcens, acutus, vltimo dulcis eſt: rubeſcens autem acutioris ſaporis eſt quàm cum albeſcit, quia tunc ad maturitatē propius accedit, cùm verò albeſcit, acerbus ſapor, quia remotior eſt à dulcedine: qua de cauſa morum albeſcens ſiccius eſt, rubeſcens humectius, ceu iam ſuccum, ſaporemq; ſuum adipiſci cœperit. Particulatim fructificat, vnde diutius durat. Etſi ſerotino germine, nihil tardius, quàm cæteræ folia deperdit. Plinius ex Theophraſto: Moris ſuccus in carne vinoſus, trini colores, candidus primo, mox rubeus, maturis niger, tingunt manus ſucco matura, eluunt acerba. Carne & ſucco cōſtant, cartilagine, ſucco vinoſo, & ſanguineo. Etſi nouiſſime germinat, cum primis folia dimittit. Serotino germinatu floret, maturatq; celeriter, nam nouiſſima vrbanarum germinat, nec niſi exacto frigore, ob id dicta ſapientiſſima arborum. Sed cùm cœpit in tantum vniuerſa germinatio erumpit, vt vna nocte peragat etiam cum ſtrepitu. Vnde datur finiti frigoris indicium, cùm germinare videris morum, iniuriam poſtea frigoris timere nolito. Tardiſſime ſeneſcit, fructibus minime laborans. Hæc Plinius. Quin poſtrema omnium germinat, ideo gelu non patitur, ob id diuinus Vates, vt oſtenderet Iſraeliticorum populorum arbores omnes eſſe gelu conſumptas, dixit, Occidit moros eorum in pruina. Fructum mollem Æſchinus eſſe dixit, Athenæo authore, de Hectore loquens,

Erat

Erat vir ille mollibus maturior moris.

Trini colores in mori fructibus ab eodem describuntur in Cressis.

Moris & albis, & nigri succi simul
Grauatur arbos, atq; pictis murice.

Et Sophocles:

Videbis alba mora primum, postea
Mori rubescunt fructus, atque pinguntur.

Nos morum in duo genera partiemur: in albũ, & nigrum, scilicet syluestre, Genera. & vrbanum: nam nigrum syluestre genus videtur. Album veteribus Græcis innominatum, & Latinis etiam præter Ouidium, nigri genera nullo alio modo differre videntur, quàm pomi magnitudine. Romæ (Plinius ait) Ostiensia, & Tusculana. Album in duo partiemur, in albũ vulgare, & albũ sapore & forma, sed colore nigrum. Hoc genus non pridem Neapolim allatum. Album radicibus diffunditur longioribus. Rami maxima petulantia distenduntur. Corpore crescit ampliore, ac proceriore. Folia læuiora, tenerioraq;. citius senescens ob eximiã fœcunditatem. Ante villæ domus fores nos plantamus, vt dum rustica opera exercent coloni, à solis æstu defendantur. Longè verò à cisternis, nam humiditatis auida improbo reptatu per longam distantiam petit, & penetrat, & muros frangit.

Palladius calida loca amare scripsit, vel maritima. Plinius plana diligere, nec Cœlum. temere in montibus conspici. In temperatis etiam nascitur, in frigidis nequaquam, & præcipue alba, quæ montibus non nascitur. At si quis in frigidis serere velit, meridiei saltem, vel orienti exponat. Brutius in suis maritimis multas alit, ad explendos fronde bombyces.

Palladius sabulosa loca quærere scribit. In topho, vel argilla vix cõprehendere. Solum. Nos in dirutis ædibus serimus, quia cementis gaudet. Si quis fructus causa, serat sicco loco, ita sapidiores fructus enascentur: Si verò frondis causa, pro vermibus sericei velleris depascendis, humidis locis, vel qui irrigari possunt, nam & frondibus maioribus, læuioribus, delicatioribus, & quæ melius conseruabuntur luxuriabit, eisq; libentius vermes vescentur.

Palladius mora semine nasci scripsit, sed poma, & virgulta degenerare. Na- Satio. sci & semine poma Beritius Græcus tradidit, si granula delecta deponãtur, sed rigari continuo desiderant. Columella plantas ab Idibus Februarij ad æquinoctium vernũ rectè seri debere. Ex quo Plinius, Seritur & viuiradice. Palladius scribit, Plantam si robusta est transferes mense Octobri, vel Nouembri: si tenera, Februario & Martio. Scrobes desiderat altiores, interualla maiora, ne altera vmbris prematur alterius. Morus amica est & vitis. Beritius duobus tẽporibus plantari, autumno & vere. Plinius seri debere ab idibus Februarij in æquinoctium. Propagationis vsus apud nos præualet. Nam virgas humotenus natas propagamus, ac post triennium à parente recidimus, & transferimus. Seritur (vt Beritius est author) ramis ficulnorum modo terræ defixis. Quod

Didymus confirmat. Sed Plinius morum talea tantum seri ait, quoniam ramo eam seri prohibet religio fulgurum. Talea Didymus morũ plantari posse scribit. Beritius præstare: si talea plantetur. Palladius seri taleis sesquipedalibus ait, ex vtraque parte læuigatis ac fimo oblitis, cùm locum palo ante fecerimus, tum immergimus, ac tegimus cinere terris admisto, non amplius quàm quatuor digitis operimus. Seremus à medio Februario, & toto Martio: locis verò calidioribus Octobris postremo, vel Nouembris initio, sed verno maxime, die nono calendarum Aprilium. Beritius etiam à claua plantari dixit, & ramulis ficulnorum modo terræ defixis. Palladius cacuminibus seri posse docet. Sed vsitata est apud nos satio cacuminibus à summo recisis. In vineis enim cum vites propagantur, virgas mori apponimus cum propaginibus simul, trium, vel quatuor pedum longitudine, vno super extante, post verò triennium, vel quadriennium vegetiores factas transferimus in moreta.

Cultus. Palladius assiduum humorem moris prodesse non credit, fossionibus lætari, & stercorari. Putrida in his, & arida post triennium putãda. Circa Octobris calendas ablaqueandas, & radicibus eius vini veteris recẽtissimas fæces infundendas. Beritius ait: Vegetior prouenit, ambiente solo sæpius effosso: siquidem altis radicum tenus fossionibus lætatur. Qui frondes carpunt pro vermibus debent à virgarum cacuminibus manus abstinere: nam si cunctis frondibus fuerit spoliata, & fructificationẽ intermittit, & inutiles fructus producit.

Insitio. Plinius minimum ingenia in hac arbore profecisse dixit, nec nominibus, nec insitis. Beritius scribit morum inseri castaneæ, & fago, item populo, quæ sit alba, si vel inoculetur, vel inseratur, & candida nasci poma. Diophanes verò in castaneam, fagum, malum, terebinthum, pyrastrum, vlmum, & populum albam, à qua alba mora reddi. Recipere ficum, pyrum, & citrium, & rubicunda mala producere. Nos nigrum in album inserimus, vt citius increscat arbor, ac valentius frondes producat, pro bombycibus saturandis. Palladius in ficus inseri scribit, & in se tantum sub cortice. Vlmo insita comprehendit, sed parturit magnæ infelicitatis augmenta: In versibus verò:

Mutua quin etiam moris commercia ficus
Præstat, & oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auidæ confert sua membra sorori,
Et metuit fœtus sparsa cruore nouos.
Proceras fagos, & poma hirsuta virentis
Castaneæ, duris aspera mala comis
Inficiens, monstrat piceo nigrescere partu,
Et succo pascit turgida poma nouo.
Obsequitur moris blando terebinthus odore,
Et geminis veniunt munera mista bonis.

Arn Palladius feracẽ, lætioreq; arborẽ mori fieri aliquos tradidisse scribit, si perforato hinc inde trũco, singulos cuneos inseramus terebinthi hinc, inde lẽtisci.

Beritius

Beritius seruari diutius vitreo vase, suo vino demersa, & diligenter operta, tradidit. *Cōditura.*

Mnestor apud Theophrastum calidā esse morum prodidit, quòd ex ea face re ignaria soleant. Spissa, simulque lenta est. Post cupressum, ac thuiam æternam potissimum arbitrantur, ac validā, atq; vetustate, loti modo, nigrescere, ideo surculas ex ea, circosq; faciunt. Item nauibus tornacula: similiter & auriculas liburnicis, & testudines, atq; firmamenta. Materies vtilis operibus, quæ flexu constant, eiq; hac in re primatus datur. Plinius ex Theophrasto hæc habet: Morus ossea tota est. Calida est, vt omnis, ex quibus ignaria fiunt. Est ei lentitia sicca, sed ponderosa. A cupresso proxime laudatur ad æternitatē, quæ vetustate etiam nigrescit. Mirum, cortex in moro medicis succū quærentibus, ferè hora diei secunda, lapide incussus manat, altius fractus siccus videtur. *Materies.*

De persicis, & primum de præcoci. CAP. XVIII.

IAM poma, quæ semina, vel grana intus continebant, exposuimus. Nunc de ossigeris pomis, & primum de iis, quibus singula insunt ossa: & à persicis auspicabimur, tum quia apud nos maximo sunt in honore, tum quia parum de his maiores nostri tetigerunt. Nos persicorum genus in quatuor species diuidemus, secundum Palladij sententiam, scilicet in præcocia, armeniaca, persica, & duracina. Commodius enim, & clarius sub his generibus omnium species commemorabimus, vt nil omittatur, quod ad horum historiam fructuū pertinere possit, principiumq; nostrum à præcocibus erit, cùm & fructus nobilitate, & temporis prioritate antecedere debeant. Narrat Plinius præcocia intra triginta annos reperta esse, & primo denariis singula venundata. Galenus ex genere persicorum præcocia esse, & nonnihil ea superantia, nec in ventriculo corrumpi, vt illa, nec acescere, & esse suauiora, ac stomacho gratiora.

Dioscoridi μῆλα ἀρμενιακὰ dicuntur, atq; à Latinis πραικόκια dici narrat. Idemque ait Galenus ab eo mutuatus, tamen sua ætate non plus armeniaca nominari, sed vtramque speciem sine vllo discrimine πραικόκια dici: attamen ab armeniacis πραικόκια differre, & hæc illis multo esse præstantiora. Sed Plinius, & Palladius maximam differentiam faciunt, teorq; magis Latinis de Latinis nominibus, quàm Gręcis de Latinis differentibus fidem adhibendam. Plinius ait: Florent post amygdalam armeniaca, & præcocia. Neapolitani *albergio* vocant, Bononienses *vmbiliaco*. *Nomen.*

Dioscorides, persicorum forma, sed iis minora facit. Plinius: Primam omnium florere amygdalam, ab ea proximè armeniacam, dein tuberes, & præcoces. Nos ita describemus. Arbor non sanè procera. Foliis nigræ populi mucronatis, & per ambitum serratis, ternis, quinisve simul emergentibus. Flore albo cerasi. Fructu persicorū forma, non autē magnitudine, nam longe minori, prunorū simili, cute itidem, & odore, sed præstantiori, os intra se cōcludit, vtrinq; parum turgens, in quo nucleus dulcis eadem forma clauditur. Floret Ianuario *Forma.*

cum amygdala, vel paulo post, maturescit Maio, ante alios fugaces fructus. Rami nouelli colore croceo, albis punctulis distincti; fructus optimo sapore placent, innocenti gustu, vt impune ægris concedantur.

Cœlum. Cœlum exoptat calidum, & apricum, locumq; concauum, à ventis tutum, vt est Surrentina planities, & Siciliæ insula, cæteris Italiæ locis non tam frequens reperitur. Nam cito florescens, si hyemis sæuitia non desierit, facile floribus à vento priuatur.

Solum. Amat solutam terram, & teneram, vel humidam arenaceam, vt prunus, odit argillam.

Satio. Seritur semine Ianuario, vel Februario locis frigidis, vel Octobri, & Nouembri calidis. Transplantatur post trienniū. Plantatur Octobri, vel Nouembri, aut Decembri prius, quàm floreat, sed raro semine nascitur. Etiam à radicibus pullulat soboles, si qua est à radice planta: quia apud nos in prunum insita viuit.

Cultus. Ablaqueanda arbor, & fossionibus exhilaranda, siccis temporibus riganda. Si qui fuerint sicci rami, aut putridi tollendi, vt in prunis consueuimus.

Insitio. Palladius Ianuario mense locis temperatis pruno pręcoqua inserit. Nos inserimus in se, in persicum, amygdalam, sed omnium maxime in prunum, cum quo maximam habere affinitatē videtur. Sed æstate melius inoculatur, quàm Martio fisso ligno: etiam ad modum digitalis.

Ars. Vt maiora poma producat, in id pruni genus inserimus, quod à similitudine, & vtilitate, *cogliopecoro* Neapoli dicimus. Nam ad eius similitudinem fructum producit magnum.

De Armeniaco, persicorum specie. Cap. XIX.

NVNC aliam persici speciem prosequemur, quæ post præcocia fructus affert: ideo post illius tractationem hanc aggrediemur. Hæc armeniaca dicitur. Galenus à persicis parum natura differre scripsit, immò non tam citò in ventriculo corrumpi, & si contrarium recentiores arguant.

Nomen. Dioscorides ἀρμενιακὰ vocat. Galenus verò armeniaca vocari desita, & præcocia, vel præcoqua dici. Democritus verò de interpretatione Græcorū vocabulorum ait, Armeniaca est præcocium. Hanc peregrinam esse vel ipso nomine cognoscitur. Latinis, vt Columellæ, & Plinio armeniaca. Palladio armenia dicitur. Itali *moniache*, corrupto ex armeniaca nomine. Neapolitani *chrisomele*, quasi chrysomala vocant, id est aurea mala, cum enim maturuerint aureo splendent colore. Alterum armeniacorum genus recentiores Græci βερικόκκια vocant. Neapolitani *bericocche* vocant, ab eis detorta nomenclatione.

Genus. Nos armeniacarum genus in duo partiemur, vnum *chrisomela* vocamus, alterum *bericocche*, inter se colore, odore, sapore, forma, & magnitudine differentia. Ex quo Matthioli error apparet, qui ea differre non putauit. Sunt enim bericoccia forma fructus rotundiori, colore cādidiori, carne magis friabili, insipidiori, viliorique. Caro ab osse non separatur, & intus amaram includunt

dunt amygdalam. Sed inter bericoccia genus eſt vulgò dictum *bericocco vero*, magnitudine ſuperat omne dictorum genus, ſapore, & odore præſtantiſſimo, dulci amygdala, vt præcocia iam prius dicta ferè nobilitate præcedat. In Surrentino tractu large proueniunt, & hæc genera priora ſunt, quàm chryſomela. Chryſomelarum genus in plures ſpecies partiemur, aliȩ nanq; amaram, aliȩ dulcem amygdalam intus includunt. earum, quæ amaram intus amygdalam includunt vnum genus eſt maius, alterum minus, hæ Neapoli *chriſomele aleſſandrine* dictæ ſunt. Quæ verò dulcem amygdalam habent, inter ſe magnitudine differunt, vt maior ſpecies, & minor ſit. Hæc odore ſuauiori, coloratiora ſunt, & os à carne diuellitur.

Arbor armeniacarum nil à prædicta præcocium differt, niſi quod maior, durior, validiorq; eſt. Internodia ſurculorum maiora habet, longioraq;, & in vniuerſum magis ruſtica. Fructus magnitudine perſicum æquat. Floret poſt præcocem, & ab ea fructus maturat, id eſt Maio. *Deſcriptio.*

Idem cœlum, ſolumq;, quod præcocibus conuenire diximus, his conueniet, niſi quòd, cùm ſerius floreant, arborq; validior ſit, cœlorum variationibus minus obnoxia eſt, ideoq; magis fructifera. *Cælum & ſolum.*

Etſi apud nos vulgo iactetur ſemine non naſci, tamen ſi diligenter ſeueris, & ſiccitatibus irrigaueris, optimè naſcuntur, humido, pingui, ac ſoluto ſolo Martio menſe ponantur. Cùm plantantur trunci altitudo octo, vel decem pedum, diſtantia viginti quatuor ſit. *Satio.*

Ianuario menſe armeniaca arbor inſeri poteſt, Columellæ authoritate, cùm prima floreat. Palladius, Armenia inſeritur pruno Ianuario locis temperatis. Nos Ianuario inſerimus in prunum fiſſo ligno, ſed difficiliter comprehendit. Iulio verò, cum pruni arbor fructus ſuos maturat, in eam emplaſtramus: ſic res tutius agitur. Item in perſicum, & amygdalam. Vbi ſupra prunum inſita coaleſcit, in vaſtam creſcit magnitudinem, vt vix homo complecti poſſit, vimq; ſubditæ pruno præſtat, vt ad maiorem craſſitiem increſcat. *Inſitio.*

De perſicis, & duracinis. CAP. XX.

SEQVVNTVR perſica, quæ ſuccedunt armeniacis. Hæc Theophraſto, cæteriſq; vetuſtioribus Græcis incognita fuere, blaterent indocti quicquid velint. Plinius: Pomum innocuum expetitur ægris: Pretiumq; iam ſingulis triceni nummi fuêre, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longiſſima nanq; decerpto bidui mora eſt, cogitq; ſe venundari. Sed quia pomi ſuccus, & caro facile corruptionē ſentiunt; ſuadet Galenus primis menſis ſumi, ſic enim celeriter deſcendentia ſternunt aliis viam commodè præeuntia, reliqui cibi ſubſequentes lubrico meatu facile labuntur. Poſtremo cibo ſumpta, vt moris eſt pleriſq;, in ſummo natantia corrumpuntur, vt quicquid præſumptum fuerit vnà ſecum in corruptionem trahant. Palladius horum flore apes veſci notauit.

Nomen.

Dioscorides περσικὰ μῆλα, id est, persica mala vocat, itemq́; Galenus. Cassianus vocat ῥοδάκινα. Sic recentioribus Græcis Aetio, & Paulo. Nicandri scholiastes ῥοδακινέα, & ῥοδακινή. Putat Hermolaus ῥοδάκινα dicta vernaculo Gręcorum sermone, quòd in Rhodo ad florem vsq; peruenerit, quod primum ab Ægypto venienti fuerat hospitium, Plinii, quem sectatur, verbis confidens, cuius opinionem, cæterorumq́; explodimus, capite de Persea: vel putat nomen inuersum à δωράκια, quasi duracina, quod falsum est. Columella persicum vocauit, atq; ex Perside arborem fuisse, vel ipso nomine constare existimauit, & ad nos primum aduectam, vt testatur in hortulo.

Quin etiam eiusdem gentis de nomine dicta
Exiguo properat mitescere persica mala

Sic Plinius, & Palladius. Itali *Pesco*, & *Persico*.

Forma.

Plinius hæc habet de persico: Color succi Persicis nullus, cùm præsertim duracina succo abundent: sed quis vllum eius dixerit colorem? Odor est dilutus. Foris corpus, intus lignum, vitiumq́; cinctum fructu, cum fructus alibi muniatur vitio. Eorundemque trigemina natura est, corpus, deinde lignum, rursusque semen in ligno. Quædam statim à ligno recedunt, quædam adhærent: quorundam generi vtraque est natura, vt persicis, etenim duracinis adhæret corpus, à lignoq; auelli nequit, cùm in cæteris facilè separetur. Poma rara in ramis, non inter se densa. Nos verò ita describemus. Arbor pumila potius, quàm procera, & si humidum solum nacta in altum excrescat. Folio amygdalaceo maiusculo. Flore subpuniceo. Pomum carne, & cute constat, extrinsecus molli lanugine conuestitum. Dura intus, rotunda, & scabra nuce, in quo nucleus, qualis est amygdalis, continetur. Radicibus imbecillibus, nec profundis. Citò crescit, & celerem senectam sentit.

Genera.

Huius arboris fructus species tam variæ, multæq́; sunt, quæ tum insitionis mixtura, tum cultus mangonio prouenerunt, vt eas omnes enumerare, & fastidientis, & multiplicatæ esset lectionis. Nos verò, quæ insigniori discrimine diuersa videbuntur, solùm apponemus, sumpta à tempore tractatione. Primo genus in duo diuidemus, in persicum, & duracinum. Incipiemus à persicis, quia tempore priora. Inter persica species est vna, quę reliquas omnes antecedit, & ferè cum armeniacis concurrit, à reliquis speciebus admodum differens. Foris herbaceo viret colore rubescenti, odore plusquam iucundo, sapore suaui, vberi succo, vt per mandentium ora fluat. Neapolitani, quia cum festo Diui Ioannis maturatur, vocant vulgò *Persico di san Giouanni*. Caro ab osse non recedit. Sunt illius variæ species, sapore, colore, & magnitudine differentes. Sequuntur vulgaria persica æstate, omnibus his caro ab osse auellitur. Carne alba, vel excolori, exucca, friabili, sapore insuaui, & sine odore. Has vulgò *Persiche* vocamus. Hæc sunt Plinio popularia dicta, nullo succo & colore, vt diximus, nobis exosa, ægris obnoxia. Hæc species à Plinio vocatur Gallica, & à Columella excepit in suo hortulo:

Tempe-

Tempestiua manent, quæ maxima Gallia donat.

Subeunt δωράκινα Græcis, Latinis duracina ex eo dicta, quòd pertinaciter ossa adhæreant carni. Nobis vulgo *percoche* dicta. His datur à Plinio palma, pomumque innocuum expetitur ægris. Asiatica Columellæ, & eidem dicta, vt in hortulo,

Frigoribus pigro veniunt Asiatica fœtu.

De his Martialis intellexit, qui cum videret præcoqua persica vilia esse, ac insitione recepisse persica duracina, seriora, melioraq;, cecinit,

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis,
Nunc in adoptiuis persica sola sumus.

Huius innumeræ sunt species, prima, quam vulgo poma nuncupamus, foris colore albo, odore fragrantissimo, sapore excellenti, succo vberrimo. Sequuntur duracina. Sunt & in duracinorum genere, quibus caro ab osse auellitur, ac manibus leuiter compressa sponte aperiuntur, nobis dicta *Percoche apritore*, quę omnibus dotibus cęteris antestant, & expetuntur. Hæc antiquis incognita fuere, quorum itidem multæ sunt species, magnitudine insignes, vt bilibria etiam nascantur. Aliæ ad Ianuarium vsq; in arbore pendent.

Palladius ait, Locis quidem qualibuscunque proueniunt, sed & pomis, & *Cœlum.* frondibus, & durabilitate præcipua sunt, si cœlum calidum sortiantur. Frigidis verò, & maximè ventosis, nisi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Ob id à nobis sæpe vallibus, & concauis locis seruntur, vt cùm primum florent ventorum turbine flores non deturbentur.

Idem, qui supra, solum arenosum, & humidum concupiscere scribit. Flo- *Solum.* rentinus aquosis locis, & assiduè rigatis gaudere, vt fructus maior euadat. Apud nos humidis locis insipidos fructus procreat, facileq; putrescit arbor. Si irrigaueris, facile vermes generabit, sed solum arenosum altum, & solutum & planitiem amat. Tales sunt Arentii vulgò dicti campi, vbi latè fructificat huiusmodi arbor, ac præ cæteris Italiæ locis viget, vt eius natalia loca ibi à natura esse constituta videantur.

Palladius calidis locis Nouembri mense, cæteris verò Ianuario persi- *Satio.* ci ossa in pastinatis areis ponenda iubet, binis à se pedibus separata, vt cùm ibi plantæ excreuerint transferantur. Sed ossa ponantur acumine deorsum verso, & non amplius, quàm duobus, aut tribus digitis obruantur. Ossa verò, quæ ponenda sunt, aliqui siccata prius paucis diebus cineris mistione terra soluta in qualis reseruant. Ipse verò vsque ad serendi tempus absq; vlla cura sæpe seruauit. Dum tenera sunt germina, sæpe herbis circumfossa liberentur. Sed habitiores habebimus plantas, Florentinus ait, si simul vt ederimus, ossa seremus, parte aliqua carnis circa ossa relicta. Columella persicum serit ante brumam per autumnum. Ex quo Plinius etiam serit per autumnum ante brumam. Bimam plantam Palladius transfert, scrobe breui. Nec à se longè statuendæ sunt, vt inuicem se à calore solis excusent. Sunt qui loco

vbi ossa serunt, ibi satas velint. Tunc cùm ossa ponemus, trium, vel quatuor pedum scrobes effodiemus, in fundo tria, vel quatuor ossa constituemus, quatuor digitis à se inuicem distantia, inde superinducta terra, vbi pullulauerint, arbuscula vegetior relinquatur, cæteræ tollantur, ac alio ferantur, illius incrementa terra operiendo prosequemur. Interualla duodecim pedum erunt.

Cultus. Palladius ita colit: Ablaqueandæ sunt arbores per autumnum, & suis stercorandæ foliis. Putanda persicus in autumno est, vt arida, & putrida tantum virgulta tollantur. Nam si quid viride resecemus, arescit. Et si hæc arbor ardore solis inarescit, frequenti aggestione cumuletur, vespertino humore iuuetur, obiectis defendatur vmbraculis. Sed in nostris regionibus temperatis cõtrarium videtur, nam quo magis putantur, & abscinduntur rami, lætius assurgunt. Formanda est arbor, vt vno se attollat stipite, rami sint in orbem circinati, vt se à sole tutius defendant. Altitudo stipitis sex pedum.

Insitio. Mense Ianuario, vel Februario, Palladius ait, locis frigidis, Nouembri calidis persicus inseratur, maxime circa terram surculis plenioribus, & propè arborem natis: nam cacumina, vel non tenebunt, vel diu durare non poterunt. Inseritur in se, in amygdalo, in pruno: sed armenia, vel præcoqua prunis, duracina amygdalis melius adhærescunt, & tempus ætatis acquirunt. Mense Aprili, vel Maio locis calidis, in Italia verò vtroq; exeunte, vel Iunio persicus inoculari potest; quod emplastrari dicitur, præciso super trunco, & emplastratis pluribus gemmis, more, quo dictum est. Rubescit si platano inserta figatur. Ad Pasiphilum postea,

Ipsa suos onerat meliori germine ramos
Persicus, & pruno scit sociare genus.
Imponitq; leues in stipite phyllidis vmbras,
Et tali discit fortior esse gradu.

Alium inserendi docet modum, quem ab Hispano quodam se didicisse fatetur, de quo in libro de Cultu diximus. Florentinus de persici insitione hæc habet: Cum notum sit persicum citò senescere, in damascenam arborem, id est, prunum, aut in amaram amygdalum inseri debet, vel etiam in barbylum: est autem barbylus arbor ex persici osse enata. Didymus poma persici rubescere scripsit, quæ platano insita coaluit, & in damascenum, & amygdalum inseri posse. Diophanes in cerasum inseri, & viceuersa. Inseritur apud nos Ianuario fisso ligno, in prunum, & optimè apprehendit; sed fit insitio circa terram, fructus diuturnius viuit, sed magnitudine degenerat. Sic etiam inter lignum, & corticem, optime etiam ad modum digitalis mense Maio, vsque ad idus Iunii nouellis ramis. Si in amaram amygdalum inseratur, sentit gustus aliquid amaritudinis in fructu.

Amygdaloperficus. Ruellius genus quoddam persici tradit à recentioribus agricolis amygdaloperficum dictum, ab vtroq; parente, cum ea soboles mediam inter vtrumq; progenitorem naturam cõtraxerit, fortasse insitionis diligentia, aut satorum mixtio-

mixtione, nouum adulterii repererunt genus, vt ex amygdalo & persico progenies inuisa prioribus seculis exoriretur, vtriusque parentis ingenium referens, & effigiem simul adoptans. Hoc est malum, quod foris æmula facie persicum pomum mentitur, intus dulcem amygdalam, & facie, & gustu repręsentet. Hæc species in Gallia fortasse vulgaris: nos eã Romæ vidimus. Neapoli non visitur. Retulerunt tamen amici in Mineruæ promontorio quoddam in horto adhuc viuere. Arbor media est inter amygdalam, & persicum. Fructus est persici, intus dulcem amygdalam continens. Quomodo id fuerit exortum, omnino ignoratur. Videamus, si eius inuentionis modum tradere nos possimus. Palladius ait persicum in amygdalam insitum fructum producere, qui intus dulcem amygdalam includat, foris verò persici carnem. Quod his verbis ad Pasiphilum innuere videtur:

Pomaq; permutat velamine persica misto,
Duriciemq; docet, tegminis esse loco.

Quibus autem modis id fieri possit, non docet. Nam si vsitato modo quis persicum in amygdalam fisso ligno, vel inter lignum, & corticem, vel per emplastrationem inseruerit, persicum ꝑducet, quod amaram intus amygdalam, vt cętera producet. Id testãtur totius Apuliæ pomaria, vbi persicus in amygdalam inseritur, & omnes intus amaram producunt amygdalam. Sed meo quidem iudicio vtriusq; oculi, persici scilicet & amygdalę, per medium findantur, coaptenturq; oculi duo, vt vnus fiant, sic demum emplastrentur amygdalo, vel pruno, vel persico, sic ex vtroq; semioculo enatum germen, tales fortasse dabit. Nam diuersi admodum generis duo germina fructus producent, non fructus dimidiatos, sed alter intus, alter verò foris sedem nanciscetur. Fortasse etiam fiet, si perforato amygdalæ trunco persici germen traducatur, ac post triennium, vel quadriennium, vbi optime coaluerint, recidatur à parente. Hoc enim modo maxima videtur fieri in fructu variatio, nec alia mihi videtur procedendi via.

Aliud est etiam persicorum genus, nuciperficum dictum, etiam antiquis incognitum, quod insitionis diligentia in lucem productum non solum arbitror, sed ratum habeo: ab vtroq; parente vt nomen, ita mediam naturãm contraxit, ex nuce scilicet, & persico. Ex nuce colorem contraxit herbidum, cutem nulla exterius lanugine pubescentem: sed admodum leuem, succum leniter subamarum, serò maturescit, diutiusq; suam prorogat ętatem, scilicet in autumnum, à persico autem formam habes, carnem, succum, cùm maturatur rubescit sole, duram intus & scabram nucem habent, qualem persica poma, gustu, saporeq; iucundo, sed multo nuce fugacius. Arbor humilis est, persicorum magnitudine, folio amygdalino, vel maiori flore puniceo, ex quibus clare patet facile ex vtroq; progenitore mixturã contraxisse. Sed quomodo id etiã factum fuerit, penitus ignoratur. Videtur enim maxime distare nucem à persico, adeò quòd inde medium genus prodire nequeat. Sed agrico- *Nuciperficum.*

larum ars, & sedulitas, eam, omnemque difficultatem vincere potest. Ipse autem nullis fieri posse modis, quàm supradictis coniicio, vt vtriusque dimidiatus oculus vnà compositus alterutri emplastretur. Vel perforato nucis trunco, persici ramus inducatur. Horum pomorum plura sunt genera: Sunt æstiuo tempore maturescentia, sunt & serotina, quæ vsque ad Ianuarias calendas in arbore pendent. Sunt ex his duracina, & ex quibus caro ab osse diuellitur, sunt quæ viridi, & quæ alba cute matura sint induta, cæterisq; pulchritudine, & suauitate præstant.

Sanguiniperficum. Sunt tandem, quæ cortice detracto sanguineum succum fundunt, vt sanguiniperfica dici possint. Apud nos admodum grata, & speciosa, non quod reliquis carne suauiora, sed quod oculis suo colore pergrata sint, vulgò, quod pastinacæ colorem imitentur, *Persiche pastinache* vocitantur. Sed quomodo id genus productum fuerit indicandum. Rubra nasci persica Democritus promittit, rosis sub arbore consitis. Vel post septem dies, quum patefieri cœperint (nam totidem diebus obruta sponte fatiscunt) in ossium internos ventris sinus cinnabarim infundas, mox vt cohęreăt strictim obligata simul cum suis nucibus obruas, sic rubra dabunt persica, & si alium quẽuis colorẽ instillaueris in talem enata progenies degenerabit. Didymus in platanum insitam, rubicunda rhodacina producere posse scribit. Palladius etiam rubescere scribit, si platano inserta figatur. Apud nos tamen præualet opinio, vt in viuam, & perforatam pastinacam, ossis nucleus persici inclusus fuerit, ac inde enatus. Vel in sanguineum mori succum, si postquam enatum fuerit, germen pluribus diebus eo succo rigaueris: Vel in morum insita tales fructus proferre.

Paratus vel Ars. Maiora poma creari pollicetur Florentinus, si assiduo potu inebrientur: hunc in modum iugi rigatu satiata, maiora multo poma creabit. Et si complura interlegantur, quæ vbertate nimia matrem onerauerint, vt arboris succus ad reliquorum nutrimenta pomorum conuertatur, succi enim copia in pauciores fœtus se conferens, altili saginat incremento. Sed Palladius magna poma afferre scribit: si florenti per triduum ternos sextarios caprini lactis ingesseris. Sed suillum stercus radicibus affusum maiora poma vt producat efficere, quàm ex arbore vnquam pependerint. Vt persica scripta nascantur, docet Democritus. Exesi corporis os triduo madescat in aqua, dein aperto sensim ligno, nucleus intus inuentus cortice tenus æneo stylo, non alte, quibus placebit literis exaretur, dein papyro, vel charta reuolutus, cõmissis carinis feratur: quod in eo amygdalo depinxeris, hoc enatum inde pomum repræsentabit. Ex quo Palladius: Affirmantibus Græcis persicus scripta nascetur, si ossa eius obruas, ea post dies septem, vbi patefieri cœperint, apertis his nucleos tollas, & his cinnabari quod libebit inscribas, mox ligatos simul cũ suis ossibus obruas diligentius adhærentes. Sine ossibus nasci persica scribit Africanus: si in perforatum truncum exclusa medulla, salicis vel corni palum adegeris.

Morbi & remedia. Palladius ait, Contra solis ardores iuuat serpentis spolium appendi. Contra pruinas

pruinas Nouembri ſtercus ingeratur, vel fæces vini cum aqua permixtæ, vel quod magis prodeſt, aqua in qua faba decocta eſt. Si vermes perſicus patitur, cin ſe os amurcæ mixtus extinguit, vel bouis vrina, cum aceti tertia parte confuſa. Si poma caduca ſunt, nudatę radici eius, vel trunco lentiſci, aut terebinthi cuneus affigitur, vel terebratæ in medio palus ſalicis imprimetur. Si poma rugoſa creabit, aut putrida, circa imum truncum cortex recidatur, vt cùm inde modicus humor effluxerit, argilla, vel paleato luto plaga retegatur. Contra vitia perſici proficit ſpartum ligatum, vel ſpartea ſuſpenſa de ramis.

Idem, qui ſupra: Duracina ſeruantur condita muria, & oxymelle. Vel detractis oſſibus ficorum more in ſole ſiccantur ac pendent. Idem ſæpe vidit detractis oſſibus duracina melle condiri, & ſaporis eſſe iucundi. Item bene ſeruantur, ſi vmbilicum pomi gutta picis calentis oppleueris, vt ſic ſapæ innatare cogantur vaſe concluſo. Nos verò perſica, & huiuſmodi generis mala doliolo concluſa, optime foris picato, ac ſub ciſternæ aquis demerſo per multos menſes incorrupta ſeruauimus. *Côditura.*

De Prunis. CAP. XXI.

NVNC pruni commentationem auſpicabimur. Miratur Plinius huius pomi mentionem à Catone non habitam, præſertim cum condenda demonſtraret quædam & ſylueſtria: Cùm & pruna ſylueſtria vbiq; naſci certum ſit. Vnde pruna omnia poſt Catonem cœpiſſe manifeſtum eſt. Commemoratur à Macrobio inter felices arbores. Vim ſubducendi aluum inſignem retulit Martialis,

Poma peregrinæ carie rugoſa ſenectæ
Sume: ſolent duri ſoluere ventris onus.

Aratus Græcus, Athenæo authore, arborem κοκκυμηλέαν, fructum verò κοκκύμηλον vocari dixit. Seleucus verò brabyla, ala, coccymala, & madrya eadem eſſe ſcribit. Nam madrya eſſe velut mali fructus, brabyla, quia ventrem ſoluāt, ala quaſi mala. Clearcus peripateticus, & Theocritus Syracuſius Rhodios, & Siculos Damaſcena pruna brabyla appellare dixerunt. Democritus Damaſcenum coccymalum appellari ſcripſit. Sed vnde huius nominis etymon Græcum deſcendat, ignoratur ex compoſitione. Nam κόκκος granum eſt, μηλέα malus, quaſi granatum malum dicas. Sunt qui per barbaralexin putant è Latino coquendi vocabulo deriuatum, vt coccymalum, quaſi coquimalum dicas, cum ei præcipua vis ſit deiiciendi. In Aſia ſcribit Galenus προδμυον dici. Latinis arbor prunus eſt, fructus prunum. Itali *Suſino, Prugno.* *Nomen.*

Theophraſtus de eius forma pauca retulit. Emittit florem frequenti folio ſupra fructum inſidenté. Pomum carne, humore, & neruo veſtitum. Lignum intus durum, in quo nucleus includitur: natura enim ligno, & rurſus carne ſemen induxit. Succus dilutus. Radices humotenus vltro citroq; vagantes, & quę facile nepotes generent, ſuperficie viuaciores. Prunus & ſylueſtris paucis *Forma.*

adhæret radicibus, ſuperficie viuacioribus. Arcades autem prunum altiſſimam radicem habere, & numeroſam, vnde diu viuat opus eſt, & emori contumacem referunt. Plinius ex eo: Fructus pruni aquoſo ſucco præditus, foris corpus, intus lignum, vitiumq; cinctum fructu, cùm fructus alibi muniatur vitio. E radicibus pullulat ſobole denſa, & pariēte matre, quas enecet, eius quippe vmbra turba indigeſta premitur. Velox creſcit, in trimatu enim ferre incipit, oſtendens & ante, & cito occidit. Sed quòd cito occidat è Theophraſto perperam interpretatus eſt, dixit enim emori contumacē. Nosq; continua experientia videmus ad hominum vitam peruenire. Preterea Theodorus Theophraſtum vertens, Prunum ait corpore humilem, folio arbuti, peculiarēq; in eo fructum lanugine pappo dicta perire, quod Theophraſtus coggigryæ tribuit, non pruno. Pliniusque Theophraſtum ſecutus etiam coggigryę vocatæ aſcribit. Decepit hominem nominum affinitas, forte quia cocconeliam, non coccomeleam ſcribendum erat, nam vnedo, cui ſimilis eſt coggigrya, nelia vocatur à Theophraſto. Nos ita deſcribemus. Prunus arbor procera. Caudice ſubrecto, ſcabro, multis ramis brachiata. Folio ex oblongo ferè rotundo, per oras minutim ſerrato. Vere prius florem, quàm folium emittit.

Genera. Ingens turba prunorum, dixit Plinius, verſicolor, nigra, candicans. Vt innueret tot eſſe prunorum genera, & plenè inexplicabilia. Nos verò in vrbanum, & ſylueſtre genus diuidemus: Vrbanorum à Damaſcenis incipientes, vtpote inter cæteras ſpecies principatum gerentibus. Damaſcena pruna dicta Athenæus ſcribit, quòd in Damaſcenorum regione naſcantur, cùm ibi is fructus ita colatur, vt ab aliis qui alibi naſcantur plurimum differat, cuius magnitudo minor, quàm prunis, & guſtus idem, niſi paulo eſſet aſperior. Dioſcorides ſyriaca pruna vocauit, & præcipue, quæ Damaſci gignuntur. Galeni teſtimonio, omnium opinione, prima bonitatis laus ei aſcribitur. Meminit etiam huius Columella in hortulo,

Armeniis, & cereolis, prunisq; Damaſci.

Plinius in peregrinis arboribus ait: Damaſcena à Syriæ Damaſco cognominata, iam pridem in Italia naſcentia, grandiore quamquam ligno, & exiliore carne, neq; vnquam in rugas ſiccata, quoniam ſoles ſui deſunt. Alibi verò. Pruna Damaſco monte nata, Italiæ familiaria. Neapoli vulgo dicimus, *Prune damaſche*. Nigra ſunt cute, carne ſuaui, crocea, rotundo intus ligno, in cacuminibus turbinato, exili nucleo, digitis preſſum internum os exilit, parua, pauciq; ſucci. Poſt Damaſcena Iberica apponemus. Galenus proxima Damaſcenis, quæ ex Iberia, & Hiſpania proueniunt, verum hæc minus aſtrictionis præ ſe ferunt. Neapoli vocantur *Prune pernigone*, à perdice deductum nomen, vt credo, quemadmodum enim inter aues ipſa carnis ſuauitate excellit, ſic hæc inter prunorum genera, à citerioris Hiſpaniæ regione nobis allata, ob id nobis etiam catalonica dicta: non vulgaria nobis ſunt, ſed quibuſdam in hortis aſſeruantur, dulci ſucco prædita, carne duriori, guſtu ſuaui, purpu-

reoq;

reoq; ſplendent colore, parte, qua ſolem ſpectãt, ex aduerſa candicãt, preſſum digitis os internum dimittit, oblonga, exili nucleo, ac longo. Sed ego exiſtimarem Iberica pruna eſſe, quæ nobis vulgo *de frate* dicuntur, nam inter cætera facile principatum obtinent, innoxie præbentur ægris, ac minus ſtipticitatis, quàm Damaſcena obtinent, colore gramineo, ingrato, ſucco melleo prædita, calloſa, oblonga, os intus oblongum compreſſum acutumque. Sunt alba, nigraque, ſed nigra dulciora, maiora oui magnitudine, ac magis ſerotina. Sunt & pruna cerina à colore flauentis ceræ dicta, quorum Virgilius meminit,

Addam cerea pruna.

Ouidius etiam Metamorphoſeos libro,

Prunaq; non ſolum nigro liuentia ſucco,
Verùm etiam generoſa, nouasq; imitantia ceras.

Columella in ſuo hortulo,

Armeniisq;, & cereolis, prunisq; Damaſci.

Plinius ex his: Sunt & nigra, ac laudatiora cerina. Multi ὠχρὰ à Græcis vocari arbitrantur. Et ſi innumera ſint apud nos genera huiuſmodi colore prædita, præſtantius tamen, & quod magis cereo colore flauet, eſt vulgo *Scaldaro* dictum, ex candido enim in luteum palleſcit, paruulum eſt, dulcore inſigni, Auguſto maturatur. Armenicarum meminit Columella in hortulo,

Armeniisq;, & cereolis.

Plinius dixit, Ab externa gente armeniaca, quæ ſola & odore commendantur. Hæc quæ fuerint, cùm alia ſigna non addiderint, diiudicare arduum erit. Onychina ab vnguis colore vocantur, ὄνυξ enim vnguis eſt. Columella matura eſſe onychina dixit iuxta meſſem. A colore candicantia Plinio dicta. Præcocia ſunt, immo prima, quæ maturantur, vulgò nobis dicta *biancolelle*, quia cæteris candidiora ſunt: & purpurea laudatiora à Plinio memorata, à Columella etiam pruna purpurea dicta, quę inter reponenda pruna commemorat. Nobis dicta ſunt *Pruna d' appendere*, ſunt enim ſerotina, purpureo ſiue violaceo foris colore, intus crocea, dura, calloſa, acida, nec eſui apta, niſi laquearibus appenſa, domita aciditate per hyemem promantur. Alia eodem colore, inquit Plinius, ſeriora maioraq;, aſinina cognominata à vilitate. Hæc Neapoli dicta ſunt *Pruna cogliopecore*, honor ſit auribus, obſcœnum quidem nomen, non tamen ineptum, nam pruna omnia magnitudine ſuperant, colore flauētia, mollia, Iulio & Auguſto maturantur, inſipida, ac hircorum teſticulorum formam imitantia. A tempore hordearia, à comitatu eius frugis dicit Plinius, ac flauentia eſſe, cum ſubdat; eodē colore aſinina. Huiuſmodi multæ ſunt ſpecies, ſed quæ *Pruna d' Indie*, dicũtur, & *Pappacode*, inſigniora ſunt, magna enim ſunt, flauentia, forma ouata, ac cum meſſe maturantur. Sunt & apud nos ſerotina pruna, quæ vſq; ad calendas Ianuarias in matre dependent, vulgo, *Pruna caſcaueglie*, adeo parua ſunt, vt vix ſylueſtrium prunorum magnitudinē ſuperent, rotunda, nigra, & alba. Sunt & vario colore, dicit Plinius, inter quæ *Pruna ſimiana*

principatum obtinent, hæc rotunda, ampla, foris ruffa, intus crocea, pressa os foris iaculantur. Sunt etiam Surrentina carne suaui, ac friabili, & pleraq; alia, quæ ne tempus longius teratur, omittenda proposuimus.

Cœlum. Calido cœlo lætari prodidit Pamphilus. Plinius non temere in montibus visam prunum. Palladius cœlo tepido melius prouenire, tamen & frigidum substinere valet.

Solum. Scribit item Pamphilus sicco solo gaudere. Palladius læto, & humido, Sed si in lapidosis, & glareosis lætamine iuuantur, excusant ne poma caduca & vermiculosa nascantur.

Satio. Palladius, Pruna si ossibus serãtur autumno, mense Nouembri solo putri & subacto duobus palmis obruantur. Ossa eadem ponantur & mẽse Februario. Sed tunc prius lixiuio sunt maceranda per triduum, vt cito germinare cogãtur.

Idem & plantas poni tradit, quas sumit ex caudice mense Ianuario exeunte, vel Februario, circa idus, radicibus fimo oblitis. Columella post mediam hyemem vsq; ad idus Februarias serit. Pamphilus pruna eodem modo, & tempore quo persica plantari debere monet. Interualla ex Theophrasto sumemus, qui punicis nõ plus, quàm nouem pedũ distantiam, præcipit, malis paulo maiorẽ, pyris ampliorem, & prunis. Plinius scrobium altitudinẽ in argilloso, aut duro solo trium cubitorum esse in quanq; partem aliis, sed in prunis palmo amplius.

Didymus etiam auulsione seri posse memoriæ prodidit.

Nos prunũ propagauimus, & breui tempore radices iniecit. Itemq; teneros eius ramos humidis, & vmbrosis locis seuimus, & optime comprehenderunt.

Cultus. Palladius ita colit; Extirpandæ sunt soboles à radice, exceptis rectioribus, quæ seruabuntur ad plantas. Iuuantur frequenti humore, & assidua fossione. Nobis formãda est arbor, vt vno se attollat stipite, non admodũ procero, vt valeat sua vmbra truncum operire. Frigidis regionibus lætamen ingeritur. Sed etiam neglecta fœtificat.

Insitio. Pamphilus iisdem horis inseri docet, quibus & persicus in sui generis arbores, & in malos. Diophanes in omnem pyrastrum, & in cotoneum, & malum: & recipere persicum & præcocium. Quintilij indicant Ianuario fieri debere, quia primæ florent. Palladius hæc habet. Mense Martio extremo prunus inseritur, melius trũco fisso quàm cortice, vel mense Ianuario antequã incipiat gummen lachrymare. Inseritur in se, & persicum recipit, vel amygdalum, vel malum, verùm vltimam degenerem reddit, & paruam. In versibus verò,

Pruna suis addunt felicia germina membris,
Donaq; cognato corpore læta ferunt.
Exarmat fœtus, sed brachia roboris armat
Castaneæ prunus iussa tenere larem.

Nos autem docemus vt insita prunus in amplam exurgat magnitudinem. Die ante insitionem, fœnum, paleas, vel arida sarmenta inter arboris ramulos, & furculas apponimus, vt pede à loco distet, vbi insitio futura est, mox ignem appo-

apponimus, & comburimus ramos, vbi verò frigeſcet, præſignato loco inſerimus, ignis enim caliditas ſurculorum ramorumq; humorem in truncum fugat, ac in contrariam ſibi partem deſcendere cogit, vt in viridibus lignis igni appoſitis videre contingit, quæ ex oppoſito latere humorem exudant: euocato mox humore ab indulgentis cœli temperie, in magnam prunus creſcit amplitudinem. Poſſumus hac vti præceptione Luna creſcente, ſi neceſſitas cogit, vt igne reuocetur humor ad radices, quem ipſa lumine ſuo euocauerat. Prunus inſerenda eſt loco, vbi naſcitur, & quanto terrę propinquius, eo melius, vt inde tranſlata, in profundiorem ſcrobē obruta, inſitionis coalitus ſit infra terram, vt inde enata ſoboles domeſtica ſit, facile enim prunus circa truncum pullulat. Nos Maio, & Iunio emplaſtramus, vbi gummi lachrymare deſierit. Emplaſtratione optime recipit perſicum, & amygdalam, difficulter autem fiſſo trunco. Si prunum in perſicum inſeremus, maiorem producit fructum, ſed breuis erit vitæ: ſi perſicus in eam, paruum, & degenerem, ſed vitæ diuturnioris.

Id effecit ars, vt Plinij temporibus nucipruna, & pruna malina, & amygdalina reperirentur. Noſtra autem tempeſtate cum arte ea genera periere. Primo eius verba recitabimus, mox artē, qua id efficere poſſimus demonſtrare conabimur. Peculiaris impudentia eſt nucibus inſitorum, quæ faciē parentis, ſuccumq; adoptionis exhibent; appellata ab vtroq; nucipruna. Nuper in Bœtica malina appellari cœperunt, malis inſita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ eſt, nec aliud pomum ingenioſius geminatum eſt. Sed quomodo id fieri poſſit inueſtigādum. Quæ ſupra monuimus, cum de hoc ipſo in perſico loqueremur, huc adducenda ducimus. Præterea eſt alia inſitionis ſpecies, quæ de ſubiecto trunco multa haurit, vt facile prunus ex nuce ſuccum haurire poſſit, faciemq; parentis retinere, ſcilicet truncum nucis perforando, & per foramen pruni ramulos tranſiiciendo, vt ex vtroq; facto cōpages, vtriuſq; naturam referat, quemadmodū de vite inſita ceraſo retulimus, ac de perſico ſalici. Huiuſmodi enim inſitione coniicere licet, hæc inuenta, ac in lucem producta eſſe. De amygdalinis, & malinis prunis idem faciendum puto. *Ars.*

Palladius ægris arboribus ita medetur: Si languida pruni arbor eſt, amurca cum aqua æqualiter temperata radicibus debet infundi, vel bubulum lotium ſolum, vel humanum vetus, cum duabus aquæ partibus mixtum, vel cineres ex furno maxime ſarmentorum. Si poma decidant, oleaſtri cuneum terebratæ infige radici. Vermes eius, atq; formicas rubrica cum pice liquida, ſi adlinatur, extinguet, ſed modeſtius, propter arboris noxā, ne idem faciat remedium, quod venenum. *Morbi & remedia.*

Pamphilus nobis ſcriptum reliquit, Damaſcena ſeruari cadis, vino dulci vel nouo natantia, operto diligenter vaſe. Palladius verò. Pruna ſiccantur in ſole per crates loco ſicciore diſpoſita. hæc ſunt, quæ Damaſcena dicuntur. Alij in aqua marina, vel in muria feruente recenter lecta pruna demergunt, & deinde ſublata aut in furno tepido faciunt, aut in ſolo ſiccari. Columella aliam docet *Cōditura.*

condituram: Circa messem pruna onychina, & syluestria adhuc solidà, nec maturissima legenda sunt, nec tamē nimium cruda, deinde vno die vmbra siccanda, tum æquis partibus acetum, & sapa, vel defrutum misceatur, & infundatur. Oportebit autem aliquid salis adiicere, ne vermiculus, aliudve animal innasci possit. Verum commodius seruantur, si duæ partes sapæ cum aceti vna parte misceantur. Pruna purpurea immatura, non tamen percruda, integra & sine vitio, aut vermiculo, in fictili picata fidelia componuntur, & defruto, aut passo, ita vt omne pomum sit immersum, vas completur, impositoque operculo gypsatur. Nos quæ diximus purpurea, cum ramulis ac pediculis lecta, suspensaque laquearibus, vsq; ad alium ferè prouentum seruari promittimus.

De myxis. Cap. XXII.

DE syluestri pruno diximus in sylua. Nunc autē de myxis: sunt enim prunorum species. Plinius scribit in Damasco monte nata, iamq; Italiæ familiaria esse sua ætate. Dioscorides, & Galenus earum nusquam meminere, cæterique veteres Græci: Plinius ex his vina fieri in Ægypto. Viscumque fit in Syria ex arboris huius acinis, commendatissimum aucupiis, præterquā aquatilium volucrum.

Nomen. Græcis recentioribus μύξα, Paulo Æginetæ, Psello, & Actuario μυξάρια dicuntur per diminutionem ἀπὸ τῆς μύξης, id est à lento narium mucore fluente. Officinæ barbaro nomine, quæ iam ferè maxima ex parte à Mauritanis, vel Arabibus emendicare solent, Sebestena vocant, à σεβαστὸς, quoniam nonnulli in Cæsaris honorem factam arbitrantur.

Forma. Plinius perseam Ægyptiam rubentibus myxis similem esse scripsit. Id est, persea Ægyptia similis esset myxis, si myxa rubescerent. Recentiores, quibus frequens est arboris huius conspectus, ita describunt. Arbor supra terram attollitur procero caudice, qui cortice candido vestitur. Fundit ramos viridi colore nitentes. Folia circinata. Poma auellanæ nucis magnitudine racematim collecta, per maturitatem cærulea. Callo corporis dulci, intus albo, mucoso lentore, vnde Græcis nomen myxon, ita enim mucum nominare consueuerunt, osse oleagino triangulari, cuius nucleus insuauis non est.

Cœlum. Palladius in tepido cœlo seri debere scribit. Plinius Damasco monte nata.

Solum. Palladius soluta terra pangi debere docet, humore moderato.

Satio. Palladius, Februario seruntur myxa ex nucleis in aliquo vase positis, donec plantæ induant firmitatem.

Insitio. Plinius scribit: Ipse nunc cœpere nasci Romæ insitæ sorbis. Et myxas recte inseri in calabrice, ea enim est spina syluestris, quæ eas optimè recipit. Ruellius, cæterique, qui ab eo desumpserunt ignorantes quæ sit calabrix, nescio quæ verba afferunt. In Calabria ea est spina syluestris, quæ myxas optime recipit. Vocatur enim Neapoli calabrix spina illa syluestris, quam Dioscorides oxya-

oxyacantham vocat, vt vidimus in Sylua. Palladius ex Plinio melius. Inſerantur myxa menſe Martio, ſorbis, & ſpinis.

De palmis. Cap. XXIII.

IAm ad palmas deuenimus. Erat hic oleæ locus: ſed quum nobilitate, miriſque dotibus, quibus eſt prædita, ſatis amplam hiſtoriam expoſceret, ſuam tractationem in oliuetum tranſtulimus: relictus eſt locus palmis. Nam à vino, oleis (Plinio authore) proxima nobilitas palmis. Strabo eſt author Babylonios carmen decantare, quo tercentæ & ſexaginta palmæ vtilitates docerentur, inter quas vna eſt, quod nihil abiiciat, vt ἀείφυλλος cognominari poſſit. Vinum ex ea multæ gentes faciunt, inter quas Indi, qui per Auguſtum, quomodo nos vites, ſuo tempore palmam putant, quod verò delachrymat, vaſis excipiunt, quo pro vino triduo poſt vulneratam arborem vtuntur, quod enim poſt illud tempus effluit, aceſcit, quod verò per triduum defluxerit ahenis ad tertias decoquunt, efficiturque mel ſuauiſſimum, quod ſi volunt, aquis diluunt, ad vigeſimum autem diem defæcãt: & deinde pro vino vtuntur, quod ſuauiſſimum eſt. Dioſcorides quomodo vinum fiat ex chydęis docet. Et ex eo Plinius, quo Parthi, & Indi vtuntur, & oriens totus. Xenophon in Cyri minoris expeditione ſcribit, ex palmis vinum fieri, quin & acetum ex iiſdem decoctis conditum, & ſiccatas etiam ad vſum bellariorum reponi, menſis ex his ſuauiſſimas epulas, quin & cerebro, id eſt, medulla ex viridibus ramis execta veſci poſſe, præcipuãque quandam in eo cibi genere ſuauitatem admirari epulantes. Plinius etiam ex his in Oriente vina fieri, gentiumq; aliquibus panem, plurimis etiam quadrupedum cibum. Et ante chartarum vſum in palmarum foliis primo ſcriptitatum teſtatur. Ob ſuam nobilitatẽ duæ inſignes ciuitates à palmis nominantur, vna maior inſularum Balearium, alia Syriæ Palmira dicta. Præterea inter Saturnalia dona palmulæ mittebantur. Vnde Ouidius,

Quid vult palma ſibi, rugoſaq; carica, dixi.

Et Martialis:

Aurea porrigitur Iani caryota calendis.

Nam decoctæ, aſpectus iucunditate, & guſtus ſuauitate omnia tragemata, & bellaria antecedebant. Quibuſdam verò palmis in palmulis nucleus lunatus eſt, hunc potiſſimum (authore Plinio) contra faſcinantes pollere arbitrabantur. Sed lunatum, quaſi arcuatum intelligi debet, cuiuſmodi in Luna à coitu conuiſitur ſchema. Sed cur maxime ea figura expetatur, Plutarchus declarare videtur in libro de Iſide: Ait enim, Solem Luna ſemper appetit, eumque perſequitur, eoq; argumento ab amatoribus aduocari Lunam, & amatoria ab Iſide diſpenſari Eudoxus ſcribit, quæ non alia eſt, quàm Luna.

Græcis palma φοῖνιξ dicitur. Palmæque fructuum adhuc florentium inuolucrum & calix ἐλάτη dicitur, vel σπάθη, qui poſthac vbi prodierint πῶμα, vbi maturuerint, & ſolibus nigricant, φοινικοβάλανος appellantur, ac ſi dicas, palmæ Nomen.

glans, hanc etiam ἐγκέφαλον, id est cerebrum à Galeno videtur appellari: fructus etiam à digitorum forma δάκτυλοι dicuntur. Iulio Polluci mascula φῖν, fœmella βάλανος est, quod ab Herodoto sumpsit. Latinis verò palma arbor dicitur, fructus palmulæ, & dactyli generaliter vocantur. Sunt qui caryotas, caryotidas, vel caryotim appellitent. Statius,

—— Latente palma
Prægnantes caryotides cadebant.

Et Martialis,

Et notas caryotidas theatris.

Ita arborem *palma*, fructus verò *datteri* vocant.

Forma. Quæ apud Theophrastum perpauca extant & vaga, huc adducemus, vt palmæ delineationem adumbremus. Palmæ arbor tereti, ac simplici caudice altissimè assurgit. Cortice cùm adolescit læui, scabriore multo cum senescit. Lignum humore, neruo, & carne constat, sed processu lignescit. Neruos nõ per totũ corpus expandit, neq; prolixiores, neq; positu eodem extensos: sed multifariã cunctos porrigit. Medulla omnino nulla. Folio arũdinaceo, angulari, duplici, & in medio dorso carinato, per quod amplius in longitudinẽ fertur meatus. Perpetua viret coma. Folia fructus, & germina propemodum cacumine gestat, quippe cum vis tota genitalis in eius vertice resideat. Fructum producit non ex anniculis, vel nouellis ramis, vt cæteræ arbores, sed è rudimentis præcedentis anni, cum turgent in spicis semina antequam proferãtur: ramulos enim simul cum fructu in spica prodit. Huius rei causam & arboris proprietatem, & siccitatem dixerim: præterea fructus munimento quodam egent ad conseruationem & cùm editi sunt, & cùm exeunt, quando aliarum arborum fructibus hoc præsidium à frondibus petatur, in palma verò, quia secundum frondem fructus inest, necesse fuit, in ipso sinu conformatus, & constitutus, vt validiusculus, non tener prodeat in aerem. Quæ fructificatio similis est spicarum fœtificationi. Fructus dulci succo præditus. Semen protinus post tegmẽ ambiens subest, ambientiaque plura sunt, cauitatem nullam habens, sed totum plenum, solidumq; est, tamen huic quoq; humor quidam, calorq; inest, estq; maxime diuturnum, cùm spissum, siccum, lignosumq; fit, pulpaque ambiatur. Plinius, quæ ex Theophrasto accepit habet: Palma arbos teres, & procera, densis gradatisq; corticum pollicibus, vt orbibus, facilem se ad scandendum orientis populis præbet, vtilem sibi, arborisq; induuiis circulum mira pernicitate tum homine subeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia, vt in cæteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, vtraque natura vuæ, atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifidatis, bellas primum demonstrauere gemmas, nunc ad funes, vitiliumq; nexus, & capitum leuia vmbracula finduntur. Prima nascitur pomi caro, postea lignum intus, hoc est semen eius. Argumentum quod paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non vt oliuis orbiculatum, præterea cæsum à dorso pul-

uinata

inata fiſſura, & in aluo media pleriſq; vmbilicatum, vnde primum ſpargitur radix. Multis, candidisq́; lignum hoc à carnibus diſcinditur tunicis, aliis corpori adhærentibus, laxeq́; diſtans, tantum à cacuminibus filo adhęrens. Caro matureſcit anno. Huic folia non decidunt, & duplicia ſunt. Fructus dulci ſucco præditus, caro ſtatim à ligno recedit, ſed quibuſdam palmis lignum, nec intus nec extra. Fructus in racemis dependet. Carne, & ſucco placet. Sola ex arboribus in ſpathis habet fructum racemis propendentem. Tardè creſcit, & ſubarata ocyus ſeneſcit. Cortice ſcabro, in ſenecta rugoſior. Tantus eſt huiuſmodi arboris decor non ingratus, vt Poetarum princeps Homerus puellæ Phæaciæ Nauſicaæ venuſtatem palmę ramo aſſimilare permiſerit. Sola inter arbores vnicam in quolibet Lunæ exortu frondem geminat, vt duodecim frondibus annum expleat. Quare Ægyptij annum exprimere volentes palmam arborem depingebant, vt author eſt Horus in ſuis Hieroglyphicis.

Palmarum genera à Theophraſto deſcripta hæc ſunt. Primum, & quaſi diſcrimine maximo aliud ſterile, aliud fructiferum. Sterile quo Babylonij lectos, & vaſa conficiunt. Fructiferorum aliud mas, aliud fœmina, illa ſuper ſpatham floret, fœmina ſuum fructum oblongum illico præſtat. Horum aliud fructu, aliud arbore inuicem diſtat. Fructus inter ſe nucleo, colore, magnitudine, & ſapore. Fructuum ipſorum alij ſine ligno, alij cum ligno, & horum alij duro, alij molli ſunt. Colore etiam diſcrepant, alij enim candidi, alij nigri, alij flaui, & ad ſummum non pauciores, quàm ficorum colores. Magnitudo aliis malorum, vt quatuor tantum in ſpica contineantur, aliis cicerum. Et in Cypro genus eſt, quod folium amplum habet, & fructum multo ampliorem, magnitudine mali punici, figura oblongum, inſipidum, ſapore radicibus ſimili, vt non deuoretur, ſed ſucco expreſſo expuatur. Saporibus quoq; plurimum differunt, ſed optimum tam inter nigros, quàm candidos genus eſt, quod regium vocant, non vbique, ſed in hortis antiqui Batoni apud Babylonem cõperiri affirmant. In Cypro genus quoddam eſt aliud, cuius fructus nunquam matureſcit, crudus tamen ſuauis, dulcis dulcedinemq́ue peculiarem ſortiens. Differunt arbores longitudine, & forma. Nam aliæ longæ, excelſæq́ue, aliæ breues fœcundiores, quæ trimæ, & in Cypro, Syria, & Ægypto quadrimæ, & quinquennes fructificant, hominis altitudine aſſurgentes. Aliæ præterea ſimplici caudice, aliæ bifidæ, vt in Ægypto, quaſi bifurcæ, ſtatura caudicis à parte, qua finditur, vel quina cubita, pareſq; inter ſeſe propè partes ipſæ aſſurgunt. In Creta bifidæ, & trifidæ. In Lapea etiã quino cerebro naſci tradunt, & fertilioribus locis plura eiuſmodi. In Æthiopia genus Cyce vocatum fruticoſum, pluribus caudicibus, & interdũ coniunctis, virga breui, leui coma cacumini annexa, folio amplo, & quaſi ex duobus minutis cõpacto, forma eximia, fructũ figura, magnitudine ſaporeq; diuerſum, quàm cæteræ præſtant, quippe rotundiorẽ, guſtu gratiorem, minuſq; dulcem, triennio maturat, vt recentẽ fructũ habeat, nouo ſubnaſcẽte. Panes ex his quoq; cõficiunt. Genus eſt aliud palmæ humile, Genera.

quasi æquiuoce dictum: excepto cerebro viuit, & ab radicibus succisum repullulat: fructu enim, & foliis distat, est enim lato, molliq; folio; ob id sportulas, tegetes, & capitis vmbracula ex eo contexunt. In Creta, & in Sicilia multo plures tales proueniunt. Plinius, quæ ex Theophrasto aliisque excepit, habet, nos ne ad illorum lectionem lectores diuertamus, huc afferre non pigebit. Genera vndequinquaginta sunt: si quis omnium persequi velit nomina, etiam barbara, vinorumque ex iis differentias, genera earum plura. Prima fruticem non excedentia: sterilem hunc, aliubi & ipsum fertilem breuique ramorum orbe foliosum. Tectorij vicem hic parietibus plerisque in locis præstat contra aspergines. Procerioribus sylua arbore ex ipsa, foliorũ aculeo frutificãte circa totas pectinatim, quas syluestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Arboribus, imò potius omnibus, quæ terra gignit, herbisque etiam, vtrumque sexum esse diligentissimi naturæ tradunt, nullis tamen arboribus manifestius. Mas in palmite floret. Fœmina citra florẽ germinat tantum spinæ modo. Caro quibusdam in locis, vt in Cypro, quanquam ad maturitatem non perueniat, grato sapore dulcis est, & folium ibi latius, fructusque reliquis rotundior, nec vt deuoretur corpus, verùm vt expuatur succo modò expresso. Et in Arabia languidè dulces tradũtur esse palmæ. quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam vocant dabulan. Quædam in Syria, & Ægypto in binos diuidunt se truncos, in Creta & ternos, quædam in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro verò, Syria, Ægypto quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quandiu sunt nouellæ, ob id spadonũ accepto nomine. Sterilibus ad materias, operumq; lautiora vtitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduę palmarũ quoq; syluæ, germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptaq; viuunt, quod nõ aliæ. Vocantur autem chameropes, folio latiore, ac molli, ad vitilia vtilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. Fructiferarum aliis breuius lignum in pomo, aliis longius, his mollius, illis durius, quibusdam osseum, lunatumq;, dente cõtra fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum, paucioribúsve tunicis: aliud crassioribus, tenuioribúsve. Fructuũ quoq; plura genera. Differunt figura rotunditatis, aut proceritatis. Differũt & colore nigriores, ac rubẽtes. Nec pauciores ficu traduntur colores, maxime tamẽ placent cãdidi. Distant & magnitudine, prout multi cubitum effecere: Quidam sunt nõ ampliores faba. Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia euenit. Est enim tanta musteis suauitas, vt finis mandendi non nisi periculo fiat. At in meridiano orbe præcipuã obtinent nobilitatem syagri: proximamq; margarides. Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis quàm balanis similiores, quarè & nomẽ à margaritis accepere. Vna arbor earum in Chora esse traditur, vna & Syagrorum. Mirumq; de ea accepimus, cum phœnice aue, quæ putatur ex huius palmę argumento nomẽ accepisse, emori, ac renasci ex se ipsa,

(quodi

(quod erat prius) pomis refertam. Ipſum pomum grande, durum, horridum, & à cæteris generibus diſtans, ſapore ferino, quem fermè in apris nouimus: euidentiſſimeq; cauſa eſt nominis. Quarta authoritas ſandalium à ſimilitudine appellatum. Iam in Æthiopiæ fine quinq; earum, nec plures arbores tradunt, non raritate magis quàm ſuauitate mirabiles. Ab his caryotæ maxime celebrantur, & cibo quidem, ſed & ſucco vberrimæ. Ex quibus præcipua vina orienti, iniqua capiti, vnde pomo nomen. Sed vt copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, ſed Hiericunte maxime, quanquam laudatæ & Archelaide, & Phaſelide, atq; Liuiade, gentis eiuſdem conuallibus. Dos his præcipua ſucco pingui lactentibus, quodamq; vini ſapore in melle prædulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, ſed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus ſpecioſæ, ſed ſapore caryotarum ſorores, ob hoc adelphides dictæ, proximam ſuauitatem habent, non tamen eandem. Tertiũ ex his genus pateton, nimio liquore abundans, rumpitq; ſe pomi ipſius etiam in ſua matre ebrietas, calcatis ſimilis. Suũ genus eſt, ſed è ſicciore turba iacens, dactylis prælonga gracilitate curuatis in terrã. Nam quos ex his honori deorum dicamus, chydeos appellauit Iudæa. In totum arentes Thebaides, atq; Arabicæ, macro corpore exiles, & aſſiduo vapore torrentes, cruſtam verius, quàm cutem obducunt. In ipſa quidem Æthiopia friatur hæc (tanta eſt ſiccitas,) & farinæ modo ſpiſſatur in panẽ. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, ſed maiore, quàm mali amplitudine; cycas vocant. Triennio matureſcunt. Semperq; frutici pomũ eſt ſubnaſcente alio. Apud nos palmæ fructus varii ſunt generis, alii enim crocei, rubeſcentes, alii candidi ſunt. Genus Theophraſto humile dictũ, quo Creta, & Sicilia abundat, Plinius chamerope appellat, Palladius, cefalonem. Nobis copioſe affertur ex vulgo dicta *Terra del police* fortaſſe à Pollucis templo, quo loco cadauer illius viſitur, quæ iuxta Lylibeum ſita eſt, antiquitus Selinis dicta, ob id à Vergilio palmoſa dicitur:

——— *Palmoſa Selinis.*

Et Silius,

Palmis quoque Selinis.

Sed cur Plinio Nicolai dicantur, comperio apud Plutarchum, Nicolaum quendam fuiſſe peripateticæ familiæ philoſophum, ſuauiſſimis moribus, egregia indole præditum, corpore procero quidem, ſed non indecoro, facie paulo pleniore ſparſa puniceo rubore, quo cùm maxime oblectaretur Imperator, eumq; diligeret plurimum, ſimilitudinis argumento, balanos magnitudine præcipua, & pulchritudine nicolaos dici inſtituit. Ex Athenæo verò, Nicolai ab Auguſto in primis nominati in honorem Nicolai peripatetici philoſophi, crebro eas ad illum mittentis.

Palma non omnium prouinciarum hoſpes, nec vbiq; fructuaria eſt, ſed ſæpe ſuos hoſpites fallit fructu, & maturatione. Theophraſto authore æſtuoſi *Cœlum.*

aëris auida eſt, imo gaudet exceſſu, quocirca in Babylone, & Syria fructu præcellit, & niſi caliditas faueat plãtæ, fructus non maturatur. Si quis è Babylone in Græcia ſerat, peregrini cœli ignara ſterileſcit, ſed ſi quis è Græcia in Babylonem ſerat, reddi fructiferam, ac loci illius domeſticam dicunt. Diximus de Cypro, Creta, Æthiopia, & Ægypto. Plinius, Nulla eſt in Italia ſponte genita, nec in alia terrarum parte, niſi in calida: frugifera verò nuſquam niſi in feruida. Iudæa inclyta eſt vel magis palmis, nec in tota, ſed Hyericunte maxime. Sunt quidem & in Europa, vulgoq; in Italia, ſed ſteriles. Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructum, verùm immitem, dulcem in Africa, ſed ſtatim euaneſcentem. In Oriente maxime vigent. Quamobrem iure dicentur externæ. Diximus in Aſſyria, Syria, Ægypto, Creta, Cypro, Babylone, Æthiopia, Arabia naſci. Faſtidit palma vbique naſci, aut nata parere, vel cum promiſit etiam, oſtenditque ea educare, quæ tanquam inuita peperit. Palladius locis delectari apricis, & calidis dixit. Idumæa Syriæ regio palmis abundantiſſima eſt, vnde Virgilius,

Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas.

Lucanus,

Et arbuſto palmarum diues Idume.

Silius verò:

Palmiferamq; ſenex bello domitabit Idumen.

Perſiam vſq; ad Meſenem, & mare magnum palmis abundare ſcribit Ammianus, vt inſtar ingentium nemorum videantur. Dioſcorides in AEgypto gigni ſcripſit. In ipſa AEgypto apud Tentyram precioſæ ſunt. vnde Iuuenalis,

Qui vicina colunt vmbroſæ Tentyra palmæ.

Plinius etiam. Eſſeni gens ſola, palmarum ſocia: infra hos Engadda oppidum fuit, ſecundum ab Hieroſolymis fertilitate, palmetorumq; nemoribus. Quod ab eo Solinus etiam affert.

Solum. Theophraſtus ſolum arenoſum, ſalſuginoſumque concupiſcere ſcripſit. Quodq; tale appetat locum illud argumẽto eſt, quod vbi palmarum copia ſit, humus arenoſa concernatur, quippe Babylonem, in qua palmæ naſcuntur, ita eſſe aiunt. Sic Africam, AEgyptum, Phœnicem, & Syriam quoq; cauam cognominatam. Plinius ex eo, Gignitur leui, ſabuloſaq; terra, maiore in parte, & nitroſa: ſalſumque ab his ſolum diligitur. Anatolius ſcribit ab ea ſolum concupiſci ſalſam terram, & ad omnia ineptam, & ſic optimos fructus proferre, quapropter ſua regio, quia ſalſuginoſa, optima erat ad palmarum plantationem. Palladius terram ſolutam, vel ſabulonem requirere ſcripſit. Cæterum non ſolum ſalſuginem, ſed etiam riguum locum palmam concupiſcere narrat Theophraſtus, nec admodum in profundo aquam, & dulcem, & ſalſam inuicem propinquas habere oportet. Pars Africæ in qua nunquam pluit, palmas magnas, atq; optimas producit. Aquam item ſubditam palmis ad Ammonis delubrum eſſe ferunt. Plinius: Gaudet & riguis, totoq; anno bibere cùm amet,

met, anno sitienti, squallidoq; lætior est. Palladius: Aquis palmæ aliquatenus salsis iuuantur, & si tales eas natura non præbuit, infici debent salibus. Diodorus Iudæam omnibus in locis palmetis fertilem describit, quæ fluminibus, & aquis irrigentur. Scribit etiam Theophrastus ancipitis esse vitæ, & quæ terrestris sit, & mari nonnunquam viuat. Vita in sicco æque vt in humore.

Satio.

Palmas Theophrastus ex his esse dicit, quæ semine tantum nascantur, non degenerantes, sed in suo genere persistentes. Serantur autem ligna, quæ fructibus insunt, bina iuxtà composita, superque totidem, omnia tamen prona, germen enim non de supinis, cauisq; partibus mittunt, sed è supernis, quapropter in earum coniunctione quæ superponuntur, minime est operiendum principium, vnde germen. Plura simul seri debent, quoniam infirma singulis plantatio est, horum radices amplexu mutuo connectuntur, in vnum ex cunctis caudicem primo ortu promiscuo coeunt. Seriturq; fictilibus in vasis perforatis. Ex quo Plinius, Seritur autem pronum, & bina iuxta composita semina, superque totidem, quoniam infirma singulis planta est, quaternæ coalescunt. Virgilius etiam semine nasci cecinit,

Chaoniiq; patris glandes, etiam ardua palma
Nascitur.

Serendarum palmarum ratio à Leontio ita traditur: In excauatis duorum cubitorum altitudine, & totidem latitudine scrobibus, & aggere fimo quolibet, præter caprillum, saginato, sesquipedem in altum completis, ossa seu nuclei palmularum humantur, ea tamen conditione, vt eorum mucrones in Orientem spectent, dein terra stercore satiata post respersum salem obruuntur. Quotidie dum germinent imbre, rigantur. Palmarum verò semina non illico terræ credi debent, sed fictilium fundo mandari, & vbi comprehenderint transferri. Palladius: Cui placet curas agere sæculorum, de palmis cogitet serendis. Octobri mense dactylorum non veterum, sed nouorum, ac pinguium recentia ossa debebit obruere, terræ cinerem miscere. Nos autem palmulas eligimus maiores, pinguiores, quæ ex arbore vnquam pependerint, non siccas, aut in rugas contractas, sed quæ conspicuo succini colore micent, ac Martio mense vsq; ad Maium seri possunt ossa: vt vi solis citius nascantur, puerorum vrina, aut salsa aqua, aut dulci permixta sale biduo madescant, fictilibus serantur, vt post sextum, vel decimum annum transplantentur in terram. Sunt qui scribant maris, & fœminæ ossa simul colligari quatuor, vt vna planta ex his omnibus efformetur, sic fœminam mascula ad sui fœtificationem egere: quod mihi plane commentitium videtur.

Seritur etiam viuiradice. Nam Theophrastus mutatione sedis vehementissimè gaudere scripsit, easque anniculas transferunt, & bimas iterum, salemq; adiiciunt, idq; vere faciunt. Sed Babylonii circa sydus, & ad summum pars maior eo tempore serit, vt proueniat, crescat celerius. Ex quo Plinius: Ergo plantaria instituunt, anniculasque transferunt, & iterum bimas. Gau-

dent enim mutatione ſedis, verna alibi, in Aſſyria autem circa carnis ortum. Leontius verò: Sunt qui plantas transferant, alii vernaculo ſitu contenti ſic inoleſcere patiuntur. Palladius, Si plantam velit, ponenda eſt Aprili menſe, vel Maio, ita tamen, vt quando planta deponitur, circa eam, vel ſub ea pinguis terra fundatur. Annicula transfertur, aut bima, Iunio menſe, vel Iulio incipiente. Nos quod huc afferamus, nil habemus, cùm noſtris regionibus vix ſemine ſerantur ob ſpecimen. Didymus auulſione etiam plantari poſſe dixit. Plinius, Ab radice auulſæ vitalis eſt ſatus.

Quod etiam propagari poſſit ſcribit. In Aſſyria arbor ſtrata in ſolo humido, tota radicatur, ſed in fruticem, non in arborem abit. Theophraſtus ramos ſuperne cæſos in locis Græciæ ſi quis ſerat, radicem demittere, & germen non ſolum è cerebro naſci, verumetiam ſubtus radicari, largius aſſerit. Plinius etiam, E ramorum tenerrimis vitalis eſt ſatus.

Trunco etiam naſci poſſe docet Theophraſtus, cum ſupernam partem auferunt, qua cerebrum includitur. Auferunt enim duorum cubitorum longitudine, quam fiſſuris humore ipſo detracto defodiunt. Item ſi truncus inuerſus ponatur, ſitque ſolum humidum, multis partibus radices dimitti, & germina dari exploratum habet. Id tamen maiorem amplitudinem capere nequit. Ex eo Plinius: Seruntur autem palmæ & trunco duorum cubitorum longitudine à cerebro ipſo arboris viridi fiſſuris diuiſo, atq; defoſſo.

Fit quoque ſatus è virgis, & à Theophraſto itidem edocetur, hoc modo: Virgas enim tenerrimas Babylonios viuiradices efficere, adultasq; transferre accepimus, ex quibus palma facile procreari poteſt, tum humi feracitate, tum naſcendi facilitate. Tenerrimæ enim virgæ petuntur, quia tales humidiſſimæ ſunt: ſed è cerebro potius, quàm imis partibus germen prodire ratio eſt. Huic enim & virgarum exortus, & omnino velut principium quoddam vitale eſt. Ortus vndique propterea ſequitur, quia humor, calorque naturalis vbique aliquandiu valet perdurare; ſcilicet ea de cauſa, quia ob anguſtiam meatuum prohibetur exuccatio illa.

Trogus palmas foliis ſeri apud Babylonios ſcripſit, atq; ita arborem producere, quòd Plinius admiratur.

Cultus. Theophraſtus ait, Nouellam minime tangunt, ſed comas duntaxat ei religant, vt procera aſſurgat, nec virgæ torqueantur. Poſt hæc deputant, cùm iam maiuſcula ſit, & craſſitudinem habeat ad magnitudinem palmi. Quandiu nouella eſt, fructum nullo intus ligno producit, poſtea cum ligno. Quidam Syrios nullam adhibere culturam, ſed purgare tantum, atq; irrorare affirmant. Plinius ex eo: Nec ferro attingunt in Aſſyria nouellas, ſed religant comas, vt in altitudinem exeant. Robuſtas deputant craſſitudinis gratia, ſemipedales ramorum relinquentes truncos, qui deciſi alibi necant matrem. Aquam ſcaturientem potius, quàm pluuiam eas quærere aiunt. Talem autem in conualle, qua palmaria inſunt exuberare. Conuallem hanc, per Arabiam vſq; ad rubrum

brum tendere mare Syrios affirmare, ac plerosq;, qui inde venissent, referre. In eius itaq; conuallis parte cauissima palmas exoriri enarrant.

De fimo inter scriptores non constitit. Quidem ab eo prorsus abhorrere statuunt, eamque quouis modo delectari negant. Alii vsum fimi concedunt, incrementum inde magnum consequi affirmantes. Riuis tamen fimum immiscere oportet, inquiunt, quemadmodum Rhodii facere solent, & fimum ipsum cum aqua vtilem & sine aqua non esse contingit. A Theophrasto hæc Plinius, A fimo quidam etiam lædi putant, & Assyriorum pars aliqua, si non riuis misceatur.

Salem concupiscere scripsimus, iccirco, vbi salsuginosum solum non sit, agricolæ sal aspergunt, quod quidem circum radices facere haudquaquam oportet, sed longius amandando accumulare, quantum semisestarius. Est & asperitas in palma, auferturque ab ea vi salis ab initio. Sed nil peculiarius inter curas agricolarum, quàm sal, quod radicibus palmarum adiicitur; quod opus & germinationi, & fructificationi conducibile est. Sal ne adhibeatur, vel muria, nil refert, nam vbi sal in solo non sit, salis ope subueniunt. Sed ratio in solo, & radicibus requirenda est; sal terram, & radices afficit: sal terram leuem, & dissitam facit, & radices vegetiores, crassioresque, nam pabuli plus trahunt ex apertis meatibus, & causa est refrigationis, cùm stercoratio idem præstare non possit: etsi palma calidum quærat aërem, vt maturescat fructus, tamen radicibus refrigerari desiderat, quod sal præstat. Babyloniis experientia compertum est sale iuuari palmam, non fimo. Quod sal prosit pamæ, Naturæ proprietati imputandum, materies enim arborisque radices à cæteris distant, ob id sale remorsæ, alimentum vberius trahunt, vt sibi satis habeant, & quantum exigitur ad fructum nihilo secius queant suppeditare. Plinius dixit salsum ab his solum diligi, ergo vbi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius paulo. Leontius, Cæterum cùm salsa humo gaudeant, quotannis ablaqueare conuenit, & salem iniicere, sic celeriter in magnam proceritatem exibunt. Aquis palmas aliquatenus salsis iuuari scripsit Palladius, quæ infici debent salibus, etiam si tales eas natura non præbuit.

Aristoteles: In palmis si folia, vel foliorum puluis, vel palmæ masculæ ramus fœmellæ apponatur, maturescit ei fructus, eorumque casus prohibetur. *Morbi & remedia.* Discernitur mas à fœmina, quia prius folia eius pullulát, & sunt minora. Quod si ventus masculæ odorem ad fœminam duxerit, maturescunt earum fructus. Theophrastus inter arbores, quę maxime fructum amittere possunt, palmam connumerat. Palmis autem mascularũ coitum referunt. Hoc enim & perdurare, & maturescere fructus efficit, & ob similitudinem caprificationẽ appellarunt. Quę sic fieri solet: Dum mascula floret, spatham abscindentes, qua flores emergunt protinus, & lanuginem, & florem, & puluerem, quem continet super fructum fœminæ decutiunt. Illa sic eo aspersu afficitur, vt suos fructus nullo pacto amittat, sed cunctos conseruet; vnde fit, vt duplici adiumen-

to mas esse fœminæ valeat. Fructiferam enim fœminam quoq; facit. Sed alterum coitu, alterum alia ratione contingit. Causam diceret aliquis, fœminam ad perficiendum minus sufficere, & cùm conspicua putetur caprificationis ratio, in palma nulla causa dari potest. Ex quo Plinius: Perdit facillime ante maturitatem fructus palma. Cætero non sine maribus gignere fœminas sponte edito nemore confirmant, circaq; singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu, visuq; ipso, & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore excisa viduas post sterilescere fœminas. Adeoque est Veneris intellectus, vt coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore, ac lanugine, interim verò tantum puluere inspèrso fœminis. Cæterum non est silentio prætereundum, quod Leontius veterum testimonio fretus memoriæ prodidit: Palmas vehementi se prosequi amore, ita vt altera alteram deperеat: adeo inest Veneris intellectus, nec prius ardenti desiderio, cupiditateq; leuabitur, quàm ipsam adamatus mas consoletur. Quandoquidem videre licet pronam suis comis incumbere, impatientemque suum non ferre stabilimentum, quin & quasi viduam sterilescere, quę res agricolam non latet, sed cuius amore deflagret, aut in quem maritandi cupidine solicitetur, incompertum habet. Quapropter complures palmas inibi circiter obsitas digitis contrectans, ac blande demulcens, reuersus ad hanc denuo, quæ corripitur amore, & manibus dato tanquam osculo contingit, tum quadamtenus veluti refricato huiuscemodi desiderio denuncians, blandioribus comis, perinde quasi manibus in eum nutat, cuius cupidinis tabe peribat, hoc velut oculorum gestu amorem confessa, seseque huius studio constimulata, quasi radicibus abiicit. Huius vesaniæ remedia sunt, si subinde manus ei admoliatur agricola, quæ marem, cuius inani amore capiebatur, attigerit, multo magis insanus amor discutietur, si maris flores capite erutos amasiæ capiti circũponat, hæc mariti ornamento collustrata fructum dabit, hocq; pignore amoris exhilarata fœcũdabitur. Herodotus scribit, Babylonios palmas curantes more ficorum. Harum, vt aliarum arborum Græci masculas vocant, quarum fructus his, quæ palmulas ferunt, alligant, vt illinc prodiens culex palmulas penetrans cogat maturescere, alioqui occasuras. Ferunt eorum mares quemadmodũ caprifici culices. Athenæus ex eodem idem affert. Nobiliorem creari fructum Democritus promittit, si inutiles vaginæ, thecæve, quas nõnulli helices florentes vocant, vbi resiccatæ fuerint, palmarum caudicibus quemadmodum caprifici ficis adpendeant. Claudianus hæc innuit,

Viuunt in Venerem frondes, animisq; vicissim
Felix arbor amat, nutant ad mutua palmæ
Fœdera.

Vberiores & proceriores adolescere pollicetur Didymus, colata vini veteris fæce, & radicibus affusa. Iuuari quoque conspersо itidem sale. Palladius, Si ægra est arbor, fæces vini veteres ablaqueatæ oportet infundi, vel radicum

cum ſuperuacua capillamenta decidi. Vel cuneum ſalicis interfoſſis radicibus premi.

Vulnerato cerebro palmam emori tradit Theophraſtus: vis enim vitalis germinatrixve in eo ſita eſt, quamobrem cùm id reſiccatum, alteratumq; ſit, aeris calorisq; alieni intruſu corrumpitur, partisq; ſuperioris pernicies ad ima deſcendit. Arboris peculiaris natura eſt, vt pars ea vitæ auctrix ſit. Interit etiam decacuminatione palma, idq; non ſine ratione contingit, ſcilicet ſua ſiccitate, meatuum rectitudine, & radicis ſimplicitate, vulnus præbet aditum caloribus & frigoribus, cum ſit circulare, & ſuperincumbens facile ad ima deſcendit, propter tranſmiſſionis facilitatem, quia recta eſt, nec ipſa radice pullulat, tum quia alimentum ſuperioribus partibus miniſtrat, tum radicis ſiccitate. Prætereà ſingulari radice prædita, & alte deſcendens, nuſquam alimoniæ quicquam ſuperfluit, nec verò dimotum aliorſum ſe vertit, itaq; fit, vt nullum ſit exurgendæ prolis initium: Vnde omnino huic mortem ſequi neceſſe eſt. Præterea ſi depaſcatur palma, ei exitium non affert, ſed ſterilitatem. Referri hoc poteſt ad cauſam iam dictam: ex offenſione principii finem lædi. Iam eſt germen, & fructus nondum eſt, quia futurus, abſumitur ſuccus in germine, non feret ergo fructus abſumpta materia. Sed id fortaſſe non patiuntur in ſuis regionibus, in quibus non ſunt, vt apud nos, peregrinæ. Plinius ex eo. Quibuſdam debilitas ſterilitatem non necem affert, vt ſi quis palmæ cacumen auferat: ſterileſcunt enim nec moriuntur. Cum cerebrum eruitur palmæ, efferatur, ex Nicandri traditione.

Theophraſtus ait. Palmæ materies præualida eſt, & in diuerſum, quàm cæteræ incuruatur, quippe cùm non infra flectatur, pandaturq;: ſed cõtra pondus fornicatim ſurgit. Ex quo Plinius: Palmę arbor inualida, in diuerſum enim curuatur, & è contrario fornicatur. Quærit Plutarchus Sympoſiacon octauo quanam de cauſa alia certamina alias habeant coronas, palmam communiter omnia. Alii ſunt à foliorum æquabili ordine inſtitutum id eſſe opinantes, ceu certatim cooriantur, & quodammodo ſimul currant, quadam contentionis imagine, idq; tacito naturæ conſenſu, tum victoriam νίκην dicunt, quaſi παρὰ τὸ μὴ εἴκειν, id eſt, à non cedendo. Alii ob pulchritudinem, & germinandi venuſtatem. Alii ſunt opinantes victoris gloriam quantum omnino fieri poteſt ab interitu, & ſenio immunem eſſe, cùm palma inter longæuas plantas maxime macrobia ſit, id eſt, longioris æui. Id Orphicum illud comprobare videtur,

Animal æquale longicomis palmæ ramis.

Huic etiam congruere videmus, quòd arboribus decuſſis prioribus foliis ſuccreſcunt alia, palma nullum abiiciens è ſe natum folium, ſuis ſemper foliis ornatur, quam vim victoriæ arbori accommodant. Sed ſi quid ex hiſtoriis petendum ſit, legitur in Atticis, quòd Theſeus primus in Delo certamen inſtituens, de ſacra palma frondẽ auulſit, inde ſpadicem dictam. Videtur etiam hoc præmium eſſe Pythicũ, quòd Amphictyones Pythiis primum victores in ho-

Materies.

norem Apollinis lauro, ac palma coronauerint. Sed peculiare præter hæc omnia,& cum nulla alia planta cōmune,quod palma si superne imposito onere premas,non deorsum inflectitur,sed contra incuruatur, quasi vi renitens prementi: ita res se habet in athleticis certaminibus, imbecilles enim, & molles flectuntur,& deprimuntur,qui verò validi sunt,non corpora modo,sed animi etiam eriguntur. Tradit Pharnutus, Musas palmis coronatas propter homonymiam : quòd Phœnices primi inuenisse literas credantur, nam palma (vt diximus) Græcis φοῖνιξ dicitur, sed ratio magis probat ob arboris teneritudinem, propter quam non facile scanditur, sicut nec ad Musas & Poësim: vel propter eius virorem, & beneficentiam, nam dulcissimos fert fructus. L. Papyrio, & Sp. Caruilio conss. deuictis Samnitibus, captisque illorum oppidis Aquilonia, & Cominio, palma data est, more tunc primum è Græcia in Romam translato, vnde postea inoleuit, vt victores spadicem haberent. Virgilius,

Eliadum palmas Epiros equarum.

Victoriam ob id deam palmarem Apuleius vocitat, & palmaris vestis triumphantium fuit, & palmaris statua, quæ alicui propter victoriam erigebatur. Sed de palma victoriæ symbolo hactenus. Palma item ex Theophrasto materie tractatu facili,& cum dolatur & serratur, molliore & lentiore, quàm suberis: suber quidem rigidus est; quare simulachra è palmis condere cœperunt, repudiata, spretaq; suberis materia, vt incommoda. Cremata fumo infestat, de quo & Cheremonis poetæ carmen, Palmas ad venas vsq;, & radice tenus esse fumosas.

Palma Deli longæua proditur. Plinius: Quæ in laminas secatur, cuiusque operimento vestiatur alia materies, præcipua est palma. E palmis prunæ viuaces, ignisque lentus. Palma Deli ab eiusdem Dei ætate conspicitur. In Oriente funes validos è palmæ foliis fieri dictum est, eosq; in humore vtiliores esse, & apud nos ferè palmis à messe decerpuntur. Ex his meliora, quæ sese non diuiserint. Siccantur sub tecto quaternis diebus, mox in sole expanduntur, & noctibus relicta, donec candore inarescant, postea in opera finduntur. Didymus scribit candidos, & ad implexus tegetum, sportularumq; aptiores reddi spadices, si à termitibus euulsi virides, quaternis diebus sub tegmine condantur, postea sinamus quatriduum imbre rorido perfundi, deinde solibus, dum inalbescant, exarescere.

Conditura. Palmulæ, quæ condi & reseruari possint, Theophrastus in arenosis locis enascantur oportere dicit, vt in Cælesyria, tribus duntaxat locis, vbi arenæ sint, proueniant: alibi computrescunt. Recondi autem fructus, qui in Syria nascuntur, illos tantum posse, quos palmaria conuallis parturit, narrant, qui verò in Ægypto, Cypro, & alibi gignuntur, hos adhuc recentes omnes cōsumi. Ex eo Plinius: Seruantur hi demum, qui nascuntur in salsis, atque sabulosis, vt in Iudæa, & Cyrenaica Africa, non item in Ægypto, Cyro, Syria, & Seleucia

ria Aſſyriæ: quamobrem ſues, & reliqua animalia his ſaginantur. Vitiati, aut vetuſti eius pomi ſignum eſt decidiſſe candidam verrucã, quæ racemo adhæſerit. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum ſui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter expirat, marceſcitq; nõ retoſtus furnis. M. Varro, Palmulas quanto citius promas, iucundiore vtare, quod vetuſtate palmula fit carioſior.

De ceraſis. CAP. XXIIII.

DIXIMVS de baccis, dicturi de acinis. Nunc hiſtoriam ceraſi cõtexemus, quia medium genus habet, inter baccas, & acinos, authore Plinio. Inter prima è pomis colono annuam gratiam refert. Peregrinæ & ceraſi, & omnes, quarum Græca nomina, aut aliena. Ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia, ad vrbis annum ſexcenteſimum octogeſimum, is primum vexit è Ponto. annis CXX trans Oceanũ in Britanniam vſq; peruenere. Athenæus memoriæ prodidit, Lucullum debellato Mithridate victorem reuerſum, primum arborem hanc à Ceraſunte Pontico municipio in Italiam detuliſſe, fructumque gentilitio nomine ceraſium appellaſſe. Veruntamen Diphilus Siphnius vir arte, & facundia celebris, longis annorum curriculis vetuſtior, vtpote qui Lyſimachi regis ſucceſſoris Alexandri ætate vixiſſet, ceraſorum meminit. Ceraſa, inquiens, bonum ſuccum creant, ſed parum ſubminiſtrant alimenti, ſtomacho grata ſunt, & eidem auxiliantur in frigida ſumpta. Sed rubentiora præſtant, & Mileſia, quæ vrinam pellant. Sed Seruius grammaticus inquit, antequam è Ceraſo vrbe Lucullus adueheret, ceraſium erat in Italia: ſed durũ, & cornu appellabatur, quod poſtea mixto nomine cornoceraſium eſt vocatum.

Græcis, Latinis, & Italis ceraſus eodem nomine appellatur. Græcis enim κέρασος, & κεράσιον à Ceraſunte gentilitio, vt diximus. Latinis arbor ceraſus, fructus ceraſum. Seruius pomum ceraſium, non ceraſum vocitari præcipit. Itali *Cireggio*, & *Ciraſo*. *Nomen.*

Theophraſtus ſatis anxie eius deſcriptionem proſecutus eſt. Ceraſus peculiarem naturam ſortita eſt, ad quatuor, & viginti cubita proceritatis erigitur, & craſſa quaternis dodrantibus à radice, ſiue bicubitali craſſamento. Folio meſpili, præduro, & latiore. Corticis læuore, colore, & craſſitudine tiliæ ſimilis. Is meatu flexo, nec complente gyrum obducitur arbori, quaſi mucronatim ambiat, ab imo ſurſum in anguſtias ſeſe colligens, qualis in fronde quoq; ipſa deſcriptio eſt. Quum deſquamatur, hoc eodem modo delibrari ſolet, alioquin præſcinditur potius, quàm filo eodẽ detrahi poſſit. Quin & per craſſitudinem prætenuis modo folij finditur, reliquumque durare, arboremque tueri valet, nec iactura huius arbor ipſa emoritur. Quod ſi totum deglubas, qui reliquus eſt humor, elabitur. Porrò tunica exteriore adempta nigricat pituita quædam mucoſa: & vice eius ſecundo anno tenuior ſubnaſcitur, priorisque damnum reſarcit. Nerui ligno contorti, conuolutiq; in anfractus, vt cortici: virgæ cõn- *Forma.*

tinuo naſcuntur eodem modo. Rami dum adoleſcunt, alij pereunt, qui ab imo ſparguntur, alij continuo creſcunt, vt ſuperi. ramoſa prorſus arbor nō eſt. Paulo enodior, quàm populus. Flore albo pyri, vel meſpili, pluribus floſculis racematim congeſto, fauaceo. Fructu rubro dioſpyri figura, magnitudine fabæ, quamquā acinus dioſpyro prædurus, ceraſo mollis. Radix multiiuga, ſumma telluris cute nititur, nō craſſa. Contortio eadē radicis, & corticis radicē tegentis. Athenæus à Theophraſto deſcriptionē deſumens, ait: Florem habet ſimilem pyro ſylueſtri, eumq; pluribus floſculis, veluti faui, cōpoſitum: fructū rubicundū, ſimilē melampyro, fabæ magnitudine, niſi quod melāpyro nucleus eſt aſper, ceraſo mollis. Hermolaus Theodori verſionē non probat, nam dioſpyrō Theophraſti Iouis flammā ipſe interpretatus eſt, cùm Iouis triticū dicere debuiſſet, quandoquidē vulgo granū ſolis dicatur. Sed Plinius aliter ceraſum deſcribit: Ceraſus loti penè natura eſt. Ramoſa admodū. In quadraginta cubitorū trabes æquali per totū duorum cubitorū craſſitudine reperiri dicuntur. Cortex libris ſimilis, cuius humor gummoſus. Pomū extra carnē habet, intus lignū, conſtatq; cute, & ſucco. Primo candicāt baccæ, mox rubent, deinde nigreſcūt. Succo ſanguineo præditū. Non alternat fructus, quia lignū carnoſum habet, nō vt olea, cui ſiccum lignum. Pullulat ab radice denſa. Vnde Virgilius,

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylua,
Vt ceraſis.

Genera. Plinius octo ſui temporis ceraſorū ſpecies ponit, quem ſequemur. Et primo Aproniana maxime rubent. Apud nos huiuſmodi generis multæ ſunt ſpecies, habent magnitudinem, & mollitiem, ex omni parte maximè rubent, & quia nobis Surrento optima afferuntur, vulgo *Ceraſa di Sorrento* vocamus. Actia nigerrima ſunt. Hæc nobis *Ceraſa di Lettere* dicuntur, inde enim nobis exportantur, & Coruine. Corpore magna, & nigerrima ſunt, vt veſcentium manus & labra ſanguineo viridi ſucco, mororum more, inficiant. Hæc raro menſis apponuntur, cùm mantilia deturpent. Cæciliana verò & rotunda. Exiſtimarem, quæ Neapoli vulgo *Imperiale* dicuntur. Sunt enim cæteris rotundiora, ac pretio habita, parte ſoli obuerſa rubeſcunt, auerſa lacte candicant, ſapore dulci cum quadam aciditate miſto. Iulianis gratus ſapor, ſed penè tantum ſub arbore ſua, adeo teneris, vt geſtatum non tolerent. Matthiolus hæc in Hetruria *Acquaiole* vulgò dici, minimique haberi ait, quia ob aquæ redundantiam inſipida ſunt, orique ingrata. Sed quomodo, bone Deus, iis gratus ineſt ſapor, ſi inſipida ſunt, orique ingrata? Rectius igitur putandum ea eſſe, quæ Neapoli *Ceraſa cannamele* dicuntur. Hæc Iunij fine maturantur, vel Iulij initio, ideoq; Iuliana dicuntur, dulci ſapore, melleo, ac plurimo ſucco prædita ſunt, adeoque mollia, vt non ſolū geſtatum non tolerent, ſed vix parumper manibus pertractari licet, quin celerius marceſcāt. Principatū duracina ſibi vendicāt. Hęc nobis *Toſtole* dicuntur, plurimaque horum ſunt genera, rubentia, callo prædura, guſtu præſtanti, carne nucleo pertinacius hærente: alia ſunt, quæ *Oliuette* dicimus,

cimus, alia *Cornole* vulgò, quia vtriusque magnitudinem, formam, & duritiem referunt, omniumq; maxime gestatum tolerant. Sunt qui legant Plinij verba sequentia cum præcedentibus annexa, sed mihi videntur separatim legenda. Et quæ Pliniana Campania appellat: in Belgica Lusitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius iis colos è nigro, ac rubenti, viridiq; ue, similis maturescentibus semper. Ea esse, quæ *Tostole verdadere* dicimus passim. Colore sunt mixto ex nigro, viridi, rubentiq; nec perfectè, albescentia ferè semper, vt maturescentibus similia videantur, Iunio maturantur, sępissime vno pediculo duos affert fructus: nam quæ Pliniana Campani vocent, nulla hodie sunt, fortasse nomen periit. Si quis verò hæc verba cum præcedentibus annexa legere velit, vltimum hoc genus illud erit. Minus quinquennio est, quòd prodiere quæ laurea vocāt, non ingratæ amaritudinis, insitæ in lauro. Hoc genus ex lauri insitione ortum penitus nobis ignotum est, & si communi insitionis modo multoties expertum sit, multos fefellit experientia, maximo enim lauri amarore germen emoritur. Sed puto quæ Neapoli, *Visciole di Roma* dicuntur, id esse nobilissimum genus quidem cætera longe superans, magnitudine perspicua, colore sanguineo, succosum, inest in maxima dulcedine amariusculus quidam sapor, vnde fit vt nec nimia acerbitate respuantur, nec maxima dulcedine fastidium pariant, id genus nobis Roma aduectum est. Sunt & Macedonica paruæ arboris, raroq; tria cubita excedentis. Neapoli genus id non visitur, nam omnia in magnam excrescunt altitudinem. Minore etiamnum frutice chamæcerasi. De hoc videbimus in sequenti. Multa & innumerabilia ferè apud nos genera sunt, vt præcocia, quæ *Maiatiche* dicimus, quia Maio maturantur: sic serotina *Agustegne*, eadem ratione, sunt quæ vno pediculo terna, quaternaq; sint, & quæ racematim vuæ modo dependeant, aliaque, sed sat sit antiqua memorasse.

Plinius cerasa gaudere septentrione, frigidisq; dixit, ob id in Ponto abundare, & trans Oceanum in Britanniam quoque vecta, eadem in Ægypto nulla cura eualuit, vt prouenire possent, & iuxta Romam ægre prouenire. Palladius: Cerasus amat cœli statum frigidum. In tepidis regionibus parua prouenit. Calidum non potest sustinere. Montana, vel collibus constituta regione lætatur. Pamphilus cerasum frigidis gaudere scripsit. Ob id Apulia nostra ob cœli caliditatem cerasis caret, sed si necessitas cogit his locis fortè eas plantare, saltem iugi rigatu adiuuentur. *Cœlum.*

Theophrastus vbi amnes, & rigua, & omnino vbi tilea, nasci scripsit. Plinius aquosis montibus gaudere. Palladius solum positionis humectæ desiderare. Pamphilus vda loca. In nostra Campania vallis ea, quæ prius Suessulanorum fuerat, quæ ad caudinas furcas protenditur, cerasis tota consita est, quarum poma adeo proba sunt, vt Cerasuntij potius à nobis petiisse, quàm ad nos misisse videantur, solum enim leue, humidumq; obtinent. *Solum.*

Palladius ex semine nasci probauit, immo ex eis plantaria creari posse: si Octobri, vel Nouembri spargantur poma, quæ summa facilitate nascentur. Seri- *Satio.*

tur & viuiradice. Vnde Octobri, vel Nouembri mense syluestrem plantam transferre debemus. Plinius, Circa brumam cerasa seri debent. Interualla maiora esse debent, cerasis enim vmbræ enormes sunt. Pamphili authoritate cerasus seri malorum, & pyrorum more debet. Auulsione etiam plantatur cerasus Didymi authoritate. Nascitur etiam virga, quod Palladio experienti optime euenit. Is enim virgulta ex ceraso pro adminiculis per vineam posita, in arborem prosiluisse confirmat, tanta est huius nascendi facultas. Amat scrobes altas, & spatia largiora. Apud nos sunt quadraginta pedum.

Cultus. Palladius: Amat continuas fossiones. Putria in ea, & sicca putari debebunt, vel quæ densius arctata protulerit, vt rarescat. Fimum non amat, atque inde degenerat. Siccis locis nos irrigamus, & optima producunt poma, sed cœlestibus aquis putrefiunt. Arborem formamus, vt truncus octo, vel decem pedum à terra eleuetur.

Insitio. M. Varro, brumalibus diebus cerasus inseri solet, ait. Columella: Possunt circa idus Ianuarij cerasi, cæteræque arbores, quæ prius florent, inseri commodè. Cassianus Octobri inserit. Quintilij Aprili inserunt. Pamphilus cerasum maxime insitione lætari scripsit, neque vnquam bonum, dulcemque fructum afferre : nisi alteri arbori insitam. Diophanes cerasum in terebinthum inseri ait, in persicum, & viceuersa. Plinius, Virgilij authoritate cerasis vlmum insitum, dicit. Cerasus statutum tempus anni habet serendi, vel inserendi vbique circa brumam. Dempto libro finditur: habet enim post eum veluti lanuginem, quæ si comprehendet insitum putrefacit. Præterea in laurum inseri (vt diximus) & inde enasci cerasa laurea. Palladius verò: Inseritur mense Nouembri melius, vel si necesse sit, extremo Ianuario. Alij & Octobri mense inserenda esse dixerunt. Martialis in trunco inseri iubet. Mihi inter lignum, & corticem feliciter semper euenit. Qui in trunco conserunt, vt Martialis dixit, omnem lanuginem, quæ circa est auferre debebunt, quæ si remanserit, insitis nocere ait. In cerasis hoc seruandum est, & in omnibus gummatis, vt tunc inserantur, quando his vel non est, vel desinit gummi effluere. Cerasus inseritur in se, in pruno, in platano, vt alij, in populo. Ad Pasiphilum verò Palladius.

Inseritur lauro cerasus, partuq; coacto
Tingit adoptiuus virginis ora pudor.
Vmbrantes platanos, & iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra suis.
Populeasq; nouo distinguit munere frondes,
Sic blandus spargit brachia cana rubor.

Nos Ianuario inserimus trunco per media fisso, & facillime comprehendit. Vnde qui insitionibus initiantur, huic arbori incumbunt. Emplastratione etiam optime comprehendit, tempore cùm arbor maturat poma, id est Maio, & Iunio. Inseritur etiam ad modum digitalis. Sunt qui in salices, & castaneas inserant.

Cerasa sine osse quemadmodū nascantur, Græci Latiniq; demonstrauere. Democritus ita monet: Si quis tenellum cerasi caudicem radice tenus scindat, non vulnerata parte ima, medullamq; auriscalpio eruat, deinde lachrymam cyrenaicam aqua dilutam dummodo sapæ crassitudinem referat infundat, & humente charta diligenter obligata adminiculo fulciat, ne lachryma effluat, octauo die eadē lachryma perfundi præcipit, vt germina citet: sic exos, & enucleatus fructus exibit. Sed si scylla cōsita fuerit, præstabit, vt segmenta facilius iungantur. Palladius hæc eadem, quæ ex Democrito excepit, etiam in cerasis opus esse experiri dicit, cum de vite præcepisset. Sed quomodo aliter fieri posset à Martiale, docet. Arborem tenerā ad duos pedes recides, & eam vsq; ad radicē findes, medullā vtriusq; partis ferro curabis abradere, & statim vtrasque partes in se vinculo stringis, & oblinis fimo, & summā partem, & laterum diuisuras. Post annū cicatrix ducta solidatur. Hanc arborē surculis, qui adhuc fructum non attulerunt, inseris, & vt asserit, ex his sine ossibus poma nascentur. Quod falsum esse demonstrauit experientia. Sed sunt apud nos earū genera, quæ adeo molli osse prædita sunt, vt ferè cum carne mandantur, existimarem potius in salice insitum modo, quo persicum enatū diximus, esse productum. Vt præcoces vuas habeat, Florentinus in cerasum vitem inserit: sic quo tempore cerasus fructū afferre solet, eo tēpore vuas afferet, hoc est vere. Pamphilus vuam nigrā ceraso inseri debere, quò vere afferat vuas. Plinius, Cerasos præcoces facit, cogitq; maturescere calx radicibus admota. Sed id antequā flores afferat, vel si calidam aquam sæpius radicibus infundis, etsi postea inarescat.

Morbi & remedia.

Cerasus, authore Plinio, cortice in orbem detracto non offenditur, si non simul incidatur corpus, alioquin corticem mittit, sed non vitalem, nec proximum corpori, verum eum, qui subnascente alio expellitur. Palladius: Cerasus si concepto humore putrescit, in trunco foramen accipiat, quo possit educi. Si formicas patitur, succum portulacæ debebis infundere, cum aceti media parte permixtum, vel vini fæcibus truncum arboris florentis adlinire. Si æstu canicularum fatigatur, trium fontium singulos sextarios sumptos post solis occasum radicibus arboris iubeamus influere sic, ne remedium Luna deprehendat. Vel herbam symphoniacam circa arboris truncum torquebimus in coronam, vel ex ea iuxta imum caudicem cubile faciemus. Sed symphoniaca, quæ herba fuerit, ambigitur. Apuleius symphoniacam eandem esse cum hyoscyamo scribit. Plinius symphoniam herbam alternis, viridibus roseisq; per caulem foliis describit, in posca sanguinē reiicientibus mederi, sed si floribus, non foliis diceret, credendum esset hyoscyamum esse, quod Dioscoridis descriptioni accedit, & ad sanguinis eruptiones laudatur.

Cōditura.

Condiendi ratio à Florētino rei rusticæ authore sic tradita est. Cerasia ante solis exortum arbore sua decerpta in vas, substrata in fundo satureia, coniiciuntur, dein cerasia superponuntur, iterumque alternis satureia adiicitur & nonnihil acidi mellis aliquantum dulcescentis. Seruantur itidem interiectis

arundinum foliis,& in eundem modum alternatim dispositis in cado. Plinius; Siccatur etiam sole,conditurq; vt oliua cadis. Palladius, Cerasa nō aliter, quàm in sole vsque ad rugas siccata seruantur.

Materies. Theophrastus: quia cortice similis est tiliæ, ob id cunas ex eo conficiunt, sicut etiam è corticibus tiliæ.

De pumila ceraso. CAP. XXV.

VISVM est præsens caput à præcedenti separare, cum genus id cerasi à cæteris longè distet, tum facultate, tum quòd diuerso indigeat cultu, vt quę à nobis præcipienda fuerint, clariora videantur. Quæ enim supra memoraui-mus, Galeni authoritate aluum subducunt, ac stomacho minus cōmoda sunt, at hæc acida contrario modo se gerunt; nam phlegmaticis & fluidis, superfluitantibus stomachis phlegma incidunt, & exiccant. hæc insolata reponuntur, ac viridia saccharo condita per annos asseruantur, commendanturque ad intinctus conficiendos, quibus non modo edulia sanis iucundissima præbentur, sed ægrotantibus biliosis febribus afflictis, & sitim sedant, & oris insuauitatem emendant, & cibi appetentiam inducunt.

Nomen. Videntur sub chamæcerasi nomine reponendę, cùm non in altum, sed in latum spatientur. Alij sub syluestri genere cerasiorum posuere, cùm neglectæ viuant. Græcis ὀξυκεράσια ab aciditate dicuntur. Itali *Marasche, Visciole*: Neapolitani *Amarendole* vocant.

Forma. Non frondium, & fructus effigies, quæ alioqui eadē cum superiori est, sed succus, vtpote qui acidus sit, diuersitatem inter genera facit. Præterea magnitudine, & humiliori corporatura à superiori distat. Fructus longiori pediculo dependent. Succus morosa laborantium morbo palata recreat, prægnantium etiam malaciis expetitus. Ab imo crure maxima soboles pullulat, vt arbor vna breui tempore totum pomarium expleat.

Cœlum. Vnumquodque cœlum fert, calidum, frigidúmve fuerit. In Apuleia, vbi difficile esset aliud genus prouenire, frequenter nascitur, & maxima generum varietate.

Genera. Infinitæ propemodum sunt huius generis varietates, quemadmodum alterius iam dicti. Differunt enim aciditate, forma, colore, nam alia diluto rubore matura, alia in nigrum vertuntur poma, sic magnitudine, temporis prouentu, aliisque diuersitatibus.

Solum. Sicco solo, leui, arenosóq; melius proueniunt, & optimos præbent fructus, etiam pingui leuiq;, humido verò fructus affert, qui nimia aciditate reiiciātur.

Satio. Suis ossibus sata optime proueniunt. Quæ seminio destinantur, eligantur maiora, coloratiora, speciosiora, & quæ breuiori pediculo dependent. Sed tardè proueniunt. Nascuntur sobole, nascunturq; etiam surculo, sui enim natura maxime viuax, & omnibus ferè modis apprehendit. Densius serenda est.

Cultus. Arboris truncus sex pedibus assurgat. Fossiones continuas quærit. Degenerat,

nerat, decreſcitque arbos, ſi circa caudicem ſoboles nocitura pullulat, & non interlucetur.

Quæ inſitæ ſunt præcociorem afferunt fructum. Mutua inſitione melioreſcūt, omnibusq; inſitionum generibus comprehendunt, ſi in ſylueſtrem cerasum inſeremus, poma maioris magnitudinis producent. Si ceraſa in has inſeremus, & arbor & poma degenerabunt. *Inſitio.*

De Ziziphis. Cap. XXVI.

DEBVERAT ziziphus in ſyluis ſeri, ſed ſui iucunditate fructus, ſpecieq; decora pomaria culti͂ora ferè omnia colunt, vt rectè protulerit Plinius, In tecta iam ſyluæ ſcandunt. Peregrina eadem eſſe teſtatur, quæ non pridem in Italiam venere ex Africa. Sex. Papinius attulit diui Augusti nouiſſimis temporibus. Dioſcoridi innominata eſt. Videtur à Theophraſto inter loti genera recenſeri, cùm plura eſſe deſcribat. Vnum enim Lotophagorum, cuius fructus prædulcis, ſuauis admodum, & intus ſine ligno, quod à Græcorum Poetarum principe miris laudibus Odyſſeæ nono celebratur.

Lotophagumq́, ſolum ſubeunt, quod turgida loti
Semina dat mandenda viris, hi prorſus, vt hæſit
Dulcis in ore ſapor, patriam de corde fugarunt,
Auelliq́, noua capti dulcedine truncis
Haud poterant.

Alterum genus paliurum vocat, in Africa frequens, quippe quo Heſperides ad vrendum vtuntur, cuius deſcriptionem inferius afferemus: ſic Agathoclis, & Polybij teſtimoniis noſtram ziziphum Africanam eſſe paliurum affirmare non veremur. Columella de apum paſtionibus, Arbores, inquit, probatiſſimæ vtraque ziziphus, cùm mediocris guſtus ſint eius flores. Palladius ex eo: In arboribus ziziphus, pomiferæq; arbores, quibus nulla amaritudo reſpondet in flore, vel ſucco, apibus aptæ ſunt. Galenus parui ſucci poma eſſe dicit, nec concoctioni, nec ſtomacho facilia, namq; inſolentibus, & effrenatis pueris, & mulieribus cibi gratia tantum expetuntur, exiguumque præbent alimentum. De eius vi Palladæ Græci Poetæ extat epigramma, quam ſe inueniſſe in ziziphis fatetur. Is enim cùm quartana febri laboraret, & zizipha inſpexiſſet, ſubito conualuiſſe & ſanum, vt croto, factum.

ὐκ ἀλόγως ἐν διζύφοις δυώαμίν τινα θείαν
εἶναι ἔφην, χθὲς γοῦν διζυφον ἐν χονίῳ
ἠπάλῳ κάμνοντι τεταρταίῳ πελῆνα,
καὶ γέγονεν ταχέως οἷα κρότων ὑγιής.

Græcis ζίζυφα, & ζήζυφα, & ζιτζυφα, & aliquibus exemplaribus etiam δίζυφα: tot enim modis ſcriptura variare ſolet. Galenus σηρικὰ vocare videtur. Theophraſto videtur παλίουρος Africana. Latinis, vt Columellę, ziziphus fæminini generis, Plinio ziziphum. Officinæ Barbaros imitatæ, iuiubas dicunt, Itali *giugiule.*

Forma. Theophrastus de sua Africana paliuro: Fruticosior est Lotophagorum paliuro. Folio nostrati simili, sed fructu diuerso, non lato, sed rotundo, rubroque. Nucleo, qui nō simul mandatur, acinorum punici modo. Magnitudo fructus, quæ fructibus cedri, paulo amplior, iucundus per se, atq; suauior, etiam vino affusus, quin & vina succo suo commendans. Sed Græciæ paliurus cui huius Africanæ paliuri folia similia dicit, videtur nō altera arbor esse, quàm Dioscoridis rhamnum tertium, cùm sæpe rhamni, & paliuri nomina inter scriptores confundantur. Hic nanque frutex folia tam similia zizipho affert, vt nisi propinquius inspexeris, facile in vtriusque distinctione hallucineris. Distant maximè fructu, nam nostræ zizipho rotundus, magnitudine, qua cedri, paulo amplior, esu iucundus. Rhamno verò, siue paliuro in siliquis folliculari specie, verticillo similis. Agathocles item libro historiarum suæ patriæ tertio videtur hanc quoq; paliurum describere. Assurgit hæc arbor in Alexandria ad pinus, vlmique proceritatem, ramis frequentibus aculeatis, folio viridi, rotundo, tenui. Hæc bifera est, non tam vere, quàm autumno. Fructum profert oliuæ phauliæ vocatæ magnitudine: crudus manditur, ac virens, vbi verò exaruit in farinam molitur, atq; ita estur nullo liquore subactus. Polybius Megalopolitanus libro historiarum duodecimo (referente Atheneço) se vidisse testatur hanc arborem spinis asperam, folio virenti, quale rhamno, tantùm profundiore, latioreque, fructu candidæ myrti per initia, sed processu puniceo, magnitudine oliuæ, sed rotundo. Eum cibo familiæ tundi cum nucleo, qui ei perexiguus est, seruari conditum eundem nucleum, herilibus mensis eximi, saporem fici & phœnicobalani inesse pomo, sed præstantiori odore, vinum, & acetum inde fieri. Plinius poma similiora baccis, quàm malis dixit, cypri foliis. Nos autē ita describemus: vt omnium collatione Africanáne paliurus fuerit possit iudicari. Arbor infra pruni magnitudinem subsidet. Caudice retorrido, nec satis recto. Ramis senticosis, multis aduncis intercalantibus spinis, è quibus surculi præduri, foliosi, spithamæ longitudine exeunt, frondes gerentes vtrinque per interualla impari exortu, lentisci modo per cubitū serratas, similes tertio Dioscoridis rhamno, qui hyeme cum frondibus vnà decidūt. Flore muscoso oleæ, sed odorato magis, pomo cornis baccis simili, dulci, primo viridi, vltimo phœniceo, vel rubello colore. Radicibus firmis, validisque.

Genera. Columella duplex affert genus ziziphi, rutilum & candidū. Neapoli vnum tantum genus visitur, rutilum. Sunt qui azadarat Arabum albam ziziphi speciem putent.

Cœlum. Palladius loca calida, & aprica amare scribit. In temperatis nostris regionibus etiam optime fructificat.

Solum. Palladius terram non nimis lætam, vel proximam tenui, & ieiunæ. Plinius in castrorum aggeribus sata, & aggeribus præcipue decora.

Satio. Plinius granis seri debere scribit mense Aprili. Palladius ossibus suis seri in scrobe palmari, ita vt terna grana per scrobem caeuminibus ponātur inuersis,

quibus

quibus in imo, & summo affundatur lætamen, & cinis, & herbis adnascentibus manu planta liberetur erumpens. Cùm pollicis soliditati similis fuerit, transferatur in locum pastinatum, vel in scrobem Aprili mense.

Seritur etiam stipite, & planta. Crescit tardissimè, sed si plantam ponis Martio, magis in terra molli. Locis calidis Aprili mense ziziphum conseritur, frigidis verò Maio, vel Iunio. Nos omnes viui radice serimus, cùm stolones circa eius crus facile fruticent, quod etiam à Didymo adnotatum reperimus.

Vindanionius, Didymi authoritate, ziziphum ramis plantari retulit, sed rami è media arbore accipiendi sunt. Quemadmodum quoq; & Palladius supra descripsit stipite seri posse.

Didymus etiam talea seri posse memoriæ mandauit, & transplantata meliora reddi. Et si tempus non præsignent, quando id faciendum sit. Nos Martio mense ponere poterimus, & optimè in frigidis, humidisq; Aprili.

Palladius hæc de eius cultu. Per hyemem prodest illi, vt circa caudicem lapidum cumulus aggeretur, qui æstate auferri debet. Si arbor hæc tristis erit, ferrea strigili subrasa hilarior fiet, vel si fimum bubulum radicibus modice, & frequenter affundas. Nos arborem formamus, vt vno stipite assurgat, cuius altitudo sex pedum erit. *Cultus.*

Facile inseri posse existimarem in oxyacantham, vel prunum syluestrem, cùm omnium ferè surculorum susceptrices sint, Februario, vel Martio mense. Hyeme fisso trunco, æstate verò emplastratione vti possumus. *Insitio.*

Zizipha collecta matura in longo vase fictili seruantur, oblito, & loco sicciore composito. Vel recenter lecta poma si guttis vini veteris perfundas, efficitur ne ea rugarum deformet attractio. Seruantur etiam decisa cum ramis suis, aut fronde sua inuoluta, atq; suspensa. Hæc Palladius. *Cõditura.*

Materies intus colorata est, solidaq;. Ideo ex ea citharæ conficiuntur. *Materies.*

De Mespilo. Cap. XXVII.

DIximvs de baccis singulari osse præditis, nunc de iis, quæ plura includunt. Plinius malorum, pyrorumque generi iure adnumerari mespila monet, nec eas in Italia fuisse Catonis æuo: cùm earum nusquam meminerit.

Theophrasto *μεσπίλη*, Dioscoridi verò *μέσπιλος*, fructus *μέσπιλον*, Latinis arbor mespilus, cuius fructus mespilum. Itali *nespilo*. *Nomen.*

A Theophrasto ita describitur. Arbor inter amplissimas est, & recta coma in gyrum, magna ex parte pineæ nucis formas vertice suo æmulatur, nisi quid impediat. Aculeis caret. Cortice læui, pinguiusculo, colore ad flauum albicante dum adolescit, scabro, nigroq; dum veterascit. Flore amygdalæ, non tamen rubenti, sed propemodum herbaceo. Radices nec multas, nec alte descendentes, validas tamen, & crassas, & incorruptibiles agit. Maxime viuax & aboleri contumax. Serò suos perficit fructus, cùm terrestris naturæ solidi, acerbiq; sint, vnde serò suum adipiscuntur humorem, & saporem. Et mespila syluestria *Forma.*

mitibus odoratiora sunt, & tam agrestium, quàm vrbanorum acerbiora sunt odoratiora minus acerbis. Cuius rei ratio libro de causis fusius explicatur: Quum ficciora sint, ea tamen ficcitate, quæ non tollat, sed patiatur quantum humidi sit ad odorem necessarium in natura. Sed alia est nostra vernacula mespilus ab hac Theophrasti, cùm inter amplissimas illa sit, nisi nostra syluestris, vel chamæmespilus fuerit. Præterea corruptus textus Theophrasti, & hians, quid de generibus statuendum sit, difficultatem affert. Dioscorides ita depingit, Alterum mespili genus in Italia nascitur. Arbor foliis mali, sed minoribus. Pomum fert rotundum esui aptum, vmbilico latiore, quod astringit, seroq; maturescit. Plinius, putamen in mespilis mandi, scripsit, quod in aliis reiicitur, ac vasculis constare. Nostratem verò mespilum ita describemus, Arbuscula est similis syluestri pyro: Ramis in gyrum comosis, aculeatisq;: Folio mali, promissiori, angustiorique. Longo pediculo. Flore subherbaceo, amygdalæ forma. Pomo dum pubescit viridi, & duro, vbi maturuerit fuluo, & molli, vmbilicello superne extante, foliosis vnguiculis redimito, tribus, quatuórve intus nucleis. Radice numerosa. Politianus noster de cristato illo vertice ipsius ita meminit,

——— *Regum imitata coronas*
Mespila.

Genera. Theophrastus Idæorum secutus obseruationem tria genera tradidit: Anthedona, Sataneam & Gallicã. Sataneum, quod in præsenti memoramus, fert malum grandius, candidius, solutius, molliori intus acinorum ligno, verùm ceteris fugacius. De alio in sequenti capite. Dioscorides ex eo: Mespili hoc genus aliis σιτάνιον, vel ἐπιμηλίς. Pomum rotundum affert, vmbilico latiore, quod astringit, & serò maturescit. Ex quibus Plinius: Mespili tria genera, Anthedon, Setania, tertium degenerat, tametsi anthedoni simile est, quod Gallicum vocant. Setaniæ maius pomum, candidiusq;, acini molliore ligno. Sed nostratis mespili genus vnum est, grandiori pomo, vt ferè malum magnitudine peræquet, cuius rami carent spinis, quod videtur & cultu & insitione in pomariis committuisse, & syluestrem habitum exuisse. Alterum spinis horret, syluis & vepribus nascens, pomo paruo, acerbiorique, vt vix edendo sit, nisi prius per hyemem frigore molliescat: vulgò *Nespolo canino* dicitur. Est & tertium genus oblongiori pomo, tenuioriq;, internis ossibus carens, quod cultu, humique frugalitate potius prouenisse credendum est, quàm quod genus diuersum sit, cùm vna, eademq; arbore, & rotunda cum ossibus, & oblonga sine ossibus poma habeat.

Cœlum. Theophrastus in montibus nasci scribit. Palladius calidis locis maximè gaudere, sed irriguis tamen, & frigidis quoque prouenire. Nos in calido, frigido & temperato cœlo vidimus, sed in calidis arbores paruæ sunt, paruosque ferunt fructus.

Solum. Theophrastus solum gelidum, atque humectum quærere dixit. Palladius in

In riguis locis, & magis sabulone pingui, aut glareosa terra, cui arena permixta est, vel argilla cum saxis.

Semine nasci Theophrastus prodidit. Plinius semine seri, sed tarda prouentu, & degenerantia, ac insito restituenda. Palladius etiam seri semine, sed in longiorem speratur ætatem. *Satio.*

Theophrastus viuiradice quoq; nasci scribit. Didymus ante diem calendarum aprilium seri, modo quo cotonea malus.

Theophrastus item auulsione nasci retulit. Plinius: Auulsi ab arbore viuunt stolones, sed cum perna sua, & aliquid è matris corpore auferat secum fimbriato corpore: & hoc modo plantantur mespili. Didymus, Auulsione etiam nascitur mespilus.

Possunt etiam propagari, & optime concipiunt radices, quo transferre possis. Talea serendam esse Palladius retulit mense Martio, vel Nouembri, sed solo stercorato, & subacto, ita vt vtrunque caput taleæ stercus obducat. Sunt eius incrementa tardissima.

Palladius: Amat putari, & circumfodi, & parco humore inter siccitates sæpe refoueri. Formanda est arbor, vt à terra truncus duorum, vel trium pedum altitudine erigatur, ex quo spargantur rami. *Cultus.*

Palladius docet mense Februario inseri in se, in pyro, & in malo. Surculum tamen eius de arbore media debere assumi, nam de summitatibus vitiosus est. In trunco fisso inserenda est, nam corticis macies ieiuna nil nutriet: ad Pasiphilum verò, *Insitio.*

Æmula dura pyri despecti mala saporis
Mespilus admisso germine tuta subit.
Et geminis sese violentior inserit armis,
Atque auidas terrent robora sæua manus.

Nos in oxyacantham inseruimus fisso per medium trunco, & optime prouenit Ianuario mense. Inseuimus etiam in coroneam malum, ac fructum pulcherrimum, & supra magnitudinem assecuti sumus, & si quis insitionem iterauerit, maiorem habebit. Albertus magnus inserere docet in mala & pyra, vt fructus sine ossibus nascatur, quod falsum esse experientia nouimus.

Theophrastus vermiculationi arborem obnoxiam esse ait in senecta, vermesque prægrandes ei diuersiq;, quàm cæteris arboribus cernuntur. Eroditur & fructus à vermibus adhuc crudus in arbore, & si minus, quàm sorbus acerbus fit. Plinius ab eo: Mespilus in senecta obnoxia vermiculationi est, & vermiculationem quoq; poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt. Palladius: Si vermibus occupatur stylo æreo purgandi sunt, & amurca vel humana vetere vrina, vel viua calce profundendi, sed parcius propter arboris noxiam: Vel aqua decocti lupini. Si putatur, hinc arbor sterilis fieri. Fimus, & cinis vitium simul si radicibus infundantur, fertilem reddunt. Si formicæ molestæ sunt, rubrica cum aceto, & cinere temperata necabuntur. *Morbi & remedia.*

Si poma labantur, fruſtum de eius radice præciſum in media trunci parte figatur.

Cōditura. Palladius: Meſpila ad ſeruandum leguntur nec dum mitia, quæ in arbore diu durabunt, vel in vrceolis picatis, vel in ordinem ſuſpenſa, vel, vt quidam poſca, vel ſapa condita. Die ſerena legantur, ac media, & paleis obruantur diſcreta, ne ea viciſſim tactus afficiat. Vel cum pediculis lecta ſemimatura, & ſalſa aqua, per dies quinq; macerata, poſtea ſapæ infundantur, vt enatent. Seruantur & melle, ſed ſi minus matura collegeris.

De Tuberibus. Cap. XXVIII.

ALTERAM meſpili ſpeciem proſequemur. Plinius æque peregrina eſſe zizipha, & tuberes ſcribit, nec pridem in Italiam veniſſe, atque è Syria Sex. Papinium attuliſſe in caſtrorum aggeribus ſatam. Hæc inter meſpili ſpecies à Theophraſto deſcripta eſt, itemq; à Dioſcoride. Plinius ex illis excipiens, & ignorans qui fructus fuerint, alibi poſtea tuberes vocat, quas prius meſpili ſpecies vocauerat.

Nomen. Theophraſto videtur μέσπιλος ἀνθήδων ni fallor. Dioſcoridi ἀρωνία, & ita à multis vocari refert, & τρίκοκκος. Galenus communi vocabulo τρίκοκκον, quaſi trioſſium appellari ab aliquibus dicit, quum tria intus grana, aut ligna, ſeminis loco fructus contineat. Columella tuberes vocat. Ab eo Plinius, & Palladius. Itali corrupto vocabulo ex aronia *Azarolo* vocant.

Deſcriptio. Theophraſtus ſuum anthedona ita deſcribit. Arbor inter ampliſſimas habetur. Ramis in gyrum comoſis. Lignum ſpiſſius, flauiusq;, cætera pruno ſimile. Folium ſciſſum, extremitateq; apio ſimile, ſed maioribus diuiſuris promiſſum, rigens, neruoſum, tenuius, quàm apium, longo & gracili pediculo, antequam decidat, vehementer rubeſcit. Fert pomum minus quidem, ſed fugacius, aſtringentis ingenii, & vetuſtatis impatiens. Flos vt amygdalæ rubeus. Radix alta, numeroſaq;, ideo longæua arbor, & inextirpabilis. Dioſcorides verò. Aculeigera arbor eſt, folio oxyacanthæ, fert pomum ſuaue, & exiguum, paruo malo non diſſimile, ternis intus oſſiculis, qua ex cauſa nonnulli tricoccon appellant. Sera ei maturitas eſt, aſtringit, ſtomacho gratum eſt, aluumq; ſupprimit. Plinius quam excepit à Theophraſto deſcriptionem affert: Arbor ipſa de ampliſſimis eſt. Folia antequam decidant rubeſcunt. Pomum minus, quàm prædicto generi, ſed odore præſtantius, & quod diutius ſeruetur. Radices multæ, & altæ, & ideo inextirpabiles. Alibi verò tuberes deſcribens ait. Poma baccis ſimiliora, quàm malis, & aggeribus præcipuè decora. Florent poſt armeniaca. Apud nos eſt arbor mediocris amplitudinis, longè alterum meſpili genus ſuperans, cortice, & materie pruno ſimilis, ſpinis non admodum acutis armata, foliis calabricis, floribus racematim coeuntibus, albis, odoratis, & in totum calabrici ſimilibus, fructu rubenti, arctiore vmbilico, maturaturq; Septembri.

Plinius

Plinius duo eius genera deſcribit, candidum, & à colore ſericum dictum, vtroque genere noſtra Campania ſcatet. Rubeum magis vulgare, candidum magnitudine malum æquat, odoratius, dulcius, & precioſius. Sed oxyacantha, cui Dioſcorides aſſimilat, nil aliud eſt, quàm tuberum ſylueſtre genus, ab eo nil niſi pomi magnitudine, & ſapore diſtans, quod ſi quis hortis ſerat, ac colat, ac ſuomet ſurculo multoties inſerat, affirmare non vereor in hoc domeſticum genus mutari. Iam noſtra villa ſeuimus, ac ſuomet ſurculo bis inſeruimus, pomumq; maius produxit. *Genera.*

Nos calido, vel tepido cœlo gaudere credimus, cùm Syria, cui tale eſt, iis abundet, ſic noſtra Campania, Sicilia, & loca maritima. Sed à ventis tuta ſit oportet: quippe cùm tempeſtiue floreat, hyemis ſæuitia nondum ſedata. *Cœlum.*

Palladius pingui terra gaudere ait. *Solum.*

Theophraſtus ſemine naſci ſcripſit. Palladius nucleis ſeri. Nam pomis ſtatim grana decuſſa, & ſole ſiccata, pingui, & prope cribrata terra autumno tria ſimul ponunt, quæ feruntur in vnum coire virgultum: quod aſſidua rigatione iuuandum eſt, atque foſſura, quæ ſolum leuiter ſcalpens teneritudini robur inducat. Poſt annum deinde, vel aliquando tardius, quæ fuerit de ſemine planta transfertur, & hoc genere fructus efficit dulciores. Theophraſtus etiam auulſione naſci. Palladius: menſe Septembri, circa calendas Octobres, vel Februario tuberes ſeremus ſobole, cuius tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta diuulſa, bubulo fimo linatur, ac luto ſtatuatur pingui terra & ſubacta, ſubditis conchis, & marina alga, terris ſui magna parte condatur. *Satio.*

Palladius ait prodeſſe tuberibus, quæ malis prodeſſe memorauit. *Cultus.*

Plinius: Tuberes melius inſeruntur in pruno ſylueſtri, & malo cotoneo, & in calabrice, quæ ſpina ſylueſtris eſt. Palladius, Inſeritur malis omnibus, pyris, & prunis, & calabrici, melius trunco fiſſo, quàm cortice, deſuper qualo, vel fictili vaſe munitur, repletis vſq; prope ſummitatem ſurculis, terra ſubacta cum ſtercore. In nulla alia arbore melius concipit, quàm ſupra calabricem, vt domeſtica arbor ſupra ſylueſtrem. *Inſitio.*

Morbus earum, vt Theophraſtus ait, vt ſeneſcens vermibus erodatur. Vermes iſti grandes, & alii, quàm qui in reliquis cernuntur arboribus. *Morbi & remedia.*

Palladius, tuberes ſeruabuntur, ait, ſi obruantur in milio, vel vrceolis picatis & oblitis. Veſuuiani vſque ad Maium ita ſeruant: Decerptas ex arbore nondum perfectè maturas, & per hebdomada intactas relinquunt, vt tutius integræ à vitiatis ſeparentur. Inde ſabulonem è fluminibus, vel procurrentibus viarum aquis accipiunt, ac incerniculo minutum à lapillis ſecernunt, ne eorum occurſu tenera fructuum cutis offendatur. Inde fictili vaſe ſabulonem inſpargunt, inde fructus, ne ſe contingant, ac viciſſim vſq; donec vas compleatur: & opertum vas ſicco loco reponunt. Si annus ſiccus fuerit, ferè omnes illæſæ aſſeruantur: ſi pluuius, multæ vitiantur. *Cõditura.*

Materies. Lignum ſpiſſum, ſolidum, nullamque putredinem ſentiens eſſe prodit Theophraſtus.

De Myrto. CAP. XXIX.

MYRTVS hortorum præcipuus decor, & deliciæ, ad plurimos mortalium vſus venit. Plinius ſuccorum naturam præcipuam admirationem in myrto habere ſcripſit, quando ex vna omnium, olei, viniq; bina genera fiunt. Item myrtidanum. Et alius vſus baccæ fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodam etiam generoſi obſonii nomine inde tracto, quòd etiam nunc myrtatū vocatur. Eademq; origine aprorum ſapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis. Cato docuit vinum fieri è nigra, ſiccata vſq; in ariditatem. In vmbra, inquit, arefacito, ſeruatoq; ad vindemiam. In vrnam muſti contundito myrtæ ſemodium, id oblinito, vbi deſierit feruere muſtum, myrtum eximito. Si non ſiccentur baccę, oleum gigni docet. Poſtea compertum & ex alba vinum fieri album, duobus ſextariis myrti tuſæ in vini tribus heminis maceratæ, expreſſæq;. Oleo quoq; (mirum dictu) ineſt vini quidam ſapor, ſimulque pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina ſaccis ante perfuſis. Retinet quippe fæcem, nec præter purum liquorem tranſire patitur, datq; ſe comitem præcipua commendatione liquato. Virgę quoq; eius geſtatæ manu viatori proſunt in longo itinere pediti. Quin & virgei anuli expertes ferri inguinū tumori medentur. Prodeſt myrtus coturnicibus veſcentibus, quippe veratrum depaſtæ (Didymo authore) non ſatis tutæ ſunt cibo, nam & diſtentionem, & vertiginem inducunt. Vnde ſi quis ab earum eſu infeſtabitur, myrti baccis ei ſubueniendum eſt. Præterea turdi in ſuis nidis myrtum ingerunt, vt abigant animalium noxas, Pamphilo ſcribente.

Fabulæ de myrto. De myrti planta fabulæ nonnullæ inueniuntur, quas huc adducere operæ precium eſſe viſum fuit. Gręci arborem Mineruæ dicant, commenti fabulam, quòd Myrſine Attica puella fuerit, pulchritudine ac robore inſignis, amica Palladi, quam iuuenis ab ea curſu, & paleſtra ſuperatus interemit, inuidia ductus, quòd elegantia, cæterisque naturæ dotibus reliquæ iuuentuti præſtaret. arbuſcula in demortuæ vicem ſuccedens ſemper Mineruę chara remanſit, refricans aſpectu ſuo deſiderium. Sed cur Veneri myrtus dicata ſit, vnde ἀφροδίτη dicta? Amat enim myrtus maris littora:

Littora myrtetis gratiſſima.

Seruius ait, quòd huius arboris in mulierum neceſſitatibus vſus multus, ac plurimus ſit, vt ex medicorum libris patet. Alii ob arboris odorem: nempe Venus odoribus, & vnguentis delectatur. Odor quoq; arboris creditur nonnullis venerea ſuadere, & è baccis ipſius compoſitum fiebat, per quod libido excitabatur. Demonſtrat id Poëta Furius, dum Digonem meretricem introducit, dicentem, *Myrrhinū mihi affers, quod Veneris armis occurſem faſtidiuncula.* Virgilius in Georgicis:

Formoſæ

Formosæ myrtus Veneri.

Et apud inferos syluã myrteã fingit, in qua essent, qui amoribus affligũtur.

Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi. sic illos nomine dicunt:
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylua tegit.

Myrtum etiam Paphiam vocant, ob insulam Paphum Veneri dicatam:

Solido Paphiæ de robore myrtus.

Plutarchus in Numa prodit, mense Aprili Veneri sacrificari, quòd is mensis huic deæ sacratus esset, ad cuius calendas myrto coronatæ lauarentur. Quęrit idem in quæstionibus, cur matronæ Bonæ deæ sacellum ornantes, myrtũ non inferant, cùm plantis & floribus cunctis studiosè tunc petantur: an quod puræ omnibus flagitiis, & præcipue venereis sacra peragunt, vt non solum maritos, sed omnes è domo mares expellant? itaq; myrtum, vt Veneri sacram abhominantur, nam quæ hodie murtia Venus dicitur, olim myrtia dicebatur. Etiam symposiorum primo ait, morem antiquis fuisse, vt omnes conuiuii initio pæanam Deo canerent: deinde singuli accepta myrto, quam ex eo asacon appellabant, quòd is caneret, cui tradebatur in eum finem, circumlata lyra qui peritus erat eam sumebat, & carmen illud concinne modulabatur, quod quoniam musicę rudes recusabant, scolion dicebatur. Alii dicunt myrtum non ordine solere circumduci, sed è lectulo in lectulum transmitti, ita vt qui primus cecinisset, primo in secunda mensa illam mitteret, is primo tertiæ, eodemque modo secundi secundis, vt hoc modo in circuitum iret. Veneri simulachrum ex pullulante myrto ad flumen Hermon fecit Pelops, vnde Hippodamiæ nuptias est consecutus. Myrtus quia Veneri, coniugio etiam sacra fertur: & inter myrti genera genus est vnum coniugale dictum à Catone. Traditur myrtea verbena Romanos, Sabinosq;, cùm propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos eo loco, qui nunc signa Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Ignoratque Plinius an prima omnium in locis publicis Romæ sata sit, fatidico quidem, & memorabili augurio. Inter antiquissima nanq; delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli, in eo sacræ fuerunt myrti duæ, ante ædem ipsam per longum tempus, altera patricia appellata, altera plebeia. Patricia multis annis præualuit flaccescente plebeia, quandiu senatus floruit, plebeia retorrida ac squallida. Quæ posteaquam eualuit, flaccescente patricia Marsico bello languida patrum authoritas facta est. Quin & ara fuit vetus Veneri myrteæ, quàm nunc Murtiam vocant.

Memorat Athenæus Apollodori authoritate, quòd Dionysius, qui author potionis fuerat, idem fuit adiutor, vt malis, quæ adinuenerat, præsidium afferret, nam ebrietate laborantibus, coronam ad aspectus, & odoris iucun- *De Coronis quæ ex myrto.*

ditatem, è myrto astringentem donauit, vt vini vapores reprimeret. De corona itidem Naucratite hæc habet è Polycharmo: Herostratus mercator, cùm Paphum Cypri appulisset, Veneris simulachrum coemit, cùm naue in Naucratem contenderet. Iuxta Ægyptum cum hyems repente incidisset, nec vbi locorum esset, cognouisset, ad Veneris simulachrum confugit, orauitque vt omnes seruaret. Tunc dea myrtos omnes appositas virides fecit, nauemque odore repleuit, sic sol emicuit, & in Naucratem peruenerunt. Tunc Herostratus è naui egressus in Veneris templo simulachrum & myrtos deposuit, & sacrificia instituit, & singulis coronam myrteam donauit, vocauitq; Naucratitem, quæ Philonidis etiam testimonio vini vapores reprimit. Seleuci etiam traditione habetur, coronam ex myrto compositam Hellotidem vocari, & viginti vlnarum habere circumferentiam, & Helotum festo in pompam procedere, & Europæ ossa circumferri, quam Hellotiden appellarunt. Philetas asserit myrti ramum Lesbios Hypothymidas dicere, circa quem alios flores innectere consueuerunt. Bellicis quoq; rebus se inseruit myrtus, inquit Plinius, triumphansq; de Sabinis Posthumius Tubertus in consulatu, (qui primus omnium ouans ingressus vrbem est, quoniam rem leuiter sine cruore gesserat) myrto Veneris victricis coronatus incessit, optabileq; arborem etiã hostibus fecit. Hęc postea ouantiũ corona fuit. Massurius author est, curru quoq; triumphantes myrtea corona vsos. L. Piso tradit, Papyrium Massonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corsicis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum. M. Valerius duabus coronis vtebatur, laurea, & myrtea, qui & hoc vouerat. In Hereis certaminibus, quæ Argis fiebant in honorem Iunonis, victores myrtea corona & æneo clypeo donari cõsueuerunt. Apud Eleos (etiam Theophrasto authore) pulchritudinis certamen fieri solitum, cuius victor arma, quæ Palladi offerebat, & myrteam coronam accipiebat, qua redimitus comitantibus amicis ad Palladis ędem ducebatur. Persæ, Herodoto authore, diis sacrificantes cinctã myrto tyaram gerunt.

Nomen. Græcis μυρσίνη dicitur, sed Galenus μυῤῥίνην vocauit, cùm soleant sæpius Græci ρ in σ commutare. Puto sic vocatam propter myrtæ quandam æmulam odore gratiam, qua pollent eius bacculæ. Nicander in Theriacis φιμώδεα μύρτα dixit, id est, constipantia myrta, vbi & scholiastes admonuit μύρτα pro fructu accipi debere, vt μύρτος arbor, & μύρτον fructus dicatur: μύρτον etiam ab Archilocho dicitur, ab Antiphane verò phibaleos. Sed adnascentia quædam myrti μύρταδες, & μυρτίδανον nominatur. Latinis myrtus dicitur, à Catone myrtum, & myrta masculino, & fœminino sexu. Varro murta dixit. Vnde murtatum genus farciminis. Itali *mirto*.

Forma. Vagam myrti descriptionem à Theophrasto afferemus. Myrti arbor in fruticem abit, nisi crebrò repurgetur. Medulla caret. Fronde semper virenti, angusta, crebra, & seriatim disposita, myrobolani arboris simili, sed breuiori. Flore supra fructum insidente, qui senescens in pappum vocatam conuertatur.

ratur. Cacumine,& latere germinat. Ex anniculis fructificat surculis. Sed contingit post Arcturi exortum, vt denuo concipiat, floreat, fœtificetque, sed fructum perficere nequeat, nam semiconditus remanet: adeo est ad supergeminandum propensa natura, cùm suapte natura affici facillime possit. Fructus aduersus inter sese, densusq; in ramis, vt lotus. Succo vinoso praditus. Sed vinosus myrti sapor perspicuus non est, minus etiam qui pinguis est in eodem: habet enim talem quoque humorem, qui vino cùm saccelatur, supra innatat, qui detrahitur, & ad lucernarum lumina vritur. Fitq; purior si detractis operimentis è mera pulpa extrahatur humor. Idem consequitur etiam procedente ætate: quia exhalat aqueum & terrestre subsidet. Breuis est vitæ: sed fertiliori breuior: & quæ molli sunt nucleo celerius moriuntur, quàm quæ duro: & nucleo vacans enucleatis. Sunt qui durissimam, & validissimã myrtum esse affirment. Nouelli fructus acerbiores, amarioresq; sunt, sed maturando dulcescunt, quia temperatur à natura humor aquosus, vnde dilutiores, dulcioresq; fiunt. Odorata sunt folia, flores, rami, & fructus. Ratio est, quia eis acredo & pinguedo insit, & vinosi sint. Myrtus suauius halat, si eã mulso prius maceraueris, quàm sola, quia dulcior, meliorque redditur temperata. Sero suos maturat fructus, quia sicciores sunt, vnde leuiorem frigiditatem requirit, nimia enim exiccat, exacerbatque, media verò temperies, & austrini, & humidi flatus commodissimè alunt. Nec longa, nec numerosa nititur radice. Plinius ex eo: Fruticosi generis arbor. Folio angusto atque disposito, nunquam decidenti. Fert lateribus & cacuminibus. Bacca primo candida, mox viret, deinde rubet, vltimo nigrescit. Succo vinoso prædita, piperis gustu. Cito occidit, tamen antecedit diuitiis: nam in trimatu ferre incipit, ostendens & ante. Sed quę Theophrastus de myrti odore protulit, ab Aristotele excepit, quippe libro problematũ quærit, Quamobrem myrta collisa in manu dulciora sentimus, quàm integra. An quemadmodum racemorum acini vindemiati dulciores sunt, quàm non vindemiati: etenim musto, quod natura suaue est, excepti acini quasi condiuntur, quippe qui vel extrinsecus mustum resudent: at qui in racemo cohærent, vtique inconditiores constant. ergo myrta quoque naturâ dulcia, intusq; suam dulcedinem acinorum in modum vuæ continentia, vbi manu compressa, conflictataque sunt, diffusa intestina dulcedine, parte quoque exteriore inopplétur, itaq; dulciora nõ immerito sentiuntur. Quærit item Aristoteles, cur myrta enucleatiora sunt, quæ minora, & palmulæ nucleo penè carent, quæ minutæ adoleuerunt, & vuarum acini, qui passim constiterunt exigui, vinacea vel nulla continent, vel pauciora, minoraque. An quia minus perfecta sunt, quæ minora, iccirco semen continent indiscretum, cui perinde vt finis, nucleus deputatus est, quamobrem & minora sunt, vtpote surculi quidam agnati exteriores, partusque imperfecti, & minus dulcia, quàm quæ iustum continent nucleum: sunt enim minus concocta: concoctio autem nõ nisi perfectio est.

Aristoteles meminit albę, nigræq; myrtus. Alba domestica, nigra syluestris, Genera.

quæ crebriori folio eſt. Cauſam reddit in problematibus. Syluestrẽ eſſe, quod ſylueſtribus locis proueniat, minimeq́; ex cultu mutetur: humida autẽ omnia crebriore fronde condi, quodq́; minus fructus ſuos decoquat, iccirco ad frondes alimentum ſe vertere. Theophraſtus, myrti genera varia eſſe, & explorata communis vſus fecit. Meminit alterius myrti, ſed ab hac diuerſæ, oxymyrſinæ, quæ fructum ſupra frondem gerat. Aliam eſſe molliori nucleo, aliam duriori, aliam verò nucleo carentem, ſcribit. Præterea fructu nigro, alboque, & rubro etiam. Meminit præterea tenuifoliæ, videlicet coronarij generis. Columella albam, nigramque memorat. Plinius Catonis verba referens tria dicit eſſe genera, ſcilicet cõiugalem, albam, & nigram. Coniugalem putat dici à coniugiis ex illo Cluacinæ genere, ac coniugalem noſtratem dici. Aliamq́; adducit diſtinctionem ſatiuæ, & ſylueſtris, & in vtraque latifoliæ, in ſylueſtri propriam dicit eſſe oxymyrſinem. Satiuarum genera inquit, topiarij fecerunt: tarentinam folio minuto, noſtratem patulo, exoticam denſiſſimo, ſenis foliorum verſibus: hæc non eſt in vſu, ramoſa vtraque alia. Dioſcorides diuidit in nigram, & albam, & ſatiuam, & ſylueſtrem, quippe ſatiua nigra vtilior, quàm candida. Diuidit etiam in tenuifoliam, & latifoliam: nam capite de Tithymalis inquit, Dendroidem conſtare myrti foliis tenuioris. Celebris eſt Hyppolyti, & Phædræ amoribus Trœzenia, cuius folia, vt inquit Pauſanias, prope delubrum Veneris ſatæ perforata naſcuntur; iniuriam videlicet ferentia ſæuientis vnguibus, & calamiſtris fœminæ. Nos hoc modo genera diſtinguemus. Primo in ſatiuum & ſylueſtre. Sylueſtre in duo genera diuidemus. Primum eſt oxymyrſine dicta, quam etſi vera myrti ſpecies non ſit, appoſuimus tamen quia à Theophraſto, & Plinio appoſita eſt. Aliud genus eſt, noſtras Plinij, vel latifolia, Catonis coniugula, Græcis dicta πλατύφυλλος, ramoſa, minus gracilis, cuius baccæ lagenulas efficiant, floribus albidis, ex quibus chymicis organis aqua extrahitur odoratiſſima, mire vnguentariis expetita, à nobis vulgo dicitur ſylueſtris, cùm totius noſtri tractus maritima, & colles aprici, & ſepes hac ſcateant, ac ſponte naſcatur, & ſine cultu viuat, & optime fructificet. Hæc in albam, nigram, purpuream, & inter hos colores, mediam diuiditur. Alba maiores efficit fructus, & magis vrbana videtur, ſic nigra minores fructus, acutiores frondes. Putabat Matthiolus albam, & nigram myrtum dici ex frondium colore, quòd tum albos fructus, & nigros myrti non inſpexiſſet, tum authores, qui horum meminerant, Theophraſtum, Dioſcoridem in vini compoſitione, Columellam, Plinium, reliquosque, nec conſideraſſet locis ſiccis nigriora folia, tenuioraque vt fructus, cultis verò & humidis albidiora, maioraque. Plinius tria Catonis genera myrti commemorat, coniugulum & album, & nigrum, cum coniugulum album genus vnum ſit, alterum nigrum, vt duo ſint, nõ tria. Satiuam nos vocamus, quæ minuto folio eſt, hanc Plinius tarentinam vocat, & in opere topiario tonſilis. Theophraſtus coronario generi accommodat. Huius ſpecies plures ſunt, & quæ latiori, & quæ minutiori folio, & quæ

& quæ albos, nigros, & purpurascentes fructus afferat, pręterea in surculis teretibus, & bini, & terni, quaterníve frondium ordines distincti conuisuntur. Græci hanc στενόφυλλον, siue angustifoliam vocant. Fruticat hæc virgis tonsilibus, flexibilibus, nigricantibus, topiario operi accommodatis, folio buxi, sed minore, fructu minore, hederæ simili, copiosiore, in summitate pluribus vnguiculis redimito, vinosum succum presso remittenti, intus minutis, crebris, albicantibus officulis prædito, quo aues autumno saginantur, tantumq; odorem contrahunt, vt non exenteratas voremus. Neapolitani *Mortela gentile* vocant. omnes in arborem cultura commeant in viridariis. Exotica Plinij nobis infrequens, & nisi aliquis studij gratia asseruauerit, non visitur.

Inter ea, quæ frigidos odit tractus, nec iis mansuescere potest, myrtus est, *Cœlum.* argumento quòd omnino nulla in Olympo, nulla in Ponto prosilierit, & si summo studio, adhibitaque omni solertia, etiam religionis causa cōseruerint. In Propontide verò, & montibus, & locis multis prouenit. Fragrant suauissimo odore in Ægypto, causamq; perscrutatur Theophrastus. Primò vi & proprietate soli, & aeris id euenire putandum est, secundo ab ipsius plantæ natura. Nam & myrtus omnis sicca sua natura est, Ægyptia tamen cæteris siccior est, quod & frondium tenuitate, fructus exiguitate, ac nigro eius colore perspicitur, hæc enim omnia ex sicco proueniunt. Succus humoris parum habet, quod parum est facile excoquitur, suauitasq; odoris non nisi in excoctione cōsistit. Euenit autem soli & aeris opera, quippe solum siccum, & aer mollis, & placidus, quæ vtraque cocturam augent, alterum quia coquit, alterum quia humectat, ob id syluestria vrbanis odoratiora, & quæ in apricis, præcipuè meridie, iis quæ in vmbra degunt, suauius olent, quia minus alimenti hauriunt, & quicquid hauserunt, melius concoquunt. Vnde efficitur, vt non in longitudinem crescant, sed fruticosæ, & crassiusculæ euadant. Quæ circa Cisthū, in longitudinem crescunt. Sed cur odor præcipuus myrti in Ægypto vbi cætera omnia prorsus hebescunt, causa est, quia cœlum roscidum est, & flores largius humefacit, vtpote natura humidiores: at quæ sicca sunt, vt myrtus, minus humefacit: validius enim humiditati resistere valet, & fructus ideo pusillus est, quia cœlesti aqua nō fruitur. Plinius ex eo myrtum odoratissimā esse in Ægypto scribit, cætera sine odore. Subit & in montosa myrtus. Didymus editioribus locis seri præcipit, quod vicinia odoris suauitate repleat. Virgilius,

Littora myrtetis lætissima.

Theophrastus vt quædam animalia, ita myrtum ancipitem vitam degere, & *Solum.* littora amare, & terrestria loca prosequi asserit. Præterea Latinus ager, qui totus aquis abundat, & plana myrtum habent. Circæum promontorium, quod vocant excelsum, frequentissimè myrto scatere. Circem illud incoluisse tradunt indigenæ, & in Elpenoris inibi tumulo myrtum coronario genere nasci, in quo primū visa traditur. Plinius: Arbor ipsa in Europæ citeriore cœlo, quod à Ceraunijs montibus incipit, primū Circęis in Elpenoris tumulo visa traditur,

Græcumque ei nomen remanet, quo peregrinam eſſe apparet. Nos ſolo ſabuloſo, ſiue arenaceo, ſicco & leui optime prouenire conſpeximus.

Satio.

Semine ſatam myrtum interdum præſtare, inquit Theophraſtus, ſed eam vt plurimum degenerare, ne colorem quidem ſeruare, ſed fructum ex rubro fieri nigrum, vt in Antandro. Didymus ex baccis ſeminaria facit, quas leuiter tuſas, & reſtibus butomo contextis inuolutas foſſiculis obruit. Columella ab idibus Februariis myrti baccas in areolas diſſerere optimum præcipit. Plinius, Myrti genera omnia in Campania baccis ſeruntur. Democritus & alio modo ſeri docet, grandiſſimis baccarum tuſis leuiter, ne grana frangantur, eaque intrita reſtem circumlini, atque ita ſeri, parietem fore denſitatis, ex quo virgulæ differantur. Palladius Februario tempore ex myrti baccis ſeminaria facit, & facta excolit.

Seritur & plantis, & à trimatu tempeſtiuum eſt transferri, ex Plinio. Theophraſtus crebras ſerere docet, nõ plus, quàm nouenos pedes, & niſi frondibus obſepta ſit, ſeruari non poteſt, cum ſicca ſpiſſaque ſit, fructum enim nucleoſum vel humidum gerit, itaque ſoli expoſitus obareſcit, in vmbra autem coaleſcens, & ſolem modice ſentiens humorem ſuum ſeruare, atque coquere nimirum poteſt, quamobrem breui interuallo conſerere oportet, vt ſe contactu operiant mutuo, vt ſolis nimios æſtus aufugere poſſint, tum etiam, quod radice numeroſa non ſit, nullo alimenti mutuo raptu infeſtatur. Mutuo etiam amore coniunguntur olea & myrtus, Androtionis authoritate, qui eas mutuo amplexu radicum degere refert, & myrti virgas per oleæ brachia prorepere, fructumq; olea protectum, vt nullam vim ſolis, flatúsve pateretur, tenerum ac dulcem euadere, ſed minorem, quàm locis Soli expoſitis. nec aliud eſt quod ſeri iuxta oleam velit. Seri myrtus ſub pino cõmode poterit. Democritus tradit punicam & myrtum mutuo amore coniungi, & ex propinquo ſimul plantatas fructu abundare, & radices mutuò implicare, & ſi non valde vicinæ exiſtant. Plinius, Quidam myrtos denſiores ſeri iuſſerunt, in pedibus tamen nouenis. Theophraſtus, In conſitione amputari deſiderat, & quo propius terræ fuerit, eo melius, ſed plagas alleuatas contegunt, ne intrudatur ſol, aut imber.

Didymus auulſione plantari poſſe docet, ſed auellatur cum conſpicua radicis parte.

Propaginibus etiam plantari poſſe docet idem, viuiradices faciendo. Plinius tarentinam Romæ propagine ſeri.

Ramis ſeri monet etiam Theophraſtus, ſed terra iugiter accumulãda, dum germinantes ramuli roborentur, & hic myrti ſatus proprius eſt. Didymus: Decerptus à cacumine termes, proceritate ſubrectus pangitur, qui ſolo ſtercore ſatiato, quouſque ramulos emittat, exaggerari debet. Plinius: Seritur & ramo myrtus laxato prius meatu, longitudine trium pedum, craſſitudine minus brachiali, cortice diligenter ſeruato, trunco exacuto. Myrtus etiam ligno conualeſcere poteſt, authore Theophraſto, cùm ſpiſſitate ſui corporis, vitale illud,

genita-

genitaleq; conseruare principium valeat, non tamen sine adiumento naturalis caloris. haud enim satis spissitas illa facit, si admodum sicca sit, & ad nepotum procreationem inhabilis.

Didymus tradit esse, qui cubitales taleas scrobibus olearũ more in obliquũ mergant. Alij longe melius fructificare pollicentur, si in caput plantulæ figantur, & alibi transplãtatas meliores reddi. Cassianus, Theophrasti authoritate, Aprili mẽse myrtos in taleas sectas plantari posse humidis & riguis locis, quod in Eressio nusquam legitur. Plinius & taleis myrtum seri dixit. Virgilius,

Solido Paphiæ de robore myrtus.

Theophrastus, Androtionis authoritate, maximam purgationem quærere myrtum dixit: lætius enim germinat, à qua plura fuerint adempta, largioremque fructum ministrabit. Myrti luxuria ideo compescenda, quia sua natura stipata germinatione fœcunda est; adhæc facile exarescunt propter gracilitatem, ergo recisis crassescunt. Didymus. Gaudet arbor iugi repurgatu, in excelsam proceritatem adolescit, ad textile vasculorũ opus vtilis. Plinius non annuam, sed alternam tonsuram quærit, quia celeriter fruticescit. Cum vetusta est, ramos ab ea decidere, & truncum deinde colere, tãquam denuo satum oportet, inquit Theoprastus. Androtionis etiã authoritate, acerrimo fimo, & rigatione copiosissima myrtum egere dixit, vehementissimo stercore, vti pellium fæcibus, & vrina ex syluestri genere in vrbanum habitum transire. Didymus delectari hominis vrina, & maxime ouilla. Cultus.

Didymus inseri ait, in suum genus, in albam, & nigram, & viceuersa, & in malum, & mespilum, & punicam. Diophanes in salicem. Tarentinus vitem recipere ait, & super ipsam arborem vitis sarmenta insita vuas producere, quæ imum fundum myrti baccas habebit. Myrtus punicam ferre visa est: quia maxime myrtus punica delectatur, vnde si punica in myrtum inseratur, aut vicissim myrtus in punicam, multo maiorem afferet fructum. Insitio.

Quomodo myrtus sine interno nucleo fiat, docet Theophrastus. Si feruẽti aqua rigetur, in tantum melioreſcit, vt sine nucleo reddatur. Deprehensum id esse fortuito, cùm myrtus iuxta balneum staret neglecta: ab hac enim vacua nucleo reddita semina petentes ferebant, atq; ita genus huiusmodi Athenis esse inceperat. Alium quoq; demonstrat modũ: spurcitias pellium congerere, vrinãq; adhibere, cùm germina prosiluerint, præcipiunt: quasi fructus ita reddi sine interiori nucleo possit. Id enim genus stercorandi ex syluestri in vrbanum genus immutat. Didymus à Theophrasto: Baccas sine internis nucleolis creabit crebro aquæ tepentis imbre rigata. Lætiore coma virebit, vberioremque fructum pariet, si comes rosa coniungatur. Et cum myrto consortium iniens rosa fructuosior emicabit. Ars.

Theophrastus, Androtionis authoritate, nec medullã habere, nec vllo modo sub terra infestari, tradit. A gelu facillime lædi, imbecilla & gracilis cum sit, ipsiusq; rami tenues, tenellique, totaque arbor minus calida. Morbi & remedia.

Conditura. Cato docet, Virgas myrteas si voles cum baccis seruare, cum foliis inter se alligato, fasciculos facito, eos in amurcam demittito, superstet amurca facito, sed ea, quæ dimissurus eris, sumito paulo acerbiora. Vas quo condideris oblinito planè. Didymus: Myrti baccas diutissime virentes seruant vase non picato, & diligenter operculato conditas. Alij cum eius ramulis reponere malunt. Aristoteles quærit, Cur fructus myrtorum nō conditarum magis, quàm folia defluant, conditarum autem, reseruatarumq; alga, vt fit, folia defluant, fructus adhæreant? An ita euenit non conditis, quoniam natura sancitum est, vt fructus peracta decoctione flaccescant, ac decidant, quæ quidem decoctio in repositis agi non potest, sed eatenus tantum efficitur, vt algæ vapor prohibeat, ne humor fructus immutetur: folia contra cùm siccent decidunt: algæ autem, vt salsa, exiccandi vim habent. ergo non idem foliis accidit arbori adhærentibus, & conditis, modo quo dictum est.

Materies. Virgilius de eius materie,

At myrtus validis hastilibus.

Claudianus,

Et pastoralem præfixa cuspide myrtum
Gerit.

De vua spina. CAP. XXX.

HABETUR frutex pomariis frequens, topiario operi accōmodatus, veteribus, vt spero, indictus. Quia ciborum condimentis omphacij modo expetitur, nec non mulieribus vtero gerentibus, nobis non erit silentio prætereundus.

Nomen. Cùm nomen Grecum, vel Latinum quo appellemus, non subueniat, vulgari, & omnibus vsitato contenti erimus. Vuam spinam, vel crispam nominant ab acinis, quos affert vuæ modo effigiatis, & à spinis, quibus frutex toto suo occursu horret: vel crispum à foliis apij modo crispantibus.

Forma. Fruticosi nanq; generis arbuscula est, ramulis crebris, vietis, crebrisq; horrētibus spinis, aculei mucrone sæuientibus. Foliis circinatæ rotunditatis, æmula facie apium, vel oxyacantham exprimentibus. Flore ex herbido candicante. Granis primo viridibus, acerbisq;, mox flauescētibus, dulcibusq;, & pellucidis, à pediculo ad vmbilicum striatis, non racematim, sed baccarum more dependentibus. Veris initio pubet, dein flores, nec diu pòst vuas aciditate astringentes affert.

Genera. Duorum est generum, satiua altera, syluestris altera, quæ baccas pilosas fructis, & vepribus affert.

Cœlum. Temperato viuit cœlo.

Solum. Solo tenui, soluto, & pingui.

Satio. Seritur semine, sed rectius ramulis ad radicem crebrius fruticantibus.

De ma-

De malo punico. Cap. XXXI.

DEMOCRITVS, aliíq; Agriculturę scriptores malum punicum inter nuces, non inter mala reponendum censent, cùm foris duro tegatur cortice, intus verò habeat, quod esui sit, ea Gręci ἀκρόδρυα vocant. Plinius verò inter mala, inquiens: Mala appellamus, quamquam diuersi generis, persica, & granata. Nos in hoc loco reposuimus, rati omnibus satisfactum iri, nam & à malis vltimum est, nucum verò primum. Varro ex malo punico cibum apes solum capere scripsit. Africanus affirmat punicæ ramos serpentes arcere, quapropter in locis amœnis tutaminis gratia deponi consueuere. Plinius etiam in manibus ramos punicorum serpentes fugare scripsit. Quod mihi ridiculum admodum videtur, cùm cuiusque arboris rami in manibus gestati serpentes fugent, neque vnquam serpentes peiores me vidisse memini, quàm sub vmbra, & punicarum cespitibus. Sed ad Poetarum commenta veniamus.

Mercurio punicæ fructum antiquitas dicauit, nam veluti in eo quamplurimæ latebræ sunt, ita in oratione, quam Mercurio ascripserunt, vt apud Græcos eruditus Clemens Alexandrinus prodit. *Fabulæ de malo punico.* Apollonius verò Tyaneus malum punicam in honorem Iunonis plantari dixit. Habetur etiam ex Græcorum fabulis satam primò in Cyprum malum punicam à Venere, nullam aliam ob causam reor, nisi ob eius pulchritudinem. Insuper Hereum templum in Eubœa memorabile fuisse Iunonis simulachro ex ebore, & auro facto, Polycleti opere, cuius manuum altera malum punicum, altera sceptrum gestaret. Cur verò malum punicũ gestaret, Pausanias secretius esse dicit, quàm vt alicuius sermone possit explicari. Ideoque prætermittendum. Darius Xerxis pater, cùm malum punicum haberet præ manibus, à quodam interrogatus, cuiús nam rei tantum numerum desideraret, quanta granorum illorum esset multitudo? Respondit tot Zopyros, erat enim hic vir probus. Sed Herodotus Darium ab Artabano de eo percontatum tradit respondisse se optare tot Magabizos potius, quàm Græciam subditam. Fuit & punicum maxime laudatũ in sacris Hebræorum cerimoniis. Sacerdos enim tabernaculum ingressurus vestem gerebat, à cuius ambitu alternatim, mala punica, & tintinnabula pendebant, nõ sine mystica ratione, vt à sacris interpretibus edocemur. Quemadmodum extimus cortex plura continet grana, sic fides vna innumeros populos sacræ ecclesiæ conseruat. Alij dicunt hoc malũ concordiam significare. Ferunt etiam Milonem Crotoniatem inter egregia suæ fortitudinis facinora malum punicum manu ita continuisse, vt nullis conatibus inde eripi permiserit, & quod mirum, pomum ipsum premendo non collidebat. Proserpinam à Plutone raptam Ceres diu perquisiuit, tandem resciuit, & à Ioue impetrauit, vt sibi communis filia restitueretur, hac lege si nihil apud inferos degustasset: sed inuentum est, eam tria mali punici grana comedisse. Ouidius in Fastis,

Rapta tribus, dixit, soluit ieiunia granis
Punica, quæ lento cortice poma legant.

Alibi ſeptem fuiſſe cecinit.

——— *Et cultis dum ſimplex errat in hortis,*
Puniceum curua decerpſerat arbore pomum,
Sumptaq; pallenti ſeptem de cortice grana
Preſſerat ore ſuo.

Sed poſt multas matris querelas indultum eſt, vt ſex menſes apud illam maneret, totidemque cum Plutone. Sed id non ſine myſtagogica ratione. Proſerpina enim luna eſt, quæ ſex menſibus creſcit, totidem decreſcit, videlicet, vt per menſes quindecim diebus creſcens apud ſuperos, quindecim aliis deficiens apud inferos videatur. Sed de punicę ortu Arnobius fabulam cōtexit: In Phrygiæ finibus ingens ſaxum fuit Agdus dictum, ex quo Deucalion & Pyrrha ex Themidis præcepto ad humanum genus renouandum poſt diluuium lapides ſumpſerunt, ex quorum iactu deûm mater effecta fuit, quam in Agdo obdormientem Iuppiter inceſtis cupiditatibus appetiit: diu obluctatus, cùm quod optauerat, obtinere nequiſſet, ſperma in lapidem fudit, ex quo Agdeſtis natus fuit, qui ſua immani efferitate, cùm nec deos, nec homines timeret, à diis de eius temeritate imminuenda conſtitutum eſt, vt Liber in eum animaduerteret, cui cùm merum potui Liber appoſuiſſet, grauiſſimoque ſomno oppreſſus eſſet, Liber ſetis complicatis laqueo plantas nexuit ex vna parte, ex alia teſtes cum pene, qui ſomno ſolutus extenſis pedibus membrum virile ſibi amputauit, cuius cruore mali punici arbor cum ſuis pomis nata eſt: quæ cum Nana legiſſet, ac in ſinu repoſuiſſet, Atym concepit.

Nomen. Græcis ῥοιά, & ῥοά dicitur. Hippocrati, & Nicandro σίδη. Menandro, Athenæo authore, ῥοίδια. diminitiuum autem eſt ῥοίδιον, veluti puniculum dicas. Bæti σίδην vocant, nomenq; ſibi vendicauit ex Side eorũ loco, qui frequentiſſimam hanc habet plantam. Idemque ex Agatharchidis authoritate declarat, quòd inter Athenienſes & Bætios orta contentione de Sida regione, Epaminundas protinus ex dextra conditum depromens punicum, ſciſcitatus ſit, quonam modo malum hoc vocatis? qui Rhoan reſponderunt. ſed nos, inquit ſidam vocamus, & ita Athenienſes victi memorantur. Latinis malum punicum dicitur, quòd è Pœnorum regione primum in orbem noſtrum ſit tranſlatum, ob id Plinius, E Carthagine nomen ſibi vendicant, creſcunt enim ibi laudatiſſima. Aliquãdo & punica Columella mala granata vocat, & granata. Sic etiam Plinius, quod numeroſis intus acinorum granis infarctum ſit. Eſt & vna pars Bęticæ regionis in Hiſpania, quę ab eorum copia Granata appellata eſt. Itali *Melo granato* vocant.

Forma. Punicæ deſcriptionem membratim diſcerptam à Theophraſto in vnũ colligemus. Exurgit punica haud adeò procero caudice, ſed breui, & cōtorto. Medulla ligni carnoſa. Fruticoſa eſt, ſuæque exilitatis cauſa multiplici caule diffuſa relinquenda. Ramoſa, ſuperiore coma multo fuſiore. Folio anguſto, euonimi arbori ſimili, quemadmodũ & magnitudo, nitidiq; viroris. Flore cōtra quàm

cæteris arboribus puniceo, excipiendo amygdalarum genus quoddam, quod subrubicundum florem sustinet: qui creber, copiosusq; erumpit, amplitudinemq; sui pomi, quadamtenus æmulatur, is in fructum incumbit, qui subtus attollens se colligit, & ambitu congruo sinuatur, calatiq; effigie. Pomo quod corio, prætenuiq; membrana tegitur, numerosis intus acinorum granis infarcto, qui constant cute, & humore, vel succo vinoso, acidoq;, modo nuclei paliuri. Acini principium annexus proprium habere videntur, euidentissimumq;: vnde expresse discernitur. Germinat latere, & cacumine. Germinatio, quæ ad ortum Arcturi post vernum æquinoctium fieri solet, & si vrbanis omnibus communis, peculiaris est tamen punicæ. Anniculo fructificat surculo, quamquam suo caudice fructificasse nonnunquam prodigiose fertur. Quod remotius à ratione videtur, cùm ex crassioribus brachiis, aut ex caudice fructus erumpat: sed caudex, & rami non differunt, nisi materiæ crassitudine propter ætatem, edito enim ramo ex parte noua, & iam via facta, facile per iam institutas laxitates subit ad fructum succus: facile germinat, quia viribus valet, alimentoq; abundat. Nec est ad germinandum solùm propensa, sed ad supergerminandum, nam secundo turget, etiam inchoata fructus ostentatione, qui non solum prioribus specie cedunt, sed fructificandi impetus ad perfectionem vsq; non peruenit. Cuius causa est, quia facillime afficitur. Cytini eius serius exeunt, quia operosiores sunt, cum sint corpulenti. Parum sua vicinia arbores lædit, verasq; obtinet innocentiæ conditiones, cùm non numerosa radice nitatur, & modico leuiq; egeat nutrimento, & breuis vitæ sit, cùm citò senescat. Auctu facilis, quia natura humidiore, solutioreq; constat. Breuis est vitæ, ratione fœcunditatis, ac concretionis raritate, quippe partium laxitas obnoxiam reddit externis impressionibus, fœcunditas autem exhaurit vitæ fundamenta, cùm robore careat, quod sibi, & fœtui sufficiat. Et acidæ punicæ non ita, vt dulces putrescunt, & magis quæ nucleo carent interiori. Et si senescit putrescitq;, velocius arbor suo latere germinat. Breuibus innititur radicibus, & angustis, prolemq; suam sursum generat. Sed non solum propè stipitem, sed procul fœcundat noua sobole: quacunq; enim radix per summum solum graditur, illic germen formam stipitis induit, quò enim succus confluxerit, eò facile vi solis coit coquiturq;. Fisso caudice nō moritur. Plinius ex eo ita depingit: Punicæ arbor angusto folio comatur. Flos eius balaustium vocatum, & medicinis idoneus, & tingendis vestibus, quarum color inde nomen accepit. Pomi partus florere incipientis cytinus vocatur Græcis. Pomum membrana tegitur. Acini sub cortice intus. Angulosi soli, structura eorum, vt in fauis, communis. Corticis maior vsus ex acerbis ad perficienda coria. Et quia vulgus coria perficere maxime illo nouit, ob id malicorium appellant Græci. Germinat præter quàm vere, etiam Canis ortu, & Arcturi. Fert è lateribus ramorum, & cacuminibus. Decidentibus foliis poma tantum est aspici in matre. Breuissima eius vita, ex his breuior dulcibus, quàm acutis. Velociter

ſeneſcit, ſed è radicibus repullulat. Velox naſcitur, cito occidit, in trimatu ferre incipit, oſtendens & ante. E radicibus pullulat denſa ſoboles. Hæc Plinius. M. Varro ait: Quæ laxiora, ea & fœcundiora, vt malus punica propter mollitiem, ad creſcendum prona.

Genera.

Theophraſtus plura genera punicarum connumerat. Durum, & enucleatum: aliud inſuper genus, cuius acini glauci, aliud cuius viles. Item acidum, dulce, vinolentum, ſic & ſylueſtre. Eſt & genus punicæ, quod fructum perficere nequit, ſed ad florem vſq; eius generatio tantum prouenit. Plinius verò diuiſit & in genera, apyrinon vocando, cui lignoſus nucleus abeſt, ſed candidior ei natura, & blandiores ſunt acini, minuſque amari, diſtincti membranis. Nucleos habentium quinque ſpecies, dulcia, acria, miſta, acida, vinoſa. Samia, & Ægyptia diſtinguuntur erythrocomis, & leucocomis. Et alibi, Punici mali nouem genera, dulcia, apyrina alio nomine appellantur; paruum nucleum habentia acida. Eſt & ſylueſtre punicum à ſimilitudine appellatum. Dioſcorides tres ſpecies appoſuit, acida, dulcia, vinoſa. Nos ex his ita diſtinguemus: Punica in duo primum genera diuidemus, ſylueſtre & vrbanum. Syluestri generi accõmodabimus, quæ fructum vſq; ad florem producunt. Vrbanum in duo genera diuidemus, alterum ἀπύρηνον Græcè dictum, quod priſci medici dulce granatum vocarunt. Sed nos Græcam etymologiam ſequentes, ἀπύρηνον, vt Dioſcorides explanat, cui lignoſus nucleus abeſt. Seneca, Non cui nulla nucleorum durities ſit, ſed cui minima. Nucleos habentium ſpecies quinque. Dulcia, acida, acria, miſta, vinoſa.

Cœlum.

Florentinus feruente cœlo gaudere retulit. Palladius regionem illi aptam eſſe, quæ calida ſit, memoriæ mandauit. Ob id frigidis regionibus, vt in Germania Flandriaq;, minime viſuntur.

Solum.

Florentinus loca illi minime aquoſa conuenire dixit. Apuleius aridioribus locis vehementer vberes prouenire experimento didicit. Palladius ſolum cretoſum, & macilentum amare, ſed in pingui etiam prouenire ſcripſit. Plinius in montibus non temere videri, atque in Africa Carthagine laudatiſſimas. Theophraſtus in Tmolo Olympoq; Myſio copioſiſſimas, & in Ponto amplę opacitatis haberi. Athenęus Sidam Bœtiæ regionem frequentiſſimam hanc plantam habere ſcripſit. Imò & loca ſunt, quæ eorum priuatam naturam conuertunt. Refert Theophraſtus, Si ſata punica fuerit acida, in Ægypto in dulcem, & vinolentam conuertitur. In Cilicia verò circa Solos iuxta Pinarum amnem, vbi cum Dario conflixit Alexander, præter ſuauitatem naſcuntur ſine ligno interiori, & viſenda acinorum ſpecie. Quanquam aliubi punicum acidum edere dulce, vel dulce acidum, oſtentum aruſpices exiſtimauerint. Sed punica cur mutetur, in cauſa eſt ſua raritas, & imbecillitas, quæ nanq; huiuſmodi ſunt natura, obnoxia ſunt mutationi. Cur verò ſapor illius peculiaris in Lycia excellit, cauſa eſt amnis vicinitas, ac illius aquæ qualitas. Eſt enim punica aquarum præauida; & rigatione fit dulcior, imò ex profluentis

amnis

amnis rigatione magnitudinem acquirere, & ex acida in dulcem mutari, mirum esse non debet. Nos arenosis pinguibus locis lætas prouenire conspeximus, quales Africæ esse retulerunt. Consurgunt enim lapidosis locis: sed humidis etsi magna quidem poma producantur, insipida tamen, vel maxime acida, & parum durabilia sunt. Conuenienti solo vnumquemque situm suffecerunt, montes, colles, plana, & valles.

Satio.

Theophrastus, punica semine sata omnino degenerare contendit, & ex acinis glaucis vilia, & ex enucleatis dura, & plerumque acida oriri, nisi in Ægypto, & Cilicia, vt diximus. Sunt qui dicant ex satis seminibus, paucas nasci, & natas tarde crescere, & fructus inutiles, & insipidos ferre, & non nisi insitione meliores euadere. Nos tamen in Stabiarum seminariis, humidis in locis minimè vilia enata granata conspeximus. Palladius viuiradice seri locis temperatis Martio mense, vel Aprili, calidis, & siccis Nouembri asserit. Plinius in satione radices inflexas poni melius esse docet, arboremque ipsam ita locari, vt media sit totius scrobis, necessarium est. Florentinus seri iubet comite scylla. Theophrastus crebras esse serendas, non plus, quàm nouem pedes distantes præcipit. Ratio est, quia opacitatis amatrices sunt, earumque fructus sicci, & nucleosi sunt, quippe si plusculum solis experiantur, tantundem acerbitatis accipiunt, quantum soles excessere. Ideoq; propter earum infirmitatem mutuis opacationibus vmbram cõsequi necesse habent, vt à nimio frigore, æstúve se defendant. Vnde facillima, & innocentissima cunctis est punica, nec arbores vicinas fatigat, tum quia breuioribus constat radicibus, adeo, vt nullus radicum decursus, nullus complexus, rixaq́ue improbus infestet, neq; intolerabili egeat pabulo, tum quia cito senectam experitur, nec diu queat molesta esse. Ab eo Plinius: Quidam punicas densiores seri iusserunt in pedibus tamen nouenis. Sed Empedocles (vt refert Plutarchus in symposiacis) punicam malum ὀψιγενήτην dixit, quòd scilicet sub autumni exitum calore eneruato, hęc arbor suum excoquit fructum. Imbecillum enim, & tenuem humorem sol non sinit coire, nisi arbor incipiat frigidior fieri, ob id Theophrastus hanc arborem in vmbra rectius, & celerius fructum maturare dixerit. Democritus testatur punicam, & myrtum mutua consuetudine mirum in modum oblectari, quòd si inter se consortio iungantur, fertiliores reddit: radices quoque si non longo distent interuallo mutuo complexu exhilarari. Aristoteles ait punicas inter oleas plantatas prohibere ne decidant, & maturentur. Palo seri Plinius punica monstrat laxato prius palis meatu. Sed in taleas sectos ramos plantari locis humidis, & rigatis Cassianus docet ex Quintiliis. Palladius autem, Quamuis, ait, multis generibus seratur, melius tamen ramus eius cubitalis incisus manubrii crassitudine, & capite vtroque acuta falce leuigatus, scrobi veluti obliquus immergitur: prius tamen porcino stercore, & in capite, & in parte, quæ ima est, oblinatur, vel in crudo solo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius

prouenient, ſi ponendus ramus gemmata iam matre ſumatur. Nos has taleas decidimus, quas diu fœcundas conſpeximus, ſi malleo adigitur, pars ea, quæ terræ adigitur, acuatur, vt facilius ad inferiora deſcendat, & quatuor digitis ſuperemineat. Melius tamen prouenient, ſi ſcrobem paſtino aperiemus, ac ipſi apte collocabimus: habeat pars ima à matre aliquid, ac circumcirca optime calcetur terra, caput taleæ in nodum finiat, vnde ſpes futuri germinis. tempus huic aptum ver erit, eoq; modo optime proueniſſe conſpeximus. Prouenire ex virga etiam Theophraſtus prodidit, ſed ramo prius infixo foramen fiat, ratione ſuæ infirmitatis. Quidam in contrarium ſeri præcipiunt, ea ratione, vt ſubinde ſe valeat inclinare, nec in altum excreſcat, ne flores in altum erecti ſuſcipiant humorem, indeq; excidant. Palladius curandum eſſe ne inuerſa virgulta ponantur dicit: contra prædictum Theophraſti præceptum. Apud nos virga ſata etiam optime apprehendit.

Cultus. Inter cæteras, Theophraſto authore, punica maximè coli deſiderat, nam niſi cultus adhibeatur, ſylueſtris omnino redditur, & ſi neglecta degenerat, non ſolum cultu miteſcit, ſed etiam mutatur. Androtionis etiam authoritate, purgatione maxime indigere, nec medullam habere, nec vllo morbo ſub terra infeſtari, ſed cùm arbor vetuſta eſt, ramos cædere, & truncum deinde colere, tanquam denuo ſatum oportere. Præterea frequentium aquarum copiam deſiderat. Palladius credit acidum fieri ſi rigetur aſſidue, nam ſiccitas in eo & ſuauitatem præſtat, & copiam, cuius tamen nimietati aliquid debet humoris apponi. Circumfodi autumno debet, & tempore verno. Plinius ait punicas præcipuè riguis ali.

Inſitio. Punicam, & quæ ea ſicciores ſunt, protinus à ſectione inſerere iubet Theophraſtus. Ex quo Varro: In malo punica, & ſi qua etiam horum natura aridiora, continuo poſtquam deſecata fuerit, inſeri debet. Punicam, Plinius ait, quamquam aliàs ſicca ſit, recraſtinare minime vtile. Florentinus verò diuerſo à cæteris arboribus modo inſeri docet. Caudicem eligi præcipit flexilem, qui poſſit vſq; ad terram deduci, ipſumq; ſub corticem inſeri, deinde vinculis diſtringi, & obrui, ne poſſit in ſuam ſedem reſilire, ſic vt inſita pars ſupereminеat, demum amurca ſuffundi. Eſt & aliud ſcitu non indignum. Punicæ ſurculus iam oculis gemmaſcens accipi debet, in aliis prius, quàm germinet. Lætatur hæc myrti coniugio, vt refert Didymus, ideo inſita myrto punica, aut contrà myrtus punicæ, multo plurima poma largietur. Item ſalici inſeritur. Recipit etiam citrium, vt idem teſtatur. Punicam variis gaudere adulteriis Diophanes retulit, inſeri in ſalicem, & pyrum recipere. Plinius omnis generis arbori inſeri poſſe punicam autumat. Palladius verò ex Martialis relatione inſeri poſſe affirmat ramorum connexione, vt medulla vtriuſq; diuiſa ſe iungat: in ſe tamen inſeri poteſt, circa Apriles calendas, menſe Martio vltimo, ſed ſecto trunco ſurculus recentiſſimus ſtatim debet inſeri, ne mora exiguum, qui ineſt, ſiccet humorem. Ad Paſiphilum verò,

Punica

Punica non alios vnquam dignata sapores
Mala, nec externis associata comis.
Ipsa suas augent mutato semine gemmas,
Et sibi cognato picta rubore placent.

Nostrates agricolæ fisso trunco Februario inserunt, emplastrant verò Maio, sed difficillime omni modo comprehendit, nec recipit, nec aliis inseritur. vanitatis potius Græcos redarguerem, quàm laudarem, cùm punicam variis gaudere adulteriis dixerint.

Punicarum mutationes culturæ ratione exultant. Vt ex acidis amarísve in dulces transeant, docet Aristoteles libro de plantis. Mala granata stercore porcino radicibus iniecto, ac frigida aqua dulci rigata, melioreſcunt, & dulcia fiunt. Ex quo Theophrastus eius discipulus, Earum radicibus ingeratur vrina, vel pellium fæces, non tamen multum. Earum enim radices remorderi desiderant, idque diutius, vt in amygdalis tertio quoque anno diximus, nam radices punicæ plus temporis persistunt. Ratio, qua fructus permutatur, est, cùm alimentum magis percoquitur: tunc verò alimentum percoquitur, cùm radix qualitatem quandam cepit, sic mutato principio, totius naturæ mutatio sequitur. Alimentum immutat, si diutius sequetur. Sed in Ægypto, & Cilicia totarum arborum permutatio fit & sponte, vnde effectio, & vis illa naturæ agri tribuenda est: sed si non arbor tota mutetur, ex alimento & habitudine causa petenda est. Theophrastus granata dulciora molliora'q; aquationem facere docet, nam acerbitas, atq; duricia, tale auxilium desiderat. Sed peculiaris in primis mollities, quæ radicibus exhibetur, apparet, stercus enim suillum, vel quod vim proximam illi obtinet, radicibus punicarum superiniectum dulcorat succum, quin etiam copia, & frigiditate aquæ mutationem afferri aliquam dicitur. Paxamus radices arboris circumfodi iubet, & stercus suillum iniici, ac superiniecta terra hominis vrina irrigari. Columella, si punica acidum, aut minus dulcem fructum ferat, hoc modo emendari iubet. Stercore suillo, & humano, & lotio humano veteri radices rigato, ea res & fœcundas arbores reddet, & primitiuis annis fructum vinosum, postea verò & dulcem, & apyrenum faciet: Ipse verò exiguum admodum laseris vino diluit, & ita cacumina summa arboris obleuit, ea res emendauit acorem malorum. Ex quo Plinius: Si mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent, eo anno vinolenta, proximo dulcia futura. Alii vrina hominis aqua mista riganda censent quater anno singulis amphoris, aut cacumina spargi vino lasere diluto. Ex quibus Palladius: Si acida nascatur, modicum laser cum vino tritum per summa arboris cacumina oportet infundi vel ablaqueatis radicibus tedæ clauus infigi. Alii algam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli stercus miscent asininum, atque porcinum. Sed quomodo magnitudo pomorum arte possit comparari, docet Theophrastus: Cytini, vbi formati sunt, in pertusam

Ars.

eos transmittunt ollam, deorsum absque noxa deflexo ramo, terra obruunt, eoq; modo in miram crescunt magnitudinem. Ratio est, quia defendit eos olla ab iniuria caloris populantis. Item à terra nonnihil suppeditatur humoris, vnde fiat accessio magnitudinis ex alimento. Arbor enim fructui non præproperum distribuit alimentum, quare acini non euadunt maiores aliis, qui nulla terra obruti adolescunt, sed eis crassius corium fit. Succus proprius in tantum naturali conficitur, & excoquitur: iccirco sapor malorum dilutior, ac deterior, cortex autem extrinsecum recipit alimentum, vtpote, qui minus alimentum conficiat. Quod Palladius ex Martiali recitat. Locis calidis, Maio mense, mala punica florere incipiunt. Ramus ergo cum flore, si obruto circa arborem fictili vase claudatur, & ne resiliat ligetur ad palum, pro vasculi magnitudine pomum reddit autumno. Itemque Martio mense miræ magnitudinis poma fieri, si olla fictilis obruatur circa arborem punici, & in ea ramus, cum flore claudatur, ne resiliat ligatus ad palum. Tunc cooperta olla, contra aquæ muniatur incursus. Autumno patefacta, suæ magnitudinis poma redhibebit. Etiam Iunio mense fieri potest. Nos tutius, & melius id facere consueuimus. Accipimus vetus lætamen, cui æquales adiicimus partes suilli stercoris, ac vini fæcium, itemque ordeaceum furfurem, locoque ab aquis tuto commixta seruamus per annum, singulis quoque mensibus remiscendo, his demum acetum adiicimus, ac in vnguenti formam reddimus, & Nouembri, vel Octobri mensibus radicum partes punicæ disco operimus, ac misturam circum accommodamus, inde terram inducimus. Sic suo tempore miræ magnitudinis poma euadunt, & singulis quoque annis idem faciendo, maiora semper producemus. Quomodo varios punica fructus ferat demonstrat Theophrastus. Malleo castigant virgarum duriciem, vt contusis partibus facilius admittantur ad vnionem, mox arctissime colligatas pangunt. Tunc arbor vna, ex compositarum virgarum coitu exurgit, sed vniuscuiusque pars sibi facit, & suum ius tuetur, & suum quemque succum trahunt, & coquunt, nec aliud inter se commune habent, quàm mutuum illum complexum, coalitumque. Sed vt acini sine nucleis nascantur, superius ex Theophrasto vidimus nucleorum duritiem aquatione tolli. Sed sine nucleis Africanus nasci promittit, si dempta, vt in vite, medulla, fissum surculum obrues, & dum comprehenderit, recidas, quod emerserit. Democritus ramuli medullam auriscalpio eradit alte, quantum fieri possit sarmento non fisso, & laseris cyrenaici succum aqua dissolutum ad sapæ spissitudinem coctum infundit, & erecta sarmenta ad ridicas illigat, ne succus effluere possit, singulis deinde hebdomadibus succum eundem sarmento infundit, donec germen emittat. Rubra fieri mala Diophanes scriptum reliquit, si ex lixiuio balneorum arboris radices rigentur. Sed Didymus aquam cum lixiuio permisceri iubet. Candida in punicis grana fieri pollicetur Palladius, Martialis authoritate, si argillæ, & cretæ

quartam partem gypsi misceas, & toto triennio hoc genus terræ radicibus eius adiungas. Vt dicere possis, quot grana punicum habeat: Acinos granati totidem numero in singulis affirma, & si magnitudo variat, modo ex eadem arbore legantur. Nam quod plures, aut pauciores acinos habeat, id ex magnitudine mali non euenit, inde enim est, quod acini maiores, aut minores existant. Sed tam insigne mendacium ferre nequeo, cum magnum paruum centum, ne dum decem acinis vincat. Vt ex vno acino punicum facias: In syluis vbi corni proprius natalis locus, earum viuaciorem eligas, vltimo Nouembri per medium seca, & cera circunda plagam, & à trunci parte illa, per quam surculus descensurus est, post decem circiter dies amoue ceram, & finde truncum, & imprime fissuræ punicæ surculum, vtere agricolationis arte, vt optime apprehendat, ostendet opportuno tempore fructum vnum acinum continentem.

Morbi & remedia.

Theophrasti testimonio punicæ ante maturitatem flores, & fructus facile labuntur. Ratio est, quia debili pediculo pendent, facile iacturam patiuntur, cum enim cœlestes imbres decidunt in cytinos, eos subeuntes humectant, ideoque facilè dilabuntur. Contra hæc ars parat præsidia. Non concedunt arbores elatiores fieri, sed breues ac subductas, sic imbecillitate exilium ramorum nutant cytini, ita vt os auersum à cœlo non excipiat humores. Par quoq; eorum consilium, qui virgas depangi iubent, vt ob tenuitatem subrectos nequeant cytinos sustinere. Ex quo Plinius: Punica roribus nimiis, & pruinis flores amittit, qua de causa inflectunt ramos eius, ne subrecti humorem infestum excipiant, atque contineant. Palladius: Si florem punica non continet, vrinam veterem cum pari mensura aquæ temperabis, & per annum radicibus infundes, vni arbori amphora ingesta sufficiet. Vel amurcam mittes insulsam, vel algam radicibus iunges, & bis rigabis in mense. Vel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere, vel corio anguis inuoluere. Theophrastus ait, punica quæ dulcia sunt, celerius putrescere: etenim succus eorum imbecillior est, & mutationem facilius recipit. Plinius: Vermiculationem poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt. Palladius: Si vermibus laborant, tanges radices felle bubulo, & continuo morientur, aut clauo æneo si vermes eorum punges, difficile nascentur, vel asini vrina stercori admista porcino vermibus obuiabit. Ne punica dehiscant: Africanus in excauatos scrobes cum pangerentur silices ingerebat. Si arbor prius plantata fuerit, scyllam iuxta plantabat, quippe cæca quadam naturarum discordia, nec dissilire mala, nec rupta fatiscere patiuntur. Similiter nec dehiscét, si secundum caput plantata fuerit. Columella: Mala punica ne rumpantur in arbore, remedio sunt lapides tres, si cum seres arborem ad radicem ipsam collocaueris. At si arborem iam satam habueris, scyllam secundum arboris radices serito. Alio modo, cùm iam matura mala fuerint, antequam r petiolos quibus pendent intorqueto, eoq; modo seruabũtur, etiã

Plinius ait: Quidam punicis malis ſubſtrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. Palladius, Si crepant mala, lapidem in media arboris radice ſupponas, vel ſquillam circa arborem ſeras. Et ſi dum pendent poma, tenacibus, ſicut in arbore habentur, intorſeris, in totum annum ſine corruptione ſeruabis. Sed qui in ſcrobe deponit, ſi tres lapillos in ipſa radice conſtituat, prouidebit, ne poma findantur. Copioſa in punica mala naſci Democritus aſſerit, ſi tithymali, & portulacæ ſucco bene commixto arboris truncus antequam germinet adlinatur. Læta, & fructuoſa reddi Palladius arbuſta dicit, ſi cinis cum lixiuio, circa punici truncum frequenter imponatur. Si fructus crudos creabit, Theophraſtus nimiam humoris vbertatem detrahendo eam caſtigat. Ab auibus non impeti Florentinus ſcribit, ſi cucurbita & rapum, quæ nullo antea humore maduerint, apponantur. Languentes arbuſculæ fuco in mari ſcaturiente recreantur, ſi parte ima caudex radice tenus inuoluatur, ex Florentini placitis. Et ſi punica ſinualida eſt, quia rara, non ob id laborat gelu, raritas enim facit, vt tranſmittat gelu, in ſolidis verò validius inhæret.

Cuſtodiura. Speciosum hoc pomum, & vtile, quomodo diuturnius cuſtodiatur incolume, tum ob ipſius erga ægrotos facultatem, præſertim in extinguenda ſiti, tum ob alios mortalium vſus, non pauca excogitarunt, & adinuenerunt maiores noſtri præſidia, nos ea primum, quibus in arbore vegeta permaneant, mox quibus decerpta ſeruentur recitabimus. Beritius hoc modo in ſua parente hærere patitur: Arente floſculo ſingillatim inuoluta mala funiculis obſtringunt, ne tumeſcentia dehiſcant in rimas: ſic tamen munita relinquūt. Poteſt & hoc in aliis malis obſeruari. Alii in ſingulis fictilibus ollulis ſingula collocāt, & diligenter opertas ita ſtabiliunt, ne vel caudicis occurſu, vel mutuo eorum colliſu poſſint confringi, ita & vberius, & adultis ſemper potientur. M. Varro: Punica immatura cum hærent in ſua virga ſi dimiſeris in ollam ſine fundo, eamque ſi conieceris in terram, & obteres circum ramum, ſic ne extrinſecus ſpiritus efflet, non modo integra eximi dicit, ſed etiam maiora, quàm in arbore vnquam pependerint. Columella: Quidam pediculos punicorum, ſicuti ſunt, in arborem torquent, ne pluuiis mala rumpantur, & hiantia diſpereant, eaque ad maiores ramos religant, vt immota permaneant, deinde ſparteis reſtibus arborem cludunt, ne aut coruis aut cornicibus, aliisve auibus pomum laceretur. Nonnulli vaſcula fictilia dependentibus malis aptant, & illita luto paleato, arboribus hærere patiuntur. Alii fœno, vel culmo ſingula inuoluunt, & inſuper luto paleato craſſo linunt, atq; ita maioribus ramis alligant, ne vt dixi vento commoueantur. Sed hæc omnia ſereno cœlo adminiſtrari ſine rore debent, quæ tamen, aut facienda non ſunt, quia læduntur arbuſculæ, aut certe non continuis annis vſurpanda, præſertim cum liceat etiam detracta arboribus eadem innoxia cuſtodire. Granata autem lecta, quæ cuſtodire cupis ad hybernos vſus. Beritius: Poma leni manu, ne tactu

aſperiore vitientur, aut vulnus ſentiant, interlegi debent, nam ea putrilaginis originem afferunt, & incocta pice mergi, refrigerataque ſuſpendi. ſunt qui in ſcrobe querna, ſuffuſo prius aceto, compoſita obruant. Alij integra in feruente aqua marina, vel muria demergunt, vt combibant, dein ſole reſiccant, & loco ſuſpendunt frigido, & cùm vti volunt, aqua dulci pridie macerant. Longo cuſtodiuntur tempore, ſi in feruentem aquam intingantur, & protinus erepta in arena ſicca componantur, aut tritici cumulo in vmbra, dum rugas contraxerint, recondantur. M. Varro mala punica demiſſis ſuis ſurculis in dolio arenæ iam decerpta, ac matura condit. Columella ita ſeruat: Sub tecto foſſulæ tripedaneæ ſicciſſimo loco fiunt, eoque cùm aliquantum terrę minutæ repoſitum eſt, infiguntur ſambuci ramuli. Deinde ſereno cœlo granata leguntur cum ſuis pediculis, & ſambuco inſeruntur, quoniam ſambucus tam apertam & laxam medullam habet, vt facile malorum pediculos recipiat, ſed cauere oportebit, ne minus quatuor digitis à terra abſint, & ne inter ſe poma contingant, tum factæ ſcrobi operculum imponitur, & paleato luto circumlinitur, eaque humo, quæ fuerat egeſta ſuperaggeratur. Hoc idem in dolio fieri poteſt, ſiue quis volet reſolutam terram vſque ad dimidium vas elicere, ſeu, quod quidã malunt, fluuialem arenam, cæteraque eadem ratione peragere. Pœnus quidem Mago præcipit aquam marinã vehementer calefieri, & in ea mala granata, lino ſpartóve illigata paulum demitti, dum decolorentur, & exempta per triduum in ſole ſiccari, poſtea loco frigido ſuſpendi, & cum res exegerit, vna nocte, & poſtero die, vſque in eam horam, qua fuerit vtendum, aqua frigida dulci macerari. Sed idem auctor eſt, creta figulari bene ſubacta recentia mala craſſe illinire, & cùm argilla exaruit, frigido loco ſuſpendere. Mox cum exegerit vſus in aquam dimittere & cretam reſoluere. Hæc ratio tanquam recentiſſimum pomum cuſtodit. Idem iubet Mago in vrceo nouo fictili ſubſternere ſcobẽ populneam, vel iligneam, & ita diſponere, vt ſcobs inter ſe calcari poſſit. Deinde facto primo tabulato rurſus ſcobem ſubſternere, & ſimiliter mala diſponere, donec vrceus impleatur, qui cum fuerit repletus operculum imponere, & craſſo luto diligenter oblinire. Omne autem pomum, quod in vetuſtatem reponitur, cum pediculis ſuis legendum eſt, ſed, ſi ſine arboris noxa fieri poſſit, etiam cum ramulis, nam ea res plurimum ad perennitatem confert. Multi cum ramulis ſuis arbori detrahunt, & creta figulari cum diligẽter mala obruerunt, in ſole ſiccãt, deinde ſi quam rimã creta facit, luto linunt, & aſſiccata frigido loco ſuſpẽdunt. Plinius ex eo, Punica aqua marina feruẽte indurari, mox triduo ſole ſiccata, ita ne nocturno rore cõtingantur, ſuſpẽdi: cum libeat vti, aqua dulci perlui. M. Cato in doliis arenæ ſeruari iubet. Palladius ab his: Punica mala ſeruantur, ſi picatis pediculis ordinata ſuſpendas. Aliter, Lecta integra in aqua marina, vel muria feruente mergantur, vt combibant. Poſt triduum ſole ſiccentur, vt ſub dio nocte nõ maneant, poſt in loco frigido ſuſpendantur. Cùm volueris vti, aqua dulci pridie macerabis. feruntur hęc pomis recentibus æmu-

lari. Item ſi tactu inuicem ſeparata paleis obruantur. Item foſſa fit longa, & cortex eiuſdẽ magnitudinis paratur, cui mala acutis ſurculis ſuis affigũtur. Tũc inuerſus cortex ſupra foſſam ponitur, vt mala ſine terræ tactu ſubter pẽdentia ab humore defendant. Item ſi induantur argilla, & ea ſiccata loco frigido pendeãt. Item ſi ſeriola ſub dio obruatur, quæ habeat arenas vſq; ad mediũ, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis ſingulis, vel ſambuci virgulis, & ita ſeparata in arenis figantur, vt ipſa quatuor digitis emineãt ab arena. Hoc & ſub tecto in ſcrobe bipedanea fieri poteſt, & vtilius eſt ad ſeruandum ſi cum ramo longiore tollantur. Aliter: In ſeriola, cui ad mediũ aqua mittatur, ſuſpenduntur mala, ne humorem tangant, & ſeria clauditur, ne ventus irrumpat. Item in dolio intra ordeum ſic ordinantur, ne ſe inuicem tangant, & dolium deſuper operitur. Hęc de punicorum conditura maiores prodidere, quæ referre non piguit, & ſi eadem proferant, aut ſi alter ab altero aliquid immutat, ex diuerſa, quæ ſucceſſit, experientia deſcripſerunt, vt & lector ſibi melius conſulat.

De pinu. CAP. XXXII.

DIXIMVS de malis, de nucibus dicturi auſpicabimur à pinu, cùm & fructus omnes coni magnitudine ſuperet, & perpetuo vireat folio, cuius pròprius locus licet ſit in ſyluis, Theophraſtus tamen & Plinius inter vrbanas arbores recenſent, ſic etiam Virgilius:

Fraxinus in ſyluis pulcherrima, pinus in hortis.

Fabula de pinu.

Pitys (vt Græci fabulantur) puella fuit olim perquam illuſtris, quam vnicè Pan adamabat, hanc quoq; deperibat Boreas, puella vtriq; adducta potius Pani adhæſit, propterea zelotypia irritatus riualis Boreas, Pityn in ſaxa propulſans, neci dedit, cuius mortem tellus dolens, in eius nominis arborem cõmutauit, mutatoq; vitæ genere apud eos manſit. Pana virens coronat, lugetq; indignum facinus arbor collachrymans, quòd Boreas eam immeritam proteruo ſpiritu impulerit. Huius fabulæ inuolucro Poetę mirã arboris naturã innuunt, nam flet arbor, vbi Boream afflantem percipit. Cybelæ deorum matri pinum dicauit antiquitas, vnde pini nuces à Martiali Cybeles poma dicuntur:

Poma ſumus Cybeles. procul hinc diſcede viator,
Ne cadat in miſerum noſtra ruina caput.

Cybelæ iccirco ſacra propter Atym ab ea adamatum, atq; in hanc arborem transformatum. Fuit Atys ſpecioſus puer, qui ſacris magnæ matris præfuit, à ſuæ ciuitatis Rege perditè dilectus, qui cùm ab eo ſibi vim inferri intelligeret, in ſyluas ad Cybelem profugit. Rex autem inuento quum vim inferre conaretur, dea ſtupratoris verenda abſcidit, qui moriens, & facinus vlciſci cupiẽs, puero eadem perſcidit, quem quum ſub pinu ſemianimem iacentem Cybeles antiſtites inueniſſent, in templum deportarunt, nixiq; ſunt, verùm fruſtrà, reficere, mortuumq; ſepelierunt. Pinum arborem, ſub qua ille iacuerat, tutelæ ſuæ dea adſcripſit, ſed vt eius in perpetuum memoria remaneret, edixit deo-

rum mater, vt singulis annis defleretur, eiusque cultores castrarentur. Ouidius.

——— Mollesq́; ministri
Cædunt iactatis vilia membra comis.

Alii Atym cùm per mare Phrygium nauigaret, ad flumen Gallum vsq; peruenisse memorant, cuius potu ad insaniam versus, silice testes sibi amputarit. Iuuenalis,

Semiuir obscœno facies reuerenda minori,
Molli qui rupta secuit genitalia testa.

Sed Arnobius hãc fabulam aliter describit. Fuit Atys Nanæ Sangarii amnis natæ filius. Hæc autem illum hircino lacte enutriuit. Hunc deorum mater ardenter amauit, sed perditissimè Acdestis: quod Midas Rex sentiens, vt illum à nefanda coniunctione tutum faceret, filiam suam ei matrimonio destinauit, & ne quis nuptialia munia violaret, intra oppidum eos recludit, illudque muris, turribusque circummunit. Cybele Atys resciens fatum, ciuitatem ingreditur, turribusque spoliat, vnde postea turrita cognominata: sciebat enim non aliter inter mortales liberum quemquã esse, quamdiu matrimonii fœdere vinctus esset. Acdestes verò amore & ira æstuans propter puerũ à se alienatum, conuiuantibus furorem ingerit, vnde orta est inter eos non parua rixa. Postremo Atys sub pino arbore se proiiciens, genitalia sibi desecat, quæ in Acdestim iaculatur, & cum sanguine vitam efflat. Abscissa autem deûm mater veste inuoluit, & in terra recondidit: flos viola è sanguine nascitur, ex qua arbor redimitur, cœptumq; postea sacras pinos hoc flore velarier, ac coronarier. Acdestis enim Iouem deprecatus, vt Atys reuiuisceret, non obtinuit: tamen assecutus est ne putresceret, sed semper in virides comas cresceret, & minutissimis foliis. Ouidius in sua Metamorphosi,

Et succincta comas, hirsutaq́; vertice pinus,
Grata deûm matri, siquidem Cybeleius Atys
Exuit hac hominem, truncoq́; indurùit illo.

Ida mons Phrygiæ pinis refertissimus est, quamobrem matri magnæ attribuunt. Fraudi verò consecratam pinum Seruius ait, quòd eius poma per fraudem interimant. Panes, & Satyri è pino coronas factitatas gerunt. rationem affert Pharnutus, quod montanum quid, ac syluestre hæc habeat. Lucretius,

Et genus agricolum lare senticescere, cum Pan
Pinea semiferi capitis velamina quassans.

Propertius:

Et Arcadio pinus amata deo.

Plinius author est apud Isthmos pinea corona coronari victores. Miletus vrbs Cariæ vetustiore vocabulo Pityusa dicebatur, cuius incolæ φθεῖρες, quia pinnorum syluis abundauit, quarũ flores vel fructus φθεῖρες dicũtur: ab eadem pinu Pityodes, vel Pityusæ insulæ in mari Balearico. Lampsacus, Hellesponti

vrbs Troianis temporibus Laomedontea, & Pityuſa, & Homero Pityus dicebatur.

Nomen. Theophraſto πεύκη dicitur, cùm omne quod de πεύκη tractet, pino adàptari poſſit. Theodorus optime interpretatus pinum vertit. Bellonius, quia viros etiam acutiſſimos πεύκη, & πίτυς dictionum affinitas fefellit, litem dirimere geſtiens, πεύκην piceam vocat, πίτυν pinum, magiſque tenebras offundit. Idemque ſentit Leonicenus. Sed hi mea quidem ſententia Pliniũ ſecuti facile lapſi ſunt. Plinius πίτυν pinum vertit, nam πιτυοκάμπας Græcas, Latinè pinorũ erucas vertit, ac toto ſuo volumine πίτυν nunc pinum, nunc piceam indifferenter vertit. At quomodo Dioſcorides vocauerit, vix è paucis ipſius verbis elici poteſt. Theophraſto pini nuces στρόβιλοι dicuntur, ſic Pindaro. Galenus κῶνον commune facit pino, piceæ, & pinaſtro. Simeon Sethi κονάρεια vocat ſtrobilos. Mnaſitheus Athenienſis pinearum nucleos, & conos ὀστρακίδας vocat. Ab Hippocrate id totum κόκκαλος dicitur ex Athenæo. Latini pinum vocãt à pinnato foliorum cacumine, cuius lignoſos fructus frequenti nucamento in turbinatã effigiem compactiles, conos & ſtrobilos vocant. Itali *pino*.

Forma. Theophraſtus ita ſuam peucem depingit. Aſſurgit procero, & recto caudice, nodoſoque. Folio perpetuo, in extremitate pungenti. Medulla carnoſa, ſucco pingui, & reſinaceo. Quidã florere exiſtimant, alij minime, ſed nucamenta quædam proportione præciduis groſſis reſpondere. At Macedoniæ incolæ ne illas quidem florere arbitrantur. Eius germinatio intermiſſa, ter turgens, térve germina edens: ideo id genus arboris τρισαλίτους dicunt, quod ter inchoatum opus, intermiſſumq; repetat. Prima germinatio Februario ineunte, quãquam in monte Ida ſerius ac ferè idibus. Secunda menſe Martio, germinans ab extremo ſurculo, vſque ád proximum antecedentis, & quædã ſurſum, quædam in latera, circumquaq; emittunt, veluti geniculo facto ſurculo primi germinis, vt fieri prima germinatio ſolet. Tertia Aprili mẽſe diebus circiter quindecim interiectis, forte id diebus ſex, vel ſeptem abſoluitur, quò cum ventum ſit, non amplius in longitudinem, ſed in craſſitudinem incrementa vertuntur, & ſi omnium germinationes conſpicuæ ſunt, in pino maximè videntur, nam germina in verſus rectos porriguntur, ramiq; ex æquo conditi ſpectãtur. Conis adhuc pendentibus ſemina proſiliunt, vaſaque relinquunt inania. Semen nuceum eſt. Amentum profert, hyphear & ſtelis in ea naſcitur. Radice ſingulari, & prægrandi, & ad ima deſcendente, paruæ autem cõplures ab ea exeunt, ſed ab ea nulla ſoboles procreari poteſt. Vecte ſollicitatam quo transferretur, longiorem, quàm octo cubita radicem habere quidam vidiſſe retulit, quamquam non totam refoſſam, ſed abruptam. Radicibus abruptis numquam amplius repullulat, vt in Leſbo accidit incenſo nemore Pyrrheo. Auctu difficilis. Plinius, quæ ex Theophraſto: Pinus habet folium capillamenti modo prætenue, longumque, & mucrone aculeatum, perpetuo virens. Fructus grandiſſimus pineis nucibus, altiſſimeq; ſuſpenſus, intus exiles nucleos lacunatis includit to-

dit toris, veſtitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter ſemina collocãdi. Larix intermittit tripartito, & terna germina ædit, & ideo ter ſquamas cortici ſpargit, quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quum prægnantium rumpitur cortex. Eſt autem prima earum incipiente vere, circiter quindecim diebus. Iterum germinant tranſeunte Geminos Sole. Sic fit vt prima cacumina impelli ſecutis appareat, geniculato incremento. Tertia eſt earundem ad ſolſtitium breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus, clareque & tunc cernitur excreſcentium cacuminum articulatio. In maxima etiam admiratione pinus eſt, habet fructum matureſcentem, habet proximo anno ad maturitatem venturũ, ac deinde tertio, nec vlla arborum auidius ſe promit. Quo menſe ex ea nux decerpitur, eodem matureſcit alia, & ſic diſpenſatur, vt nullo non menſe matureſcat. Quæ ſe in arbore ipſa diuiſere, lamiæ vocantur, læduntque cæteras, niſi detrahantur. Nullo flore exhilaratur, natalesque pomorum recurſus annuos verſicolori nuntio promittit. Vſtis radicibus larix non repullulat, vt in Leſbo accidit incenſo nemore Pyrrheo. Præmonendos tamen lectores diximus Theodorum in Theophraſti verſione lapſum, nam vbi ipſe τεισλίπυς, Theodorus ter ſquamoſas vertit, quaſi τεισλέπρους, quum ter turgere Theophraſtus intelligi voluiſſet, cuius erroris cauſam Plinius præbuit. Præterea Plinius larici tribuit, quæ Theophraſtus pino, de vſtarum radicum repullulatione, & de germinatione.

Theophraſtus pinorũ alteram vrbanam, alteram ſylueſtrem dicit. De ſylueſtri in ſyluis diximus. Plinius vrbani generis alteram Tarẽtinam dicit, digitis fragili putamine, auiumq; expoſitam furto in arbore. Apud nox duo obſeruantur genera, ſylueſtris, & vrbani. Vrbani duo tantum, duro & molli diſcrimine. Durum contumaci tegmine occluditur, vt niſi lapidis ictu frangatur, veſci non poſſis. Alterum fructus affert adeo molles, vt digitorum compreſſu aperiantur. Vulgò *pigne molleſe*. Hoc genus à Plinio Tarentinum dicitur, & coni ramis affixi Solis ęſtu dehiſcẽtes, nucleos emittũt, qui & ab auibus deuorantur. *Genera.*

Theophraſtus frigida loca concupiſcere ſcripſit, montes, & loca aprica, opacis verò nullo modo, aut prauè exurgere. Mneſtoriſq; ſententia calidam eſſe, argumento, quod locis algentibus perdurare valeat, ſui caloris ratione, nec ſuper eam niues inſiſtant, ſed eas excutiat hyeme. Senſu etiam probari poſſe, quod pinguis, & acris, odorata ſit, & quæ facile ignem concipiat. Humidã quoque eſſe, argumento ex picis generatione tracto. Imò adeò frigoris amatrix, vt feruidis locis prouenire poſſe multis ſit dubium. *Cælum.*

In Latini agri montuoſis paſſim obuiam pinus retulit Theophraſtus. Apuleius arenoſis in locis. Palladius locum gracilem amare, & ſæpe maritimum ſcripſit. Inter montes, & ſaxa vaſtior, & procerior inuenitur. Ventoſis, & humidis arborum fiunt incrementa lætiora, ſed ſiue montes conſerere velis ſeu ſpatia quæcunque huic generi deputabis, quæ alteri vtilia eſſe non poſſunt. Ob id M. Varro in prędii finibus ſeri iubet, ne familiæ rixentur cũ vicinis, ac limites ex *Solum.*

litibus quærant iudicem, vt eius vxor habebat in Sabinis. Nos in sterilibus, & inutilibus locis passim serimus.

Satio. Id genus non nisi seminio nasci, vt omnes coniferę, prodidit Theophrastus, solamque nō degenerare satu. Didymus legi strobilos iubet Iunio antequam Etesiæ spirare cœperint, & dehiscentes tegumēto exiliant, & ab Octobri mense vsq; ad Ianuarium, vt amygdalus suis seri nucleis. Cato nuces pineas seri, vt cupressi, & ad eundem modum tanquam allium. Plinius nucleis septenis ferè in ollas perforatas additis. Tempore à kalendis Martii ad idus eiusdem. Palladius: siccis regionibus mense Octobri, vel Nouembri: frigidis & humectis Februario, vel Martio, seritur nucleis suis. Exarabis ergo loca diligenter, atq; purgabis, & frumenti more semen asperges, ac leui sarculo curabis operire, nec enim plusquā palmo debet abscondi. Defendenda est tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet si nucleos aqua triduum macerabis. Dicūt pineum fructū translatione mitescere. Sed plantas hoc modo procurāt, vt prius. Multa semina in calyculis terra & fimo repletis obruunt, quę vbi processerint, relicto eo quod solidius est, auferunt alia, vbi iustū cœperit incrementum, trimā plantam cum ipsis calyculis transferunt, quibus fractis in scrobe, indulgent radicibus largitatem. Terræ tamen equæ stercus admiscent, facientes straturā alterno ordine subinde crescente. Seruandum est tamen, vt radix eius quæ vna & directa est, vsq; ad summitatem suam possit integra, & illæsa transferri. Pinus benigna omnibus arboribus esse putatur. cùm enim singulari radice nitatur, circa se non fugit, eaq; alte descendit è profundo sibi hauriens alimētum, non defraudat superficiarias adsitarum arborum radices. Vnde patitur myrtos, & lauros prope satas bene habere, ex quo manifestatur radices maius incommodū afferre, quàm vmbræ. Plinius: Quibusdam satis vmbra, aut nutrix, aut nouerca est, pinorum quęcunque attigere, non dubie venenum est. necat & germina pinus, nocet & stillicidio. Palladius: Pinus prodesse videtur omnibus, quæ sub ea seruntur. Vbi semel sata est pinus transplantari non patitur, nam si quis fibrillas aliquas fregerit, exarescit. Vnde qui agris, vel pomariis serere cupiunt, vasculis primo, inde scrobibus confractos deponunt. Nos etsi maxima diligentia transplantare conati simus, raro comprehendit.

Insitio. Pinus, vt cæterę resiniferę omnes, alterius sobolem aspernātur, nam vt pingues picem, resinamq; illachrymant, diffissoque libro hiant, quasi de proprio lare saniem contrahant, quocirca aliis generibus immisceri recusant.

Cultus. Palladius expertus est nouellas arbores patationē promouere, vt quæ speraueras incrementa duplicentur. Omnes neglectam viuere, nec cultu indigere putarunt: tamen quæ campis seruntur, & coluntur, in vastam amplitudinem crescunt, & conos maiores, vberiores, & sapidiores proferūt. Crebri rami interlucandi sunt, & vt melius arbor increscat, & vt ordinata speciosior videatur.

Morbi & remedia. Pini morbus est, vt Idæi incolæ tradunt ex Theophrasto, vt teda fiat, tam parte

parte caudicis externa, quàm corde, id quod ex abundantia succi, & vbertate larga luxuriantis naturæ prouenit, isque morbus naturalis est: non enim vllo morbo afflictata, sed optimæ habitudinis causa emoritur. Radices enim crassescẽtes in tedá abeunt, quod euenit ex succi copia, ac nutritionis excessu, cùm alimentum, quia pinguedine obstructę sunt viæ, transmittere nequeant, sicuti animalia quædam, quæ supra modum crassescunt: cùm enim auram attrahere nequeãt, nec spirationis vsu frui possint, quoniam venarum oscula pinguedine sunt angustatæ, obductaq; suffocantur. Iccirco nõ inepte rustici de pino dicunt, pinum obesitate strangulari, omnia nanq; spirituum egent solutione, & meatuum libertate. Alibi verò: Cum tota radix abierit in tedam, pinum morituram. Ratio est, quia alimenti pars excocta, purissimaq; insidet, ex eo insessu pinguedo fit, quod verò ad cæteras partes superiores pertinere deberet fertur ad earum quæ super terram sunt alimentum, non per pingues partes, sed per alios meatus, non enim amplius suppeditabit ad alendum, occupatis aditibus, obsessisq; viis à pinguedine illa, interclusoq; sic spiritu, vt amplius commeare non possit, extinguitur. Aliis autẽ arboribus quibus nulla pinguedo, aut si inest non multa, id nõ euenturum. Plinius ab eo: Aliæ verò obesitate, vt omnia, quæ resinam ferunt, nimia pinguedine in tedá mutantur, & cum radices pinguescere cœpêre intereunt, vt animalia nimio adipe. Decacuminatione moritur, quod non sine ratione accidit, quia cũ humore nõ abundet, & meatu condatur rectissimo, & singulari radice inhæreat, vulnus infestat, facitq; vt frigus & ardor facilius subeat, prẹsertim cũ vndiq; inferatur, cùm meatuum rectitudine non pigrè ad radices deueniat. Plinius ab eo: Quibusdá debilitas sterilitatem, non necẽ affert, vt si quis pino cacumen auferat, sterilescit enim, nec moritur, detracto cacumine piceæ, aut ignibus adusto interit. Pinus detracta teda seruari potest, pinguedo enim huic pro morbo habetur. Sed hęc non nisi bene adulta sufferre potest, & hinc quamuis putruerit, seruari ac viuere potest, nam non semper tedificare consueuit, sed cum viget, & ætate adulta est. Nouella teda caret, quum nutrimentum ad germina, incremẽtaq; altitudinis absumit, cùm dilatare cœperit, statim tedæ habitudo consequitur. Cortex in orbem detractus in pino mors est, sed refert anni tempus, scilicet in germinatione. Cum enim cortex turget Februario, vel Martio mense si quis ei detraxerit statim morietur. Hyeme diutius durat. Refert & anni tẽpus. Pino si quis detraxerit corticem, sole taurum vel geminos transeunte, cum germinat, statim moritur; eandem verò iniuriam hyeme passæ diutius tolerant.

Huius pineæ, Palladius ait, vsq; ad mensem Nouembris in arbore esse pos- *Cõditura.* sunt, & maturiores legentur, prius tamen legendæ sunt, quàm patescant. Nuclei nisi purgati durare non possunt, tamen alii in vasis fictilibus nouis, & terra repletis in testis suis missos asserunt custodiri.

De resiniferarum omnium arborum materię diximus in cædua sylua, & de *Materies.* pice.

De nuce iuglande. CAP. XXXIII.

A NVCIBVS pineis locum amplitudine vendicauerunt, quæ cessere authoritati, nuces iuglandes (inquit Plinius) multum pineis minores vniuersitate, eædemq; portione ampliores nucleo. Peregrinas esse arbores, & à Regibus è Perside translatas indicio suntGręca nomina. Creditum est hoc genus nucis Ioui sacrum esse, eò quòd hæc arbor inter omnes nuces suauissimum ferat fructum. Fuit enim glans apud antiquissimos maximo in honore, antequam mortales se ad delicias conuerterent, vt qua sola innocuæ vitæ atq; simplici alimenta præberent, quapropter quum nucem veteres illi egregiam existimarent, decorare eam digna appellatione volentes, iuglandem quasi Iouis cibum nuncupauêre. Hæc inter nuces primum obtinet locum, & per antonomasiam nux appellatur. Prisca etiã ætas nuptiis religiosas fecit, spargebantur enim eæ nuptiis, cuius rei rationẽ Seruius Varronis authoritate narrat, vt Iouis omine matrimonium celebraretur, vt nupta matura sit, sicut Iuno. Festus autem: Nouæ nuptę mariti domum intranti fiat auspicium secundum. Nam illud vulgare est spargi nuces, vt à rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ virginitatem deponentis vox exaudiatur. Ad id allusit Virgilius:

Nouas incide faces, tibi ducitur vxor,
Sparge marite nuces.

Plinius: Quamquam & ipsæ nuptialium Fescenniorum comites. honor his naturæ peculiaris, geminato protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis; quæ causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fœtu munito, quod est verisimilius, quàm quia cadendo tripudium sonúmve faciãt. Tinguntur cortice earum lanæ, & ruffatur capillus primum prodeuntibus nucleis, id compertum infectis tractatu manibus. Vim, quam contra venena habent, iam diximus in ficu.

Nomen. Theophrasto καρύα περσικὴ id est nux persica. Dioscorides κάρυον βασιλικὸν, εὐβοϊκὸν, & περσικὸν vocat, id est nucem basilicã, siue regiam, euboicam, & persicã. Democritus Grecus vocabula declarãs βασιλικὸν κάρυον dicit esse nucẽ regiam, vel quæ simpliciter nux dicitur. Sed διὸς βάλανον castaneam esse dicit. Plutarchus in Symposiacis κάρυον dictam putat, quod spiritum grauem, ac soporem inducentem profundum exhalans lædat eos, qui sub ea recumbunt, ἀπὸ τοῦ κάρυ id est odoris grauedine. Macrobius verò iuglandem nucem secũdum aliquorum opinionem dictam à iuuando, & glande existimat. Ex C. Bassi opinione Iuglãs arbor dicta inde est perinde ac Iouis glans. Nam id arboris genus nuces habet, quæ sunt suauiore sapore, quã glans est. Hũc fructum antiqui illi, qui egregiũ ipsum, & ipsam arborẽ Deo digna existimabant, Iouis glandẽ appellauerũt, quæ nunc literis interlisis Iuglans nominatur. Ex Cloatii autẽ opinione in Iuglans d pretermissum est, quasi diuglãs, id est διὸς βάλανος. Caryatides, de quibus Vitruuius tractat libro primo, ait Lactantius apud Statium in Thebaide à nuce arbore nominatas esse, quòd virginũ chorus has arbores propter hostiũ

metum

metum cõſcendiſſet. Plinius has à regibus tranſlatas indicio eſſe Græca nomina, quippe optimum genus perſicum, & baſilicum vocant, & hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine propter odoris grauitatem conuenit dictum. Etenim arborum ipſarum, foliorumq; vires in cerebrum penetrant: hocq; minore momento, ſed in cibis nuclei faciunt. Sunt qui honoris nomen interpretantes, & Iouis glandem eſſe dicunt. Videntur hæ à Catone nuces caluæ dici, & ſi Plinius galuas dicat. Inquit enim, Nuces galuas, præneſtinas, Græcas: cùm calua nux non niſi iuglans eſſe poſſit. A M. Varrone iuglans dicitur, quòd hæc antequam purgetur, glãdi ſimilis ſit, & ideo nux dicta, quòd eius ſuccus corpus atrum faciat, veluti nox eſt. Aliquibus nux dicitur à nocendo, quòd & corpori nocet, vt diximus, & ſatis, vt dicemus. Itali vocant *noce*.

Forma.

Deſcriptio hæc à Theophraſto adducitur. Germinat non cacumine, vt maxima pars arborum, ſed lateribus impulſo priore pullulo, qua forma & caudices toti, & prægrandes rami creſcunt, vt quibuſdam aliis, in foliorum vnum procumbunt, idque optima ratione prouenit, quum deſit initium, vnde germẽ erumpat. Non floret, ſed villum affert, quod præciduis groſſis proportione reſpondere exiſtimatur. Maturè germinat, paulo ante æquinoctium, & ætate fructificat. Semen protinus poſt ligneum tegmen eſt. Plinius, Honor his naturæ peculiaris gemino protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis, ſolum hoc pomum natura compactili operimẽto clauſit. Nanq; ſunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorumq; illis quadripartita diſtinctio, lignea intercurſante membrana. Fructus pingui ſucco præditus, cuius extra geminantur vitia. Fauonio inter primas germinat. Inferiore ſui parte fertilior eſt. Fructus vetuſtate pingueſcit. Et ſi apud nos notior ſit, quàm vt repræſentari debeat, cùm à ſummo viro prætermiſſa ſit, non relinquemus. Arbor aſſurgit prægrandi, & procero caudice, multis ſummatim ramis ingentibus brachiato, latitudine ſpatioſa, ad binûm ternûmve cubitorum complexus ſæpius craſſeſcente. Cortice hiulco, & in rimas altas dehiſcente. Frondibus neruoſis, latis, oblongis, terebintho, vel fraxino maioribus, è iucundo grauiter ſubolentibus, patulamq; iactantibus vmbram, & inſalubrem, per autumnum deciduis, verni temporis initio panicula prælonga protuberat, ſtatim quàm frondem facere cœpit, caduca prolabitur. Multis, prælongiſque nixa radicibus. Fructus multis occulitur inuolucris, calloſo primum, herbaceoq; cortice, quem guliocam dicunt, hinc compactili carinarum loculo, mox tenui tunica, quæ nauci aliquibus dicitur. Criſpi intus nuclei quadripartitè digeruntur, lignoſa intercedente membrana.

Genera.

Theophraſtus è ſylueſtri genere eſſe ait, cùm cultu manſueſcat. Sylueſtria enim deteriorem fructum pariunt, & foliis, ramis, totaq; forma breuiora efficiuntur, ſpiſſiora, contortiora, durioraq;. Plinius, Optimum quidem genus earum, perſicum atq; baſilicon vocant. ſola differentia generum in putamine duro, fragilive, & tenui, & craſſo, loculoſo, & ſimplici. Et Tarentinarum

duo genera, fragili putamine, ac duro, quæ sunt amplissimæ, & minimè rotundæ. Præterea molluscæ putamen rumpentes. Insuper consularem virum audiuit iuglandes nuces & biferas habere se profitentem. Sed Macrobius Saturnalium libro, nux tarentina, dicit, quæ ita mollis est, vt vix attrectata frangatur. De qua in libro Fauorini sic reperitur: Itemq; quidam tarentinas oues, vel nuces dicunt, quæ sunt Terentinæ à Tereno, quod est Sabinorum lingua molle. Vnde Terentios quoque dictos putat Varro. Quam in culpam etiam Horatius potest videri incidere, qui ait,

Et molle Tarentum.

Nux mollusca quæ fuerit, ab eodem declaratur.

Plautus in Calceolo sic eius meminit:

Molluscam nucem super eius dixit impendere tegulas.

Sed persicum, quod vulgo vocatur, molluscam esse nucem ait, quòd cæteris omnibus nucibus mollior sit. Cuius rei idoneus assertor est Sueuius in suo moreto, qui inter cætera, quæ eò mittit, hoc pomum mitti ait, his verbis,

Admisce in Acca basilicis hæc nunc.
Partim persica: quod nomen sic denique fertur,
Propterea quòd qui quondam cum rege potenti
Nomine Alexandro Magno fera prœlia bello
In Persas retulere suo: Post deinde reuentum,
Hoc genus arboris in prælatis finibus Grais
Disseruere, nouos fructus mortalibus dantes,
Mollusca hæc nux est, ne quis forte inscius erret.

Sed Macrobius aperte hallucinatur, quòd persicum vulgò dictum molluscam nucem esse putat. Quippe Sueuius in suo moreto persicas nuces, id est, molluscas basilicis, & congeneribus esse miscendas dixit, nomenq; persicis inditum refert, quòd post bellum ab Alexandro aduersus Persas gestum, eæ ad Græcorum fines delatæ, satu inuisos antea fructus dedere, & basilicæ, & persicæ nuces dictæ fuere. Sed Macrobii erroris causa fuit, quod putauerit idem esse malum persicum & nucem persicam. Sed persicæ hæ nuces, vel, vt Plinius ait, molluscæ, nobis afferuntur ex oppido, quod vulgò *Castelluccia* dicitur, corio adeo fragili vestitæ, vt crescendo illud rumpant, auiumq; furto exponantur. Sed paruæ sunt, nobis dicuntur *mollese*, duræ verò *maschie*, quas moracias, & moracillas dictas à frangendi mora sunt qui dicant.

Cælum. Nux, Theophr. authore, montibus ꝓpria, in planis nasci recusans. In Thmolo Olympioq; Mysio plurima nascitur. E syluestri genere esse videtur, q̃ a frigoris cupida mõtanaq; potius sit, sed cultu mitescit. Plin. ex eo. Nux in montibus nõ temere visa est. Damageron Græcus in frigidis potius quã calidis gaudere ait. Pallad. amare loca mõtana, humida & frigida, plerumq; lapidosa, potest tamẽ & locis tẽperatis iuuante humore nutriri. Antiphanes, ex Athenęo, optima cuiusq; regionis laudans, nuces è Paphlagonia optimas afferri dicit:

Paphla-

Paphlagonumq́; Iouis & glandes.

Apulia his caret, vbi calidum cœlum, & si ibi aliqua forte seratur, degenerat arbore, & fructu. Petrus Crescentius quocunque cœlo viuere scripsit, quod tantorum virorum doctrinæ, & experientiæ repugnat, cùm calidis locis, si nascantur, non fructificent.

Damageron siccis gaudere ait. Plinius: aquas odere iuglandes. Nos qui temperatis degimus regionibus multas habemus consitas, & optime fœtificantes iuxta aquarum decursus, in conuallibus, vel montium radicibus, soluta terra, nigraq́;. Sed maxime argillam reformidat. At si quis argillosis locis serere eas cogatur, scrobem profundam excauet, prædictaq́; repleat terra, & in medio eas conserat. Idem faciendum est reliquis locis, in quibus soli natura arboris naturæ repugnet. *Solum.*

Damageron iuglandes plantari ait tempore, quo & amygdalæ, ac sæpius transplantatas fieri lætiores. Columella ante calendas Martias ait iuglandem serere oportere. Plinius, Iuglandi à calendis Martii ad idus eiusdem satio distribuitur. Palladius lætiorem fieri tradit, si sæpius transplantetur: in locis frigidis bima, in calidis trima transferri debet. Radices plantarum sicut in aliis arboribus solemus, in hoc genere resecare non debes. Fimo bubulo ima planta tingenda est, sed melius cinis aspergatur in scrobibus, ne calore stercoris aduratur, nam cinis creditur vel corticis teneritudinem procreare, vel fructuum densitatem afferre. Altis scrobibus delectatur pro arboris magnitudine, & desiderat interualla maiora, quia stillicidiis foliorum suorum, proximis vel sui generis nocebit arboribus. Columella ait: Omnis nux vnam radicem mittit, & simplici stylo prorepit. cùm ad solum scrobis radix peruenit, duritia humi coercita recuruatur, & extensa in modum ramorum alias radices mittit. Nos eas transplantamus, quæ à sua arbore caducæ seipsas serunt, atq; limitibus, iuxta vias, locaq́; inutilia serimus, cùm sua vmbra vicina lædat. *Satio.*

Ouidius de nuce,

Sponte mea facilis contempto nascor in agro,
Parsq́; loci, quo sto, publica penè via est.
Me, sata ne lædam, quoniam sata lædere dicor,
Imus in extremo margine fundus habet.

Quercum & iuglandem tam pertinaci odio diffidere dicit Plinius, vt iuxta nucem iuglandem depacta, moriatur. Etsi hanc nonnulli in quercum senio transmutari dicant. Interualla sint quadraginta, vel quinquaginta pedum. Nasci etiam auulsione Damageron scripsit.

Ramo etiam depacto vitalis fuit satus. Euellitur à radice ramus, cum aliqua trunci corporis parte fimbriata, & scrobibus accommodata calcari debet validè terra. In calidis regionibus Ianuario, in frigidis Februario.

Erigatur truncus à solo decem, vel quindecim pedes. Omniq́ue abdicato cultu ferax est. Vnde Ouidius, *Cultus.*

Non mihi falx nimias Saturni deputat vmbras,
Duratam reuocat non mihi foſſor humum.
Sole licet, ſiccaq́, ſiti peritura laborem,
Irriguæ dabitur non mihi ſulcus aquæ.

Inſitio. Poſteritati memoriæ mandarunt rei ruſticæ periti, neq; iuglandem, neque reſiniferas arbores vllo inſitionis inter ſe, aut cum aliis pignore iungi poſſe, ita vt iuglans aliam non admittat arborem, & ſuum etiam ſurculum reſpuat: ſi pangantur nullo fœderis nexu coaleſcant. Sed ii planè, vt Damageronti placet, à veritate ſunt deuii, experientiaq; docuit iuglandis ſurculum reſinoſæ terebintho, aut piſtacio inſitum comprehendiſſe, & in grandiorem ſua ſorte arborem euaſiſſe. Terebinthus, & iuglans ſurculum piſtacii recipiunt, qui conceptus perſæpe conualuit, & licet forſitan non facile coëat, non ideo tamen negligendum, ſi res ſemper ſuum non ſortiatur effectum. Sunt qui hoc inſitionis vtantur genere: Nucem obruunt, & vbi adoleuerit, bimam aut trimam radicibus eruunt, radiciq́ue ſurculum iuxta carnem infigunt, & iterum terræ religant, alii ramulum anniculum eligunt, & inuertunt, quia medullam pleniorem habet, & raſuram facilius ſuſtinet, ſic inſita melius comprehendet. Diophanes nucem in arbutum ſolam inſeri dicit. Quod Virgilius confirmat,

Inſeritur verò & fœtu nucis arbutus horrida.

Plinius: Quippe cum Virgilius inſitam nucibus arbutam dicat. Palladius: Inſeritur, vt pleriq; aſſerunt menſe Februario in arbuto ſed melius in trunco, vt alii, & in pruno, & in ſe. Ad Paſiphilum,

Arbuteas frondes vaſtæ nucis occupat vmbra,
Pomaq́, ſub duplici cortice tuta refert.
Cætera, quæ ſolers proceſſu temporis vſus
Exprimet, exemplis inſtituere nouis.

Nos Aprili vltimo nuces digitali inſitione mutuo inſerimus, & optime comprehendunt. Sunt qui dicant in caſtaneam inſeri poſſe. Inoculamus & vere, & concipit.

Ars. Nuces nudas, & ſine putaminibus ædent iuglandes, vt pollicetur Africanus: ſi fractis vtrinq; carinis integer nucleus illæſa prorſus carne, lana, vel vitigineis foliis recentibus, aut platani foliis obuoluatur, quo minus à formicis enucleatus erodatur fructus, dein terræ mandetur. Hoc etiam modo, Florentinus aſſerit, in amygdalis venturum, ſi cinis ſcrobibus aſpergatur. Damageron ait: Si quis terebro per medullam arborem traiiciat, & foramini parem vlmeum adigat cuneum, nodoſam duritiem nux exuet. Lætioremq́ue fieri affirmat, ſi quis cuprinum clauum imprimat arbori, qui vſq; ad medullam penetret. Cinis etiam iugiter caudici, vel radicibus affuſus, & teneritudinem affert, & fragiliorem nuclei carnem efficit. Palladius: Si dura nux erit, vel nodoſa: cortex vulnerandus non circumcidendus erit, vt vitium mali deducat humoris. Alii radicum ſummam præcidunt. Alii terebratæ radici palum

de

de buxo imprimunt, vel cuprinum clauum, vel ferreum. Si Tarentinam facere volueris, solam nucis carnem lana propter formicas inuolutam in seminario debebis obruere. Si ferentem iam in hoc genus velis mutare, lixiuio per annum continuum ter rigabis in mense.

Nux fructum non abiiciet, Damageron ait, si quis verbasci radicem, vel coccinium è sterquilinio pannum amuleti vice suspendat. Si senectæ vitio caueturus, Palladius ait, longus canalis à summo trunco ad imum debet excludi, sic beneficio solis, & venti difflantur, & durescunt, quæ in marcorem transibant. Arcebitur etiam hiantis carinæ vitium si frequenter ablaqueetur. Democritus scriptum reliquit, Si quispiam ieiunus lentis grana mandat, atq; dum adhuc mansum in ore versat, quum flore pubet iuglans, eius ramum demordeat, arbor distabescet. Item si flagrans igni clauus radicibus imprimatur, aut si in traiectam terebro arborem puerile lotium indatur, aut si quis iuxta ablaqueatam radicem dictamnum, fabas, vel pannum menstruo sanguine mulieris imbutum deponat, arborem ariditate tabida conficiet. *Morbi & remedia.*

Theophrastus nuces perraro seruari, quia præraro minimeque continuo putamine obteguntur. M. Varro ait, nucem iuglandẽ quanto citius promes iucundiore vtere, quod vetustate nux fiat aridior. Palladius: cortex in nuce demissus maturitatis indicium est, qualis debet & poni. Nuces seruantur vel paleis obrutæ, vel arena, vel foliis suis aridis, vel arca ex suo ligno facta inclusæ, vel cæpis mixtæ, quibus hanc vicissitudinem reddunt, vt eis acredinem tollãt. Martialis asserit, & expertum se ait: virides nuces tantum liberas putaminibus suis melle demergi, & post annum virides esse, & ipsum mel ita medicabile fieri, vt ex eo facta potio arterias curet, & fauces. Fertur apud nos prouerbium, nucem rusticorum naturam sortitam esse, quo enim immitius eius rami perticis feriantur, eo vberiores fructus sequenti anno proferre. Si leni manu colligas, minus fertilem futuram. Ouidius hoc versu exprimit, *Cõditura.*

At cùm maturas fisso noua cortice rimas
Nux agit ad partes, pertica sæua venit.
Pertica dat plenis immitia vulnera ramis,
Ne possim lapidum vulnera sola queri.

Vbi collectæ sunt nuces in cumulos rediguntur, vt biduo, vel quatriduo corticibus denudentur, dein eiusdem temporis spatio areis relinquuntur, quo sole reficcentur, vt commodius seruari possint. Priusquam reponantur, eligantur integræ, vitiosæ separentur, rumpanturq; vt nuclei ad oleum seruentur, nam si cum testis diutius immorauerint, à vermibus erodentur. Maximus est apud nos vsus conditarum sacchari, vel melle nucum. Albę hoc modo die vna condiuntur. Teneræ nucis putamen antequam lignescat, cultro deglubitur, testæ albæ tenues illico ne nigrorẽ contrahant, in aquam proiiciuntur, coquuntur vsq; dum mollescãt, inde cinamomo, & garyophyllis traiectę sacchаro perfectę cocto bulliunt tribus quatuórve bullitionibus, tũ quo saccharũ bi-

bant, triduo aut quatriduo inibi ſinuntur, & quia ſaccharũ recrudeſcit, propter humorem imbibitum, idem per ſe denuo coquitur, & bis térve ſic repetitur.

Materies. Theophraſtus eius materiem amplam eſſe dicit, eiusq; vſum ad rectorium opus, ſed frangi ſe ſonitu prænunciat, ita vt præſentire homines poſſint, quod in Antandro contigiſſe, omnesque è balneis terrefactos profugiſſe traditum eſt. Sub terram obruta à putredine immunis durat, quinimo omnium præcipua operi ſubterraneo redditur. Etiam carbones iuglandis expeti ſolent ferreis metallis, cùm iam exarſerit. Plinius ab eo: Cariem vetuſtatemque tardiſſimè ſentit iuglans. Non improbatur iuglans in aqua, hæc quidem in his, quæ defodiuntur, vel principalis. Colos mire adulteratur iuglande tincto, atque in medicamine decocto. Facile pandatur iuglans. Fiunt enim ex eo trabes, frangiq; ſe prænunciant ſtrepitu, quod in Antandro accidit, cùm è balneis terrefacti ſono profugerunt. Apud nos arcis, & menſis, & vtenſilibus lautis dicatur, materie vndatim criſpa.

De Amygdalo. CAP. XXXIIII.

TERTIVM ab his locum amygdalo Plinius aſſignat, cui nos aſſentire volumus. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate dubitare ait, quoniam Græcas nominat, quas quidem & in iuglandium genere ſeruant. Legitur apud Arnobium fabula de Amygdalo: Ia Mydæ regis filia fuit, quæ mortuo Aty ſponſo ſuo exanimati pectus mitioribus lanis velat, illachrimans cum Acdeſte, qui mortis cauſam dederat, ſeſeque interficit. Cruor in purpureas violas vertitur, corpus à deûm matre ſepelitur, vnde amara amygdalus naſcitur, amaritudinis cauſam ſecum afferens. Virgilius de futura frumenti copia, ex amygdalo prognoſticon deſumit,

Contemplator item, cum ſe nux plurima ſyluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat vmbra,
Nequicquam pingues palea teret area culmos.

Ebrietatem arcere putauit Plutarchus in Sympoſiacis, qui apud Druſum Tiberii Cæſaris filium quendam medicum comeſſari ſolitum retulit, qui omnes bibendi certamine prouocabat, neminiq; cedebat in vini potu, is tandem deprehenſus eſt, antequam biberet, quina, ſenáve comeſſe amygdala, quominus temulentia tentaretur. Porro cum deuorare vetuiſſent, ne pauxillum quidem in huiuſcemodi potu reſiſtebat. Hoc idem Athenæus retulit, cuius cauſam amaritudinis vim dicit, quæ reficcet & humores depaſcat. Sunt qui amygdala putent facultate mordendi, detergendæque carnis donari, ſic vt faciei fuſcas & contractas ſole maculas obliterent. Ergo cum præſumpta fuerint, amaritudine ſua meatus vellicant, & quodam laceſſunt morſu, qua de re

vaporem

vaporem, quem humor in cerebro creauit absorbent. Sic itaque non ab re amygdalarum amarulentia contra meri iniurias pollet, interanea resiccans, sic vt non sinat venas impleri, quarum, vt tradunt, distentione, & perturbatu temulentiam contrahi volunt, effluuiis obsessa mentis arce. Pereuidens argumentum est mori vulpes amarorum pastu, si non cõtingat è vicino aquam lambere, intestino humore affatim exucto. M. Varro ex nuce Græca triplex ministerium fieri ab apibus, cibum, mel, ceram, earumque florum pastu cæliacos fieri. Columella probatissimam arborem amygdalum vocat ad apes. Ex his Palladius: Ex amygdalis apes mel conficiunt.

Nomen.

Græcis arbor ἀμυγδαλῆ dicitur, fructus ἀμύγδαλον. Sed Pamphilus, Atheneo authore, de pronunciationis tono loquens ait: ἀμυγδάλης in fructu grauati oportet, sicut in ἀμυγδάλη, at arborem vult circumflecti, vt ἀμυγδαλῆ. Aristarchus & fructum & arborem indifferenter posuit accentu acuto. Philoxenus vtrumq; circumflectit. Triphon Atticus amygdalam fructum cum graui profert, quod nos neutro genere amygdalum dicimus, sed amygdalam arborem: nam cum nomen à fructu sit deductum, videtur merito circumflecti oportere. Lacones muceros vocãt amygdalas, vt Seleucus scribit. Amerias mycerum dicit. Nicander in suis Georgicis amygdalum dicit neutro genere. Herodianus Alexandrinus inquit amygdalas dici, quod post viride putamen multos scarificatus ostendat, & hiulcas rimas, quas Græci amychas vocant. Dicitur etiam amygdala nux Thasia, quemadmodum declarat Democritus Græcus. Macrobius amygdalam dicit nucem Thasiam, & Græcam ex Cloatii doctrina. Cato è Latinis nucem græcam vocat, nuces omnes commemorans, caluam, auellanam, prænestinam, & græcam. M. Varro nuces Græcas vocat. Columella etiam nuces Græcas amygdalas vocat. Argumento quòd omne, quod de nuce Græca scripsit, à Theophrasto excepit de amygdala loquente. Vnde maximè miror Hermolaum doctissimum virum ambigere, an Græca nux Columellæ sit amygdala. Plinius, & Thasiam, & Græcam nucem amygdalam vocat. Palladius etiam nucem Græcam vocat.

Forma.

A Theophrasto ita formatur: Arbor vestitur folio fœminicoruo simili, sed minus pingui crassove. Inter arbores soli peculiare est, quòd ante foliorum ortum floreat, vel cum flore folium promat, vel paulo post. Flore foliato, candido, quamquam & amygdalarum quarundam subruffus exeat. Aroniæ mespilo forma simili. Germinat præmaturè, sed non præmatura folia dimittit, cùm multis serior sit. Facilè germinat, quia viribus præualet alimentoq; abundat. Facileq; afficitur, & nisi siccitas suæ naturæ foret impedimento, ad supergerminandum propẽsa esset. Fructificat ex annotinis surculis. Fructu perseæ simili, vel fraxini semini. Cuius semen sub tegmine ligneo est, ambiẽtiaq; plura habet. Succo pingui prędito. Principio succus aquosus, quandiu viridis est, atq; recens, sed senescens crassiusculus redditur. Cuius putamina acerba, acutaq; sunt: Vnde sordes omnes, terræq; partes eo vis naturæ secer-

nes expellit. Sed cur cito floreat, fructus verò serò maturet, causa est, quòd flores, & folia sunt faciliora, vtpote quæ crassiore constent materia, fructus verò purgatiore succo consistunt, quòd maioris paratus indigeant, præsertim cùm lignosus, pinguis, siccusq; natura sit fructus, tales igitur difficilius confici necesse est. Visitur aliquando fructum sine foliis afferre, quod non aliunde euenire credibile est, quàm ex nimia fructus frequentia, & ob id folia minus frequentia: absumpta enim naturæ vi in fructu, folia parua, imbecilliaque remanent, & casui obnoxia prolabuntur, vt nuditatis speciem in arbore relinquant. Prima quidem specie fructum abunde parit, sed quos peperit sæpenumero educare non potest, quippe cùm in perficiendo potissimo labore sit opus. Et si fœcunda sit, non ob id breuis vitæ eam censere fas est. In senecta enim fertilior euadit. Cuius ratio est, quòd ætate viribus detractis detrahitur & alimenti vbertas, itaque fit, vt facile quod reliquum est concoquatur ad fructus confectionem. Singulari radice firmatur, prægrandemque ac alte defixam agit. Pingui succo turget, lachrymamq; rimosa plorat, quæ concrescit in gummi. Plinius ab eo. Amygdala folia rubentia habet. Floret prima omnium mense Ianuario, Martio verò pomum maturat. Nec interest maturius germinasse, cùm prima germinet, & inter nouissimas nudetur. Messibus reddit semen. Fructus tenuiore, sed simili iuglandium summo operimento, item secundo putaminis: nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Extra geminantur vitia. Succo pingui prædita. In senecta fertilissima. Sed valde miror Theophrastum in re arboraria diligentissimum virum soli amygdalæ inter arbores tribuisse, vt prius flores, quàm folia promat, cum contra eum testentur Neapolitana pomaria, vbi præcox, armenia, persica, cornus, cerasus, prunus, malus, populi, vlmique, quæ ante folia florent, vt videantur arbores frequenter albo linteo coopertæ. Plinius item Ianuario florere. Martio maturare, cum præcox amygdalus Iunio suos maturet fructus, serotina autumno. Dioscorides amygdalum rhododendri foliis esse. Palladius etiam in vetustate plus afferre scripsit. Apud nos nouellis amygdalis folia hyeme non cadunt, adultis cadunt.

Genera. Theophrastus syluestris, & domesticæ, dulcis, & amaræ, duræ, & mollis meminit. Athenæus Cypriæ meminit, quæ reliquis longior, & extremitatem aduncam habet, item Naxiæ, & in pretio habitæ, quia erat mollis, vt ex Phrynici testimonio patet apud eundem, qui se molares dentes sibi rupisse dicit, vt ne Naxiam quidem amygdalam frangere posset. Plinius à Theophrasto dulcis, & amaræ. Nos autem ita diuidemus. Amygdalarum duplex genus, syluestre, & vrbanum. Syluestres amygdalæ amaræ sunt, & salubriores, quippe in remediis magis quàm dulces valent. Vrbanum genus in duo itidem diuidemus: Molle & Durum. Molles amygdalas tarentinas dicimus, quæ tam fragili putamine sunt, vt manibus attrectatæ frangantur, & arboribus furto auium exponantur, nam hiascunt, & decidunt, vel aues

roftro

roſtro frangunt,& vorant,à mercatoribus ſpernuntur,quia fragiles ſunt, non ita à mulieribus & pueris,qui manibus preſſis,vel dentibus ruptas edunt. Harum duæ ſpecies, altera maior,altera minor. Neapoli *amendule pomegue* dicimus. Atheneus has Naxias vocat. Durum genus in tria diuidemus,maximum, medium, & minimũ. Maximum quatuor digitorum longitudine fructus eſt, cuius apex veluti hamus incuruatur: Atheneus Cyprias vocat, Plinius falcatas. Apuli *amendolagine*. & ab eis pro vili pretio habitæ, quia earum arbor paucas producit, nec continuo fœtificat, nec exportari tolerant,ſed ſecundis menſis apponuntur,ac ſaccharo condiuntur. Medium genus communes vocãt,à pice ſunt retuſiori,folia arboris maiora. Sed minimum genus prestantius eſt. Incolę *ambroſine* vocant, hæc exportantur in diuerſas partes,geſtatum tolerant, maximoque habentur pretio à mercatoribus. Hoc genus in duas ſpecies diuidemus,maiorem, & minorem. maior non dicitur, quod cum cæteris conferri poſſit,ſed reſpectu alterius ſpeciei,quæ minima eſt. Fructus rotundus eſt,paruuſque,totam ſuæ teſtę cauitatem replet. Arbor tenuior,& delicatior eſt. Folium anguſtius breuiuſque. Hæc ſingulis annis vberiores fructus producit, vt nimio onere frangantur rami,ni ſubdita furca ferat opem.

Theophraſtus ei cœlum ſerenum apricumque tribuit. Columella calidum. *Cœlum.*
Plinius calido cœlo,& meridianis partibus gaudere dixit. Palladius: amant cœlum calidiſſimum, quia mature florere conſuerunt. Ita ſtatuendæ ſunt, vt arbores ad meridiem ſpectent. Florentinus: gaudet calidioribus locis hæc planta, ob id inſulis plantant, vt vberius adoleſcãt. Naxia ab inſula Naxo veteribus Græcis amygdala maxime commendabatur, ex Athænei authoritate: ſecũdas ſibi vendicat Cypria, quæ præter cæterorum morem, quæ gignuntur alibi, repando cacumine prodit. Ex Hermippi ſententia, ex Paphlagonia, & primitus ibi venerunt. Plinius ait Thaſias & Albenſes celebrari. Eſt enim Thaſus Thraciæ inſula. Apud nos qui temperato degimus cœlo minus fructificat, frigido verò aut perit, aut ſterileſcit, nec ſemine ſata pullulat, ita aquilonium odit cœlum. Aiunt in Anglia interdum nuces maturare.

Theophraſtus amygdalis gracile ſolum tribui vult, quoniam ſi pingue, vel *Solum.*
altum nanciſcatur, nimia pabuli vbertate ſterilitate afficietur. Adeò virium ſoliditate valet, vt ex nimio alimento in germinum luxuriam proruat. M. Varro: deorſum fertiliores nuces græcæ, id eſt in planis conſitæ, vt ſupra diximus. Columella agrum durum,& ſiccum deſiderare ait, nam ſi in locis diuerſis natura eiuſmodi poſueris nuces, protinus putreſcẽt. Plinius ex Magonis ſententia ait gaudere dura terra, in pingui, aut humida ſterileſcere. A quib⁹ Palladius: Amat agrum durum, ſiccum,& calculoſum. Ob id Apuliæ ſolum totius noſtri regni accommodatiſſimum eſt amygdalis, calido enim fruuntur cœlo, vbi patentiſſimæ planities conſitæ,& ſolum, cui poſt duorum, vel trium pedum altitudinem calculi ſubſunt, vel perpetuus tophus. Prohibet hic enim, ne vnica amygali radix in profundum deſcendat: ſed alimentum in fructus conuerta-

tur. Ideo Italia Apulas laudat. Et nobis inuidendæ parum sunt Cyprus, Naxus Thasusq;.

Satio. Satam semine amygdalam Theophrastus exurgere posse ait, sed degenerare sapore, duramq; ex molli reddi. Iccirco aut adultã inserere, aut sæpius transferre præcipiunt. Cuius ratio seminis infirmitas est: deuincitur enim ab influxu copiosioris alimenti, quod digerere nequeat. Sic durior euadit. Ob id Thasii amygdalas inoculant, ex mollibus enim prædurǽ post satum reddũtur. Didymus semine seri ait, & transplantatas meliores fieri. Florentinus Græcus seminio pãgi posse docet. Nuces, quæ seri debent, pridie liquido fimo macerentur, alii aqua mulsa madefaciunt, in eaq; noctem solam esse patiuntur, ne germen extinguat mellis mordacitas. Cacumina in terram rectè figuntur, sic vt lignosior pars sursum spectet. Tradunt vegetiores enasci, si in scrobiculos, quibus obruuntur, ferula coniiciatur. Columella, Antequã nuces deponas in aqua mulsa, nec minus dulci macerato, ita iucundioris saporis fructum, cùm adoleuerit, præbebit, & interim melius & celerius nascetur. Ternas nuces in trigonum statuito, parsq; durior inferior sit, quia inde radices mittit, nuxq; à nuce minimo palmo absit, & anceps ad Fauonium spectet. Plinius ex Magonis sententia, qui in nucibus operosus fuit: Serendas quàm maximè falcatas, & è nouella, fimoq; diluto maceratas per triduũ, aut pridie quàm serãtur, aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in aquilonem spectare: ternas simul serendas trianguli ratione, palmo inter se distantes, denis diebus adaquari, donec grandescãt. Palladius nihil vtilius, ait, quã seminarium facere. Fodiemus ergo altam pede vno semis aream, in qua obruemus amygdala, non amplius quatuor digitis, ita vt acumina figamus in terra spatio inter se binorũ pedum separata. Sed ipsa amygdala ad ponendum, & noua legamus, & grandia, quæ antequam ponamus, pridie mulsa aqua, ita vt nimis maceremus, ne germẽ extinguat ex multo melle mordacitas. Alii prius fimo liquido per triduũ nuces eas macerãt. Deinde die, ac nocte esse patiuntur in mulsa, sed quæ suspicionẽ tantum possit habere dulcedinis. Cũ in seminario amygdala disponimus, si siccitas intercesserit, ter in mense rigemus, & herbis nascentibus circũfodiendo sæpe purgem⁹. Terra seminarii lætamen debet habere admistum: seruandæ sunt à pecore, quia si rodantur, amarescunt. Seri debent Ianuario & Februario, locis calidis Octobri, & Nouembri. In Baro aliquando satæ amygdalæ degenerare conspiciuntur, quippe si eas seras, quas ambrosinas nominari diximus, eæ proueniunt, quas communes diximus, si communes seremus, prouenient syluestres, si molles, duriusculæ nascuntur, ob id ex sobole, quæ circa matris crus nascitur, plantatur. Qui Neapoli seminaria facere velint, ex Apulia semina exportari curent, nam meliores nascuntur, quàm ex iis, quæ nostra regione nascuntur, nam si nostratia seueris, plerunque euanida fiunt. Viuiradix ab autumno ad Brumam, vt Florentini fert opinio, commodius seritur, verno satu difficilius comprehendit, quòd arbos ea præcoci partu germinet. Columella serit Ar-

cturi

cturi ſigno, vel circa kalendas Februarias, quia prima gemmaſcit. Mago, Plinio referente, amygdalas ab occaſu Arcturi ad Brumam ſeri iubet, ſtatuitque tempus. Palladius: Seritur Ianuario & Februario, calidis locis Octobri & Nouembri. Cum in ſeminario adoleuerint, relictis ibi, quæ ſpatio ſufficiant plantis, alias transferemus menſe Februario. Amplo diſtent inter ſe interuallo, cum & numeroſam radicem habeat, & vires ſolidas hauriendi. Sunt qui inter vites ſerendas cenſeant, tanquam innoxias, & cibo mediocri contentas, & ſimul quòd maturè fructificent, nec latè adumbrent, minime graues, ſed Theophraſti opinione hi non rectè exiſtimant. Vmbra enim & ſera feracitas, non tam infeſtant, quàm vires radicũ. rapiunt enim alimentum ſuo amplo diſcurſu, implexuq; enecant. Amygdalis ampliora diſtribuenda ſunt interualla, quàm malis, pyris, ſed minora quã fico. A quo Plinius: Amygdalas ſeri iuſſerũt diſtantiores, quàm malos, & pyros. Palladius: Spatia inter arbores viginti, aut viginti quinq; pedũ dediſſe ſufficiat. Didymus auulſione naſci amygdalas ſcripſit. Florẽtinus etiam pangi poſſe auulſione vel ſtolonibus. Palladius ſeri poſſe plantis, quæ de maiori radice tolluntur. Theophraſtus ramo prægrandi depoſitis germen erumpere raro ſolere. Florentinus ait, Nonnulli ramulos, qui de cacumine ſumerentur, non infelici ſucceſſu depoſuerunt. Didymus nõ ſolum ramo, ſed etiam taleis naſci poſſe ſcripſit.

Cum amygdalam ſemper ſererent ſemine ob naſcendi facilitatem, opus erat, vt bonos fructus afferret, vt eam inſererent, ob id Theophraſtus Thaſios ſemine ſatas, & adultas amygdalas inoculaſſe dixit. Paxamus autumni exitu amygdalas inſerere iubet non iuxta ſummitates, ſed in ramis iuxta mediũ excurrentibus. Florentinus verò etiam autumno inſerendam præmonet, cùm vere germinet, ſed inſerendos ſurculos non ſummatim legẽdos eſſe, ſed è media arbore. Quintilii verò Ianuario inſerendam præcipiunt. Plinius: ſtatutum tempus habere ſuæ inſitionis amygdalas circa brumam. Palladius: Menſe Decembri, vel Ianuario circa idus amygdalus inſeritur, locis verò frigidis & Februario. Si tamen ſurculos condias antequàm germinent vtiles ſunt, qui de ſummitate ſumuntur. Inſeruntur & ſub cortice, & in trunco: inſeruntur in ſe & in perſico. In verſibus verò, *Inſitio.*

Phyllis odoratos primæuis floribus artus
Diſciſsi pruni cortice fiſſa tegit.
Pomaq; permutat velamine perſica miſto,
Duritiemq; docet tegminis eſſe loco.
In modicam tornat ſiliqua tendente figuram,
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Caſtaneamq; nucem depulſis cogit echinis,
Mirari fructus læuia poma ſui.

In Baro Apuliæ Octobri, & Nouembri inſerunt. Inſerendas arbores Auguſto iuxta medium detruncãt, ne frondibus & germinibus arboris ſuccus ab-

ſumatur. defitis mox caloribus, vbi cœlum frigeſcere cœperit, truncum præcidunt, & inter lignum, & corticem inſerunt, acuunt ſurculum, ne dum intruditur corticem rumpat. Surculum ex Auſtrina arboris parte deſumunt, & è ramorum ſummitatibus, non trunco ſupernaſcentibus, Luna decreſcente poſtremis diebus, nam ſi creſcente id fieret, materiam multam, fragilemq́; produceret arbor, fructus verò paucos. Nos in Campania in prunum inoculamus, & optime concipit, difficilius trunco fiſſo, medio modo inter lignum & corticem in perſicum inſerimus. Ipſa recipit perſicum, præcocia, chryſomela & ceraſia, & tempeſtiua proueniunt, contra ruſticorum opinionem, qui pertinaciter ſerotina prouenire affirmant. Sed ſi ſubdita amygdalus amara fuerit, tantillum fructus cortices amaroris ſapiunt.

Cultus. Nihil æque degenerat vt amygdalus, vnde ſæpius plantam tranſplantare licet. Amygdalam, Theophraſtus ait, dum fructus parit, neque rigandam, neq; ſtercorandam, neque purgandam præterquàm aridis, neque vlla cura tractandam exiſtimant, ne plus æquo validior facta fructum in flore amittat. Plinius, Amygdalæ ſi colantur, foſſione florem amittunt. Palladius: putandę ſunt Nouembri menſe, vt ſuperflua, & arida, & denſa tollamus. Seruandæ ſunt à pecore, quia ſi rodantur amareſcunt. Circumfodi non debent, quoties florẽt, quia inde flos eius excutitur. In vetuſtate plus affert. Theophraſtus: Cultu miteſcit amygdala, vnde neglecta amara ex dulci, & dura ex molli redditur.

Ars. Amara amygdala quomodo eſculenta fieri poſſit, multa Gręcorum, & Latinorum extant experimenta. Ariſtoteles docet clauum confixum amygdalæ, vt gummi per multum tempus deſtillet, vrbanam reddere, & per hoc artificium ſylueſtres arbores fiunt domeſticæ. Theophraſtus amygdalam cultura maxime immutari poſſe multis in locis profitetur ſui operis. Vnde ſi quis ſtipite circumfoſſo, & ab ima parte perforato menſura dodrantali, vndique lachrymam affluentem in idem defluere ſinat, hoc tam ad bene ſapiendum, quàm ad fructificandum conferre creditum eſt. Amygdala perforatu caſtigatur. Si paxillo deciſo humorem influentem abſtergas, idq́; biennio, vel triennio facias, dulcẽ ex amara efficies. Amaror enim ex nimia alimenti copia prouenit, humorisq́; vbertate, quod perforatu caſtigatur: nã illo liberata humore, in meliorem & ſuauiorem fructum tranſit. Reliquus humor facilius concoqui poteſt, ſic dulceſcit. Amygdalam mutari poſſe ex toto procul à ratione eſt, cùm arbor ſit ſatis robuſta; ſed diminutam melioreſcere veriſimilius eſt. Præterea ſi ſtercoribus nonnullis ex validioribus vtemur, ceu ſuillo, amygdalæ ex amaris in dulces tranſeunt. Sed amygdalæ triennio poſt mutãtur, cultum enim per tantum temporis adhiberi par eſt. Africanus ex amaris dulces fieri affirmat, ſi circumfoſſo ſtipite quatuor digitis à radice cauernula imprimatur, per quam noxium deſudet humorem. Vel ſi circa radices apertas vrina, vel ſuillum ſtercus diffunditur. Quintilii ex Ariſtotele, Martio menſe amygdalarum radicibus ſuillum ſtercus imponunt, nã ex amaris faciunt dulces, maiores, &

res,& delicatiores. Plinius:amygdalæ ex amaris dulces fiunt,si circumfosso stipite,& ab ima parte circumforato, defluens pituita abstergatur. Palladius ex his,Ex amaris dulces fiũt si circumfosso stipite tribus digitis à radice fiat cauerna per quam noxium desudet humorem,vel medius truncus terebretur,&cuneus ligni melle oblitus imprimatur. Vel circa radices suillũ stercus affundas.

E duris molles reddere etiã docet Theophrastus. Africanus ita pollicetur: Si radicibus ante florem ablaqueatis aqua calida frequenter ingeratur. Palladius ex Martiali:Teneras nuces amygdalus creabit, si ante florẽ radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur. Nucem græcam tarentinam facere hoc modo docet Columella:In quo scrobe destinaueris nuces serere,in eo terram minutam pro modo semipedis ponito,ibiq; semen ferulæ repangito:cùm ferula fuerit enata eã findito,& in medullam eius sine putamine nucem græcam abscondito,& ita obruito,hoc ante kalendas Mart.facito, vel inter nonas & idus Mart. Sed Florentinus amygdalam suis operimentis spoliatam facere promittit,si solam amygdalæ nucis carnem vitis recentis, vel platani foliis propter formicas inuolutam terræ obruas,sed cinis assidue aspergatur trunco,& radicibus. Vt amygdalæ testa tenuior fiat, intestina verò ampliora fiant, docet Theophrastus, si continua fossione exhilaretur arbor, nam alimento meliori vberioriq; cùm ipsæ arbores vigent,tum fructus meliores creantur:nam alimenti copia humefacit, pulpamq; fructus auget. Africanus nasci scriptam asserit, si eius testam fregeris integro nucleo,& in eo quicquid libuerit descripseris, mox papyro religatam,ac luto circumlitam, ac suillo stercore congesto obrueris. Palladius:Gręci asserunt nasci amygdala inscripta, si aperta testa nucleum suum tollas, & in eo quodlibet scribas,& iterum luto, & porcino stercore inuolutum reponas.

Si lasciuit arbor frondibus,& germinibus, nec ferax fuerit, castigandi modum docet Theophrastus,sic copiosiorem fructum dari affirmat,si ferreus palus adigatur arbori, impressoq; foramini querneus inferatur paxillus, & hoc modo in eam animaduerti volunt. Vel si posthac fructus abunde nõ dabit,radices refossas spoliatasq; hybernis frigoribus dabunt, & reliqua puniendi genera. Sublata enim nimia alimenti copia, calor insitus amplius in residuo valet. Ab eo Africanus. Si ferax non est amygdalus, hyeme radices ablaqueabis, & iuxta terram terebrato trunco tedæ præpinguis adactum cuneum, infuso prius humano lotio,immergemus. Plinius: cuneo è robore adacto fissa radice fertiles fiunt,si germinant,nec fructum ferunt. Palladius,Si ferax non est, tedæ cuneum terebratæ radici mergamus,vel salicem sic inseramus, vt libro tegente claudatur. Sed Theophrastus querneum, Africanus è teda, Palladius è salice paxillum arbori adigunt,& alii diuersum,ex quo perspici licet non cunei materiem, sed duritiem & incorruptibilitatem quæri, quo diutius arboribus infixi durent. Perdit facillime amygdalus fructus ante maturitatẽ,dicit Theophrastus,quia nexu infirmo dependent, cùm mole grandiuscula cõstent: nam

Morbi & remedia.

FF

quodlibet humefacere,atq; debilitare eos facile poteſt. Tũ etiam flatus interdum vehementes inuadũt,vt nil reſiſtere valeant: imò etiã ſi non pluat, dummodo aer auſtrinus,nubiluſq; ſit,amittũt flores & primos fruct⁹,ſi illico poſtquàm defloruêre illud acciderit. Plinius ab eo: Si amygdalæ cũ defloruere,protinus ſequantur imbres,in totũ poma depereunt,etiam ſi omnino nubilũ fiat, auſtrinúsve flatus,amittunt fœtus. Perdit facillime ante maturitatem fructus amygdala etiam ſi non pluat & fiat auſtrinum cœlum aut nubilum, amittunt florem, & primos fructus,ſi cũ defloruêre tales dies fuerint. Apud nos à Martio menſe vſq; ad medium Aprilem gelu timent, quia tunc flore & fructu pubent,& ſi noctu pluit in floſculis inſidente aqua,gelu torpebũt, & caduci fiũt flores,hoc elapſo tempore tutius viuũt. Amygdala non ſolũ plagam,ſed etiam diſciſſionem caudicis ſuſtinere poteſt (& ſi permultæ fiſſo caudice pereant) Ratio eſt,quod diſiectas partes celerrime comprimere poteſt,& coagmentare. Vredine non infeſtatur. Aliquando gummoſus humor efficitur. Mutilatione deterior euadit,quippe ex dulci amara efficitur. Ratio eſt, quod principio alterato,finis quoque alteratio ſequitur. Palladius: Locis frigidis vbi metus eſt de pruina,Martialis dicit hoc remedio ſubueniri. Antequã floreant,radices nudantur,& albi lapides minutiſſimi miſti arenis cõgeruntur, & vbi iam tempus videbitur,vt debeant germinare, effoſſi iterum lapides ſubmouentur.

Caditura. Amygdalæ,Florentinus ait,ad legendum maturitatẽ fatentur, quũ fuerint ſpoliatę corticibus,quæ ſi muria lauentur,& candidæ fiunt,plurimum durant, mox ſiccatæ ad vſum ſeruantur. Si difficulter corium exuant, paleis obrutæ continuo relaxabunt. Semina, quæ mollia, Theophraſtus ait, carnoſáq; ſunt, vt amygdala,putamine ambiente optime ſeruantur, omniaq; diutius ſeruantur putaminis circundantis præſidio. Sed minus perdurat,quã auellana, quum pinguiuſcula illa ſit. Palladius: amygdala maturitatem fatentur ad legendum, cum fuerint ſpoliata corticibus. Hæ ſine cura hominis ſeruantur in lõgum. Si difficulter corium dimittent,paleis obruta continuo relaxabunt. Item decorticata,ſi aqua marina lauemus,aut ſalſa,& candida fiunt,& plurimum durant. In Baro ſeptem,vel octo diebus inſolata cum putaminibus earũ ſicco loco per triennium,vel quadriennium aſſeruantur.

Materies. Arboris cinerem, ad lixiuiamque probauit Theophraſtus vim acerrimam. Ad fornaces,arteſque aliquas non incommoda materies.

De auellana. Cap. XXXV.

Etsi montes,& nemora corylis veſtiantur, vt ſylueſtribus arboribus,nos tamẽ tum ob eorum fructuũ gratiam quã apud omnes adeptæ ſunt, tum quia facile cultu miteſcunt,in pomarium tranſtulimus. Plinius eſſe in ipſo nucum genere ait. Habent eæ facultatem non minimam aduerſus venena, præcipitq; Cato in ſuburbanis hortis conſerendam. Plutarchus ſcribit appenſam in laquearibus nucẽ ſcorpiones prohibere,ne in domicilia irrepant, lectorum etiam pedibus adligatam,ſcorpiones ne cubantes adoriantur inhibere, nec ad

equilia,

equilia, si præsepibus affixa sit, irrepturos. Nec omittemus, quę simplex obseruauit rusticitas: serpẽtem coryli virga, vel caudice ictum obtorpescere, & tandem emori. Metallicorum etiã experientia compertum est tantam cũ metallis coryli arborem sympathiam habere, vt si illius recta virga per montes & loca, vbi metalla lateant, deferatur, illico flectatur in absconditi metalli indicium, cũ cæteris locis recta maneat. Hæc nux inter felices arbores à Macrobio enumeratur. Nec prætereũdum duximus ridiculum Alberti experimentũ: Coryli virgæ veru instar accommodatæ regulus parua auis figatur, virgæ extremitatibus lignum, vel quoduis aliud subiiciatur, supra quod facile possit circumuerti, mox prunæ subiiciãtur, fiet vt calescente colurno verruculo, non sine astantium risu, se ipsam vertat, dum coquatur, auis. Sed putat ipse eam vim inesse aui falsò, sed corylo, quæ per se sola conuertitur obiecta igni.

In magnis est ambagibus auellana ob sui nominis varietatem. Theophrasto ἡρακλεωτικὴ dicitur, id est nux Heracleotica ab Heraclia Ponti ciuitate dicta. Dioscorides λεπτοκάρυον vocat, id est tenuem, & exiguam nucem, respectu iuglandis. Hermonax, & Timachidas auellanam nucem iuglandem vocant ex Athenæo. Macrobius prænestinã nucem vocari ait, à loco vbi luxuriat. Est autem natio hominum iuxta agrum Pręnestinum, qui Carsitani vocantur ἀπὸ τῶν καρύων, à nucibus, inde scilicet prænestinæ nuces. Hanc autem nucem etiam à Græcis vocari ait κάρυον ποντικὸν, cùm vnaquæq; gens indiderit huic nuci nomen ex loco, in quo nascitur copiosior. Putat idem, Oppii opinione, heracleoticam nucem non auellanam, sed iuglandem dici, falsò. Didymus ponticam nucem vocat. Plinius: Auellanas antea abellinas patrio nomine vocabãt, & in Asiam, Græciamq; venere è Ponto, ideo ponticæ nuces vocantur. Seruius ab Auellano Campaniæ oppido. Sed nunc duo oppida in Campania vulgò *Auello* & *Auellino* distant sex millia passuum; circa ea *Corigliano* vulgò, quæ optimas, copiosas & varias affert. Neapolitani respectu maioris nucis *nocelle* vulgo dicunt. Arbor Græcis κόρυλος dicitur, Latinis etiam corylus. *Nomen.*

Rara admodum videtur fuisse Theophrasto, quòd tã anxiè eius historiam prosequatur. Auellana assurgit caudice multis infernè stolonibus fruticãte, superne ramis brachiato. Virgis sine alarũ sinu enodibus, breuibus, crassisq; nõnullis. Foliis per ambitũ serratis, vtiq; alno similibus, tamẽ latioribus. Materie admodum lenta. Cortice summo tenui, pingui, maculis albis & variis. Medulla tenui & subflaua, quæ dematur. Florere hanc nonnulli inficiantur, sed floris vice præludia quædã ostentare, quæ iulos vocant: Siquidem fructu iam caduco, squamosum quiddam minutis squamis racematim compactum, veluti prælongus vermis, erũpit, quod singulari fultum pediculo pensile nititur. Is nucis pineę viridis, & nouellæ rudimentũ exprimit, nisi quod tereti crassamẽto propemodum tendit, tripollicari longitudine, crescens hyeme, vere dehiscens, & flauescens defluit, cũ folia prosiliunt, tunc calyculacea tegumenta totidẽ, quot iuli supra pediculũ exeunt, eorũq; singulis singulę nuces insunt. Germinat & è *Forma.*

lateribus ſe fundentibus ſurculis,& ipſum quod præſit propellitur, ſic caudex & rami ſua proſequuntur incrementa, vt ea quorum germina in ſingulare folium finiuntur. Radice altiſſima, tenui, & robuſta,& ob id diuturnioris vitæ. Plinius: Has nuces molles protegit barba, ſed putamini, nucleisq; ſolida rotunditas ineſt. Vmbilicus illis intus in ventre medio. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo ad nihil vtiles. Macrobius ait: Pontica nux & baſilica,germina& flores agunt, ſcilicet eiſdem temporibus,quibus græcæ nuces.

Genera. Theophraſtus ait: Duo eius genera: ſylueſtris, & vrbana. Sed ſylueſtris prorſus vtriuſq; naturę,nec vrbanæ fructus magnopere,quàm indomitæ præſtantior,folium vrbanæ maius, & caudex procerior. Ambæ bino genere conſtant:quædam rotundam,quędam oblongam nucem largiuntur,vrbanæ candidiorem fructum. Didymus: eſt alia rotunda,alia oblonga. Apud nos ſylueſtres,& vrbanæ copioſiſſimæ ſunt. Sylueſtres putamine duriori, minores, & ſapidiores. Vrbanę fructu rotundo ſunt & oblongo,ſed oblongus fructus cute tegitur rubra,præcocior eſt,& calyx ſummatim magis fimbriatus.Rotundę altera præcox,altera ſerior.

Cœlum. Hyemis vtraq; patientiſſima,& montibus magna ex parte proueniũt,cùm natura ſylueſtres prorſus ſint,vt ait Theophraſtus. Deſcendit in plana corylus,dixit Plinius.Palladius verò frigido cœlo gaudere ſcripſit.

Solum. Theophraſtus aquoſis locis vrbanas gaudere retulit. Didymus argillaceis, & vliginoſis. Palladius loco humido, macro, & ſabuloſo. Tale eſt Abellinum ſolum,vbi in planis,& montibus optime, copioſiſſimeq; fructificat.

Satio. Seritur,vt Didymus tradit,eo quo amygdalæ modo, & tẽpore eodem deponitur. Palladius: Auellanæ ponendę ſunt nucibus ſuis,nõ amplius ſuprà terra ducenda eſt,quã craſſitudine digitorũ duorum. Viuiradice Plinius ſeri iubet à kalen.Martiis ad idus eaſdem.Palladius plãtis, & ſobole expertus eſt melius prouenire. Menſe Februario ſeu planta,ſeu ſemen exponitur. Cato propagari poſſe docet.Plinius auulſione naſci,ſed cũ parte corporis matris, quam ſecum auferat fimbriatam. Nos ſationis modum,& cultus,quibus in Abellino vtuntur exponemus.Nucibus raro,vel nunquam,ſed ſobole frequentius ſerũt.Effodiũt ſcrobes altitudine quatuor pedum,latitudine trium,inde virgas quinq; circa matris crus fruticantes trimas,vel quatrimas euellunt,panguntq;,vt ſingulis ſcrobiũ angulis,& in medio vnam ſtatuant Octobri,vel Nouembri,terrã iniiciunt,& optime calcant,cacumina obtruncãt,& vinculis ſimul religant, vt ſimul creſcãt,nec ſe in latitudinẽ fundant. Interualla viginti pedũ ponũtur, vt cũ ad iuſtã proceritatem increuerint, cacumina ne ſe obũbrent. hoc modo ingentia auellaneta in Abellino cõſpiciuntur. Sed à vitib⁹ lõge abſint oportet. Virgilius, *Neve inter vites corylos ſere.*

Ex quo Plinius: Vites odit corylus,& ni procul abſit,triſtis & ęgra.

Cultus. Theophraſtus maxime coli iubet. Tranſlatu miteſcit ſylueſtris. Prægraciles eius virgæ deſquamãtur,craſſioresq;,deraſæ interpolantur. Fructũ melio-

rem,& copiosioré afferre traditur, si plures virgas reliquerit, vt quę naturę suę proprietate fruticosa sit. Arborem si quis frequenter collucet, fœcundiorem reddi, quare tonderi, resecariq́; præcipiunt, alioqui si arborescere patiatur aliquis, in corpulentiam alimentum omne sumptitabit. Plinius ex eo: Nux auellana fruticosi generis, quinimo melior est, & copiosior fructu in plures dispersa ramos. Abellini populi ita colunt: singulis annis ablaqueant, ager bis aratur, optant Iunio aquas pluuiales: tunc enim repleri nuces dicunt. Si desierint, semiplenas & paruas procreabit, neglecta commeat in fruticem.

Apud nos non inseruntur, & cùm sæpius inseruissem rarò comprehendit, ferunt tamen persicum emplastrari, & inseri posse fisso trunco in eam, immo fructus producere, qui amygdalam intus dulcem habeant, nec ingeniosius, quàm hac arbore fructus posse duplicari. *Insitio.*

Columella nucem auellanam tarentinam fieri posse docet, si ferulæ medulla feratur, quemadmodum diximus in amygdala. *Ars.*

Cato nuces prænestinas recentes in vrceo in terra obrutas condere docet. Palladius mense Iulio circa nonas auellanam maturam esse in locis calidis, ait. Abellini populi arenis obrutas, vel sub terra coopertis locis vsq; ad Aprilé virides asseruant, inde tunc eximi oportet, nam cœlo incalescente cótinuo pullulant. Iunio fumo suspendunt in cratibus, vt assiccentur, vel furno, vt breuius assequantur. Sunt qui nucleos nudent, ac filo traiiciant globulorum precariorum more, ac suspendunt locis siccis. Maturitatis signa, cum sponte è calyculaceis suis tegumentis exiliunt. *Códitura.*

Hastilibus præcipua est, vnde colurna hastilia F. Pompeio sunt, quæ ex corylo facta erant. Materies fragilis: ob id Ouidius, *Materies.*

Et coryli fragiles.

Plinius: Erat corylus olim facibus familiarissima. Cædua est, sed tardius nascitur, terræq́; defixa vix tolerat, non modo humorem. Apud nos circuli fiunt ex ea ad vasa vinaria constringenda, & ex eius virgis bimis vel trimis carbones ad pyrium puluerem conficiendum aptissimi.

De pistaceis. CAP. XXXVI.

IN nucum genere etiam pistacea nota esse Plinius dixit, quæ prodesse aduersus serpentum traduntur morsus, & potu, & cibo. Vitellius in Italiam primus intulit, eodem tempore, simulq́; in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militauerat.

Theophrasto πρέβινθος dicitur, vt paulo post in eius descriptione dicemus. Nicander Colophonius, authore Athenæo, pittacia vocat, & phistacia. Possidonius Stoicus bistacia: Fratres Georgici bistacia. Damageron ψιτακία. Dioscorides πιςακία. Latini pistacia vocant. Neapolitani *pistacchi*. Siculi *festuchi*. *Nomen.*

Theophrastus ita suam terebinthum Indicam describit. Ferunt Indiam terebinthum habere, vel, vt alii, arborem similem terebintho, foliis, ramis, & reliquis omnibus, fructu tamen diuerso, amygdalarum similitudine, nam & *Forma.*

in Bactris terebinthum hanc esse, ferreq; nuces amygdalarum magnitudine, non magnas, sed visu similes, suauitate verò amygdalis præstantiores, & ideo incolas eis potius vti. Plinius ex eo. Est & terebintho similis cæteræ, pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, præcipuæ suauitatis. In Bactris vtiq; hanc aliqui terebinthum esse proprii generis potius, quàm similem ei putauerunt. Possidonius Stoicus ex Athenæo ait, Arabia, & Syria affert pistaciũ vocatum. Fructus racematim cohæret vuę modo, longus, cortice albo, & lachrymis simillimus. Et Fratres, qui Georgica conscripserunt, inquiunt: Terebinthum pistacia Syri vocant. Nos hanc Indicam terebinthum Theophrasti, pistaciorum arborem esse haud temere affirmamus, cùm vtraq; similis, & resinifera sit. Præterea super terebinthum insita, vtpote in proprium genus mirè coalescit, & fructificat, nec pistaciorũ aliter Theophrastus meminit, cùm suo tempore nondũ in Greciam essent allata. Nos ad horum maiorem declarationem pistacii arborem conscribemus. Planta tota est terebintho similis. Folio maiore, quàm lentisci, ita in ordinem vtrinq; disposito, distantioribus frondium interuallis, subrufo. Arbor omnino nuda præterquàm ramorum cacuminibus: nam supra comatur densiore folio. Nuces racematim pendent ex ramorum extremitatibus, facie vnguentariæ glandi simili, internus nucleus cuticula tegitur rufa, medullæ sapor pineæ nucis proximus, sed odoratior, vt terebinthi.

Genera. Palladius duo genera dicit, marem, & fœminam: marem cui sub corio velut ossei longi videntur latere testiculi.

Cœlum. Theophrastus terebinthum Indiam ferre, & Bactrum. Dioscorides pistacia Syriæ esse. Galenus Alexandriæ magnæ nasci pistacia scripsit, verum in Beroea Syriæ municipio copiosissime. Damageron quærere locum soli expositum dicit. Plinius in Syria nasci. Palladius loco calido, & sole gaudere. Sicilia pistaciis scatet.

Solum. Palladius humectum solum, & rigationem desiderare ait.

Satio. Pistacia Damageron seri ait Aprilibus calendis, sexum vtrumq; matrimonio coniungendo, eo ordine tamen, vt mas deorsum in Fauonium spectet: ita connexæ largiorem, vt asserit, fructum dabunt. Diophanes nucem integram, suisq; putaminibus illæsam terræ dabat. Pistacia, Palladius inquit, seruntur autumno, & mense Octobri. Qui diligentius facere volet, pertusos calyculos, & stercorata terra repletos parabit, & in his pistacea terna constituet, vt ex omnibus germen qualecunq; procedat, quod vbi conualuerit, planta hinc facilius transferetur mense Februario. Nos Neapoli Aprili seruimus in calyculis, Maio prosiluerunt, foliis sui generis, & caducis, tardeq; crescebant. Si viuiradices plantare necesse fuerit, Paxamus docet, scrobes locis apricis, & iugiter insolatis elaboratos excauari, & viuiradices vegetas recentes vna colligatas infuso stercore luna secunda demergi, iisq; plantulis ab imo solo ad ramos vsq; vinculo constrictis, terra in gyrum accumulata scrobiculos implere, dareque operam, vt rigatione, potuq; satientur, ab octauo die rursum vinculis vt committe-

mitterentur, coirentq́; comprimere. Sed vbi caudices trimatum agerent, ablaqueatione facta, effoßisq́; ſcrobibus, fimum inſpargere, & impulſo altius trunco aggere terræ munire, arbor enim in vaſtam creſcens proceritatem, hoc munere firmius hærens, impetu ruentis venti non deturbabitur.

Damageron Aprilibus calendis inſerit in ſui generis arbores, & terebinthum, vtq; idem arbitratur, in amygdalum. Didymus in ſuis Georgicis piſtacium in amygdalum inſeri dicit. Palladius, Inſeritur terebintho menſe Februario, & Martio, at alii amygdalo inſeri poſſe firmarunt. Ad Paſiphilum, *Inſitio.*

Quin & amygdaleos ſubeunt piſtacea ramos,
Et debitum maius de breuitate petunt.
Hæc & cognato cingens terebinthus amictu,
Nutrit adoptiuis nobilitanda comis.

De caſtaneis. CAP. XXXVII.

VLTIMA omnium accedit caſtanea, etiam nucum generi connumeranda, duro enim tegitur corio, quod proiicitur, intus verò quod eſui eſt. Virgilius nuces vocat,

Caſtaneasq́; nuces, mea quas Amaryllis amabat.

Heraclion Epheſius etiam nuces vocat, Athenæo authore, ſic Mnaſiteus nuces & caſtaneas. Nicander, & Theophraſtus etiam nuces vocant: quamquam Dioſcorides iuglandium, & glãdium generi accommodatius tribui exiſtimet. Sic Plinius ab eis, cæteriq;. Etiam Diui Tiberii nominum impoſitione, qui glandes nominare fecit. Torrere has in cibis gratius. Moluntur etiam, & præſtant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis.

Græcis κάσανον dicitur: à Caſtana Magneſiæ oppido, vnde primum aduecta *Nomen.* eſt, nominatam eſſe conſtat. Theophraſto κάρυον εὐβοϊκόν. Nicander ait in Georgicis ſuis, referente Athenæo, Euboicos nucem caſtaneam vocare: Agelochum amotas appellare. Dioſcoridi σαρδιαναὶ βάλανοι, & διὸς βάλανοι, & λόπιμα dicuntur. Plinius reddit rationem, cur Græci Sardianos balanos appellent, quia Sardibus eæ prouenêre primum. Iouis glandes, quia glandibus præſtabant, adeo vt Ioue dignam exiſtimarent. λόπιμα à cortice, quæ Græcè λέπος nominatur. Diphilus etiam caſtaneas ſardicas glandes nominat ex Athenæo. Vocatur etiam & nux Heracleotica, vt Macrobius ex Oppii authoritate teſtatur. Heracleotica nux, quam quidam caſtaneam nominant. Democritus διὸς βάλανον ait caſtaneam deſignare. Apuleius caſtaneas eodem nomine vocat. Sic etiam Damageron. Latinis caſtanea dicitur. Italis *caſtagna.*

Theophraſtus quorundam opinione caſtaneam florere exiſtimat, alii mi- *Forma.* nime, ſed villum proportione großis præciduis reſpondere. Germinat ineunte vere, ſeriusque, Virgiliarum obitu fructificat. Amentum profert, id ante germinationem verni temporis initio gignitur, fit veluti foliorum conceptus, dehiſcit poſtea, & ſquammata illa flaueſcunt, & in longitudinem vel tripolli-

carem increſcunt, cùm vere folium exit, iſta decidunt. Fructus glandeus in calyce echinato, ſimilis glandi, fagi dulcedine, & ſucco, ſed illi leuis, & placida, non hiſpida vt caſtaneæ. Plinius ab eo. Armatum iis echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus. Mirumque, viliſſima eſſe, quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibuſdam partus ex vno calyce, cortexq; lentus: proxima verò corpori membrana, & in his ſaporem, ni detrahatur, infeſtat. Germinat vere cœpturo. Virgilius hirſutas vocat,

Sunt & iuniperi, & caſtaneæ hirſutæ.

Genera. Plinius plura eius genera deſcribit. Tarentinæ faciles, nec operoſo ſunt cibo, planæ figura. Hæ Neapoli *caſtagne piatte* dicuntur à figura. Facillimè purgantur membrana, imò corio inhærent. Plinius. Rotundior, quæ balanitis, purgabilis maxime, & ſponte proſiliens. Neapolitani vulgò vocant *caſtagne palombelle*. Glandis figura ſunt, acuminatæ, dentibus frangendo proſilit albus fructus, & ob id expetuntur, corio flaueſcenti. De Salariana, quæ pura, & plana eſt. Multa ſunt apud nos genera, quæ his accommodari poſſunt, prima pręcox eſt, quæ Auguſto maturatur, figura eſt plana, ac facile decorticatur. Laudatior Corelliana. Adhuc antiquum retinet nomen, nam vulgò *Cordegliana* dicitur, quòd cordis ſpecimen gerat, cùm ignoret Corellium, à quo nomen acceperit. Materana vulgo *marroni* dicuntur, corrupto à materana vocabulo. Hæc maximo eſt apud nos pretio, quia magnitudine ferè malum æquat. Cortex ex flauo rubeſcit. Hanc Campania laudat, & ſerior eſt. Triangulas, & populares ſyluæ affatim producunt, ſcrupuloſa corticis intra nucleos quoq; ruminatione, quæ ſuum pabulo gignuntur, minore corporis tuberculo.

Cælum. Quia caſtanea è ſylueſtrium genere eſt, etſi cultu vrbana, non ob id ſylueſtrem habitum exuit. Theophraſtus, montibus exultat, ait, quia frigoris auida, atq; adeo montibus gaudet, vt in plana non deſcendat. Septentrionalium locorum incola, vt in Thmolo, Olympioq; Myſio, in Eubœa, & circa Magneſiam Euboicæ. Ab eo Plinius: Montes, & valles diligit caſtanea. Damageron frigidis lætari ait. Columella: Opaco, & ſeptentrionali cliuo lætatur. Plinius iterum ab eo: Gaudet opaco, ſeptentrionalibus, & præfrigido ſitu, vel etiam decliui. Palladius: Diligit cœli ſtatum frigidum, ſed & tepidum non recuſat, ſi humor aſſenſerit. Delectatur cliuis, & opacis regionibus, ac maxime in Septentrionem verſis. Apulia caſtanetis caret, quia calida regio, & plana eſt: ob id etiam puto iuxta Romam ipſam caſtaneas ægrè prouenire, vt refert Plinius. Sic apud Allobroges caſtaneæ multæ, generoſæq;. Pariſius ager non niſi paucas, & degeneres habet.

Solum. Apuleius caſtaneas in locis aſſiduam pluuiam excipientibus deponi monet. Damageron in arenoſa terra. Plinius: patria laudatiſſimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Columella, Pullam terram, & reſolutam deſiderat, ſabulonem humidum, vel refractum tophum non reſpuit. Spiſſum ſolum, & rubricoſum reformidat. Plinius ab eo, Quærit ſolum facile, nec non arenoſum,

ſum, maximeque ſabulum humidum, aut carbunculum, vel tophi etiam farinam. Recuſat eadem gallicam, rubricam, cretam, omnemq; terræ fœcunditatem, qua ſeri nuces diximus. Palladius: Amat ſolum molle, & ſolutum, non tamen arenoſum. In ſabulone proueniunt, ſed humecto. Nigra terra illis apta eſt, & carbunculus, & tophus diligenter infractus. In ſpiſſo agro, & rubrica vix prouenit. In argilla, & glarea non poteſt naſci.

Damageron ſemine plantari docet, verùm fructu, amygdalo, & nuce longe ſecus, ſurſum mucronem habente. Decembri menſe caſtaneá plantari poſſe docet Caſſianus. Columella de eius ex ſemine ſatione hæc habet: Caſtaneę in repaſtinato nux poſita celeriter emicat. Seritur ab Nouembri mēſe per totam hyemem ſicca terra, & repaſtinata, in altitudinē dupondii & ſemiſſis. Nuces in ordinem ſemipedalibus, ordines autem quinum pedū ſpatiis dirimuntur. In altitudinem dodrantis caſtanea depreſſis ſulcis cōmittitur, qui vbi nucibus ſunt conſiti, prius quàm cōplanentur, breues arundines ab latere caſtanearum pangūtur, vt per hos ſationis indices tutius fodi, & runcari poſſint. Simulatq; ſemina ſtillauerint, & iā bima transferri queunt, interuelluntur, ac bini pedes arbuſculis vacui relinquuntur, ne denſitas plantas emaciet. Spiſſius autem ſemen propter varios caſus deponitur, nam interdum priuſquam enaſcantur, aut ſiccitatibus nux inareſcit, aut aquarum abundantia putreſcit, & interdum ſubterraneis animalibus, ſicuti muribus & talpis infeſtatur, propter quę ſæpe nouella caſtaneta calueſcūt. Plinius ab eo: Non niſi ex maximis prouenit, nec niſi quinis aceruatim ſatis. Perfringi ſolum debet ſupra ex Nouembri menſe in Februarium: quo ſolutæ, ſponte cadunt ex arbore, atque ſubnaſcuntur. Interualla ſint pedalia vndiq; ſulco dodrātali. Ex hoc ſeminario tranſferuntur in aliud, bipedali interuallo, plus biennio. Palladius à Columella: Serenda eſt ergo ipſis caſtaneis, hoc eſt ſeminibus ſuis menſe Nouembri, & Decembri, item Februario. Eligendæ ſunt caſtaneę ad ponendum recētes, grandes, maturæ, quas ſi Nouembri menſe feramus, facilem ſe præſentia fructus ipſius pręſtat. Si verò Februario ponamus, vt vſq; tunc durent, ita faciendum eſt. In vmbra caſtaneæ ſiccentur expanſę. Tunc in anguſtum, & ſiccum locum tranſlatæ cumulum faciant, & eas omnes fluuialis arena diligenter operiat. Poſt dies triginta eas, remota arena, in aquam frigidam mittis. Quæ ſanæ ſunt, merguntur, ſupernatat quæcunq; vexata eſt. Item quas probaſti, ſimiliter obrues, & poſt triginta dies æque probas. Hoc cùm tertio feceris, vſq; ad veris initium ſerere debebis, quæ manſerint illibatæ. Aliqui in vaſculis ſeruant arena pariter miſſa. Paſtinari ergo locus debebit, qui huic deſtinatur arbuſto, altitudine pedis vnius ſemis, vel duorum: vel totus, aut ſulcis in ordinem deſtinatis, aut certe aratris reſolui hinc inde findentibus. Qui fimo ſatiatus aut redactus in puluerem caſtanearum ſemen accipiat, non amplius pedis dodrante demerſum. Vnicuiq; ſemini propter notam ſurculus debet affigi. Ipſa ſemina ſingulis locis ſimul terna, vel quina ponantur, & inter ſe quatuor pedum ſpa-

Satio.

tio ſeparentur. Quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Locus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor inſidens limo, germen extinguat. Seritur & plantis, ſed quæ radicibus exempta, & depoſita eſt, biennio reformidat: (dicit Columella) ob id cõmodius nucibus, quàm viuiradicibus ſyluas inſtitui cõpertum eſt. Plinius ex eo: Tranſlata neſcit hoſpitari, pauetq; nouitatẽ, biennio ferè poſtea proſilit, ideo nucibus potius, quàm viuiradicibus plantaria cædua impleantur. Tempus ſerendi à Calendis Martii ad idus eiuſdem. Palladius. Quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Seritur & plantis quæ ſponte naſcuntur, ſed quæ plantis ſeritur ita ægra eſt, vt biennio de eius vita ſæpe dubitetur. Columella propagare docet: Vbi frequentãda ſunt, melius ex vicino, ſi competit (mergi more) pertica declinata propagatur, quàm exempta reſéritur. Hęc enim velut immota ſua ſede vehementer germinat. Plinius: Sunt & propagines nulli quidem faciliores, nudata enim radice tota in ſulco proſternitur, tunc ex cacumine ſuper terram relicto renaſcitur & alia ab radice. Palladius ex his: Cui placet, poteſt caſtaneæ ducere in propaginem ima virgulta, quæ in radice naſcuntur. Damageron viuiradice ſeri docet, qui modus longè tutior eſt, & bima fructum reddit. Pangitur etiam auulſione, & ſtolone ab æquinoctio. Quintilii caſtaneam à palo, ſiue talea in frigidioribus, vel humidioribus locis plantant.

Inſitio. Diophanes ait, Aprili menſe inſeri incipit caſtanea. Recipit morum. Inſeritur in nucem, quercum, & fagum. Plinius ſuomet ſurculo inſitam longe meliorem fructum reddere ſcripſit. Corellius eques Romanus Ateſte genitus inſeruit caſtaneam ſuomet ipſam ſurculo in Neapolitano agro: ſic facta eſt caſtanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Poſtea hæres eiuſdem libertus Corellianam iterum inſeruit: hæc eſt inter eas differentia, illa copioſior, hæc Corelliana melior. Palladius. Inſeritur in ſe, & in ſalice, ſed ex ſalice tardius maturat, & fit aſperior in ſapore. Inſeritur, vt ipſe probauit, ſub cortice menſe Martio, vel Aprili, tamen genere vtroque reſpondet. Poteſt & inoculari. Ad Paſiphilum,

Flumineam ſalicem fœcundant ardua membra
Caſtaneæ, & multo paſta liquore vigent.

Nos Martii fine inſerimus fiſſo ligno, ſed melius inter lignum, & corticem, aliquanto verò ſerius emplaſtramus, & ad modum digitalis, & optimè comprehendit.

Cultus. Columella. Cultus eiuſdem eſt foſſionis, poſitionisq;, qui vineæ. Supputari debet bima, quin etiam trima, nam bis ferro repetenda eſt veris principio, vt incitetur eius proceritas. Plinius: Cultura non alia quàm ſupra dictis fodiendis, ſupputandisq; per biennium ſequens: de cætero ipſa ſe colit, vmbra ſtolones ſuperuacuos enecante. Palladius: Nouum caſtanetum circumfodi debet aſſiduè, menſe Martio, & Septembri, incrementum maius acquirit, ſi putationibus adiuuetur.

Palladius

Palladius ita condit: Castaneæ seruantur, vel in cratibus dispositæ, vel intra sabulonem, ne inuicem tangantur inuersæ, vel in vasculis fictilibus nouis conditæ, & loco ficciore defossæ, vel inclusæ virgeis ex fago receptaculis, & lutatæ vt spiracula non relinquas, vel ordei paleis minutissimis obrutæ, vel palustri vlua figuratis densioribus sportis reclusæ. Cōditura.

Castaneæ deinde, priusquam cineribus credantur, ferro, vel dentibus vulnerari debent, vt plagæ hiatu spiritus igne citatus euadat, alioqui flagrantes flamma magno cum crepitu prosiliunt, assidentium periculo: flatus enim in angustiis elisus à noxa vindicabit, impetu in sibilum eunte.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER SEXTVS
SIVE
OLIVETVM.
PROOEMIVM.

POMARIVM meum clausum iam, firmoq; munimento vallatum putaram, & in vineam progredi accingebar, sed memini de olea me dicturum, ob id lectores ne tædeat proximum montem subire, vbi oliuetum constitutum. Decreueram enim prius oleam ipsam apud bacciferas arbores in pomario locare, sed deliciæ, & diuitiæ huius plantæ, & accurata, diligensq; eam serendi ars, quæ amplam, exactioremque commentationem exposcebant, me ab instituto proposito auerterunt, vnde hic proprius erit oleæ locus: hoc libro eius historiam pressius, quàm quisquam author designauerit, cōplecti decreuimus. M. Cato oleto quartum locum dedit. Varro sui rustici operis principio Mineruā deprecatur, cuius procuratio oleti est. Stirpium nobilissima, & mortaliū sorti vtilissima, vt qua animalium princeps homo ferè victum trahat. Virgilius ob suas dotes viti pręposuit: quòd si vitē dignitate superabit, quæ ex nascētibus planta erit, quæ ei conferri possit? Fenestella tradit (Plinio referēte) omnino non fuisse in Italia, Hispania, atq; Africa, Tarquinio

Priſco regnante, ab annis populi Romani 183. quæ nunc peruenit trans Alpes quoq; & in Gallias, Hiſpaniasq; medias, vrbis quidem anno quingenteſimo quinto Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio coſſ. olei libræ duodenæ aſſibus veniere. Et mox anno ſexcenteſimo octogeſimo M. Seius T. F. ædilis curulis olei denas libras ſingulis aſſibus præſtitit populo Romano per totum annum. Minus ea miretur, qui ſciat poſt annos 22 Cn. Pompei IIII conſulatu oleum prouinciis Italiam miſiſſe.

Quòd olea Mineruæ dicata ſit. CAP. I.

MINERVÆ oleam ſacram dicunt tum Græci, tum Latini ſcriptores omnes, quòd illius inuētrix fuerit, aliasq; multas ob rationes. Virgilius,

——— *Oleæq; Minerua*
Inuentrix.

Plinius etiam ſcripſit: Olea Mineruæ dicata ſeruatur. Primo quod olea virginea manu ſata, & exculta, vberiores præbeat fructus: puritatis ſiquidem amantiſſima, labisq; neſcia, ob id virgini Mineruæ dicata. Addit Florentinus Græcus; quòd quum pura ſit olea, puros etiam eſſe vult ſuos collectores, & iurare, quòd à ſola propria vxore veniant, & non ab alieno cubili, & ſic inſequenti tempore plurimum fructum exhibebit. Ferunt etiam in Anazarbo Ciliciæ pueros caſtos oleam colere, & propterea oleam apud ipſos fertiliſſimam & fructuoſiſſimam eſſe. A quo Palladius: Græci iubent oliuam, cum plantatur & legitur, à mundis pueris, atque virginibus operandum, credo recordati arbori huic eſſe præſulem caſtitatem. Martianus Capella oleam Mineruæ ſacram dicit, quod artes & diſciplinæ, quarum illa dea eſt, oleo lucernarum lucubrationibus perdiſcantur, inquiens libro ſexto;

Hinc iam vernicomæ frondent tibi munera oliuæ,
Artes cura vigil per te quòd diſcat oliuo.

Demoſthenes demonſtrare quærens, quòd ſobrius multas noctes vigiliis abſumpſiſſet, & lumen, & oleum multum triuiſſet, dixit, plus olei, quàm vini abſumpſiſſe. Phurnutus olei munus Mineruæ eſſe dixit, quòd ſemper in virore ſit, & glaucum colorem præ ſe ferat, & adulterari alio liquore nequeat: ſed ſemper in ſua ſinceritate permaneat. Sed de olearum origine ita Græci ſcriptores fabulantur. Cúm à primordio tellus aquis emerſiſſet, primum Athenis emicuiſſe dicunt: cúmq; Minerua & Neptunus amore loci capti, de ciuitatis ſibi nomine dicando contenderent (vt Cicero pro L. Flacco dixerit, de quorum vrbis poſitione propter pulchritudinem inter deos certamen proditum eſt) Iuppiter eorum controuerſiam dirimere cupiens, tulit ſententiam, Eum oppidi principatu potiturum, qui hoc meliori poſſeſſione donaret: Neptunus itaq; portu, & naualibus exornat, Minerua in Acropoli cum lętam, & virentem, tum fructiferam oliuam edidit: cuius ramum in coronam cōtorquens capiti ſuo impoſuit, omniumque calculo vicit, & ciuitatem ſuo nomi-

ne

te nuncupauit: nam Minerua ἀθλωὴ dicitur: victus itaq; Neptunus ad consueta munia secessit. Higinius verò ait, inter deos decertatum fuisse, qui primus in Attica terra oppidum conderet, & secundum Mineruam à Ioue, quòd in ea oleam seuisset, iudicatum. Alii verò inquiunt, Post deorum longam dimicationem, etiam vsq; ad succumbentis vindictam, placitum est, vt eius nomine ciuitas appellaretur, qui munus mortalibus melius protulisset: sic Neptunus percusso littore effecit vt tellus equum, animal bellis aptum proferret: Minerua autem iacta hasta oleam procreauit, quæ res melior comprobata, quòd pacis insigne foret. Sunt qui dicant Neptunum arcem percussisse tridente, & inde aquarum salsos haustus prosiluisse, vt inde fons in arce fuerit, qui Neptunius diceretur, & Mineruam oleam euocasse hasta, quæ omnibus vtilior visa est, atque ita vt ei Athenæ cederent arbitratum. Alii dicunt: post longam altercationem in id conuentum fuisse, vt ambo simul Athenis preessent. De hac contentione Statius,

Ipsa quoque in pugnos vacuatur collis, vbi ingens
Lis superum, dubiis donec noua surgeret arbor
Rupibus, & longa refugum mare frangeret vmbra.

Et Virgilius Georgicorum primo,

——— *Tuq; ô cui prima frementem*
Fudit equum magno tellus percussa tridenti.

Plinius ad sua vsq; tempora oleam durare tradit in certamine editam à Minerua. Sed hãc fabulam M. Varro ad veritatem ita traducit. Ædificatis autem Athenis, & ibi imperante Cecrope: in arce sponte nata olea, & ibidem alio loco aquarum scaturigo: his prodigiis perterritus Rex, formidans ne hec portenta futurarum calamitatum præsagia forent, Apollinem Delphicum sciscitatum misit, qui respondit, ostentum illud nihil mali portendere, sed deorum contẽtione binorum de vrbis nominis impositione decertantium, per oleam Mineruam, & per vndam Neptunum significari, liberumq; esse Atheniensibus ex vtrius dei appellatione ciuitatem denominare. Cecrops mares, & fœminas ad conferenda suffragia conuocat, mares pro Neptuno, mulieres pro Minerua sententiam tulere, & quia fœminæ numero plures, vt ferè semper vbique, pro Minerua vicerunt: indignatus Neptunus Atheniensium terram inundauit: quare vt supplicio mulierum vacarent, Athenas quidem vocarunt, sed edixerũt ne nascentium vllus materno nomine censeretur, & demum ne mulieres suffragia ferrent. Sed Plutarchus in Themistoclis vita ait ex re ipsa fabulæ locum fuisse, etenim cùm reges Atheniensium (vt ferũt) studerent efficere, vt ciues omissa nauigatione arbores consererent, & fertiliorem eorum regionem redderẽt oleis, quarum ager Atticus apprimè ferax esset, atq; ex earum fructu non minimum questum facerent, sermonẽ illum vulgarũt, quòd Neptuno de regione contendente, Pallas oliuam iudicibus obtulerit, ac vicerit. Vel Athenienses primos fuisse, qui hãc plantam & nouissent, & studio co-

luiſſent. Theophraſtus refert Athenis oleam antiquiſſimam fuiſſe. Sed de oleæ inuentione alii alia tradunt. Quippe Diodorus Mercurium inuentorem, non Mineruam fuiſſe, huicque olei educendi, exprimendique inuentum tribuit: nam ante Mineruam, hæc cum cæteris ſylueſtribus immiſta, ignotaque erat, vilisque habebatur. Et Cicero libro de natura Deorum, Ariſteum Apollinis filium oleæ inuentorem fuiſſe ſcribit. Tacitus refert Latonam partu grauidam apud Cenchrum amnem, prope Ortygiam, oleæ adnixam Apollinem & Dianam enixam. Sed hæc poetarum figmenta ſunt, qui ſub fabularum inuolucris vim & plantæ naturam demonſtrarunt, ſecus autem noſtra fides ſentit: Immenſus enim omnium creator Deus iuſſit, vt terra plantas omnes produceret, quæ nulla penitus intercedente materia, quod eſt ſupra hominis captum, plantas, ſtirpesque omnes produxit: ſolius Dei honos & gloria eſt.

Quanto honore habiti fuerint, qui in ludis, ſolemnitatibus, & victoriis corona oleaginea coronarentur.

CAP. II.

EX prædicta Palladis victoria ſuper Athenarum vrbis nominis impoſitione, tanti Athenienſes oleam fecẽre, vt in eorum victoriis, ſolemnitatibus, ludisq; oleaginea corona donum & geſtamen fuerit, & victoriȩ ſignum apud eos eſſe cœperit, vt ex Halicarnaſſeo habetur. Scribit in artibus Dionyſius, In oleæ laudibus illud meritò recenſeri, non modò, quòd illa ſit Palladi ſacra, ſed quòd veteribus ex ea cõſtituebantur trophæa, quodq; ſit victoriæ ſymbolum: nam & Neptuno ſuperato, hac primum dea eſt coronata. Caſſianus Græcus ab hac victoria ſcribit non ſolum certaminum victores, ſed inſpectores etiam, & arbitros ex oleaſtro apud Athenienſes coronari. Ex Plinio quoq; habetur Athenis victores olea coronari. Seneca oleam gentilem Athenienſium frondem vocat in Hercule furente,

Te ramus oleæ fronde gentili tegat Theſeu.

Et Athenienſes patriam coronam vocarunt. Græcos Achilli, & Aiaci ob hoſtium victoriam prædamque coronam ex olea donaſſe memorat Dictys Cretenſis. Et in bello, quod Græci cum Xerxe geſſerunt, Themiſtocli & Euribiadi eandem coronam ſunt largiti. Idem Dionyſius Halicarnaſſeus ait, Romanos idibus quintilibus, quæ dies cladis Latinorum fuit, Caſtori, & Polluci ſacra facere, & milites, quibus equi è publico donati ſunt, tributim curiatimque, ac cateruatim olea coronatos incedere, ac ſi è pugna, & victoria redirent, ab æde Martis vſque ad eorum ædes progrediendo. Plinius ad id: Oleæ honorem Romana maieſtas magnum præbuit, turmas equitum idibus Iuliis coronando, item minoribus triumphis ouantes. Qui etiam pro republica aliquod egregium facinus peregiſſent, eadem oleaginea corona donabantur. Thraſibulus occupato loco, cui Phila nomen, & quum triginta Athenienſium tyrannos ſuſtuliſſet, & ciuitatem in priſtinam liber-

tatem

tatem vindicasset, prædicta corona insigniri requisiuit. Hac enim donare bonos ciues Athenienses consueuisse Valerius Maximus est author, quæ ex duobus ramulis complicabatur, eaque Periclis caput incinctum fuisse. Panathenæa, quæ Athenis magna sacra dicebantur, singulis annis celebrari solita, quæ Theseus in Mineruæ honorem primus instituit. Erant solum pueri certatores, quorum victoris præmium corona oleagina fuit, & oleum, quod ex sacra olea pressum erat. Instar huiusmodi ludorum Æneas ludos curules fecit, in quibus victores oleaginea corona coronabantur. Virgilius,

——Tres præmia primi
Accipient, flauaque caput nectentur oliua.

Quòd olea veniæ, & pacis index sit. CAP. III.

OLEAM Græci ἐλαίαν vocant ab ἔλεος, id est misericordia, est enim supplicantium, & pacis symbolum, vt qui has petant, oleam manibus gestent. Athenienses contra Timocratem sordidati, & oliuam gestantes supplicare soliti fuerãt, vt narrat Demosthenes. Artaxerxi, vt author est Siculus in vita Philippi, Sidonem obsidenti, quingenti primores ciuitatis oleæ ramos gestantes obuiam fiunt, pacem petentes. Deuicti item Carthaginenses, consulente Annibale, ad Scipionem ad deprecandam pacem & misericordiam decem è ciuitatis principibus seligunt, quos nauis oleæ ramis velata deferebat. Romani quum bellum cum Perseo Macedoniæ Rege gererent, Alexandrini legati sordidati, barba, & capillo promissis, & oleæ ramos ferentes, in Romanam curiam progressi ad miserationem procubuerunt, Liuio scribente. Eodemque Rege deuicto, Rhodiorum oratores, habita prius oratione, veniam deprecantes, & ramos oleæ gestantes, vniuersi prociderunt. Et apud Apuleium mulieres propter homicidium viduę, iudicibus sui commiserationem mouere cupientes, ramos oleaginos ferunt. Æneas ad commiserationem implorandam ob tempestatem, Æneidos quinto,

Ipse caput tonsæ foliis euinctus oliuæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaq; salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.

Et libro septimo.

Centum oratores augusta ad mœnia regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaq; ferre viro, pacemq; exposcere Teucris.

Sed lugentes non coronatos, sed manibus tantum ferre decet.

Paciferaq; manu ramum prætendit oliuæ.

Et Statius Thebaidos duodecimo,

Vittatæ laurus, & supplicis arbor oliuæ.

Ouidius Metam. sexto,

Circuit extremas oleis pacalibus oras.

Et columba post commune omnium animantium naufragium à Noa ex Arca tertiò emissa, rostro oliuæ ramum pertulit, generi videlicet humano à Deo summo pacem redditam significare volens. Immò cum nos meliorem aliquem significare volumus, oleæ ei ramum porrigimus: quod etiam expressit Virgilianus Æneas,

Optime Graiugenûm, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos.

De Oleæ laudibus, & quanta antiquitus habita sit veneratione. CAP. IIII.

TANTA erat apud Athenienses olea dignitate, vt si quis aliquam oleæ plãtam vel subriperet, vel discinderet, in iudicium vocaretur, ac pro sacrilego condemnaretur. Erantq; magistratus deputati pro huius oleæ cultura. Et quum Lacedæmones ad Atheniensium expugnationẽ venissent, eorumq; regionem ferro, & igne deuastassent, oleas solum non attigerunt, tum plantæ veneratione, tum pœnæ timore: Nam Athenienses & hostes, & amicos diris blasphemiis persequebantur, qui oleam violarent. In profanis vsibus, authore Plinio, oleam pollui fas non erat, vt ne propiciandis quidem numinibus accendi ex ea altaria, aræve deberent. Plutarchus in Solonis vita narrat, quòd Athenienses cum ciuitatem sollicitam haberent ostentis, & piacula appeterent, ad expiandam eam Epimenides Phæstius ex Creta Athenas venit accersitus, cumq; se Athenas contulisset, in multis Soloni adiutor fuit, ad legum condendarum rationem, & quod maximum fuit, placationibus, expiationibusque ad mysteria, & religionem vrbem instituens, iustitię obnoxiam, & ad concordiam proniorem reddidit. Magna is igitur admiratione habitus, opes multas, & honores largientibus Atheniensibus, non aliud, quàm ex sacra olea ramos poscens, atque accipiens decessit. Erat & Athenis celebritas, quam εἰρεσιώνην vocabant, à Theseo instituta, qui è Creta Athenas incolumis reuersus, supplicationem Apollini Delphico pro facili reditu peregit, eresionem offerens. Erat enim ramus è sacra olea, alba lana implexus, ἔλεον Græcis dicta, in quo plurimarum arborum fructus, quos acrodrya vocabant, circũpendebant. A Theseo pòst Athenienses annuatim Apollini votum persoluerunt, hunc enim ramum puer in Apollinis foribus affigebat, singuli verò post ante ędium ianuas, eademque die, vt meminit Plutarchus in Theseo, ὀσχοφορία celebrabantur, ac si ramalia dicas à ramis ferendis: ὄσχος enim ramus est. Sophocles in OEdipo Coloneo in Atticæ terræ encomio, sacras ibi oleas fuisse dicit, quarum Iuppiter cognomento Morios custos erat. Hæc olea morias dicta erat à cęde Halirrhothii Neptuni filii, qui cùm eam in odium Palladis victoriæ excidere tentasset, sibimet securim cùm aberrasset impegit, vt inde occumberet, vt à casu hoc o-

lea nomen desumpserit. Tantaque est huius plantę pulchritudo, vt princeps poetarũ Homerus, cùm egregiam aliquam speciem iuuenum describere quærit, oleæ comparet, quæ humi lætitia, cœli clementia, ac ventorum benignitate nitida vigoreque plena è solo surgat. Euphorbus cùm à Menelao cæderetur, comparat eum casum oleæ, quæ ventorum vi deturbata humi procumbat: vbi verò iuuenum formam non memorat, eos quercui, vel pinui assimilat. Et in sacra pagina vbi necesse est perfectæ alicuius speciei meminisse, olea commemoratur: Quasi oliua speciosa in campis: cùm virginalis pudoris, & puritatis specimen quoddam præ se ferat.

De oleæ necessitate, & vtilitate. CAP. V.

OLEARVM vsus tantus, & tam multis in rebus varius est, vt multiplices eius vtilitates arduum sit enarrare, sed paucas, vel nonnullas in medium afferre non inconcinnum est visum. Ad rei medicæ necessitatem nulla res ea maior inueniri poterit. Plinius inquit: liquores duo sunt humanis corporibus gratissimi, intus vini, foris olei, amborum è genere ambo præcipui, sed olei necessarius. Olei liquor recreans membra est, cuius etiam potestas tepefacere, & contra algores munire. Veteri oleo vsus est ad quædam genera morborum. Existimatur & ebori vindicando à carie vtile esse. Certè simulachrum Saturni Romæ intus oleo repletum est. Interrogatus Democritus qua ratione homines inoffensa valetudine degerent, atque animi illum vigorem custodirent, respondisse fertur, si corporis externa oleo, interna melle linirentur. Celebris etiam Pollionis Romuli exemplo: centesimum annum excedentem eum diuus Augustus hospes interrogauit, quanam ratione maxime vigorem illum animi, corporisq; custodisset. At ille respondit, intus mulso, foris oleo. Diuus Ambrosius in Hexamero prodit ægrotantem ceruum sanum fieri mansis oleæ ramusculis, & locustas ab ægritudine liberari, arrosis oleæ foliis. Illud non omittam perquam vtile, vt qui ferrum remollire cupiant, oleo tangant, qui obdurescere, in aquam ignitum mergant. Contra vespas remedio est oleo aspergier ore. Pix oleo extrahitur, quando vtrunque pinguis naturæ est. Thracius lapis aqua accenditur, oleo restinguitur. Oleo quidem non apes tantum, sed omnia insecta exanimantur, præcipuè si capite vncto in sole ponantur. Ad venenorum haustus oleo succurritur ad vomitiones ciendas, ne lædantur præcordia. Vrinantes oleum ore sub aquis spargunt, & clarius omnia patescunt. Ad victum necessarius est olei vsus. Diuinus psaltes ait: à fructu frumenti, vini, & olei multiplicati sunt. Memorabile est, quod Plinius scribit, Alpibus coercitas, & tam inexuperabili munimento Gallias, hanc primum habuisse causam superfundendi se Italiæ, quod Elico ex Heluetiis ciuis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam, & vuam, oleique, ac vini præmissa remeans secum tulisset. Oleum suo lumine tenebras discutit, ac noctem in diem vertit. Nec prætereundum, quod eius vsus ex-

ga deos,eorumque sacrificia frequentissimus fit. Sed ne illotis manibus ab ea discedamus,scriptum reperimus, quòd luctaturi oleo perungebantur: cuius vnctionis & ludorum olympicorum inuentor Hercules extitit, vt ex Lucano habetur,

Ille Cleonei proiecit terga leonis,
Antæus Libyci perfudit membra liquore
Hospes olympiacæ seruato more palæstræ.

Et Philostratus in Palestræ icone, oleagineum ramum in Palestræ Mercurii filiæ luctæ inuentricis nudo sinu locauit. Vngebantur luctaturi tum vt eius vnguinis lubricitate difficilior foret mutua brachiorum connexio, tum quòd validiores euadebant. Author est Polybius, victoriæ causam, qua potitus est Annibal in Italia contra Tiberium, fuisse milites prius oleo perunctos. Propterea Anacharsis Scytha oleum insaniæ pharmacum esse dicebat, quoniam eo peruncti athletę feruentius inuicem insultarent. M. Varro dicit, Olea corpus non solum intus vngit,sed etiam extrinsecus,itaq; dominum & ad balneas & ad gymnasium sequitur. A quo Plinius, Vsum eius ad luxuriã vertere Græci,vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. Notum est, magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse. Porphyrius Essæos è Iudæorum genere vngi oleo non pati scripsit, quòd si quis oleo tactus fuisset, tanquam à magna corporis macula, diligenter abstergebatur, quòd eos corpore aridos,& duros,non molles esse oporteret. Odores oleo optimè seruantur,ex Plinio habemus,quod diuturnitati eorum tãto vtilius est, quanto pinguius: & ipsa vnguẽta vetustate meliora. Mirumq; dulcem succum bibere,& alieno infici sapore, etiam si oleum absq; odore sit,vt ideo vnguẽta, ad quæ frequens vsus,nullo modo inficiat;quod testatur Lucretius.

—— *Cumprimis quærere par est,*
Quod licet & potis es reperire,inolentis oliui
Naturam,nullam quæ mittat naribus auram,
Quàm minimè vt possit mistos in corpore odores,
Concoctosq́, suo contactos perdere viro.

Oliua hyeme secundis mensis libenter vescimur,& sua amaritudine,& sale potum sapidiorem efficit,condit dapes, suauiorem efficit cibum, vbi imponitur. Diogenes cùm vidisset iuuenem in diuersorio oleas esitantem, inquit,Si sic prandisses,non ita cœnares. Idem etiam cùm Platonem in lautissimo conuiuio degustantem oleas intuitus esset, illum percunctatus est, quamobrem in Siciliam huiusmodi mensarum gratia profectus, appositis modo non frueretur? Cui ille, At Hercules ô Diogenes, illic & oleis & reliquis huiscemodi pluribus vescebar. Cur igitur, respondit ille, Syracusas adnauigare te oportuit? An Attica tunc oleam non ferebat? Quibus verbis Platonis nauigationem subarguere videbatur. Tam longæuæ arbor est vitæ, vt propè immortalis videatur. Multiplici modo seritur, citò comprehendit, & fructificat maxima vbertate.

Et quia frondosa, æternaque pubet coma, solet hyeme à ventis agitari, & sæpissimè deturbari, & ne tam vtili bono priuaremur, effecit Dei benignitas, vt detruncatis brachiis, & denuo effosso scrobe sata, comprehēdat, & citò etiam fructificet, vt quæ tam humanæ vitæ vsui inseruiat. Facilè colitur, nec neglecta deperit, vt Columella inquit. Longè ex omnibus stirpibus minorē impensam desiderat olea, quæ prima omnium arborum est: nam quamuis nō continuatis annis, sed ferè altero quoq; fructum afferat, eximia tamē eius ratio est, quòd leui cultu sustinetur, & cùm se non induit, vix vllam impensam poscit, & si quam recipit, subinde fructus multiplicat, neglecta compluribus annis, nō vt vinea deficit, eoq́; ipso tempore aliquid etiam interim patrifamilias præstat, & cùm adhibita cultura est, vno anno emendatur. Florentinus ait, quòd non solum securos, & firmos reditus habet ex olea prouentus, sed & maximū bonum est, & ad omne vtile. Id præterea pręcipuum, & consideratione dignū habet, quòd non sicut ficus fructus deprædantur eo tempore, quo maturantur, nā ab omnibus colliguntur ficus, nec ferè alio tunc rustici cibo victitant, quod de oleis non euenit, cum ab omnibus sua amaritudine tunc respuantur, & non nisi ad oleum, vel ad conditura expetantur. Præterea M. Varro apes ex olea arbore ceram conficere dixit, etsi Plinius scripserit oliuæ florem ab apibus nō attingi, ideoq; hanc arborem procul esse melius fore. Sed idem in arbustum non sperni dixit, si non sit vmbrosa ramis. Plinius spōtè nasci in maritimis Syriæ dixit, quod elæomeli vocāt. Manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci. A scriptoribus etiā accepimus, Galliæ locis quibusdā ex vulgari olea emanare manna verè melleū, sapore, colore, & incorruptū durare. Manat è tenellis ramis, & stipitibus, & rimosis corticibus, vel etiam scalpello incisis, oliua nigricante, vel purpurascente, Nouembri mense, ingruente hyemis sæuitia. sectis etiam maioribus truncis initio melle liquidior glutinosus latex emanabat, postea frigore densior euadebat non tam mel, quàm manna præseferens.

De oleæ prodigiis. CAP. VI.

EX Theophrasto multa, quæ de oleæ prodigiis dicuntur, afferemus, inquit enim, Olea aliquādo visa est delapsis foliis vberes fruct⁹ protulisse. Quod & Thessalo Pisistrati filio accidisse proditum est. Folium enim imbecillius est, & frigoris violentiæ magis obnoxium, ideo abit: sed fructus non nisi maturus cadit, ante id tempus in permanendo pertinax est, ob id perticis decutiunt. Videntur quidem hæc naturæ leges exire, non tamen pro monstris accipienda. Sic recisa oleæ ligna, obiecta & reposita terræ, fotu omni destituta, spōte pullulasse. Sunt enim hæc natura viuacia, propensaq; ad germinandum, suæ densitatis, humiditatisq́ue causa, quæ cùm extrinsecus liquoris aliquid senserint, quàm primum germina edunt. Simile in statuis ligneis, cùm sudant, Ratio: Quoties adblanditur eis austrina tempestas tepore suo, suaq́; humiditate: haud tamen omnia, sed quibus modo pinguis succus inest; hæc inter o-

ſtenta relata habent: Sic etiam olea penitus aliquando adusta, regerminauerat tota. Bætiæ verò germinibus omnibus à locuſtis deroſis iterum germinauit. Sæpè etiam pars arboris comprehenſa ab altera proxima eſt, atque in eiuſdem corporis coagmentata magnitudinem: & ſi lapidem, aut aliquid ſimile arboris alæ inculcaueris, demum inſinuabitur, atq; occultabitur amplexu auctionis obductæ, quod etiã in oleaſtro, qui Megaris in foro ſtabat, eueniſſe accepimus, quo ſucciſo vrbem capi, ac dirimi oraculum erat, ſicuti actum eſt: in hoc enim perſciſſo, repertæ ocreæ ſunt, & alia quædam Attici ritus, parte qua primum affixa fuere, ad ramorum ambitum concauata. A Theophraſto Plinius: Inter arborum vitia eſt & prodigiis locus. Inuenimus oleas folia amiſiſſe baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita: oliua in totum ambuſta reuixit, & in Bætia eroſæ à locuſtis ficus, iterum germinauere. Prodigio autem fiunt graui oſtento: cum in deteriora mutantur, vt olea in oleaſtrum. Et Laodiceæ Xerxis aduentu platanus in oleam. Super omnia, quæ vnquam audita ſunt, erat prodigium in noſtro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectii Marcelli è primis equeſtris ordinis, oliueto vniuerſo viam publicam tranſgreſſo, aruisque inde è contrario in locum olineti profectis. Herodotus author eſt, In arce Athenarum templum Erechtheo terrigenę fuiſſe, & in eo oleam Mineruæ, & mare Neptuni, teſtimonium quòd de regione decertaſſent. Hæc cum in Athenarum à Medis facto incendio conflagraſſet, eodem die duorum cubitorum altitudine repullulauit. Pauſanias author eſt, Cum Xerxes Græciam inuaſiſſet, milites oleam exuſſerunt, & altera ab incenſionis die cum Athenienſes ad rem diuinam miſſi templum aſcendiſſent, fructificaſſe inuenerunt, edito à ſtipite virgulti inſtar. Illud quoque ex hiſtoria ſuccurrit, Auguſti temporibus è taberna meritoria trans Tyberim oleum terra erupiſſe, ac toto fluxiſſe die, nulla intermiſſione, quo ſignificatam interpretantur Chriſti gratiam in gentes.

De oleæ nomine. CAP. VII.

EΛαΐς & Α'θλωαΐς Græca appellatio, Illa in enim primum vocauit Minerua, quæ vt vidimus oleæ munere Atticam ditauit. Aliis ἐλαία. Latinis olea, & oliua. Caper Grammaticus oliuam arborem eſſe dicit, oleam verò fructum. Sed hęc differentia vana eſt apud claſſicos authores. Virgilius arborem oleam & oliuam vocauit Georgicorum ſecundo:

Sed truncis oleæ, melius propagine vites.

In Eclogis.

Incumbens Damon tereti ſic cœpit oliuæ.

Ε'λάα fructus eſt, Latinè olea, & oliua dicitur. Varro oleam conditiuam vocat, quæ ad condituram adſeruatur. Columella, Sic curata oliua tertio die poſſis vti. Incipientes baccas nigreſcere Græci dryperas, Latini drupas dicunt, authore Plinio. Sic oleæ liquor dicitur oleum, & oliuum, oleum ab olea, oliuum ab oliua. Virgilius Georgicorum ſecundo,

Liquidii

—— *Liquidi corrumpitur vſus olini.*

De oleæ deſcriptione. CAP. VIII.

ETSI notior ſit, quàm vt debeat explicari, tamen è Theophraſto hinc inde diſtractam hiſtoriam colligemus, diuerſis quippe capitibus eiuſdem doctrinam diſtrahit, vt Abſyrtus ille Medeæ non tam membratim fuerit conquirendus. Arbor eſt, caudice ab radice ſurgens ramoſo, ſurculoſo, non facilè diſſolubili, nodoſo, & ſimplici, niſi quis multiplici caudice diffuſam relinquat. Medulla in ea tam incerta ſpectatur, paruaque, vt ſint, quibus non in medio ligno haberi, ſed per totum lignum ſpargi videatur, vt nullus ſit certus medullæ locus, nec deſunt, qui ea omnino carere exiſtiment. Gongros à quibuſdam vocatos habet, eoq; morbo pluſquam cæteræ laborare videtur: premnum nonnulli appellant, alii crotonam, alii alio nomine vtuntur, quia contorta, & plantigera eſſe ſolet, ſic etiam concauitate laborare videtur. Ex vrbanis perpetuo viret. Frondibus anguſtis, quæ tam breui nituntur pediculo, vt quaſi defixæ cohæreant. Illud ſanè peculiare euenire videtur, quod frondium ſupinas partes vertit mox poſt æſtiuum ſolſtitium, eoq; argumento ruſtici confectum ſolſtitium intelligunt, cùm ſupina foliorum contra, quàm cęterarum, candicant magis, quàm prona, minuſq; ſunt læuia. Cuius cauſa eſt, quia eo tempore foliorum agitur profluuium, & cuncta affici neceſſe eſt, & infirma, & quaſi ſenio confecta exareſcunt & decidunt, reliqua circumaguntur tantummodo. Omnibus igitur illud euenit magis, vel minus, ſed conſpectius in iis eſt, quia ſummo coloris diſcrimine pars prona diſcrepat cum ſupina: hæc enim viridis, illa aquoſa. Flore puſillo quidem, ſed foliato, vno folio conformato, ſed ita implicato, vt plura videantur, vt flos laſinoes: conceptaculo auerſa parte non indiget, ſed poſtrema eius in angulos exeunt. Fructum in medio flos ambit, & tunc probè defloruiſſe præbet augurium, cùm cadiui, velut perforati ſpectantur, nam ſi exaruerint, aut madefacti cum fructu defluāt, nullatenus perforantur. Fructificat annotinis ſurculis, tam cacumine, quàm lateribus, & quando cacumina ferunt, copiæ indicium eſſe dicitur. Congeſtum vuæ modo fert fructum, vt Syriæ, aliiſq; locis ob fertilitatem, feracitatemq; ſoli. Baccæ carnis callo & nucleo interiacentibus conſtant, & caro in nucleo eſt: tamen ligno natura operuit. Radice parua, & velut lacinia ex medio tendente firmatur, cæteris grandioribus & contortis, inæqualibus, nodoſis, & villoſis. Quod vſu venit, quia breues & tenues illas permultas atq; ꝓmiſcuas fundunt, nam etſi omnibus paruæ è grandibus exeāt, tamen non omnibus eodem modo congeſtæ, frequenteſq;, quod naturæ ipſius proprium eſt. Summo ceſpite hærent, non ſolum loci ratione, cùm recto tramite progredi nequeant, ſed ipſius proprietate. Auctu difficilis: ſed viuax poſtea, & diutiſſimè durat. Caudice & laterali germine, nepotumque procreatione, atque etiam ſtirpe incorrupta. Viuere ducentos annos tradit Theophraſtus. Cum

myrto amore coniunctam esse, mutuoq; radicum coniugio, & amplexatione gaudere, Androtion refert, virgasq; myrteas per brachia oleæ subire, & versari, & fructum olea protectum dulciorem producere, oleamque ab cuiusuis alterius arboris vicinia remouendam. Sed Plinius, quæ ex Theophrasto accepit, habet. Oleæ folia non decidunt, angusta, & pediculo breui, superne candidiora, & minus leuia. Mirum id, quod oleis euenit: circumaguntur enim folia earum post solstitium, nec alio argumento certius intelligitur sydus confectum. Florentibus aliis germinant. Paulo serius solstitio florere incipiunt, concipiunt Vergiliarum exortu. Hoc sydus illarum est. Succus earum pinguis. Baccis intus lignum, extra caro, & caro adhæret ligno. Pediculis, & ramulis adhæret. Alternant fructus, quibus siccius lignum, vt olea, magis, quàm quibus carnosum. Radices inæquales, & ramosæ, per summa cespitum recto meatu incedentes. Familiare eis, quòd plurimum ventorum concipiant, propter densitatem ramorum, quibus amputatis leuatę onere in sua scrobe reponuntur. Tardè crescit. Hesiodus negauit oleæ satorem fructum ex ea percepisse quenquam. Longæ est vitæ. Durabant ad tempora vsque Plinii oliuæ in Liternino Africani prioris manu satæ. Et Argis olea etiam, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligauerit. Firmissimæ ad viuendum oleæ, vt quas durare annis 200 inter authores conueniat. Athenis quoque olea durare traditur in certamine ædita à Minerua. A Virgilio describitur pallido folio, trunco tereti, tarde crescenti, pingui, viuaci, & semper viridi,

Lenta salix quantum pallenti cedit oliuæ.
Incumbens tereti Damon sic cœpit oliuæ.
Virgulta, & procul tardè crescentis oliuæ.
——— *Et pingui Pallas oliua.*
Palladia gaudet sylua viuacis oliuæ.
Consequitur viridi Mnestheus euinctus oliua.

M. Varro ait, Admiranda discrimina naturalia sunt, quòd ex foliis propter eorum versuram, quod sit anni tempus, dici possit, vt olea, cuius folia cùm conuertant se, solstitium dicitur fuisse. Sed Aulus Gellius de eo item: vulgo & scriptum, & creditum est folia olearum arborum brumali, & solstitiali die conuerti, & quæ pars eorum fuerat inferior, atque occultior, eam suprafieri, atq; exponi ad oculos, & ad solem: quod nobis quoq; semel, & iterum experiri volentibus, ita esse propemodum visum est.

De olearum generibus, & primo de oleastro. CAP. IX.

THEOPHRASTVS oleam primo in duo genera distinguit, in vrbanam, & syluestrem. Dicemus primo de syluestri, postmodum de vrbana. Prima oleastri apud Græcos origo sic ducta est, si Pausaniæ credendum est, homini doctissimo quidem, sed alioquin iis in rebus superstitioso: Nam & clauam Herculis ex Hyperboreis reuersi ex oleastro volunt fuisse, prius ignoto Græciæ,

Græciæ, quæ terræ defixa sponte effloruit apud Trœzenios, aut certè iuxta amnem Alpheum, in qua gente locus est versus mare oleastris frequẽs: quemadmodum ab intorta specie olea celebratur cognominata Strepte, circa Epidaurum, adiecta ab eodem authore fabula, euenisse circumacta manu ab Hercule illac permeante. Ouidius aliam eius originem tradit: Appulus pastor saltantes nymphas irridẽs, & rustica cõuitia addens, in oleastrũ commutatus est,

Arbor enim est, succoq; licet cognoscere mores:
Quippe notam linguæ baccis oleaster amaris
Exhibet, asperitas verborum cessit in illas.

Celebrabantur apud Olympiã Græciæ vrbem ludi, quorum victor olympices dicebatur, cuius præmium erat ex oleastro corona, quòd primum Hercules, in cuius honorem inuenti, hanc arborem ex Hyperboreis attulerit, authore Pausania. Ante Olympiam templum fuit, & ante illud lucus oleastris consitus, ex quibus victores contextis ramis coronabantur. Hoc genus oleæ, ex quo corona donabatur, elæa callistephanos vocabatur. Plutarchus in Catonis vita, ait ipsum M. Fauonii ædilitate spectaculum in theatro edidisse, in quo victoribus ex oleastro coronas, veluti in Olympicis proposuerit. Plinius, Græci Olympiæ oleastro coronant victores. Ex quo primus Hercules coronatus est, & nunc custoditur religiosè. Elephas chamæleonte deuorato concolori fronde, huic suo veneno occurrit oleastro.

Nomina

Græcis cotinos dicitur. Gadir Hispaniæ ciuitas, aliquando Tartessum, & Cotinusa ab oleastri vbertate, qui cotinos dicitur, dicta est, si Eustathio credimus. Et syluestris olea, si domesticæ inseratur, fiet, quæ vocetur cotinodes. Dicitur & agrielęa, id est, syluestris olea. Apud Lacedæmonas, authore Suida, agrippus dicitur. Deputato oleastro, quod inde gignitur phaunos vocatur. Strepros dictus oleaster, cui implicitæ fuerunt Hippolyti habenæ, currusque eius euersus. Latinis oleaster dicitur. Virg.

Indicio est tractu surgens oleaster eodem.

Et oleastrum oppidi est nomen in Bætica Hispaniæ, Ptolemęo authore.

Descriptio

Theophrastus ita describit. Oleaster satiua fœcundior est, quod ferè syluestres omnes habent, ceu cura fertilitatem minuente. Nascitur ex satiuæ nucleo. Sed mansuescere cura, vel sata surculis, vel translatione vix potest adduci, vt credat. Olea incuria fit oleaster, sed si ex oleástro olea fieret, pro ostento haberetur. Vita longior quàm oleæ: sed Olympiæ longissima. Plinius: Quadam æternitate consenescunt, proxima adoptioni virga emissa, atq; ita alia arbore ex eadem iuuenescente, iterumq; & quoties opus sit, vt æuis eadem oliueta constent. Nos autem ita describimus. Olea distat ab hoc non nisi magnitudine, & habitiore corporatura: est enim ipse rigidiusculus, impexo atque horridiore aspectu, senticosus si in saxis nascatur, qui alioqui cum satiua idem esset, perennis viroris, fructus numerosior, par myrto maiori, flosculi racemosi, candidi, odorati, & foliati.

Locus. Plinius oleaſtrum in montibus naſci tradidit.

Inſitio. Africæ quidem peculiare eſt oleaſtro inſerere, inſeritur autem calamo, & inoculatione, eodem authore, & cotinodis vocatur, vt diximus.

Materies. Cariem, vetuſtatemq; non ſentit.

Oleum. Oleum ex oleaſtro tenue eſt, multoque amarius, quàm oleæ, tum ad medicamenta vtile.

De domeſticarum olearum generibus. Cap. X.

VRBANARVM Theophraſtus plura genera eſſe inquit. Vetus Cato multorum generum meminit, eademq; ab eo M. Varro, Virgilius, Columella, Plinius, & Palladius mutuantur. Sed Columella olearum, ſicut vitium, plura genera eſſe inquit, ſed in ſuam notitiam decem modo perueniſſe, quæ in duo partiuntur, ſcilicet quæ ad eſcam, & quæ ad effuſionem, vt de vitibus dicemus. Omnis olea maior ferè ad eſcam, minor verò oleo aptior: & vt à Catone incipiamus: Cato meminit conditiuæ oleæ. Sed ab eo M. Varro non conditiuam, ſed conditaneam dicit. Sed Columella & Plinius huiuſmodi non meminere. Ego potius olearum genus exiſtimarem, quæ condiuntur, quàm olearum ſpeciem: nam idem M. Varro conditiua mala vocat ſtruthia, cotonea, & reliqua: quæ apta condi, & aſſeruari, quemadmodum poſtremo quæ apta condi ſunt, manifeſtabimus. Orchitis Cato meminit, & eiuſdem ab eo M. Varro, & Virgilius Georg. ſecundo,

Nec pingues vnam in faciem naſcuntur oliuæ,
Orchites, & radii.

Columella ait. Orchis melius ad eſcam, quàm ad liquorem ſtringitur. Orchites Cato optimè condi dixit, vel virides in muria, vel in lentiſco contuſas. Et ab eo Plinius eadem refert. Et poſt pauſiam colligi, non naturæ vitio, ſed operæ, cui plurimum olei, & quia tenerrima amurca cogit decidere. Dicitur orchitis, vt Seruius inquit, ab obſcœna & Græca etymologia, id eſt, à teſticulo, qui orchis dicitur. Probus à magnitudine appellatas dicit, quòd teſtibus ferè pares ſint, nam grandes ſunt, vt à nonnullis archemoræ vocentur. Has ergo ipſe exiſtimarem certo eſſe, quas Hiſpania nobis, vel Caieta mittit: ſunt enim nucis iuglandis ferè magnitudine, teſticulorum ſimilitudine ouatæ, ad eſcam condiuntur, toto orbe inſignes, vt Columella in ſampſa, epityro, & nigræ oliuæ conditura docet. Vocat & vetus Cato radium maiorem: eadem verba recenſet ab eo M. Varro. Virgilius plures radios eſſe demonſtrat ſuis verſibus,

Orchites, & radii.

Columella enim radium ad eſcam idoneum magis, quàm vt liqueſcat dicit. Plinius ab autumno poſt pauſeam, & orchitem radium colligi tradit, quia tenerrima amurca cogit decidere. Columella: radius neq; ſpecie, neq; oleo tam grata eſt, quàm licinia, & pauſia. Minorem radium in ſampſa radiolum vocat,

vt videbimus. Seruius radium dici ait à longitudine, quod oblongæ ſint. Apud nos *pizzutelle* vulgò dicimus, quaſi acutiuſculas dicas, quod oblongæ, & vtrinque acutę ſint. Columella regiam ſpecioſiſſimam facit, & potius eſcæ, quàm oleo idoneam tradit: ſed ſi licinianæ, pauſię & orchiti comparaueris; neq; ſpecie, neq; cibo eſt tam grata. Plinius ad hæc: Omnino in vita error eſt publicus, tumore oliuæ oleum creſcere exiſtimantium, præſertim cùm magnitudine copiam olei non conſtare, indicio ſunt, quæ regiæ vocantur, ab aliis maiorinę, ab aliis phauliæ, grandiſſimę, alioquin minimo ſucco. Et in Ægypto carnoſiſſimis olei exiguum: Decapoli verò Syriæ perquàm paruæ, nec cappari maiores, carne tamen cõmendantur. Theophraſtus phaulias dicit, quibus caro multa, nucleus paruus, & parciſſimè pręſtat oleum, & iis acerbum oleum fieri. Polluci phaulia eſt, quam hic collimidam, & trobellum vocat, & apud eundem Phecrates trambellos in oleaſtro inſitas oleas vocabat. Nobis vulgò dicuntur, *oliue rotonde*, quia rotunda ſpecie ſunt, magnæ, & pulcherrimæ, & ad eſcam conditis vtimur. Poſeam oliuæ ſpeciem Cato dicit, ita etiam Varro. Virgilius Georgicorum ſecundo non poſeam, ſed pauſeam dicit,

Orchites, & radii, & amara pauſia bacca.

Cato poſias optimè condi dixit, vel virides in muria, vel lentiſco contuſas; quæ eadem ab eo Plinius recenſet. Columella: Ex iis pauſiæ iucundiſſima bacca eſt, cuius oleum ſaporis egregii dum viride eſt, vetuſtate corrumpitur, & optime vapores ſuſtinet. Eam in Sampſa nominat pauſeam, & poſiam, & in epityro, & in nigræ oleæ conditura. Plinius ad hæc: Prima ab autumno colligitur pauſia operæ vitio non naturæ, cui plurimum carnis; hanc etiam ocyſſimè occupatam, quia eſt tenerrima, amurca cogit decidere. Purpureæ ſunt & in iis, vt vuis in nigrum colorem tranſeuntibus, pauſiæ. Probus poſſiam appellat, fortaſſe ex literarum cognatione: Seruius pauſiam à pauiendo, id eſt, tundendo, dictam autumat, aliter enim oleum ex ſe non facit. Alii à ſapore nominatam dicunt, quòd fiat pauſi, ſunt enim eius baccæ amariſſimi ſucci, ob id incomeſtibiles. Ego ipſe puto pauſeam Apuliæ vulgo vocatam *paſola*, cuius callus immaturę vireſcit, maturæ ex purpureo punicat, nitidiore cuticula: orbicularis, communi maior, vireſcens amariſſima, matura iucundiſſima, optima oleo, eſcáve. Sunt & oleæ, quæ ad effuſionem. Cato Liciniam nominat, & ab eo Varro: ſed Columella ait, optima oleo licinia, vel liciniana: & vbi de oleo conficiendo loquitur, maximè ad oleum licinianam peti poſt regiam, & ſi hæc deſit culminiam. Plinius etiam differri ad Martium menſem, quia calloſæ, & contra humorem pugnaces, ob idq; minimæ, vt licinia, non ante fauonii flatum nigreſcentes. In agro Venafrano, licinianum habetur oleum, vnde & liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere, accommodato ipſis odore. Dedit & palatum delicatiore ſententia. De cætero baccas liciniæ nulla auis appetit. Hodie vulgò *oliue pollinole* dicuntur, quia paruæ, vel corrupto liciniæ vocabulo. Cato etiam culminianam nominat. M. Varro ab eo

culminiam dicit. Columella poſt liciniam & regiam vltimo loco culminiam baccã probat. Plinius cominias vocat, & vſq; ad Martium differri ait, quia calloſæ, & contra humorem pugnaces, ob idq; minimæ. Cato ſergianam nominat, & ab eo Varro. Sed Plinius ſergiam baccam à Sabinis regiam dici ait. Sed Cato & Varro, qui ſergiam nominant, regiæ non meminerunt. Sed Columella & ſergiam,& regiam nominat,& plurimum olei afferre dixit, ac optimè frigus ſuſtinere. Meminere etiam Cato, & Varro ſalentinæ, omiſſæ à Columella, & Plinio. Ego eam familiarem exiſtimo Salentinorum regioni in hoc noſtro regno, vbi ingentia olivueta ſunt,& maxime fructifera. Atq; etiam à regione Plinius picenas, & ſidicinas in Italia. De picenis Martialis,

Si mihi picena turdus polleret oliua.

Meminerunt iidem albiceræ, à Plinio & Columella prætermiſſæ: ſed eius loco Columella algianam, næuiam, circitem, & myrteam nominat, & næuias conuiuiorum epulis præparari, vt in eius conditura dicemus. Plinius cotinas nominat, & in Maium menſem differri, quia calloſæ, & contra humorem pugnaces, non ante 6 idus Februarii nigreſcentes. Suntq; & ſuperbæ, & prędulces præter iam dicta genera, per ſe tamen ſiccatæ, vuisq; paſſis dulciores, admodum raræ in Africa, & circa Emeritum Hiſpaniæ. Sunt & apud Pollucem olearum genera hæc, drypetes, halmades, nectrides; cotinadas, trambelos vocauit Pherecrates. Eſt & proprii generis olea dicta calliſtephanos, de qua Ariſtoteles, huius folia contrario modo ſe habent, quàm in aliis, extra ſiquidem non intus albent, ramos mittit, vt myrtus, ad coronas peraccommodos.

De cœlo, & ſitu oleæ conuenienti. CAP. XI.

THEOPHRASTVS, vt ab eo initium ſumamus, neq; frigidis, neq; calidis locis optimè oleam prouenire poſſe memoriæ ſcriptum reliquit, quòd per ſumma terræ radice cohæreat, facilè nanq; gelu concreſcit, frigiditas enim eximit humorem, & ad conuenientem cocturam perducere nequit: hinc olearum aliæ fructũ nulla carne, ſed oleo refertum profundunt, aliæ carnoſum ſine oleo præſtant, nam plus caloris ad oleum concoquendum requiritur. Gelidioribus locis oleas ſucco carere (nõ ſapore, vt perperã vertit Theodorus) tradidit libro de cauſis, cùm ſuccus ad conficiendam carnẽ intendatur, & calor deficiat, qui oleo conficiendo neceſſarius; quamobrem vere nullum fit oleũ, quia calor exiguus: æſtate non bonũ, quia non regnauit ſatis: at autumno fit, quia calor inualuit, & ſi in æſtate vigor, in autũno diuturnitas: quãobrem oleum æſtate fieri ſolet, neq; frigus oleoſum ſuccum coquere poteſt. Aquæ tam cœleſtes, quàm perrigua demiſſæ pulpam augent. oleum nil ſe carni permiſcet, ſed per ſe manet. Sunt olearum ægyptiarum ſpecies, altera oleo faciundo inepta, altera vtilis, & pinguis. Cæteri verò agricolæ variis olearum generibus varias cœli qualitates ſtatuerunt. Cato: in calido agro conditiuã oleam, radium maiorem, ſalentinam, orchitem, poſeam, ſergianam, colminiã, albicerem;

bicerem: Si ager frigidior, ibi oleam liciniam seri oportet, nam si in calido seueris hostus nequam erit, & ferundo arbor peribit, & muscus ruber molestus erit. M. Varro eadem ab eo recenset, sed ipsius abstrusa vocabula interpretatur: Ait enim hostũ vocari, quod ex vno facto olei reficitur, factum dici, quod vno tẽpore conficiunt, quem alii centum sexaginta aiunt esse modiorum, alii ita minus magnum, vt ad centũ viginti descendat, & exinde, vt vasa olearia, quot, & quanta habeant, quibus conficiunt illud. Columella: Nulla ex iis generibus, aut perferuidum cœli statum patitur, aut gelidum, itaq; æstuosis locis septentrionali colle, frigidis meridiano gaudet, optimè vapores sustinet pausia, frigus sergia. Plinius, quod ab his habet, refert: Fabianus negat ꝓuenire in frigidissimis oleam, neq; in calidissimis, & sine dubio in his solum maxime, cœlũq; refert. In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta est regio, oleæq; desierunt, quæ prius fuerãt. In India sterilis, præterquam oleastri fructu. Principatum in hoc quoq; bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, eiusq; parte, quæ licinianum fundit oleum: reliquum certamen inter Istriæ terram, & Bæticæ par est. Vicina bonitas prouinciis, excepto Africæ frugifero solo. Reliqua ex Catone refert. Horatius de venafrana olea,

Pressa venafranæ quod bacca vetustat oliuæ.

Herodotus, In Assyria in feruidis locis ficus, & olea nequaquam de principatu contendit, cæteris vsq; adeo ferax, vt ducenta reddat, & trecenta. M. Varro præfert, quæ in Agro Cassinate nascuntur. Virgilius idem,

——— *Atq; olea magnum vestire Taburnum.*

In Sabinis laudatissimæ. Bætica Hispaniæ regio oleis fertilis. Silius.

Palladio Bætis ornatus cornua ramo.
Nulla palladia magis sese arbore tollit.

Sed Florentinus sic loquitur. Calido, siccoq; cœli statu gaudet, vt in Libya, & Cilicia videre est. Sed de situ nunc videndum. Id peculiare in oleis adnotauit Theophrastus, quod trecentis à mari stadiis prouenire non posse videtur. Huc spectant locorum differentiæ ad arborum habitudines. Apud Tarentum oleis id accidit: silẽs enim spiritus sensu perspicuus est, quippe pleraq; aduruntur, & cum flatus ex mari talis occurrerit, inuecta salsugine corrodit flores, ac populatur. Caligo quoq; sine vllo vento quædam egredi videtur, quæ vbi flores inuaserit, exurit. Cato: ager oleto conserundo in fauonium spectet ventum, & soli ostentus sit, alius bonus nullus erit. Columella, Sed neq; depressa loca, neq; ardua, magisq; modicos cliuos amat, quales in Italia Sabinorum, vel tota prouincia Bætica videmus. Hanc arborem pleriq; existimant vltra miliarium sexagesimum à mari, aut non viuere, aut non esse feracem, sed in quibusdam locis rectè valet. Ouidius de Sabinorum agro,

Primus oliuiferis Romam deductus ab agris.

Plinius, Negauit Theophrastus nisi intra XL millia passuũ à mari nasci. &

Cato ait: spectare oleta in fauonium debent, loco solibus exposito. Palladius: Amat hæc arbor arduo locorum situ mediocriter ab humore suspendi, scalpi assiduè, lætaminis vbertate pinguescere, feracibus ventis clemẽter agitari. Sed Florentinus accommodatè de situ loquitur: Auxiliantur ad aeris commoditatem terræ situs accliui, & alti. In iis enim solis ardor ventorum proflatu refrigeratur, quare optimum exhibent oleum, planis verò, & campestribus locis oleæ minus impetu ventorum agitatæ, atq; insidenti æstu ambustæ spissius oleum mittunt, siquidem cum omnes stirpes, tum oleæ maximè aduerso flatu roboratæ vigent, argumento, quòd oleas læuiores, & virentiores offendes locis, qui ventis patent, tristiores iis, qui à flatu silent, nec spiritus nouitate recreantur, modo id intercedat spatii, quo liberę peruagẽtur aurę. Igitur accliuibus, & arduis locis oliuæ lætantur, quod proprium nactæ ventum, nil præterspirant, sed in omnes partes æqualiter insinuans ventus arborẽ excitat & auget.

De solo oleæ debito. CAP. XII.

NON minus in soli electione, quàm cœli, veteres agricolæ diligentes fuere. Theophrastus albicantem argillam oleis fertilem esse dicit, quę multum vaporis, flatusque contineat, quod olearum natura desiderat. Exoptat præterea solidum, siccumq; solum, quia oleæ alimentum siccius, callosumque quærunt. Ad summum campestre solum oleis maximè conuenire statuit. Cato diuersis olearum generibus diuersas soli differentias distribuit. Crasso agro oleam conditiuam, radium maiorem, salentinam, orchitem, poseam, sergianam, colminiam, albicerem, vel quam earum in his locis optimam dicunt esse, eam maximè serito, macriori oleam licinianam. M. Varro eadem ab eo refert. Vergilius secundo Georgicorum oleis his versibus solum statuit,

Difficiles primum terræ, collesq́, maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumosis calculus aruis
Palladia gaudet sylua viuacis oliuæ.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
Plurimus, & strati baccis syluestribus agri.

Columella aptissimum genus terræ esse oleis dicit, cui glarea subest, si superposita creta sabulo admista est. Non minus ꝓbabile est solum, vbi pinguis sabulo est, sed & densior terra, si vuida est, & læta, commodè recipit hanc arborem. Creta ex toto repudiãda est, magis etiam scaturiginosa, & in qua semper vligo consistit. Inimicus est ager sabulo macer, & nuda glarea. Nam si non emoritur in eiusmodi solo, nunquam tamen conualescit. Potest tamẽ in agro frumentario seri, vel vbi arbutus, aut ilex steterat. Gaudet etiã collibus siccis, & argillosis, at humidis campis & pinguibus lętas frondes sine fructu affert. Plinius omnia, quæ Cato habet, transfert. Præterea glareosum solum oleis aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica. Palladius libro primo. Terra profunda (quod Græci asserunt) oleæ grandes arbores efficit, fructus

minores,

minores,& aquatos, ac feros,magisque amurcæ proximos. Aer oleas tepidus iuuat,& ventus mediocris fine vi,& horrore perflabilis: cætera ex aliis habet. Florentinus ad hæc: Porrò folum vuidum, & lætum commodè recipit hanc arborem,vberioresque dat oliuas, quapropter id præferendum fuerit:fecundum fibi locum vendicat,cui argilla alba fubeft, tertium argilla dura. Profundum, & rubricofum repudiatur, quòd fuo æftu ftirpes exurat:fed longè magis falebrofum, & fcaturiginofum, in quo femper vligo confiftit, damnatur, quippe quòd ftrigofas, & minimè altiles baccas, vliginofosq; part' creat,ieiunior paulò terra,vt Attica teftatur,accommodatior. Apuleius,Oleas in aridioribus locis vehementer vberes prouenire experimentum docuit. Apud nos amœniffimi colles, & tepidiores planicies oliuetis virent: iuxta Cafinatium atmoena adiunguntur Venafrana, montium imæ partes oliuis conueftiuntur, glareofa terra gaudentibus, & meridiano fole, quarum oleo ob purum fuccum palmam vnguenta dedere. M. Varro connumeratis aliquot Italiæ locis, vbi quædam ad victum humanum cæteris præftantiora nafcuntur, ad oleum agrum Caffinatem prætulit. De Venafro Horatius,

——— *Viridique certat*

Bacca Venafro.

Et Martialis,

Hæc tibi Campani fudauit bacca Venafri.

Turditanum oleum bonitate præcipuum aliqui dixerunt. Ouidius de Pepareto Metamorphofeos feptimo,

Et Gyaros,nitidæq; ferax Peparetos oliuæ.

Samos etiam oliuetis fœcunda: Sycion vrbs Achaiæ.Ouidius in Ibin.

Aut vt oliuifera quondam Sycione profecto.

De Mitifca Virgilius Italiæ vrbe,Æneidos feptimo,

Ereti manus omnis,oliuiferæq; Mitifcæ.

De Eurota Statius libro quarto,& duodecimo de Lycabefo.

——— *Et oliuiferi Eurotæ*

Dura manus.

——— *Et pingui melior Lycabefos oliua.*

Caffinas ager apud nos olei, quàm frumenti feracior, magnumque vectigal ex eo comparant agricolæ,& non procul ab eo montana Calatia,cuius colles oleta diftincta oleaftris habēt, quarum baccæ reliquarum dulcedine commendantur. Surrentini colles lętis etiam oliuetis conueftiuntur,in maris profpectu,quibus viuum faxum,lætumq; fubeft folum.

Quibus modis nafcatur olea. & primum de femine.

CAP. XIII.

NON parui momenti eft hæc inter eas, quas primo explanauimus dotes, quòd olea modis omnibus enafcatur fola, quibus omnia terræ nafcentia

ferè generantur, nam ita facilius oliueta comparabimus, olearumque copiam nanciscemur, dempto modo vno, quem recenset Theophrastus libro de causis, scilicet, quòd summis surculis prodire nequeat, cuius causam affert, quòd surculi, qui in summo nouelli nuper extant, inepti sint ad radicum conceptionem, ob eorum siccitatem, & tenuitatem, in ea enim tenuitate haud multo succo abundare possunt, qui germinationi fauet. Et si in historiis scribat, nonnunquam adminiculo ad hederam defixam vitam egisse communem, & arborem factam, id verò raro accidit, sed id scribendum, quod maiori ex parte à natura factitatum videmus. Nec nobis raro in vineis, summis oleæ surculis, virgisque pro palo depactis, & radicasse, & ad iustam magnitudinem deuenisse, vidisse contigit. Sed olea nascitur semine, ramo, taleis, trunco, ligno, radice, aliisq; modis, quos recensebimus. Sed sationis per semen modus ab omnibus improbatur, tum quia seculorum turba indigemus, dum fructum afferat, tum quòd fructus deteriorescit. Theophrastus è nucleo oleę syluestrem nasci ait, & ex olea oleastrum fieri posse, sed ex oleastro oleam raro euenire. M. Varro ait, Oleæ semen, cùm sit nucleus, quòd ex eo tardius enascatur caulis, quàm ex taleis, ideo potius in seminariis taleas, quàm nucleos serimus. Antonius Venutus non in prima satione nucleum deteriorescere scribit, sed sexta, vel septima, quod magis veritati consonum reor, sic à syluestri habitu in vrbanum, non nisi æuis euenire. Si quis tamen semine serere velit, eligat oliuam magis oleosam, & optimè maturam, quam pulpa mundet, ac liquidiore stercore ammistam scrobiculis palmum profundis obruat, & singulis hebdomadibus irriget, tertio deinde anno transferat, immo quo pluries transfertur, meliorescit, vbi optimè comprehenderit, inserat sub terra effosso scrobe, paulatim vbi crescit, terram aggerando.

Oleæ plantatio per ingentes ramos. CAP. XIIII.

EX multiplici oleæ serendę ratione, non in vltimis ponenda est ea, quæ per ingentes fit ramos. Theophrastus in historiis, & libro de causis scribit oleam ramis exurgere posse, cùm oleæ rami prægrandes humore non vacent, scilicet pinguedinis, spissitatisque causa, vnde exiccatu difficiles sunt. Intelligit Theophrastus per grandiores, siue grossiores ramos oleæ brachia, quæ non in summo, sed quæ iuxta truncum sunt: sunt enim humor, pinguedo, & spissitas præsentis vitæ sedes, & futuræ auspicia. Leontius Græcus huiusmodi sationis modum edocet. Nonnulli crassiores ramos ex arboribus adimunt, & ex iis partes præcidunt, quæ binûm cubitorum proceritatem impleant, dein in rectum constitutas adobruunt. Alii insignes ramos quinûm, aut quaternûm cubitorum longitudine à caudicibus serra præcisos solo committunt, sed rubrica partes notant, quibus obuersæ steterant, vt quemadmodum in scrobe cohærebant, ita parte ima terram, & cacumine cœlum spectantes deponantur, vt celeriori proficiant incremento, celerioremque fructum largiantur.

giantur. Hoc modo satum Moroni iuxta Capuam oliuetum vidimus. Erant enim rami prægrandes, vt vtriusque manus indicibus, & pollicibus in orbem diductis vix cingeretur: erant scrobes trium pedum altitudinis, & latitudinis, in ima parte rami acuti, stercore vitulino obducti, intus infixi, terra cooperti, ac vectibus calcati, senis vel septenis pedibus supra terram extantibus, suprema pars nodosior, ex qua sperabantur germina. Sunt qui infimam partem scindant, ac lapidem indant, & sic citius radices elicere dicunt. Superior cæsura fimo, lapide, vel aliquo munimine cooperitur, ne gelu, vel calor intus intrudatur, & exarescat ramus, sic tertio, vel quarto à satione anno fructus attulerunt.

Quòd etiam ligno, vel stipite per longum discisso olea exurgere possit.
CAP. XV.

NVNC etiam nascendi modum ferè prodigiosum oleæ proferemus, ad facilem huius plantæ propagationem demonstrandam, vt non solum ramis, & taleis, & trunco sine radicibus, sed ligno id est trunco in plures partes per longũ discisso (quod nulli, nisi soli oleæ contingit) exurgere possit. In historiis Theophrastus ligno oleam nasci posse scripsit, etsi inepta videatur ad germinationem substantia. In libro verò de causis rationem affert: Nam densitate sui corporis vitale illud, genitaleque semen, præcipuè non sine adminiculo naturalis humoris seruare diutius potest, at si densitas siccitati comes sit, sufficere nequit, & si vel vnistipites sint: Sectam nanque non solum depactam arundinem, sed etiam sectæ partem prodire videmus, sicut & oleam. Ligna enim oleæ è truncis abscissa seruare suum vitale principium possunt, vt ad excitandum germen mouere se valeant. Modus autem est. Ligna oleæ palmo minora diuidi haudquaquam oportet, neque corticem detrahi. Nec minori admiratione dignum videtur, quod vna omnium germinat in opere, vt Theophrastus dicat: oleaginea materies tum rudis, tum sæpè elaborata, si humorem nacta fuerit, locumque adipiscatur humectum, germen potissimum citabit, ita vt iam cardo valuæ, & poculum limo immersum prodantur regerminasse. Ob id Virgilius, qui omnia, quæ de plantarum generatione carminibus mandauit, ex Theophrasto excepit, id non prætermisit, inquiens in Georgicis,

Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur è sicco radix oleagina ligno.

Sed reor quòd per siccum lignum caudices intelligat in plures partes per longũ discissos, vt ligna scindere solemus, quæ igni destinamus, non quòd verè siccũ sit lignum, sed post lõgam moram humore ferè omni orbatum, siccum videatur. Didymus sationis modum demonstrat. Non desunt, qui secta ab imis radicibus ligna, quę apud Syros gorphia appellantur, plantariis deponant, postea quũ comprehendisse sic videbuntur, vt mutationi sit locus, transferũt.

Multi non in plantariis, sed propria terra deponentes ipsa, non aberrarunt. Leontius etiam ad hæc. Non desunt, qui recisa ab imo caudice segmenta sesquipedalia, ita vt ne corticem quidem aut vllam alia partem, quam serra præciderit, lædant, in defossam scrobem lapide subiecto deponunt, & aggere sic obruunt ad palmi altitudinem. Memini me vidisse oliuetum deputantes, ramos, truncos, & imos caudices igni destinatos securi scindentes in congeriem accommodasse, vt cùm occasio daretur, aliò transmitterent, ac per annum ibi stetisse, captumque postea ex iis lignum vnum, & arenis in littore malleo validis ictibus infixum, cuius ope ergata nauigia ad siccum traherentur, post annum pullulasse, & ramos emisisse, vt quod de oleæ viuacitate nostri maiores scripserint, procul dubio sit credendum.

Quòd etiam trunco exurgat olea, & propagine. Cap. XVI.

TRVNCO etiam nasci posse oleam Theophrastus libro de historiis tradidit. Leontius Græcus & credidit, & docuit, inquiens. Quidam recisos è caudicibus maiores truncos, & relicto superius cortice, cacumine tenus adobruunt, sic tamen, vt quatuor altè digitis supereminea t. Cato quomodo olea propagetur docet, vt cæteræ plantæ, Ab arbore abs terra pulli qui nascuntur, eos in terram deprimito extollitoq; primorem partem, vt radicem capiat, inde biennio post effodito, seritoq;.

Vsitatus per sobolem oleæ serendi modus. Cap. XVII.

QVOD sobole nascatur olea, reticuit Theophrastus, vtpote triuialis, frequens & vsitatissimus modus, eos describens, qui mirabiliores, ac incredibiliores viderentur: non tacuit tamen oleam prolificam esse, & radice summæ terræ hærentem, vnde iuxta caudicem plurima proles exurgat. Virgilius peculiarem credidit oleæ sationem per sobolem, vocans stipites illos ramis spoliatos truncos,

Sed truncis oleæ melius propagine vites.

Plantas enim, quibus cacumina, & germina præcisa sunt, truncos vocare solemus, sic etiam Priami corpus capite mutilatum, truncum vocauit. Ab eo etiam Columella truncos vocat, vbi libro de arboribus inquit: Melius autem truncis, quàm plantis oliuetum cõstituitur. Sed quinto libro vbi de plantarum translatione è seminario in oliuetum loquitur, ait, Optimum est omni fronde priuare truncum, atque leuatis plagis, fimoq;, & cinere oblitis in scrobem, vel sulcum deponere. Truncus autem aptior translationi est, qui brachii crassitudinem habet. Poterit enim longè maioris incrementi, & robustioris trãsferri, quem ita cõuenit poni, vt si non periculum à pecore habeat, exiguus admodum supra scrobem emineat, lætius enim frondet. Si incursus pecoris vitari non poterit, celsior truncus constituetur. Quod Leontius Græcus non omisit. Alii sobolem cum radice serunt. Alii residem adhuc caudici plantulam

decisis

deciſis falce capitibus & brachiis, in truncum redigũt, & terræ foſſæ circa Arcturi ortum defigunt. Palladius è ſobole oliuetum conſtitui docet: Februario enim menſe, temperatis locis, quæ in paſtino ponuntur, radicatæ plantæ deciſis capitibus, & brachiis, & in truncum redactæ, vſq; ad menſuram cubiti vnius, & palmi in fermento terræ foſſæ defigũtur, locum palo antea deprimente, ordei grana ſubteriaciantur, & amputetur iis quicquid putridi inuentũ fuerit aut arentis, & tunc amputata capita luto velentur, & muſco vlmeis vinculis, vel tenacibus quibuſcunq; conſtricta. Sed maximũ beneficium eſt, vt proficiant incremento, ſi rubrica partes notentur, quibus obuerſæ ſteterunt, & contra eas ſimili ratione ponãtur. Hic eſt vſitatiſſimus, & principalis apud nos olìueta conſtituendi modus, quippe antiquis arboribus adnatos ſtolones, qui trimi vel quadrimi ſint, pauco negotio ſecuri diſſecamus, etſi paucis, minimiſque radicibus muniantur: ſed eò meliores fuerint, quò longius à trunco orti ſint, & pluribus radicibus fulti fuerint: hos ſcrobibus mandamus, vt ſeptenis pedibus ſupra terram emineant, ſic tertio, vel quarto anno fructum præbent, & ſi Heſiodus negauerit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quenquam. tam tarda res tunc erat, nunc autem in plantariis ſerunt, translatarum altero anno decerpuntur baccæ. Sunt qui modum ſationis per taleas huic præferant, cùm hic expeditior, & paratior ſit: nam ſi deputantur rami, & plantariis deponuntur, quinto anno transferuntur, & primo inde, vel ſecundo anno fructus proferunt, cùm ſtolones, vt tranſplantationi apti ſint, per decennium immorentur apud matricem, & quinto anno fructus proferãt, ſed id falſum eſt. nam & ſi nulla cura, induſtriáve rami apud truncum, ita & ſtolones apud parẽtem creſcunt, & ſecundo anno fructus proferunt apud nos. Præterea multum obeſſe arboribus dicunt, quibus detruncãtur, cum vulgaris ſit apud colonos ſententia, niſi abradantur interficere parentem. Si verò dicent, hoc tẽporis ſpatio, dum creſcunt, fructum arbori adimere: reſpondemus eos eliciendos eſſe, qui ab arbore longiuſculè abſunt, ſemper ſuprà terram adaggerando, vt ſuis radicibus impetratis parenti non officiant.

Quomodo ex radicum oculis exurgat olea. CAP. XVIII.

RADICE etiam naſci Theophraſtus tradidit oleam. Sed Columella ſationis modum docet: Quidam melius exiſtimant ex radicum oculis ſylueſtrium olearum hortulos excolere, & chorda ſimili ratione diſponere, ſed vtrunque debet poſt vernum æquinoctium ſeri. Palladius ab eo excipiens dicit. Scio pleroſque, quod facilius, & vtilius eſt, radices olearum, quæ in ſyluis plerunque ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas, aut in ſeminario, ſi placuerit, aut in oliueto ſolere diſponere, & admiſtione ſtercoris adiuuare. Quare proueniet, vt ex vnius arboris radicibus numeroſa planta naſcatur. Sed Plinius Columellæ placita confutat, & recitat verba Catonis, cum ſuperius dixiſſet, vbi de olearum plantatione agit, gemma, vel oculo ſeruato,

ait ipſe, oculos ſerito. Sed ſæpius ego animi cauſa expertus ſum, cum ſuperuacuas radices à plantãdis truncis reſecarem, eas in plures partes diſſecui, & ſcrobibus diſpoſui, vbi æſtate ingruente ex eis virgarum ſylua pullularit. Sed ego non poſſum ſatis admirari doctiſſimum Columellam, expertiſſimumque agricolam præcepiſſe, diſſecandas radices ex oleaſtris deſumendas eſſe, cum plantæ, quæ ex iis naſcuntur, & tardè creſcant, & ſylueſtres proferant fructus. Sed ſi aliquis reſponderet fieri poſſe per inſitionem, vt in vrbanum habitum mutentur, magis veniret irridendus, cùm multis annis id accideret, & contra Virgilium peccaret, qui ſylueſtres oleas inſeri vetat, nam cum ſæpè accidat comburi oliuetum, germina, quæ imo repullulant trunco, ſylueſtres iterum producunt oleas, vbi ſi vrbanæ radicibus plantatæ eſſent, idem reſtitucrent oliuetum. Sed ſunt, qui non integras radices, ſed oculos quoſdam, ſeu tumores dicas, vbi eleuata pars rũpere nititur ad termites procreandos, plantent, quos è veterum olearum radicibus euellunt, hos aliqui oua, ab ouorum ſimilitudine vocãt, hæc dixerim Columellam, & Palladium per radices intellexiſſe, nam ſi eiuſmodi oculos ex imo ſtipite, vel radicibus ſecuri euellis, & ſcrobib⁹ committis, non plus quatuor digitis altis, ſubtili ſupra iniecta terra, miraberis ex eis germina læta, & felices plantulas prouenire. Nec oculos illos eligas, qui turiones foras emittunt, nam trunco ſublati, humoris egeni, vi caloris facile marceſcunt, ſed qui iamiã germina parituri ſunt. Nec pertimeſcendum id arboribus obeſſe, ex quibus huiuſmodi oua diuelluntur, ſi bina ſolum ex ſingulis arboribus demas, nam quodammodo arbores ſollicitantur, & iuueneſcunt. Poſſumus etiam ſine veterum arborum noxa hiſce oculis noſtra olìueta multiplici ſobole replere, inſpiciendo veteres arbores, quæ duplici, vel triplici ſtipite humo ſurgunt, duos abſcindere, ſolum vnum relinquere, nam ſequẽti anno, qui reliquus eſt, obtruncati damna rependet, nam & vberius fructus afferet, & lætius germina producet, vacuumq; locum replebit, & ex obtruncati radicibus, caudice & læuioribus brachiis, vbi nitidiores partes conſpicientur taleas & oua ſecare. Hunc oleas ſerendi modum ſunt qui præferant taleis, primo quia & breuiori tempore radicantur, quàm taleæ, prætereà quia è ſeminario in plantarium transferuntur, faciliori negotio effodiũtur, & facilior erit cum ſua terra in ſuos ſcrobes translationis ratio: nam taleæ, cùm profundius hæreant, in earum effoſſione radiculæ non ſine læſione transferuntur.

De modo ſerendi per taleas, & de ſeminario olearum faciendo.
Cap. XIX.

VERAM, & præcipuam olearum ſationem Theophraſtus per taleam ſtatuit. Ait enim, Ex ramo præciſo taleas deorſum verſus ſectura inuerſa ſerere oportet, nec palmo minora præcidere, corticemque minimè detrahere. Seruntur autem ex his rami, quibus germinantibus terra ſemper aſſidùè

duè accumulanda, quoad ſatis roborentur. Cato inter Latinos ita primus docuit, ſeminariumque hoc modo inſtituit. Taleas oleaginas, quas in ſcrobe ſaturus eris, tripedaneas excidito, diligenterq; tractato, ne liber laboret, cum dolabis, aut ſecabis: quas in ſeminario ſaturus eris, pedales facito, easque ſic inſerito. Locus bipalio ſubactus ſiet, beneque glutus ſiet. Cùm taleam demittes, pede tantum opprimito, ſi parum deſcendit, malleolo, aut mateola adigito, cauetoque ne librum ſcindas, cùm adiges. Palo locum prius ſi feceris, quo taleam dimittas, & ſi ita ſeueris, vtilis fiet talea, meliusq; viuet. Taleæ vbi trimæ ſunt, tũ deniq; tibi curæ ſint, vbi liber ſeſe vertet. Si in ſcrobibus, aut ſulcis ſeres, ternas taleas ponito, easq; diuaricato ſupra terrã, ne plus quatuor digitis tranſuerſis emineant, gemma, vel oculo ſeruato. Sed ſi voles olea cito creſcat, quã ſeueris, ſemel in menſe ſarrito, & circum capita oleagina vſq; donec trimę erunt fodere oportet. Plinius eiſdem verbis eadem recitat, ſed aliqua ſunt verba in eius textu corrigenda. Nam Cato ait: gemma, vel oculo ſeruato. ipſe ait, oculos ſerito. Quod ibi tale præcipiendum non erat. M. Varro ad hæc. In ſeminario quæ ſurculis conſita ſunt, vt olea, & quorum erunt molliora natura cacumina, ea ſumma integenda binis tabellis, dextra ac ſiniſtra deligatis, herbęque elidendæ, & dum teneræ ſunt vellendæ, nam aridæ factæ rixantur, & celerius rumpuntur, quàm ſequuntur. Demum in oleagineis ſeminibus arbores videndum, vt ſit de tenero ramo ex vtraq; parte æquabiliter præciſum, quas alii elauolas, alii taleas appellant, ac faciunt circiter pedales. Columella etſi verboſius, præciſius tamen docet: Primo ſeminarium inſtituito. Libero cœlo præparetur, terreno modicè valido, ſed ſuccoſo, neq; denſo, neq; ſoluto ſolo, potius tamẽ reſoluto, id genus terræ ferè nigrę eſt, quã cùm in tres pedes paſtinaueris, & alta foſſa circũdederis, ne aditus pecori detur, fermentari ſinito. Tum ramos nouellos nitidos, quos comprehenſos manus poſſit circumuenire, ex feraciſſimis arboribus adimito, & ex his taleas recidito, ne corticem lædas, id cauebis ſi prius varam feceris, & partem eam, ſupra quam ramum ſecaturus es, ſtramentis texeris, vt ſine noxa corticis ſuperpoſitæ taleæ ſecentur. Taleæ deinde ſeſquipedales præcidantur, & vtraque parte falce leuentur, & rubrica notentur, vt quemadmodum in arbore ſteterat ramus, ita ima parte terram, & cacumine cœlum ſpectans deponatur: nam ſi inuerſa mergatur, & difficulter comprehendet, & ſi conualuerit ſterilis erit. Sed talearum capita & imas partes miſto ſimo cum cinere oblinire, & ita totas immergere oportet, vt putris terra quatuor digitis altè ſuperueniat. Sed binis indicibus ex vtraque parte humantur: hoc facere vtile eſt propter foſſorum ignorantiam, vt cum ſeminarium bidentibus colere inſtitueris, taleæ non lædantur. Id debet poſt vernum æquinoctium fieri, & frequentiſſimè ſeminarium primo anno ſarriri, poſtero, & ſequentibus, cum iam radiculæ ſeminum conualuerint, raſtris excoli, biennio à putatione abſtineri, tertio anno ſingulis ſeminibus binos ramulos relinqui, quarto ex duobus ramis infirmior

amputandus,ſic excultæ quinquẽnio arbuſculæ habiles ſunt translationi. Palladius eadem quæ Columella habet. Didymus autem ſuadet, vt oliuetis plantulæ ferantur citra moram,quæ in ſeminariis contingit: quia verò è ſeminariis translatę tutiorem habent generationem,etiam ſeminarii modum tradit. Solum in quo ſtirpes pangentur,qualitatem non modo,& figuram ſeminarii,ſed & cœli quoque conditionem referre debet, ne quod in eo pangitur,noua loci peregrinatione tentetur, maximeque profecerint, ſi rubrica partes notentur,quibus obuerſæ ſteterunt,vt ſimili ratione ponantur. Porrò legi debent, qui ſeminario deſtinabuntur, non ſtolones caudicibus adnati, ſed ſummatim decerpti rami,longitudine cubitali. Danda eſt opera ne cortex ſectione violatus collidatur,ſed falcula,quæ acie polleat, vulnus vndique læuigetur, ſeruata ſtirpis integritate. Stylus parte ima bubulo fimo cum cinere liniẽdus. Scrobes concamerato ſinu,vt imbrium ſint capaces,excauandi,ramulus non in verticem,hoc eſt inuerſus,humandus, qui tamen palmo à terra extet, arundo affigenda,vt à cultoribus cognoſcatur, ſingulis menſibus vſque ad ſeptimũ menſem moueatur. Extirpari debet arbuſcula trimatu altilis, & vegeta,quadrima iã collucari debet,& ſuperuacui termites putari,& ſic transferantur in terram, quam plantare inſtituiſti;ſublata cum plantis terra propria,& hic præſtantior eſt oleæ plantandi modus. Nos eodem die,quo plantare taleas deſtinamus,ab arbore recidimus, & in taleolas diuidimus,ne nimia ſupra terram mora reſiccentur. Et ſi aliqua præpeditus occaſione ſator, quo reciderit die plantare nequiuerit,melius inhumare, quàm ſub dio reſiccari ſinere compertum eſt. Id tamen admonendum, cùm plantantur, ſi humiditatem terræ aliquam contraxerint,reſiccantur;quod videtur Plinius adnotaſſe. Non inhumare taleas, aut ſiccare prius quàm ſerantur, vtilius compertum.

De olearum plantatione. CAP. XX.

CVM è ſeminario in locum,in quem oliuetum inſtituere cõſtituiſti,tranſferes plantulas, hæc obſeruabis maiorum noſtrorum præcepta. Et primò Theophraſtus ait: Olea in conſitione amputari deſiderat, vt arbores omnes, quæ ampliorem magnitudinem capiunt,plagas alleuatas contegunt, ne intrudatur ſol, aut imber, nam ſi id acciderit, contrahendi morbi periculum imminebit. Circumlinunt alii luto, alii ſubdita ſcilla lutum ſuperimponunt,teſtamque ſuperadiiciunt, ſcilla plantam viridem ſeruat,lutum ſcillam, teſta lutum. Cato plantare ita docet: Oleas cùm ſeres benè cum radicibus eximito,cum terra ſua quamplurima,circumligatoq; vti ferre poſſis,in alueo ferriiubeto. Caueto cùm ventus, aut imber fiet, effodias,aut feras,nam id maximè præcauendum eſt. In ſcrobe cùm pones,ſummam terrã ſubdito,poſtea operito terram radicibus fimi,deinde calcato pedibus benè,deinde fiſtucis, vectibusque quamoptimè poteris, id autem erit rei primum. Poſt hæc arbores craſſiores digitis quinq; quę erũt,eas pręciſas ſerito,oblinitoq; fimo ſummas,

& foliis

& foliis alligato. Columella de eius conſitione hæc habet. Scrobes quaternûm pedum præparantur anno ante, vel ſi tempus non largitur, prius quàm deponantur arbores, ſtramentis incendantur ſcrobes, vt eos ignis putres faciat, quos ſol & pruina facere debuerat. Antequam explantes arbuſculam, rubrica notato partem eius, quæ meridiem ſpectat, vt eodem modo, quo in ſeminario erat, deponatur. Deinde vt arbuſculæ ſpatiũ pedale in circuitu relinquatur, atq; ita cum ſuo ceſpite planta eruatur, qui ceſpes ne reſoluatur in eximendo, modicos ſurculos virgarum inter ſe connexos facere oportet, eosq́; pilæ, quæ eximitur, applicare, & viminibus ita innectere, vt conſtricta terra, velut incluſa teneatur, tum ſubruta parte ima, leuiter pilam commouere, & ſuppoſitis virgis alligare, atque plantam transferre. Antequam deponatur oportebit ſolum ſcrobis imum fodere bidentibus, & terram aratro ſubactam immittere, & ordei ſemina ſubſternere, & ſi conſtet in ſcrobibus aqua, ea omnis haurienda eſt, antequam demittantur arbores. Deinde ingerendi minuti lapides, vel glarea miſta pingui ſolo, depoſitisq́; ſeminibus latera ſcrobis circumcidenda, & aliquid ſtercoris interponendum. Quòd ſi cum ea terra planta non conuenit, tunc optimum eſt omni fronde priuare truncum, atq; leuatis plagis, fimoq́; & cinere oblitis, in ſcrobem, vel ſulcum deponere. In libro verò de arboribus inquit: Omnes arbuſculas, prius quàm transferantur, rubrica notare conuenit, vt cùm ſerentur eaſdem cœli partes aſpiciant, quas in ſeminario conſpexerant, alioquin frigore, vel calore laborabunt ab iis partibus, quas præter conſuetudinem ſub alio tractu expoſitas habuerint. Arbuſculam in ſcrobe deponere ita rectam oportet, vt quod à ſcrobe extiterit, in medium ſit, arbuſculam autem à tempeſtatibus tueri diligenter oportet adminiculando, & terræ quæ in ſcrobe reponitur ſtercora immiſcendo. Plinio adiiciendum videtur, vt ſcrobes fiant ex arborum natura, vt altius demittantur eæ, quæ ſumma tellure gaudent, vt olea. Didymus: Locus, quem oleis dicaueris, runcandus eſt, omniq́ue alterius generis frutice extirpandus, maceriis, & viuis ſepibus cingendus, ne aditus pecori detur. Scrobes ante ſationem fodiendi, vt ſole, ventis, & imbribus terra reddatur fragilior, ſtirpesq́; iaciant vltro, citroq́; radices. Vno, aut altero menſe minimum aridis fruticibus, cremiis, & iis, quæ ignem facile concipiunt ſtramentis, ſcrobes adurantur, qui tricubitali altitudine, aut minimum ſeſquicubitali cauentur. Id etiam omittendum non duxi, quod tantopere monent veteres agricolæ, & primò M. Varro, quod multum refert ad fundi fructus, quemadmodum vicinus in confinio conſitũ agrum habeat: ſi enim ad limitem quercetum habet, non poſſis rectè ſecundum eam ſyluam ſerere oleam, quod vſque eo eſt contrarium natura, vt arbores non ſolum minus ferant; ſed etiam fugiant, vt introrſum in fundum ſe reclinent. Columella autem ait, quòd olea ſeri poteſt, vbi arbutus, aut ilex ſteterat: nam quercus exciſa radices noxias oliueto relinquit, quarum virus enecat oleam. Plinius: Olea, vbi quercus effoſſa ſit, male ponitur, quoniam ver-

mes, qui raucæ vocantur, in radice quercus naſcuntur, & tranſeunt. Et alibi. Quercus, & olea tam pertinaci odio diſſident, vt altera in alterius ſcrobe depactæ moriantur. Palladius verò in Februario. Poteſt olea ſeri, vbi arbutus, aut ilex ſteterat, nam cerrus, & eſculus exciſas radices noxias relinquit, quarum virus oleam necat. Sed in Arcadia ſpectari ſolitam arborem Pauſanias affirmat, è cuius radice vna ilex, & olea naſcerentur in quodam fano. Serendarum autem arborum interuallum indicandum. Cato in viginti quinq;, aut triginta, pedes ſerit. A quo Plinius: Oleam maximo interuallo, de qua Catonis Italica ſententia eſt, in viginti pedibus minimum, plurimum triginta. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia maior in Bętica arbor. In Africa verò (fides penes authores erit) miliarias vocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu: Ideo 75. pedes Mago interuallo dedit vndiq; etiam in macro ſolo, ac duro, & ventoſo, cum minimum 45 Bætica quidem vberrimas meſſes inter oleas metit. Columella verò: Spatium inter ordines minimum eſſe debet pingui, & frumentario ſolo ſexagenum pedum in alteram partem, atq; in alteram quadragenum, macro, nec idoneo ſegetibus quidem, & vicenum pedum. Libro verò de arboribus addit: Oleam decet inter ſexagenos pedes diſponi, vt ſpatium in latitudinem creſcendi habeat, nam quæ in proceritatem extenduntur, euanidæ fiunt, parumque fructus ferunt. Didymus: Sed liberale quinquagenum cubitorum interuacet ſpatium, vt & caudices perflatu venti fruantur, & intercedens locus ſeri poſſit, alioqui ſi ſementis ſubtus neglectui habeatur, tanto ramorum ſtipatu luxuriabunt, vt in ſeſe mutua vmbratum beneficia non conferant.

Nunc de tempore ſtatuendum. Tempus autem plantationis Theophraſtus vernum ſtatuit, & præcipuè oleas: nam quæ autumno ſeruntur, poſt ſationem hyems ſecuta corticem detrahit. Cato ſic tempus præfinit. Si quis quærat, quod tempus oleæ ſerendæ ſiet, Agro ſicco per ſementim, agro læto per ver. M. Varro: inter vernum æquinoctium, & Vergiliarum exortum oleam ſeri oportet. Dicit Columella, Plantæ oliueto diſponuntur optimè ſiccis, minimeque vliginoſis agris per autumnum, lætis & humidis verno tempore paulo antea, quàm germinent. Libro de arboribus: Magoni autem placet, ſiccis locis oliuam, aut mox poſt æquinoctium ſeri, aut ante brumam. Noſtræ ætatis agricolæ ferè vernum tempus circa calendas Maias ſeruant. Plinius: Mago in colle, & ſiccis, & argilla inter autumnum, & brumam ſeri iuſſit, in craſſo, aut humido, aut ſubriguo à meſſe ad brumam, quod præcepiſſe eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc vere maximè ſerit, ſed ſi & autumno libeat, poſt æquinoctium 40 diebus ad Vergiliarum occaſum 14 ſoli dies ſunt, quibus ſeri noceat. Sub Eteſiarum flatum conſerunt oleam in Laconia. Florentinus autem Græcus inquit, Seritur ab ſuccularum occaſu ad brumam, item vere, quando hæc duo tempora ſeſe imitentur, calidam, humidamq; ſortita naturam. Autumnus calorem adhuc retinet priſtino ſolis illuſtratu, conceptum

ceptum humorem à caducis eo etiam tempore imbribus contrahit. Ver autem præcedentibus pluuiis humorem, ab acceſſu ſolis calorem concipit. Caſſianus Theophraſti authoritate, Aprili menſe oleam plantari poſſe ſcribit, ſic etiam oleas in taleas ſectas humidis, & riguis locis.

De olearum cultu. CAP. XXI.

IAM olearum ſationum rationem deſcripſimus, nunc autem præcepta tradamus, quibus iam conſitum, conſtitutumq; oliuetum colamus, etſi Plinius dicat, cæterique, nec deſiderare raſtrum, aut falcem, vllámve curam. Et primò de aratione loquemur, & maximi viri Catonis inter Latinos præferendam ſemper ſententiam audiamus. Quid eſt agrum bene colere? Primum bene arare. Quid ſecundum? Arare. Quid tertium? Stercorare. Qui oliuetum ſæpiſſimè, & altiſſimè miſcebit, is tenuiſſimas radices exarabit, ſi male arabit, radices ſurſum abibunt, craſſiores fient, & in radices vires oleæ abibunt. A quo eadem Plinius ꝓfert. Columella: Optimum eſt conſtitutum iam, & maturum oliuetum in duas partes diuidere, quæ alternis annis fructu induantur, neq; enim olea continuo biennio vberat. Cùm ſubiectus ager conſitus non eſt, arbor coliculum agit, cùm ſeminibus repletur, fructum affert, ita ſic diuiſum oliuetum omnibus annis æqualem reditum adfert, ſed id minimè bis anno arari debet, & bidentibus alte circumfodi: nam poſt ſolſtitium cùm terra æſtibus hiat, curandum eſt, ne per rimas ſol ad radices arborum penetret. Palladius. Gaudet hæc arbor aſſidue ſcalpi. Omnis ſubinde circa eas herba vellatur, & quoties imber ſe infuderit, breuiſſimis & frequentiſſimis foſſionibus ſollicitentur, & ſubinde ducta à trunco terra, atque permiſta in aliquanto altiores cumulos congeratur: idq; menſe Februario.

Prodeſt etiam pulueratio. Caſſianus iubet Auguſto menſe glebas diſſoluere, quo puluis excitetur: hic enim vbi in fructum inciderit, citius eum maturum reddit, quapropter oleæ iuxta viam ſitæ vberiorem, & pleniorem fructum ferunt, propter excitatum à prætereuntibus puluerem.

Ablaqueatio neceſſaria eſt. Theophraſtus: Poſtquam pactæ ſunt oleæ, curandum eſt de ablaqueatione, vt altè deſcendat radix, & in profundum mergatur, ob id radices luxuria, & auiditate ſupra excurrentes amputandæ, & præcipuè dum nouellæ ſunt. Olea enim ſuapte natura ſuperficiarias radices habet, & in ſublimi euehuntur, vnde prohibere oportet in coactam profunditatem. Cùm adultæ fuerint, auferendas eas iubet, quæ temerè effunduntur, quo plures fiant, & firmiores, & ne matrem exhauriant, lædanturq; à quauis intemperie, quia obex terræ debilis eſt, nec à frigore, vel calore tueri valet. Cato: Circum oleas autumnitate ablaqueato, & ſtercore addito confoueto. Si locus ſiccus erit, per ſementim oleas ablaqueato. Columella, Poſt æquinoctium autumnale, ita ſunt arbores ablaqueandæ, vt à ſuperiore parte, ſi olea in cliuo ſit, incilia excitentur, quę limoſam aquam ad cau-

dicem deducant. Omnis deinde ſoboles, quæ ex imo ſtipite nata eſt, quotannis extirpanda eſt. Palladius: Octobri menſe ablaqueandæ ſunt arbores oleæ prouinciis ſiccioribus, ac tepidis, ita vt eis à ſuperiori parte humor poſſit induci. Omnem ſobolem conuelli Columella præcepit, mihi autem videtur paucas dimitti ſemper, ac ſolidas, ex quibus vel in vetuſtate, matris loco ſuccedat delecta, vel melius nutrita, & aggeſtæ terræ beneficio, & iam ſuas habens radices, ad oliuetum inſtituendum ſine cura ſeminarii transferatur arbuſcula. Plinius. Circumfodi autem omnibus annis à ſolſtitio duûm cubitorum ſcrobe, pedali altitudine.

Theophraſtus de ſtercoratione putat lotium, & pellium ſtrigmenta maxime oleis prodeſſe ad lætè fructificandum. Columella tertio quoq; anno fimo pabulandas eſſe oleas cenſet, atq; eadem ratione ſtercorari oliuetum, qua in ſecundo libro propoſuit, ac ſi ipſis inquit tantummodo arboribus ſatis ſeruaueris, ſingulis ſtercoris caprini ſex libræ, ſtercoris ſicci modii ſinguli, vel amurcæ in ſingulis congius. Stercus autumno debet iniici, vt permiſtum hyeme radices oleæ calefaciat, amurca valentibus infundenda eſt, nam per hyemem ſi vermes, atq; alia ſuberunt animalia, hoc medicamento necantur. Plinius: Nuper repertum oleas maxime gaudere cinere, è calcariis fornacibus. Stercorari olíueta tertio anno melius inuentum. Hedui, & Pictones calce vberrimos facere agros, quæ ſanè & oleis vtiliſſima reperitur. Palladius Octobri menſe. Intermiſſo triennio ſtercoranda ſunt olíueta, locis maxime frigidis Octobri menſe. Caprini ſtercoris ſex libræ vni arbori, vel cineris modii ſinguli ſufficient. Amat hæc arbor lætaminis vbertate pingueſcere. Poſt ablaqueationem fimi aggere lætantur, vt Sotion ſcriptum reliquit, ſed locis vliginoſis longe minus ſtercorari debent, ante tamen ſuperfluorum repurgationē ſtercore ſatiari conuenit, vt aduerſus noxam, quæ putatione contrahitur, fimi iuuamen opponatur. Siquidem repurgati quoq; caudices reſegminum cauſa vitio laborant, quibus celeriter ſtercoratu ſuccurritur, ſed ſtercoris aggeſtionem, & multitudinem, & altitudinem iuxta truncos, iuxta terræ, & arborum naturam facere oportet. Quæ enim germinibus luxuriant, & loci humecti, pauciore indigent ſtercore, & per ſpatium plurium annorum. Aggeſtione autem terræ vtendum eſt, ne à ſole exurantur. Didymus autem ait: omne ſtercus aptum eſſe oleæ præter humanum. Conuenire autem ad radicem non iniicere ipſum ſtercus, ſed paulo longius à trunco. Stercorationem quarto aut quinto quoq; anno fieri.

Semper poſt ſtercorationem ſequitur irrigatio, nec ſtercorare debemus, niſi irrigare valemus, tantoq; vberius irrigandum, quanto vberius ſtercus inieceris. Palladius. In ſiccis verò prouinciis, cum pluuiæ deſunt, rigare cōuenit.

At demum de putatione agendum. Theophraſtus, Androtione authore, ſcribit maxime purgatione oleas indigere: etenim quo pauciora reliqueris, lætius germinant, fructusque copioſius ferunt. Putationis modum, & tempus

breuiter

breuiter maximus Cato docet. Oliuetum diebus quindecim ante æquinoctium vernum incipito putare, ex eo die dies quadraginta quinque rectè putabis. Id hoc modo putato: qui locus ferax erit, quæ arida erunt, & si quid ventus interfregerit, ea omnia eximito, qui locus ferax non erit, eo plus concidito, aratoq; bene, enodato, stirpesque læues facito. M. Varro inter æquinoctium vernum, & vergiliarum exortum oleam interputari oportere dicit. Columella: Plerunq; etiam locis siccis, & humectis arbores musco infestantur, quem nisi ferramento resecueris, nec fructum, nec lætam frondem olea inducet. Quin etiam compluribus interpositis annis oliuetum putandum est. nam veteris prouerbii meminisse conuenit, Eum qui aret oliuetum, rogare fructum, qui stercoret, exorare, qui cædat, cogere. Quod tamen satis erit octauo anno fecisse, ne fructuarii rami subinde amputentur. Nonnunquam etiam in olea vnus ramus cæteris aliquanto lætior est, quem nisi recideris, tota arbor contristabitur. A kalendis Martiis vsq; in idus Septembris, vbi prægelidum, & pluuium cœlum est, oleæ putantur, & emuscantur. cæterum tepidis regionibus duobus temporibus anni facere istud oportebit. Primò ab idibus Octobris, vsq; in idus Decembres, iterum ab idibus Februarii, vsq; in idus Martias, si tamen arbor librum non remittit. Palladius ab eo: Octobri mense muscus eradatur, & putetur octo annorum ætate transacta. Videtur mihi vnoquoq; anno sicca, & infructuosa, cum aliqua debilitate nascentia debere recidi. Plinius eadem, quæ Cato habet, sed illud, aratoque bene, non habet, quod mihi certè superfluum videtur. Præterea vetus oliuetum ab æquinoctio verno intra vergiliarum exortum interradi alternis annis melius inuentum. Veruntamen tondentur oleæ cum & vites, atq; etiam interradi gaudent. Sotion Græcus & putare & formare eas docet. Adultarum olearum putationem moliri occasu Pleiadum, vt in reliquis arboribus oportet, quia illo tempore primùm medius humor in germina & in fructus alimoniam consumptus est. Secundo ob æstatis ardorem reliquus humor exiccatus est. Tertio hybernos imbres nō dum hauserunt: horum omnium gratia autumno temporius hanc putationem fieri volunt, quòd cum reliquæ arbores, tum oleæ maximè robustiores sint. Superuacuis arbor exonerata lætius fruticat. Resecare autem oportet & marcida, & sicca, & media, vt liberalius difflentur: item ramulos detrahere, qui inuicem incumbunt, itidem inflexos, & recuruos amputare, præsertim cùm in nimiam longitudinem exeũt, & alia etiam, quæ in difformem proceritatem tendunt, vtpote cùm suapte natura notentur infertiliora, quapropter inter omnes rei rusticæ prudentes conuenit, incommodam esse longitudinem olearum, quæ denos excedit cubitos, amplius etiam incrementum omnibus patere noxis addiderunt, quòd & rami ventorum impetu frangantur, & flores quoque succussi intempestiue procidant. Ideo complures ramos versus terram trahunt, vt humiliorem redditam arborem cogant in solum procumbere. Conuenit etiam stolones, & adnatos caudicibus nepotes ad-

huc molles, & teneros quotannis eximere, ne his onustus caudex fatigetur. Cassianus etiam Græcus monet oleas post decerptum fructum putare tempestiuum esse: nam copiosior fructus ex nouellis ramis prodit: Et mense Aprili oleas purgare oportere, vt purgatæ meliorem fructum producant. Neque esse cogitandum ablatis manifestis, & conspicuæ magnitudinis ramis pauciorem fieri fructum, nam multo copiosiorem fructum ex recentium ramulorum vbertate feres. Sed quod Sotion apposuit maximam afferre vtilitatem in purgatione, & si cæteris in arboribus, in oleis maxime animaduerti, si adnati caudicibus ramuli abscindantur locis incongruis: nam si circa truncum magnus, & antiquus ramus detruncetur, exarescit non solum cæsura, sed nerui, & ligna, & cortices è trunci corpore progredientes vsque ad radices, quod olea inter cęteras arbores peculiare habet: quod in veteribus oleis apparet, cùm caro exiccata est, nerui, & ossa conspiciuntur, vt in humano corpore, & apparebit experienti, quòd à cæsura per corpus vsq; ad radices, quibus pars illa incumbit, sicca erit. Debet ergo putator in oleæ efformatione à principio ramos illos decidere, qui incongruo loco nati videntur, ne cogantur, vbi adultiores fuerint, detruncare.

De oleæ insitione. CAP. XXII.

EX Theophrasti præceptis oleam in oleastrum inseri, & inoculari posse perbelle patet, nam si mite in agreste inseratur, valido surculus proficiet incremento, robustiores sunt arbores ferę domesticis, atq; ab subministrante solo plus rapiens alimenti radix, sic vt probè fœcundet arborem. Sed in olea serius proficiet insitio, quia serior est oculorum prouentus. Hoc vltimum collegit Plinius, verno tempore esse inserendum, cum tempus viget, incitantibus se gemmis, præterquam in olea, cuius diutissime oculi parturiunt, minimumq; succi sub cortice habent, qui nimius insitis nocet. Africæ peculiare est inserere oleastro, inseriturq; calamo, & insitione. Cato noster oleam per ver inseri iubet, luna sitiente, post meridiem, sine vento austro. Inoculatur, inseriturq; inter lignum, & corticem. Plinius eius verba recitat, declaratq; luna sitiente, id est, sicca. Miraturque Catonem inoculationem docuisse mensura præfinita secundum reliquam diligentiam suam. Virgilius oleam in oleastrum inseri vetat, non quòd mire non coalescat, & fructificet, sed ne casu aliquo incendatur oliuetum, quod facile contingere potest, & ambustis igne stipitibus, radices imæ oleastrum repullulent. Georgicorum secundo:

——— Néve oleæ syluestres insere ramos;
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum sub cortice tectus, &c.
Hoc vbi: non à stirpe valent, cæsæq; reuerti
Possunt, atq; ima similes reuirescere terra,
Infelix superat foliis oleaster amaris.

Sed

Sed Palladius, ne oleæ in oleaſtrum inſerendi vtilitas, & commoditas deperdatur, remedium affert. Aprili menſe inſeratur olea inter corticem. Sed vt oleaſtro inſeras, contra illud, quod ex oliueto inſito, & caſu incenſo renaſcatur oleaſter infelix, ſic prouidendum erit. Poſitis prius oleaſtri brachiis in ſcrobe, in qua diſponemus inſerere, ſcrobes ita replebimus, vt mediæ vacuæ ſint. Cùm comprehenderit oleaſter, inſeremus in infimo, vel inſitum ponemus, & inſitionem propè infra terram nutriemus. Deinde ſicut adoleſcit, terram ſubinde colligimus. Ita commiſſura in profundo latente, quiſquis vrit, aut cædit, oliuæ locum non aufert pullulandi, quæ & apertam redeundi felicitatem de olea, & occultam valendi feracitatem de oleaſtri connexione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inſerunt, & vbi comprehenderint, cum aliqua parte radicis auellunt, & transferunt more plantarum. Græci oleas ab octauo calendarum aprilium die, vſque in tertium nonarum Iulii inſeri debere præcipiunt, ita vt locis frigidis ſerius, calidis maturius inſerantur. Et in ſuis verſibus,

Robora Palladii decorat ſylueſtria rami,
Nobilitat partus bacca ſuperba feros.
Fœcundat ſterilis pingues oleaſter oliuas,
Et quæ non nouit munera ferre, docet.

Sed Hiſpanus oleam in ilicem inſeri poſſe iudicat, Palladii authoritate, quia per ſylueſtria robora ilices interpretatur, ſed hæc admodum difficilis, diſſimiliſq; eſſet inſitio, cùm in ſuis menſibus nil habeat Palladius de huiuſmodi inſitione, cùm in verſibus ea canat, quæ proſa oratione dixerat prius, & potius per ſylueſtria robora ſylueſtres oleaſtri truncos intelligendum, quàm ilices. Creſcentius oleas vindemiæ tẽpore inſerendas dicit, ſuæq; inſaniæ Catonem authorem facit, qui nil tale vſquam habet. Columella inſeri debere monet circa æquinoctium vernum vſq; ad idus Aprilis, atq; luna creſcente, & calidis regionibus Maio menſe inſeri, & emplaſtrari, ſi iam librum remittunt. Florentinus Græcus hæc addit, Ex oleis, quæ craſſum librum habent, vdumque, iuxta corticem inſeruntur: quæ tenuem & aridum, in ipſum lignum. Tempus à decimo calendarum Iunii vſque ad Iunias calendas. Sed inſitæ oleæ multoties, quippe aridæ exiſtentes, rigandæ ſunt. Plutarchus Chæroneus oleas tradit ex lentiſco pullulaſſe in hortis Soclari, quos Cephiſus amnis ambiebat.

Sed oleoſæ arbores, vt diximus, inſitiones difficillimè, vel nullo modo admittunt, cui rei argumento eſt, ſi plantam quamlibet oleo inunxeris, demoritur protinus: proinde aliis permiſceri nequeunt, ſicut nec oleum ipſum. Sunt qui aliam cauſam refundant, ſcilicet corporis tenuitatem, cuius imbecillitas cum ariditate ſedem inſitis præbere neſciat. Nos hic Matrii calce oleam inſerimus inter lignum, & corticem, & optimè apprehendit. Inoculamus verò aliter, quàm in cæteris. Truncum ſerra præcidimus, inde à ſummo corticem ſcindimus, deglubimuſque trium digitorum latitudine, longitudine duorum,

& eiuſdem magnitudinis ſcutulum, cum ſua gemmæ pupilla, ex qua fructum ſperamus, imponimus, labra luto munimus, & vinculis alligamus. Quo etiam modo vtitur Apulia. Saltem ſi oleaſtros inſerere nolumus, oleas ipſas inſeramus, quas maſculas vulgus vocat, quæ ramos viridiores, frondes arctiores, carnoſioresq; habent, habitiorem truncum, minusq; fructificant, & fructum paruum afferunt, cuius os magnum, caro minima eſt: hæ enim optimè apprehendunt, concipiuntq; feliciter.

Quid arte, paratúve in olea fieri poſſit. Cap. XXIII.

NON eſt ſilentio prætereundum, quod de vitis, & oleæ naturalis concordia Florentinus memoriæ mandauit. Oleam, ſi viti inſeratur, non vuas modo, ſed oleas quoque parere. Addit viſam arborem à Mario Maximo, qui quum fructum eius deguſtaſſet, negauit vnquam ſe quidpiam comeſſe, quod magis oleum, vuamque reſiperet, tam exactè ſimul vtriuſq; ſapor linguæ repræſentabatur. Naſcuntur huiuſmodi arbores in Libya, gentilique ac vernacula regionis voce vbolima vocant. Perticæ ſubiiciendæ, quæ poſſint brachiorum onus fulcire: ſi verò alio modo quouis inſerantur, longuriis non erit opus. Ergo prope terram vitem terebramus, & oleæ ramulum imponimus, ſimul vt à vite dulcedinem, ſimul vt ab humo vernaculum alliciat nutrimentum, vt tandem eius iucundiore cibo fruamur. Poſtremo ſi nondum ferentis viticulæ ſarmenta fructuaria transferantur, miſturam progenitorum ſeruabunt. Porrò fructus à promiſcua parentum conditione, inſitoris vtriuſque nomen adoptauit, elæoſtaphylos Græcis, quaſi dicatur vuolea, nominatus. Columella præterea docet, quomodo omnis arbor, omni arbori inſeratur, exemplumque apponit, in ramum fici oleam inſeri poſſe, quod nos iam libro de inſitione recitauimus. Audiui ab amico ſe vidiſſe in iuglandem inſitam oleam, & fructum inſignis magnitudinis, & ferè ſui fructus protuliſſe & egregii ſaporis.

Olearum fertilitatis, & caritatis prognoſtica. Cap. XXIIII.

SVNT & prognoſtica, ex quibus olearum fertilitatem, & caritatem præſcire poterimus, nec nobis parum erit emolumenti, ſi rem optime cognouerimus, vt olim inſignes philoſophos feciſſe legimus. Ferunt Democritum, (inquit Plinius) qui primus intellexit, oſtenditque cum terris cœli ſocietatem, ſpernentibus hanc curam eius opulentiſſimis ciuium, præuiſa olei caritate ex futuro Vergiliarum exortu, magna tum vilitate propter ſpem oliuæ, coemiſſe in toto tractu omne oleum, mirantibus, qui paupertatem, & quietem doctrinarum ei ſciebant in primis cordi eſſe. Atq; vt apparuit cauſa, & ingens diuitiarum curſus, reſtituiſſe mercedem anxiæ, & auidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probaſſe, opes ſibi in facili, cū vellet, fore. Hoc poſtea Sextius è Romanis ſapiētiæ adfectatoribus Athenis fecit ea-

dem ratione. Futuram olearum penuriam Thales Milesius philosophus per astrologiam præsciuit. Hic enim vnus è septem Græciæ sapientibus, cui quum obiiceretur paupertas propter studium philosophiæ, tanquam inutile, parum pecuniæ simul coegit, vrgenteq; adhuc hyeme, in Mileto, & Chio insulis paruo pretio olearia cõduxit, arrasq; dedit, nemine plus offerente, secutaq; olearum caritate, innumeras pecunias sibi comparauit, ostenditq; facile esse, philosophum contemnentem diuitias ditari, si velit. Sed iam ad prognostica veniamus. Scribit Diophanes, Luna existente in Leone, si canicula exorietur, magna erit olei abundantia: si verò in libra, raritas: si in Capricorno, vel Ariete, fertilitas olearum. Zoroaster verò Iouis stellam existentem in Cancro & Leone olearum fertilitatem causare dixit, sic etiam in Scorpione. Si recte floruerit olea optimum erit præsagium. Ouidius fastorum libro,

Si benè floruerint oleæ, nitidissimus annus,
Poma quoq;, euentum temporis huius age.

Sed oportet flores, quos fructus sequuntur, bene cecidisse. Theophrastus, Intempestiui imbres pessimi sunt, atque ex toto inopportuni, qui circa floris exortum accesserint, omnia nanq; imbecillia redduntur, & omnia ferme, aut certe plurima pereunt, deciduntque partim rubigine, partim nimio humore, oliuæ autem germinibus omnino intereunt, cùm alimentum deducatur ad germen. Olea florem circa fructum ipsum producit, cuius prostrati flosculi perforati spectantur, idque argumento capitur probe arborem defloruisse, nam si exaruerint, aut madefacti fuerint, vnà cum fructibus defluent, atque ita nullatenus perforabuntur. Plinius de prognosticis hæc. Pessimum inter omnia, cùm deflorescentem oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus. Circa Vergilias quidem pluere inimicissimum est oleæ: quoniam tunc coitus earum est. Hoc est illud quatriduum oleis decretorium. Hic articulus austrinus nubili spurci, quod diximus. Serotinæ aquæ oleis vtiles sunt, quoniam fructus suos diutius contineant, longioresq; desiderant cibos. Olearum conceptus exortu Vergiliarum incipit ad 6. Idus Maii. Aliud hoc quatriduum est, quod neque rore sordere velint: exhorrent enim frigidum sydus Arcturi postridie occidens: & multo minus plenilunium incidere. 4 nonas Iunii iterum aquila exoritur vesperi, decretorio die florentibus oleis, si plenilunium in eum incidat. Nos autem optimam abundantiæ spem concipimus, cum oleam optimè concepisse videmus, id est primos florum conceptus profert vberrimos, quibus mox se aperientibus oleam florere dicimus: spem nostram confirmamus, si deinde optime florebit, & deflorebit, vt diximus. Certius erit signum si non solùm ex summitate surculorum, sed etiam ex lateribus flores, & fructus proferant.

De morbis oleæ, & remediis, & primo de nimia fertilitate, & vermiculatione. CAP. XXV.

MORBI ſunt(vt ſuperius diximus libro de inſitione) vel intrinſeci, vel extrinſeci, & intrinſeci vel copia, vel inopia alimẽti eueniũt, vt eſt corruptio plantarũ ex nimia fertilitate. Oleę, authore Theophr. nouellæ ob nimiam fertilitatem intereunt. Cauſaq; eſt, quod ſuccus, qui trunco debetur, in nimiã fœturã abſumitur. Ob id Plinius ab eo: Nocet oleis nimia fertilitas. Extrinſeci morbi vel ſecundum naturam, vel præter naturã ſunt: qui pręter naturam, aut maximè violenti ſunt, vt vulnera: aut minus, aut minimè, vt corruptiones. Sed hi morbi, vel corruptiones, vel ſunt omnibus cõmunes, vel plurib. vel particulares. Dicamus de cõmunibus, vt de vermiculatione. Sed vermiculatio ſi eſt in ipſo fructu, Theophraſtus ait, Vermis oleæ natus ſub cute fructũ adimit, ſed in ipſo nucleo erodens prodeſt: ꝓhibetur pluuiis, quę poſt arcturũ ſequantur. Et in drupis quoq; oleis vermes naſcuntur, qui ad lacturã peiores certe deprehẽduntur, vt marcidi, putresq́; omnino videantur, hinc & auſtrinis naſcuntur, & riguis magis. In cauſis verò. Oliuæ, ſi ſub cute vermiculi naſcũtur, pereũt: quoniã penitus adimũtur, ſed ſi ipſo nucleo, augentur. Caro enim non tangitur: ꝓhibẽt illos flatus, & pluuiæ quę fiunt ſub arcturũ, facit enim refrigeratio, vt fugiant omnes. Sed vermiculorum ſpecies multæ, diſcrimen p̃cipuum in his, ꝙ in alia arbore, fructúve alio nati, trãslati in aliud gen⁹ ſeruari nequeunt, ſed peculiare notatur de eo, quẽ ceraſtem appellãt, in olea creari, & in fico parere aſſeuerant. Plinius quæ ex Theophr. excepit, habet: Vermiculationẽ & poma ipſa p ſe quibuſdã annis ſentiũt, ſed in oliua ancipiti euẽtu, quãdo ſubeunt nati, fructũ adimunt, augẽt, ſi in ipſo nucleo fuere erodentes eũ. Gigni illos prohibent pluuiæ, q̃ fiunt poſt arcturũ. Eędem ſi auſtrinę fuêre generãt, in drupis quoq; quę matureſcentes tunc ſunt pręcipue caducę. In riguis magis euenit, & ſi non ceciderint faſtidiẽdis. Aiunt Quintilii. Si radices ſiccas, & velut morbo languẽtes offendas, huic acceptũ cauſæ feres, vermiũ progeniẽ interno ſinu deliteſcere, quos cũ pluribus, vt dictum eſt, modis, tum circumſita ſcilla demolieris.

De particularibus oleæ morbis. CAP. XXVI.

NVNC de morbis particularib. Olea lichenes patitur, Chelidemo authore, fructus enim prætenuis fluxusq́; creatur. remediũ erit, vt ei alimenti vbertas detrahatur, vt amygdalas & punica caſtigare ſolemus, & arbor firmior robuſtiorq́; reddetur. Oritur & oleis peculiaris morbus, arachniũ dictus, naſcitur enim hoc, & fructum abſumit, proficiſciturq́; ex humiditate, generatur anniculis ramis, cùm imbres ſecuti ſunt, qua germinatione fructus abſumitur, cũ eò pabulũ trahatur, quandoquidẽ & fructus nondum vires conceperint, & aggregato humore ꝓſilit germen. Plinius ad id, Eſt etiamnũ peculiare oliuis, araneũ vocant; cum veluti telæ inuoluunt fructũ & abſumunt. Columella: Solent quãuis lætæ arbores fructũ non afferre, eas terebrari terebra gallica conuenit, atq; ita in foramẽ viridem taleã oleaſtri dimitti. Sic veluti inita arbor fœcundo ſemine fertilior extat. Quintilii: Si ſterilitate laborãt oleę, ad fertilitatẽ adduci poterũt hac ratione. Ab radice cubitali ſpatio caudicẽ terebra gallica pforabis, parte qua ſpectat in Auſtrũ, impreſſo foramine digiti maioris amplitudinem

dinem

dinem capiēte. Hinc duos frugiferę arboris ab auſtrali parte ramos tolles, craſſitie, quæ hiatū foraminis explere poſſint, & ſtrictè in ipſum cōiicies, detractis vehemēter palorū cacuminib. abſciſſoq́; eo, quod ſuperabit: aceroſo vel paleato luto curabis occulere. Hoc veluti coitu ſteriles arbores vberātur, & quales volueris oleas adipiſci, tales fructuarios indes ſurculos. Ita melius oleum dabit, impreſſis foramini ramulis eius à cœli parte lectis, quæ ad auſtrū dirigitur. Eadem Africanus promittit, & reſtibilem oleis adferre fœcunditatē, ſi ſemel in excauatū terebro foramē, duos feracioris oliuę ramulos in cacumina vtrinq; adegeris, ſic vt traiectu penetrent, manibusq́; vehementer tranſactas partes traxeris: dūq; veluti impacti cuneoli ſtrictim adhæſerint, exertū vtriuſq; taleę verticē, hoc eſt extātes foramini ſtylos reſecueris, lutoq́; cū aceribus, aut paleis oras foraminis, & hiātem ſinū illeueris, hoc veluti initu, grauida arbor, vberiorem partū enitetur. Palladius, In Octobri menſe, ſi fructus arbor lætos nō affert, terebra gallica terebretur vſq; ad medullā foramine impreſſo, cui oleaſtri informis talea vehementer arctetur, & ablaqueatæ arbori amurca inſulſa, vel vetus vrina fūdatur, hoc enim velut coitu ſteriles arbores vberātur, quas tamē durāte malitia oportebit inſerere, ſed ſi ſine fruge luxuriāt, oleaſtri palū radicibus eius infige. Si verò oleæ fructificant, ſed non maturant, quod ex ſoli vitio euenire ſolet, Columella huic vitio medetur. Altis gyris ablaqueat eas, deinde calcis ꝑ magnitudine arboris plus minus circūdat, ſed minimæ arbori modicū donat. Hoc remedio ſi nil fuerit effectū, ad remediū conſitionis confugiat. Ad hęc Quintilii: Solent enim, quāuis lætę arbores fructū copioſum adferētes, ad maturitatē non producere, aut largū florē induentes, perperam exuere, quod vitiū abigetur, ſi ablaqueata arbore, maiuſculo caudici fuci corbes duos cōduxeris, minori ſingulos, dein amurcā aquę miſtā infuderis. ꝙ ſi fuci non erit occaſio, ſolius amurcæ vſu eris cōtentus. Vel ſi parū fructuoſæ, vel cacuminib. retorridæ frondis, magnis arborib⁹ quaternos modios ſtercoris caprini circumſpargere oportet. Democritus autē docet: ne baccas abiiciat olea, fabā pedunculū intus continentē, obſtruſo cera foramine, in gleba radicib⁹ hærēti cōdes, ſic labās fructus firmabitur. Ad luxuriantes verò ſine fruge oleas, ſcilicet, quæ nimia ramorū petulantia ſylueſcūt, earum multiplex lapſus, erraticusq́; furor ſic cohibetur. In foramē, quod gallica terebra excauauerit, viridem taleā oleaſtri, vel pini, vel quercus palos, vel lapidē immittis, ſic velut inita arbor fœcūdo ſemine fertilior extabit. Quod etiā ab eo Palladius recēſet Martio menſe. Plinius: Oleę ſi parum fructus promiſere, nudatas radices hyberno frigori opponito. Olea ſi fructū non ferat ex Catone: Ablaqueato eam, poſtea ſtramen circūponito, poſtea amurcam cū aqua cōmiſceto æquas partes, deinde ad oleam circumfodito, ad arborē maximam amphoram vnā cōmiſti ſatis erit, ad minores arbores pro ratione indito, & idē hoc facies ad arbores feraces, hę quoq; meliores fient, ad eas ſtramēta ne addideris. Columella, Sed & ſine ablaqueatione iuuāda eſt amurca inſulſa cū ſuilla, vel noſtra vrina vetere, cuius vtriuſq; modus ſeruatur. Nā maximę arbori, ni tantundē aquę miſceatur, vrna abundè

erit. Palladius ab eo: Martio menſe oleis laborantibus circum radices inſulſa amurca fundetur. Maximis arboribus ſex congii, mediocribus quatuor, cæteris pro æſtimatione ſufficiunt. Alii paleas fabæ binos per maiorem arborem qualos. Alii veteris vrinæ humanæ trunco, quantum ſatis videtur, affundunt, & arbori mortarium ſtatim faciunt, maxime locis ſiccis, trunco ante coperto. Quintiliorum agricultura docet: Lætiores, & virentiores plurimũ fructum afferent, ſi circum radices ablaqueatas inſulſa amurca aquæ mixta fundatur, vtriuſque ſextarius ſufficit. Acus quoque fabaginum, vel fraces ſatis eſt indidiſſe, vel etiam humanæ vrinæ, quantum ſatis viſum fuerit, affunditur, aut argilla bubulo ſtercori permixta imponitur, aut marini fuci tantundem: ſed poſt hæc confeſtim adaggeretur terra circa radices dodrantali altitudine, ſinu in orbem fornicato, vt imbres pluuii retineantur, & cùm ſe infuderint, breuiſſimis, ac frequentiſſimis foſſionibus ſollicitentur. Id genus etiam auxilii adhibere licet, cùm caniculæ incendiis arbores deflagrant, quo tempore, & etiam quum ſiccitates inceſſerunt, rigationem deſiderant. Patitur etiam clauum, quidam fungum appellant, olea, inquit Theophraſtus, alii ollam, hæc eſt veluti ſolis exuſtio: quæ verba etiam recitat Plinius. Et nocere ait Cato eis muſcum rubrum. Columella: Plerumque locis ſiccis & humidis arbores muſco infeſtantur, quem niſi ferramento reſecueris, nec fructum, nec lætam frondem olea inducet.

De morbis, qui ex aeris exceſſu veniunt locorum proprietate, & ab animalibus. CAP. XXVII.

MORBI verò extrinſecus venientes, qui ſunt minus violenti, ſunt aeris exceſſus. Olea gelu facile aduritur, quod eius radices per ſumma ceſpitum natent, vt frigus deſuper inuadere poſſit, & oleaſtrum ea magis laborat, quod robuſtius eſt, ob id frigus denſis magis inſidet, atque immanet, quàm raris. Et olea tum fronde, tũ toto corpore arefacta apparẽs regerminauit. Haud equidem arefactio fuit, ſed eſſe quidem apparuit ex ſiccitate, atq; colore, quæ vim genitalem frondis non attigit. Adurunt & æſtus quidem oliuas, adurit & flatus, vt in Chalcide Eubœæ Olympias cum flauerit frigidus ante ſolſtitia, aut poſt ſolſtitia hyberna, arbores enim exurit, quocirca vredinem vocant. Id Archippo Athenis magiſtratu anno quadrageſimo facta vehementiſſima proditur. Laborãt maxime loca concaua vicina fluminibus, & loca, quæ ab omni flatu ſilent. Et oleaſter magis infeſtatur, quàm olea. Deprehenduntur quædam ſtatim in germinatione: olea, quòd ſemper vireat, tardius. Affert etiam Theophraſtus propria locorum vitia, vt quod apud Miletum, atque Tarentum oleis euenit, quippe apud Miletum cum florent, ſi aer auſtrinus, ſerenusque ſit, erucæ varium genus creatur, quarum aliæ frondes erodunt, aliæ florem. Iuuat contra hoc ſi æſtus ſit conſecutus, omnes etenim diſrumpuntur, atque intereunt. Apud Tarentum cum florent, aliàs de ſiderio flatus ærugine infeſtan-

infestantur, aliàs habitu quodam ex mari caliginoso, crassóve floribus residente odorem florum amittunt, & ob id etsi arbores pulcherrimæ fructu carent. Plinius ex eo: Sunt & ex eadem causa nascentes erucæ, dirum animal, erodúntque frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, vt in Mileto, ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum tempore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, si sol acrius insecutus inussit ipsum vitium, ideoque mutauit. Quædam temporum causæ, aut locorum, non propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant, vt flatus alicuius regionis proprius; vt est in Apulia atabolus, in Eubœa olympias. Hic enim si flauerit circa brumam, frigore exurit arefaciens, vt nullis postea solibus recreari possint. Hoc genere conualles, & apposita fluminibus laborant, & præcipue olea. Quod cùm euenerit, detegitur statim in germinatione, in oliua tardius. De noxa ex ventis Ouidius,

Florebant oleæ: venti nocuere proterui.

De ea, quæ ex æstu, Horatius,

——— *haud quia grando*
Contuderit vites, oleamque momorderit æstus.

Sunt autem & ex animalibus noxæ. M. Varro: Quædam enim pecudes culturæ sunt inimicæ, ac veneno, vt capra, hęc enim omnia nouella sata carpendo corrumpit, & non minimum oleas, quòd eas, quas læserit, fieri dicunt steriles, eius enim saliuam esse fructui venenum. Plinius: Quin & oleam si lambendo capra lingua contigerit, depaueritque primo germinatu, sterilescere author est Varro. Hinc & nomen sortitæ: quippe F. Pompeio dictæ, quòd virgultum carpant, & M. Varroni, carpa, & omnicarpæ capræ, non solum vulnere, sed & dentium veneno plantis pestiferæ. Rustica iuuentus capram excoriabat, & in vtrem eius per vicos exiliebat. pereuntem verò videre gestiebat Liber pater. At contra Minerua videre præ odio nolebat. Quare antiquitus prohibitum ne illi quid ex caprino genere sacrificaretur, propter oleam, quam reperit. Quare Athenis in arcem non ducebatur, præterquàm semel ad necessarium sacrificium, ne olea ibi primum nata ab hoc animali tangi possit. Plinius huic deæ capram immolari dixit. Sed vbi animalia huiusmodi plantulas depasta fuerint, his nos hoc remedio succurrimus, vt cultro sub morsu, vbi modus erit, detruncetur abrosa pars, nam ex nodis noua germina pullulabunt, & lætius crescent, quòd si depastas ita relinques, ex morsus veneno diutius ægrotabunt.

De præparandis ad oliuitatem necessariis vasis, & instrumentis.
CAP. XXVIII.

NVNC de cõficiendo oleo verba faciemus. Sed multa sunt, inquit doctissimus Columella, quæ ante oliuitatem, sicut ante vindemiam, præparanda sunt, ne cùm res desideratur, operæ auertantur: velut copia lignorum,

quæ multo ante apportanda eſt, ſcalæ, corbulæ, decem modiæ, trimodiæ ſatoriæ, quibus diſtricta bacca ſuſcipiatur, fiſci, funes cannabini, & ſpartei, conchæ ferreæ, quibus depletur oleum, opercula quibus vaſa olearia cõtegantur, ſpongiæ maiores & minores, vrcei, quibus oleum progeritur, canneæ tegetes, quibus oliua excipitur, & ſi qua ſunt alia. Cato ad cogendam oleam multa paranda eſſe inquit, vt vimina matura, & ſalices per tempus legãtur, vt ſiet vnde corbulæ fiant, & veteres ſarciantur. Salix enim, vt Tarẽtinus Græcus habet, ad olei pulchritudinem multum facit. Docet etiam Cato quomodo olearia dolia imbui debeant. Amurca impleto dies ſeptem, & quotidie ſuppleas, inde eximito, & areſacito, vbi arebit, cuminum pridie in aquam infundito. Ea poſtridie diluito. Poſtea dolium caleſacito. Minus, quàm ſi picare velis, tepeat, ſatis eſt. Leuibus lignis facito caleſcat. Vbi temperate tepebit, tum cuminum indito, poſtea linito. Si recte liueris, in dolium quinquagenarium cumini pedum quatuor ſatis erit. Columella, dolia, & ſeriæ, vbi oleum reponitur, quomodo curanda ſint, monet, idque non ſolum cùm neceſſitas cogit, ſed vbi euacuata fuerint. Si fæces, vel amurcæ in vaſorum fundis ſubſederint, emundẽtur, non calida lixiuia, ne vaſa ceram remittant, ſed ſemel atque iterum eluantur, & tepida aqua manibus defricentur, & ſpongia humor aſſiccetur. Alii vbi lauerint, figularem cretam aqua reſoluunt, & intus oblinunt, & areſcere patiuntur, & cum res exigit, aqua eluunt. Alii amurca, deinde aqua perluunt, & aſſiccant, ceraq; perlinunt. Nam ſexta quaque oliuitate cerari debere antiqui dixerũt, quod fieri haud leuiter poteſt, nam noua quidem vaſa calefacta ceram recipiunt, ſed vetera ob olei ſuccum ceraturam non patiuntur. Sed melius alii liquida gummi perlinunt, ſiccataque alba cera ſuffumigant, eamque ſuffitionem faciunt, cùm noua, vel vetera vaſa curantur. Alii cùm craſſo gummi liuerunt, vna illa gummitione in perpetuum contenti ſunt, nam teſta olea perlita gummitionem non recipit.

In oleo eliciendo quinque inſtrumentis maiores noſtros vſos ſcribit Columella, ſcilicet mola, trapeto, canali, ſolea, & tudicula. Sed molæ meliores ſunt, quàm trapetum: trapetum, quàm canalis, & ſolea. Molæ quàm facillimam patiuntur administrationem, quoniam pro magnitudine baccarum ſubmitti, & eleuari poſſunt, ne nucleus, qui ſaporem olei vitiat, confringatur. Rurſus trapetum facilius, & plus operis, quàm ſolea, & canalis efficit. Eſt & organum erectæ tribulæ ſimile, quod tudicula vocatur, idque non incommode opus efficit, niſi quod frequenter vitiatur, & ſi baccæ pluſculum ingeſſeris, impeditur. Pro regionum conſuetudine prædictæ machinæ exercentur, ſed eſt optima molarum, tum etiam trapeti. Torcular, & trapetum quomodo conficiantur, docet Cato. Sed quia alias & optimas noſtra ætas adinuenit machinas, conſulto omiſimus. Hæc omnia, & multo plura prius præparari debent, quoniam in vſu deperennt, & pauciora fiunt, quorum ſiquid ſuo tempore defuerit, opus intermittitur.

De oliuitatis tempore. CAP. XXIX.

IN Libro de causis Theophrastus scrutatur causam, cur in æstate oleũ comparetur, quoad arcturus oriatur, tunc enim ossis duritia superuenit, & in os abit succus, non in oleum, abiit enim æstiuus calor cum æstate, & superueniente frigore, nequit fructus elaborari, ob id introrsum ad os adigitur, nam etsi accedant imbres, repleanturque fructus succo, adueniente hyeme, non concoquitur in oleum, quia deest calor: olea enim prius quàm nigrescat, oleũ purius habet. argumento est illud, quod ex phauliis exprimitur; illud autẽ, quod fit post imbrium accessionem, impurius est, multam enim trahit amurcam secum. Statuit igitur ipse, quod ante arcturum excoquatur humor à multo calore, & fit oleum, & minuitur pulpa, post verò æstatem crescit pulpa: olei enim copia non ex imbribus accidit, argumentum, quod pluuio anno, vel si rigetur oliuetum, minuitur oleum. Et alibi. Calori datum est, vt oleũ, & succi pinguedinem præstare possit, sed si vehementior sit, vim succi impellens ad carnem, corpus increscere cogit, quod etiam imbrium accessu accidit: nam caro excrescit, & oleum alimenti nimietate absumitur, nisi secuta serenitas corpus exiccet, sic amplius exuberare potest, quod magistratu Nicodori obtigisse memoriæ proditum est. A quo Plinius: Augetur oleum ab arcturi exortu, 16. Calendas Octobris, postea nuclei increscunt, & caro. Cum sitienti imbres copiosi accessere, vitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuam cogit nigrescere, ideoq; incipiente nigritie minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominum falsus, existimantium maturitatis initium, quod est vitii proximum. Deinde quòd oleum crescere oliuæ carne arbitrantur, cùm succus omnis in corpus abeat, lignumq; intus grandescat. Ergo cùm maxime rigantur (quod vbi cura multa, siue imbribus accidit) oleum absumitur, nisi consecuta serenitate, quæ corpus extenuet. Omnino vti Theophrasto placet, est olei causa calor, quare & in torcularibus, & iam in cellis multo igne quæritur. Virgilio hyeme stringendas esse oleas videtur his versibus,

Sed tamen, & quernas glandes tunc stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamq, cruentaq, myrta.

Columella, Media oliuitas est plerunq; initium mensis Decembris. Nam & ante hoc tempus acerbum oleum conficitur, quod vocatur æstiuum, & circa hunc mensem viride premitur, deinde postea maturum. Sed acerbum oleum facere patrisfamilias rationibus non conducit, quoniam exiguum fluit, nisi bacca tempestatibus in terram decidit, & necesse est eam sublegere, ne à domesticis pecudibus, ferisve consumatur. Viridis autem notæ conficere vel maxime expedit, cùm & satis fluit, & pretio penè duplicat domini reditũ. Ab eo Plinius: Olea prima omnium cruda, atque nondum inchoatæ maturitatis, hæc sapore præstantissimo. Quin & ex ea prima vnda præli laudatissima. Quanto maturior bacca, tanto pinguior succus, minusq; gratus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam, bonitatemque, incipiẽte bacca

nigrescere. Cætero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis; rigua fuerit arbor, an suo tantum bacca succo, nihilque aliud, quàm rores cœli biberit. Tempus oliuitati statuit idoneum Paxamus, quando parte plus dimidia bacca nigricat: accelerare autem olearum collectionem decet, antequam gelent frigora, sic largiores partus matres ministrabunt, & baccæ copiosius fundent oleum. Crescentius dicit, quod quantò diutius in arbore immorauerint baccæ, eò perfectiorem maturitatem consequentur, & quò nigriores, eò perfectius, & copiosius oleum profundent, suæque ineptiæ Aristotelem, & Plinium authores facit, quod nusquam in eis reperitur, ex quo reor Latinam linguam ignorasse. Sed quia ob variam locorum naturam, anni & syderum variationes, certa oleitas præscribi non valet, vno omnium consensu euenit optimam esse ad decerpendum baccam, quum variare cœperit, & quædam nigræ, plures tamen albæ, quas Græci drypetas vocant, nostri drupas.

De leguli, custodis, capulatoris, & factoris officio. Cap. XXX.

POSTQVAM maturitatis tempus designauimus, qualis collectio esse debeat manifestemus, in qua præcipua versatur vtilitas, maiorque, quàm in reliquorum fructuum collectione, propter olei accessionem, & decessionem, quæ ex tempestiua, & intempestiua strictione fit, vt oleæ strictio longe difficilior, quàm olei confectio fuerit. ob id legulos in hac re prudentiores esse oportet, quàm aliis in rebus, vt hanc rem diligentissime tractent. M. Varro optimè de olea legenda sentit, quem omnes sequuti sunt. Inquit enim: Oleam, quam manu possis è terra tangere, aut scalis, legere oportet, potius, quàm quatere, quòd ea, quæ vapulauit, inarescit, nec dat tantum olei, quæ manu stricta, melior ea, quæ digitis nudis legitur, quàm illa, quæ cum digitalibus. Duricies enim eorum non solùm stringit baccam, sed etiam ramos glubit, ac relinquit ad gelicidium retectos: quæ manu tangi non poterunt, ita quati debent, vt arundine potius, quam pertica feriantur. Grauior enim plaga, medicum quærit. Qui quatiet, ne aduersam cædat: sæpe enim ita percussa olea secum defert de ramulo partem, quo facto, fructū amittunt posteri anni, vt hęc nō minima causa, quòd olиueta dicantur alternis annis nō ferre fructus, aut nō ęque magnos. Cato inter Agriculturę iura, hęc habet: Oleā ne stringito, néve verberato iniussū domini, aut custodis. Oleā qui legerint, omnes iuranto ad dominū, aut ad custodem sese oleam non surripuisse. Leguli volunt, vti olea caduca quamplurima sit, quo plus legatur, sed olea, quę diu fuerit in terra, inde minus fit olei, & deterius. Legulos, & factores, quot opus erunt, præbeto. Factores volunt, vt in sabulato diu sit, vt fracida sit, quo facilius oleum efficiant. Columella sereno cœlo baccas distringi manibus præcipit, & substratis tegetibus cribrari, & purgari debere. Plinius à Varrone hæc habet: Tertia culpa est in parsimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur, vt decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc seruant, perticis decu-

decutiunt, cum iniuria arborum, sequentisq; anni damno. Quippe oliuantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringito, néve verberato. Qui cautissime agunt, harũdine leui ictu, nec aduersos percutiunt ramos. Sic quoq; alternare fructus cogitur, decussis germinibus. Nec minus si expectetur vt cadat. Hærendo enim vltra suum tempus absumunt venientibus alimentum, & detinent locum. Argumentum est, quòd nisi ante fauonium collectæ, nouas vires resumunt, & difficilius cadunt. Paxamus non inutilia his addit: Collectio ipsa sereno cœlo fiat, minime cùm pluuius imber incessit, quia profusus ramulus imbecillitate languens, facile disrumpitur, qua de causa neq; rorulenta die ramuli concuti manibus, neq; baccæ decerpi debent, prius quàm omnis arborum humor sole discutiatur. Si lutum subest, canistri & tegetes substernendæ, quæ si defuerint, immundæ baccæ, & inquinatæ, & obsitæ luto, & quæ tempestatibus deciduæ sublegantur, calida perluantur aqua. Caduca, quæ puluere sit obsita, terrestrius dabit oleum. Longè ergo satius fuerit scalas in triangulum actas subiicere, & latos asseres superimponere, quibus insidentes leguli, manibus baccas distringant. Nunc de capulatoris, & custodis officio dicendum, quod ex Catone mutuabimus. capulator est, qui capulis oleum deplet. capulæ Varroni vasa sunt, à capiendo dicta, quod capi facile possint, quod ansata sint. Quam mundissimo, purissimoq; fiat vase aheneo, neq; nucleis ad oleum vtatur: nam si vtetur, oleum male sapiet. Cortinam plumbeam in lacũ ponito, quò oleum fluat. Vbi factores vectibus prement, continuo capulator concha oleum quàm diligentissimè poterit, tollat, nec cesset. Amurcam caueat ne tollat. Oleum in labrum primum indito. Inde in alterum dolium indito. De iis labris fraces amurcamque semper subtrahito. Cum oleum sustuleris de cortina amurcam dehorito. Oleum frequenter capulet. Factoribus det in singulos factus, olei sextarios, & in lucernam, quod opus fiet. Fraces quotidie eiiciat, amurcam commutet vsq; adeo, donec in lacum, qui in cella est, postremum peruenerit. Custos seruet diligenter cellam, & torcularium. Caueat quamminimum in torcularium, & in cellam introeatur. Quæ in torculario vasa erunt, pura habeat, curetque vti olea bene perficiatur, beneq; siccetur. Ligna in torculario ne cædat. In torculario, & in cella caueat diligenter, nequid olei surripiatur.

Acerbi, vel viridis olei faciundi ratio. CAP. XXXI.

TRIA olei genera apud authores traduntur, acerbum, viride, & maturum. De acerbo oleo Cato hæc habet. Quàm acerbissima olea oleum facies, tam oleum optimum erit. Columella: Ante Decembris mensem acerbum oleum fieri debet, quod vocatur æstiuum. Sed acerbum oleum facere patrisfamilias rationibus non conducit, quoniam exiguum fluit, nisi bacca tempestatibus in terram decidit, & necesse est eam sublegere, ne à domesticis pecudibus, ferisve consumatur. Et alibi: Nouembri olea distringenda est, ex

qua velis viride oleum efficere, quod ſit optimum, ex varia oliua, cùm incipit nigreſcere: nam acerbum niſi ex alba olea fieri non debet. Plinius ab his. Oleum quàm acerbiſſima oliua optimum fieri. Sed media oliuitas plerunque authore Columella, initiũ menſis Decembris, & circa hunc menſem viride premitur. Viridis autem notæ conficere, vel maximè expedit, cùm & ſatis fluit, & pretio penè duplicat domini reditum. Cato ita facere docet. Oleum viride ſic facito: Oleam quamprimum ex terra tollito. Si inquinata erit, lauito, à foliis & ſtercore purgato. Poſtridie, aut poſt diem tertium, quàm lecta erit, facito. Domino de matura olea oleum fieri maximè expediet. Si gelicidia erunt, cum oleam coges, triduum, aut quatriduum pòſt oleum facito. Eam oleam, ſi voles, ſale inſpergito. Quàm calidiſſimum torcularium, & cellam habeto. Olea vbi lecta ſiet, oleum fiat continuo, ne corrumpatur. Cogitato quotannis tempeſtates magnas venire, & oleam deiicere ſolere. Si cito ſuſtuleris, & vaſa parata erunt, damnum nihil erit ex tempeſtate, & oleum viridius, & melius fiet. Ex quauis olea oleum viridius, vel bonum fieri poteſt, ſi tempori facies. Sed Columella exactius docet. Neceſſe eſt, vt vniuſcuiuſq; diei fructus molis, & prælo ſtatim ſubiiciatur, ſed quia aliquando accidit, vt multitudo baccæ torculariorum vincat laborem, neceſſarium eſt tabulatum, quo feratur olea, & habeat lacuſculos tam multos, quàm poſtulauit oliuæ modus, vt vniuſcuiuſque diei coactura ſeparetur. Lacuſculorum ſolum lapide vel tegulis conſtrui oportet, & ita decliue fieri, vt omnis humor per canales defluat: eſt enim amurca oleo inimica, quæ ſi remanſit in bacca, olei ſaporem corrumpit. Super lacuſculorum ſolum aſſerculos inter ſe diſtantes ſemipedalibus ſpatiis ponito, & cannas ſpiſsè textas iniicito, vt pondus ſuſtinere, nec baccam tranſmittere poſſint. Sub ipſis canalibus concauum pauimentum eſſe debet, in quo defluat, & exhauriri poſſit, quicquid defluxerit. Sed modum exequamur. Baccas diligenter purgatas in torculari deferri, & in fiſcinis nouis includi, prælisq; ſubiici oportet, vt paulisper exprimantur. Poſtea reſolutis corticulis emolliri debebunt, adiectis binis ſextariis integri ſalis in ſingulos modios & ſampſæ exprimi. Quod primum defluxerit in rotundum labrum capulator depleat, & inde in fictilia labra defundat. Sint autem in cella olearia tres labrorum ordines, vt vnus primæ preſſuræ oleum recipiat, alter ſecundæ, tertius tertiæ; Nam refert non miſcere iterationem, longe enim melioris eſt ſaporis, quod minore vi præli, quaſi lixiuium, defluxerit. Cum paululum in primis labris conſtiterit oleum, eliquare id capulator in ſecunda labra debet, & inde in ſequentia vſq; ad vltima, nam quanto ſæpius ventilatur, tanto fit liquidius, & amurca liberabitur. Singulis ordinibus tricena ſint labra. Si verò frigoribus cum amurca oleum congelabitur pluſculo ſale cocto vtitor: ea enim res reſoluit oleum, & purum facit. Nec verendum, ne ſalſum fiat, nam quantumcunq; adieceris, eius ſaporem non recipit. Si nec hoc modo reſoluatur, toſtum nitrum inſpergitur, & commiſcetur. Alii integram baccam prælo non ſubiici-

unt, existimantes aliquid olei deperire, nam præli pondere non solum amurca exprimitur, sed secum pinguitudines attrahit. Caueto ne fumus, aut fuligo, dum id cõficitur in torculari, admittatur, aut in cellam, nam est vtraq; res huic rei inimica, & vix ad lucernam opus fieri permittitur, & ob id ad eum cœli statum torcular & cella construenda est, qui maxime à frigidis ventis auersus est, vt ne ignis desideretur. Palladius aliqua de nouo addit. Octobri mense oliuam quàm recentissimam, cùm varia est, colligis, si diebus aliquot collegeris, expandis ne calefiat. Si qua ibi putris, vel sicca est, remoues. Vbi compleueris modum factorii, sales tritos in eandem mittis, per decem modios tres salis, & molis primo, & sic salitam in nouis canistris esse patieris, vt pernoctet cum salibus, ac mane premi incipiat, olei meliorem fluxum redditura, salis sapore concepto. Focos non propius admouebis, ne olei saporem fumus inficiat. Plinius ex his omnibus breuissime colligens describit, quod quum nil noui habeat, consultius omisimus. Apuleius omphacinum oleum ita conficit. Viride oleum ex acerbis oliuis, quas omphaces Græci appellant, fit. Decerptas oleas viminea crate expandito, quò aquositas ex ipsis remittatur, & ne ex mutua caliditate noxa accedat. Segreganda sunt earum folia, & virgulta ipsis admista: nam si remanent, olei diuturnitati obsunt. A vespere acceptas sale conspersas molæ iniicito, leuiterq; molito, ne nuclei conterantur: nam oleum corrumpunt, sed solum caro, & cutis, quod molitum est, paruis peluibus in torcular transportato, leueq; pondus superponito, nam quod ex leui cõpressione profluit, & tenue & iocundum est, ac in vasa transfusum seorsum adseruabis. Reliquas violentiore pondere exprimes, ac priuatim recondes, nam semper dehinc deterius profluet. Vtrisq; parum salis, & nitri adiiciatur, & rude oleagina permisceto, & quiescat: nam pingue supernatabit, aquosum subsidebit. Separa, & serua vase vitreo, quo gaudet oleum, quia frigidum est, vel fictili gypso sublinito, locisq; siccis ad arctum versis repone.

De maturi olei conficiendi ratione. CAP. XXXII.

POST viride oleum, fit maturum. Quum enim vasta sunt oliueta, necesse est vt aliqua pars earum maturo fructui reseruetur. Cato: Olea vbi matura erit, quamprimum cogi oportet, quamminimum & in terra, & in tabulato esse oportet, quia putrescit. Nolito credere oleum in tabulato crescere posse. Quàm citissimè conficies, tam maxime expediet, & totidem modiis collectæ, plus olei efficient, & melius. Oleum si poteris bis in die depleto. Nam oleum quàm diutissime in amurca & fracibus fuerit, tam deterrimũ erit. Columella de eo: Post mensem Decembrẽ, circa calẽdas Ianuarias distringenda est olea, & statim exprimẽda, nam in tabulatũ reposita celeriter cõcalescet, quoniã hyemalibus pluuiis amurcæ plus concipit. Si ex ea fieri oleũ cibarium volunt, ꝓtinus illata de agro bacca, cõmolita, & expressa sit. Pleriq; credidere oleũ in tabulato crescere, quod tam falsum est, quàm frumẽta in area crescere.

Idq; mendacium vetus Cato refellit. Ait enim in tabulato corrugari oliuam, minoremq; fieri, propter quod rusticus, cùm facti vnius mensuram sub tecto reposuerit, & post multos dies eam molere voluerit, oblitus prioris mensuræ, quam intulerat, ex alio aceruo, quantum mensuræ defuit, supplet, ob id videtur plus olei quieta, quàm recens bacca reddere, cum longe plures modios acceperit. Vnde si quid ponderis, aut mensuræ oleo accedit, si portionem velis in factum adiectæ baccæ computare, non prouentum, sed detrimentum senties. Quapropter non verendum lectam oliuam subito commolere, præloq; subiicere. Si vermiculis exesa, aut tempestatibus oliua decidit, & in lutum defluxit, calida aqua eluantur baccæ, quo commodior gustus olei fiat, non feruenti, nam vermiculorum, & immunditiarum saporem contraheret. Cibarium, & improbum oleum non iisdem fiscis premi oportebit, nam veteres ad caducam oliuam, noui autem cibario, oleo aptari debent, & cum expresserint facta, feruentissima aqua bis, térve elui debent, & profluentibus aquis immorari. Palladius eadem habet. Nos hic oleas trapeto confractas in saccum indimus ex cannabino filo contextum, ac calida aqua superius iniecta pedibus calcamus, comprimendosq; oleum cum aqua exprimimus, facit enim calida aqua, vt defluat, inde aheneo vase incoquimus, & quod supernatat clarum, & purum tollimus.

Purgandi modi à vitiis oleum. Cap. XXXIII.

OLEVM, vt cæteri liquores, quamplurimis vitiis obnoxium est, tum in ipsa confectione, tum postquam confectum fuerit, cui, vt in reliquis, eandem operam impendimus, vt medeamur.

Si sordet oleum.

Tostos, & adhuc calentes sales Tarentinus iniicere iubet, ita mundum post exiguum tempus pollicetur. Purgat idem nux pinea igni candens, si oleo restinguatur. Emendat & citri radix in oleum demersa. Et fæx olei torrefacta oleum limpidius reddet. Quod ab eo etiam Palladius habet.

Ad oleum rancidum.

Oleum rancidum idem sic posse curari ait. Albam ceram mundam, & optimo oleo resolutam, adhuc coctura liquentem in oleum immitti iubet, tunc sales frictos calentes addi, sic fieri vt oleum purgetur, sapore & odore mutato. Neq; ignorandum eius esse naturam, vt sole, vel igne curetur, vel aqua feruenti, si simul misceantur in vasculo. Oleum tamen omne fictilibus, non æreis, aut aheneis esse seruandum. Rancori quoq; medetur immersum anisum. Et non rancescet oleum, in quo priùs anisum maduerit. Palladius ex hoc eadem recenset, sed addito sale fricto operiri vas, & gypsari iubet, & terrenis locis esse seruandum.

Si fœtidum oleum sit.

Si fuerit oleum odoris horrendi, præcipit idem author virides oleas sine ossibus

ſibus tundi, & in vaſa per ſolis calorem mitti. Si baccæ defuerint, caules tenerrimos oleæ ſimul eſſe tundendos. Nonnulli vtraque permiſcent, adiecto etiam ſale, ſed omnia intra linteum clauſa ſuſpendunt, atq; ita in vas olei demittunt, poſtea tribus diebus exactis auferunt, & agitantes, vbi conquieuit, in alia vaſa transferunt. Quidam mittunt vetuſtum laterem torrefactum, pleriq; panes hordeaceos breuiter friatos, & raro linteolo inuolutos mergunt, & nouos ſubinde permutãt: vbi hoc bis, aut tertio fecerint, ſalis callos, vel micas mittunt, & in alia vaſa tranſlatum paucos dies ſubſidere patiuntur. Alii ſertulam campanam oleo delibutam interdiu, noctuq; macerant. Palladius ex Græcis eadem.

Aliquod animal in oleum illapſum, ſi eius odorem vitiauerit.

Quod ſi aliquod animal fortè deciderit, & oleum putri nidore vitiauerit, iubet Democritus coriandri manipulum in olei vaſe ſuſpendi, atq; ita paucis diebus manere: ſi nihil de nidore deceſſerit, immittendum eſt coriandrum, donec ſuperetur hoc vitium. Quidam fœnigræci ſemen ſiccum, tritumque permiſcent, vel incenſos oleagineos carbones in oleo frequenter extinguunt. Si acerbus odor fuerit, vuæ acinos, quos gigarta Græci vocant, præcipiunt tuſos, & in maſſam redactos merſari, & poſt denos dies gigarta eximunt, agitãtq; oleum, & in vaſa munda decapulantur. Palladius eadem ex Græcis transfert.

Vt oleum turbidum ſedetur.

Si oleum turbulentia vexet, Tarentinus ſuadet in fideliam amplioris coniectum oleum inferueſcere, tenuiſſimumq; ſalem frictum inſpargi, & vbi ſubſtiterit, ſpurcum oleum elutriari. Pellucidum efficies oleum: ſi corticem, & ramos oleaginos cum ſale detritos, & linteo concluſos in vaſe ſuſpendas.

Vt oleum Hiſpanico ſimile facias.

Damageton oleum Hiſpalienſi ſimile conficiebat hac ratione, Oleo ſincero, & omni ſpurcitia repurgato, vbi efferbuerit, triplum aquę minimè feruentiſſimæ, & exiguum ſalem in farinam detritum confundebat, & tantiſper conturbans agitabat, dum in vnum coire perciperet: tum ſpatio quodã conquieſcere patiebatur, donec iniecta aqua inſtar amurcæ ſubſideret, dein oleum concha deplebat, idque iterum faciebat, poſtremo ſuccum recentium foliorum oleæ commiſcebat, vt amarulentiam quandam oleum contraheret, & poſt triduum, vbi conſtitiſſet, ad vſus depromebat. Alii in pilam eodem ſucco prolitam oleum defundebãt, & cum vocaret neceſſitas, Hiſpani vice in vſum veniebat.

Albæ oliuæ quomodo condiantur. CAP. XXXIV.

ADMONET me ſcribendarum rerum ordo, vt de condiendis oliuis edifferam aliqua, cùm maiores noſtri, qui de agricultura ſcripſerunt, olearum conditaras præcipue docuerint, vt crebrior ſit eius vſus, qui patrifamilias perneceſſarius videbatur, & inter eas, quas recenſuimus oleæ dotes, ob

id præſertim commendauimus, quòd ſecundis menſis inſeruiat. Hæ enim ante omnia edulia comeſtæ, ſi Paulo credimus, cibi appetentiam cõmouent. Sed diuerſæ ſunt, vt earum genera, condituræ, nam alia in cadiuis, alia in lectis, alia in albis, nigriſve erat. Et primo de cadiuis dicendum, quam M. Cato edocet, nulla collectionis, aut temporis, vtpote propter illarum caſum, perſcripta ratione. Pulmentarium familiæ, inquit, oleæ caducæ quamplurimum condito. Poſtea oleas tempeſtiuas, vnde minimum olei fieri poterit, eas condito, & partito, vti quàm diutiſſime durẽt. Docet & alibi. Oleæ albæ, antequam nigræ fiant, contundantur, & in aquam deiiciantur, crebro aquam mutet. Deinde vbi ſatis maceratæ erunt, exprimat, & in acetum coniiciat: oleum addat, & ſalis ſelibram, in modium olearum feniculum, & lentiſcum ſeorſum condat in acetum. Si vnà admiſcere voles, cito vtitor, in orculam calcato manibus ſiccis: cum vti voles, ſumito. Oleam albam, qua vti ſecundum viridentiam voles, ſic condito, muſti tantundem addito, quantum aceti. Cætera item cõdito ita, vti ſupraſcriptum eſt. Oleæ orchites, poſiæ optimè conduntur, vel virides in muria, vel in lentiſco contuſæ. Et ab eo eadem M. Varro recitat. Columella ſampſas vocat olearum carnes comminutas ſine oſſibus, quæ condiuntur, & ad cibi vſum reponuntur. docetque quomodo fieri poſſint, vt tertio die vti poſſis. Menſe Septembri pauſeam acerbam cõtunde, & aqua calida paululum maceratam exprime, feniculiq; ſeminibus, & lẽtiſci cum cocto ſale permiſtam reconde in fideliam, & muſtum recentiſſimũ infunde. Inde, vt mergantur oliuæ, faſciculum viridis feniculi ſuperpone. At ſi toto anno vti voles: Pauſeam orchitem, radiolum, vel regiam contunde, illico in frigidam muriam iniice, amphoræ imo aridi feniculi faſciculum ſubſterne, exemptas de muria exprimito, & in vas cũ viridis feniculi & lentiſci ſeminibus diſtrictis permiſce, dein recentis muſti partes duas, & vnam duræ muriæ adiicito, & ſeruato. Alii non contundunt oliuas, ſed arundine inſecant, & cãdidior remanet oliua. At ſi lautioribus menſis adhibere velis, & vt contuſa quamcunq; recipiat condituram: Pauſeas vel regias integras eligito, coniicito in amphoram vt diximus, inde duram muriam adiicito, vt ad ſummum amphoræ labrum perueniat, & cùm res exigit, de amphora promito. Oleæ poſeæ cùm decolorantur, cum petiolo leguntur, & in oleo ſeruantur, vt poſt annum repræſentent viridem ſaporem, ac trito ſale aſperſas pro nouis apponunt. Palladius ad id: Oliuas quas iacentes repereris, rugis contrahentibus criſpas colligis, & ſalibus tritis reſperſas expandis, donec ſole inareſcant. Tunc ſubſtrato lauro alternas crates baccarum ſæpius ordinabis. Tunc defrutum cum ſatureiæ faſciculo duabus, aut tribus vndis feruere patieris. Et poſtquam tepuerit, ſupra compoſitas baccas refundes admiſto ſale paululo, & origani faſce coniecto, ſupra ius omne perfundes. Florentinus, Albæ oliuæ aqua marina ſex diebus macerantur, mittuntur in vas, & muſtum ſuperfunditur, non repletur vas, ne in feruore effundatur muſtum, vbi inferbuerit, oblinunt. Alii ſalis pugnum præmittunt. Plini-

us. Fiunt & præcoces feruenti aqua perfusæ quamlibet immaturæ. Nos nostri æui condituram apponemus, vt breui tempore condiantur, viridi colore seruato. Sumito viuæ calcis libras sex, querni cineris duodeuiginti; admisce aquam, quantum ad dissoluendum sufficiat, & in ea macerentur libræ viginti quinq; selectarum olearum, accommodando ne seinuicem premant, lignea rude leuiter permiscendo, post diei medietatem exime, & vide an pulpa ab osse recedat, quod est optimæ macerationis signum. Inde lauentur aqua, & in ea quinis, vel senis diebus macerentur, sæpius aqua permutata, eximito post, & condito in muria, in qua ferbuerit feniculus in plures partes dissectus: seruetur q; fictili, sed ternis quibusque mensibus immutetur muria.

Nigræ oliuæ conditura. CAP. XXXV.

CATO docet. Orchites vbi nigræ erunt, & siccæ, sale confricato dies duos, postea salem excutito, in solem ponito biduum, vel sine sale in defrutum condito. Eadem habet ab eo M. Varro. Columella ita docet. Pausias, orchites, & næuias, cum nigruerint, & immaturæ fuerint, sereno cœlo manu districtas secernere conuenit à vitiosis: dein in singulos modios oliuæ salis integri ternas heminas adiicere, & in vimineos qualos confundere, finito triginta dies consudascere, & amurcam exstillare, postea in alueum diffundere, spongia salem munda, & in amphoram iniice, sapa, vel defruto reple. Alii tres partes defruti, & vnam aceti, alii duas, & vnam aceti miscent. Alii eodem modo saliunt, & collocant in qualis, immistis seminibus lentisci, alterna tabulata oliuarum, & salis, & post quadraginta dies mundas oleas in alueum defundunt, adiecto defruto, vel sapa, vel melle. In singulos modios oliuæ singulos sextarios maturi seminis anisi, lentiscíq;, & ternos cyathos seminis feniculi, salis cocti non moliti ternas heminas admisceri, & in amphoras condi, feniculi fasciculis obturari, & quotidie per terram volutari, & tertio aut quarto die, quicquid amurcæ est mitti oportet. Post quadraginta dies in alueum diffundi, & à sale separari, sine spongiis, & in amphoram condi. Didymus: Vinacea recentia prius quàm exprimantur, vnà cum oliuis vicissim interpositis in vas condes, & oblines. Florentinus: Oliuas longas nigras, pulcherrimas, cum ramulis integras accipe, & aqua frigida lotas in cratibus siccato, dein in peluim mittito, affuso oleo, ac sale trito chœnicis mensura ad nouem oliuarum, leniter manibus commoueto, in vas translatis acetum mulsum affundito, vt supernatet liquor, & feniculo obturatum vas reponatur. Plinius: Sidicinæ sale priuatim condiuntur, & vt reliquæ amurca, sapáve.

Colymbades oliuæ quomodo fiant. CAP. XXXVI.

DIDYMVS ita docet. Oliuas ꝓpè maturas cum pediculis suis lectas, frigida aqua lotas, per diē vimineis cratibus afficcato, leuiter cōuertendo, ac in vnum vasis sale immisso, muriæ congiis quatuor, & aceti heminis tribus

infuſis, olearum chœnices viginti mittito. Expletum vas commoueto, & ius ſupereminẽat. Alii in marinam aquam oleas immittunt, poſt dies quinque, vel ſeptem eximunt, & in vaſe cum muria coniectas reponunt, idq; cum ſolſtitium eſt, faciendum. Palladius Nouembri menſe. Colymbades oliuę ſic fiunt. Alternis cratibus oliuarum puleium ſpargis, & mel, & acetũ, & ſales modice, ſtratura intercedente ſuffundes. Item ſternes oliuas ſupra ſurculos feniculi, vel anethi, ſiue lentiſci, & ramulis oliuæ ſubditis, aceti heminam, & muriam ſuperfundes, & has conſtructiones vſque ad vaſculi plenitudinem patieris inſurgere. Columella, Maturam oliuam in ſtratura factam colymbadem de muria tollito, ſpongia tergito, deinde canna viridi ſcindito duobus, vel tribus locis, triduo in aceto habeto, quarto die ſpongia extergito, in vrceum nouum mittito ſubſtrato apio, & modica ruta : conciſis deinde pleno vaſe oliuis immitte defrutum vſque ad os. Laurituriones mittito, vt oliuas deprimant, poſt dies viginti vtere. Plinius : Nec non aliquæ oleo ſuo ſine accerſita commendatione puræ innatant colymbades, franguntur eædem, herbarumque viridium ſapore condiuntur.

De amurca. Cap. XXXVII.

DIximus de oleo, dicemus de amurca. Ex olea enim fructus duplex, vt M. Varro inquit, oleum quod omnibus notum, & amurca, cuius vtilitatem licet videre ex torculis oleariis fluere in agros. Dicitur Græcis amorgi, & trix, à qua tragœdiam primum denominatam dicunt, authore Donato, quòd ea ſcenici ad perſonarum vſum ora ſua perliuerent, quod primo Æſchilum reperiſſe dicunt. A quo Horatius,

Ignotum tragicæ genus inueniſſe Camœnæ
Dicitur, & plauſtris vexiſſe poemata Theſpis :
Quæ canerent, agerentq; peruncti fæcibus ora.

Latinis amurca dicitur. Plinius : Amurca eſt oliuæ ſanies amara, quæ fit ex aquis, ideo ſiccitatibus minima, riguis copioſa. Eſt enim ſedimentum, & fæx olei amara, vetuſtate fit melior. Cato, vt ab eo initium ſumamus, ſummis laudibus extollit, quas omnes Plinius in vnum collegit : Dolia olearia, cadosque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca ſubigi areas terendis meſſibus, vt formicæ, rimæq; abſint. Quin & lutum parietum, ac tectoria, & pauimenta horreorum fruméti, veſtiarium etiam contra teredines, ac noxia animalia, amurca aſpergi : ſemina frugum perfundi : morbis quadrupedum, arborum quoq; illa mederi, efficaci ad vlcera interiora humani quoque oris. Lora etiam ac coria omnia, & calceamina, axesq;, decocta vngi, atq; æramenta contra æruginem, colorisq; gratia elegantioris, & totam ſupellectilem ligneam, ac vaſa fictilia, in quîs ficum aridam libeat aſſeruare, aut ſi folia, baccasque & virgas myrti, aliúdve id genus ſimile. Poſtremo ligna macerata amurca, nullius fumi tedio ardere. Præterea amurca olearum radicibus infuſa, feraces, & meliores,

meliores efficit. Et fici grossos continebunt eadem radicibus satiatis. Conuolulus in vinea non nascitur, si vitem circum caput, & brachia perunxeris amurca. Pecudes & oues detonsæ ea illinuntur, nec scabræ fiũt, nec ricini molesti erunt. Boues, qui cibum fastidiunt, si pabulum amurca conspergas, magis cupide appetunt, & corpore valebunt. M. Varro ait amurcam non solum denigrare terram, sed multitudine facere sterilem, cùm is humor modicus, cum ad multas res, tum ad agriculturam pertineat vehementer, quòd circum arborum radices infundi solet, maxime ad oleam, & vbicunque in agro herba nocet. Idemq; de ea promenda, & tuenda hæc habet. Amurca cum ex olea expressa est, qui est humor aquatilis, ac retrimentum conditum in vas fictile, id quidam sic solent tueri: diebus 15 ex eo, quod est leuissimum, ac summum, depletur, vt traiiciant in alia vasa, & hoc iisdem interuallis duodecies. In sex mensibus proximis id faciunt. Cum id nouissime faciunt potissimũ traiiciunt, cum senescit luna, tunc decoquunt in ahenis leui igni duas partes, quoad regerunt: tum deniq; ad vsum rectè promitur. Virgilius amurca profundi iubet fabam, ac sic grandescere promittit.

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset.

Columella vtitur ea contra animalia, quæ segetes carpunt, erodVntq;.

Sed ne dira nouas segetes animalia carpant,
Profuit interdum medicantem semina pingui
Palladia sine fruge salis conspergere amurca.

Neq; hac libenter carerent medici, si quot, & quanta ad morbos quamdifficillimos curandos præstet remedia, scirent.

De aliis olei generibus. CAP. XXXVIII.

NON erat Catonis æuo fictitium oleum, ob id arbitratur Plinius nihil ab eo dictum, sed Plinij tempore genera plura, nostro plurima: primumq; persequemur ea, quæ ex arboribus, postmodum ex herbis, & primo de nucibus. Fit ex nucibus iuglandibus, quod caryinon vocant, iners, & graue sapore, enimuero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Nũc Cisalpina Gallia vtitur ad lucernarum lumina, & ad esum. Ad lumina secernunt vitiosas ab integris, & illæsis, his secundis mensis, illis ad effusionem vtuntur. Lumen clarum efficit, nec est inter omnia, quæ copiosius oleum effundat, nam fere tota in oleum vertitur, vt libra vna mundatarum nucum, vncias ferè olei decem fundat. Sequitur auellana, quæ copiosum, odoratum, & optimum oleum effundit, quo etiam ad cibarium vsum vti poterimus, & libra vna octo vncias olei fundit, quod superior ætas ignorauit. Amygdalinum oleũ ex dulcibus optimum est, ex amaris ad medicamenta vtimur. Dioscorides conficiẽdi modũ demonstrat: Amygdalæ amarę sextarios octo purgant, assiccantq;: vbi

exaruerint, piſtillo ligneo in mortarium collatas contundunt; quoad maſſa fiat. Hanc heminis duabus feruentis aquæ aſperſam, ſemihoram dimittunt, vt perbibat, poſtea vehementius iterum tundunt, deinde ad tabellam prementes cremorem excipiũt, & quod in digitis pingue adhæſit, in cornicula effingunt, ac tergunt, rurſusq; in id, quod preſſerunt, heminam aquæ vnam infundunt, & ſpatio vt combibat interpoſito, iterum exprimũt, forma, qua prius. Iuſtum eſt vt octo ſeſtarii heminam reddant: eodemq; nos extrahimus modo. Ex piſtaciis etiam optimum elicitur ad eſum, & ad remedia. Ex fructibus nucis pineæ, ſcilicet ex nucleis oleum ad lumina ſatis copioſum elicitur, ex vitiatis cum ſeliguntur. Plinius Indos ex caſtaneis oleum facere dicit, quod difficillimum videtur, cum experientiæ non ſucceſſiſſet, ſaltem perparum. Ex roborum glandibus elicit oleum Ciſalpina Gallia, quo ad lucernarum lumina vtitur, ſed valde paucum. Plinius: Inopia cogit aliquando luminum cauſa & è platani baccis fieri, aqua, & ſale maceratis: ſed etiam perpaucum. Sed ex fagina glande copioſum, optimum elicitur, & ad cibarium vſum, & ad lumina: lumen clarum reddit, & ſapore eſt, vt dulcium amygdalarum, totaque fere in oleum abſumitur, vt nuces iuglandes. Quo vetuſtior, eo copioſius oleum promit, ex expreſſis fraces ſaginandis bubus, & ſuibus egregiæ. Paruo impendio colligitur, mundatur, tunditur, exprimiturque. Laurinis è baccis, priuſquam maturæ ſint, iam tum colorem mutantibus. Has in aqua decoquito, pinguedinẽ quandã cortices reddent, euocabitur ea diuerberatis manu, tum cremorẽ in cornua colligito. Palladius ferè vt Dioſcorides: Ianuario menſe lauri baccas quamplurimas, & maturitate turgentes in aqua calida bullire facias, & vbi diu ferbuerint, olei, quod ex ſe dimiſerint, ſupernatantis vndam, pennis leuiter cogentibus in vaſa transfundes. Lentiſcinum ex maturis lentiſci ſeminibus eodem inſtruitur modo, vt de lauro diximus. Palladius præciſius docet: Grana matura lentiſci quamplurima colligis, & vna die, ac nocte ſupra ſe aceruata eſſe patieris, deinde ſportam granis eiſdem plenam cuicunque vaſculo ſuperponis, & calida adiecta calcabis, & exprimes. Tunc ex eo humore, qui defluxerit, ſupernatans oleum lentiſcinum, ſicut laurinum colligetur. Memento autem, ne rigore poſſit aſtringi, aquam calidam ſæpe ſuffundere. Ex toto hoc noſtro Surrẽtino tractu copioſum eliciunt: ſimili etiam modo fit terebinthinũ, quod docet Damageron: ſi terebinthi fructus in mola, quemadmodum oliua, molatur, & exprimatur. Ipſi autem nuclei in porcorum cibum veniunt, atque igni etiam alimentum ſufficiunt. Expreſſimus etiam ex arbore pſeudoſicomoro quam vocant: quippe ſemine copioſiſſima, & hyeme eius rami onerati ſeminibus ſolis conſpiciuntur. Februario menſe collegimus, & friauimus, os in ſex vel ſeptem partes rumpitur, nuclei pyro aſſimilantur, tunduntur, & aheno calefacti, prælo ſubiecti, oleum remittunt, claram lucẽ efficit in lucernis, quartamq́ue partem ſeminis olei effundunt. Ex ſanguinea arbore etiam bonum ad lumina oleum exprimitur. Septembris medietate acini maturi ex corymbis decerpan-

decerpantur, finito paucis diebus ſiccescāt, tundātur, ac aqua aheneo vaſe per horam ferueant, prælóque ſubiiciantur, oleum viridis coloris habebis, ſeptimam ferè partem ſeminum: hoc vtuntur monticolæ. Ex vuæ acinis, ſiue ſeminibus, quæ Græci gigarta vocant, oleū exprimitur. Ciſalpina Gallia ex contuſis iis, calefactis, & torculari expreſſis, ſed paucū excipit. Verùm luminibus aptiſſimum, quia clariſſimum lumē reddit. Ex herbis copioſiſſimnm extrahitur. Proximum fit è cici (vt Plinius inquit) arbore in Ægypto copioſa, alii crotonem, alii trixin appellant, ibíque non pridem. Et in Hiſpania repente prouenit altitudine oleæ, caule ferulaceo, folio vitium, ſemine vuarum gracilium, pallidarumque. Noſtri eam ricinum vocant à ſimilitudine ſeminis. Coquitur in aqua, innatansque oleum tollitur. At in Ægypto vbi abundat, ſine igne & aqua ſale aſperſum, exprimitur, cibis fœdum, lucernis vtile. Dioſcorides clarius docet, Ricinos eius maturos in ſolem conferto, expanſoſque vuarum modo ſternito, vt perareſcant, nec dimoueto antequam cortex ſponte rumpatur, & cadat, tum fraces eorum collectas in mortarium diligenter contundito, & in lebetem plumbatum relatas, igne inferuefacito, vbi verò ſuccum omnem ita reddiderint, ignem ſubtrahito, atque oleum omne, quod innatat, tollito, & in parua colligito cornua. In Ægypto vbi abundat, aliter elicitur. Repurgati, deglubitíque ad truſatiles molas feruntur, vbi diligenter frangantur, pinſitos in ſportulam coniiciunt, deinde machinamētis cremor omnis exprimitur. Tempeſtiuitas ricini ad decerpendum, cùm folliculi, quibus ambitur, abſcedunt. Scribit Plinius ex oleo fieri obſcurum lumen propter nimiam pinguedinem, ob id ellychnia ex vua fieri, claritatis præcipuæ. Nos Septembris hic medietate collegimus, tunc cùm ſpinoſo operculo, & tunica ſemen integente ſpoliatur, calido aheno facillime mundatur, olei pondus ſeminis medietatem refert. Bis tunditur, exprimiturque. Ex ſeſama Indi oleum facere dicuntur: fit, vt ſuperiora fieri diximus, copioſum & optimum remittit. Plurimum in Ægypto ex raphani ſemine, vtunturque obſonandis cibis vnà decocto. Ciſalpina Gallia ex raphani, & raparum ſemine elicit. Sed rapæ Nouembri menſe ſolo euelluntur, ac ſabulo obruuntur, cum ſuis frondibus, Martio menſe plantantur, vt Maio ſemen proferant: nam niſi euellantur, hyemis frigore gelantur. Sed aliud eſt rapi genus, quod Iulio ſerunt, ſarculatur, vere proſilit, Maio reddit ſemen. Ex quarta modii parte duodeuiginti olei libræ eliciuntur, bonum luminibus, & cibis plebis. Si huiuſmodi ſemine integrum iugerum ſeminabis, quinque ſeminum onera colliges, & ex vnoquoque olei libras ducentas percipies. Aratur, ſarculaturque ſolum. Ex myagri ſemine copioſum elicitur oleum ad lumina. Ciſalpina Gallia ex quodam ſemine, *dradella* dicto, aurei coloris, copioſum ſibi comparat oleum. Folia ſunt ei laciniata ſylueſtris erucæ, quod inter legumina ferunt. Eodemque modo ex vrticæ, & ſinapis ſemine, & lini fere vbique. quod lucernis plus durat. Ex oriza Indos oleum facere ſcribit Plinius.

Oleæ, & oleaſtri materies. Cap. XXXIX.

DE oleæ, & oleaſtri materie hæc habet Theophraſtus. Olea ſpiſſa eſt corpore, atq; criſpa, ideoq; ex radicibus olearum minora ſimulachra ſculpebant, quod carnis æquabilitate conſtarent, neque dehiſcerent in rimas. Eius materiem perpetuam dicunt amaritudinis cauſa, neq; tinea rodit, neq; teredo exeſt. Medulla eius orbicularis non eſt, quia medulla carere omnino exiſtimatur. Nec diſtrahi poſſe autumant, id eſt vt mota medulla, contorqueatur materies. Pondus ſubſtinere non valide poteſt, & nonnunquã rumpitur. Malleus & terebra ex oleaſtro optime fiunt. Ignem quamuis optimè ſubditum excipiat, quod pingui, & ſpiſſa materie ſit, ignariis tamen ſuo virore æterno ineptiſſima habetur. A quo Plinius. Nec carnem, nec adipem habet olea, nec medullam, minimumque etiam ſanguinis. Cariem vetuſtatemq; non ſentit oleaſter, & olea. Rimam, fiſſuramq; ſponte non capit. Omnia in maritimis nauibus obnoxia teredini tradunt, præter quàm oleaſter, & olea. Incuruatur, ceditq; ponderi. Terebris vaginas ex oleaſtro, & malleos vtiliſſime fieri dicunt. Lignum ex quo Vlyſſes Polyphemo oculum transfixit ex olea fuit, autthoribus Homero, & Euripide. Et ſecuris manubrium, quod Vlyſſi Calypſo dedit eodem ſcribente, etiam oleagineum fuit. Fumus, qui ex olea exurgit, caput grauat, & caliginem ob oculos obducit.

Super olei natura veterum Philoſophorum aliqua notatu digna. Cap. XL.

QVÆRIT magnus Peripateticus, cur oleum facile ſtet, & vinum rarenter congelaſcat. Vinum iccirco minus cito coaleſcit, quod ſemina quædam caloris in ſe habet, eſtque natura ignitius, ob eamque rem ab Homero dictum æthopa œnon, id eſt calidum vinum, potumque calefacit corpora, ſed oleum quoque calorificum eſt, nec minorem vim corporibus calefaciendis habet. Sed ſi iſthæc, quæ calidiora ſunt, difficilius gelu coguntur, congruens eſt, vt quæ frigidiora ſunt, facile cogantur, acetum autem omnium frigorificum eſt, atque id nunquam tamen concreſcit. Num igitur magis cauſa oleo coaguli celerioris in leuitate eſt, faciliora enim ad coeundum ideo videntur, quæ leuatiora, leuioraque. Ad explicandum quoq; olei naturam & illud pertinet, quod potum vomitum cit, & præſertim flauam bilem: cuius ratio eſt, quod leue ſit, & ſuperna petens, cibos ipſos elicit, ad ſtomachum eleuans, ſtomachus verò grauatus vim egeſtiuam ad vomitum exuſcitat, præcipue flauam bilem, vtpote leuem, tenuiſſimam, ac facile ſurſum euadentem. Quæritur etiam cur oleum inter cætera liquida non remiſcetur: quoniam glutinoſum eſt, & in ſe reductum nequit diſſecari in minutiores portiones, reliquisq; liquoribus immiſceri. Quæritur etiam vinum cur medium optimum, mel imum, oleum ſuperfluens? Inquit enim Heſiodus, cùm ad medium dolii peruentum eſt,

eſt,comparcendum,cęteris eius partibus ad ſatietatem abutendum,optimum proculdubio vinum ſignificans,quod in dolii cõſiſteret medietate, quod ſympoſiorum ſeptimo idem comprobat Plutarchus. Cuius ratio eſt. Quod mel quoniam craſſum ſit, & terreſtrem prorſum naturam reſipiat, melius in imo eſt. In oleo, quod ſuperfluit ideo creditur præcellere, quoniam aerium ſit, ac proinde ſuperna ſcandat, naturæ ſuæ vi, compari ratione vinum in proprietatis vtriuſque participatum veniẽs ad dolii mediana creditur præcellere. Plutarchus verò inquit, quod vini vis calida cenſetur, ob id ad medium ſeſe colligere videtur, inibique bonitatem confouere: nam quod inferius eſt, quia fæculẽta impuritate permixtum eſt, ſapore deterius ſentitur: quod verò in ſummo eſt, ex aeris conuicinia facile corrumpitur, & illius permiſtione diluitur.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER SEPTIMVS
SIVE
VINEA.

PROOEMIVM.

AM oliuetum clauſimus, ordo flagitat, vt vineam aperiamus, vt vuarum & vini voluptatem, & vtilitatem deguſtemus. Abſoluta enim arborũ commentatione, ad cætera è terra naſcentium genera perueniamus. Eum tamen rogatum velim, qui hanc noſtram ingreditur vineam, ne ipſum vlla ſui honoris gloria defraudatum iri ſibi perſuadeat, ſi in ſeptimũ librum reiecerimus, quum maximus Cato in iuris cenſu principem ei locum aſſignauerit, nam vt & ſtirpium dignitati & ſcribendorum ſeriei, vno eodemque tempore conſuleretur, nunquam præſtare potuimus. Vitis enim neq; arbor, neq; frutex, ſuffrutex, aut herba eſt, ſed variæ veterum agricolarum ſententię, medium inter hæc quoddam eſſe cenſuerunt. Theophraſtus quod ſimplici caudice, ramis brachiata, ſurculoſa, diſſolutuque contumax aſſurgat, eam ar-

borē appellat. Columella verò libro de arboribus arborem ficū, & oleā vocat, rosam fruticē, vitem autem tertiū quiddam, quod neq; arbor neq; frutex propriè dici possit. Cōsultò igitur post arbores de vite dicemus: frutices, & herbas, dicturi in subsequētibus. In præceptionib. Theophrastū, & Columellā sectabimur, qui inter ceteros de vinea diligentius, accuratiusq; scripsisse visi sunt.

De vitis & vini laudibus. CAP. I.

VITIS laudes à iucunditate, vtilitate, & necessitate desumemus, quas humanis corporibus affert, & adeò insignes, vt ad humanæ vitæ commoda, maxima Dei benignitate fuisse elargitam agnoscere debeamus. Vitis fructus (vt hinc incipiam) æstate optimus esu, iucundissimè sapit, nutritq;, & in arbore sua vsq; ad hyemem viuit, inde laquearibus suspēsus, vsq; ad aliorum prouentū viridis suas prorogat moras, vt vetus simul, & nouus conspiciatur: mox passus, afficcatusq;, non solū anno, sed pluribus annis asseruatur, vt commodè in alienas regiones transferatur. Ex eius succo fit vinum, cuiusmodi liquori tantum tribuisse ferunt Æsculapium, vt æqua illum cū numinibus lance statuerit. Homerus Deum fecisse scribit vinū, curis mortaliū & mœstitiis dissipādis.

O Menelae dii fecerunt optima vina,
Quæ tristes hominum curas dispellere possint.

Plato vinū remediū vocat senectutis: nā eius potu mœstitiæ obliuione capiuntur senes, vt iuuenescere videātur. Niceratus à Poetis nil optimū fieri posse dicit, nisi prius biberint, ac plus etiam quàm sit æquum. Alexis eos, qui se largius inuitant, vinum loquaces reddere. Vnde author in Cratinum.

Vinum equus est lepido promptus, veloxq; Poetæ,
Si potantur aquæ, nil paris egregium.

Diphilus comicus ait vino conciliari bibentibus risum, sapientiam, docilitatem, & bona consilia.

Prudentibus, ac cordatis omnibus amicissime
Bacche, atq; sapientissime, quam suauis es,
Abiecti magnificè vt sentiant de se, tu solus efficis,
Superciliosis & tetricis persuades, vt rideant,
Ignauis vt audeant, vt fortes sint timidis.

Est enim liquorū omnium suauissimus, purissimum generat sanguinē, ocyssimè vertitur in alimentum, concoctionē adiuuat, cerebrum purgat, intellectum auget, cor exhilarat, spiritus viuificat, flatus discutit, innatū calorem roborat, cibi appetentiam inuitat, obstructiones aperit, & calorem conciliat. Auicēna semel saltem in mēse ebrietatē admitti debere iubet, vt inde insigne sequatur humanæ vitæ emolumentum: nam animalibus virtutibus leuamentū, & quies inducitur, somnus profundior conciliatur, ac sudore, quæ superfluerint, resoluit. Vitæ conciliator etiā est: nā veneno obluctatur, & quæ veneno obluctantur, vitæ salutaria censentur. Cicuta homini venenum est, cicutæ vinum mox haustum. Plato libro de legibus inquit, ad bonam valetudinē vsum

vini conducere, vnde de dando eo volumen Asclepiades scripserit. Nec solùm gustatum corpus egregiè alit, sed eius exhalans odor spiritus excellenter nutrit, voluptate sensus omnes deliniens, calidum, odorum, ac nitens. Mnesitheus ad remedia mille præstare ait,

——— vinum Deos
Mortalibus monstrasse rectè vtentibus,
Illos enim, modestè qui bibunt, alit,
Animumq́; pariter, & corpus roborat,
Ad vsus medicinæ varios est vtilissimum.
Miscetur iis, quæ propinantur pharmacis,
Vlcera lauare corpus vino expedit,
Animum exhilarat.
Quapropter Bacchum omnibus in locis vocant
Medicum, quibusdam verò edixit Pythia,
Bacchum vocandum sanitatis præsidem.

Horatius nullam esse posse hilaritatem in eo, qui aquam bibat, inquit festiuè ad Męcenatem:

Prisco si credas, Mæcenas docte, Cratine,
Nulla placere diu, neque viuere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus.

Socrates apud Xenophontem, vinum, ait, non aliter mœrori mederi, quàm mandragora hominibus, lætitiáq; non aliter excitare, quã oleũ inspersum igni flammã adauget. Apud Philostratũ vinitor sub vite considendũ Phœnici suadet, quod ex ea spirare soleat lætitia. Et Salomon ait, Exultatio animæ & cordis vinum moderatè sumptum: ad iucunditatem enim creatum est. Maro,

Adsit lætitiæ Bacchus dator.

Apud Homerum si aliqua celebratur hilaritas, ipsa pauimenta vino natant, & musica, quæ ad hilaritatem comparata, nullo alio magis stimulo comparatur, quàm vino. Ouidius,

——— nec non & carmina vino
Ingenium faciente canunt.

Tibullus Osirim vitisatorem laudans, ita cecinit.

Ille liquor docuit voces inflectere cantu,
Mouit & ad certos nescia membra modos.

Si vtilitatẽ autem, quã ex vitibus percipimus, inspexerimus, vberiorẽ cęteris rebus reditũ percipiemus. Proinde M. Cato & illũ sequutus Varro, singula iugera vinearũ sexcentas vini vrnas præbuisse scribũt. Narrat Columella vitẽ effudisse vuarũ numerum duorũ millium, & apud eum octogenæ stirpes insitæ intra bienniũ septenos culleos peræquarũt, vt primæ vineæ cẽtenas amphoras iugeratim pręberẽt. Probauitq; Iulii Gręcini calculo, si quis agri iugera, & dotẽ, & pedamenta, & vimina cõparauerit, pretiũq; vsurę soluerit biennii temporis,

quo vinea,velut in infantia,cessat à fructu,etiam vinitoris mercedem soluendo,ac omnium vsuram,reditum è vineis sortem & vsuram longè superare. Vnde ipse nil magis rusticis conuenire quàm vitem colere præcepit. Idemque refert Paridium quendam Veterensem duas filias, & vineis consitum habuisse fundum,cuius partem tertiam nubenti maiori filiæ dedisset in dotem, ac nihilo minus æquè magnos fructus ex duabus partibus eiusdem fundi percipere solitum. Minorem deinde filiam nuptui collocasse cum dimidia parte reliqui agri,nec sic ex pristino reditu detraxisse.

De vitis,& vini inuentore. CAP. II.

ATHENÆVS Dipnosophistarum libro 2.refert, Hecatæum Milesium dixisse in Ætolia vitem primum inuentam fuisse: Orestea Deucalionis filium ad Ætoliæ Regem venisse,illique caudicem suam canē peperisse,quem quū defodi iussisset, natam ex eo vitem vuis onustam, ac ideo gnatum suum φύτιον,id est satorem appellasse,nepotemq́; ex illo genitum OEnea, à vite scilicet,quam prisci Græi οἰνάδα nuncupabant, Ætolumque ab OEneo fuisse procreatum. Virgilius Bacchum primum vino aquam miscuisse dicit,

Liber,& alma Ceres,vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaq́; inuentis Acheloia miscuit vuis.

Ex quo Probus hæc notat: Ætolus pastor Staphylinus nomine, quū OEnei capellas in pabulum deduceret,notauit vnā præcipuè egregiè læuiorē,ac cęteris se in præsepia seriùs recipientem,cuius rei vt causam cognosceret,sequutus eā clàm est,& in remota stirpe animaduertit vuam edentem,pomum ei incognitum,substulit ergo,& OEneo Regi protulit,qui expresso humore delectatus est,quumq́; eum vetustate cognosceret mitescere, Libero patri,à se hospitio accepto apposuit,cuius rei cultū quùm demonstraret Libero, vt perpetua inuentorū esset gloria,constituit,vt ab OEneo œnon appellaretur vinū,à Staphyle,vua staphylis. Varro Bacchum vitis repertorē vocat:nā quum capręvitis virgulta carperent,eamq́; corrūperent,esse institutum,vt Libero patri vitis repertori hircus immolaretur,videlicet vt capite pœnas daret. Ex Theopompo accepimus apud Chios vitem primū nigram esse inuētam, quin eosdem omnium primos ab OEnopione didicisse vitē colere. Philonides Medicus tradit vitē à Baccho in Græciam è mari rubro translatam,quapropter Græci,quū temetum inter cœnandum infertur mensæ,elato clamore bonū Deum vocāt illius inuentorem Bacchum. Tibullus Osirim vitisatorē laudat. Sunt qui Rheę vitem sacram dicant. Et eiusmodi deæ de vite fieri simulacrum tradit Ephorion. Accius in Bacchis Dionysium primum vitem plantasse ait: O Dionysie pater optime vitisator Semele genitus. Ouidius idem putat,

Additur his Nyseus,intonsusq́; Thioneus,
Et cum Læneo genialis consitor vuæ.

Recitatq́; de eo hanc fabulā. Quum amaret Iuppiter Semelem Cadmi filiā,

& ipsa

&ipſa ex eo concepiſſet, acceſſit ad eam Iuno, formam gerens Beroës anus, initoque cum ea colloquio, perquiſiuit num à Ioue diligeretur, cui reſpondit, arbitrari ſe diligi. tunc docet Iuno, vt cognoſcat ſi ametur, vt promittat Iuppiter eo pacto ſecum coniungi, quo cum Iunone coniungeretur, interpoſito Stygis iuramento. Semele experientiæ auida, venienti deo iuramentum, & inde munus popoſcit; condolens Iuppiter ne aduerſus iuramentum ageret, fulminauit, & è mortuæ vtero filium traxit, ſuoque appoſuit femori, donec tempus partus perficeretur. Hunc primum Ino nutriuit, mox Nymphis tradidit, quæ ei alimenta dedere, & ne à Iunone inueniretur, hederis occultauere. Sed per hanc fabulam quid Phyſici intelligant enucleemus. Per Bacchum vinum intelligitur, per Semelem vitis, quę ex Ioue, id eſt, ex calore in altum humorem terræ immixtum per vitis poros trahente, ſe prægnantem, vel turgidam facit, & in palmites, botrosq; ſuccos, tanquam in conceptum fœtum emittit. tunc fulminatur, quum adueniente autumnali calore, non in maturitatem, ſed potius in corruptionem conceptum fructum ducit, vnde auferatur neceſſe eſt, & femori Iouis, id eſt, alteri calori applicetur, quod euenit quum preſſum vinum ad bulliendum traditur, donec bullitione defæcatum, potui aptum reddatur. Ino in contectum fert, ne à Iunone, id eſt, ab aëre corrumpatur, ſcilicet in vegete ſeruatur. Vel aliter ſic. Semele prægnans ex Ioue, id eſt, vitis vere turgens, fulminatur, id eſt, æſtiuo calore concoquitur, tunc apertis botris conceptum emittit, qui Iouis femori, id eſt, calori applicetur, vt quod ex matre non habuerat, in vegete maturitatem concipiat. Ino eum occulit, id eſt, pampinis tegitur, illum nutriunt Nymphæ, id eſt, nocturnis humiditatibus inſtauratur, quod diurno calore fuerat exuſtum. Silenus ſenex eius alumnus eſt, quòd ſenes non eſca, ſed potu ſuſtentantur. Semper Bacchus eſt iuuenis, quòd vini vires nunquam ſeneſcant. Nudus eſt, quod omnia ſecreta propalet. Græci Bacchum dicunt primum vitem plantaſſe Thebis, eisq; primò vini vſum demonſtraſſe, ſed longè prius apud Hebræos. Noe vineam plantaſſe certiſſimum eſt. Sed Phanedemus apud Athenæum aliam affert interpretationem, dicens Athenienſes hauſtum è doliis muſtū ad ædem Bacchi, quæ eſt in Limnis, deo miſcuiſſe, deinde ipſos bibiſſe, ac propterea fuiſſe vocatum Bacchum Limnæum, quoniam aqua miſta tum primum temperatum muſtum biberunt, eademq; ratione fontes, ac Nymphas, Bacchi nutrices appellari, quoniam aqua permiſta vinum augetur: quum igitur bibiſſent vinum ſic temperatum, læti ac hilares Bacchum verſibus canebant. Philonides verò ait, quibuſdam ad littus maris compotantibus, intemperati vini voluptate delinitis, quum alii furiis acti inſanirent, alii obruti vino, & crapula mortuis ſimiles conciderent, ingruente pluuia, poculum, in quo parum vini relictum fuerat, aqua repletum fuiſſe, deinde facto ſereno cœlo, conuiuas in eundem locum reuerſos vinum dilutum guſtantes, miram voluptatem ſenſiſſe: quapropter inter cœnandum quum infertur menſæ, elato clamore Bacchum re-

pertorem inuocant, & Iouem seruatorem, pluuiæ largitorem, & vini moderatorem. Insanus etiam Bacchus effingitur, quia bibentes insanire facit. Cornutum pingebant, quia antiquitus cornuum bubulorum pro poculis vsus erat, antequam inuenta alia essent vasa, & in Cizico tauri effigie colebatur.

De vitis nomine. CAP. III.

HECATÆVS Milesius, vt diximus, authore Athenæo, à priscis illis Græcis vitē οἰνάδα dici, ab OEneo satoris nepote ait. Ab aliis ἄμπελος. Latinis vitis dicitur. M. Varro à vino ferendo, siue quòd inuitet ad spem percipiendarum vuarum. Alii vitem dictam dicunt, quasi vitam, propter multam humanæ vitæ quam affert vtilitatem. Vel vitis primùm dicta videtur, quod inuitetur ad vuas pariundas. Et à pariendo parilema, ex imminutis literis, vt in multis dici cœpta est palma. Italis *vite*. Eius fructus succus à Græcis οἶνος. Colophonius Nicander vocatum censet ab OEneo,

Qui vinum pateras OEneus diffundit in amplas
Οἴνῳ, *quod retinet, nomen dedit.*

Idem recitat Melanippides Milesius. Plato in Cratylo vocis οἶνος rationem & originem indagans, sic dictam fuisse inquit, quòd animum nostrum impleat τῆς οἰήσεως, id est, arroganti de nobis ipsis opinione, vel ἀπὸ τῆς ὀνήσεως, id est, vtilitate, quam ex eo percipimus. Latini vinum. Itali *vino*.

De vitis generibus, & primò de escariis. CAP. IIII.

VIRGILIVS Maro vitium genera omnia colligere, nec vtile esse, nec possibile dicit,

Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ sint
Est numerus, neque enim numero comprendere refert.
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere quàm multæ Zephyro turbentur arenæ,
Aut vbi nauigiis violentior incidit Eurus,
Nosse quot Ionii veniant ad littora fluctus.

Columella, Vniuersæ regiones, regionumq; penè singulæ partes habent propria vitium genera, quę consuetudine sua nominãt. Quædam enim stirpes cum suis locis vocabula mutauerunt, quædam propter mutationes locorum etiam à qualitate sua discesserunt, vnde nec numerum, nec appellationes certa fide referre quis potest. Nos Plinium imitabimur, qui ait: Genera vitium numero cõprehendi posse vnus existimauit Democritus, cuncta sibi Græciæ cognita professus: cæteri innumera, atq; infinita esse prodiderunt, quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicentur, sed maximè insignia, quippe quæ totidem penè sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitiũ, aut quibus est aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit. Nos primùm vitis genus in satiuum & syluestre diuidemus, de satiuo primùm, mox de syluestri dicturi. Satiuum

uum genus aliud ad escam, aliud ad effusionem est, vocabant prisci escarias vuas, quæ ad esum erant: ad effusionem, quæ vino effundendo plantantur. Iubet Columella ad escarias vúas, non instituenda vineta, nisi quum tam suburbanus est ager, vt ratio postulet, inconditum fructum mercantibus velut pomum vendere. Eæque non solum iucunditate saporis, sed etiam specie commendentur. Nos à præcocibus incipiemus. Pręcoces vites sunt, quæ ante consuetum tempus maturitatem sentiunt. Quæ prima nobis maturatur *Gingliese* dicitur, quia Iunio mense mitescit, specie & sapore commendabilis, sed præcipuè, quia prima exoptata venit: adhærent in racemo pręgrandes, & minimi acini: puto Plinii leptoragam. Est & illa naturæ lasciuia, vt prægrandibus adhæreant parui, mites & suauitate certantes, leptoragas has vocant. Apiana è pręcocibus est, præcipui gustus celeberrima, ad escā, & ad effusionem. Columella ait: Magnis etiam dotibus tres apianæ commendantur, omnes feraces, iugoque & arboribus satis idoneæ: generosior tamen vna, quæ nudis foliis est, nam duæ lanatæ quamuis frondibus, & palmitum pari facie fluxuræ, qualitate sunt dispariles, quum tardius altera recipiat cariem vetustatis. Pingui solo feracissimæ, mediocri quoq; fœcundæ, præcoquis fructus. Ideoque frigidis locis aptissimæ, vini dulcis, sed capiti, neruis, venisq; non aptæ, nisi maturè lectæ: pluuiis, ventisq; & apibus afferunt prædam, quarum vocabulo propter hanc expopulationem cognominantur. Plinius: Apianis apes dedere cognomen, præcipuè earum auidæ. Ex his duo genera lanugine & ipsæ pubescunt. Distant quod altera celerius maturescit, quamquam & altera properante. Situs frigidos non respuunt, & tamen nullæ celerius imbre putrescunt. Florentinus præ cæteris eam celebrat. Ex omnibus vitibus, quæ Myrsitis appellatur, præstantissima est: hæc est enim, quæ in Bithynia vinum dendrogalenum appellatum facit, & rursus in aliis eius regionibus tiarenum vocatum. In Tio verò Paphlagoniæ tianum, & in Heraclea Ponti præstantissimum vinum, & omnino vbicunque huius vini planta fuerit consita, fructum multo aliis præstantiorem producit: nam & vua ipsius in cibo iucundissima, & nectarea existit, vt etiam apes inde pabulum petant. Est autem & fertilis valdè, vt per omnem caudicem botros ferat, eosq; rotundos, acinos verò perspicuos, vt & vinacea, & pelliculæ transpareant. Cęterum appendices ex quibus dependent botri, vt plurimum duras & lignosas habet. Gaudet autem maxime arboribus, & eiusmodi altitudine, & frequenti pampinatione. At verò vinum ex his assidua defæcatione delectatur. Gręci stichin vocant. Nos Neapoli vulgò vuam moschatulā dicimus, ab insigni moschi odore, quū estur. Maiores nostri moschum ignorabāt, ob id neq; his neq; moscho redolentibus fructibus à moscho nomen imposuerūt. Duorū est generū albi nigriq;. Est & aliud genus vuarum omniū nobilissimum, quo solum ad escam vtimur (quum prædictis generibus ad escā, & effusionem vtamur) duro, & calloso corio, carneq;, magnitudine cęteras antecellens, odorato

ac nectareo ſucco, colore verè aureo: vulgo *moſcarellone*. Ex temporaneis præcipuè duracina eſt. Plinius, Vua non aliubi gratior callo, vt inde poſſit inueniſſe nomen, duracina. Conſtat enim carne, & duro corio, magno acino, ſaporis dulciſſimi, coloris aurei nigriq;, maturatur æſtate, magnatum menſis cariſſima, vulgo Neapoli *vua duraca*. Eſt & alterum genus minoris acini, ſed durioris corii, quod in arbore ſua vſque ad hyemem durat, ſuſpenſum verò laquearibus, vſq; ad nouarum prouentum. De his videtur Cato intellexiſſe, inquiens, Vuas, quas ſuſpendas duracinas. Et ab eo Plinius: Duracina ſine vllis vaſis in vite ſeruabilis, tanta eſt contra frigora, æſtus, tempeſtateſq; firmitas. Veſuuio vulgò dicuntur *toſtole maiorine, & minorine*. Eſt & apud Columellam pergulanæ memoria. Nam has nuper mihi cognitas, pergulanas dico: ob id non facilè aſſeuerem, quo gradu habendæ ſunt. Dictam puto pergulanam, quòd pergulis viuat, retinetq; adhuc nomen Romæ: nam vulgò *pergoleſe* vocatur, præcipua apud Tiburtinos. Neapolitani *vuagroia*. duratque ſuſpenſa vſque ad aliarum prouentum. Bumaſtos inter eſcarias vuas Columella cônumerat, & ſpecie inſignes. A Virgilio inter præſtantiſſimas cônumeratur,

——— *Tumidis bumaſte racemis.*

Varro bumammam vocat, atq; à magnitudine ſic dictam putat, & à boue dici pleraq; magna, vt βούσυκον, βούπεινα, βούλιμον, βοῶπιν, & vuam quoq; bumammam. Plinius de eiuſmodi vua, Tument verò mâmarum modo bumaſti. Græcis βούμαστος, quaſi bouis, ſiue vaccæ mammam dicas, eſt enim mammarum modo figurata & magna. Retinet adhuc Neapolitanum vulgus priſcum nomen, nam *vua mennauacca* vocat, *menna* enim vbera dicit, quaſi vaccarum vbera. Duplex genus, album nigrumq;, quod non tacuit Plinius. Et bumaſti totidem coloribus, ſcilicet albæ nigræq;. Sequitur Plinius: Et magis purpureæ cognomine bimammiæ, quando non racemos, ſed vuas alias gerunt. Macrobius bumammiam non bimammiam dicit, nominis vicinitate deceptus. Hæc in Veſuuio monte reperitur, innominata & eſcaria. Prælongo conſtat racemo, acini non infarcti, vt in cæterarum racemis, ſed bini acini à principio racemi vſq; ad finem, purpurei coloris. Sunt & cerauniæ. Columella inquit: Nos vuam corneolam vocamus, Græcam nomenclaturam ſequuti. κέρατος enim cornu inſtar curuatur. Apud nos alba, nigraq; eſt, & triferi prouentus. Quæ ſit Columellæ vncialis declarat Plinius, velut à pondere acini. Neapoli vulgo dicitur *vuapruno*: nam acini prægrandes inſtar pruni, vt ab vnciali pôdere parum diſtent. Tripedaneæ nomen Plinius à menſura dici confirmat, nam longitudinem trium pedum racemus æquat. Sed harum apud nos multæ ſunt ſpecies, vt non ſolùm trium pedum longitudine ſint, ſed pondere triginta librarum. Inter alias vna eſt, quæ *vua San Nicola* vocitatur. Stephanitæ ſunt Columellæ vuæ, de quibus Plinius, & coronario naturæ luſu ſtephanitis, acinos foliis intercurſantibus. Hanc ipſe non vidi, nec contigit ab amicis viſam audire, ſed pleraſque conſpexi, acinos foliis intercurſantibus, caſu enatis. Nec reticebo

ſpeciem

speciem nostris hortis familiarem, cuius acini immaturi nigri sunt, maturi verò albescentes, ad illudendos amicos peridoneam, nam maturam ex colore putantes, in os iniecta, illud acerbissimo sapore conturbat. Quæ fortasse Theophrasti capnia vua erit, quæ ex nigro racemo candidum, & ex candido nigrum præstat. Insanas vuas memorat Theophrastus, suiq; generis esse, quæ non solùm germinant, sed coquunt & florent, & racemantur, & si quid aliud ad florem vsq; tantummodo veniat. Plinius ab eo: Vites quidem triferæ sunt, quas ob id insanas vocant, quoniam in iis alia maturescunt, alia nigrescunt, alia florent. M. Varro author est, vitem fuisse Smyrnæ apud mare biferam. Hæc apud nos vulgaris est, diciturq; *vua tre volte l'anno*. Germinat primò & floret cum aliis, inde octauo calendas Iunii circa festum diui Ioannis incidunt palmitem supra florem, inde denuo germinans secundo floret, interea prima maturatur, tertio paulo post iterum floret, sed tertia vua hyemis superuentu non maturatur, sed acerba tota hyeme in arbore asseruatur. Sed puto Plinii tempore non fuisse in Italia, quum quæ scripsit de ea, à Theophrasto & Varrone mutuetur, (si de ea intellexerit Theophrastus) tanquam de re peregrina loquentibus. Numerantur quoque dactyli à Columella inter vites bonitate, & specie commendabiles. Plinius ab eo: Prælongis dactyli porriguntur acinis. Et alibi. Dactylides gracilitate digitali. Dactylos Græci vocant digitos, ob id palmæ fructus Græci vocant dactylos à digitorum similitudine. Hodie Neapoli *vua digitella* dicitur. Sunt enim acini digitis similes, vtriusque speciei albæ, nigræve, & æstate maturantur. Sunt & Virgilio Thasiæ, & Libycæ, Columellæ venuculæ & nemesianæ, Plinio etesiacæ, & consemíniæ, & talpanæ: Athenæo staphylæ, nicostratiæ, & in fine aliæ, quas longum esset recensere.

De vuis ad effusionem. CAP. V.

DIXIMVS vuas ad escam eligendas, nunc quæ eliquescunt in potum. Prima omnium se offert aminea celebratissima. Virgilius:

Sunt & amineæ vites, firmissima vina.

Cato, In loco ostento soli amineum minusculum conserito, qui si crassus, & nebulosior, ibi amineum maius. Quæ in ollis, & ollæ in vinaceis rectè conduntur. Columella hæc habet de amineis: Sole traduntur amineæ excepto cœli statu nimis frigido, vbicunq; sint, etiamsi degenerēt, sibi comparatæ, magis aut minus probi gustus vina præbere, & cæteras omnes sapore præcedere. Eæ cùm sint vnius nominis, non vnam speciem gerunt. Duas germanas cognouimus, quarum minor ocyus & melius deflorescit, habilis arbori, nec non iugo, illic pinguem terram, hîc mediocrem desiderat, longeq; præcedit maiorem, quia imbres & ventos fortius patitur: nam maior celeriter in flore corrumpitur, & magis in iugis, quàm in arboribus, ideoq; non est vineis apta. vix etiam arbusto, nisi præpingui, & vuida terra: nam nec mediocri valet, multoq;

minus in exili, prolixarum frequẽtia materiarum, foliorumq; & vuarum & acinorum magnitudine dignoscitur, internodiis quoq; rarior, largis fructibus à minore superatur, gustu non vincitur, & hæ quidem vtræq; amineæ. Verùm & aliæ duæ geminæ, quæ ab eo, quod duplices vuas exigunt, gemellæ vocãtur, austerioris vini, sed æquè perennis. Earum minor vulgò notissima, quippe Campaniæ celeberrimos Vesuuii colles, Surrentinosq; vestit. Hilaris inter æstiuos Fauonii flatus, austris affligitur, cæteris itaq; partibus Italiæ non tam vineis quàm arbusto est idonea, quum prędictis regionibus commodissimè iugum sustineant materiam fructumq;, nisi quòd duplicem, non absimilem minori germanæ, quæ tamen minor, hoc melior est, quod fœcundior etiam mediocri solo: nam illam nisi præpingui terræ non respondere iam dictum est. Lanatam quoque amineam quidam maximè probant, quæ hoc vocabulum non ideo vsurpat, quod sola ex omnibus amineis, verum quod præcipuè canescit lanugine. Sanè boni vini sed leuioris, quàm superiores, crebram quoq; materiam fundit, atq; ideo propter pampini densitatem, sæpè parum recte deflorescit, eademq; maturo fructu celeriter putrescit. Super hunc numerum singularis habetur aminea, maiori geminæ non dissimilis, primùm specie pampini, & trunci, sed vini sapore aliquanto inferior, quamuis generosissimus sit, proximæ præferenda etiam propriis virtutibus, nam & feracior est, & flore melius exuitur, spissasque & albidas vuas, ac tumidioris acini gerit, gracili aruo non desciscit, atque ideo inter vberrimas vites numeratur. Ab eo Plinius: Principatus datur amineis propter firmitatem, senioq; proficientem vini eius vbiq; vitam. Quinq; earum genera. Ex iis germana minor acino melius deflorescit, imbres, tempestatesq; tolerat. Non item maior, sed in arbore, quàm in iugo minus obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen vuæ semper geminæ dedere, asperrimus sapor, sed vires præcipuæ. Ex iis minor austro læditur, cæteris ventis alitur, vt in Vesuuio monte, Surrentinisque collibus, in reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus lanatæ, ne Seres miremur, aut Indos, adeò lanugo eam vestit. Prima ex amineis maturescit ocyssimè atq; putrescit. Sed videamus num conii cere poterimus, quale nostris temporibus amineum sit vinum. Seruius in Virgilium, dicit amineum vinum dici quasi sine minio & à dictione priuatiua, & minio siue rubore, quasi album, non rubrum vinum sit. Macrobius inquit amineum vineum nuncupari à regione: nam Aminei populi sunt, vbi nunc Falernus est. Nos verò ex notis, quas affert Columella, dicimus amineum vinum esse nostrum vulgare Grecum: nam nobilissimæ notæ est inter cætera, diutiusque in vetustatem asseruatur, vt etiam centum annorum reperiatur. Inter cætera id peculiare habet, quòd vuas geminas ferat, nulliq; nisi ipsi contingit, scilicet racemum in duos diuisum. Duas solùm species vidimus, minorem, quam græcam dicimus, maiorem græculam. Eius vites Vesuuium montem conuestiunt, repẽdentem fructu illata damna, vt inueniat apud posteros

gratiam, cinere & conflagratis saxis, & calore suo vino vim tribuit. In patria potum caput tentat, mare transuectum, vi domita, mitescit, fitq; suauius. Puto alias species prope Beneuentum reperiri: nam ibi simillimas nostris vuas *ammignas* vocant, nobilissimumq; vinum fundunt, etiam nostro Græco simillimum. Sunt & Columellæ heluolæ, quas ab aliis varias dici testatus est, neq; purpureæ, neq; nigræ, ab heluo, ni fallitur, colore vocitatę, melior est nigrior abundantia vini, sed hæc sapore preciosior: color acinorum in neutra conspicitur æqualis, vtraq; candidi musti, alterna vice annorum plus, aut minus afferunt; melius arborem, sed & iugum commodè vestiunt, mediocri quoq; solo fœcundæ. Ab eo Plinius: Insignes iam colore, inter purpureas, nigrasq; medio heluolæ, sæpius varianti, & ob id varianæ à quibusdam appellatæ. Præfertur in his nigrior, vtraq; alternis annis fertilis, sed melior vino, quum parcior. Athenęus: Heluolũ principio nigrum, aliquot pòst annis, non ita multis albescens. Apprimè bonum est, & delicatũ. Ergo nostras hellanicas helucolas antiquorũ diceré. Duæ sunt species, altera altera nigrior, & extra Campaniam vidi dilutioris coloris, in Surrentinis vineis propè album vinum producit, purpureiq; sunt coloris, alternis annis fertiles, ob id apud nos alternis annis putantur: & si sint qui singulis annis parcius resecent. Vinum quod fundunt, Vesuuio *lachrymam* dicunt, secundæ post græcum notæ. Oleagineam Columellæ, & Plinii, dictam putant à similitudine oliuæ, nuper inuentam. Apud nos adhuc suum retinet nomen, nam vua oliuella dicimus, vtimurque ea ad effusionem. Plinio alopecis dicitur caudam vulpium imitata, hæc etiam vsq; ad præsens tempus à vulpinę caudæ similitudine, *coda volpe* vocatur. Sunt & aliæ, quas longum esset recensere, & lectoribus nauseam potius, quàm vtilitatem parerent, ob id consulto omittimus.

De vinis. CAP. VI.

NVNC aliqua vinorum genera, & præcipuè insignia, à maioribus descripta recensere conabimur. Plinius, Gauranas vites, à Falerno agro translatas, vocari falernas, celerrimè vbique degenerantes. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus vrbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maxime Faustiano, cura, culturaque id collegerat. Exolescit hoc quoque, copiæ potius, quàm bonitati studentium. Faustianus autem circiter quatuor miliaria à vico prope Cedias, qui vicus à Sinuessa VI millibus abest. Nec vlli in vino maior authoritas, solum vinorum hoc flamma accenditur. Tria eius genera, austerum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt. Summis collibus Gauranum gigni, mediis Faustianum, imis Falernum. Non omittendum autem, nulli eorum, quæ celebrantur, iucundum saporem vuæ esse. Dioscorides inter alia vina principem locum obtinere dicit, quod facile coquatur. Græci

phalernum vocant: duo eius genera, austerum, ac subdulce: quod fit eiusmodi, si per vindemiam Auster flat, & vinum nigrius fit: alio tempore & vento, quum est vindemia, tum austerum vinum fit, ex colore giluum. Athenæus ex Galeno. Hodie ager, vbi falernum nascitur, vulgò *alli falorni* dicitur, *alla rocca di Mondragone*. Ex eo non multum colligitur vinum, vt vix triginta vegetes impleat. Album est vinum & optimum. Malleoli variis in locis translati degenerant, & vernaculum vinum fundunt. Plinius, Ad tertiam palmam varia venere. Albana vrbi vicina, prædulcia, ac rara in austero. Hæc Romæ placent, sed non conferenda cum Neapolitanis. Item Surrentina, in vineis tantùm nascentia, conualescentibus maximè probata propter tenuitatem, salubritatemque. Tiberius Cæsar dicebat, consensisse Medicos, vt nobilitatem surrentino darent, alioquin esse generosum acetum. C. Cæsar, qui successit illi, nobilem vappam. Dioscorides & Galenus: Surrentinum post annum vigesimum quintum incipit aptum esse potui. Vix sanè hoc maturescit, quia valde squalidum, & omnino pinguetudinis expers: solum propemodum ex omnibus, quum inueterascit, assiduo potu salubre. Nunc non solùm tertiæ notæ, sed ne dignum quidem inter præfata numerari, idque euenisse puto, vel antiquos gustu caruisse, vel vitibus, quæ vinum illud fundebant; nunc locus omnino destitutus: nam diximus ex Columella, Vesuuii & Surrenti colles amineis vitibus plantatos: nunc ex vernaculis leue vinum fundunt, ægris propinatur, quod facile concoquatur. Iuncta his præponi solebant calena, ait Plinius. Vbi Calenus ager fuerit alibi Plinius. Hinc Setini, & Cæcubi obtenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, & Gaurani Surrentinique montes. Locus hodie *Cacinola* vulgò dicitur, vel stellatus ager. Vinum est optimum, nec à Falerno longè distat, vulgò *vino di Carinola*. Antea Cæcubo erat generositas celeberrima, in palustribus populetis, sinu Amyclano, quod iam intercidit, incuria coloni, locíq; angustia, magis tamen fossa Neronis, quam à Baiano lacu Ostiam vsque nauigabilem inchoauerat. Ob fossam igitur, quam Nero perducere effreni animo cogitauerat, Amyclensium ager deuastatus est, & sic cæcubum vinum disperiit, hodie incognitum, indictumque. Plinius de Mamertinis: Quartum curriculum publicis epulis obtinuere à Diuo Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit) Mamertina circa Messanam in Sicilia genita. Mamertinum hodie Siciliæ celeberrimus locus, *Sauoca* dicitur, vulgò *vin di Sauoca*, prope Mamertum. Optimæ quoque notæ censebatur vinum trifolinum. Galenus libro de antidotis trifolinum collem in agro Neapolitano esse dicit, & Neapoli imminere, à multitudine trifoliorum ibi nascentium dictum putat, scilicet asphaltitis. Athenæus, Serius peruenit ad vigorem trifolinum, Surrentino crassius. Mons Neapoli imminens dicitur hodie, *monte di San Martino*, prope Antinianum, & mari

immi-

imminens, vbi villa mea, optimum vinum ex omni vua, & cum cæteris certans producit. Trebellium è Neapoli, temperatis viribus est, ori iucũdum, amicum ventriculo. Trebula olim in apertis campis inter Capuam, & Suessulam stetit, nunc solo æquata, vbi cadauer iaceat ignoratur. Plinius: Campania nuper excitauit nouis nominibus authoritatem, siue cura, siue casu, ad quartum à Neapoli lapidem Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, & in suo agro Trebulanis, alioqui semper inter plebeia, & trifolinis gloriata. Nec hodie spernendum vinum fundit ager iste, vnde à similitudine puto vinum *trebianum*, quod è Florentia affertur. Creticum ad nos è Creta aduehitur, dicitur hodie *maluatia di Candia*. Putat Hermolaus monobasitis vocabulo corrupto, *maluasiam* dici, coniecturæ causa, quòd locus vbi Tænarum in Laconia monstratur, Monobasia dicitur, vnde in Cretam directo ferè cursu nauigatur. Forteque monobasites vino datum est nomẽ, non quod ibi nascatur, sed quod illuc primum è Creta comportaretur. Vites, quæ illud fundunt, videtur Plinius græculas appellasse. Græcula non inferior amineis bonitate, præterea acino, & vua tam parua, vt nisi pinguissimo solo colere non prosit. Apud nos hæc vua maluasia vulgò dicitur, tenera, & paruo acino, & dulcissima, sed apud nos tam austerum vinum, vt in Creta non profundit. Rhetia, oppidum apud Veronam, vbi celebratissimum vinum nascitur, ibi *veraccia* vocãt, sed nescio an cum brutio contendere possit, omnium optimum & celebratissimum.

De vitis descriptione. CAP. VI.

SED vitis figuram, Theophrasto describente, adeamus. Vitis arbor est, simplici caudice assurgẽs, ramosa, nodosa, surculosa, nec facilè dissolubilis. Cortex multiplici tunica cingitur, qui radicis speciem gerit, qui humore, & neruo constat. Medulla carnosa. Flagellis longè, lateque vagantibus, sarmentis lata fronde lasciuientibus, aliquatenus scissa, longis pediculis pendente, carnosa, neruosa, corticosaq; & tremula. Sed caduca. Ad Elephantidem verò, & circa Memphim, Deltam, & Tylum quoque indecidua. Flore sanguineo, qui fructum ambit. Fructus ex pluribus acinis aceruatus aquosus. Seminibus tunica clausis. Exceptis quibusdam vitibus, quæ ad fructum peruenire nequeũt, sed ad florem vsq; perueniunt. Ramuli, qui nuper proueniunt, nodosiores & tactu asperrimi sunt, vt enim nodus in cęteris, ita gemma in vite, & geniculum in arundine, minimum enim in iis internodium interiacet, si continuò ramos succidas purgẽsve, excelsa prouenit, si relinquas, breuis assurgit. Auctu facilis, quia natura humida, solutaque est. Breuis eius vitæ tractus, diurna enim perpetuaque fœturæ solutione, natura exhausta fatiscit, quoniam vis omnis absumitur, quod & in animalium genere patet, nam quæ plura pariunt, celeriùs consenescunt, & pereunt. Radices habet tenues. Prolem sursum versus procreandi vim obtinet. Ex supernis partibus nascitur. Fructificat ex nouello, & si aliquando ex caudice fœtificat, ex rei temeritate potius euenit. Amplexi caulis est, semper enim cui adnitatur quærit, vitam enim super aliud ducit, si peda-

mentum desit, humi repit. Dedit ei Natura capillamenta quædã, quasi manusculas, quibus præsidia applicet, vel se aduoluat palis. Varro ex Theophrasto: Ad Elephantinem vites non amittunt folia. Propter eandem causam vites sunt biferæ apud mare Smyrnæ. Parit capreolum. Is est coliculus nitens intortus, vt cincinnus, is enim vites vt teneat, serpit ad locũ capiendum, ex quo à capiendo capreolus dictus. Cicero ita depingit: Vitis natura caduca est, nisi fulta sit ad terram fertur, eadẽ vt se erigat, clauiculis suis, quasi manibus quicquid est nacta complectitur, quam serpentem multiplici lapsu & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne in omnes partes nimia fundatur. Itaque ineunte vere, in iis, quæ relicta sunt, existit tanquam ad articulos sarmentorum ea quæ gemma dicitur: à qua oriens vua se ostendit, quæ & succo terræ, & calore solis augescens, primò est peracerba gustu, deinde maturata dulcescit, vestitaq; pampinis, nec modico tẽpore caret, & nimios solis defendit ardores. Qua quid potest esse tũ fructu lætius, tũ aspectu pulchrius? Plinius ab his: Folio longo pediculo innixo. Sola bis parturit, quũ primùm emittit vuã, iterũ quùm digerit. Statim ingerminatione floret, properatq; in eo, sed maturescit tardè. Cortex membranaceus, qui spontè rumpatur. Succus fructuum aquosus. Natura sublimitatis auida, vites arboribus nubunt, maritasq; complexæ, atq; per ramos earum procacibus brachiis geniculato cursu scandentes, cacumina æquãt, in tantũ sublimes, vt vindemiator authoratus rogum, ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, diuelliq; aut auelli nequeũt. Villas, & domos ambiri singularũ palmitibus, ac sequacibus loris Valerius Cornelius existimauit: subdiales inambulationes vmbrosis pergulis opacat vna vitis Romę.

De cœlo vitibus conuenienti. CAP. VII.

NVNC idoneũ vitibus cœlũ eligemus. Theophrastus loca vitibus determinare haudquaquã facilè esse dicit: nã & differẽtias ratione Solis ascendentis, vel occidẽtis, vel mediũ cœlum tenentis vel aliqualiter se habentis scire nimirum condecet, tam ex toto, quàm iis, quæ genus idem consortiuntur, Cato, Quia infinita sunt vitiũ genera, vnicuiq; suum cœlũ tribuit. Locus, qui ostentus Soli, amineo minusculo, & gemino euganeo & heluolo minusculo tribuatur. Si crassus, aut nebulosior, ibi amineũ maius, aut murgentinũ, aut apiciũ leucanũ serito. Varro vineis collinas tribuit. Columella inquit. Vitis, etsi omni penè regione, & omni declinatione mũdi, nisi tantũ glaciali, vel perferuida curæ mortaliũ respõdet, etsi tã felix campis, quàm collibus prouenit, & in densa non minus, quã in resoluta terra, gracili, pingui, sicca, vliginosaq;, refert tamen cuius generis, aut quo habitu vitẽ pro regionis statu colere cẽseas, neq; enim omni cœlo, solóve cultus idẽ, neq; est idẽ stirpis eius genus, sed suũ cuiq; regioni magis, aut minus aptũ esse docet vsus. Exploratũ habebit prudẽs agricola. Genus vitis habile cãpo, quod nebulas, pruinam, cœli siccitatem ventosq; patitur. Pingui agro dabit gracilẽ vitem, nec nimis fœcundam, macro feracẽ, densæ terræ vehementem, multaq; materie frondentem, resoluto & læto so-

lo ra-

lo rari ſarmenti, humido loco fructus non teneri, & amplioris acini, ſed calloſi, & anguſti frequentiſq;, vinaces, ſicco contribui diuerſæ naturæ ſemina. Frigido, nebuloſoq; duorũ generum vites aptabit, ſeu præcoques, quarũ frugũ maturitas præcurrit hyemem, ſeu firmi, duriq; acini, quarũ inter caligines vuę deflorefcunt, & mox gelicidiis ac pruinis, vt aliæ, caloribus miteſcunt. Ventoſo quoq; & tumultuoſo ſtatu cœli fidentes eaſdẽ tenaces, & duri acini cõmittet, rurſus calido, vberiores, tenerioreſq; concredet. Sicco deſtinabit eas, quę pluuiis, aut continuis roribus putreſcunt: roſcido quæ ſiccitatibus laborant, grãdinoſis, quæ duris foliis latiſq; ſunt, quo melius protegant fructum. Placida & ſerena regio omnes recipit, ſed commodiſſimè eam, cuius vel vuę, vel acini celeriùs decidunt. At ſi voto eligendum vineis cœlum, neq; glaciale, neq; ęſtuoſum deſiderat, calido tamen potius, quã frigido lętatur, imbribus magis, quàm ſerenitatibus offenditur, perflatu modico leniq; gaudet, procellis obnoxia eſt. Et alibi ex opinione Saſernæ refert: Vinea ſolis ortum ſpectabit, mox deinde meridiem, tum occaſum. Sed Tremellius Scrofa præcipuam poſitionem meridianam cenſet. Virgilius de induſtria occaſum repudiauit:

Néve tibi ad ſolem vergant vineta cadentem.

Democritus & Mago laudant cœli plagam ſeptentrionalẽ, quia exiſtimant ei ſubiectas vineas feraciſſimas fieri: ſed bonitate vini ſuperantur. Sed ipſe pręcipit. Frigidis locis vineta meridiano ſubiiciantur, tepidis orienti, ſi non infeſtantur auſtro, euroque. Si prædictis ventis obnoxię fuerint, melius Aquiloni, vel Fauonio: feruentib. regionibus, vt Ægypto, & Numidia vni ſeptentrioni. Plinius à Columella hęc habet: Vinearũ ratio eſt, quas in horas ſpectare debeant. Virgilius ad occaſum ſeri damnauit. Aliqui ſic maluere quàm in exortu. A pluribus meridiẽ probari aduerto, nec arbitror perpetuũ quicquã in hoc pręcipi poſſe. Ad ſoli naturam, ad loci ingeniũ, ad cœli cuiuſq; mores dirigenda ſolertia eſt. In Africa meridiẽ ſpectare vineas, & ſi viti inutile, colono ſalubre eſt, quoniam ipſa meridianæ ſubiacet plagæ, quapropter qui ibi in occaſum, aut ſeptentriones cõſeret, optimè miſcebit ſolũ cœlo, quũ Virgilius occaſum improbet. Nec de ſeptentrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Ciſalpina Italia magna ex parte vineis ita poſitis, compertum eſt nullas eſſe fertiliores. Multùm rationis obtinẽt venti. In Narbonenſi prouincia, atq; Liguria & parte Hetruriæ contra Circiũ ſerere imperitia exiſtimatur, eundemq; obliquum excipere, prouidentia: is nanq; ęſtates ibi tẽperat, ſed tanta plerunq; violentia, vt auferat tecta. Palladius in Ianuario, & Februario Columellæ præcepta recitat. Democritus præter ea, quæ Columella dixerat, hoc habet noui. Maritimi loci ad vitem apti ſunt, tũ ob caliditatem, tum ob humiditatẽ, quæ latenter è mari excurrens plantas nutrit. Sed & venti marini vitibus ſunt cõmodiſſimi. Pleriſque videtur vicinum fluuium non eſſe habendum, multò magis paludem ob nebulas, & ob frigidas auras. Inde enim aſſiduè reſpirant, ſimulque exurgunt rubigines, vitem & ſata oblędentes. Scire expedit, quod quæcunq;

vites à ventis eiuſmodi lædi conſueuerant nebula, & rubigine, hæ arboribus maritatę amplius non læduntur. Quintilii non ſpernenda dicunt: Concauæ regiones multum vinum faciunt, ſed vitioſum, altæ verò melius, nimirum cocto fructu à vento, & alio aëris temperamento, & maximè à Solis potentia. Sol ſi multùm calefecerit, validius, potentius & dulcius vinum facit. Luna ſola vuas maturas facit, calida, & humida exiſtens. Multa inſolatione, & perflatione opus eſt, quo durabilius fiat vinum, & citius ad vigorē perueniat. Ex calidis regionibus durabilius vinum, & cruditatem aliquam habentibus, exoletum, & infirmum. Si vitis paucas vuas produxerit, potentius producit vinum, vtpote alimento, & viribus omnibus in fructum illum abſumptis. Virgilius colles vineas amare cecinit,

Bacchus amat colles.

Quicquid ex phyſiognomonia vitis de cœlo ei conuenienti conijci poteſt, optime à Columella exaratum eſt. Frigido, & nebuloſo, quæ hyemem celeri maturitate præueniunt, quæ duris acinis, inter caligines ſecurius florent, ventoſo ſtabiles & tenaces, calido grani tenerioris, & humidi, ſicco eæ, quæ pluuias ferre non poſſunt.

De ſoli qualitate vitibus conuenienti. CAP. VIII.

QVOT genera telluris, tot vitium genera affirmat Theophraſtus, quæ ſi ſecundum naturam feruntur, frugiferæ prodeunt, quum præter naturam, facilè ſterileſcunt. Serit enim ſolo ſitienti, & ſolido vites ſolidas, tam generis nigri, quàm candidi, ſed ex toto ferè nigrum ſolidius eſt. Solo autem pluuio ſolutas committit. Dignoſci denſæ atq; ſolutæ ſuis poſſunt medullis, quas in abſciſſis nouellis palmitibus ſcrutari oportet. Habet enim, quæ ſoluta eſt, plus medullæ, quàm ligni, contrà quæ denſa, plus ligni, quàm medullæ. Quod vtraq; ſolo illi conueniat, his rationibus conſtat: quibus enim plus ineſt medullæ, his meatus ampli, multique ſunt, quibus autē minus, his anguſti, & pauci, quo fit vt minus alimenti deſiderent, quæ denſo corpore conſtant, & ſimul humorem ad æſtatem ſeruare facilè poſſint, ſol enim ob denſitatem haud æquè poteſt educere. Quum igitur tam exigua detractio fiat, radices quantum ſatis ſit, ad fructificandum ſuppeditant, ſolutæ autem illæ, quum detractio largè, acceſſio parce ob telluris ſiccitate magatur, palmites imbecilles, fructuſque imperfectos progenerant. At agro pluuio genus id conuenientiſſimum eſt, vtpote, quod copiam alimēti largam deſideret, & quamuis multùm adimatur humoris, tamen quò ſol magis educit, eò vis plus & in amplitudine proficit, & in fœcunditate: pabulo enim abundat, idque exuperat, facillimeq; percoquit. Solum prætenſe iccirco vitibus optimum habetur, quia non modo facile multumque pingue, ſed etiam humidum ſit. Vitis enim plurimam deſiderat aquam, eo quod in ſuo fructu humoris plurimum habeat, & imbribus certè vi ſui humoris maximè reſiſtere poteſt. Sin autem ager, neque ari-

dus

dus neq; pluuius ſit, ſed medium teneat, media conſerenda ſunt, id eſt, quæ neque denſa ſint, neq; ſoluta. Et alibi. Prætenſe, & arenaceum vitibus percommodum eſt, & ad ſummam quod ſolutum, leue, tenue, atque humidum, ita vt aqua cœleſtis inteſtino humori valeat permiſceri. Vitis nanq; largam copiam alimenti deſiderat, quia calida, laxa, humida, & fœcundiſſima eſt, forſitan & ob hæc eadem fœcundiſſima. Ad hæc radices humidarum plantarum haud facilè putreſcere poſſunt, quemadmodum illarum quæ ſuapte natura ſicceſcũt, itaque attrahere, & reſiſtere, & tranſmittere nimirum valent. Aliiſq; in locis eadem dicit, ſolidas ſpiſſasq; vites loca montana amare, ſolutas verò & humidas planis gaudere. Virgilius agrum deſcribit vitibus aptum:

At quæ pinguis humus, dulciq; vligine læta,
Quiq; frequens herbis, & fertilis vbere campus,
Qualem ſæpè caua montis ſub valle ſolemus
Deſpicere, huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemq; trahunt limum, quique editus Auſtro,
Et felicem curuis inuiſam paſcit aratris,
Hic tibi præualidas olim, multoq; fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis vuæ,
Quæ tenuem exhalat nebulam fumosq; volucres,
Et bibit humorem, & cum vult ex ſe ipſa remittit,
Quæq; ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie, & ſalſa lædit rubigine ferrum.
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos:
Denſa magis Cereri, rariſſima quæq; Lyæo.
Salſa autem tellus & quæ perhibetur amara,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat.

Columella ex Græcini ſententia decernit nimium calidum ſolũ non poſſe tolerare vitem, quia inurit, neq; prægelidum, quoniã velut ſtupentes & congelatas reddit radices: neq; humidum, quoniã quum ſe promũt vites, modico tepore euocãt humorem terræ iueto maiorẽ, qui putrefacit depoſita ſemina. Nimiam ſiccitatem deſtituere plantas naturali alimento dicit, aut in totum necare, aut ſcabras & retorridas facere. Perdenſam humum cœleſtes aquas non ſorbere, nec perflari, perrũpi, & præbere rimas, quibus ſol ad radices penetret, eademq; clauſa ſemina comprimere, & ſtrangulare: rarã tranſmittere imbrem, ac ſole & vento ſiccari, grauẽ cultura non vincibilẽ, leuem vix ſuſtineri, lætã luxuria, macram ieiunio laborare, ſed inter has medio temperamẽto opus eſſe. Alibi habet, quæ ex Theophraſtó excepit. Pingui, & vberi agro dabit gracilẽ vitem, nec natura nimis fœcundã, macro feracem, terræ dẽſæ vehementẽ multaq; materia frondentẽ, reſoluto & læto ſolo rari ſarmẽti, humido loco ſciet nõ rectè mandari fructus teneri, & amplioris acini, ſed calloſi, & anguſti, frequentiſq; vinacei. Sicco diuerſæ naturæ ſemina cõtribui. Celſus igi-

tur ita eligit. Nec densum nimis, nec resolutũ, soluto tamẽ propius solum, nec exile, nec lætissimũ, proximũ tamen vberi. Nec campestre, nec præceps, simile tamen edito cãpo. Nec siccum nec vliginosum, modicè tamen roscidũ, quod fontibus non in summo, non in profundo terræ scaturiat, sed vt vicinũ radicibus humorẽ subministret. Eumq; nec amarũ nec salsum, ne saporẽ vini corrũpat. Et alibi, Locis pinguibus planis & humidis, præcoques vites serito, raris acinis breuibus nodis imbecillas: nam tali generi vitiũ eiusmodi ager aptus est. Locis aridis, & macris, & siccis vitem serere, natura feracẽ, & validam crebrisq; acinis conuenit. Quod si pingui agro validas vites deposueris, pampinis magis luxuriabuntur, & qualemcunq; fructũ tulerint, ad maturitatẽ non producẽt. Rursus imbecillę exili agro celeriter deficient, exiguumq; fructũ dabunt. Palladius id noui addit: Tofus & alia duriora, vbi gelu relaxantur, & solibus, pulcherrimas vineas ferunt, refrigeratis æstate radicibus, & humore detento. Sed & soluta glarea, & calculosus ager, & mobiles lapides (si tamen hęc omnia glebis se pinguibus miscuerint) & silex, cui terra superposita est, quia frigidus est, & humoris tenax, radices æstate sitire non patitur. Item loca, ad quæ de cacuminibus terra decurrit, vel valles, quas fluminũ saturabit aggestio, sed hoc in iis locis, quæ gelu, & nebulis infecta esse non possunt. Argillosa terra commoda est, argilla autẽ sola grauiter inimica. Niger sabulo, & rubẽs vtilis est, sed cui fortis terra permista est. Carbunculus nisi stercoretur, macras vineas reddit. In rubrica difficilius cõprehendunt, quãuis postea nutriantur. Sed hoc genus terræ operibus inimicũ, quia paruo humore nimis madescit, & paruo sole nimis durescit. Maximè vtile solum, quod inter omnes nimietates tẽperamentum tenebit. Optimam terram Florentinus probat, quæ nigra, non densa, nec glutinosa, humida, dulcis aquæ: nam talis terra susceptum imbrem trãsmittit, nec in superficie detinet: aqua in superficie detenta putrefacit stirpes. In prędicta terra alba vitis plantanda, quia copiosiore alimento è terra indiget, solida, densaq; existens, & ægrè nutribilis. Argillosa terra nisi valdè tenuis fuerit, & in rimas laxata, vites albas suscipit, sed aridæ, tenui, & arenosæ terræ eiusmodi vites non conueniunt, sed quæ densos habent acinos, & albam medullã, vt plurimum nigra vua talis existit, bonũ, & multum, & durabile vinum producens, contrario modo habens ad albas natura ægrè nutribiles. Humidas vites in squallidis, frigidis, aridisq; locis plantabis, siccas in humidis, vt quod vitibus deest, soli natura expleatur. & cætera habet, quæ ex Columella diximus. Eadem quoq; Plinius. Nec erit necesse nobis physiognomiã tradere vitiũ, vt quali terra delectẽtur cognoscam⁹, quũ vbertimè à Columella tractatũ sit, & Theophr. scil. densioris ligni vites solidũ solũ, laxioris verò humidũ expetere & similia.

Quid vinea, & quot eius species. Cap. IX.

IAM ad serendi modum deuentum est, sed dicere prius oportet, quid vinea, & quot eius species. Vineam dicimus locum, in quo multitudo vitiũ consita est. Vinetum verò locum vineis abundantem. Columella inquit: Cui vineta fa-

ta facere cordi est, faciat vitiarium, ex quo possit agrum vineis vestire. Varro vineæ species recenset: Vinearum multæ species, alia humilis, & sine ridicis, vt in Hispania, alia sublimis, quæ appellatur iugata, vt pleræq; in Italia. Sublimis, quibus stat, pedamenta dicuntur, quæ transuersa iunguntur, iuga & inde iugata. Iugorũ genera quatuor, pertica vt in Falerno, arundo vt Arpino, restes, vt in Brundusino, vites, vt in Mediolanensi agro. Iugationis species duæ, vna directa, vt in agro Canusino, altera compluuiata, in longitudinẽ & latitudinem iugata, vt in Italia pleræq;. Primũ genus iugorũ è pertica, quærit salicta, secundum arundineta, tertium iunceta, quartũ arbusta, vbi traduces vitiũ fieri possun', vt Mediolanenses faciunt in arboribus. Pedamentum quatuor generum, vnum robustum, fit è quercu, vel iunipero, alterũ è pertica, melior è dura, quia diuturnior, tertium in horũ subsidium mittit arũdinetum, aliquot enim libris colligatas, dimittunt in tubulos fictiles cũ fundo pertuso, qua humor aduentitius transire possit. Quartum est natiuum, vbi ex arboribus in arbores traductis vitibus fit vinea. Vineæ altitudinis modus, longitudo hominis. Interualla pedamentorum, qua boues vincti arare possint. Vinea minus sumptuosa, quę sine iugo ministrat vinũ Cuius genera duo, vnum in quo terra cubilia præbet vuis, vt in Asia, alterum, quo vitis è terra sustollitur bipedalibus furcillis, quas facta vindemia, reducunt hybernatũ in tecta, vt alio anno vti possint, vt Reatini in Italia. Vbi terra humida, altius vitis tollenda est. Columella de cultura prouincialium vinearum ait: vites vel breui crure per se stant, deinde quæ pedaminibus adnixæ, singulis iugis imponuntur, quas rustici canteriatas appellant. Mox, quæ defixis arundinibus circumuinctæ per statumina calamorum materiis ligatis in orbiculos, gyrosq; flectuntur. Vltima est cõditio stratarum vitium. Plinius ab Varrone: Vineæ quinq; generum. Sparsis per terram palmitibus, aut per se vite subrecta, vel cũ adminiculo sine iugo, aut pedatæ simplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua sine adminiculo vitis per se stabit, id enim non fit, nisi pedamenti inopia. Simplici iugo constat porrecto ordine, quem canterium appellãt. Melior ea vino, quãdo sibi ipsa non obumbrat, assiduoq; sole coquitur, & afflatum magis sentit, & celerius rorem dimittit. Pampinationi quoque, & occationi, omnique operi facilior. Super cætera deflorescit vtilius. Iugum fit pertica, aut arundine, aut crine, funiculóve, vt in Hispania, Brundusioq;. Compluuiata copiosior vino, dicta à cauis ædium compluuiis. Diuiditur in quaternas partes, totidem iugis.

Quod modis nascantur vites, & de earum satione. CAP. X.

VITIS primò semine nascitur, omne enim quod semẽ fert, è semine nascitur. Theophrastus hũc sationis modũ improbat: nã omnino degenerare ait, quia ex vite nobili, ignobilis nascitur, & sæpè diuersa genere exit, nonnunquam nil penitus vrbanum, sed planè syluestre prouenit, & adeò quandoque,

vt fructum perficere minimè queat. Quædam fructum ne compilare quidem valent, ſed ad florem vſq; tantummodo veniunt. Ab eo Plinius: Ex ſemine autem quanquã diſſimili ea quoq;, quæ & aliis modis ſeruntur, vt vites. Naſcitur & auulſione. Idem, Et aliud genus ſimile natura mõſtrauit, auulſiq; arboribus ſtolones vixere. Quo in genere & cum perna ſua auellũtur, partemq; aliquam è matris quoq; corpore auferũt ſecum fimbriato corpore, & hoc modo plantatur vitis. Naſcitur quoq; ex ſurculo. Quæ ex ſupernis partibus naſcuntur (inquit Theophraſtus) pauciſſima ſunt, quemadmodum quæ ex palmitibus vitis proueniunt: iſta enim nec ex prora, ſed ex palmitibus exeũt. Impoſſibile enim eſt ex mediis naſci, quũ eiuſmodi partes mediæ exuccæ, lignoſæq; ſint, & aſperæ, cõtra verò facilè, quę ſummę, teneræ humectęq; ſint, ceu palmes & crada. A quo Plinius: Vitibus media ſicciora, & è ſumma parte conceptus, ideò illinc ſurculi petuntur. Plinius: Vitium numeroſior ſatus. Primùm omniũ nil ſeritur ex his, niſi inutile, & deputatum in ſarmento, vt videbimus in ſequenti.

De vitis & malleoli electione & quid malleolus. CAP. XI.

DIXIMVS vitẽ ex ſuperiori ſurculo optimè generari, & hic modo tutior, vſitatiorq;: nunc de vitis, & malleoli electione diſſeremus. Ex Columellæ doctrina duplex electio facienda eſt, & vitis, ex qua ſemina petantur, eiusq; partiũ, quæ genitales, & maximè fertiles: & malleoli. Vitis, cuius progeniẽ ſtudemus ſubmittere, fœcũda non tantũ eò exiſtimari debet, quòd vuas cõplures exigat, poteſt enim id ex trunci vaſtitate, & palmitũ frequẽtia euenire, nec ferax, quòd in ſingulis ſarmentis ſingulæ vuæ conſpiciantur, ſed ſi per vnumquemq; pampinũ maior vuarũ numerus depẽdeat, ſi ex ſingulis gemmis compluribus materiis cũ fructu germinet, ſi deniq; etiã è duro virgam cum aliquibus racemis citet, ſi etiã nepotum fructu grauida ſit, ea deſtinari debet legendo malleolo. Nec item ancipitem habeat floris euentũ, ne difficulter acinis ingrandeſcãt, ne aut præcoquem, aut feræ maturitatis fructum afferat: nam illa volucribus, hæc tempeſtatibus hyemis infeſtatur. Nec vitis ipſa vna cõprobetur vindemia: nam vel anni prouentu, vel aliis cauſis etiã infœcũda poterit ſemel exhuberare. Sed pluriũ emeritis annorũ ſtipendiis indubitata fides cõſtituatur. Nec tamẽ vltra quadrienniũ talis extenditur inquiſitio: nam id tempus ſtirpium omnium generoſitatẽ declarat, quo ſol in eandẽ partem ſigniferi per eoſdem numeros redit, per quos curſus ſui principium cœperat, quem circuitum meatus dierum integrorum mille quadringentorum ſexaginta vnius, ἀποκατάστασιν vocant ſtudioſi rerum cœleſtium. Ex hac, fœcundiſſima ſtirpe legendum cenſemus malleolum. Malleolus eſt nouellus palmes innatus prioris anni flagello, cognominatusque à ſimilitudine rei, quod in ea parte, quæ deciditur ex vetere ſarmento, prominens vtrinque malleoli ſpeciem præbet. Nunc ex ea vitis parte palmites legamus, qui futuram fœcunditatem promittant. Non igitur ex extrema eius parte, quam caput vitis appellant, eligendum eſt ſarmen-

ſarmentum, quòd in eo productiſſimo vuarum numerus conſpiciatur: id enim accidit nō ex palmitis ingenita fertilitate, ſed loci opportunitate, quia reliquas trunci partes alimentum, quod à ſolo miniſtratur, tranſcurrit, dum ad vltimum perueniat, quò quum peruenerit, ibi conſiſtit, atque conſumitur. Nec in crure vicino radicibus, quia terræ proximum integro atq; illibato ſucco alitur. Mediæ partes macerrimæ, quia tranſcurrit hinc parte aliqua interceptus, illinc à ſe tractus humor. Sarmentum igitur, quod media vite ſitum, numeroſoq; fœtu benignitatem ſuam oſtendit, eligatur: hoc tranſlatum rarius degenerat, quum ex deteriore ſtatu meliorem ſortitur: ſiue empaſtinato deponatur, ſiue trunco inſeratur, longioribus ſatiatur alimentis, quàm prius, quum eſſet in egeno. Ex humeroſis igitur partibus vitis ſemina eligamus, tamen quæ attuliſſe fructū antea animaduerterimus: nam illud quod loco ſterili lætum ſine fructu proceſſit, fallacem fœcunditatis imaginem præfert, nec vllam generandi vim poſſidet. Plinius ad hæc: Serere è pampinariis ſterile eſt, nec niſi fœcundo oportet. Quæ raros habent nodos, infœcundæ iudicantur, at denſitas gemmarum fertilitatis indicium eſt. Quidam ſeri vetant niſi eos, qui floruerint, ſurculos. A Columella Palladius in Februario & Octobri. Quintilii aliqua addunt, ob id præcepta huc afferenda duximus. Quando vites iam perfectum reddiderint fructum, contemplari oportet quæ fructiferę, & multis oculis præditæ ſunt, & nulla clade affectæ, eas notare, vt tempore plantationis ex ipſis plantas accipiamus. Neq; ex nouellis vitibus neq; inueteratis: nam illæ infirmę, & hæ infrugiferę, ſed ex eis, quæ in ſuo vigore exiſtunt, aut parum quidem vltra exceſſerunt. Sarmenta non ex ſummis, neq; infernis partibus accipienda, ſed media vite. Quod latum, ferulaceum, raros habens oculos, & contractas radices, abiiciendum: ſumendum rotundum, læue, ſolidum, oculis denſum, & nouas gemmas plurimas habens.

Sarmenta non colligenda, niſi tempore plantationis, & quomodo transferenda. C a p. XII.

SATIONIS tempore ſarmenta colligenda eſſe præceperunt maiores. Ait enim Plinius, ſurculos inſeri eodem die, quo deputentur, vtiliſſimum, ſi multo poſtea neceſſe ſit ſerere, cuſtoditos, vti præcepimus, caueri vtique oportet, ne extra poſiti ſole inareſcant, ventóve, aut frigore hebetentur. Qui diutius in ſicco fuerint, priuſquam ſerantur, in aqua pluribus diebus reuireſcant. Alibi docens inſerendos ſurculos deciſos à matre, diutius cuſtodiri poſſe ait: Quod ſi longius afferantur pomorum calami, rapo infixas optimè cuſtodire ſuccum arbitrantur, ſeruariq; inter duos imbrices, iuxta riuos, vel piſcinas, vtrinq; terra obſtructos. Quintilii hoc modo docent: Quòd ſi diutius ſeruare plantas neceſſe ſit, in dolio humorem non habente deponantur, terra ſubſtrata, & rurſus iniecta, vt vndequaq; terra fruantur. Dolium verò diligenter luto oblinire oportet, vt neq; ventus, neq; aër inſpirare poſſit. Hoc e-

enim modo etiam ad duos menses illæsa manebunt sarmenta ad plantas delecta. At verò quæ ex multa locorum distantia exportantur sarmenta, quidā in scyllam imposita, aut in bulbos cibarios, viridia conseruant. Quæ autem tempore læsa sunt, aut aridiora facta, in aquam per diem, ac noctem cōiecta plantato. Si verò aridior sit terra, etiam sana sarmenta rigare melius est, atque ita plantare. Animaduertendum autem, ne sarmenta, quæ plantabimus, ante plantationem germen emittant, talia enim corrumpentur.

De pastinatione, sulcis, & scrobibus, quibus vineæ ponuntur. Cap. XIII.

POST malleoli electionem, docendum quomodo ponantur. Columella tribus modis seri dixit, optimè in pastinato, proximè in sulco, nouissimè in scrobe. De pastinatione dicemus. Primùm ex omni siue arbustiuo, siue syluestri loco, quem vineis destinauerimus, omnis frutex, vel arbor, submoueri debet, ne fossorem morentur, vel pastinatum solum molibus imprimatur, aut exportantium truncos ingressu proculcetur. Multum refert suspensissimum esse pastinatum, & vestigio quoque inuiolatum, vt mota æqualiter humus, nouelli seminis radicibus, in quamcumque partem prorepserint, molliter cedat, & tenero, velut nutritio sinu recipiat, cœlestesque admittat imbres, vt suis viribus ad educandam prolem conspiret. Campestris locus altè duos pedes, & semissem infodiendus, accliuis regio tres, prępruptior collis in quatuor pedes vertendus, quoniam quum à superiore parte in inferiorem detrahitur humus, vix iustum pastinationi præbet regestum, nisi multo editiorem ripam, quàm in plano feceris. Depressis vallibus minus altè duobus pedibus deponi vineam non placet: nam præstat non conserere, quàm in summa terra suspendere. Primum autem prædicti operis exordium est, æqualiter linea posita rectis lateribus perpetuam fossam educere, & post tergum motam humum componere, atque in tantum deprimere, donec altitudinis mensuram datam ceperit, tum per omne spacium gradus æqualiter mouenda linea est: obtinendumque vt eadem latitudo in imo reddatur, quæ cœpta in summo mox sulcum vacuari, ac spatium crudi soli cum immota iam terra committi, monendo necubi scamna omittantur. Ad hoc opus exigendum quadam machina vtitor. At qui pastinationis huius impensam reformidat, sed aliqua tamen parte pastinationem imitari studet, paribus alternis omissis spatiis ternum pedum latitudinis sulcos dirigunt, fodiuntque, & exaltant in tres pedes, ac per latera fossarum vitem, vel malleolum disponunt. Auarius quidem dupondio, & dodrante altum sulcum, latum pedum quinque faciunt, deinde ter tanto amplius spatium crudum relinquunt: atq; ita sequentem sulcum infodiunt, quod quum per definitum vineis locum fecerint, in lateribus sulcorum viuiradices, vel malleolos erigunt, consitis compluribus inter ordinaria semina malleolis, quos postquam conualuerint, crudo solo, quod emissum est, transuersis scrobibus ꝓpagent. Quibus

bus verò mos est scrobibus deponere, ferè per tres longitudinis pedes, perque duos in altitudinē cauato solo, quantum latitudo ferramenti patitur, malleolos vtrinq; iuxta latera fossarum consternunt, & aduersis scrobium frontibus, curuatos erigunt, duabusq; gemmis supra terram eminere passi, reposita humo cętera coęquant, quæ faciunt in eadem linea, intermissis totidem pedum scamnis, dum peragunt ordinem : tum deinde relicto spatio, prout cuiq; mos est vineas colenti, vel aratro, vel bidente peræquantes ordinem insistunt. Et si fossore terra versetur, minimū est quinq; pedum interordinium, septem maximum: sin bubus & aratro, minimū est septem pedum, satis amplum decem. Aliqui per denos pedes vitem in quincuncē disponunt, vt noualium more terra transuersis, & aduersis sulcis ꝓscindatur. Idq; in læto solo faciendum, sed in terra humida amplas, & profundas scrobes faciendas vetat Theophrastus, ne multis collectis aquis putrefiat planta. Et si pluuius ager sit, ne faciundas quidem censuerit, sed adactis paxillis aditum parare surculo demittendo, nec eodem anno terram aggerendam neq; postero, vt sole humus afficcetur. Sin autem siccum & squallentem colis, contra agendum est, si fieri possit, in scrobes defodere satius est, vt omni ex parte aquam suscipiat. Sed si minus facere ita possis, tunc profundissimas fossas arboribus circumducere, fossę nanq; exceptis, ac seruatis aquis æstus arcebunt. Cætera ad hanc normam præparâsse oportet: nam illud verissimum est, culturæ interesse: humidus ager siccandus, siccus humectandus. A quo Plinius: Vinea tribus seritur modis, sulco, scrobe, & pastinato. Sulco latitudo palę satis est, scrobibus ternorum pedum in quāq; partem. Altitudo in quocunq; genere tripedalis, ideo nec vitis minor trāsferri debet, exatura etiamnum duobus gemmis. Emolliri terram minutis in scrobe ima sulcis, fimoq; misceri necessarium. Cliuosa altiores poscūt scrobes, prętereà puluinatis à deuexitate labris: quæ ex his lōgiores fient, vt vites binas accipiant: è diuerso aliæ locabuntur. Vineas limitari decumano XVIII pedū latitudinis, ad contrarios vehiculorum transitus, aliisq; transuersis limitibus denū pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit, totidem pedum cardine, quot decumano limitari, semper verò quintanis semitari, hoc est, vt quinto quoq; palo singulæ iugo paginæ includātur. Solo spisso nō nisi repastinato nec nisi viuiradice seri, tenero, & soluto vel malleolū sulco vel scrobe. In colles sulcos agere transuersos melius, quàm pastinare, vt defluuia palis eorum contineantur. Florentino autem videtur, nō minus quatuor pedum altitudine vitium scrobes faciendos esse; quæ enim in superficie plantatæ sunt, cito senescunt, & fructum corrumpunt, modicum alimentū in modica terra sortitæ, & æstate exuruntur. Oportet igitur in quantum calor penetrāt solis; in tantum effodere, & plantare, vltra autem prædictam mensuram solis, calorem non plus penetrare affirmant, nisi fissuras terra habeat, si minus profundè plantaueris, inutiles vites, & cito senescentes habebis. Scito igitur vsque ad quatuor pedes effossam terram nutricem plantarum esse, inferiorem esse

ſterilem. Sed effoſſionem pedum altitudinis non eſt improbanda. Id tamen non omittetur ex Columella: iugerum repaſtinabitur in altitudinem pedum trium operis octoginta, ſulcum ternum pedum, duorum altum, & longum ſeptuaginta, vna opera effodit, ſcrobes ternarios, id eſt, quoquouerſum pedum trium vna opera facit XVIII, vel ſi cui cordi eſt laxius vites ponere, ſcrobes quaternarios, id eſt, quoquouerſus pedum quaternum vna opera XII facit, vbi bipedaneos quoquouerſus vna opera XX effodit.

De tempore ſerendi malleoli. Cap. XIIII.

NVnc docenda eſt ratio plantandi ad tempora ſecundum earum naturam. Ex Theophraſti doctrina. Si in humida, & frigida regione ſeres, facito ante vernum æquinoctium, ſubeunt enim calor, & ſiccitas. Sin in ſicca & calida, poſt ſolſtitium: imminent enim pluuiæ, quare plus proficient. Aliarum rationes ad hanc normam inſtitues. Virgilius vere præcipit melius, ſed probabilius autumno:

Optima vinetis ſatio, cùm vere rubenti
Candida venit auis, longis inuiſa colubris:
Prima vel autumni ſub frigora, cum rapidus ſol
Nondum hyemem contingit equis, iam præterit æſtas,
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.

Columella ex Theophraſto excipit: Opus conſerendæ vineæ vere, vel autumno. Vere melius, ſi aut pluuius aut frigidus ſtatus cœli eſt, aut ager pinguis, aut campeſtris, & vliginoſa planities: rurſus autumno ſi ſicca, ſi calida eſt aëris qualitas, ſi exilis, atq; aridus campus, ſi macer, præruptúſve collis. Vernæque poſitionis dies ferè quadraginta ſunt ab idibus Februariis vſq; in æquinoctium, rurſus autumnalis ab idibus Octobris in cal. Decembris. Ab eo Plinius: Aquoſo cœlo, vel ſicco ſolo, malleolos ſerere autumno, niſi ſi tractus ratio mutarit, ſiccus enim & calidus autumno poſcit ſeri, humidus frigidusque etiam veris exitu. In arido ſolo viui radix quoq; fruſtra ſeritur. Male & in ſiccis malleolus niſi poſt imbrem: at in riguis vel frondens vitis, & vſq; ad ſolſtitium rectè, vt in Hiſpania. Caſſianus hæc habet: Quidam vere inchoante conſerunt, Fauonio tamen ſpirante. Quidam non ſtatim veris principio, ſed vbi ad germinationem ſpectant plantæ, alii poſt vindemiam plantant, quum folia vitibus defluunt, alii inchoante vere. Ipſe autem experientia edoctus in locis non irriguis autumno plantandam vitem: tunc enim ſarmenta poſt vindemiam ab onere racemorum liberata, propriam vim temperantia, & à glacie nondum male affecta citius terræ coaleſcunt, & natura tunc magis radices nutriente. Ratio cur locis nó irriguis autũno plantant: quo inopiam rigationis imber per totam hyemem delapſus expleat. Sed poſt æquinoctium vernum non eſt plantanda vitis. Lunarem quoq; rationem in conſitione obſeruandam iudicarunt maiores. Columella: Plantaria facito ab exoriente, & à decima Luna,

na, & à vigesima. Anatolius, Multi ex veteribus affirmant à prima Luna vsq; ad quartam vites plantandas, aliqui verò in omnibus eius augescentis diebus plantare consulunt, alii augescente ipsa plantandum minimè censent. Hoc verò in confesso est, quòd Luna sub terra existente depangere vites oportet. Sotion verò ait, In illunibus diebus, hoc est prima & secunda die, vites nequaquam plantandas esse, itemq; reliquas arbores priusquam luna hominibus appatet, quæ enim his diebus plantata sunt, omnia non comprehendunt. Anatolius verò etiam desinente Luna plantauit, nec pœnituit. Verùm Sotion inter illunes dies etiam vigesimam nonam, & trigesimam locat. Oportet tamen Luna deficiente sarmenta accipere, tum quæ plantantur, tum quæ inseruntur. Nec omittendum quod Columella & Plinius non omittunt, in plantatione ne semina exarescant, immodicum ventum, solemque vitare, qui vterque non incommodè arcetur obiectu vestis, aut cuiuslibet densi tegminis. Veruntamen præstat eligere sationi silentis, vel certè placidi spiritus diem: nam sol vmbraculis facilè depellitur. Plinius, Quiescere ventos sationis die vtilissimum. Pleriq; austros optant, Cato abdicat.

Malleoli quomodo ponendi. CAP. XV.

DE malleoli positione non minima inter maiores disceptatio fuit. Quidam totum flagellum, vt erat matri detractum, per gemmas quinas, vel senas partiti complures taleolas terræ mandauerũt, quod Columella minimè probat, assentiturq; his, qui eam partem quæ est iuncta cum vetere sarmento probauerunt, & sagittam repudiauerunt. Sagittam vocat nouissimam surculi partem, siue quia longius recessit à matre, & quasi emicuit, atq; prosiluit, seu quia cacumine attenuata prædicti teli speciem gerit. Ratio est quia fœcundus pampinus intra quintam, aut sextam gemmam fructu exuberat: reliqua pars vel sterilis, vel perexiguos ostendit racemos. Alii nouellum sarmentum pangebant, vt pars aliqua ei veteris hæreret. Sed id damnauit vsus: nam quicquid ex veteri materia relictum est, obrutum, celerrimè humore putrescebat, proximasque radices teneras, & vix dum prorumpentes vitio suo enecabat, vnde superior pars retorrescebat. Iulius Atticus, & Cornelius Celsus Sasernam sequuti quicquid residui fuit ex vetere palma per ipsam commissuram, qua nascitur materia noua, resecant, atq; cum suo capitulo sarmentum deprimunt. sed nouella semina cum vetere sarmento deposita cito comprehendunt, & valenter crescunt, sed celeriter senescunt, at quæ sine vetere sarmento panguntur, tardius conualescunt, sed tardius deficiunt. Iulius Atticus prætorto capite, ne pastinum effugiat, semen demergit. Pastinum vocant agricolæ ferramentum bifurcum, quo semina panguntur. Idq; etiam à Columella improbatur multis rationibus. Primùm quòd omnis stirps integra, & inuiolata antequã deponatur melius prouenit, quàm quæ vexata, & infracta. Deinde recuruum, & sursum spectans demersum, quum tempestiuum eximitur, repu-

gnat obluctanti fossori, & prærumpitur, præruptum maiorem partem radicum amittit. Præterea si fœcunda pars infra quintam, vel sextam gemmã est, qui malleolum contorquet, fœcundam partem consumit, mersiq; oculi non materiam, sed radices creant, gemmæ cacumini proximæ pampini pullulant, vel steriles vel minus feraces. Demum plurimum interest, vt ea parte qua est à matre decisus malleolus coalescat, & cicatricem ducat: sin minus, per apertam vitis medullam humo trahitur, qui truncum cauat, vnde formicis latebræ parantur, quæ vitium crura putrefaciunt. Quare optima ratio recti malleoli, cuius imum caput consertum angustis ferramenti faucibus deprimitur, nam citius coalescit, & cicatricem obducit. In scrobibus malleolos vtrinq; iuxta latera fossarum consternunt, & aduersis scrobium frontibus curuatos erigunt, duabusq; gemmis supra terram eminere passi reposita humo cętera coæquãt. Longitudo quæ debet esse malleoli, parum certa est, quoniam si crebras gemmas habet, breuior faciendus, seu raras, longior, attamen nec maior pede, nec dodrante minor esse debet: hic ne per summa terræ sitiat æstatibus, ille ne depressus altius, quũ adoleuerit, exemptionem difficilẽ præbeat. Sed hæc in plano: nam in cliuosis vbi terra decurrit, potest palmipedalis deponi. Vallis & vliginosi campi situ serimus etiã trigemmem, qui est paulo minor dodrante, longior vtiq; semipede. Et alibi idem docens: Virgam malleolarem, non amplius, quàm sex gemmarũ esse cõuenit; ita tamen si breuia internodia habeat, imam partem, quam demissurus es, iuxta nodũ, ne gemmam lædas, rotũda plaga amputato, tum rectum defigito, ne minus quatuor gẽmæ abscondantur. A quo eadem refert Palladius in Februario. Et Plinius: Solebat capitulatus vtrinq; è duro surculus seri, postea auelli cum sua calce, nec est aliud viuacius, tertiũ genus adiectum expeditius sine calce, propter quod sagittæ vocantur, quũ intorti panguntur, iidem quũ recisi, nec intorti trigemmes. Plures autem ex eodem surculo hoc modo fiunt. Sagittas serere minus vtile, quoniam in transferendo facilè rumpitur, quod intortum fuit. Seruntur pedali, nõ breuiores longitudine, quinq;, sexq; nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac mensura esse non poterũt. Quintilii admonent illã partem potiorem esse ad plantationem, quæ vni vsq; ad septem oculos iuncta est, aliud autẽ inutile. Quare non recte faciunt quidam, longiora sarmenta in duas, aut tres partes secãtes, atq; ita plantantes. Nos in Surrentino tractu vineas sic instituere solemus. Ad agri longitudinem longos ducimus scrobes, quatuor pedum profunditatis, & latitudinis, interuallum inter vtrosq; solidũ octo pedũ relinquimus. Idq; post vindemiam agimus. At Ianuario, vel Martio mensibus, binos malleolos eligimus, & imum solum scrobis per semipedem effodimus, & dextro scrobis latere infigimus, & per latitudinem scrobis prosternendo, ad sinistrum latus erigimus. Mox bipedali spatio antegradiendo, denuò imum solum effodimus & terram super malleolos iam prostratos iniicimus, & cooperimus, & aduersa frõtis parte binos alios infigimus, & ad dextram erigimus, idq; dum scrobs cõpleatur: & sic

semiob-

ſemiobrutos relinquimus vſque ad Martii calcem, vt aquam combibat. Tunc circa malleolos ſolum excauamus, & commouemus, & ad ſummum æquamus, ac binis oculis ſupra terram relictis, reliquum recidimus, ac per triennium intactos malleolos relinquimus, non niſi conſtitutis temporibus ſolum paſtinando. Deinde tertio anno viticulas omnes recidimus, non niſi duobus oculis parcimus, ruſtici caſtrare dicunt. Eo anno oblongos palmites procreabunt, autumno excauamus ſolum vſq; ad imum, & malleolos propagamus, ternos quaternóſve palo adiungendo & colligando.

Quid faciendum ad celerem vitium radicationem. CAP. XVI.

PRÆSTAT enim vt poſita ſemina celeriter radicentur. Ad id non pauca à noſtris maioribus adinuenta ſunt experimenta. Prodidit Mago Pœnus iuxta latera foſſarum paruos lapides diſponere plantandis viuiradicibus, qui ſinguli non excedant quinquelibrale pondus. Hos aquas hyemis & vapores æſtatis propulſare radicibus; quem ſequutus Virgilius ſic præcipit,

Aut lapidem bibulum, aut ſquallentes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuiſq; ſubibit
Halitus, atq; animos tollent ſata, iamq; reperti
Qui ſaxo ſuper, atq; ingentis pondere teſtæ
Vrgerent: hoc effuſos munimine ad imbres.

Idemq; Pœnus author probat vinacea permiſta ſtercori depoſitis ſeminibus in ſcrobem vites mouere, quòd illa prouocent, & eliciant nouas radiculas, hoc per hyemẽ frigentem, & humidũ ſcrobibus inferre calorẽ tempeſtiuum, ac per æſtatẽ virentibus alimentũ, & humorem præbere: ſi verò ſolum, cui vitis committitur, videtur exile, longius accerſitam pinguem humum ſcrobibus inferre cenſet, vel malleolũ amputatum ſtatim fimo bubulo linito, tum in terrã benè paſtinatã, & ſtercoratam defigito. Palladius refert, quę Columella habet. Plinius emolliri terrã iubet minus in ſcrobe ima ſulcis, fimoq; miſceri neceſſariũ ducit. Quintilii à Magone, Qui vitẽ plantant, ſummas ſarmentorũ partes ſtercore bubulo liquido pręlinũt: aiunt enim reptilia & vermiculos odore abductos nõ accedere. Oportet autem in omnibus plantis quercinę glandis contuſæ, magnitudinem fabæ, & eruum fractum & ſemel molitũ, ita vt ſolum fractum ſit & diuiſum, ſimul miſcere, & plantarum locos inde conſpergere. Hæc enim ad radicationem, & ad vini vetuſtatem, & ad fertilitatem conferunt. Quidam leguminum paleas maximè fabarum, vnà cum plantis coniiciunt, tales enim per hyemem calefaciũt, & ferarum nocumenta arcent. Quidam vrinam iniiciunt. Oportet autem & vinaceorum terrefactorum pugillum in ſingulos ſcrobes iniicere, ad nigra genera albarum vuarũ vinacea, contrà ad alba nigrarum. Licet rectum plantare ſarmentum, præſtat obliquum: citius enim radicantur obliqua, ſed tres aut quatuor lapides manuales circumponendi, deinde adiacẽte aggere adobruẽdi, vt vnà cũ ſtercore ęqualiter conculcemus, & obſeruemus, ne quẽ oculum iuxta terrã excæcemus, deinde alios

lapides imponemus conculcato, magnitudine prioribus pares. Stercus igitur ſimul iniectum fouet, & firmat plantam. Vinacea citius radicẽ ſpargere faciunt. Lapides autem prohibent ne ſpatioſa terrę amplitudo illabatur, ęſtate verò radices perfrigerant. Sotion enim cedria quàm minima ſummam plantæ ſedem, ac baſim illinere iubet: nam hæc putreſcere non ſinit, & reptilia adrepere prohibet ſuo odore.

Quòd in vinea diuerſa ſint vitium genera plantanda, eaq́; diſtinctè ponenda. Cap. XVII.

PRudentis eſt agricolæ, refert Columella, diuerſa vitium genera in vinea deponere: non enim vnquam tam temperatus erit annus, quin nexet aliquid vitis genus: nã ſiue ſiccus erit, quod humore ꝓficit, cõtriſtatur, ſeu pluuius, quod ſiccitatibus gaudet, ſeu pruinoſus quod non eſt patiens vredinis, ſeu feruens, quod vapores non ſubſtinet: ſi igitur vnum ſeuerimus, quũ id acciderit tota vindemia priuabimur, at ſi varii generis vineta fecerimus, aliquid ex iis inuiolatũ erit quod fructum proferat. Non tamen ea de cauſa nos cõpellamur ad multas varietates, ſed ſat erit per quatuor, vel ad ſummũ quinq; genera vindemię fortunam experiri. Pręterea per ſpecies digerendę vites in proprios hortos, cuius rei faciendę nos vtilitas multis de cauſis compellere poteſt. Primùm quòd ad omnem vitæ rationẽ prudentem delectant impenſius ea, quæ ꝓpriis generibus diſtinguũtur, quàm quæ paſſim, velut abiecta, & quodam aceruo confuſa ſunt. Deinde quũ in agrum quis conſitum venerit, ſumma cum voluptate miratur, quũ iſtinc biturigę, hinc pares iis heluolę reſpondent, illinc arcelanę, rurſus illinc ſpioniæ, baſilicęq́; cõueniant, vel generis albi, vel flauentis, ac rutili, vel purpureo nitore micantis, vndiq; verſicoloribus pomis grauidus collucet autũnus. Sed hęc quãuis plurimum delectent, vtilitas tamen vincit voluptatẽ. Diuerſę ſtirpes non pariter defloreſcunt, ſed ad maturitatem ſimul ꝑueniunt, quã ob cauſam qui ſeparata generibus vineta non habet, aut ſerum fructũ cum pręcoque eleuet neceſſe eſt, quę res acorẽ facit, aut ſi maturitatẽ ſerotini expectet, amittat præcoquem vindemiã, præ populationibus volucrum, pluuiis, ac ventis laceſſita dilabitur. Si verò cuiuſq; generis fructum aueat, quũ diuerſę notę ſint, melioris guſtus ab deteriore corrũpitur, cõfuſusq́; in vnũ multarum ſapor, vetuſtatis impatiẽs fit, atq; neceſſitas cogit agricolam muſti annonã expedire, quũ plurimũ pretio accedat, ſi venditio in annũ vel in æſtatẽ differri poſſit. Generũ ſeparatio hanc cõmoditatem habet, quod vinitor ſuã cuiq; putationem reddet, quũ ſcit cuius ſit notæ hortus, quod in vinetis nõ conſemineis obſeruari difficilè eſt, quia putatio adminiſtratur, quãdo vitis folium nõ gerat, multumq́; intereſt plures aut pauciores materias ſubmittat. Quin etiã quã cœli partẽ vnũquodq; genus vineti ſpectet plurimũ refert, neq; enim omnis calido ſtatu, nec frigido lętatur, ſed proprietas in vitibus, vt aliæ Meridie, alię Septẽtrione gaudeãt, alię oriẽtis, vel occidẽtis tẽperamento. Has igitur differẽtias ſeruãt, quo locorũ ſitu, qui genera per hortos ſeparant. Illam

quoq;

quoque non exiguam ſequitur vtilitatem, quod laborem vindemiæ,& minorem ſumptum patitur: nam quæ matureſcere incipiunt, tempeſtiuè leguntur, & quæ nondum maturitatem ceperunt vuæ, ſine diſpendio differuntur. Nec pariter vetus, atq; tempeſtiuus fructus præcipitat vindemiam, cogitq; plures operas quantocunq; pretio conducere. Iam & illud magnæ dotis eſt poſſe guſtum cuiuſq; generis non miſtum, ſed merum condere, ſiue bituricus, ſiue baſilicus, ſiue ſpionius, quæ genera ſic diuiſa, quia nil interuenit diuerſæ naturæ, per potus nobilitantur. Quare vtiliſſima eſt generum diſpoſitio, quam ſi obtinere non poſſis, ſecunda eſt ratio, vt conſeras vites, quæ ſaporem conſimilem fructumq; maturitatis eiuſdem præbeant. Ad hæc Florētinus, Quia non eiuſdem naturæ vites, oportet harum miſturā deuitare, vt ne melius ammiſto peiore lædatur. Nihil enim adeo vinum oblædit, vt quum præcoces vuæ cum ſerotinis leguntur. Omnium verò maximè obſeruandum, ne albæ cum nigris calcentur, multo melius ſi non ſimul calcentur. Habent enim quandam naturalem aduerſus ſeſe contrariam affectionem. Didymus conſultiſſimè facere dixit, qui tria, aut quatuor vitium genera ſeparatim in vinea plantant, aut enim omnia ſimul comprehendent, aut non ſimul omnia ſpem fruſtrabuntur. Etenim ad vnum aliquod genus animum conuertere non eſt tutum. Neque oportet fuſim, ſed ſingula genera ſeparatim plantare: nam vinum ex diuerſis vitibus factum plurimam differentiam habet. Hæc eadem Palladius habet in Februario.

De nouellæ vineæ foſſione. CAP. XVIII.

FVIT vitis maioribus noſtris non lætitiæ ſolùm, ſed laboris ſymbolum, ſiquidem nulla arborum maiori indiget cura, vt niſi diligentiſſimè excolatur, pergulis ſuſtentetur, palis, vel arboribus maritetur, falce ſingulis annis præcidatur, multo denique labore cuſtodiatur, breui admodum tempore pereat. Quare non imperite dixit Heſiodus,

οἷα διόνυσος δῶκ' ἀνδράσι χάρμα, καὶ ἄχθος.

Lætitiam,& laborem hominibus ſimul Bacchum dare. Vnde vinea iā malleolis conſita non debet eam agricola, antequā pubeſcat, deſtituere, annuum ſumptum refugiens, vt diſertiſſimus Columella monet. Res eſt tenera, infirma, iniuriæ maximè impatiens, quæ plerunque nimio labore,& nimia vbertate ſua conſumitur. Quum tamen aliquatenus ſe confirmauit,& veluti iuuenile robur accepit, negligentiam ſuſtinet, nouella dura adoleſcit, niſi omnia iuſtè perceperit, ad maciem redigitur,& ſic intabeſcit, vt nullis deinceps impenſis recreari poſſit. Igitur ſumma cura, quaſi infantium membra à primo die conſitionis formanda, ne impenſa in caſſum recidat. Ex kalendis igitur Martiis, vſq; in Octobres, trigeſimo quoq; die nouella vincta confodere oportet, omneſq; herbas,& præcipuè gramina extirpare, quæ niſi manu eligantur,& in ſummum reiiciantur, quantulacunque parte adobruta, reuiuiſcunt,& vites

ita perurunt, vt ſcabræ atq; retorridæ fiant. Quæ ab eo excipiens Palladius, in Martio menſe commemorat: ac pulnerationem vocat. Martio enim mẽſi nos ſolidum inter ordines poſitum crebris foſſionibus reſoluimus, & in puluerem redigimus. Theophraſtus verno tempore paſtinari quàm altiſſimè iubet, vt ſpiritus abunde permiſtus pabulum præbeat, quippe aër quoque alimentum præſtare poteſt.

De malleolis pampinatione facienda.
Cap. XIX.

OPTIMVM eſt malleolum ſic formare ab initio, vt frequenti pampinatione ſuperuacua detrahãtur, nec patiamur plusquã in vnam materiam vires, & omne alimentum conferre: primo tamen bini pampini ſubmittũtur, vt ſit alter ſubſidio, ſi alter fortè deciderit. Quum deinde paululum induruere virgæ, tum deteriores ſingulæ detrahuntur, ac ne quæ relicta ſunt ventorum procellis decutiantur, molli & laxo vinculo adſurgentes ſubſequi conueniet, dum clauiculis ſuis, quaſi quibuſdam manibus adminicula comprehendant. Pampinationis tempeſtiuitas ea eſt, dum teneri palmites ſunt, vt leui tactu digiti decutiantur: nam ſi vehementius indurucrint, aut maiore niſu conuellendi, aut falce deputandi, quod vtrumque vitandum eſt, alterum quia lacerat, alterum quia matrem ſauciat, quod in immatura adhuc ſtirpe fieri eſt noxium, nam æſtiuis caloribus impreſſum vulnus, latius inareſcit, ita vt non minimam partem de ipſo matris corpore enecet: vnde ſi duris caulibus falcem adhibere neceſſe eſt, ii paululum ab ipſa matre recidendi, & velut reſeces relinquendi, qui caloris iniuriam excipiant, eatenus, qua naſcuntur à latere palmitis: vltra enim non ſerpit vaporis violentia. In malleolo eadem ratio pampinandi: ſi eo velimus vti adminiculo, in longitudinem eliciamus materiam. At ſi bino vti velimus, quum ad vnum pampinum redegeris, & ipſe exceſſerit pedalem longitudinem, decacuminare conuenit, vt in ceruicem confirmetur, & fiat robuſtior. Palladius à Columella Auguſto menſe frigidis locis vineam pampinari debere dicit, ac ſiccis obumbrari potius vua, ne vi ſolis areſcat. Magnus Theophraſtus, Reſecari plantas breui relicto palmite præſtat vbique, vt radices vires incrementaq́ue capiant. Tempus tamen putandi ferè idem omnibus ſtatuunt, ſub ipſam ſcilicet germinationem, vt planta plena humoris protinus exiccetur, vt germen optimè prodeat: quippe putationem ipſam non fructus, ſed germinis gratia faciunt, autumnalem verò fructui præparant, vt dicemus. Caſſianus in Maio menſe pampinationem vult perfici, prominentes nouellarum vitium turiones auferri, & ſi quid in ſupernis partibus præterea excreuerit. Vno enim turione contentam eſſe nouam vitem conuenire.

De nouella vineæ ablaqueatione. Cap. XX.

SEQVENS

SEQVENS verò tempus ampliorem curam deposcit: nam post idus Octobris priusquam frigora inuadant, vitis ablaqueanda est quod opus adopertas ostendit æstiuas radiculas, easque prudens agricola ferro decidit: nam si passus est conualescere, inferiores deficiunt, atque euenit, vt vinea summa parte terreni radices agat, quæ & frigore infestentur, & caloribus maiorem in modum æstuent, ac vehementer sitire matrem in ortu caniculæ cogant. quare quicquid intra sesquipedem natum est, quum ablaqueaueris recidendum est. Sed minime applicandum ferramentum ipsi matri, quoniam si iuxta truncum radices præcideris, aut ex cicatrice plures nascentur, aut aqua, quæ ex pluuiis consistit in lacusculis ablaqueationis, brumæ congelationibus noua vulnera peruret, & ad medullam penetrabit, vnde recidere ab ipso codice vnius digiti spatio conueniet, sic non amplius pullulant, & à noxa truncum defendunt. Postea si hyems in ea regione placida, patens vitis relinquenda: sin violentior, ante idus Decembris prædicti lacusculi æquandi. Si verò prægelida frigora regionem infestabunt, aliquid fimi, vel columbini stercoris, aut in hunc vsum præparatæ veteris vrinæ senos sestarios radicibus infundes, antequam adobruas. Ablaqueare omnibus autumnis oportebit primo quinquennio, dum vitis conualescat, vbi truncus adoleuerit, triennio intermittenda est. Quæ iisdem verbis in Octobri recenset Palladius.

De nouellæ vineæ resecatione. CAP. XXI.

SIVE malleolum, siue viuiradicem conseueris, censet Columella, primi anni malleolorum formare incrementa, non pati vitem superuacuis frondibus syluescere, nec in tantum coercere, vt totam superficiem amputemus: sed media ratio sequēda est, vt annotato superioris anni pollice, supra ipsam commissuram veteris sarmenti vnam, vel duas gemmas relinquamus, ex quibus germinet. Virgilius ad id:

At dum prima nouis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris, & dum se lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acies falcis nondum tentanda, sed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.

De nouellæ vitis putatione. CAP. XXII.

ABLAQVEATIONEM sequitur talis putatio, vt à primo anno ad vnam virgulam reducendam dicat Columella, nec recidendam totam. Anno secundo expleto, quia vel intereunt vites in totum recisæ, vel infœcunda sarmenta producunt, quæ amputato capite, velut pampinaria de duro coguntur exire, propterea iuxta commissuram veteris sarmenti vnam, vel duas gemmas censemus relinquendas, quod in viticula fortiore

seruandum. Sed nec verno tempore omnibus regionibus melior putatio est, nam vbi cœlum frigidum est, ea sine dubio eligenda est. Vbi verò aprica loca sunt, mollesque hyemes, optima, & maximè naturalis est autumnalis. Putatio fieri non debet secundum articulum, ne reformidet oculus, sed medio ferè internodio ea plaga obliqua falce fit, ne si transuersa fuerit cicatrix, cœlestem superincidentem aquã contineat. Sed nec ad eam partem, qua est gemma, verùm ad posteriorem declinatur, vt in terram potius deuexa, quàm in germen delachrymet: nam defluens humor cæcat oculum, nec patitur frõdescere. Eadem ab eo Damageron.

De vite formanda. CAP. XXIII.

DE vitis formatione hæc affert Theophrastus. Vitis verò subtus circum sua crura instituenda, formandaque est. Nam si vndique læuis, expoliataque sit, melior fœcundiorque euadet. Nec difficulter possit ita formari, si quis non eos reliquerit palmites, qui perpulchrè excurrerint, sed illos qui aptissimi ad formationem destinatam constiterint, quippe singulas gemmas singulis reliquisse abundè est. At si nec istud certò fieri posset, quia scilicet vitis non per eandem tulerit partem, gemmæ prorsus internæ tollendæ sunt, vt ad exteras alimentum excurrens, vitem scindat in brachia: semper enim ad partem viuam, atque capacem perfluitur. Quamobrem pro voluntate vitem formare facilè est. Sed hoc in agro humecto, atque frugali: sicco enim, squallentique palmites, qui optimè prosiluerint, reliquisse necessarium. Quum enim siccus ieiunusque sit, nunquam alios facilè profert: quapropter factum impetum conspectari satius est. Quin & afflatuum ratione rescidisse decet, nec prȩter naturam quicquam est enitendum.

Quomodo plantanda, & alliganda sit nouella vinea. CAP. XXIIII.

PVTATIONEM sequitur pedandæ vineæ cura. Verùm hic annus nõdum vehementem palum, aut ridicam desiderat, itaque arundines binas singulis vitibus applicabimus, quibus adnectantur singulæ transuersæ perticæ in imam partem ordinis, quod genus iugi canterium vocant: refert enim vt paulum infrà curuationem vitis prorepens pampinus statim apprehendat, & in transuersa potius, quàm in edita se fundat, atque cauterio subnixus, facilius ventos sustineat: iugum intra quartum pedem conuenit alleuari, dum se vinea corroboret, in pedationem. Deinde sequitur alligator, cuius officiũ, vt rectam vitem producat in iugum, quæ si iuxta palum posita est, obseruet qui adnectit, ne in alliganda materia flexum pali sequatur. Recta arundo stirpi adiungenda, ita per crebra retinacula in iugum producẽda. Nouella vinea quam lentissimo nectenda vinculo est, quia si viminibus salicis, aut vlnis ligaueris, increscens vitis se ipsam præcidit, optima est genista, iuncus, vlua & arundinum folia

lia in vmbra siccata. A quo eadem Palladius in Martio mẽse. Damageron perticam adiungit corticem non habentem. In cortice enim cantharides, & quæcunq; vitem vastare solent subtergrediuntur. Ipsam verò plantam extentã paxillo alligare oportet. Viti enim perfectæ sex annorum putationem in humeros ter, aut quater iuxta facultaté plantæ adhibere oportet, & vnicuiq; sarmẽto humeralem paxillum apponere, qui sarmentum, & racemos ferre queat.

De vitiario constituendo. Cap. XXV.

SATIONIS alterum genus est viuiradicis: plurimis enim diebus prestat viuiradix, inquit Columella, minus enim interit, quum & calorem & frigus, & cæteras tempestates propter firmitaté facilius substineat, deinde adolescit maturius, ex quo euenit, vt celerius quoq; fit tempestiua ædendis fructibus. Aliam rationem addit Theophrastus, quòd viuiradices solo pluuio deponendas potius, quàm cætera semina censent. Radices enim quas illa dimiserit imbecilles, humor nimirum putrefacit, viuiradices verò solidiores sunt, statimque comprehendunt, vt impunè valeant perdurare. Vnde qui vineã, vel arbustum constituere volet, seminaria prius facere debebit, sic enim sciet, cuius generis vitem positurus sit: nam quæ pretio parata disponitur, certam generositatis fidem non habet, quoniam dubium est, an is qui vendidit, legendis seminibus adhibuerit diligentiam, tum etiam quod ex longinquo petitur, parum familiariter nostro solo venit, propter quod difficilius conualescit alienum exteræ regionis. Igitur eodem agro, quo vitem dispositurus es, vel certè vicino facere seminarium, idque multum refert loci natura. Nam si colles vineis, vel arbustis occupaturus es, prouidendum est, vt siccissimo loco fiat seminarium, etiam quasi ab incunabulis vitis exiguo assuescat humori, aliter quum transtuleris de humido in aridum locum, viduata pristino alimento deficiet: at si campestres, & vliginosos agros possidebis, proderit quoque seminarium simili loco facere, & vitem largo consuescere humori: nam exilis, quum in aquosum agrum transfertur, putrescit. Ipsum autem agrum, quem seminario destinaueris planum, succosum, sat erit bipalio vertere, ea repastinatio altitudinis habet plus sesquipede, minus tamen quàm duos pedes. Eiusmodi bipalio iugerum agri vertitur operis quinquaginta. Collem autem & cliuum modum iugeri continentem duobus pedibus altè repastinabis operis sexaginta. Vel si eodem loco, quo vineam ordinaturus es, facere voles seminarium, tribus pedibus altè repastinabis iugerum operis octoginta. Iubetque alibi idem Columella, seminario lætissimum locum non destinandum, nam si depositæ stirpes celeriter prosiliunt, si transferantur retorrescunt. Rursus nec tenuissimum locum, quoniam malleolorum pars maior perit, & quæ superest, tarde fit idonea translationi, & prudentis est coloni potius ex deteriori in meliorem, quàm ex meliore in deteriorem transferre. Ergo mediocris ager vitiario

eſt aptiſſimus. Sic in paſtinato agro tripedaneis relictis ſpatiis, per quæ ſemina excolantur, in ſingulis ordinibus, qui ducenos quadragenos pedes obtinent, ſexcenteni malleoli pangendi ſunt. Is numerus conſumat per totum iugerum ſeminum millia quatuor, & viginti. Bithyni, Didymo authore, plantaria vocant, vbi plantæ præſaginantur. In profunditatem non minorem pede poni debere, & vt facilè per ligonem refodiantur, & ſemper à ſole calefiant. Quod ſuperfluum eſt in augeſcēte per manum auferre oportet, (ſtuporem enim inducit ferri contactus,) quò vitis in craſſitudinem creſcat. Quidam ſecundo, aut tertio anno transplantant, ſed triennales generoſiores. Plantaria rigare non opus eſt, niſi & ipſas vites rigare velis. Omnia enim quę in plantario fiunt, & in eadem vinea facere oportet. A Columella Palladius in Februario trāsfert. Plinius: ſubtilitas parſimoniæ compendia inuenit, quum vinea in paſtinato ſeritur, obiter ſeminarium faciendi, vt viuiradix loco ſuo, & malleolus qui trāsferatur, inter vites ordine ſeratur. Quæ ratio in iugero circiter XVI M. viuiradicum donat. Intereſt autem biennium fructus, quo tardius in ſato prouenit, quàm in translato.

Plin. 17. 21.

De viuiradicibus transferendis, plantandisq́. CAP. XXVI.

NVNC viuiradices transferre, & plantare docebimus, & à ſcrobibus incipiemus. In macro ſolo quinis pedibus inter ordines omiſſis, mediocri ſenis, in pingui verò ſeptenum pedum ſpatia danda ſunt, quo largiora vacent interualla. Hæc in quincuncem vinearum metatio expeditiſſima ratione conficitur, quippe linea per totidem pedes, quot deſtinaueris, inter ordiniorum ſpatiis, purpura, vel quolibet alio conſpicuo colore inſuitur, eaque ſic denotata per repaſtinatum intenditur, & iuxta purpuram calamus defigitur, atque ita paribus ſpatiis ordines diriguntur, quod deinde quum eſt factum, foſſor inſequitur, ſcrobemque alternis omiſſis per ordinem ſpatiis à calamo ad proximum calamum non minus altum, quàm duos pedes, & ſemiſſem planis locis refodit, accliuibus in dupondium & dodrātem: præcipitibus etiam in tres pedes in hanc menſuram ſcrobibus depreſſis viuiradices ita deponuntur, vt à media ſcrobe ſingulæ, & in diuerſum ſternantur, & contrariis frontibus foſſarum ad calamos erigātur. Satoris officium eſt eodem momento, ſi fieri poſſit, quo ſerere velit, de ſeminario transferre plantam diligenter exemptam, & integram, deinde eam totam exputare, & ad vnam materiam firmiſſimam redigere, nodoſque & cicatrices alleuare, ſi quæ radices laborauerint, eas amputare: ſic deinde curuatam deponere, ne duarū vitium radices implicentur: id vitabitur per imum ſolum iuxta diuerſa latera foſſarum diſpoſitis paucis lapidibus, circa pondo quinque. Quum ſemina depones imum ſcrobem bidentibus fodito, mollemque reddito. Vitem, quam ponis, fac vt ad Orientem ſpectet, adminiculo religata. Mago Carthaginenſis adiicit, vt ſemina ita deponantur, ne protinus tota ſcrobs terra repleatur, ſed dimidia pars ſequente bien-

nio paulatim adæquetur: sic enim cogit vitem radices deorsum agere. Sed id siccis locis vtiliter fit, vliginosis verò, aut vbi cæli status imbifer, minimè faciendum: nam in scrobibus nimius humor consistens imbecillia tūc semina necat, quare vtilius erit, deposita stirpe scrobes repleri, & quum semina comprehenderint, post æquinoctium autumnale ablaqueari, recisis in summo radiculis, post paucos dies adobrui. Locis verò vbi cæli clementia permittit, tota hyeme adopertas radices relinquere conueniet. Id præcipuè obseruandum est, ne in scrobe supina vitis deponatur, sed ab imo vsq; recta materies erigatur, calamoq; applicetur; nā si in alueo recumbet, quādo ablaqueatur, vulneribus obnoxia est, & nonnunquam præciditur. Tempora serendi docet Theophrastus, non eadem vtrique solo reddi. Pluuium enim & frigidum, paulò ante æquinoctium seri debet, quippe tunc siccissimum atque calidissimum est: siticulosum & feruidum post solstitium. Id enim quò amplius imbrem senserit, eò melius germen effundet. Reliquis omnibus ad normam eorum temporum moderando, serendi tempus accommodabitur. Addit: Crassitudo plantarū solo pluuio non ineptè decernitur, viribus enim maximè opus est, sed squallenti neq; crassas, neque nimium tenues statuere debes: alteræ namque ne putrescāt, alteræ, id est tenues, atque imbecilles, ne priusquam cœperint germinare, exarescant timendum est. Hesiodus, & ab eo Virgilius Lunæ dies in quibus plantandæ sint vites, adiiciunt,

Septima post decimam felix, & ponere vites.

Didymus differentiam ponit inter viuiradices, & sarmenta. Viuiradices hoc præstare ab his, quæ à sarmento videntur, quod viuiradices auctiores sunt, vtpote quæ radices egerunt, malleoli verò radicationem expectant. Præterea transplantatio meliorem fructum & vberiorem facit. Viuiradices secundo, aut tertio anno fructiferæ, malleoli vix tertio, aut quarto anno. Et Februario mense transplantandas non anniculas, sed duorum, aut trium annorum. Palladius quæ à Columella excepit, in Februario habet.

De vinearum generibus, & primum de iugata. CAP. XXVII.

IAM vineam constituimus, nunc de singulis eius speciebus. Diximus vinearum plura genera: sed in vsu tria sunt, iugata, humi proiecta, & subrecta. Iugata plus aëris recipit, altiùs fert fructum, æqualius concoquit, sed difficilior eius cultus. De ea ita præcipit Columella, Quum mensem trigesimum excesserit posita vinea, id est tertio autumno, vehementioribus statuminibus impedanda est, idq; non fortuito, siue prope truncum defigitur palus, sed pedali spatio recedendum est, ne radicem vulneret, & fossor ab omni parte semina circumfodiat, eo modo, vt Aquilonum excipiat violentiam, vitemque protegat: siue medio interordinio pangatur, vel defodiendus est, vel prius paxillo perforato solo altius adigendus, quo facilius & iugum, & fructum sustineat. Statuminibus iuga sunt alliganda, vel saligneis perticis, vel complu-

tibus quaſi faſciculis arundinum connectuntur, ne pandantur onere fructuum: nam binæ iam materiæ ſingulis ſeminibus ſubmittendæ erunt, niſi gracilitas vitis anguſtiorem putationem deſiderabit, cuius vnus palmes, & paucorum oculorum erit relinquendus. Arundines conuerſis cacuminibus vinciendæ, vt æqualis craſſitudo iugi ſit, & quum iugum in faſcem pluribus arundinibus alterna cacuminum vice ordinatum eſt, ferè quinquennii præbet vſum. Sunt qui non iugum in ſtellam decuſſari, ſed ſimplici ordine contenti ſunt: verùm ſtabilior eſt vinea & oneri ſarmentorum, & fructui ferendo, quæ ex vtraque parte iugo deuincta pari libramento, velut anchoris diſtinetur, quàm quæ ſimplici canterio ſtipatur. Poteſt tamen vinea ſi non lata, nec fructuoſa, & cœlum non procelloſum, vni iugo contenta eſſe, ſed vbi magna vis pluuiarum, vbi præcipitibus cliuis præſidia vitis deſiderat, ibi quaſi quadrato agmine circumfirmanda. Calidis, & ſiccis locis in omnem partem iugum porrigendum, vt prorepentes vndique pampini iungantur, & condenſati cameræ more, ſitientem terram obumbrent. Contrà frigidis, & pruinoſis regionibus ſimplices ordines inſtituendi: nam ſic facilius inſolatur humus, fructus percoquitur, perflatum ſalubriorem habet, foſſores liberius iactant bidentes, melius cuſtoditur, & commodius à vindemiatore legitur. Neq; eſt alia ratio putationis, aut cæteræ culturæ, quàm quę primi biennii. Nam & autumnalis ablaqueatio ſedulo facienda, nec minus vacantibus palis propagines applicandę. Hoc opus nunquam intermittendum, neque enim quæ feruntur, immortalia eſſe poſſunt, attamen eorum æternitati ſic conſulimus, vt demortuis ſeminibus alia ſubſtituamus, quinetiam crebræ foſſiones dandæ, pampinationes ſæpe adhibendæ, neque enim ſatis eſt ſemel tota æſtate viti frondem ſuperuacuam detrahere. Decutienda etiam ſunt omnia, quæ infra trunci caput germinauerint. Item ſi oculi ſinguli ſub iugo binos pampinos emiſerint, quamuis largos fructus oſtendant, detrahendi ſunt eis ſinguli palmites. Poſt quadrageſimum & alterum menſem inſtituenda eſt putatio, vt ſubmiſſis pluribus flagellis vitis in ſtellam diuidatur. Sed putatoris officium eſt pedali ferè ſpatio circa iugum vitem compeſcere, vt è capite quicquid tenerum eſt, per brachia emiſſum prouocetur, & per iugum inflexum præcipitetur, ad eam menſuram, quæ terram contingere non poſſit. Sed modus pro viribus trunci ſeruandus, ne plures palmites ſubmittantur, quàm quibus vitis ſufficere queat. Prædicta ætas læto ſolo, truncoque tres materias, raro quatuor deſiderat, quæ per totidem partes ab alligatore diuidi debent. Iugum à terra leuandum eſt quatuor pedum humillimum, ſeptem celſiſſimum. In nouellis ſeminibus vitandum: ſed per longam annorum ſeriem ad hanc altitudinem vitis perducenda eſt. Si ſolum humidius, cœlum, & venti placidiores, altiùs attollendum iugum, nam fructus à terra ſummotus minus putreſcit, & hoc modo perflatur ventis, qui nebulam & rorem adſiccant, & ad defloreſcendum, & vini bonitatem conferunt. Verùm exilis terra, accliuis & torrens æſtu, vel procellis obnoxia,

obnoxia, humilius iugum poſcit. At ſi cuncta ex voto, iuſta altitudo vineæ pedum quinque. Sed vites melioris ſaporis muſtum præbent, quæ in editiora iuga conſurgunt. Quæ Plinius & Palladius habent, à Columella omnia didicere.

De tempore putationis. CAP. XXVIII.

PVTATIO neceſſaria vitibus eſt, tum recenter enatis, tum perfectis: reciditur nouella, vt vires concipiat, & intra ſe paſcat, ſuffecturas oneri, aliàs feſtinatione pariendi gracilis, ac emucida, ni cohibeatur caſtigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius naſcitur, ac niſi ad pariendum vires ſeruentur, tota fit fœtus. Theophraſtus de putationis tempore hæc habet. Alii ſunt, qui maturè illas recidere iubent, quæ in ſolo ſicco, & calido, quum primò ſua folia dimittere ceſſauere; quæ in frigido, & pluuio poſitæ ſunt, has paulò ante germinationem. Ratio quia in ſolo ſitiente, humorem ſuum ſeruantes, melioreſcunt, & fructum vini ſuauioris progenerant, quæ in frigido ſunt, emiſſo humore, fructus fit incorruptior, & vini ſuauioris efficiens. Medium & temperatum agrum obtinentibus medium tempus ſtatuitur. Sed non deſunt, qui maturè amputari præcipiant, quòd palmites craſſiores efficiantur, & nulli oculi obtundantur, & ſi tempus ſerenum contingat, plagæ ſiccentur. Quæ omnia plurimum proſunt; nam hyberno tempore gemmæ pereũt frigore magna ex parte, & plagæ vi ſicceſcentes rumpuntur. Vere lachryma fluit, & permulti oculi excæcantur. Columella ita determinat: Si mitis, ac temperata permittit in ea regione, quam colimus, cœli clementia, facta vindemia ſecundum idus Octobris auſpicari putationem placet, quum tamen æquinoctiales pluuiæ præceſſerint, & ſarmenta iuſtam maturitatem cœperint: nam ſiccitas ſeriorem putationem facit. Sin autem cœli ſtatus frigidus & pruinoſus hyemis violentiam denunciat, in idus Februarii hanc curam differemus. Sed id in exiguo poſſeſſionis modo. at vbi ruris vaſtitas temporis electionem neget, valentiſſimam vineti partem frigoribus, macerrimam vere, vel autumno. Quin etiam per brumam meridiano axi oppoſitas vites, Aquiloni per ver, & autumnum deputari conueniet. Sed quanto maturius detonſa ſunt, plus materiæ, quanto ſerius, plus fructus afferunt. Heſiodus Lunæ dies addit,

Vnáq; poſt decimam felix incidere vites.

Et alibi:

At dum ſex decies ſol arduus occidit vndis,
Hybernum poſt ſolſtitium, ſacroſq; relinquens
Oceani fluctus ſublimi Arcturus olympo
Exoritur, primumq; cupit ſplendeſcere ſydus,
Tunc vites incide; noui neque nuncia veris
Antiquos iterans quæſtus præcedat hirundo.

Pamphilus inchoat à Februario & Martio, à decimaquinta Februarii, vſq;

ad vigesimam Martii. Alii post vindemiam, attonsione sarmentorum vitem exonerari dicentes, & non vere lachrymantem alimentum perdere. Quæ in autumno putatæ, vere citius germinant, & si ver frigidum & pruinosum, aduruntur. Quapropter frigidioribus locis vites præsecant, non amputant, vere postmodum putant. Putationem mane exoriri conuenit, vbi pruina à sole dissoluta, & sarmentum tepefactum. Palladius quæ habet ex his excepit.

De vineaticæ falcis figura. CAP. XXIX.

VINEATICÆ falcis figura est, vt capulo pars proxima, quæ rectam gerit aciem, culter ob similitudinem nominetur, quæ flectitur, sinus, quæ à flexu procurrit, scalprum, quæ deinde adunca est, rostrum appellatur, cui superposita semiformis Lunæ species, securis dicitur, eiusq; velut apex pronus imminens, mucro vocatur. Harum partium quæq; suis muneribus fungitur: nam quum in aduersum pressa manu desecare quid vinitor debet, cultro vtitur, quum autem retrahere, sinu, quum adleuare, scalpro, quum incauare, rostro, quum ictu cædere, securi, quum in angusto aliquid expurgare, mucrone. Maior pars operis in vinea ductim potius, quàm cęsim facienda est: nam ea plaga, quæ sic efficitur, vno vestigio alleuatur, prius enim putator applicat ferrum, atq; ita, quæ destinauit præcidit: qui cæsim vitem petit, si frustratus est, pluribus ictibus vitem vulnerat: tutior igitur putatio, quæ ductu falcis, non ictu conficitur. Insuper duro, tenuissimo, & acutissimo ferramento opus est exequendum, hebes falx putatorem moratur, plus laboris, & minus operis affert, & plagæ asperæ, & inæquales vitem lacerant: nam non vno, sed sæpius repetito ictu res transfigitur & accidit, quod præcidi debet, perfringitur, sic vitis laniata, & scabra putrescit: quare monendus putator prolixet aciem ferri, ac nouaculæ similem reddat.

Quæ vniuersè & peculiariter ad vitium putationem attinent. CAP. XXX.

NOS vniuersè primò, deinde particulariter putationem aggrediemur. Theophrasti doctrinam afferemus omnium principis, & præceptoris. Vitibus, inquit, perfectis, primum ac summum putatio dabitur: quippe quum bene vitis putatur, germen & fructum melius affert, & diutius perennat. Omnes vites culturæ ingenium, modum & rationem exposcunt. Differentiam verò quam in operibus locorum ratio facit, cùm in omnibus constat, tum in putatione. Quidam igitur determinarunt locis æstuosis, & siccis vites resecari ad breuem palmitem, ita enim fœcundiores redduntur, quia vberius ale re possunt; contra in humidis atq; succosis locis vites, quæ natura humidæ, ad longum, quia summa potius parte fructificant. Quidam in vniuersum de omnibus statuunt, non agri ratione, sed generum qualitatumq;, iubétq; obseruari medullam in abscissis palmitibus: nam si multum medullæ habent, mul-

tos breuesq; palmites relinqui oportet, vt vitis breuitate alere possit, multitudine longè fructificet: sin autem parum medullæ multum palmitis anniculi gerant, pauciores quidem, sed longiores palmites relinquendi, eoq; longiores vbiq; quo minus inest medullæ. Mensura palmitum semper ad rationem medullæ ita capi omnino debet, vt palmiti amplectenti, medulla in latitudine respondeat. Prorsus si medulla partem maiorem cęsurę occupet, fructus vberes, palmites imbecilles creari, propter alimenti tenuitatem existimant, contrà si palmes recisus solidus, & iuuenili corpore constet, parum fructus, à parua medulla: creari vuam à medulla, & palmitem à palmite amplectente medullam: argumentoq; vitem ipsam potissimo esse. Germina enim omnia, quæ nouellę annotinis protulerunt brachiis, fructu carere propter exiguitatem medullæ, & nouellas minus fructificare, quàm veteres, scilicet eadem de causa, quum carnem, & vinaceum medulla progeneret. Sed hoc minus verum apparet, siquidem medulla detracta creetur caro, vinaceum nequeat generari, nisi forte in intima parte medulla detracta sic fiat. Columella autem: Vinitor tria præcipuè in putatione custodiat, primum vt fructui consulat, deinde vt in sequentem annum materias hinc eligat, tum etiam vt stirpi perennitatem acquirat: nam quicquid ex his omittitur, magnum affert domino dispendium. Vitis, quum sit per quatuor diuisa partes, totidē cœli regiones aspicit: ea igitur brachia, quæ septentrioni obiecta sunt, paucissimas plagas accipiant, ne ingruentibus frigoribus cicatrices inurantur. Itaq; vna materia iugo proxima, & vnus infra custos submittendus erit, qui vitem in annum reuocet. At per meridiem plures palmites submittantur, qui æstiuis feruoribus matrem opacent, nec patiantur fructum inarescere. Orientis, atque occidentis haud magna est in putatione differentia, quoniam solem pari horarum numero sub vtroq; axe accipit. Modum materiarum dictabit humi atq; ipsius plantæ lætitia. Hæc in vniuersum: illa per partes custodienda sunt. Igitur ab imo vitis, quasi à fundamentis circa crus dolabra terra dimouenda est, & si soboles radicibus adhęret, diligenter resecanda. Truncus deinde circumspiciēdus, ne aut pāpinarius palmes internatus, aut furunculus relinquatur, nisi si iugo superiecta vitis desiderabit ab inferiore parte reuocari. Si trunci pars, sole aut aquis peraruit, dolabella expurgabis quicquid emortuum est viuo tenus, vt à viridi codice ducat cicatricem, mox plagam terra, quam prius amurca madefeceris linies, nam teredinem, formicamq; prohibet, solem & pluuias arcet. Cortex deinde aridus, fissusq; per summa trunci dependens, corpore tenus delibrandus est, quòd & melius vitis sordibus liberata conualescit, & minus vino fæcis affert. Si muscus comprimit, ferro eradendus est. Hæc de ima vitis parte. Plagæ, quas in duro vitis accipit, obliquæ, & rotundæ fieri debent, nam citius conualescunt, & quandiu cicatricem non obduxerint, commodius aquam fundunt, transuersæ plus humoris excipiunt, & continent. Sarmenta lata, vetera, male nata, contorta, deorsum spectantia recidito, nouella, &

fructuaria recta submittito, brachia tenera, & viridia seruato. Vngues custodum annotinos resecato. In quatuor pedes supra terram vitem elatam totidem brachiis componito, quorum singula spectent decussari iugi partes, tum vel vnum flagellum, si macrior vitis erit, vel duo, si plenior, brachio cuiq; submittito, eaq; iugo superposita præcipitato. Sed meminisse oportet, ne in eadem linea, vnoq; latere brachii esse duas materias, plurésve patiamur: nam id maximè vitem infestat, vbi non omnis pars brachii pari vice laborat, atq; ęqua portione succum proli suæ dispensat, sed ab vno latere exugitur. Vocatur etiam focaneus palmes, qui solet in bifurco medius prorepere. nominis ratio, quòd inter duo brachia enatus, veluti fauces obsidet, atq; vtriusq; alimenta præripit, amputandus igitur, priusquam corroboretur. si tamen roboratus, vt alterum brachium afflixerit, illud tollitur, & focaneus summittitur. Igitur caput vitis pendens infra iugum constituito, vnde se pandant quatuor brachia in quibus quotannis vitis renouetur, amputatis veteribus, & submissis nouis palmitibus, quarũ delectus scitè faciendus. Nam si magna materiarum facultas, putator custodiat, ne aut proximas duro id est ab trunco, & capite vitis relinquat, aut rursus extremas: nam illę exiguum fructum præbent, hæ vitem exhauriunt; se nimio fœtu onerantes, & se extendentes. Quare medio in brachio commodissimè palmæ submittentur, quæ nec spem vindemiæ destituant, nec emacient stirpem. Subsidiarius idemq; custos in pollicem resecari non debet, quum palmæ ex quibus fructus sperantur, idoneo loco sitæ sunt: nam vbi ligaueris eas, & in terram spectantes flexeris, infra vinculum materias exprimes. At si longius, & à vitis capite emicuerit, & in aliena iugorum compluuia brachiis prorepserit, custodem validum, iuxta truncum duorum articulorum, vel trium relinquemus, ex quo proximo anno citata materia formetur in brachium. Sed in summittendo custode hæc maximè sunt obseruanda. Primùm ne resupina cœlum, sed prona plaga terram spectet, sic gelicidiis se ipsa protegit, & sole: deinde ne sagittæ, sed vngulis similis fiat resectio, nam illa celerius emoritur, hæc tardius reformidat. Maximè vitandum est, ne custos iuxta articulum recidatur: nam plurimum officit, quoniam secundum plagam gemma posita, frigore, & æstu laborat, igitur medio internodio palmes attondetur deuexè, ne lachryma obcæcet oculum. Si resecis facultas non erit furunculum remittamus, si neq; is reperiatur, saucianda ferro est vitis, ex ea parte qua pampinum elicere studemus. Palmites quos vindemiæ præparamus, clauiculis & nepotibus liberandi. Quicquid è trunco processit, eraditur, quo celerius obducat cicatricem. Quicquid è tenero processit, parcius detondetur, quum coniunctam gerat ab latere gemmam. Materiæ longitudini difficile est modum imponere, sunt qui in tantum prouocant, vt præcipitata per iugum nequeat terram cõtingere. Sed prius vitis habitus conspiciendus, nam si robustus, ampliores materias sustinet: deinde soli pinguedinem, quæ nisi adest, procerioribus flagellis emaciatam necat. Longitudo pal-

mitum non mensura, verùm gemmarum numero æstimabitur, nam si maiora internodia, eo vsq; materiam producere licet, dum terram contingat: at vbi spissa, multis palmitibus virescit, numerosoq; fœtu exuberat. Consideret præterea vinitor, proximi anni magna necne, fuerit vindemia: nam post largos fructus, parcendum est vitibus, ideò angustè putandum, post exiguos imperandum. Palladius quæ à Columella excepit, Februario mense habet.

De pampinatione. Cap. XXXI.

SECVNDVM & quodammodo putationi proximum pampinationem esse dicit Theophrastus. Enimuero in hac etiam scire necessarium quænam reliquisse, quæve detraxisse conducat, tam ad fructuum rationem, quàm ad vitis naturam. Quum vites germinant, omnia quæ fructu carent detrahi censent, quæ fructum gestant demutilari, quum vua floret, vt nec vitis ad abscissum palmitem incrementum compellat, & quantum alimenti supersit, in eadem parte coactum vuam augeat. Semper ex recisione quærendum, id est, vt & vitis conualescat, & fructus copia consequatur. Iustum igitur pampinationem aggredi, quum fructus incipit prouenire, mox vinea confodienda profectò est, tunc enim fructus nouus, & recens editum germen, sarculum tempestiuè recipiunt, quum maxime augeri contendant. Post hæc iterum pampinare conuenit, antequam florere incipiant: interim enim pendula racemi augescere solet, quia nondum acina constiterant, pòst vbi defloruerint, vua pendula iam constitit, acina consistere, atq; augeri incipiunt. A quo Columella. Vineam quàm benè putare, tam diligenter pampinare vtile est, nam & materiæ, quæ fructum habent, melius conualescunt, & putatio sequentis anni expeditior fit, tum & vitis minus cicatricosa, quoniã id, ex quo viride & tenerum decerpitur, protinus conualescit. Super hæc quoq; melius vuæ maturescunt. Ante dies decem, quàm vinea florere incipit, pãpinatam habeto, quicquid superuacui enatum fuerit tollito, quod in cacumine, aut in bra[illegible] erit, decerpito, duntaxat quæ vuam nõ habebunt. Cacumina virgarum, ne[illegible]i-entur, demutilato. Vuas, quæ meridiem, aut occidentem spectabunt, ne[illegible]urantur, suo sibi pampino tegito. Sotion germina adhuc tenera oporter[illegible]u-ferre dixit: ita enim perspirationem viti exhibebis: pampin[illegible]s fit, eiusdem experientiæ est putare, & pampinare, quaprop[illegible]perti aliquando sarmentum fructum habens auferunt, & non habens sinunt. A recenti vite plus germinum auferendum est, ne grauetur. Quum caliditas solis hebescere incipit, folia auferre oportet, quo omnes racemi à sole calefiant, & percocti maturescant. Paxamus addit: Vites quæ fructum putrefaciunt, & vix aliquando maturum reddunt, ob terræ humiditatem, & foliorum densitatem, triginta diebus ante vindemiam præpurgare oportet, foliis ex obliquo & à latere detractis, quo inspirantes venti vuam refrigerent. Verùm folia in summitate relinquenda sunt, quo aduersus excellentem æstus vigorem protegentia.

ſoli in ſummo vitibus incumbenti vmbram obiiciant. Si multus imber in autumno fiat, vt intumeſcentes acini valde augeſcant, etiam folia circa verticem tollenda ſunt, ne vinum aceſcat. Plinius, Pampinatio verna in confeſſo eſt, ab idibus Maiis intra dies x, vtiq; antequam florere incipiat, & eam infra iugum debere fieri. De ſequente variant ſententiæ: Quum defloruerit, aliqui pampinandum putant, alii ſub ipſa maturitate. Sed de his præcepta Catonis decernent. Sed Cato hæc habet. Vbi vinea frondere cœperit, pampinato. Vbi vua varia fieri cœperit, vites ſubligato, pampinatoq;.

De propagatione. CAP. XXXII.

PROPAGATIONVM tria genera, inquit Columella. Vnum, quo virga edita à matre ſulco committitur; alterũ, quo ipſa mater proſternitur, atq; in plures palos per ſuas virgas diuiditur: tertium, quo vitis ſcinditur in duas, vel tres partes, ſi diuerſis ordinibus diducenda eſt. Hoc genus tardiſſimè conualeſcit, quia vitis diuiſa medullam amittit. Si virgam à matre in terram deprimere voles, ſcrobem quoquouerſum quatuor pedum facito ita, vt propago non lædatur alterius radicibus. Deinde quatuor gemmas, quæ in imum ſcrobem perueniant, relinquito, vt ex iis radices citentur, reliquam partem, quæ continens matri eſt, abradito, ne ſuperuacua ſarmenta procreet; diuerſæ autem, quæ ſupra terram extare debent, ne paſſus fueris plus, quàm duas aut tres gemmas habere: reliquas quæ in terram abſconduntur, exceptis quatuor imis, fac abradas, ne in ſummo radices creet. Hoc modo tertio anno à matre ſeparabitur. Sin autem ipſam vitem ſternere voles, iuxta radicem ita, ne ipſam lædas, curioſè fodito, & vitem ſupplantato, ne radicem abrumpas. Quum eam ſtraueris, & videris quouſq; poſſis pertingere, ſulcum vnum facies, in quem vitem dimittas, deinde ex ſulco, quaſi ramos foſſarum facies, per quos vti quæq; virga poſtulauerit propagetur, atq; ita terra adoperies. Sin autem vitis exiguam materiem habebit, & in diuerſos ordines diducenda erit, neq; aliter potuerit palos, ad quos perducitur, pertingere, quàm vt diffluat, curabis vt quàm acutiſſima falce ab ea parte, qua bifurca eſt, findas, & eodem ferro acuto plagam emendes, ſicubi inæqualiter findi videbitur, ſic diducta poterit in plures ordines diuidi. Non inutilis eſt etiam illa propagatio, quam ipſe reperit, ſi quando in ordinem vitis deeſt, neq; eſt tam procera virga, quæ quum in imum ſcrobem demiſſa fuerit, retorqueri, & erigi ſupra terram poſſit. Breuitatem ne reformidaueris, ſed qualemcunq; virgam, cuius cacumen in imum ſcrobem peruenit, deprimito, & obruito, deinde gemmas, quæ ſecundum ipſam matrem ſunt, ſubmittito, vt materias à ſuperiore parte citent. Tum demum poſt triennium à matre amputato, & ad ſuum palum eam partem, quam à matre præcideris, reducito, & caput vitis facito. Propaginis ſcrobem ne minus triennio paulatim completo, ſummas radices præcidito, crebro fodito. Præſidiarii malleoli hoc modo propagantur. Ex

ordinaria

ordinaria vite in alterum palum mergus est attrahendus. Mergi genus est, vbi supra terram iuxta suum adminiculum vitis curuatur, atque ex alto scrobe summersa perducitur ad vacantem palum. Tum ex arcu vehementem citat materiam, quæ protinus applicata suo pedamento ad iugum euocatur. Sequente deinde anno insecatur superior pars curuaturæ vsq; ad medullam, ne totas vires matris propagatum flagellum ad se trahat, & vt paulatim condiscat suis radicibus ali. Bima deinde præciditur, proximè palmam, quæ ex arcu submissa est, & id quod à matre abscissum recens erit, confestim altè circumfoditur, & scrobiculo facto, ad imum solum præciditur, adobruiturque, vt & radices deorsum agat, nec ex propinquo diligenter in summa terra resectum progerminet. Tempus autem idoneum hunc mergum amputandi ab idibus Octobr. in Idus Nouembr. vt hybernis mensibus suas radices confirmet: nam si vere id fecerimus, quo gemmare palmites incipiunt, matris alimento subito destituturus languescit. Anatolius aporygem palmitem sic propagat. Scrobem pedali altitudine effodit, ipsumque sarmentum inclinatum non decidens, sed deflectens in scrobem imponit, & aggesta effossa terra conspicuam sarmenti partem supra terram eminere sinit, ita vt altera ipsius pars viti coniuncta, velut ab vbere alimentum trahat, altera verò in terra nutriatur, & sic radices agat à duabus matribus coaltum. Quæ hoc modo plantata erunt, fructum facile ferunt, & vberrima proueniunt, vtpote maternis, & propriis radicibus connutrita, triennio transplantantur. Palladius quæ à Columella habet, in Februario recitat. Cato vites in quasilis propagat, quam rationem quia sæpius hoc libro recensuimus, hic conticendam duximus.

De puluere vitibus excitando.

CAP. XXXIII.

QVVM nigrescere vua incipit primis temporibus Theophrastus damnare videtur pulueris excitationem, quousq; ad maturitatem perueniat. Motus enim percoquendi, motu altero auocatur, vetaturq;, qua de causa nec herbam euellendam per id temporis cēsent: At verò inutilem, noxiámve putari, nulla ratio est. Vsus enim, & quod in aliis fieri solet, vtilem esse planè confirmant, cucumeres namq; puluere occultati nutriūtur & meliores fiunt, sed mirum videtur, quū puluis aridus sit, quomodo nutrire possit. Ratio est, quia citata humo vaporati cuiusdam aëris alimentū reddatur, vt de solo vaporoso retulit: & quia fructus obtectus puluere, defendatur à solis feruore, & quia leuiter molliterq; siccescens, amplius à vite attrahere pabulū possit, quippe hęc omnia cū ad copiā alimenti, tum ad facultatē coquendi nimirū adiuuant. Columella autē: post pāpinationem pubescentē, & quasi adolescentē fructū conuenit religare, foliisq; omnibus nudare, tū & crebris fossionibus implere: nam fit vberior puluerationibus. Nec inficiatur maiores tribus fossuris contentos fuisse, quū Celsus, & Atticus tres esse in vite motus dixerint, seu potius in omni

ſurculo naturales, vnum, quo germinet, alterum, quo floreat, tertium, quo matureſcat, hos ergo motus cenſent foſſionibus concitari. Nõ enim natura quod vult ſatis efficit, niſi eam labore, & ſtudio iuueris. Alibi verò: Simulatq; vua variari cœperit, fodito tertiam foſſuram, & quum iam matureſcet, ante meridiem prius, quàm calere incipiet, & quum deſierit poſt meridiem, fodito, puluereq́; excitato, ea res & à ſole, & à nebula maximè vuã defendit. Finis autem fodiendi nullus eſt: nam quanto ſæpius foderis, tanto vberiorem fructum reperies. Plinius: Sunt qui puluere quoq; vuas ali iudicẽt, pubeſcentesq́ue puluerent, & vitium arborumq́; radicibus aſpergant, quod certum eſt Narbonenſi prouinciȩ, & vindemias certius ſic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm ſol confert. Caſſianus Iulio menſe vites fodit: nam puluis maximè vuam maturam reddit & magnam, quapropter vitis iuxta viam ſita vberiorem & pleniorem fert fructum, propter excitatum à prætereuntibus puluerem, & ſolȩ vitium illȩ foſſione non indigent. Virgilius,

Sollicitanda tamen tellus, puluisq́; mouendus.

De per ſe ſtantis vineæ cultura, & brachiatæ & capitatæ.

CAP. XXXIIII.

NVNC ad alias vinearum ſpecies tranſeamus. Vitis, quæ ſine adminiculo ſuis viribus conſiſtit, ſolutiore terræ ſcrobe, denſiore ſulco ponenda eſt. ſcrobes & ſulci plurimum proſunt, ſi in temperatis locis ante annum fiant. At ſi ieiuno, & exili agro ſemina deponentur, ſub ipſum tempus ſationis ſcrobs aut ſulcus faciendus. Scrobs in longitudinem, altitudinemq́ue defoſſus tripedaneus abundè eſt, latitudine tamen bipedanea, vel ſi quatuor pedum ſpatia inter ordines relicturi ſumus, cõmodius habemus eandem quoquouerſus dare menſuram ſcrobibus, non amplius tamen, quàm in tres pedes altitudinis depreſſis. Cæterum quatuor angulis ſemina applicabuntur, ſubiecta minuta terra, & ita ſcrobes adobruentur. Si aratro vineas culturi ſumus laxiora interordinia relinquenda, ſi bidentibus, anguſtiora, ſed neq; ſpatioſiora, quàm decem pedum, neq; contractiora, quàm quatuor. Multi ordines ita diſponunt, vt per rectam lineam binos pedes, aut plurimum ternos inter ſemina relinquant. Tranſuerſa rurſus laxiora ſpatia faciant, per quæ vel foſſor, vel arator incedat. Depoſitam ergo ſtirpem formare ſic conuenit, vt vitis ſine pedamine conſiſtat. Adminiculum teneræ viti contribuemus, quod vel infantiam eius tueatur, producatq́ue vſque in ſeſquipedem. Quum deinde robur accepit, ſine adiumento conſiſtere valens, aut capitis, aut brachiorum incrementis adoleſcit (nam duæ ſpecies huius culturæ ſunt) alii capitatas vineas, alii brachiatas magis probant. Brachiata ita componitur, à ſumma parte, qua deciſa nouella vitis eſt, quicquid iuxta cicatricem citauerit, conſeruatur, & in quatuor brachia pedalis menſuræ diuiditur, ita vt in omnem partem cœli ſingula aſpiciant. Sed hæc brachia non ſtatim primo anno tam procera ſubmittuntur, ne oneretur exilitas vitis, ſed compluribus puta-

tionibus

tionibus in prædictam mensuram educuntur, deinde ex brachiis, quasi quædam cornua prominentia relinqui oportet, atque ita totam vitem omni parte in orbem diffundi. Putationis autem ratio eadem, quæ in iugatis vitibus, vno tantum differt, quod pro materiis longioribus pollices quaternûm, aut quinûm gemmarum relinquuntur, pro custodibus autem bigemmes reseces fiũt. In vinea, quam capitatam diximus, iuxta ipsam matrem vsque ad corpus sarmentum detrahitur, vna, aut altera gemma relicta, quæ trunco adhæreat, sed hoc in lætis locis fieri potest, vbi vis terræ fructum & materias præbet. Eiusmodi vinea aratris excolitur, detrahunt enim vitibus brachia, quod ipsa capita sine vlla extantia, neque aratro, neque bubus obnoxia sunt: nam in brachiatis, crure & cornibus boum ramuli vitium plerunque defringuntur. Sed hæc cultura brachiatis, & capitatis vitibus, antequam gemmẽt, adhibetur, quum deinde germinauerint, fossor insequitur, ac bidentibus eas partes subigit, quas bubulcus non potuit pertingere. Mox vbi materias vitis exigit, sequitur pampinator, superuacuos abscindit & fructuarios submittit, qui quum induruerunt, velut in coronam religãtur. Hoc duabus fit causis, vna ne libero excursu prorepant, & alimenta pampini absumant, altera vt religata vitis aditum bubulco & fossori præbeat. Pãpinandi modus, vt opacis locis æstate vitis nudetur, locis calidis vuæ contegantur, si desint frondes, adnectis muniantur. In Bætica vites tegetibus sub ortu Caniculæ obumbrantur. Libro de arboribus multa addit. Si vitem in se consistere voles, in orbem quam rectissimè formetur: nam sic composita speciosa erit, & minus laborat, quum vndique æquilibrio stabilita in se requiescat. Sat erit quum primò brachia submittentur, singulas gemmas singulis sarmentis relinqui, ne onere grauetur, pòst vineam bidentibus fodito, vel si latè disposita sit, aratro. Ab Idibus Octobr. ablaqueare incipito, ante brumam ablaqueatam habeto. Post brumam vitem ne colito, nisi eas radices prosequi velis, quæ in ablaqueatione apparebunt, sed ita reseces, vt instar vnius digiti à matre relinquas. Peracta ablaqueatione ante brumam tertio quoq; anno macerati stercoris, ne minus binis sextariis, ad radices vitium posuisse conueniet. Post brumam ante æquinoctium vernum octauo Cal. Apriles ablaqueationem adæquato. Post idus Aprilis terram ad vitem aggerato, æstate sæpissimè occato. Iugerum vineæ quinque operis ablaqueatur, quinque foditur, tribus occatur, quatuor putatur, sex alligatur. Anatolius iubet post ablaqueationem stercorare, bubulo aut ouillo, aut suillo stercore, aut aliorum pecorũ. Columbinum calidissimum existens ad celerẽ germinationem idoneum, sed vino incommodum. Singulis vitibus quatuor heminas cuiuscunq; ex prædictis, paulò lõgius à trunco, nec nudis radicibus iniiciendum, nam eas adurerent. Si stercus deerit, paleæ fabarum aliorumque leguminum pro eo succedent, nam contra glaciem, & reptilia prosunt. Vinacea etiam valent, & vetus vrina. Si glacies concrescat, etiam circa trũcos stercus conuenit. In terra arenosa stercore ouillo aut caprino vtemur, in argillosa bubulo.

De prostratæ vineæ cultura, & characatæ. Cap. XXXV.

SVPEREST prostratæ vineæ cultura, quæ, vt Columella inquit, nisi violentissimo cœli statu suscipi non debet: nam & difficilem laborem colonis exhibet, nec vnquam generosi saporis vinum præbet. Bipedaneis ergo scrobibus malleolus deponitur, qui quum germinauerit, ad vnam materiam reuocatur, eaque primo anno compescitur in duas gemmas, sequẽte deinde quum palmites profudit, vnus summittitur, cæteri decutiuntur: at ille, qui summissus est, quum fructum edidit, in eam longitudinem deputatur, vt iacens non excedat interordinii spatium: nec magna est putationis differentia cubantis, & stantis rectæ vineæ, nisi quod iacenti viti breuiores materiæ summitti debent, reseces quoque angustius in modum furunculorum relinqui, sed post putationem, quam vtique autumno in eiusmodi vinea fieri oportet, vt vitis tota deflectatur in alterum interordinium, atque ita pars ea, quæ fuerat occupata, vel foditur, vel aratur, & quum exculta est, eandem vitem recipit, vt altera quoque pars excoli possit. De pampinatione talis vineæ parum inter auctores conuenit, alii negant esse nutandi vitem, quo melius contra iniuriam ventorum ferarumque fructum abscondat. Aliis placet parcius pampinari, vt & vitis non in totum superuacuis frondibus oneretur, & tamen fructum vestire, aut protegere possit. In characatis vineis prolixos palmites, quasi propagines summo solo adobruunt, deinde rursus ad arundinem erigunt, & in fructum summittunt, idque simplici ex causa, quod existiment plus alimenti terram præbere fructuariis flagellis: & post vindemiam, velut inutilia decidunt, & à stirpe summouent: sed ipse præcipit easdem virgas à matre præcisas, sicubi demortuis vitibus ordines vacent, aut si quis nouellam vineam instituit, pro viuiradice ponere, quoniam ea pars, quę fuerat obruta, radices habet, quę deposita confestim comprehendet. Palladius habet, quæ à Columella excepit.

De ratione pedaminum, & viminum. Cap. XXXVI.

IAM vineę pedaminum, iugorum, & viminum tradenda ratio est, hęc enim quasi quædam dotes vineis ante præparantur, quibus si deficitur agricola, causam faciendi vineta non habet, quum omnia, quæ sunt necessaria, quærenda sint extra fundum. earum enim comparatio molestissima, translatio hyberno tempore iniquissima, quare castaneta, saliceta, arundineta, & vimina consultò conserenda sunt. Viminalium singula iugera, quinis & vigenis iugeribus ligandæ vineæ sufficere possunt, arundineti singula iugera vigenis iugandis, castaneti iugerum totidem pedandis, quot arundineti iugandis, quorum sationum rationes iam suis locis redditæ sunt, & superfluum puto huc afferre. Per arida loca, quæ id genus virgultorum non recipiunt, genistam postulant, eius quum sit satis firmum, tum & lentissimum est vinculum. Seritur autem semine, quod quum est natũ, vel defertur bima viuiradix, vel relicta quum id

tempus excessit, omnibus annis more segetum iuxta terram demeti potest. Cætera vincula quali sunt ex rubo, maiorem operam, sed in egeno tamen necessariam exigunt. Castanea roboribus proxima est, & ideo stabiliendis vineis habilis. Potest & quercus simili ratione seri, verùm biennio tardius, quàm castanea deciditur. Castanea pedamentis omnibus præfertur à Plinio, facilitate tractatus, perdurandi peruicacia & regerminatione cædua, vel salice lætior. Esculus cæsura triennio serior, nimis morosa nasci, hoc pedamentum minime putrescit, læsumque maximè fruticat. Præter hæc sunt cædua fraxinus, laurus, persica, corylus, malus, sed tardiùs nascuntur. Sambucus firmissima ad palum. Didymus paxillorum supernas partes ferventi pice illinit, non eas, quas in terram depangimus. Stent perticæ rectæ, neque inflectantur, vt nec vites similes sibiipsis faciant.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI VILLAE

LIBER OCTAVVS SIVE ARBVSTVM.

PROOEMIVM.

AM ad eam vineæ speciem deuentum est, quæ viuo innititur pedamento, eamque arbustum veteres vocarũt. Res proxima, cognataque, ob id post vineam de arbusto dicemus. Ita vites arboribus maritantur, vt fœminæ viris, & arbores vitibus orbatæ, viduæ dicuntur. Horatius,

Ergo aut adulta vitibus propagine,
Altas maritat populos.

Et alibi:

Et vitem viduas ducit ad arbores
Populos.

Maritantur enim vites arboribus, non tam vt fructus edant, quàm vt eos edant meliores: niſi enim arboribus ſublimarentur, humi repentes, longè deteriores vuas, & fatuas ederent, nullum ſaporem habentes, ſeroque ad maturitatem peruenirent. At arboribus maritæ, ab aëre perflantur, fouenturque à ſole, quare nobilia vina non niſi arbuſtis gigni longo tempore decretum eſt. Sunt enim arbores eo ingenio, vt niſi propè ſatas quaſdam habeant, & occulta quadam fortaſſe vi ſe mutuò adiuuantes ſterileſcant, vt vitibus contingere videmus, quæ arboribus indigent ad nobiliores fructus edendos. Vites natura ſublimitatis auidæ, nullo fine creſcunt, vt per arborum ramos ſcandentes cacumina æquent, in tantum ſublimes, vt vindemiator autoratus rogum ac tumulum excipiat. Miratum altitudinem earum Ariciæ ferunt legatum Regis Pyrrhi Cyneam, facetè luſiſſe in auſteriorem guſtum vini, meritò matrem eius pendere in tam alta cruce. Cato arbuſto octauum locum tribuit, congruitque cum octauo noſtræ villæ libro. Fundum ſuburbanum arbuſtum maximè conuenit habere, vt ligna, & virgæ ſalicti venire poſſint, & lucrum domino fiat, qui vtatur. Tradit Plinius arbuſti rationem mirum in modum damnatam Saſernæ patri, filioque, celebratam Scrofæ, vetuſtiſſimis poſt Catonem, peritiſſimisque, ac ne à Scrofa quidem, niſi vni Italiæ conceſſam, quum tam longo indicetur æuo, nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni, & in his quoque laudatiora ſummis, ſicut vberiora imis: adeò excelſitate proficitur. Nihil ibi malleolis, atq; paſtinatione opus eſt, nulla fodiẽdi impendia, vtpote quum arbuſti ratio hac peculiari dote præſtet, quod in eodem ſolo ſeri fruges, & vitibus prodeſt. Superq; quod vindicans ſe altitudo, non, vt in vinea, ad arcendas animalium iniurias, pariete, vel ſepe, vel foſſarum vtriq; impendio muniri ſe cogat. Florentinus Gręcus de arbuſto loquens, Arboreæ vites omnibus commodiores ſunt: nam & melius, diuturnius, & dulcius vinum efficiunt: & ex interuallis poſitæ, terram in ipſis quarto quoque anno ſeminari permittunt.

Quid ſit arbuſtum & arbores arbuſtiuæ. CAP. I.

LOCA vitiferis arboribus conſita veteres arbuſta vocarunt. Alii intelligũt per arbuſtum arbores in aciem diſpoſitas ad vites ſuſtentandas. Sed Calliodorus Iureconſultus in titulo de Termino moto fruticoſas arbores intelligit, ex arbore vna arbuſtum facere. Quod arboribus maritari vites deſiderent, oſtẽdit earum phyſiognomonia. Videmus enim tam eſſe ſublimitatis auidas, vt in magnam altitudinem exeant, vt ſæpe ex ſe domorum tecta ſcandant: nullum finem aſcendendi habent. Dediſſe quoque videmus eis Naturam capreolos, quos clauiculas & pampinos vocamus, Græci helicas, Varro codiculos, virentes intortos vt cincinni, à capiendo dictos, quoniam ad locum capiendum ſurſum verſus ſerpant, ex his altiſſimis arborib. maritandæ, & ſic nobiliſſimum vinum ferunt. Quod ſi eis non dederis quibus fulciantur adminicula, improbo reptatu per arua vagãtur, ſuccumq; terræ paſſim bibentes, ignobile vinum ferunt.

ferunt. Sed arbustiuas arbores, quæ sint, indicat Columella: Opulus maximè vitem videtur alere: sed quia raram, neq; idoneam frondem pecori præbet, à plerisq; repudiata est, immò Gallico arbusto peridonea, quod vocatur rumpotinum, id enim desiderat arborem humilem, nec frondosam. Vlmus, quòd & vitem commodissimè patiatur, & iucundissimum pabulum bubus afferat, variisq; soli generib. proueniat, à plerisq; seritur. At fraxinus, quia capris, & ouibus gratissima est, nec inutilis bobus, locis asperis, nec montosis, quibus minus lætatur vlmus, rectè seritur. Quin etiã cornus & carpinus, & ornus, nonnunquã salix à plerisq; in hoc ipsum disponitur, sed salix nisi aquosis locis, vbi aliæ arbores difficiliùs comprehendunt, ponenda non est, quia vini saporem infestat. Plinius has recẽset: Prima omnium vlmus, excepta, propter nimiam frondem, attinia, deinde populus nigra eadem de causa minus densa folio: nõ spernunt pleriq; fraxinũ, ficumq;, & etiam oleam, si non sit vmbrosa ramis. Transpadana Italia præter supradicta, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu arbustat agros, Venetia salice propter vliginem soli. Florentinus has decernit: Non omnes arbores vitibus arboreis supponere, & adiungere oportet, sed quæcunq; vnam radicem habent, velut est alba populus, aut quæ radices habent contractas, & comam non valde profundam, vt ne penitus vitem obumbrent. Sunt autem eiusmodi vlmi, populi nigræ, fraxini, aceres. Cognouitq; in Bithynia vitem arboream ceraso delectari, & maximè escariam, & amineam, quę & multi fructus, & multi vini causa existit. At terram hãc etiam quarto quoq; anno seminare licet & non solùm vitem non offendi, sed etiam præstantius vinum inde fore promittunt.

Differentia inter vlmum, & populum. CAP. II.

VETERVM & neotericorum calculis sancitum est inter arbustiuas arbores primas partes vlmum & populum sibi vendicare, sunt qui vlmum præferant, Columella nigram populum ab arbusto abdicat, nobis autem videtur reiicienda vlmus, recipienda verò populus. Plinio vlmi vmbra videtur leuissima, etiam nutriens quæcunque opacat, sed Attico hæc quoque videtur è grauissimis, nec dubitat Plinius, si emittantur in ramos: constrictæ verò vlmi noxiam esse non arbitratur. Sed profectò qua id dixerit ratione, facilè nescire confitemur, quum omnibus agricolis in confesso sit, & quotidiana nobis experientia manifestum, vlmorum vmbram non nutricem, sed nouercam esse; & vuas ab vlmorum frondibus opacatas, nunquam maturitatem recipere, etiam post vindemiam. Folia ramulosa fert, densa, breui, firmoq; pediculo appensa, copiosa, nullis ventis mobilia, auctu morosa, radicibus prælongis, crassis, vltro citroque vagantibus, validis vt macerias & muros terebrent, densam sobolem pullulantibus, vt locum, in quo crescat, radicibus compleat, & irretiat, vt aratrum remoretur, vt multo alimento quo indigeat, omnes in sua vicinia macrescere, & arescere cogat. Obuiam quamque arborem radicibus

circundat,& ſtrangulat. Sæpiſſimè videre contigit vitem nulla de cauſa exareſcentem, tunc ablaqueatam ab vlmi radicibus complexam, obſtrictam, ſtrangulatamque conſpeximus, & ſecuri radicibus præciſis aliquando conualuit. Infelices illi, ſæuique dici poſſunt complexus viri, quibus obſtricta vxor præſecatur. Nimia zelotypia vxor demacratur, non alitur. Prædenſa, calloſaque etiam ſua fronde ventos arcet, qui & alere, & maturare ſolent fructus. Contra verò ad vitem alendam, idonea & egregia omnia populus habet. Fronde leui, parua, longo pediculo, eodemque ventis omnibus ſemper ludenti, mobiliſſima, vt non ſolùm nullam vmbram facere dici poſſit, ſed crebro iactatu ſolem temperet. Vnde ſoli, & ventis omnibus ſemper proſtrata, ſuaque per brachia repens, ad cœlum pergit. Radice breui, gracili, nuda, nec repullulãte, paucoque indiget nutrimento, vt vxori non ſurripiat. Alias rationes omittimus, ne prolixius euagemur, quàm par ſit. Igitur omnibus conſulendum iudicauimus, nunquam niſi vbi neceſſitas cogit, in montuoſis arbuſtum ex vlmis conſeri debere.

De agro arbuſtis idoneo eligendo. CAP. III.

ETSI ager vineis aptus idem & arbuſtis idoneus cenſeatur, tamen eſt aliquid arboribus indulgendum, quibus arbuſtum conſtituatur. Virgilius,

Quæ tenuem exhalat nebulam fumoſq; volucres,
Et bibit humorem, & quum vult ex ſe ipſa remittit:
Quæq; ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie, & ſalſa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos.

Columella præcipit locis pinguibus conſerendam vlmum, vel etiam mediocribus, ſed aſperis, & ſiticuloſis neque opulus, neque vlmus tam idoneæ, quàm orni, & fraxini: Florentinus verò Græcus, Arboreas vites in campeſtri, & concauo, & plano loco plantandas oſtendit. Meminiſſe enim ſemper, & peculiariter obſeruare oportere, quod humilibus vitibus illa terra aptior eſt, quæ in obliquis, leniter accliuibus, altioribus, & ſiccioribus locis exiſtit: hæc enim æſtatem leniorem habebit, probeque perflabitur. In campeſtri verò planaque, & humida terra, arboreas vites plantare oportet: & calidioribus locis, vbi venti non valdè vehementes ſunt, & ipſas in arboribus eleuatas, placidè perflantes nutriunt. In frigidis locis, & ventoſis arboreæ vites læduntur.

Conſerendarum arborum ratio in arbuſto. CAP. IV.

QVOMODO autem arbores in quincuncem ordinatæ in arbuſto diſponerentur, iam quarto libro demonſtrauimus: & quamplurimis in locis in Neapolitanis agris noſtra manu conſitæ elegantiſſimè viſuntur. Interualla verò arboribus concedenda ex ſoli qualitate, & cultura perdiſcuntur. Sed à

maioru-

maioribus ediſcamus. Varro de formæ cultura hæc dicit, quæ ſpecie fiant venuſtiora, ſequi, vt maiore quoque fructu ſint: vt qui habent arbuſta, ſi ſata ſunt in quincuncem, propter ordines, atque interualla modica. Columella de interuallis loquitur: ſi frumentis conſulendum, vberi ſolo intra quadraginta pedes, exili verò, vbi nihil ſeritur, intra viginti arbores diſponantur. Et alibi: Arbuſtum inter quadragenos pedes diſpoſitum eſſe conuenit: ſic enim & ipſæ arbores, & appoſitæ vites melius conualeſcunt, fructumque meliorem dabunt. Segetes enim, quæ in eo erunt, minus vmbra laborabunt. Ab eo Plinius: Interuallum iuſtum arborum, ſi aretur ſolum, quadrageni pedes in terga, frondemque, in latera viceni: ſi non aretur hoc, in omnes partes. Nec omittenda aliqua, quæ Florentinus Græcus habet. Ordines habeant interualla cubitorum quindecim: ita enim & melius vinum erit, & copioſius. Cæterum in his ſpatiis arbores fructiferæ paucarum radicum plantari præcipit: velut eſt malus punica, malus quæcunque, & cotonea: oleam etiam in his interuallis plantare licet, & ſi à quibuſdam improbetur. Quidam ficum interſerunt: ſed hoc falſum experiētia conuincitur, quapropter præſtat foris circumplantare. Plinio autem videtur ficorum leuis vmbra, quamuis ſparſa, ideoque & inter vites ſeri non vetat. Sed hoc falſum eſt, nam prælongis, craſſiſſimisque radicibus infeſtat, & denſiori latiorum foliorum vmbra. Quincuncialis ordo ſic inſtituitur. Linea per totidem pedes, quot deſtinaueris interordiniorum ſpaciis purpura, vel quolibet alio colore inſignitur, eaque ſic denotata, per repaſtinatum intenditur, & iuxta purpuram calamus defigitur, atque ita paribus ſpatiis ordines diriguntur. Signatis igitur locis, in quibus arbores plantandæ, qui arbuſtum conſtituere velit, ante annum quàm deponat arbores, ſcrobes faciat quatuor pedum quoquo verſus, deinde circa Calen. Martias in eandem ſcrobem vlmum, opulum, vel fraxinum deponat, vt ſi vlmus defecerit, opulus, vel fraxinus locum obtineat. Si autem vtraque vixerit, altera eximatur, & alio loco deponatur, ſed vlmus autumni tēpore melius, quàm vere diſponitur. E ſeminario igitur, vbi translationi idonea eſt, ex eo tempore autumni vſq; in vernum tempus, antequam radix vlmi delibretur, quo terra imbribus permaduerit, rectè ſeritur. Plinius: In arbuſtū quinquennes vlmi transferuntur, aut (vt quibuſdam placet) quæ vicenum pedum eſſe cœperunt, ſulco, qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius, circa poſitas pedes terni vndique è ſolido adaggerantur. Arulas id vocant in Campania. Populos, & fraxinos, quia feſtinantius germinant, diſponi quoque maturiùs conuenit, hoc eſt ab Idibus Febr. plantis & ipſas naſcentes. Præfodere ſcrobes ante (ſi fieri poſſet) tanto, donec pingui ceſpite obducantur. Mago ante annum iubet, vt ſolem pluuiasque combibant, aut ſi id conditio largita non ſit, ignes in medio fieri ante menſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri.

De arbustiua arboris formatione. CAP. V.

ARBVSTIVÆ arboris formationem augustissimè Columella recenset, à quo omnes exceperunt, nec quicquam addendum, vel demendum iudicamus. Quamcumque arborem feueris, eam biennio proximo putare non oportet. Postea verò si vlmus exiguum incrementum recipit, verno tempore antequam librum demittat, decacuminanda est iuxta ramulum, qui videbitur esse nitidissimus, ita tamen vti supra eum trunco stirpem dodrantalem relinquas, ad quam ductus & applicatus ramus deligetur, & correptus cacumen arbori præbeat. Deinde stirpem post annum præcidi, & alleuari oportet. Quod si nullum ramum arbori idoneum habuerit, sat erit nouem pedes à terra relinqui, & superiorem partem detruncari, vt nouæ virgæ quas emiserit, ab iniuria pecoris sint tutæ. Sed si fieri poterit, vno ictu arborem præcidi, si minus, serra desecari, & plagam falce alleuari oportebit, eamq; plagam luto paleato contegi, ne sole, aut pluuiis infestetur. Post annum, aut biennium, quum enati ramuli rectè conualuerint, superuacuos deputari, & idoneos in ordinem demitti conueniet. Quum iam adolescere incipient, falce formandi, & tabulata instituenda sunt (sic vocant ramos & truncos prominentes) eosque vel propiùs ferro compescunt, vel longiùs promittunt, vt vites laxius diffundantur. Hoc in solo pingui, illud melius in gracili. Tabulata inter se minus ternis pedibus absint, atque informentur, ne superior ramus in eadem linea sit, qua inferior: nam demissum ex eo palmitem germinantem inferior atteret, & fructum decutiet. Igitur nouellam vlmum sic formare conueniet: Loco pingui octo pedes à terra sine ramo relinquendi, vel in aruo gracili septem pedes, supra quod spatium deinde per circuitum in tres partes arbor diuidenda est, ac tribus lateribus singuli ramuli submittendi, primo tabulato assignentur, mox de ternis pedibus superpositis, alii rami submittendi sunt, ita ne iisdem lineis, quibus in superiore, positi sint. In eademque ratione vsque in cacumen ordinanda erit arbor, atque in frondatione cauendum, ne aut prolixiores pollices fiant, qui ex amputatis virgis relinquũtur, aut rursus ita alleuentur, ne ipse truncus lædatur, aut delibretur: nam parum gaudet vlmus, quæ in corpus nudatur: vitandumque ne de duabus plagis vna fiat, quum talem cicatricem non facilè cortex comprehendat. Arboris autem perpetua cultura est, non solùm ante diligenter eadem disponere, sed etiam truncum circumfodere, & quicquid frondis enatum fuerit alternis annis aut ferro amputare, aut astringere, ne æmula vmbra viti noceat. Quum deinde arbor vetustatem fuerit adepta, propter ramum vulnerabitur, ita vt excauetur vsque in medullam, qua sit exitus humori, quem ex superiore parte cõceperit. Plinius ab eo. Et vlmus detruncata à media in ramorum scamna digeritur, nulla ferè XX pedũ altiore arbore. Tabulata earũ ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus, siccisq; agris: à XII in cãpestribus, & humidis. Meridianũ solem spectare palmites debent.

bent. Rami à proiectu digitorum modo subrigi, tonsili in his tenuium quoq; virgultorum barba, ne obumbrent. Florentinus in bona terra vt arbustiuæ arbores excrescant permittit, verùm in tenui à pedibus octonis abscindit, ne omnis vis terræ in arbores absumatur.

Quomodo vites arboribus maritandæ. CAP. VI.

IAM formatæ arbori vitem adiungemus, quam, vt Columella inquit, antequam ex toto arbor præualescat, conserere conuenit. At si teneram vlmum maritaueris, nouam sufferet: si vetustam vitem applicueris, coniugem necabit, ita sibi pares esse ætate, & viribus arbores, vitesq; conuenit. Sed arboris maritandæ causa, scrobs viuiradici fieri debet, latus pedes duos, altus leni terra, totidem pedum, graui, dupondio, & dodrante, longus pedes sex, aut minimum quinq;. Absit autem hæc ab arbore ne minus sesquipedali spatio: nam si radicibus vlmi iunxeris, malè vitis comprehendet, & quum tenuerit, incremento arboris opprimetur. Hunc scrobem si res permittit, autumno facito, vt pluuiis & gelicidiis maceretur. Circa vernum deinde æquinoctium binæ vites, quo celerius vlmum vestiant, pedem inter se distantes scrobibus deponendæ, cauendumq; ne aut septentrionalibus ventis, aut rorulentæ, sed siccæ serantur. Quum de seminario eximuntur, rubrica notetur vna pars, quæ nos admoneat, ne aliter vites constituamus, vel arbores, quàm quemadmodum in seminario steterint. Plurimum enim refert, vt eam partem cœli spectent, cui ab tenero consueuerunt. Melius autem locis apricis, vbi cœli status neq; prægelidus, neq; nimium pluuius est, autumni tempore & arbores, & vites post æquinoctium deponuntur. Sed eæ ita conserendæ sunt, vt summam terram, quæ aratro subacta sit, semipedem altè substernamus, radicesque omnes explicemus, & depositas stercoremus (vt ipse existimat) si minus, terra subacta operiamus, & circum calcemus, ipsum seminis codicem. Vites in vltimo scrobe deponi oportet, materiasq; earum per scrobem porrigi, deinde ad arborem erigi, & ab iniuria pecoris caueis emuniri. Locis autem feruidis semina septentrionali parte arbori applicanda sunt, locis frigidis à meridie, temperato cœli statu, aut ab oriente, aut ab occidente, ne toto die solem, aut vmbram patiantur. Plinius ab eo aliqua addens: Singulis arboribus iam plantatis, denas sæpè adnutriunt vites, damnato agricola minus ternis. Maritare nisi validas inimicum, enecante veloci vitium incremēto. Serere tripedaneo scrobe necessarium, distantes inter se arboremque singulis pedibus. Florentinus hoc modo vitem deponendam censet: Alii radicatas plantas, viuiradices appellatas transferentes ponunt, alii perfectam fermè vitem floridam perpurgantes, & radicibus extrahentes cum propria terra in fossam iuxta arborem sitam imponunt. Deponit autem aliter. Spatio trium cubitorum ab arbore plantat, deinde vbi probè coalita hæserit, vt iam sufficiens sit, quo arbori viniatur & maritetur, (quod ex crassitudine indicatur) totam prostratam, & de-

foſſam arbori adiungit, pedis ſpatio ab arboris radice, reliquo palmite libero relicto, & quoſcunque oculos relictos eſſe contingit, eos omnes vngue ademptos excæcat, quo vnum aut alterum germen in ſumma parte relictum vberius augeſcat, quod deinde vbi auctum fuerit, ſenſim arbori adiungere, vt in ea conquieſcat, conuenit. Quandoquidē verò contingit vitem arboris trunco circulariter adhærentem, ac circumſitam hocq; modo in altum aſcendentem, temporis progreſſu comprimi & quodāmodo ſuffocari propter vnitionem, quam ad ipſum truncum habet, pleriq; in Bithynia inter vitem, & arborem cuneum inſerunt, atq; vbi hoc modo vitem ab arbore diſpararunt, ſeceſſum & torulum ipſi viti ſubornant, in quo requieſcat.

De arbuſtiua vitis putatione. CAP. VII.

IAM ad putationem deuentum eſt, difficillimam cultus vitis partem. Columella vtiliſſimè putat primo quoque tempore falcem vitibus admouere, nec ſuperuacuis ſarmentis pati ſylueſcere, ſed eam quoq; quæ primo ſubmittitur, materiem ferro coercendam cenſet vſq; in alteram, vel tertiam gemmam, quo robuſtiores palmites agant, qui quum primum tabulatum apprehenderint, proxima putatione diſponentur, omnibus annis alioquin in ſuperius tabulatum excitabitur relicta ſemper vna materia, quæ applicata trunco cacumen arboris ſpectet. Iamque viti conſtitutæ certa lex ab agricolis imponitur: plerique ima tabulata materiis frequentant vberiorem fructum, & magis facilem cultum ſequentes. At qui bonitati vini ſtudent, in ſummas arbores vitem promouent, vt quæq; materiæ ſe deuectæ in celſiſſimum quenque ramum extendunt, ſic vt ſumma vitis ſummam arborem ſequatur, id eſt, vt duo palmites extremi trunco arboris applicentur, qui cacumen eius ſpectent, & prout quiſque ramus conualuit, vitem accipiat. Plenioribus ramis plures palmites alius ab alio ſeparati imponantur, gracilioribus pauciores. Vitis nouella tribus toris ad arborem religetur, vno, qui eſt in crure arboris, à terra quatuor pedibus diſtans, altero, qui ſumma parte vitem capit, tertio, qui mediam vitem complectitur. Torum imum imponi tum oportet, quum vires viti adimit: interdum enim neceſſarius habetur, quum aut arbor ſine ramis truncata eſt, aut vitis præualens in luxuriem euagatur. Cætera putationis ratio talis eſt, vt veteres palmites, quibus proximi anni fructus pependit, omnes recidantur, noui, circumciſis vndique capreolis, & nepotibus, qui ex his nati ſunt, amputati committantur, & ſi læta vitis eſt, vltimi potius palmites per cacumina ramorum præcipitentur, ſi gracilis, trunco proximis, ſi mediocris, mediis, quoniam vltimus palmes plurimum fructum affert, proximus nimium, vitemque exhaurit, atque attenuat. Maximè prodeſt vitibus omnibus annis reſolui: nam & commodius enodantur, & refrigerantur, quum alio loco alligatæ ſunt, minusque læduntur, & melius conualeſcunt. Atque ipſos palmites ita tabulatis ſuper-

ſuperponi conuenit, vt à tertia gemma, vel quarta religati dependeant, eosque non conſtringi, ne ſarmentum vimine præcidatur. Quod ſi ita longè tabulatum eſt, vti materia parum commodè in id perduci poſſit, palmitē ipſum viti alligatum ſupra tertiam gemmam religabimus. Hoc ideo fieri præcipit, quia quæ pars palmitis præcipitata eſt, fructu induitur: at quæ vinculo adnexa ſurſum tendit, ea materias ſequente anno præbet. Sed ipſorum palmitum duo genera ſunt, alterum quod ex duro prouenit, quod quia primo anno plerunque frondem ſine fructu affert, pampinarium vocant, alterum, quod ex anniculo palmite procreatur, quod, quia protinus creat, fructuarium appellant, cuius vt ſemper habeamus copiam in vinea, palmitis partes ad tres gemmas religandæ ſunt, vt quicquid intra vinculum eſt, materias exigat. Quum deinde annis, & robore vitis conualuit, traduces in proximam quamque arborem mittendæ, easque poſt biennium amputare, ſimulatque alias teneriores tranſmittere conuenit: nam vetuſtate vitem fatigant: nonnunquam enim quum arborem totam vitis comprehendere nequit, ex vſu fuit partem aliquam eius deflexā terræ immergere, & rurſus ad eandem arborem duas, vel tres propagines excitare, quò pluribus vitibus circumuenta celerius veſtiatur. Viti nouellæ pampinarium dimitti non oportet, niſi neceſſario loco natus eſt, vt viduum ramum maritet: veteribus vitibus loco nati palmites pampinarii vtiles ſunt, & plerique ad tertiam gemmam reſecti optimè ſubmittuntur: nam in ſequenti anno materias fundunt. Quiſquis autem pampinus loco natus in exputando, vel alligando fractus eſt, modo vt aliquam gemmam habuerit, extolli non oportet, quoniam proximo anno vel validiorem materiam ex vna creabit. Præcipites palmites dicuntur, qui de hornotinis virgis enati in duro alligantur, hi plurimum fructum afferunt, ſed plurimum matri nocent. Itaque niſi extremis ramis, aut ſi vitis arboris cacumen ſuperauerit, præcipitari palmitem non oportet. Quod ſi tamen id genus colis propter fructum ſummittere quis velit, palmitem intorqueat, deinde alliget, & præcipitet, nam & poſt eum locum, quem intorſeris, lætam materiam citabit, & præcipitata minus virium in ſe trahet, quamuis fructu exhuberet. Præcipitem verò plus anno pati non oportet. Alterum eſt genus palmitis, quod de nouello naſcitur, & in tenero alligatum dependet (materiam vocant) ea & fructum, & noua flagella bene procreat, etiam ſi ex vno capite duæ virgæ ſummittantur, tamen vtraq; materia dicitur: nam pampinarius quam vim habeat, ſupra docuimus. Focaneus eſt, qui inter duo brachia, velut in furca de medio naſcitur, eum colem deterrimum eſſe comperit, quòd neque fructum ferat, & vtraque brachia, inter quæ natus eſt, attenuet, itaq; tollendus eſt. Plerique vitem validam, & luxurioſam falsò crediderunt feraciorem fieri, ſi multis palmitibus ſubmiſſis oneretur: nam ex pluribus virgis plures pampinos creat, & quum ſe multa fronde cooperit, peius defloret, nebulasq; & rores diutius continet,

omnemq; vuam perdit. Validam ergo vitem in ramos diducere censet, & tradicibus dispergere, atq; diradiare, cæterosq; vinearios colles præcipitare, & si nimis luxuriabitur, solutas materies relinquere, ea ratione vitem feraciorem facere. Sed vt densum arbustum commendabile fructu, & decorum est, sic vbi vetustate rarescit, pariter inutile, & inuenustum est. Quod ne fiat diligentis patrisfamilias est primam quamq; arborem senio confectam tollere, vt in eius locum nouellam restituere vitem queat, nec tam viuiradice frequentare, quàm ex proximo propagare. Plinius ab eo, & ab vsu sui temporis de arbusti putatione hæc retulit: Vites spectare Aquilonem debent ipsæ: Palmites autem earum ad meridiem. Non est festinandum ad putationem nouellæ, sed primò in circulos materies colligenda, nec nisi validæ putatio admouenda. Seriora ferè anno ad fructum arbusta, quàm vitis iugata. Sunt qui omnino putari vetant, priusquam arborum longitudinem æquauerint. Prima falce sex pedes à terra recidatur flagello infra relicto, & nasci coacto in curuatione materiæ. Tres ei gemmæ non amplius deputato supersint. Ex his emissi palmites proximo anno imis inserantur scamnis, ac per singulos annos ad superiora scandant, relicto semper duramento in singulis tabulatis, & emissario vno, qui subeat vsq; quo placuerit. De cætero putatione omni flagella, quæ proximè tulerint, recidantur: noua, circumcisis vndiq; capreolis, spargantur in tabulatis. Est quorundam imperitia, sub ramo vinculo suspendendi, suffocantium iniuria, quando contineri debet vimine, non arctari. Quin immo etiam quibus salices supersint, molliore hoc vinculo facere malunt, iunco, cypero, vlua. Liberam quoque vinculo per aliquot dies vagari, & inconditam spargi atq; in terra, quam per totum annum spectauerit, recumbere. Namq; vt veterina à iugo, & canes à cursu volutatio iuuat, ita tum & vitium porrigi lumbos. Arbor quoq; ipsa gaudet assiduo leuata onere, similis respiranti. Nihil est in opere naturæ, quod non exemplo dierum & noctium aliquas vices feriarum velit. Ob id protinus à vindemia putari & lassas etiamnum fructu ædito improbatur, vt putatæ rursus alligentur alio loco: nanq; orbita vinculi sentitur vexatione non dubia. Palladius nil, nisi quæ Columella.

De arbusto Gallico. Cap. VIII.

EST & alterum arbusti genus, authore Columella, quod rumpotinum vocatur. Id desiderat arborem humilem, nec frondosam, cui rei maximè videtur idonea opulus. Potest & vlmus sic disponi, vt adhuc tenera decacuminetur, ne altitudinem quindecim pedum excedat: nam ferè ita constiturum rumpotinetum animaduertit, vt ad octo pedes locis sicci, & cliuosis, ad duodecim locis planis, & vliginosis tabulata disponantur. Plerunq; autem ea arbor in tres ramos diuiditur, quibus singulis ab vtraq; parte complura brachia summittuntur, tum omnes penè virgæ, ne vmbrent eo tempore, quo vitis putatur, baraduntur. Arboribus rumpotinis, si frumentum non inseritur, in v-

tramq;

tramq; partem viginti pedum ſpatia interueniunt, at ſi ſegetibus indulgetur, in alteram partem quadraginta pedes, in altera viginti relinquuntur. Cætera ſimili ratione atq; arbuſto Italico adminiſtrātur, vt vites longis ſcrobibus deponantur, vt eadem diligentia curentur, atque in ramis deducantur, vt noui traduces omnibus annis inter ſe ex arboribus proximis connectantur, & veteres decidantur. Si tradux traducem non contingat, media virga inter eas deligetur. Quum deinde fructus pondere vigebit, ſubiectis adminiculis ſuſtineatur. Hoc genus arbuſti, cæteræq́; omnes arbores, quanto altius arantur, & circumfodiuntur, maiore fructu exuberant.

De vitium inſitione. Cap. IX.

ETsi ſuperiori noſtro libro de inſitione, ſatis ſuperq́; in vniuerſum de ea loquuti fuerimus, lubet hoc loco & decet de vitium inſitione ſingulariter loqui: & primo dicamus quo tempore inſerenda ſit vitis. Tempus idoneum, quod ſcribit Theophraſtus, eſt vere, autumno & caniculæ exortu. Neq; omnibus locis, ac generibus idē. In ſicco, macro loco, & argilloſo, quòd minus habeat humoris, vernum tempus idoneum. In terra bona & pingui, autumno, quòd vere nimius humor: quam ſationem quidam metiuntur ferè diebus triginta. Varro à Theophraſto deſumit. Cato hæc habet: Vitem inſeri oportet Luna ſilenti, poſt meridiem ſine vento Auſtro. Vitis inſitio vna per ver: altera eſt, quando vua floret, ea optima eſt. Plinius quæ Cato recitat. Florentinus inſitionis tempus vere determinat, glacie iam ceſſante, quando dum inciditur vitis, humorem neque multum, neque aquoſum, neque craſſum, & glutinoſum remittit. At Luna deſinente ſarmenta decidere oportet ad inſitionem, ita enim robuſtiora ſunt. Quidam non ſolum vere, ſed & poſt vindemiam inſitionem faciunt: tunc enim vitis denſiorem impetum, ac concitatiorem habet. Tempus inſerendi Iulius Atticus tradidit à Calen. Nouembribus in Calendas Iunias, quoad poſſe cuſtodiri ſurculum ſine germine, affirmat. Eoq́ue debemus intelligere nullam partem anni excipi, ſi ſit ſarmentis alendis facultas. Sed Columella in aliis ſtirpium generibus, quæ firmioris, & ſiccioris libri ſunt, poſſe id fieri concedit, in vitibus verò nimis temere id permiſſum, non quod ignoret brumæ temporibus aliquando inſitam vitem comprehendere, ſed quòd quid certa ratione plerunq; proueniat præcipiendum ſit. Idem per brumam negat rectè putari vitem: quod merito prohibetur, quòd frigoribus omnis ſurculus rigore torpet, nec propter gelicidia corticem mouet, vt cicatricem conſanet. Verior itaque ratio eſt inſerendi tepentibus iam diebus, poſt hyemem, quum & gemmas, & corticem naturaliter mouent, nec frigus ingruit, quod poſſit aut ſurculum inſitum, aut fiſſuræ plagam inurere. Permiſerit tamen feſtinātibus autumno vitem inſerere, quia nō diſſimilis eſt eius aëris qualitas vernæ. Sed quocunq; quis tempore deſtinauerit inſerere, non aliam ſciat eſſe curam ſurculis explorandis, quàm quæ

tradita est, quum de malleolis eligendis præcepit, quos vbi generosos, fœcundos, & quàm maturissimos viti detraxerit, diem quoq; tepidum, silentemq; à ventis eligat. Tum consideret surculum teretem, solidiq; corporis, nec fungosę medullæ, crebris etiam gemmis, & breuibus internodiis, nam plurimum interest non esse longum sarmentũ, quod inferatur, & rursus plures oculos, quibus egerminet, inesse. Itaq; si sunt longa internodia, necesse est ad vnam, vel summum duas gemmas recidere surculum, ne proceriorem faciamus, quàm vt tempestates, & ventos, & imbres immobilis pati possit. Sed insitiones tradamus. Cato tres vitis insitiones tradit. Præcisam, per contactum, & terebrationem. Sed quæ per resciffionem, frequentior est, & omnibus agricolis cognita, de ea prius edisseremus. Ita igitur inquit. Vitem sic inserito: Præcidito quam inferes eamque per mediam diffindito per medullam, eò surculos præacutos arcito, quos inferes, medullam cum medulla componito. Plinius iisdem verbis refert. Sed quod à Catone & Plinio edocetur falsum est, nam si medullam insiti cum medulla vitis coniunges, non comprehendet insitus surculus: nam vt diximus, medulla vitalis pars non est, sed cortex. Sed modus à Columella edocetur. Reciditur vitis plerunq; supra terram, nonnunquam tamen & infra, quo loco magis solida est, atq; enodis. Quum itaque iuxta terram insita est, surculus adobruitur cacumine tenus, at quum editior est à terra, fissura diligenter subacto luto linitur, atque superposito musco ligatur, quòd & calores, & pluuias arceat. Temperatur ita surculus, vt calamo non absimilis coagmentet fissuram, sub qua nodus in vite desideratur, qui quasi alliget eam fissuram, nec rimam patiatur vltra procedere. Is nodus etiam si quatuor digitis à resectione abfuerit, illigari tamen eum prius, quàm vitis findatur, conueniet, ne quum scalpro factum fuerit iter surculo, plus iusto plaga hiet. Calamus autem non amplius tribus digitis debet alleuari æqualiter ex ea parte, qua raditur, vt sit leuis, eaque rasura ita deducitur, vt medullam contingat vno latere, atque altero, paulò vltra corticem distringatur, figureturque in speciem cunei, sic vt ab ima parte acutus surculus, latere altero sit tenuior, atque altero plenior, perque tenuiorem partem insertus, eo latere arctetur, quo est plenior, & vtrinque fissuram contingat. nam nisi cortex cortici sic applicetur, vt nullo loco transluceat, nequit coalescere. Vinculi genus ad insitionem non vnum est. Alii viminibus adstringunt, nonnulli circundant libro fissuram, plurimi ligant iunco, quod est aptissimum: nam vimen, quum inaruit, penetrat & insecat corticem, propter quod molliora vincula magis probamus, quæ quum circumuenere truncum, adactis arundineis cuneolis arctantur. Sed antiquissimum est, & ante hæc ablaqueari vitem, radicesque summas, vel soboles amputari, & post hæc adobrui truncum, isque quum comprehendit aliam rursus exigit curam: nam sæpius pampinandus est, quum germinat, frequentiusque detrahendæ sunt

soboles

soboles, quæ à lateribus, radicibusque prorepunt, tum quod ex insito profundit, subligandum, ne vento surculus motus labefactetur, aut explantetur tener pampinus, qui quum excreuit, nepotibus orbandus est, nisi si propter penuriam, & caluitium loci sumitur in propagines. Autumno deinde falcem maturis palmitibus admouet, sed putationis insitis custoditur ea ratio, vt vbi nulla desideratur propago, vnus surculus euocetur in iugum, alter ita recidatur, vt adæquetur plaga trunco, sic tamen ne quid radatur ex duro. Pampinandum non aliter est, quàm in nouella viuiradice. Putandum verò sic, vt vsque ad quartum annum parcius imperetur, dum plaga trunci ducat cicatricem. Theophrastus hæc addit: In insitione humoris quoque modus obseruari oportet, qua de causa vitem aliquot antea diebus præsecant, vt lachryma effluat, neque putrescat, neque vermiculetur. A quo Varro: Vitem triduo antequam inserant, desecant, vt qui in ea nimius est humor, defluat ante, quàm inseratur, at in qua inserunt, in ea paulò infra, quàm insitum est, incidunt, vnde humor aduenticius effluere possit. Referemus quæ Florentinus habet, nam aliquid noui dicit. Qui vitem inserere velit, crassum truncum deligat, qui vnum atque alterum sarmentum suscipere queat. Quidam igitur in terra inserunt, ad semipedis altitudinem descendentes, & ferè in vitis fundo insitionem faciunt. Quidam verò in planitie inserunt, id quod optimum existit, quod verò in alto inseritur, difficulter coalescit à ventis agitatum. Si autem necessitas cogat in alto insitionem facere propter leuitatem existentem in profundo, præparatum palum habeto, quo ad ipsum deliges, quod in alto insitum est, propter ventos. Quidam etiam in humeros trunci insitionem faciunt. Sarmenta ad insitionem accipienda sunt rotunda, solida, densis oculis, maximè ex brachiis. Sufficiunt autem sarmento oculi duo, aut tres. Si verò terra obruatur, tres, aut quatuor. Cæterum ab vno sarmento plures, quàm duos surculos secare ad insitionem non conuenit. Quod enim post primos septem oculos superest, sterile & inutile existit. At verò firmius coalescent noua sarmenta, perysini sarmenti partem habentia. Neque verò statim vt ablata sunt à vite, sarmenta inseremus, sed post sectionem obtecta plaga in dolio deponemus, vt ne transpirent, prius tamen quàm germen fundere incipiant, & dum adhuc clausa sint, inseremus. Quæ igitur ad terram ad ipsum vitis fundum inserimus, firmius vtique inserentur, eleuata simul terra ad ipsorum enutritionem, verùm fructum tardiorem reddent, velut alia in terra plantata sarmenta: quæ verò in altiore parte insita sunt, difficulter coalescent, à ventis quassata, citius tamen fructum producent, oportet autem ea, quæ in alto inseruntur, esse leuia & plana, crassitudine pollicari. Aspretudinem autem à serra acuta falce læuigare expedit. Porrò sarmentum quod inserendum est, ad duorum & dimidii digiti longitudinem ex vna parte deradere oportet,

quemadmodum formatos videmus calamos ſcriptorios, ita vt ex vna parte medulla illæſa appareat, ex altera verò ipſe cortex. Deponendum eſt autem ſarmentum totum, quatenus deraſum eſt, vt ne quod inter truncum & ſarmentum medium eſt, hiet, explendumq; argilla: prohibebitur ita humor, & is, qui in ipſo eſt, humor cuſtodietur. Cæterum pars trunci poſt plagam liganda eſt vinculo ſimplici, ſed infracto, deinde luto glutinoſo illinenda. Quidam etiam bubulum ſtercus ad lutum ammiſcent. Quæ igitur hoc modo inſita ſunt, eorum vinculum aqua per ſpongiam irrigamus ſub crepuſculum veſpertinum in æſtatis maximè vigore. Vbi autem iam germinans quatuor digitorum fuerit, ridicam iuxta defigere oportet, & alligare, vt à ventis ſit ſecuritas. Quum germen auctum fuerit, vinculum falce diſſecare conuenit, vt à coarctatione liberetur, & humor ex trunco in ſarmentum diſtribuatur. Plinius Catonis verba recitat, id ex ſuo adiicit: Vt gemmaſcere incipiet, legatur calamus, nec plus quàm binis ab initio emineat oculis, vlmeo vimine alligatus, binaque circumcidatur acie à duabus partibus, vt inde potius diſtillet humor, qui maximè vites infeſtat. Deinde quum eualuerint flagella pedes binos, vinculum inſiti incidatur, vbertati craſſitudine permiſſa. Satiuæ plantæ ſi ſylueſtrium radicibus inſeruntur, degenerant in feritatem. Reliqua cœlo conſtant. Aptiſſima inſitis ſiccitas: huius enim remedium, appoſitis fictilibus vaſis, modicus humor per cinerem diſtillat.

De altera vitis inſitione. CAP. X.

ALTERA inſitionis ſpecies à Catone apponitur. Si vitis vitem contingat, vitis vtriuſque latus alterum præradito obliquè, & inter ſe medullã cum medulla libro colligato. Plinius eiſdem verbis recitat. Si inter ſe vites contingant, vtriuſque in obliquum latere contrario adraſo, iunctis medullis colligari. Sed quid vterq; dicat, ignoro: niſi id docere voluerint, quod Varro docet, non in vite ſolùm, ſed aliis arboribus. Ex arbore, à qua quis vult habere ſurculum, in eam, quam inſerere vult, ramulum traducit, & in eius ramo præciſo, ac diffiſſo implicat: tum ramuli locus, qui contigit ex vtraq; parte, qua fiſſuram intrat, falce extenuatur, ita vt ex vna parte, quod cœlum viſurum eſt, corticem cum cortice exæquatum habeat. Eius autem ramuli, quem inſeret, cacumen vt directum ſit ad cœlum, curat: poſtero anno quum comprehendit, vnde propagatum eſt, ab altera arbore præcidit. Sed hunc inſitionis modum replicat Columella libro de arboribus, & nos exactiſſimè docuimus libro de inſitione.

De inſitione per terebrationem. CAP. XI.

TERTIA Catonis inſitio eſt: Terebra vitem, quam inſeres pertũdito, eò duos ſurculos vitigineos, quod genus eſſe voles, inſertos obliquos arcito

ad

ad medullam, facitoque, vt medullæ medullam coniungas, arcitoque ea, qua terebraueris, alterum ex altera parte. Eos surculos facito sint longi pedes binos, eos in terram demittito, replicatoque ad vitis caput, vitique vinclis alligato, medios in terram defigito, terraque operito. Hæc omnia luto oblinito, alligatoque, integitoque ad eundem modum, tanquam oleas. Id exactius docet Columella. Primo ex vicino fructuosissimam oportet considerare vitem, ex qua (velut traducem inhærentem matri) palmitem attrahas, & per foramen transmittas. Hæc enim tutior, & certior est insitio: quoniam & si proximo vere non comprehendit, sequente certè, quum increuit, cõiungi cogitur, & mox à matre reciditur, atque ita superficies insitæ vitis vsq; ad receptum surculum obtruncatur. Huius traducis si non est facultas, tum detractum viti quàm recentissimum eligitur sarmentum, & leuiter circumrasum, vt cortex tantũ detrahatur, aptatur foramini, atque ita luto circumlinitur resecta vitis, vt totus truncus alieni generis viti seruiat, quod quidem non fit in traduce, qui à materno sustinetur vbere dum inolescat. Sed aliud est ferramentum, quo priores vitem perforabant, aliud, quod ipse vsu nunc magis aptum comperit: nam antiqua terebra, quam solam veteres agricolę nouerant, scobem faciebat, perurebatq; eam partem, quam perforauerat, deusta porrò raro reuirescebat, vel cum priore coalescebat, in eaque nec insitus surculus comprehendebat, tum etiam scobis nunquam sic eximebatur, vt nõ inhæreret foramini: ea porrò interuentu suo prohibebat corpus surculi corpori vitis applicari. Ipse terebram, quam Gallicam dicit, ad hanc insitionem commentus, longè habiliorẽ, vtilioremque comperit; nam sic excauat truncum, ne foramen inurat, quippè non scobem, sed ramenta facit, quibus exemptis, plaga leuis relinquitur, quæ facilius omni parte sedentem surculum contingat, nulla interueniente lanugine, quam excitabat antiqua terebra. Igitur secundum vernum æquinoctium perfectam vitium insitionem habeto, locisque aridis, & siccis nigram vitem inserito, humidis albam. Plinius ab vtroque: Tertium genus est terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamosque addere longos pedes binos, atque ita ligatum insitum, intritaque illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra ætas correxit, vt Gallica vteretur terebra, quæ excauat, nec vrit, quoniam adustio omnis hebetat. Didymus: Optima mihi videtur insitio per terebrationẽ, neque enim vitis in qua insitio fit, interim ociosa manet, sed similiter fert fructum, & sarmentum coaltum simul augescit, vite nihil offensa ex terebratione, neque compressa ex coarctatione. Fit insitio per terebrationem hoc modo: Truncum vitis terebra Gallica appellata perforato, & præstantioris in proximo sitæ vitis ramum attractum in foramen immittito, non ab antiqua matre decisum: sic enim sarmentum viuet, tum à veteri parente nutritum, tum viti, quæ ipsum suscepit, coaltum & concretum. Intra duorum verò annorum spatium sarmẽtum impositum vnietur, tunc ipsum post cicatricem inductam sarmentum decidere oportet, quod adhuc ex veteri matre detinetur, & trun-

cum vitis, in quam inſitio facta eſt, quantum ſupra terebrationem extat, ſerrā deſecare, vt de cætero ſarmentum inſitum principalis vitis pars exiſtat.

De vitis inſitione per infoliationem. Cap. XII.

MODVS, quem retulimus, ab antiquis magnopere celebratus, inanis & puerilis eſt noſtris tēporibus, quum nemo tam ſit agricolationis ignarus, qui eo vti velit, quum alii & præſtantiores habeantur. Quod ad vitis medullam peruenturus ſit ſurculus inſerendus, vana eſt animaduerſio: nam ſufficit corticem cum cortice exæquatum habeat, & ſi hoc modo vites comprehendant, non ſatis proficiunt. Sed qui nouellos palmites inſerunt, ſcilicet præciſis, & diſciſſis per medullam, ſurculum eiuſdem magnitudinis adigentes, vt vndique ſurculi cortex matris cortici inſideat, & circumligantes, fruſtra laborant: nam imbecillæ viti coalitus ſurculus nunquam proficiet. Sed nos a ſtatis tempore inoculationem in vitibus ſatis feliciter vſurpauimus. Inſitionis per inoculationem maiores non meminere. Nouellis igitur vitibus, vel nouellis vetularum palmitibus, ſcilicet biennalibus, nitidiſſima in parte, in qua præcipua cernatur hilaritas, cultro linea per tranſuerſum ſecetur, à cuius medio per internodii longitudinem deſcendat altera linea, ita vt ferè vltra corticem non deſcendat plaga, inde ſumma cultri acie cortex à ligno delibretur, inde ex nouello palmite circumraſa ſcutula eximatur diligenti manus libramēto, cum ſua gemma: & in hiulcam inciſæ vitis partem intrudatur, digitorum compreſſu denſata compage, vt vndique nouus cortex ligno adhæreat, inde faſciis vlmeis reſtringes, vt vnitio fiat, ne humore, aut aere intruſis pereat. Sic felix cōprehendet, & germinabit.

Vt vua complura acinorum genera habeat. Cap. XIII.

THEOPHRASTVS libro de plantarum cauſis declarat exemplum de vuarum diuerſis in eadem vite coloribus. Inquit enim. Vt eadē vitis candidas ferat, & nigras vuas, & in eademq́, vua acina alia nigra, alia candida cohæreant, Duo ſarmenta diuerſi coloris vuas ferentia ſuperiori parte contundunt ab latere, deinde coniūgunt qua parte hiant, quaq; communicari ſuccus poteſt, & ſic alligata defigunt, ſic ex vtroq; compages vna coagmentatur. Ratio eſt, quòd omne viuum cum viuo ſociabile ſit, & maximè quæ ſocietatem generis habent, cùm colluxata in naturam conflantur vnicam, ſed vtrumque per ſe alimentum ſine confuſione tranſmittit, itaque fit, vt fructus reddatur varius, prout vtrique conueniat. Quod etiam fluuii faciunt inuicem concurrentes Cephiſus, & Melas in Bœotia: ſeruat enim vterque ſuum meatum, in his tamen nec inuicem alimenta iunguntur, ſed æquè diſtantia deriuantur, & perfluūt. Columella verò hoc tali ratione efficit, quòd vuas tales creat, in quibus varii generis, colorisq; reperiūtur acini. Quatuor, vel quinque, ſiue etiam plures voles, virgas diuerſi generis ſumito, easque diligenter & æqualiter compoſitas

positas colligato, deinde in fictilem tubulum vel cornu arctè inserito, ita vt aliquantum extent ab vtraque parte, easque partes, quæ extabunt resoluito, in scrobē deinde imponito & terra stercorata obruito, & rigato donec gemmas agant. Quum inter se virgæ cohæserint, post biennium aut triennium, facta iam vnitate dissolues tubulum, & circa medium ferè crus, vbi maximè videbuntur coiisse, vitem serra præcidito, & plagam leuato, terramq; minutam aggerato, ita vt tribus digitis altè plagam operiat. Ex eo codice, quū egerit coles duos optimos submittito, reliquos deiicito, sic vuæ nascentur, quales proposuimus. Ab his Plinius: Est & luxuriosa ratio vites inserēdi, vt quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur in parte luxuriosa, atque ita vel per ossa bubuli cruris, vel per colla fictilia traiecti obruantur binis eminentibus gemmis: humescunt hoc modo, recisique palmitem emittunt. Postea fistula fracta, radix liberè capit vires, vuamque fert, & omnium corporum suorum acinos. Sed hucusque vana, & impossibilia dicta sunt, quæ Palladius affert veriora sunt. Vt vitis botryones & albos afferre possit, & nigros: Græci hoc fieri debere iusserunt. Si vicinæ sunt vites, nigra & alba, quum putantur, sarmenta vtriusque inter se diuisa sic iunges, vt medios vtriusque generis oculos ęquando reddere possis vnitati. Tunc papyro ligabis stricto, & molli atque humida terra curabis adlinire, & interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erumpat. Hinc exempto tempore si libuerit, genus efficies per plura sarmenta. Hic modus est verus, & à me expertus. Didymus cum superioribus errat. Accipienda sunt duo sarmenta diuersi generis differentia, eaque findenda per medium, cum animaduersione ne in oculos fissura perueniat, neque quicquam de medulla excidat, atque ita alteri alterum adiungere oportet, & adglutinare, vt oculi coincidant, & quantum possibile est se mutuò contingāt, vt duo oculi quasi vnus fiat. Inde verò validè constringere sarmenta cum papyro oportet, & scylla integere, aut glutinosissima terra, atq; ita plantare, & interiectis tribus diebus, aut quinque irrigare, vsquequo germen producant. Quæ Theophrastus affert valdè ridicula sunt, virgæ enim noxam ex contusione recipiunt, vt interire potius, quàm viuere condiscant: atque longo temporis interuallo opus est, vt concipiant, vniantur, secentur, & colē ex omnibus emittant. Columellæ & Didymi ratio eodē morbo laborat. Nos vicinarum vitiū duo sarmēta eligimus, albæ nigręve vuæ, & vbi cohæsurę sunt gemmæ diuidimus, vt tertia ferè oculi pars remaneat, sic æqua labra labris coniungimus rectè abraso, ac læuato vulnere, vinculo arctè constricto, ne libertatem dehiscendi habeant, & obseruato vt ex duabus gemmis vnus colis nascatur: & eodem anno vuas eiusmodi proferet: hoc sarmētum alteri eodem modo addimus varii generis, sic vuæ botryonem efficiemus, vt non solum rotundos, sed corniculatos acinos, eosdem alios albos, alios nigros, alios multifidos habeat.

De elæostaphylo, & vua myrtea. CAP. XIIII.

NON eſt ſilentio prætereundum, quod de vitis & oleæ naturali cōcordia Africanus Florentini teſtimonio fretus poſteritatis memoriæ mādauit, ſcribens oleam, ſi viti inſeratur, non vuas modò ſed & oliuas quoque parere. Addit ſe vidiſſe hanc arborem apud Marium Maximum, qui quum fructum eius deguſtaſſet negauit vnquam ſe quippiam comeſſe, quod magis oleam, vuamque reſiperet, tam exactè ſimul vtriuſq; ſapor linguæ repræſentabatur. Naſci huiuſmodi arbores in Libya, gentilique voce vbolima nominari. Perticæ ſubiiciendæ ſunt, quæ poſſint brachiorum onus fulcire. Si verò alio modo quouis inſerantur, longuriis non erit opus. Ergo propter terram vitem terebramus, & oleæ ramulum imponimus, ſimul vt à vite dulcedinem, ſimul vt ab humo vernaculum alliciat nutrimentum, vt tandem eius iucundiore cibo fruamur. Poſtremo ſi non dum ferentis viticulæ ſarmenta fructuaria transferantur, miſturam progenitorum ſeruabunt. Porrò fructus à promiſcua parentum conditione inſitoris vtriuſque nomen adoptauit, elæoſtaphylos Græcis, quaſi dicatur vuolea nominatus. Docet & Tarentinus monſtroſam vitis inſitionem, promittens vuam fieri poſſe, quæ in imo ſuo fundo myrti baccas habeat. Id autem fieri ſi in myrtum arborem ipſa vitis ſarmenta inſeras, ſic fiet vua myrto miſta.

Quomodo vitem præcocem, & ſerotinam efficiamus. CAP. XV.

FIT etiam inſitione, vt præcox vua naſcatur. Præcocem vuam nigra vitis, vt Tarentinus monet, creabit in vere, ſi ceraſo inſeratur, ſi quidem eodē tempore feret vuam, quo ceraſus arbor ſua mala gerit. Eadem Florētinus, & Pamphilus tradidere. Fit & aliis artibus. Celerrimè idem vitem germinare promittit, ſi trito nitro & aqua, vt mellis craſſitudo contrahatur, permiſtis poſt putationem protinus gemmantes oculi largè linantur, germina intra ſeptem dies citabit. Pręcocem itidem fieri tradidit, ſi dulces vinacei, hoc eſt nō calcati, cum plantulis abundè coniiciantur; aut quum panguntur, ſcrobiculis accumulentur. Serotina efficitur vitis, eodem authore, ſi racemos, qui primum nati fuerint, auferes, rurſus enim alii pro ipſis naſcentur. Inſuper & plantæ multam curam habeto: iterum enim racemos producet, qui maturi facti, ſerotini erūt.

Quomodo vua vinaceis vacua fiat. CAP. XVI.

QVAMQVE ſemen naturæ opus proximius ſit, nos fructus, inquit Theophraſtus, qui nucleo vacant, præcipuè quærimus quoad poſſumus, & tales vt fiant operam damus, vt quum vuas ſine vinaceis naſci molimur, quod euenit detracta medulla palmitis, qua vinaceum gignitur. Columella, vt vuę ſine vinaceis naſcantur, ita docet. Malleolum ſcindito ita ne gemmæ lædantur, medullamque omnem eradito, tum demum in ſe compoſitum colligato, ſic ne gēmas allidas, atq; ita ſtercorata terra deponito & rigato, quum coles agere cœperit, ſæpe & altè refodito. Adulta vitis tales vuas ſine vinaceis creabit. Ab eis Plinius: In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medullaq; eraſa

in

ūn ſe colligantur ipſi caules, ita vt gemmis parcatur omnimodo. Tum malleolus in terra fimo miſta ſeritur, & quum ſpargere cœperit caules, deciditur, foditurque ſæpius. Talis vuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, quum viuere ſemina ipſa perquàm mirum ſit, & medulla adempta naſci. Sine granis interioribus vuas arte naſci poſſe Democritus Gręcus docuit hac ratione. Sarmentum quod eſt obruendum, quantum latebit in terra, tantum findi debet omni ſublata medulla, ac diligenter exculpta membra diuiſæ partis iterum cogi, & vinculo conſtricta deponi. Vinculum papyro iubent faciendum, humidoque ſolo figendum. Aliqui reuinctum ſarmentum quantum fuerit exciſum intra ſcillę bulbum demergunt, cuius beneficio ſata omnia faciliùs comprehēdere confirmant. Alii iam putatę vitis fructiferum ſarmentum in ipſa parente non diuiſum, ſublata medulla quàm altè poſſunt excauāt, & adfixo adligant calamo, ne poſſit inuerti: tum in foramen Cyrenaicum lac, vel ſuccum ſuffundunt ex aqua ad ſapæ ſpiſſitudinem reſolutum. Hoc idem tranſactis diebus octonis renouant, & tantiſper dum vitis nouella pariat germina. A quo Palladius: Eſt pulchra ſpecies vuæ, quæ granis interioribus caret. Hinc efficitur, vt ſumma iucunditate ſine impedimento ſorberi poſſit, velut vnum omnium corpus vuarum. Fit autem Græcis authoribus hac ratione per artem ſuccedente natura. Sarmentum quod obruendum eſt, quantum latebit in terra, tantum findere debebimus, & medulla omni ſublata, ac diligenter excalpta, membra iterum diuiſæ partis adunare, & vinculo conſtricta deponere. Vinculum tamen papyro aſſerunt eſſe faciendum, & ſic in humida terra eſſe ponendum. Diligentiùs quidam ſarmentum reuinctum, quantum exciſum eſt, intra ſcillæ bulbum demergunt, cuius beneficio aſſerunt ſata omnia comprehendere poſſe facilius. Alii tempore quo vites putant, ſarmentum fructiferum putatæ vitis in ipſa vite, quàm poſſunt de alto ſublata medulla excauant non diuiſum, & calamo affixo alligant, ne poſſit inuerti. Tunc ὀπὸν κυρηναϊκὸν, quod Græci ſic appellant, in excauata parte ſuffundūt, ex aqua prius ad ſapæ pinguedinem reſolutum, & hoc tranſactis octonis diebus ſemper renouant, donec vitis germina nouella procedant. Sed lignum in fructibus non puto niſi ex ſiccitate gigni, argumento quòd ſiccis temporibus gigartorum maior copia, & magnitudo. Craſſior enim ſuccus ab anni ſquallore minus ad pulpam aptus eſt, acceſſio verò ad pulpam fit ex fuſiori liquidiorique materia, ex humidiori aëris conſtitutione proueniente. Ob id ex foſſione, irrigatione, ſtercoratione, calidæ aquæ affuſione, vt diximus alibi, teſtæ, & gigarta fructuum fiunt minora. Sed ex abſtractione medullæ quod fiat vua ſine interiori acino, omnino falſum: nam omnifariam periclitantibus falſum occurrit. Sunt tamen apud nos vuæ, quas Corinthiacas dicimus, hæ puſillos continent acinos. Et apud Orientales legimus vuas grandiſſimos acinos habentes internis lignis carere. Sed medullæ abſtractione factas eſſe non credimus.

De vite medicata. CAP. XVII.

DICEMVS de vite medicata, ſcilicet theriaca, purgatoria, & vnguentaria, alteriusq; efficaciæ, vt lubitum fuerit. Plinius, Mira eſt vitiũ natura ſaporem alienum in ſe trahendi: qualẽ & ſalicum redolent Patauinorũ in paluſtribus vindemiæ. Sic & helleborum ſeritur in Thaſo, aut cucumis ſylueſter, aut ſcammonea, quod vinum phthorium vocant, quoniam abortus facit. Scribit Florentinus animalia venenum eiaculantia frequenter agricolas infeſtare, vt viperæ, phalangia, ſerpentes, mures aranei venenũ iaculantes, & ſcorpii etiam ſi domeſtici fuerint, & perſuaſos eſſe agricolas oportere vitem theriacam ad omnes horum animalium morſus ſufficientem curationem præſtare. Non ſolùm enim vinum vitis theriacæ commorſi dolorẽ ſedat, ſed ex eadem acetum, & vua ipſa, atque vua paſſa: foliorum etiam & ſarmentorũ vſtorum cinis morſui impoſitus, dolorem ſedat, & hominẽ ſeruat. Vitem theriacam ita fieri docet. Sarmentum, quod pangendum eſt, trium digitorum ſpatio in ima parte findatur, & ſublata medulla theriacę medicamẽ addatur, tunc terræ mandetur vinculo papyri diligenter adſtrictum. Aliqui eadem ſarmenta iam antidoto ſatiata intra ſcyllæ bulbum recondunt, & terris ſupradicta ratione committunt. Aliqui medicamentum, vt combibant radices vitis, infundunt. Sanè ſarmentum ſi de hac vite ſumatur ad transferendum, aut inſerendum, potentiam materni medicaminis non tenebit, proceſſuque temporis adſciticiam vim expirabit. Ex his Palladius: Thyriacam vitem ſic facies, cuius iſte profectus eſt, vt vinum eius, vel acetum, vel vua, vel ſarmentorum cinis proficiat cõtra morſus omnium beſtiarum. Fit autem ſic. Sarmẽtum quod pangendum eſt, trium digitorum ſpatio in ima parte findatur, & ſublata medulla, ad eius vitem thyriacæ medicamen addatur. Tunc terræ mandetur vinculo diligẽter aſtrictum. Aliqui eadem ſarmenta iam medicamine ſatiata, intra ſquillæ bulbum recondunt, terriſque prædicta ratione committunt. Aliqui antidoti eius affuſione radices vitis infundunt. Sanè ſarmentum, ſi de hac vite ſumatur ad transferendum, potentiam materni medicaminis nõ tenebit. Oportebit autem thyriacæ affuſione aſſidua vim ſucci ſeneſcentis iterare. Poſſumus & vitem purgatoriam facere ſic ex Catonis doctrina. Vinum ſi voles concinnare, vt aluum bonam faciat, ſecundum vindemiam, vbi vites ablaqueantur, quantum putabis ei rei ſatis eſſe vini, tot vites ablaqueato & ſignato, earum radices circumſarrito, & purgato. Veratri radices in pila contundito, eas radices ponito circum vitem, & his ſtercus vetus & veterem cinerem & duas partes terræ circumaddito. Radicibus vitis terram inſuper iniicito. Hoc vinum ſeorſum legito. Si voles ſeruare in vetuſtatem, ad aluum mouendam ſeruato, nec commiſceas cum cætero vino. De eo vino cyathum ſumito, & demiſceto aqua, & bibito ante cœnam. Sine periculo aluum mouebit. Et alibi. Vites quum ablaqueabuntur, ſignato rubrica, ne admiſceas cum cætero vino. Tres faſciculos veratri circumponito circum radices, & terram inſuper iniicito. Per

vinde-

vindemiam de his vitibus quod delegeris, seorsum seruato, cyathum in cæteram potionem indito, aluum mouebit, & postridie perpurgabit sine periculo. Ab eo Plinius, Fieri elleboriten ex veratro nigro circa radices vitium sato, Cato docet. Sic fit & scammonites. Florentinus purgatoriam vitem facit eo modo, quo & theriacen fecerat, scilicet veratrum in fissum sarmentum subdens. Sed vnguentariam vitem facere docet Paxamus, si odoratam fieri vuam velis, quæ suauitate locum impleat: in fissa sarmenta, modo quo supra dictum, odoriferum omne quod velis vuam olere, coniici poterit. Melius fieri putat idem si odore prius imbuta sarmenta macerentur, quàm pangantur, vel inserantur.

De vitium morbis, & medelis. CAP. XVIII.

NVNC de vitium morbis, & medelis dicemus: Theophrastum sequemur, qui omnium primus, & morbos, & medelas descripsit. Et primò de articulatione. Articulatio accidit vitibus ex nimietate, & quæcunque fructificare nequeant, propter luxuriam germinis, eodem proculdubio pertinent. Nec enim ista pabulum excoquere possunt, sed ad germinandum vis tota conuertitur, quasi detracta fluxu rapido nimii alimenti. Remediũ esse potest, vel quum nimia nutrimenti vbertas detrahitur, vel quum arbor firmior, atq; robustior redditur. Depampinatio quoque vitium & prægrandium foliorum contortio per totam æstatem identidem facit. Item resectio summarum radicum & sarmenta superiniecta, & demissæ propagines eodem proculdubio pertinent. Adde suffossiones, & ablaqueationes, quibus radices deteguntur, vt flatibus, atque frigoribus assuescant, cauendo ne quid paxillus officiat, hæc omnia alimentum diminuunt, viresq; augent. Aliam quoq; addit morbi rationem. Vitis articulatio venit, aut flatu ablatis germinibus, aut imperitia culturæ concisis, aut tertio in supinum excisis. Sic enim humor largus collectus, vehementer ad germinandum excurrit, ita vt nil queat fructificare. Plinius ab eo: Vitibus morbus peculiaris articulatio tribus de causis. Vna vi tempestatum germinibus ablatis, altera, vt notauit Theophrastus, in supinum excisis, tertia, culturæ imperitia læsis: omnes enim earum iniuriæ in articulis sentiuntur. Ad hæc Palladius: Locis calidis, & apricis, vites, quæ fructu carent, fronde luxuriant, & pauperiem fœtuum compensant vbertate foliorum. Nouembri putare pressius conuenit, frigidis verò mense Februario. Si permanebit hoc vitiũ, circum fossas arena fluuiali, vel cinere debebimus aggerare. Quidam lapides inserunt inter flexuosa radicum. Sotion Græcus: Effundentes se in multam materiem vites, breuius præsecare oportet, sarmentis enim priuatæ quiescunt. Si verò adhuc non cessent, facta pastinatione, harenam fluuialem aggeremus, & modicum cinerem. Alii circum radices lapides ponunt, quo vitem perfrigerent. Accidit & roratio, cuius gemina causa est, aut enim quod rores statim post florem inciderint, aut quod exuperantia fuerit. Quod si ita

fit,aerem dixerim in profluuio floris humidiorem, velut eruginem procreare:exuperantia verò quasi auocare dimouereque alimentum videtur. Itaque vtraque de causa defluere acina,quæq; permanere potuerint esse exigua,ratio est. Hæc Theophrastus. Plinius ab eo: Siderationis genus est vitibus deflorescentibus roratio. Aut cùm acini priusquã crescant, decoquuntur in callum. Sotion hoc affert remedium. Vites rhyadas Græcis appellatas, Latinis defluæ, siue fluxæ vocari possunt,à defluxu, quasi fructum non continentes, ex foliis cognosces subalbidis, & subarefactis,sarmentis latis, mollibus & in lori modum tractabilibus. Medeberis igitur cinere, aceto acerrimo subacto illinens stirpes,& irrorans,quæ in ambitu sunt trunci. Ipsæ enim vites cinere liquido facto respergendæ sunt. Quidam verò marinam aquam radicibus affundunt, alii racemorum summas partes auferunt. Est quoq; vuarum morbus crambus vocitatus à Theophrasto. Hoc animal est erugini simile, nascitur quum tempore humido, residente humore, Sol acrior consequutus inusserit, quod etiam pampinis accidere constat. Plinius: Sunt & eadẽ causa nascentes & erucæ,dirum animal,eroduntq; frondem, aliæ florem, ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc animal tempore humido, & lento. Fit aliud ex eodem,si sol acrior insecutus inussit ipsum vitium, ideoq; mutauit. Africanus ad erucas,pediculos, & ad glaciem hoc affert remediũ. Vrsino adipe corticem illinito,& vitis pedunculos non producet, aut adipe vrsino falces vngito nemine sciente, quibus vites puTaturus es, sic neque pedunculi, neq; glacies vitem iniuria afficient. Aut falces oleo, in quo allium contritum sit,illinito. Si verò erucas,quæ in rosis reperiũtur, in oleo coxeris & inde falces illeueris,neque ab alio animalculo,neque à pruina vitis iniuriam perpetietur. Aut adipe hircino,aut sanguine ranarum falces inungito. Aut coticula cinerum cũ oleo perlita falces acuito, vitis sarmenta vsta, & vitis lachryma permista cũ vino in mediam vineam deponito,& vermes non enascentur. Pessimum est vitibus, si dum florent,impluerit. Defluunt enim flores & fructus, causa imbecillitatis. Plinius à Theophrasto: Pessimum est inter omnia quum deflorescentem vitem percussit imber, quoniam simul defluit fructus. Theophrastus, Caudicis fissionem citra iacturam sustinet,& corticis quoque detractionem citra noxam patitur,quod arborum plerisq; exitiale est:sed non principis illius,atq; vitalis,verum externi,& qui plerunque subnascente nouo decidit. Ratio est quod partes disiectas celerrimè comprimit,& coagmẽtat, atque tenaci compage constat. Sed dimutilatione nouella vitis maximè interit, et si quid tenellum,imbecillum,atq; rectifluum fit. Hæc enim istis moriendi causam donant. Exesis primis germinibus nihil amplius germinatur, sed protinus ipse germinandi effluxus cessat,extinguiturq;,quasi vitis excęcata & manca quodammodo fuerit. Principiũ enim & validissimũ & infirmissimum est, non tamen modo eodem:nam vitem fertilem admodum germinibus esse,germinationes sequentis temporis latissimè indicant. Plinius ab eo:Intereunt pleraque fissa

stirpe

ſtirpe, excepta vite. Idem ſi vites ſint lachrymoſæ, earum radicibus aquam ſalſam iubet affundi. Sotion Græcus: Vites lachrymam emittentes, quantum vix credi par eſt, & in totum corpus vitis non diſtributam abiiciunt. Falce igitur truncum incidemus, & exulcerabimus, ſinu in ipſo facto, ſi nil profuerit, radicum craſſitudinem exculpemus, aut aliquo modo vlcerabimus: & amurca ad medietatem cocta, ac perfrigerata, plagas illinemus. Subrectum verò cęſuræ oculum foris inungemus: quod multo melius eſſe experimento conſtat. Palladius: Vites, quæ lachrymarum nimietate tabeſcunt, & deplorando vim roboris ſui auertunt à fructu, trunco earum lacerato, Grȩci ſinum fieri iubent. Si hoc minus proderit, radicum robur pingue reſcindi, vt afferat medicinam, vulnus impreſſum, tunc inſulſa amurca ad medietatem decocta, & refrigerata plagæ exciſio perlinetur, & ſub hac acetum acre fundatur. At ſi quæ fructum oſtendunt vites ad maturitatem non perducunt, ſed prius quàm miteſcant vuæ, inareſcunt, hoc modo emendabuntur. Quum ſcipiones amplitudinem acini habuerint, radice tenus vitem præcidito, plagam acri aceto pariter, ac lotio veteri permiſta terra linito, eodemq; radices rigato, ſæpe fodito. Hæc materias citant, vuæq; ſuccum perferunt. Ab eo Palladius: Ægras vites, vel quibus fructus areſcit, circumfodies, & vrinam veterem ſuffundes. Item cinerem ſarmenti, vel quercus aceto miſtum ſubiice, aut inciſas circa terram lætamine refoueto, & quæ germinant fortiora dimitte. Vindanionius Græcus: Quum acinus racemi erui magnitudinem indeptus ſiccari incipit, tunc omnem areſcentem racemi partem deradito, & à ſana, ſiue potius à ſaniore vicina areſcenti adimito: indeq; cæſuram cinere acerrimo aceto miſto linito. Præſtantior autem cinis eſt ſarmentitius. Sic enim quæ ægrotatura erant in racemo illita, cladem ampliorem euitabunt. Truncus autem vitis ſimiliter oblinatur. Quidam & infernas ſtirpis partes circa radices vrina veteri, & acerrima conſpergunt. Ex hac enim medela non ſolum fructus ſeruabitur, ſed & ipſa vitis diuturnitatem recipiet. Ab his Plinius: Quod ſi fructum non maturent, prius inareſcentem præciſarum ad radices plagam, fibraſq;, aceto acri, & vrina vetuſta madefacere iubent, atq; eo luto obruere, ſæpè fodere. Infructuoſas vites Columella ita fœcundas facit. Vites quum exiguum dant fructum, aceto acri cum cinere rigato, ipſumq; codicem eodem cinere linito. Ab eo Plinius: Si verò fertiles non ſunt, aceto acri ſubacto cinere rigari, atq; oblini. Damageron, Ægrotantē vitem cinere ſarmenticio, aut quercino cũ aceto miſto ad truncum conſperſo curabis. Valdè prodeſt & vrina hominis radicibus affuſa. Quidam ægrotãs vites excidunt iuxta terram, deinde leniter obruunt terra adiacente, modico ſtercore ipſi ammiſto: & quum turiones egerminauerint, debiles quidam extirpant, generoſos ſinunt, & ſequenti anno, commodiorem ex relictis eligentes, reliquos tollunt. Sterilibus vitibus Democritus hoc affert remedium: Truncum ſcalpro, aut ſerra, vel quercino cuneo findito, lapidem in fiſſuram indito, vt partes trunci inuicem diſparentur,

& in ipſum vrinam humanam veterem infundito ad menſuram heminarum quatuor, ita vt eam ſenſim omni trunco circumfundas, vt etiam radices inde perfuſæ in integrum reſtituantur. Deinde iniice ſtercus terra miſtum: oportet tamen eos, qui lapidem in truncum imponunt defodere, & vertere ea, quæ ſunt circa radicem. Id in autumno facito. Sunt etiam quædam vites quæ fructum recens productum putrefaciunt, priuſquam racemi connutriantur, & matureſcant. Talibus igitur medeberis portulacæ folio. Alii autem polentam portulacæ ammiſtam trunco circumlinunt. Alii portulaca dimidiam racemi partem illinunt. Quidam cineris veteris heminas quatuor radicibus iniiciunt, aut etiam arenam. Palladius ad id: Vitis cuius fructus humore putreſcit, per latera pampinanda eſt ante vigeſimum vindemiæ diem, & ſola frons illa ſeruanda eſt, quæ in ſummitate poſita ſolem nimium defendit à vertice. Vites quoque algore intereunt, hoc quidem eſt quo deprehenditur ſoli vitium, quoniam non euenit niſi in frigido: itaque per hyemem cœli rigorem probamus, non ſoli. Ne igitur rubigo vineam vexet, docet Columella palearum aceruos inter ordines verno tempore poſitos habere in vinea. Quum frigus contra temporis conſuetudinem intellexeris, omnes aceruos incendito, ita fumus nebulam, & rubiginem remouebit. Diophanes, ne à pruina & rubigine vites lædantur, docet ita: Stercus aridum per diuerſa ſpatia in vinea deponito ſecundum vineti ventum, vbi incumbentem pruinam videris, ſtercus ſuccendito, fumus inde elatus pruinam diſperget. Quæ verò à pruina aduruntur vites, tardius putare oportet, quum ad germen fundendum concitantur, ſic enim tardius effloreſcunt. Hippuris vitis tardius germinat, ob id credita eſt minus pruinam curare calido iam ſole exiſtente. Quidam fabam in vineis ſerunt, & vites à pruina illæſas futuras putant. At ſi contigerit vites à pruina lædi, incidendæ ſunt, & valdè breuiter præſecandæ, vt vis earum permaneat: nam & ſequenti anno priorem fructum reddent. Alii miricæ cinerem in vinea ventilant, nam oculis cinis inſidens, illabentem pruinam pellit. Aliud affert Berytius. Simul vt videris rubiginem in aëre congregari, ſtatim bouis cornu ſiniſtrum vnà cum bubulo ſtercore vrito, & fumum multum per ambitum arui, ſecundum ventum facito, quo ventus omnem fumum ad rubiginem ferat, nam diſperget. Apuleius tradit trium cancrorum vſtorum cum bubulo ſtercore, aut paleis, aut ſtercore caprino, fumum ſufficienter iuuare. Si verò anticipet rubigo, damnum reſarcies hoc modo: Cucumerum ſylueſtrium, aut colocynthidis radices, aut folia contundito, & aqua macerato, indeque apprehenſa à rubigine irrorato ante ſolis exortum. Idem facit cinis ficulneus, aut quercinus maceratus, & irroratus. Prodit Apuleius: Si lauri ramulos in aruum proieceris, tranſire in ipſos rubiginis noxam. Noſſe operæ pretium eſt, quod pleniluniis omnia rubigine afficiuntur, præcipuè frumentum, propterea quod tunc Luna calidiſſima,

lidiſſima,

lidiſſima, & humida, noctuque fructus putrefacit. Quidam ſilurum piſcem conciſum vrunt ſecundum ventum, per omnem regionis partem odorem ſpargentes. Quin & per naturam contraria affectione reſiſtit, ſi in cribro phocæ pellis circumponatur, perforeturq́;, ita vt per cribrum ſemen excutiatur, & terra conſeminetur. Idemq́; grandinem cadere non ſinit naturali proprietate. Plinius, Simili modo ne conuoluolus fiat in vinea, amurcæ congios duos decoctos in craſſitudinem mellis, ruſus cum bituminis tertia parte, & ſulphuris quarta, ſub dio coqui iubent, ne excandeſcat ſub tecto. Hoc vites circa capita, ac ſub brachiis vngi, ita non fore conuoluolum. Quidam contenti ſunt fumo huius mixturæ ſuffire vineas ſecundo flatu continuo triduo. Plerique non minus auxilii, & alimenti arbitrantur, in vrina, quàm Cato in amurca, addita modò aquæ pari portione, quoniam per ſe noceat. Nunc remedia contra animalia deſcribemus. Contra ſorices id affert Columella, Vites quæ ſecundum ædificia ſunt, à ſoricibus, vel muribus infeſtantur. Id ne fiat plenam lunam obſeruabimus, quum erit in ſigno Leonis vel ſcorpionis, vel ſagittarii, vel tauri, & noctu ad Lunam putabimus. Genus eſt animalis, volucra appellatur: id ferè prærodit teneros adhuc pampinos, & vuas, quod ne fiat, falces quibus vineam putaueris, peracta putatione ſanguine vrſino linito, vel ſi pellem fibri habueris in ipſa putatione, quoties falcem acueris, ea pelle aciem detergito, atque ita putare incipito. Plinius ab eo: Alii voluocem appellant animal prærodens pubeſcentes vuas, quod ne accidat, falces, quum ſint exacutæ, fibrina pelle detergent, atq; ita putant. Aut ſanguine vrſino liniri volunt poſt putationem eaſdem. Ne formica vitem aſcendat, iubet Columella lupinum teri, & cum fracibus miſceri, eoq́; imam vitem linea circumlini, vel bitumen cum oleo coqui, eo quoq; imas vites tangi: formicæ non exedent. Plinius: Sunt arborum peſtes & formicæ. Has abigunt rubrica, ac pice liquida perunctis caudicibus. Nec non & piſce ſuſpenſo iuxtà in vnum locum congregant. Aut lupino trito cum oleo radices linunt. Africanus contra beſtiolas vites vaſtantes hæc docet: Enecabuntur vermes vitem infeſtantes, aut vineam ſua habitatione ęgram reddentes, fimo bubulo ſecundum ventũ ſuffito. Quidam galbanum, aut cornu cerui, aut vngues caprinos, aut eboris ſcrobem, aut lilii radicem in vinea ſuffiunt. Fugabis etiam muliebris pili ſuffitu. Alii pæoniam, vel perſonariam ſuffientes. Alii ſuccum cyrenaicum, & oleũ coquunt & truncos vitium illinũt, à fundo paulo ſuperius initio facto. Alii allio trito vites illinunt contra erucas. Alii cantharides oleo macerant, inde coté, in qua falces exacuunt, illinunt cõtra eaſdem. Quidam contra maiora animalia ſtercore canino vrina veteri macerato, ac diſſoluto, omnia per ambitũ reſpergunt. Democritus: cancros fluuiales plurimos, aut paguros marinos, nõ pauciores quàm decẽ in vas fictile cum aqua indito, & addito operculo ſub diuum exponito, vt ad denos dies inſolentur. Deinde quæcunq; illæſa eſſe volueris, hac aqua conſpergito, idq́; alternis diebus, donec adoleuerint, & mi-

raberis rei efficaciam. Plinius: Contra vespas remedio est oleo aspergi ex ore vuas. Tradunt succo cucumeris syluestris tactis radicibus vitium, non attingi vuas ab auibus. Vuæ flores in cibis edere gallinacei, vuas non attingunt. Vites cæsas bidente curare docet Palladius: Quum vitis bidente læditur, aut ferro, plagam, si terræ iuncta est, adline stercore ouillo, vel caprino, tunc terra mista circumfossa ligare curato. Si in radice læsa est, operiens liquidum lætamen admisce. Eadem Cassianus Græcus.

De vitis inimicitia cum brassica, & aliis. CAP. XIX.

BRASSICA & laurus vitem offendunt, succoq; suo & odore deteriorem faciunt, nam & eam allicere, & olfacere dicunt, quamobrem cum germen iis propius accesserit, auersum retrograditur, inimicum fugiens odorem. Ideo Androcides sapientia clarus brassicam aduersari vino, ac ebrietatem arcere hoc prodidit exemplo, quòd vitis etiam viua brassicæ fugetur odore, vt ex Theophrasto habetur. Plinius syluestrem brassicam vino inimicissimam prædicat, quam præcipue vitis fugiat, aut si non possit fugere, moriatur. Berytius scribit, Maxime cauere homines debent brassicam inter vites serere, velut natura siccam, & naturaliter contrariam affectionem aduersus vitem habentem. Si autem contingat complantata esse ex propinquo vitem & brassicam, vitis ipsa augescens, vbi brassicæ appropinquat, non amplius directe procedit, sed retrouertitur, contrariam affectionem ad brassicam habens. Inquit Timæus, Athenæo referente, vineam, in qua brassica nascitur, vinum exilius proferre. Odit præterea maximè corylum. Iubente Virgilio,

Néve inter vites corylos sere.

A quo Plinius: Vitis odit corylum, & ni procul absit, tristis, & ægra. Odit & cupressum, vt diximus in eius capite.

Prognostica ad cognoscendas vini vbertates, vel caritates ante vindemiam. CAP. XX.

INTER Democriti scita connumeratur illud, vt qui cognosci possit ante vindemiam futuram vini vbertatem, & bonitatem, vel contrà prauitatem hoc modo. Acinum, hoc est, vuam particularem de racemo leniter per digitos detrahito: siquidem igitur quiddam exilierit, vbertatem ostendit. Quidam si multum frumenti prouenit, etiam liquidum fructum abundaturum pollicentur. Cæterum vinum bonum, & potens futurum coniectamus, si per vernum tempus imbres plures fiant. Idem futurum indicant imbres oborti, quum erui magnitudinem vuam habet, & adhuc acerba existit. At verò quæ ad ipsum vindemiæ tempus oboritur pluuia, non solùm aquosum, sed & deprauatum vinum vt vappam faciet. Plinius. Vinearum conceptus Vergiliarum exortu incipit, ad VI idus Maii. Aliud hoc quatriduum est, quod neque rore sordere velint, exhorrent enim frigidum sydus Arcturi postridie occidens,

cidens, & multo minus plenilunium incidere. IIII nonas Iunii, iterum aquila exoritur vesperi, decretorio die florentibus vitibus, si plenilunium in eum incidat. Equidem & solstitium VII calendas Iulii in simili causa duxerim, & canis ortum post dies à solstitio XXIIII. Sed interlunio accidente, quoniam vapore constat culpa, aciniique præcoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet ad IIII nonas Iulii, quum Ægypto canicula exoritur, vel certè XVI calend. Aug. quum Italiæ. Item XIII calen. Aug. quum aquila occidit, vsque ad X calen. eiusdem.

Maturitatis vuarum tempus quomodo cognoscatur. Cap. XXI.

INSTANTE vuarum maturitate, docendum est quo tempore vindemiæ celebrandæ sint. Canit Hesiodus,

Dum tamen in media cœli statione refulget
Syrius, Orionq́; loco splendescit eodem,
Et rosea Arcturi cernit Pallantias astrum:
Tunc vuas tenero abscindens de corpore matrum,
Per bis quinque dies tepido sub sole iacentes
Pande. Dies etiam mollescant quinque sub vmbra.
Dehinc torque, & capiant vegetes iucunda Lyæi
Munera.

Varro vuas legere, & vindemiam facere iubet inter æquinoctium autumnale, & Vergiliarum occasum. Columella calendis Octobris fieri vindemias pluribus regionibus inquit: Vuarum maturitatem alii aliter interpretati sunt. Quidam quum vidissent partem aliquam vuarum virescere, crediderunt tempestiuam esse vindemiam. Quidam quum coloratas, & pellucidas vuas animaduertissent, nonnulli etiam quum pampinos, ac folia decidere considerassent: quæ omnia fallacia sunt, quoniam immaturis vuis omnia eadem possunt accidere propter intemperiem solis, & anni. Itaq; nonnulli gustu explorare maturitatem tentauerunt, vt siue dulcis esset sapor vuæ, siue acidus, exinde æstimarent: sed & hæc ipsa res habet aliquam fallaciam: nam quædam genera vuarum nunquam dulcedinem capiũt propter austeritatem nimiam. Sed hoc modo ipsa naturalis maturitas consideratur: scilicet, quum expresseris vinacea, quæ acinis celantur, si iam infuscata, & nonnulla propemodum nigra fuerint: nam nulla res colorẽ illum afferre potest, nisi maturitas, quum in media acinorum parte sint, vt à sole æstuante & ventis protegantur, humorque ipse non patitur ea percoqui, aut infuscari, nisi suapte natura. Diophanes Græcus adhæc: Non facile est cognoscere, quando vindemiandum sit: nam alii ante maturitatem vuas legentes, infirmum, & non perenne vinum faciunt: alii tardius vindemiantes, non solum vitem lædunt, vltra tempus onus gestantem, sed & si grando, & glacies oboriretur, iniuriæ expositum vinum habebunt. Cognoscitur igitur opportunum tempus visu, & gustu, aliisque

notis à veteribus proditis. Democritus & Africanus sex tantum dies & non plures rectè permanere vuam maturam tradunt. Si igitur vinaceus non amplius viridis pellucet, sed nigricans, vuam maturam esse significat. Alii acinos premunt, & si vinaceus exilierit nudus, citra omnem carunculæ circum se complexum, maturas ad vindemiam esse vuas iudicant. Si verò prosilierit vinaceus partem carnium secum trahens, maturas negant. Quidam quòd passa fieri incipiat, maturam coniectant. Alii hoc modo: Vbi densissimus est racemus, inde acinum vnum eximunt, & post vnum, aut alterum diem racemum respiciunt, & contemplantur. Si in eadem figura permanserit locus, velut vicinis, & iuxta sitis acinis, nullum augmentum capientibus, vindemiam accelerant. Si verò exempti acini locum minorem factum viderint, velut circumsitis acinis auctis, vindemiam inhibent, donec augmentum progressum fecerit. Zoroaster verò addit, quòd vindemiare oportet Luna existente in Cancro, aut Leone, aut libra, scorpio, capricorno, aut aquario. Diligenterque prouidendum vt desinente ipsa, & sub terra existente vuarum collectionem absoluamus. Plnius, Iustum vindemiæ tempus ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum dies XLIIII. Musta calcari debere quum Luna sub terra, XI calend. Septemb. Cæsaris & Assyriæ stella, quæ vindemiator appellatur, exoriri mane incipit, vindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Vindemiam antiqui nunquam existimauere maturam ante æquinoctium: iam passim rapi cerno. Quamobrem & huius tempora notis, argumentisq; signentur. Leges ita se habent. Vuam calidam ne legito, hoc est in eius siccitate, ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit, nec prius quàm sole discutiatur. Vindemiare incipito quum ad palmitem pampinus procumbere cœperit, aut quum exempto acino ex densitate interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, si contingat crescente Luna vindemiare.

De vindemia facienda. Cap. XXII.

CATO, Columella, Varro, ceteriq; multa vasa præparari iubent ante vindemiam, sed quia aliena sunt ab his, quæ nostris temporibus habemus, superuacuum duximus recensere. Didymus torcularia viginti diebus ante vindemiam aperienda esse dicit, quo perflentur, & transpirent, aqua marina respergenda, suffumigandaq;. Apuleius: Qui corbibus præfecti sunt, folia eligant, & si quis racemus acerbus, aut acidus afferatur. Oportet & calcantes, si quid cophinis pręfectos fefellerit, eligere: nam folia cum vuis contrita, vinum magis astringens, & corruptibile faciunt. Ex acerbis, & siccis racemis detrimentum accedit. Iniectas in torcular vuas, statim pedibus conterant, qui ad hoc destinati sunt, omnesq; acinos æqualiter conculcâtes, vinacea extrahant, quo plurima liquoris pars in subtorcularios lacus defluere possit, & vbi ite-

rum calcarunt diſcedant: & quum calida, & non valdè humecta fuerint vinacea, ſub lignum prælii imponant: calida enim, & mollia exiſtentia fluidiora ſunt. Si valdè humida ſuperponantur, neceſſe eſt onere impoſito diſrumpi, ac diſparari compoſita. Ingredi autem calcatores oportet torcularios pedibus benè lotis: neq; in torculari quicquam edant vel bibant, neq; ſæpè ingrediantur, & exeant, & ſi qua neceſſitas abeundi fiat, nudis pedibus ne abeant. Sint calcatores induti, ob vrgentes ſudores. Bonus odor in torculario ſit oportet ex thure, vel aliquo alio ſuffumigio. Varro vindemiam ita fieri oportere dicit, vt videas à quo genere vuarum, & à quo loco vineti incipias legere, nam & præcox multo ante coquitur, quo prior legenda, & quæ pars arbuſti, ac vineæ magis aprica, prius debet deſcendere de vite. In vindemiam diligentius vua non ſolum legitur ad bibendum, ſed eligitur ad edendum. Itaq; lectius defertur in forum vinarium, vnde in dolium inane veniat, electa in ſecretam corbulam, vt condatur. Quæ calcatæ vuæ erunt, earum ſcopi cum folliculis ſubiiciendi ſub prælum, vt ſi quid reliqui habeant muſti, exprimatur in eundem lacum. Quum deſiit ſub prælo fluere, quidam circumcidunt extrema, & rurſus premunt, & rurſus, quum expreſſum, circumciſitum appellant, ac ſeorſum quod expreſſum eſt ſeruant, quod reſipit ferrum.

Lora optima quomodo fiat. CAP. XXIII.

A VARRONE docetur lora quomodo fiat. Expreſſi acinorum folliculi in dolia coniiciuntur, eoq; aqua additur, ea vocatur lora, quòd lota acina, ac pro vino operariis datur hyeme. Columella expreſſius docet. Quantum vini vno die feceris, eius partem decimam quot metretas efficiat conſiderato, & totidē metretas aquæ dulcis in vinacea, ſed quibus vnius diei vinum expreſſum erit, addito. Eodem & ſpumas defruti, ſiue ſapæ, & fæcem ex lacu confundito, & permiſceto, eamq; intritā macerari vna nocte ſinito, poſtero die pedibus proculcato, & ſic permiſtā prælo ſubiicito. Quod deinde fluxerit, aut doliis, aut amphoris condito, & quum deferbuerit, obturato. Commodius autem ſeruatur in amphoris. Hanc loram Columella ſuus patruus ex vetere aqua faciebat, & nonnunquam plus biennio innoxiam ſeruabat. Anatolius ita facit: Vinacea poſt muſti defluxum è veſtigio deiicienda ſunt, & in dolia indenda, ac poſtea conculcanda, etenim fæx ex his non iniucundus potus fit ruralibus: ipſaque deinde remanentia vinacea abundans alimentum brutis præbent. Oportet autem ſtatim, vt vinacea ex torculari ablata ſunt, & torcular, & lacus ſubtorcularios euertere, & aqua marina, aut muria per ſpongiam expurgare, & ſuffumigare: humor enim remanens omnino corruptus aceſcit, & proinde fructum, qui ſequenti die calcatur, corrumpit, & culicem gignit, quod ſignum eſt vini in vappam perverſi. Plinius. Non poſſunt iure dici vina, quę Gręci deuterias appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua vinaceis, ſed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera. Decima parte

aquæ addita, quæ musti expressa sit, & ita die ac nocte madefactis vinaceis, rursus prælo subiectis. Alterum quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expressum sit addita aquæ, expressoq; decocto ad tertias partes. Tertium est fecibus vinum expressum, quod fecatum Cato appellat. Nulli ex his plus quàm anno vsus.

Quomodo mustum in dolia condendum. Cap. XXIIII.

POST perfectam vuarum calcaturam, quomodo mustum in dolia condendum sit, docet Diophanes. Dolia ante vini infusionem meraca muria per spongiam emundare oportet, & thure suffumigare. Oportet neque valdè plena facere, neq; nimium vacua, sed coniicere quantum verisimile est mustum efferuescens augmentum facere posse, vt ne superfundatur, & vt spuma vsq; ad labia eleuata, quod solum est impurum expuat. Purgandum est consequenter mustum in doliis ad dies quindecim, & tum manibus, tum scyphis spuma auferenda, & si quid aliud superfluum fuerit: purgamenta verò omnia extra locum, in quo dolia sita sunt, exportentur, & valdè procul reiiciantur. Si enim in vicino manserint, culices ex ipsis corruptis enascuntur, & malus fætor excitatur, quæ ambo vinum in vappam conuertunt: quare bonum odorem in torcularibus, & cellis vinariis procurandum. Florentinus ne vinum superfundatur, hoc adinuenit: Coronam ex pulegio, aut calamintha, aut origano ad colla vasorum circumponit. Quidam interna doliorum labra caseo bubulo perlinunt, cohibet enim intro musti ipsius feruorem. Docet Democritus mustum, quod per pluuias frequentes imbecillitatem contraxit, crebro imbre perfusa vua, quod probari ipsius gustu poterit, sic curari debere. Statim atq; primum efferbuerit mustum, in noua dolia transferunt, in fundo enim sidit suo pondere feculentum omne & aquosum, atque in metretas decem vini tres salis heminas adiiciunt. Vel mustum decoquunt, donec pars eius vigesima possit absumi. Melius fieri dicunt si centesima gypsi pars adiiciatur. Lacedæmonii eo vsque decoquunt, donec vini quinta pars pereat, & quarto anno vsibus ministrant.

Quomodo vina elutrianda. Cap. XXV.

VINVM elutriari oportet, Zoroastræ doctrina, borealibus ventis spirantibus, nequaquam verò australibus, infirmiora vere, fortiora æstate. Quæ verò in squallidis locis nata sunt, post hyemale solstitium. Vinum plenilunio in alia vasa transfusum acescit. Nosse oportet: vinum à fece, vnde alimentum habet, liberatum, tenuiorum partium, & imbecillius redditur. Prouidendum est hyeme calefiat, æstate frigescat. Intermestruo quum Luna silet, elutrianda vina. Sotion in prælunaribus maxime diebus, hoc est prima, & secunda die priusquam Luna hominibus appareat, transfusionem fieri tradit. Obseruari præterea exortus syderum, & emersus, in iis enim fæcem moueri volunt. Item quum rosa floret, aut germinat vitis, qua frondume

dente conſulunt ſapientes, præſertim Heſiodus, aperto dolio, ſummũ imumq; vinum expendendum: quod medias tenet dolii partes, ſeruãdum vtpote quod & validius, atq; durabilius, ac vetuſtatis patiens exiſtimetur. Quod enim ſummis vaſis faucibus reſidet, aëris conſuetudine vires exhauriente, degenerat in vappam, quod fundo ſidit, fęcis vicinitate vitiatur. Quod ita cecinit Heſiodus,

Principio vaſis ſaturum, & fine eſſe iubemus,
In medio parcum.

Vaſa non ad ſummum vſq; labrum replenda, ſed faucibus tenus, ne occluſo ſpiritu ſtrangulentur, coercitaq; ſuſpiret aura. Addit Plinius. Vinum transferre in vaſa, in quibus acetum fuerat, melius, quàm in ea, in quibus dulce, aut mulſum.

Prognoſtica vinorum durabilium, peruertendorumq́;.
CAP. XXV.

TRANSFVSO in dolia vino, monet Africanus, fex ipſa in dolio relinquatur, ac diligenter dolium cooperiatur, frequenterq́; olfactu experimentum ſumendum eſt, an aliqua tranſmutatio fecum fiat, vt ſi culices, aut eiuſmodi quippiam gignatur, id ſignum vinum corruptum iri; ſi nil tale contingat, permanſurum. Alii pertuſam harundinem ad fæces vſq; dimittunt, ſupernumq́; harundinis foramẽ digito magno obturãt, mox ablato digito per foramen olfaciunt, vel aliquid fæcis exugunt, & ex fæcis qualitate quale futurũ erit vinum conficiunt. Alii parum de vino feruefaciunt, & refrigeratum guſtant, & ex ſapore de cætero quale vinum futurum ſit iudicant, verũ de medio vaſe vinum accipiendum ad experimẽtum. Alii ex operculis vaſorum prognoſtica concipiunt. Detecto enim dolio, humiditatem ipſis inhærentem deguſtant, & tale vinum fore coniectant: nam ſi vinoſus eſt ſapor, optimi vini ſignum, ſi aquoſus, peruerſuri. Alii à ſapore auſpicantur præſagia: nam ſi auſterum ſapit, ſecuritatem indicat, ſi molle, contrarium. Licet idem ex ſupernatante flore coniicere. Si mollis, latus, & purpurei coloris, ſecurius vinum promittit, ſi glutinoſus, reprobi ſignum: ſi niger, imbecille: albus diuturnum vinum ſignificat. Si telæ araneæ contextus, acoris indicium. Rurſus ſi ſerpentem viti implexum vindemiæ tempore videbis, vinum acidum expectabis. Si dum calcatur muſtum, aut in dolia conditur, craſſum & glutinoſum fuerit, quod tactu deprehendes, durabilius vinum erit: ſi tenue, facilè peruerſurum. Vinum in muſto auſterum, perenne, & in poſterum iucundum fore, dulce verò nõ durabile. Tactu etiam cognoſces, vas tactu calidum, nõ firmum vinum, frigidum contra diuturnius. Vinum guſtu calidum, vel frigidum idem oſtendit. Operculum dolii ſiccum, firmiſſimum vinum indicat, ſi humidum, peruerſionem. Si aceti mulſi odorem habebit, tranſuaſari oſtendit, vas talis odoris cauſam ſcito. Alii manus in vinum immergunt, iiſque exiccatis ex odore coniiciunt: peruertendi enim vini acidior olfactus. Alii ſuper harenam vinum coniiciunt,

& percolant, ſi non tranſmutabitur, probatiſſimum habent. Vina quia peruerti ſolent in ſolſtitiis,& vite germen fundẽte: ob id eo tempore probationis talia experimenta ſumũt. Alii laminas ex plumbo, ſtanno, vel ære faciũt longitudine,& latitudine trium digitorũ,& deterſas operculo doli adglutinant,& opercula doliis obdunt,& poſt quadrageſimũ diem aperiunt, ſi laminas puras reperient, vinum dulce, odoratum,& ſanum iudicant, at ſi plumbeã albeſcentem, in ceruſſæ ſpeciem, ſi ſtanneam, nigreſcentem, ſi æneam, in bullas erumpẽtem, non ſanum. Alii polentam ammiſcent,& vbi deſederit, guſtant. Alii apii ſemen, hordei furfures, lauri folia, vitis nigræ ſarmenta in efferueſcens & bulliens vinum iniiciunt,& refrigeratum guſtant:& hoc modo experimẽtum capiunt. Plinius. In vitium inclinantis vini experimentum eſt laminæ plumbeæ mutatus in eo colos. Flos vini cãdidus probatur, rubeus triſte ſignum eſt, ſi non is colos vini ſit. Item vaſa incaleſcentia operculave ſudantia. Quod celeriter florere cœperit, odoremq́; trahere, non fore diutinum.

De tempore, & modo guſtandi vinum. CAP. XXVI.

SVNT & fraudes œnopolarum, quæ peruerſum vinũ optimum guſtãtibus demonſtrare poſſunt, nõ quòd ipſi eiuſmodi impoſturas aliis faciamus, ſed ne per tales circumueniamur & ne ab eis fallamur, eas nos docet Florentinus. Qui borealibus ventis flantibus vina deguſtant, qualia ſint non cognoſcunt, quia tunc incommota manent. Sed experti œnoptæ Auſtro ſpirante guſtant, quia auſter vinũ commouet, & quale ſit arguit. Ieiunus vinũ ne guſtet, tunc enim guſtus eſt hebes, neq; à crapula id deguſtandũ. Oportet guſtantem, neq; acres, neq; ſalſos cibos, qui comedentis guſtũ immutant, prę ſumpſiſſe: ſed pauciſſimum cibum, eumq́; nondum concoxiſſe. Emptoribus borea ſpirante, vinũ ad guſtandum exhibeto. Alii emptoribus impoſituri, doliũ nouum habent, quod optimo, vetere, ac odoratiſſimo vino replent,& ita fallunt guſtãtes, putantes odoris fragrantiam contẽti vini eſſe, quũ in dolio diutius ea qualitas inhæreat. Caupones caſeum,& nuces exhibent potantibus, quo exactus ſenſus guſtus corrumpatur. Zoroaſter ſyderũ exortu dolia aperiri nõ debere admonet, tunc enim motus fit vini,& non cõuenit ipſum cõtrectare. Et ſi in die dolium aperies, ſoli vmbroſum aliquod oppones, ne ſplẽdor vino illabatur. Si noctu, neceſſitate vrgente, doliũ aperturus, aduerſum lumẽ Lunæ itidẽ excipies. Laborat vinũ, vt Paxamus tradit, occaſu Pleiadum, itẽ bruma, vel quũ flore vitis exuitur, æſtiuo ſolſtitio, vel exortu Caniculæ. Sentiunt vitia, quum cœlum incendio flagrat, quum etiã nimio frigore riget, quũ vehementer inceſſerunt pluuiæ, item quum duro tonitru cõcutitur aut violentis coruſcat fulgetris. Plinius. Bruma aperiri vetant, niſi ſereno die: vetant Auſtro flante plenáve Luna.

Quomodo muſtum dulce toto anno habeamus. CAP. XXVII.

MVSTVM vt ſemper dulce,& tanquam recens toto anno permaneat, ſic facito. In amphoram muſtum indito, & corticem oppicato, demittito in piſcinã, poſt trigeſimum diem eximito, totum annum muſtum erit. Cato,

Vel antequam prœlo vinacea subiiciantur de lacu quàm recẽtissimum addito mustum in amphoram nouam, eamq́; oblinito, & picato diligenter, ne quicquam aquæ introire possit. Tunc in piscinam frigidæ, & dulcis aquæ totã amphoram mergito, ita ne qua pars extet, dein post quadraginta dies eximito, & vsq; in annũ dulce permanebit. Hęc Columella à Florentino Gręco. Mustum prochyma dictum Græcis, quod sponte distillat antequã calcetur, eodem die in vas intus, & extrà picatum conde, vt ad medietatẽ vas repleatur, & addito operculo diligenter obline gypso. Ad multũ enim tempus mustum dulce permanet. Diutius permanebit, si vas per pelliculã obturatũ, & conclusum in puteũ per triginta dies dimittatur, propterea quod nõ efferuescit, & semper mustũ erit. Si quis etiã leniter vuas calcauerit, vt nõ premãtur, hoc ipsum habebit. Alii in vetus vas à vetere vino mustum infundunt. Alii vas intra & extra picatũ in puteũ imponunt, vt labra tantũ superemineant. Alii in humidã arenam vas infodiunt. Alii super vas vinaceis obrutũ harenã humidam accumulant. Alii in vas non picatũ mustum condunt, & nitro Alexandrino tuso adiecto in vmbra deponũt. Experimentũ suprà descriptũ probauimus, & verũ inuenimus, immo etiam per bienniũ sub aqua latuit, & optimũ repperimus. Alio quoq; artificio dulce vinũ Columella facit. Vuas legito, in sole triduũ expãdito, quarto die meridiano tẽpore calidas vuas proculcato, mustũ lixiuium, antequã pręlo sit pressum, de lacu tollito, quũ deferbuerit in sextarios quinquaginta irim benè pinsitã nec plus vncię pondere addito. Vinũ à fęcibus eliquatũ diffundito: hoc erit suaue, firmum, & corpori salubre. Didymus ita facit. Triginta diebus antè vindemiã sarmentum ferens botros intorquẽt, omniaq; folia auferunt, quo illabens sol humorẽ consumat, & vinũ dulce facit, quemadmodũ per cocturã nos facimus. Intorquent sarmenta nimirum, vt racemos ab humiditate, & alimento ex vite abstrahant. Alii postquã racemos foliis denudarunt, & vuæ iã corrugari incipiũt, collectas racematim ad solem exponũt, donec passę fuerint, post sub eodẽ meridiano sole sublatas in torcular transferunt, & reliquam diem ac insequentẽ noctem sinunt, & sub diluculũ calcant, vel iã expressum, & in doliis conditũ mustum, per triduũ deoperta relinquũt, mox opercula addunt nõ valdè osculis congruentia, sed virgis interpositis superpendẽtia: post quintum diem opercula exactè obdenda, cinere aqua subacto illita, paruis foraminulis relictis, quæ & post septimum diem claudantur. Et si dulcius quæris, ad dies quinq; dolia deoperta sinito, mox opercula addito. Plinius. Mediũ inter dulcia vinumq́; est quod Gręci aigleuces vocãt, hoc est semper mustũ. Id euenit cura, quoniã feruere prohibetur: sic appellant musti in vina transitũ. Ergo mergũt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat & cõsuetudo fiat algẽdi. Est etiamnum aliud genus eius per se, quod vocat dulce Narbonensis prouincia, & in ea maximè Vocõtii. Asseruatur eius gratia vua diutius in vite pediculo intorto. Ab aliis ipse palmes inciditur in medullã, ab aliis vua torretur in tegulis.

An vinum habeat ammistam aquam. CAP. XXVIII.

PYRA ſylueſtria, hoc eſt crudiſſima Sotion in muſtum coniicit, & ſi aquam habuerit, ad fundum merguntur. Democritus verò inquit. Si ſcire cupis emptor, ſi nullam miſtionis fraudem vinum experitur, mala, aut pyra ſylueſtria, aut locuſtam, aut cicadam in vas mittito, quod ſi ſupernatauerint fluitantia, meri ſinceriſque putat indicium, ſi demergantur, aquam contineri. Aliqui arundinem, papyrum, fœnum, lignum, aut aliquid ſarmentoſum oleo illitum dolio mandant, deinde extrahentes conſiderãt, ſi oleo guttulæ aquæ ſtillatim congeſtæ cohæreant, quòd ſi deprehendatur, aquam cõtineri certũ eſt. Vel ſi in ollam nouam antea nullo perfuſam humore biduo vinum adhibeatur, ea miſtam aquam extillabit. Alii calefactum vinum ſub dio in nouum mittunt fictile, ſi aquam habeat degenerat in acetum. Alii in viuam calcem vinum iniiciunt, ſi ſincerum eſt, hanc cogit: ſin aquoſum, diffundit. Porrò ſi in ſartaginem feruens oleum capientem vinum aquam habens funditur, obſtrepet, & bullans exiliet. Alii ſpongia oleo imbuta ſpiraculum vaſis obturant, & inuertunt, ſi aqua inſit, à ſpongia manans effluet. Africanus in dolium vini liquidum alumen infundebat, & penicillo oleo peruncto dolii ſpiraculum operculabat, per quod inclinatum ſola profluebat aqua. Ad hęc Cato: Si voles ſcire in vinum aqua addita ſit necne, vaſculum facito de materia hederacea. Vinum id, quod putabis aquam habere, eodem mittito. Si habebit aquam, vinum effluet, aqua manebit, nam non continet vinum vas hederaceum. A quo Plinius: Ederæ mira proditur natura ad experienda vina. Si vas fiat ex ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, ſi qua fuerit mixta. Sed hoc falſum eſt, nam quum experiremur, aqua effluit, vinum remanet. Sed lignum viride ſit oportet. At quomodo à vino aqua ſeparetur, in Naturali Magia longius exequuti ſumus.

De defruto coquendo. CAP. XXIX.

VASA, quibus defrutum coquitur, aut ſapa, plumbea potius, quã ęnea eſſe debent: nam in coctura æruginem remittunt ænea, & medicaminis ſaporem vitiant. Odores qui cum defruto apti ſunt coquantur, iris, fœnum græcum, ſchœnum. Harum ſingulæ libræ in defrutarium quod ceperit muſti amphoras nonaginta, quum iam deferbuerit & expurgatum erit, tum adiici debent. Deinde ſi natura tenue muſtum erit, quum ad tertiam partem fuerit decoctum, ignis ſubtrahendus eſt, & fornax aqua refrigeranda. Quanto plus decoquitur (ſi modo non aduritur) melius, & ſpiſſius erit. Plinius: Decoquitur muſtum vſque ad tertiam partem menſuræ. Quod vbi factum ad dimidiam eſt, defrutum vocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Ipſa quoque defruta ac ſapas coquũt quum ſit cœlum ſine Luna, hoc eſt in ſyderis eius coitu, neque alio die coqui iubent. Præterea plumbeis vaſis non æreis, nucibus iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniæ nobiliſſima expoſita ſub dio in cadis verberari Sole, Luna, imbre ventis aptiſſimum videtur.

Tempus

Tempus defrutum coquendi, noctu ſilente Luna, aut ſi interdiu plena, cæteris diebus, aut ante exortũ Lunæ, aut poſt occaſum. Ne de nouella vite, aut paluſtri, nec niſi è matura vua, nec niſi foliis deſpumandum, quia ſi ligno contingatur vas, aduſtũ ac fumoſum fieri putant. Leontius ſapam docet. Muſti optimi ſextarios v i i, vini optimi ſextarios centum, ſi ad tertias decoxeris, & deſpumaueris, ſapam egregiam parabis.

Remedia ad vina. Cap. XXX.

MVlta ſunt apud antiquos rei ruſticæ ſcriptores ad vina remedia, nos ea tantùm, quę ad vſum noſtri tẽporis eſſe poſſunt, huc afferemus. Columella affert remedia aceſcentis vini. In quo agro vinũ aceſcere ſolet, curandum vt quum vuam legeris, & calcaueris, priuſquã vinacea torculis exprimantur, muſtum in corbem defundas, & aquæ dulcis puteanæ ex eodem agro partem decimã adiicias, & coquas, donec aqua quã adieceris, decocta ſit. Quum refrixerit, in vaſa defundas, operias, & oblinas, ita diutius durabit, & detrimenti nihil fiet. Melius erit, ſi aquam pluribus annis ſeruatam addideris: longè melius ſi nil aquæ addideris, & decimam muſti decoxeris, frigidumq́; in vas trãſtuleris, & ſi in ſextarios v i i muſti heminã gypſi miſcueris, poſtquã decoctum refrixerit. Muſtum reliquum, quod è vinaceis fuerit expreſſum, primo tẽpore abſumito, aut ęre cõmutato. E Frõtonis doctrina: Gypſum iniectũ à principio quidem acrius vinũ facit, progreſſu temporis acre quidem tranſpirat. Vtilitas autem de gypſo reſultans ad multũ tempus perſeuerat, durabile vinũ facit, & aceſcere non permittit. Vino quod acorem quendam iam concepit, vt author eſt Tarentinus, medetur ollula aquę bonę plena, quæ diligenter operta in dolium demergatur, modica tamen reſpiratione relicta dolium occludatur. Poſt triduum inuenietur ab acore vinum ſeſe recollegiſſe, & aquam olere, ſi priſtinum robur reſumpſerit. Quare vſq; quò vinũ perfectè conualeſcat, hoc facito. Alii lactis caprini quinquageſimam partẽ infundunt, & integunt, poſt quinq; dies elutriant. Diximus ſuprà vina laborare, quũ cœlum tonitru cõcutitur, aut crebris coruſcat fulgetris. Arcere tonitrus, & fulguris noxam credidit Zoroaſtres, ferrũ operculis doliorũ ſuperpoſitũ. Alii admotos lauri ramulos cęca naturarũ diſcordia vinũ ab huiuſmodi iniuria vindicare ſcripſerunt. Vitiũ muſto quibuſdã in locis iterũ ſponte feruere, qua calamitate iterũ deperit ſapor, vappæq́; nomen acquirit. Docet Fronto: vinũ peruerſum in vappã, ſi à propria vitioſa fæce ſegregetur, & ſuper vini boni fæcẽ fundatur, diuturnũ erit. Quidam tedas accenſas in muſto extinguunt, & vinũ tranſmutari non permittunt. Alii ferrum candens. Quidam cedri fructũ, & gallas toſtas, alii thus poticũ vſtũ, alii cinerem ſarmentorũ vino iniiciunt. Alii in vaſa recentia transfundunt, & in aliã domum transferunt, ſi à caliditate læſa ſunt, in frigidos locos deponunt, ſi ab humiditate & frigiditate, in calidos & ſiccos. Alii fructum, aut lignũ quercinũ vrunt, & cinerem in vinũ mittunt, alii nucleos oliuarum combuſtos vino cocto, ſapa, defruto extinguunt, & tuſos in vinũ diffundunt. Sal toſtus iniectus

vinum in vappam abire prohibet,impedit autẽ feruorem vltra quàm cõuenit extendere,& ſpumam vberiorem ſuperſtare. Ob id Plinius : Vinorũ medicaminis tanta cura eſt,vt cinere apud quoſdam inſtaurentur. Sed cinerem è vitis ſarmentis, aut quercu præferunt. Quum & marinam aquam eiuſdẽ rei gratia ex alto peti iubent,ſeruariq́; ab æquinoctio verno, aut certè nocte ſolſtitio & Aquilone flante hauriri, vel ſi circa vindemiam hauriatur,coqui. Ob id vt diuturnius vinum fiat, idem Fronto amygdalas dulces in vinum nigrum coniicit, vel vuam paſſam ſua ſponte in vite factam,exempto vinaceo,cum harena madefacta muſto,aut ſapa,vel vitis radices,oleum ſtillaticium cum ſapa infuſum, veratrum nigrum & album modicè inditum, cicer nigrum,modicè toſtum & molitum,ſapam,lini ſemen muſto ammiſtũ, picem brutiam, contuſam,& per cribrum excuſſam,pinus reſinam,& alumen ſciſſum. Turbulentiã vini confeſtim reſidere promittit Anatolius,ſi decoctę ad tertias amurcæ ſingulas heminas in ſingulas vini metretas quis infundat. Fronto tradit argillam poſtquã vina deferbuerũt immiſſam ipſum purgare deferentẽ ſecum turbidum ad fęcẽ, atq; id magis toſtam. Itẽ candida ouorũ tria in vas coniecta,vt ſpumeſcãt,conturbato,adiicitoq́; ſalem album,& vini partem,atq; emolito, donec quã albiſſima euadãt,deinde vino vas impleto,& in doliũ ſic diffundito ac reponito. Si ſitum oleat vinũ,aut aſperginẽ ſentiat, iubet Apuleius tædas pingues igni flagrantes in doliũ coniici,& accenſas in vino reſtingui. Alii candentem teſtã immergunt. Alii vas continens aquam obruunt, & poſt triduũ liberari vitio experiuntur. Alii apii ſemen, & folia intingunt, alii recentis caſei ſerũ permiſcẽt. Salignum lignũ vino inditum omnem nequitiam tollit. A ſerpente immiſſum virus,vt Democrito placet, ferreus anulus elicit. Sed aliud ad id affert Columella præſtantius. Si quod animal in muſtum ceciderit,& interierit,vti ſerpẽs, aut mus,ſoréxve,ne mali odoris vitium faciat,ita vt repertum corpus fuerit id igne aduratur,cinisq́; eius in vas,quò deciderat,frigidus infundatur,atque rutabulo ligneo permiſceatur,ea res erit remedio. Sotion remedium affert, quo vinum florem non habeat. OEnanthem ſiccatam in vinum inſpergito, aut farinam erui,vbi verò infra ſeceſſerint flos & farina, vinũ in aliud vas transfundito. Columella monet,Si vinum florere incipiet,ſæpius curare oportebit, ne flos eius peſſum eat,& ſaporem vitiet. Si qua vina erunt duriora aut minus bona, quod agri vitio, aut tempeſtate ſit factum, ſumito fæcem boni vini,& panes facito,& in ſole arefacito,& coquito in igne,poſtea terito, & pondo quadrantem amphoris ſingulis infricato, & oblinito,bonum fiet.

Varii acetum conficiendi modi. CAP. XXXI.

SED res expoſtulat,vt quomodo acetum fiat differamus ex vino,atque non ex vino commentitium multis modis. Eſt acetum vini vitiũ,quod ad luxuriam ceſſit hominibus, tot ad vſus expetitum, vt ſine eo vita mitior exigi non poſſet. Acetum ſubito ſic fieri Caſſianus ex Varrone promittit, ſi tuſam betæ

radicem in vinum cõieceris, poſt horas tres in acetum degenerabit. Quod ſi in priſtinum ſtatum reſtitui voles, braſſicæ radicẽ indidiſſe ſatis eſt. Mirũ acorem concipere tradit Sotion, ſi aridi vinacei, aut pauci vuæ acerbæ acini demittantur. Pyrethrum infuſum acorem ſupra modum accendit, ſi cũ vna parte feruefactum reliquæ miſcueris. Acerrimum idem fieri putat, & ſuaue, vetuſtis graminis radicibus, aut immerſo lactis ſero, aut cinere querno, aut candentibus carbonibus in eo reſtinctis, aut ſi ciceribus, teſtíſve igni fragrantibus acetum vtatur. Diu ſuum acorem tueri refert Apuleius, ſi fabæ cũ citrii mali ſucco vaſi cõfundantur. Si ſcire vis acetum an aquam habeat, iniecto alumine ſi tanquã ferueſcens intumuerit aquam continere, Apuleius exiſtimat. Dulce ſic fieri acetũ Sotion docet, quo poſt triginta dies quis vtatur: Muſti quod vuarũ calcatu confluxit vnã metretam in duas aceti addũt, ſimulq́; coquũt vt triens modo ſuperſit. Alii menſurã muſti duplam, aquæ potabilis triplã ad aceti vnã partem diſcoquunt, dũ totius modi dimidiũ reſtet. Alii acerrimi aceti amphorã & muſti tantundẽ miſcent, pice vaſe oblito, & poſt idẽ tempus vtuntur. Duplicari acetũ promittit Africanus, ſi conſpicuã menſuram aceti acceperis, velut metretã, & ad ipſam aquæ marinæ ad dimidia coctæ metretã vnam adieceris, & permiſta in vaſe repoſueris. Quidam ordeum macerãt, & percolãt, & ex cremore metretã ammiſcẽt, & ſimul agitant, & ſalis torrefacti adhuc calentis partẽ ſufficientẽ ſuperingerunt, quo facto vaſi operculũ obdunt, ipſumq́; ad dies octo relinquũt. Fit cõmentitiũ ex non vino, hoc modo: Perſica mala mollia, & torrefactũ hordeũ in vaſe miſtim cõputreſcere ſinunt: expreſſus fiſco ſuccus, acorẽ concipit. Alii ſine vino ita acetũ confingunt. Fici veteres & torridũ ordeum, & citriorũ malorum interna caro crebrius ſubacta, cõturbataq́; colis exprimũtur, vt in aceti vicem ſuccus cedat. Alii marinã aquam, & gypſum coquũt, admiſtaq́; aqua fluuiali percolant in aceti vſum. Alii ex ficubus, quas in arboribus commadefactas in aquã coniiciunt cõputreſcereq́; ſinunt, acetũ efficiunt. Ficulneũ acetum ita exactius docet Columella. Sunt quædã regiones, in quibus vini, ideoq́; & aceti penuria eſt. Itaq; hoc eodẽ tempore ficus viridis quã maturiſſima legenda eſt, vtiq; etiam ſi iam pluuiæ inceſſerint, & propter imbrem in terrã decidit, quę quum ſublecta eſt, in dolium vel in amphoras conditur, & ibi ſinitur fermentari: deinde quum exacuit, & remiſit liquorem quicquid eſt aceti diligenter colatur, & in vaſa bene olida diffunditur. Hoc primæ notæ acerrimi aceti vſum præbet, nec vnquam ſitum, aut mucorem contrahit, ſi non humido loco poſitum eſt. Sunt qui multitudini ſtudentes, aquam ficis permiſcent, & ſubinde maturiſſimas ficus recentes adiiciant, & patiantur in eo iure tabeſcere, donec ſatis acris aceti ſapor fiat. Poſtea in iunceis fiſcellis, vel ſparteis ſaccis percolant, liquatumq́; acetũ inferuefaciunt, dum ſpumam & omnem ſpurcitiam eximant, tum torridi ſalis aliquid adiiciunt, quæ res prohibet vermiculos, aliáve innaſci animalia. Acetum de pyris ita componit Palladius: Pyra ſylueſtria vel aſperi generis matura in cumulo reſeruantur per triduum.

Deinde mittūtur in vasculo cui fontanea, aut pluuialis aqua miscetur, & opertum vas per triginta dies relinquitur, ac subinde quantum sublatum fuerit aceti ad vsum, tātum redditur aquæ ad reparationem. Plinius, Vasa mellaria, aut fauos lauari aqua præcipiunt, & hac decocta fieri saluberrimum acetum.

Quomodo citra vuam vinum fiat. Cap. XXXII.

SOTION: Myrti, & corni recens fructus molitus, & expressus vinū facit. similiter vinū faciunt grana mali punici pura expressa, ablatis his, quæ in medio granorum existunt. Quidam & à viridibus ficubus vinum faciunt, explentes ipsis dimidiam vasis partem, ac reliquam aqua pura superfusa complentes, assidueq; ex gustu experimētum sumunt: quum enim vinosus apparuerit sapor, excolato vtuntur. Fit etiam potus è frumēto & ordeo, quo maximè vtuntur barbari. Fit ex olyra & auena parata, fit ex panico & milio. ex Berytio. Palladius ex pyris vinum fieri dicit, si contusa, & sacco rarissimo condita ponderibus comprimantur, ac prælo. Hyeme durat, sed prima æstate acescit. Februario mense, & Octobri, ex omnibus pomis vina conficit. Plinius Indos vinum ex palmis exprimere dicit. Cariotæ maximè celebrantur & cibo pridē, sed & succo vberrimæ, ex quib. præcipua vina Oriēti, iniqua capiti, vnde pomo nomen.

Quomodo vinum album fuscum facias, & vicissim nigrum album. Cap. XXXIII.

IN album colorem nigrum mutari vinum asserit Cassianus ex Varrone, si salis sordidi drachmas octo in decem heminis vini nigri miscueris. Idem contingere dixit, si serum lactis vino infuderis. Si quis vitis albæ sarmenta vsserit, cineremq; in vas indiderit, & commoto probè vino, ad dies quadraginta fuerit, vinum album erit. Contra verò album reddetur nigrum, cinere sarmentorum nigrorum in ipsum coniecto. Palladius in Octobri ex his: In album colorem vina fusca mutari asserunt, si ex faba lomentum factum vino quis adiiciat, vel ouorum trium lagenæ infundat alborem, diuq; cōmoueat, sequenti die candidū reperiri: quod si ex afra pisa lomētum adiiciatur, eadem die posse mutari. Vitibus quoq; hanc esse naturā, vt alba vel nigra si redigantur in cinerem, vinoq; adiiciantur, ei vnamquamq; formam sui coloris imponere, vt ex nigra fuscū, cādidum verò reddatur ex alba, ea ratione scilicet, vt combusti sarmenti cineris modii vnius mensurā mittatur in dolium, quod habebit amphoras decem, & triduo sic relictum post operietur, ac lutetur. Album vel (si ita visum fuerit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis.

Quomodo vuæ in sua vite vsq; ad ver permaneant. Cap. XXXIV.

SERVANTVR & vuæ in sua vite, & à vite collectæ. Asserit Berytius vuā in parente seruari vsq; ad veris initia, si loco vmbroso scrobē fodis altitudine binum cubitorum, & misso sabulone adminicula figis, quib. intorques assiduè sarmēta fructibus plena, & illæsis vuis alligabis vt solū non contingāt, & cooperies, vt imber eò penetrare nō possit. Itē Tarentino docēte, vuas in vite si diu

seruare volueris, vasculis clausas fictilib⁹, ab ima parte pertusis, diligẽter à summo tectas suspẽde: sic in longã seruantur ætatem. Sed id exactius docet Columella. Nihil est tamen certius, quàm vasa fictilia facere, quæ singulas vuas laxè recipiant. Ea debent quatuor ansas habere, quibus illigata viti dependeant, itemq; opercula eorum sic formari, vt media diuisa sint, vt quum suspensa vasa singulas vuas receperint, ex vtroq; latere appositi operculi duæ partes coeant, & contegant vuas: & hæc vasa, & opercula extrinsecus & intra diligenter picata esse debebunt. Deinde quum contexerunt vuas, luto paleato multo adoperiri, sed vuæ dependentes à matre sic in pultarios condi debebunt, ne quæ partes vasa contingant. Tempus autem quo includi debent, id ferè est, quo adhuc siccitatibus, & sereno cœlo crassa, variaq; sunt acina. Plinius, Est duracina sine vllis vasis in vite seruabilis: tanta est contra frigora, æstus, tempestatesq; firmitas. Durant vuæ per hyemem pensili concameratæ nodo. Palladius, Vt vuam serues in vite vsq; ad veris initia: Circa ipsam vitem, quæ fructu plena est, loco vmbroso scrobem defodies altitudine trium pedum, latitudine duorum, & mittis sabulonem, & ibi calamos figis, in quibus retorques assiduè sarmenta fructibus plena, & illæsis botryonibus alligabis, vt solum non contingant, & cooperies, vt imber eò penetrare non possit. Quæ huc vsq; recitauimus maiorum adiumenta fuere, quę difficilis operationis incommodaq; sunt. Nos nostro inuento vsque ad Maium, & Iunium menses adseruauimus integram, vt vnà vetus vua & recens, vno, eodemq; palmite visetur. Vitium, quæ prope domum consitæ sunt, quum iam vindemiarũ tempus recessit, sarmenta, flagella, flexilia per fenestram in contectum intorquemus, ac domicilii laquearibus, genistæ iuncis, qui loci vicem expleant, diligenter alligamus, vt immotæ permaneãt, sed aptè vt fenestræ reserari, & claudi possint: hoc modo frigoris tyrannidem, & sæuitiam anteuertendo, ab auibus custodiendo, ne eis depascantur, quum venti & gelicidia sæuiant, fenestras claudito, tepido, & sereno cœlo eas aperito, idq; vsq; ad ver. Quum iam vitis noua germina & frondes ostendit, eam aperto cœlo crede; & tepidis solibus apricari sinito, iam noua pullulante, vtramq; eodem palmite habebis. Nobis etiam aliter licuit idem facere. Putationis tempore iam aduentante, eligito bina sarmenta in vite, quæ certam spem fructus pariundi spondeant, desecato cacumina vtriusque, duos vel tres oculos relinquendo, ne tamen à sua matre reseces, ea per cretacei vasculi pertusum fundum traducito, ac vbi paululum supra vasis ora extabunt, repleto vas terra. Et si certius ac citius quoad fieri poterit id agere concupieris, æstate vas aqua plenum supra id accommodato, vt per laneam linguam paulatim, & continuò aquam in vas instillet, sic radices vegetius iniiciet, & induet se in frondes & fructus. A vindemiis sub vase sarmenta abscinde, & in contectam domum feras, loco sicco, & tempestatibus tuto, videlicet cellis vinariis. Fenestras retibus obtegito, ne aues eas deuorent, hyeme serenis diebus apricari sinito: vbi gelicidia horrent, in calidio-

tibus locis adſeruato, & vſq; ad Auguſtum ſeruabis, vt ſimul vno palmite, & noua & vetus vua vigeat, colore, & vigore ſeruatis.

De variis vuarum conditurus. Cap. XXXV.

Cato amineas maiuſculas, & minuſculas, & apicias condit in ollis, ollas in vinaceis. Eadem in ſapa, & muſto rectè condi dicit. Quas ſuſpendas duracinas, amineas maiores, & ſtantianas opportuniſſimas eſſe. Columella ita ſeruat. Vuas bumaſtos, duracinas, & purpureas quum deſecueris à vite, continuo pediculos earum impicato dura pice: deinde labellum fictile nouum impleto paleis, quàm ſicciſſimis cribratis, vt ſine puluere ſint, & ita vuas ſuperponito, tum labello altero adoperito, & circumlito luto paleato, atq; ita in tabulato ſicciſſimo cōpoſita labra paleis ſiccis obruito. Omnis autē vua ſine noxa ſeruari poteſt, ſi luna decreſcente, & ſereno cœlo poſt horam quartā, quū iam inſolata eſt, nec roris quicquam habet, viti detrahatur, ſed ignis in proximo decumano fiat, vt pix ferueat, in qua pediculi vuarum ſtatim demittantur. In dolium benè picatū defruti amphoram coniicito, deinde tranſuerſos fuſtes ſpiſſe arctato, ita vt defrutum non contingant, tum ſuperponito fictiles nouas patinas, & in his ſic vuam diſponito, vt altera alteram non contingat, tū opercula patinis imponito & linito. Deinde alterum tabulatum & tertium, & quamdiu magnitudo patitur dolii, ſimiliter inſtruito, & eadē ratione vuas componito, deinde picatum operculum dolii defruto largè linito, & impoſitū cinere obturato. Nonnulli adiecto defruto contenti ſunt tranſuerſas perticas arctare, & in his vuas ita ſuſpendere, ne defrutum contingant, deinde operculū impoſitum oblinire. Quidam vuas in vmbra refrigerant, & dolia noua ſine pice in ſole ſiccant, furfures ordeaceos adiiciunt, & vuas ita ſuperponunt, vt altera alteram non comprimat, tum generis eiuſdem furfures infundunt, & alterum tabulatum vuarum eodem modo collocant, idq; faciunt vſq; dum dolium alternis furfuribus, & vuis compleant, mox opercula impoſita linūt, & vuas ſicciſſimo & frigidiſſimo tabulato reponunt. Quidam eadem ratione arida populnea, vel abiegna ſcrobe virides vuas cuſtodiunt. Nonnulli ſicco flore gypſi obruunt vuas, quas non nimium maturas vitibus detraxerunt. Alii forficibus ſi qua ſunt vitioſa grana ex vuis amputant, atque horreo ſuſpendunt, in quo triticum ſuppoſitum eſt. Sed hæc ratio rugoſa facit acina, & tam dulcia, vt paſſa. Vel ex ea creta, ex qua fiunt amphoræ, lata vaſa in modum patinarum fieri iubebant, eaque intrinſecus, & extrinſecus craſsè picari, tum vuas picatis pediculis in prædictis patinis ſeparatim cuiuſque generis ita componi, ne vuæ inter ſe contingerent, poſthæc opercula ſuperponi, & oblini craſſo gypſo, tum pice ſic picati ne quis humor tranſire poſſit. Tota deinde vaſa in aqua fontana, vel ciſternina, ponderibus impoſitis mergi, nec vllam partem earum pati extare: ſic optimè ſeruatur. Sed quum eſt exempta, niſi eo die conſumatur, aceſcit. Illud præcipiendum ne eodem loco mala

&

& vuæ componantur, nec malorum odor ad eas poſſit peruenire: nam huiuſmodi halitu acina corrumpuntur. Sed rationes, quas retulimus, non omnes omnibus regionibus aptæ ſunt, ſed pro conditione locorũ, & vuarum aliæ aliis conueniunt. Quibuſdã in locis ſereno cœlo, quũ iam ſol rorem ſuſtulit, quarta vel quinta hora, Luna decreſcente, & ſub terris exiſtente, modicè maturæ leguntur, in cratibus ſeparatim ponuntur, ſub tectum referuntur, arida tolluntur acina, & quum paulũ ſub vmbra refrixerint, ternę aut quaternę in ollas demittuntur, opercula pice obturantur, ne humorẽ tranſmittant, vinacea in dolio ſubſternuntur; & deorſum verſus ſpectantes ollæ cõponuntur diſtantes, vt interculcari poſſint vinacea, quę vbi conſpiſſata primũ tabulatum fecerũt, aliæ ollæ eodem modo componantur vſq; ad ſummum labrum, & ſuperpoſito operculo cinere doliũ linitur. Didymus vuas deſecari à vite ad hunc vſum præcipit decreſcente Luna poſt horam quartam, cœlo ſereno aut diſcuſſis à vento roribus. Similiter deligi è locis ſiccioribus ante perfectam maturitatẽ, addito vt Luna infra terrã ſit, vuas cum malleolo ſarmenti ſui duro, demptis forcipe corruptioribus acinis tabidis, & adhuc pubeſcentibus, ſic ne vitium tabis proximi ſentiant. Falcis acie citra violentiam ſecari, & illius pice igni reſoluta ſurculis ſeorſum, ita ne ſe contingere poſſint, pauimento ſubſtratis paleis, ſi fieri poſſit, maximè lupinorum, collocari, ſiquidẽ & duriores, & ſicciores eæ exiſtimãtur, & mures infeſtos abigunt. Sin deſint lupinorũ paleę, fabagineę aut eruinę, aut reliquorũ leguminum inuicẽ ſubſtituuntur. Ordeaceę in frumentaceo genere pręcellunt. Si deſiderentur, fœnũ quàm ſicciſſimũ in minutas diſſectum particulas ſubſternitur. Simili ratione frondoſos palmites pauimento ſpargere, vel ſuſpendi conuenit. Alii vuas ſuprà paululum obruunt. Sunt qui malunt in picatis capſis vuas in ſcobe, ramentíſve ſiccis piceæ, abietis, populi, vel milii farina recondere. Alii in marinam aquam feruentem, aut ſi non adſit, in muriam, permiſto vino macerantes immergunt, & ita ordeaceis paleis ſeruant. Quidam in cinere vitigineo, vel ficulneo lixiuio tingunt, mox in ſole ſiccant, tum inuolutas paleis ſtipant. Sunt qui in granariis protinus ſuſpendi iubeant, quibus frumentum vannis agitatur, quoniam optimo ſit operimento puluis inſidens penſilibus: ita longiſſimo tempore ſeruari volunt. Alia cuſtodiendi ratio. Aquam ad tertias incoctam mox ſub dio refrigeratam in dolium picatum fundunt, poſtea maturas vuas, ſolidos acinos habentes, detractis putribus & immaturis obruunt ita, vt ſuperueniat aqua, nec fluitent, gypſatoq; diligenter operculo, vas loco frigido, ſolem diei non admittente, quo etiam nullus ſuccendatur ignis, reponitur. Vinoſa reperietur aqua, fallendæ laborantium ſiti non inutilis. Penſiles quoq; in tabulatis cuſtodiantur. Alii muſtum habentibus doliis, dum ne contingant ipſum vuæ, ſuſpendunt: quo genere tales remanent, quales à vite fuerint decerptæ. In dolio quoque picato excluſa omni aura, gypſato diligenter operculo, integræ, quæ nulla in parte ſenſerunt offenſam, appenduntur. Simili

modo litæ figulino luto, sic subacto, vt mellis referat crassitudinem, intinctæ pendeant, & ad vsum eluantur. Item portulacæ succo illitæ pensiles diu custodiuntur. In solidum annum vuas seruabis, si ante vindemias paulo lectas aqua calida alumen continente demerseris, & protinus raptas sustuleris. Seruantur etiam in melle. Palladius hæc in vniuersum. Vuas quas seruare volumus, legamus illæsas, neq; acerbitate rigidas, neq; maturitate defluentes, sed quibus est & granum luce penetrabili splendidum, & tactus cum molli iucunditate callosus. Si qua sunt corrupta vel vitiosa resecemus, nec patiamur interesse, quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta æstiui caloris induruit. Tunc incisos botryonum tenaces, calida pice oportet ambiri, atque ita in loco sicco, frigido, & obscuro, sine luminis irruptione suspendi.

Vuæ passæ faciendæ ratio. Cap. XXXVI.

APATIENTIA nomen acinis datur passis. Ita facere docet Florentinus passam vuam. Melioris acini, dulcis, & lucidi pediculos vuarum in parente torqueri, & vt sponte inarescant pati, deinde sublatas in vmbra suspendi, constrictasq; substratis pampinis algore sicco frigentibus componi, & impleto vase operculari, statimq; loco sicco, quem nullus fumus infestet, recondi. Columella. Albæ, dulcissimi saporis, maximis acinis, nec spissis, Luna decrescente, sereno & sicco cœlo discussis roribus leguntur, & paulisper sic, ne inter se pondere suo pressæ possent collidi, in sabulas porriguntur. Deinde in aheno, vel olla fictili noua, lixiuium cineris sarmenti calefieri conuenit, quæ quum feruebit, exiguum olei quàm optimi adiici, atque permisceri. Deinde vuas pro magnitudine binas aut ternas inter se colligatas, in ahenum feruens demitti, & exiguum pati, dum decolorentur, nec rursus committendum, vt excoquantur, nam quadam moderatione, temperamentoq; opus est. Exemptæ dein in crate, rarius quàm vt altera alteram contingat, disponuntur, & post tres horas vnaquæq;, sic tamen ne eodem vestigio cohæreant, conuertitur, ne in humorem, qui defluxerit, vitietur: noctibus contegi debent vt à rore vel pluuia tutæ sint. Quum modicè tamen aruerint, in vasa noua, sine pice operculata, & gypsata recluduntur. Quidam vuam passam foliis ficulneis inuoluunt, & assiccant, alii foliis vitigineis, nonnulli plataninis semiuietas vuas contegunt, & ita in amphoras contegunt. Sunt qui culmos fabæ exurant, & ex eo quem cremauerint cinere lixiuium faciant, deinde in sextarios decem lixiuiæ salis tres cyathos, & olei cyathum adiiciant, tum adhibito igne calefaciant, & cætera eodem modo administrent.

De vitis materie. Cap. XXXVII.

NEc de eius materie tacendum est. Theophrastus hæc de eius materie habet. Vitis lenta materies, qua de causa scuta ex ea facere solent. Icta enim protinus plagam contrahit. Sed quæ minus fructificat, solidior est. Plinius.

nius. Iouis ſimulacrum in vrbe Populonia ex vna conſpicimus vite, tot æuis incorruptum. Item Maſsiliæ pateram: Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis ſtetit. Etiamnum ſcalis tectum Epheſiæ Dianæ, ſcanditur vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec eſt ligno vlli æternior natura. Verùm iſta ex ſylueſtribus facta crediderim. De ſimulacro Dianæ Epheſiæ ambigitur. Cæteri ex ebeno eſſe tradunt. Mutianus ter conſul, ex his qui proximè viſo eo ſcripſere, vitigineum, & nunquam mutatum, ſepties reſtituto templo.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI VILLAE

LIBER NONVS·

SIVE

HORTVS CORONARIVS.

PROOEMIVM.

ARBVSTO vix egredientis flores ex proximo coronario hotto miris ſuis illecebris viſum, olfactumque ceperunt odoris effluiuo, & inenarrabili colorum varietate. En hortum reſeramus, ingredimini hilares, licet ſpatiari, & eius iucunditate frui. Nullibi enim maior, quàm ex aſpectu, odore, & viribus noſtri animi recreatio accedit: flores enim tam vario colorum ornatu laſciuiens natura depinxit, vt nulla in re tam magno ſuæ fertilitatis gaudio eouſq; luſiſſe videatur. Nec maius ornamentum ex vllis quãtumuis artificioſè contextis topiariis, aliiſve operibus, hortis accedit, quantum ex odoratis coronariis, ſine quibus horti gratia, & amœnitate deſtituuntur. Eorum odore ſpiritus refouetur, torpens animus exhilaratur, collapſæ vires redintegrantur, & ſubinde ſomnus conciliatur. Omitto medices materiæ vtilitatem, vt nulla pars corporis male affecta ſit, quin ex floribus remedium adhiberi nequeat. At ſi quis hoc munus agricolis minimè conuenire dicat, nónne Cato in horto ſuburbano coronamentorum omne genus conſeri debere præcipit? Et Plinius hortis coronamenta conuenire ſcribit, quibus apes depaſcantur, præ-

cipui quæstus, compendiiq́;. Decebat quippe Campanum hominem anthologicô scribere, quum antiquitas Ægyptum terrarum omnium accommodatissimã vnguentis habuerit, & Campaniam rosarum copia celebrauerit. Sed quem seruaturi sumus ordinẽ, pronunciemus. In arbusto & vinea de vite diximus, media inter herbas & arbores, vtpote frutice, sed medii inter frutices & herbas suffrutices sunt: vocat autem Theophrastus coronarios flores suffrutices: id tertium est ex generibus, in quæ principio plantas digessimus. Hortus hic herbas coronarias, & flores cõtinebit, dicemusq́; de corollis, quę ex his nectuntur. Nos de floribus primò, post de herbis. Sed flores vel odorati, & hi verni, vt rosa, liliũ, leucoiũ, viola, narcissus: vel æstiui, vt iasmes, & flos caryophyllorũ odore, vel hyberni, vt crocus. Vel inodori & verni, vt hyacinthus, chalta, gladiolus, helyochrysus, vel ęstiui, vt cyanus, lychnes, & amarantus, vel autumnalis vt anemone, petilius, vel hyberni vt cyclaminus, hedera, cilicia, spina, ægyptia. Herbę vel odoratæ, vt abrotonum, serpillum, amaracus, sisymbrium, heleniũ, trifolium, baccaris, libanotis, melissophyllon, conita, lauandula, vel inodoratę, vt hedera. Sed floralia ingrediamur, & primum coronas nectamus.

De corollis, earum vsu, & inuentoribus. CAP. I.

COROLLAS breuiter attingemus: esset enim friuolum amplam de iis suscipere tractationem, quum ab Athenæo, & aliis satis amplè tractatum sit: pòst de floribus, quæ digna videbũtur, memorabimus. Tenuioribus corollis vtebantur antiqui, strophia appellantes, vnde nata strophiola. Quũ verò è floribus fierent serta, à serendo seruiæ appellabantur: paulatimque & Romæ coronæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis, mox & corollariis. Hæc Plinius. Sunt qui coronas à choro dictas putent, licet aspiratione careat, siue quod honorent eos, quibus imponuntur. Auctorem & inuentorem coronæ Ianum biformem Græci prædicant, eáq́; in Græcia factitatam à Stephano primum afferunt, ob id & nomen sertis datũ vt stephani vocarentur. Oleagineis coronis ministri triumphantium donabantur, quòd Minerua dea belli esset, & oleæ præesset. Obsidionalis corona è gramine erat viridi, ex eo loco decerpto in quo erant inclusi, dabatur Imperatori, qui liberauerat obsidione hostibus obsessos, & magnæ authoritatis fuit. Ciuica ilignafuit, frondem habens perennem. Hanc dabant testem vitæ, salutisque perceptę ciui, à quo liberatus fuerat in pręlio: è fronde querna texebatur, quoniam antiquissimus cibus ex quercu capi erat solitus. Myrtea corona Papyrius vsus est, quòd Sardos in campis myrteis superasset. Ouantis etiam myrtea erat, quã gerebant Imperatores, qui vrbem ouantes introirẽt, quum bella sine sanguine cõfecta erant. Transiere deinde ad rosarias, eoq́; luxuria processit, vt non esset gratia nisi mero folio. Laudatissimæ habebantur, quæ ex folio nardi necterẽtur. Mos tamen antiquis inoleuit, vt post cœnã circumferrentur conuiuis, sed aut hedera, aut lauro, aut herbarum floribus versicolore commistu struebãtur: quas ludicras, & puellares vocabant. Liber vini repertor, quòd medicamentum

dicamentũ ſuauiſſimum ſimul, & vehementiſſimum adinueniſſet, fertur hederá ſuis viribus huic repugnãtem, in honorem ac pretium adduxiſſe, eaq; coronari debacchantes edocuiſſe, quo minus vini noxam ſentirent, hedera ſuo frigore temulentiam reſtinguente. Iuglandẽ è coronamentis abdicarunt, quæ καρύα à capitis grauitate propter odoris virus dicitur. In cœnis quum merum caput occuparit, arcemq; ſenſuum obſederit, hominẽ conturbat, cui mitis aura florum naribus hauſta ſuccurrit, caputq; ab ebrietate propugnaculi vice tutatur, quia ſi flores calida præditi ſunt natura, laxant ſpiracula, quibus vinoſus euadat vapor. Si frigidis vt roſis violiſq; coronę ſtruuntur, aſtringẽti ſua vi noxios halitus repellunt, & capitis grauitatem corrigunt. Liguſtri, croci, & baccaris flores, odore ſomnos alliciunt, & ad placidam quietem potos perducunt: expirant enim lenem auram, ac blandum odoris effluuium, quo in temulentorũ corporibus inęqualitates obortæ ſenſim diſſipentur, & excoquantur, vt conciliata tranquillitate crapula retundatur. Sic flores bifariam coronamẽtis inſeruntur, vel vt capitis grauitatẽ abigant, aut ſomnum placidum accerſant. Verùm quę floribus concinnatæ, ceruici colloq; tanquam penſiles geſtantur, Græcis ὑποθυμίδες appellantur, hinc odores naribus rapti, ſuo calore cerebrum feriunt. Cæterũ coronarum, quæ ſola varietate placent, duo genera: nam aliæ flore, aliæ folio conſtant. Florem dixerim geniſtas: nanq; in iis decerpitur luteus. Item rhododendrõ. In vepribus naſcitur cyclaminũ, cuius flos coloſſinus in coronas admittitur. Folia ſmilacis, & hederæ ſe coronamentis dedere, coronæ earum obtinent principatum. In coronamenta folio venere cunilago, meliſſophyllon, & melilotõ, quod ſertulam Campanam vocant. Coronas ex hac antiquitus factitatas indicium eſt nomen ſertulæ, quod occupauit: placet maximè foliis breuibus, & pinguiſſimis. Folio coronat trifolium aſphaltiõ maiore folio, quo vtuntur coronarii, vtũtur hederę foliis, corymbis, & flore purpureo, in iis color tantũ delectat, odor abeſt. Helichryſi flore immortali aureo ſe pleroſq; coronare Theophraſtus ſcribit, vt gratiam ineant, & vitæ gloriã concilient, & cætera quæ longi eſſet laboris deſcribere. Ariſtoteles & Ariſton Peripateticus, vterq; libro amatoriorũ ſecundo ſcribit, ob dolorẽ & grauitatem capitis à vini potu moleſtam, vinculũ quoduis tẽporibus antiquos admouiſſe, quod eã ligaturã prodeſſe crederẽt, poſteros autẽ vt quidpiam ornatus adderent, tẽporibus quod cõpotationis oblectamentũ eſt, coronas excogitaſſe, quòd tempora, & frontem vinciri ad vini noxam conducat. Adid Anacreon,

Superciliis ex apio corollas ſuperimpoſuimus,
Lætumq; Baccho feſtum, & conuiuium celebrauimus.

At quæ odore caput feriunt, & quicquid grauare, aut opplere alioqui poſſet, reiecerunt, vt ex lauro & amaraco. Sed hæc ſufficiant, ſi quis plura volet, adeat Athenæum libro decimoquinto.

De Flora dea, & floralia quomodo celebrarentur. CAP. II.

LACTANTIVS Firmianus refert Floram ex arte meretricia magnas opes sibi comparasse, & populum Romanum hæredem scripsisse, certamque pecuniam reliquisse, ex cuius annuo fœnore suus natalis celebraretur, ludorum editione, quos floralia nuncupauerunt. Quod quum senatui nō satis decorum immò flagitiosum potius videretur, ab ipso nomine argumentum sumi placuit, vt pudendæ rei dignitas quædam adderetur. Vnde deam esse finxerunt, quæ floribus præesset, eamq; oportere placari, vt fruges cum arboribus benè, prosperéq; florerent. Ouidius nobiliori fictione prosequutus est in Fastis, non ignobilem nympham dicit, Clorim vocitatam, à Zephyro vim passam, quam duxit, hæc à viro dotis loco id muneris accepit, vt supra flores potestatē haberet. Floralia igitur in honorem Floræ celebrabantur, vt arbores optimè efflorescerent, deflorescerentq;, & ad iustam fructus magnitudinem accederēt. Instituta autem fuere vrbis anno sextodecimo ex Sibyllæ oraculis, & quarto Calendas Maii fiebant. Ouidius,

Exit & in Maias festum florale Calendas.

Hanc verò diem Varro determinat, sole partem quartamdecimam possidente. Ergo si in hoc quatriduum plenilunium inciderit, quæ florescunt lædi necesse est. Ob id Varro in limine statim de re rustica sui libri Robigum, & Floram aduenera tur, quibus propitiis rubigo frumenta non corrumpat, & omnia tempestiuè floreant.

Qui locus, quod cœlum & solum horto deputetur. CAP. III.

IN suburbano horto Cato genus omne coronamentorū seri iussit. Florentinus: locum intra domesticam habitationē, si id fieri commodè potest, deligere debet, aut si id nō detur, ex propinquo, vt non solùm oculis spectātium intra ædes iucunditas hauriatur, sed etiā ambiens aër ex fragrantia plantarum infectus, salubrem habitationē, ac totam possessionem reddat. Ipsæ verò plantæ non inordinatæ, neq; mixtæ plantentur, tanquam sanè, quod aiunt, plantarum diuersitas decorem inducat, sed secundū genera separatim singulæ plantæ ponantur, ne minora à potentioribus superentur, aut etiam alimento priuentur. Nos areas interstinguere solemus, vt ex quadrangulis areis in rotundas, ex rotundis rursus in angulares, & ex iis in alias progressus detur, quæ neq; totæ rotundæ, neq; rectis lineis concludantur. Theophrastus libro de causis, de cœlo loquens floribus coronariis cōuenienti, ait. Quæ siccaneis tractibus, quibus placidior arridet aura, suauiora, odoratioraque prosiliunt: quippe quum exhausta humoris parte quadam, calor melius suo fungitur munere, reliquias concoctui cedentes perficit. Siccitas enim non parum odori suffragatur, eoque spectant odorata, cuius rei fidem facit, quòd æstuosis regionibus, meliora odorum genera proueniunt. In Ægypto flores, cæteraq; coronamenta omnium ferè deterrima gignuntur, quia cœlū caliginosum, & roscidum habeatur, in quo nullus penè odor contrahi potest, quippe coquendi

abest

abeſt facultas : aridis longè melius excoquitur. Quæ verò circa Cyrenam proueniunt,non niſi ratione ſiccitatis odorata conſiſtunt,tum cętera,tum vel maximè roſa,& crocum. Ager enim tenuis,ſiccus,nec nimio feruore flagrans, cœlo puro, ſitientique luſtratus, odoribus creandis aptiſſimus iudicatur. Videtur &annus ad bonam olentiam referre,quum ſcilicet talis aut talis inceſſerit, non imbrium, ſquallorumq; tantũ ratione,ſed etiam quũ tempus certum, & aquę,& flatus,& in totũ cœli commodę mutationes acceſſêre. Quæ dilutis, & opacis tractibus degunt,inodora percipiuntur: etenim humor ſeſe largius immiſcens,odorem obtundit, & eius hebetat acrimoniam. Cæterùm genus ſylueſtrium aridius cernitur, ieiuniore donatum habitu, nec ſilens à flatu, ſed magis,atq; magis auræ patens, hinc feruentior natura. Et tandem de coronariis loquens quibuſdam: Quæ locis circumſeptis, apricisque continentur, vt œnantha, & viola nigra,& alia quædam aſſiduè florere videntur. Locis enim huiuſmodi pleraq; exeunt, quæ alibi naſci nequeunt, & fructum eadem afferunt,quum cætera generis eiuſdem aliis locis afferre nequeant,& præflorent, & prægerminant prius,quàm reliqua. Varro apricis locis hortum locat, vbi ſerat violam, quia ea omnia ſole nutricantur.

De generatione,& cultu florum coronariorum. CAP. IIII.

COMMVNIS plantarum generatio ex ſemine eſt,nam quę ſemen ferunt, è ſemine quoq; naſci oportet. Ex ſemine exeunt viola,Iouis flos,iphyum, flammula,elium:nam & ipſa, & eorum radices ligno nimirum conſtant. Naſcuntur & auulſione, ſed quod auellitur, radicis, aut ſtipitis aliquid habere oportet. Abrotonum,ſiſymbrium, ſerpillũ radices è germinibus ſuis quamprimùm dimittunt, non ſecus ac hedera. Abrotonum lignoſum eſt: verùm ſpiſſitate,acoreq; ſuo ſeruari aliquantulum temporis poteſt, nam hæc defixa quoque erumpere valent. Communis coronariorum cultus rigatio,ſtercoratio,& ſarcitio,alia propria generatim habentur,vt purgatio in coronariis pariter, atque oleribus. Quippe ſerpillum obareſcit,niſi purgetur,ſiſymbrium, & cætera. Roſas non ſolum præcidunt,verùm adurunt,deſinunt enim florere,ſylueſcuntque paſtus fœcunditate,niſi ita tractentur. Intempeſtiui imbres peſſimi, atq; ex toto inopportuni, qui circa floris exortum acceſſerint,omnia nanque imbecillia redduntur, pereunt, deciduntq; partim rubigine,partim nimio humore: quæ reſiſtere poterunt,deterius florent.

De roſa. CAP. V.

QVONIAM roſa inter flores facilè principatum obtinet,eiuſque nimius in coronis eſt vſus,cogit me,vt ab ea initium auſpicemur. Achilles Tacius libro amorum Leucippes, & Clitophontis ait, Si floribus Iuppiter vellet Regem imponere,roſa quippe regnum inter flores obtineret,terræ eſt ornatus,plantarum lumen,oculus florum,prati iubar, pulchritudo coruſcãs, amoris igniculum,veneris conciliatrix. Anacreon Poeta Græcus:

Rosa flos odorq; diuûm,
Hominum rosa est voluptas,
Decus illa gratiarum,
Florente amoris hora.
Rosa suauium Diones,
Rosa opus laborq; vatum,
Et amica planta Musis.
Est grata colligenti,
Licet antè spina pungat
Mordacibus rubetis.
Est grata eam fouenti
Manu subinde molli,
Eadem decens coronis:
Et expetita mensis,
Solennibusq; Bacchi.
Rosis quid absq; fiat?
Aurora nonne fertur
Rosea manu decora?
Roseisq; nonne nymphæ
Spectabiles lacertis?
Rosicolor ipsa Cypris,
Vocitata nonne doctis?
Quid plura? nonne multis
Medicina certa morbis? &c.

Rosam antiqui Veneri dicarunt: nam ea considerata tum venustatis, tum amoris symbolum ostendit, quod omnium in se amores trahat, omniumq; sibi animos conciliet. Poeta:

Ros vnus, color vnus, & vnum mane, duorum
Syderis & floris est domina vna Venus.
Forsan & vnus odor: sed celsior ille per auras
Difflatur. spirat proximus iste magis.
Communis Paphiæ dea syderis, & dea floris,
Præcipit vnius muricis esse habitum.

Philosophi ille veteres, qui rerũ omnium originem altius perscrutati sunt, odorem, coloremq; illum à Veneris ipsius stella proficisci autumant, & Maro Venerem semper ore loqui roseo dixit. Fingunt Poetæ Gratias esse tres, ex Libero patre progenitas, quarũ in Elide, atq; in foro templum fuit, & illarum simulacrũ, cuius vultus, manus, & pedes ex cãdido marmore fuerunt, vestimenta autem aurea. Harum vna sola rosam tenebat, media talum, tertia myrti ramum, hoc modo effigiatæ, quòd rosa & myrtus Veneri dicatæ sunt. Præterea vt quemadmodum rosa breui tẽpore durat, ocyus floret, ocyssimè marcescit, sic homines admoneantur formam & veneream voluptatem cito perire. Rubet etiam, pungitq; , sic & libido ipsa verecundiæ opprobrio erubescit, acutoque stimulatur aculeo. Philostratus Cupidini, non eius matri donauit, quem tota facie æmulari videtur. Primùm enim paruo tempore permanet, & recens semper sit oportet temporis non sentiens senium; ita Cupido recens, atq; semper iuuenis, mollisq; est. Coma eius aurea est: nam & rosa aureum quid in flosculo habet. Pro spinis rosæ, iaculum fert, pro foliis alas, pro facibus fulgorem. Rosam multiplex comitatur fabula, non nisi candidam per initio fuisse, mox vulnerato Veneris pede, dum Adonidi opem latura præcipiti cursu per dumeta rapitur, adrubuisse. Alii sanguine Cupidinis, vt Ausonius. Græci admirandam illam pulchritudinem, odorisque suauitatem à Venere contributam fingunt, quãdo deam Adonidis amore captam Mars deperibat, qui zelotypus, Adonidis

donidis morte initam consuetudinem solutum iri sperans, Adonim interfecit: Venus resciens gestum facinus, dum omni studio, diligentiaque propere fertur subsidiũ allatura, in rosæ frutices irruens, pedem nullo munitum sandalio eius spinis transfigit, ita rosæ pristinum candorem, in profusi cruoris memoriam, in ruborem conuertit. Alii aliter fabulantur. Cupidinem quum in deorum conuiuio lasciuis saltationibus indulgeret, pateram nectaris plenam alæ concussu subuertisse, nectar inde fusum humi florem rosæ rubicundum reddidisse. Rosam prius albam mox icto Veneris pede aspergine tinctam cecinere Poetæ.

Illa quidem studiosa suum defendere Adonin,
Gradiuus stricto quem petit ense ferox.
Affixit duris vestigia cæca rosetis,
Albaq; diuino picta cruore rosa est.

Ambrosius dum de rosa philosophatur, spinam tanquam humanæ vitę speculum ostentare dicit, quæ etsi summam suauitatem præ se ferat, finitimis curarum stimulis sæpè compungitur, vt amarescere videatur, vitæ elegantia vallata est, & sollicitudinibus quibusdam obsepta, vt tristitia semper adiuncta sit hilaritati. Quare non illepide Catullus Venerem, quæ iucunditatis, hilaritatisque auctrix præcipua habetur, spinosas ait in pectore curas serere. Nec reticebimus rosam sordidissimum animal scarabeum, cui res plurimum est cum stercore, suo odore enecare, vt tradidit ex Aristotele Cassianus. Ob id Democritus apud Absyrtũ, rosę radicem, torquis modo, seu alio quouis modo portatã veneficii scorpionis esse amuletum dicit. Tarantius apud eũdem ictos à serpente seruari contendit, qui rosæ radicem amuleti vice gestauerint. Palladius apes ex rosis mel colligere dixit, quod à Varrone excepit.

Rosam Græci ῥόδον vocãt, ὅτι ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀσμῆς ἀφίησι, quòd ingentem odoris redundantiam difflet, authore in Symposiis Plutarcho, aut ἀπὸ τῆς ῥοῆς ὀδωδῆς, quod odoris effluxum emittat. Timachides in cœnis scribit rosam ab Arcadibus vocari εὐόμφαλον, id est odoratam. Latinis, & Italis rosa. Nomen.

Duplicẽ rosæ florem Theophrastus esse inquit, quũ in flore aliũ florem insidentem habeat. Flos tantum odore iucundus, reliquæ partes ignauæ, quod excoctioni tribuendum est. Nouissima inter vernos flores erumpit, ita prima desinit, parum enim temporis durat eius prouentus. Semen fert sub flore. Serenis diebus lecta, odoratior. Recens longè redolet, sicca non nisi propius admota. Sicca suum odorem tuetur, dum deficiat penitus. Ratio quod induratæ quodammodo proprii caloris inopia halitum efflare nequit, nam ad vsum quidem vnguentarii eas quoque aliquatenus siccare consueuerunt, vt odorem sinceriorem relinquant. Vrbana odoratior. Plinius ita describit: Nascitur spina verius quàm frutice. Germinat omnis primo inclusa granoso cortice, quo mox intumescente, & in virides alabastros fastigiato paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in calycis medio sui stantis complexa luteos Descriptio.

apices. Longè olet recens,ſicca propius. Dubitat Ariſtoteles cur roſæ ſuauius olent,quibus vmbilicus aſper,quàm quibus leuis. An quòd ſuauius olent, quæ modum conſequuta ſunt ſuæ naturæ? roſa autem ſpinoſa natura eſt,ſuauiſſimè ideo olent,quod magis ſecundum naturam conſtiterint. Nos ita deſcribimus. Flammeo colore rutilat roſa virgineis genis,& malis concolor. Pars,quæ calycem ambit, aperta roſa in quinq; pinnulas finditur, globulus in ima roſæ parte ſolidus,quem ſi aperueris lanugine quadam refertum reperies, foliis & floribus ſubſtratum,ceu baſis totam roſam ſubſtinens. Capillamentum quod ſubtile eſt veluti filum,florum fulcrum eſt.

Genera. Eius genera quamplurima. Nos primò in ſylueſtrem partiemur,& ſatiuam. Syluestres,Theophraſto authore,ex toto aſperiores tum virgis, tum foliis, odore, colore, & magnitudine ſuperantur. Plinius κυνόροδον vocat,tale nomen adeptũ, quòd canis rabidi morſibus auxilio ſit. Alterum genus eſt rubi,in quo roſa naſcitur. Gignit pilulam caſtaneæ ſimilem, præcipuo remedio calculoſis. Inſanabilis ad hoſce annos fuit rabidi canis morſus,pauorem aquæ, potusque omnis afferens odium. Nuper cuiuſdam militantis in prætorio mater vidit in quiete,vt radicem ſylueſtris roſæ, quam cynorhodon vocant, blanditã ſibi aſpectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam. In Lacetania res gerebatur, Hiſpaniæ proxima parte, caſu accidit,vt milite à morſu canis incipiente aquas expaueſcere,ſuperueniret epiſtola orantis, vt pareret religioni, ſeruatusq; eſt ex inſperato,& poſtea quiſquis auxilium tẽtauit. Aliàs apud authores vna medicina cynorhodi erat,ſpõgiolæ, quæ in mediis ſpinis eius naſcitur,cinere cum melle allopecias capitis expleri. Nos has ſpongiolas in ſylueſtri roſa Baroli Apuliæ vidimus,magnitudine caſtaneæ,villoſas,colore in fuluo rufeſcentes,naſcũtur vere. Satiui permulta genera,quæ odore,colore, & magnitudine,foliorum numero,aſperitate,& læuitate differunt. Inter celeberrima roſarum genera Plinius Campanã præfert,quæ præcox eſt. Apud nos Cãpanos *roſa canina* vulgò dicta eſt, dicta canina quod horridis ſpinis armetur. Vniuerſo noſtro tractu præclara, præcoci partu cæteras antecellit, Aprili floreſcens, quinis ſenísve foliis, cuius pars ima ſcabra, ſuauiſſimi odoris indicium. Athenæus ex Theophraſto,ſuauius olere ſcribit, quibus folia quina, & ſcaber eſt cortex inferior. Proxima trachinia, minus rubens, inquit Plinius. Neapoli vulgus *roſe maiatiche* dicit & *incarnate*, quod ſint candore,& rubore cõfuſæ, & Maio floreant,nobilitate dictis proximæ. Malũ quod ſub flore gerit magis rotundum, eique duodena folia. Mileſia ſera eſt,cuius ardentiſſimus colos, nec excedens duodena folia, vt ex Plinio habemus. Hanc affirmare auſim, quam *incarnata nera* vocamus,quæ in purpura ſanguinea ſaturatè punicat, vltimo Maio effloreſcens,duodenorum foliorum. Celebratur præneſtina, quæ nouiſſimè deficit, Plinius dixit. Neapolitanis *damaſcena* vocata, cæterarũ odoratiſſima, germinatu poſtrema, continuò & diutius floret, & hyeme tepidioribus locis bifera, foliis circiter viginti, ex rubro candicantibus, ramorum proceritate cæteras

teras

cæteras ſuperans: nam ſurgit craſſis & lignoſis virgis, vt ea ſit, cui Athenæus chamęceraſum ſimilem arborem dicat. Apud nos celeberrima. Elicitur ex ea odoratiſſima aqua vitreis organis. Huic dicit Theophraſtus plura folia. Nunc ad albas tranſeamus. Theophraſtus roſas eſſe ait numeroſiore folio, quas centifolias dicant, quæ ex Philippis in Græcia à Pangeo monte vicino translatitiæ ſunt, numeroſis foliis, ſed paruis, nec odore, nec ſpecie commendabiles. Atheneus fert eadē. Plinius in Cāpania Italiæ eſſe ait, & Cępio Tiberii Cæſaris principatu negauit centifoliam in coronis addi, præterquā extremos veluti ad cardines, nec odore, nec ſpecie probabilē. Apud nos Campanos copioſa eſt centifolia, & vulgò *roſa a cento frondi* dicimus: ſed folia interiora parua ſunt, ita enim oriuntur, vt alia intus, alia extra emicent, non iucundi odoris, nec amplæ magnitudinis. Herodotus in Macedonia in Mediæ hortis dicit roſas eſſe ſexagenum foliorum. Alabandica vilior, albicātibus foliis ex Plinio. Eſt Alabanda regio Aſiæ, ex quà aduectæ fuere. Nos *roſa bianca* vulgò vocamus, ſimiles centifoliis odore, coloreq́;, ſed vicenis circiter foliis. Vtimur ex ea ſtillatitia aqua vitreis organis pro morbis oculorum: quia frigidior. Didymus. Ros ille, qui inſidens roſis inuenitur hærere, munda pinna lectus, & ſpecillo genarum palpebris inſtillatus, oculorum lippitudini medetur. Zoroaſter anno toto oculos eius dolorem ſentire negat, qui calyces ante, quàm in flores explicentur, leui tactu luſtret, tribusq́; earum alabaſtrulis viſum detergat, relictis in parēte roſis. Inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolā vocant. Omnes ſine odore præter coroneolā, Plinius dixit. Hanc Neapolitani ab inſigni moſchi odore, quem redolet, *roſa moſcatella* dicūt, ita ſtrenuè olet, vt caput feriat: non ambigo Plinii coroneolam eſſe, nā pauca & medię magnitudinis folia affert, ab ęſtate vſq; ad hyemem, & interdū tota hyeme floret. Odoratiſſima eſt, ſpinis & virgis ſylueſtrem quodāmodo roſam æmulari videtur. Roſæ plurimę ſunt vna cohærentes. Inter cæteras arboreſcit. Sunt præterea alui ſubductione inſignes ſine moleſtia. Noſtri pharmacopœi perſicas vocāt, nam in Camolanga Indiæ perſicas vocant. Neſcio cur Matthiolus hanc Plinii ſpineolam vocet, quum è minutiſſimis dicat. Nos hanc etiam centifoliam habemus, & ſpectabiliſſimi odoris, valentius mouet aluum, & diutius floret. Sunt & apud nos roſę crocei coloris, eiuſdem cum reliquis floris, ſed planta odoris medicati, floris inodori.

Roſas cœlo gaudere calido, & meridionalibus partibus expoſito tradidit *Cœlum.* Plinius, vt libero ſole fruantur, ſic enim & germine, & floribus luxuriant. Carthagine Hiſpaniæ præcox tota hyeme viſitur. Locis ſiccis quàm humidis odoratior, ob id quæ apud Cyrenam proueniunt, odoratiores ſunt: ager enim ille tenuis, nec nimium feruidus, aëre puro, ſitientiq́; ambitus. Contrà quæ in Ægypto minus odoratæ, quia cœlum roſcidū, & caliginoſum eſt. Præterea montibus longè deteriores emergūt. Ex Theophraſto. Nicander ex Athenæo,

Operisq́; principio precibus Themidem Oleniam venerare:

Alendas deinde rosas cœlestibus dimitte pluuiis,
Semper illæ augescent foliis circumcirca comantibus,
Post Olenum secundas tenet Megara Nisæa: at nec Phaselis,
Nec Leucophrys improbanda, si cui placet earum situs:
Prouenit & optimè rosa ad Magnetis aquas Mæandri.

Aëthlius Saurius in libro de iis, quæ Sami pulchra & rara sunt, præter cætera rosas biferas nasci scripsit. Polybius, Lusitania rosas non minus, quàm trimestri spatio durare. In Pesto Calabriæ oppido, aëre placido, benignoque, bis florent rosæ. Virgilius,

——— *biferiq; rosaria Pesti.*

Solum. Seri nec pinguibus vult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta raris, proprieque ruderatum agrum amat, ex Plinio. In suburbano horto rosam Cato seri præcepit, vt possint illicò venundari, decerpta enim non patitur moram, quin subito marcescat.

Satio. Nasci ex semine dixit Theophrastus, quod flori subditum suo in malo cneceum, vel acanaceum lanugine quadam obductum gerit, vt primis seminibus proximum sit. sed tardè perficitur. Palladius, Semine ponuntur rosæ. Semina autem rosarũ non putemus medios flosculos esse aurei coloris, quos rosæ ferunt, sed baccas nutriunt, quas in breuissimi pyri similitudinem plenas seminibus post vindemiam reddunt maturas, quarum tamẽ maturitas ex colore fusco, & mollicie poterit æstimari, quæ sulco breuissimo, aut scrobibus ponenda sunt. Plinius, Proueniũt tardissimè semine, quod in ipso cortice est, sub ipso flore opertum lanugine. Sed apud nos nemo est, qui rosam semine serat, quod raro & sine colore nascitur, vt syluestris penè videatur. Seritur & conciso caule ex Theophrasto, vt gramen. Varro ita docet. Rosa conciditur radicitus in virgulas palmares, & obruitur, hæc eadem postea transfertur facta viuiradix. Plinius. Surculis quaternum digitorum longitudine, aut ampliore, post Vergiliarum occasum sata, dein per Fauonium translata, pedalibus interuallis, crebroque circumfossa. Didymus. Alii in palmares taleolas cum suis radicibus in sobolis modum cubitali interuallo deponũt, & crebris irrigationibus, & stercore iuuant. Nicander secundo libro Georgicorum suorum,

Præterea rosa spinis armata excisa germina
Terra tumulis infige, ad duos palmos aperta via:

Palladius ita exactius docet: Si indigus plantarum volueris ex paucis virgultis habere copiosa, Februario mense, sed locis calidis & apricis, atque maritimis Nouembri, quaternorum digitorum surculos gemmantes cum geniculis suis debebis excidere, & in modum propaginis sternere, & stercore ac rigationibus adiuuare. Vbi anni ætatem compleuerint, pedis spatio inter se transferre disiunctos, atque ita solum, quod huic generi deputabis, implere. Seritur ex Plinio ocellis radicis, vt harundo. Alio item modo Didymus. Nonnulli vt maiorem odoris fragrantiam adsciscant, intertextas iis coronas simul

ad-

adobruunt. Theophrastus caule toto propagato nasci dixit. Palladius, Februario mense rosaria quæ rara sunt, possunt virgarum ducta propagine reparari. Quintilii plantant Februario mense, augescente Luna. Apud nos viuiradicibus seruntur. Post quinquennium à quo plantatæ fuerint pastino trium vel quatuor digitorum altitudine sub terra inciduntur, & viuiradices plantantur, calidis locis, Septembri, vel Octobri, frigidis Februario vel Martio, sed quæ Martio plantaueris rosas producent, nam quod alibi conceperint, hic parient. Sed loca quibus rosas excideris, iniectis stramentis comburantur: nam hoc modo radicum reliquiæ luxuriosius repullulabunt, & densius germina sobolescent.

Rosæ vita quinquennium est, non recisæ, nec adustæ: relicta pluribus annis syluestris euadit, & priorem gratiam exuit, eo enim modo vegeta iuuenescit, flos senescētis deterior transferendo pulchriorē rosam effundit, ex Theophrasto. Plinius: Omnis autem adustione, atq; recisione proficit, translatione quoq; vt vitis optimè ocyssimeq́; prouenit. Rosa & quinquenniū perfert, nec recisa, nec adusta, illo enim modo iuuenescit. Rosaria à Fauonio fossa oportet esse, iterumq́; solstitio. Et id agendum, vt intra id tempus purgata, ac pura sint. Fodiuntur altius quàm fruges, leuius quàm vites. Columella, Omnibus annis fodiri ante Calen. Mart. & interputari oportet: hoc modo culta multis annis perennat. Palladius, Februario mense, si qua sunt antiqua rosaria, hoc tempore circumfodiuntur sarculis, vel dolabris, & ariditas vniuersa reciditur. *Cultus.*

Florentinus est author florem rosæ inoculationis modo cortici mali insitam, eodem quo malus tempore, partus suos excludere. At si maturius producere velis in amygdalę corticem, idem experieris. Rosę inuicem inoculari possunt mense Martio, & Aprili, & in syluestres optimè apprehendunt. Fieri posse iudicamus, vt in eodem surculo alba simul, & rubra rosa emergat, & in eodem flore alba simul & rubra folia nascantur, eo artificio, quo persica fieri diximus, videlicet diuisis oculis, & simul coalitis. Moscatulam in syluestrem sepibus nascentem inseruimus, & optimè concepit, nam florem illa inodorum producit: idq; videtur Plinius intellexisse: vnum genus inseritur pallidæ spinosæ longissimis virgis quinquefoliæ, quæ è Græcis altera est. *Insitio.*

Didymus author est. Præcox emerget rosa, si pedali scrobe ab radice facta calida infundatur. Democritus fruticem bis in die rigatum Ianuario mense rosas ædere promittit. Præterea si fictilibus, & cophinis plantaueris, eademque cura eas digneris, quali cucumeres, & cucurbitas tractare solemus, idem efficies. Et si velis sine temporis intercapedine eis frui, singulis mensibus plantato, & stercorato. Plinius: Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce. Theophrastus odoratiores prouenire ait, si cæpas vel alia iuxta eas plantaueris, cuius rationem libro de causis reddidit: nam aut quantum illis mali odoris adsit, detrahunt, quum vnumquodque re simili; alatur, attrahitque *Ars.*

ſibi cognatum,aut quod ſua caliditate, edacitateq; locũ exiccat:nam ſiccis locis omnia odoratiora proueniunt. Odoratiores fieri roſas Didymus affirmat, quibus allia propè fuerint conſita. Palladius, ſi roſam temporius habere volueris, duobus palmis ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die. Nos roſam bruma hoc modo nacti ſumus, vel non multo ante. Plãtam ipſam dum in eo eſt, vt erumpat in flores, amoue loco, atq; in alium transfer, modò non incommodum: nam roſa calycem non aperit niſi prius cõfirmetur. Sunt & ſexcenta ferè lenocinia roſarum ad colorem, odorem, magnitudinem, & foliorum numerum demutandum, quæ toto hoc opere in aliis docuimus.

Cõditura. Roſas nondũ patefactas ſeruare docet Palladius, ſi in canna viridi ſtãte fiſſa recludas, & fiſſurã coire patiaris, eoq; tẽpore cannam recidas, quo roſas virides habere volueris. Aliqui olla rudi conditas, ac benè munitas ſub dio obruũt, ac ita reſeruant. Quæ ex Didymo excepit. Quidam roſas conſeruant recentes, calycibus in viridem plantam harundinem fiſſam immiſſis, & harundine leniter per papyrum obligata, vt perſpirare poſſit. Alii vt diu ſeruentur, ordeum dum in herba eſt, cum radicibus euulſum, in fictile non picatum demitti, roſamque priuſquam dehiſcens ſe pandat, operiri præcipiunt. Alii virentem ordei ſegetem pauito loco ſternunt, & roſas ipſas recondunt. Conſeruabis etiam recẽtes & in vigore, ſi ipſas in amurcam immiſeris, ita vt liquor eis ſupernatet.

De lilio. Cap. VI.

Lilivm roſæ nobilitate proximum, eiusq; flos etiam in coronis venit, & vt coronã elegantius contexamus, purpureis aderunt lilia miſta roſis. Perhibent Græci Iunonis lacte natum, reſperſa terra: nam Herculem, quẽ ex Alcmena Iuppiter ſuſtulerat, quum vellet immortalitati donare, dormiẽtis Iunonis vberibus clàm admouit, & quum lacte ſe repleſſet, poſt ſuctum digreſſus, mamma copioſè profluxit: quod in cœlo à puero perfuſum eſt, galaxiam, id eſt lacteam viam, quod humi reſperſum, florem lilium, lacteo colore nitentem creauit. Fuit antiquitus pulchritudinis ſymbolum: ſiue formam, ſiue colorem, aut odorem contemplere. Suſas Perſiæ vrbẽ, vbi hyberna regia erat, ob amœnam & mitiſſimam cœli plagam, id nomen adeptam tradunt, quod Perſarum lingua lilium ſignificet. quãuis Stephanus à multitudine liliorum ita dictã ſcripſerit. Nicander in alexipharmacis ait lilium Veneri inuiſum, quòd de forma, & candore auſum ſit ſecum certare: hinc mediis eius foliis fœda probra obiecit, id eſt deformem illic rudentis aſini clauam, id eſt genitalia creſcere fecit.

Quoniam Diua colos hic placet, at in floris medio turpe
Armamentum rudentis aſini prominet, quod membrum dicitur.

Quærit Ariſtoteles cur aliqua germinare poſſint non terra cõtenta, ſed abſciſſa, euulſa, vel condita, vt caules liliorum. An quod alimentum in ſe contineant? creſcere autem vnumquodque poteſt, non eò, quòd in ſe continet alimentum, ſed quòd decoctum iam & digeſtum illud pabulum eſt. Continent igitur

gitur vel antehac alimentum, ſed augeri tum duntaxat incipiunt, quum tempus ad id adeſt, cuius opera res illa effici poteſt.

Græcis κρίνον, planta κρινωνιὰ dicitur. Dioſcorides λείριον quaſi ῥοιῶ ob diuini odoris effluuium. Nicāder Aphrodites charma, id eſt Veneris volupe. Vocant & Iunonis roſam, è cuius lacte effuſo, vt diximus, lactea via in æthere, candido colore viſenda eſt. Græci etiam ἄνθος ἀνθῶν, id eſt florum florem vocant. Alia nomina recenſet Nicander. *Nomen.*

Lilia, quæ leiria vocant alii Poetæ:
Ambroſiam alii, multi Veneris oblectamentum.

Idemq; ſcribit apud Coos è capite ſtatuæ Alexandri enatam fuiſſe, quam vocant ambroſiam, vt Caryſtus etiam ſuis commentariis memorat. Latini lilium vocant, alii regium florem, quòd ſua proceritate ſupra alios flores attollatur, & regia quadam celſitudine, & maieſtate præſtare videatur.

Simplici lilium caudice aſſurgere dixit Theophraſtus, raro duplici, ſingulis caulibus lilia modo ſingula, modo plura ſuſtinentibus, quod & rarius eſt. Parte poſtrema floreſcit. Radice copioſa, carnoſa, orbiculataq; adhæret. Fructus detractus germinat, & lilium reddit, verùm minus. Facit & lachryma cæcum quoddam confluuium, quod etiam ſerunt. Vere exit paulò poſt albam violam. Caules plantis abſciſſi ſeruare ſuum vitale principium poſſunt, ita vt ad germen excitandum mouere ſe valeant. Adde: eius caules ſolſtitiis florent, quod permirum eſt. Plinius ita deſcribit. Nulli florum excelſitas maior, interdum cubitorum ternum, languida ſemper ceruice, & oneri ſuo impar. Flore emaculati candoris, foliis ſtriatis, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſe laxantibus, effigie calathi, reſupinis per ambitum labris, tenuiq; filo, & ſemine, ſtantibus in medio crocis. Ita odor, colorq; duplex, & alius calycis, alius ſtaminis, differentia anguſta. Eſt & flos non diſſimilis illi in herba, quam conuoluolum vocant, naſcens per fruteta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantum referens, ac veluti naturæ rudimentum, lilia facere condiſcentis. Surgit apud nos recto, cubitali, vel bicubitali caule. Foliis pallido virore nitentibus, carnoſis, & ſecundum longitudinem ſtriatis. In cuius ſummitate flores emicant intaminati candoris, blandi, & concupiti odoris, ſenis foliolis compacti, ſed repandi. Fibræ, vel crocea ſtamina è medio educuntur, radice bulbacea, è quamplurimis nucleolis ſquamatim compacta. *Deſcriptio.*

Theophraſtus liliorum genera variari dixit: nam & purpurea lilia non deſinere audiuit. Plinius, Eſt & rubens lilium, quod Græci crinon vocant. Nos non niſi album vidimus. *Genera.*

Laudatiſſimum Plinius ait eſſe in Antiochia, & Laodicea Syriæ, mox in Phaſelide. Quartum locum obtinere in Italia naſcens. *Cælum.*

Non niſi pingue, & ſtercoratum ſolum mihi expoſcere videtur. *Solum.*

Plinius omnibus modis ſeri dixit, ſicut roſa. Vnde & ſemine plantari affirmat. Vere poſt foliorum delapſum, vaſculum oblongum remittit, pomi figu- *Satio.*

ra, ſimile prorſus illi, quod in ariſtolochia, in quo quædam videntur ſemina. Id confirmare videtur Anatolius: nam dum lilia purpurea facere docet, ait, Cauliculos ipſorum accipies, ſupra fumum ſuſpẽdes, ſic remittẽt ex cauliculis bulbulos quoſdam, quos plantabis. Seritur & caule conciſo, vt roſa, & vt gramen exit. Et vt roſa etiam propagatur ex Theophraſto. Fitque hoc modo. Prius quàm dehiſcens ſe pandat, propagetur caulis in terram diligenter ne à bulbo diuellatur, & vnuſquiſq; ex nodis bulbulos remittet. Eſt & peculiaris generatio, quę fit è lachryma ſua, quum id quod defluxit, ſole exaruerit, vt oluſatrum, cæco quodam confluuio, ex Theophraſto. Cuius rationem reddit libro de cauſis. Lachryma enim caulibus planè reſpõdet. Nihil enim aliud, quàm quod illarum quoq; fœcundum principiũ coactum eſſe oportet: nõ enim ſine calore, humoreq́; generatio talis cõſequitur. Sed cur non omnes lachrymę vim obtineant eandẽ, fit quòd non omnes eandẽ vim ſortiantur. Plinius ab eo: Seritur amplius & lachryma ſua, vt hippoſelinum. Seritur & bulbis ſuis: nihilq́; eſt fœcundius vna radice quinquagenos ſępe emittente bulbos. Varro inter Vergiliarum occaſum & brumam illud ſerit. Palladius Februario ponit. Bulbi à matre ſubtracti, atq; in alios digeſti ordines, noua liliera formabunt.

Cultus. Bulbos, qui poſiti ſunt, Februario menſe ſumma cum diligentia ſarriemus, ne oculos circa radicem naſcentes, & minores bulbos ſauciemus. Ex Palladio.

Ars. Anatolius purpurea lilia facere docet. Deni, vel duodeni eorũ ſcapi in faſces vel ſcopas vnà colligati, dum floruerint, fumo ſuſpenduntur, qui radiculos, vel bulbos inibi iaciũt, quumq; pangendi tẽpus appetiuerit, in fęce nigri vini macerãtur, dum infecti colorẽ purpureum cõtraxerint, eoq́; intinctu affatim ſaturẽtur: mox ſcrobiculis deponũtur, effuſa largius fæce, & ita flores naſcentur purpurei. Plinius ab eo. Inuenta eſt & in his ratio inſerẽdi, monſtrificis hominum ingeniis. Colligantur nanq; menſe Iulio ſcapi areſcentes, liliaq́; ſuſpendũtur in fumo. Dein nudantibus ſe nodulis in fęce nigri vini vel Gręci, menſe Martio macerantur, vt colorẽ percipiant, atq; ita in ſcrobiculis ſeruntur, hemimis fęcis circũfuſis. Sic fiunt purpurea lilia, mirumq́; ita tingi aliquid, vt naſcatur infectum. Rubra fieri lilia confirmat Florentinus, ſi inter cortices cinnabaris infundatur, hac tamen obſeruatione, ne bulbi quouis modo vulnerentur. Et ſi quemuis alium colorem ebiberint, par erit eum referre, quo delibuta fuerant lilia. Cæterum vt viciſſim, & variis temporibus flores pariant lilia, bulbi ita ſeruntur, vt aliqui duodecim digitorum altitudine obruantur, alii octo tantum, alii quatuor duntaxat profunditate mergantur, ſic diuerſis diebus dabunt lilia. Quod & in aliis floribus fieri pollicetur.

Cõditura. Lilia, vt idem Anatolius teſtatum reliquit, totum annum viridia durabunt, ſi quum occluſa ſilent, nec dum patentia dehiſcunt decerpta, nouis fictilibus nõ picatis, indito diligenter operculo, recondantur: ſic clauſa perpetuum annum vegeta manebunt. Sed vt intermedio tempore ad vſum promuntur, ſtatim ad ſolem producta, quum ſenſerint eius calorem, aperta panduntur.

De

De leucoio. CAP. VII.

ANTIQVIS post rosam, & lilium proximus honos violis fuit, ideo post illa, de violis tractabimus. Nec solum coronamentis, sed etiam aluearia curantibus conueniunt. Putant Græci Io puellam, quam Iuppiter adamabat, quum eius esset compressu grauida, ne à Iunone probris incesseretur, cùm stuprum celare cuperet, ab eo in iuuencam mutatam fuisse. Terra Ioui gratulans, florem eiusdem nominis bouis pabulum fudisse dicitur, puellæ conditionem exprimens: nam viola ruffa, vt virgo pudore perfunditur, purpurea purpurascit, vt bos, cādida candicat, vt in sydus relata, atq; vt fœcunda humi germinat.

Græcis λευκόϊον, & si nomine ipso albam violam significat, pro lutea, cærulea & purpurea, siue nigra semper capitur. Columella candida leucoia dixit. Latini violam, quasi vitulam, detrita t litera Græca imitatione appellasse videri possunt, ab Io vitula, siue vacca in illum florem conuersa, sic etiam vaccinia. Neapolitanis *fior di vacca* & *fior vaccino*, in quo etiam nomine priscæ fabulæ, vt diximus, de Io in vaccam mutata relucent vestigia, quasi vaccinum florem dixeris. Ad hanc fabulam, & vulgare nomen Virgilianus Corydon (nam Virgilius vixit Neapoli, & mortuus est) allusit, vocando hos flores vaccinia: Nomen.

Alba sinistra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Nam quum se negligi ab Alexi videret, (nam fuscus erat) facta amatoria, & rustica comparatione inter duos flores ligustrum album, & vaccinia nigra, ait, ligustri flos etsi albus, pastoribus intactus, arescere incipiens, ac humore destitutus, caducus labitur, vnde vilissimus habetur. Contrà vaccinia, & si nigra, ad coronas texendas, decerpuntur, & in pretio habentur, vt coronarius flos fuerit. Subscribit nostro iudicio Seruius grammaticus, nam per vaccinia violas intellexit, quas purpurei coloris esse constat. Sed ne aliquis in eundem, in quo alii, errorem impingat, scito violarum duo esse genera, aliæ enim sessiles sunt, quas posterius describemus, aliæ autem leucoi: vtræq; enim eiusdem coloris. Idemq; expressit Virgilius,

Sunt & violæ nigræ, & vaccinia nigra.

Sed nescio cur Hermolaus, & eum sequutus Ruellius Seruii opinionem distorqueant, quum ipse vaccinia purpureas violas esse dicat, ipsi verò iacinthum dixerint, conanturque persuadere Romanorum vaccinium iacinthum esse, authore in spuriis nominibus Dioscoride: quum ignorent de quo vaccinio loquatur Dioscorides, ac Plinii testimonium adferant de vaccinio loquentis, quod feratur ad aucupia, & ad vestes seruorum tingendas. Theocriti versus, quos alii adducunt, contra eos sunt,

Viola nigra est, & inscriptus iacinthus,
Sed tamen in coronis in primis leguntur.

Quum Theocritus de poetico iacintho loquatur lilii forma, & inscriptio, vt mox videbimus, non de Dioscoridis iacintho loquitur de quo est contentio, & Virgilius Theocritum imitatus est, non interpretatus.

Deſcriptio. Theophraſtus ita depingit: Suffrutex leucoium eſt, lignoſis nimirum radicibus ſurgens, flore odoris iucundi, reliquis partibus ignauis, cuius rationem in roſis reddidimus. Florum prima ver nunciantium, tepentibus verò locis, ante exactam hyemem emicat. Vita ei longiſſima à trimatu eſt, ab eo enim tempore ſenectam ſentiens degenerat, ac incanos ſenio fert flores. Cæterum debilium odor vt fugax, ita celeriter euaneſcit, vt leucoia, viridia enim à longe gratum odorem iaculantur, ſicca non niſi propius admota. Ratio quia iam durata vernaculi caloris inopia, halitum efflare nequeunt. Apud nos cubitali proſilit altitudine, ramoſa: folio molli, caneſcente, & potius à foliorum canitie, & cineritio colore leucoion dictum, quàm à floribus albis. Flore quadrifolio, ſemine foliaceo, quod tenuibus quidem, ſed quincuncialibus ſiliquis continetur. Inter duo tegmina ſiliquarum ſepimentum aliud habet, ſeparatq; hinc inde ſemina, ne ſe inuicem contingant. Poſt triennium ſeneſcit, & deſciſcit in flores, albis lineis interlitos, pòſt dimidiatos albos, demum palleſcentes.

Genera. Theophraſtus genus variari liquido dixit. Dioſcorides quatuor genera facit, ſola florum diuerſitate inter ſe differentia, quoniam candidum, luteum, purpureum & cæruleum fert florem. Purpureum & album genus ſimile eſt, frondibus & arbore, tamq; ſunt viſu grata, vt à mulieribus in fictilibus feneſtris alantur, omniumq; manibus verno tempore verſentur. Luteo verò folia oblongiora, numeroſiora, & nigricantia, vt flos odorata. Plinius ſylueſtres & ſatiuas dixit. Earum plura genera, purpureæ, luteæ, albæ. Sed ſatiuis maxima authoritas luteis. Genera iis Tuſculana, & quæ marina appellantur, folio aliquanto latiore, ſed minus odorato. In totum verò ſine odore, minutoq; folio calathiana, munus autumni, cæteræ veris. Apud nos lutea maceriis, & muris ædificiorum familiaris hæret, licet quoque hortis vbique altilis, habitu & ſtatura humiliore, viridiore folio, flore minore, vehementi tam ſpirat odore, vt caput feriat. Cærulea quæ ſit apud quemquam non conſtat. Plinius eius non meminit, neq; Paulus, neque Aetius, qui Dioſcoridem tranſcribunt, niſi pro cæruleo colorem intellexerit, maximè purpureum, vt ad cęruleũ vergat, nam inter purpurea genus eſt gratiſſimum coloris ad cæruleum vergẽtis.

Cœlum. Cœlum apricum deſiderat, nam locis tenuibus & admodum ſitientibus, vbi cœlum vehementer feruet, minus odorata ſentitur, quum nimium reſiccetur. Montibus longè deteriores proueniunt Theophraſti authoritate. Varro aprico loco ſeri præcepit.

Solum. Pingue quærunt ſolum, & repaſtinatum, ex Columella.

Satio. Semine ſeri Theophraſtus dixit, quum eorum radices nimium lignoſę ſint. Tempus ſerendi vt plurimum, autumnus. Hæc enim primùm ſeri nimirum properant, cæterùm vere etiam ſeruntur. Leucoion, vt Tarentinus ſcribit, purpureum, luteum, rubrum poſt idus Martias plantantur, & poſt calen. Maias albũ, ſulcis ſeritur, transfertur à Ianuario, vſque ad idus Februarias. Columella

mella ita ſerere docet. Violam qui facturus eſt, terram ſtercoratam, & repaſtinatam minimum alte pedem in puluinos redigat, atq; ita plantas hornotinas ſcrobiculis pedalibus factis ante cal. Mar. diſpoſitas habeat. Semen autem violæ ſicut olerum in areis duobus temporibus ſeritur, vere, vel autumno. Theophraſtus è ſupernis etiam partibus naſci ſcripſit, vt ſiſymbrium, ſerpillus, aliíve ſuffrutices.

Columella coli eodem modo, quo & cætera olera, vt runcetur, vt ſarriatur, vt interdum etiam rigetur, ſcribit. *Cultus.*

De leucoio altero bulbaceo Theophraſti. CAP. VIII.

NON eſt, vt putat doctiſſimus Fuchſius diuerſum Theophraſti leucoion à Dioſcorideo, & à communi, quum Dioſcorides lignoſas radices ei tribuerit, & ſuffruticem dixerit, & Theophraſtus bulbaceas: nam duplex eſt apud Theophraſtum leucoii genus, & lignoſas radices habens, & bulbaceas. Septimo enim libro inter bulbacea bulbacei leucoii meminit, & libro ſexto florere poſt narciſſum dixit bulbi florem, quem quidam coronariis inſerunt. Habet enim hoc folia porro ſimilia, tenuiora tamen & molliora, & radice bulboſa prodeuntia, pediculum etiam profert dodrantalem, tenuem, ac ferè incuruum, in quo candidus flos eſt, in medio croceus, purpurearum violarum odorem referens, quo decidente capitula nucis auellanæ quantitate erumpunt, in quibus ſemen ſinapi haud diſſimile continetur. Februario floret, Aprilis calce tabeſcit, ac ſemen capitulis oſtendit. Emicat vbi cœlum apricum, & vbi clementius fuerit, citius floret, prouenit enim ſyluoſis & vmbroſis locis. Matthiolus inter narciſſi ſpecies locat.

De viola. CAP. IX.

VIOLÆ nigræ in coronis auidiſſimè expetuntur, vt ab Theophraſto habemus, & eum imitato Athenæo, tũ ſua pulchritudine, tum ſuaui odore crapulam, & capitis grauitatem corollis impoſitis, olfactuque diſcutiunt. Sed Athenæus in compotationibus inutilem è violis coronam dicit, quòd vehementi odore caput feriat, vt etiam ex lauro, & amaraco. At Athenæus non de hac ſeſſili, aut nigra viola, ſed de leucoio loquutus eſt, & præſertim luteo, quod vehementiſſimè olet. Iceſius leucoia præſtantiſſimum odorem iacere, & ſuauẽ, ſed breuiſſimo tẽpore, & idem de viola nigra dicit, ſed huius odorem eſſe, quàm illorũ gratiorem. Vitruuius docens purpureũ colorẽ facere, quum tectores volunt ſil atticum imitari, violã aridam coniicientes, cum aqua conferueſcere faciunt ad ignẽ, deinde quum eſt temperatum cõiiciunt in linteum, & inde manibus exprimentes recipiunt in mortarium aquam ex violis coloratã, & ex ea eretriã infundentes, & eam terentes, efficiunt ſilis attici colorem.

Theophraſtus μελάνιον vocat à nigricante purpuræ colore. Nicander in Georgicis ἴον dictam Græcis putat, quod quædam Nymphæ Ionæ Ioui primum muneri dederint. Verſus ſunt: *Nomen.*

Ionides nymphæ puram ac renidentem corollam Ioni
Texere, quum cuperent, in Pisæ hortis,
Et terra flores peperit: tum autem Ion cum canibus venatus,
Suorum membrorum sordes abluebat in Alpheo,
Ad vesperam cum Iaonibus nymphis dormiturus.

Plinius solas Græco nomine à cæteris discerni dicit, appellatas ia, vt ab his ianthina vestis. Columella sarranas violas vocat, vnde sarrana purpura. Latini violas dicunt, vulgus quia ramis caret, sessiles, siue loripedes vocat. Itali *viole*.

Descriptio. Theophrastus violas ita describit. Humilis est, latiore folio, statim ab radice multa exeunte, sine ramis, perpetuo virens. Flos eius duplex: nam in flore alterum florem medium insidentem gerit. Floret post vitifloram ante iacinthum. Odorem longinque halat, propius hebescit, cuius rationem reddit libro de causis, quòd ad remotiorem locum merus odor, sincerusque defertur: manant enim à cæteris partibus herbæ nonnulla, quæ permeare longius nequeunt, quòd terrena, crassioreq; constent natura. Vetustate flores fiunt inolidi. Ratio est, quum debilium odor fugax sit, ita celerrime euanescit, ac vernaculi caloris inopia halitum efflare nequeunt. Flos olet, planta minimè. Aristoteles in problematis quærit, cur odores aliquorum florum, & suffimentorum è proximo minus suaues spirant. An quòd portio terrena vnà cum odore se defert, quæ vt in proximo mista vim hebetat, sic in longinquo purior defertur? Hinc etiam flores contusi suum odorem amittunt. Nicander humi iacentes vocat.

——— *Humi iacentes violæ,*
Quas colligebat atra Proserpina.

Dioscorides, Folio minore, tenuiore, nigrioriq; quàm hedera. Stylus à radice medius prosilit, & in eo flosculus, suauiter olens, purpureus. Flore hiperici. Plinius. Floret primò viola alba, postea quæ appellatur purpurea. Ex iis verò quæ sponte apricis, & macris locis proueniunt, purpureæ, latiore folio, statim ab radice carnosa exeunt. Sed Plinius perperam ab radice carnosa Theophrastum interpretatus est, nam de foliis non de radice protulit. Addimus nos. Semen minutum in folliculis, vasculisque rotundis, extrema ferè æstate producens.

Genera. Syluestres specie, nec aliam generum differentiam nouit Theophrastus, immo quò syluestriores, eò odore præstantiores: nam quum odor ex humiditate, & siccitate exoriatur, quumq; viola non multum alimenti desideret, quum satis ex se habeat, iis locis moderatur: quamobrem genus satiuum suæ alimoniæ copiam excoquere nequit, & hinc fit vt cinerem alii congerant, alii respergant. Vidimus ex his luteas, pallidasque.

Solum. Opacis & asperis Dioscorides nasci dixit. Odoratissimæ quæ apud Cyre-
Cœlum. nem nascuntur, Theophrastus dixit, & proinde illic vnguentum suauissimum

mum faciunt. Montibus longè deteriores exeunt. Athenæus ab eo. Præstantissima odore Cyrenis, quamobrem suauissimum illic vnguentum, & eximius odor.

Satio. Tarentinus post idus Martias, & calendas Maias plantari iubet. Nascitur vitis modo è supernis, quasi è puppi dicas, non prora: ex Theophrasto.

Cultus. Quæ locis apricis, & circumseptis satæ sunt, assiduè ferunt, & si certo genere colatur, perpetuo viret, & toto anno ferre spondet. Theophrastus. Adiicimus nos: si fictilibus vasculis colatur, hyemes, æstusque vitabimus, serenis diebus hyeme soli ostendendo, æstu vmbra, & aquationibus adiuuando, quantum fieri possit. Varro in fundo violaria facere non esse vtile dixit, ideo quod necesse est à terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempestates abluunt, & agrum faciunt minorem. Tradit idem Theophrastus violas iuxta cæpe, vel allium satas fragrantiores fieri, cuius rationem reddidit in rosis. Plutarchus vbi ea recitat commoda, & vtilitates, quas ex inimicis consequi possumus, dicit nos fieri vigilantiores ad vitia declinanda, & ardentiores ad capessendam virtutem & illustriores, atque id violas cæpis insitas optime hieroglyphico demonstrare posse.

De viola flammea. Cap. X.

MEMINIT & alterius violæ coronariæ, flammeæ dictæ, Theophrastus: flores nanq; tricolori elegantia variegatos profert, vt venustas eorum oculos longe alliciat, blandiaturque.

Nomen. Theophrasto φλόξ, & φλόγιον dicitur, Theodorus flammeam vertit. Plinio quoque phlox dicitur. Italis *viole di tre colori*. Aliqui iaceam vocant.

Descriptio. Theophrastus vere nonnunquam cum viola alba, vel post lilium exire dixit, syluestris duntaxat, nam cæteris omnibus, quibus coronarii vtuntur, longè præcurrit. Plurimum durat. Sine odore. Plinius, Colore tantum placet Iouis flos, odor abest, sicut & illi, qui Græcè phlox vocatur. Florum prima viola alba, pòst purpurea, postea flammea, quæ phlox vocatur. Nos hanc violam putamus esse, quæ in flore triplicem colorem ostendit, candidum, luteum, & cæruleum, videturq; non potuisse decentiori vocabulo à Theophrasto nominari, quàm flammea, quum in lucernæ siue lignorum flamma, terni eiusmodi colores conspiciantur, cæruleus in imo, luteus in medio, candidus vel rufus in cacumine, vt & in iride cœlesti. Sunt ei folia oblóga, modicè per ambitum serrata, caulis angulosus, geniculatus, flores longiusculis pediculis pendentes, triplici colore donati, radiculis fibrosis, plurimum florens durat.

Genera. Theophrasto syluestris tantum, ex Plinio. Apud nos duo visuntur genera: alterum maius, alterum minus, in cuius flore bini conspiciuntur colores, cæruleus, & candidus, aut luteus, & candidus.

Satio. Seritur semine ex Theophrasto: & colitur, vt cætera quæ diximus.

De iasmine. CAP. XI.

ANTEQVAM è violis discedamus, de iasmine dicemus, etsi odoris & similitudinis nonnihil nancisci videtur, nomen tamen odoratam violam resonat, & si veteribus frutex hic vt arbitror fuerit incognitus, volumus tamen in coronario hoc nostro horto eleganter vireat, & latè loca suo suauissimo odore repleat. Frutex hic harundineos parietes, hortorumque testudines, & concameratos sinus topiario opere conuestit: hic apibus gratissimum fert florem, quum ad eum auidissimè aduolent apum examina: hic vnguentariis sua odoris iucunditate maximè est expetitus & oleo conficiendo, & odore chirothecis conciliando.

Nomen. Quamquam Græcis indictum existimetur, Grecam tamen eius nomen videtur originem subolere: iasmes, quasi odoratam violam dicas. Sunt qui dicant iosmenon, apiariam, quod eius flos apibus gratissimus existat. Mauritani zambac eorum lingua dicunt, & iesеminum. Neapolitani has voces imitantes *gelsomino* vocant.

Descriptio. Frutex attollitur sambuci caudice, sed procero, flagellis sequaci lentitia flexibilibus, foliis septem ex vno pediculo prodeuntibus, in viridi nigricantibus, oblongis, in mucronem sed languidum illico properantibus, lentisci magnitudine rosacei, sed angustioribus, floribus in caulium summitate racematim prodeuntibus, candidis, quaternis, quinis, vel senis foliolis constantibus, precipuæ suauitatis, Maio, & Iunio florentibus.

Genera. Duo primum iasmes fastigia, syluestre & satiuum. Syluestre tria etiam genera continet, colore differentia, alba, lutea, & cærulea: alba passim conspicua, lutea habemus, sed inodora, & dissimili frutice nascentia, cærulea videre non contigit, etsi Babylonico agro, & Ægyptio, & in oriente vulgaria esse dicant. Satiuum florem longè maiorem habet & diuinioris odoris, Augusto, Septembri, & interdum tota hyeme placida florescens.

Cælum. Calidos, & amœnos tractus amat.

Solum. Solum pingue, & humidum, proinde æstate rigationibus, hyeme fimo foueri debet.

Satio. Semine non nascitur: nam non perficit, sed suis plantis seritur: nam fœcundissimè sobolescit. Seritur & propagine, nam prælongis suis caulibus se sustinere non valet, nec vt vitis clauiculas, aut hedera radiculas habet, quibus alteri hereat, vel amplexetur, vnde caducus prorepit, & vbi terram attingit, ibi rubi more radicatur. Vel prosternitur planta more vitis, & post annum, vbi radices iniecerit, transplantatur. Serendi tempora vere, & autumno. Syluestre seritur suis flagellis vel taleolis, melius tamen si in calce aliquid veteris inhæserit.

Insitio. Satiuum in syluestre inseritur fisso ligno, mense Martio, & optimè apprehendit. Nos Iulio, & Iunio inoculamus, in eodem anno comprehendit & flores

flores fert. Sunt qui in vitabulam inseri dicant. Nobis non successit. Luteum dicunt procreatum ex insitu genistæ, à nobis multifariam probatum est, & lusit experientia.

De flore cariophyllorum odoris. Cap. XII.

NVnc de eo flore noster erit sermo, qui ab insigni cariophyllorum odore à nostris cariophylli dicuntur: quùm illius veterum nemo, quod sciam, meminerit: etsi syluestres in montibus & syluis latè florescant, vnde dubitatur vtrũ illis fuerit incognitus. Nos inter coronarios flores reposuimus, quum rosis pulchritudine, amplitudine, & varietate inferiores minimè videri possint, immò cum eis de principatu vsque ad victoriam certent. Rosa ad marcescentia concitè properat, longissima enim decerptæ dies mora, venerem, decusque facilè deperdens, huic diuturnior mora, supra triduum vita, vigorque durat, aliquibus præterea magnitudo tanta inest, vt orbis vtramque manum compleat. Superat & colorum varietate. Sunt albi, rubore misti, nudam carnem referentes, *incarnati* dicuntur. Sunt vermiculati, qui candidi sanguineis venis distinguantur, ruffi, vinei, dilutius purpurascentes, aut intensiore virore nitentes, sunt & punctorum purpureorum aspergine versicolores. Sunt quibus foliorum luxuriam calyces capere nequeant, at à latere rumpantur. Et cùm cæteris floribus menstrua, vel sesquimenstrua sit duratio, ii vernas, æstiuas, autumnales & hybernas coronas replent, nec nisi sesquimense silent. Et si nostra ætas coronarum vsum aboleuit, nunc manibus omnium ferè iuuenum, & magnatum continuò gestantur, neque viridaria, vel in fenestris ędium horstuli pensiles, vel fictilia vasa visuntur, quæ his non scateant.

Recentiores ab insigni, & suaui cariophyllorum odore, quem halant, cariophyllos dicunt, Fuchsius veronicam alteram Plinii vocat, alii cantabricam. *Nomen.*

Caulibus assurgit sesquipedalibus, teretibus, geniculatis, foliis ex singulis geniculis binis, porraceis, oblongis, angustis, incuruis, & per extremum mucronatis, colore cæsiis, floribus omnium speciosissimis, cariophyllorum odoratu, sed longè odoratissimo, calathis teretibus, longiusculis, orbiculo superiore denticulatis, à quo quina, senave folia prodeunt, lente quidem fimbriata, & interdum vicena: geminis vtrinque emicantibus stamineis apicibus, radice promissa, simplici & geniculata, semine in calathis minimo. *Descriptio.*

Species primùm duæ, satiua vna, altera voluntaria & fera. Hæc maceriis familiaris, vel petreis montosis, sponte naturæ crescit, cuius species duæ colore discernuntur, candidis & purpureis floribus, paruis, oblongis, per ambitũ magis dissectis, inodoris, in calycis medio sui complexa cæruleos apices, nec à satiua nisi feritate dissidens. Vidi Neapoli, & vasculis colui, quinis foliolis, adeò dissectis, vt capillacea viderentur: in foliorum vmbilico varietas iucundissima colorum conspicua, ex auro, cœruleo, albo, & purpurascente, vt pauonum pectora, & caudæ colorata. Caulis iunceus, folia, & genicula, vt syluestrem habi- *Genera.*

tum referret. Modici, ſed ſuauis odoris. Satiua licet à priore orianda, culturæ diligentia lætius aſſurgit, colorum varietate diuerſificatur. Flos enim alter cocco rutilat, alius ſaturatus nitet purpura, alius emaculato blanditur colore, alius verſicolori variegatur miſtura. Eſt & in foliis differentia, nam alii conſtant leuiter fimbriatis, alii profundioribus inciſuris crenantur, alii paucioribus, alii numeroſa foliorum ſerie ſtipantur, vt quum fuerint prorſus explicata radiantem orbem concinnent. Sunt & trifero prouentu, vt qui flores continuo gerant. Præterea quorundam flos mirabili culturæ ratione, dehiſcente alabaſtro, in ipſo ſtaminum loco alterum alabaſtrum oſtendit, pandentem ſe paulo poſt in florem, cauliculo priore conſeneſcente. Apuliæ Baroli vidi, & locis calidis.

Cœlum. Cœlo gaudet aprico, & ſole illuſtrari, vnde etſi locis à frigore tutis ſeruetur, hyeme tametſi frigida, continuè profert flores.

Solum. Et ſolum pingue, vel fimo ſaturatum, & humidis, vel continuis rigationibus adiutum amat.

Satio. Semine ſeritur. Calidiſſimis locis, vt in Apulia ſemen perficit exiguum, nigrum, oblongis in vaſculis clauſum. Sed ad agreſtem naturam redit, & mirabiles diuerſitates efficit. Si ſeras rubrum, album producit, & vermiculatum, vel eodem in palmite album, rubrum, & miſtum florem. Sed frequentius auulſione ſeritur. Mulieres enim (muliebre eſt opus) ineunte autumno vel vere, ſobolem à radice copioſam, in patulis fictilibus, vel turbinibus cadorum in terram pingui lætamine ſaturatam pangunt, & quum hyemis gelicidia increſcũt, recondunt ſub tecta, quum ſol illuxerit, vel cœlum ſerenat, reuocant in apertum, & illuc ſinunt apricari. Si pluuia inceſſerit, cœleſtem pluuiam haurire ſinunt, vnde cellis vinariis & fruticare, & flores interdum parere poteſt. Qui in areis pangunt, per hyemis frigora lætamine muniunt, quo ab iniuria gelantis cœli ſeruari poſſint.

Cultus. Maximis æſtibus aqua ſaturari, frigoribus verò fimo oportet. Sæpius diuellere, & plantare: nam ſi diutius ſteterit, vt de violis leucoiis dixit Theophraſtus, degenerat, & ſylueſter euadit, continuò flores minores profert, minus odoratos, & ex rubro, interlitos albis venis, demum ex toto albeſcentes.

Ars. Refert Matthiolus ſeminibus diuerſorum florum ſimul conſtrictis effici poſſe, vt verſicolores naſcantur, ſed id ſine doctrina, & experientia ſcripſit, fieri enim non poſſe demonſtrauimus. Facilius id fieri poteſt, radicibus dimidiatis, & ſub terra propagatis, donec vniantur. Et hoc modo factum eſt, vt anno vno florem candidum, altero purpureum, tertio colorum varietate promiſcuum, & quod mirabilius videtur, ramulus idem niueum, ruffum, & vermiculatum proferat florem. Olitores factis ſtylo foraminibus in radicibus Indicos cariophyllos adegiſſe creduntur, quo illorum odorem flores alliciant, & naribus repræſentent, vt ex ſylueſtri herba, & flore minus odoro nouitatis ſtudioſi odoratum florem tali lenocinio mentirentur. Vt hyeme continuò

flores

flores promat, æstate germina decutiunt, dum calyculos ostendunt, sic enim noua promendo, seram maturitatem vsque ad hyemem retardant.

De narcisso. CAP XIII.

NARCISSVS fert florem pulchrum, & odoratum, quem dat coronis, puellis maximè expetitum, quo se coronent. Narcissi fabulam talem reperies in Græcorum monumentis. Fuit & ipse Cephei amnis, & Liriopes nymphæ filius, sui corporis forma excellenti à multis nymphis fuit adamatus: in aquis propriam imaginem conspicatus, ac sui amore irretitus, quum vmbram suam nesciret à se distinguere, eam amplexando periit, & contabuit, & in florem sui nominis conuersus est. Hoc inuolucro innuentes Poetæ adolescentem in tenui corporis fluxu vmbram propriam inspexisse, id est corporis vitam, quæ animæ idolum est, eam quum is perinde ac veram, puramque amplexari arctius festinasset, id est quum vitæ corporeæ totus inhæsisset, præfocatus interiit, quum animalem per inscitiam amisisset. Theocritus Europam narcissos carpentem cecinit. Proserpina etiam dum narcissos legeret, capitur à Plutone. Coarguit hanc fabulam Pamphilus Poeta vetustissimus, quum Proserpinam multis annis ante, quàm Narcissus esset, à Plutone raptam dicat. Palladius narcissum apibus gratum dixit.

Theophrastus νάρκισσον, & λείριον vocat: vt ipsemet testatur. Narcissum alii linum vocant. Quod etiam Iulius Pollux annotauit: Et Homerum lirii appellatione complecti omne genus florum dixit. Plutarchus in Symposiacis ita dictū censet, quod neruos hebetet, membrisq; torporem sensus sopiens afferat: odore enim est tam acuto, vt sæpius odoratus, caput tentet ac feriat. Plinius à narce dictum putat, caput grauante, non à fabuloso puero illo. Athenæus ait, Theophrastus de plantarum historia dicit, narcissum etiam dici leirium: deinde progressus, tanquam inter se discrepent, vtrumq; seorsim nominat. Eumachus Corcyræus in Rhizotomico, & acacallidem, & crotalon vocari narcissum, tradit. Et Sophocles magnum deorum terrestrium coronamentum dicit, quod scilicet defuncti, & morte torpidi, torpido flore meritò coronentur. Apuleius αὐτογενῆ vocat, id est à se ipso genitum, quum sese ipse propaget, & serat suo semine. Latini narcissum vocant. Itali *narcisso*. Nomen.

Plura sunt narcissi genera. Multa Theophrastus, multa Dioscorides, & multo plura nostra obseruauit ætas. Ordine recensebimus. Ex Theophrasti descriptione. Narcisso folium angustū, frequēs, & pingue, caulem tantū floris sortitur, vt crocum. Mirum quod caulis, & cum eo flos erumpit antequam folium. Ter florendo, tria sationum tempora demonstrat, primo primam, secundo mediam, tertio nouissimam. Quum senuerit, foliorum exortum inceptat, fructumque inconspicuum parit, quia caulis cum suo flore emoritur, quod non antequam reflorescat cernitur. Germinat post scillam, folium largè emittens. Radix neque parua, neque magna, bulbo assimilis, nisi quod non est squamata. Vere post leucoion, & phloga floret. Alterum ita describit. Genera.

Narcissus folium albuci habet, terræ proximum gerit, sed latius vt lilium, caulem sine folio herbaceum, in cacumine florem ferentem, in membrana, seu vasculo inclusum, ampliusculum, nigricantẽ, oblongum, qui decidens sponte germinat, præsertim defixus in terram manu. Seritur & radice ampla, carnosa, rotundaq;. Serotinus admodum, post Arcturum, & circa æquinoctium florens. Alibi habet. Narcisso folium angustum, frequens, & pingue. Huius serò florentis meminit Virgilius,

——— Nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi.

Dioscorides tria genera descripsit, duo calycis colore differentia. Vni enim intus croceo, alteri purpureo. Folia porro similia, tenuia, multo minora, & angustiora, caulis vacuus, & sine foliis, supra dodrantem attollitur, intus croceus, in quibusdam purpureus. Radix intus alba, rotunda, bulbosa, semen velut in tunica, nigrum, longum. Cæteri porrum imitantur, atq; herbaceum virus olent. Purpurei narcissi meminit quoq; Virgilius, lutei Ouidius. Virgilius,

Pro molli viola, pro purpureo narcisso.

Ouidius,

Nusquam corpus erat, croceum pro corpore florem
Inueniunt, foliis medium cingentibus albis.

Plinius à Theophrasto. In coronamentorum genere narcissus: nam ter floret, primoq; flore primam arationem ostendit, medio secundam, tertio nouissimam. In Italia floret post rosam. Narcissi alterum genus flore candido, calyce purpureo. Differentia à liliis hæc est, quòd narcissis folia in radice sunt. Tertio generi cętera eadem, calyx herbaceus. Omnes serotini: post arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumni. Croceus narcissus apud nos floret, adeò flagranti *iesemini* odore, vt sæpius odoratus caput feriat & tentet. Sed hic primo vere floret, non ter, vt dicit Theophrastus, nec possibile videtur, vt ter eodẽ caule florere possit. Sed verisimilius est, quòd ex circa agnascentibus bulbis variis temporibus floreant, & vnus putetur.

Cœlum. Dioscorides in montibus nasci dixit. Sed croceum & purpureum, Græci

Solum. anydros vocãt, id est siccitate gaudentes, nos arenaceis & siccis locis vidimus.

Satio. Sponte nascitur, & semine seritur, & qui legunt defigere eum solent. Nec simul eodem anno ex iisdem seminibus nascitur, sed partim anno primo, partim secundo. Radice etiam sata proueniunt, extra terram perdurant, vt quæ radice capitata constant, crassa carnosaq; & tunicata, & simul lentitiam quandam habente, denique carnis & succi bonitate vacare minimè debent, vt ad perdurandum valeant, vt lirium. Hæc Theophrastus. Didymus, Martio mense viuiradix plantari debet, & transplantari.

Ars. Iactant se quamplurimi florum mangones olitores, culturæ lenociniis eiusmodi narcissos posse à pristina effigie deflectere, & in aliam mutare nouã, & visendam, insitis bulbo seminibus quibusdam, atq; insertis pullulationibus, vt

flores

flores multiplices producant & foliosos, ad lusus & artis ostenta demonstranda. Vnde numerosissima nunc sunt narcissorum genera, vt non facilè scripturæ cancellis claudi queant.

De croco. CAP. XIV.

CROCVM flos coronarius, sed ad hybernas coronas venit, tunc quum alii desunt flores. Idque etiam Athenæus annotauit ex Nicandro:

——— Acanthus.

Haud minus quàm populus, viuaces sunt, diuturnus etiam crocus, vere abditus. Plinius, in coronas venire scribit ad arcendam ebrietatem, & qui biberit eum prius crapulam non sentire, præterea somnum conciliare leui blandoq; suo defluxu: herbæ vsus nusquã fuit in coronis, etenim folio angusto penè in capillamenti modum. Troianis temporibus iam erat honos ei, tres flores Homerus laudat.

Lotum roscidam, & crocum, & hyacinthum.

Columella crocum apud aluearia seri laudat, quòd coloret, & odoret mella. Idem ab eo Palladius, vt herba suauissimi odoris, & floris. Smilax virgo, vt fabulata est antiquitas, ob amorem iuuenis Croci mutata est in fruticem smilacis hæderæ, vt dicemus in hedera Cilicia, & Crocus puer in florem sui nominis. Quod Ouidius testatur,

Et Crocon in paruos versum cum Smilace flores.

Eiusmodi poëtices philosophiæ inuolucrum nil aliud innuit nisi abditam vim croci, Venereis voluptatibus celebrem. Nostra verò tempestate præcipui est vsus ad coloranda coquinaria condimenta.

Græcis κρόκος dicitur, vel quod κρόκη fila, villosamque tramam significet, cuiusmodi sunt croci stamina, vnde & villi, & flocci κροκίδες dicuntur, vel παρὰ τὸ ἐν κρύει θαλλεῖν, id est quòd frigore floreat, ex sentẽtia scholiastæ in Callimachi hymno Apollinis. Latini crocum, Itali *zaffarano*. *Nomen.*

Crocum, ex Theophrasti traditione, erumpit folio, etsi cęteris bulbis angusto, ei tamen ad vsq; capillamenti penè exilitatem. Cauliculo tamẽ floris, quem sortitur, angusto. Germine & flore serotino aut præmaturo, vtro scilicet modo tempus acceperis. Floret quippe autumno statim primis imbribus, Vergiliarum occasu, qui paucissimis diebus marcescat. Cum folio florem obiter expellit, quin & prius. Subest radix multa carnosa & peruicax. Plinius. Notabilis & croci natura, quod quum omnes herbæ folium primùm emittant, mox in caulem rotundentur: in eo caulis prior intelligitur, quàm folium: flos quidem caule impellitur. Carnosa radix betæ, at magis etiamnũ croco: numerosiorq; radix quàm folium. Addimus, Foliatur crocum humi cubantibus foliis: cũ flore stamina prodit aureo cruore virentia, flammeaq; crassiuscula in cacumine, terna, quaternáve. Bruma spretis algoribus viret, vere crescit, deperditurque, tota æstate nullibi conspicua. Radice copiosa, viuacique. *Descriptio.*

Genera. Croci duorum generũ meminit Theophraſtus, montani, & ſatiui. Sed prius hebes, poſterius odoratum. Idemq́; Crocum tam odoratum quàm candidum, & ſpinoſum, quæ carent odore. Præterea crocum agreſte præſtantius olere, quàm vrbanum. Plinius. Satiuum latius, maiusq́;, & nitidius, ſed multò leuius degenerans, ſed nec vbiq; fœcundum. Eſt & per ſe genus ſatiui blandiſſimum vulgò, quum ſit medio candidum: dialeucon vocant. Montanum in Surrentinis collibus videre licuit autumno, præruptis locis, florem ſine foliis gerẽtem, maiorem ſatiuo, ſed adeò frondes foris erant nigris maculis, lineis & lituris affabrè depictæ, vt nil gratius oculis occurri poſſet, ſed inodorum.

Cœlum. Cœlo puro, ſitientiq́;, nec nimium feruido gaudet crocũ, quæ ad odorem creandum aptiſſima ſunt: ob id quod apud Cyrenam prouenit odoratũ conſiſtit inter cętera: ex Theophraſto. Dioſcorides optimũ Coryceum dicit, è tractu Lyciæ cõtermino. Tertiũ Lycium è monte Olympo, dein Ægibus Ætolię. Cyrenaicum, & Centuripinum Siciliæ infirmius. Plinius ab eo. Non fœcundum Cyrenis, vbi ſemper flores laudatiſſimi. Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Corico monte, dein Lycio, monte Olympo: mox Centuripino Siciliæ, aliqui Phlegræo ſecundum locum dedere: Virgilius Tmolum Ciliciæ montem laudat,

——— *non ne vides croceos vt Tmolus odores.*

Agrum ſiccum & tenuem laudat Theophraſtus: nam crocum paruo alimento indiget, ob id Cyrenaicum cæteris laudatius. Agreſte ſuauius redolet: nam & ſatiuum ſuam excoquere alimoniam nequit, & hinc fit, vt cinerem alij congerant, alij reſpergant. Iuxta ſemitas & fontes lætiſſimum naſci idem dixit, quando calcari gaudet, & atteri pede, ſed tẽporibus noſtris notiſſimũ, & optimũ crocum non ſolùm regiones ad Meridiem, ſed etiã ad Septentrionem ſitæ abundè dant, vt Brutia tellus & Samnitum: vt in Aquila Veſtinorũ vrbe.

Satio. Satus ex Theophraſto radicibus fieri ſolet. Plinius, Seritur radicis bulbo: Syluestre ſerere in Italia minimè expedit, ad ſcrupula vſque ſingula areis decoquentibus. Mucianus author eſt, in Lycia anno ſeptimo, aut octauo transferri in locum ſubactum, atque ita degenerans renouari. Viret bruma, & colligitur. Palladius Februario menſe ſerendos bulbos monet, & ante ſatos ſariendos. Nos autem hîc ita ſerimus.

Tertio vel quarto à ſatione anno, quum iam bulbi perfectam maturitatem conſequuti fuerint, à terra eruuntur, & æſtate tota in horreis, vel calido loco reponuntur, ſubſtratis herbis, vel tabulis, ne ſoli humiditate corrumpantur. Deinde vltima Auguſti parte, vel prima Septembris in ſulcis, pedis interuallo, alter ab altero deponitur, altitudine non plus quatuor digitis ſub terra, Maio, Iunio, & Iulio menſibus. Sarritionibus herbæ tollantur, repaſtineturq́ue terra, modò ne bulbi ſaucientur, inde Auguſti, vel Septembris fine herbis mundentur, vt flores facilius colligi poſſint: demum elapſo triennio, vel quadriennio cohærentes bulbi, quibus caput extumuit, ſeorſum diſtincti ſeparentur, vt ſubinde creare nouam ſobolem poſſint.

Florem

Cõditura.

Florem tunc meti debere, Florentinus eſt author, quum media florũ ſtamina grato colore nitent, & nutant: detractis à medio flore capillis, triduo, aut quatriduo reſiccatis, cacumẽ croci repurgatur, & ſi quid albi hæſit detrahitur, & vaſis ad vſum reconditur. Diophanes in vmbra ſiccandum, & refrigerandũ eſſe ait. Croci odor, ait Theophraſtus, tam acris, & validus eſt, vt ad quoddam vſq; temporis ſpatium odoratius reddatur: nã terrenæ parti vis quædã aquoſa permixta eſt, eaq́; ſiccatur, inueteraturq́; vnà, & quantum aquoſi humoris eſt, exhalatur, & alimenti ceſſat actio, & quædam veluti concoctionis aliquid per ſe ipſa recipiũt. Plinius. Adulteratur nil æquè. Probatio ſinceri, ſi impoſita manu crepat, velut fragile: humidum enim, quod euenit adulteratione, cedit. Altera probatio, ſi manu prolata ad ora leuiter faciẽ, oculosq́; mordeat. Optimũ vbicunq;, quod pinguiſſimũ, & breuibus capillis, peſſimũ verò, qđ ſitũ redolet.

De floribus non odoratis coronariis, & primum de hyacintho.

CAP. XV.

IAM ad alteram diuiſionis partem deuentum eſt; ſcilicet florum coronariorum non odoratorum. Ordinẽ hunc ſequemur, quòd primo vernos, deinde æſtiuos, mox autumnales, & demum hybernos dicemus, vti etiam coronæ antiquitus nectebãtur, & in coronas à montibus petebantur. Ab hyacintho initium auſpicabimur. Palladius byacinthum nutrire in hortis monet, quo habeant apes, vnde mel colligant. Duplicis hyacinthi veteres meminere, hiſtorici & fabuloſi: prius de hiſtorico ſiue medico, in ſequenti de fabuloſo. Vnus ex tribus eſt floribus, quos laudat Homerus. Pueris illita radix, eos mangonizat, ita vt ſilens pubertas non erumpat. A Dioſcoride Plinius, Mangonicis venaliciis pulchrè nota, quæ è vino dulci illita, pubertatem coercet, & non patitur erũpere. Quo inuolucro Poetæ Apollinem ſemper imberbẽ figurant, & Hyacinthum puerum, vt in ſequenti capite declarabitur.

Nomen.

Græcis ὑάκινθος, Latinis hyacinthus, Dioſcorides Romanis vaccinium nominari dixit, vt in leucoio dictum. Neapolitanis, *cepolla ſeluaggia*.

Deſcriptio.

Dioſcorides ita pingit. Folia fert bulbi, caulem dodrantalem, leuem, minimo digito tenuiorem, herbacei coloris, comam procumbentem purpureorũ florum plenam, radice bulbacea. Theophraſtus vere florere dixit cum violis, ante roſam, plurimumq́; durare. Addimus. Prouenit foliis porraceis, in terrã reflexis, caule læui, albicante, quem à ſummo tenus numeroſi floſculi, ſpicatim congeſti amiciunt, in tantillis pedicellis lauendulæ flores imitantibus, ſupra comoſam vmbellam, circinatam, deorſum nutantem efficientibus, ex violacea purpura ſuaui rubore permiſtam, cæpacea, quanta narciſſi.

Genus.

Columella duplex genus ponit, album & cæruleum. Nec non & niueos, & cæruleos hyacinthos.

Cœlum.

In Gallia eximiè prouenire ſcripſit Plinius, hoc ibi pro cocco hyſginum tingitur. Color nanque hyacinthinus non ſolum ex hoc fit hyacintho,

ſed è viola nigra, quæ ſylueſtris hyacinthus quoque dicitur, vnde ianthinum potius, quàm hyacinthinum dicere conuenit.

Satio. Non ſeritur, ſed campeſtribus, & ſyluis ſponte prouenit.

De hyacintho Poetarum. CAP. XVI.

FABVLOSVM hunc hyacinthum, quaſi poeticum dicas, duplex fabula comitatur, luctum præferens eius, quem Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore æditi, ita diſcurrentibus venis, vt literarum græcarum figura AI legatur inſcripta. Quum enim Aiax ſuo ſe ferro traieciſſet, è cruore natum hyacinthum aſſerunt, ac in foliorum medio cernatur αι, quarum prior ad Aiacem, poſterior ad hyacinthum pertinet. Ouidius metamorphoſeos decimo.

Ecce cruor, qui fuſus humo ſignauerat herbas,
Deſinit eſſe cruor, Tyrioq́ nitentior oſtro
Flos oritur, formamq́ capit, quam lilia, ſi non
Purpureus colos his, argenteus eſſet in illis.
Non ſatis hoc Phœbo eſt, (is enim fuit author honoris)
Ipſe ſuos gemitus foliis inſcribit, & ai, ai,
Flos habet inſcriptum, funeſtaq́ littera ducta eſt.

Pauſanias in Atticis, florem, qui natus eſt, extincto Aiace, apud Salaminam editum primò tradi refert, nec hyacinthum, ſed florem literis hyacintho ſimilem ex candido rubentem, ac lilio minorē fuiſſe dicit. Idem author tradit coſmoſandalon dici florem apud Hermionēſes, quem ipſe hyacinthum interpretari videtur, eo flore coronatos feſta, quæ cithonia vocant, agere. Hyacinthus enim puer, quum Apollini cariſſimus eſſet, & à Borea adamatus, quumq; eum magis in Phœbum pronum Boreas videret, cùm diſco Phœbus cum puero luderet, diſcum iactum in eum retorſit, quo vulnere extinctus eſt: ex commiſeratione demum ex humano cruore florem eiuſdem nominis protulit. Narrat hanc fabulam Nicander in theriaca, & Ouidius,

Expulit ipſe cruor: rubefactaq́ ſanguine tellus
Purpureo viridi genuit de ceſpite florem,
Qui prius OEbalio fuerat de vulnere natus.
Litera communis mediis pueroq́, viroq́,
Inſcripta eſt foliis, hæc nominis, illa querelæ.

Nomen. Theocrito ὑάκινθος, Theophraſto λείριον. Virgilio, & Ouidio hyacinthus; Neapolitanis *giglio ſeluaggio*. Hunc puto lilium rubrum Plinio dici, quod Græci crinon vocant, alii eius florem cynorrhodon.

Deſcriptio. Nos ita deſcribimus. Caule aſſurgit procero, & folio lilio ſimili, ſed anguſtiori, & nigriori, circa caulem multo, ante eius exortum nullo flore, ſummo caule copioſo, lilii forma, diuiſura & magnitudine, colore rubro ad crocum inclinante, multis exiguis, nigris, quaſi punctulis literarum quarundam velut rudimentis reſperſo, vt in floribus fabarum ferè ſimiles conſpiciuntur. Radice

dice bulboſa, ex multis nucleis coagmentata, vt lilii candidi, ſed minore. Qui funeſtas verò literas inſcriptas punctula illa inſcripta non eſſe contendunt, ii inſpiciant quæſo Plinium, qui de faba loquens, literas etiam lugubres in flore fabæ ex ſententia M. Varronis reperiri tradit, in quo tamen flore non literas vllas, ſed nigras tantum notulas inſpicere licet: non temere igitur Virgilius, & Columella ferrugineum hyacinthum appellarunt, quum hilari purpura in flauum coruſcet, vt ferrugo, quod idem Pauſanias docet, & ſi Nonius ferrugineos hyacinthos cæruleos interpretatus ſit, ignorans poeticum hyacinthum à medico diuerſum eſſe. Theocritus in epitaphio Dionis.

Nunc hyacinthe loquantur tua literæ, & plus αἰ, αἰ,
Accipe tuis foliis. Et ſuaue rubens hyacinthus,
Et viola nigra eſt, & inſcriptus hyacinthus.

Sed tamen in coronis imprimis leguntur. Virgilius,

Et pinguem tedam, & ferrugineos hyacinthos.

Columella,

Syrpiculum ferrugineis cumulare hyacinthis.

Vergilianus Menalca obſcurum ænigma proponens Damætæ, inquit,

Dic quibus in terris naſcuntur nomina Regum
Inſcripti flores?

Quod de Aiace, & Hyacintho, qui Regum filii fuerint, intelligit. Hoc rubens lilium puto à Dioſcoride hemerocallida vocari. Caulem & folium lilii ferre dicit, herbacei coloris, vt porrum, floreſcenti caule per ſingulos exortus terni, aut quaterni erumpunt lilii diuiſura, quoties dehiſcere cœperunt, colore perquam croceo, radix magna atq; bulboſa. Notæ omnes præter ramulares adnaſcentias, ex quibus terni aut quaterni flores erumpunt, huic conueniunt, niſi duæ fuerint hemerocallides, vna apophiſes, alia non habens. ἡμεροκαλλίς nomen apud Græcos traxiſſe videtur, quòd flos fugax pulchritudinem ſuam interdiu tueatur, nocte verò appetente, languidius efflacceſcat, ex Athenæo. Plinius addit, Pallidum ex viridi, & molle folium habet, radicem bulboſam, atq; odoratam. Sed Theophraſti hemerocallis, quam Theodorus elium vertit, alia eſt à prædicta, hæc & ramis & radice lignoſa eſt, & ſemine exit. Cuius verba interpretans Plinius, ait: Hemerocalles folio coronat, ſurculoſum roſæ modo.

De gladiolo. Cap. XVII.

Qvvm gladiolus vere cum hyacintho floreat, & è ſylueſtribus, & è montanis ſit vterq;, poſt hyacinthum de gladiolo ſubnectemus. Inter coronarios flores à Theophraſto annumeratur, purpureo enim is placet floris colore. Palladius eiuſmodi florem ſerendum ſuadet, quòd apes ex eo trahant mella, vocat iridem, vel gladiolum à foliorum ſimilitudine.

Theophraſtus ξίφιον, & φάσγανον idem eſſe ait, Theodorus illud pugionem, *Nomen.*

hoc ensem vertit, videturq; eodem authore id nominis nactum, quod gladii speciem foliis præbeat. Dioscorides μαχαίριον vocat, & à Romanis gladiolum dici, & si Theodorus pugionem verterit, & segetalem ab aliquibus dici, quod segetibus nascatur. Latinis gladiolus. Italis *gladiolo*.

Descriptio. Theophrastus ita pingit. In caulem nimirum assurgit. Folium ad ensis effigiem, vnde ei nomen inditum. Floret cum viola nigra, sed vterque post anemonem, comitatus hyacinthis. Radice rotunda & sine cortice, capillata fibris, vt gethyum. Scolopendræ frequentes in eam herbam conueniunt, mirumque in modum gaudent huius consuetudine frui. Radix dulcis, decocta, & commanducata panificiis, si trita farinæ misceatur. Germen ab radice laterale producit, quod è semine hoc idem euidentissimè facit. Dioscorides addit, quæ Theophrastus omiserat: ad clariorem illius delineationem, ait. Folia iridi similia, nisi minora, & angustiora viderentur, & in gladii speciem mucronata, neruosaque, in caulem exit cubitalem, in quo purpurei flores in ordinem digesti inter se distant, rotundo semine, radicibus geminis, vna paruorum bulborum modo, super alteram insidente, quarum inferior gracilis, superna habitior, & adultior. Matthiolus Plinium notat à Dioscoride diffidentem, quum gladiolum palustrem dicat, quem segetalem Dioscorides dixerat, non animaduertens Plinium Dioscoridis xiphyon, & Theophrasti phasganon, non cyperum describere, quem & gladiolum vocant Theophrastus & Dioscorides: decepit hominem vagum, & multis commune gladioli nomen.

Locum. In aruis nasci Dioscorides dixit, nos autem in copiosis Apuliæ segetibus frequentissimum obseruauimus, flore hilari, saturaq; purpura rutilante: qui senis, septenísve foliis constat, ornithogali simili, sed minus repando, aut diuulso, ad vnam partem verso: geminis bulbis radix constat, quorum superior habitior, & corpulentior interdum, interdumq; inferior maior, fibrosa coma, villoso inuolucro, fuscoq; tecta.

De œnanthe. Cap. XVIII.

OENANTHEM à nostro horto coronario non exclusimus, quum Theophrastus à coronariis floribus non excluserit, vrbanis, & vernis. Sed œnanthes nomen vagum, nam & florem quoq; labruscæ significat, quæ vuam suam ad maturitatem non producit, Dioscoride authore.

Nomen. Græcis οἰνάνθη, vt si vini florem dicas. Theodoro vitifloram vertere placuit ex Theophrasto. Odor germinantis ei vuæ, vnde nomen, vt ex Plinio habemus. Latinis œnanthe.

Descriptio. Natura herbacea constat, flos ei candidus racematim coit, vt labruscæ, odor germinantis vuæ. Floret post narcissum, ante violam nigram, durare plurimum potest si florem auferas, nec sementescere sinas, nec solum desit apricum. Sicca odoratior euadit, quod euenit, quum sit terrena & humore copiosa,

pioſa, vnde ſiccata odoratior redditur. Quæ habet Theophraſtus Plinius vertit. OEnanthe maximè durat, ſed hæc ſi diuulſa prohibeatur in ſemen ire, odor ei germinantis vuæ. Nos in Apuliæ campis ſatis hilarè germinantem vidimus, floribus candidis, exiguis, ſtellatis, in ſpicæ aut racemi modum congeſtis, ſuauiter quidem halantibus cuiuſmodi filipendulæ, floret Maii initio.

Naſcitur, vt Plinius dixit, tepidis locis, at Theophraſtus, Si locum apricum, & circumſeptum habuerit, cœlum mite, & commodè temperatum, aſſiduè germinabit, & flores pariet: & floridior euadet. *Cœlum.* *Satio.*

Idem obſeri ſemine dixit.

De helichryſo. CAP. XIX.

NVNC de helichryſo, ſiue amarantho loquemur. Duplex enim eſt amaranthus, luteus vnus, purpureus alter: dicemus primum de luteo, dicturi paulo poſt de purpureo: vterque enim illud nomen ſibi adſciuit, quòd eorũ flores nunquam marceſcant. E ſylueſtribus floribus eſt, eximium decus, venuſtatemque corollis afferens, tum ſuis tuberibus ampulloſis auri fulgore ad ſolis repercuſſum radiantibus, tum immortali floris corymbo per hyemem, cæteraque anni tempora durante: nam exiccati aureum colorem diutius retinent, ob id deos eis coronabant, quod diligentiſſime Ptolemæus Rex Ægypti obſeruauit, Plinio authore. Præterea veſtes odore commendat, non ineleganti, & ab animalium noxis tuetur, & eo flore coronatis exiſtimationem & gloriam parere ſcripſit Theophraſtus, ſi vnguento ſe profundant ex auro apyro, id eſt ignem non experto. Philoſtratus & amarantho ſepulturas quoque coronari ſolitas affirmat, idq; Theſſalos ad Achillis tumulum inſtituiſſe.

A Græcis, vt Dioſcoride ἑλίχρυσον, ab aliis χρυσάνθεμον dici inuenio, quaſi flos aureus, quod auream & coruſcam lucem intuentibus vibret. A nonnullis ἀμάραντος, immarceſcibilis, ſcilicet quòd diuturnam gratiam floribus ſuis tueatur: & ob id deorum ſimulachra coronet. Galenus, & Paulus amaranthum vocant, Ægineta chryſanthemon, quum huic eaſdem vires tribuat, quas tribuit Dioſcorides. Plinius à ſole nomen trahens ἡλιόχρυσος ſcribendum ducit, quod ad ſolis repercuſſum aureæ lucis in orbem, veluti corymbis dependentibus, ſplendeat. Theocritus, & Nicander vetuſtiſſimi Poëtæ ἑλίχρυσον vocant: κισσὸς ἑλιχρύσῳ κεκονισμένος, id eſt hedera helichryſo implicata. Sunt qui ab ἕλει, palude, quam deamat, factum nomen exiſtiment. Theodorus Theophraſtum vertẽdo aureliam vocat ab aureo fulgore. Athenæus narrat, Themiſtagoram Epheſium in ſuo aureo libro ſcripſiſſe id nomen traxiſſe ab Eliochryſe nympha, quæ hoc flore primum Dianam coronauerit. Latinis & Italis idem nomen. *Nomen.*

Theophraſtus ita ſuum helichryſon delineat. Flos auri modo fulget, folium candidum, fructus tenuis, & durus, radix tenuis ſummo terræ corio innixa. *Deſcriptio.*

Floret post violam nigram. Dioscorides addit folia angusta, ex interuallis abrotano similia, comam aureæ lucis in orbem, vmbellam rotundam, aridis corymbis dependentibus, radicem exilem. Plinius. Ramulos candidos habet, folia subalbida abrotano similia: ad solis repercussum, aureæ lucis in orbem, veluti corymbis dependentibus, qui nunquam marcescunt, quæ omnia ex Dioscoride excepit. Floret post violam nigram, & syluestribus heliochrysos. Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se Magi, si & vnguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitæ, gloriamq; pertinere arbitrantur: hæc ex Theophrasto. Apud nos abundè nascitur cubiti altitudine, foliis abrotoni, per interualla digestis in caule, quem rectum, & solidum habet, vmbella in cacumine aurea, millefolii, aut eupatorii Mesues, flores diutissimè vigent, & aridi etiam suum colorem seruant. Exucca herba, florésve, ob id decerpti longo tempore seruantur, odor non ingratus. Dioscorides in asperis, & torrentium alueis, & pratis nasci dixit, Plinius in frutetis. Nos in maceriis, montibus lapidosis, arenosis, & siccis locis.

De bellio. Cap. XX.

PLINIVS inter coronarios flores bellii meminit, hybernis nascentis coronis, nam hyeme tota floret, & vere.

Nomen. Græco nomine destituitur, quum Græcis videatur indictus. Plinius bellium vocat. Vulgus margaritas vocat: videntur enim glomeruli illi, è cauliculis dependentes, veluti vnionis, è mediis foliis.

Genus. Genera multa: nam & sponte nascentia, & vrbana. Vrbanaq; in varias differentias partiuntur discrepantes colore, magnitudine, & foliorum numero, sine barbularum stipatu densiore, in plerisq; punicei & versicolores flosculi, siue flocci spectantur.

Descriptio. Maior bellis procerius assurgit, folio non admodum à minori diuerso, altioribus duntaxat crenaturis laciniato, coliculis tenuibus, surculosis, cubitum altis, flore à minori non dissimili, maiore, paucioribus tantum barbulis, & in vniuersum candidis, medium luteum orbem concinne cingentibus. Maio mense floret, quo etiam mense carpi debet. Minor hortensis, syluestri, præter florem, qui rubicundus est, per omnia similis. Constant verò flores ii, interdum simplici, interdum multiplici foliorum contextu. Primo vere apparet, & tota ferè æstate durat. Syluestris Plinio authore flore constat albo, aliquatenus rubente, quinquagenis ternis, interdum etiam quinquagenis quinis barbulis circinato, folio pingui, in terra iacente, in rotundum oblongo, leuissimè serrato. Neq; obstat, quòd bellio florem luteum esse tradat, quia non ad ambitum, sed ad discum, mediumque floris, quod sanè luteum est, respexit.

Solum. Vterque in pratis nascitur.

Eiusmodi

Eiusmodi flores annua, & frequenti transplantatione, frequenti læta-mine & irrigatione, maiores, habitiores, duplicati, triplicatique & elegantiores euadunt. *Cultus.*

De caltha. CAP. XXI.

EST flos, quem posthac caltham dicemus, speciosus tum croceo colore, tum odore, quamuis aliquantulum graui, non tamen ingrato, nulli non horto decora, & inquilina, paucis coronariorũ elegantia & speciositate secunda, vnde iis dotibus non immerito venit in coronamenta. Præterea cibo cedit, condimentis inditur, gustu & odore non ingrato, acetariis immiscetur, mulieribus amica, quòd pensilibus hortulis, & testis eam ferant, & diligenter colant, nam icteritiæ fœdis coloribus vexatæ ea liberantur, & cymæ ouorum luteo in placentulis immistæ, mansæq; menses nimis fluentes, cunctantesq; sistunt, impelluntque.

Dioscorides χρυσάνθεμον chaltam cognominare videtur, inquiens, chrysanthemon, aut κάλθα, nonnullis buphthalmos: Quia flores admodum splendidos & magnos ferat, magnos oculos, non bouis oculos vocat. Latini, vt Virgilius, & Plinius caltham vocant. Vulgò vbique *calendula*, quod singulis mensium calendulis florere conspiciatur. Sunt qui caltham quasi cachlam, id est hiantem & apertam dicant, alii à calatho, siue calyce, quem ostentant flores. Neapolitani à Latina nomenclatione deducto nomine, *fior d'ogni mese* dicunt. Sunt qui solsequium putét, quòd flores sub vesperam contrahantur, sub ortum pandantur. *Nomen.*

Plinius ita describit. Proxima leucoio flauo caltha est concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam, quinque non excedentem. Eadem odore superatur: est enim grauis caltha. Virgilius luteo colore eius florem cecinit tinctum,

Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

Columella aureum, luteúmve colorem floris inspiciens, & orbem circinatum, vmbone in centro extante conspicuo, luminis, siue oculi magni in speciem buphthalmum videtur vocare:

Candida leucoia, & flauentia lumina calthæ.

Dicit Plinius, proxima violæ calatianæ, quam ipse odoratam, ac minuto folio inter cæteras violas dixerat, concolori amplitudine: nam lutei leucoii prius meminerat, & magnitudine calthæ consimilis: vincit numero foliorum marinam, quinq; non excedentem, calthæ verò foliola circa vmbonem superant numerum duodenarium, & satiuæ centenarium. Eadem odore superatur, nam marina viola inter cæteras odorata est, & caltha tam odore graui, & acuto est, vt caput feriat, non leuior ei, quam scopam regiam appellant, quamquam folia eius oleant, non flores: & ipse regiam scopam alibi sideritim appellat latifoliam, cuius folia si terantur, fœdi odoris dixit. Folio nempe cal-

tha surgit dilutè virenti, multiplici, oblongo, aliquantulum lato, mollique vt leucoii, nonnihil lanuginoso, caule folioso, striato, flore in summo copioso, eleganti, eximio fulgore nitenti, amplum orbem effigianti, argutis, minutulisque crenulis laciniato. Semine in singulis floribus copioso. Radice fibrosa, & parua. Floret Martio, Aprili, Maio, vsque ad hyemem, & interdum tota hyeme.

Genus. Est genus duplex, satiuum & syluestre. Id passim nascitur. Satiuum hortis colitur, duplici, triplicique florum vallo cingitur, speciosiusque est.

Cultus. Culta altero, aut tertio anno, pluribus, aut habitioribus floribus prouenit, ac numerosiore foliorum floris stipatu: nam fera passim in incultis aruis, & ruderibus parua, & foliorum inops prouenit.

De anemone. CAP. XXII.

OB floris præstantiam, elegantiámve antiquitas anemones florem corollis dicauit. Fabulantur Poëtæ ex Adonidis cruore natum ab apro extincti, quod Ouidius expressit, & eo prior Nicander,

—— Sic fata cruorem
Nectare odorato sparsit, qui tactus ab illo
Intumuit, sicut pluuio perlucida cœlo
Surgere bulla solet, nec plena longior hora
Facta mora est, cum flos de sanguine concolor ortus,
Qualem quæ lento celant sub cortice granum
Punica ferre solent, breuis est tamen vsus in illo.
Nanque malè hærentem, & nimia leuitate caducum
Excutiunt iidem, qui perflant omnia, venti.

Theocritus autem in bucolicis ex Veneris lachrymis Adonidem lugentis prodiisse finxit, eique epitaphium dicantis, hoc carmine,

Quotque cruoris agit guttas hic cæsus Adonis,
Tot Venus effudit lachrymas, quæ singula flores
Cespite demittunt, lachrymæ pariunt anemonem,
Sed cruor ille rosam creat.

Hoc verborum figmento Poëtæ admonent, non esse pulchritudini fidendum, nam sicut anemones flores vento excutiuntur, ita venustas per Adonidem figurata, fugax, ac breui tempore durans. Ægyptii anemones florem pingunt, quoties hominum morbos intelligi volunt, vt ex Oro Apolline habetur. Flos anemones pulcher est, etsi cum multis de venustate certet, tamen rosis comparari nequit. Extat antiquum prouerbium, Rosam cum anemone confers; contra eos dictum, qui res magnas cum paruis comparare velint. Nicander. Et anemonides fulgentes ipsæ, antequam contrectentur, splendidiore procul colore allicientes.

Nomen. Græcè ἀνεμώνη dicitur ἀπὸ τοῦ ἀνέμου, id est à vento: nam, vt Plinius in-

quit,

quit, flores nunquam se aperiunt, nisi vento spirante, vnde & nomen accepit. Theophrastus anemones genus λειμωνίαν vocari dixit. Sosibius anemones à Spartianis phænidas vocari tradit. Græci etiam anemones, & papaueris folium platagonium vocant, παρὰ τὸ πλαταγεῖν ἤχου ἠχεῖν, id est, à sono, quē collisa faciunt. Iis siquidem periclitabantur ecquid amasiis suis forent grati, siquidem pollici imponentes ea, indici mox collidebant, quod si percrepuissent, amari se augurabantur, sin minus frustrati ingemiscebant. Latini anemone vocant. Theodorus vertendo Theophrastum fremium interpretatur. Itali vulgò *herba di vento* vocant, quia primo cuique, vt diximus, afflatui venti flores pandat, & reseret.

Plura sunt anemones genera, alia corollis, alia Medicinæ dicata. Quæ corollis dicata sunt, in duo genera diuidit Theophrastus. Vnum erumpit Autumno, primis imbribus post aphacam, cum croco, & cæteris hybernis. Aliud genus syluestris anemones, quod limonium, siue palustre vocat, floret vere post narcissum, ante rosam. Edit florem suum haud multo post germen. Surgit à radice foliata. Et libro de causis. Quia natura herbacea & annua est, suæ debilitatis causa facilè germinat, vnde verno tempore floret. Hæc Theophrasti descriptio nimis breuis, & concisa est, addemus Dioscorideam, quæ etsi fortasse non eandem anemonem describat, nihilo tamen minus in dignoscendis earum generibus, & agnatis non parum afferet lucis. Dioscorides duo eius genera tradit, syluestre, & in cultis nascens, & huius plures sunt species. Satiuum alterum phœniceum florem profert, alterum candidum, aut lacteum, aut purpureum. Harum folia coriandro similia, cæterum scissa tenuius, in terram inclinantur, cauliculi exiles, lanuginosi, in quibus flores, vt papaueris, & in medio capitula nigra, aut cærulea, radix oleæ magnitudine, aut amplius paulo grandescit, veluti geniculis quibusdam distincta. Syluestris amplitudo prorsus maior, latioraque folia, & duriora, caput oblongius, flore puniceo, tenuibus, & multis radicum capillamentis. Sed quia plerosque in errorem traxit similitudo, & colorum florum cognatio inter argemonem, & erraticum papauer, quod rheda vocatur, verum earum Dioscorides affert discrimen. Papauer, & argemone, colore minus saturato spectantur, & vtraq; serius floret. Est & succorum distinctio: nam argemone croceum, & acrimonia insignem, papauer verò lacteum, anemone nec vllum quidem illorum fundit. Præterea si flos anemones papauerino similis est, non tamen capitulum ostendit, quale papauer, sed velut recens asparagi caput fastigiatur. In argemone latiusculum superne capitulum, in erratico papauere subangustum.

Genera.
Descriptio.

Dioscorides in aruis nasci dixit, nos in montibus, syluis, & frutetis vidimus. *Solum.*

De flore cyano. CAP. XXIII.

CYANVS flos quamquam inodorus, tum ob speciei formam, tum ob coloris gratiam, puellarum & rusticorum corollis inseritur, & hac etiã dote hortis seritur. Honorem, nomenq; dedit cæruleo colori. Si quis enim barbulas calycibus erutas ex candido oui liquore triuerit, in pingendis literis cęruleum colorem mentietur. Plinius, Flos iste & alii nõ fuere in vsu Alexandri magni ætate, quoniam proximi à morte eius authores siluere de illis, quo manifestum est postea placuisse: à Græcis tamen repertos quis dubitat? non aliter Italia illorum nomina vsurpante.

Nomen. Κύανος Græcis ex grato cyaneo colore, nomen flori cyanus: ex Plinio. Blaptisecula ruribus dicitur, quoniam secantibus, & metentibus officiat, retusa in occursu eius falce, nam & seculam falcem veteres dixere: βλάπτειν Græcis nocere est. Neapoli *fior di liso*.

Descriptio. Surgit caule bicubitali, anguloso, lanuginoso, folio oblongo, circa pediculum scisso, acutis laciniis sinuato, piloso, acuminato, in virore albicanti, calyce squamis foris compacto ex acerosis tessillis nitidis, plurimis stipãtibus cęruleis barbulis, flore inodoro, semine paruo, forma oblongo, lęui, splẽdido, superiori parte barbato, radice tenui, fibrosa. Floret Aprili, Maio, Iunio & Iulio mẽsibus vnà cum frugibus. Plinius, Rosam cyanus excipit, cyanum amaranthus.

Genera. Huius diuersitates insigniores, hortensis, & erratici. Hortensis non diuersus foliis, sed maioribus, latioribus, flaccidis, minus laciniosis, floribus maioribus, speciosioribus, saturatiore cæruleo in purpuram vergentibus. Syluestris, vt diximus, cæruleis, fenis vt plurimum foliolis constantibus. Hortensis minor niueo conspectu, & purpureo nitet.

Cœlum. *Solum.* Frigidiusculis terris, importuno luxu segetes vbiq; necat.

De æstiuis floribus, & primum de amarantho purpureo.
CAP. XXIIII.

SVCCEDVNT vernis floribus ęstiui, qui mox dicentur. Quia post cyanum floret, ideo post eum amaranthi meminerimus: est enim altera amaranthi species. Solo colore commendatur, quo nil gratius aspectu cernitur, quãdo & purpuras Tyrias, Laconicasq; suo rutilanti nitore prouocet. Hac dote non solũ hortis, sed fictilibus seritur, & fenestris asseruatur. Collectum & vmbra, vel furni tepore siccatum, puellæ ad coronarios hyemis lusus recondunt, mirum postquã cuncti flores defecerunt, aqua madefactus reuiuiscit. Thessali ad tumulũ Achillis libamina, & expiationes quotãnis oraculi Dodonęi admonitione ferre iussi, quũ omnia, quę sacrificio rite operãdo necessaria essent, ex patrio solo asportare cõsueuissent, coronas insuper amaranthinas primi omnium excogitauerũt, easq; ad sacrũ eiusmodi ferre sanxerunt, vt si fortè vẽti nauem repulissent, aut alia quapiam de causa mora iniecta esset, coronæ tamen neque flaccidæ, neque deformes suspenderentur. Ægyptii si quem inoffensa valetudine vixisse corporis ad extremum vsq;, dignitate, viribusq; seruatis hierogly-

phicè vendere voluissent, amaranthi corollam capiti eius imponere mos erat, quòd minimè marcescat.

Græcis ἀμάραντος dicitur ἀπὸ τοῦ μὴ μαραίνεσθαι, quod perennis, & immarcescibilis diutius perstet. Summa eius natura in nomine est, quia nō marcescat, decerptus maximè asseruatur. Dioscorides eius nō meminit, etsi hac nomenclatura plures flores immarcescibiles complexus sit, vt chrysocomen, heranthemum, ageratum, aliosque pertinacis coloris, & decoris flores. Putant aliqui πορφύρεον Theophrasti esse, quam Plinius purpuram transtulit. Latini amaranthum, Neapolitani vulgò *fiorelluto* vocāt, quod ex coccineo serico, quod *cremesino* dicunt, cum quo de coloris principatu certat, conformari videatur. *Nomen.*

Plinius ita describit. Amarantho non dubie vincimur, est enim spica purpurea veriùs, quàm flos aliquis, & ipse sine odore. Prouenit Augusto, durat in autumnum. Addimus, Prouenit ferulaceo caule, subrubenti, cubitali altitudine striato, foliis latis, acuminatis, mollibus, ocymo similibus, radicibus breuibus & fibrosis, semen spicis insidet, paruum, nigrum, nitens. *Descriptio.*

Plures sunt species. Vulgatior holosericum vellere, mollitie, ac nitore prouocat. Maior floribus superna parte luxuriat multis pannulis, se mutuo implicantibus, spicatim inflexis, obsoletiore coccino nitet, iucundissimo spectaculo. Sunt & foliis versicoloribus. Sunt & sanguineis, tæniatis & reticulatis floribus. Sed ex Plinio palma Alexandrino datur. *Genera.*

Gaudet decerpi, & quo frequentius legitur, lætius renascitur. *Cultus.*

De lychnide. Cap. XXV.

Hortorvm, viridariorumque deliciæ sunt lectissimi lychnidum flores, ob id à Theophrasto, Dioscoride, Plinio, cæterisq; inter coronarios flores ascripti sunt, suæ elegantiæ illecebris. Amerias Rhizotomus lychnim è Veneris labro natam putauit, quum à Vulcano compressa se lauisset.

Græcis λυχνὶς στεφανωματική, quasi coronaria lychnis. Videtur ex argumento lychnis appellata, nempe λύχνον Græcis lucerna dicitur, ἐλλύχνιον funiculus, qui è gossypio paratur ad flammam nutriendam, quare quum antiquitus gossypii copia non daretur, innumeris quarundam herbarum foliis, vtpote lychnidis, verbasci & aliarum vtebantur. Sunt qui non à frondium tomento, sed à flammeo colore, lucido luculentoque dictas fuisse lychnides autument. Alii quòd noctu luceat, lychnidis nomen inditum. Theodorus in Theophrasti versione lucernulam interpretatus est. Latinis lychnis coronaria dicitur. *Nomen.*

Theophrastus æstate florere ait. Dioscorides: flore est albæ violæ simili, syluestris in omnibus vrbanę similis. Plinius: nunquam excedens quina folia violæ magnitudine, odore nullo. Nos clarioris descriptionis gratia notas aliquas addemus delineando quandam herbam, quam veram lychnidem putamus, in tanta veterum scriptorum verborum caritate. Fruticosa herba, incaui caules, surrecti ramuli, tomentosi, geniculis pluribus donati, folia angusta, mollia. *Descriptio.*

Flores in summo apice rosea purpura rutilantes, ac veluti flammea, vt igneo micent aspectu oculorumque aciem perstringant. sed inodori. Radix fibrosa oblonga. Columella corymbem vocat.

Nunc veniat quamuis oculis inimica corymbe.

Nam & Dioscorides inter cætera eius nomina corymbion vocari testatur.

Cœlum. Athenæus in Lemno, & Cypro gigni, itemq; in Strōgile, Eryce, & Cytheris scribit. Eandem ex omnibus, quæ in Europa iucundius olent, vnguentis & odoribus solam immisceri. Optimam in Illyrico prouenire, in locis editis, non procul à mari.

Cultus. In hortis studiose culta adeo flores confectos, & ingeminatos fert, vt semine orbetur, exhausta pabulo in florum commodum absumpto. Sed quæ sponte oritur & negligitur, floribus obsoletioribus minimis, semine donatur.

De malua rosacea hortensi. Cap. XXVI.

EST maluæ genus hortense dictum, quod florum gratia seritur hortis, vt æstiuas coronas nectere possit. Flores venustate rosis nō cedunt, & si suppeteret odor, de principatu certarent, nec fugax flos, sed diu vita, vigorque durat. Nunc de rosacea, de aliis suo loco dicemus.

Nomen. Audio hortensem maluam, vel roseam vocari, quòd flores rosei coloris elegantia, & similitudine ferat. Neapolitani *rose di Francia* vocant, fortasse quod illinc ad nos venerint.

Genus. Trifariam in nostris hortis variat, prima purpuræ saturatæ concolor, altera dilutè rubet, tertia candida est, vel ex omnibus confusis coloratur. Est cui flos multiplicior, confertiorque structili foliorum serie aperiatur.

Descriptio. Rosea malua in arboream proceritatem assurgit, cuius scapus tanta magnitudine crescit, vt baculi vsum præbeat. Folia huic ampla, circinatæ rotunditatis, multis in ambitu segmentis. Caudex à medio vsq; ad verticem pulcherrimis floribus decoratur, breui admodum pediculo dependentibus. Capitula primum prosiliunt, breuibus innixa petiolis, in mucrone fastigiata, iisq; paulatim intumescentibus, prægnantia florum inuolucra fathiscunt, in quibus dehiscentes rosæ se pandunt, & explicantur in folia quina calycibus paucos apices complexis, qui lutei è mediis emicant, iisq; decidentibus, erumpunt purpurea stamina. His fœtus succrescit, multipliciter tunicatus, atque in vmbilici formam numeroso semine coagmentatus, in quibus quum decussa sunt folia, reliquarum maluarum modo semina recluduntur. Floret Iulio, & Augusto.

Solum. Pingui, & irriguo solo, quale hortense, proueniunt.

Satio. Semine seritur, & si caulis post fœturam arescit, iterum vere rediuiuus, vt semel sata pluribus annis perennet.

De floribus hyemalibus, & primum de cyclamino. Cap. XXVII.

IAM dicentur hyberni, ne corollis eo tempore desint flores, vel ne tẽpus intermittatur, habebimus & hyemales ipsos, & autumnales prorogatos, & si cœlum clementius sit, & locus apricus, vernos præcoces: sic perpetua florum coronatio, & contextus habebitur. A cyclamino incipiemus, & quũ gratissimo eius colossino colore à sertis non excludatur, nec à nostris hortis excludemus. Præsertim quum iubeat Plinius in omnibus domibus serendam, nam vbi fuerit sata, nil nocere ei posse mala medicamenta. Praterea à terra erutã radicem, vinoq; subactam, digestamq; in pastillos siccæ fæcis vini, qua maculæ abstergũtur, ad amatoria valere author est Theophrastus, si in hoc ei fides adhibenda est. Pernicialia sunt etiam brassicę & vitis odia, nam ipsum olus quo vitis fugatur, aduersum cyclamino perarescit.

Græcis κυκλάμινος, quasi sphæritis dicitur, siue orbicularia, tum à folii ambitu circinato, vel à circumacta orbis circinitate, ἀπὸ τοῦ κύκλου, vt ab orbe, orbicularem dixerint. Latinis vt Plinio cyclaminus, & tuber terræ dicitur, ob id Theodorus vertendo Theophrastum κυκλάμινον terræ tuber vertit. Romanis terræ rapum dicitur, quoniam in terra velut rapum extuberat, vel terræ tuber, quod in molem quandam intumeat, vel terræ vmbilicum, siue libeat intelligere vmbilicum mediam animantis partem, siue extremam voluminis clausuram, quæ velut nodus opus finiebat. Appellare Campanos piscatores terræ venenum Plinius retulit: nam eius radicem pisces summopere expetunt, atque si contusam admista calce mari sparseris, aduolabunt pisces cupiditate mira, continuoque exanimati fluitabunt, idque coram se factum testatur. *Nomen.*

Theophrastus terræ tuber olfactu odoratum dicit, gustu vehemẽter amarum. Colore nigrum. Constat cortice, & carne. Folio muris auriculę simili, tamen rotundiori. Dioscorides tribuit ei folia hederæ varia, in quibus supra, infraque albicant maculæ. Caule nudo, quaternos digitos æquante, floribus in eo purpureis, rosarum effigie. Radice nigra, aliquantulum lata, vt rapum videri possit. Plinius folia ferre minora, quam hedera tradit nigriora, & tenuiora, sine angulis, in quibus albicãt maculæ, caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, vt rapum videri possit, cortice nigro. Flos eius colossinus, in coronas admittitur. Colossinus color, vt Straboni placet, à Colossis vrbe Troadis dicitur, vbi præcipua lanicii commendatio erat, quem purpureum esse colorem non ambigimus. *Descriptio.*

Theophrastus optimum in montibus nasci dixit, Dioscorides in vmbrosis & maximè sub arboribus. Plinius in vepribus. *Solum.*

De clematide daphnoide. CAP. XXVIII.

E CORONARIO genere est clematis, hybernas sua fronde & flore coronas texit: inopiã florum aliquando supplet, semper virens, authore Plinio. Nostra ætate mulieres puellis, & puellulis virginibus funestas corollas nectunt.

A Græcis κληματίδες quin sint dictæ à viticulorum sarmentosa sobole, nullus est qui neget, δαφνοειδὲς à lauri forma foliorum. Plinius à Græcis chamædaphnem vocari dixit, quasi pumilam laurum. Ipse vincam peruincam vocat, quia obuia quæque vincit. Videturque ei alibi clematis Ægyptia dici, cognomine quòd Ægyptus hanc maximè gignat, quum ab aliis daphnoides, ab aliis poligonoides vocetur. Folio lauri, lõga, tenuisq;. Neapolitani vincam peruincam, & *triuencola* dicunt. In prouerbium vsque cessit, ita nominando eos, qui procero & nigro sunt corpore, vt est apud Demetrium Phalereum, tales enim ab eo Ægyptiæ clematides nominantur. Sed hæc alia est à Theophrasti, & Dioscoridis chamædaphne, similis laureolæ, quam & Plinius descripsit.

Genus. Apud nos albo, & cæruleo flore viret hyeme, hyacinthino, vel subpurpureo. Dioscorides hanc humi serpere dixit, viticulas spargere crassitudine iunci exiguas, folio lauri, figura & colore multo minore. Plinius. Semper viret. In modum lineæ foliis geniculatim circundata. Topiaria herba. Sed ne in posterũ non dignoscatur, aliqua nos addemus. Virgis repit viticulosis, flexibilibus, caducis, humi sparsis, sed non obuias plantas irretientibus, foliis ligustri lauri facie, ex interuallis binis ex aduerso. Floribus violaceis, quinis distinctis foliolis, ex oblongo, & viridi calyculo se pandentibus, longisque innituntur pediculis. Radice numerosa, gracili, & albicanti. Floret ineunte hyeme Nouembri, Decembri, & Februario. Dioscorides, læto pinguique solo prouenire, dixit, nobis in senticetis, & vmbrosis nemoribus passim obuia.

De hedera Cilicia. Cap. XXIX.

Ex Sylvestrium genere in coronis flos venit smilacis, id est hederę Ciliciæ, vt Theophrastus inquit. Et Plinius. In coronamentis eorum corymbi obtinent principatum. Sed omnibus sacris, & coronis infausta, quoniam sit lugubris, virgine huius nominis propter amorem iuuenis Croci mutata in hũc fruticem. Id vulgus ignorans, plerunque sua festa polluebat, hederam existimando. Nam & Poetis, & Libero patri, aut Sileno, smilax iam pro hedera sacrabatur ab iis, qui omnino, quibus coronandi essent, ignorabant.

Meminit huius Ouidius,

Et Crocon in paruos versum cum Smilace flores.

Plinius ex ea fieri codicillos dicit, propriumque materiæ esse, vt auribus admota, leuem sonum reddat. Ex hac corona, impari foliorum numero facta, aiunt capitis doloribus medicinam venire.

Nomen. Theophrasto σμίλαξ, siue hedera cilicia. Dioscoridi σμίλαξ τραχεῖα, id est smilax aspera, ab aculeis, quos habet. Galeno μίλαξ. Plinius, Nicophoros cognominatur. Et è Cilicia quidem primũ profecta, sed in Græcia frequentior, quam vocant smilacem. Latinis smilax aspera.

Descriptio. Ita describitur à Theophrasto. Amplexicaulis est, vnde aliquid, cui incubat, quærit, quod si deest, humi se proiicit, atque humi caulis fit. Fructus aculeatus,

& velut

& velut præhorridus (sed corruptus textus Theodorum errare coegit, quippe non fructum spinosum dicit, quem paulo pòst spinis carētem depingit, sed ramos spinosos, vt ex Dioscoride & Plinio corrigi potest) Folio in cacumine pinnato quidem, sed in angulum depresso, nec tamen angulosο, hederaceo, paruo, & vbi pediculo adalligatur, ferè madido, medium callum, spinæ modo tenuem habente, staminaq; nō porrecta ex vno, vt in cæteris foliis, sed circa eum coacta in orbē ab annexu pediculi, ex quo & villus quidam gracilis, & conuolutus pampini modo emittitur, flore candido bene olente, verno tempore se prodente, fructu solani, aut melothri, etiamnum labruscæ racemis, vt hederæ, pendentibus, aut labruscæ potius, quoniam ab eodem pediculo acinorū prodeunt. Acinis color ruber, cōplexis nucleos binos, maioribus ternos, minimis singulos. Nigri sunt nuclei, atq; duri. Peculiare habēt racemi, quòd latera caulium sepiunt, quodq; vnus omnium grandissimus propēdet summo caule, vt in rhamnо, atq; rubo. Hactenus ille. Dioscorides verò: Smilax aspera folia habet periclimeni, sarmēta tenuia multa, rubi modo, aut paliuri aculeata, arbores scandit ab imo ad summa perreptans, se conuoluens eis, fert racemos exiles, qui maturi rubescunt, gustumq; leuiter mordent. Radice dura crassaq;. Plinius. Densis geniculata caulibus, spinosa, fruticosa ramis, folio ederaceo paruo, nõn anguloso, à pediculo emittente pampinos. Flore candido olente lilium, fert racemos labruscæ modo, non hederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, singulos minoribus, nigros, durosque.

Duo eius genera Plinius recenset, alterum immortalitati proximū, in conuallibus opacis, scandens arbores, comantibus acinorum corymbis, alterum genus culta amare, & in his gigni tradit. *Genera.*

In opacis conuallibus nasci dixit Plinius. Sed Dioscorides in palustribus, & asperis.

De spina AEgyptia. Cap. XXX.

E Sylvestrium genere spinæ Ægyptiæ fructu, & ederæ ciliciæ flore in coronis vtebantur antiquitus, vt ex Theophrasto habetur. Flos & coronis addi, & medicamentis petitus. A quo Plinius. Flos & coronis iucundus, & medicamentis vtilis.

Theophrasto ἄκανθος est, eoq; nomen accepisse tradidit, quasi tota arbos aculeis horreat, excepto caudice. Dioscoridi ἀκάνθα ἀραβική, spina Arabica. Plinius Ægyptiam vocat. *Nomen.*

Arbor tota, præterquā caudice, spinis horret, foliis ac germinibus aculeatis, magnitudine spectanda, vt cuius materies duodenum cubitorū proceritatem impleat. Fructū fert siliqua leguminū modo, quo incolæ coria perficiant vice gallæ. Flos aspectu pulcher, quo coronas nectant, ad medicamenta perutilis, qua de causa à medicis colligi solet. Ex ea tum sua sponte gummi profluit, tum arbore percussa. A cæsura protinus anno tertio resurgit. A quo Plinius. Acu- *Descriptio.*

leus ſpinarum in foliis,ſemen in ſiliquis,quo coria perficiuntur gallæ vice. Manat ex ea gummi. Sed præcipua vtilitas,quod cæſa anno tertio reſurgit.

Genera. Duûm eſt generum,candida,& nigra. Candida imbecillior, faciliusque putreſcēs:nigra incorrupta,&in aquis durior:ob id vtiliſſima nauium coſtis, ventrisq; compagibus in fabrica. Plinius ab eo: Celebratur ſpina dumtaxat nigra, quum incorrupta in aquis duret, ob id vtiliſſima nauium coſtis,candida facilè putreſcit.

Cultum. Numeroſa omnino arbor,ingenti ſylua eius Thebaica præfectura,vbi olea & quercus,& perſea,loco non aquis fluuii riguo(diſtat enim pluſquā trecentis ſtadiis)ſed ſuis fontibus,qui circa eū tractum permulti exiliunt. Ab eo Plinius. Circa Thebas hæc, vbi & quercus,& perſica,& oliua,c c c à Nilo ſtadiis ſylueſtri tractu,& ſuis fontibus riguo. Dioſcorides in aquis naſci ſcribit.

De herbis coronariis odoratis, & primum de abrotono. CAP. XXXI.

DIXIMVS de coronarum genere,quæ floribus texebantur,nunc ad aliud genus deueniendum,quod ſcilicet ſolo folio coronat. Sunt enim ſuffruticum quorundam rami,folia,& in totum vniuerſa natura odorata. Et primo in hortum noſtrum abrotonum conſeremus, tum ob ſui odoris fragrantiam, tum quod ſerpentes fuget,&efficaciſſimam eſſe herbam dicant contra omnia veneficia, quibus coitus inhibetur,immo ramo puluinari ſubiecto, venerem ſtimulari, & armariis ſparſum,veſtes à tineis vindicare.

Nomen. Nomen ἀβρότονον ſibi apud Græcos vſurpauit, vt Nicandri ſcholiaſtes teſtatur in theriacis,quod conſpectum tenerum, vel delicatum habeat. Dioſcorides à quibuſdam thelyphthoron, & thelythamnon, & glycynancona dicit appellari. Saneque videntur ii ad hiſtoriam, & vetus prouerbium reſpicere. Ea eſt huiuſmodi. Lydorum gens in libidinem effuſiſſima, fœminas ingenuas conſtuprare in hortis ad hoc flagitium quæſitis amœnitatibus, aliquandiu impunè ſolita eſt. Demum Omphale mulier dominatione haud magno negotio,effęminatis illis,& luxto diffluentibus, excuſſa imperitare cœpit ipſa, & vbi eos cruciatibus variis affectos vlta eſt, in vxores eorum deſæuiit, incluſas enim eas eiſdem ſeptis proſtituit ſeruitiis,vnde viridario nomen glycys ancon,&thelyphthori,& thelythamni vocabulo ſignificatur,ceu fortaſſe abrotono conſitus eſſet is locus. Sunt qui hanc herbam ab Abrotono fœmina in hanc mutata nomen adſciuiſſe credant. Neapolitani *canfarata* vocant.

Deſcriptio. Theophraſto ſurculoſus frutex eſt,minutisq; foliis præditus,immortali virēs coma. Radices rectas altasq; agit,& veluti vniſtirps craſſa ſcilicet illa radice, reliquis verò de illa exeuntibus ſpargitur,quod non ſampſuco, neq; ſerpillo,neq; ſiſymbrio,neq; helenio datum eſt, ſummo terræ radice leniter hærētibus, etſi radices omnes ſint lignoſæ,longè magis abrotoni,magnitudinis, ſiccitatiſque cauſa. Semine abundat,nec inodoro. A vetuſtate odor acutius validiusque vibrat,non hebeſcens,vt alii. Dioſcorides. Fœmina quadam arboris ſpecie fruticans,

cans, candicat circa ramulos, foliis seriphii modo minutim incisis. Floribus referta est, comātibus in summo fulgore auri corymbis, quod per æstatem prodiit, suauiter olet cum grauitate quadam. Plinius ab his. Abrotono radix vna altè descendens, cæteris in summo terræ leuiter hærens. Semē copiosum. Floret cum fraxino, acri odore.

Dioscorides genere distinxit, in marem, & fœminam. Plinius marem campestre vocauit, fœminam montanum, quod idem Nicander sentit. *Genera.*

Alsiosum admodum est, & frigus multum reformidat, ac sole nimio læditur. Miratur Theophrastus eiusmodi plantæ naturam, quæ quum calidiori vi prædita sit, & apricationem horret, & loca sole illustrata mirum in modū prosequitur, quod non nisi in plantæ infirmitate collocauit, quum viribus tum contra frigus, tum aduersus ęstum deficiat. Dioscorides plurimum in Cappadocia gigni, & Galatia Asiatica, atque in Syriæ Hierapoli scribit. *Cœl. Sol.*

Radice, & auulsione facile germinat. Etiam cacumine suo se propagat, nam quum lignosum sit spissitate acoreq; suo, seruari aliquantum temporis potest, modo hederæ: nā hæc defixa quoq; nimirum erūpere valet, vnde dicto modo feliciùs, quàm seminio germinare prodidit Theophrastus. Æstate seritur, quū semine difficulter exeat, eoq; prius in testis viuiradicis gratia deposito, in quē modum Adonidis hortulos pangebant. Nec sine negotio in plantaria transfertur. Vbi verò vegetū creuerit rutæ modo fruticat, sed surculosius, & squalidius. Plinius: Seritur autem semine melius, quàm radice, aut surculo, semine quoq; non sine negotio plantaria transferunt, sic & adonium. Vtrunq; æstate. Alsiosa enim admodum sunt, & sole tamen nimio læduntur, sed vbi conualuere, ritu vitis fruticāt. Sed Plinius contra quàm dixerat Theophrastus de seminio protulit. Sed id potius librariorū incuriæ, quàm Plinio vitio vertendum est, qui totam germanam hanc Plinii lectionem multifario lapsu peruerterūt. *Satio.*

De serpillo. Cap. XXXII.

ET si Columella serpillum condimentario vsui notissimam herbam esse, quum sit quibusdam esculentis aptissima, & magis aluearia curantibus, quàm olitoribus studiosè cōseri dixerit, nos, qui Theophrasti placita, Dioscoridis, & Plinij consectamur, qui eius ramos, & folia odorata, & proinde folia coronis quæsita dixerunt, non alienum putamus inter odoratas & coronarias herbas in horto nostro locum illi dare. Nec admodū referre arbitramur, quo loco res dicantur, dummodo quæ dicenda sunt, non ineptè dicātur. Columella saporem pręcipuum post thymum serpillo melli tribuit. Varro serpillum serere iubet, vt apes naturale pabulum habeant, & ab his Palladius eadē docet.

Gręci ἕρπυλλον, Latini serpillum vocant à serpendo authore Varrone. Dioscorides à serpendo nomē obtinuisse quoq; dicit, quoniā si qua eius particula terrā attinga, inibi radices dimittit, quod à Theophrasto excepit. Propriū quoddā ramulorum eius incrementum, quippe cum possit in quantā voluerit quis- *Nomen.*

piam longitudinẽ trahi, adiecto illi pedamento aliquo, aut si prope sepes planetetur, aut ex altiore loco deorsum demittatur, præcipuè in puteis, in longum protrahuntur, vt serpere videatur. Neapolitani *serpollo*.

Descriptio. Theophrastus cremium dicit, lignosum, immortali virens coma, vtpote omnia, quæ angustiorib. foliis pinguibus, & suaueolentibus cõstituuntur. Planta vniuersa odorata est, flos tamen inodorus. In agresti durus odor, & omnino expers dulcedinis. Ratio est, quia siccum plusquã modicũ est. ob id acris odor ꝓpter siccitatẽ: quum autem in vrbanum habitum traducitur, mollius redolet, moderationem autẽ causam tum odoris, tũ coctionis existere nulli dubiũ est. Semper nõnihil quærit, cui caducũ incubet, vitam enim apud aliud agit, quod si obtinere non valeat, humi se proiicit, atq; humi caule fit. Radix ei lignosa, & multifida, sublimis, & retorrida, crescit in longitudinẽ. Dioscorides verò ita depingit: Serpillũ hortense odore sampsucum imitatur, folia & ramulos origani habet, sed candidiores: sin maceriis multo procerius assurgit, serpit humi. Syluestre zygis appellatur, non serpit, sed in altitudinem crescit, ramulos edẽs tenues, surculosos, foliis refertos longioribus, quã rutæ, & durioribus, angustis. Flores iucundè olent, gustanti acres. Dioscorideæ opinioni subscribit Aëtius. Plinius verò contra, Satiuum non serpit, sed ad palmi altitudinẽ increscit, quod syluestri euenit in puteis maximè: pinguius voluntarium, & candidioribus foliis, ramisq;. Dioscorides nil aliud inter hortense, & voluntarium discrimẽ apposuit, nisi quod hortense sua cultu edomita feritate, horridiori deposita facie ad speciosiorẽ habitũ se redegit, hortiq; deliciis nimia humoris copia luxuriãs, longè magis saturatũ viret, sic fracto rigore pristino, delicatius factũ per se stare nequit, sed victum per terrã serpit. Voluntariũ autem, quod vernaculus rigor tutatur, minus humi reptabit. Nescio igitur qua ratione duct⁹ Plinius serpillũ dixerit in hortis se in altũ attollere, syluestre verò terrã lambere. Theophrastus in eo negauit discrimina, quũ lignosa sint specie simplicia, neq; differentias aliquas sortiri posse, præterquã syluestre, & vrbanũ, odoratũ, & minus odoratũ, quod diuerso solo, & cœlo, & cultu mangonio ascribendũ est, & potius ex ferocium, quàm vrbanorum genere esse, quum ipse serpillum competisset in montibus satureiæ odorem referens, nec vehementissimum illum quidem, sed mollem atque gratum, idque ferentes ex montibus deferunt, vt apud Sicyonem fieri solet, atque etiam Athenis ex monte Himetto, apud alios verò in Thracia. Sed nobis in Gargano monte, & in fageto Surrentino, aliisque syluestribus locis, tum etiam in hortis luxuriosissimè excultis serpillum semper serpens, nec vnquam in altum surrectum, ac per se stans vidimus.

Cultura. Montes plerunq; eo scatere dixit Theophrastus, sicut in Thracia, Sicyone ex suis montibus, Athenis, ex Himetto. Montes item, & plana omnia serpillo scatere. Ocimum præterea soli expositum in serpillum transire, folio nanque minus, odoreque vehementius redditur, quippe cum alimenti minus habeãt, quæ sicca sunt. Columella, locum apricum desiderare.

Squalorem

Squalorem patitur, aqua ei modica ſatis facit, & fimo præcipue iumentorum gaudet. Columella ait ſolum neq; pingue, neq; ſtercoratum deſiderare, vt quod macerrimo ſolo per ſe maritimis pleriſq; regionibus naſcatur. Nicander aliter ſentit. Serpillum ſeſe diffundit, viuaxq; vliginoſam paſcit humum, foliis radiculas agentibus innixum, nam magna ex parte ſerpit. Palladius lætius frondeſcere, ſi iuxta piſcinam vel lacũ, vel putei margines cõſeratur, ſcribit. *Solum.*

Seminio comprehendere pertinaciter contendit Theophraſtus: nam fuerunt qui tritum, exiccatumq; ſolo crediderint, nullum tamen erupiſſe germen teſtatur. Columella verò ſemine ſeri docuit, circa æquinoctium vernum. Palladius Martio menſe ſerpillum ſeri plantis, & ſemine, ſed vetuſtate meliori. Varro à Fauonio vſq; ad Arcturi exortum rectè ſerpillum è ſeminario transferri. Theophraſtus quoq; auulſione ſeri dixit. Deferentesque ex his auulſos ramos ſerit: nam & radices è germinibus ſuis quamplurimas dimittit, non ſecus ac hedera. Tempus ſerendi autumno: hoc enim tempore omnes id ſerere properant, ſed vere etiam ſeritur. Propagatur ex ſemetipſo. Nicander, Folia radices agunt, nam magna ex parte terram lambit, & noua continuo ſobole, vel propagine ſeſe radicat: Interpres concinne ſubdit, non aliter quàm hedera: reliquis floribus ſeſe quadam vertigine conuoluens adrepit, depaſcensque complectitur. *Satio.*

Transferendum id ſæpius cenſent, quo lætius ſurgat, purgarique oportet: nam niſi purgetur, peraraeſcit. *Cultus.*

De thymo. Cap. XXXIII.

FERT & thymum ramos odoratos, quibus coronæ intorqueantur, vt Plinio placere videtur. Fert & odoratos flores apibus gratiſſimos, vnde odorata mella reddit. Virgilius,

——— *Redolentq́; thymo fragrantia mella.*

Redditq; eius ſapor præcipui ſaporis mella. Florenti apes decerpunt flores, auguriumq; mellis eſt, prouentum enim ſperant apiarii, largè eo efflorescente: ſi defloruerit, æſtiua mellatio minus proba ſequetur, Theophraſto authore. Aptiſſimum exiſtimatur è thymo mel, coloris aurei, ſaporis gratiſſimi, thymoſum non coit, ex Plinio. Varro optimum mel è thymo fieri dicit, ſic Columella & Palladius. Et condimentorum etiam gratia, quum ſit condimentis aptiſſimum, ſtudioſè noſtro horto conſerendum venit.

Græcis θύμος, ab excitando, quod θύειν dicunt, nomen inuenit. Alii thymos, quaſi thyemos, hoc eſt, ſanguinem impellens. Latinis thymus. Italis, *timo.* *Nomen.*

Theophraſtus ſerò florere, nam circa æſtiuum, ſcripſit. Semen nullum oſtendi poteſt, ſed floribus quodam permiſcetur modo. Dioſcorides. Surculoſus frutex, exilibus foliis multis, & anguſtis circundatus: capitulis in acumine purpureo flore refertis. Percontatur Ariſtoteles, cur in ſolo Attico cæteri fructus dulciſſimi fiant, thymum inibi acerrimum? Diluit controuerſiam,

quòd ager ille tenuis, ſiccusq́; eſt, quæq́; in eo naſcuntur, parum humoris poſſident, fructus, qui dulces ſunt dulciores redduntur, qui verò ſicci, ſed minimè dulces proueniunt, inopia ſui humoris, retinent quantum ſuo conueniat generi. Sol dulciſſimum, ac leuiſſimum eximit, quapropter qui ſuperuacuo humore carent, acerrimi relinquuntur.

Genera. Duo genera deſcribit Theophraſtus, candidū, & nigrum. Plinius candidum radice lignoſa, in collibus naſcens, quod & præfertur, nigrum floris nigri.

Cælum. Quò flatus à mari peruenire nequit, illic naſci, durareq́; poſſe omnino negant. Qua de cauſa nec in Arcadia ſatureia & origanum prouenire poſſunt, dixit Theophraſtus. Vidimus ex Ariſtotele in Attico ſolo acerrimum prouenire. Athenæus optimū prouenire in Himetto ſcribit. In Gaditano freto transfigurari in lapidem. Plinius. Mellis Attici in toto orbe ſumma laus exiſtimatur. Ergo tranſlatum eſt ex Attica thymum, & vix flore ſatum. Sed alia ratio naturę obſtitit non durante Attico thymo, niſi in afflatu maris. Erat quidē hęc opinio antiqua in omni thymo, ideoq; non naſci in Arcadia. Palladius apricum agrum quærere dicit. Thymum è Thyna laudatur ab Hippocrate. Eſt autem, vt inquit Galenus, Thyna quidam in Thracia locus.

Solum. Dioſcorides gracili & petroſo ſolo prouenire ait. Columella neque pinguem, neq; ſtercoratum, ſed macerrimum ſolum diligere ait, vtpote quod in maritimis regionibus reperitur. Plinius. Nunc prouincia Narbonenſi lapidei campi thymo ſcatent. Nos Garganum montem, & latos Apuliæ campos thymo optimo ſcatere vidimus.

Satio. Semine ſeritur. Sed thymi ſemen fallit, nec poteſt comprehendi, vnde flore ſato naſcitur, qui tamen Athenis deportare deſiderant, quęrunt, atq; inueniunt. Thymū floſculis ſuis naſcitur. Hęc Theophraſtus. A quo Plinius. Semen thymi non poteſt deprehendi, cum origani perquàm minutum, non tamen fallat. Sed quid intereſt occultaſſe id naturam? In flore ipſo intelligitur, ſatoq́; eo naſcitur. Quid nō tentauêre homines! Columella. Melius thymi nouellas plantas diſponere, quę quum ſubacto ſolo depreſſæ fuerint, ne tardè comprehendant, aridi thymi fruticem contundi oportet, atq; ita pinſito, pridie quàm volueris vti, aqua medicare, quæ, quum ſuccum eius perceperit, depoſitis fruticibus infunditur, donec eos rectè confirmet. Palladius Septembri menſę thymum ſerit, ſed melius plantis naſci, quamuis poſſit & ſemine.

De ſiſymbrio. Cap. XXXIIII.

SISYMBRIVM quum odorata ſit planta, vniuerſa ſuis foliis coronat, vt Theophraſtus, & ab eo Dioſcorides, & Plinius docuerunt. Præterea eius cacumina, turioneſque acetariis immiſcentur, condimentiſque & iuribus innatant, quamobrem alienum non videtur ſi noſtro hoc in hortulo ſibi locum vendicauerit.

Nomen. Græci σίσυμβρον, Damageron verò σκίμβρον dicunt. Latini ſiſymbrium. Putat

tat Varro à Siſymbrio, quæ fuit veteribus comœdiis meretricula, nomen traxiſſe. Nonnulli coronam Veneris vocant. Vel quod ob odoris ſuauitatem, quam præfert, eo iuuentus, quæ amoribus gaudet, coronata, in comeſſationibus ſuis blando odoris oblectamento ſuas illecebras commendaret, vel potius quòd ſiſymbrii caulis, articulatim per internodia verticillato florum ambitu concinne coronetur, ab eleganti igitur corollarum venere nomen deriuauit. Itali *ſiſimbrio*.

Etſi Theophraſtus ſimplex eſſe genere ſcripſerit, quũ lignoſum ſit, nec vrbanũ, aut ſylueſtre, odoratum, aut minus odoratũ eſſe, libro tamen de cauſis ſylueſtris, & ſatiui meminit. Dioſcorides aquatici, quod alii cardamina vocãt. *Genera.*

Cremium ſiſymbrium eſt. Radice lignoſa, multifida, retorridaq; ſummo terrę corio innixa. Planta ſuauiter olet, flores inodori, vt omnibus contingit. Atqui ratio exigit, vt quod in cæteris quamquã inodoratis odoratiſſimũ eſt, idẽ etiam in odoratis ſit odoratiſſimũ. Hęc ſatiui Theophraſti deſcriptio eſt. Dioſcorides mentæ hortenſis ſimilitudine, dicit, odoratius, latiore folio. Plinius, Quod in ſicco ortũ, odoratum eſt, & inſeritur coronis, anguſtiore folio. Addimus: folio ſerrato nigriore, & paulo rotũdiore, caule quadrato, quadamtenus purpuraſcente. Floſculis internodia geniculatim cingentibus verticillato ſemper ambitu, reliquis mentã ęmulatur, ſed odorem acriuſculum vibrat. Sylueſtre Plinius à quibuſdã thymbræũ appellari ait, pedali non amplius magnitudine. Aquaticũ, quod alii cardamina vocant, Dioſcorides riguis gaudere ait, iiſdem locis quibus ſion. Guſtu naſturtiũ repręſentat, folia primùm rotunda, adulta erucę modo finduntur. Addimus, Caule proſilit cauo ſeſquipedali, ima ſui parte pluribus radicularum fibris ſubinde capillato, è cuius alarum cauis cirri frequentes ſinuatim erumpunt, candido flore, folio inter initia quum emicat orbiculato, quum ſuccreuit in erucæ folium laciniatim finditur, nec exactè ſiſymbrium aquaticum noueris, niſi iuuentam primam, deinde ſenectam accuratè inſpexeris, quum folia mutent ſubinde faciem. *Deſcriptio.*

Damageron, Situ gaudet aprico, ſole iugiter illuſtrato, arboribus expedito, quæ areas inopacent: nam lætius prouenit, quum libero fruitur cœlo. Plinius, Siſymbrio montes pleriq; ſcatent, ſicut in Thracia, vbi aquæ deferunt ex iis auulſos ramos, feruntque. *Cœlum.*

Dioſcorides inculto ſolo naſci ſcribit. Alterum verò ſiſymbrii genus, quod cardaminam vocant ſtagnorum vernacula, & laueris comes. *Solum.*

Semine non ſeritur: nam eo carere affirmant, ſæpe enim exiccatum, tritũq; ſeuiſſe ſe inquiunt, ſed nũquam germen erupiſſe, & huius quoq; periculum ſe feciſſe affirmant, vnde natura è ſylueſtrium genere eſſe. Sed Damageron ſeri ſemine dicit, & tertio anno fructum dare. Cacumine ſeri etiam Theophraſtus docet, radices enim è germinibus ſuis quamprimum emittunt, non ſecus ac hedera. Damageron. Si quis à vertice radicis, ex quo germen habet, quod quidam oculum appellant, plantent, eodem anno fructum producet. *Satio.*

Cultus. Continuò rigari oportet, ſin aliter, obareſcit, & continuo transferri debet, nam ſi olitor non excoluerit, ſed neglectum omiſerit, odore in mẽtam deficiet, ſpecie verò in calamintam, vt permulta etiam, quæ cultu omiſſo in ſylueſtrem ſortem redeũt: nam radices altius agit, in quam partem tota vis conuerſa decumbit, eaque ſuperiores partes ſpoliatę redduntur infirmiores, & illam odoris fragrantiam exuunt, quæ poſtquam exoleuit, reliquus odor elangueſcens, edomitusq;, proximè ad mentam accedit. Argumento eſt, quod agreſte ſiſymbrium talem reddit odorem. Speciem tamẽ calamintę accipit ſimilem, omne nanq; in ſimile ſibi quiddam mutatur, non in remotum penitus: quod ne eueniat, eſt apud agriculturæ conſultos tradita ratio ſæpius transferendi, vt ſibi nouos natales quotannis adſciſcat.

De ſampſuco, ſiue amaraco. CAP. XXXV.

SAMPSVCVM ſua perpetuo virens coma, & odore, quem tota planta ſuauiſſimum expirat, cæteras herbas antecedens, ad coronamenta quæſitum eſt, ſuisque ramis coronas intorquet Dioſcoridis, & Plinii authoritate. Catullus etiam,

Cingite tempora floribus
Suaueolentis amaraci.

Poëta de amaraci vmbra, cuius opacitate mollior fieret Aſcanii ſomnus, hæc cecinit:

At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos, vbi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur vmbra.

Amaracum comitatur hæc fabula. Amaracus Cynaræ Regis Cypri puer, dum ferret vnguenta, caſu quodam lapſus, alabaſtrum confregit, qui quum nimio dolore confoſſus intabuiſſet, verſus eſt in ſampſucum. quæ herba ex eius nomine cœpta eſt amaracus appellari. Sed Athenæus authoritate Apollodori libro de vnguentis coronam ex amaraco compotationibus inutilem eſſe iudicauit, & quicquid grauare, & opplere alioqui poſſet. Palladius apibus gratiſſimum dicit.

Nomen. Græcis σάμψυχον, & ἀμάρακον. Dioſcorides ſcribit: ſampſucum gens Sicula, & Cyzicena amaracum appellat. Diocles libro de medicamentis lethalibus ſcribit amaracum à quibuſdam vocari ſampſucum. Plinius. Amaracum Diocles Medicus, & Sicula gens appellauere, quod Ægyptus, & Syria ſampſucum. Latini ſampſucum, & amaracum. Veteres Poëtæ modo ſampſucum, modo amaracum vocant. Sed contraria ſunt ſententia Galenus, & Paulus, & longè aliter de amaraco ſentiunt, nam à ſampſuco & viribus & natura diſſidere. Sed hi amaracum pro parthenio aſſumunt, vt videre eſt in eorum ſcriptis. Itali *maiorana*, & *perſa*.

Sampſucum

Sampsucum suffrutex est ex Theophrasto, & perpetua fronde comatur. *Descriptio.* Radix ei lignosa, retorrida, summo cespite leniter hærens, multifida. Floret æstate, non omne, sed quod Phrygium cognominant. Semen ei copiosum, odor molliter iucundus: quia terreno aquosa vis admiscetur, ad vetustatem exarescens per quoddam temporis spatium, validius odorem vibrat, & acrem odorem reddit. Vnà enim & quantum humoris aquosi est, exhalatur, & alimenti cessat accessio, & quædam veluti coctionis, aliquid per seipsa recipiunt. Vnde fit, vt à suis decerpta arboribus odoratiora reddãtur. A quo Plinius. Amaracus acres habet odores. Dioscorides autem, Herba est ramosa per terram repens, foliis calaminthæ tenuifoliæ hirsutis, & retorridis. Nos describemus nostram maioranã, quam verum sampsucum credimus. Maiorana suffrutex est humilis, cãdicans, & suauis odoris, surculis tenuibus, in plures alas diuisis, circa quos foliola penè rotunda, incaua, mollia. In summo flosculi candidi, pusilli, spicis exiguis, oblongis, & squamatim cãpactilibus, radicibus tenuibus. Ramuli tam obsequiosi, vt in quamcunq; volueris formam topiario opere, facile effigies.

Est apud nos maior, & minor species. Sed minor est foliis, & ramulis tenuior, odore præstantior, nobis dicta *maiorana gentile*, æstate florens, puto Theophrasti sampsucum Phrygium, & Dioscoridis legitimum marum. *Genera.*

Athenæus tradit multos interpretari naucraticem coronam ex amaraco, *Cælum.* eumq; florem abundare in Ægypto. Plinius in Cypro laudatissimum esse, & odoratissimum. Et quia ex Cypro antiquitus amaracus ad vnguenta expetita fuit, Poëtæ adulati Cypri regi Cynaræ, fabulati sunt Amaracum puerum alabastrulum vnguenti fregisse, præq; luctu intabuisse, & in amaracum versum, quam sampsucum Ægyptus & Syria dixêre.

Seritur semine & auulsione. Sed planta transferenda est viuiradix, magnopere viuax, ex Theophrasto. Plinius ab eo. Seritur semine, & ramo. Florentinus. Sampsucum ex semine seritur, & transplantatur Aprili, & Maio, iucundum odorem habens, & calidissimum. *Satio.*

De meliloto, siue sertula Campana. CAP. XXXVI.

VENIT & in coronamenta melilòton herba, quam sertulam campanam vocant, coronas enim ex hac antiquitus factitatas indicium est nomen herbæ sertulæ, quod occupauit, placetq; maxime foliis pinguissimis, atq; breuissimis, ex Plinio. Pherecrates in hominem, qui suauiter loqueretur, dicebat: melilotum loqueris; quòd herba suauiter oleret. Cratinus etiam recenset quòd coronaria esset herba.

Et hederæ floribus, meliloto circumsepiente caput.

Præterea maximè aluearia curantibus conuenit meliloton serere, scribebat Plinius. Coronas etiam texuerunt prisci, quibus caput redimendo febriles æstus arcerentur.

Græcis μελίλωτον, Latinis melilotus dicitur, & sertula Campana. Cato sertu- *Nomen.*

lam Campanicam vocat. Columella quum defruti condimenta describit, eandem nominat. Plinius, vt diximus, causam nominis reddit, quod ex hac antiquitus fierent coronæ. Melilotum dixerunt, quasi melitam lotum.

Descriptio. Postquam inaruerit vegetiorem odorem reddere tradidit Theophrastus. Dioscorides, Eius odor vicinus est croco, boni odoris. Plinius, foliis breuissimis & pinguissimis, odor eius croco vicinus & flos, ipsa caua: vbicunq; verò recens, nec candicans, & croco quàm simillima.

Fruticat ramosis cauliculis hinc inde deflexis, geniculis distinctis, vnde emicant folia in pediculis terna, flores lutei, pallidi, certa serie & modo, vt in securidica, semen fœnugræci in vaginulis contentum. Sunt & apud nos duæ aliæ species huic persimiles.

Cœlum. Dioscorides in Attica laudatissimã dicit, & Cizico, & Chalcedone natam: nasci & in Campania circa Nolam. Ab eo Plinius. Est in Campania Italiæ laudatissima, Græcis in Sunio, mox Chalcidica, & Cretica.

Solum. Vbiq; verò asperis, & syluestribus nata. Melilotos vbiq; nascitur, ex Plinio.

De trifolio asphaltite. CAP. XXXVII.

FOLIO etiam coronare trifolium, Plinius dixit. Minyanthes vocant Græci, alii asphaltion maiore folio, quo vtuntur coronarii.

Nomen. Græci τρίφυλλον. Dioscorides mænianten, vel asphaltion vocat. Plinius dixit serpentes nunquã in trifolio aspici. Præterea celebratis authoribus contra omnia venena pro antidoto sufficere XXV grana eius, quod minyanthes ex eo appellauimus, tradi. Asphaltion etiam dici, quod folia vbi adoleuerint, bitumen oleant. τριπέτηλον Nicandro dicitur in antidoto aduersus serpentes. Archigenes asphaltitin. Latini trifolium dicunt. Neapolitani *fasolara.*

Descriptio. Dioscorides ita illud delineat. Frutex supra cubiti altitudinem attollitur, virgas habens tenues nigras, vnde ramulares adnascuntur appendiculæ, in quibus terna singulis germinationibus exeunt folia, loto arbori similia: iis recenter enatis, rutæ odor inest, vbi autem adoleuerint, bitumen olent. Florem edit purpureum, sed quadamtenus latum, subhirsutum, ex altera summitate exertum, antennæ modo corniculum gerens. Radix tenuis, longa, valida. Columella ita describit: Odore graui, nec absimili bitumini, longis hirsutis foliis, caulem robustiorem, quàm pratense habet. Nicander in Theriacis ita de eo,

At tribus hinc dictam foliis, si sumpseris herbam,
Non leue præsidium contra illa venena pararis,
Sunt, & qui minyanthes eam, sunt qui tripetelon
Appellant, qualis loto est, apparet imago,
Et similem rutæ, donec viget, edit odorem.
At flores vbi magna suos, adnataq; membra
Ceperit, ingratum solet eructare bitumen.

Colu-

Columella locis confragosis nasci ait. Totus Neapolitanus tractus his scatet, immo mons Neapoli imminens ab eiusmodi trifolio, Trifolinus dictus. Vnde solo potius tenui, & aprico gaudet. *Solum.*

De loto satiua. CAP. XXXVIII.

TROIANIS temporibus erat honos floribus, quorũ Homerus tres laudat, & inter herbas subnascẽtes deorũ voluptati, lotos prima nominatur:

Quos subter terra diuum procreauit nouam herbam,
Lotumq́; roscidam, crocum, & hyacinthum.

Loti Theophrastus meminit inter herbas, quibus in vnguentis vterentur. Λωτὸς Theophrasto authore, æquiuocum nomen, formisque pluribus constat. Dioscorides λωτὸς ἥμερος, Latinè lotus vrbana. alibi trifolium vocat. λωτὸς videtur dici, quasi voluptas, à verbo λῶ, videturque Homerus allusisse ad deorum lubescentiam, & vocat roscidum, vel quod paradisis, & lætioribus locis oriatur. Latinè lotus vrbana, ac trifolium dicitur. Hinc deflexo nomine Neapoli *tripoli* dicitur, quasi odoratum trifolium. Hodie colitur, decerpiturque ad odoratam aquam conficiendam ab vnguentariis. *Nomen.*

Dioscorides hanc describens paucis contentus est. Est herba tota odorata, ex genere trifolii, caule bicubitali, & foliato, odore eximio ac suaui. Pediculos, & folia è geniculis educta trifolii pratensis, ambitu obliquè dentata, habitiora, subpallida: decerpta, & exiccata, etiam odorem retinet. *Descriptio.*

Loti herba non nisi post annum è suo semine nascitur. *Satio.*

De helenio. CAP. XXXIX.

QVVM rami & folia odorata sint helenio, iure à Theophrasto inter coronarias herbas connumeratur, quę folio coronat, itemq́; Plinio. Narrant Poëtæ lachrymis Helenæ natum dum gubernatorem Canopum Hęmorrhoi serpentis ictu exanimatum fleuisset. Celant sub hac fabula Poëtæ huius herbę in se medicã facultatem, quòd faueat formæ, cutem in facie incomptam, reliquumq́; corpus perpetua venustate condecorans. Præterea eius vsu quãdam gratiam iis, veneremq́; conciliari putant. Attribuunt etiã hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eumq́; quẽ habuerit nepenthes illud prędicatũ ab Homero, quod eo tristicia omnis aboleatur. Animi enim nubila pręclare discutere ex Hippocratis testimonio creditur. Breuior his est, sed torosior, amariorq́; inula, per se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mixtis saluberrima. Pluribus modis austeritate victa gratiam inuenit: nanq; & in pollinẽ tunditur arida, liquidoq́; dulci temperatur, & decocta posca, aut asseruata, vel macerata pluribus modis, & tũc mista defruto, aut subacta melle, vuisve passis, aut pinguibus caryotis. Alio rursus modo cotoneis malis, vel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus pręcipuè stomachi excitat, illustrata maxime Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Docet & alia Columella ad inulę cõdituras. Quum eius radicẽ mense Octobri, (quo maximè matura est) è terra erue-

ris, aspero linteolo, vel etiam cilicio detergito quicquid harenæ inhęrebit, deinde acutissimo cultello summatim eradito, & quæ plenior radicula fuerit, pro modo crassitudinis in duas, vel plures partes digiti longitudine, diffindito: deinde ex aceto modicè in cacabo æneo coquito, ita ne taleolæ inuri possint. Post hæc in vmbra triduo siccentur, & ita in fideliam picatam recondantur, adiecto passo, vel defruto, quod supernatet, spissamentoque cunilæ imposito contectũ vas pelliculetur. Alia inulæ conditura. Quũ radices eius raseris, taleolas, vt supra, facito, & in vmbra triduo, vel etiã quatriduo siccato, deinde siccatas in vasis fine pice, interiecta cunila, coniicito, cunila imposita, sex partibus aceti vna pars sapę misceatur cum hemina salis cocti, vt hoc iure macerẽtur taleolę, donec quamminimum amaritudinis resipiant. Postea exẽptę iterum siccentur per dies quinq; in vmbra, tum crassamẽtum vini fæculenti, nec minus, si sit, mulsi, & vtriusq; eorum quartam partem boni defruti confundito in ollam, quæ quum inferbuerit, taleolas inulæ adiicito, & statim ab igne remoueto, ac rudicula lignea peragito, donec perfectè refrigescant. Postea transfũdito in fideliã picatam, operculo tegito, tumq; pelliculato. Tertia eiusdem inulæ conditura. Quum radiculas diligenter eraseris, minutè conscissas in muria dura macerato, donec amaritudinem dimittãt. Deinde effusa muria sorba quamoptima, & maturissima semine detracto contere, & cum inula misce, tum siue passum, seu quãoptimum defrutum adiicito, & vas obturato. Quidam quum condiuerunt inulam, muriaq; macerauerunt, exiccant, & malis cydoniis tritis, quæ in defruto, vel melle decoxerant, miscent, atq; ita superfundunt passum, vel defrutum, & vas operculatum pelliculant.

Nomen. Græcis ἑλένιον dicitur, Latinis helenium à luctu vel satu Helenæ, vel quia in Helena insula laudatissimum. Columella inulam vocat. Neapolitani *enula campana*.

Cremium esse narrat Theophrastus, radice lignosa, retorrida, & multifida, summo terrę adhęrente. Ramis & folio odorato. Flore inodoro. Siccis locis acrius redolet, mollius autẽ, quum in vrbanũ habitum traducitur. Dioscorides alterum helenium ita describit, quod Cratenas Medicus tradit. Herba est, cubitalibus ramulis, serpilli modo per humũ repentibus, foliis lenticulæ circa ramulos, sed longioribus, crebris, radice pallida, digiti minoris crassitudine, per ima tenui, supernè crassa, cortice nigro. Primũ genus folia verbasci habet angustioris folii, asperiora, oblonga, caulem quibusdam in locis non emittit, radicem subalbidam, interdum subruffam, odoratam, subacrem, vegetam, magnam. Plinius de primo. Est succi prædulcis, radix est intus candida, & dulcis: breuior, torosior, amariorq; quàm siser, per se stomacho inimica. Sed mendum in Dioscoride, quippe non verbasci angusti folii, sed platyphylli folia habet. Apud nos florem fert buphthalmi aureum, stellatum, fundente scapo recto in summo Iunio, & Iulio, tres aut quatuor cubitos, aut plus procero, radicis amplæ, & crassioris, odoratæ, carpum ferè æquantis.

Quum

Quum lignoſum ſit ſimplex ſpecie à Theophraſto ponitur. Agreſte ſuauius olet. A Dioſcoride tria recenſentur genera. *Genera.*

Primum genus à Dioſcoride in montibus vmbroſis prouenire dicitur, ſiccoque ſolo. Secundum genus in Ægypto in maritimis collibus. Columella alto, & paſtinato loco. Plinius in Helena inſula laudatiſſimum. *Solum.*

Theophraſtus ſemine carere ait, ſæpe enim exiccata, tritaque ſeruiſſe ſe inquiunt, ſed nunquã germen erupiſſe. Dioſcorides: è ſuis radicibus agnatæ propagines liliorum, aut ari modo ſeruntur. Columella, Quàm rariſſimè ponenda eſt, vt maiora capiat incrementa, trium verò interuallo pedum ſeri conuenit, quoniam vaſtos facit frutices, & radicibus vt oculus harundinis ſerpit, nec eſt alius cultus ipſius, niſi vt ſarritionibus herbæ tollantur. Commodiſſimè autem deponentur prima parte Septembris, vel vltima Auguſti parte. Palladius. Februario mẽſe inula ponitur, quo canneta ponuntur. Seritur oculis, ſicut calami, quos abſcindere, & terra leuiter debem⁹ obruere, terra foſſa & ſubacta, excitatis ad lineam puluinis, quibus eius oculos oportet infodere, trium pedum ſpatio inter ſe ſeparantur. Plinius, Superuacuum eius ſemen, quoniam oculis radice excisis, vt harundo ſeritur, vere, & autumno, magnis ſeminum interuallis, nullãve minus, quàm ternorum pedum, quoniam ſpatiosè fruticat. *Satio.*

De baccari. CAP. XL.

BACCARIS è coronario genere, vt Dioſcorides teſtatur. Virgilius Maro non ſolum coronariam ſtirpem, ſed faſcini depulſoriam ſcripſit.

——— baccare frontem

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Dioſcorides ſomnum ſuo odore accerſere ſcripſit, & Plinius. Cuius cauſam Plutarchus Sympoſiacorum tertio quærit. Cauſatur enim leuem auram, & blandum floris effluuium, quo in temulentorum corporibus obortæ inæqualitates, aſpritudinesque ſenſim diſſipantur, & exteruntur, conciliaturq; tranquillitas, crapula retunditur, excoquiturq;, vnde ad placidam quietem potos perducit. Veſtibus etiam odoris gratiam inſerit, ex Plinio. Ex cuius radicibus vnguentum fieri apud Ariſtophanem antiquus comediæ author teſtis eſt, & Athenæus idem memorat.

Dioſcorides Βάκχαειν vocat, nos potius πάνχαειν putamus, nomenclatura indita propter eximiam fragrantiæ gratiam cinnamomeæ radicis, ex qua cùm multa alia, tum vnguen conficiebatur. Et πάνχαεις apud Athenæum legitur, ex qua ſerta concinnabantur, qua tempora cingebantur. Latinis baccaris. Italis *baccari.* *Nomen.*

Dioſcorides ita delineat. Aſpero fruticat folio, magnitudine inter violam & verbaſcum, anguloſo caule, iuſtam cubiti altitudinem exæquãte, ſubſcabro, circa quem coliculi agnaſcentis modo ſobolis fundãtur, flore in purpura candicante, odorato. Radicibus veratro nigro ſimilibus, quibus odor ineſt cina- *Deſcriptio.*

momo proximus. Plinius. Radices tantùm odoratæ, odor cinnamomo proximus. Nos apud Gariliani fluuii pontem, via qua Romam itur, copiosissimè fruticare vidimus. Erat enim foliis asperis, veluti lanuginosis, subrubenti caule, radice cariophyllatæ, odorē halante prestātissimi & suauissimi cinnamomi.

Gracili solo, nec humido prorumpere scripsit Plinius à Dioscoride, qui squalidum, & asperum dixit.

De rosmarino coronario. Cap. XLI.

LIBANOTIS coronarius frutex non solùm coronis acceptus, Dioscoride authore, quum eius folia thus redoleant, sed & topiarius: nam apud nos hortorum areas tam eleganti conuestit opere, vt nullum non animal olitoris mangonio suffragante confingat. Præterea fictilibus vasis plantatur, vt folio, quo semper comatur, & odore suo ædium fenestras exornet. Expetitus etiam culinis, quum eo ad multa condimenta vtantur. Præterea ad mellificia optimus: quippe Varro ex roremarino apes mel spissum facere dixit: Columella idem scribit itemq; Palladius. Libanotim hæc Græcorum fabula comitatur. Libanotim tradunt fuisse adolescentem Assyrium, deos studiosissimè colentem, quem inuidia mali homines peremerūt. Dolens eius vicem terra, in fruticem emortuo gentilis corpore transtulit, seruato priore eius ingenio, & desiderio, quod erga deos habuit. Hoc verborum inuolucro innuunt Greci thure nil esse diis gratius, vnde thuriferis fruticum odoribus numinibus supplicandum Deumq; thure nobis reconciliandum.

Nomen. Græcis λιβανωτὶς στεφανωματικὴ dicitur, quasi rosmarinus coronarius. Cassianus Græcus δενδρολίβανον vocat, quasi arborescentem, ad differentiam herbacei. Latinis libanotis coronaria accepto nomine à libani, siue thuris odore, quem redolet, adiecimus coronariam ad differentiam vmbelliferarum libanotidum aliarum. Romani rosmarinum vocant. Neapolitani *rosmarino.*

Descriptio. Dioscorides ita describit. Ramos emittit tenues, & circa eos folia minuta, densa, longa, exilia, subter incaua, supernè virētia, grauiter odorata. Addimus nos. Flore cæruleo, bis florens anno, vere & autumno. Semine atro, exili, residet sub flore, calice triangulari, tria continens acina, quę non vbique producit, sed Apuliæ vidimus.

Cœlum. Gaudet cœlo aprico, calido, vel temperato. Frigidis regionibus Meridiei exponatur.

Solum. Solo leui, & sicco, vel sterili, & collibus maritimis gaudet: vnde nomen rorismarini.

Satio. Propagine, & auulsione seri narrat Plinius, quum semine careat. Democritus autem viui radice, vel auulsis ramis in terra depactum, & humatum mense Martio. Sed ramulus biennalis, vel triennalis esse debet. Figatur solo, ac circum circa terra optimè calcetur, continuis aquationibus blandiatur, donec radiculas iniecisse noueris: idque Martio mense, quum germinare gestiet. Potest

teſt & ſemine ſeri, quum ſemen habere compererimus. Iulio menſe, quum maturum fuerit, colligitur, priuſquam decidat, inſolatur, inde altè paſtinato ſolo, & in areolis diuiſo ſeritur, leui terra ſuperiniecta irrigando ſemper, idque Martio menſe, vel Septembri. Cultu lætius luxuriat, adultior, & procerior perennat.

De meliſſophyllo. Cap. XLII.

VENIT & in coronamenta folio meliſſophyllum, Plinii authoritate, idemq; apibus gratiſſimum. Hoc enim florente mirum in modum gaudent, vt ab eiſdem nomen acceperit. Varro ait. Apes maxime ſequuntur apiaſtrum, & examen vbi volunt conſidere, eum ramum, aliámve rem oblinunt apiaſtro. Idem Columella, Plinius, & Palladius. Virgilius item,

——— in iuſſos ſparge liquores,
Trita meliphylla, & cerinthe ignobile gramen.

Præterea ſale, oleo, & aceto condita in acetariis maximè expetitur.

Græcis μελισσόφυλλον, ſiue μελίφυλλον, ſiue melittena, id nomen ab apum delectatione ſibi vſurpaſſe ait Dioſcorides. Apud Latinos apiaſtrum dici Plinii authoritate. Palladius meſphyllum, & citraginem ab odoris ſimilitudine ſcribit: nam ſi nares conſulantur, citreum malum olent. Varro apiaſtrum: ab citro Neapoli deflexo nomine, *citrara* vulgò dicitur. *Nomen.*

Dioſcorides ita delineat. Cauliculi & folia ballotæ ſimilia eſſent, niſi maiora, tenuioraq;, nec hirſuta ita ſpectarentur. Citreum malum olent. Addimus: fert flores albidos, in verticillis copioſos. *Deſcriptio.*

Duo apud nos genera, in hortis vnum, in ſyluis alterum: quod hortis ſeritur, cimicum odorem magis refert, alterum veluti ocimum citratum olet. De hoc fortaſſe Palladius intellexit, quum citraginem à meliſſophyllo diſtinxit, herbas enumerando, quibus apes delectarentur, Aprili, & Iunio. *Genera.*

De pſeudonardo. Cap. XLIII.

PSEVDONARDVS odora ſtirps flore, & fronde, tanti odoris fragrantia, vt flores omnes, & herbas prouocet. Huius maximus apud nos vſus: nam veſtibus iniecta, eas odore cõmendat, & cacumina manipulatim in ſcopis cõpoſita ad varios odorũ vſus reponũtur. His dotibus noſtro horto ſerẽda venit.

Primum genus quia non minus, quàm nardus ſuaui ſpirat odore, ſpicæ nomen ſibi arrogauit, vulgò *ſticados*. Alterum genus, quòd folia, & flores minus ſuaui ſpirent odore, pſeudonardum vocare libuit, quod genuina nardus non ſit, cuius veteres ſcriptores meminerunt. Saliuncam eſſe Virgilianam multis eruditis ſuſpicari placuit. Neapolitani *lauanda, & lauandula* vocant, quod balneis, & hominum lauacris expeteretur. *Nomen.*

Stirps eſt humilis, virgas profert tenues, quadrangulares geniculatas, cubitales, aut longiores, flores circa ſingula genicula bina, carnoſa, oblonga, anguſta, colore ab vtraq; parte languido in candidũ vergente, perpetua caneſcẽs *Deſcriptio.*

coma, in summo frequentibus spicis in aristas sparsis, flosculis refertis purpureis, radice lignosa, in fibras diuisa, exitu veris, Iunio, & Iulio mensibus spicatur.

Solum. Gaudet apricis, & petrosis.

Satio. Seritur viuiradicibus à matre diuulsis, Octobri ac Nouembri mẽsibus. Seritur & cacumine. Sed Martio mense, terra circum optimè calcata, vetustate deteriorescit. Eius vita ad quatuor annos. Sed cespes in plures plantulas diuiditur, & singulæ quatuor pedum interuallo separatim plantantur.

De hedera. Cap. XLIIII.

HEDERÆ folia in coronamenta venere, eiusque corymbi in his obtinẽt principatum, vt author est Plinius. Placet corymbis & flore: nam odor abest. Ferunt primum omnium Liberum patrem coronam imposuisse capiti suo ex hedera. Cysson Liberi patris fuisse adolescentem, & saltatorem Græcia confinxit, qui coram Deo tripudians, allisus terræ periit. Terra in Bacchi honorem in sui nominis fruticem conuertit. Germen è terra progressum vitem amplecti solet, modo quo adolescens Bacchum in tripudiis amplecti consueuerat. Hæc in tutelam Liberi patris putabatur esse, tũ quia primus in Græciam ex Indis exportauit, tum quia, vt ille iuuenis semper, ita hæc semper virens, & sicut ille hominum mentes, ita hæc omnia illigat. Quærit Plutarchus, cur flamen dialis si hederam attigisset piaculum cõmisisset. An quod hederam tanquam sterilem, & hominibus inutilem, & propter fragilitatem adminiculo egentem, solum vmbra & viriditate oculos capientem non temere in ædibus aliatque innasci permiserunt? quippe quæ plantas complexa maximè noceret, nec solo extirpari facilè possit, quo fit vt cœlestium templis penitus amoueatur, vt in æde Iunonis Athenis, ac Thebis in æde Veneris. Nocturnis verò Bacchanalibus adest, vt à Thyasis, & reliquis debacchanalibus abstinerent: nã mulieres bacchicis furoribus correptæ, ad hederam feruntur, & manibus abreptam diuellunt, & dentibus lacerant, vt non omnino incredibilia dicere videantur, qui asserunt hederam, quòd spiritum habeat, quo mentes in furorem concitet, & loco moueat, ebrietatem absque vino inducere, & hilares eos reddere, qui in furorem procliues fuerint. Andreas Medicus, quum aliquem fortè dolor capitis angeret, qui eius compressu leuatus fuit, vinculum intellexit esse doloris præsens auxilium. Hac igitur medicina opitulans, eorum, qui nimium bibissent, caput reuinciebat hederacea præcipuè corona, facie alioqui non inuenusta corymbis, & foliis virentibus frontem opacat, astrictionisque vehementiam patitur, & postremo refrigerat citra odoris grauitatem. Ob hãc rationem coronam illam vita Baccho dedicasse videtur, qui & potum inuenerit, & malis inde nascentibus succurrat. Sunt & coronæ, quas tortiles Alexandrini vocant. Harum ita meminit Chæremon,

Hederæ, narcissiq; ter circumuoluto circulo

Torti-

Tortilium coronarum.

Hæc Athenæus. Ægyptii Bacchum hederam inuenisse asserebant, quare illi dedicarunt, authore Diodoro Siculo, vocabantque illi chenosirin, vt Plutarchus in Onosiride testis est. Hæc enim vox Osiridis plantam denotat. Osirim autem eundem cum Baccho esse multi prodiderũt. Lucius Apuleius in somnis se vidisse Osiridis sacerdotes dicit, thyrsos, & hederam ferentes, quemadmodum Bacchi sacerdotes faciunt. Sunt qui dicãt hederam Baccho dicatam, cùm ob historiam, tum ob hederæ naturam. Ouidius in Fastis Nysiades nymphas Bacchum puerum (quærente nouerca) in cunis hedera cooperuisse scribit. Pharnutus ad hederæ naturam retulit. Frequentibus est enim articulis nodosa, quibus significet ebriosos vacillare, & titubare, & portatu faciles, vel quod ebriorum vox, quasi articulata sit, ac titubans, nec vno contextu intelligibilis, quare thyrsus, cuius mucro labente hedera protegebatur, Baccho dicatus. Eo enim, authore Macrobio, furoris impetus patientiæ vinculo obligandos esse significabatur: nam hedera vinciendi naturam habet: ebriorum pedes parum suo funguntur munere. Alii contrariæ sunt opinionis, non quod ebrietatẽ repræsentet, aut quod vino aduersetur, vt Plutarchus narrat, verũ quod ille anni tempestates imitatus sit: nam quũ vitigineam coronam desideraret, & ex anni ætate vitis frondibus vidua esset, hedera faciẽ cœpit adornare, qua vitis vice vsus est, sic etiam quod viti similis sit, & corymborum baccæ vinearum botris respondeant. Inimica arbor satis omnibus, sepulchraq́; ac muros rumpẽs, serpentium frigori gratissima, vt mirum sit vllum honorẽ habitum ei. Est & hederacea corona Poëtis ascripta, nam vnà cum lauro eorum coronam perficiebat, non quia perpetuo virens, diuturna eorum opera futura ostenderet, sed per laurum insitam ingenio vim ac facundiam, per hederam autem & industriam peruigili labore partam significare volebant, cuius rei indicium, quòd hedera suapte vi admodum imbecilla humi reperet, neq; se vnquã attolleret, pertinaci tamen labore, artificioq; peruincit, vt parietibus adhærescẽs, & paulatim irrepens, supra omne fastigium victrix euadat: vtroque enim opus est, si quis velit excellere, & nisi excelluerit nil proficiet. Eadem sententia fuit Pindarus, Poëtas lacte, & melle pasci, lac fœcunditatem significare, mel autem artem labore partam. Athenæus Antocabalos Iamborum Poetas vocat, hederacea corona vti solitos. Virgilius ad id,

Pastores hedera nascentem ornate Poetam.

Phalangiũ ceruis exitiale est, & ceruis medicina est hedera adesa, ex Æliano. Harpæ aues, vt à nidis suis bestiolas adigant, hederam ingerunt. Vespertiliones hederæ suffitu necantur. Apri in morbis sibi hedera medentur. Agni morbo non laborant, si septem dierum curriculo hedera pasti fuerint. Vitis autem stirpem prope terram aduersus cantharidas inungunt.

Græcis κισσὸς, vel κιττὸς dicitur, quo nomine sola rigens hedera significatur. *Nomen.* Sed aliquibus videtur κισσὸς potius dicta à porosa textura & innumeris spira-

culis peruia, quàm à puero Citto saltante, vt fabulant Græci. Est & κισσηρὶς pumex, siue porosus lapis, quale Catoni cissymbion poculum. Dioscorides citharon, à corymbis, corymbia. Κιττὸν vt Pausanias tradit Bacchum appellant. Antiquissimi Athenienses σ, & τ promiscuo vsu vtebantur, quare κισσὸν & κιττὸν protulerunt. Alii Dionysiam appellauere, quasi Bacchicam. Latini hederam, Pompeius dictam putat, quòd hæreat, id etiam Apuleius confirmat. Alii ab edendo, etenim vetustiores maceries suis radicatis propaginibus enecat, & exedit. Alii hederam, quod edita loca petat, & altè diuagetur, altiores parietes conscendens. Itali *edera*.

Gen. & descriptio. Quum difficile sit valde describere species omnes separatim, ideo secundum Theophrastum vnâ describemus. Edera multigena est, quædam humi repens, quædam se in altum extollens. Excelsarum genera plura, sed trina summa patescunt, candida, nigra, & helix. Harum item species plures, quippe alia fructu candida, alia etiam foliis. Rursus fructum candidum ferentium, alia maiusculum, densum, & velut in globum circumactum fructum profert, quam corymbiam quidam vocarunt. Athenienses acharnicam riguam eam appellant. Habet nigra differentias, sed non in hunc modum conspicuas. Sed helix maximis differentiis discernitur, etenim foliis plurimum distat, cùm paruitate, tum quòd angulata, concinnioraq; sint, cum hedera rotundiora, simplicioraq; habeat. Distant enim internodiorum longitudine, atq; etiā sterilitate, quoniam fructum quędam non ferunt, quod non in hederam transfigurentur, vt quidam volunt, at verò si omnes hederascunt, vt aliis placet; ætatis certè, dispositionisq;, non generis erit discrimen, quemadmodum pyri ad pyrastrum. Tamen eius quoq; folium multum ab hedera distat, verum id rarum, & in paucis euenit, vt vetustate permutetur, ceu in populo alba, & crotone. Ergo elicis plura genera, sed quæ conspectiora, summaque occurrunt, tria sunt: Herbacea ac virens, quæ plurima est, secunda candida, tertia versicolor, quam Thraciam quidam appellant. Et harum quæque distare videtur, quippe herbaceæ quædam folio tenuiori, oblongiori, atque etiam densiori, quædam minus hæc omnia habens, & in versicoloris genere, alia folio ampliori, alia minori, macularumque habitu diuersa, pari modo, & magnitudine, coloréve distant. Auctu perfacilis herbacea, inque plurimum venit: manifestam quæ hederescat affirmant, non tantum foliis, quæ maiora, latioraque habet, verùm etiam germinibus, protinus enim erecta gerit, non inflexa gracilitate, & longitudine. Herbacea verò crassiora, breuioraq;, ac hedera, vt ferre semen incipit, germen sublime, rectumque edit. Est quidem vniuersa hedera radice numerosa, densa, flexuosa, surculosa, crassa, nec nimis alta, sed præcipuè nigra, & inter candidas, quæ asperrima, & inmitissimaque habetur: quamobrem eius amplexus arbores omnes infestat, omnes enim necat, & exiccat, ablato alimento. Crassatur enim maiorem in modum, atq; arborescit in tantum, vt per se ipsa hederæ arbor fiat. At-

tamen ex maiore parte ſemper ſuper aliud vitam degere ſolet, atq; (vt ita dixerim) amplexicaulis eſt, ita pro ſua natura, vel quiddam eiuſmodi illico gerit. Nam è germinibus radiculas aſſiduè inter folia mittit, quibus arboribus, muriſq; obrepit, quaſi de induſtria à natura exhibitis, atq; ita humorem auferens, exhauriensq; arefacit, & ſi inferius ſuccidatur, nihilominus viuere, durareque poteſt. Habet aliud diſcrimen non mediocre in fructu: nam alius dulcis, alius vehementer amarus, tam in candida quàm in nigra, indicium quòd alium aues mandunt, alium minimè attingunt. Etſi ſuffrutex ſit, per adultam ætatem tantum ſibi roboris vendicat, longitudine, craſſitudineque proficiens, vt in arborem deficiat. Folia, quum primum pubeſcit, anguloſa, quamplurimum in triangularem faciem exeuntia, vetuſtiori rotundantur. Pinguia, dura, immortali virore, longo pediculo, læuia ſuperna parte habet. Flore lanugineo ſuo peculiari modo, etenim florem in toto fructu habet, ſed neq; poſtremis inſidentem, neque ſingulas partes ambientem, in mediis inculcatum, niſi fortè concerni nequeat propter lanuginem. Ab eo Plinius. Ederæ duo genera, prima, vt reliquarum mas, & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore, ac pinguiore, & flore ad purpuram accedente. Vtriuſq; autem flos ſimilis eſt roſæ ſylueſtri, niſi quod caret odore. Species horum generum tres. Eſt enim candida, & nigra edera, tertiaq;, quæ vocatur helix. Etiamnum hę ſpecies diuiduntur in alias, quoniam eſt alia fructu tantùm candida, alia & folio: fructumq; candidũ ferentium, aliis denſus acinus, & grandior, racemis in orbem circũactis, qui vocantur corymbi. Item ſelenitiũ, cuius eſt minor acinus, ſparſior racemus. Simili modo in nigra. Alicui & ſemen nigrũ, alii crocatum, cuius coronis poëtæ vtuntur, foliis minus nigris, quam quidã Dionyſiam, alii Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Gręcos etiãnum duo genera huius faciunt, à colore acinorũ erythranum, & chryſocarpũ. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maximè diſtat. Parua ſunt, & anguloſa, concinnioraq;, quum reliquorũ generum ſimplicia ſint. Diſtat & longitudine internodiorũ, præcipuè tamen ſterilitate, quoniam fructum non gignit. Quidam hoc ætatis eſſe non generis exiſtimant, primoq; helicem eſſe, fieri ederam vetuſtate. Horum error manifeſtus intelligitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, ſed tria maximè inſignia: Herbacea ac virẽs, quæ plurima eſt, altera candido folio, tertia verſicolor, quę Thracia vocatur. Etiãnum herbaceę tenuiora folia in ordinẽ digeſta, denſioraq;. In alio genere diuerſa omnia. Et in verſicolori, alia tenuioribus foliis, ac ſimiliter ordinatis, denſioribusq;. In altera neglecta omnia hæc. Maiora quoq;, ac minora ſunt folia, macularũq; habitu diſtant, & in candidis alia ſunt candidiora. Adoleſcit in longitudinem maximè herbacea. Arbores autem necat candida, omnemque ſuccum auferendo, tanta craſſitudine augetur, vt arbor ipſa fiat. Signa eius, folia maxima, atque latiſſima, mammas erigentis, quæ ſunt cæteris inflexæ, racemi ſtantes, ac ſubrecti,

Et quamquam omnium hederarum generi radicosa brachia, huic tamen maximè ramosa, ac robusta. Ab ea nigræ, sed proprium albæ, quod inter media folia emittit brachia, vtrinque semper amplectens: hæc est & in muris, quamuis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis intercisa, viuit tamen duratq;, & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis, & solida arbores sugit, ac strangulat. Est & in fructu differentia albæ nigræq; ederæ, quoniam aliis tanta amaritudo acini, vt aues non attingant. Est & rigens hedera, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generum, ob id vocata cissos. E diuerso nunquam nisi humi repens chamęcissos. Dioscorides: Hedera differentias multas sortitur, summas autem genere tres. Nam quædam candida est, altera nigra, tertia helix, candida fructum fert candidum, nigra nigrum, ac croci æmulum, quam vulgus dionysiam vocat: helix fructum non gignit, sed albas habet viticulas, & folia parua, angulosa & concinniora. Virgilius vtriusque hederæ, albæ nigræve meminit.

Candidior cygnis hedera formosior alba. atque

——— *ederæ pandunt vestigia nigræ.*

Cœlum. Hedera, ex Theophrasto, calores odit, frigus adamat, quare feruidis minus potest prouenire. In Asia hederam enasci negant, sed in India visam in monte, cui Mero nomen affirmant, quo Liberum patrem ortum fabulæ aiunt. Qua de causa Alexander, quum ex India aliquando descenderet, coronatus & ipse, & exercitus ibat. Harpalus verò & in Media tantùm locare eam contendit, serendo sæpe in hortis Babyloniis, & curiose colendo, sed nihil efficere potuit. Hæc enim nullo pacto viuere valebat, sicut reliqua, quæ aduecta de Græcia sunt, hospitari patiebantur. Hæc igitur ob cœli conditionem regio recusat. Ab eo Plinius. Edera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat Theophrastus, nec in India, nisi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laborasse, vt sereret eam in Medis, frustra. Alexandrum verò ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediisse, exemplo Liberi patris, cuius dei nunc & adornant thyrsos, galeasq; etiam & scuta, in Thraciæ populis in solennibus sacris. In frigidis terris nasci cecinit Virgilius.

——— *at sceleratum exquirere frigus*
Difficile est, piceæ tantum, saxiq; nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.

Solum. Cassianus aquosis agris gaudere dixit. Adreas apud Athenæum hederam citra cultum vbiuis copiosam prouenire dixit.

Satio. Cassianus plantari ante Calendas Nouembres, & à Calendis Martiis. Columella idibus Februarii, vel Calendis Maii seri oportere. Seritur & geniculis suis & ex his radices dimittunt, quum maximè omnium viuax sit, seu arbores scandens amplexu suo perstringat, seu in terra abdita ima subeat. Nam defixa quoque nimirum erũpere valet: spissitate, acoreque suo seruari aliquantulum tẽporis potest. Longè ab arboribus seri debet, obest enim maximè sua vicinia:

nume-

numerosa enim radice cohæret, multoque indiget alimento, quæ ascendere, amplecti, strangulare, atque irrepere apta est. Facilis est generationis, nam in multis creatur, & quod mirabilius, visam esse in cornibus cerui aliquando. Hæc Theophrastus. Plinius verò: Ac non in nouissimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur hedera. Id enim noxium, & exitiale ei est tempus. Seritur etiam palo: ex qua satione insitio reperta est. Agricola sedulus casam sepis munimento cingens quo minus putrescerent sudes limen subdidit ex hedera. At illæ viuaci morsu apprehensæ, suam ex alieno fecere vitam, apparuitq; truncum esse pro terra.

Hedera laborem omnem veretur, si Propertio credimus canenti: Cultus.

Aspice quos summittat humus formosa colores,
Et veniant hederæ sponte sua melius.

Decoros dabit corymbos, inquit Cassianus, si ternum conchyliorum crematorum cinere conspergatur, aut alumine rigetur. Nigra vertitur in candidam, si terra alba madens humore, octo dierum spatio radicibus infundatur. Ars.

Theophrastus hederam calidam dicit, quod ex ea fiant ignaria. Ab eo Plinius. Calida hedera, & omnes, ex quibus ignaria fieri solent: teritur lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, vel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil hedera præstantius, quæ teratur lauro, laurumque terat. Cato. Si voles scire in vinum aqua addita sit, nec ne, vasculum facito de materia hederacea. Vinum id, quod putabis aquam habere, eodem mittito, si habebit aquam, vinum effluet, aqua manebit: nam non continet vinum vas hederaceum. Ab eo Plinius. Ederæ mira proditur natura, ad experienda vina. Si vas fiat ex ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, si qua fuerit mista. Sed id falsum diximus in Magia nostra naturali. Materies.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI VILLAE LIBER DECIMVS SIVE HORTVS OLITORIVS.

PROOEMIVM.

CORONARIO horto egressi, olitorium ingredimini, ibi enim cremia,& frutices inspexistis, hîc herbacea conspicietis: nouissimum genus, in quod stirpes omnes, è terra nascẽtes principio digessimus. Licuit enim mediocriter agricolationis rei imbuto simplicis cultus tractationẽ præmittere, vt quæ multiplicis operationis foret, facilius perdisceretur, ne vestra delusa spectatione delapsi videremur. Olitoriam rem aggrediemur, sanè perquam dignam, cui strenuam seduli operã nauemus. Marcus ille antiquissimus Cato secundum locum tribuit horto irriguo, & si suo tempore vinum tanto pretio non fuisset, vni horto principẽ locum tribuisset. Cicero libro de senectute: Nõ segetibus solũ,& pratis,& vineis,& arbustis res rusticę lætæ sunt, sed etiam hortis. Columella hortorum cultũ insigniter neglectum fuisse quõdam veteribus agricolis narrat, suo tempore vel celeberrimũ, siquidem quum parcior apud priscos esset frugalitas, largior tamẽ pauperibus fuit vsus epularum, lactis copia, ferinaq; ac domesticarum pecudum carne, velut aqua, frumẽtoq; summis, atq; humillimis victum tolerãtibus. Mox quũ sequẽs, & præcipue sua ętas dapibus libidinosis sua pretia cõstituerit, cœnęq; non naturalibus desideriis, sed censibus æstimentur, plebeia paupertas summota à pretiosioribus cibis, ad vulgares cõpellitur. Plinii tempore statim faciebant iudicium nequam esse in domo matremfamilias, (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) vbi indiligens esset hortus. Horti maximè placebant, quia nõ egerent igni, parcerẽtq; ligno, expedita res, & parata semper, vnde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minimè accenderent desideriũ panis. Et si hortorum cultus diligentius Columellæ, quàm maiores tradiderint, præcipiendus fuit, quanto nobis copiosius pertractãdus fęlici Campanię solo, indulgentissimoq; cœlo ortis erit? Vbi humi facilitate, cœliq; placiditate herbæ

bæ ſunt perennis prouentus, reſtibiliſq; feracitatis, ſibiq; gradatim ſuccedunt, adeoq; laſciuiũt, vt idem olus ter, quater anno ſeratur, demetaturq;. In quibus aſſiduus vſus, & eſus multa adinuenit, nec parum multa inuenturus. Nos primum acetaria olera, poſt condimentaria, demum eſcaria, poſtremo cartilagineum genus, tum quod ſupra terram, tum quod ſub terra connaſcitur proferemus. Sed prius de cœlo, ſolo, & remediis horti aliqua prædicturi.

Quid hortus, & de Priapo hortorum deo. CAP. I.

HORTI ſi plurali numero proferantur, non ſolùm olerum, aliarumque herbarum, ſed arborum quoq; conſitum locum ſignificãt, vt horti Alcinoi, Saluſtiani, Luculliani, & Pompeiani. Fuit etiã eius ſignificatio, & ſi ſingulari numero proferatur, adeò latiſſima, vt etiam omnis villa cõprehenderetur, Feſto Pompeio authore. In duodecim tabulis legum noſtrarũ, inquit Plinius, nuſquam nominatur villa, ſemper in ſignificatione ea hortus. In horti verò herediũ. Dicti horti ſunt, quod ibi oriantur, qui arma capere poſſint. Ab aliis verò horti dicti, quòd ibi olera naſcerẽtur: oluſq; dicitur Theophraſto omnis herba, quę cibario vſui oritur. Alii ab alendo, quod oleribus alerẽtur homines antequam fruges repertæ eſſent. Varro nomen ab olla deducit. Nonius & Feſtus inter aſpirata connumerant. Sed ſi etymologię rationem ſpectemus, ortus ſine aſpiratione ſcribendũ eſſet, à doctioribus verò receptus vſus fecit, vt aſpiretur, fortaſſe ad differentiam participii ortus. Nobis verò olitorius hortus erit circumſcriptus in villa locus, in quo olera deponimus, nomenq; ab oriendo deducimus, quod in hac villæ parte feſtinantius, & copioſius quàm alibi toto anno herbæ oriantur. Sed de hortorum deo dicamus aliqua. Hanc rem, inquit Plinius, comitata eſt & religio quædam, hortoſq; & fores tantùm contra inuidentiũ effaſcinationes dicari videmus. In remedio ſatyrica ſigna, quãquam hortos tutelę Veneris aſſignante Plauto. M. Varro ſui de re ruſtica libri initio Venerem adueneratur, cuius procuratio hortorum, quo nomine ruſtica vinalia inſtituta. Cæteri autem Priapum hortorum deum voluerunt, & ſi M. Varro inter deos Semnones adnumeret, qui neq; cœleſtes, neq; terreni eſſent, à Grecis verò inter deos receptus, propter eam corporis partem, à qua omnium animantium ſit ortus. Sed ratio cur hortorum præſidio Priapus fuerit, eſſe poteſt, quod ſicut pars illa omnium fœcũdiſſima, & generationis cauſa exiſtit, ſic in villa nil hortis fœcundius: nam & ſi cęterę villę partes ſemel quid annuatim producant, horti ſemper ſunt perennes. Phurnutus ita eum depingit, vt omnis generis fructus in ſuo ſinu gerat, quod fructuũ indicet copiã, qui intra terrę ſinum naſcuntur, & oſtenduntur. Deus dicitur, quòd eius ſit & ſeruare, & tueri, quæ genuerit. Falcem manu gerit, cuius vſus in putandis vineis, & arboribus eſt, vt putatione omnia fertiliora reddantur. Ægyptii, qui tum publicas, tum religioſas res non ſine quadam naturali ratione figurant, aliter eum depingunt, dextra ſceptrum geſtantem, perinde ac ſi ab eo omnia terra

mariq; genita sint. Sinistra sui ipsius ithyphallum tenentem, quo semina humo aspersa in apertum mittat. Columella de eius effigie,

——— Sed truncum forte dolatum
Arboris antiquæ numen venerare ithyphalli:
Terribilis membri, medio qui semper in horto
Inguinibus puero, prædoni falce minetur.

Dictus Græcis ἰθύφαλλος: nam φαλλὸς Priapus est, ἰθὺς rectus, quasi columnam recti membri denotans. Item legitur,

Astans inguinibus columna nostris.

Apud Corynthios, vt Strabo refert, magna veneratione Priapus colebatur, nec in templo solùm, sed in agrestibus locis, vbi caprarum pascua, & apum examina essent. Pausanias in Boëticis dicit, Ægyptios hircum vocasse ob eam corporis partem, à qua omnium sit ortus. Orpheus eum protogonon vocat. Apud Lampsacum Priapo lætabilis victima asellus erat, vel quia, vt Ouidius in Fastis, Lotis pudicitiæ dum insidiatur Priapus, asini clamore excitata nympha, amatoris libido detecta est: vel quum, vt Higinius ait, inter asellum, & Priapum de virilis membri magnitudine ortum esset certamen, in eo superior fuerit asellus; vel, vt Lactantius, quum in hoc animali genitalis membri magnitudo enormis sit, nulla huic deo victima aptior poterat sacrificari: vel, vt ego auguror, asellus hortos ingrediens, teneras & nascentes herbas pedibus conculcando, & dentibus detruncando auidissimè depascitur, vnde & hortorum populator, hortorum custodi deo immolabatur, vt capra Mineruæ, deæ deuastatrix, & hircus Baccho vitium erosor: vel quòd nudata carne caluaria asini medio horti defixa contra eorum effascinationes sit amuletum.

Quis locus hortis deputetur. Cap. II.

HORTI locum Græci pariter & Latini circa ædes eligunt, longè ab area. Cassianus. Horti constructio res permaximè necessaria in vita, constituereq; eum conuenit, & ad sanitatem, & ad vires à morbis reficiendas non procul ab ædibus, sed in vicinia, vt & delectationem ex aspectu capiamus, & iucunditatis ex odoris fragrantia participes simus. Situs non secundum ventum arearum, ne à tenuissimis palearum particulis inde allatis herbæ perdantur. Columella locum prius conuenire dixit, si permittit agri situs, iuxta villam, præcipue pinguem, prouidendumq; ne hortus areæ subiaceat, ne per trituram venti possint paleas, aut puluerem in eum perferre: nam vtraq; sunt oleribus inimica. Ab eo Palladius: Hortus domui proximus esse debet, sterquilinio maximè subiectus, cuius succo sponte fœcundetur. Ab area longè situs sit: nam puluerem palearum patitur inimicum.

Quale solum, & cœlum hortos deceat. Cap. III.

POST loci electionem, sequitur soli, & cœli: & si nos singularis cuiusque herbæ peculiare solum, cœlumq; designabimus, lubet tamen in vniuersum

ſum aliqua præfari. Theophraſtus pingue ſolum oleribus conuenire dixit, olera enim radices in profundum non adigunt, vnde id ſugunt, quod ſumma tellure ſuppeditatur, quod neq; exiguum, neq; exuctile eſſe debet. Caſſianus ſuo de Agricultura libro terram deſcribens oleribus aptam, probat eam, quæ æſtu neq; reſiccetur, neq; magnis hiatibus rumpatur, neq; argilloſam, vel aſperam. Quæ enim per æſtatem reſiccatur, implantata perdit, aut tenuia & imbecillia reddit. Quę argilloſa, ſi ex æquo ſtercus ei ammiſceatur, vix idonea redditur. Quæ hiaſcit, inutilis penitus. Aſpera neq; nutrire, neq; recipere quicquam poteſt. Aſperi arenoſiq; loci, qui multum limum recipiunt, pauci ſunt oleribus idonei. Sed ita deprehendes aptam. Terram aqua diſſolue, & laua, & ſi quid limi habere comperies commodam iudicabis, ſi plus aquæ, ineptam: eandem etiam iudicabis, ſi manibus, velut ceram emolliendo glutinoſam comperies. Columella pingue ſolum oleribus tribuit, & quale oporteat eſſe, quibúsve ſignis dignoſci, carminibus elegantiſſime deſcribit:

Principio ſedem numeroſo præbeat horto
Pinguis ager, putres glebas, reſolutaq; terga
Qui gerit, & foſſus graciles imitatur harenas.
Atque habilis natura ſoli, quæ gramine læto
Parturit, & rutilas ebuli creat vuida baccas.
Nam neque ſicca placet, nec quæ ſtagnata palude
Perpetitur querulæ ſemper conuitia ranæ.
Tum, quæ ſponte ſua frondoſas educat vlmos,
Palmitibusq; feris lætatur, & aſpera ſyluis
Achrados, aut pruni lapidoſis obruta pomis
Gaudet, & iniuſſi conſternitur vbere mali,
Sed negat helleboros, & noxia galbana ſucco,
Nec patitur taxos, nec ſtrenua toxica ſudat,
Quamuis ſemihominis veſano gramine fœta
Mandragoræ pariat flores, mœſtamq; cicutam,
Nec manibus mitis ferulas, nec cruribus æque,
Terga rubi, ſpinisq; ferat paliuron acutis.

Palladius, Etſi terra omnis ſtercore miſta horto conueniat, tamen hæc genera ſunt in electione vitanda. Creta, quam argillam dicimus, atque rubrica. Cœlum verò exoptat apertum, apricumq;, arboribus liberum & omni vmbra, & temperatum. Nam calidis, ſiccisq; locis herbæ æſtate ad extremum ariditatis perueniunt, intereuntq;, niſi aſſidua pluuia, vel aqua organis hauſta rigentur: contrà quæ locis frigidis, ſe ſuſtinere non poſſunt. In locis vmbroſis parum vtilitatis excipimus: vnde temperatum cœlum, vel calidum expoſcunt, vt omni tempore conualeſcant. Humidis locis æſtate valent, hyeme laborant, ſiccis hyeme valent, æſtate peruruntur. Terram emendare poſſumus, cœlum nullo modo permutare, ob id circa cœli electionem laborandum.

Quòd horti locus oportet sit irriguus. CAP. IIII.

QVOD maximè refert in horti electione est, vt locus sit irriguus, qui adueniente riuo, dicit Columella, vel si non sit fluens aqua, fonte puteali possit irrigari. Sed vt certam perennitatis puteus habeat fidem, tum demum effodiendus est, quum sol vltimas partes virginis obtinebit, id est, mense Septembri ante æquinoctium autumnale, siquidem tum maximè explorantur vires fontium, quum ex longa siccitate æstatis, terra caret humore pluuiali. In suis verò carminibus,

Vicini quoque sint amnes, quos incola durus
Attrahat auxilio semper sitientibus hortis,
Aut fons illachrymet putei non sede profunda,
Ne grauis haustturis tendentibus ilia vellat.

A quo Plinius, Hortos riguos maxime habendos, si contingat profluo amne, si minus è puteo pertica, organísve pneumaticis, vel tollenonum haustu rigandos. Palladius. Felix positio est, cui leniter inclinata planities cursu aquæ fluentis per spatia discreta deriuat. Si fons desit, aut imprimendus est puteus, aut si nequeas hoc, piscina superius construenda est, vt illinc aquas pluuia conferente, hortus per æstiuos rigetur ardores. Si hac omni facultate carueris, semper altius tribus, vel quatuor pedibus ad pastini similitudinem fodies hortulum, qui sic cultus negligat siccitates. Sed Vindanionius locis aqua carentibus hortum tali artificio construit. Spatium terræ ad hortum electum, pedali, vel cubitali profunditate defodit, & ablata terra, tegulas in effossum locum substernit, conicit pinguem terram supra. Alii pro tegulis pauimentum tectorio opere inducunt, complanantq́ue, tum terram supra, & stercus superiniiciunt: ambiatur etiam muris locus, vt nequaquam aqua ad rigandum affusa foras diffundi possit, deinde ferunt, hyeme pluuiali aqua contenti, æstate rigantes, neque enim æstate indigent humore, quum hyberna humiditas loco conseruetur, ne in vicinos locos delabatur. Alii duos faciunt hortos, hyemalem, qui ex pluuiis opem sentit, alterum æstiuum in loco vmbroso, ad Arctum verso. Theophrastus narrat olera omnia aquam diligere. Aquarum optimæ, quæ dulces, & frigidæ sunt, pessimæ quæ salsæ, & rarefactu difficiles notantur. Omnium optimæ, quas Iuppiter dederit: his enim animalia noxia interimi creduntur. Salsæ aquæ vitandæ sunt, quia deterius nutrire terrenas plantas queunt, quàm dulces, adurunt enim, augeriq́ue prohibent. Quibusdam priuatæ naturæ oleribus, priuata alimenta exhibere par est, salsisq; humoribus iuuantur, vt brassica, beta, ruta, eruca, quæ si salsis aquis rigentur, meliora euadunt. Sed aquæ potabiles frigidæ idoneæ sunt, & haud exiguas sibi partes vendicant ad alimenta, & incrementa olerum, percoquunt enim propter caloris circumobsistentiam, & propter radicum refrigerationem: ob id olera his aquis rigata, meliora euadunt. Ex cœlestibus no-

 ctutnæ,

ctturnæ,& aquiloniæ præſtant,& ob eandem cauſam calidæ diffundunt,& humefaciunt,& inſitum calorem debilitant. Aquarum mixtura vtilis eſt, quum altera dura, & incocta, altera mollis & placida, vel ſi terrenam miſturam ſecum ferant, vt in turbulentis, ſtercoroſisq; humoribus. Aquæ contumacia iniecto lino emollitur, & putealis tenuitatem admiſcens ſcatebris lutulentis. Rigandi hora vel matutina, vel veſpertina, ne aqua feruefcens ſole officiat. A quo Plinius. Peculiaris medicina raphano (braſſicam intelligit) betæ, rutæ, cunilæ, in ſalſis aquis, & alioqui plurimum ſuauitati, & fertilitati conferunt, cæteris dulcium aquarũ rigua proſunt. Vtiliſſimè ex iis quæ frigidiſſimæ, & quæ potu ſuauiſſimæ. Minus vtiles è ſtagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina inuehunt. Præcipuè tamen imbres alunt: nam & beſtiolæ innaſcentes necantur. His horæ rigandi matutina, atq; veſpera, ne inferueſcat aqua ſole. Apud nos ſi non eſt altius attollenda aqua, tympanis olitores vtuntur, hæc enim per aperturas hauriunt aquas in ambitu, redduntq; eás per columbaria ſecundum axem. Si verò altius attollendæ ſint, rotę ambitu affiguntur modioli, vt pleni aqua, & in ſublime elati, reddant aquas in caſtellum. Sed hoc frequentius organo vtimur. Inuoluitur ſpartea funis circa rotæ circumferentiam, demiſſaque ad imum putei collocantur in ea ſitulæ ligneæ congiales pendentes, vt rotæ verſatione attollantur in ſummũ ſitulæ, quæ denuo coguntur inuerti, & infundere in caſtellum aquam quam extulerant. Id interdiu faciunt quum ſolis feruore ceſſant ab opere. Veſperi verò oſtiolum reſerant ſub caſtello, quo reſerato ſubiectus canalis excipit aquam ex caſtello effluentem, vt circa hortum excernat. Alii deinde canaliculi excipiunt, & in areas impartiuntur ordine collocati, tota nocte reſidente in areolis aqua.

De fimo oleribus idoneo. Cap. V.

OLERA omnia aquam, fimumq; concupiſcere Theophraſtus ſcripſit, & magis quæ infirmiora ſunt, quum maiori, copioſioriq; alimento indigeant: Hyberna magis, quàm æſtiua, ruta excepta, quæ fimi aſpernatrix eſt. Fimum ſtipularium maximè laudat, iumentorum vitioſum putat, quod maximè inareſcat. Fimum vnà cum ſatu intermiſtum potiſſimum diſponunt. Quidam inter ſerendum ſuperiaciunt, & ſtercore humano inconcocto ad ſuccum probè conficiendum vtũtur. Oleribus paratur ſuccus ſimul à fimo, & ab aqua, quum multum humoris ab eis appetatur: volunt enim foliorum vſum præbere, non fructum, quum folia tam elaborato ſucco non egeant, vt fructus. Græci: primum ſtercus oleribus optimum, cinis tenuiſſimus, & natura calidus, occidit enim pulices, & vermes, & eiuſmodi beſtiolas. Secundum columbinum, quod ipſum itidem beſtias necare poſſit. Quidam columbino aſininum præferunt, quod olera dulciora reddat. Optimum caprinum eadem pręſtare valens. Sed in carentiis alia etiam ſtercora, ſed nõ recentia, in vſum venire poſſunt, recentia beſtias gignũt: ſint ſaltim annua, & ligonibus pertractata.

Ex his Fronto maximam iniuriam olitori fieri posse scribit, si anserinum stercus muria dissolutum, oleribus aspergatur. Columella optimum stercus asini ad hortorum vsum esse dicit, quia minimum herbarum creat, proximum vel armenti, vel ouium, si sit anno maceratum: nam quod homines faciunt, quamuis habeatur excellentissimum, non tamen necesse est adhibere, nisi aut nudæ glareæ, aut sine vllo robore solutissimæ arenæ, quum maior scilicet vis alimenti desideretur. In carminibus tempus præsignat,

Post vbi Ryphea torpentia frigora brumæ
Candidus aprica Zephyrus relegauerit aura,
Sydereoq; polo cedet lyra mersa profundo,
Veris & aduentum nidis cantarit hirundo:
Rudere tum pingui, solido, vel stercore aselli,
Armentiue fimo saturet ieiunia terræ,
Ipse ferens olitor diductos pondere qualos.
Pabula nec pigeat fesso præbere nouali,
Immundis, quæcunque vomit latrina, cloacis.

Pastinandi tempus, cultus, & seminum ortus. CAP. VI.

ORDINANDI, pastinandique tempora duo dicit Columella, quoniam duæ quoq; sunt olerum sationes: nam & autumno, & vere plurima seruntur, melius tamen vere riguis locis, quoniam & nascentis anni clementia excipit prodeuntia semina, & sitis æstatis restinguitur fontibus. Curabimus vt ager, quem vere conseri oportet, autumno circa calendas Nouembris pastinetur. Quem deinde velimus autumno instituere, mense Maio conuertemus, vt aut hyemis frigoribus, aut æstiuis solibus, & gleba soluatur, & radices herbarum necentur, nec multo ante stercorare debebimus, & quum sationis appropinquabit tempus, ante quintum diem exherbandus erit locus, stercorandusq;, & ita diligenter fossione iterandus, vt fimo terra commisceatur. Igitur solum, quod conserere vere destinauerimus, post autumnum patiemur effossum iacere brumæ frigoribus, & pruinis inurendum. Quippe è contrario sicut calor æstatis, ita vis frigoris excoquit terram, fermentatamq; resoluit. Palladius ab eo: Serendi tempora, licet per menses certa signemus, tamen secundum loci, & cœli naturam vnusquisq; custodiat. Frigidis locis autumno satio celerior fiat, verna verò tardior. Calidis autem regionibus & autumnalis serior fieri potest, & verna maturior. Quæcunq; serenda sunt, quum Luna crescit, seminentur: quæ secanda sunt, vel legenda, quum minuitur. Sementes hortensium, Theophrastus inquit, quibus seri singula solent, tres certè notantur. Vna hyberna, altera æstiua, tertia quæ inter eas cadit post hybernũ solstitium, quas ita appellant, non ratione satus, sed ortus, vsusq;. Satus enim in cõtrariis fermè temporibus consistit. Prima mense Iulio post æstiuum solstitium, quo brassicam, radiculam, rapam, & quæ sementis postera vocant, vt betam, lactucam,

cam,

cam, erucam, ſinapi, coriannum, anethum, & naſturtium ſerere ſolent. Secunda poſt brumam menſe Ianuario, qua ſeminant, defiguntq́; porrum, apium, gethyum, & atriplicem. Tertia, quam æſtiuam appellant menſe Martio, qua cucumis, cucurbita, blitum, ocimum, portulaca, ſatureia ſeruntur. Sed proſequamur varias earum generationes, ex eodem: & primò alia ſemine, alia ab radice, auulſione, & ramo oriuntur. E ſemine maximè generalis eſt omnium generatio. E radice allium, cæpa, bulbus, & capitata omnia. Sed oportet quæ ſeruari ad ſationem debent, vt earum interna humiditas pinguior ſit: nam ſi eſt aquoſa, diſſoluitur, altera, vt tunicis muniatur, quarum præſidio intus humor cohibeatur, ne exhalet: nam quæ tenui cortice ſunt, fugantur cito, abit enim pars tenuis. Exemplum rapi, & raphani, ſed bulbus & ſcilla quum munimentum aliud à natura comparatum habeant, ſcilicet tunicas plures, & lentorem, diutius viuunt. Braſſica auulſione naſcitur, ruta, ſiſymbrium, ſerpillumq́;. Hæ nanq; deciſæ, & depactæ radices fundunt, adoleſcuntque. Sed ocimum, & amaracum à ſummo reciſa panguntur, & ſi exuctioris naturæ ſunt, germina fundunt, cultumq́; ſuſcipiunt, vt diu incolumia perennent. Omnia tranſlata meliora, grandioraq́; fiunt: porrorum enim, radicumque magnitudo ex tranſlatione. Omnia auctu faciliora, grandioraq́; veniunt ſeminibus depoſitis, quàm fuſim ſatis. Caule reciſo omnia regerminant, exceptis quæ ἀπόκαυλαι dicuntur. Sed euidentiſſima & vſitata, ocimum, lactuca, & braſſica. Lactucæ quidem regerminatos caules ſuauiores affirmant, primos eſſe lactuoſos, atq; amaros, vtpote minus concoctos, alii è contrario volunt, ſecundos ſcilicet lacte refertiores conſtare, ſed dulciores ſentiri, quandiu teneri ſunt. In braſſica ſuauiores regerminatos caules omnibus conſtat. Radix & rapa ſi terra cooperiantur, vſq; ad æſtatem durant, & creſcunt, quod olitores de induſtria faciunt, non enim regerminant, nec folia promunt, niſi aggeſtam humum eieceris, quod etiam in reliquis deprehendi facilè poteſt. Ab eo Plinius. Naſcuntur omnia aut ſemine, aut auulſione. Quædam ſemine, & ſurculo, vt ruta, origanum, ocimum: præcidunt enim & hoc quum peruenit ad palmum altitudinis. Quædam & radice & ſemine, vt cæpa, allium, bulbi. Eorum verò quæ à radice naſcuntur, radix & diuturna, & fruticoſa eſt, vt bulbi, gethyi, ſcillæ. Fruticant alia & non capite, vt apium, beta. Caule reciſo ferè quidem omnia regerminant, exceptis quæ non ſcabrum caulem habent. Et in vſum verò ocimum, raphanus, lactuca. Hanc enim ſuauiorem putant à regerminatione. Raphanus vtiq; iucundior detractis foliis, antequam decauleſcat: hoc & in rapis. Nam & eadem direptis foliis cooperta terra creſcũt, durantq́; in ęſtate. Vtiq; meliora naſcuntur aceruatim ſato ſemine, quàm ſparſo.

De hortorum remediis contra cœli noxas. CAP. VII.

NVNC afferamus remedia hortorum, ab antiquis rei agricolationis authoribus deſcripta. Sed quia circa duo videntur verſari, & contra cœli

noxas, & contra innaſcentium animalium iniurias, indicabimus primò quomodo à cœli noxis tueantur. Grandini obuiam iri credidit Philoſtratus, ſi quis ſpeculum incumbenti nubi oſtendat. Vel ſi hyænæ, crocodili, aut phocæ pellem loco circumducas, eandemq; præ foribus domus ſuſpendas. Vel ſi claues multarum ædium per circulum regionis funiculis illigaueris. Vel ſi in domibus tauros ſtatues ligneos. Vel ſi paluſtrem teſtudinem dextra manu ſupinam poſueris, modica terra circum eam aggeſta, vt ſe nequeat vertere, & abire. Sunt qui dicant hora ſexta diei, vel noctis circumgeſtationem teſtudinis fieri oportere, & depoſitionem. Vel hippopotami pellis tegmina ad ſingulos horti terminos poſita. Quæ valdè indecora opinor, vitanda, & non credenda, ſed adſcripſi, ne quid videar eorum præteriiſſe, quæ veteres prodiderunt. Palladius contra grandinem etiam multa ſcribit. Panno roſeo mola cooperitur. Item cruentæ ſecures contra cœlum minaciter leuantur. Item horti ſpatium alba vite præcingitur. Vel noctua pennis patentibus extenſa ſuffigitur. Vel ferramenta, quibus operandum eſt, ſepo vnguntur vrſino. Grandini creditur obuiare, ſi quis crocodili pellē, vel hyænæ, vel marini vituli per ſpatia poſſeſſionis circumferat, & in villæ, aut cortis ſuſpendat ingreſſu, quum malum viderit imminere. Item ſi paluſtrem teſtudinem dextra manu ſupinam ferens vineas perambulet, & reuerſus eodem modo ſic illam ponat in terra, & glebas dorſi eius obiiciat curuaturæ, ne poſſit inuerti, ſed ſupina permaneat. Hoc facto fertur ſpatium ſic defenſum nubes inimica tranſcurrere. Nonnulli vbi inſtare malum viderint, oblato ſpeculo imaginem nubis accipiunt, & hoc remedio nubem (ſeu vt ſibi obiecta diſpliceat, ſeu tanquam geminata alteri cedat) auertunt. Item vituli marini pellis in medio vinearum loco vni ſuperiecta viticulæ, creditur contra imminens malum totius vineę membra veſtiſſe. Contra rubiginem hæc docentur à Columella in ſuis carminibus.

Hinc mala rubigo virides ne torreat herbas,
Sanguine lactentis catuli placatur, & extis.
Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aſelli
Tyrrhenus fixiſſe Tages in limite ruris.
Vtq; Iouis magni prohiberet fulmina Tarchon,
Sæpe ſuas ſedes percinxit vitibus albis.
Hinc Amythaonius docuit quæ plurima Chiron,
Nocturnas crucibus volucres ſuſpendit, & altis
Culminibus vetuit feralia carmina flere.

Anatolius, Omnia ſemina tum hortenſia, tum arualia ab omni beſtia & integra, & illæſa conſeruabis, ſi ipſa in ſucco cucumeris ſylueſtris præmacerata ſeminaueris. Incorroſa autem manent olera in teſtudinis teſtam conſeminata. Floribus euadet hortus, ſi loto tuſa, & in aquam coniecta eum reſperſeris, aut fœnogræco in aqua trito ſulcos irroraueris, aut aſini caluariam in medium hortum depoſueris. Palladius. Omnia ſemina horti, vel agri feruntur

tur

tur ab omnibus malis, ac monſtris tuta ſeruari, ſi agreſtis cucumeris tritis radicibus antè macerentur. Item equæ caluaria, ſed non virginis, intra hortum ponenda eſt, vel etiam aſinæ. Creduntur enim ea fœcundare ſua præſentia, quæ ſpectant. Philoſtratus etiam hippopotami pellem intra regionem defodit, ne eò loci fulmen cadat.

Remedia contra beſtiolas horto innaſcentes. CAP. VIII.

NVNC ad beſtiolas hortis noxias noſter ſe conuertat ſermo, & primò ab erucis incipiemus: maxima & vniuerſalis olerum lues. Theophraſtus braſſicis innaſci erucas dixit, quas humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus. Anatolius Græcus ad eas fugandas hæc docet. Vitigineum cinerem triduo macerato aqua, inde olera aſpergito. Vel bitumine & ſulphure ea ſuffumigato. Vel olerum ſemina ficulnei cineris lixiuio macerato, & ſerito. Vel vrina & amurca ex æquo miſtis, vel alterius horti erucis exceptis, & aqua cum anetho coctis, & refrigeratis hortos irrorato. Vel menſtruata mulier diſcalceata, crinibus paſſis, palliolo induta, nullo circa pudenda perizomate, hortum circumiens per medium egrediatur. Vel fungos ſub nucis arbore naſcentes ſuffumigato. Quin & veſpertilionis ſtercore, & allii lignis ſuffitis, vt vapor per hortum diſpergatur, erucæ necabuntur. Columella. Vbi verò apricis regionibus poſt pluuias noxia inceſſerunt animalia, quæ à nobis appellantur erucæ, Græcè autem κάμπαι, vel manu colligi debent, vel matutinis temporibus frutices olerum concuti. Sic enim dum adhuc torpent nocturno frigore, ſi deciderint, non amplius in ſuperiorem partem prorepunt. Id autem ſuperuacuum eſt facere, ſi ante ſationem ſemina, vt iam prædixi, ſucco herbæ ſedi macerata ſunt. Nihil enim ſic medicatis nocent erucæ. Sed Democritus in eo libro, qui Græcè inſcribitur περὶ ἀντιπαθῶν, affirmat has ipſas beſtiolas enecari, ſi mulier, quæ in menſtruis eſt, ſolutis crinibus, & nudo pede vnamquamq; aream ter circumeat, poſt hoc enim decidere omnes vermiculos, & ita emori. In ſuis verò carminibus elegantiſſimè eadem docet,

Sed ne dira nouas ſegetes animalia carpant,
Profuit interdum medicantem ſemina pingui
Palladia ſine fruge ſalis conſpergere amurca,
Innatáve laris nigra ſatiare fauilla.
Profuit & plantis latices infundere amaros
Marrubii, multoq; ſedi contingere ſucco.
At ſi nulla valet medicina repellere peſtem,
Dardaniæ veniant artes, nudataq; plantas
Fœmina, quæ iuſtis tum demum operata iuuentæ
Leigbus obſcœno manat pudibunda cruore,
Sed reſoluta ſinus, reſoluto mœſta capillo,
Ter circum areolas, & ſepem ducitur horti.

Quæ quum luſtrauit gradiens (mirabile viſu)
Non aliter quam decuſſa pluit arbore nimbus
Vel teretis mali, vel tecta cortice glandis,
Voluitur ad terram diſtorto corpore campe.

Plinius. Raphano (braſſicæ) innaſcuntur erucæ. Naporum medicina eſt, ſiliquas vnà ſeri, ſicut olerum cicer, arcet enim erucas. Quo ſi omiſſo iam natæ ſint, remedium abſinthii ſuccus decocti inſperſus, & ſedi, quam aizoum vocant. Semen olerum ſi ſucco eius madefactum ſeratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum enim nec erucas, ſi palo imponantur in hortis oſſa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduerſus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto ſuſpenſum auxiliari narrant. Sunt qui ſanguineis virgis tangãt ea, quæ volunt his obnoxia eſſe. Palladius ex his. Contra erucas ſemina, quæ ſpargenda ſunt, ſemperuiuæ ſucco madefiant, vel erucarum ſanguine. Cicer intra olera propter multa portenta ſerendum eſt. Aliqui cinerem de fico ſuper erucas ſpargunt. Item ſquillam, vel in horto ſerunt, vel certe ſuſpendunt. Aliqui mulierem menſtruantem, nuſquam cinctam, ſolutis capillis, nudis pedibus contra erucas, & cætera hortum faciunt circumire. Aliqui fluuiales cancros pluribus locis intra hortum clauis figunt. Campas fertur euincere, qui fuſticulos allii ſine capitibus per horti omne ſpatiũ comburens nidorem locis pluribus excitarit. Vel ſi ablatas de horto vicino campas excoquas aqua, & per horti tui ſpatia vniuerſa diffundas. Campas nonnulli ficulneo cinere proſequuntur: ſi permanſerint, vrina bubula, & amurca æqualiter miſta conferueant, & vbi refrixerint, olera omnia hoc imbre conſperge. Contra pulices radicibus, Theophraſtus docet remedium, ne noceant, interſerere eruum. Sed ne naſcantur, nullum remedium repertum eſt. Anatolius. Olera à pulicibus non corrodentur, ſi ſeminibus ipſorum parum erui in ſeminando ammiſcueris. Hoc rapis, & raphanis maximè conuenit. Alii erucam ſimul ſerunt, vel plantant, & præſertim cum braſſicis. Hæc nanque à pulicibus infeſtantur. Omnia hortenſia ſemina, & arualia ab omni beſtia illæſa ſeruabis, ſi ipſa in ſucco ſylueſtris cucumeris præmacerata ſeminaueris. Incorroſa manent olera in teſtudinis teſtam conſeminata. Palladius. Acre acetum ſucco iuſquiami miſtum fertur olerum pulices necare, ſi ſpargas. Vel amurca per pauimentum frequenter aſperſa, vel cimino agreſti cum aqua trito. Vel ſi cucumeris agreſtis ſemen aqua reſolutum ſæpè infundas, vel aquam lupinorũ pſilotri auſteritatibus iunctã. Contra culices hæc habet Columella. Qui æſtate ſeret, caueat, ne propter ſiccitates culex adhuc terrena folia prorepentia, conſumat. Id quoq; vt vitetur, puluis etiam, qui ſupra cameram inuenitur, vel etiam fuligo, quæ ſupra focos tectis inhæret, colligi debet, deinde pridie, quàm ſatio fiat, commiſceri cum ſeminibus, & aqua conſpergi, vt tota nocte ſuccum trahant: nam ſic macerata poſtero die rectè ſeruntur. Palladius. Culices galbano infuſo fugantur, aut ſulphure. Contra culices, vel

amurcam

amurcam recentem, vel ex cameris fuliginem ſpargimus. Infeſtant & culices hortos riguos præcipuè, ſi ſint arbuſculæ aliquæ. Hi galbano accenſo fugantur. Git culices ſuffitu necat. Fumus crematorum lupinorum culices necat, ſic mali punici fumus. Naſcuntur lactucis, & porris, aliiſq; pluribus porricidæ appellatæ, ex Theophraſto. Has humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus. Induſtria enim beſtiola condens ſeſe, vt in ſtramento quieſcit in ſtercore. Quamobrem venari facile eſt, aliter nulla venandi datur facultas. Diophanes vt blattæ necentur, hæc affert experimenta. Ventriculum ouillum recentem, ſtercore plenum, illorumq; defodito in ſuperficie, inuenies enim ipſum praſocurridibus refertum. Si iterum idem feceris, omnes congregabis, & ſic apprehenſas perdes. Eſt enim ſtercoris amans animalculum, ſemperq; in ipſo degẽs, hoc modo facile capitur. Palladius, πρασοκουρίδας Græci vocant animalia, quæ ſolent hortis nocere: ergo ventriculum veruecis ſtatim occiſi plenum ſordibus ſuis, ſpatio, quo abundant, leuiter debebis operire. Poſt biduum reperies ibi animalia ipſa congeſta. Hoc quum bis vel tertio feceris genus omne quod nocebit, extingues. Plinius ex Theophraſto. Beſtiolarum quoq; genera innaſcuntur raphano, erucæ, & vermiculi. Porro verò priuatim animalia, quæ facillimè ſtercore iniecto capiuntur, condentia in id ſe. Contra formicas Diophanes his vtitur. Si formicas captas vſſeris, reliquas fugabis, quæ res experimento conſtat. E cauernis ſuis expelles, ſi cochlearum tegmina cum ſtyrace vſſeris, & contuſas in agmen ipſarum conſperſeris. Similiter origano & ſulphure tritis, & circum aceruos ipſarum aſperſis. Penitus intereunt, ſi ſuccum cyrenaicum oleo diſſolutum ipſis affuderis. Vel radice ſylueſtris cucumeris ſuffumigata, aut ſiluro maxime Alexandrino ſuffito ad lentum rogum. Vna formica ſublata, aliæ vltro relinquent latebram. Quod ſi formicæ exurantur, aliæ odore ipſarum diffugient. Palladius ab eo: Contra formicas, ſi in horto habent foramen, cor noctuæ admoueamus, ſi foris veniunt, omne horti ſpatium, cinere, aut cretæ candore, ſignemus. Formicas abiges, ſi origano & ſulphure tritis foramen aſperges. Hoc & apibus nocet. Item cochlearum vacuas teſtas ſi vſſeris, & eo cinere foramen inculces. Sabinus Tyro in libro Cepuricon, quem Mæcenati dicauit, Plinio referente, contra formicas, non minimum hortorum exitium, ſi non ſint rigui, remedium monſtrauit, limum marinum, aut cinerem, obturandis earum foraminibus, ſed efficaciſſimè heliotropio herba necantur. Quidam & aquam dilutam latere crudo inimicam eis putant. Multa quidem veteribus prodita ſunt arcendis locuſtis, verùm ſelecta, expeditioraq; ex Democrito deſcribemus. Si locuſtarum nebula accedat, omnes intus maneant inconſpicui, & deliteſcentes, & præteribunt regionem. Si verò antequam hoc ſit obſeruatum, derepente inſtiterint, nihil omnino contingent, ſi lupinis amaris aut cucumeribus ſylueſtribus in muria ferueſactis conſpergantur, nam è veſtigio moriuntur. Similiter præteribunt regionem, ſi captas veſpertiliones ex ſublimibus regionis

arboribus suspenderis. Si autem captas locustas vsseris, ab odore vertigine afficientur, & partim moriuntur, partim demissis alis venatorem expectant, & à sole corrũpuntur. Fugabis locustas, si confecto ex ipsis garo, scrobes effoderis, eosq; garo resperseris, antequam pręteribit dies, si accesseris reperies ipsas in scrobibus somno oppressas, vt facilè perimas. Nihil omnino continget locusta ex eis, quæ absinthio, aut porro, aut centaurea, aqua tritis resperseris. Palladius ex eo, Opinio Gręcorum est, si nubes locustarum repente surrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus eam posse transire, quod si inobseruantes homines sub aëre deprehendant, nulli fructuum noceri, si continuo omnes ad tecta confugiunt. Pelli etiam dicuntur, amari lupini vel agrestis cucumeris aqua decocta, si muriæ mista fundatur. Existimant aliqui locustas fugari posse, si aliquæ ex eis vrantur in medio. Nunc autem contra quadrupedes grandioraque animalia remedia ex Græcis scribemus, quæ horto noxam inferre possunt. Contra rurales mures admonet Apuleius bubulo felle semina illinere, vt ipsa non contingant mures. Melius autem diebus canicularibus cicutæ semen cum veratro, & polenta: aut sylueſtris cucumeris, aut hyoscyami, aut amygdalarum amararum, & veratri nigri pares portiones contusas polentæ miscere, & oleo subigere, & cauernis murium apponere: nam his deguſtatis moriuntur. In Bithynia rhododaphnes folia in foramina obdunt, quo mures prodire gestientes, illa dentibus contingant: ex contactu enim necantur. Palladius ab eo. Apuleius aduersus agrestes mures asserit semina bubulo felle maceranda, antequam spargas. Nonnulli rhododaphnis foliis aditus eorum claudunt, qui rosis his, dum in exitu nituntur, intereunt. Mures verò, qui hortis, & domibus oberrant, Paxamo authore, ita necabis: Veratro cum polenta obiecto, vel sylueſtris cucumeris semine cum veratro nigro, & colocynthide, & polenta: vel suffitu calcanthi, origani, apii seminis, & nigellæ. Si quercinum cinerem cauernę apposueris, incinerati scabie infestantur, intereuntq;. Ferri scobe fermento admista deguſtata moriuntur. Si excęcare libeat, tithymalum contusam cum polenta ac mulso mistam appone: nam vbi ederint, obcæcabuntur. Idem describunt Anatolius, & Tarentinus. Rubi radice cum butyro, pane, & caseo mista, gustata pereunt. Quidam veratrum album, & cynocrambes corticem tusum cribratumq; cum polentis, & ouis, & lacte in massam redigunt, eamq; cauernis ipsorum immittunt. Hæmatitę lapidis, & viridis myricę suffitu fugantur. Anatolius, & Didymus in peluim æream amurcam infundere iubent, noctuq; media domo reponere, & ibi congregabuntur. Palladius ab eis. Mures si amurcam spissam patinæ infuderis, & in domo nocte posueris, adhærebunt. Item necabuntur si helleboro nigro caseum, vel panes, vel adipes, vel polentam permisceas, & offeras. Et agrestis cucumeris, & colocyntidis suffusio sic nocebit. Mures rusticos si querneo cinere aditus eorum satures, attactu frequenti scabies occupabit, ac perimet. Talpas sic perdit Sotion. Veratrum album, & cynocrambes corticẽ contun-

tundito, cribrato, & cum polenta & ouis, in vino & lacte rigato, & subacta, in massas cogito, & ipsarum cauernis immittito. Vel vas angustum capito, & in ipsum paleas, cedriam, & sulphur iniicito, & os in cauernam, vbi habitat talpa accõmodato, & alia foramina obtura, ne fumus egrediatur, quo facto insufflato, & fumus talpas omnes suffocabit, idem facito in aliis, & omnes disperdes. Palladius ab eo. Talpas Græci hoc genere persequuntur. Nucem perforari iubent, vel aliquod pomi genus soliditatis eiusdem. Ibi paleas & ceram cum sulphure sufficienter includi, tunc omnes paruulos aditus, & reliqua spiramenta talparum diligenter obstrui, vnum foramen, quod amplum sit, reseruari, in cuius aditu nucem intus incensam sic poni, vt ab vna parte flatus possit accipere, quos ab alia parte diffundat. Sic impletis fumo cuniculis, talpas vel fugere protinus, vel necari. Contra mustelas Didymus vtitur sale ammoniaco, & frumento simul commacerato, eisq; iuxta locum, vbi frequenter discurrunt, disseminatis: nam aut his comestis morientur aut fugabuntur. Vel vna capta ex eis, caudam, aut testiculos amputato, viuentemq; dimittito, de cætero non amplius ipsas repertum iri in ea regione. Florentinus serpentes fugare docet, si laseris succum, nigellam, & galbanum, cerui cornu, hyssopum, sulphur, pyrethrum, peucedanum, & vngulas caprarum miscueris, triueris, aceto affuderis, & factis pilulis fumum excitaueris. Nec in regione erunt, si absinthium, artemisiam, aut abrotonum circa prædium, aut villam plantaueris. Abiguntur etiam suffitu radicis lilii. Tarentinus ait, oblitum succo herbæ draconteæ serpentem non accedere, neq; oblitos succo seminis raphani, & si gustauerint tantum nulla iniuria affici. Non accedit serpens vbi iacet cerui adeps, centaureæ radix, gagates lapis, aut dictamnum herba, aut aquilæ, aut milui stercus; eadem cum styrace suffita reptilia abigunt. Tribulum herbam aqua terito, & ipsum cauernæ indito, & fugabis ipsos. Si dolia à salsamentis inueterata circum prædium defodiantur, omne reptile in ipsa illabetur, tu extra fines exures. Palladius ab eo. Serpentes propè omni austeritate fugantur, & nocentes spiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vramus galbanum, vel cerui cornua, radices lilii, capræ vngulas, hoc genere monstra noxia prohibentur. Democritusq; asserit, neq; arboribus, neq; satis quibuslibet noceri posse à quibuscunque bestiis, si fluuiatiles cancros plurimos, vel marinos, quos Græci παγύρους nominant, non minus quàm decem fictili vasculo in aqua missos tegas, & sub dio statuas, vt decem diebus sole vaporentur. Postea quæcunque volueris illæsa esse, ea aqua perfundas, & octonis diebus peractis hoc repetas, donec solidè quæ optaueris adolescant.

De herbis acetariis dictis, & primò de lactuca. CAP. IX.

SED ad olerum historias transeundum, ex quibus aliqua sunt, quæ coqui exigunt, Theophrasto authore, vt caulis, beta, rumex: alia quæ cruda manduntur, & sale, oleo, & aceto condiuntur, cœnæq; initio apponuntur; ab ali-

quibus acetarias herbas dictas audio: nam ad cibi appetentiam concitandam, herbis, radicibus, sale, oleo, & aceto guttatim instillato antiquos vsos fuisse, testis est Plinius, de portulaca loquens. Stomachum, inquit, in acetariis sumpta corroborat. Etsi suos hortos prisci acetaria vocabant, non ab aceto, vt quidam rati, sed ab accipiendo, quasi acceptaria, vt diximus. Nos acetaria olera vocabimus, quæ aceto, & oleo condita, cruda mandere solemus, & ab his incipiemus, & primo à lactuca, omnium optima, quæ in acetariis paratur. Galenus cæteris oleribus præferri ait, nec vllum quidem melioris succi inueniri, explodendamq; eorum censet opinionem, qui vitio vertunt, quod in huius oleris laudem cedere debeat, quum copiosum gignat sanguinem, nec improbum. Manditur cruda & cocta, garo, oleo, & aceto condita. Plinius. Est quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratæ, stomacho fastidium auferunt, cibiq; appetentiam faciunt. Diuus certè Augustus lactuca conseruatus in ægritudine fertur, prudentia Musæ Medici, quum priores cauerent. Religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, vt seruari etiam in alienos menses eas oximelite repertum sit. Sanguinem quoq; augere creditur. Ob id Columella in suo hortulo,

Iamq; salutari properet lactuca sapore;
Tristia quæ releuat longi fastidia morbi.

Columella ita condit. Lactucæ caules ab imo depurgatos vsq; ad tenera folia in alueo salire oportet, diemq; & noctem sinere, dum muriam remittant, deinde muria eluere, expressosq; cratibus pandere, dum assiccescant, tum substernere anethum aridum, fœniculum, rutæ aliquid & porri concidere, & miscere, tum siccatos coliculos ita componere, vt faseoli virides integri interponantur, quos antea die, ac nocte muria macerare oportebit, & assiccatos cum fasciculis lactucarum condi, & superfundi ius, quod sit aceti duarum partium atque vnius muriæ, deinde arido spissamento fœniculi sic comprimi, vt ius supernatet, & sæpe ius suffundere nec pati sitire salgama. Platina & alio modo condit. Prohibet & lactuca ebrietatem, ob id succurrit ex historia vetustatis admiratio, siquidem ad eandem auertendam institutum, vt lactucis non cœnæ procemio vescerentur, sicut ad conciliandam appetentiam nostra tempestate faciunt omnes, sed in fine, quoniam insita frigiditate retundat ebrietatem, quod ex Athenæo patet tertio libro, & ex Martialis disticho:

Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum,
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?

Lactucis quoq; continue vescentes hebetiores in venerem fiunt. Nicander Colophonius memoriæ scriptum reliquit, Adonidem Myrrhæ filium, quum lactucam deuorasset, ab apro fuisse interemptum. Addidit Callimachus, Venerem eum sub lactuca condidisse. Quibus verborum inuolucris innuunt Poëtæ eorum concubitus elanguescere, pigerrimosq; in coitum fieri, qui hoc olere continuò vescantur. Quare Eubolus graui conuitio coniugem incesse-

incessebat, quæ mensis lactucam obtulisset, simul quòd hac emarcescit coëundi facultas, simul quòd emortuum Adonim sub hac abdidisse fertur Venus, ideoq; feralibus epulis dicata, quare priores ob religionem minimè commanducabant. Illud adiicit Cratinus Phaona inter lactucas absconditum pulchras ab amante Venere. Tantus fuit lactucis honos, vt cognomina procerum inde nata videamus, Lactucinosq; in Valeria familia non puduisse appellari, ex Plinio.

Nomina. Ob varias eius vtilitates, vsusq; multa obtinuit lactuca nomina apud Græcos. Theophrasto θρίδαξ, & θριδακίνη dicitur, παρὰ τὰ θρία fortasse, quòd folio ficulneo foret, vtpote lactis non experte. Athenæus Atticis sic dici testatur. Nicander Colophonius libro secundo de linguis lactucam asserit apud Cyprios Brenthin appellari. Pamphilus ab Hipponacte θριδακίνην dici. Clitarchus apud Phrygios sic etiam nominari. Ibicus Pythagoricus lactucam caule viduam εὐνοῦχον dici, quasi spadoniam, & à mulieribus ἀστιλίδα. Latinis lactuca dicitur. Palladius ita dici asserit, quod lactis abundãtia exhuberet. Apuleius quod lactis copiam mulieribus commanducata augeat. Italis *lattuca*.

Genera. Lactucæ complura discrimina, nos primo in syluestrem, & satiuam, vt Græci pariter & Latini, diducimus. Syluestris, Theophrasto authore, folio pusillo, & vbi consummatum est, aculeato, caule breuiori, candidioreque satiuo, lacte copioso, acri, medicatoq;, quod carpitur per messes, radice breuiori, & supernè multicaulior, quàm satiua, sponte nascens in aruis. Ab eo Dioscorides: Syluestris lactuca satiuæ similis est, sed longior caulis, & candidiora folia, graciliora, & asperiora, amaro gustu, & lacteo succo. Tandem syluestrium notæ, candor caulis, cubitalis magnitudo, thyrso, & foliis scabritia. Hanc syluestrem lactucam circi (accipitris genus) suis nidis propter blattas imponunt. Satiuæ genera tria monstrauere Græci: Theophrasto πλατύκαυλος θριδακίνη, laticaulis lactuca: στρογγυλόκαυλος θριδακίνη, rotundi caulis lactuca, & λακωνική, laconica, cui folium carduo simile, & recta, ampla, & à caule minimè brachiata est. Inter latas adeò quædam laticaules fiunt, vt pro valuis hortorum hisce nonnulli vtantur. A quo Plinius. Lactucæ genera tria fecere. Vnum laticaulis, adeo vt hostilia olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo, & angustissimum, vt alibi consumpto incremento. Alterum rotundi caulis. Tertium sessile, quod laconicon vocant. Athenæus Theophrasti verba transcribens, non scolymi folia habere dicit, sed crispa, recta, quæ facilè crescant, nec repullulent ex thyrso. Latini aliter genera diuiserunt. Plinius. Alii colore, & tempore satus genera discreuere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur, albas, quarum Martio, rubentes, quarum Aprili. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, crispas, Cappadocas, Græcas: longiora his folia, caulesq; lati, præterea longi, & angusti, intubis similes. Est etiamnum alia distinctio, atræ, quæ meconis vocatur, à copia lactis soporiferi. Columella complura esse lactucæ genera dicit, quæ suo quoque

tempore seri oportet: earum, quæ fusci & veluti purpurei, aut etiam viridis coloris, & crispi folii, vt cæciliana, mense Ianuario rectè differitur. At cappadocia, quæ pallido & pexo, densoq; folio viret, mense Februario, quæ deinde candida est, & crispissimi folii, vt in prouincia Bætica, finibus Gaditani municipii, mense Martio rectè pangitur. Est & Cyprii generis ex albo rubicunda, leui & tenerrimo folio, quæ in idibus Aprilis commodè disponitur. In suis carminibus:

Altera crebra viret, fusco nitet altera crine,
Vtraq; Cæcilii de nomine dicta Metelli.
Tertia, quæ spisso, sed puro vertice pallet.
Hæc sua Cappadocæ seruat cognomina gentis.
Et mea quam generant Tarthesi littore Gades,
Candida vibrato discrimine, candida thyrso est.
Cypros item Paphio quam pingui nutrit in aruo,
Punicea depexa coma, sed lactea crure est.

Neapoli complura habemus lactucæ genera, sed laticaulis, ex qua olitoria hostiola factitari prodidit Theophrastus, & Plinius, folio paulò maiori herbaceo, angustissimo, & alibi consumpto incremento nostris in regionibus non visitur. Laconica Theophrasti folio scolymi, recta, amplaque, nec à caulibus brachiata, quam Athenæus crispam dicit, quæ facilè crescat, nec ex caule repullulet, quamq; Plinius sessilem dicat, Columella viridis coloris, & crispi folii Cæciliam vocat, & quæ Ianuario seratur; apud nos *mortarella* dicitur, & à radicis breuitate, qua innititur, *piede corta* etiam. Denso est folio, ac veluti crispo, sessilis, foliis in orbem conuolutis. Seritur Ianuarii fine, transfertur Martio, secatur Aprili. Id habet peculiare, quod radice tenuis alias lactuculas proferat. De hac etiam Plinius. Rotundam ac minimæ radicis, latis foliis, astylida, quidam eunuchion vocant. Columellæ fusco quæ viret altera crine, fusco ac veluti purpureo, etiam cæcilia dicta, quæ Ianuario seritur. Plinius purpuream dicit, maximæ radicis, ac cæciliam vocari. Apud nos *inconocchiata* dicitur, quæ & si Ianuario seri posset, nos ne quo desit lactuca tempore Augusto hanc serimus, terra pluuiis madefacta, transferimus Decembri, serimus Martio, & irriguis hortis, vbi helice aquas exhaurimus. Iunio serimus, vt transferamus Augusto, secemusque Decembri. Hæc germana iam dictæ videtur, vt vtraque cæcilia dici possit. Cappadoca, pallido, pexo, densoq; virens folio, seritur Februario, nos à Cappadocum corrupto nomine *cappuccia* dicimus, quasi capitatam, propter foliorum glomum conuolutorum, atque in se stipatorum, quasi multæ tunicæ mutuò appressæ essent: insidet humi, sessilis vocata: albo, pexo, densoquefolio viret, pexo scilicet, quod in medio extuberantia quædam habeat, in modum pexi panni, quam *frisatum* vulgò dicimus. Circumuoluuntur folia in globum brassicæ capitatæ modo, vel humani capitis instar extuberat. Serimus hanc Augusto, transferimus Decembri,

secamus

ſecamus Martio, ſemine eſt nigro, frigoribus obſtat, ſemel anno ſeritur. Betica verò candida, criſpiſſimi folii, quæ Martio ſeritur. Videtur hanc Theophraſtus nouiſſe, quum dixerit, Nigrarum candida dulciſſima, & tenerrima eſt. Et Plinius, Et ecce quum maxime cœpit irrepere ſatiuis admodum probata, quæ cilicia vocatur, folio cappadocæ, niſi criſpum, latiusq; eſſet. Has maximè celebres Neapoli habemus, vulgò dictas *lattuca creſpa di S. Girolamo*, quam ex Hiſpaniis aduectam dicunt. Folio eſt criſpo, & per ambitum laciniato, candidiſſima, tenerrima, ac omnium dulciſſima perhibetur. Seritur toto anno, nō transfertur, niſi vt ſemen afferat, magnatum cœnis apponitur. Cypria Columellę ex albo rubicunda, leui & tenerrimo folio, quę Aprilis idibus commodè diſponitur, quam Plinius rubētem vocat. Hæ Neapoli raro viſuntur, foliis vſq; ad admirationem rubicundis, & rubeis maculis diſtinctis, quam ex Cypro adlatam ferūt. Aliud eſt apud nos genus ſatis nobile, quod *maiatica* dicimus, quia Maio eo veſcimur. Seritur Ianuario, transfertur Martio, ſemine nigro, foliis maioribus cæteris, viridioribusq; in oui modum conglobatis, capite patulo, non clauditur. Ligatur vinclis cacumen, ſic candidior, & tenerior efficitur, terram adaggerando ad cacumen vſque.

Etſi prætereunda fuiſſet hortenſis, & eſculentæ lactucæ deſcriptio, quum nullum olus frequentius, aut notius eo fuerit, è Theophraſto tamen adducemus. Perfectis foliis caulem profert, primo blandum, proceſſu ſpinis horridulum. Breui innititur radice, breui tum ea, quæ recta deorſum mittenda eſt, tum iis, quæ in latus porrigi ſolent: fibris tantum cohæret, quamobrem vni ſtirpem maximè dici conuenit. Semen lanugine occulitur. Addimus nos. Caule albicanti, ſeſquicubitali, recto, lacte turgente, foliato, in ſummo alis diuiſo. In cuius cacumine flores copioſi, puſilli, luteoli, Iunio menſe efflореſcentes, poſtmodum in pappos abeuntes, atque ſubinde ſemen proferentes, oblongum, in acutum deſinens, colore tum albo, tum nigro. Folia quum ſeneſcunt amarorem contrahunt. *Deſcriptio.*

Columella aprico cœli, & calido ſtatu gaudere dixit, & locis quibus aquarum copia eſt, penè toto anno ſeri poſſe. Hyeme non æquè commodè diſpergitur. Plinius albas maximè hyemem tolerare. Diocles optimas lactucas in Smyrna naſci ſcripſit, Athenæo authore. Neapoli toto anno ſeritur. *Cœlum.*

Palladius amare ſolum ſubactum, pingue, humidum, & ſtercoratum lactucas ſcripſit. *Solum.*

Semine ſeri Theophraſtus ſcripſit poſt æſtiuum ſolſtitium, menſe Iulio ex prima ſemente, quarto die à ſemine erumpit. Columella de eius ſatione. Quum ſex foliorum erit, transferri debet. Locis quidem apricis, & maritimis optimè autumno ponitur, mediterraneis & frigidis contrà, hyeme non æquè commodè diſpergitur, ſed huius radix fimo liniri debet, maioremq; copiam deſiderat aquæ, ſicq; fit tenerioris folii. Genera, quæ diximus, ſuo quoq; tempore ſeri oportet. Aprico cœli ſtatu (vt diximus) *Satio.*

& vbi aquarum copia eſt toto penè anno ſeri poteſt. Duobus anni temporibus ſeri poteſt, autumno, & vere, vel circa calendas Septembris, vel melius ante calendas Martias Februario ſeruntur. Locis verò ſiccis, aut tepidis, quales ſunt Calabriæ, & Apuliæ maritima, poſſunt circa idus Ianuarias terræ committi. Plinius. Seruntur lactucæ toto anno lætis, & riguis, ſtercoratisq́; binis menſibus inter ſemen, plantamq́; & maturitatem. Legitimum tamen à Bruma ſemen iacere, plantam Fauonio transferre, aut ſemen Fauonio, plantam æquinoctio verno. Palladius, Menſe Ianuario lactuca ſerenda eſt, vel Decembri, vt planta eius Februario transferatur. Itemq́; Februario ſeritur, vt poſſit Aprili menſe transferri. Sed certum eſt eam toto anno bene ſeri, ſi locus ſit lætus, ſtercoratus, irriguus. Antequam pangatur, radices eius reſecemus æqualiter, & liquido fimo linamus. Vel quæ iam pactæ ſunt, nudatæ lætamen accipiant. Inter has herba manu euellenda eſt, non ſarculo. Lætior fit, ſi rara ponatur.

Ars. Sed ad paratum accedamus, videamusq́; quomodo teneritudo acquiratur, propter quam olera expetuntur. Theophraſtus vſitatiſſimum eſſe ait caulium decerptionem, ſuauioresq́; haberi, qui coercitis primis, nouo pullulatu prodierunt. Priores illos lactuoſos, & inſuaues eſſe, vtpote minus concoctos, è contrario ſecundos lacte refertiores conſtare, ſuauioresq́; ſentiri, quandiu teneri. Cuius rationem libro de cauſis aſſignat: teneritatem humoris copia, & bona habitudine prouenire: bona enim habitudo propter mollitiem partam ex humiditate: acrimonia enim, & ſiccitas, & ſi alia lactuoſi humoris qualitas ſit, diluitur concoctione, alimentoq́;. Validior facta radix caulium attonſione plus attrahit, vnde ſuperioribus ſuppeditatur, & ex concoctrice facultate non ſolum manſum, ſed præcoctum foliis alimentum miniſtratur. Palladius: Si vitio loci, vel temporis, vel ſeminis citò lactuca dureſcit, planta eius auulſa, & biduo poſita teneritudinem conſequetur. Ariſtoxenus Cyrenæus à patria deſciſcens philoſophia, heluo euaſit, qui quo deliciis, ac profuſo luxui magis indulgeret, natas in hortis lactucas veſperi mulſo vino rigabat, eoq́; dum ſatis ebibiſſent, ſatiabat potu, vt poſtridie quum illuxiſſet, placentas virides à terra miſſas habere ſe venditaret, ex Athenæo. Vt ſeſſilis fiat, & quodammodo ſe in latitudinem diffundat, aliqua ſunt antiquorum experimenta. Columella, quo tardius caulem faciat, quum aliquod incrementum lactuca habuerit, exiguam teſtam media parte accipiat, eo quaſi onere coercita, in latitudinem ſe diffundit. Plinius. Seri etiam radices illitas fimo refert, & repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent, reciſis quum ad ſemipedem excreuerint, fimoq́; ſuillo recenti illitis. Palladius. Latior fit ſi rara ponatur, vel quum producere incipiet caulem, eo leniter inciſo, gleba ponatur, aut teſta. Seſſilem fieri, nec caulem promere, ſed conuolutis vnà foliis in globum extuberare, vel in orbem circumagi vult Florentinus Græcus, ſi tranſlatæ radix, vbi ad palmi altitudinem adoleuerit, ablaqueata

bubulo

bubulo fimo recenti oblinatur, & aggere congesto rigetur, dumq; ad incrementum peruenerit, erumpens germen acie ferri præscindatur, demum testa fictilis non picata imponatur, ne in longitudinem, sed latitudinem augmentum capessat. Candidæ etiam ab eodem fieri putantur, si fluminis arena frequenter aspergatur in medias, & collectis ipsæ foliis alligentur. Eadem ab eo Palladius. Candorem verò putat Plinius contingere iis duntaxat, quæ sint seminis albi, si arena de littore à primo incremento congeratur in medias, atq; increscentia folia contra ipsas religentur. Odoratam fieri Florentinus pollicetur, si citrii semen impositum vnà seratur. Sed quomodo vna, eademq; radice, vt lactuca ocimum, apium, eruca, & alia olerum genera diuersa proueniant, Græcus author Didymus ita scriptum reliquit. Caprinum, aut ouillum stercus accipies, & perforabis, & industriè euacuabis, sic antedicta, vel alia eiusdem generis semina, vel quæcunque velis in euacuatam partem impones, & profundè non minus duorum pedum depones, stercore raro substrato, inde tenui terra aggesta, sensim aqua rigabis, & vbi semen enatum fuerit, continuò stercus sparges, & quum in caulem excreuerit, multo plus diligentiæ adhibeto, nasceturq; lactuca prædictis seminibus simul concreta. Alii duobus, tribúsve horum pecorum stercoribus contusis prædicta semina miscent, eaq; linteolo deligata obruunt, & reliquam adhibent diligentiam. Sic multiplici forma, varioq; sapore tibi lactuca comparabitur. A quo Palladius: Item multis seminibus condita nascetur, si caprini stercoris baccam subula subtiliter excauaueris, & in ea semen lactucæ, nasturtii, ocimi, erucæ, radici immiseris, & tunc inuolutam fimo baccam, terra optimè culta breui scrobe demerseris. Raphanus nititur in radicem, cætera semina in summo, lactuca pariter emergẽte prosiliunt, singulorum sapore seruato. Alii hoc ita assequuntur. Auulsæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iuncta sunt, & in eisdem gradibus surculo punctis, præter raphanum semina supradicta deponunt, ac fimo adliniunt. Sic obruta iterum lactuca prædictorũ seminum caulibus ambietur.

Theophrastus lactucis erucas, & vermiculos innasci dixit, quos humor collectus interimit, fimusq; aceruatim iniectus. Stattis apud Athenæum ait blattas esse, quæ lactucas erodant, ob id thridacinedas dictas, quasi lactucarum interfectrices. Plinius ab eo: Nascuntur lactucis vermiculi, & erucæ, hoc amplius limaces, & cochleæ. *Infectar. remedia.*

De intubaceis, & primo de seri. Cap. X.

De intubaceis, siue cicoreaceis loquemur. Theophrastus intubacea vocat, quæ intubis folio proxima sunt, vt intubus aphaca, andriaula, porcellia, & senecio. Sunt enim intubi, Galeno authore, lactucis facultate proximi, & si suauitate desciscant. Plinius neq; ex eodem genere posse dici, neq; ex alio intubos, sed caule non minus gratos scribit. Sunt enim insignes ob singularem corporibus salubritatem, quam præbent, nobisq; hyemalibus acetariis

olera ſubminiſtrant. Et ſi fortaſſe hyemis inclementia nobis deneget, eorum ſalgamum docet Columella, eodemque modo, vt diximus in lactuca.

Nomen. Theophraſto κιχώρη dicitur, etſi hoc nomine totum genus complecti videtur, tamen ex deſcriptione, vt inferius videbimus, potius ſylueſtre genus intelligit. Dioſcorides, quẽ omnes poſtea ſequuti ſunt, κιχώρειον ſylueſtre intelligit, ſatiuum verò genus σέριν vocat. Galenus nomine Latinogræco conflato intybolachana, id eſt intybolera vocat. E Latinis Varro herbam dicit, quæ ſeris vocatur, quod quum ſeridis natura agreſtis videretur, vt mitior fieret, hortis fereretur, quod verbum etiam à Greco σαίρω manauit. Dixit, ferunt herbam, quę ſeris dicitur. Columella genus videtur intyba vocare, dicens: Per arua extirpemus rubos, virgulta, iuncos, alia per ver euellemus, vt intyba. Pro ſatiuo verò: Alia pabula conſerantur, vt trifolium, fœnum græcum, ſed præcipuè genus intubi quam Græci σέριν appellant. Plinius domeſticum intuborum genus ſerim appellat, ſylueſtre ambugiam, & in Ægypto cichorium dici. Intubæ autem à cauo tubæ ſpecie caule videtur aliquibus nomen accommodatum, vnde cichorii nomen notius in Ægypto, vnde deinde in Græciam, poſt in cæteras nationes commigrauit. Horatius cichorea nominat:

Cichorea, leuesq; maluæ.

Genus. Theophraſtus genera non diſtinxit. Dioſcoridis textus, in quo genera ſeparantur, etſi aliquibus mendoſus, mancusq; videtur, nobis tamen integer, & accommodatus, & adamuſſim intuborum generibus, quæ paſſim cõſpiciuntur, reſpondens. Inquit enim. Seris duûm generum eſt, Sylueſtre vnum, hortenſe alterum, ſylueſtre picris, & cichorion vocatur vnum, alterum verò ſatiuum, quod latioribus foliis conſtat, & ſtomacho, quàm hortenſe vtilius. Hortenſe in duas item ſpecies digeritur: vna folio latiore prodit, lactucæ ſimillima, alia anguſtiore, & amaro. Sylueſtris ſtomacho vtilior. De ſylueſtri in ſequenti dicemus, nunc de hortenſi. Eſt enim vtraque Neapolitanis hortis notiſſima. De intubis Plinius: Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere, in Ægypto cichorium vocant, quod ſylueſtre ſit, ſatiuum autem ſerin, quod eſt minus, & venoſius. Seris & ipſa lactucę ſimillima duorum generum eſt, ſylueſtris melior, nigra iſta, & æſtiua, deterior hyberna, & candidior. Vocauit ſatiuum, quod non niſi humana ope, cultúve prouenit, erraticum, quod ſponte, & liberè ſub nulla olitoris lege vagatur, & errat.

Deſcriptio. Hortenſis ſeris lactucæ ſimilis amplo ſurgit folio, candido, teneroque, in ambitu criſpo, ac fibriato, caule cæteris maiore, craſſioreque, frequentibus ſurculis brachiato, venoſo, torulis prominentibus, & latioribus interueniis. flos in ramuſculis cæruleus: olitoris induſtria in hortis mitigata, gratioris eſt amaroris. Hæc à diminuto ſeridis nomine ſeriola dici cœpit: inde corrupto Neapolitanis nomine, *Scarola* dicitur, vtimur hybernis menſis ad acetaria. Anguſtifolia dicta, anguſtiori eſt folio, ſapore aliquantiſper amaro, iam dictæ non diſſimili, apud nos *ſcarola iſchiana* dicta, colore nigrior, & præcocior eſt:

nam

nam æstate prouenit. Hanc puto Plinium descripsisse, quum dixit, Syluestris melior; nigra ista, & æstiua, deterior hyberna, & candidior, sed deterior non sapore, sed salubritate, quum amarior sit. Sed non amplius generum discrimina, & formas pertractemus, sed ad eorum culturam veniamus.

Columella: eadem ratio lactucæ, & intubi, nisi quod hyemem magis sub- *Cœlum.* stinet. Sed Plinius hyemis impatientiores dixit.

Palladius. Amant humores, & terram solutam. Arenosis, & salsis locis, atq; *Solum.* maritimis summa proueniunt.

Cassianus Iulio mense seri dixit intybum, & Augusto serotinum, & Se- *Satio.* ptembri transplantatur, brumale Octobri transplantatur, Nouembri transplantatur serotinum. Columella. Frigidis regionibus proximo autumno seri potest. Et in hortulo, vere:

——— *& torpenti grata palato*
Intuba.

Palladius mense Octobri serenda esse intyba dixit, vt seruiant hyeme. Area his planior apparetur, ne radices eorum, terra fugiente, nudentur. Quatuor foliorum transferantur ad locum stercoratum. Aprili intyba secunda satione seruntur, quibus vtamur æstate. Aliqui Martio serunt ad æstatem. Plinius. Seruntur verno plantæ eorum, vltimo vere transferuntur. Neapoli Iunio seruntur, decimo die decerpuntur frondes teneræ, vt aliis herbis immixtæ, acetariis veniant. Transferuntur Augusto, Septembri, & Octobri secantur, inde perarescunt. Vel seruntur Iulio, transferuntur Septembri, & Octobri secantur.

Columella de lactuca loquẽs, eadem de intubo docet. Quo tardius caulem *Ars.* faciat, quum aliquod incrementum habuerit, exiguam testam media parte accipiat, eo quasi onere coercitum, in latitudinem se diffundit. Theophrastus vt amarorem intuba exuant, salsis aquis rigari iubet, vel salsis locis conferi debere: nam quæ de brassica præceperat, eadem intubis cõuenire dixit, cuius rationẽ trademus, quum de brassica loquemur. Olitores nostri terra, vel sabulo in hortis obruunt, hoc enim artificio mirũ in modum albescũt, & tenerrimi euadunt, & in totam hyemem asseruantur. Hoc artificium casus edocuit, quũ sæpius accidat in campestribus, pluuiis, & fluminũ inundationibus terra arenáve obrutos candidissimos euadere, omniq; ex parte exui amaritudine. Vt ad hyberna seruentur acetaria, quum sua folia fuderint, & velut in orbem circumacta summatim tenui ligamento vinciuntur, & fictili vasculo hærente semper, quo alimentum sugant radice, conduntur, ita & candorem, & teneritudinem summam contrahunt, & magnam amaroris partem exuunt. Sic ergo & incremento proficientes intubi hybernant, donec ad vsum promantur. Alii leuiori sumptu contenti, terra duntaxat obruunt. Alii stramentis solis operiunt. Iam ferè nusquam non inualuit hæc hyemandi ratio.

De ſylueſtri intubo. CAP. XI.

NVNC ad alteram intubi ſpeciem. Plinius dicit ſucco totius cū oleo perunctos, fauorabiles fieri, & quæ velint facilius impetrare. Eius flos nubilo etiam die ſolis exortu panditur, & cum eo circumagitur in occaſum, noctu ſemper compreſſus, interdiu dehiſcens. Platina. Patinis vere caules, æſtate folia, hyeme radices benè lotas, & excauatas intus propter amaritudinem, & duritiem, ſale, oleo & aceto conditas donat, & cum paſſulis decoctas, vel aliquid defruti, vel cinnamomi triti, quantumuis modici inſparſi.

Nomen. Plinius in Ægypto cichorium dici, vel erraticum intubum, propter ſingularem ſalubritatem dicit, aliqui chreſton appellant, alii pancration, quaſi omnia complectens bona. A Latinis ambugia, quod etiam confirmat Celſus. Neapoli *cicorea.*

Genera. Theophraſto cichorium duûm eſt generum, ſatiuum vnum, aliud ſpontè naſcens πικρὶς dictum, guſtu amarum, vnde nomen accepit. Dioſcorides: Seris duûm generum, ſatiua vna, ſylueſtris altera, quæ picris, & cichorion vocatur. Sed Plinius erraticum intubum in duo genera diuerſa diuiſit. Sylueſtrè hedipnoida dictum, latioris folii, & cichorium.

Deſcriptio. Theophraſtus ita deſcribit: Annuo conſtat folio, radice foliata, folio humi procumbente. Ineunte vere caulem, florémve ſimul edit, florumq; prouentus. Germinat poſt Vergilias, etſi cæterarum ſpecierum caules ſimplices, minorésve ſint, ei tamen magnus, multisq; ſurculis brachiatus, ad vinctum quoque lentus, ac frangi contumax: qua de cauſa ad vincula vtuntur, radice quoq; germen laterale mittit, cuius prolixitate pertinaciter emoritur: decerptis enim, quæ ad vſum cibarium capi ſolent, reliquum rurſus generationis capit principium. Euenit autem, vt pars eius alia, atq; alia floreat, idq; aſſiduè fit vſq; ad autumnum, quanquam durus caulis eſſe videatur. Fert & ſiliquam, in qua ſemen per extremas caulium partes. Picris vere florere incipit, nec ſecus hyeme tota, vereq; toto perſeuerat, inſignis amaroris, vnde nomen adeptum. Annuo foliatu & caulibus à radice, germinat poſt Vergilias. Caulis ſimplex, & minor, quàm intubis. Ineunte vere tum florem, tum caulem emittit. A quo Plinius: Intubus naſcitur poſt Vergilias, floret particulatim, radix ei lenta, quare etiam ad vincula vtuntur illa. Sed quæ de caule dixerat Theophraſtus, de radice tranſtulit Plinius, neſcio an rectè. Cichorium circa terram folia habet, germinantia ab radice poſt Vergilias. Picris toto florens anno.

De chondrilla. CAP. XII.

INTER intubacea meminit Theophraſtus chondrillæ. Dioſcorides tam ſimilem eſſe cichoreo dixit, vt nonnulli ſylueſtris intubi ſpeciem eſſe pronunciarint. Galenus lactucę ſimilem facit, vt eodem capite vtriuſq; meminerit. Non minus quàm intuba acetariis intromittitur, & ſi amarior ſit. Mures agreſtes à ſerpentibus læſos hanc eſſe dicit Plinius.

Theo-

Nomen. Theophrasto χαυδρὰς, Dioscoridi χονδρίλλη dicitur, quam aliqui cichoriũ, alii serim appellant. Apud Græcos nomen ab euentu inuenit, quod callum quendam, tuberculo fabæ similem, & gummi, quod Græci χόνδρον nominant, imis ramulis ostendat. Latini, vt Plinius & alii, chondrillam vocant.

Descriptio. Theophrastus ita describit. Annuo constat folio, ab radice foliata, germinat post Vergilias. Caule simplici, minori quàm intubo, propter amaritudinem ingustabili succo radicibus, lacteo, copioso, & acri. Ineunte vere, caule & flore nouo. Dioscorides folium, caulem, flosculum cichorio similem edere dicit; per omnia intubo tenuior est. E ramulis mastichen fundit, tuberculo fabæ. Galenus: Citius in caulem assurgit lactuca, lento quodam succo referta, alioqui cuiusmodi est tithymallorum, non tamen acer, perinde vt ille. Apud nos ea frequentissimè scatent arua, nec nisi exilitate foliorum, caulumq; nitidorum elegantia à syluestri cichorio differre videtur: nam flores & radices non dispares habet, ob id seridi subalternam atque simillimam nemo est, qui ambigat. Duæ à Dioscoride & Plinio recensentur species, apud nos tamen altera est bulbosa. Folio syluestris seridis diuisura, caule nudo, cuius summo flos luteus, in pappos euanescens. Radicibus vel imo cauli subsunt filamenta pleraq;, quibus perplures bulbuli appensi sunt, pellucidi, albi, succi pleni. Planta & bulbi lacte referti.

Solum. Dioscorides in terrosis & cultis nasci dixit.

De aphaca Theophrasti, siue Plinii hedypnoide.
CAP. XIII.

DVM olerum meminit Theophrastus inter intuborum genera aphacam apponit, quũ aphacæ folia & vniuersus habitus planè syluestre intubum imitetur. Aphaca etiam inter legumina ab eodem annumeratur, quod an diuersum sit, ambigit Hermolaus. Nos ne aliis ansam etiam dubitandi præbeamus, non prætereundum duximus manifestare aphacæ nomen vagum esse, quippe & leguminum generi à Dioscoride, Plinio, & ab ipso Theophrasto apponitur. In segete de eo describemus, si Deus votis fauerit.

Descriptio. De aphaca hæc Theophrastus. Annuo constat folio, ab radice foliata. Germinat post Vergilias, sicut cichoracea omnia, amaritudine ingustabili. Properat flos eius, sed celerrimè euanescit, & in lanugineos pappos soluitur, deinde alius subnascitur, atq; iterum alius hyeme tota, & vere vsq; ad æstatem. Flos luteus est. Et alibi. Imbribus statim primis ab æquinoctio germinat, sed intubi post Vergilias, vere ineunte, tam caulem, quàm florem mittunt. Aphaca cum croco erumpit, vt senecio, cæteraq; hyberna, & singulis floribus prouentus prorogant suos, vt onocichlis, cichorea, & plantago. Plinius à Theophrasto historiam aphaces describens ait. Nascitur æquinoctio aphace, & subinde marcescẽte flore emittit alium, tota hyeme, totoq; vere vsq; ad æstatem. Amara est. Ex mitioribus paulo spinosis aphace est, anthemis, phillantes, &

anemone. Diuturnior ei flos per partes florens, vt ocimum, heliotropium, & onocichles. Sed neſcio cur Plinius, Hermolaus, & Ruellius, & hos ſequuti ſpinarum meminerint, quum nil apud Theophraſtum, ex quo ipſi exceperunt, vſquam reperiatur. Nos vulgarem herbam *leonis dentem* dictam & Theophraſti aphacam iudicamus, & Plinii hedypnoidem, etſi Plinius (vt frequentiſſimus ei mos) de vtraq; verba fecerit, cũ aphacam ex Theophraſto exceperit, quæ fuerit ignorauerit. Plinius de hedypnoide. Et ſylueſtre cichorii genus, alii hedypnoida vocant, latioris folii. Nam foliorum ortus, poſitus, numerus, caulis, & flores ſylueſtris cichorii ſpeciem imitatur. Differt quòd huic omnia maiora, folia albidiora, latiora, & lenius laciniata, totique cauli adnata, papposi globi longe maiores, ſucco amaro turget radix. Foliis nanq; conſtat circa radices humi accubantibus, denticulatis, ſerræ inſtar effictis, cauliculis diductioribus, concauis, læuibus, enodibus, lacteq; prægnantibus. Primis imbribus germinat, eiusq; flos properat, flore luteo, ſtipantibus in circulum foliolis coronato, ſpecioſo, odoratoq;, qui ſeneſcens in auras raptim fertur. Floret particulatim, tota hyeme & vere caulem & florem mittit, radice lacteſcente, & amara.

Nomen. Græcis ἀφάκη dicitur, Latinis, Plinio authore, aphace, eodemq; hedypnois, haud dubiè alia ratione, quàm quia ſuauiter halet, & ſomnum conciliet, & ſi durior ſit ab odore interpretatio, quod præter alias ſeridis ſpecies odorem ſpiret. Dens leonis, quod eius folium denticulatum ſit.

De ſenecione. CAP. XIIII.

ETIAM inter intubacea Theophraſtus ſenecionem commemorat, nec non raro nos in acetariis veſcimur.

Nomen. Græcis ἠριγέρων: Dioſcorides id nomen ſibi vendicaſſe ait, quoniam flores capillorum ritu vere caneſcunt. Et Græci nominum compoſitione tempus ſimul quo floret, & moris mox deflorẽtis euentum indicare voluerunt, vt quo tempore quærenda, quibúsve notis requirenda eſſet, noſcerent omnes. A Latinis ſenecio, Plinio authore, erigeron à noſtris vocatur. ſenecio, Græci hoc nomen dederunt, quia vere ſeneſcat.

Deſcriptio. Theophraſti deſcriptio. Vere caulem & florem emittit. Germinat poſt aphacem, & crocum. Diutius floret in annuorum genere, cuius rationem libro de cauſis reddidit. Nonnulla in germinando, florendoque plus temporis protrahunt, vt in annuorum genere ſenecio: patet ea de cauſa, quòd mediocritatem quandam alimenti obtineat. Dioſcorides: Cauliculo eſt cubitali, ſubrubro, foliis continuis, per extremitates erucæ modo laciniatis, minoribus multò. Flos luteus, qui breui digeſtus euaneſcit in lanugines. Radice ſuperuacua. Plinius: Herba eſt triſſaginis ſpecie, & mollitia, caulibus ſubrubentibus, caput eius numeroſa, diuiditur lanugine (qualis eſt ſpinæ) inter diuiſuras exeunte. Quare Callimachus acanthida appellat. Alii erucæ foliis eſſe dixerunt, alii roboris, ſed minoribus multò, radice alii ſuperuacua.

Æſtus

Æſtus quoq; ac frigoris patiens: ob id qualibet ferè Luna flores luteos inſtaurat nouos, qui in pappos breui abeunt. *Cœlum.*

Dioſcorides in maceriis, & circum oppida naſci ſcripſit. Plinius in tegulis, & muris. Mihi videtur in quauis regionis, & ſoli conditione gigni. *Solum.*

De ſoncho. CAP. XV.

ESTVR & ſonchos, inquit Plinius, vt quem Theſeo apud Callimachum apponat Hecale. Vterque albus & niger, lactucæ ſimiles ambo, niſi ſpinoſi eſſent. Cheemporus nigro prohibet veſci, vt morbos faciẽte, de albo conſentiens. Galenus refert, quum tenera frondet, ſylueſtrium olerum more edi, quum perfectè autem adoleuerit, aculeari, & tunc cibis reſpui. Vtimur nos hyeme eo in acetariis, optimè enim olei, ſalis, & aceti conditura recipit, quum recentior viret. Lactucis ſimiles eſſent, niſi ſpinis horrerent: ita endiuiis propinqua, vt multi putent ſpinoſam endiuiam eſſe ſonchum aſperam, ideo eis ſubiungimus.

Græcis σόγχος dicitur, παρὰ τὸ σῶον χέειν, quia ſalubrem ſuccum de ſe fundat, ad multa vtiliſſimum. Alii σόγχος, quaſi σομφὸς ab inanitate caulium, quo nomine etiam ſylueſtris cicerbita nuncupatur à Romanis, Dioſcoride authore. Apuleio lactuca leporaria dicitur, quod quum leporis animus deficit æſtu, hac ſibi ſoleat mederi. Latini ſonchum vocant, à Græcis nomine mutuato. Columella cicerbitam vocat. Plerique lactucinam vocant, quod diſſecti vulnus multum eructat lactei liquoris. Neapolitani *cardoncello* vocant, quod veluti paruus carduus ſpinoſis foliis inhorreſcat. *Nomen.*

Theophraſtus ſpinoſis foliis acanaceis ſimilibus dixit, caule foliato, cum ramulorum prouentu floſcellus emergit, caule vt cnicum. Dioſcorides, Caule cubitali, inani, interdum rubente, foliis in ambitu per interualla diſſectis, tenerius eſculentum, diſſectus copioſo diffluit lacte. Plinius, caule cubitali, intus cauo, ſed qui fractus copioſo manet lacte. Omnes flores gerunt in ſummo melinos. *Deſcriptio.*

Sonchus albus & niger, albus, qui è lacte nitor: nigro Cheemporus, vt diximus veſci prohibet. Dioſcorides in duo genera dirimit, alterum ſylueſtrius & ſpinoſius, alterum tenerius, eſculentumque quæ nobis obuia paſſim ſunt. *Genera.*

Cultis & incultis locis, ſegetibus, vinetis, & hortis frequentiſſimus. *Solum.*

De eruca. CAP. XVI.

DIXIMVS de ſoncho, ſequitur de eruca, præcipit enim Galenus non eſſe erucam ſine lactuca edendã, vt immodico calori additus algor exceſſum temperet. Plinius: Eruca diuerſæ eſt, quàm lactuca naturæ, iccirco iungitur illi in cibo, vt nimio frigori par feruor immixtus, tẽperamentum æquet. Proinde

raro lactucas sine eruca edimus in acetariis, eiusq; semine vtimur in condiendis obsoniis, vt Dioscorides ait, idq; vt diutius perennet, aceto, lactéve maceratum in pastillos digeritur. Simulandæ veneri nata videtur, quod Martialis hoc carmine demonstrauit,

——— Et Venerem reuocans eruca morantem.

Et Columella in suo hortulo Priapo vicinam serendã ostendit, his versibus.

Et quæ frugifero seritur vicina Priapo,
Excitet vt Veneri tardos eruca maritos.

Ouidius eruca abstinendum præcepit iis, qui ab amore desciscere cupiunt:

Nec minus erucas iubeo vitare salaces.

Frontonis extat sententia olera omnia in vniuersum iuuari, quibus vicina sata fuerit eruca.

Nomen. Græcis εὔζωμος, & εὔζωμον dicta, quasi iuribus gratam dixeris. Plinius dicit: Tanta est condiendis obsoniis suauitas. Latini erucam dicunt, quòd erodat, & profectò si deguستaueris eam, os & linguam satis acriter vellicabit. Alii sic nominatam putant, quòd vrendi licentiam sibi nanciscatur, quasi vracam dixeris, v in e versa. Nec desunt, qui quod edendo maximè sit, esucam primo dictam velint, dein facta s in r mutatione, erucam dictam contendant. Italis *rucchetta.*

Genera. Etsi Theophrastus generis diuersitatem in ea neget, tamen Dioscoridis testimonio in satiuam & syluestrem diuisa est. Apud nos duæ sunt species, communis vna, gentilis altera vocata, vel hispanica, & maior.

Descriptio. Theophrastus, Non nisi lignosa radice, & semine ad perdurandum firmo. Nos sic describimus. Satiua surgit in hortis bipedali thyrso, foliis longis, in profundas, sed rariores crenas laciniatis, gustu præter modum acri, & amariusculo. Floribus in cacumine pallidis. Floret Martio, semine rapitio, vel sinapitio, in corniculis concluso, radice alba. Gentilis folio sisymbrii, semine nigro, floribus luteis, in condimentis lautior, & ad venerem vegetior extat. Syluestris foliis domesticis angustioribus, & frequentioribus laciniatis, gustu acriori, sapidioriq;, cauliculis numerosis, floribus luteis, paululum odoratis, florens autũno, corniculis sursum spectantibus, in vniuersa planta numerosis.

Cælum. Plinius, Frigorum contemptrix. Dioscorides, Syluestris Hyberiæ familiaris, nobis familiarissima, & præsertim in maritimis.

Solum. Palladius, Locis, quibus volueris erucam serere, nil moreris. Apud nos satiua pingui solo seritur, syluestris errat in siccis, aridísve locis.

Satio. Theophrastus à satione tertio die erumpere dixit, esseq; è prima semente, videlicet hyberna, quæ Iulio mense seritur. Columella posse vere, & autũno conseri dixit, nec est alius cultus, quàm vt stercoretur, & runcetur. Palladius. Locis, & mensibus, quibus volueris serere, nil moreris. Satiuas nos Augusto serimus, prima floret, Aprili perit. Syluestris semel sata, septenis annis durat.

Theo-

Theophrastus libro de causis ait, salsis aquis irrigatam longè dulciorem, & meliorem euadere. *Ars.*

Anatolius, Si cum brassicis seris, eas à pulicibus liberabis. *Infect. remedia.*

De nasturtio. Cap. XVII.

Post erucam, nasturtium subiungemus. Dioscorides eius naturam sinapi, & erucæ simillimam dixit. Eo nos cœnam inchoare solemus, sale, oleo, & aceto parato, iucundo sapore, sed acri: sed pinguibus iusculis incoctum, magnam acrimoniæ partem deponit. Persas, quum principio frugalitatem amplecterentur, negat Xenophon, & Strabo post eum, quicquam ad panem adhibuisse, præter nasturtium cum sale, mox aucto imperio in genus omne luxus prolapsos esse. Idque effecisse, quo magis ab excreatione sputi, mucoso narium emunctu, & lotii profusione se vindicarent, quibus maximè noxiis iam pridem fuerunt opportuni. Sic & apud Plutarchum, & Ciceronem in Tusculanis traditur, eo vescentibus vegetiores inesse spiritus, sensusq;. Vnde prouerbio fertur, nasturtium esse mandendum inertibus, vt eos excitet, animique torpores fuget. Optabile olus contra serpentes. Tradit Sestius, suffitu eos fugari, ad quod videtur allusisse Columella in hortulo,

Spargantur cæcis nasturtia dira colubris.

Græcè κάρδαμον dictum arbitrantur nonnulli ἀπὸ τῆς καρδίας, quod foueat cor, & in syncope illa, quam cardiacam vocant, plurimum valeat. Alii καρήδαμον dictum putant, quod caput edomet: nam mentis aciem obsidens sua acrimonia, & ignea vi feriens caput tentat. Sunt qui παρὰ τὸ κόρας μύειν, quod oculorum pupillas coeuntibus vnà palpebris abscondat, lumina enim ad motum conniuere subinde cogit, è quo euentu καρδαμύττειν verbum declinant, Latini conniuere dicunt. Hippocrates, & Galenus sanditíon dici inquiunt à sinapi, quod santion dicitur à similitudine. Latini nasturtium vocant. Plinius: Nasturtium nomen accepit à narium tormento. Et inde vigoris significatio prouerbio id vocabulum vsurpauit, veluti torporem excitantis. *Nomen.*

Negat Theophrastus generis diuersitatem habere. Plinius duorum generum dicit, mite vnum, ferum alterum. Prioris ratio duplex, albi scilicet, & nigri. *Genera.*

Quod etsi manifestius sit, quàm vt repræsentari flagitet, volumus tamen propter generum differentias eius picturam, quam Theophrastus, Dioscorides, & Plinius parui fecere, ostentare. Satiuus cauliculo assurgit sesquipedali, tenui, folio paruo, laciniato, flore albo, semine per ramorum latera copioso, in rubeum nigricante, folliculis orbicularibus, pressisq; contento, acri sapore, Iunio floret, sequenti tempore semine prægnans, sed antequam excaulescat, folia modice lata, diuisaq; habet, quum caulem ediderit, folia fiunt oblonga, digiti longitudinem æquantia. Theophrastus maximam eius semini firmitatem tribuit. *Descriptio.*

Cælum. Palladius nasturtium cœlo, quali placebit, seri posse dixit. Dioscorides optimum Babylonicum tradit. Antiphanes, Athenæo authore, Milesium. Iulius etiam Pollux Mileti laudatissimum nasci. Plinius in Arabia miræ magnitudinis nasci. Summis feruoribus, vel etiam brumæ rigoribus spretis crescit, quare tam hyeme, quàm æstate facillimè prorumpit.

Solum. Palladius serit etiam solo qualicunque, fimum non desiderat, humorem quamuis diligat, etiam deesse non curat.

Satio. Theophrastus è prima semente esse tradit, mense Iulio post æstiuum solstitium. Nascitur quinto die. Sed è veteri semine celerius. Columella primo vere serendum in hortulo tradit,

——— *Paruo discrimine sulci*
Spargitur.

Palladius Ianuario & omni tempore ponendum tradit, & nasci ex veteri semine celerius. Si cum lactuca seratur, nasci egregiè: Septembri, locis temperatis, & calidis. Plinius, æstate vel hyeme facillime nasci. Nos Neapoli Ianuario, Februario, & Martio ponimus. Sic etiam Augusto, & Septembri. Nascitur etiam hyeme, sed nisi à frigore defendatur, exarescit, vel nisi adultum fuerit. Rarius hyeme seritur, vt radix coerceatur frigore, & densius pullulet, vere spissius. Quæ Martio seruntur cito pereunt. Si eius semen lacte pridie maceraueris, dulcius nasci ferunt.

De chærephyllo. CAP. XVIII.

CHÆREPHYLLON à nobis studiosissimè colitur, omnesq; horti eo scatent, ne acetariis desit, omnesq; eo quotidie vescuntur, non solum crudo, sed iuribus incocto, magna stomachi iucunditate: appetentiam inducit, & cibi fastidium discutit, odorato & quodam amariusculo sapore, vix sensibili, maximo est oblectamento. Sic enim aliis oleribus additum, ea gratiora reddit. Aetius. Estur cum aceto.

Nomen. A multis gingidium existimatur, Ciliciæ, Syriæque vernaculum, ac eo nomine in Græciam, & Latium venisse, postmodum in omnes orbis tractus commigrasse: nouoque in Græciam, & Latium aduentu, pristinam appellationem obsoleuisse, & chærephyllon dici cœptũ, dein Graia voce & Latina coalescentibus in vnum nomen, chærefolium, quod luxuriosa foliorum fœcunditate, & largiore coma gaudeat. Columellæ cherephillon, Plinio cærephillum, Palladio cærefolium. Neapolitani *cerefoglio.*

Descriptio. Columella ait quòd largo foliatu gauderet, & breui caule contentum esset, & velut herba paria secum faciente, quæ quod à cauliculo dempserit, frondium vbertate compensaret. Breue nominauit in hortulo,

Iam breue chærephylum.

Nos ita depingimus. Herba est tenera & fragilis, quinis ab vno pediculo foliis per ambitum incisis: sed incisuræ ita efformatæ sunt, vt foliola etiam quina.

na efforment, & hæc item alia, vt in ſtaphilino, & multis videre eſt. Ramulis cubitalibus, pinguibus, ſubrufeſcentibus, inanibus geniculatis, vmbellam in ſummo caule gerit, albis floſcellis ornatam, ex quibus tenuia, rectaque oriantur cornicula, plura ex vno pediculo prodeuntia, piloſa, rufeſcentia, & in cacumine aculeata, in quibus ſemen longiuſculum, nigrum, radice parua, candida, ſubamara.

Palladius ſolum humidum, & ſtercoratum deſiderare dixit. *Solum.*

Columella ex iis eſſe, quæ poſſunt duobus temporibus ſeri, autumno, & vere. Vnde vel circa calendas Septembris, vel melius ante calendas Martias Februario ſeritur. Locis ſiccis aut tepidis poſſunt circa idus Ianuarias terræ cõmitti. Chærephylum circa calendas Octobris obrui oportet non frigidiſſimo loco: nam ſi regio ſæuas habet hyemes, poſt idus Februarias ſemine differenda, ſuaq; de ſede partienda. Plinius quę habet à Columella excepit, ſic & Palladius. Apud nos Auguſto ſeritur, & Decembri: naſcitur poſt quintũdecimum diem, poſt menſem purgatur herbis, & lætamine inſpergitur. Martio, & Aprili ſemen affert, & interit: qui Martio ſerunt, tribus ſolis menſibus veſcuntur eo. Sed ſemel ſatum in hortis pluribus annis reſtibili fœcunditate reuiuiſcit. *Satio.*

De pimpinella. Cap. XIX.

PIMPINELLA nobis vulgò dicta eſtur quotidie in acetariis, non ſolùm condimentum optimè recipiens, ſed ea commendans iucundo peponum odore: pedibus quoq; calcatu nobilis, quo preſſa peponum odorem naribus eiaculatur, & mira quadam iucunditate recreat. Platina ita condit, Collecta ac lota in patinam, ac ſuomet caule, ſi tenera eſt, reponi debet, ſale, oleo, & aceto condiri: ſi præduri fuerint caules, folia tantùm ſumuntur. Vnde & cibi gratia, non ſolum quæ opacis locis, ac pratis naſcitur colligimus, ſed etiam in hortis ſtudioſè colimus. Poculis etiam iniicere ſolemus, vt gratiam eis conciliet, ſapore, & odore, & magnæ commendationis dotibus ad venena, vel febres exitiales.

Si diuinare licet, Theophraſto θρυαλλὶς eſt, nam eius interpres Theodorus bibinella vertit. Dioſcoridi σιδηρῖτις τρίτη, quam Cratenas heracliam vocat. Apud nos id nominis adepta pimpinellæ, bibinellæ, pampinulæ, bipennulæ, quod foliorum binis ordinibus, pinnatim, plumatim, digeſtis videatur. Sanguiſorba aliquibus dicta, quod vulneribus iniecta, ſpicula, & ſanguinem ſine dolore exigat, & internis externiſq; ſanguinis eruptionibus opituletur. *Nomen.*

Theophraſtus ſpicatam dicit, vt cynops, alopeuros, ornogloſſon, ſiue plantago, quę neq; ſpicam, neq; acutam, neque ariſtam gerunt, ſed his ariſtæ loco floſculus lanuginoſus exit, & his ſimilem facit. Nos à plantaginis ſpica, cui ſimilem dixit bibinellam, conijcere poſſumus, à bibinella vulgari noſtra non multum diſtare. Plinius ab eo: Aliud ruſſus ſpicatorum genus eſt, ex quo cynops, alopecuros, ſtelephuros, quam ortyga vocant, alii plantaginē; & thryal- *Deſcriptio.*

lis: alopecuros ſpicam habet mollem,& lanugine denſam non diſſimilem vulpium caudis. Proximum eis ſtelephuros, niſi quod illa particulatim floret. Dioſcorides ſuam ſideritim tertiam, vineis & maceriis naſcentẽ dicit, foliis ab vna radice multis, coriandro ſimilibus, circa coliculos dodrãtales, leues, teneros, ſubcãdidos,& ſubrubicundos, flore puniceo, paruo, guſtanti amaro,& lento: huius ea vis eſt, vt quamuis recenti vulneri impoſita ſanguinem ſupprimat. Noſtra *pimpinella* ramulis naſcitur à radice folioſis ſeſquipedalibus multis foliolis æquis ſpatiolis, binis ex aduerſo poſitis, ambitu crenatis, piloſis. Thyrſuli quoq; rotundis floſculorum glomerulis micant ex cæſio candicantibus, quibus elapſis mori fructum exprimunt, radice craſſa, longa, ſubpurpurea. Sed ſi quis hanc deſcriptionem Dioſcorideæ repugnare dixerit, quippe cum coriandri foliola non rotunda & crenata, ſed ferulacea ſint, ei reſpondendum duximus, coriandro recenter enato, foliola verè noſtræ *pimpinellæ* vocatæ eſſe ſimilia, & ſi coliculi duri ſint, id accidit in ſenecta, at in iuuenta mollia ſunt, teneraque.

Genera. Genera plura ſunt, duo præcipua, maius,& minus, maius caule, folio, thyrſo, & omnibus maius.

Solum. Cœlum. Frequentiſſima ruri, & domi, quæ penſilibus hortulis colatur,& incultis, aridis, & ſquallidis collibus, & marginibus naſcatur.

De bugloſſo. CAP. XX.

NVNC quæ hortis vulgatiſſima ſeritur deſcribemus bugloſſam, cibo gratiſſimã, quum & flos acetariis ſpargatur,& folium tenerum, quod proprium odorem ſuboleat, vetuſtiora verò folia quotidianis obſoniis peculiarem habent gratiam. Platinæ condimentum appoſuimus. Conditur cruda, & elixa. Crudam benè lotam, & expreſſam, reticulo ad id aptè facto, cum nepeta, menta,& petroſelino in patinam indes, ſalem & oleum inſperges, inuoluesq;, quoad oleũ imbibat, & remolleſcat eius aſperitas, acetum poſtmodum infundes, & conuiuis ſtatim appones: coctam, expreſſa aqua in patinam indes, ſale, oleo, & aceto conditam conuiuis appones. Sunt qui huic aſpergant modicum cinnamomi, vel piperis benè triti, & cribrati.

Nomen. Dioſcoridi βούγλωσσος dicitur, quòd bubulas linguas imitetur. Plinius euphroſynum vocari dicit, quòd ei ſit præcipuum, quod in vinum deiecta, animi voluptates auget. Plutarchus ſympoſiacon primo: Alii bugloſſam admiſcent vino, quod herbis huiuſmodi conſentaneum ſit, lætitiam conuiuis, & beneuolentiam coaleſcere. Ex Latinis Cato bubulam linguam vocat. Plinius bugloſſon, quòd boum linguis ſimilis ſit. Neapolitani *borraginem*, quaſi bonaginem dicas, verſa & peruerſa voce ex bugloſſa.

Genera. Genera duo ſatiuæ: nam altera cæruleum florem, altera candidum profert: ſed cæruleum in Apulia in purpureum, & rubrum vertitur, nimii caloris vi, quod idem euenit, ſi in acetariis aliquantiſper immoratum fuerit.

Apud

Apud omnes constat veterum Græcorum βούγλωσσον, & Arabum, esse vulgarem borraginem. Dioscorides verbasco similem facit, folium in terra sparsum habere, nigrius, asperum, bubulcas imitans linguas, Iulio mense colligi. Auicenna, Est herba lata lingua bouis, habens folium almaru, ad tactum aspera, & rami eius asperi sicut pedes locustarum, oportet auté vt illa administretur, quæ est in corasceni, crassa habens folia, super quorũ faciem sunt puncta, quæ sunt radices spinarum, & pilorum exeuntium ab ea. Addimus nos, & si notior sit plebeculæ quouis olusculo. Nascitur foliis in cespite stratis, latis, subrotundis, hirsutis, in foliis eminentibus bullis, ac tenuissimis aculeis armatis, caule cubitali pingui, concauo, aculeis vbique scatente, & ramis brachiato, floribus stellatis, quinis foliolis cæruleo purpuraque nitentibus. Floret Martio, semine nigro striato, radice alba, tenera, pollicari crassitudine, gustu subdulci, & lento. *Descriptio.*

Dioscorides campestribus, & sabulosis locis nasci scripsit. Nos pingue, subactum humidum solum in hortis damus, & vinearum, hortorumque torulis plantamus, quibus semel sata importuna fœcunditate luxuriat, & ex seipsa seritur. *Solum.*

Riguis in locis toto anno seri potest. Semine seritur Aprili, & Maio, vt æstate fruamur. Vel Augusto, & Septembri pro hyeme. Transplantatur, quũ quinque foliorum esse cœperit, ac melius Octobri, ac Nouembri. Semina ne decidant, colligantur immatura, ac triduo in fasces colligatæ reficcentur sole, vbi maturuerint, substratis linteis decutiantur: & biennio semen asseruatur: ne hyeme gelu adurantur, læ tamen aspergatur, hoc munimento aduersus frigora se tuentur. *Satio.*

De bati, seu crithmo. CAP. XXI.

CRITHMON escæ, & conditura aptam protulit Dioscorides: estur enim crudum, coctúmve olus, asseruaturque in muria. Plinius inter eas syluestres herbas esse scribit, quæ eduntur. Hanc certè apud Callimachum apponit rustica illa Hecale, speciesque est batis hortensis. Herba sponte nascens, eaque potius oblectamentum, quàm cibus. Hecale vetula Theseo apposuit apud Plutarchum. Nos in acetariis frequenter vtimur, & ad quotidianos vsus hortis consita continuo spectatur. Columella sic condiri docet, circa vernum æquinoctium. Battis, & eius coliculus in alueos componuntur, & sale conspersa biduo sub vmbra, dum consudent, reponuntur, donec tantum remiserint humoris, vt suo sibi iure ablui possint, sin minus, superfusa duca muria lauantur, & pondere imposito exprimuntur. Tum suo vase conduntur: & ius quod est mistum aceti duabus partibus & tertia muriæ, infunditur, fœniculiq; aridi, quod est per vindemiam proximo anno lectum, spissamentum imponitur, ita vt herbas deprimat, & ius vsque ad summum labrum fideliæ perueniat. Sed Columella marinę batis conditurам edocuit, non satiuæ: nam duodecimi libri capite tertiodecimo, olus cordum, quod quidam satiuam batim appellát,

muria nō condiri docuit. Sic Dioſcorides & Plinius quū in muria olus ſeruandū prodiderūt, de marina bati loquuti ſunt, nec ſatiuæ vllā rationē habuerūt.

Nomen. Dioſcorides κρίθμον, ſeu potius, vt aliqui, κρίθαμον, vocat. Nomen à ſeminis figura Græci dixerūt: habent enim crithamum ſemen intus tritici, vel hordei figura, quod vocatur κριθὴ, vel detortū ἀπὸ τοῦ κρίνεσθαι, à ſecernendo vocabulum, quod rupto ſeminis inuolucro cerealem formam nucleus oſtendat, excuſſiſq; flatu ſeminibus à paleis, aceribusq; ſecernatur. Latini batim appellant, ex aduerſo emendicata à Græcis appellatione, qui baton acceſſibilem dicunt: nā batis marina in ſcopulis, & inacceſſis crepidinibus emicat. Ex aduerſo igitur ab acceſſu nomen batis adinuenit. Lucius Columella ſatiuā batim olus cordū appellauit, quaſi ſerotinum olus, quod non niſi ſerò admodum appropinquante vindemia condiatur, contra cæterorum morem, quæ appetente Iunio ante ſeminis maturitatem à ſalgamariis reponūtur. Plinius fœnum cordū, quod non præcoci, ſed ſerotino partu in lucē editum eſſet, vocat. Plinio etiam crethmos dicitur, & à quibuſdam appellari aſparagum gallicam ſatiuam dixit. Neapoli *critamo*, *finocchio marino*, & *herba di ſan Piero*.

Genera. Plinius duplicem batim nominat, hortenſem & marinā, ſic etiam & ſylueſtrem alibi: an pro marina ſylueſtrem poſuerit, ambigo. Sed quæ marina oriunda eſt littoribus, apud nos in hortis cultu mitigata feritate toros conueſtit.

Deſcriptio. Marinā Dioſcorides ita depingit. Herbula fruticoſa, & vndiq; folioſa ad cubiti altitudinē ferè aſcendens. Foliis pinguibus numeroſis, albicantibus, veluti portulacæ, latioribus. Sed potius legendum παχυτέροις, non πλατυτέροις. Non ſunt enim crithamo folia latiora, quàm portulacæ, ſed craſſiora, & longiora, ſalſo guſtu, flore cādido, ſemine ceu libanotidis, odorato, molli, rotūdo, & quod ſiccatū rumpitur. Habet intus tritici modo nucleū, radicibus digiti craſſitudine, tribus, vel quatuor, grati & iucundi odoris. A quo Plinius: Caulis vnus, palmū altus, ſemen ferens odoratū ceu libanotidis, rotundū, ſiccatū rumpitur, habet intus nucleū candidum, quē aliqui cachrin vocant. Folia pinguia albicant, veluti oliuæ, craſſiora, & ſalſo guſtu. Radices digiti craſſitudine tres, aut quatuor.

Cælum. Hippocrates batim Æthiopicam laudauit. Dioſcorides naſci in petroſis, & maritimis dixit, quod ab eo etiam Plinius recenſuit.

De cappari. CAP. XXII.

VTIMVR & quidē frequentiſſimè in hybernis acetariis cappari. Paulus vſum eius cōmendauit ex oleo, & ſale, quod appetētiam inuitet, & ciborū faſtidiū diſcutiat. Vnde primus menſis ſumitur, & cæteris dapibus præponi ſolet. Dioſcorides non ſolū floribus, & fructibus, ſed etiā nouellis turionibus homines veſci ſcripſit. Quod etiā noſtris temporibus obſeruatur. Columella eius conditurā proponit. Verno tempore capparim in vſum colligi, & reponi oportebit, & ſeruari hac cōditura: aceti duabus partibus & tertia duræ muriæ: ſed quāplurimis diebus ſub tecto ſeruari, dū flacceſcat, inde in vaſa cōdi, deinde ius quod ſupra ſe ipſum eſt, infundi. At Platina quomodo cōdiatur mēſis edocet.

cet. Inde capparim in cacabũ aquę non feruentis, ſed apprimè calidæ: vbi tandiu ſines, donec abundanté ſalſedinem dimiſerit. Transferto inde in aquã recenté, inq; eam tandiu ſinito, quoad refrigeſcat, inde poſtremo auferes, expreſſum in patinas repones, infundesq; oleũ, & acetum non multũ. Sunt qui mentã huic edulio addant, nec incongruè quidé, vt & ad voluptaté, & valetudinem faciat. In Apulia aliter condiuntur. Primo in feruentem aquam coniiciunt, vbi copioſum ſal ſit diſſolutum, inde eximunt, vt ſicceſcant. Siccos in vaſa condiũt, alternis vicibus ſale, & floribus nondum patefactis. Porrò quum mẽſis apponuntur, bis térve aquis abluuntur, vt ſalſuginem eximant, vel aceto ſeruant.

Nomen. Græcis κάππαρις. Plinius, Capparim quidam cynoſbaton vocãt, alii opheoſtaphylen. Latinis capparis. Columellæ cappar, Palladio cappar dicitur, & inturis. Itali vocant *cappari*.

Deſcriptio. Theophraſto vniſtirps. Folium & caulem horridulũ ac ſpinoſum humilem ſpargit. Germen & flos ęſtate, folium ad Vergilias vſq; viget, non annuus, ſed diuturnior. Foliũ iuxta caulem. Ramis aculeigera. Dioſcorides, Frutex eſt ſenticoſus, & humilis in orbé proſerpit, ramis in rubi modum aculeatis, ſpinis aduncis, hamatisq;. Folio mali coroneæ circinato, horriduloq;, fructu oleæ rotũdo, quo fatiſcente emicat flos candidus, qui poſtquam excreuit decidit, glãs oblonga extuberat, quæ aperta grana acinis punicorum ſimilia oſtentat, parua rubicunda, radice lignoſa multiplici, magnaque. Sed Dioſcorides fructum vocat florem, qui adhuc clauſus, non in folia dehiſcens, quũ fructus id ſit, quod excluſo flore glandis figura oblonga depromitur. Sed flos præcipuè cibis expetitur. Palladius æſtate florere ait, & areſcere ſub occaſu Vergiliarum. Auicenna fructum cucumeri aſſimilat.

Genera. Plinius cauenda eius peregrina genera dicit. Siquidẽ Arabicũ peſtilens eſt, Africũ gingiuis inimicum, Marmaricum vuluis, & omniũ inflationibus. Apulũ vomitus facit, ſtomachũ & aluum mouet, Italicum innocentius eſt: vbi clare apparet in textu mendũ ſubeſſe, vbi Apulum vomitũ facere, & ſtomachũ & aluum mouere dicit, quũ alibi Italicum innocentius eſſe dicat, ac ſi Apulia Italię regio non eſſet, præſertim quum experientiam huic refragari liquidò conſtet, quũ inter cæteras Italiæ regiones Apulia in hoc genere præcellat. Sed duo genera viſuntur, maius, minúsve, minus verò in prima cõmendatione eſt, & pluris emitur, quàm maius, quia palato gratius eſt, niſi ſapor aſciticius ſit à muria, vel ab aceto, quod quum paucioris carnis ſit, penitius ſubit conditura.

Cœlum. Plinius Ægyptium cõmendat, Galenus, qui in locis calidis naſcitur, vt in Arabia, longè eſt acrior Pergameno. Ægyptium, quod nobis ex Alexandria defertur, optimum eſt. In Cypro plurimum prouenit. Apud nos in Apulia, vnde potius calidum, quàm feruidum, aut frigidum cœlum flagitare videtur.

Solum. Theophraſtus gaudere arenaceis, atq; tenuibus dixit, multis haudquaquam exire videtur, quum apud oppida, & loca plana proueniat, non laſerpitii modo apud montuoſa, hoc minus verè putarunt. Plinius ab eo: Sabuloſis familiariſ-

simum. Dioscorides tenui solo, asperisque locis, in insulis, & iuxta rudera nasci. Columella siccum locum quærere. Palladius ab eo, loco sicco, & gracili. Sed in oris Tyrrheni, & Adriatici maris vberi prouentu fruticat, & in planis Apuliæ æquoreis cāpis. In noualibus sponte prouenit, & optimi soli ibi est signum. Videtur tandem omni solo prouenire, melius sicco, quàm humido, & parietibus saxosisque locis.

Satio. Theophrastus, In cultis hospitari nequit, immo deterius cultu nascitur. Aristoteles in problematibus, huius rationem reddit, cur capparis locis prouenire cultis haud facile possit. Multi nanque tentarunt, & translata radice, & semine sparso, quum apud nonnullos commodior capparis sit, quàm rosa, sed tamen nil efficere valuerunt: quid ergo causæ sit, vt cultis nesciat hospitari, inculta & auia prosequatur, & maximè sepulchris adhæreat? Igitur de hoc cæterisque generis eiusdem accepisse illud oportet, quòd nō omnia eadem ex materia consistere solēt, aut augeri, sed sunt quæ ex aliorum corruptione, & principio consistant, & post augeantur, vt pedunculi, & pili corrupto alimento, aut aliqua alia labe corporis prodeunt. Ergo vt in corpore nonnulla excremento proueniunt alimenti, quod certe cruditas est, & vbi naturæ vires superare non queunt, abscedunt quidem in vesicam, vel aluum, quæ in promptu maximè sunt, aliqua verò animal producunt: itaque in senectute, & morbis hęc augentur. Sic in terra alia concocto alimento, & consistunt, & augentur, alia excrementis, aduersaque concretione oriuntur. Culturæ autem officii est, vt concoquat, reddatque efficax alimentum, quo genus mite, vrbanumq; fructuum consistit. Quæ igitur mitigatione, informationeq; huiusmodi creantur, hæc vrbani vocabulo significamus, eo quod solertia hominis educata quasi eruditaque meliora euadant: quæ autem cura adhibita mitescere nequeunt, aut etiam aduerso habitu loci sui generis prodeunt, hæc syluestria sunt, & rustica, cultisque viuere nesciunt: cultus enim dum ea melioribus instituere moribus contendit, deprauat, atque peruertit, quippe quum à sua natura desciscere nequeant, quæ orta sunt ex corruptione, quo in genere capparis quoque profectò est. Columella: Leuissimo cultu, aut nullo contenta est. Quippe quæ res etiam in desertis agris citra rustici operam conualescit, plurimisque prouinciis sua sponte noualibus nascitur, sed quibus locis eius inopia est, si serenda fuerit, locus debebit interea circundari fossula, quæ repleatur lapidibus, & calce, vel punico luto, vt sit quasi quædam lorica, ne possint eam prærumpere prædicti seminis frutices, qui ferè per totum agrum vagantur, nisi munimento aliquo prohibiti sint. Quod tamen non tantum incōmodum est (subinde enim possunt extirpari) quantum quod noxium virus habent, succoque suo sterile solum reddunt. Seritur vtroque æquinoctio. Palladius: Septembri seritur capparis, latè serpit, succo suo terris nocet. Serendum est ergo, ne procedat vlterius circumueniente fossato, vel luto structis parietibus, herbas spontè persequitur. Plinius, Capparis seritur siccis maximè, area in defossu cauata, ripisque vndiq;

vndique circumſtructis lapide, aliàs euagatur per agros, & cogit ſolum ſterileſcere. Apud nos ſeritur ſemine Martio, Aprili, Maio, & Septembri, quod ſuis fructibus affert. Vbi maturuerint aperiuntur, tunc decerpuntur, inſolanturq; donec ſiccеſcant. Seritur etiam radicibus ſuis, vel germinibus radicatis, & cauliculi ſati, vbi radices conceperint, ſequenti anno tranſplantari poſſunt. Hyeme ſicci caules ſecentur ſuper terram, vt vere lætius aſſurgant. Et ſi cultum aſpernari dixerint Ariſtoteles & Theophraſtus, vidimus ſatos, & cultos optimos fructus attuliſſe, & longe minus agreſtibus noxios.

De coronopo. Cap. XXIII.

CORONOPVM inter intubacea recenſet Theophraſtus, & inter annuas. Dioſcorides in olere coqui dicit. Nobis frequentiſſima in acetariis offertur, ob id hortis ſerimus.

Theophraſto κορωνόπους, ſed Galeno, Aëtio, & Tralliano κορωνόποδον Græca appellatione donata, quod cornicis pedis effigiem repræſentent folia. Latini coronopum vocant. Theodorus Theophraſtum vertendo ſilaginem vertit. Itali *herba ſtella* vocant, videturq; hodierni æui nomen antiquo, & ſpurio conuenire, quippe aſtrion ab aliquibus dicebatur, vt in ſpuriis Dioſcoridis nominibus videre eſt. Vulgus etiam quod variè diſſectū ceruini cornu imaginem habeat, cornu ceruinum vocant. *Nomen.*

Theophraſto coronopus à radice foliata, amara, vt vniuerſum intuborum genus, etſi ab Hermolao, & aliis inter aculeatas, Theophraſti authoritate annumeretur. Id apud eum nuſquam reperietur. Dioſcorides & ſi exactam in ſuo capite deſcriptionem non apponat, ex aliis herbis, quibus aſſimilauit, eam concinnabimus. Dicit enim. Coronopus oblonga herbula eſt, per terram ſtrata, fiſſis foliis pſillio non diſſimilibus, non ita hirſutis, ſed breuioribus, aut catanances primæ, ſed non ita longis, aut minoris ſeſamoidis, ſed maioribus, nec ita hirſutis, holeſtio proximis, cui & viticulas ſimiles habet, aut gramini. Radicem habet tenuem, aſtringentem, prouenit in aggeribus, locis incultis, & ſecus mare. Plinius hæc habet: Coronopus oblonga herbula eſt cum fiſſuris: aculeatarum caules per terram ſerpunt aliquarum, vt eius, quam coronopum vocant. Nos herbam apud nos vulgò dictam *ſtella* ita depingimus. Folia fert longa, anguſta, hirſuta, pinguia, humi ſparſa, vtrinque fiſſa, laciniata, verè cornicum vngues, aut ceruinum cornu præ ſe ferentia, ita inter ſe cohærentia, vt cylindro æquata dixeris, in ſtellæ modum radiantia, caule, thyrſulo, flore, & ſpica plantagini ſimili, radice vnica, numeroſis adnatis capillamentis. *Deſcriptio.*

Dioſcorides in aggeribus prouenire dicit, ac protritis itineribus, incultiſque locis. Apuliæ campi hac herba virent, ac pro ſegetibus triticeis optimi ſoli ſignum habent. *Solum.*

Serimus Auguſto, ac fimo operimus, carpitur Septembri, Octobri vſq; ad Martium. Seritur etiam Martio, Aprili floret, Iunio profert ſemen. *Satio.*

De portulaca. Cap. XXIII.

PLINIVS portulacam in acetariis ſumptam ſtomachum corroborare author eſt. Nos in acetariis tota æſtate vtimur, eſitamusq; tenellas cymas. Famoſum eſt quod hæmediam ſanet, id eſt dentibus, qui ſtupore quodam obtorpeſcunt, remedio eſt, qui ſcilicet ab auſteris, & acidis naſcatur. Cuius cauſam Galenus reddit. Dentes nanque acrium occurſu præſiccati exaſperantur, ita vt citra noxam atterendis cibis adhiberi nequeant, ſolidiorisque cuiuſque commercio concipiant dolorem, lentore quo ſeſe ab ſiccorum iniuria vindicabant exucto. Nanque ſicca nullo interiecto humoris nexu durius ſeſe collidunt, vnde ſenſus exaſperationis noxiæ contrahitur. Damnum ergo ſaliuarii lentoris, qui velut ſiccorum pignus intercedebat, glutinoſo portulacæ ſucco quamoptimè reſarcitur. Ariſtoteles dicit id fieri à lento humore portulacæ, qui à corpore educit acorem, quippe qui affinitate quadam coniungi valeat, argumento ſaporis, quem acidulum reddit. Sal verò macerat, liquefacitque, atque ita acorem quoque extrudit. Alexander Aphrodiſeus hoc portulacæ munus cæcis rerum facultatibus deliteſcentibúsve cauſis acceptum refert. Quonam, inquit, modo ſtupori dentibus à frigidis fructibus adſcito, portulaca, quæ frigida eſt, medebitur, quum contracta vitia nõ conſimilibus, ſed contrariis abiguntur? Columella ita condit, ſunt quædam herbæ, quas appropinquante vindemia ita condies, vt portulaca: Diligenter purgatur, & ſub vmbra expanditur, deinde quarto die in fundis fideliarum ſubſternitur, & componitur, acetoq; infuſo, iterum ſal ſuperponitur. Platina in acetariis ita parat: Portulaca benè lota, ſecretaque à præduro caule in patinam reponitur cum cæpa minutatim conciſa: ſale, oleo, & aceto conditur. Sunt qui ad illius frigiditatem comprimendam, piper tritum, ac cinnamomum inſpergant.

Nomen. Grecis ἀνδράχνη, Latinis ferè omnibus portulacæ nomine vocatur. Italis *porcellana.*

Genera. Portulaca in duas ſpecies diſtribuitur, in ſatiuam, & ſpontaneam. vtriuſque meminit Dioſcorides, ſatiuæ in peplio, & ſuo capite: ſylueſtris in ſemperuiuo tertio.

Deſcriptio. Theophraſtus breui radice inniti dixit, tum quæ in profundum deſcendit tum quæ è latere porrigitur. Dioſcorides, etſi peculiari deſcriptione non dignatus fuerit, aliis tamen aſſimilando qualis ſit patefecit. Portulaca cæpeæ ſimilis eſt, ſed albidiora folia habet, ſimilis telephio caule & foliis. Folia ſimilia helioſcopio tithymalo habet, ſed craſſiora, minusque rotunda. Folia tam ſimilia peplio, vt ſylueſtrem aliqui portulacam appellent. Etiam terreſtri tribulo, ſed viticulis craſſioribus, vel tertio ſemperuiuo, qua ſimilitudine ſylueſtrem portulacam vocauerunt. Sic etiam crithamo, ſed minora, breuioraque. Noſtra autem ſatiua teretibus viticulis, lætis, carnoſis, ſucculentis, humi reptantibus luxuriat, lentè in puniceum vergentibus, foliis albicantibus quadam tenui

aſpergine

aſpergine cinerea, guſtu ſubſulſo, flore puſillo, ſemine in theculis nigro. Floret Iunio, & Iulio. Syluestris duplo minor, duntaxat tota rubentibus ramulis, guſtu acidiore, folio turbinatiore tam priori conſimilis, vt qui vnam norit, alteram non noſſe non poſſit.

Aperto, apricoq́ue cœlo gaudet, ſub humido moritur. *Cælum.*

Pingue ſolum, & lætamine ſaturatum exoptat, & præcipuè humidũ: nam *Solum.* ſiccitatibus deficit: vnde æſtiuis ardoribus continuis ſiccitatibus blandiri oportet. Columella in ſuo hortulo.

Humidaq́, andrachne ſitientes protegit antes.

Syluestris ſquallidioribus locis, vinetis glareoſis, & viarum ſtratis reptat.

Theophraſtus ex æſtiua ſemente protulit, quam tertiam vocat, celerrimè *Satio.* quarto, aut quinto die à ſatu erumpit. Apud nos omni tẽpore ſeritur, ſed præcipuè Aprili, Maio, & Iunio. Optimè ſeritur inter caules, cæpas, & porros, vbi ſemel ſata fuerit, ſemine per maturitatem caduco, ipſa ſe ſerente, perennis eſt, nec vnquam deficit, denſius ſata, puſilla fit.

De oxalide. CAP. XXIIII.

NEc ab iis remouenda herba eſt, quam oxalida vocant, quum nobis quotidie exploratum ſit in acetariis manſam crudam magnam cum palato gratiam inire, ſuo enim ſapore ſal, & acetum refert, vnde in acetariis ſolo poteſt oleo condiri, quin plerunque iuribus incocta optimè ſapit, & in carnibus intingendis ſucco viridi acramentum ſubminiſtrat, nec aliud in obſoniis maiorem ſibi vendicat authoritatem. Platina illotam prima etiam ſtatim menſa cum pane, & ſine alio condimento concedit, æſtate præſertim, vt cibi appetentiam inducat.

Dioſcoridis eſt ὀξαλὶς, ἀναξυρὶς & λάπαθον, oxalis dicta, quaſi acetoſa, ſed po- *Nomen.* teſt anceps vocabuli ὀξὺ ſignificatio trahi, & quod folia in mucronem deſinant, & quod acidum ſaporem recipiat. Romani rumicem appellant, forſan quod ab ea ſuccus non aliter atque mamma, quam rumen veteres dixere, à ſitientibus exugi ſoleat. Vulgares noſtri *acetoſella* vocant, quod gratum acorem ori repræſentet.

Duo apud nos naſcuntur genera, maius, minúsve. *Genera.*

Dioſcorides lapathi ſpecies deſcribendo ſuam oxalim ita pingit. Folia exi- *Deſcriptio.* guo & ſylueſtri rumici ſimilia, caule non magno, ſemine ſubacuto, rubente, acri, in caule, & agnatis appendicibus emicante. Nos ſic: foliis ima baſe lunatis, & pinnatis, caule ſtriato ſucculento, colore rubello, radice fibroſa ex croco flaueſcenti, ſemine anguloſo, acuto, quod foliaceo veſtitur inuolucro, copioſóque. Minori folia longè minora.

Vbique pratis, & hortis, quolibet anni tempore viget, ſed ſiccis præcipue *Cæl. Sol.* locis, vt in collibus, & quibuſuis ſquallidis, & macilentis.

De oxy. CAP. XXV.

OXALIS iam dicta oxym in mentem reuocauit. Hæc tum ſapore, ſeu leui acramento placet, tum quòd ſtomachum recreet: nam à Plinio diſſoluto ſtomacho dari ſcriptũ eſt, non minus, quàm prædicta acetariis expetitur, admiſceturque. Hæc futuræ prænuncia eſt tempeſtatis, ſiquidem ea imminente, ſurrigitur contra eam, tanquam tempeſtati colluctatura, quod ſæpiſſimè obſeruauimus. Obſeruatum etiam à pleriſque doctiorum, quod huius herbæ copioſi flores crebros illius anni imbres, & aquarum inundationes portendant, ſic pauci ſiccitatem. Sic Plinius de pratenſi trifolio dixit, inhorreſcere tempeſtatibus folio, & etiam nos obſeruauimus.

Nomen. A Græcis ὀξύς, & Latinis dicta eſt, Plinio authore, quod acido ſapore donata ſit, aliquibus oxytriphyllon, nõ ab acutie foliorum, ſed potius aciditate. Nobis *trifoglio acetoſo*, & *alleluia*.

Deſcriptio. Plinius tenera folia habere dixit. Puſilla herba eſt, longis tamen pediculis iunceis, glabris, teneriſque, quibus ſingulis in extremitate tria inſunt folia, quæ cordis figuram referunt, acidula. Flos quiuis foliolis ſtellatus luteus, nonnunquam cãdidus, ſimplici ſtylo inter folia proſiliens, ſemen rufum in oblongiuſculis thecis, quod vbi maturuerit, ſponte, vel leui tactu aperitur theca, & longiuſculè proiicit, etiam cum ſtrepitu, non ſine admiratione. Radix ima fibroſa, ſumma, ſquamatim loricata, rufa, floret Maio menſe.

Cæl. Sol. Opaca, vmbroſaque ſequitur.

De rapunculo. CAP. XXVI.

NVNC de rapunculo dicemus, cuius folia, & præcipuè radices in acetariis diuitum lautarumque menſarum veniunt, & ieiuniis quadragenæ expectatiſſimæ. Sunt enim eius radices longè quouis rapo, raphanoque delicatiores, ſuauioreſque.

Nomen. Recentiores napunculum, vel rapunculum vocant, ſiue quod putarint eandem, vel congenerem, ſiue quia figura, vel eſu napulam, vel rapulam præ ſe ferat radix, quia oblongula, & in medio ſui nonnihil ventricoſa.

Deſcriptio. Herbula viret folio oblongo humi accubante, vbi excauleſcit, longiori, anguſtiori, & hirſutiori, cauliculis gracilibus, cubitalibus, & pluribus ab vna radice prodeuntibus. Flore quatuor foliolis conformato, purpuraſcente, ad cæruleum vergente, campanulæ effigie. Semine in oblongis thecis puſillo. Radice pollicis longitudine, alba, tenera, craſſiuſcula, in media ipſius parte ſubdulci. Hyeme folia virent, vere exit in caulem, Maio floret, & ſubinde fert ſemen. Radix hyeme eruitur ad acetaria, æſtate ligneſcit.

Cælum. Tepidum cœlum exoptare videtur, quale Neapolitanum, in Apulia vbi feruet, non naſcitur.

Solum. Solum gracile & ſolutum, & ſuſpenſum ſequitur, ob id in ſyluoſis, & ſepibus

bus reperitur, in quo radices in profundum agit: in plano vbi solum durius, & compactius, si nascitur, quum in profundum teneræ radices subire nequeant, viridis coloris, & duriusculæ fiunt.

Seritur semine, & optime prouenit, sic etiam oculi circa radicem sati concipiunt vere. Semel sata diutius perennat, nam ad esum extirpatæ, abruptæve radices, remanentes fibrillæ, etiam frondes, & caules egerunt. *Satio.*

De acu moscata. Cap. XXVII.

Commendatissima inter acetarias herbas illa est, quam muscatam acum dicunt, geranii speciem odoratam illam à Plinio descriptam: quippe non modo, olei, acetiq; optimè recipit condimentum, sapidaque est, sed omnes alias herbas suo moschi odore fragrantes reddit, auidissimè editur, studiosissimeq; in hortis seritur, aliturque.

Græcis γεράνιον à gruini capitis imagine, quæ summo eius capitulo est aptissima, per similitudinẽ dictum. Ab aliis acus moschata, quod & insigni moschi odore redoleat, & acuto longiori mucrone in vertice acus modo inhorrescat. Apud nos *herba moschata* à moschi odore, vnde illi princeps nomenclatura. *Nomen.*

Dioscorides secundam geranii speciem describens, hæc habet. Geranium alterum caulibus minutis, & pusillis sesquipedalibus, foliis maluæ in summis alis sursum spectantia gruum capitula insunt cum suis rostris, aut canini dentes, nullius in medicina vsus. Quam etsi alienam à medicina Dioscorides existimauerit, non tamen inficiatur edi posse ab iis, qui gulæ indulgent, quum sui odoris iucunditate in acetariis expetatur, etsi quoduis potius, quàm nostram acum moschatam exprimere videtur. Subdit Plinius, quæ etiam à Gręcis excepit: Foliis candidioribus, paulò quàm maluæ minoribus, caulibus tenuioribus, pilosis, ramosis ex interuallis binûm palmorum, & in iis foliis, inter quæ & in cacuminibus capitula insunt gruum. Sed nostri sic eam tradunt. Geranion alii myrrhim appellant, similis est cicutę, foliis minutioribus, & caule breuiori, rotundo, saporis & odoris iucundi. Nos eam ita describimus. Geranium, vel si mauis gruaria, è radice exigua cauliculos profert complures, graciles, rubentes, hirsutos, præcipuè adultos, è caule medio apice tenus folia exeunt myrrhidis, aut cicutæ, positu tanaceti, in plumam deducta, in caulium fastigiis flores, in quorum summo capitula ciconiæ, vel gruum cum rostellis acus longitudine emicant, in quibus semen occulitur. *Descriptio.*

Calido, temperatoque cœlo emicat, locis omnibus obuia, sed in hortis latioribus foliis luxuriat. *Cælum. Solum.*

Primis autumni imbribus vsq; ad Februarium seritur, quum adolescere cœperit, lætamine suffunditur, herbisq; nocentibus liberatur. Fructificat Maio ac subinde perarescit. Suo semine se ipsa serit, vt vix semel sata amplius locum ea liberaueris. *Satio.*

De ferulis. CAP. XXVIII.

SVNT ferulæ cibo, & coronis commendabiles. Nobis veris initio prima ferulæ germina, quæ oui luteum referunt, ſub cineribus excocta, charta prius, vel linteo madefactis inuoluta, mox pipere, ſale, oleo, & aceto conſperſa gratiſſimo ſunt cibo. Ad hæc Plinius: Ferulæ caules pomum eſt, eduntur decocti, commendanturq́; muſto ac melle, ſtomacho vtiles, pluries ſumpti capitis dolorem faciunt. Dioſcorides muria caules cõdi ſcripſit. Columella eius docet condituram. Circa vernum æquinoctium colligito ferulas cum coliculo ſilentes, & hac conditura ſeruato, aceti duas partes, & tertiam duræ muriæ miſces, ferulam quũ legeris ſub tecto exponito, dum flocceſcat, deinde folia, & corticem omnem folliculorum detrahito. Caules ſi fuerint pollice craſſiores, arundine ſecato, & in duas partes diuidito: ipſos quoque flores, ne ſint immodici, partiri oportebit, atq; ita in vaſa condi, deinde ius, quod ſuprà ſcriptum eſt infundi, & paucas radiculas laſeris, quod Græci σίλφιον vocant, adiectas, ita ſpiſſamento aridi fœniculi contegi, vt ſuperueniat ius. In hortulo verò dixit,

Tempore non alio vili quoq; ſalgama merce
Capparis, & triſtes inulæ, ferulæq́; minaces
Plantantur.

Plinius coronarios vti ferulis & corymbis, & ignem optimè ferulis aſſeruari tradidit. Vnde quòd Prometheus primum extractum è ſilice ignem ferulis excepit, anſam præbuit Poëtis fingendi, ferulam Phœbi rotis admouiſſe, & accenſam terris apportaſſe. Sunt qui arborum cenſui aſcribẽdam cenſeant, quod temporis proceſſu ligneſcat. Propterea Clearchus inter luſorias queſtiones, quas Latini ſcirpos, Græci gryphos, & ænigmata vocant, ferulam dicit eſſe lignum, & non lignum, ſicut pumicem lapidem, non lapidem, noctuam volucrem, non volucrem. Athenæo authore. Plinius. Ferulæ ſunt aſinis gratiſſimo pabulo, cæteris verò iumentis præſentaneo veneno, qua de cauſa id animal Libero patri aſſignatur, cui & ferula. Ferulæ Libero patri aſſignantur, de qua re alii alias referunt cauſas. Euſebius in præparatione euangelica ναρθηκοφόρον Bacchum appellat, id eſt, feruligerum, rationemq́; docet, quòd homines potu in furorem aguntur, ac ſe inuicem feriunt, vt ſe mutuis vulneribus confodiant; ferulis vtuntur, quarum ictus lentus, ſed non lætalis eſt. Plutarchus in Sympoſio aliam aſſignat rationem, ferulam, & obliuionem Baccho dari, ceu vel parum conueniat, errorum inter pocula deinceps comminiſci: aut ſi qua in parte peccatum ſit, puerilis, & leuis reprehenſio ſufficiat, quum & pueri ferula caſtigentur. Alii dicunt quod ferula Baccho aptiſſima ſit, vt infirmos ebrietate pedes leui hoc pedamento regant ebrii. Fuit & antiquitus ferula imperii nota. Leuis enim huius arboris ictus eſt, vt magis ſeueritate, quàm fuſtium atrocitate formidabiles ſint ii, quibus Regum inſtar ſceptra conce-

conceduntur, nam legibus aſperiores, ſed pœna mitiores ſint oportet. Fuit & pœdagogorum inſigne. Martialis,

Ferulæ minaces ſceptra pædagogorum.

Plinius. Ferulæ natura murænis infeſtiſſima eſt, tactæ ſiquidem ea moriuntur. Salpa piſcis aliquibus obſcœnus dictus, qui nunquam percoqui poſſit, niſi ferula verberatus.

Græcis νάρθηξ, quaſi virgultum, vel batillum, aut thyrſum. Sic Latinis ferula dicitur, à ferendo, quòd illius caules ſenibus pedes, ac ſcipiones eſſent. Hippocrates non minus à feriendo, quàm à ferendo dictam videri voluit, qui etiam plaſtiga vocauit. Italis *ferola*. *Nomen.*

Theophraſtus ita deſcribit. Ferula grandis admodum ſurgit, vnicaulis & geniculata, à genibus coliculi, & folia alternatim exeunt, mollia, grandia, multifida, capillamenti modo extenuata, maxima, vt quæq; terræ proxima ſunt, caulem amplectentia, vt arundines, flores lutei, ſemen anethi obſcurum. Germinat vere, primùm folio, tum caule, qui ei annotinus eſt, radice ſingulari profunda. Eius teneritudo proceſſu tranſit in lignum. In fruticum genere eſt. Sed inter fortunatas inſulas Norion eſt, in qua ferulæ tanta creſcunt altitudine, vt arbores fiant. Dioſcorides: Ferula caulem affert ternum cubitorum, folia fœniculi longe aſperiora, & latiora. Plinius arborum generi aſcribit, quoniam lignum loco corticis habet, hoc eſt forinſecus. Ligni autem vice fungoſam medullam, vt ſambuci. Geniculatis nodata ſcapis. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæq; terræ proxima ſunt: cæterum natura eadem, quæ anetho, & fructui ſimilis. Nulli fruticum leuitas maior, ob id geſtata facilius baculorum vſum ſenectuti præbet. *Deſcriptio.*

Theophraſtus ferulaceum genus in plures ſpargi ſpecies dixit, ſed prius de eo, quod commune omnium conſtat dicendum eſt, ſcilicet ferula, & ferulagine, ſeu idem genus ambobus, differens magnitudine tantum, ſeu alterum ſit, vt nonnulli putarunt. Ergo natura earum, quæ conſpici poſſit, conſimilis certè ſentitur, præterquam ratione magnitudinis. Ferula aſſurgens in altitudinem finditur cacumine, inq; ſtipites quoſdam haud magnos diſpergitur, quibus flos ſemenq; inſidet. Ferulago autem humilis eſt. Plinius: Quæ ab vno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Dum Apuliæ eſſem, multas, & propè infinitas ſpecies enumeraui, magnitudine, colore, ſemine, folio & huiuſmodi ſimilibus differentia. *Genera.*

Calidis naſcitur locis: ideo Apulia ferularum maximè ferax. Præterea ſqualidis, celſis, præruptiſque ſaxorum maritimis finibus, vbi æſtiui feruent ſoles. *Cælum. Solum.*

De dracone hortenſi dicto. CAP. XXIX.

EST & elegantioribus noſtris olitoribus non incognita herbula quædam draco dicta, acetariis gratiſſima, quæ ſi ſale, oleo, & aceto condiatur,

nec ſal nec acetum exigere videtur, quum vtriuſq; ſaporem referat. Hanc antiquis incognitam dicunt, ſed admirabili quodam modo olitoribus inuentam.

Nomen. Draco nomen. Sunt qui putent tarchon Simeonis Sethi, vel Auicennæ, vel corrupto à tarchone nomine, vel quod acuto ſapore linguam vellicet.

Deſcriptio. Puſilla herba. Folia anguſta, craſſiuſcula, cuſpidata, floſculi lutei in ramulis ſparſi, caules cubitales, ſemen exiguum, & euanidum nigrum, radices humi reptantes graminis modo. Sapor aceti, & ſalis guſtum linguam comburendo præfert.

Satio. Quia ſemen euanidum, & non genitabile, propagatur radice, in varias partes diuiſa. Habetur ex Hermolao doctiſſimo viro ſemine lini, raphani, ſcillæ bulbis incluſo, & in terram obruto naſci. Alii ſemine inferto cuipiam cæpaceæ, & tuberoſæ radici, ſi quis in afflatu maritimo, & natalibus ſquillæ non auulſæ inferat. Vel ſi in raphano, aut cæpe foraminulo facto adigatur lini ſemen. Sed id verum ſit nec ne, arguere non auſim, quum vniuerſæ Italiæ id pro certo perſuaſum ſit. Nos quum ſæpius huius periculum fecerimus, & amicos noſtros, vt idem experirentur hortaremur, ſæpè luſit experientia, & optato voto fruſtrati ſumus: nam & cæpis, & alliis, & ſcillis geminum linum prognatum vidimus, nihil de ſcilla habentem.

De herbis condimentariis, & primò de apiis, ac de hortenſi apio. Cap. XXX.

IAm eſcarias herbas, ſiue quæ coctæ ſiue quæ crudæ edantur, aggrediemur, ſed prius de herbis aliquot condimentariis dicemus, quæ ad obſonia condienda, gulæ irritamenta: ab apio exorſi incipiemus. Plinius: Gratia apio vulgo eſt: nanq; & rami largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Quæ verba quid niſi vulgare noſtrum petroſelinum indicant? quum nobis olerum omnium familiariſſimum in ciborum condimentis perpetuo habeatur. Ideo merito tacita coniectura potius, quàm certa vlla figuræ expreſſione verum antiquorum apium exiſtimatur. Præterea piſces in piſcina ægrotantes viridi, apio recreantur. Honos ipſi in Achaia coronare victores ſacri certaminis Nemeæ. Cæterum nil æquè ſuauitatem oris commendare prodiderunt Græci, ſi ab iis eſtur, quibus anima fœtet, iiſq; grauis halitus tædium emendare. Addiderunt meritorias mulieres apium comeſſe, vt graue virus odoris abigant, oraq; ſua iucundiorem expirent auram, ex Florentino in Geoponicis Græcis. Apii coliculos ſeruare docet Columella conditura, quæ aceti partes duas, & tertiam duræ muriæ recipiat. Verum apud eruditos nil aliud terra erutum in maiorum ſententiarum varietate eſt. Chryſippus, & Dionyſius ad cibum admittendum non eſſe: immo nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum eſſe dicunt. Plutarchus eſt author ſepulchra apio coronari, vnde vetus illud adagium de apio, de iis, qui profligata valetudine vtuntur.

Theocri-

Theocritus σέλινον εὔοδμον, id est, selinum odoratum vocat. Theophrastus itidem selinon vrbanum. Dioscorides hortense. quum autem cæterorum meminerint, oreoselini, eleoselini, & hipposelini, per hortense, & vrbanum, non nisi nostrum peculiare petroselinũ intelligi voluerunt. Nomen σέλινον, à palustri solo, in quo sæpius prouenire solet, deducunt. Videtur tamen posse deduci à formidando lunatico effectu, quem accersit esu. In puerperiis ab eo cibo comitiales fieri, qui vbera infantes hauserint, dicunt. Latini apium, & apius, sic Chrysippus, & Dionysius, Plinio authore. Itali, *petroselino*, *petrosemolo*. *Nomen.*

Theophrastus ita apium depingit. Suffrutex est, cacumine perpetuo virens, & si reliquarum frondium iacturam faciat. Perfectis foliis, caulis conuenienter assurgit, folio scisso per extrema, mespilo simili (quæ vulgò *azarolo* vocatur) Radix carnosa, dulcis, grataque palato est, folia sicciora, veluti acriora. Causam reddit. Quia superior pars nimis sicca, inferior roscida est, sapor itaq; neq; in nimio humore, neq; in siccitate residet, ita fit, vt radices esculentæ, dulcesq; sint, superiores verò partes siccitatis causa insuaues, & insipidæ, vt in gramine, & reliquis eiusdem generis videre est. E radice, quæ in profundum agitur, & quæ crassa, è lateribus mittit vt beta. Vnde semel satum, vbi radices iniecit, restibili fœcunditate folia, caulesque producit. Dioscorides etsi videtur suo peculiari capite descriptionem omisisse, aliis tamen sui libri capitibus optimè repræsentat. Apium est hipposelino, & eleoselino minus, folio angustiori, radix cruda, coctáve estur. Folium habet laserpitio simile, & folio bunii, scilicet, quæ proxima sunt radici, vel caucalidis, vel smyrnii, sed angustiora, minusque pinguia, & eiusdem caulem, semen siso simile. Ab eo Plinius. Sæpius parit, semel satum pluribus annis restibili fœcunditate prouenit. Fruticat, sed non capite. Proprium ei, quod colorem immutat. Semine nudo. Addimus nos. Antequam excaulescat, folia habet modicè lata, diuisaq;, ac postquam caulem edidit, folia mutat, satis enim oblonga, & tenuia, digiti longitudinem æquantia habet. Caule cubitali, concauo, tenuiter striato, foliis tripartito dissectis, oris leniusculè laciniatis, flosculo candido, & quo minutiorem haud temere reperias. *Descriptio.*

Chrysippus fœminam esse dicit crispioribus foliis, & duris, & crasso caule, sapore acri, & feruido. Dionysius marem nigriorem, breuioris radicis, vermiculos gignentem. Plinio authore. Quibus verbis vulgare nostrum apium depingunt. Per marem enim vulgare petroselinum descripserunt, quod foliis minus crispis, caule minus crasso, sapore dulciori, nec tam feruido, colore albidiori, & longiori radice. Plinius satiui huius apii differentias enumerare gestiens ait: Satiui autem differentiæ in folio denso, crispo, aut latiore, aut læuiore. Item caule lentiore, & crassiore: & caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius. Quæ verba è Theophrasto excepit libri sept. capite quarto. Apiorum tum in foliis, tum in caulibus discrimen vtique constat, aliud folio spisso, crispo, densoque, aliud rariori, latiorique, cauleq; maiori. *Genera.*

Horum iterum aliud candidi caulis, aliud purpurei, aut versicoloris. Verùm ad summam: eiusmodi omne syluestri proximum est. Theophrastus non sati- ui, vt ipse putat, sed apiorum omnium differentias notat, videlicet eleoselini, hipposelini, cæterorumq;. Dioscorides syluestris apii meminit, secundo dauci generi assimilando. Apud nos duo vulgaris petroselini genera sunt: maius, quod *petroselino di catalogna* dicimus, & vulgare minus.

Cælum. Locis calidis, & frigidis seri potest, dummodo iugis adsit humor, cuius rigatu facilius animatur, quamuis etiam in siccitate nasci non denegat.

Solum. Columella. Secundum fontem commodissimè ponitur, quia præcipuè aqua lætatur. Palladius: Terra quali volueris, dummodo ibi sit humor; quamuis nasci, si necesse sit, & in siccitate non deneget.

Satio. Theophrastus è seminibus secundæ sationis esse dicit, quę post brumam Ianuario mense fit. Columella: Eius optima satio post idus Maias, vsq; ad solstitium, nam desiderat teporem. Possis quoq; plantis serere, nec minus semine. Palladius, Locis calidis, & frigidis Aprili, & propè omnibus mensibus à primo vere vsq; ad autumnũ seratur extremum. Plinius dicit ab ęquinoctio verno seri. Theophrastus: quinquagesimo à satu die, vel quàm celerrimè quadragesimo, prouentu omnium difficillimum proditur. Sed è veteri semine celerius prouenit. A bimatu fructificat. Recipit in rigationibus salsam aquam. Vnde Aristoteles in problematis quærit, cur aquam salsam apium recipit, porrum recusat. An quod alterius radix imbecilla, alterius valida est? Impatibilius autem, quod validius. Plinius. Omnium difficillimum nascitur apium, quadragesimo enim die quàm celerrimè, quinquagesimo maiore ex parte emergit. Ex vetere semine celerius prouenit.

Ars. Grandius nascitur apium paxillo seminibus, quàm fusim satis, ex Theophrasto. Præterea vt in radices crescat, Quum transfertur palo cauerna facto tantæ crassitudinis, quantæ ipsum fieri volueris, ingesto fimo, apium adigas: radix enim totum locum implere facilè poterit. Facta nanque scrobe, adacto palo, totum spatium illud replebit radix, & fiet etiam, vt si qua figuræ species in ipso sit vacuo, radicis partibus subeuntibus communicetur. Docet etiam aliter, quomodo communicetur cum radicibus etiam germinum magnitudo. In linteolo plura semina colligata mandari terræ iubet, illa omnia coalescere in naturam vnam: sic radices, & germina ampliora euadent. Idem diximus de palmis in pomario, quæ res minime contemnenda, si vera esset. Cuius rationem assignat: plus enim valent quæ plura, atque ex his omnibus natura vna coalescit. Florentinus ab eo, magnum nasci apium suadet, si quantum seminis possis tribus digitis comprehendere, vetusto linteolo deligaueris, inde stercore inuoluto ligabis. Columella: Si quis velit id latifolii facere, quantum seminis possint tres digiti comprehendere, raro linteolo illiget, & ita in areolas dispositum religet. Palladius. Apios maiores facies, si semen, quantum tribus digitis comprehendi potest,

poteſt, linteolo rariore clauſeris, & breui foſſa obrueris, ita omnium ſeminum germen capitis vnius ſoliditate nectetur. Sed tantorum virorum pace hoc falſum eſſe deprehendimus tum ratione, tum experientia: plura enim & ſeparata potius naſcuntur, quàm ex omnibus vnum, vt ſuperius diximus. Extat & aliud commentum radices augeſcendi, ab antiquis edoctum. Quærit enim Ariſtoteles in problematis, cur ſi quis apium radice tenus circumfodiat, partiq; imæ panicum vndiq; ingerat, deinde terram accumulet, itaq; irriget: radices mira magnitudine adoleſcent. An quod natura panici fungoſa, & calida pabulum attrahit, conceptumq; non ſurſum tranſmitti patitur? ſed inter radicem contentum calore ſibi indito concoquit, vt radicis ampliſſimum ſequi incrementum neceſſe ſit. Theophraſtus ab eo: Qui volunt apii radicem mira capere incrementa, circumfodiunt radicum tenus, in id vacuũ καχρύλλιον poni iubent, mox terram accumulant: ne quicquã ad germina diſtribuat, prohibetur, cohibeturq; obiectu inſperſæ terræ, vnde pars ea, quæ frondibus, & germinibus debebatur, radicibus abſumitur, ſic maior ſequatur accretio neceſſe erit. Cachrylliũ calidum denſumq; eſt, magnumq; emolumẽtum à denſitate habet, quia attrahit, & retinet caliditatis ratione: materia igitur attracta, & retenta, & calore concocta, ſuperiores partes defraudando ſequitur incrementum. Sed quid καχρύλλιον ſignificet, ſpeculemur. καχρύλλιον diminutum eſt τῆς κάχρυος, quod hordeum ſignificat, Pollucis & Suidæ authoritate, ex Ariſtophane, & Nicandro. Alii ſuffrictum hordeum interpretantur. Sed hordeum neq; calidum, neq; ſiccum eſt, & Ariſtoteles panici raritate iuuari dixit. Eſt & κάχρυς ex Dioſcoride in libanotide, qui maximè calidus eſt. Florentinus longè maius apium fieri tradit, ſi ablaqueatis radicibus, paleas adieceris, & ligaueris. Idem criſpari apium pollicetur, ſi ſatum pauito ſolo cylindrum ſuperuoluatur, ſub terra enim coercitum, non habet quo ſe diffundat. Columella: Si quis apium criſpæ frondis fieri maluerit, ſemen eius inditum pilę, & ſaligno palo pinſitum, expoliatumq;, ſimiliter in linteolis ligatũ obruet, poteſt & citra hanc operam fieri criſpum, qualitercũq; ſatũ, ſi quum eſt natum, incremẽtum eius ſuperuoluto cylindro coerceatur. Palladius: Criſpi fiunt, ſi ante tundantur, vel ſi ſuper areas naſcentes aliqua pondera volutentur, aut pedibus proculcentur enata. Plinius: Semina paululũ in pila pulſato, criſpũ ſic putant fieri, aut ſi ſatũ calcetur cylindro. Figurã quoq; ſic induet nouã, authore Theophraſto, & circumpoſiti vaſis formã imitabitur. Quod ideo propterea eueniet, quia nutrimentũ quum prohibetur, arceturq; à vaſe circũueniente, fertur ad id, quod aduocet, libertatemq; luxuriãdi concedit. Fit enim veluti riuuli cuiuſdã deductio, itaq; ambientis vaſis figuram circumplectitur. Euenit hoc idem quodammodo & generi animalium in magnitudine, paruitate, breuitate, & longitudine.

De paluſtri apio, & capitato. CAP. XXXI.

NVNC ad aliam apii ſpeciem deueniemus, ſcilicet paluſtrem. Ex ipſius ſpecie eſt eleoſelinum, inquit Palladius.

Nomen. Theophrasto ἐλειοσέλινον, Dioſcoridi ἐλεοσέλινον; quaſi ἕλυς σευόμενον, hoc eſt, paludibus impulſum. Alii ὑδροσέλινον, quaſi humentium alumnum. Homerus ἐλεότρεπτον, quod paludibus gaudeat, ibiq; lætius exurgat. Latini helcoſelinum vocant, authore Plinio, & paluſtre apium. Gaza confuſo nomine paludapium vertit. Neapolitani *accio*, & *apio*, ab apio detorto nomine.

Deſcriptio. Theophraſtus, Folio raro, nec hirſuto, ſimili apio ſapore, figura, & odore. Folium frugifero roſmarino adſimile, ſed multo minus. Dioſcorides, ſatiuo grandius. Plinius: vno folio, nec hirſuto. Palladius helioſelinon molli folio, & caule tenero. Hoc apium Chryſippi, & Dionyſii conſiliis à cibis abdicatum puto, tum quod ingrati ſaporis, odorísve ſit, tum quia epilepticum paroxyſmum excitet, & aciei obſit.

Solum. Dioſcorides in humidis naſci dixit, Palladius in lacunis. Plinius idem, ſed Theophraſtus apud aquæductus pulchrius prouenire.

Genera. Sed aliud eſt eiuſdem ſpeciei apium capitatum dictum, quod in hortis oppidi ſanctę Agathę, item Theano, & aliis Apuliæ locis inuenitur à natura donatum, antiquis inuiſum indictumq;, quod craſſa, quam poſſidet, radice rotunda, globoſaq; hominis ferè caput ęquet. Ipſa dulciſſima, odorata, grataq; admodum palato eſt, fouẽdo ſtomacho, ac habitu oris cõmendando apprimè commendata. Eius ſatio hęc eſt. Ineunte Ianuario ſpargitur ſemẽ. Februarii medio pullulat è terra, quadraginta diebus increſcere ſinunt, circa Martii calcẽ tranſferunt, ſolo altè ad ſeſquipedem paſtinato, cribrata terra, ac ſtercorata, diſtet alterum ab altero ſeſquipede. Tranſacta hyeme effur Martii initio, poſtea enim excauleſcit, ligneſcitq; radix, aliis locis tranſlatum degenerat, nil à vulgari apio niſi magna ac rotunda radice inſtar capitis diſtat.

De hippoſelino, ſiue oluſatro. CAP. XXXII.

EX apii genere hipposelinon eſt. Radix cruda, coctáve veſcendo eſt. Columella eius condituram docet, Oluſatrum quum legeris ſubſecato, exponito dum flacceſcat: dein folia, & corticem omnem folliculorũ detrahito. Caules ſi fuerint pollice craſſiores arundine ſecato, & in duas partes diuidito, ſic & flores, & in vaſe condito, dein ius, quod eſt miſtum duabus partibus aceti & vna muriæ, infunditur, & fœniculi aridi ſpiſſamentum imponito, vt herbas deprimat. Idq; circa vernum æquinoctium antequam de folliculo exeat, vel prius quàm coliculum agat, radicem exerito Ianuario, vel Februario, & defricato, ne quid terreni habeat. in aceto & ſale componito, poſt menſem corticem abiicito, & medullam conciſam in fictilem coniicito, & adiicito ius ex ſapæ, vel defruti duabus partibus, & aceti vna. Sumito mentam, & vuam paſſam, & cæpam aridam exiguam, eamq; cum torrido farre ex exiguo melle ſubterito. Quum vti voles, ſuo iure ponito, & oleum adiicito.

Nomen. Theophraſtus ἱπποσέλινον à magnitudine vocat: Græci enim magnis rebus ἵππο præponere ſolent, adeò vt nil aliud Latinis ſit, niſi grande

apium. Theodorus vertendo Theophrasto equapium vertit, nam ἵππος etiam equum significat, sed aptius magnapium dixisset. Ex hoc Nicander in Theriacis μεγάλον σέλινον vocauit. Sed Dioscorides Theophrasti ἱπποσέλινον vocat σμύρνιον, παρὰ τὴν σμύρνην à myrrha, quam odore æquiparat, & ab olitoribus Ciliciæ petroselinon vocari, & Romæ ὀλύσατρον dici. Latini olus atrum, & olus pullum vocant: videturque atri oleris nomen iccirco sibi arrogasse, quod eius folia atro virore nigrescant. Plinius olusatrum, quod hipposelinon vocant. Neapolitani *alesano* vulgo ab Alexandria, corrupto nomine, vel *macedonio* à Macedonia.

Theophrastus ita suum hipposelinum describit. Hipposelinon palustri apio foliis proximum est. Sed hirsutum, caule grandi constat. radicem crassam, modo raphani agit, sed atram. fructum quoque atrum producit, magnitudine eruo ampliorem. Lachryma ex eo myrrhæ similis defluit, quidã in totum myrrham esse affirmant. Folium ei cacumine perpetuum viret, etsi reliquorum iactura fiat. Radix dulcis carnosa, grataq; palato est, sed reliqua minime radicibus respondent: nam folia ficciora, acrioraq; sunt, cuius rationem in hortensi apio diximus. Cortex crassus, & extricabilis, vt raphanus, sed betæ proximum dixeris. Lachrymam in radice habet, quam myrrhæ similem esse cõstat, quamobrem quum quidam hinc nasci myrrham vidissent, hipposelinum apud se prouenire putarunt. Vnde referunt ad vrinæ difficultates ex vino dulci albo, & ad pellendos calculos valere. Plinius hipposelinũ describens suo more verba Theophrasti mutuatus, vertendo peruertendoq; inquit. Hipposelinum simile eleoselino est, myrrhæ naturæ est, è lachryma sui caudicis nascitur; succum eius qui colligunt, myrrhæ saporem habere dicunt. myrrha sata natum, radices habet libanotidis, nil à thure differentes. Quæ vltima verba à Theophrasto excepit: vt videbimus in eleoselino. Dioscorides suum smyrnion describens, Theophrasti hipposelinum manifestat. Hoc caulem habet apii, stolonesque multos, folia latiora, & ad terram infracta, quadantenus pinguia & robusta, iucundi odoris, cum quadam acrimonia, medicatiq;. Colore in luteum languescente, capitibus caulium orbiculatis, vt anethi, semine rotũdo, simili brassicæ, nigro, gustu aspero, æmulante myrrham tam proxime, vt myrrha sata alterũ quoq; nascatur. Radix quoq; odorata, mollis, succosa, mordet gulam transitu, cortex eius foris niger, intus viridis, & subalbidus. Medetur vrinæ angustiis, semen renum & vesicæ vitiis prodest. Plinius ita à Dioscoride transcribit, ita Dioscoridi smyrnion, & Theophrasti hipposelinum depingit. Smyrnium caulem habet apii, folia latiora, & maximè circa stolones multos, quorum à sinu exiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum languescẽte, capitibus caulium orbiculatis, vt anethi semine rotundo, nigro, quod arescit, incipiente æstate. Radix quoq; odorata, gustu acri mordet, succosa, mollis, cortex eius foris niger, intus pallidus, odor myrrhæ habet qualitatem, vnde & nomen. Palladius:

Descriptio.

Hippoſelinum durius & auſterius. Vulgaris noſtri *alexano* veram delineationem ita repræſentamus. Caules edit, alasve multas, ſtatim à radice ſtriatos, bicubitales: ſed Apuliæ tricubitales, & maiores vidimus, concauos. Folia apii paluſtris, ſed maiora, rotundiora, lurida, vel ex atrore viridantia. Vmbellas apii, ſemine copioſo onuſtas, atro, pleno, graui, ſemiorbiculari, paululum in baſi vtrinque retuſo, guſtu acri, medicatoque. Radix craſſa, ſuccoſa, tenera, veſca, guſtu grato, nonnihil medicato, intus alba, foris pulla.

Cœl. Sol. Theophraſtus locis omnibus naſci dixit. Dioſcorides ſaxoſis locis, & humidis, & angulis terrenis, paſſimq;. In Amano monte laudatiſſimum. Columella paſtinato loco iuxta maceriam, quoniam & vmbra gaudet, & qualicunq; loco conualeſcit.

Satio. Seritur ſemine, radice, & lachryma ſua, Theophraſti authoritate. Sed peculiaris eius ſatio eſt, lachryma ſua prodire, veluti lilium, quũ id quod ſole refluxit, in lachrymam inaruit. Nec ratio abeſt, quod gummi eiuſmodi caulibus reſpondet, principiumque à quo genitale ſeminium viget, coactum eſſe oportet: non enim ſine calore, humoreque generatio talis conſequitur. Cur autem non omnes lachrymæ generandi vim obtineant, ratio eſt, quod neque caules, neque radices vim eiuſmodi ſortiantur, & quæ ſunt imperfectiora ex minimo principio valent generari. Plinius eius verba tranſcribens habet. Oluſatrum miræ naturæ eſt, hipposelinum Græci vocant, alii ſmyrnion, è lachryma ſui caudicis naſcitur, ſuccum eius qui colligunt, myrrhæ ſaporem habere dicunt, author eſt Theophraſtus, myrrha ſata natum. Columella ſemine ſeri, idque quum ſemel ſeueris: ſi non totum radicibus tollas, ſed alternos frutices in ſemen ſummittas, æuo manet, parumque ſarritionis exigit cultura. Sarritur à Vulcanalibus vſq; in Calendas Septembris, ſed etiam menſe Ianuario. Plinus: Veteres præceperant, in locis incultis lapidoſis iuxta maceriam ſeri, nunc in repaſtinato ſeritur, & à Fauonio poſt æquinoctium autumni. Seritur & radice.

De hippoſelino Dioſcoridis. CAP. XXXIII.

DIOSCORIDIS hippoſelinon aliud eſt à ſupradicto: nam illud ſmyrnion vocabat. Sed Galenus ambos concordans dixit: Smyrnion agreſte hipposelinum vocant, ſatiuum verò quod odore myrrham æquiparet.

Nomen. Dioſcorides ἱπποσέλινον, à Latinis oluſatrũ dici ait, ab aliquibus ſmyrnion, quamuis aliud ſit, quod ſmyrnium dicitur. Galenus hoc agreſte ſmyrnion vocauit.

Deſcriptio. Dioſcorides ita depingit. Eſt autem hippoſelinon maius, & ſatiuo apio candidius, caule alto, cauo, molli, habente veluti lineas, foliis latioribus in puniceum vergentibus, coma roris marini, florum plena, dependentibus in cacumine corymbis, antequam defloreſcat, & ſemine turget nigro, oblongo, acri, ſolido, aromatico, radix dimittitur tenuis, odorata, candida, quæ os commen-

dat,

dat, olerũ generis. Vt apium radix cruda, coctáve estur. Folia autem cum caulibus decocta manduntur, & per se, aut cum piscibus præparantur. Cruda muria condiuntur.

In vmbrosis & palustribus nasci idemmet testatur. *Solum.*

De oreoselino. CAP. XXXIIII.

MEMINERVNT veteres Græci oreoselini, & Latini, sed quænam fuerit herba, verentur doctiores suam proferre sententiam.

Græci, vt Theophrastus, & Dioscorides ὀρεοσέλινον vocant, sed non hallucinari oportet oreoselinum esse petroselinum, quod in saxis nascatur: nam aliud est in Macedonia proueniens. Theodorus Gaza Theophrastum vertendo, conficto nomine montapium vertit. Palladius petroselinon vocat. Plinius Græcè oreoselinum. *Nomen.*

Theophrastus oreoselinon maioribus differentiis distare dixit, folio nanque cicutæ constat, radice tenui, caule anethi, minutiorique, datur in vino austero gratia menstruorum. Dioscorides verò. Caule est dodrante alto, ab radice tenui exeunte, per cuius ambitum rami & capitula cicutę, sed multo tenuiora, semine cumini oblõgo, acri & odorato, tenui. Semine, ac radice in vino potis menses trahit. Plinius: Oreoselinum cicutæ foliis, radice tenui, semine anethi, minutiore tamen. *Descriptio.*

Nascitur in petrosis, & mõtibus ex Dioscoride. In locis asperis, ex Palladio.

De petroselino Macedonico. CAP. XXXV.

DIOSCORIDES etiam Macedonicum petroselinum commemorat. Apud nos quia cœptum est coli, summoq; studio illius culturæ indulgent, apponemus.

Πετροσέλινον Macedonicum Dioscorides vocat, quod Latinè saxatile apium sonat, vel petrapium dici posset. Plinius à Dioscoride, Alio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum. *Nomen.*

Dioscorides cumini semine, odoratiore, sapore acri, aroma olente esse dicit. Quod apud nos habetur, perparum à domestico distare videtur, folia consimilia, aut potius pimpinellæ iam dictæ, crispatis oris, & argutioribus incisuris. Caule tenui, vmbellæ albicantes, semine tenui, pusillo, & euanido: nam satum non nascitur, ferunt è Macedonia accersitum semen. *Descriptio.*

Plinius post petroselini mentionem, ait. Addidere quidam buselinon, differens breuitate caulis à satiuo, & radicis colore ruffo, eiusdem effectus. *Genera.*

Nascitur in Macedoniæ præruptis crepidinibus, ex Dioscoride. *Loc.*

De fœniculo. CAP. XXXVI.

POST apia de fœniculo dicemus. Alexis in lebete inter condimentarias herbas fœniculi meminit, ex Athenæo. Plinius: Fœniculum quum inaruit,

ad condimenta plurima. Condimentisque propè omnibus inferitur, oxyporis etiam aptissimè. Quin & panis crustis subditur. Etiam fœniculum serpentes nobilitauere, gustatu senectam exuendo, oculorumque aciem eius succo reficiendo. Vnde intellectum est, homini quoque caliginem eo præcipuè releuari. Anguis hyberno situ membrana corporis obducta, fœniculi succo impedimentum illud exuit, nitidusque vernat. Exuit autem à capite primum nec celeriùs quàm vno die, ac nocte replicans, vt extra fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hyberna latebra visu obscurato, maratro herbæ se affricans, oculos vngit ac refouet. Eadem Nicander exordio theriacæ: Quo tempore relicta arescentium squamarum senectute torpidius, ac segnius ingrediens, vernaque tempestate cauum suum fugiens, hebetibus oculis cernit. verùm depastus fœniculi comosos ramos, celeriter visus aciem recuperat. Galenus, Fœniculi assiduus in obsoniis vsus apud nos: in hoc reponunt, nō secus ac piretrum, ac terebinthum condientes, vt in totum annum vsui sit, quemadmodum & cæpas, & rapas, & alia eiusmodi, quædam in solo aceto, alia in oxalme asseruantes. Veteres quum fœniculum legissent, sub tectum exponebāt, dum flaccesceret, deinde folia, & corticem omnem detrahebant. Caules si fuissent pollice crassiores, arundine secabant, & in duas partes diuidebant, ipsosque flores, ne essent immodici, partiri & diduci oportebat, atque ita in vasa condi, tū ius, quod erat mistum duabus partibus aceti & vna muriæ, infundebatur, paucas radices laseris adiiciebant, & spissamento contegebant, vt ius superueniret. Hæc ex Columellæ placitis. Platina tum semine, tum caule pro conditura obsoniorum, tum crudo, tum cocto vtitur.

Nomen. Græcis μάραθρον doctissimi quidam dictum volunt, quod emarcidi, & arentis fœniculi ad condienda obsonia commodissimus sit vsus, & à Græcis Latini, quod sicut fœnum arefactum in hyemes, & marcidum reponatur, fœniculum dixerunt. Alii quod fatum maximo cum fœnore semen reddat, dictum volunt. Itali *finocchio.*

Descriptio. Theophrastus ita depingit. Suffrutex est è ferulaceo genere, & neruicauli. Folio thapsię simili, strictiori tamē, suaueolēti, dulci. Semine nudo. A quo Plinius. E ferulaceo genere fœniculum perquàm simile thapsiæ, semine nudo. Dioscorides variis in capitibus suam descriptionem reposuit. Folia feseli Massiliensi similia habet. Semen ligustico simile. Folia dauco Cretico, sed maiori, & crassiori. Caule elaphobosci, dauco primo simili. Addimus nos. Satiuum hominis plerūq; proceritatem superat, caule geniculato, fungosa intus medulla, læui exterius cortice, & herbaceo, folio abrotoni, sed longiori, molliori q; , iucundo odore. Vmbella rotunda, ampla, lutea, in orbem radiatim circinata, in qua semen. Radice longa, candida, odorata.

Genera. Syluestre fœniculum Theophrastus & Dioscorides ἱππομάραθρον vocant, Gaza vertendo Theophrastum equifœniculum vocat. Nicander metri caussa ἱππεῖον μάραθρον vocat, quasi equinum fœniculum dixeris. Galenus ἄγριον μάραθρον,

θρον, id eſt ſylueſtre fœniculum. Dioſcorides ita pingit: Magnum eſt, fert autem ſemen cachri ſimile, cuius radix iucundè olet. Plinius ab eo: Eſt in hoc genere ſylueſtre, quod alii hippomarathron, alii myrſineum vocant, foliis maioribus, guſtu acriore, procerius, brachiali craſſitudine, radice candida. In Apulia cuique obuium. Dioſcorides aliud tradit hippomarathri genus, longo, exili & anguſto folio, ſemine corianni, rotũdo, acri, odorato. Plinius: Diocles & aliud genus hippomarathri tradit, lõgo & anguſto folio, ſemine coriandri. Satiuũ anethi folio, ſemine dulci. Sylueſtre ſemine acri, hippomarathri feruido.

Palladius loco aprico, & modice ſaxoſo naſci dixit. Plinius hippomarathron [Cal. ſol.] naſci dixit in calidis, & ſaxoſis. Sed ſatiuum pinguibus locis melius, & lætius aſſurgit, in ſiccis ægrius. Sylueſtre omne ſubſtinet cœlum, & ſolum, & præcipuè in ſqualidis, & ſiccis, & arenoſis. Reſpuit argillaceum. Satiuum hyemes non perinde ſubſtinet, vt vulgarius & ſylueſtrius.

Palladius primo vere, vel Februario fœniculum ſerit. Nos primis autumni [Satio.] imbribus ſerimus ſulcis, à quintodecimo naſcitur die: quum adoleuerit aliquantulum, quod in ſulcis abundat, alio tranſplantamus, relinquendo in ſulcis quæ ſatis fuerint. hæc citius ſpicam, illa ſerius proferunt. Viginti diebus adoleſcere ſinunt, inde fodiuntur, ac lætamine ſaturantur. Nouembri ſecantur, vtimurq; iis in acetariis & ferculis, à ſectione quinto decimo die pullulant, tunc denuò paſtinantur, moxque humo cooperiuntur, ac lætamine, ſic ſecundo ſecantur Martio, & à duodecimo die repullulant, rurſusq; fodiuntur, cooperiuntur, ac lætamine teguntur. Aprili vmbellas proferunt, ſic Maio, & Iunio ſemen afferunt, ſi quadrima fuerint. Sin minus, tertio ſecantur, & repullulant à decimo die, eandem operam impendendo. Septembri denuò pro frondibus ſecantur, & iterum vmbellam proferunt. Sic anno bis florebunt, & hoc modo vſque ad ſextum annum durãt. Sed olitores tertio anno radicitus euellunt. Sylueſtre Auguſto ſerimus, nullam denique curam adhibendo ſecamus illud Ianuario, Februario, & Martio: ſed Auguſto, & Septembri fert vmbellas, & vbi vnum deſinit, alterum incipit, ſic omni tempore hîc flores habemus.

Si bubulo lætamine operiuntur, dulciora ferunt ſemina. Alii ſemen aridis [Ar.] ficubus indunt, feruntque, vel ſi eius ſemina mulſo, vel lacte macerata ſint, dulciorem ſuauioremque proferre fructum referunt.

De anetho. CAP. XXXI.

POST fœniculum de anetho ſcribemus, cui & cognatum genus videri poteſt, figura & dote, Athenæus etiã Alexis authoritate in lebete condimentis naſci refert. Plinius etiam culinis naſci. Ideo & nos in noſtro horto ſeremus anethum in condimentario vſu magnopere quæſtum. Galenus in cõuiuiis antiquos etiam vſos fuiſſe coronis ex eo concinnatis, humidis adhuc, & roſcidis, ad ſomnum conciliandum refert.

Græcis ἄνηθον quaſi ἀνίκητον dicunt, quod cibi appetentiam excitet, & αἰηθεὶν [Nomen.]

coitus est venereus, quem eius esus lacessit, at plurimus vsus genituram hebetat. Latinis anethum. Italis *aneto*.

Descriptio. Theophrastus. Lignosa radice nascitur, non adeo prolixa, neque multis subnixa fibris, multicaule, ramosum, quapropter pars superior, non pro ratione inferioris extat, semine nudo, succo suaueolenti. Semen ferulæ simile, sed minus, & modo ferulæ laterales caules flores & fructus ferunt. Plinius ab eo: Anethum semine nudo. Dioscorides, etsi vt omnibus noti suam figuram neglexerit, quum alias plantas illi assimilauerit, exactam eius delineationem apposuit. Anethum cauliculum habet ligustici, capitulum seseli Æthiopico simile, & vmbellam seseli Marsiliensi, aut dauco tertio, & semen, aut tithymalo helioscopio, vel orbiculata caulium capita, vt smyrnium, vmbellam elaphobosci. Semen & florem bunii. Nos verò: Tantopere fœniculo simile, vt ipsum olitorem, & pharmacopœum interdum deludat, nisi odor consulatur. Caule sesquicubitali assurgit, exilitate folii in staminis penè modum extenuata, flosculo luteo, æstate florens, sapore ingrato, colore obscurius virente.

Genera. Theophrasto vnistirps, cui generum diuersitas non est. Plinius ab eo, Genere singulari.

Cæl. Sol. Palladius omnem cœli statum pati dixit, sed tepidiori lætatur, sic omne solum.

Satio. Theophrastus è prima satione anethum esse dixit, post brumam mense Maio. Quarto prosilit à satu die. Plinius ab eo: Quarto die à satu prosilit. Columella: Seri potest vere, & autumno. Circa Calendas Octobris obrui potest non frigidissimo loco: nam si regio sæuas habet hyemes, post idus Februarias semine differendum est, suaq; de sede partiendum. Palladius, Locis temperatis & calidis autumno seritur. Locis frigidis Februario. Rigetur, si se imber abstineat, seratur rarius. Alii semen eius non obruunt, opinantes, quod à nulla aue tangatur. Martio etiam seritur. Plinius: Alio comitatu æquinoctio autumni seritur anethum.

De aniso. CAP. XXXVIII.

ANISVM anetho simile esse vberrima patet authorum lectione. Plinius culinis anisum nasci scripsit, crudum, decoctum, virens, aridum, panis etiam crustis inferioribus subditum. Ægyptium ligustici vicem præbet in condimentis. Omnibus tandem quæ cõdiuntur, quæq; intinguntur desideratum, quin ipsum odoris halitum iucundiorem facit, fœtoremq; tollit manducatum matutinis cum smyrneo, & melle exiguo, mox vino colluto, insomnia leuat suspensum in puluino, vt dormientes olfaciant, appetentiam ciborum præstat, quando id quoque inter artificia delitiæ fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. A Pythagora inter pauca laudatum. Corripi etiam comitiali morbo negat in manu tenentes. Ideo quamplurimum domi serendum. Platina in tertia mensa commodius edi memorat.

Theo-

Theophrastus & Nicander in Theriacis ἄνησον vocant. Dioscorides ἄνισον, anicetum, & hoc vocatur anethi, vt diximus, modo, quoniam appetentiam ciborum præstat, vel ὅτι ἀνίησι, quia laxat flatuosas tensiones, externas, internasve. Vnde & Latinis anisum, & anesum dicitur. Auicenna fœniculum romanum vocat. Neapolitanis Græco, & Latino nomine cognitum, *aniso*. *Nomen.*

Ab antiquis prætermissa delineatio ob vulgarem eius notitiam. Nos ita describemus. Caulem fert striatum, rotundum, multisque ramulis brachiatum. Folium vbi primum nascitur, rotundum, sed deinceps apii modo dissectum, florem candidum, muscarium fœniculi, totaq; herba aut aliter, quàm semen odorata est. Iunio ac Iulio mensibus floret, & semine prægnans est. *Descriptio.*

Dioscorides laudat primò Creticum, mox Ægyptium. A quo Plinius: Laudatissimum Creticum, proximum Ægyptium. Ob id calidum cœlum optare videtur, & quippe Apulia anisum vberrimè producit, & optimum. *Cœlum.*

Palladius locum bene subactum quęrere scripsit, & cui lætamen admisceas. Apuli nigrum, tenerum, & optimè subactum quærere dicunt. *Solum.*

Palladius Februario seri, & quod satum est, herbis purgari assiduè docet. Martio locis lætioribus melius prouenit, itemque cæteris, si humore iuuetur & stercore. In Apulia, vbi feracissimè prouenit, ita satum obseruauimus. Solum nouale faciunt, & optimè subigunt, quum radices paruas, & delicatas possideat. Terra primùm Decembris fine scinditur, post decimum diem iteratur. Tertio Ianuarii fine intersecatur. Quarto Februarii initio aratur, & seritur. Agri iugerum modii partem octauam seminis exposcit. A vigesimo die pullulat, quod sedulo animaduertendum erit, aliqua eorũ semina è terra eruendo, si iam germinare inceperit, id est si iam dum radiculas egerit, tunc iterum aratur terra, & sine illius læsione, vt omnes penitus enascentes herbas euellat, & deleat: nam adeò tenella stirps est, vt minima quæque herba eam necet. Si post satam imber accesserit, destruitur: nam humi superficiem incrustat: quumque debile, & imbecille eius germen crustam penetrare nequeat, inarescit illicò. Vbi fuerit enatum post mensem, oportet herbas omnes denuo acutis falcibus secare: nam si eas eruis radicitus, possunt & illius radices conuelli. Si Maio, & Iunio pluit, & inde calor insequetur, eum necat: nam infirmissimum est. Quum iam perfectè semen maturuerit, colligunt, in fasces & manipulos ligant, ibique relinquunt. Vbi optimè siccatum fuerit, defertur in aream, & excutitur semen: nam si in cumulos accommodabis, facillimè putrescit, & comburitur. *Satio.*

De cumino. Cap. XXXIX.

SVBIVNGEMVS aniso cuminum, quum vtrique par satio conueniat. Athenæus inter condimentarias herbas connumerat. Plinius de cumino loquens, condimẽtorum omnium fastidiis cuminum amicissimũ (Dioscorides: bibentium, aut perunctorum colorem mutat in pallorem) omneq; pallorẽ bi-

bentibus gignit. Ita certe ferunt Portii Latronis clari inter magiſtros dicendi adſectatores ſimilitudinem coloris ſtudiis contracti imitatos, & paulo antè Iulium Vindicem adſertorem illum à Nerone libertatis, captatione teſtamenti ſic lenocinatum. Platina ait: Hoc hypocritæ vtuntur, eius enim nimius vſus pallorem inducit.

Nomen. Græci κύμινον vocant. Sunt qui putent à κύω verbo manaſſe, quaſi prægnans, tantæ eſt enim feracitatis inter oleracea, vt etiam maledictis ſatum vberrimè luxuriet. Latini cuminum. Palladius ciminum. Itali *cimino*.

Genera. Theophraſtus pluribus conſtare generibus dixit. Dioſcorides & ſatiuum & ſylueſtre deſcripſit. Satiuum ori gratum, ſed multo magis Æthiopicum, quod Hippocrates regium appellauit. Secundum locum tenet Ægyptium, reliqua ſequuntur, ſylueſtre vnum & alterum ſatiuo non diſſimile. Auicenna aliud Carmenum nigri coloris, aliud Perſicum quod eſt fortius Scemio, aliud Scemium citrini coloris. Vrbanum inuenitur omnibus locis, & ex omnibus aliud ſylueſtre, aliud domeſticum.

Deſcriptio. Theophraſtus: Radice penitus exigua. Semen oblongum, canaliculatū, nudum adhærens, vnde facilè exiccatur: nā vbi planè accreuerit, defluit, & lubricū procidit. Omniū fœcundiſſimū eſt olerum, cuius rationē aſſignat libro de cauſis: Ratio, quod quę exigua ſunt, facilius ſuum finē conſequuntur. quod etiā facilè fit, ſępius fieri poteſt, facilitas enim propiores habet fines principiis ſuis: & quæ imbecillia ſunt, paratiora, & obtemperantia ad opus ſunt, & ab externis facilius patiūtur, ſcilicet aëre ambiente: vnde & tot auxiliis adiuta, aeris, & ſeminis exiguitate, nuditateq; multū operis expediunt. Præterea vnico caule cohærent, robuſto & non lignoſo, ab vna radice in plures ramos diffuſo, nec frondibus offuſo, ne quod fructui deberetur, multum operæ & materię auferat. Accedit his radicum bona habitudo, ne ſui ſucci cupida, auara, & tenax ſit, ſed ſuccum ſeminibus ſatis large diſpenſando miniſtret, quod in bulbaceis, & ferulaceis non euenit. Plinius ab eo. Naſcitur in ſumma tellure vix hærens, & in ſublime tendens. Eſt autem vnicaule, radice bulbo ſimili. Semen anguſtum, & canaliculatum. Dioſcorides ait ſylueſtre cuminū frutice paruo eſſe, dodrantali caule, ac tenui, quaternis, aut quinis foliis, tenuibus, veluti ſerratis, & gingidii diuiſura. In cacumine capitula quina, aut ſena habet, mollia, rotunda, in quibus eſt ſemen acetoſum, guſtu ſatiuo acriore. Aliud ſylueſtre ſatiuo non diſſimile, quod à ſingulis floribus elata promit cornicula, in quibus ſemen melanthio ſimile. Naſcuntur apud nos omnia genera.

Cœlum. Dioſcorides in Æthiopia, Ægypto, Galatia, Aſia, Cilicia, Terentia, & pleriſque aliis tractibus naſci ſcripſit. Sylueſtre in collibus. Plinius calidis maximè locis. Auicenna in Carmania, Perſia, Scemia, & apud Nabathæos.

Solum. Plinius non niſi ſolo gracili naſci voluit. Palladius locis lætioribus melius prouenire, itemq; cęteris, ſi humore iuuentur, & ſtercore, loco bene ſubacto, & cui læta men admiſceas.

Theo-

Satio. Theophrastus: Peculiare de cumino dicunt, imprecari nanq; & maledicere serendo oportere affirmant, quo lætius, copiosiusq; proueniat. Plinius ab eo: Cuminum qui serunt, precātur ne exeat: qua ratione & qui male precantur, dici possunt cuminum serere. Eo verò vsus prouerbio Sophron, & Demetrius Phalereus scribit κύμινον ἔσπειρε. Sed in Symposiacis Plutarchus imprecationibus, conuitiisq; seri cuminum approbat. Palladius benè seri scribit. Februario etiam seritur, & quod satum est herbis purgatur assiduè. Plinius medio vere serendum esse dicit.

Morbi. Theophrastus. Peculiares omnino morbi scabies, & salsilago, quibus affectum perit. Plinius non idem subticuit: Et necatur cyminū ab imo dorso nisi repurgetur. Alias priuatim cumini morbus scabies. Theophrastus: Quod nascitur ab radice cumino hæmodorum vocatur. Sed quæ herba fuerit hæmodorū latius in segete suo capite differemus, quare illuc lectorem remittimus.

De satureia. Cap. XL.

SERITVR in hortis satureia, vt cibus gratior sit ad obsonia condienda: alioqui in montibus medicinæ vtilior nascitur. Columella satureiam viridem esui iucundam, nec aridam inutilem ad pulmentaria condienda dixit. Nec solum apibus gratissimam, sed etiam medicamentosam, & quo ferula, eo modo satureiam cunilam condiri docet. A quo Plinius: Est & satureia dicta in condimentario genere, origano æmula, nusquam vtrumq; additur, quippe similis effectus, & apum gratia seritur. Palladius apum gratia seri oportere dixit, ac tertii meriti mella conficere. Vnde si prius asperis, saxosisq; locis nascebatur, nunc his dotibus nostro hoc horto conserenda venit.

Nomen. Theophrasto ἡ θύμβρα, & τὸ θύμβρον dicitur. Dioscoridi θύμβρα. Galenus thymbram thymorum nomine fuisse complexam videtur, quum pluraliter thyma vocauerit, nec alibi inter simplicia thymbræ meminerit. Latini satureiam vocant. Ouidius,

Sunt qui præcipiant herbas satureia nocentes
Sumere.

Sed an thymbra sit satureia apud Latinos, quum pleriq; doctiores confundant malè distincta veterum scriptorum thymbræ, & satureiæ nomina: nos vt omne nubilum discutiamus, latius euagari cogemur. Duo sunt apud Columellam cunilæ genera, transmarina vna, nostrâs altera: transmarinam cunilam thymbram vocat, nostratem verò satureiam dicit, vt suis authoritatibus comprobabimus. Libri noni capite quarto, pabulationes apibus destinando, ait regionem fœcundam oportere esse exigui fruticis, & maximè thymi, aut origani, aut thymbræ, vel nostratis cunilæ, quam satureiam rustici vocant, intelligens pro thymbra transmarina cunilam, & à nostrate cunila distinguens dictione illa, vel, quæ est distinctiua coniunctio. Hanc nostram opinionem ex eodem Columella demonstrabimus, quippe libro vndecimo, capite tertio

ait: Thymum, & transmarina cunila, & serpillum, sicut priore libro iam retuli, magis aluearia curantibus, quàm olitoribus studiosè conseruntur. Præterea loco prius citato ex lib. 9 cap. 4. paulò inferius, vbi frutices apibus destinabat, reddens notas mellis ait: Thymo deinde proxima thymbra, serpillumq; & origanũ. Tertiæ notę, sed adhuc generosę, marinus ros, & nostrâs cunila, quam dixi satureiam. Demonstrans maximè distare pro mellis notis thymbram, siue transmarinam cunilam, à nostrate cunila, siue satureia. In hortulo (quod clarius considerari non potest) eam manifestissimè distinxit:

Et satureia thymi referens, thymbræq; saporem.

In condituris etiam herbarum, vt vtrasq; distingueret cunilas, vocat cunilam satureiã primò, & paulò post. Hac conditura potest commodè satureia viridis, & æquè viridis cunila seruari: vbi pro viridi cunila transmarinã intelligit thymbrã. Hanc etiam distinctionẽ Palladius annotauit: Quippe à Columella transcribẽs mellis notas, secundi meriti, ait, tymbra, tertii meriti satureia: & in Februario mense tum satureię, tũ cunilę separatim sationes descripsit. Distinxit etiam Plinius ab vtroq; transcribens. Thymbram verò, quæ sit cunila: hæc apud nos habet vocabulum & aliud, satureia dicta in condimentario genere. Q. Serenus satureiam thymbræ speciem dicit, & thymbram non absolutè sed cephalotem thymbram dici. Thymbra natalis soli retinet appellationem: est enim (si Stephano credimus) Thymbra oppidum, in quo templum Apollini sacrum, à quo Thymbræi retinet cognomẽ. Ager enim erat antiquo Ilio proximus, & Thymbręus fluuius, qui per eum in Scæmandrum fluebat, ab Apollinis Thymbræi templo quinquaginta stadiis distabat, qui ager thymbra scatebat, si Seruio credimus. Satureiæ nomẽ à Satyris traxisse memoratur, quum satureia vsque marcescentes coitus stimulet. Vnde Martialis,

Improba nec prosunt, nec satureia tibi.

Itali *santoreggia*. Neapolitani *satureia*.

Genera. Theophrastus satureiam in vrbanam & syluestrem discreuit, syluestrẽ vicinam vrbanę, prętérquam quod foliis minoribus, caulibusq; scabrioribus constat, & succo potissimum acriori, vehementioriq;. Dioscorides item syluestris & satiuę meminit. Satiua syluestri prorsus minor, quę propter mitiorem acrimoniam in cibos recepta est. A quo Paulus: Syluestris thymo similis, satiua viribus ignauior, esuiq; cibario gratior. Plinius in satiuam, & syluestrem discreuit. Quæ sunt & syluestria, eadem in satiuis sicciora intelliguntur, & acutiora: sunt autem acres cunilæ.

Descriptio. Acri succo Theophrasto describitur. Semine fœcundo, eoq; ad perdurandum firmo. Ab eo Plinius. Acri succo. Semine ad perdurandũ firmo. Describimus nos. Oritur eleganti aspectu, virgultis exilibus, sarmentosis, lignosis, foliolis crebris, & angustis, spicam in summo gerentibus, copiosis flosculis intertextam, & obsoleta purpura albicantibus; gustu acri, & odoro. Syluestris aspeciuscula, nigricantibus foliis, floribus in purpura dilutis, primò herbaceis.

Locum

Locum ſatureia quærit, quo flatus à mari perueniant: nam ſi eo deſtituatur, illic naſci, durareq́; poſſe negat Theophraſtus, qua de cauſa in Arcadia prouenire non poteſt. Columella: Tranſmarina cunila apricum locum poſcit, vtpote maritimis regionibus. Palladius loco aprico, vel melius mari proximo. *Cœlum.*

Montes exoptare ſatureiam prodidit Theophraſtus, ibiq́; gratã odore mollioremq́; competiri. Et libro de cauſis, cultu deteriorem multo reddi, vt quæ ſicca, acris, & amara ſit, vſumq́; medicaminis præſtet: hortis verò hebetatur, effœminaturq́;. Columella ſuam tranſmarinam cunilam locum, neq; pinguem, neq; ſtercoratum quærere ſcribit, vt quæ macerrimo ſolo, maritimisq́; plerũq; regionibus naſcatur. Ab eo Palladius, Locum neq; pinguem, neq; ſtercoratum exoptat. *Solum.*

Satureiæ ſatio eſt ex æſtiua ſemente ait. Theophraſtus. Vnde Martio ſeritur. Ex veteri ſemine celerius, ad exeundum pluſquam triginta dies dantur. Difficile nanque germinat, humorem enim habeat aptum, & non minus, ſed forſitan magis temperiem ad agendum, ac patiendum oportet, quod germinaturum facile, beneq́; ſit. Plinius ab eo: Cunila quidem poſt x x x dies naſcitur. Columella, Calẽdis Februarii ſatureiæ ſemen ſpargere conuenit, cum cepina intermiſcendum, vt eam quoq; habeamus. Tranſmarina cunila & ſemine & plantis circa æquinoctium vernum ſeritur, cæterum viuacior eſt, vt impenſius curanda ſit. Palladius: Cum cepulla miſta ſeminatur Februario. Cunila ex Februario ſeritur, & colitur eo more, quo allium vel cepulla. Sed locis frigidis, Martio ſeratur ſatureia, & cunila. Nouembri etiam, & Decembri, cunila ſeritur. Plinius: Ferro quoq; non expedit tangi cunilam, autbor eſt Sabinus Tyro in libro Cepuricon, quem Mæcenati dicauit. *Satio.*

Dioſcorides dicit epithymum eſſe florem è thymo duriore, ſatureiæ ſimilẽ, capitula habet tenuia, & leuia, & in eis caudiculas, quaſi capillamenta. Paulus quod ſupra thymbram naſcitur epithymbram vocat. Nobis videre contigit in Gargano monte Apuliæ ſupra thymum durius, ſed potius thymbræ aſſimilabatur, quidpiam cirrorum, modo comarum ramos, crebro volumine complicare, ſæpenumero purpuraſcens. *Epithymũ.*

De hyſſopo. Cap. XLI.

Poſt ſatureiam de hyſſopo dicemus, ei valde aſſimili, hortenſi herba, quæ naſcitur etiam culinis, condimentario vſu nota, eſt enim aliquibus eſculentis apta. Clara Salomonis ſapientiſſimi nomine, qui cuncta diſſeruit à Libani cedro vſq; ad hyſſopum de pariete enaſcentem.

Græcis ὕσσωπος, & ὕσσωπον, quaſi ὑόμενον ἐπὶ τὰ ὦπα, impluens oculos, aut viſum, vel εἰς τὴν ὄπην, quia raucam vocem pulmonemq́; iuuat. Latinis hyſſopus, & hyſſopum. Itali *iſſopo*. *Nomen.*

Duo Dioſcorides hyſſopi tradit genera, montanum & hortenſe. *Genera.*

Dioſcorides hyſſopo non diſſimile origanum heracleoticũ dicit, ſed vmbellã non trochoides, id eſt circinatam turbinatámve, qualis hyſſopo, quin potius *Deſcriptio.*

vmbellis veluti diuisum, aut disparatum, & in extremis virgis semen non densum: ac paulo post onitidem origanum describens ait. Candidiorem folio, & hyssopo similiorem, quàm heracleotico. Coma item corymborum specie chrysocomæ simili. Ex his patet vulgarē hyssopum non esse legitimum Dioscoridis, sed Hebrçorum. Plinius ei impropriè baccas tribuit. Verùm apud nos nascentem ita describimus. Frutex à radice prodeuntibus pluribus surculis lignosis, sesquipedalibus, foliis oblongis, circumquaque caulem per interualla vestientibus, duris, odoratis, vmbellam fert circinatam, turbinatamq́;, densam & congestam ex multis floribus purpureis, quibus maturescentibus semina frequenti glomeratione coniunguntur in corymbi æmulationem: mitioris saporis, & acrimoniæ, quàm Hebræorum.

Cælum. Hippocrati præfertur Cilicinum, sed è Tauro monte, dein Pamphilium, & Smyrneum. Archigeni Creticum commendatur ex Galeno. Dioscoridi Cilicum, ex his videtur calidum locum desiderare.

Solum. Solum neq; pingue, neque stercoratum desiderat. Visitur enim in cautibus, & maceriis nasci.

Satio. Seritur semine, & plantis circa vernum æquinoctium, quæ vbi comprehenderunt, viuaciores, quàm vt sequentem hyemem reformident.

De origano. CAP. XLII.

DICEMVS de origano, quum & sapore etiam dictam cunilam imitetur authore Plinio. Alexis in excubiis, Athenæo authore, inter condimentarias herbas connumerauit. Idemq́; ab Antiphane. A Theophrasto inter olera numeratur. A Plinio inter coronarios frutices. Columella gratissimum apibus dicit, redderéque saporis præcipui mella post thymum. Palladius item, atq; secundi meriti mella conficere. Pernicialia, inquit Plinius, brassicæ & vitis odia, ipsumq́; olus, quo vitis fugatur, aduersum cyclamino & origano perarescit. Origanum ciconiam depasci, & ea contra venenosa animalia pugnaturam muniri ait. Cassianus Græcus, ex delectis Græcorum placitis scribit, Testudo si à serpentum esu ægrotat, origanum superingressa, sana redditur. Aristophanes in ranis, ὀρίγανον βλέπειν, pro toruis oculis intueri, sumptum à planta eiusdem nominis, quæ intuentibus torua & inamabilis videtur. Quærit Aristoteles in Problematis quænam causa sit, quod origanus musto iniecta, vinum dulce efficiat. Duas enim heminas iniecisse in amphoram satis sit. An quod tollit, quantum est in musto, aquabundum, & fæculentum, sua siccitate in se ipsa recipiens, quibus scilicet saporem confici austerum censemus? Argumento quod vina si quid aquæ habent sibi illatum, minus mollia redduntur, atq; si diutius stare in fæce sinantur, itidem fiet, & quum vinum dulce molimur, vuas multum temporis soli exponimus, vt sol quantum sit dilutum auferat, & reliquum decoquat, hoc autem idem facere vel origanus potest, quippe quæ sit & sicca, & calida.

Theo-

Theophrasto ὀρίγανον, & ὀρίγανος, appellationemq́; apud Græcos inuenit ἀπὸ τοῦ ὄρους, id eſt, à monte, & γάνος, quod gaudium ſignificat, quod montoſis gaudeat, editisq́; natalibus. Herodianus quod viſum exacuat, nomen duxiſſe teſtatur ab ὁρᾶν videre, & γανῶ clarifico, quòd tradant ſcriptores viſum illuſtrare. Theodorus Grammaticus nomen ex aduerſo datum putauit ab ῥιγῶ, quod eſt algeo, vnde ῥίγανον, & adſcita *o* principe litera ὀρίγανον confictum nomen, quod minimè refrigeret, quum calida dote præditum ſit. Alexandrides origanus virili genere vſus eſt, Ariſtophanes muliebri, quem omnes Attici ſequuntur, & Plato acutiſſimum origanum dixit. Epicharmus, & Amypſias neutro genere vſi ſunt, Athenæo authore. Ita & Latini promiſcuo genere vſurparunt. Columella & Palladius & Plinius origanum dixere. Alii origanus. Syluestre origanum Dioſcorides panacem Heracleum, & cunilam à quibuſdam vocari meminit, inter quos Nicander Colophonius, Nomen.

——— Panaceamq́, cunilam,
Et quam iam Heraclion origanon inde vocarunt.

Diocles etiam cunilam, vt vetuſtiſſimus fatetur interpres. Petricus in Ophiaco Conilon quendam hominem herbam inueniſſe tradidit, inde nomen ei cunilæ. Alterum genus onopetalium vocat, quod aſinis pabulo gratum ſit: ſequuta ætas ab eo onitim appellauit. Itali vocant *origano.*

Theophraſtus duo eius conſtituit genera, nigrum & candidum, priori nullum ſemen, candido perquam minutum. Genus ſylueſtre eſſe indicauit & aruenſe nominauit, aſpectu vicinum vrbanis, prætérquã quod foliis minoribus, caulibusq́; ſcabrioribus conſtet, & ſucco potiſſimum acriori vehementioriq́; condatur. Dioſcorides quatuor eius genera dicit: Heracleoticum, onitis, ſylueſtre, & tragoriganum. Plinius quum ſuperiori capite duo cneori genera conſtituiſſet, nigri & candidi, ſubdidit totidem origano in coronamentis ſpecies, alterius enim nullum ſemen; id autẽ cui odor eſt, Creticum vocatur. Quod ex Theophraſto tranſtulit, hoc autem ex Dioſcoride: Origanum in medicina plura habet genera, onitin, praſion, tragoriganum, heracleoticum, quod etiam in tria genera ſubdiuidit, latifolium, tenuifolium, & medium. Genera.

Suam origanum deſcribens Theophraſtus, hęc habet. Suffrutex eſt immortali virens coma, & ſi reliqua decidant. Fœcundũ ſemine, acri ſucco. Dioſcorides. Heracleoticũ folia habet hyſſopo non diſſimilia. Vmbella, quę nõ in rotæ ſpeciẽ orbiculata, ſed veluti multifida, ſemine in multis virgis haudquaquam denſo. Onitis candidiori folio, hyſſopo ſimilior, ſemen veluti coniunctos corymbos habet, vis inefficacior priori. Tragoriganũ tenuis frutex, ſylueſtri ſerpillo, aut origano, ſimilis folio, & ramulis, quibuſdã in locis lætius, virentiusq́; inuenitur, & leuioribus foliis ſatis glutinoſum. Alterum exilibus ſurculis, ac tenuibus foliis, quod praſium vocauere. Plinius à Theophraſto: Folia à cacuminibus cadunt. A Dioſcoride: Onitin appellant non diſſimile hyſſopo: tragoriganum ſimile eſt ſerpillo ſylueſtri. Heraclium quoq; tria genera habet, Deſcriptio.

RRr

nigrius, latioribus foliis, glutinoſum. Alterũ exilioribus mollibusq́;, ſampſucho non diſſimile, quod aliqui praſion vocauere. Tertium inter hęc medium.

Cælum. Non erumpit, Theophraſtus ait, quò flatus à mari non accedit, ideo minimè fruticat in Arcadia. Plato acutiſſimũ ex Arcadia origanum dixit, ex Athenęo. Antiphanes origanum Tenedi laudauit, ex eodem. Dioſcorides optimũ eſſe Cilicum, Cretenſe, Smyrneum, & in Chio, Chooq́; prouenięns. Plinius optimum Creticum, proximum Smyrneum, dein Heracleoticum.

Solum. Palladius loca aſpera, & ſaxoſa quærere dixit. Nos ſemper gracili ſolo vidimus.

Satio. Theophraſtus origanum ſemine ſeri dixit, ſed germinatu contumax: à ſatu enim non ante trigeſimum diem emicat. E veteri ſemine celerius exit. Defixus etiam humi ſurculus comprehendit, transfertur quum ad vnum palmum, vel plus altitudinis venerit, dimidio abſciſſo. Difficile germinat: humorem enim habet aptum, & non minus, ſed forſitan magis temperiem ad agendum, ac patiendum habere oportet, quod germinaturum facile, beneq́; ſit. Ab eo Plinius: Naſcitur ſatum poſt trigeſimum diem, è veteri ſemine celerius prouenit. Surculo etiam ſeritur: præcidunt enim & hoc, quum ad palmum peruenerit altitudinis. Palladius: Seritur ante æquinoctium autumnale. rigari & ſtercorari, donec coaleſcat, oportet. Menſe Martio transferri poteſt. Octobri etiam ſeritur. Tradunt olitores noſtri neglectam ſampſuchum in origanum degenerare, frutice ſerpilli humi reptante, foliis ſampſuchi, flore purpureo in vmbella cineritia.

De ocimo. CAP. XLIII.

CHRYSIPPVS ocimum grauiter increpuit, vt Plinius eſt author. Capras id aſpernari, hominibus quoq; fugiendum cenſet. Adiiciunt quidam tritum ſi operiatur lapide, ſcorpionem gignere: commanducatum & in ſole poſitum vermes afferre. Alii verò, ſi eo die feriatur quiſpiam à ſcorpione, quo ederit ocimum, ſanari non poſſe. Quin immo tradunt aliqui manipulo ocimi, cum cancris decem marinis, vel fluuiatilibus trito, conuenire ad id ſcorpiones à proximo omnes. Florentinus Græcus, Argumentum malignitatis eius eſſe capram, eius noxã ſatis teſtari, quod quum cæteris omnibus pabulis auidè veſcatur, hoc vno cognoſcitur abſtinere. Manſum autem, & in ſole expoſitum, ſcorpios gignere, tantamq́; eſſe cum eo fœminarum diſcordiam, vt ſi pultario ſubiectum ſit integrum cum radice ocimum, nec mulier id ſciat, futurum, vt cibo manus nõ admoliatur, priuſquam ſubductum fuerit. Dioſcorides ab aliquibus ſcribi ait, ocimum cõmanducatum, & in ſole poſitũ, vermiculos creare, atq; Afros adiicere, ſi feriatur à ſcorpione qui ocimum ederit, nullo conflictari dolore. Galenus commentum eſſe ait, ſi fictili nouo tritum operiatur, breui præſertim inſolatu, ſcorpionem gignere: ſed hoc tam abeſſe à vero, vt nil tam ſi repugnet. Sed quod Græci dicunt, nigrum habere naturali proprietate cum

fœminis

fœminis controuerſiam, res prorſus digna riſu eſt, quum naturali proprietate herbarum nulla fœminis magis placeat, quum res non ſit, quæ tantopere ab illis colatur, quàm ocimum, nec qua figulinis vaſculis, & penſilibus feneſtrarum hortulis, tanto amore oblectentur. Narrat Plutarchus de eo rem non minore admiratione dignam, quod ſuccinum leuiſſima quæq;, & quiſquilias omnes moueat, & alliciat, ſolos ocimi ſurculos à ſe abiiciat. Varro apibus gratiſſimum dicit. Inter olera hortenſia colitur, & in cibis in acetariis, & condimentis, viridi & ſicco continuo vtimur.

Nollem anceps huius ocimi nominis dictio tyronum animos diuexet: ocimum enim duo ſignificat, hortenſem herbam, de qua inpræſentiarum ſermo eſt, & pabulum, de quo in paſcuis dicemus. Theophraſtus ὤκυμον vocat Græcè, Varro tam ocimum genus pabuli, quàm ocimum hortenſe vult ab ὠκὺς dictum Græco vocabulo, quod valet, citò. Plinius verò: Varro appellatum vult à celeritate proueniendi, à Græco, quod ὠκὺς dicunt. Pompeius idem confirmat, quod omnium eorum, quæ in hortis naſcuntur, celerrimè proueniat, dieq;, à quo ſatum eſt, tertio erumpat. Sunt & viri non indocti, qui per z ſcribendum cenſeant, ozimum, dictumq; à Græco vocabulo putant ὄζω, quod eſt flagro, hæc enim herba flagrantiſſimi eſt odoris. quam opinionem fortaſſe plurimi ſequerentur, niſi Plinii, Dioſcoridis, cæterorumq; antiqui excuſſi, calamoq; exarati codices caſtigatiſſimi aperte refragarentur, vbi per ſecundam conſonantẽ ſcribitur. Sotion Grecus μισόδουλον vocat, ab illo fœminarum odio. Heſchinus à recentioribus Grecis βασίλικον dici ait, quaſi regium, quod nomen apud Italos hodie vſurpatur ab inſigni odore, quòd regia domo, & regiis manibus geſtari dignum ſit. Latini variis authoritatibus addicti, variè ſcribunt. Columella ozimum dicit, Palladius ocymum, Plinius ocimum. Itali *baſilico*. Nomen.

Hæc habet Theophraſtus de ocimi deſcriptione. Radix data eſt vna ocimo, quæ deſcendit in altitudinem craſſa, cæteræ à lateribus exiles, & prolixæ, omnium radicum lignoſiſſima. Foliis iam perfectis, caulis conuenienter aſſurgit, folio corchorum æmulatur. Floret contra quàm cæterum olus, primò parte inferiore, demum ſuperiore, quo fit vt diutius quoque floreat, quemadmodum faba, & inter herbas heliotropium, & quædam de ſylueſtribus alia. Semine fœcundiſſimo, difficileque exiccatur, cortice obducto, ad perdurandum infirmo. Sub cane albeſcit. A quo Plinius: Surculoſa ocimo radix, floret particulatim & ab imo incipit, qua de cauſa diutiſſimè floret. Semen cortice obductum, quæ in cortice ſunt, difficillime marceſcunt, maximeq; ocimum. Ad perdurandum infirmum eſt. Sub canis ortu palleſcit. Addimus nos: Pedali ocimum altitudine proſilit, ſurculoſum, rotundis ramulis, folio mercurialis, parietariæ, ſed minori, & diluti viroris, floſculo & calyculis verticillatim caulem ambientibus, ſemine pullo, rotundo, odoratoq;. Iunio, & Iulio floret, dein ſemen producit. Deſcriptio.

Etſi ex corrupto Theophraſti textu, Theodorus plura ei genera eſſe vertat, Genera.

negat tamen in eo generis diuersitatem. Quod Plinius ab eo trāſcribens confirmat. Singula genera ſunt ocimo, vbicunq; idem ſemper eſt, neq; aliud alio melius vnquam. Neq; Dioſcorides generum diſtinctionē appoſuit. Sed Neapolitani plura obtinent genera. Eſt genus vnum foliis magnis, longis, & craſſis, alterum ramis, & foliis longè minoribus, cuius duæ ſpecies, odore differentes: vna communis odoris, altera mali citrii, adeò ſimili, vt vulgus *citratum* vocitet, non vt Matthiolus, quod folia eius cum mali citrii foliis ſimilitudinē habeant. Poſtremum foliis minimis, & anguſtis, ſed odore & viribus cætera ſuperās: vulgus baſilicum nobile, & *garyophyllatum* vocat. Alterum eſt magnum foliis rubeis maculis notatum. Vltimum genus iampridem Conſtantinopoli aduectum, cuius folia, totaq; planta quadruplo maiora, gariophylli cum citro confuſa iucunditate. Studioſè in Neapolitanis hortis nuper ſeri cœpit. Omnium varietates etiam mulierculis notiſſimæ.

Cœlum. Cœlo gaudet tepido: nam ſi ſole continuò illuſtretur Theophraſto authore, in ſerpillum tranſit, cuius rationem in libro de cauſis reddidit. Inſolationis cauſa vehementius exiccatur, vnd folii magnitudo decreſcit, ac populante calore, alimenti inopia flagrantius redditur, quippe quum alimenti minus habeant, quæ ſicca ſunt. Sed eiuſmodi mutationes ita euenire putandum, vt aliquid ſimilitudinis faciant non vt omnino ſpeciem exprimant alienam. Palladius autem narrat Martialem rem miram de ocimo affirmare, quod modo purpureos, modo albos flores, modo roſeos pariat, & ſi ex eo ſemine frequenter feratur, quod ſimul atque ſolo creditum eſt, aqua calida perfuderis, modo in ſerpillum, modo in ſiſymbrium abire ſolitum. Plinius verò ſenecta in ſerpillum degenerare dixit.

Solum. Columella proſciſſum, riguumq; ſolum exoptare in hortulo cecinit,

Tum quoq; proſciſſo, riguoq; inſperſa nouali
Ozima comprimite & grauibus denſate cylindris.

Satio. Semine prodire ſcripſit Theophraſtus. Item tertio die à ſatu prouenire, & æſtate prodire, quod etſi ſiccum & lignoſum ſit, attamen ante feruentes dies, vt perdurare atq; perfici poſſit, minime valet, cuius cauſa debilitas eſt. Ex æſtiua ſemente eſt, ideo Martio ſeritur, eſtq; ex iis quæ per æſtatem ſeri mos eſt, quòd ex imbecillitate celeriter augeſcunt, & hyemem nequeunt tolerare, vel quod ſicca ſint, ceu ocimum, vel quod frigida, humidaq; vt cucumis, & portulaca. Plinius lætius, & copioſius prouenire ait, ſi cum maledictis ſeratur, vt fortaſſe Perſius hoc ſenariolo huc alluſerit,

Quum bene diſcincto cantauerit ocima vernæ.

Vnde adagio confirmatum eſt, vt qui alicuius famam proſcindere, & tenerrimam veneni labem affigere conātur, ii ocima ſerere dicātur. Columella: Semine ſeritur poſt idus Maias vſq; in ſolſtitium: nam teporem deſiderat, cuius ſemen obrutum diligenter inculcatur pauiculo, vel cylindro: nam ſi terram ſuſpenſam relinquas, plerunq; corrumpitur, quod etiam ſuo hortulo docuit,

Ozima

Ozima comprimite & granibus densate cylindris,
Exurat sata ne resoluti pulueris æstus,
Paruulus aut pulex irrepens dente lacessat,
Neu formica rapax populari semina poßit.

Ab eo Plinius: Sato pauitur terra. Theophrastus, Germine nec nō ocimum prouenit: nam id quoque transfertur, quum ad palmum, aut plus altitudinis venerit, dimidioq; absciffo. Proximum inter olera ocimum est, hoc enim seri pro parte superna optimè potest, quamquam lignosum admodum sit, sed quia difficilius exiccari possit, eo prouenit, quamobrem & longum tempus perdurat, & tortum, & dimidiatum regerminat. Plinius ab eo: Prouenit surculo, præciditur enim & hoc, quum peruenit ad palmum altitudinis. Incuruatoq; cacumine alicuius rami, quum attigerit terram, statim radicatur ocimum, nisi quod difficilius crescit.

Vni ocimo aquam in meridie dari iubet Theophrastus, quum cætera matutinis rigentur. A quo Plinius: Omnibus hora rigandi matutina, atq; vespera, ne aqua ferueſcat sole, ocimum tum etiam à meridie. Ferro etiam tãgere non expedit, author est Sabinus Tiro in Cepurico, quem Mæcenati dicauit. Columella: Ocimum vbi satum est, sua sede immotum permanet: neq; est eius cultus alius, quàm vt stercoratum runcetur. *Cultus.*

Caule reciso regerminat. Vsitatum euidentissimumque, in ocimo suauiores esse caules regerminatos: cuius rationem reddidimus. Ab eo Plinius: Caule reciso ferè quidem omnia regerminant. Est in vsu verò ocimum, raphanus, lactuca. Hanc etiam suauiorem putant à regerminatione. Parilibus optimè seri dicunt, quidam & autumno, iubentque quum hyeme seratur, aceto semen perfundi. Etiam satum celerrimè erumpere putant, inter initia feruentis aqua aspersum. Palladius: Octobri mense seratur, citiusq; nasci dixit, si leui imbre aceti inspergatur infusum. Et si Aprili seratur, cito nasci dicitur, si statim quum seueris, aqua calida perfundas. Nos autem quia eius natura admodum friculosa est, quod facile à sole patitur, nisi perpetuo rigetur, igitur è pelui aquam panno aduoluto deducimus continua distillatione. Mulieres nostræ orobanchem, vel vt rectius loquar, linobanchem serunt, enatam decerpunt, ac capreolum vnum inter virẽtem ocimum proiiciunt, qui facile surculum illius aliquem capessit, ac se intorquet, inibique crescit, crebro volumine se implicans, vt paucis diebus longè ocimum superet, & fictilia vascula, in quibus est, obuoluat tota, vt nil speciosius videri possit. Rectè id epiocimum dici posset. Fuchsius ex eodem genere tria genera nata recenset. *Ars.*

Sub Canis ortu pallescit, quasi morbum sentiens, ex Theophrasto. Facilè se necat, degeneratque in serpillum. *Inf. rem.*

De pulegio. Cap. XLIIII.

ET inter herbas, quæ condimentario vsui inseruiunt, adnumeratur pulegium. Plinius, Dignior corona vertigini è pulegio, quàm è rosa: nam & ca-

pitis dolores imposita dicitur leuare: quin & olfactu capita tueri contra nimium frigus, æstúsve: nec æstuare eos, qui duos è pulegio surculos impositos auribus è sole habeant. Mirum de eo tradunt veteres, quòd ipsa solstitii die etiam à planta abscissi ramuli floreant. Quod percontatur Aristoteles in problematibus: Cur pulegium, lirium, & cępe suspensa florent solstitii tempore? An inest crudum in his alimẽtum, quod vt hyeme concoqui ex frigore nequit, sic solstitio ex calore concoquens, auget? Vtrum quia influxu carent assiduo, breui marcescunt? etenim, quæ nullum alendi initium, nullum influxũ assiduum habent, intereunt exiccãturque: qua de causa accidit apud Scythas, vt frumentum diu in terra maneat propter copiã niuis, & vbi emerserit, celeriter crescat. Theophrastus, Pulegiũ siccum omnino sentitur, verùm quamuis ita sit, principium tamẽ quoddam eiusmodi habeat necesse est, quod vnà cum aeris mutatione, alteratione que moueatur. Mirum præterea, quod non remissa, sed potius intenta sæuitia temporis germinare incipiat, nisi fortè dies halcyonides suffecturas putaueris: nam ad imbecillorum exiguorumque mutationem, vel quantũmlibet tẽporis satis sit. Plinius ab eo: Pulegii natura sæpius dicta est, in carnariis reflorescens. Et alibi. Miretur hoc, qui non meminerit ipso brumali die pulegium in carnariis florere, adeo nihil occultum esse natura voluit, & serendi hoc igitur dedit signum. Sed parum videtur inter Aristotelem & Theophrastum, & Plinium conuenire: quum ille bruma florere tradat, immò brumali die suspensum florem edere fateatur, contra illi solstitio florem facere, quod fortasse in causa esse potest, vt biferum sit pulegiũ, & quod bruma præcoci partu florem non fudit, ob calorem solstitio protulerit, sed qui brumali tempore mittitur flos, prioris autumni redũdante tunc alimonia prosilit, brumam ostensurus. nam vtroque tempore floret.

Nomen. Theophrasto βληχὼ, & βλῆχρος, Theodorus blichon vertit, Dioscorides γληχὼν, & blechona dictum aliquibus vult, quia dũ floret, gustatum à pecoribus, balatum extorquet. A quo Plinius: Gustatum à pecore, caprísve, balatũ concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes, blechon vocauerunt. Latini pulegium vocant, quia Plinio authore, eius flos recens incensus, pulices odore necat. Itali *puleggio.*

Descriptio. Cretensi dictamno Theophrastus folia similia reddere ait. A quo Dioscorides, Dictamno Cretensi similia pulegii folia, sed minora. Plinius: pulegii color mentastri. Addimus nos: Fruticosum assurgit, subitali altitudine, surculis hirsutis, rubicantibus, per interualla purpureo flore coronatis. Radix illi gracilis, & capillata, quæ humi serpat. Tota planta gustu acris, ac non sine quadam amaritudine. Iulio, & Augusto floret.

Genera. Dioscorides satiui pulegii meminit, & syluestris in calaminta, vel secundam ipsius speciem facit. Plinius satiuum à sexu diuisit in marem & fœminam: mas flore candido, fœmina purpureo, syluestri origano simile, sed foliis minutioribus.

Proue-

Prouenit cultis & aquosis locis. Arenosum potius, quàm pingue solum exposcit, solet enim in montosis exurgere. Cœl. Sol.

Seritur vere suo semine, transplantatur tenerũ, & sic optimè apprehendit. Satio.

De menta. Cap. XLV.

Post pulegium mentam trademus, & nepitam. Plinius. Congruit pulegio. hæc quoque seruantur simili genere, mentam dico pulegiumque, & nepitam: atq; ad recreandos animi defectus magna cum pulegio mẽtæ, & nepitæ affinitas. Menta grato mẽsas odore percurrit, & in rusticis dapibus. Ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis. Ideo & apud nos in condimentis, & acetariis familiarissima. Dioscorides vtilem in summo, & in condimentis peculiarem gratiam habere dixit. Strabo in Achaia montem esse iuxta Pilum scribit Mintham nomine, è Plutonis pellice in hanc herbam conuersa, Proserpinæ inuidia: quę vocabatur à quibusdam hedyosmos. Ouidius,

Fœmineos artus in olentes vertere mentas
Persephone licuit.

Iulius Pollux: Minthe Peloponesi mõs, in eo nemus Plutoni sacrũ, vbi condimenta tractat. Tradit Oppiani interpres Mintham à Menta, quæ nympha fuit, appellatam videri, Cocyci filiam fuisse tradit, quę vbi audiuisset amari à Plutone Proserpinam, indignata eo nomine constanter illi se præponere ausa est, dictitans, si inferos peteret, inimiciter interfecturam. Quo puellæ tumore Ceres Persephones mater indignata, Mintham exculcans, in malam herbam deformauit. Hinc Pluto donum amoris petẽti virile membrũ tradidit, quod à se mentulam nominauit. Sed cur Poetæ id confinxerint, sciscitemur. Dioscorides enim & Plinius tradunt mentam efficere, vt lac in caseum non coaguletur, eadem vi resistere & generationi creditur, cohibendo genitalia densari. Quærit Aristoteles in Problematibus, cur in adagium venerit, mentam belli tempore non edendam, nec serendam. Quoniam inquit refrigefacere solet, & absumere genituram. id quod fortitudini, & ferocitati contrarium est. Sisymbrium quonam pacto mutaretur in mentam, diximus in coronariis.

A Theophrasto μίνθη dicitur, à Dioscoride ἡδύοσμος, ac si suauis odor diceretur, nomenq; ab odoris flagrantia inuenit. Aliqui dicunt μίνθην, dictam, quod μίνθῳ esset concolor, aut quia hirsuta, est enim μίνθος lanugo, quæ in sterquiliniis humẽtibusq; locis visitur, vt hirsuties illa quę in nepita videtur. Latinis menta, non quod mentem percellat, quum odore oblectet: nam menthæ nomen, vt Plinius inquit, suauitas odoris apud Græcos mutauit, quum alioqui mintha vocaretur, vnde veteres nostri nomen declinauerunt. Itali *menta*. Nomen.

Dioscorides in duo genera diuisit, in satiuum, & syluestre, illud mentam, hoc mentastrum appellans. Satiuæ mentæ apud nos plura sunt genera, sed parum inter se differentia. Vna crispioribus, & breuioribus constat foliis, alia rubenti caule, & flore, alia verò albicante. Genera.

Descriptio. Theophraſtus odoratum olus vocat, quòd perinde in ea ſiccitas, acrimonia, & acerbitas inſit. Addimus nos, etſi notior ſit, quàm repræſentari digna ſit. Herba cubitalibus flagellis, lanugine pubeſcentibus, folio ſiſymbrii, longiori; molli, ſemper odorato, flos circa calyculorum faſtigia ſpicatur. Floret Iunio, Iulio, & Auguſto, inde profert ſemen, nigrum perexiguum, vt grana ſabuli. Mentaſtrum ita Dioſcorides depingit. Hirſutiore eſt folio, & prorſus maiore, quàm ſiſymbrio, grauioris odoris. Plinius: Differt ſpecie foliorum, quaſi figura ocimi, pulegii colore, propter quod quidam ſylueſtre pulegium vocāt. Nos autem ſic: Vt à menta mentaſtrum defluxit nomen, ſic ſylueſtriore habitu, rudiore, grauioreque odore, degeneraſſe videtur mentaſtrum, foliis maioribus, hiſpidioribus.

Cœlum. Palladius apricum locum deſiderare ſcribit, ſubſtinet quodcunque cœlum. Sed melius calidum, nam frigido læditur, & palleſcit.

Solum. Columella dulcem vliginem deſiderare dixit, quamobrem optimè iuxta fontem ſeritur. Palladius nec pingue, nec ſtercoratū ſolum amare. Sed id mihi abſurdum videtur, quum longe maius incrementum lætamine capiat, & lætius vireſcat.

Satio. Sunt qui mentham ſemine carere putent. Sæpe enim exiccatam tritamq́; ſeruiſſe inquiunt: ſed nunquam ſemen erupiſſe, ex Theophraſto. Nos autem è mentha ſemen collegimus, illudq́; Martio menſe ſeruimus, ſed à mentha degenerauit, quippe puſillam, & degenerem mentham produxit, quæ odore tam verè nepitam æmulabatur, vt vnumquenque fefellerit, qui non inſpecta ſtirpe, odore naſum conſuleret, quod mihi omnibusque mirum fuit. Columella ſequitur: Cui fortè ſemina defecerint, licet de noualibus ſylueſtrē mentam colligere, atque inuerſis cacuminibus diſponere, quæ res feritatem detrahit, & edomitam reddit. Quod nos experti ſumus, optimè enim apprehendit, ſed nil de feritate depoſuit, vt eadem cum parente fuerit. Palladius, Aprili ſeri poſſe monet radice, vel planta. Februario plantis vel radicibus loco humido, vel circa aquas Octobri. Plinius. Ab æquinoctio verno ſeritur menta planta, vel ſi nondum germinat, ſpōgia. Minus hæc humido gaudet. Genus eius mentaſtrum, & hoc propagatur, vt vitis, vel ſi inuerſi rami ſerūtur. Semel ſata, diutina durat ætate. Nos hic cacuminibus ſerimus Martio, optimeque apprehendit, facillimè enim propagatur. Semel ſatum locum vix poteris extirpare: nam ſerpendo radices è locis diuerſis pullulat, vt rectè in hortulo Columella,

Plantantur nec non ſerpentia gramina menthæ.

Cultus. Plinius: Ferro tangi non vult, authoritate Sabini Tyrii in Cepurico. Triennio ſeneſcit, vnde radices in ſeipſas reflectemus, perit ceſpes: ſed poſt triennium ſuffodiantur, & diſponantur in optimum, cultum, & ſtercoratū ſolum.

De calamintha. CAP. XLVI.

Nomen. DIXIMVS de mentha, ſequitur de calamintha eius ſpecie. Theophraſto καλαμίνθη, Nicandro καλαμίνθον dicitur, quaſi bonam, & vtilem

vtilem mẽtham diceret, quum elegantiore aspectu, odoreq; delicatiore, hilarioreq; habitu esset, quàm mentha. Alii à κάλου, id est ligno dicunt, quasi lignosa mentha. Veterem Græciam ceætã appellasse author est Strabo, & Lacedęmoniam ab Homero cetoessam nõ à magnitudine, sed à calaminthę copia vocatam. Latini, authore Dioscoride, nepetam vocant, & Andromachus in sua Theriaca, Romana voce nepetam potius, quàm Græca calamenthũ vocauit. Itali *menta*, vulgus *herba digatti*, quod magna feles huius odore capiãtur voluptate: nam si vulsæ, vel hærenti contingat occurrere, ei statim sese affricant, & humo, qua residet, iucundissimè suburantur.

Dioscoridi tria sunt genera: montanum, sim le pulegio, & mentastro. Et capite de sampsuco aliam distinctionem accipere possumus, in tenuifoliam, & & latifoliam. *Genera.*

Dioscorides montanam describit mõtibus familiarem, folia ocimi habentem incaua, surculos, & caules angulosos, purpureum florem, folia gustu impense feruentia, & acria, radicem superuacuam. Et folia item polemoniæ similia alibi scribit. Hoc genere Surrentinus tractus latè scatet, flore purpureo, odore cæteris suauiori, folio magis tenui, vnde leptophyllon videtur Dioscoridis suprà memoratũ genus, vti sampsuchum comparat. Secundum pulegio simile est, sed maius, quàm syluestre pulegium: nomen indiderunt, quòd colore ipsum ęmuletur, nepetam Latini vocant, folia impẽsè feruida, acria, radice superuacua, nobis vulgaris nepita dicitur, quæ siccis itineribus, & sepibus frequentissimè visitur. Tertia mentastro cognata est, foliis oblongioribus, caule & ramis maioribus, quàm superiora: sed viribus inefficacior. *Descriptio.*

Dioscorides in campestribus, & asperis, & aquosis locis nasci scripsit. *Cœlum.*

Nicander illis riguos, & amnicos natales assignauit, in Theriacis. *Solum.*

Non opus est in huius satione latius euagari, quum passim nõ sata nascatur. *Satio.*

De corianno. Cap. XLVII.

ALexis in lebete, Athenęo autore, inter condimenta corianni meminit. M. Varro corianno subtrito in aceto carnem incorruptam æstate seruari putat. Idem Plinius.

A Theophrasto videtur appellari κοριάννιον, & κορίαννον, à Dioscoride κόριον à cimicum putore nomen inditum verisimile est. Columella coriannum vocat. Itali *corianni*. *Nomen.*

Theophrasto genere carere videtur. Plinius inter syluestria non inueniri tradit. Nos Melphi Apuliæ syluestre vidimus pessimè olens. *Genera.*

Nudo semine nasci scripsit Theophrastus, ad perdurandum firmo, sub canis ortu salescit. Dioscorides in aliarum herbarum delineationibus illius meminit. Folia fert dauci tertii, thalitri paulo graciliora, fumariæ similia, sed candida minus, angustiora quàm ranunculi primi, vel anemones, minus scissa, aut parthenii, adianti. Vmbella dauci primi, aut crebris in latere foliorum sectionibus, *Descriptio.*

vt achillea, aut syderitis tertia. Nos hæc addimus: Caulis corianni exilis, sesquicubitalis, ramosus, folia, dum adolescit, adianti, fumariæ, vel ranunculi, sed postquàm excaulescit, fœniculum æmulatur, candida odore graui, virosoque, radicem breuiusculam, ligneam, atq; admodum fibratam habet. Carpitur autumno, dum semine prægnans est.

Cœlum. Cœlum potius calidum, quàm frigidum amare videtur. Plinius Ægyptium præcipuum esse constare scribit.

Solum. Amat terram pinguem, sed etiam in macra nascitur, delectatur humore: Palladius.

Satio. Theophrastus. Ex prima semen ti, quæ fit mense Iulio, post æstiuum solstitium. Nunquam nisi satum prouenit, prouentu cōtumax, quippe quod si nouum sit nasci recusat, nisi conuoluatur. Ex veteri semine celerius exit, dūmodo vetustate non sit exuctum. Difficillimè prouenit, haud enim germen emittit, nisi aqua præmaceratum, causam durities habet. Columella autumno, & vere seri posse dicit. Vbi satum est sua sede immotum permanet, neq; est eius cultus alius, quàm vt stercoratum runcetur. Palladius: à Martio vsq; ad Octobrem totum coriannum seritur. Semen melius putatur, quo vetustius fuerit. Satum benè cum olere quocunque nascetur. Seritur Februario, & Aprili.

De sinapi. Cap. XLVIII.

ATHENÆVS sinapi inter condimenta connumerauit. Plinius: Sinapis vsus etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectū acrimoniæ; coquuntur & folia sicut reliquorum olerum. Sinapi quomodo ad salgamarum simul, & conuiuiorū vsum conficeretur, docuit nos Columella: Semē sinapis diligenter purgato, & cribrato, dein aqua frigida eluito, & quum bene elotum fuerit duabus horis in aqua finito: postea tollito & manibus expressum in emundatum mortarium coniicito, & pistillis conterito: tū totam intritam ad medium mortarium contrahito, & plena manu comprimito, deinde scarificato, & subditis paucis carbonibus viuis aquam nitratam suffundito, vt omnem eius amaritudinem, & pallorē exinaniat, erectoq; mortario, vt omnis eliquetur humor, album, acre, acetū adiicito, sic pistillo permixtum, colatumq; recondito. Cæterum qui ad vsus conuiuiorū præparabant, quum exinaniuissent sinapi, nucleos pineos quàm recentissimos, & amylum infuso aceto diligenter vnà conterebant, hoc sinapi ad embammata non solum idoneo, sed etiam specioso vtebantur: nam si curiosè factum sit, candoris erit eximii. Aliter docet Palladius. Sinapi semen ad modū sextarii vnius & semis redigere curabis in puluerem, cui mellis pondo quinq;, olei hispanici vnam libram, aceti acris vnū sextarium, miscebis, & tritis omnibus diligenter vteris. M. Varro seruari rapā in sinapi putat. Præterea de vniuersis radicib. Græci authores præcipiunt, vt cito conteneréscāt. In ollam sinapi momentū iniiciendū est, & confestim coctæ fatiscūt, quod si plusculum sinapis sit iniectū, prorsus resolutæ distabescēt, ex Democrito. Apud nos nil quippiā ad intinctus cibi vbiq; frequentius

tius intermiſcetur,gratiſſimo obſoniorũ condimento:nihilque frigidis diebus magis epula inuenitur cõmendare. Pręterea dum per vindemias ſemen muſto immaduerit,toto anno aſſeruatur,vt ſi ciborũ gratia exoleſcit,leuis ipſius acrimonia faſtidioſis guſtũ recreet, & hoc veluti irritamento moroſius palatum vellicante,elangueſcens appetẽtia inuitetur. Id quia muſto inditur,ex ſinapis ardore cõficto nomine,*muſtardã* dicunt. Cuius vis per nares cerebrũ penetrat, & vellicãs ſenſum,lachrymas ciet,& ſternutamentũ. Teſtatur hoc Columella in hortulo:

Et laceſſenti fletum factura ſinapis.

Apud Neapolitanos ex eo iactatum eſt adagiũ, Hic callidior eſt ſinapi, inſignem alicuius veteratoris aſtutiam indicans, quum nullo aſperi ſaporis pręuio odore, ſua ignea vi, ſemen per nares cerebrũ feriat, & lachrymas, & ſternutamenta cieat. Plinius, florum ſinapis apes auidiſſimas eſſe, inquit.

Græcè σίνηπι & σίναπις. Athenæus dictum putat ὡς σίνων τὸν ὦπα, veluti officiẽs oculis. Pleraq; Græcia νάπυ, quaſi napy ab ν priuatiua particula, & φύσις natura, quod naturæ ſit immitis, ob acrem quã poſſidet vim. Vel quod à napis ſeminis acrimonia diſtet. Plinius. Athenienſes napi appellarũt, alii thlaſpi, alii ſaurion. Latini ſinapis, & ſinapi dicitur, nomẽq; è Gręcia in Latinũ venit. Vulgò *ſenape.* *Nomen.*

Plinius tria genera facit, gracile vnum, alterum ſimile rapi foliis, tertium erucæ. Pythagoras principatum habere ex iis, quorum in ſublime vis fertur, indicauit, quoniam nil aliud magis in nares, & cerebrum penetrat. Dioſcorides hortenſis meminit, quaſi ſit ſylueſtre genus. Apud nos genus eſt vnum, caule, fronde, flore, ſiliquaq; rapacea, ſemine verò minore, acerrimo, oleoſoq;, cęteris maius, cuius tenera folia in acetariis mandimus, hoc Dioſcoridis hortenſe putamus. Alterum quod tum fronde, caule, & ſemine gracilè naſcitur; quod ſylueſtre putamus Dioſcoridis, & Plinii primum. Tertium erucæ foliis, ſemine albo, minus acri, putamusq; Plinii tertium. *Genera.*

Primum genus caulem habet hirſutum, longũ, ramoſum, folia rapi, minora aſperiora, flores luteos, ſiliquas rotundas, ac hirſutas, plenas ſemine cãdicante. Floret Aprili, affert ſemina Maio, eodẽq; tẽpore ſiliquas ſemine plenas affert. Nicander nigram ſinapim vocat, ex Athenæo, hanc. Secundum genus erraticum eſt, quod folio, & tenui ſemine naſcatur. Tertium genus itidem hirſuto caule præditum eſt, minore tamen, foliis erucæ maioribus, ac latioribus laciniatis, floribus albicantibus, crucisque effigiem referentibus, ſiliquis teretibus, & oblongis, ſemine pullo, ruſeſcentique. Floret Iunio, & Iulio. *Deſcriptio.*

Antiphanes, authore Athenæo, Cyprii ſinapium laudat. Plinius optimum Ægyptium dicit. Vnde etſi qualicunque naſcatur cœlo, melius ex his in calido quàm in temperato proueniet cœlo, & melius temperato, quàm frigido, & aprico, quàm humido. *Cœlum.*

Palladius ait diligere terram aratam, & ſi fieri poſſit, congeſtitiam, quamuis vbique naſcatur, nec minus humore gaudet. *Solum.*

Theophraſtus ex prima ſementi eſſe ſcribit, quæ fit poſt brumam menſe *Satio.*

Martio. Quinto die poſt ſatum erumpit, ſemine firmo ad perdurandum. Columella nō ſolùm autumno, ſed vere conſeri, ita vt ſatum ſua ſede immotum permaneat, neque eſt illius cultus alius, quàm vt ſtercoratum runcetur. Plantæ quoque ſinapis primò hyeme translatæ plus cimæ vere afferunt. Palladius Octobri ſerit, & vbi natum eſt, ſarculari debet aſſidue, vt reſpergatur puluere, quo fouetur. Non minus gaudet humore. De quo ſemen eligere diſponis, ſuo loco eſſe patieris, quod ad eſcam parabis, robuſtius facies transferendo. In ſinapi vetus ſemen inutile eſt, vel ſationi, vel eſui: quod dentibus fractum, ſi intus viride videbitur, nouum eſt, ſi album fuerit, vetuſtatem fatetur. Martio menſe ſeritur. Plinius: Sinapi nulla cultura, melius tamē plāta tranſlata, quàm è diuerſo, vix ſato eo eſt liberare locum, quoniam ſemen cadens protinus viret. Si rara feratur melius euadit, ſi ſpiſſius, tranſplantanda & alibi ponenda. Si decreſcente Luna colligitur ſemen, eſt acrius, & diutius conſeruatur. Seruator mundi fidem grano ſinapis aſſimilauit: nam etſi exile eſt, virtute tamen, & acredine magnum.

De ruta. Cap. XLIX.

INTER olera Theophraſtus rutam commemorat. Eſt & quibuſdam condimentis aptiſſima, ob id Athenæus inter cōdimenta connumerat. Plinius, Authoritas eſculentis apud antiquos rutæ fuit. Inuenio muſtum rutatum populo datum à Cornelio Cethego in cōſulatu collega Quinti Flaminii comitiis peractis. Condiuntur eius folia, & ſeruantur in faſciculis. Columella rutā condire docet circa vernū æquinoctiū, quam ſæpe diximus in oluſatro, & cæteris. Eſt ruta faſcinationis amuletū, cuius cauſam Ariſtoteles in problematis reddit. Nam effaſcinari ſe credunt, quum aut voraciter edunt, aut incommodorum quorundam ſuſpicione tenentur, vel cibum, quem aſſumunt, habent ſuſpectum, itaq; quum de menſa eadem quid priuatè ſibi capiunt, participem intuentem faciunt, affanturque quum impertiant, Ne me faſcines. Ergo cibū cum perturbatione vorabunt, nec quid ebibent, aut eſitabunt, ſine turbatione & flatu, qui hauriatur vnà, & ſimul ingeratur. Quamobrem intruſo ſpiritu, tormina mouentur, & cruciatus excitantur. Igitur præſumpta ruta, ſuapte vi & calefactoria dote, vas, quod recipit cibos, elaxat, quo fit, vt incluſus ſpiritus facilè per patētiores anguſtias euadat. Contra venena maximè rutā pollere veteres Græci memoriæ mandarunt, vt de famigerato illo pharmaco Mithridatico fertur, in quo inter prima miſcetur. Theophraſtus: Viperę, vbi noxium allium comederunt, vt noxa liberentur, rutam abſumunt. Sic & muſtela in murium venatu & cum iis dimicatione conferta, ex Plinio. Sic & cum ſerpentibus dimicatura, rutam prius edēdo ſe munit. Ariſtoteles enim in problematis quærit, Qua de cauſa ruta, & nonnulla pigmenta ſudores fœtidos moueant. Reſpondet, quia quorum odor grauitatem præ ſe fert, hæc humoribus ſordidis admiſta fœdum odorem mouere poſſunt.

Græcis πήγανον. Plutarchus putat à facultate dictam ἀπὸ τοῦ πήγνυσθαι τὸ σπέρμα, Nomen.
quia semen genitale suo præsicco spiritu coagulet, quasi ve arefaciat, vt sterilescant præsertim viri, ideoq; gestantibus vterum inimica, etiam coronis inserta putatur. A Peloponnensibus ῥύτην appellari dicunt. Latine, & Italice *ruta.*

In duo diuisit genera Theophrastus, syluestre & satiuum, syluestris odora- Genera.
tior, sed eius odor tædio est; satiua permistione terreni humoris temperata suauior est. Odor durus, & expers omnino dulcedinis. Dioscorides hortensis satiuæ, & montanæ syluestris meminit. Plinius refert Pythagoram marem minoribus, herbaceiq; coloris foliis à fœmina discreuisse, etiam lętioribus foliis, & colore. In satiuam item distinxit, & syluestrem: illi latiora folia, & rami fruticosiores, huic horrida, & ad omnia acriora.

Ex Theophrasto descriptio. Frutex est, sed interdum arboris naturam adi- Descriptio.
pisci conspicitur, vnde sunt, qui oleriarborem vocitent: semper virens, etiam si affligatur, muteturq;, surculosus, minutisque conditus foliis. Rutam etsi Dioscorides suo capite describere dedignatus sit, vtpote triuialem, aliis tamen comparando, examussim delineat. Foliis constat ambrosiæ, aut hipecoii, aut serpilli syluestris, sed breuioribus, mollioribus, & latioribus, aut hiperici, aut androsemi, sed triplo, aut quadruplo minoribus, aut polemonię, sed minoribus, & breuioribus, aut poligoni maris, sed durioribus, & breuioribus, aut apios, sed breuioribus, aut latioribus, aut pepli, paulo angustioribus. Odor trifolii asphaltites, recenter enati. Plinius: Odoratissima inter olera, quæ sicca, vt ruta, & qui in siccis nascuntur. Floret cum fraxino. Addimus nos. Folio exiguo, rotundo, cęsii coloris, denso flore luteo, angulosis calycibus, cum capitulatis siliquis, in quibus semen album, flore quaternis vel quinis foliolis diuiso, colore luteis, in iisdem lutei apices. Sępe in arborem transit. Diu floret Aprili, & Maio. Inde semẽ affert, gratissimi odoris, & saporis. Mirabilis magnitudinis visa est à Iosepho, Iudaici belli scriptore, Macherũti, quod olim fuit munitissimũ Iudęę oppidum, in ipsa regia: à nulla enim ficu, vel celsitudine, vel magnitudine vincebatur. Ferebant autem eam ex Herodis temporibus perseuerasse, mansissetq; diutius, nisi à Iudæis, qui locum ceperant, excisa esset.

Athenæus in Smyri rutam in opus nasci author est. Cassianus in calidis, & Cœlum.
apricis. Columella aprico gaudere cœlo. Plinius Galaticam laudat, & apricis & siccis gaudere, terra quammaximè lateritia.

Plinius: Odit humorem, ac fimum, terra gaudet quammaximè lateritia. Solum.
cinere vult nutriri. Palladius, loca desiderat altiora, vnde labatur humor, solius cineris aspersione gaudere. In terra soluti lateris ponunt, quod prodesse certissimum est.

Theophrastus rutam semine nasci aliquos negare refert, verùm tardè ori- Satio.
ri, qua de causa surculo eam serere solent. Ruta non ex prora, sed ex palmitibus exit, & auulsione. Cassianus feliciter seri ait. Columella, Autumno semine satam mense Martio deferre oportet in apricum. Februario prouenit se-

mine, vel plantis ruta. Plinius. Ruta quoq; ſeritur Fauonio, & ab æquinoctio autumni. Seritur è ſurculo melius in perforatam fabam indito, quæ ſucco nutrit comprehendendo ſurculum. Seritur & à ſeipſa, nanq; incuruato cacumine alicuius rami, quum attigerit terram, ſtatim radicatur. Palladius, Martio menſe, ſi ponas ſemina eius, adhuc clauſa folliculis ſingulatim manu debebis affigere, ſi iam minuta ſunt, iactabis, & raſtro obducta cooperies, caules eius, qui incluſis ſeminibus nati fuerint, fortiores erunt, ſed ſerò naſcentur. Ramuli eius cum aliqua corticis parte conuulſi, verno tempore pro plantis tenebunt, tota verò tranſlata morietur. Nonnulli ramulos eius pertuſæ fabæ inferunt, vel bulbo, atq; ita obruunt, alieno vigore ſeruandos.

Cultus. Aqua ſalſa rigatam Theophraſtus rutam melius prouenire dixit. Cuius ex eo rationem in braſſica adduximus. ſic etiam cinere radicibus aggeſto, qui facit ſiccitate ſua vt radices neq; vermem, neq; putredinem ſentiant. Et alibi. Cinis radicibus congeſtus, ſiue ne radices vermiculentur, ſeu etiam ſalſugine coaleſcant: habet enim ſimilem quandam vim calefaciendi. Rutam runcari etiam oportet, dureſcit enim & exareſcit, ſed dimutilata, & in ramos diſperſa, amplior, melior, ſapidiorq; redditur. Cuius etiam rationem ex eo in braſſica reddidimus. Aquam fimũq; ſanè olera omnia diligunt, ruta excepta, hęc enim fimi aſpernatrix penitus eſt. Quæ omnia Plinius ex eo tranſtulit. Odit humorem ac fimũ, cinere vult nutriri, hic & ſemini miſcetur, vt careat erucis. Peculiaris medicina rutæ in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimũ ſanitati conferunt & fertilitati. Cæterum dulcium aquarum rigua proſunt. Rutam furtiuam tantum prouenire fertilius putant, ſicut apes furtiuas peſſimè. Nec ferro tangi expedit rutam, author eſt Sabinus Tyro. Columella, Runcari debet ruta, donec coaleſcat, ne herbis enecetur, ſed nec lata manu debet runcari, quam niſi contexeris, pernicioſa naſcentur vlcera. Si tamen per ignorantiam nuda manu runcaueris, & prurigo, atq; tumor inceſſerit, oleo ſubinde perungatur. Multis annis durare innoxia poteſt, niſi mulier, quæ in menſtruis eſt, contingat eam. Ab eo Plinius: Durata runcatur non ſine difficultate, prouenientibus vlceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóve defenſis. Florentinus Græcus: Fimum horret, ideo per hyemem cinere cupit ali, ſic etiam natiuus calor frigoribus obſiſtit. Fictilibus melius ſeritur. Immundę mulieris & acceſſum, & omnem prorſus attactum metuit, ſiquidem eo confeſtim enecatur. Palladius, Non effodi herba, ſed optat euelli, immundęq; mulieris reformidat attactum.

Ars. Ficui inſitam rutam optimè prouenire teſtantur authores. Ariſtoteles ſuis problematibus percontatur, Quam ob cauſam ruta inſita in ficum, pulcherrima plurimaq; proueniat. Inſeritur verò inter corticē, limoq; obducto fouetur. An quod rutę radix fomentum, teporemq; deſiderat, itaq; cinere quoq; circundata iuuatur? ficus autē calida eſt, quod eius ſuccus omnium acerrimus docet, & fumus, quem etiam abũdè emittit: habet igitur calorem, atq; humorem talem, qualem etiam cinis, quamobrem ſi ille iuuare poſſit, multo magis ficus,

ficus, quæ copiam atq; vigorē eo magis præstabit, quo humor cineri non perpetuo affluit, fici autem irrequieto confluuio manat: vtpote cùm arboris succus consumi ex toto non possit. Theophrastus, Quicquid in aliud seri possit, melius redditur, ceu ruta in fico, sic enim optimam fieri posse creditur. Cortici infixam serere, & terra occultare consueuere, euenit nanq; vt humor lacteus ille fici super alimoniam auxiliari quoq; suo calore valeat opportunè, sicut & cinis congestus radicibus, siue ne radices vermiculenter, seu etiā salsugine coalescant: habet enim similem quandam vim calefaciendi. Plutarchus etiam in Symposiacis suam affert causam, Ruta quæ sub fico prosilit, aut innascitur illi, & suauior sapore, & mollior habetur, causamq; subiūgit, quod vel eam ficus aliqua dulcedine recreet, vel grauitatem satietatēq; restinguat, nisi potius contraria ratione ficus alimentum alliciens ad se, simul acrimonium aboleat. Sic vtramq; sententiam Plutarchus confirmauit. Dioscorides eam solam rutam commendat, quæ prope arborē fici subnascatur, reliquas ferculis abdicat. Plinius: Amicitia est ei & cum fico in tantum, vt nusquā lætior proueniat, quàm sub hac arbore. Palladius: sub ficus arboris vmbra libentius acquiescit. Prosequi maledictis quum serūt eam certissimum est, ac melius furtiua proueniet.

De saluia. Cap. L.

DIXIMVS de ruta, dicturi de saluia. Solebant veteres illi rerum scriptores in hortis rutam iuxta saluiam plantare: nam illa vt superius iam diximus suo odore serpentes ex hortis fugat, saluia serpentes & buffones accersit, ita & in hac nostra villa alteram iuxta alteram collocare statuimus. Theophrastus inter olera connumerat, multisq; condimentis aptissima. Florentinus iucundissimum afferre apibus pabulum retur.

Græcis ἐλελίσφακος ex arenti & cinereo squalore foliorū, qualis in torridis & exuctis montibus enatæ saluiæ est, deducto nomine ab ἐλελίζειν, & σφάκος, vocibus vnà coalescentibus, quasi sole afflatam, tabefactam, ac syderatam dicas, vel à medendis sphacelo penè demortuis partibus, natiuum calorem, roburq; insitum reuocando nostræ vitæ primordia. Latinis saluia dicitur, ex Plinio. Nostri qui sunt herbarii elelisphacon Græcè, Latinè saluiam vocant. Diciturq; saluia, quod ad multa, & præsertim ad fœcunditatem sit salutaris, & saluos & incolumes homines præstet: nam grassantem in Copto Ægypti pestem innumeros penè mortales rapuisse ferunt, reparatamq; multitudinem coactis mulieribus huius herbæ succo ad conceptum vti. *Nomen.*

Theophrastus duo saluiæ genera fecit, satiuum ἐλελίσφακον vocauit, syluestre σφάκελον. *Genera.*

Sphacelus & saluia inter se distant, quasi alterum vrbanum, alterum genus syluestre dixeris. Spacelo folium læuius, contractius, minusq; squalens, saluiæ scabrius. Hæc ex Theophrasto. Dioscorides sic depingit saluiam. Frutex est ramosus, longus, virgas habens quadrāgulas, cauas, folia mali cotonei effigie, sed *Descriptio.*

longiora, asperiora, crassiora, & quæ sensim attritarum quasi vestium scabritiem referant, hirsuta, subalbida, perquàm iucundo odore, sed graui, semen summis caulibus syluestri hormino simile gerit. Plinius, Est & syluestris elelisphacos dicta à Græcis, ab aliis phacos, est & satiua lente leuior, & folio minore, atque sicciore, odoratiore. Est & alterum genus eius syluestris, odore graui, hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie, sed minora & candida. Saluiam mentæ similem, cauam, odoratam, sed Græcorum sphacos, & sphacelos nomina causam dederunt errandi Plinio, vt saluiam in frugum censu retulerit inter lentis species, & Theophrasti, & Dioscoridis delineationes de saluia hortensi, & syluestri in vnum commiscuerit.

Cœlum. Substinet quodcunq; cœlum, & si apricum mihi desiderare videatur.

Solum. Dioscorides in asperis nasci dixit.

Satio. Seritur semine, Ianuario, Februario, & Martio. Sic etiam Octobri, Septembri, & Nouembri. Seritur plantis & surculis. Sed melius Martio mense. Lixiuio & cinere fruticem muniunt olitores, & sic lætiorem prouenire testantur. Frigora non horret, hybernis temporibus viuit, in quibus premente olerum penuria iuribus innatat.

De siliquastro. CAP. LI.

PIPERIS vice, quod ex India nobis defertur, herbæ cuiusdam siliquis, & granis, quod suo piperis gustu iura commendet, quam sæpissime in condimentis vtimur. Sunt qui putent Plinii esse siliquastrum, quum notæ aliquæ, quas suo siliquastro ipse asscribit, huic nostro adamussim respondeant. Nos hortis nostris, & vasculis, tum plantæ spectaculo, tum culinis, eam serimus, & colimus.

Nomen. Plinius siliquastrum, & piperitim vocat: videturq; conuenientissimo nomine dictum: nam & siliquas nimium longas, & recuruas producit, eiusq; semẽ & siliquæ cortex gustu, maximam piperis acrimoniã & saporẽ præ se fert. Auicenna videtur appellare ziziber caninũ. Nos Neapoli *pepe d' India* dicimus.

Genera. Plura sunt apud nos genera. Est genus vnum, quod longas, aliud quod breues siliquas profert, aliud autem rotundas, maiores, paruas, & in modum cucurbitæ viatoriæ.

Descriptio. Siliquastrum, vel piperitim ita ex Castore delineat Plinius, caule rubro, longo, densis geniculis, folio latiori, semine albo, tenui, gustu piperis. Et alibi, gustu piperis, magis etiã siliquastro, ob id piperitidis nomine accepto. Addimus nos. Consurgit caule cubitali, atq; etiam longiori quadrangulo, geniculis intersepto, ramis amplioribus brachiato: foliis hortensi solano non dissimilibus sed maioribus, longioribusq;, floribus candidis, pusillis, ex quibus vaginulæ oriuntur in mucronem sensim turbinatæ, nitido virore, & læuore, crasso pediculo innixę, per maturitatem rubidæ, coralli modo, coriaceæ, quæ dehiscentes semen ostendunt candidum. Sed semen, vel valuulæ degustatæ, tanta sunt

comburendi

comburendi licentia, vt os, linguam, palatum igneo feruore conflagrare sentiatur. Æstate floret, dein in siliquis semen producit, radice vnica, subalba, capillamentis fibrata.

Solum putridum, & macrum, aut roscidum quærit, ex Plinio. Solum.

Cœlum calidum videtur exoptare; quum nobis ex India adlatum sit. Cœlum.

Ex Plinio, semine seritur. Satio.

De herbis escariis, & primò de brassica. CAP. LII.

A CONDIMENTARIIS ad escarias herbas transeamus. Se offert omnium prima brassica, cuius à vino, atq; messe tertius est hic Neapolitanis fructus. Male nobiscum actum videretur, si sine aliqua laudis præfatione ad patrii oleris historiam deueniremus. Cato brassicam omnibus oleribus antestare ait. Plinius, eius laudes longum esset assequi, dixit, quum & Chrysippus Medicus priuatim ei volumen dicauerit per singula membra hominis digestum, & Dieuches, ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Iones iureiurando per brassicam suam fidem astringebant, vnde Nicander, & Hippocrates brassicam μάντιν, id est, vatem, quasi sacram appellabant, Athenæi authoritate. Varro vtilissimam apibus tradit, immo ex ea duplex ministerium præberi, ceram & cibum. Fabulantur Græci Lycurgum à Libero patre vitibus adalligatum illachrymasse, è cuius lachrymis hoc olus natum prodidere, vt Nestor in libro, qui alexicephos inscribitur, narrat: innuentes his fabularum inuolucris pernicialia brassicæ, & vitis odia. Referũt Græci, quorum primus Theophrastus, rem sanè admirabilem, vt fascinum propemodum videri possit, vitem acri odore huius oleris fugari, & eius flagella intorqueri, inimicum fugiens odorem, & hoc argumento vsus Androcides contra temulentiam pollere credidit. Beritius autem: Si brassica fuerit viti adsita, luxuriantes eius palmites potius repandi curuabuntur, quàm recti velint propius accedere, tum quia siccæ naturæ, tum intestina qua flagrant discordia. Latini verò, è quibus Cicero libro de Natura deorum, Iam verò vites sic clauiculis adminicula, tanquam manibus apprehendunt, atque ita se erigunt, vt animantes, quæ etiam à caulibus, brassicisque, si propè nati fuerint, vti à pestiferis & nocentibus refugere dicuntur, nec eos vlla ex parte contingere. Cato: Si voles in conuiuio multum bibere, cœnareque libenter, ante cœnam esto crudam quantum voles ex aceto, & ita vbi cœnaueris, comesto alia quinque folia, reddent te quasi nil ederis, biberisque, bibesque quantum voles. Idem Varro. Plinius ait vino aduersari, vt inimicam vitibus: antecedente in cibis caueri ebrietatem, postea sumpta crapulam discuti, & erraticam inimicissimam vino, quam præcipuè vitis fugiat, aut si non possit fugere, moriatur. Apud Ægyptios, qui magnopere vini sunt amatores, moris est, omnibus esculentis brassicam crudam, vel eius semina in cibatu præmittere, vt crapulam sedarent, quod & de Sibaritis Timeus etiam

TT 2

tradidit, immò vineam, in qua brassicæ nascuntur, languidius afferre vinum, Athenæus est author. Beritius item: Si quis feruentem in ollam brassicæ vini paululum guttatim instillarit, ne amplius quidem excoquetur, sed suis viribus defuncta ad perniciem trahetur. Plinius: Brassica corrumpitur in dolio vini sapor, odore betę foliis demersis restituitur. Sed occurrit aliud ingens discordię miraculum: hoc olus, quo vitem fugari diximus, aduersum cyclamino, & origano arescit. Sed Aristoteles in problematibus causam exquirit, cur brassica vini noxas restinguat, aitq; id fieri quòd dulcem succum, discutientemq; obtineat. Vnde Medici eam aluo infundunt; frigida autē ipsa est, argumento quod ad alui vehementes deiectiones Medici ea vtuntur, excocta in plenum, & suo caule purgata, refrigerataq;. Fit igitur detentis à crapula, vt eius succus humores in aluum detrahat, qui vinosi crudiq; tenentur, & ipsa supra in ventriculo remanens, corpus refrigeret, quo fit vt tenues humores ad vesicam labantur, quod quum humor vtrinq; educatur, corpus refrigeratur, rectè liberari à crapula possint. Vinum enim humidum, atque calidum est. Euenit ad hæc, vt quum humores deorsum se trahunt, atq; excernunt, flatum etiam secum deducant, qui si per vinum liceat, in caput se efferens, grauitatem creat: sin autem deorsum se vertit, corpusq; ob causam prædictam refrigeratum est, dolor crapulæ omnis tollitur. Est enim crapula feruor quidam, & desinens inflammatio, quæ plus conflictat, quàm temulentia, quòd mentem illa quatit & alienat, crapula autem mente sibi constante, dolorem admouet: vt enim qui febre vrgente, ludunt potius, quàm dolent, iidem vbi leuati malo fuêre, atq; ad se rediére, indolere occipiunt. Hoc enim in crapula quoque, vt in temulentia euenire solitum est.

Nomen. Vetus Græcia brassicam ῥάφανον vocauit, vt Aristoteles, & Theophrastus ex Polluce, Theocritus etiam, quod testatur M. Varro. Apollodorus Caristius ad id, Raphanum quod vocamus nos viri, hoc vos externi brassicam vocatis, vt videre est apud Athenæum, quæ res ansam præbuit Plinio errandi, vt raphano asscripserit, quæ de brassica protulerit Theophrastus & alii, vt videbimus in hoc capite, & vbi de raphano loquemur. Subsequuta ætas κράμβην vocauit, dictaque censetur, quòd oculorum pupillas, quas Græci κόρας vocant, obtundat, hebeteque. In hanc sententiam iuisse Columellam testantur carmina in suo hortulo,

Nunc veniat quamuis oculis inimica corambe.

Attici integro nomine κοράμβη, sed priori etymi exemplo protulerunt, quasi κόρῳ ἄμβη, vel ἀντίβη, quod crapulæ aduersetur, qua quidem commentatione apud omnes notissima. Hæc tot exercuit, & excruciauit Grammaticos illo Satyrici senariolo,

Occidit miseros crambe repetita magistros.

Sunt qui brassicam dicant ἀπὸ τοῦ βρέξαι, à vorando dici, quum à tota plebecula, tum cruda, tum cocta, vel muria seruata edatur. Latini brassicam vocant,

quasi passica. Varro. Quod ex scapo minutatim præsecatur, & passa fiat, quod etiam Pompeius affirmat. Itali *cauli*, Neapolitani *foglie* vocant, quod præ cæteris oleribus insigni caule, & folio vigeat.

Theophrastus multiplicia, variaque genera brassicæ dixit. Neapoli quam plura brassicarum genera visuntur, omnia percensere odiosum duximus, sed quæ ab antiquis narrata, & nobis insigniora, satis erit attingere. Græci & Latini brassicam in tria partiuntur genera, in syluestrem, satiuam, & hanc in læuem, & crispam. Primo à syluestri exordiemur. Syluestris Theophrasto ῥάφανος ἀγρία dicitur, & hæc est eius forma. Folio læui, & breui, atque rotundo, copioso: fruticosaque, sapore aspero, & medicamenti instar ad eliciendas aluos. Caules peculiares sortitur, rotundos læuiores, quàm satiua, & foliorum appendicem rotundiorem, folium minus angulatum, cætera scabra, tum foliis, tum caulibus, acrior, vehementiorque. Dioscoridi κράμβη θαλάσσια, id est, marina brassica, dicitur, prorsus à satiua abhorret, quod folia ferat rotunda aristolochiæ, prælonga, tenuia, singula, à rubentibus ramulis exeuntia, singulari vt hedera pediculo, albo succo prędita est, sed pauco salso gustu, aliquantum amaro, pingui concretu. Herba in totum stomacho inimica, acris, vehementissima, aluum ciet in cibo cocta. Cato κράμβην vocat, horumque verbis suffragatur. Minimis caulibus, tenerioribus foliis, & acerrima omnium, tenui succo vehementissima, & omnibus brassicis medicamentosior. Plinius à Catone describit: Syluestris erratica, & petrea. Folia habet bina, parua, rotunda, læuia, plantis oleris similior, candidior satiua, & hirsutior. Neapolitani *soldanella* dicunt. Sed alia est syluestris brassica à Dioscoride descripta, quæ rectius syluestris dici posset, quum à satiua nil, nisi feritate, & succi amaritudine discrepet, prædicta verò est alieni generis à brassica. Ipse depingit hoc modo. Syluestris brassica marinis, præruptisque locis magna ex parte gignitur, satiuæ similis, sed candida, hirsutior, amara. Abundat his totus Surrentinus tractus; præruptis crepidinibus adnascens, mari imminentibus, quod nisi gustum consulueris, satiuam existimabis. Neapoli vulgò *foglie seluaggie*. Satiuum genus in duo genera discriminabimus à foliorum differentia, vnum crispis, alterum læuibus constans foliis. Crispum à Theophrasto οὐλόφυλλος ῥάφανος dicitur, succi bonitate, & foliorum amplitudine læui præstantior est. Cato à Græcis σελινοειδῆ vocari scripsit, ab apii similitudine: aspectu, & natura bona, ad euacuandum valentior est læui. Athenæus σελινουσίαν, Plinius selinada stomacho vtilem, aluum mediocriter mollientem, & apianam dicit. Hæc apud nos duarum est specierum, alterius caulis extumescit in medio, qui iuribus incoctus, teneritudine & sapore cæteris antestat. Neapoli vulgò *foglie cresþe torsute*. Alterius verò extenuatur. Brassicarum genus, quod læuibus constat foliis, Theophrasto λειόκαυλος ῥάφανος dicitur. Hanc Athenæus Eudemi authoritate omnibus locis nasci scripsit. Catoni λεῖα, grandibus

Genera.

& latis foliis, caule magno. Et Plinius, quæ à Catone excepit, Extentis foliis, caule magno. Neapolitani vulgò *foglia comone*. Nos hoc genus in plures species diuidemus, & inter eas, quæ à Columella & Plinio describuntur enarrabimus, nobisq; insigniores. Læuem hanc brassicam in duas diuidemus, colore inter se differentes, in nigram videlicet & albam. Nigræ caulis semper tenuis, nec vnquam extumescit in medio, nec eadem teneritudo, quæ albæ, nec sapor dulcis, & delicatus, sed quodammodo acris, velut syluestris species, huius aquam decoctæ maximè omnium fœtere humi affusam, etiam à Plinio narratur. Apud nos vili habetur pretio. Seritur tamen quia contra frigus peruicax genus est, & hyeme seritur, & plantatur, & etiam hyeme cauliculos, & cymas edimus, ne quis dies sine caulibus sit, quod non contingit in aliis generibus. Omnibus est & laus foliis, & tonsili cymarum luxuria. Seruntur locis frigidis, quibus albæ seri non possunt, vt circa Samnites, & Brutios. Columella in hortulo, *Brutia quæ tellus*.

A quo Plinius: Brutiani frigore aluntur, prægrandes foliis, caule tenues, sapore acuti; flore albo. Neapoli *foglie nere*. Sub albæ brassicæ nomine, plures in eam familiam species venere. Meminit albæ brassicæ Cassianus, ac Februario seri debere. Inter eas altera, cui tenuis caulis: altera, cui in rapi modum extuberat. Hæc apud nos maximo habetur pretio, quippe tenerrima germina cauliculi: & pars ea in medio foliorum extuberans, pinguibus iusculis, & medulla incoqui solent, ac quotidiano nascuntur cibo. Imbecillis est, & frigora non tolerat, floret flore albo, & luteo. à Columella Pompeiana dicitur, nomenque à natalibus locis vsurpauit, quum ibi oriunda credatur.

Quæ dulcis Pompeia palus vicina salinis
Herculeis, niueoq; Siler qui defluit amni.

Vocat Pompeianum genus à Pompeianis Campaniæ populis, qui prope Neapolim fuerunt. Hercules enim debellatis Hispaniis, Geryonis Regis armenta exportans, in suam patriam rediturus, ad Vesuuium montem bello inualidos milites reliquit, & ibi constructis tectis, oppidum exædificauit, Heracliam nomine, promouens castra ad octauum lapidem: quum ad Sarnum ventum esset, veteranis alia mœnia extruxit, qui de triumphali Pompeia fuere Pompeiani dicti. Et quemadmodum Pompeianis & Herculanis idem fuit ortus, idem fuit etiam occasus, quippe conflagrans Vesuuius eis imminens, vtrosque absumpsit. Nostris temporibus incendiorum iniuria versa sunt in vicos, vbi Herculani cadauer sepultum existimamus, vulgò *la torre del greco*, octauo à Neapoli lapide, Pompeiani verò *la torre dell' Annonciata*. Plinius Pompeianum procerius aricino, caule ab radice tenui, intra folia crassescit, rariora hæc, angustioraque: sed teneritas in dote fit, frigora non tolerat, Neapoli vulgò *foglie torsute bianche*. Hinc admirari licet Matthiolum suis in Dioscoridem commentariis scripsisse id brassi-

carum

carum genus antiquos latuiſſe, quũ à Plinio ſatis clare deſeribatur. Alba braſſica tenuicaulis vſitatiſſima apud nos ob cauliculorum abundantiam, quam tota æſtate largitur. Huius duo genera, depreſſius, & excelſius. Columella aricinum vocat in hortulo ſuo,

——— *& mater Aricia porri.*

Plinius ab eo. Aricinum altitudine non excelſius, folio numeroſius, quàm tenuius: hoc vtiliſſimum exiſtimatur, quia ſub omnibus penè foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Neapoli dicuntur, *foglie branche non torſure*. Alterum genus excelſius attollitur, circiter quindecim pedum altitudinem, ſimplici ſtipite, craſſitudine brachiali, leniter rubenti, folio prægrandi, carnoſo ex cæſio candicante, in latus vtrinque diffuſo, procurrentibus venarum toris, fruticante patula cyma, flore luteo, & albo. Naſcitur Surrento & Stabiis. Serunt eas ſpecies, qui gallinas, aliáſve aues cohortales alũt. Ab imis radicibus folia euellunt, vt alte extollatur. Neapoli ſatę degenerant. Vulgò *foglie alte*. Eſt & genus vnum criſpiſſimis foliis, ſatis à primo genere diuerſum: nam ei per ora tantum frondium, huic in totum criſpatur, folio ſatis amplo, ac duro, ac contra frigus peruicaci, cauliculorum copioſiſſimum, qui inter cæteros ſapidiſſimi ſunt: in frigidis Samnitum regionibus perennat, illinc ad nos trãſlatum. Neapoli vulgò *foglie creſpe d' Apruzzo*. Columella in ſuo hortulo Sabellicos vocat.

Quæ duri prabent cymoſa ſtirpe Sabelli.

Plinius ab eo. Sabellico vſque in admirationem criſpantur folia, quare craſſitudo caulem extenuat, ſed dulciſſimi perhibentur ex omnibus. Sabellici enim populi montes incolunt inter Sabinos & Marſos, à Sabinis orti. Eſt tamen id genus obnoxium pediculis, qui ſub rugis, & laciniis latitant. Braſſica item familiariſſima apud nos eſt, qua ferè toto anno victitamus, hæc enim in capitis formam extuberat, nonnunquam ſeſquipede craſſi. Folia eius ambitu conglomerantur, exterius calloſa, per ambitum erugata, multis intus carinarũ voluminibus, externis ſemper interiora complectentibus, nunquam non niſi quum in florem exeunt, deliteſcentibus, quum gelicidia ſentit, grata cibis, teneréſcit frigoribus, humili caule, iis hyeme præcipua nobilitas. Columella has vocat lacuturres.

Et turri lacus.

Plinius ab eo. Nuper ſubiere lacuturres ex valle Aricina, vbi quondam fuit lacus turrisq́;, quæ remanet, capite prægrandes, folio innumeri, alii in orbem porrecti, alii in latitudinem toroſi, nec plus vllis capitis poſt tritianum, cui pedale aliquando conſpicitur. Cyma nullis ſerior. Hæc Nicandro & Galeno κεφαλωτῆς γάστηρ, quaſi capitulatũ olus dixeris. Neapoli *fogglie cappuccie*. Eſt & huius alterũ genus, ſpurium dictũ, nam ſuperius recenſitum legitimũ vocant, deſciſcens ab eo nobilitate, folia habens nigriora, duriora, breuioraq́;, ſurſum repanda, quæ non in abſolutũ orbem coëunt, ſed ſummatim fathiſcentia, breui interna, eorũ ſpatio explicantur non vſq; adeò conuolutis foliorum panicu-

lis. Vulgò *foglie cappuccie bastarde*. Hasq; videtur Plinius innuere, quum dixit, Alii in latitudinem torosi, quum non clauduntur. Horum alterum est genus, quod nobis ex Liguria affertur, vasta magnitudine, eximio candore, mira teneritudine. Sed Neapoli satum degenerat, nec nisi magna folia, dura, & nigra affert. Neapoli *foglie cappuccie & Genoua*. Aliud est genus brassicæ Cumanum ab antiquis dictum. Columella,

Quæ pariunt veteres cesposo littore Cumæ.

Plinius: Cumanum sessile folio, capite patulo. Diphilus Syluius dulce, laudatissimumque, in Cumis nasci dixit, scribente Athenæo. Nicandro etiam:

Aspera nutritur Cumæ prauiq; coloris,
Queis soleas sarcire solent, non esse videtur
Pellibus assimilis.

Quantum verisimili coniectura assequi possum, genus vnum est præcox nobis dictum *foglie di Pozzuoli*. Sunt & aliqua à Columella descripta, scilicet quæ ex Marrucinis veniunt. Populi sunt prope Marsos.

Quæ Marrucini, quæ Signia monte Lepino.

Est tamen Neapoli genus vnum foliis laciniatis, imò scissis per totū & crispis, omnium optimi cauliculi, quum facile coquantur. Vulgò *foglie francese*. Genus est aliud huic cognatum, quod è medio folio cauliculos producit, mira naturæ proprietate, vt carpophyllos dici possit. Alterum est genus, quod omnium nobilissimum iudicamus, puta ex specie lacuturrium. Grandi assurgit caule, folio lato cymosum, cuius cacumen omnium maximum, vt vix florem duobus, indice & pollice, diductis in circulum digitis complecti posses, prius subferuefactum, mox oleo & sale suffusum in acetariis magnatum mensis apponitur: ab huius floris excellentia, vulgo *caule fiore* dicitur. Huius oleris penuria apud nos est, solo & cœlo repugnantibus, quippe semen è Cypro nobis aduectum primo anno coliculos & flores affert, secundo anno degenerat, & ad nostrates redit. Nec id nobis mirum videri debet, quū Athenæo authore, semen brassicæ è Rhodo in Alexandriam delatum, dulcē primo anno brassicam, postea à bimatu regionis vitiū suscepit. Est etiā, Plinius inquit, sua gratia nonnunquā plantæ habitu excellentibus, halmyrida vocāt, quoniam nisi in maritimis non proueniunt: nauigatione quoq; longinqua viridibus adseruatis. Statim desecti ita ne humū attingant, in cados olei quā proximè siccatos, obturatosq; conduntur, omni spiritu exclufo. Eudemus Atheniēsis brassicā in sua digessit genera, halmyrin, crispā & læuē, sed halmyrin ob suauitatē principatū sibi vēdicare. Nascitur in Eretria Cuma, Rhodo, Gnido & Ephefo, ex Atheneo.

Cælum. Palladius caules omne cœli statū substinere dixit, sed frigidū magis, contra Austrum positi, citius ferunt, contra Septentrionē serius, sed hic caulis & sapore, & robore vincit. In Germania optimi proueniunt, nec erucas gignunt, vt in calidis regionibus. Apud Samnites omniū sapidissimi dulcedine, & teneritate, vbi maximum frigus. In Apulia, vbi maximus æstus, saporis amari, & degeneris.

Theophraſtus ſolum ſabuloſum amare dixit. Palladius ſtercore gaudere, & ſolum pingue, & ſatis ſubactum diligere, argillam & glaream timere, ſabulone & arena non delectari, niſi perennis vnda ſuccurrat. Cliuis delectari, ideo ponendas plantas per puluinos arearum. Plinius hos authores concordans ait. Fimus humorque ſi defuere, maioris ſaporis gratia eſt: Si abundauere, lætior fertilitas, fimum aſininum maximè conuenire. Varro Neſtoris ſapientiſſimi carmina, quæ in Alexicepo ſcriptum reliquerat, interpretatus, braſſicam ſalſis locis ſeri iubet, dum trium foliorum erit, nitrum tritum, aut ſalſuginoſam terram cribro excuſſam aſpergere, vt quaſi pruina reſperſa videatur. Solum.

Theophraſtus braſſicam ex prima ſemente eſſe dicit, quę poſt æſtiuum ſolſtitium menſe Iulio fit, decimoq; à ſatu die ſe demonſtrat. Sed ne ſit ſemen vetuſtate exuctum: nã ſemen vetus tantum valet in quibuſdã, Varrone authore, vt naturam commutet: nam ex ſemine braſſicæ vetere ſato, naſci aiunt rapa, & contra ex raporum braſſicam. Videtur idem Theophraſtus ſenſiſſe libro de cauſis, In genere olerum quædam ſuã ſpeciem ſeruant, vt braſſica & alia, quędam mutari videmus. Caſſianus braſſicæ ſemen inueteratum non in rapam, ſed raphanum mutari dicit. Florentinus rapi ſemen poſt tres annos braſſicam producere, & vice verſa. Palladius: vetuſtum ſemen braſſicæ mutari in rapam. Plinius: ex ſemine braſſicæ veteri rapa fiunt, atq; inuicem. Quod etiã Auerroes confirmat. Columella, Braſſica quum trium foliorum erit, transferri debet, frigidis & pluuiis regionibus, poſitio eius optima poſt idus Aprilis, cuius depreſſæ plantæ quum tenuerint, quantum olitoris ratio patitur, ſępius ſarrita, & ſtercorata, melius conualeſcit, plenioriſq; incrementi, & coliculũ facit, & cymam. Nonnulli hanc eandem locis apricioribus à kalendis Martiis deponunt, maior pars eius in cymam proſilit, nec poſtea hybernum caulem amplũ facit, quum eſt ſemel deſecta. Poſſis autem vel maximos caules bis transferre, idq; ſi facias, plus ſeminis & maioris incrementi præbere dicuntur. Palladius, Februario menſe caules ſeremus, quin & toto anno ſeri poſſunt, gaudet ſtercore, & ſurculatione. Rarius poſitus conualeſcit. Ponendæ ſunt plantæ maioris incrementi, quia licet ſerius comprehendant, fortiores ſunt. Si hyems eſt, tepido iam die, ſi æſtas, quum ſol in veſperam declinatur, planta pangenda eſt. Iunio menſe braſſica ſeri debet, quam inchoante transferemus Auguſto, vel irriguo loco, vel pluuia initiante madefacto. Sed vtilius Septembri menſe ſeremus, vt plantas eius Nouembri inchoante tranſponas, de quibus & hyeme olus, & vere poſſit cyma produci. Aprili vltimo, & vere tranſacto braſſicam ſerere poſſumus, quod cauli ſeruiet, quia cymæ tẽpus amiſit. Plinius: Braſſica toto anno ſeritur, quoniam & toto ſecatur. Vtiliſſimè tamen ab æquinoctio autumni. Transfertur quum quinque foliorum eſt. Cymas à proxima ſatione præſtat proximo vere. Hic eſt quidem ipſorum caulium delicatior, teneriorque cauliculus, Apicii luxuria, & per eum Druſo Cæſari faſtiditus, non ſine caſtigatione Tiberii patris. Poſt cymam ex eadẽ braſſica cõtingunt ęſtiuã Satio.

autumnalesq; cauliculi, mox hyberni, iterumq; cymę, nullo ęque genere multifero, donec sua fertilitate cõsumatur. Tertia circa solstitium, ex qua si humidior locus est æstate, siccior autumno plantatur. Humor fimusque si defuere, maior saporis gratia est, si abundauere, lætior fertilitas. Fimum maximè asininum conuenit. Est hæc quoque res inter opera ganeæ, quapropter non pigebit verbosius prosequi. Præcipuus fit caulis sapore, ac magnitudine, primum omnium si in repastinato seras, dein si terrã fugientes cauliculos seces, à terraque proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerando aliam accumules, ita ne plus quàm cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio, tædioque. Auulsione brassicam nasci tradidit etiam Theophrastus, dummodo aliquid corticis adhæreat. Suspicor quidem in textu mendũ, quum nunquam visum sit brassicam auulsione satam apprehendisse, impossibile enim reor. Hæc maiores nostri de brassicæ satione: nos hic sationum tempora, & modos ab earum generibus auspicabimur. Nigra Aprili seritur, transfertur primis imbribus Augusti, Octobri secatur cyma, vnde foditur, ac stercoratur, colligunturq; cauliculi vsq; ad Martium, tunc efflorescens vsq; ad Aprilis medietatẽ. Alba crassicaulis, quã vulgò *torsutam* appellari diximus, bis anno seritur, primò Decembri, inde transfertur Februario, Aprili secatur cyma. secundò seritur Aprili, transfertur primis imbribus Augusti, secatur Octobri cyma. Si cauliculos expectas, medio caule secabis, sic adferet cauliculos Ianuario, ac Februario. Sunt eius cauliculi albi, tenues, teneriq;, & omniũ sapidissimi. Cassianus album genus Februario seri debere dixit, transferri Aprili, seri item Augusto, transplantari Octobri, sed id in Constantinopolitano climate, vbi maximum frigus, hîc autem cœlũ indulgentius. Alba tenuicaulis seritur, vbi prius imbres Augusti terram madefecerint: transfertur Ianuario, & Aprili profert florentes cauliculos, tum secatur cyma, totoq; anno cauliculos affert, secundo anno secatur cyma Februario, cauliculos affert Martio, secatur tertio Aprili, sed singulis mensibus foditur, & stercoratur. Præcox Puteolana seritur Septembri, transfertur Aprili, Augusto abscinditur cacumen. Septẽbri florentes cauliculos affert contra cæterorũ morem. Quæ Aprili florescit, cauliculos affert, Septembri, Nouemb. Decẽb. & Ianuar. Hæc Neapoli successiuè serũtur, ne vnquam & cymata & cauliculi desint. Est & genus tertiũ inter albam, & nigrã, inter tenuem, & crassicaulẽ, vulgò *castellonica*, cauliculos magnos affert, & copiosos. Seritur Aprili, transfertur Augusto, quũ madescit aër. Cauliculos affert Februario, Martio, & Aprili. Capitata siue lacuturris siccis locis Ianuario seritur, transfertur Martio, secatur Maio, & Iunio, irriguis verò locis Augusto seritur, transfertur Septembri, secatur Octobri, totaque hyeme, cauliculos etiam affert. Hæc toto anno estur: frigore citius clauditur, & melius, plantatur crebrius. Sed quũ tempus calidius erit, plantę teneriores sunt, quũ plantantur, si frigidius, crassiusculæ sunt, hæ magis frigori resistũt, illæ minus à calore exiccantur. In plãtatione summæ radicularũ partes truncantur, ne replicẽtur: nam alioqui

alioqui humiles, & ſemper retorridas producent braſſicas. Poſſunt ſimul cum alliis, cæpis interſeri, vt quum extirpantur effœtæ, vacuũ locum grandeſcentibus illis relinquant.

Theophraſtus ait ſalſis aquis oblectari, ſalſugineque multum adipiſci emolumenti: ideo Ægyptij nitro aquæ permiſto braſſicam aſpergunt, vt dulcior & tenerior euadat, ſicut cùm prius ſale commacerata, aquis coquitur. amaritudo, quæ in braſſica eſt, reſeratis ſalſugine meatibus abſumitur, qua de cauſa ſalſis locis braſſica optima eſt: amaritudo enim ſaporem, tum alimentum peruertit: ea igitur ſublata, dulcior, tenerior, altiorq́; efficitur braſſica, cæteris verò rebus deterior redditur, quoniam nil alienum educitur, ſed hoc aduritur, quod eius familiare nimirũ eſt. Braſſica ſuauior meliorq́; redditur ſalſugine. acritatem & amaritudinem braſſicæ inſitam ſalſugo abſumit, tum etiã fragile quoddam efficit corpus totũ nimio humore ſublato: quippe ſal ad trahendum, abſumendumq́; humorem aptiſſimus eſt, patet hoc vel etiã cruda; frangi enim aliquas perhibent delapſas in terram. Quum igitur talis igni mandatur, facillimè coquitur, & tenera dulciſque ſentitur, ſcilicet vt conſentaneum eſt: nam & qui nitrum iniiciunt, hoc idem conantur efficere. Veruntamen non pridem incipiunt. Natura verò iam pridem orſa, paulatimq́; proſequens, talem reddiderat. Quapropter neq; id auerſum à ratione eſt, vt circa ſolſtitium, aut circa ſydus, nonnuſquam & omnino per æſtatem melioreſcat, vt apud Eretriam. Tum enim ſalſugo acrius agit, euincitque, vtpote quum ea ipſa largior ſit, humor autem contractior. In Ægypto quoque & locis eiuſmodi omnibus optimam fieri ratio eſt. Salſugo autem ſiue à radicibus trahatur, ſiue à ſolis ardore ad ſumma ducatur, neutra ſanè ratione immobilis eſſe poſſit in terra. Reciſo caule regerminat, regerminatoſq́; ſuauiores, & teneriores caules affert, vt tradit idem in hiſtoriis. Cuius rei rationem libro de cauſis explicat, prima à radicis poteſtate: decerpto enim caule, radix validior efficitur, plus attrahit alimenti, vt ſuperioribus aliena concoctrix facultas percoctum alimentum foliis ſubminiſtret. Præterea duris, lignoſiſque ſublatis, quum nil ſit, quod amplius impediat, & intercipiat, quo minus feratur ſurſum alimentum, facilius proficit. Tranſlatione meliorem, grandioremque fieri etiam tradidit. Plinius: Cuicunque generi plurimum ſuauitatis conferunt pruinæ, & niſi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocet. *Cultus.*

Columella docet: Quum transfertur, radix eius liquido fimo prius illita & inuoluta tribus algæ teniolis, pangatur. hæc enim res efficit, vt in coctura celerius madeſcat, & viridem colorem ſine nitro conſeruet. Palladius: Celerius enim coquitur virore ſeruato, ſi dum eſt trium, vel quatuor foliorum, nitrum tritum cribello deſuper ſpargas, & ſpeciem candentis pruinæ imitetur. Plinius. Sunt qui plantam in transferendo alga ſubdita pediculo, *Ars.*

nitróve trito, qui tribus digitis capiatur, celeriorē ad maturitatem fieri putent. Sunt qui ſemen trifolij, tritumq́; ſimul nitrum aſpergant foliis. Nitrum in coquendo etiam viriditatem cuſtodit, aut Apiciana coctura oleo, ac ſale, priuſquam coquantur, maceratis.

Inf. rem. Naſcuntur braſſicis erucę, atq; vermiculi, has igitur humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus. Induſtria enim beſtiola cōdens ſeſe, vt in ſtramento quieſcit in ſtercore, quamobrem venari facile eſt, aliter nulla venandi datur facultas. Anatolius: Braſſica à pulicibus infeſtatur, erucam cum ipſa ſerunt, vel plantant.

De beta. CAP. LIII.

BETA hortenſium leuiſſima eſt. vſus iis (cùm prius de radicibus betæ locutus eſſet) & cum lente, ac faba, idemq́; qui oleris, & præcipuus, vt lenitas excitetur acrimonia ſinapis. Medici innocentiorem, quàm olus eſſe iudicauere. Quamobrem appoſitas non nemini deguſtare religio eſt, vt validis potius in cibo ſint. Gemina iis natura, & oleris, & capite ipſo exilientis bulbi. Mira differentia ſi vera eſt, candidis ſolui aluos modicè, nigris inhiberi. Et quum braſſica corrumpatur in dolio vini ſapor, odore betæ foliis demerſis reſtitui. Menander è Græcis author eſt, Allium edentibus, ſi radicē betę in prunā toſtā ſuperederint, odorē extingui, ex Plinio. Propter ſuam inſipiditatē antiquitus vino & pipere coquebatur, vt ex Martiale elicitur,

Vt ſapiant fatuæ fabrorum prandia betæ,
O quàm ſæpè petet vina, piperq́; coquus.

Apicius ita condit: Vt ex beta condimentum fiat guſtui non ingratum, concides porrum, & contundes coriannum, cuminum, vuam paſſam, farinam, & omnia in medullam mittes, ligabis, & inferes ex liquamine, oleo & aceto. Aliter: Betas elixa, & ſinapi, & oleo modico, & aceto benè inferūtur. Diogenes Cynicus molles & cinædos betæ nomine non abſq; felle videtur appellaſſe: nam quū ab aliquibus, vt canis inceſſeretur, ſeq; obſeruaturos dicerent, ne mordicus ab illo apprehenderētur, bono animo eſſe iuſſit, neque enim canibus eſſe in more veſci betis. Auguſtus betizare dixit, pro languere, & effœminari.

Nomen. Theophraſtus τεῦτλον, τευτλὶς, σεῦτλον, ab impulſu nominauit, etenim cultus ratione incrementum arboris capeſſit. Latini betam vocāt, quoniam B figuram, quum ab olitoribus deprimitur, refert, ex Columellæ authoritate in hortulo, 10.

Nomine tum Graio, ceu litera proxima prima
Pingitur in cera docti mucrone magiſtri,
Sic & humo pingui ferratæ cuſpidis ictu,
Deprimitur folio viridis pede candida beta.

Itali *bieta, betola.* Neapolitani *foglia molle*, quia mollit aluū. Dicitur & cicla

detor-

detorto nomine à Sicula, siue Sicilia insula, vnde primũ nomen habuit. Sed alij non à Sicilia, sed à sicula, diminutiuo à fica, & de virilitate dici.

Genera. Generis diuersitate constare Theophrastus est author, inter betas verò candida, sapore nigra præstantior, pauciorumque seminum est, quam siculam quidam appellarunt. Sed Theodorus vertendo Theophrastum in pudendum incidit errorem: betam syluestrem reperiri dixit, ac fronde aculeatam, quod Theophrastus de limonio protulerat, non de beta. Dioscorides duorum generum meminit, candidæ, nigræque. Eudemus libro de oleribus quatuor betarum genera scribit, vulsile, surculosum candidum ac populare, quod colore fuscum est, Athenæo authore. Plinius: Betæ quoque à colore duo genera Græci faciunt, nigram, & candidam, quam præferunt, paucissimi seminis, appellantque siculam, candoris sanè discrimine præferentes. Nostri betæ genera faciunt vernum, & autumnale à temporibus satiuis, quanquam & Iunio seritur. Meminit alibi syluestris betæ, quam & limonium à Græcis dici ait, quæ à Dioscoride de limonio proferente acceperat, ansamque errandi Theodoro dedit. Apud nos tria habentur genera, album, nigrum, & rubrum quod è Germania delatum aiunt. Negauit Galenus vnquam esse agrestem repertam betam, nisi lapathum agrestis beta sit. Agrestis beta nulla est.

Descriptio. Radix betæ vnica in longũ protensa, ceu raphanus, è lateribus aliæ, item modo singulæ, modo binæ, nonnunquam ternæ funduntur, è quibus fibræ cohærentes alligantur. Carnosa, gustu non iniucunda, & nonnullis grata cibo, vel cruda, cortex neque crassus, neque raphani modo extricabilis, sed olusatro quendam in modum similis: culturæ ratione incrementum capessit, vt in arborem defecisse videatur. Semen cortice obducitur, copiosum, ad perdurandum firmum. Caule, & folio carnoso, sed alio modo: nam caro in latitudinem distenditur, & in rotunditatem crassatur. Radix dulcis est, & caulis, sed folia non respondent radicibus, vt earum, quæ in paludibus, aut fluuiis cibo idonea proueniunt. Radices enim & caules plurimum dulces, aut cibo aptissimi sunt, folia minimè. Causa in his omnibus, aut quod superiora humidiora sunt, & dilutiora, vt cunctorum palustrium. Vnà enim & aquosa sunt & tenuia, & excoctione carent, vti efficere saporem datum est. Radix tamen & caulis, quia minus habent humoris, dulcedinem obtinere aliquam possunt. Fruticat non capite, siquidem radicem fundit, vnde folia, caulesque prosiliunt, vt apium. Semini firmitas. Hactenus Theophrastus. Nulli hortensium, inquit Plinius, latitudo maior, in binos pedes aliquando se pandente. Semen cortice obductum fruticat non capite. Addimus nos. Caulis exilit striatus, bicubitalis, folio atriplicis, flores producit exiguos luteos, ex viridi luteolos, semen nigrum, lucidum, inuolucro herbaceo. Floret Iulio, & Augusto mensibus. Radice alba, digitum crassa, longa, fibrosa.

Cœlum. Athenæus Afcreas betas laudat. Plinius in Circeienfi agro ampliffimas prouenire dixit. Mihi videtur quodcunque cœlum fubftinere, fed melius frigidum.

Solum. Plinius locum humidum amare. In binos pedes aliquando fe pandunt, multum & foli natura conferente eis. Palladius. Amat agrum putrem, humidum, lætum.

Satio. Theophraftus, In genus fementis primæ nomen habet, quod fit poft æftiuum folftitium, menfe Iulio: æftate fexto, hyeme decimo die prodit è terra, ex veteri femine celerius prouenit. Peculiare quoddam in beta tradunt euenire, quod non continuo fingula, fed anno interim fequenti, fæpe tertio producuntur, itaque ex copia feminis exigua pullulat. Cuius rei fecundo de caufis libro rationem reddit, femen frigidum, ac concoctu perdifficile habere dicens, vt diuturnitatem fequi oporteat exortum, vt ferius hac de caufa exeat. Betarum difparitas eft, quum aliæ menfe pofteriori emergant, aliæ duobus menfibus poft, aliæ pluribus, nonnullæ etiam anno. quod peruicaciam quandam ad germen edendum fignificat: quanquam hortus affiduè rigetur, colaturq; Et alibi, Si femen frigidum, & concoctu perdifficile habeant, diuturniorem fequi oportet exortum, vt & alia feriùs hac de caufa exeunt: nam & betarum aliquas anno poftero erumpere, germinareque afferunt, neque periculum effe, vt putrefcant. Plinius. Beta æftate fexto, hyeme decimo nafcitur. Ex vetere femine celerius exit. Mirum in betæ femine, non enim totum eodem anno gignit, fed aliquid fequente, aliquid tertio: itaque ex copia feminis modice nafcitur. Columella, Beta florente punico malo femine obruitur, & fimul atque quinque foliorum eft, vt braffica differtur æftate, fi riguus eft hortus, at fi ficcaneus, autumno, quum iam pluuiæ inceffcrint, difponi debebit. Palladius: Februario menfe, & fi poffit tota æftate feminari, transferenda eft quatuor, vel quinque foliorum, radicibus fimo recenti oblitis. Amat frequenter effodi, & multo ftercore fatiari. Iulio menfe betas rigandas ponunt, Aprili, Martioque. Plinius: Transferuntur in planta hæ quoque, & oblini fimo radices fuas amant. Sunt qui betas punico malo florente optimè feri exiftimant, transferri autem quum quinque foliorum effe cœperint. Caffianus: Seritur Februario, Martio, & Iulio, transfertur Iulio, Octobri, Nouembri. Nos autem quas femini deftinamus, Augufto ferimus, Ianuario transferimus, ita enim nobilius femen producunt, quæ primo anno excaulefcunt, & femen proferunt, extirpantur ex horto, quæ gulæ nafcuntur, Decembri, Ianuario, Februario, & Martio feruntur, & ferè omni tempore, fi folum accõmodatum: fi denfius nafcuntur, aliquæ è medio tollantur, & alibi plantentur. Sunt quæ ex eodem femine nafcuntur, & illo anno femen non adferunt, hæ cibo deftinantur. Semen quadriennio afferuatur. Ait Crefcentius ex Diofcoride, quòd in eius ftirpem rofæ furculus inferi poffit, & inde robora-

roboratus transferri, quod in Dioscoride nusquã legitur. Sunt qui dicant seri posse calyculis iuxta radicem adnatis.

Theophrasto authore, aqua salsa rigata melior euadit. Sotion Græcus, Si *Ars.* fuerit tibi cordi multo maiorem betam, eandemq́ue iucundiorem efficere, radices recenti fimo bubulo lines, & priusquam in caulem exeant, lapillum latiorem, aut testam superpones, ita enim hoc ponduſculo cohibitam betam, in latum se diffundere, & candorem contrahere affirmãt. Plinius. Species summa in latitudine ei contingit, vt in lactucis, quum cœperint colorem trahere, imposito leui põdere. Peculiaris medicina betæ in salsis aquis, quæ & alioqui plurimum suauitati & fertilitati conferunt.

De asparagis. CAP. LIIII.

OMNIVM hortensium laudatissima cura asparagis, Plinius inquit. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouissimumq; libri est, vt appareat, repentinam & nouitiam viro fuisse curam. In his quoq; aliqua sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, vt pauperis mensa non capiat. Syluestres fecerat Natura corrudas, vt quisq; demeteret passim, ecce altiles spectantur asparagi. Et Rauenna tribus libris rependit. Heu prodigia ventris. Plutarchus in coniugalibus præceptis ait. Bæotij asparagos in coronas detorquebant, quibus nouæ nuptæ donabantur. Huius gẽtilitij ritus rationem explicat, vt ex asperrima spina suauissimum fructũ asparagus subministret. Sic sponsa non fugienti viro, nec indigne ferenti primam coniugis grauitatem, ac molestiam dulce præbebit commercium. Columella docet, vt condiri debeant. Circa vernum æquinoctium asparagos in vsum colligi, & reponi oportebit: aceti duas partes, & tertiam duræ muriæ si miscueris, in alueos componuntur, & sale conspersi biduo sub vmbra, dum consudent, reponuntur: deinde si tantum remiserint humoris, vt suo sibi iure ablui possint, sin minus superfusa dura muria lauantur, & pondere imposito exprimuntur, tum suo quodq; vase conditur, & ius quod supra dixi, quod est mistum duabus partibus aceti & vna muriæ, infunditur, fœniculiq; aridi, quod est per vindemiam proximo anno lectum, spissamentum imponunt, ita vt herbas deprimat, & ius vsque in summum labrum fideliæ perueniat. Apicius: Asparagos, vt palato gratiores fiant, siccabis, & rursus in aquam calidam submittes. Platina: Incultum asparagi genus, quod alij corrudam vocant, gratius est. Asparagi in patinam extenduntur, sal, oleum, & acetum infertur. Sunt qui eos aromatibus conspergunt. Sunt qui addito vino coquant, quod eo modo salubriores sint. Asparagorum cauliculi cito coquuntur, diutiusq; decocti in tabem fathiscunt: quare Drusus Imperator celerem rei successum demõstrans, dicere solebat, hoc citius fieri quàm asparagi coquãtur. Apud nos copiosissimus huius oleris est vsus: nam thyrsuli, qui primores explicantur, magna helluonum voluptate aceto, oleo, &

ſale conſperſi eduntur, vel pingui iure pinguiuſcule decocti ſale, & oleo comeduntur.

Nomen. Græcis ἀσπάραγος eſt. Nomen deduxerunt, quòd ſine ſatu, ſed ſua ſponte proſiliãt, nam altiles aſparagos nõ nouit antiquitas, quanquã tenellæ, & primum à ſatione erumpentes holeraceorum germinationes aſparagi dicebantur, priuſquã in folia exirent, quo nomine Paulus Ægineta betarũ, lactucæ, bliti, atriplicis, maluæ, multarumq; herbarũ recentiſſimos turiones, vel primos cauliculorũ partus, veterum & Galeni teſtimonio fretus, nominauit, & caput vnũ dicauit. Plutarchus ἀσφάραγος dixit, & Athenienſes ſic etiã Galeni teſtimonio vocant. Cratinus item & Theopompus apud Athenæum. Vel etiã aphæreſi σπάραγος dicunt. Sylueſtris aſparagus à Dioſcoride corruda dicitur, μυακάνθα, à Galeno μυακάνθινος. Plinius, Sylueſtrem aſparagũ aliqui corrudã, aliqui libycum vocant, Attici orminũ, alij myacãthon. Sed Græci orminũ vocant ab ὁρμῶ, id eſt ruo, quòd corruda vbi adoleuit facile corruat, & decidat. Libycũ autẽ à patria. Latini aſparagos vocant, à Varrone ſic dictos, quod ex aſperis virgultis naſcantur. Appion Grammaticus ſpharagos vocat, vel aphęreſi ſparagus. Columella ſylueſtrẽ aſparagũ à ruſticis corrudam vocari dixit. Neapolitani, exuta principe litera, *ſparagi* vocãt.

Genera. Theophraſtus corrudæ meminit, Dioſcorides ſylueſtris & altilis, Galenus regij, qui in hortis naſcitur, & ἑλείου, id eſt paluſtris. Plinius: Sylueſtres fecerat natura corrudas, vt vnuſquiſque demeteret paſſim: ecce nunc altiles ſpectantur aſparagi. Eſt & aliud genus incultius aſparago, minus corruda, paſſim etiã in montibus naſcens, ſuperioris Germaniæ campis, nõ infaceto Tiberij Cæſaris dicto, herbã ibi quandam naſci ſimillimã aſparago. Athenæus meminit paluſtris, altilis, & montani, quem viliorem dicit. Apud nos tria genera, ſylueſtre, altile, & Hiſpanicum, optimum, & magnum.

Deſcriptio. Theophraſtus ita ſylueſtres depingit, qui videtur altiles non cognouiſſe. Spinoſi ſunt aſparagi ferè ex toto, vt ſcorpius. Poſt æquinoctium autumni floreſcit, præter aculeum, puſillum quendam producit, ex quo floſculus ille exit, radice alta numeroſaque nititur, tam ſimul irretita, vt ſuperior pars connexa, colligataque videatur, ex ea thyrſi emicant, exit vere caulis cibo idoneus, tum ſcabreſcit, & proceſſu in florem abit, qui non ex ipſo ſolum, verùm etiam de primoribus emergit caulibus, annuum caulem habet. Dioſcorides, Altilis aſparagus eſt, plurimæ radicis, altiſſimeque germinat. Viret thyrſo primum emicante, qui caulem educens, tempore ipſo faſtigiatus in toros ſtriatur. In totum ſpina eſt aſparagus. Addimus nos. Primo vere emicantibus multis, crebriſq; tenellis thyrſulis, affecta poſtea ętate, multis fruticant ramulis adulti, denſiſſimiſq; foliorum exilium comis, floſculos edentibus oleæ luteolis, decuſſis floribus baculæ dependent, primum virides, quæ tandem maturitate rubeſcunt, ſeminibus refertæ. Ramuli per vetuſtatem occalleſcunt in ſpinulas.

Athe-

Athenæus. In Libyæ Getulia naſci dicuntur, qui calami cyprij magnitudinem conſequuntur: & duodecim pedum longitudine in montibus craſſitie magnarum ferularum, longitudine viginti ferè cubitorum. Plinius: Nullum gratius his ſolum, quàm Rauennatiũ hortorum. Et Rauenna ternis libris rependit. Sed qui in Neſide Campaniæ inſula naſcitur, longè optimus exiſtimatur. Martialis. *Cœlum.*

Mollis in æquorea quæ creuit ſpina Rauenna,
Non erit incultis gratior aſparagis.

Didymus ſimplici gaudere ſolo ſcripſit. Cato locum ſubactũ, humidum, & craſſum deſiderare. Varro: Sic vt vmbroſis locis alia ſeras, vt corruda, quòd ita petit aſparagus. Palladius pingui ſolo, humido, & ſubacto. Corruda in ſiccis locis, & ſaxoſis ſepibus, & frutetis. *Solum.*

Cato. Locum, vbi aſparagum ſeras, bene ſubigere oportet, qui habeat humorem, aut loco craſſo, vbi erit ſubactus, areas facito, vt poſſis dextra, ſiniſtraq; ſarrire, ſeu runcare, ne calcetur. Quum deformabis areas, interuallum facito inter eas ſemipedem latum in omnes partes. Deinde ſerito. Ad lineam grana bina, aut terna palo demittito. Eodem palo cauum terra operito. Deinde ſupra areas ſtercus ſpargito, benè ſerito. Secundum æquinoctium vernum, vbi natum erit, herbas crebro purgato, cauetoq; ne aſparagus vnà cum herba vellatur. Quo anno ſeueris, ſub ſtramentis per hyemem operito, ne rigore peruratur. Deinde primo vere aperito, ſarritoq; runcatoq;. Poſt annũ tertiũ, quàm ſeueris, incendito vere primo, deinde ne ante ſarrieris, quàm aſparagus natus erit, ne in ſarriẽdo radices lædas. Tertio, aut quarto anno aſparagũ vellito ab radice: nam ſi defringes, ſtirpes fient, & intermorientur, vſq; licebit vellas, donicũ in ſemen videbis ire. Semen maturũ fit ad autumnũ. Ita quum ſumpſeris ſemen, incendito, & cum cœperit aſparagus naſci, ſarrito, & ſtercorato. Poſt annos octo, aut nouẽ, quum iam vetus eſt, digerito, & in quo loco poſiturus eris, terrã bene ſubigito, & ſtercorato. Deinde foſſulas facito, qua radices aſparagi demittas. Interuallũ ſit ne minus pedes ſingulos inter radices aſparagi: vellito, & ſic circumfodito, vt facile euellere poſſis. Caueto ne frangatur. Stercus ouillũ quàm plurimũ fac ingeras, id eſt optimũ ad eam rem. Aliud ſtercus herbas creat. Nunc de aſparagi ſatione Columellę placita referamus. Satiui aſparagi, quã corudam ruſtici vocãt, ſemina ferè biennio præparãtur, ea cum pingui, & ſtercoroſo ſolo poſt idus Februarias ſic obrueris, vt quantũ tres digiti ſeminis cõprehẽdere queũt, ſingulis foſſulis deponas. Ferè poſt quadrageſimũ diẽ inter ſe implicãtur, & quaſi vnitatẽ faciunt, quas radiculas ſic illigatas, atq; cõnexas, olitores ſpõgias appellãt, easq; poſt quatuor, & viginti mẽſes, in locũ apricũ & bene madidũ, ſtercoratumq; transferri cõuenit. Sulci autẽ inter ſe pedali mẽſura diſtãtes fiunt, nõ amplius dodrãtalis altitudinis, in quã ita ſpõgiolæ deprimũtur, vt facile ſuperpoſita terra germinẽt. Sed in locis ſiccis partibus *Satio.*

sulcorum imis disponenda sunt semina, vt tanquam in alueolis maneant, at vliginosis è cõtrario in summo porcæ dorso collocanda, ne humore nimio lædantur. Primo deinde anno, quum iam consita sunt, asparagum, quem emiserint, infringi oportet: nam si ab imo vellere volueris, adhuc teneris, inualidisque radiculis tota spongiola sequetur. Reliquis annis non erit decerpẽdus, sed radicitus vellendus: nam nisi ita fiat, stirpes præfractæ angunt oculos spongiarum, & quasi excæcant, nec patiuntur asparagum emittere. Cæterum stylus qui nouissimè autumnali tempore nascitur, non omnis est tollendus, sed aliqua pars eius in semen est summittenda. Deinde quũ spinam fecerit, collectis seminibus ipsis, scorpiones, vti sunt, in suo loco perurendi, & deinde sulci omnes consarriendi, herbæque eximendæ: mox vel stercus, vel cinis iniiciendus, vt tota hyeme succus eius pluuiis manans, ad radicem perueniat. Vere deinde prius quàm cœperint germinare, capreolis, quod genus bicornis ferramenti est, terra commoueatur, vt & facilius stylus emicet, & relaxata humo plenioris crassitudinis fiat radix. Palladius ab eo. Circa Apriles Calendas asparagos seremus pingui loco, humido, subacto, ita vt minoribus fissulis ad lineã directis, bina, aut terna grana, semipedis spatio discreta ponãtur. Dehinc stercore solum tegatur, & herbæ subinde vellantur, vel per hyemem supra stramina iaciantur, primo vere tollenda. Hinc post triennium nascentur asparagi. Sed expeditior ratio est, si asparagorum spongias ponas, quæ cito fructum ministrent. Semina asparagi quanta tribus digitis comprehendere possis post idus Februarias pingui & stercorato solo in singulis fossis ponis, & leuiter obruis. His coeuntibus radix connexa nascetur, quæ appellatur spongia, sed & hæc moras habet: nam per biennium in seminario suo est stercore, & assidua runcatione nutrienda. Deinde post æquinoctium autumni transferatur, & vere asparagum dabit. Has erit vtilius comparare, quàm longa expectatione nutrire. Eas tamen in sulcis disponemus, si loca sicca sunt, inter medios sulcos, si humida, in summitate sulcorum. Humor spongias asparagorum transitu suo debet tantum rigare, non sistere: asparagum, quem primo protulerint, confringere debemus, non auellere, ne adhuc inualidam moueamus spongiam. Cæteris annis auellendus est, vt oculos suæ germinationis aperiat, quia si deinceps refringas, loca, quæ fœcunda esse cõsueuerunt, remanente asparagi radice claudentur. Ministrabunt autẽ vere, & autumno, reseruabis eum, de quo sumpturus es semina, postea scopas eius incendes, tunc circa hyemẽ spongiis adiicies stercus, & cinerem. Plinius harundinẽ seri iubet in humidis agris, bipaliis subacto prius solo, oculis dispositis interuallo ternorum pedum, simul & corrudam, vnde asparagi fiunt: concordare enim amicitiam. De origine eorum in syluestribus curis abunde dictum, & quomodo eos iuberet Cato in harundinetis seri. Potest & semine seri. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouissimumque libri est, vt appareat re-

pentinam

pentinam ac nouitiam viro curam fuiſſe. Locum ſubigi humidum, & craſſum, ſemipedali vndique interuallo ſeri, ne calcetur. Præterea ad linea grana bina, aut terna paxillo dimitti, videlicet ſemine tum tantum ſerebatur. Id fieri ſecundum æquinoctium vernum. Stercore ſatiari, crebrò purgari, caueri ne cum herbis euellatur aſparagus. Primo anno ſtramēto ab hyeme protegi, vere aperiri, ſarriri, runcari, tertio incendi anno. Quo maturius incenſus eſt, hoc melius prouenit. Itaque harundinetis maxime cōuenit, quæ feſtinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequam aſparagus natus fuerit, ne in ſarriendo radices vexentur. Ex eo velli aſparagum ab radice: nam ſi defringatur, ſtirpeſcere, & intermori. Velli donec in ſemen eat. Id autem matureſcere ad ver, incendiq́ue. Ac rurſus quum apparuerit aſparagus, ſarriri, ac ſtercorari. Ac poſt annos nouem, quum iam vetus ſit, digeri, ſubacto ſolo, ſtercoratoque. Tum ſpongiis ſeri, ſingulorū pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim vti, quoniam aliud herbaſcere ſolet. Nec quicquam aliud tentatum poſteà vtilius apparuit, niſi quod circa Idus Febr. defoſſo ſemine aceruatis paruulis ſcrobibus ſerunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter ſe radicibus ſpongias factas poſt æquinoctiū autumni diſponunt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Apud nos ſylueſtres ſpongiæ primo humeſcente Auguſto aëre plantantur, vſque ad Decembrem, Februario producit cauliculos quos velles, Auguſti fine runcantur & comburuntur. Quum cauliculos colligis, diligentius digitis decerpes, ne ſtirpem euellas, nam citius alios producit.

Didymus plurimos naſci ſcripſit agreſtium arietum cornibus tuſis, atq; ſulcatim defoſſis, ac longè mirabilius, integra arietum cornua tuſa ſi pangantur, aſparagos proferre. Dioſcorides aſparagum naſci prodidit arietum cornibus contuſis, atque defoſſis, quod quātum equidem ſentio à veritate abhorret. Plinius: Inuenio naſci arietum cornibus tuſis, & defoſſis. Si cordi fuerit toto anni decurſu edulos habere aſparagos, vbi fructum legeris, radices, quæ ſummo ceſpite teguntur, circumfodies, hoc cultus mangonio, frutex nouos dabit cauliculos. Albos produces, ſi quum primum turiones proſilient, in pertuſam harundinem indes, leganturq́ue quum vti velis. *Ars.*

De lupo ſalictario. CAP. LV.

QVVM coquantur, & condiantur *lupoli* vulgò dicti, ſicut aſparagi, & frixi, & elixati nō edi incommode poſſint, ac more quo aſparagi eius turiones colligantur, poſt de aſparagis tractatum de lupulis ſubnectemus, & ſi Plinius potius gulæ oblectamenta, quàm cibū eſſe inquiat. Ex eo Germani ſuam ceruiſiam condunt, frugibus admiſto, & commendantur quodam ſapore vini, maceratis humore floribus. Eius etiam cauliculis in acetariis vtimur.

Recentioribus Græcis *βρύον*, à brioniæ vtpote ſimilitudine dicitur, & *βρυο-*

via. Plinius videtur lupum ſalictarium vocare, quod ſalices arbores ſe circumplectendo ſcandat. Rura bruſcandulã vocant. Neapolitani *lupolo*, quod fortaſſe caule & foliis lupi colorem imitetur.

Deſcriptio. Caulis totus aculeis horret, longè per vepres, & per ſalicta reptans, ſeſe viticuloſis ſarmentis intorquens, per vertices rotatus multis implicat voluminibus, quaſi gaudeat ſummatim euagari. Folia brioniꝫ ſimilia: ſed paulo aſperiuſcula, & nigriora, cacuminibus aſparagi modo in torulos turbinati, flore foliaceo, cinereo, ac multis exilibus floſculis ſquamatim compactis, qui allium vinumq; ſubolent. Floret Auguſto, & Septembri menſibus: eius cauliculi colliguntur Martio, Aprili & Maio.

Solum. Iuxta vepres, & ſalicta naſcitur. Nunc ad hoſce vſus etiã hortis plantatur.

De carduo ſylueſtri. CAP. LVI.

NVNC carduorum genera attingemus, & primum ſylueſtre genus, vt clarius noſtra, & noſtrorum maiorum dicta percipiantur. Cardui talis aſſignatur origo, Pythia primùm ligneum canem appellante: nam Apollinem conſulenti Locro, redditum eſt oraculum, vrbem inibi cõderet, vbi ligneo cane morderetur, tandem in crure cinara vellicatus, oppidum conſtruxit. Et ſi Didymus Grammaticus cynosbaton potius, id eſt canis ſentem intellexit, ex Athenæo. Sophocles in Phœnice. Eſt ſpina cuncta quæ tenet cynarus loca. Plinius, Scolymum in cibos recipit oriens, Eratoſtheni laudata in pauperum cœna. Venerem in vino ſtimulare dicitur Heſiodo, & Alceo teſtibus, qui florente ea, cicadas acerrimi cantus eſſe, & mulieres libidinis auidiſſimas, viroſq; in coitum pigerrimos ſcripſerunt, velut prouidentia naturæ, hoc adiumento tunc valentiſſimo. Commanducata odorem cõmendatoris, vuluis etiã conferre traditur, vt mares gignantur, ita enim Chereas Athenienſis, & Callimachus, qui circa carduos diligẽtiſſimus videtur fuiſſe. Inter morbos frugum, terræq; peſtem connumerat carduos Virgilius.

——— *Segniſq; horret in aruis*
Carduus.

Nomen. Græcis σκόλυμος eſt. Nicander pyxacantham vocat, Latini ſylueſtrẽ carduum. Neapolitani *cardon ſeluaggio*, Appuli ſclarea, σκάλια, & ἀσκάληρον, vt dicemus in cinara.

Deſcriptio. Theophraſtus hæc habet de ſcolymo. Id ſibi peculiare ſcolymus vẽdicat, quod radicẽ tum coctam, tum crudam veſcendã ſubminiſtret, ſed cibo gratiſſimã, quũ floreſcit. Radix durata lacteum ſuccum emittit, quũ ſolſtitium agitur, flos erumpit, ſed carnoſam, & cibo idoneã craſſeſcentẽ partem ſortitur. Ortum nõ ſpinoſum, ſed oblongum habet, quod ſibi duntaxat, velut propriũ vſurpauit inter ea, queꝫ in foliis ſpinoſam lanuginẽ ſortiuntur. Carduus nõ aculeatis foliis eſt, vt etiã & limoniũ, & pulchrè diuq; floret. Similis chamæleoni, ſed chamæleon tametſi nõ aculeato folio conſtat, tamen acani ſpe-

ni ſpeciem gerit, flos ſeneſcens in pappos amittitur. Mirum eſt, quod tota æſtate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei flacceſcente folio deſinunt pungere. Semen vliginoſum, & armatum ſpina. Dioſcorides ab eo. Folia fert chamæleontis, & ſpinæ albæ ſimilia, niſi quod nigriora ſunt, & craſſiora, caule oblongo, folioſo, in cuius vertice ſpinoſum caput ſubrigit. Radice nigra, & craſſa. Herba, quũ recens eſt, tenereſcit, in cibos aſparagi modo recipitur. In totũ ſimilis ſylueſtri acantho. Plinius, Frutex eſt nunquã cubitali altior, criſpiſq; foliis, & radice nigra, ſed dulci. Et folio & caule carduus ſpinoſas lanugines habet. Floret æſtate ſerò, & diu. Carduorũ generis eſt, & ab iis diſtat, quod radix eius veſcendo eſt decocta. Mirum quod ſine interuallo tota æſtate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit: aculei marceſcente folio deſinunt pungere.

Sylueſtriũ genera duo ſunt, vnũ fruticoſius à terra ſtatim, alterũ vnicaule craſſius, vtriuſq; folia pauca, ſpinoſa, muricatis cacuminibus, ſed alter floré purpureum mittit inter medios aculeos celeriter caneſcentem, & abeuntem cum aura. *Genera.*

Ad nos vnũ genus ſylueſtre adfertur ex Hiſpaniis, cuius foliis veſcimur, ſeriturq; maxima diligẽtia. Martio ſeritur. Semen vnũ ab altero triũ pedum interuallo in ſulcis ponitur: quũ agitur ſecundus ſulcus, cooperiuntur iam prima ſemina ſata. Viginti diebus naſcuntur. Quũ ſex foliorũ erit, foditur, ſtercoratur, rigaturq;. Dein foditur Auguſto, & Octobri, obruũtur terra, vt tenereſcãt & albeſcãt, inde ꝑcidũtur radice. Radix inde ſequẽti Febr. emittit ſobolẽ, inde eruuntur, & plantãtur ſinguli. Radicibus ſingulis vnã dimittunt ſobolẽ ad ſemen ꝓducendũ. Producit fructũ ſpinoſum & inguſtabile. *Satiu.*

De carduo ſatiuo, ſiue de cinara. CAP. LVII.

IAM de altili carduo diſſeramus, qui in hortis cultus mãgonio, domita feritate mãſueſcit: erat enim ferus ſcolymus, nunc vrbana cinara, & hortẽſis euaſit. Paulus Ægineta diſcrimẽ appoſuit inter vtrumq;. Cinarã ſtomacho officere, ſcolymũ prodeſſe demõſtrat, ſuccũ creare improbum ait, cinaram cũ oleo, garo, & corianno decoctã præſtabit cibis exhibere, quaſi iſta, ſimul cocta, leniter hanc noxã amoliantur. Apud nos iuribus incocta oleo, ſale, & aceto in cõuiuiis venit. Fructũ ſuum tum crudũ, tum coctũ veſcendum ſubminiſtrat. Radices ineunte hyeme cultus mangonio candidas, teneras, & amaritudine erutas reddunt, vt hybernis cibis gratius admittãtur, & ſalis, & piperis polline ſecundis menſis edimus magno gulæ delectamẽto, nam ſapore ſuo amariuſculo, palatũ & linguã vellicando, aſperiuſculũ reddens ſitim inducit, & poſt illius eſum ſapida fit potio. Vnde Columella in hortulo.

Hiſpida ponatur cinara, quæ dulcis Iaccho
Potanti veniat.

Plin. Poterãt dictavideri omnia, quæ in pretio ſunt, niſi reſtaret res maximi q̃ſtus, nõ ſine pudore dicẽda. Certũ eſt quippe carduos apud Carthaginem

magnã, Cordubãq; præcipuè sextertia sena millia ex iis aruis reddere, quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea, quæ refugiunt quadrupedes consciæ. Apitius, Carduos ex liquamine, oleo & vuis cõtusis edito, vel rutam, mentam, coriannum, & fœniculum omnia viridia conterito, adde piper ligusticum, vel liquamen, & oleum.

Nomen. Theophrasto κάκτος est, satisq; verisimilibus cõiecturis adducebar vt dicerem Theophrasti κάκτον, Græcorum & Latinorum esse cinarã, quas huc afferre nimis molestum duxi, quòd si quid animo adhæserat scrupuli, sustulit. Athenæus, qui inquit, κάκτος eadem, quæ Romanis carduus, qui nõ procul à Sicilia absunt, & reliquis Græcis cinara. Siquidẽ mutatis duabus literis cactos, & cardos in eadem voce cõueniunt. Edendo fuisse cacton satis Epicharmus testatur, qui post olera asperſas cactos retulit. Philetas Cous cactos vocabat. Phænias Siceliam vocat spinosam plantam, Athenæo referente. A Galeno κίναρα dicitur. Cinaræ nomen, quod gentilem ei puellam in hanc herbam conuersam comminiscantur, dictam volunt. Sunt qui cinaram dici putant à cinere, quo gaudet. Sed horum sententiis non est accedendum, quum cinaræ vocabulum è Græcia venerit in Latium, quippe tum Poetæ, tum vetustissimi Græci oratores cinaræ vocabulum vsurparunt, vt Athenæus fatetur. Sosipater Paphius qui Alexandri Philippi Regis temporibus floruit, cinarã nominauit, itemq; Ptolemæus Euergetes Aristarchi Grammatici discipulus, aliiq; teneri edulesq; caules Theophrasto πτέρνιξ, fructus σκαλίας, Athenæo ἀσκάληρον, vnde fortasse *scalera* nomẽ apud Appulos, Plinio ascalia dicitur. Fructus Tralliano κεφαλωτὸς dicitur, quia capitatus, & ἀςτυπκὸν, vnde, vt spero, Italis nomẽ *articocce.* ab aliis σπόνδυλος dicitur, quod structili nucleorum serie pineam nucem videatur exprimere. Latinis carduus. Neapolitanis *cardoui, carcioffi.*

Descriptio. Theophrastus ita cacton describit. Cactos in Sicilia tãtum nascitur, suæ proprietatis & ipsa, in Græcia nusquã habetur, eius in terram proserpunt caules, & humi statim accubant à radice emissi, lato folio, & spinifero. Caules vocant cactos, quos desquamatos non fastidiunt in cibis, & vt amaritudinẽ exuant, muria seruant. Caulem, qui in rectum euehitur, appellãt pternica, eiusdẽ suauitatis, sed vetustatis impatientem. Inuolucri cortex, in quo semen residet, lanuginosus, echinata facie sæuit, quo detracto teneritas eadem inest, quæ palmæ cerebro: scaliam appellant. Plinius quæ à Theophrasto interpretatus est, eadem habet. Et cactos quoq; in Sicilia tantum nascitur, suæ proprietatis & ipsa, cuius in terra serpunt caules à radice missi, lato folio, & spinoso. Caules vocant cactos, nec fastidiunt in cibis, inueteratos quoq;. Vnum caulẽ rectum habent, quem vocant pternica, eiusdẽ suauitatis, sed vetustatis impatientẽ. Semen ei lanuginis, quam pappon vocãt, quo detracto, & cortice teneritas similis cerebro palmæ est, vocant ascaliã. Quędã spinosa foliata sunt, vt carduus, foliis inest aculeata mordacitas. Carduus

&folio

& folio,& caule ſpinoſas lanugines habet. Columella cinaram ita deſcribit.

Hæc modò purpureo ſurgit glomerata corymbo:
Myrtiolo modò crine viret, deflexaq; collo
Nunc adoperta manet, nunc pinea vertice pungit,
Nunc ſimilis calatho, ſpiniſq; rigentibus horret.
Pallida nonnunquam tortos imitatur acanthos.

Addimus nos: Cacuminibus ſquamoſum extuberat globum, corticoſis vnguibus ſquamatim compactilibus coagmẽtatum, vt pineam nucem exprimat, flore eleganti, purpureo rutilante, celeriter circa ſolſtitia caneſcente. Sed ne putes fructum eſſe florem, quippe fructus ſemẽ eſt, cui præit flos, ſed flos globus ille eſt, quo delibratis frondibus veſcimur.

Apud nos plura ſunt genera. Vnum genus nigrum vocant, & Hiſpanicũ, cui frondes rectæ, non repandæ ſunt, & ſpinæ in cacuminibus rectæ, in aliis verò repandæ terram verſus, in aliis verò non niſi magnitudo fructus differentia eſt. Sunt & quæ ſpinis vacant. *Genera.*

In Sicilia naſci Theophraſtus optimas dixit. Plinius apud Carthaginem magnam, Cordubamq; præcipuè. In Apulia nõ ſpernendas vidimus. Apud nos in Pithacuſa, & Prochite: vt etſi quodcunq; cœlũ ſuſtinere videantur, apricum tamen & calidum exoptare videantur. In Mauritania tantæ proceritatis attollitur caulis, vt duodenos cubitos ſuperet. *Cœlum.*

Columella multo cinere ſtercorari iubet, idq; genus ſtercoris huic oleri videtur aptiſſimum. Palladius, terram ſtercoratam & ſolutã dicit, quamuis in pingui poſſet melius prouenire. Et hoc alibi contra talpas prodeſt, ſi pangantur in ſolido, ne terra ab inimicis animalibus perforetur. Callimachus editos tradit montes circa Areanicum mare ſpinoſa cinara pubeſcere. Addit & Choraſmiorũ agros hac ſpina paſſim veſtiri, camposq; circa Indum amnem eadem vireſcere. Polemon eſt author, pleroſq; tractus inhorreſcere cinara, ſed apud ſe montẽ ambitioſum iis vbiq; fruticibus rigere. Ptolemæus Ægypti Rex memoriæ prodidit iuxta Berenicẽ Lybiæ magnã cinaræ vim pleriſq; locis enaſci, qua decerpta milites ipſum ſequuti victitaſſẽt, eiq; ſpinis adẽptis veſcendã obtuliſſent, alioquin mandi nõ poſſet, ex Athenæo. *Solum.*

Columella duobus ſeri temporibus poſſe ſcribit, vere, & autumno. Sed ſemine cõmodius circa Calendas Martias ſeremus, eiuſq; plantã circa Calendas Nouembris diſponemus. Sed ſobolem melius per autumni æquinoctium diſponemus. Palladius: Serenda ſunt eadem Luna creſcente, in area iam parata, ſemina ſpatio ſemipedis diſcreta. Cauendum eſt, ne ſemina inuerſa ponantur: nam debiles, incuruos & duros creabunt. Non altè imprimenda ſunt, ſed tribus digitis cõprehenſa mergantur, donec ad primos articulos ſemen perueniat, tunc leuiter operiantur, & herbis liberentur aſſiduè, donec plantaria ſolidentur, & rigentur ſi æſtus interuenit. Octobri menſe plantis ponuntur, quas cum ponemus, radices earum ſummas ferro *Satio.*

resecamus,ac fimo tingimus,ternûm pedũ spatio téperamus increméti causa,pedali scrobe depositas binas, aut ternas. Cinerẽ sæpe sub hyeme diebus siccis,fimũq; miscebimus.Plinius.Carduos duobus modis serunt,autumno planta,& semine ante nonas Martias, plantæq; ex eo disponũtur, ante Idus Nouemb.aut in locis frigidis circa Fauoniũ,stercorãtur enim,si diis placet, lætioresq; ꝓueniunt. Cinara, vt Cassianus notat, Nouemb. mense deponi debet,vt vere suos fœtus largiatur. Vere sata,aut vix eodẽ anno fructũ dabit, aut elanguescens gracilẽ,& strigosum ꝓmet.Soboles quæ vegetioribus adnascuntur caudicibus, falcis mucrone, diducta terrarũ aliqua parte radicis sunt eruendæ, vt per alia spatia digerantur, sed solũ benè subactũ, & vetere fimo saturatum desiderant,iugiterq;,quũ æstus interuenit,rigentur,donec plantaria solidentur,ita curatæ tenerum & vberiorem echinũ exhibebunt.

Cultus. Palladius:singulis sanè annis à radice auferendę sunt plantę,vt ne matres fatigẽtur,& soboles per alia spatia digerãtur.Cum aliqua tamẽ radicis parte vellẽdę sunt.Quos seruabis ad semina colligẽda liberatos omnib. pullis, testa suptegere debebis, aut cortice, nã solẽt semina sole,vel imbrib.interire.

Ars. Palladius,Si seminũ cacumina cõfringas, spinis carebunt.Item si semina eorũ madefeceris per triduũ laurino oleo,vel nardino,vel opobalsamo,vel succo rosæ, vel masticino,& postea siccata depresseris,eiusdẽ saporis orientur,cuius vnguẽta semina cõbiberint. Cassianus: si semina madefeceris per triduũ rosarum succo,aut liliorũ, aut laurino, aut alterius cuiusq; suauiter olentis liquore,eiusdẽ odoris orientur, cuius semina laticẽ hauserint. Si seminum cacumina lapidis attritu retundantur, spinis carebũt, annoq; toto per hunc modũ cinaras creari cõfirmant. Affirmant alij q̃ quocunq; tempore cinaræ plãtentur, eodẽ& fructũ edent,&ob hoc per totũ annum posse cinaras haberi.Lauri refert odorẽ,si in baccã eius excauato foramine cinarę semina imprimãtur. Si delibratæ lactucæ radix in tenues particulas dissecetur,& singula semina singulis indita segmentis obruantur, spinis carebunt. Dulces ꝓueniunt,si semina lacte & melle maduerint,dein siccata ponãtur. Apud nos hyeme ineunte eas humo obruunt,sic candorẽ ascisćunt,& amaritudinem exuunt, vt in hybernos cibos gratius admittantur.

Inf. rem. Palladius: Contra talpas prodest catos frequentes habere in mediis carduetis,mustelas habent pleriq; mansuetas.Aliqui foramina earũ rubrica,& succo agrestis cucumeris impleuerũt. Nõnulli iuxta cubilia talparũ plures cauernas aperiũt,vt illæ territæ fugiãt,solis admisso.Pleriq; laqueos in aditu earũ setis pendentibus ponunt. Cassianus: Radices teneras mures expetũt, captiq; huius voluptate ad eam concurrunt,vorantq;. Arcet eorum insultum lana radicibus obuoluta. Item suillum stercus,vel ficulneus cinis radicibus appositus,cæca rerum discordia,vt volunt, incursum abigent.

De papauere. CAP. LVIII.

SEREMVS etiam papauera in nostro hortulo,quum antiquos fuisse,etiam Romanos indicio sit Tarquinius Superbus,qui,vt inquit Plinius,le-

gatis à filio miſſis decutiendo papauera in horto altiſſima, ſanguinarium illud reſponſum hac facti ambage reddidit. Periclitabantur antiquitus, an amaſiis ſuis forent grati iuuenes, eſſetq́; affectus mutuus, foliis papaueris: ſiquidem pollici imponentes ea, & indici, mox collidebant, quod ſi percrepuiſſent, amari ſe argumentabantur: ſin minus, vt fruſtrati ingemiſcebant. Quod planè ſignificauit Theocritus his verſibus,

Cognoui prius aliquando periclitans ſi amares me,
Non autem telephyllon colliſum inſonuit,
Sed vanè molli in brachio conflaccuit.

Vbi interpres telephyllon ramũ papaueris eſſe autumat, dictumq́; putat quaſi δηλέφιλον, quod amorẽ præmonſtret, vnde ſunt, qui nõ per υ, ſed per ι ſcribendum aſtruant. Varro papauer apibus gratũ dixit, item ex eo duplex miniſterium præberi, quippe ex eo cerã & mel conficiunt. Columella vilioris notę nigri papaueris flores ponit. Theocritus, aliiq́; poetę fingũt papauer natum ex Veneris lachrymis Adonidem lugentis cum roſa. Dioſcorides ſcribit, huius ſemen in panem denſari in vſum ſanitatis. Mneſidemus olfactu ſolum probauit, vi eius ſoporifera. Diagoras autem, & Eraſiſtratus eſt author eſſe vi ſoporifera, & ſi plus iuſto ſumatur, læthifera. Plinius, Hoc ſcimus interemptum Licinij Cæcinnæ prætorij viri patrem in Hiſpania Baiuli, quum valetudo impatibilis odium vitæ feciſſet. Item pleroſque alios.

Græcis μήκων dictũ παρὰ τὸ μὴ κονεῖν, quod vincti papaueris ſopore ſenſus, membraq́; ſtupefacta nequeant quicquã agere. Vel dictũ eadẽ ratione qua cicuta κώνειον, à vertigine & caligine, quam vtrumq; inuehit, excæcari enim dicebat Andreas viſum ſucco huius, apud Plinium. μήκωνα inſula ſic dicta, ꝙ ibi primùm papaueris fructũ Ceres inuenerit. Latini papauer. Itali *papauero.* *Nomen.*

Plures ſunt papaueris ſpecies. Sed quo clarius horũ diſcrimina intelligantur, ſciendũ quod papauer prima ſui diuiſione diuidatur in ſatiuũ, & agreſte. Satiui plures ſpecies, vna hortenſis, cuius ſemen album, cõmuniter eſt, à Dioſcoride θυλακῖτις ab vitis forma, id eſt viticulariũ. Plinius candidũ vocat. Apuleius vſuale, & folliculoſum, cuius ſemen in ſanitatis vſum pani inſperſum cõpinſebatur, & cum melle in ſecunda menſa apud antiquos edebatur, vnde forſan ab Apuleio vſuale, & folliculoſum, quod in follis modũ efformatũ ſit, à Theophraſto fœcundo ſemine deſcribitur, cuius rationem aſſignauimus capite de cumino. Nec ei folia decidunt. Semen affert vaſculis incluſum. Succus eius lacteo ſimilis. Dioſcorides verò: Capitulum habet longum, & ſemẽ candidum. Plinius: Candidi ſemen toſtũ in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur, hoc & panis ruſtici cruſtæ inſpargitur, affuſo ouo inhæreſcens, vbi inferiorem cruſtam apium, gitq́; cereali ſapore condiunt. Satiuum omne magis rotundat capita, at ſylueſtri longum, ac puſillum. Addimus nos. Foliis conſtat longis, per ambitum ſerratis, nullóve pediculo, caudicéve, ramis, floribus, vel candidis, vel ex candido *Gen. Deſ.*

leuiter purpureis, capitulis longis, in quibus ſemen atrum, vel candidum, æſtate floret, ac ſubinde ſemen profert. Aliud genus eſt apud nos nuper aliunde allatũ, in totum huic noſtro perſimile, niſi quod caput maius, nõ nudum, ſed multiplicibus foliis contectũ, criſpis, & copioſis diuerſorũ colorũ. Non genus vnũ, aliud enim candidis foliis, aliud rubicundis, aliud purpureis, & demum variatis, intus grana, vt papauer, ſed caulibus & foliis longe noſtrati maioribus. Dioſcorides: Syluestri verò, caput inſidens, dimiſſumq́;, & nigrũ ſemen, pithitis nominatur, nõnullis tamen & ipſum rhæas dicitur, quoniã eius ſcapo lacteus ſuccus emanat. Aliud genus ſylueſtre, quod ad medicinas valentius, multò his longius, productiore capitulo. Dioſcorides à dolij forma pithire, id eſt doliare dixit. Plinius verò hoc genus eſſe ſatiuũ dicit, aliud eſt genus papaueris nigrũ, cuius ſcapo inciſo lacteus ſuccus excipitur. Apuleius agreſte, ſyluaticũ, & rhæada vocat, & ex hoc opiũ fieri, & meconium. Sed tertiũ genus iis ſylueſtrius, & medicamẽtoſius, quod Plinius, contra quàm Dioſcorides & Apuleius tradiderunt, rhæada à Græcis, à noſtris erraticũ vocari dicit. Aliud genus Theophraſtus erraticũ vocat, his verbis: Aliud erraticũ vocatum, nõ abſimile intubo erratico cõſtat, quambrẽ in vſum venit cibarium. Naſcitur potiſſimũ in aruis inter hordea, florẽ rufum producit, caput vnguis pollicaris magnitudine anget, colligitur ante hordei meſſem, eſtq́; viridius, purgat inferius. E cuius penu hæc Dioſcorides deprompſit: Papauer erraticũ quod rhæada vocãt, vere quidem in aruis cum hordeo naſcitur, flore protinus deciduo, vnde & nomen apud Græcos accepit, folia erucę aut origano, aut cicorio, aut thymo ſimilia ſpectantur, ſed longiora, diuiſa, ſcabra, iunceus ei caulis, rectus, cubitalis, aſper, flos ſylueſtris anemones, puniceus, interdũ albus, caput oblongũ, ſed quàm anemones minus, ſemen rufum, radix longa, ſubalbida, minoris digiti craſſitudine, guſtu amara. Ex his Plinius: Tertiũ genus ſatiuũ, rhæam vocant Græci, noſtri erraticũ, ſponte quidem, ſed in harenis cum hordeo maximè naſcitur, erucæ ſimile, cubitali altitudine, flore rufo, & protinus deciduo, vnde & nomen à Græcis accepit. Et alibi. Inter ſatiua, & ſylueſtria medium genus, quoniã in aruis, ſed ſpontè naſceretur, rheã vocauimus & erraticum. Aliud ſylueſtre genus Theophraſtus corniculatũ appellauit. Folio conſtat verbaſci nigri, ſed minus nigro, caulis altitudo cubitalis, radix breuis per ſumma ceſpitũ, fructus inflexi vt cornicula figurantur. Legitur circa meſſem, & aluũ purgare poteſt. Folium albuginẽ ouibus aufert, naſcitur iuxta mare, locis ſaxoſis. Ex eo Dioſcorides: Cornicularium folia habet candida, hirſuta, verbaſco ſimilia, in ambitu ſylueſtris papaueris more ſerrata, caule nõ diſſimili, flore pallido, cauliculo fœnigręci, in corniculorũ modum inflexo, vnde nomẽ mutuatur, ſemine papaueris puſillo, nigroq́ue, radice per ſumma ceſpitũ nigra, craſſa. Naſcitur in maritimis, & aſperis. Plinius: Sylueſtriũ genus vnũ, ceratitim vocant, nigrum cubitali altitudine, radice craſſa, & cor-

& corticoſa, caliculo inflexo, vt cornicula, folia minora, & tenuiora, quàm cæteris ſylueſtribus, ſemen exile, tempeſtiuum eſt meſſibus. Theophraſtus: Aliud Heraclion nuncupatū, folio conſtat ſtruthi, quo ſplendorem linteis tribuunt, radice in ſumma terræ eunte, fructu albo. Ex quo Dioſcorides: Aliud papaueris genus aphrodes, id eſt ſpumeū vocatū, ab aliis Heraclium (intellige Theophraſtū) caule dodrantali, foliis admodū paruis, radiculę ſimilibus, fructu inter ea candido: nam herbula alba tota eſt, & ſpumea tota: radice in ſummo ceſpite, legitur æſtate: ſemen, quū integrè adoleuit, decidit exiccatum. Plinius ex his omnibus: Aliud è ſylueſtribus genus, Heraclion vocatū, ab aliis aphron, foliis, ſi procul intuearis, ſpeciem paſſerū repræſentantibus, radice in ſumma terræ eunte, ſemine ſpumeo. Ex hoc lina ſplēdorem trahunt æſtate. Sed quæ Theophraſtus de ſtrutho radicula ſeu herba, & Dioſcorides dicūt, Plinius de ſtrutho aue intellexit, nam & auicula ſtruthos dicitur, & lanaria herba eſt ſtruthos dicta, cui cōparari debuit à Plinio.

Plinius optimum in ſiccis naſci dixit, vbi raro pluit. Ex Virgilio lætā terram exoptare videtur: nam vrere dicit eam. **Sol. Cœl.**

Vrit humum lini ſeges, vrit auenæ,
Vrunt Letheo perfuſa papauera ſomno.

Cato de papaueris ſatione hęc habet. Si ligna, & virgas nō poteris vēdere, neq; lapidē habebis, vnde calcē coquas, de lignis carbones coquito, virgas & ſarmenta, quæ tibi vſtioni ſupererunt, in ſegetē comburito, vbi eas combuſſeris, ibi papauer ſerito. Columella, Circa calēdas Octobris obrui oportet papaueris ſemen, nō frigidiſſimo loco: nam ſi regio ſæuas hyemes habet, poſt idus Februarias, ſemine differenda ſunt, ſuaq; de ſede partienda. Palladius, Locis ſiccis, & calidis Septembri ſeritur. Poteſt & cum aliis oleribus ſeminari. Fertur vtilius prouenire, vbi virgæ & ſarmēta cōbuſta ſunt. Plinius: Cato virgas & ſarmenta, quæ tibi in ſatione ſuperāt, in ſegete cōburito, vbi eas combuſſeris, ibi papauer ſerito ſylueſtre. Vere papauer ſeritur, atq; vti nunc, etiā Tranſpadani ſeruant vſq; in quinquatrus. Sunt quædā comitātia aliorū ſatus, vt papauer: namq; cum braſſica ſeritur, ac portulaca & eruca, cum lactuca. Vnum erit hoc idem tempus lino, & papaueri ſerendo. **Satio.**

De atriplice. CAP. LIX.

ET noſtro hoc horto atriplicē ſeremus, poſtquā inter olera, quibus veteres veſcebantur, Theophraſtus recenſet. Dioſcorides coctū edi, vt olus tradidit. Galenus hanc herbā cum oleo, & garo miſcet, & acetū quoque addit, quo facilius, & citius ſecederet à ſtomacho. Pythagoras accuſauit (vt Plinius inquit) tanquā faceret hydropicos, morboſq; regios, & pallorē, & coqueretur difficillimè. Addidere Dionyſius, & Diocles plurimos gigni ex eo morbos, niſi mutata ſæpius aqua coquatur. Præſtat cibis vere, nam vt cito adoleſcit, ſic cito marceſcit.

Hippocrates ἀδράφαξιν appellauit, Theophraſtus ἀνδράφαξιν, vel ἀνδράφα- *Nomen.*

ξιν alibi: nomẽ impoſitũ ab ἀδρῶς αὔξειν, quod ſuã celerrimè amplitudinem aſſequatur, confeſtimq́; incremento proficiat. Dioſcoridi ἀτράφαξις, & poſteriores Græci Attici δ litera mutata in τ: vocari itẽ χρυσολάχανον Dioſcorides dixit, id eſt aureũ olus, vel à luteo flore, quẽ profert, vel quod ad capillos aureo colore tingẽdos optimũ exiſtat. Plinius, Latinis, authore Feſto, atriplex, veteres verò atraplexũ, ſed à Græco nomine potius, quàm ab atrore, quẽ hominibus eo veſcẽtibus inducat, vt diximus ex Pythagora. Itali *atriplice.*

Genera. Theophraſtus generis diuerſitatẽ ei deeſſe ſcribit. Dioſcorides in duo genera diuiſit: ſylueſtre, & ſatiuũ. Plinius item in ſylueſtre, & ſatiuum diuiſit. Apud nos ſylueſtriũ plures ſpecies, & maritimũ vnum in littoribus naſcens, quod à frondium, ſeminum, & radicis ſimilitudine liquido apparet.

Deſcriptio. Radix ei vna in altitudinem deſcendens, vnde fibratæ aliẹ promuntur, vt in beta. Lignoſa, ſed minus quàm ocimo. Foliatũ habet ſemen, & obductũ cortice, numeroſum, racematimq́; ſingulis ramis inſidens. Vtraq; parte affert: nam & fructificare è ſuo latere poteſt: & ſic copioſius. Ex Theophraſto. Plinius ab eo. Rectam atriplex habet radicẽ, ſtatimq́; plurimis nititur capillamentis, vt blitum. Semen cortice obductum. Dioſcorides & ſi peculiari ſuo capiti deſcriptionẽ non præfixerit, poſſumus tamẽ ex aliis herbis, quibus aſſimilauit, notas aliquas extorquere. Semen habet œnantes, folia xanthij herbæ, ſed ſecta. Addimus nos. Hortenſis caule aſſurgit quadrato & rubenti, ramis brachiato, folio caule tenus lato, in acutũ definente, ſagittarum more, ſucceſo, pingui, quũ pubeſcit herbaceo, quum ſeneſcit in luteum ex viridi langueſcẽte. Flore luteo, exiguo. Floret Iunio, & Iulio menſibus, inde ſemen profert, preſſo ac tenui folliculo incluſo. Sylueſtris non niſi natalibus differt. proceritate luxurioſa tamen prodit, vt quaternos ſæpe cubitos excedat. Maritimum humi ſpargit caules, folia ſubalbicantia, ac guſtu ſalſa, vt in omnibus maritimis conſpicitur.

Cœlum. Plinius miratur, quòd Solon Smyrneus in Italia atriplicem difficulter naſci ſcripſerit.

Solum. Palladius pingue, & humidum ſolum amare ſcripſit, & aſſiduo humore ſatiari, & ſucco lætaminis.

Satio. Theophraſtus octauo die naſci ſcripſit; eiusq; ſemen ad perdurandũ infirmitatem habere. Plinius, Infirmiora ſunt ſemina atriplici. Columella: Circa Calendas Octobris obrui oportet, nõ frigidiſſimo loco: nam ſi regio ſæuas habet hyemes, poſt Idus Februarias ſemina differenda ſunt, ſuaque de ſede partienda. Palladius, Aprili ſeremus, ſi rigare poterimus, & Iulio, & cæteris vſque ad autumnum. Semen ſtatim quum ſpargitur, obruendum eſt, herbæ ei ſubinde vellantur. Transferri neceſſarium non eſt, quum bene ſeritur, tamen poteſt melius adoleſcere, ſi ſpatio rariore pangatur, ferro tamen reſecandum eſt ſemper, quia ita pullulare non ceſſat. Plinius vult autumni æquinoctio ſeri. Tam cito creſcit, & adoleſcit, vt quintodecimo die

ſera-

ſeratur,& mandatur. Vnde eripit à cõfinio cæteris herbis alimentũ. Vnde à Pythagora culpatũ eſt in hortis, nil niſi quidem lãguidum iuxta illud naſci.

De ſpanachiis. Cap. LX.

NEc ab atriplicis natura olus hoc, vulgò ſpanachia dictũ, multum diſſidet: an veteribus minimè fuerit cognitum in dubium vertitur, quum intactũ reliquerint, quum tam frequens olus menſis quotidiano vſui ſit, & præſertim verna ieiunia ſaturet: vel forſan quòd cibo potius, quàm medicinæ natũ ſit, nec in ea quicquã illuſtre ſortitũ. Eruitur radicitus, abiectiſq; radicis capillamentis, citra aquã coquitur, vtpote quũ magnã vim humoris inter coquendũ remittat, & velut proprio contentũ iure alienũ aſpernetur. Ligula ſubinde percuſſum abacto lẽtore verſatur, deinde in manuales globos expreſſa penitus ſanie redactũ, patinis in oleo, vel butyro frigitur, addito, quo magis palatũ titillet, omphacio, vel acerbarũ vuarũ melligine. Atriplicis vires videtur ſibi arrogaſſe, par ingenio. Videtur neglectũ atriplex ieiuniori ſolo creditũ, in hoc olus degeneraſſe, prioris naturæ nõ oblitum.

Seutlomalachon apud Caſſianum reperias, quaſi dicas maluaceã betam, quod vt reor parentum adulterio natũ exiſtiment: vel quod figura, & denticulato ſeminis habitu betã, & mollitie maluã mentiatur. Græcis etiã recentioribus σπανάχια haud dubie ab oleris raritate dictũ, quũ raro illo Medici vterentur. Vel quod veriſimilius eſt ab aliis nationibus emẽdicato ſpinaceo nomine. Latinis ſpinacia, ab inſigni ſeminis ſpiculorũ nota, & ſi ipſa herba glabra, & mollis ſit: ſemen in ſpinas occalleſcit. Mauritanæ factionis principes Hiſpanicum olus appellauere, fortaſſe quod illic oriundũ ad alias nationes commigrauerit. Itali *ſpinaci*. *Nomen.*

Exit folio primum triangulo, molli, ſagittæ modo cuſpidato, mox laciniis & pinnis dẽtato, caule cubitali, nõnunquã altiore, intus cauo, floſculis rotundis in vertice, racematim coeuntibus, herbaceis, ſemine ſpinis horrido, radice exigua, tenuibus capillamentis fibrata, ſapore inerti. Floret Iunio, & Iulio menſibus. *Deſcriptio.*

Mas ſemen profert, fœmina ſeminis infœcunda ſterileſcit. *Genera.*

Solum pingue, & benè paſtinatum Neapoli concedimus, & ſi nullum ſolum reſpuat, & vbicunq; ſatum fuerit, lætiſſimè proueniat. *Solum.*

Caſſianus. Aprili ſeritur ſeutlomachon, & menſe Maio, & tranſplãtatur, Iunio etiam ſeritur, & tranſplantatur Iulio. Auguſto ſeritur, & tranſplantatur. Seritur Septembri, & tranſplãtatur. Nos Decẽbri, Ianuario, Februario, Martio, Aprili, & Maio menſibus ſerimus. Septimo à ſatu die prodit. Quum carpitur, & ſi eius caulis inciditur, iterum pullulabit, & diutius perdurabit. Non horret hyemis frigora, vt poſſit verno tempore cibum ſuppeditare. *Satio.*

De blito. Cap. LXI.

REcenset blitũ Theophr. inter olera. Dioſcorides itẽ vt olus edi. Galenus nõ ſolũ cũ oleo, & garo, ſed etiã aceto ob ſuã inſipiditatẽ. Inſipi-

dum olus omnino eſt, vt rudes homines prouerbio bliteos nuncupemus. Scribitur à Plinio inde côuitium fœminis apud Menandrũ facere maritos. Apud Ariſtophanem βλιτομάμας pro ſtolidis accipitur, & apud Plautum in Truculento per conuitium blitea vocatur meretrix, quod inſipida, vilis, & nullius pretij ſit. Blitea & lutea eſt meretrix. Aprili ieiunia ruſticorum implet, & olitorio foro apud nos ab infima plebe coemitur.

Nomen. Theophraſto βλίτον, Dioſcoridi βλῆτον, Suidæ βλῖτος, quum fatuum olus, & ſine acrimonia poſſideat ingenium. Latini blitum, & blitus, Itali *biedone*, Neapolitani *aitillo*.

Genera. Apud nos duplex viſitur genus, candidum & rubens: eſt & aliud ruberrimum, quod fictilibus vaſculis à noſtris mulieribus in feneſtris aſſeruatur ob coloris præſtantiam, cuius folia iuribus incocta, ſic ea rubore inficiunt, vt ſanguinis colorem repræſentent. Trallianus nigri bliti meminit.

Deſcriptio. Theophraſtus ita delineat. Multicaulis eſt, foliis betaceis, & ſine acrimonia fatuis, ſemine corticeo copioſo, racematim ſingulis ramis inſidenti. Item inferiori, & ſuperiori plãtæ parte fruticat. Radice nõ vna nititur, craſſa & in rectũ tendente, vt beta & lapathon & olerũ pars maxima, ſed côtinuò prolixa, ac multiplici. Minus lignoſa quàm ocimo. Plinius, Quæ rectã non habent radicem, ſtatim plurimis nituntur capillamentis, vt blitum. Tam vulgaris notitiæ apud nos eſt, vt verè bliteus ſit, qui illud non cognoſcat. Candidum ſurculoſius rubro, ramis vndiq; racemoſo fructu ſcatentibus.

Solum. Palladius. Solo qualicunq; ſeritur, ſed culto.

Satio. Theophraſtus ocyſſimè naſci dixit, vt tertio die erumpat. Ex tertia eſt ſemente, quam æſtiuam appellant. Menſe Martio ſeritur. Plinius: tertio die erumpit. Palladius, Martio ſeritur, neq; runcari, neq; ſarculari flatigat hoc olus: quum ſemel natum fuerit, ipſum ſe per multa ſecula ſeminis ſui deiectione reparabit, vt id, ſi velis, vix poſſit aboleri.

De malua. CAP. LXII.

E Contrario in magnis laudibus malua eſt vtraq; & ſatiua, & ſylueſtris. De eiſdem mira traduntur ab authoribus, ſed maximè ſi quotidie quis ſucci eius ſorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Adeoq; maluæ Veneri naſcuntur, vt ſemen vnicaulis aſperſum genitali, fœminarum auiditates augere in infinitũ Xenocrates tradat, ex Plinio. Maluæ vſum pro oleribus increbuiſſe ſatis teſtantur authores. Theophraſtus dicit ex iis oleribus eſſe, quæ coquantur. Dioſcorides, Satiua eſui aptior ſylueſtri. Veſcebantur ea maiores noſtri ad aluum ſubducendam in acetariis. Martialis,

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis,
Nam faciem durum Phœbe cacantis habes.

Celebratur ab Heſiodo in moralibus ad Perſen fratrem ſuũ, inquiente,

Haud norunt ſtolidi, quam toto dimidium plus,

Nec

Nec quam magna sit vtilitas maluæ, asphodeliq́;.

Græcis μαλάχη. Sed Antiphani, & Euplio μολόχη. Plinius ab emolliendo ventre dictam putat, μαλάττειν enim mollire est. Latinis malua. M. Varro maluam, quasi moluam dici, quod aluum molliat. Italis *malua*. *Nomen.*

Ex plurimorum authorum scriptis elicitur generum discrimen. Plinius. Duo genera earum amplitudine folij discernuntur, maiorem Græci malopen vocant in satiuis. Alteram malachen, ab emolliendo ventre. E syluestribus, cui grande folium, radices albæ, althea vocatur ab excellentia effectus, à quibusdā aristalthea. Nos autē: Malua duplex, satiua, hortensis, quarum duæ in duas alias secernūtur, ex hortensibus prima, quæ rosas è maluaceo caule fundit. Diximus de ea in coronario genere. Secunda vesca est. Syluestrium prima edulis est, altera medicæ tantū facultati inseruit, arborescens althea dicta. *Genera.*

Theophrastus annicaulem dicit. Cuius folia iter solis sequantur, seque eodem inclinant, quo sydus feratur, quod humoris detractioni acceptum refert, eodem nanq; inclinari par est, quo sol humorem feruefaciens prouocarit, quod etiam Lucius Columella numeris tradidit, *Descriptio.*

Et moloche prono sequitur quæ vertice solem.

Et ob id ab Apuleio helioſtrophos appellata. Nec silentio prætereundū quæ Phanias Græcus, Athenæo referente, prodit vernaculæ, vrbanæq; maluæ seminis formā placentam vocari, quod eius omnino referat imaginem, quam columna facit pectinatim denticulata, à qua per mediū placētæ mollis foramen spiculū exeritur, vmbilicū exprimens, echinato basis ambitu, quod facilè secanti circulantē seminis globulū liquido patebit. Addimus: syluestris pumila, & humi repens, folio rotundo, nonnihil laciniofo, caule magno, floribus ex candido suppunicātibus, radice candida, floret per totā æstatē, maximamq́; autumni partē. Quæ facilè potest cultus mangonio nimiū à sua natura desciscere, vt in aliud genus permeare videatur, quippe senis septenisq́; mensibus, tanta longitudine, crassitudineq́; proficit, vt instar hastæ grandescat, arborescensq́; ad vsum baculi veniat, & identidē adminiculi vice fungatur, ac longiusculo tempore maius incrementū capessat, ex Theophrasto. Plinius. Authores tradunt in Arabia maluas septimo mense arborescere, baculorū vsum præbere extemplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, vbi Hesperidū horti fuisse produntur, CC pass. ab Oceano iuxta delubrū Herculis, antiquius Gaditano, vt ferūt. Ipsa altitudinis pedes XX, crassitudinis, quam circumplecti nemo possit. Hanc Galenus ἀνάδενδρον μαλάχην dixit, id est arborescentem maluam.

Pingui solo delectatur & humido, gaudetq́; lætamine, ex Palladio. Omne solum in quo feratur, pinguius facere dicitur. *Solum.*

Columella seri posse vere ait. Palladius Februario, & Martio, & Iulio locis, vbi possit rigari. Octobri autē serendam esse, quæ occursu hyemis ab *Satio.*

incrementi longitudine reprimatur. Transfertur planta, quum cœperit quatuor folia habere, vel quinque. Melius cōprehendit eius planta, quæ tenera eſt, maior enim tranſlata languebit. Sapor illis eſt melior, ſi nō transferantur. Sed ne citò erigantur in caulem, in medio earum glebulas conſtitues, aut lapillos. Rara ponenda eſt. Surculo delectatur aſſiduo. Sic liberanda eſt herbis, ne motum ſentiat in radice.

De rumice. CAP. LXIII.

RECENSETVR & inter olera, quæ coqui exigunt, rumex à Theophraſto, Dioſcoride, Plinio, & cæteris. Et ſi noſtra ætas olera hæc aboleuerit, non excludemus tamen à noſtro hortulo. Plinius ceram apes ex omnibus floribus conficere, excepta rumice tradit, eiusq; vſum cum ptiſana tantum in cibis leuiorem, gratioremq; ſaporem præſtare.

Nomen. Græci λάπαθον, ab effectu nomē indiderunt, etenim λαπάζειν vacuare eſt: omnium ſiquidē generū decoctis foliis aluus exinanitur. Theocritus ἀλάπαθα vocauit. Latinis nomine à Græcis mutuato lapathum, & rumex dicitur. Columella,

Lubrica ceu lapathos.

Varroni antiquo vocabulo manna ruris dicitur, vt opinor. Itali *lampazzo.*

Genera. Theophraſtus generum diuerſitatem tollit, contentus ſcilicet ſatiui & ſylueſtris diſcrimine. Dioſcorides quinq; recenſet. Oxylapathum primum, cuius anceps videtur ſignificatio, num ſcilicet ab acido ſapore, vel ab acuta figura, nempe à foliis, quæ in mucronē deſinunt, nomē acceperit, aliud ſecundum, tertium ſylueſtre, quartum oxalida dictum, quod in acetariis nominauimus, quintum hippolapathum, quaſi grande lapathum dicas.

Deſcriptio. Oxylapathum Dioſcorides vocat, quod in acutum tendat, prædura habens extrema, nō niſi paluſtribus naſcens. Plinius: Eſt & alterum genus, ferè oxylapathon vocant, ſatiuo item ſimilius, & acutiora habens folia, ac rubriora: non niſi in paluſtribus naſcens. Sunt qui hydrolapathon tradant in aqua natum. Surgit apud nos caule cubitum, & ſeſquicubitum alto, rotundo, ſtriato, purpuraſcēte, flore muſcoſo, ſemine triquetro in folliculis. Radix illi ſubeſt pedem longa, digiti craſſitudine, flaua. Aliud genus Dioſcorides priori non diſſimile dicit. Hoc foliis supernè magis retuſis, breuioribus, rotundioribus, verè à ſuperiori vix diſcernendum. Tertium ſylueſtre paruum, plantagini proximum, humile, & tenerum à Dioſcoride pingitur. Plinius: Solum ex omnibus lapathū ſylueſtre melius. Hoc in ſatiuis rumex vocatur. Theophraſtus, Sylueſtre breuiorem agit radicem, multicaule, atq; ramoſum conſiſtit, & tota forma quum perfectum eſt, betæ proxima ſanè cernitur. Quartum hippolapathum, olus magnum in paludibus naſcens Dioſcoridi. Sed Plinius: Eſt & aliud hippolapathon, maius ſatiuo, candidius, ac ſpiſſius. Apud nos hoc genus Rhabarbarum monachorum dicunt, triuialis notitiæ in noſtris hortis. Surgit caule trium, vel quatuor cubitorū,

radice

radice adultiore, flauiore, gustu, & facultate, rhabarbarum imitante, folio hydrolapatho pari, vel latiori, minus acuto, rigidoque. Hoc describere videtur Theophrastus: Satiuo radix lignosa: vni stirpē maximè omnium putaueris ramicem, nec enim lateribus crassas vllas penitus agit, sed tantum prætenues, nititur altissima omnium radice, maiore nanque semipedibus ternis: diuturnitate quoq; syluestrem, & in totum, vt ita loquar, omnia olera vincit, perdurat quantum vis temporis, carne plena, atq; humecta consistit, qua de causa effossa diu viuere potest.

Cuncta genera vbiuis abundè prouenientia. *Cœlum.*

Theophrastus è secunda satione esse dicit, quæ autumno serūtur. Nullo pacto locis cultis prouenit, aut vitiosè deteriusq; efficitur. Plinius ab eo: Ex iis, quæ autumno seruntur. Ex omnibus lapathum syluestre melius satiuo, hoc in satiuis rumex vocatur, nascitur fortissimum. Traditur semel satum durare, nec vinci vnquam à terra, maxime iuxta aquam. *Satio.*

De hortensi solano. Cap. LXIIII.

SOLANVM esculentum tantummodo vnum profert Theophrastus, ex duobus alterum somnum, alterū insaniam, & interdum mortem afferre, Dioscorides hortense solanum cibis idoneum dicit. Nihil mali corporibus esse prædicat Xenocrates, cui hoc salutare non sit. A multis hodie nationibus in olere estur gustu innocens.

Græcis στρύχνος dicitur, vt tradit Cornelius Celsus, Plinio referente, acinum videtur significare: acinos quippe quamplures retinet. Galeno vnius literæ mutatione τρύχνος. Latinis solanum. Italis *solatro.* *Nomen.*

Hortēsis solani duo genera apud Dioscoridē, à fructuū colore distincta. *Genera.*

Theophrastus fructum acinosum afferre dixit. Dioscorides, Frutex cibis idoneus, exilis, pusillus, multis cōcauus alis, folio nigro, maiori quàm ocimi, & latiore, fructu rotundo viridi, qui post maturitatem nigricat, aut fuluescit. Addimus: Flosculis albidis, stellatis, Iunio, & Iulio bacculis succulentis, quasi in corymbum collectis, primo viridibus, post fuscis, nigrisve, aliis rubris purpureis, vel fuluis rutilis. Radice alba, pusilla. *Descriptio.*

Septentrionali, & meridionali cœlo viuit. In Ægypto familiare cibis, vbique viis, hortis, cultis incultisq; locis, scrobibus, marginibus, & areis prouenïens, & opacis locis. *Cœl. Sol.*

Olim cum hortensibus oleribus serebatur in hortis, quæ edendo erant, nunc sponte, & inuitis cultoribus prouenit. *Satio.*

De ferulis. Cap. LXV.

SEMEN ferulæ in Italia cibus est, inquit Plinius, conditur quippe, duratque anni spatio in vrceis. Duo eius genera, caules, & racemi. corymbiam hanc vocant, corymbosque quos condiunt. Caules eduntur decocti, commendanturque musto ac melle, stomacho vtiles: sin plures sumpti, capi-

tis dolores faciunt. Dioscorides, Caules ferulæ si edãtur, capitis dolores facere, ac muria cõdiri, scribit. Columella sic docet. Ferulam quũ legeris sub tecto exponito, dum flaccescat, dein folia, & corticẽ omnem folliculorum detrahito. Caules si fuerint pollice crassiores, arundine secato, & in duas partes diuidito, ipsos quoq; flores, ne sint immodici, deduci & partiri oportebit, atq; ita in vasa cõdi, deinde ius, quod est mistũ duabus partib. aceti, & vna muriæ infundi, & paucas radiculas laseris adiectas in spissamento fœniculi aridi cõtegi, vt ius superueniat. Scribit etiã Plinius, quod antiqui vtebãtur coronis è ferulis, & corymbis. Natura ferularum murenis infestissima: moriuntur ea tactæ. Asinis gratissimæ sunt in pabulo, cæteris iumentis præsentaneo veneno, qua de causa id animal Libero patri assignabatur, cui & ferula. Erat enim Baccho, Sileno, & suis comitibus dicata. Virgilius in Gallo.

Venit & agresti capitis Syluanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quassans.

Baccho dicata, quod ad baculũ aptissima sit, & infirmi in ebrietate pedes leui hoc pedamento regantur. Aliã assignat Eusebius rationẽ libro de præparatione euangelica, quia quũ homines merũ biberent, & furiosi euaderent, se baculis inuicẽ feriebãt, vnde sæpe mori cõtingebat: vt ergo malum istud euitarẽt, ferulis vsi sunt, quarũ leuis, & nõ lætifer ictus foret. Aliã verò Plutarchus in Sympofiacis affert causam, nempe vt significaretur quod si inter pocula aliqua in parte peccatũ sit, leuis puerilisq; reprehensio sufficiat: nam & pueri ferula castigantur. ναρθηκοφόροι Platoni in Phædone dicuntur Bacchi ministri, quasi feruligeri. Antiquitus ferula Imperij nota fuit. Leuis eius arboris ictus est: ideò significabant magis ex seueritate eos, qui cæteris pręsunt, & dignitate, quã fustium atrocitate, & verborũ asperitate formidabiles esse debere: regũ instar, quibus sceptra cõceduntur, vt legibus asperiores sed pœna mitiores sint. Fuit & insigne ferula pædagogorum, quod illa manus puerorum percuterentur. Martialis,

Ferulæ minaces sceptra pædagogorum,

Et Iuuenalis. *Et nos quoq; manus ferulæ subduximus.*

Nulli fruticum maior leuitas, & cum ligni leuitate durities, & rigor firmior. Ob id gestata senectuti & à longa valetudine se recolligẽtibus facilius baculorum vsum præbet. Lignum omne corticis loco forinsecus, loco veri ligni fungosam intus medullã habet. Quare Clearchus inter lusorias quæstiones, quas scirpos vocamus, Græci gryphos, & ænigmata, Ferulã lignum esse, & non lignum dicebat. Sunt ferulæ cibo, & coronis commendabiles: nobis verò veris initio prima ferulæ germina, quæ oui luteum referunt, sub cineribus excocta, charta prius, vel linteo madefactis inuoluta, mox pipere, sale, & oleo, & aceto cõspersa gratissimo sunt cibo. Author est Plinius salpã obscœnũ piscem dici, quod percoqui, nisi ferula verberatus fuerit, nequeat. Ignẽ ferula adseruari certũ est. Fingũt Poetę Prometheũ in cœlos à Minerua subla-

ſublatum, ferulam rotis Phœbi admouiſſe, & accenſam in terram deportaſſe. Veritatis fides eſt, quod Prometheus primum ignem è ſilice prouocarit, & in ferula adſeruari docuerit, ſcribente Plinio. Aliam nos docemus rationem, & perpulchram: continuo enim ferularum attritu excitatur ignis, & in eis optimè adſeruatur, vt ſæpius experti ſumus.

Græcis νάρθηξ. Latinis & Italis ferula: non minus à feriendo, quàm ferendo dictam videri facit Hippocrates, qui eam pleſtinga vocauit; vt Græcis virgultum, & baculum ſignificat, ſic Latinis, quod ſenibus pedes ac ſcipiones eſſent, à ferendo ferulæ dicuntur. *Nomen.*

Theophraſtus ita deſcribit. Ferula grandis admodum ſurgit, vnicaulis & geniculata, à genibus cauliculi & folia alternatim exeunt grãdia, mollia, capillamenti modo extenuata maximè, vt quæ terræ ſunt proxima caulẽ amplectentia, vt harundines. Flores lutei, & ſemen anethi obſcurum. Germinat vere, primum folio, tum caule, qui annotinus ei eſt. Radice ſingulari profunda. Eius teneritudo proceſſu tranſit in lignum. In fruticum genere eſt. At in Nerio vna ex inſulis fortunatis altitudine tanta, vt arbor exiſtimetur. Dioſcorides verò. Ferula caulem affert ternum cubitorum, folia fœniculi longè aſperiora, & latiora. Plinius arborum generi aſcribit, quoniam lignum corticis loco habet, hoc eſt forinſecus, ligni autem loco fungoſam intus medullam, vt ſambucus. Geniculatis nodata ſcapis. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæque terræ proxima. Cætero natura eadem, quæ anetho, & fructui ſimilis. Addimus: Apuliæ quinum cubitorum caulis, radix magna, recta, euulſu difficilis, & præcipuè ſi in ſaxorum hiantes commiſſuras deſcenderit, vt apud nos in præruptis rupium ſaxis in maris proſpectu. Lacteo pingui ſucco turgida, vehementer odorata. Iunio, & Iulio floret. Semen foliaceum, compreſſum, rotundum, oblongum. *Deſcriptio.*

Ferulaceum genus in plures ſpecies diſtinguit Theophraſtus. Sed primum de eo, quod commune omnium conſtat, dicendum eſt, ſcilicet ferula, & ferulagine, ſeu idem genus ambabus, differens magnitudine tantum, ſeu alterum ſit, vt nonnulli putarunt; magnitudine ſane differunt. Ferula enim aſſurgens in altitudinem finditur cacumine, inque ſtipites quoſdam, haud magnos, diſpergitur, quibus flos ſemenq; inſidet. Ferulago autem humilis eſt. Plinius ab eo. Quæ ab vno caule diuiditur in cacumine fœmina putatur. Sed in Apulia tot ſunt generum diuerſitates, & ſpecies, ſtatura, elegantia, formaque differentes, quas ferulagines vocãt, vt quę ſit illa Theophraſti, difficile ſit inuenire. *Genera.*

Calidis ferula naſcitur, atq; tranſmarinis. Inter fortunatas inſulas Notion vocatur, in qua ferulæ tanta creſcunt amplitudine, vt arbores fiant. In Ægypto præcellunt. Plinius, In Africa quoq;, vt Solinus tradit. Apulia noſtra ferularum maximè ferax, quę æſtiuos ſoles, & feruidos exceptos, totum fermè fouent diem. Apud nos præruptis ſaxorum crepidinibus, mare aſpicientibus, copioſiſſimè fruticat. *Cœlum.*

De fragis. CAP. LXVI.

NON deerit fragis locus in nostro horto, etsi non inter olera recenseatur, sed inter horti delicias, & gulæ oblectaméta. Sunt enim ex herbis sponte nascentibus, quibus pleræque gentium vtuntur in cibis, tanta est ciborum ex herbis abundantia, vt fraga. Versu Maronis nota:

Qui legitis flores, & humi nascentia fraga.

Nomen. Videtur Græcis incognita, fragrat enim maximè fructus purpureus, sanguineus, diluti cruoris, saturus, ob id fragra dicta, & fragrantia. Nobis *fragole.*

Genera. Apud nos duo genera, quorum alterius rubet fructus, alterius albicat.

Descriptio. Humilis herba, folio terno, viticulis exilibus, enodibus, numerosis, pilosis, ab radice tenui, superficiaria, fibrosa, prodeũtibus floribus in summo, albis, rubi minoribus. Vere fert fructum, arbuti fructum æmulantem, & tota æstate maturat.

Solum. Syluosis familiaris, & viarum marginibus, & montibus. Ouidius,

Arbuteos fœtus montanaq; fraga legebant.

Satio. Pastinatur in hortis solùm, & in sulcos diducitur. Inde è syluis eruuntur, vbi sponte nascuntur, vt caules plantantur, primis autumni imbribus, post mensem stercorantur columbarum fimo, nam ipsis peroptimum. Seruntur longo inter se interuallo: nam cauliculi, vbi terram attigerint, radices capiunt.

De genere cartilagineo, & primùm de cucumere syluestri, & de satiuo, & obiter de pepone. CAP. LXVII.

SED iam cucumerarium ingrediamur, ac per eius species euagemur. Diximus enim, quæ in hortis commendantur folio, caule, & semine, nunc quæ radicibus, scilicet capite, bulbo, carne, tunicisq; carnosis. Plinius totũ hoc genus cartilagineum vocat. Inquit enim, Aliorum fructus in terra est, aliorũ extra, aliorum non nisi extra. Quædam iacẽt, crescuntque, vt cucurbitę & cucumis, eadem & pẽdent, quanquam grauiora multo etiam iis, quæ in arboribus gignuntur. Terra conduntur raphani, napiq; & rapa, atq; alio modo inulæ, siser & pastinaca. Sed cartilaginei generis, extra terram est, cucumis. Ab eo tandẽ incipiemus. Refert Palladius, Quoties tonat, veluti timore perterritus, cõuertitur. Plenilunio maximè gliscũt in hortis, manifestumq; capessunt incrementum, & more marinorum echinorum implentur, vt tradit Athenæus. Diphilus Carystius cucumerem velut noxium primis mensis damnauit, vt qui raphani modo sursum feratur. Vltimo cibo innocentiorem esse, concoctuque faciliorẽ pollicetur, & venerem arcere. Plinius, Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt, in cibis non insalubres, tamen plurimum natant. A mulis expetuntur, capiunturq; mira huius oleris voluptate, nec non odorem eminus sentiunt: quare munienda sunt cucumeraria, ne irrumpentes

tes depopulentur, ac proterant. Tradunt Quintilii, si subrumo infanti, qui febricitet, per longitudinem cucumis accubuerit, ipsum confestim sanari, ad eum nanq; totum caloris feruorem allici. Quærit Aristoteles Problematum libro, Quam ob causam fructuum alii partem radici proximam habent amariorem, vt cucumeres, alii postremã superiorem vt glandes. An quod aliis pars ista radici proxima crudo vescitur alimento, quoniam escæ confluuium per radicẽ frequentat, aliis, quia sicci natura sunt, postrema pars succo dulci inconcoctoque inde absumpto, quũ plenius assiccatur, amarescit modo salis: redditur enim vnumquodque amarum, quum amplius exiccatur, vt oliuæ, iuglandes inueteratæ, efficiuntur amaræ.

Græci σίκυς, & σίκυος: nomenq; ex aduerso posuerunt, ἀπὸ τοῦ σύειν καὶ κυεῖν, quod scilicet appetentiam concumbẽdi sedet. Hinc Græcis prouerbiũ, Athenæo referẽte, Texens palliũ mulier, cucumerẽ deuoret: textrices enim maxima ex parte, si Aristoteli credim9, veneri sunt opportunæ, vt ergo iis impetus elãguescat, cucumeres edendos consulebant. Heraclides Tarentinus hedygæũ nominat. Latinis cucumer, & cucumis dicitur, vt Varroni placet, à concuruatu dictus, quasi curuimer. Aëtius auguriã vocari dixit, quæ veteribus σικύα. Neapolitani *cedrolo*, videturq; dictũ à citrii forma, & colore: flauescit nanq; quũ inaruerit. Admonent me doctorũ virorum authoritates, vt de pepone dicã aliqua. Hermolaus pepones à cucumeribus distinguit. Ruellius pepones melones putat. Idẽq; Fuchsius. Lusitanus cucumerẽ vocat Neapolitanorũ auguriam, & peponẽ satiuum cucumerem. Suorũ peccatorum expiator Robertus Cõstantinus pepones melones vocat, atq; ex Palladio de peponum genere scribit, quum peponis Palladius nusquam meminerit. Matthiolus in tantorum confusione, quid proferat, fatetur se nescire. Sed cur in re tam clara tantorum virorũ cæcitas? Nostram sententiam doctioribus trutinandam exponemus. Pepo tam apud Gręcos, quã Latinos à cucumere nil differt, nisi ętate, magnitudine, & figura, recens enim tenellus natus, vel primũ fructus rudimentũ cucumis dicitur, quia curuus, caro, cortex, & semẽ, quod tunc aqueũ est, estur; media ætate, reiecto cortice, qui tũc amarus, in acetariis subministratur, in senecta verò, vel eius maturitate, colore flauus, mollis, magnusq; efficitur, non estur, sed pro seminio hortis relinquitur, apud tamen plerasq; nationes iã maturus, reiectis intestinis seminibus, quæ tunc lignosa sunt, editur, vt apud Græcos Galenus scribit: sed nostram opinionem authoritatibus comprobemus. Refert Athenæus pepones à Cratino vocari cucumeres seminarios. Pollux etiã σπερματίας vocat. Eius magnitudinem expressit Anaxilaus, qui dixit, Calcaneum magis tumet, quàm cucumis pepon. Eius mollitiem Theopompus, Est mihi visa mollior, quàm pepon. Homerus etiam à peponis mollitie Achæos peponas vocat. Nomen.

ὦ πέπονες, κάκ᾽ ἐλέγχε᾽, ἀχαιΐδες, οὐκ ἔτ᾽ ἀχαιοί.

Phanias item dicit edẽdos esse cucumeres teneros, peponas verò sine semine. Speusippus etiam cucurbitam peponem vocauit. Sed quid demoror? Ga-

lenus libro de alimentorum facultatibus hæc habet. Hæc vox πέπον veluti τὸ πέπανον maturum significat, quod aliis quoque, qui maturescunt, conuenit, nam & racemus exactè maturus dici potest πέπον, sed crudus, & immaturus non potest dici πέπον. Melopepon verò, qui in se ipso πέπανος est, id est maturus. Malè igitur Medici quidam simplici nomine πέπονα, non totum συκυοπέπονα, id est maturum cucumerem dixere. Et paulo inferius. Differt pepon à melopepone, quia in peponibus homines à carne intima, in qua semen habetur, abstinent, in melopeponibus autem non abstinent. Apud Latinos Plinius: id manifestat. Cucumeres quum magnitudine excessere, pepones vocantur. Hęc de pepone obiter pertransisse quid obest?

Genera. Ex iis cucumerum genus Theophrastus asserit, quod ex pluribus constat, & primum diuiditur in syluestre, & vrbanum. Porrò vrbani, siue satiui tres differentiæ, Laconicum, Scythalicum, & Bœoticum. Plinius: sunt in Italia virides, & quamminimi, in prouinciis quammaximi, & citrini, aut nigri. Cucumerum tria genera, Laconicum, Scythalicum, Bœotium.

Descriptio. De satiuo hęc habet Theophrastus. Singulis fructibus singulos flores annexos gerit, quippe in postremo fructus flos insidet, & crescētibus fructibus flos huic infixus seruatur. Flos triplex, qui in postremis sarmentis emergit, qui velut infertilis à reliquorum consortio, debet explodi. Breui innititur radice, particulatim floret, sibi ipsi superflorescens. Cucumis etsi præhumidus, frigidusque sit, attamen germinare ante feruentes dies, at perdurare atque perfici posse minimè valet: causa verò est debilitas: hæc enim tametsi scandat viticulis prælongisq; serpat sarmentis, vt ramis, vitisque modo se diffundat, suæ tamen vitæ comes est frigiditas: itaque ante æstatem germinare non potest, sed ad autumnum vsque vitam prorogat. Amplexicaulis est, sed ob infirmitatem humi spargitur, ni propius adsit, cui caducus incumbat. Per extimam superficiem cucumeris amaritudinem sentimus, idque dum maturescere cœperit: nanque ab internis, tanquam intrinsecus ęditum excerni, tanquam alienum, expuiq; foras cōsentaneum est, vt salsedo in cinere. Parte ampliatur superna, luxuriatq;: radice tamen hæret pusilla, contra quæ radice cōstant capitata, inferiora ampla, superiora tamen tenuia. Plinius, Cartilagine integitur, cortex huic vni maturitate transit in lignum. Particulatim floret, sibi ipsi superflorescens, & sicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magisq; quum crescit. Addimus nos: Reptat multis vitibus, & clauiculis, proxima quæque implicans, foliis hispidis, scabris, brioniæ similibus, sed maioribus, floribus liliaceis, ex luteo pallentibus, noctu conniuentibus marcescentibusque, non semper fœcundis, fructu tereti oblongo, semipedali, aspero, per longum canaliculato, ex obscuro virore in flauum maturescente. Sed quærit Aristoteles, cur aliqua fructu vacent, quum florem habeant, vt cucumer, cucurbita, malus punica. an his fructus non deest, sed ipsa pro fructibus habentur, quibus flos insidet? fructus enim id est, quod florem gerit, cucumeri autem florem

florem inhærere perspicuum est. Syluestris cucumis à Theophrasto σίκυος ἄγριος ita describitur. E syluestris cucumeris semine medicamentum fit elaterium, serotino enim tum germine, tum flore. Nec succo, nec viribus cum vrbano cōuenit. Sed penitus incomparabilis aspectus similitudinem gerit. Dioscorides ita describit: Cucumis syluestris fructu solo distat à satiuo, quem longe minorem parit, oblongis glandibus adsimilem, folia atq; sarmēta satiui refert, radice candida magna: nascitur in sabuletis, & ruderibus, frutice in totum amaro. Plinius, Cucumis syluestris, siue asininus, infra magnitudinem satiui, ex eo fit medicamentum vocatum elaterium, succo expresso, & semine, cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit, oculorum etiam periculo. Columella ita eum suo hortulo describit,

——— *At cucumis grauida qui nascitur aluo*
Hirtus, & vt coluber nodoso gramine tectus,
Ventre cubat flexo, semper collectus in orbem,
Noxius exacuit morbos æstatis iniquæ.
Fœtidus hic succo, pingui quoq; semine farctus.

Virgilius item,

——— *Tortusq; per herbam*
Cresceret in ventrem cucumis.

Ex his descriptionibus quis cæcus videre non poterit syluestrem cucumim referre satiuum, nisi quod hirsutior planta, minor fructus, retro nascens plantæ, serius maturescens? Vnde apud Theophrastum, Dioscoridem, & Plinium nostratem *citreolum*, veterum, & Latinorum cucumim, & Græcorum σίκυον esse.

Athenæus ex Dioclis opinione in Antiochia optimos nasci scripsit. Plinius: æquè hyemem odêre cum cucurbita. Placent copiosissimi Africæ, grandissimi Mœsiæ. *Cœlum.*

Theophrastus ex cucumerum generibus Laconicum rigatum melius enasci, reliqua non rigata præstantiora fieri. Plinius ex eo: Ex his tantum Laconicum aqua gaudere. Amant rigua & fimum. Columella, Cucumis cùm copia est aquæ, minorem curam desiderat, nam humore plurimum iuuatur. Cœlo aperto, & humidis arenis magnitudine proficiunt, quales Apuliæ vidimus, & prouerbio fertur, *Solum.*

Augetur veluti cucumis regione madente.

Theophrastus ex tertia satione esse dixit, quæ æstiua sunt. Semen post satum, quinto, sexto, aliqui dicunt septimo die emicat. Ex recenti semine celerius exit. Columella: Si sicco loco seri debuerint, quo rigationem ministrari non expediat, mense Februario sesquipedali altitudine sulci faciendi sunt, post idus deinde Martias, quasi tertia pars altitudinis sulci, stramentis inditis tegenda, mox stercorata terra vsq; in dimidium sulcum aggeranda, positisque seminibus tandiu est aqua præbenda, donec enascantur, atq; vbi conualescere *Satio.*

cœperint, adiecta humo incrementa eorum proſequenda ſunt, donec ſulcus coæquetur. Sic exculta ſemina ſine irrigatione tota æſtate ſatis valebunt, fructumq; iucundioris ſaporis, quàm rigua prębebunt. Aquoſis autē locis primo quoq; tempore, non tamen ante cal. Mart. ſemen ponendū eſt, vt deferri poſſit æquinoctio confecto. Sed cuſtodiendum eſt, vt quamminime ad eum locum, in quo cucumis conſitus eſt, mulier admittatur: nam ferè contactu eius langueſcunt incremēta virentium. Si verò in menſtruis fuerit, viſu quoq; ſuo nouellos fœtus necabit. Palladius ſeri iubet ſulcis factis Martio menſe, altitudine ſeſquipedali, latitudine pedum trium, inter ſulcos ſeptē pedum ſpacium crudum relinquas, vbi poſſit vagari: herbis iuuantur, ideo ſurculo, & rigatione non indigent. Secunda eius ſatio quinquatribus ferè obſeruatur. Plinius, Serūtur ſemine in terra, ſeſquipedali foſſura, inter æquinoctium vernū, & ſolſtitium. Parilibus tamē aptiſſimè. Aliqui malunt nonis, & per quinquatrus ſerere. Sed quinquatrus, vel quinquatrua feſta vocabant antiqui, quæ quinq; diebus Mineruę fiebant, ita videri poteſt, quod quinq; diebus poſt idus Martii celebrabātur: nam dies poſt idus ater erat: inde quinquatria, quaſi quinq; ab atro die. Sed quę fierent his quinq; diebus, extat Ouidii carmen Faſtorum tertio:

Vna dies media eſt, & fiunt ſacra Mineruæ,
Nomina quæ à iunctis quinq; diebus habent.
Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro:
Cauſa, quòd eſt illo nata Minerua die.
Altera, treſq; ſuperſtrata celebrantur arena,
Enſibus exertis bellica læta Dea eſt.

Parilia verò aut palilia feſta erant deæ paſtorum, quæ Pales dicebatur, quæ fiebant vndecimo cal. Maii. Quærit Ariſtoteles in Problematis: Quam ob cauſam cucumeres cognomento pepones optimi paluſtribus planis, id eſt, humidis fieri ſoleant, vt apud Orchomenum, & in Ægypto. Aquarum enim vberem terram eſſe Ægyptum putamus, cur ergo cucumeres, qui humidi ſunt, & ob id hortenſes ac rigui minimè laudati, locis paluſtribus, quæ madida ſunt, egregiè fiant? Vtrum quòd ob terræ duritiam altius coguntur deſcendere? ſolum nanq; limoſum, ac planum maximè indureſcit, qui autem altius innituntur, meliores euadunt: an quod terram ſiccam eſſe oporteat? quoniam cucumeres natura humidi ſunt, ita enim ſequetur, vt per retractum in medium veniant, paluſtris verò ſi plana, altaq; ſit, alimentum nec exiguum præbet propter ſoli altitudinem, locumque ipſum, neque nimium, quoniam ſolum reſiccari neceſſe eſt.

Cultus. Scribit Theophraſtus eſſe, qui cœleſtes aquas cucumeribus prodeſſe negent, eoſdemque pulueratione lætari. Megarenſes enim peponibus cucumeribus, quum venti anniuerſarii perflant, puluerem ſarculo excitant, atque ita dulciores, melioresque reddunt abſque rigatione. Hoc igitur conceſſum indubie habetur. Libroque de cauſis reddens rationem ait, cucumeres

res puluere occultari, nutriri, tenerioresque reddi creduntur, quamobrem Megarenses ita eos tractare consueuerunt. Sed mirum videtur, quod pulnis qui tam siccus est, alere queat: ratio tamen esse in pluribus possit, nam & quia citata humo, vaporati cuiusdam aëris alimentum reddatur, vt de solo vaporoso retulimus, & quia fructus loricatus puluere, defendatur à solis feruore, & quia leuiter, molliterque siccus, amplius à vite pabulum attrahere possit, quippe hæc omnia tum ad copiam alimenti, tum ad facultatem coquendi nimirum adiuuant, quapropter foliis quoq; integere solent, quum igitur tegmine & aqua quoad satis sit potiantur, læti, teneriq;, vt debent, redduntur. Plinius: Natura oleum odere mirè, nec minus aquas diligunt, desecti quoque, ad eas modicè distantes adrepunt, contrà oleum refugiunt: aut si quid obest, vel si pendeant, curuantur, idq; vel vna nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiiciatur, à quatuor digitorum interuallo descendentibus ante posterum diem, aut si oleum eodem modo sit, in hamos curuatis. Nos suppositis aquis longum, & magnum cucumerem comparauimus. Quintilii ita eos aquarum auidos esse scribunt, vt si quis longos fieri concupierit, vas aquæ plenum subiiciat, & ante posterum diem à quatuor digitorum interuallo descendit, at si deficient aquæ retrocedunt, vt in hamos plicentur: ita gaudent humiditate, horrent siccitatem. Palladius, Longi & teneri fiunt, si aquam in patenti vasculo sub eis ponas duobus palmis inferiorem, ad quam festinando tales efficientur. Oleum sic metuit, vt si iuxta posueris, velut hamus plicentur.

Præcoquem cucumerem habere docet Theophrastus, si quis hiberno Ars. tempore cucumeris semina serat in calathis, rigetque aqua tepida, & soli exponat, & igni admoueat, ac vbi sationis tempus aduenit, canistros terræ mandet, sic longè horum fructus alios præuenient. Alibi, Cucumeris semen nonnulli, vt celerius exeat, lacte cum aqua præmaceratum serunt. Docet & alibi aliam rationem, qua possint præcoces fieri. Cucumerum radices, adhibita cura diu viuere possunt, si quis sarmentum præciderit, secundum soli superficiem, postquam fructum tulerit, terra radicibus superiniecta, rursusque ab radicibus eisdem sequenti anno ferent fructus valdè purpureos, anteuertentes ordinarium prouentum aliorum, qui verno satu parati erunt. Quintilii diligentius: In cophinos aut inutilia fictilia terram cribratã mittes, stercore ammisto liquidiorem factam, & anticipato tempore, vere videlicet inchoante, semine implantabis, & quum sol fuerit, & calor, & moderata pluuia, cophinos sub dio expones, circaq; solis occasus eos in domum contectam inferes, atq; hoc assiduè facies, aquam irrorabis, quando vsus postulauerit. Postquam verò cessabunt frigora, & glacies, cophinos, siue dolia in locum subactum, & excultum deportatos defodies, ita vt labra æqualia sint terræ, & deinde reliquam curam adhibebis. Si verò abstuleris eorum virgulta, citius fructus producent. Hæc Græci. Latini verò, vt Columella: Confecta bruma ster-

coratam terram inditam cophinis obſerat, modicumq; præbeat humorem, dein quum enata fuerint ſemina, tepidis diebus, & inſolatis iuxta ædificium ſub dio ponat, ita vt ab omni efflatu protegantur. Ceterũ frigoribus, ac tempeſtatibus ſub tectum referat, idq; tandiu faciat, dum æquinoctium vernum conficiatur, poſtea totum cophinum dimittat in terram: ſic enim præcoquem fructum habebit. Poſſunt etiam ſi ſit operæ pretium, vaſis maioribus rotulæ ſubiici, quo minori labore producantur, & rurſus in tecta recipiantur. Sed nihilominus integi debebunt, vt etiam frigoribus ſerenis diebus tuto producantur ad ſolem. Hac ratione ferè toto anno Tiberio Cæſari cucumis præbebatur. Plinius: Cucumis mira voluptate Tiberio Principi expetitus, nullo quippe non die contigit ei, penſiles eorum hortos promouentibus in ſolem rotis holitoribus: rurſusq; hybernis diebus intra ſpecularium munimenta reuocantibus. Id etiam leuiori opere fieri apud Ægyptię gentis Dulum Mendeſium legit Columella, qui præcipit aprico, & ſtercoroſo loco alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis conſitas habere, deinde eas confecto æquinoctio paululum infra terram ſecare, & ligneo ſtylo laxatis vel rubi, vel ferulæ medullis ſtercus immittere, atq; ita ſemina cucumeris inſerere, quæ ſcilicet incremento ſuo coeant rubis, & ferulis: nam ita non ſua, ſed quaſi materna radice aluntur, ſicq; inſitam ſtirpem frigoribus quoq; cucumeris præbere fructum. Palladius à Columella excipiens ait. Aprico loco & ſtercoroſo ſi rubos habemus, aut ferulas, poſt autumni æquinoctium his iuxta terram reciſis, & excauatis ligneo ſtylo inter medullas lętamen immittamus, & cucumeris ſemen addamus, hinc naſci fructus, qui poſſint & inter frigora nõ necari. Plinius etiam: Columella ſuum tradit commentum, vt toto anno contingant. Fruticem rubi quàm vaſtiſſimum in apricum locum transferre, & recidere duum digitorum relicta ſtirpe, circa vernum æquinoctium, ita in medulla rubi ſemine cucumeris inſito, terra minuta, fimoq; circumaggeratas reſiſtere frigori radices. Sed quum Columella id fieri circa ęquinoctium doceat, quod ex alterutro fuerit, non explicat. Palladius recidendum rubum poſt autumni æquinoctium dicit, Plinius circa vernum, inter Plinium & Palladium parum conuenit, ſed Plinium erraſſe potius quàm Palladium ratio docet. Quippe Columellę videtur circa æquinoctium autumni id agendum, vt Palladius ſcripſit: nam ab autumno frigora ſequuntur, confecto verò verno æquinoctio non amplius à frigoribus vindicari deſiderant: nec enim tunc ſati cucumeres hyeme præbebunt fœtus, ſed potius æſtate. Vt virides item ſeruentur in planta, fit, vt quum adoleuerint, in puteum, prope quem ſati fuerint, demittantur, atq; puteus operiatur: ſic enim ſol affluens haudquicquam ſiccare poteſt, & aquæ ſubditæ vapor aſcendens facit vt nullam ſentiat ſiccitatem, ſed quaſi recenti habitu vireant, ex Theophraſto. Quærit Ariſtoteles in problematis, cur ſi quis cucurbitas aut cucumeres apud puteum ſitos in ipſum demiſerit puteum, beneq; operuerit, tempeſtiuos & virides perto-

tum

tum annum seruabit. An quod vapor aquæ refrigerans efficit, ne afficcentur, seruatque virides, & vegetiores, & obturatio illa, & spiritus satis alere possunt, quæ iam in plenum creuerunt, permanendi verò facultas propterea datur, quod relictis radicibus suppetit alimentum: nam si quis quum fructificauerit, detractis sarmentis præcisaque planta, terram aggerarit, conculcaritque circum radices, cucumeres faciet præcoques, vtpote quum radix valeat conseruari: haud enim cucumer annuam sentit naturam, sed viuere vlterius potest: ferent autem isti fructus maturius, quàm qui semine prodierunt: quoniam radix bona pars scilicet operis præcondita iam naturæ habetur, quod illis seminatis prius confici necesse est: terræ autem aggeratio, & constipatio teporem inducit, quo radix & seruari, & germen mittere celerius queat. Vnde etiam fit, vt si quis per hyemem cucumeris semen, in quallis situm, aqua irriget tepida, & modo soli exponat, modo collocet apud ignem, præcoques admodum cucumeres faciat, si tempore congruo id ipsum cum quallis in terram dimittet. Vt magni fiant, & molles cucumeres, iubet Theophrastus paruos abscondi, sic enim pars nulla alimenti à sole detrahitur, nec flatibus resiccantur, quibus causis moles augeri non possunt. Aristoteles problematum libro quærit, Cur si quis cucumeres aut cucurbitas protinus paruas condiderit in terram, maiores multo efficiet? An quia spiritus, & sol exiccando incrementum impediunt, molemque tum minorem, tum crispiorem reddunt, quemadmodum & arbores, quæ loca vento, solique exposita tenent, quæque in cauis manent, & riguis: alteræ enim magnæ, fungosæque fiunt, alteræ paruæ & spissæ. ast verò in terra occulta, quonam contra afficiuntur, contra euadant necesse est. Quin ea, quæ vasis includimus, vt cucumeres in ferulis cauis, aut tegulis, & mala punica, aut quæuis mala in ollis, ampla redduntur, & fungosa: contrà quæ detecta sunt, parua solidaque augescunt nullo ambiente operculo, quod alimoniam faciat largiorem, id etiam obiectum facit, ne pabulum aut euanescat, aut arescat. Cucumeres magnos facies, Quintilii docent, si eorum semen in caput plantabis. Sed si sub ipsis vas aquæ plenum obruatur, & in eo radices absconderis, & dulciores, & maiores fieri nouimus. Cucumeres formam accipient loci, in quo siti fuerint. cuius rationem libro de causis narrat Theophrastus. illi quoque respondent, qui in ferula, vel tubo fictili includuntur, plus enim alimenti præbetur, quoniam nulla pars exhalatur, nec exiccatur, crescunt verò in longitudinem, & quia nutrimentum facilius recto tramite fluit, & quia nil est, quod auocet, aduerseturque. Quod etiam ab Hippocrate narratur in libro de seminis genitalis natura. Ait si quis cucumim, cucurbitamque iam deflorescentem, matrisque pediculo adhærentem in paruo vasculo mittat, cauo vasi illi par, similisve reciditur, si verò quis eundem in maiore vasculo mittat, quod probè cucumim, cucurbitamve capiat (quod tamen maius, quàm cucumis natura non sit) cucumis par, si-

milisq; cauo huius vaſis erit, nam quum creſcit cauo illius vaſis hæret & innititur. Quintilii: Transfigurabuntur in quam velis figuram, ſi teſtacea feceris vaſa, eaque paruis adhuc circumpoſueris, & obligaueris, formas enim & characteres implebunt, quare & arundine in longum ſecta, excauataque & compoſita, & coarctata, ſi in eam cucumerem, aut cucurbitam, dum adhuc parua eſt, immiſeris, augeſcens per omnem longitudinem, arundinem explebit. Palladius: Si quis eius flores, ſicut in ſua vite eſt, in forma fictili clauſerit, ac ligauerit, qualem vultum forma, vel hominis, vel animalis, talem cucumis figuram præſtabit. Aliqui florem cucumeris cum viticulę ſuę capite cannis inferunt, quibus prius omnes nodos perforauerint, ibi cucumis naſcetur in nimiam longitudinem tenſus. Creſcunt qua coguntur forma: iidem in fiſtula flore demiſſo, mira longitudine creſcunt. Nos cucumeris florem cum viticulæ ſuæ capitulo arundini, cui nodos articulorum omnes perforauimus, inſeruimus, & ibi cucumis natus eſt, qui in magnam longitudinem protendebatur, nanq; quod latitudini per teretem cannæ anguſtiam demitur, ſecum paria faciens, longitudine repræſentabit. Sic florem ſicut in ſua vite erat, in fictili forma, quæ hominis vultum exprimebat, clauſimus, talem cucumis figuram prętulit, tam nouæ formæ auidus eſt, vt vaſis, cui indideris, æmula facie repręſentet effigiem. Quin & ſaporum differentiam quandam ſemina capiunt, ſi prius macerata & preparata lacte, vel mellicrato ſerantur, vt cucumis, ex Theophraſto: cuius rationem aſſignat, libro de cauſis, mutationem à radice prouenire. Sunt enim radices arborum elementa, elementorum conditionem omnibus ſectari neceſſe eſt. Addo etiam alimentum coctius à radicibus accipi, mutatiſq; ipſis fieri, vt tota arbos mutetur: ab his enim omne alimentum tranſmittitur, diſpenſaturq;, ita vt aquæ copia, & ſolum & cultura radices primum attingant, atq; hinc inito principio, cætera ſubinde mutentur. Columella: Cucumis tener, & iucundiſſimus fit, ſi antequam ſeras, ſemen eius lacte maceres. Nonnulli etiã, quo dulcior exiſtat, aqua mulſa idem faciunt. Palladius: Semina ſi ouillo lacte, & mulſo maceres, dulces naſcuntur, & candidi. Plinius: Quin lacte & mulſo ſemine eorum biduo macerato. Apud antiquos Græciæ authores ſcriptum eſt ſeri oportere, vt dulciores fiant. Non habebunt ſemina cucumeres hoc modo, vt Quintilii docent: Sarmentum, aut virgultum primum mox vbi increuerit, in terrã defodito, quemadmodum vitis ſarmenta ſolent, vt ſumma pars tantum virgulti emineat, & poſtquam auctum fuerit, rurſus idem, iterum ac tertio defodito, & exortus iuxta medium, & ſuper terram extantes ſecato, ſolumque poſtremum, tertium videlicet relinquito, & habebis cucumeres ſemine carentes. Similiter ſine ſemine eadem facies, ſi triduo antequam ſemines ſemẽ ipſum oleo ſeſamino maceraueris. Sine ſemine naſci Palladius pollicetur, ſi prius eorum ſemina oleo ſabino perungantur, & herba ea, quæ culix dicitur trita confricetur. Plinius: Sunt qui herba, quæ vocatur culix nomine, trita, ſemen eorum maceratum ſeri iubeant, vt ſine ſemine naſcantur.

scantur. Sed herbam hanc culicem, vtrum Theophrastus vocet canopa, vere-tur Hermolaus, quoniam & cynopa scriptum est. Theodorus canis oculum, & caninum conuertit, quasi cynopa non canopa probarit. Olus est Theophrasto, primis post æquinoctium imbribus germinās, & inter spicatas herbas apponit. Ruellius conyzam vertit. Inaquosos cucumeres habebis, si vbi scrobē foderis, in quem cucumeres plātaturus es, dimidium altitudinis eius paleis aut sarmentis expleueris, & aggesta terra plantaueris, & rigaueris. Qui etiam alui deiectionem cibo moliri volunt, radices agrestis cucumeris in aqua potabili per triduum macerant, & diebus quinq; plantulas huius liquoris haustu satiant. longeq; magis ventrem purgatione sollicitabunt, qui dum radices sua germina fundunt, ablaqueatis tenuibus fibris ellebori potionem adiiciunt, deinde exaggerata terra crescere patiuntur, ex Quintiliis.

Quintilii: Cucumeres in vini albi feces dulces, & non peruersas immittes, expletum vas oblines, manebuntq; recentes. Asseruantur etiam & in muria. Seruabis etiam in vigore, si vas aceti parum habens suspēderis, ita vt acetū non contingāt, & vas obleueris, vt nō respiret. Hoc modo etiā hyeme recentes habebis: Seruātur in muria, vsq; ad alios fere prouētus, & virides quoq; in sabulo locis opacis, fœno sicco operiēte. Plinius: Salgamarii aceto, sale, & fœniculo, & sampsuco cōdiunt. Alii trita sinapi cū aceto: sed & scrobe, opaco in loco, arena substrato, fœnoq; sicco opertos, ac deinde terra, virides seruari tradunt. *Cōditura.*

Quintilii: Non lædentur à pulicibus, si origani ramulos, paruis adhuc existentibus, his propè defixeris, nam & præsentes pulices perdunt, & alios nasci non permittunt. Si semina cucumerum semperuiui succo herbæ rigabis, illæsa permanebunt, ex Florentino. *Infect. remedia.*

De altera cucumis specie. Cap. LXVIII.

NVNC ad aliam cucumeris speciem deueniemus, quum admodum à prioris forma distet.

Videtur dracontias Græcis dictus. Refert enim Athenæus Eudemum libro de oleribus inter cucumerum species illius meminisse, si de anguineo siue syluestri cucumere non intelligit. Mihi Græcis, & Latinis indictus videtur. Neapolitani vulgò *anguria* vocant, deflexo ab angue nomine, quum intortus ad anguis formam crescat. *Nomen.*

Serpit longis, & viticulosis sarmentis, folio cucumeris plantæ rotundiori, pallidiori q;, minus hirsuto, tempestiuius fruticat. Iunii principio, floribus luteis, fructu oblongo, duorum cubitorum longitudine, crassitudine hominis cruris, obtorto, obuoluti anguis figuram imitatur, foris striato, lanuginoso, & nigro, herbidoque nitore, cute tenui. Putat Matthiolus *anguriam* hanc nostrā cucumim esse satiuum, in hanc formam artis mangonio redactum, quippe cucumi in arundinem immisso totam explere, & inde semina sata genus effecisse. Sed id tam euidenter falsum, vt refelli non mereatur, tum quod *Descriptio.*

aliis in locis à nobis probatum est, quòd neglecta in suam naturam commeat, tum quod folio, fructu, magnitudine, colore, ac pariendi tempore longè ab illo distat.

Cœl. Sol. Cœlum, & solum, vt cucumis, quærit. Nos in Apulia vidimus, tam vastæ magnitudinis, vt duos vix asellus ferret.

Satio. Seritur semine Martio in sulcis: qui inualidi nascuntur, extirpantur: distet alter ab altero oportet passus longitudine. Sed cucumis sesquipedalis, planta enim huius latius euagatur, & maius accipit incrementum, vbi effloruit, cymas incidunt iuxta flores: nam nouæ, & meliores regenerantur, maioraque fructus accipiunt incrementa.

De melone. Cap. LXIX.

IN cucumerario genere sunt etiam melones, siue melopepones, fructus veteribus Græcis, & Latinis incognitus, à Galeni, & Plinii ætate, qui ferè contemporanei, nobis id genus irrepsit. Lusitani Regis Laburniæ inter alia meridianæ illius nauigationis miracula, melones in Æthiopia nobilissimos haberi prædicant, quorum odore elephantes sagacissimi olfactus, animalia de longinquo sentiant, aduolantesq; cucumeraria tota depopulátur & proterunt. Galenus eorum cibum minus improbat, quum cucumerum, vt minus humidi nec tam parui succi.

Nomen. Galenus μηλοπέπονας vocat. Florentinus Græcus eodem modo. Latini, vt Palladius, melones vocarunt, quasi μήλωνας, id est, pomeos, à malorum figura. Plinius melopeponas vocat, composito ex malo & pepone nomine, quum formam & effigiem mali rotundi referat, & genere & substantia cucumeres, vel maturos pepones. Neapoli *meloni d'acqua*, & *meloni rossi*, aut *meloni di pane*.

Descriptio. Plinii tempore in nostra Campania repertum fuit, vt ex eius verbis, quæ subiiciam, patebit. Inquit enim: Ecce quum maximè noua forma in Campania prouenit mali cotonei effigie: fortè primo natum, vt audio, vnum, mox semine ex illo genus factum: melopeponas vocant, non pendent hi, sed humi rotundantur, mirum in his, præter figuram, coloremque, & odorem, quod maturitatem adepti, quamquam non pendentes, statim à pediculo recedunt. Nostrum verò *melone de pane* describemus. Vite serpit prælonga, flagellis vltro, citroq; reptantibus, frondibus ferè vitigineis, sed minoribus incisuris, scabris hirsutisq;, floribus luteis, particulatim floret, vt faba, fructu cartilagineo, humani capitis instar, ac longè maiori, orbiculatim striato, prominulis puluinorum toris, strigilibus in vertice pomi, & vmbilico coeuntibus, ibidemq; stellatim decussatis, cute aspera, veluti tuberculis occupata, carne fulua, sapore mellito, vel saccharato, feminibus in vtero liratim digestis, copiosis, oblongis, flauis, putamine vel si mauis corio obductis, intus dulcis nucleus. Melones verò aquei circinata pomi rotunditate, magnitudine, vt vix

brachiis

brachiis complecti poſſis, non tamen torulis ſulcata, ſapore magis peponem quàm antedicti melonis melleam dulcedinem referente, ſed ſucco ſaccharato, cortice coloris herbacei, carne alba, friabili dulciſſimaque.

In duo potiſſimum genera diuidemus. Vnum, quod *melon di pane* diximus, alterum quod *melone di aqua*, vel *ſaracenicum* dicimus. Primum genus in multa & penè infinita diuiditur, color nanq; aliis herbaceus, pallidus, rufus, flauus, albus, cinereus, aliis cutis læuis, aliis textura quadam reticulari, magno Naturæ ingenio prouenit. Pulpa etiam verſicolor, aliis alba, aliis rufa, aliis ex albo rufeſcens, vel herbacea. Aliis dura, aliis friabilis, aliud moſchi odorem ſpirat. Eſt & aliud genus, quod in ſua terra non matureſcit, ſed laquearibus ſuſpenſum, figura ouali & oblonga, hyeme magna cũ voluptate comeditur. Alterum genus *ſaracenicum* dictum, multis etiam ſcatet generibus: nam eſt & quod ſucco ſcatet ſanguineo, aliud ſemine albo, aliud nigro, eſt quod dulcedinem guſtui tantam repræſentat, vt ſaccharinos vocitent, aliud moſchi odorem halat, eſt etiam quod hyeme ſuſpenſum maturatur, & eſtur. *Genera.*

Cœlum poſcunt, quale cucumeribus deſtinauimus, ſcilicet calidũ, vel temperatum. Locis frigidis meridiei obſerantur. *Cœlum.*

Seritur, ex Palladio, locis ſubactis, vel paſtinatis, maximè arenis. Solum minus pingue & ſtercoratum, quale cucumeribus dedimus, arboribus nudũ, gaudet enim libertate, qua poſſit vltro citroque vagari. Fimo corrumpitur odor, & ſapor, & citius matureſcunt: vt ſapidiores naſcantur, oportet eſſe nouale ſolum, & viribus refertum, quales nobis ex Siliceo ponte in Campania dicto deferuntur, prope Auerſam. In Apuliæ Barulo humidis arenis maximi naſcuntur, ſed inſipidi. *Solum.*

Palladius Martio mẽſe melones ſerendos docet. Diſtẽt inter ſe ſemina duobus pedibus. Seruntur etiam Aprili. Serenda ſemina ex iis fructibus capiãtur, qui potius integri, quàm qui maturitate aperiuntur, corticemq; habent durũ, firmum. Semina ſint grauia, & quæ aquis iniecta, ſidant, quæ ſuperfluitant, reiiciantur vt inania. Sint recentiora quæ haberi poſſunt, eaque fructus parte tollantur, quę hęret pediculo. Rigare oportet, vbi pluuiæ deficiẽt, ſed quando fructus concoqui cœperit, his pluuiæ aduerſiſſimæ ſunt: nam ignaui, & inſipidi naſcuntur. Mirum quòd ex eadem planta perpauci optimi præſtant. *Satio.*

Florentinus Græcus: Roſarum fragrantiam ſpirare facies, ſi ipſorum ſemen cum aridis roſis depoſueris, & miſta plantabis. Palladius: Odorati autem fiunt, ſi eorũ ſemina multis diebus inter roſæ folia ſicca ſepeliantur. Vt moſchi odorẽ ſpirent, ſeminibus ex ea parte, qua germinant, apertis, & roſacea ſtillatitia aqua maceratis, quæ moſchi odorem exceperit, pangantur. Fructus dulces efficies, ſi ipſorum ſemen lacte, & melle maceraueris. Semina eius mulſo & lacte per triduum maceranda ſunt, & tunc iam ſiccata ponenda: hinc ſuaues efficientur ex Palladio. Vt præcoques melones habeas, ſuper calidi fimi aggeres paululum terræ indas, quando è ſtabulis extrahuntur, in ea terræ parte plan- *Ars.*

tentur ſemina, quæ fimi caliditate cito naſcentur, ea à rore noctu cadente defendas, vbi cadere deſierit, tranſplantenturque eodem fimo, & terra, vbi coaluerunt, & citius naſcentur. Fiunt & arte melones, vt ſupra de cucumeribus diximus, quorum ſemina corio vacant, vt ſine labore, & impedimento corticum mandi poſſint ſapidiſſimè. Hoc genus Neapoli viſitur, exoptaturque ad condituram ſaccharinam. Fiunt & melones, qui in vtero alterum geſtent, eodem pediculo dependentem. Fiunt & melones, qui eodem modo cucumeres habent. Faciendi modum in arborum fructibus docuimus.

De cucurbita. CAP. LXIX.

CVCVRBITA etiam cucumerum generi tribuitur. Iacent, creſcuntque eædem & pendent, quamuis grauiores etiam iis, quę in arboribus gignantur, ex Plinio. Cucurbitarum numeroſior vſus, & primus caulis in cibo, cortex viriditener: deraditur nihilominus in cibo. Cibos ſalubres, ac leues pluribus modis exiſtimant, qui perfici humano ventre non queant, ſed non intumeſcant: cibis quo longiores, teneriores que, eo gratiores, & ob id ſalubriores, quæ pendendo creuêre, minimumque ſeminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Galenus. Cruda inſuauis, ſtomachoque perniciosa, quapropter elixa, ſartagine frixa, toſtave veſcitur, & ſaporis expers, ideo multos parandi modos aſciſcit. Sinapis acrimonia, aut ſalſamento aliquo conditur, quorum ſibi facilè conditionem recipit, & nullo ſapore imbuta inter aſſandum magnam humoris aquoſi vim remittit. Non diu perſiſtit in aluo, quod lubricos & parum tenaces efficiat meatus, quibus delapſa facilè euadit.

Theophraſtus κολοκύνθαι, & κολοκύνθη, vt etiam Dioſcorides Atticè κολοκύντα. *Nomen.* Vocabulumque Græci ex aduerſo poſuere, quod ſcilicet pumili, & breues ſint partus, quum ipſa corporis mole omnes herbarum, arborúmve fructus videatur ſuperare. Megalopolitani σικυώνην dicunt, authore Athenæo, & Helleſpontii rotundas κολοκύνθας, longas verò σικύας. Latini cucurbitam à concuruatu haud dubie dixerunt, quod facilè, ſi quid obſtiterit, quo minus extendatur, concurueſcant. ex Varrone. Itali *Zucca*. Neapolitani *Cocuzza*.

Theophraſtus alios eſſe, qui dicant cucurbitæ genera non eſſe, alios qui di- *Genera.* cant eſſe ſcribit, ſed in vno eodemque genere, alias meliores, alias deteriores affirmat. Sed primum in ſatiuam, & ſylueſtrem partiemur. In ſatiuis duo alia prima genera, Plinio camerarium, & plebeium. Camerarium tenui pediculo, libratur pondus immobile auræ, plebeium verò, quod humi repit. In his ſunt vernaculæ, peregrinæque. Vernacula prima ventroſa eſt, & rotunda, quæ in ventrem creſcit, mira amplitudine turgeſcens, altera ab obliquo fructu, longam dicimus, & libertate penſili conceſſa, viſa Plinio nouem pedum longitudinis. Eſt & ſeſſilis pyri forma turbinata, cuius venter in orbem collectus poteſt

test lagenaria dici, quod sæpius lagenæ officio fungatur. Columella Alexādrinas vocat, ad vsum vasorum idoneas. Plinius: Nuper in balnearum vsum venere vrceorum vice: iampridem verò etiam cadorum ad vina condenda. Sunt ex peregrinis maioribus nostris indictæ, tanta naturæ varietate, quasi ad sui variationem ludentis, Turcicæ dictæ, subrotundæ, paruæ, & veluti anguina vernatione pluribus in locis per plagulas interlitæ, carne firmiore, pulpaque in qua semina, vt phaseolorum, rubicundissima. Sunt Indicæ. Eudemus Atheniensis libro de cibis, cucurbitam Indicam vocauit, quod eius semen ex India primùm allatum fuerit, ex Athenæo. Est & Neapoli nuper allatum genus vnum cucurbitarum, specie ouata flauum, quarum medullæ pulpæque post corticem in vermiculos, vel funiculorum speciem efformatur, vt funis capite arrepto ferè tota dissoluatur, non paruo naturæ miraculo, nec minus gratioris gustus, quàm formæ gratia exoptantur. Syluestris est duplex, κολοκυνθίς, quæ folia sarmentáve satiui cucumeris emittit, per terram repentia, diuisa, fructum in speciem mediocris pilæ conglobatum, vehementer amarum, ex Dioscoride. Hippocrates eam σικυώνην, Galenus σικυωνίαν, & κολοκύνθην ἀγρίαν. Altera σομφὸς Græcis dicta ob inanitatem, digitalis crassitudinis: non nisi in saxosis nascens. ex Plinio.

Descriptio. Theophrastus breui radice inniti dixit, & si superna parte amplietur, luxurieturque. In olerum genere incommutabilis manet. Plinius reptantibus flagellis, scandentes parietum aspera in tectum vsque, natura sublimitatis auida. Vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix, leui vmbra cameras & pergulas operiens. Addimus nos: Folio amplo personatæ haud dissimili, flagellis, & viticulis cum cucumere conuenit, caduca sui sorte humi serpit, & nisi sit frutice vicino, perinde quasi adminiculo fulta, fertur per terram, quum verò datur facultas erigendi, in altum se extollit, peculiaribus viticulis, & clauiculis quicquid adepta est, complectitur, & lapsu erratico, & multiplici intricans irretit, flore albo, fructu coloris primùm herbacei, paulo pòst flaui, qui vel in pyri formam turbinatur, aut in longum porrigitur, aut in orbem collectus intumescit, aut breui crassamento cogitur.

Cœlum. Æquè ac cucumeres hyemem odit. Plinius. Apud Athenæum Diocles optimas nasci cucurbitas apud Magnesiam dixit. Calido cœlo & loco meridiei opposito lætius assurgunt, vel saltem temperato.

Solum. Solum pingue cucurbitis Palladius tribuit, stercoratum, & humidum. Sed sine aquis fructum iucundioris saporis præbere dixit Columella.

Satio. Theophrastus ex tertia sementi esse dicit, quam æstiuam appellāt: Et mense Martio fit. Quinto, sexto, vel vt alii volunt septimo à satione emicat die, ex rectiori semine celerius: nam eius semen infirmum, vt cætera æstiua. Columella: Cucurbitæ copiam aquæ nactæ, minorem curam desiderant: primo quoque tempore, non tamen ante kalendas Martias semen ponendum est, vt

deferri possit æquinoctio confecto. Sin autem sicco loco seri debebunt, quo rigationem ministrari non expediat, mense Februario sesquipedali altitudine sulci fodiendi sunt. Post idus Martias tertia pars sulci stramentis inditis tegenda, mox stercorata terra vsque ad dimidium sulcum aggeranda, positisque seminibus, tandiu est aqua præbenda, donec enascantur, atque vbi conualescere cœperint, adiecta humo, incrementa eorum prosequenda sunt, donec sulcus coæquetur. Sic exculta semina sine rigatione tota æstate satis valebũt. Palladius: Vbi adolescere cœperint adminiculis adiuuentur. Plinius: Cucurbitæ seruntur semine, in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium vernum, & solstitium. parilibus tamen aptissime, aliqui malunt ex kalend. Martii, & per quinquatrum serere. Custodiendum est, vt quamminimè ad eum locum, in quo cucurbitæ conditæ sunt, mulier admittatur: nam ferè contactu eius languescunt incrementa virentium. Si verò in menstruis fuerit, visu quoque suo nouellos fœtus necabit, ex Columella. Aquæ experimento scilicet quæ mergantur, vel quæ innatent serenda semina seligantur. Distent semina quatuor pedum interuallo inter se, tribus digitis latitudine, in profundum cooperiantur. Si verò siticulosa fuerint loca, rigationem ministrare diligenter oportet, quare fictilia vasa, aquę plena, iuxta ponenda sunt, fasciis inditis, quę perpetim humorem instillent. Palladius: Quæ seruantur ad semina vsque ad hyemem in sua vite dependeant, deinde sublatæ in sole ponantur, aut fumo: aliter semina putrefacta depereunt. Vt copiosiores afferat fructus, iuxta flores decidantur flagella, sic spissior fructus, & diutius durabit.

Ars. Vt cucurbita vastioris incrementi fiat, de media cucurbitæ parte semen inuerso cacumine ponito: at si esculentæ merci præparaueris, recto cacumine de collo cucurbitæ sumptum semen serendum erit, quo prolixior, & tenuior fructus eius enascatur, qui scilicet maius cæteris pretium inuenit. Idque carminibus satis eleganter in suo hortulo explicauit:

Vna neq; est illis facies: nam si tibi cordi
Longior est, gracili capitis quæ vertice pendet,
E tenui collo semen lege. siue globosi
Corporis, atq; vtero nimium quæ vasta tumescit,
Ventre leges medio, sobolem dabit illa capacem
Narycia picis, aut Actæi mellis Hymeti,
Aut habilem lymphis hamulam, Bacco ve lagenam.

Palladius: Hoc in cucurbitis insigne est, quod longas pariunt, & exiles semina, quæ in earum ceruice nascuntur: quæ in ventre fuerant, cucurbitas faciũt crassiores: quæ in fundo, latas, si inuersis cacuminibus obruantur. Plinius: Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt, item ab imis, sed non comparandas supradictis. quæ in medio, rotundas: quæ in lateribus, crassas breuioresque. Vt cucurbita magna, & tenera fiat, idem faciendum quod in cucumere diximus. Theophrastus: Idem cucurbitis eueniet, si paruas abscondas, vt nulla pars

pars alimenti à sole detrahatur, nec flatibus resiccetur, quibus de causis moles augeri non possunt, vt arboribus euenit, quæ locis, soli, ventoq; expositis manent. Nec cucurbita (vt Quintiliorum fert opinio) semen alet, si primum more vitium sarmentum sic inhumetur, vt solum eis caput extremum promineat; rursumque quum adoleuerit, iterum ac tertio defodiatur. Sed danda est opera, vt quæ adnascentur propagines, in medio & super terram secentur: sola postrema, id est, tertia relinquatur, ita curatæ fructus sine intestinis seminibus creabunt, solis cartilaginibus contentæ. Sine semine etiam nascentur, si per triduum antea spargenda semina oleo sesamino macerentur, ita prolem seminibus orbam parient. Si florem, vel primum fructus rudimentum, sicut in sua vite est, cum viticularum suarum capitibus inseras arundini, cui primum omnes nodos perforaueris, ibi coalescet in nimiam longitudinem protensa. Plinius: Cucurbita quoque omni modo fastigiatur, vaginis maximè vitilibus, coniecta in eas postquam defloruit. Crescit qua cogitur forma, plerunque & draconis intorti figura. Quintilii, Si quis cucurbitas præmaturas habere voluerit, ineunte vere terram cribratam, & stercoratam fictilibus, aut cophinis obserat, modicumq; præbeat humorem: deinde calidis diebus, & insolatis, aut imbre modico pluentibus sub diuo ponat. Cæterum solis occasu, sub ædificii tectũ referat, idq; tandiu faciat, subinde rigans aqua, dum frigora, tempestates, & gelicidia discutiantur, postea quum primum opportunitas vacabit, totos cophinos, & fictilia labro tenus demittat in terram, reliquamq; impendat diligentiam: sic enim præcoquem fructum habebit. Si luxuriantes earum viticulas putaueris, longè celerius suos edent fructus. Lagenariæ fient cucurbitæ, siue turbinata pyri forma, si arctè funiculum illigaueris in ea parte, quam desiderabis angustam. Deinde sicca, & carne exinanita peregrè proficiscentes vrceorum vice vti possunt, quo per vias à sitis iniuria se vendicare possint: præterea condẽdis seminibus, & sali, rusticæ supellectili. Scribunt Quintilii: Si aluum vis purgare, semina in scammonio diu noctuque madefacies. Vt cucumeres, ita & cucurbitę diu asseruantur, sicut diximus, si apud puteum serantur, & intro immittantur.

Recentium dissectæ taleolæ in feruentem aquã fundantur, dein exemptæ, vbi sub dio totã noctem refrixerint, in acri muria conditæ mergantur, ita diutissimè seruãtur: ex Quintiliis. Athenæus refert demiratos cõuiuas suos, quod Ianuario mense virides oblatæ essent mensis, peculiaris succi nõ immemores, nec proprium saporem ementitæ, quod olitorum studio, qui artem hanc percallerent, referendum putabant, erant enim à salgamariis asseruatæ, quamuis à Nicandro in secundo Georgicorum suorum modus esset descriptus. Cucurbitas aere prius assiccatas, & funiculo transfixas fumo appẽdi iubet; vt refertæ iis ollæ hyeme habeantur. *Cõditura.*

Defungis. CAP. LXX.

INTER cartilaginea referemus & fungos, nec nisi supra terram totus est. Diocles Carystius inter rusticas dapes recenset, Athenæus. Nunc autem sua iucunditate tam moroso diuitum palato placent, vt eos in mortis discrimina sæpius adducant. Euripides, quum in Icarum insulam adnauigasset, matremq; cum duobus filiis, & virgine fungorum esu mortuos vidisset, hoc epigramma fecisse dicitur apud Athenæum,

Sol qui perpetuo cœlorum tramite curris,
An visum facinus huic simile antè tibi est?
Pars eadem lucis geminos cum virgine fratres
Abstulit, & matrem: quatuor vrna tegit.

Libuit Plinio coquendi dare aliquas communes in omni eorum genere obseruationes, quando ipsæ suis manibus deliciæ præparant hunc cibū solum, & cogitatione ante pascuntur, succineis nouaculis, aut argenteo apparatu comitāte. Noxii erunt fungi, qui in coquendo duriores fient, innocentiores, qui nitro addito coquentur, si vtique percoquantur. Tutiores fient cū carne cocti, aut cū pediculo pyri, prosunt & pyra confestim sumpta. Debellat eos & aceti natura, cōtraria iis. Diphilus Medicus iis, qui hoc cibo strāgulantur, remedio esse dicit aquæ mulsæ, nitri, & aceti potū, ita vt in vomitione reddatur: itaq; parari debēt ex aceto, aqua mulsa, vel melle, & sale, ex Atheneo. Apitius de fungorū apparatu hęc habet: Fūgi farnei elixi, calidi exiccati in garo cum pipere excipiuntur, ita vt piper cū liquamine feratur. Aliter: In fungis farneis, piper, carenū, acetū, & oleū laudantur. Vel fungi farnei elixi ex sale, oleo, mero, & corianno cōciso inferuntur. Fungos boletos, carenum, fasciculū corianni viridis vbi ferbuerint, exempto fasciculo inferes. Vel boletorum coliculos, liquamine, vel sale aspersos inferunt: vel boletorū thyrsos concisos in patellā, ouaq; perfundes addito pipere ligustico, modico melle, & liquamine, temperabis oleo modico. Platina coquendi rationes aliquas affert. Cum succosa illa thyrsi parte, qua terræ inhęret, in aqua primum cum excauato pane, cumq; pyris, aut pyrorum surculis, ac pediculis coquendi sunt. Allium quidam indunt, quod obstare venenis putatur. Elixi ac saliti in oleo aut liquamine friguntur, fricti moreto viridi, quod salsam vocant, aut alliato suffunduntur. Sunt etiam qui eos ablata pelle, aut superiori folliculo, indito sale, atque oleo sursum versum in carbonibus decoquant, pipereque aut cinnamomo aspersos deuorent.

Nomen. Gręci μύκητας ab ensis capulo, vel summo vertice vaginam occludēte, appellarunt. Significat μύκης ensis manubriū, sicuti ex Herodoto liquet, vnde & Mycenas nuncupari credunt, quòd ibi à Perseo sint conditæ Mercurrii præcepto, vbi excidit gladii manubrium. Poetæ γηγενεῖς vocant, hoc est terræ natos: nam quorū pater ignotus est, filios terræ vocare solent. Quod Cicero ad Atticum in epistola confirmat. Porphyrius θεοτρόφους deorum filios, quod sine semine prouenire videantur. Latini fungos vocant, nomenq; (aliquorum opinione) à funere deducitur, quod suo veneno ad funus vescentes ducant. Italis *fonghi*.

Nunc

Nunc genus, suis verò particulatim tractationibus species subscribemus. *Descriptio.* Theophrastus cortice, medulla, neruo, & vena carere dixit, ac radice penitus. Sed Athenæus, Theophrasti testimonio fretus, leui cortice esse dicit sine radice, sed principium habere suæ pullulationis caulem in longitudinem protensum, atq; per ipsum vimen se extẽdere. Phanias verò: neq; florem, neq; seminũ vestigia demõstrare. Quod falsum esse iá alibi diximus, quippe semen afferunt.

Genera. Fungorum perniciosa natura. Nos paucis genera perstringemus. Fũgorum genus, vel naturæ, vel artis opus. Sunt enim ægiritæ ex industria, vt dicemus. Naturalium duplex discrimen, Dioscoride authore. Ait enim. Qui mandũtur, aliquãdo perniciales sunt. Letales multifariam virus cõtrahunt, vel vbi clauus ferreus, in quo sit rubigo, vel vbi putridi pãni, vel serpentũ latibula, & cauа, vel si iuxta arbores erũpunt, qui noxios priuatim pariunt fungos. Omnibusq; iis colluuies quædã insidet, & spuma. iidéq; à carptu celeriter cõputrescunt, atq; marcore vitiantur. Plinius à Dioscoride, & aliis excipiendo hæc habet: Pernicialia prorsus improbanda: Si enim caligaris clauus ferriue aliqua rubigo, aut panni marcor adfuerit nascenti, omnẽ illicò succũ alienum, saporẽq; in venenum cõcoquit, deprehendisséq; nisi agrestes possunt, atq; qui colligunt. Dicũt ipsi alia vitia, nunc quidẽ si serpentis cauerna iuxta fuerit, si patescentes primo adhalauerit, capaci venenorũ cognatione ad virus accipiendũ, itaq; caueri conueniet, priusquã se condant serpẽtes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores, fruticésve ab emersu earũ ad latebrã vsq; vernantes, & vel fraxini tantum folia, nec postea nascentia, nec antè deficientia. Quorũdam ex his facile nõscũtur venena diluto rubore, rancido aspectu, liuido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibusdã. Sicciq; & nitri similes, veluti guttas in vertice albas ex tunica sua gerunt. Vnde à peritis regionum legendi sunt: arborum verò, quæ varios fungos parere solent, qui cibis abdicantur, sparsim authores meminêre. Nicander in Georgicis suis, Athenæo referente.

——— oleis inimica propago,
Quercu, & puniceæ malo tristißima pestis,
Ilicibusq; venit fungus grauis, humidus, atq;
Letifer.

Plinius, Robur, cupressus, & pinus noxios pariũt, itẽ fragus. Theophrastus, Robur è radicibus, & iuxta radices emittit fungos. Auicenna ex oliua improbos, Platina noxios emitti. Sed edules autumnali, vel verno tempore nascuntur. Dicemus de autumnalibus, qui primis imbribus nascuntur. Horum genus tripliciter partiemur, vel enim in pratis, vel arboribus, vel lapidibus adnascuntur. Dicemus primo de pratensibus, quum sint laudabiliores. Horatius:

——— pratensibus optima fungis
Natura est, aliis male creditur.

Pratensium optimi, quiq; principatum tenent, boleti sunt dicti à Latinis, à Græcis verò βωλίται, Galeno, & Paulo Æginetæ suo asseclæ. Sunt qui dictum

volunt ἀπὸ τῆ βώλου, quod glebam, & priuatim rubricam illam, vulgò bolos dictam, significat, vnde colos boleti. Neapolitani *ouole*, & *boloccioli* vocant: ita enim ouorum vitellū dicunt, cuius formam præ se ferunt. Quantum olim existimati fuerint, indicat vel illud Martialis,

Argentum atque aurum facile est, lanamq́, togamq́,
Mittere, boletos mittere difficile est.

Plinius, Inter ea, quę temere manduntur, boletos merito posuerim: optimi quidē hos cibi, sed immenso exēplo in crimē adductos, veneno Tiberio Claudio Principi per hāc occasionē à coniuge Agrippina dato. Origo talis est. Volua terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in volua, ceu in ouo est luteū: nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rūpitur hæc primò nascente, mox in pediculo corpus absumitur, raroq; vnquā geminis ex vno pede. Origo prima, causaq; è limo, & acescente succo madentis terræ, aut radicis fermè glandiferę, initioq; spuma lentior, dein corpus mēbranæ simile, mox partus. Ortus occasusq; eius omnis intra dies septē est. Robur boletos ꝑducit circa radices. Glaucia stomacho vtiles putat boletos. Galenus: omniū fungorū minimè sunt noxii. Sed nequis eis largius vtatur, praui enim sunt succi, atq; interimere possunt, variè condiuntur, vt ea, quæ nulla insigni qualitate prædita sunt. Eadēq; Paulus asserit. Succedunt quos Gręci ἀμανίτας vocāt, Latini suillos, quos ad hūc vsq; diē Neapolitani vocant *silli*, & *ammoniti*. Apicius farneos fungos vocat, vt suspicor, à farno, roboris genere. Dixit enim Plini⁹ robora eos ꝑducere. Proximi bonitate iā dictis. Galen⁹: secūdi post hos sunt amanitæ. & Paulus, Colore sunt fuliginoso, pediculo omniū crasso, orbe, vt sępe humanū caput ęquiparēt, infra colore nigro, virescente. Quum elixantur fiūt mucosi, nascuntur in syluis, vbi solū incultū. Nicander eum non torreri debere dixit, ex Athenæo. Plinius venenis accommodatissimū. Familias nuper interemere, & tota cōuiuia, Anneum Serenum pręfectum Neronis vigilū, & tribunos, & centuriones. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Siccantur pendentes suilli iunco transfixi, quales è Bithynia veniunt. Suilli gulæ nouissima irritamenta. Circa roborum radices gignuntur. Tutissimi, qui rubent callo, minus diluto rubore, quàm boleti. Mox candidi, velut apices flaminis insignib. pediculis. Hos Neapolitani *conocchielle* vocant, longo enim prodeunt pediculo, callo corporis in turbinem mucronato, à nero fusorum glomere, *conocchia* vulgò dicto, ita vocāt, placentq; morosodiuitū palato. Sunt & in fungorum genere à Gręcis dicti pezicæ, qui sine radice, aut pediculo nascuntur, ex Plinio. Nūc aliquos subiūgemus antiquis indictos. Est fungorū species, Neapolitanis *gallinaccia* vulgo dicta, mirabili profectò forma, vt nescias cui assimiles, ad magnā crescit altitudinē, vt brachiis diductis vix homo complecti possit: pondus sexaginta librarum, non orbiculari forma, vt cæteri, sed veluti manus in digitos plures diducta, vt quercus frondibus assimiletur, albi, callosi, vt vix integro vniuersa familia vesci possit. *Gallinella* verò parua est forma, spongiis vel nascentibus porris persimilis,

milis, quatuor digitorum longitudine. Nascuntur autumno locis vmbrosis. Est & fungus, quem *piperitim* vocant: nam vescendo linguam vellicat, ac si piper voraremus, ac fauces incendit: nascuntur autumno, coloris albi, vulgò *peperella* dicunt. Est & candidus, odoratissimus, orbem vix vtraq; manu, diductis pollice & indice cinges, tam esu suauis, vt crudus edatur, præbetur ægris innoxiè, incolæ *richione* vocant, quasi magnum fungorum regem dicas. Qui vulgò *gallucci* dicuntur, candoris sunt immaculati, binis, aut ternis, ab vno pediculo iunctis, forma non rotundi, sed veluti galli cristæ, vnde nomen sumpsisse suspicor, croci odore, coma velut villosa. Sed ne molesti simus, summa est, quòd vnaquæq; regio suos populares habet.

Nunc ad aliud genus deueniendum, quod scilicet circa arbores adnascitur. Nicander maximè fungos, qui ficui adnascuntur, laudat, inquiens:

Quum fuerit ficus multo sub stercore tecta,
Si mox perpetuo fructu conspexeris illam,
Innocuis surgent radicibus vndiq; fungi,
Quos tu ne vertas, radicem cædito nullam.

Plinius non solùm ex ficus arbore, sed his aberit, inquit, veneni argumentum, quo similior fuerit arborum fici. Quidam discreuere arborum generibus, fico, ferula, & gummi ferentibus. Populus alpina fungis nascentibus laudatissima. Quercus probatissimos, inquit Plinius. Sed apud nos noxii sunt, nec scio cur quercus probatissimos ab eo producere dicatur, robur verò noxios, quum eiusdem generis sit, ne dicam idem. Diphilus medicus: Familiares, & innoxii creduntur, recentes, minutissimi, molles, friabiles, qui in vlmis & piceis nascuntur, ex Athenæo. Sed omnium optimi, qui in sambuci radicibus adnascuntur, & hyeme edimus.

Postremum genus è saxis nascitur. Præciditur ad esum, alius subnascitur, semperq; nouos producit, restibili fœcunditate, septem diebus perficitur, sexies anno demetitur, terra dodrante operitur. Neapoli afferuntur ex Vesuuio monte lapides, Surrentum ex Fageto altissimo sui tractus monte, Abellini ex Parthenio monte, in Apulia ex Gargano & celsioribus montium partibus: nam saxa, vbi semel produxisse vident, suffodiunt, & venales exportant. Nascuntur aliquando non pileati, sed turiones vt asparagi, & in ramos diuisi.

Nunc & genera indicabimus, quæ verno nascuntur tempore. Plinius. Nec non & carnosa aliqua appellabimus, vt spongias in humore pratorum enascentes. Nascuntur Martio mense, eisq; vescimur quadragesimalibus ieiuniis. A spongiarum similitudine *spongiolas* dicimus. Strobilos magnitudine, & forma præferunt, vt trium librarum pondus sæpe expleant. foraminibus peruiæ, & vacuæ sunt. Simul & cum his nascuntur, quas vulgò *monacelle* vocamus, colore nigro, cauli sex foliolis rotundis per centrum annexis hærentibus, sed sapore inferiores. Sunt & omnium fungorum optimi, qui vulgò *virni* dicuntur, quod verno tempore nascantur, Romanis *prignoli* dicuntur, primis Apri-

li imbribus erumpunt, odorati, gustui suaues, & innocui, nascuntur in syluis, sub arborum vmbris: vbi semel nascuntur, quotannis repullulant. Aliquando cæsis arboribus è loco euanescunt. Solum, in quo nascuntur, cinerei coloris. Hermolaus innocentissimos dixit, qui è rubis vere nascũtur, rotunditate clusili, quos inde *prunello*, & *spinulos* vocãt, & è carduis, quos inde *cardueles* vocãt.

Ars. Postremo eos prosequemur, quos ars reperit. Dioscorides tradit esse qui dicant, vtriusq; populi, albę nigræq; cortices in minutias concisos, & segetibus stercoratis insparsos, fungos vtiles, innocentesq; parere toto anno restibiles. Ait Tarentinus: Fermento in ipsis populi nigræ truncis, iuxta terram recisis aqua diluto, protinus coalescunt ægiritæ. Additq;, si montanum aruum, multis calamis, stipulis, & fruticibus scatens, quum cœlum imbres parturit, incendatur, permulti sponte naturæ prorumpent fungi: si tamen aruo iam ignem experto, non subsequitur imber, qui impendere videbatur, aqua linteo raro stillatim imbris imitatione conspergenda, iis incensis locis, nascenturq; fungi quidem, sed aliquando deteriores, siquidem meliores in hoc genere sunt, qui imbre aluntur.

De tuberibus. CAP. LXXI.

POST fungorum aggrediemur tuberum tractationem. Ferè eodem in genere sunt, eodemq; ferè malo placent. Iuxta illud Martialis,

Rumpimus altricem tenero de vertice terram,
Tubera: boletis poma secunda sumus.

Decens erat, priusquam genus cartilagineum, quod sub terra occulitur, aggrederemur, de tuberibus alloqueremur, quæ non nisi radices sunt. Galenus radicibus aut bulbis annumeranda dicit, innoxia & insipida esse, proinde, qui ipsis vtuntur ad excipienda condimenta vtuntur, alimentumq; quod ab ipsis in corpus distribuitur, nullam insignem qualitatem habere. Platina vino lota sub cineribus coquenda dixit, & sale ac pipere aspersa adhuc calida in conuiuiis post carnium esum comedenda. Apitius, Tubera elixabis, sale asperges, surgulo infiges, subassabis, & mittes in caccabum, oleum, liquamen, careum, vinum, piper, & mel, quum ferbuerint, amylo elixabis, tubera exornabis, & inferes. Vel tubera elixabis, & asperso sale in surculis affiges, & subassabis, & immittes in caccabum liquamen, oleum, carenum, vinum modicè, & piper confractum, & mellis modicum, feruere permittas, quum ferbuerit, amylo obligabis, & tubera compinges, vt combibant, illud exornabis, quum bene ferbuerint, inferes, si volueris eadem tubera omento porcino inuolues, assabis, & sic inferes, & alia. Credidit antiquitas cognationem illius aliquam cum cœlo esse, nec nisi tonante Ioue nasci, vt in Satyra Aquinas Poëta:

Et faciunt lautas optata tonitrua cœnas.

Cuius causam sympofiorum quarto Plutarchus peruestigat, aitq; complures asseuerare tonitru perinde quasi insolatione, vel aëris impulsu terram hiare, sic rimis solo fathiscente solere coniici, qua parte tubera latitarent, quapropter

pter tonitru gigni tubera, non oſtendi vulgus opinatur, nõ ſecus, quàm ſi quis exiſtimet imbres cochleas creare, potius quàm illectas humore ex maceriis, & ſepibus in lucem euocare. Agemachus rem confirmabat experientia, ac miraculum quidem cenſebat, cui tamen fides non debeat derogari, ſiquidem permulta tonitrus, & fulminis prodigia conſpiciuntur, quæ cœcas habent cauſas, & cognitu difficiles, vel quorum nemo prorſus rationem poteſt inire: etenim bulbus, inquit, qui derideri ſolet, ac in prouerbium abiit, non exilitate ſua fulmen vitat, ſed occurſante diſcordantium virium miraculo: veluti ficus arbor fulmine non icitur. Sic cœleſtibus aquis, tonitru, fulgetro, calore, & ventorum impetu, penitus in terræ viſcera compulſis humum in ſe colligi dicebat, & globoſas quaſdam collectiones, abſceſſuſq́; fungoſos excitare, quemadmodũ in corporibus calor & ſanguis ſæpe ſtrumoſa, glanduloſaq; tubercula creãt, itaq; tubera non ſine calore neq; ſine aqua gignuntur, ſed à terra pariente, permutataq́; corporum incrementa capeſſunt, huius itaq; fermento cœleſtis imbris imbuta terra globatur, & caloris adminiculo humor terreus in hæc tubera coaleſcit. Plinius: De tuberibus hæc traduntur peculiariter, quum fuerint imbres autũnales, ac tonitrua crebra, tunc naſci, & maximè è tonitribus, nec vltra annũ durare. Athenęus autumno, quũ imbres & tonitrua inceſſerint, gigni, vere iam vegeta ad vſum promi. Si maxima tonitrua fuerint, maxima erũt, ſi magna, magna, vnde illa præcipua generationis cauſa videtur. Plinius: Creſcãt ne, an vitium id terræ (neq; enim aliud intelligi poteſt) ea protinus globetur magnitudine, qua futurũ eſt, haud facile arbitror intelligi poſſe. Putreſcẽdi etiam ratio communis eſt iis cum ligno. Laertio Licinio prętorio viro iura reddẽti in Hiſpania, Carthagine, paucis hinc annis ſcimus accidiſſe mordẽti tuber, vt deprehenſus intus denarius primos dentes inflecteret: quo manifeſtũ erit terræ naturá in ſe globari, quod certum eſt ex iis, quæ naſcuntur, & ſeri non poſſunt.

Græcis ὕδνον, & οἶδνον dictum videtur. οἶδνον ab οἰδαίνω, id eſt, tumeo. Græci Poëtę γηγενεῖς, id eſt, terræ natos dixerunt. Porphyrius θεοτρόφους, id eſt, deorum filios: rationem diximus in fungis. Latini tubera vocant. Itali *tartufi*. *Nomen.*

Phanias, ex Athenęo, neq; florum, neq; ſeminum veſtigia oſtendere dixit. *Deſcriptio.* Dioſcorides ita deſcribit: Tubera rotundę radices ſunt, ſine foliis flaueſcentes, vere fodiuntur, cruda & cocta eduntur. Theophraſtus: Radix proculdubio eſt, & ſi radicis nullam habeat formam. Plinius: vndique terra circumdata, nullis fibris nixa, aut ſaltem capillamentis, nec vtique extuberante loco, in quo gignuntur, aut rimas agente, neque ipſa terræ cohærent, cortice tamen includuntur, vt planè nec terram eſſe poſſimus dicere, nec aliud quàm terræ callum. Excedit ſæpè magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Miraculum eſt maximum, aliquid naſci aut viuere ſine vlla radice. Athenæus biennium non abſoluere dicit, quamuis annum viuant: eorum vigor verno tempore. Sed quæ Plinius habet, (Nec vtique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente) falſa videntur: nam

Maio menſe, quum iam ad debitum incrementum venerint & maturitatem, terra in rimas fatiſcens foras eiicit. Quod etiam Martialis teſtatur, dicens:

Rumpimus altricem tenero de vertice terram.

Genera. Plinius duo eorum genera. Arenoſa dentibus inimica, altera ſincera. Diſtinguũtur colore, rufo, nigroq;, & intus candido. Diphilus apud Athenæum inter tuberum genera, quædam lethalia eſſe dicit, vt in fungis. Apud nos duo eorum genera, alba, quæ extrinſecus læuia, & inſipida; & nigra vulgaria: aiunt enim eum locum, qui tubera producere amplius nequit, alba illa producere.

Solum. Athenæus: In littoribus & arenoſis locis naſci vult. Plinius, Sabuloſis, ſiccis, frutectoſiſq; locis. Aſiæ nobiliſſima circa Lampſacum & Alopeconeſum, Græciæ verò circa Elim. Athenæus in Acarnida circa Lampſacum, & in Alopeconeſo, & in Eleorum regione. Hegeſander Delphus in Helleſponto. Neapoli, Morono, Cardinali, in Apulia, & Calabria naſcuntur.

Satio. Cæterum non deſunt, qui ſeminaria dicant origine naſci. Plinius, Quibuſdam locis acceptantur riguis, & feruntur, ſicut Mitylenis naſci negant, niſi exundatione fluminum, inuecto ſemine ab Tiaris. Eſt autem is locus, in quo plurima naſcuntur. Athenæus: Sunt tamen qui etiam ſeminis principium hæc habere arbitrentur, quando in Mitylenorum littore, non prius naſci compertum eſt, quàm pluuia aqua ſemen ex Tiaris detulerit: is enim locus eſt, in quo plura naſcuntur. Herbam, quæ ſuper tubera creſcit, qua reperta præſertim ſubeſſe cognoſcuntur, Pamphilus hydnophyllon vocat. Sed id noſtro tempore falſum videtur: nam ſub omnibus herbis indifferenter naſcuntur. Herbæ enim ſub quibus naſcuntur multæ ſunt, & ſylueſtres, quæ ſub arborum vmbris viuere poſſunt, vt gramen, trifolium cæteraq;. Sed tubera ſues demonſtrant: dum enim proni pabulum quærunt, odore forſan illecti, rictu excauant, ac inueniunt, eiſq; auidiſſimè depaſcuntur. Subulci loca notant, vt altero anno ibidem effodiendo alia inueniant. Naſcuntur autumno, quia copioſius hyeme & vere reperiuntur. Maio menſe terram aperiunt, ac foras emergunt, quæ ab auibus, vel ſuibus deuorantur, ſi ab hominibus non capiuntur.

De radicula, ſeu raphano. CAP. LXXII.

NVNC ad alias radicum ſpecies deſcendẽdum, quæ terra occuluntur, demum ad bulbos, quum radices etiam imitentur, vt rectus hortenſium herbarum ſeruetur ordo. Plinius: Raphano vis mira colligendi ſpiritum, laxandiq; ructum, ob id cibus illiberalis, vtiq; ſi proxime olus mandatur. Si verò cum oliuis drupis, rarior ructus fiet, minuſq; fœtidus. Ægypto mirè celebratur propter olei fertilitatem, quod è ſemine eius faciunt, hoc maximè cupiunt ſerere, ſi liceat, quoniam quum & quæſtus pluſquàm è frumento, & minus tributi eſt, nullumq; copioſius oleum. Atq; vt eſt Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo cęteris cibis prælatus raphanus, vt ex au-

ro

ro dicaretur. Scripsit & Moschion Græcus vnum de raphano volumen. Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur, iidemq; dentibus semper inimici, quoniam atterant: ebora certe poliunt. Odium his cum vite maximum, refugitq; iuxtà satos. Palladius, Raphanum sicut brassicam constat esse vitibus inimicum, nam si circa se serantur, natura discordante, refugiunt. Sed vterq; in errorem irrepsit, nam Plinius è Theophrasto transcripsit de brassica loquente, vt superius visum est ex quarto libro, capite vigesimo de historia: & libro de causis de vite loquens ait, Quum germen propinquū est brassicæ, retrorsum parte sua postrema flectitur, quasi odoris vehementiā fugiat. Transcripsit Plinius: Lædit odore, aut succi mistura, vt raphanus vitem: olfactrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum, ideoq; quum iuxta sit auerti & recedere, saporem inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcides medicinam contra ebrietates raphanum mandi præcipiens: odit & caulem, & olus omne. Florentinus: Si quis perunctas succo raphani manus habuerit, impunè serpentes tractabit, impositi scorpionibus, confestim necant, & si quis prægustans à scorpione feriatur, citra aleam vitæ ad integram valetudinem cito redigetur. Galenus vrbanos homines dicit ante alios cibos crudum mandere cum garo, vel aceto alui ciendæ gratia: rusticos verò & cum aliis obsoniis, estq; potius obsonium, quàm alimentum. Caules & folia cocti manduntur. Caulis quem vere producit, elixus estur cum oleo, garo, & aceto, vt rapæ caulis, nutritq; magis, quàm eius cruda radix. Sunt enim, qui non solum caules, sed ipsas radices raparum modo elixas esitant.

Theophrasto ῥαφανὶς Atticè, aliàs ῥάφανος, & ῥάφανον appellatur, vt tradit Athenæus, quod facilè appareant, siue nascantur: ἀπὸ τοῦ ῥαφαίνειν. Athenæus etiam, Calliam raphanum dixisse ait. Varro à Græcis raphanon, & crambidion dici scribit. Dioscorides à Romanis radices dici. Raphanus item & radicula à Celso dicitur, nomenque apud Latinos sibi arrogasse radicis videtur, quod cæteras corporis amplitudine superet, vel quia paucissimis cedat. Itali *radice, & rafano.* *Nomen.*

Raphanum Theophrastus ex eo genere esse dicit, quod ex pluribus constat, & hæc recenset. Radicis genera, Corinthium, Cleonæum, Liothalassium, Bœotium. Amplissimè Corinthia adolescit, quæ vel stirpe detecta constet, hæc enim sursum versus protuditur, non vt cæteræ in terram ampliari solita est. Liothalassia, quam alia Thraciā vocant, hyemis patientissima. Bœotia dulcissima est, & figura rotunda, nec vt Cleonęa prælonga. Tradunt præterea genus vnum erucæ foliis: quò folium læuius, suauior, atq; mitior est: quò scabrius est, acrior est raphanus. Athenæus è Theophrasto quinq; recenset genera, excepto syluestri erucifolio, scilicet Corinthium, Liothasium, Cleonenum & Bœotium, addit autem Amoreū, quod in nostris codicibus apud Theophrastum desideratur. Plinius autem dum Theophrasti raphanorum genera interpretari conatur, brassicarū genera recenset, vt diximus in brassica, & quæ *Genera.*

Theophraſtus de raphanis,ipſe erranter napis tribuit. Inquit enim: Græci naporum quinq; genera fecêre, Corinthium, Cleoneũ, Liothaſium, Bœoticum, & quod per ſe viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adoleſcit Corinthium, nuda ferè radice. Solũ enim hoc genus ſupernè tẽdit, non vt cętera in terram. Liothaſium quidam Thraciũ appellant, frigorũ patientiſſimum: ab eo Bœoticum dulce eſt, rotunditate etiam breui notabile, nec vt Cleoneũ prælongum: in totum quidem, quorum tenuiora folia, ipſi quoq; dulciores: quorũ ſcabra, & anguloſa, & horrida, amariores. Eſt præterea genus ſylueſtre, cuius folia ſunt erucæ ſimilia. Noſtri alia fecêre genera. Algidenſe à loco, longum atque tranſlucidum, alterum rapi figura, quod vocant Syriacum, ſuauiſſimum fere, ac tenerrimum, hiemiſq; patiens: præcipuum tamẽ eſt, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud authores non reperitur. Id autem tota hyeme durat. Eſt & ſylueſtre, in omnibus autem probandis maximè ſpectantur caules: immitium enim rotundiores, craſſioresq;, ac longis caulibus: folia ipſa triſtiora, & angulis horrida. Nicander duo raphanorum genera tradidit ſuis in Georgicis, Athenæo referente,

Vt raphanos duplici cernes conſurgere forma,
Deinde rapas, hæc longa ſimul, ſimul aſpera guſtu,
Surgit in areolis.

Et alibi:

Duplex raphani ſpecies, hæc longa, rotundus
Surgit in areolis alter.

Genus eſt vnum raphani, quod ab Herodoto narratur. Smyrnea in Ægypto cum cæpis & allio pyramidibus condendis pręberi ſolitum. Iulius Pollux author, cõfirmat id Diodorus & Plinius, qui ſcribũt ad id opus, in raphanum, cępas, & allium talenta mille octingẽta erogata. Plinius. Palladius. Fœminini generis radices putantur, quę minus acres ſunt & habent folia latiora & lęuia, & cum rotunditate virentia, ex qua iubent folia colligi. Nos ita diſtinguemus genera à varietate, quã Neapoli habemus, noſtraſq; ſpecies authorum ſpeciebus accommodabimus: ſi coniectura, & veriſimilibus rationibus aliquid aſſequi poſſimus. Eſt genus primum ſatiuũ dulce, tenerum, tranſlucidum, lõgum, cęteris tenuius, folio lęuiori, latiori, & virẽti, & hoc duplici colore, albo & rubeo. Album noſtratẽ dicimus, rubrum Hiſpanicum, fortaſſe nobis illinc aduectum. Id genus Theophraſti Cleoneum, quod pręlonga radice eſt, & dulci, nec tam patiens aduerſus frigora, & huic noſtro adaptari poſſunt omnes hæ notę. Plinii enim Algidenſe genus, longum, tranſlucidum, & Palladii genus fœmininum, quod minus acre, & folium latius, lęuiuſq; ſit, & cum iucunditate virenti. Secundum genus magis ferum & immite eſt, & ſi etiam feratur à nobis. Vulgò *rapeſte* dicimus, maiori amplitudine, ſapore acriori, cortice duriori, validius aduerſus frigora, folio hirſutiori, nigriori, cuius plures ſunt ſpecies. Prima eſt rotũda, rapæ forma, ſapore dulciori, quàm pręlonga, & hyeme velluntur è

terra, vulgò *ramoraccie* dicũtur, & vtrumq; genus & albo, & colore nigro vestitur. Quæ orbicularis est formæ, videtur à Theophrasto Bœotica dici, quæ dulcissima & rotũda figura. Nicandri autẽ rotũda species. Plinii Syriaca. Alterũ rapi figura, quod vocant Syriacũ, suauissimum, & tenerrimũ, hyemisq; patiẽs, hyeme enim Neapoli edimus, & tunc increscũt. Longas, quas vulgò *rapeste* dicimus, Liothasias esse coniicimus Theophrasti, validissimas aduersus frigora. Longũ Nicandri genus, & simul asperum gustu, Palladii masculinum genus. Vnum Apuliæ nascitur, paruum, rotundũ, album, resipiens piper, cibis expetitum, raphanum vulgò vocant. Est & postremum genus, syluestre, longa radice & tenui, omnibus acutius, cuius caules & cymas vere, & æstate edimus ex iis, quę sponte nascũtur in aruis expetũturq;, ob id magis quã cętera genera, vulgò *rapeste seluaggie*. Aliud sequenti capite syluestre genus describemus.

Theophr. Radice nititur longa, crassa, rectaq;, cuius cortex crassus, & extricabilis. Carnosa nec siccata quidẽ dulcescit. Semen in siliqua, & latere potius apta est germẽ parere. Quum indurescit, transit in lignũ. Dioscorides sphondilio similem dicit, & astragalo. Plinius. Cortice & cartilagine cõstat raphanus, multisq; eorũ crassior cortex, etiam quàm quibusdam arborũ amaritudo plurima illi est, & pro crassitudine corporis cętera quoq; aliquando lignosa. Nos ita describemus. Assurgit caudice vno tereti, flore purpureo obsoleto, vt rapa syluestris floret vere, flore rapitio sed angustiore, & scabro, & magis hirto, siliquis tumẽtibus, pixidatim effigiatis, rapo quadruplo maioribus, in quibus semẽ rotundũ, rufum, superius acutũ, nec maius rapo, sed eadẽ planta sæpius inspicienda est: nam & folia rumici, & erucæ modo diuisa, & similia habet. *Descriptio.*

Theophrastus: Gaudet raphanus, dulcescitq; frigoribus, quibus incrementum in radices, non in folia vertit, austrinis atq; serenis temporibus, celerius in caulem attollitur semenq; promit. Cato: Nebuloso cœlo gaudet seri. Palladius item. Plinius. Frigore adeo gaudet, vt in Germania puerorum magnitudinem æquent. Itemq; nebuloso seri debere. *Cœlum.*

Cato raphanũ in loco stercorato benè, aut loco crasso seri iubet. Columella stercorata terra, & subacta. Palladius, Amat terrã pinguẽ, solutam, & diu subactã, qualem rapa: tophum, & glaream reformidat. Lętamẽ non est ingerendum, sed potius paleæ, quia inde fungosę sunt, meliores proueniunt in arenis. Plinius. Seri vult terra soluta, humida. Fimum odit, palea contentus. *Solum.*

Theophrastus. Ex prima sementi est. Iulio mense seritur. Ex hybernis celerrime omnium erumpit, die nanq; (vt itaq; loquar) tertio erumpit. Sua radice seri non potest, quum facile exiccetur, imbecillisq; ad perdurandum penitus fit. Sed quæ radice seruntur, tunicas habeãt plures oportet, simul & lentitiam quandam, vt bulbus, & scilla. Columella: Raphanum radix bis anno rectè seritur, Februario mense, quum vernum fructum expectamus, & Augusto mense circa Vulcanalia, quum maturius. Sed hæc satio sine dubio melior est. Cura est eius, vt terra stercorata, & subacta obruatur, post vbi ceperit *Satio.*

aliquod incrementum ſubinde aggeretur, nam ſi ſuper terram emerſerit dura & fungoſa fiet. Sed ne antiqua priſcorum obſeruatio lectores neotericos remoretur, explanabimus, quæ Vulcanalia ſint tempora. Vulcanalia dicebantur Vulcani feſta. Alii dicunt circa calendas Maii, quoniam Flamen Vulcanalis calendis Maii diuinam rẽ Maiæ faciebat, vt Macrobius in Saturnalibus teſtatur: quam opinionem refellendam contendũt, vtpote quòd circa canis ortum, qui Vulcano fertur ſacer, fiebant, aut circa calendas Auguſti. Palladius, Auguſto menſe locis ſiccis radices ſeruntur, quæ hyeme ſuũ vſum miniſtrent, ſerendæ ſunt ſpatiis grandibus, & altè foſſis. Seruntur poſt nouam pluuiã, niſi poſſint fortè rigari: quod ſatum eſt, ſtatim debet operiri leui ſarculo. Iugerum duo ſextarii, vel vt quidam quatuor, quum ſeruntur implent. Plinius: Seritur poſt idus Februarias, vt vernus ſit, iterumq; circa Vulcanalia, quæ ſatio melior. Multi & Martio, & Aprili ſerunt, & Septembri. Incipiente incremento cõfert alterna folia circũ obruere, ipſos verò accumulare: nam qui extra terrã emerſerit, durus fit, atq; fungoſus. Ariſtomachus detrahi folia per hyemem iubet, & ne lacunę ſtagnent, accumulare, ita in æſtate grandeſcere. Raphanus ſexto naſcitur die. Sed coniicio Pliniũ erraſſe, quippe quum Theophraſtus tertio die dixerit, & omnes cõſentiant, ipſe autem ſexto dixit. Sed fortè quæ Theophraſtus de braſſica dixit decimo die prouenire, ipſe de raphano protulit. Plinius: Tertio idus Nouembris Vergilię occidunt, in his temporum interuallis opera ruſtica, raphanos ſerere quibus diebus diximus. Apud noſtros olitores radix ſeritur primum Februario ſeminibus manu depoſitis, in ſulcis ſcilicet binis, radicibus altero, altero verò cucurbitis, aut cucumeribus: nam poſt vigeſimum diem radix eruitur, & eſtur, remanent cucurbitæ, & ſpatio, vbi ſatæ erant, terra repletur, quod Martii calce fit. Secundo ſeritur Auguſto, ſemine fuſim ſato. Poſt decimum diem herbis liberatur, & ſtercoratur, poſt quindecim dies eruitur, ſerunt ſimul paſtinacas, & ſpanachia: & ſi denſius naſcantur, interpollantur aliqua, vt largius radices ſe extendant, nam denſius ſatę graciles fiunt, tranſfertur quæ ſemini deſtinatur, idque autumno fieri debet, vt vere det ſemen. Quærunt ſolum benè ſubactum, vt poſſint radices profundius extendere, in ſolo pingui, & paſtinato radices magnas, & parua folia edunt: in duro, & ſicco, radices paruas, folia magna.

Ars. Sed quomodo radices mira capiant incrementa, docet apparatũ Theophraſtus, ab olitoribus ſui temporis factitatum. Ablatis enim per hyemem foliis, quũ maximè vigent, deſuper ſuccretam inſpargunt humum, ne imbres poſſint admitti: non enim regerminãt, nec folium remittunt, niſi congeſtitiã humum ſubmoueas. Cuius rei in libro de cauſis rationẽ explicat. Radix enim quũ nullum ab imis vim obtineat germinandi, alimentum, quod ſurſum tranſmittebant, tunc ſubtus cohibetur, percraſſaturq;, tumq; omnis putredo, omniſque corruptio aſperſu obiectæ terrę propulſatur, & imbrium, aliarumq; noxarum rerum iniuria vindicatur. Ariſtoteles autẽ ſuis problematis inquit. Cur ſi quis

radicularum folia tempore hyberno, quum maximè rigent, abſciderit, & terram pedibus complanarit, conculcaritque, vt imbrem vllum admittere poſſit, radiculæ ipſæ per æſtatem amplitudine mira creſcunt. An propterea quia ne corrumpantur cauſa conculcandi ſoliditas eſt, quæ tumorem patefacere prohibet, alimentum verò quod aliter ad germen ſurſum tranſmitteretur, radix ſibi ipſa totum diſpenſat, itaque vel amplior fiat neceſſe eſt, vel ſuo de latere radices alias mittat, germinans modo cæparum, has enim multiplices effici nouimus, ſi quis annuas non euellat, ſed tempore hyberno relinquat, at quum vim iſtam procreandi vt laſeri cæparum natura dedit, ſic radicularum negarit, neceſſe profectò eſt ipſas illas craſſeſcere, nimiam ob copiam alimenti. Palladius idem docet: Maiores fieri creduntur, ſi ſublatis omnibus foliis, & ſolo tenui, caule dimiſſo ſæpè terris operiãtur. Plinius. Caule reciſo ferè omnia regerminant, exceptis quæ non ſcabrum caulem habent. Eſt in vſu verò ocimum, raphanus, lactuca: hanc etiam ſuauiorem putãt à regerminatione. Raphanus vtiq; iucundior detractis foliis, antequam decauleſcat, hoc & in rapis, nam & eadem direptis foliis cooperta terra creſcunt, durantq; in æſtate. Quæ omnia ex Theophraſto de braſſica loquente tranſtulit, ne aliqua quæ Theophraſtus braſſicę tribuiſſet, ipſe raphano non aſcriberet. Theophraſtus: porrorum, radicumque magnitudo ex translatione. Plinius, Omnia translata meliora, grandioraque fiunt. In translatione & medicina eſt, definuntq; ſentire iniurias, vt raphani. Sed puto Theophraſtum de vniuerſalibus herbarum radicibus locutum, non de raphanis, & quæ Plinius ſcripſerit de raphanis à Theophraſto de braſſica loquente tranſtuliſſe: nam raphani hic Neapoli non transferuntur. Plinius: Præcipuè ſalſis aluntur, itaq; etiã talibus aquis irrigantur, vt in Ægypto nitro ſparguntur, vbi ſunt ſuauitate præcipui: in totũ quoq; ſalſugine amaritudo eorum eruitur, fiuntq; coctis ſimiles: nanq; & cocti dulceſcunt, & in vaporum vicem tranſeunt. Itemq; peculiaris medicina raphano in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimũ ſuauitati, & fertilitati conferunt: quæ omnia è Theophraſto trãſtulit, vt vidimus capite braſſicæ dicato. Ex quo Palladius, Suauiores fiunt, ſi eas aqua ſalſa frequẽter aſpergas, fuitq; in cauſa, vt Palladius quoq; erraret. Plinius: Prodidere, ſi palo adacto cauerna palea inſternatur ſex digitorũ altitudine, deinde in ſemẽ, fimumq; & terra cõgeratur, ad magnitudinem ſcrobis creſcere. Palladius: ſi ex nimis acra dulcẽ fieri velis, ſemina die ac nocte melle macerabis, aut paſſo. Florentinus: Raphani dulces erunt, quorum ſemen vino mulſo, aut vuarum paſſarum ſucco fuerit maceratum.

Pulices appellãtur beſtiolæ raphanis innaſcentes, dicit Theophraſtus, quibus ne noceant, eruum interſerere remedium eſt. Sed ne naſcantur, nullũ adhuc remedium repertum putat. Plinius: Raphano innaſcuntur erucæ. Sed item erranter interpretatus eſt à Theophraſto, quippe qui braſſicis erucas innaſci dixit, non raphanis. *Inf. rem.*

De armoracea, siue raphano syluestri. CAP. LXXIII.

ALIA raphani syluestris species nunc describitur. Dioscorides huius tam folia, quàm radicem in olera recipi dixit. Columella ita condit. Armoraciorum cymas salire oportet, diemq; vnum, & noctem sinere, dum muriam remittant, deinde muriam eluere, & expressas in cratibus pandere, dum afficcescant, sic conditis superinfundi ius, quod sit aceti duarum partium atque vnius muriæ, deinde arido spissamento fœniculi sic comprimi, vt ius supernatet: inde oportet sæpius ius suffundere, nec pati sitire salgama, idq; verno tempore faciendum.

Nomen. Græcis ῥαφανὶς ἄγριος, id est raphanus syluestris. Theophrasto videtur κορινθία ῥαφανὶς, vt videbitur inferius. Dioscorides Romanis ramoraciam dici fatetur. Sed admonendum agrioraphanon differre à raphano agria, nam aliud est syluestris raphanus, & aliud raphanus syluestris, quemadmodum leucacantha ab acanthaleuce, & alba spina à spina alba. De agrioraphano Dioscorides libro quatto egit, de raphano agria, siue de raphano syluestri nũc agetur. Columella armoracium vocat. Plinius armoraciam, & Pōtici armon, & alii leucem. Palladius: ramoracea agrestis est raphanus. Romæ adhuc *armoracia* dicitur. Neapolitanis ab armoracia corrupto satis nomine *racecotena* dicitur.

Descriptio. Theophrastus ita describit. Amplissime Corinthia radix adolescit, quæ vel stirpe constat defecta, hæc enim sursum versus producitur, non vt cæteræ in terram ampliari solita est. Dioscorides verò, Folia satiuo similia, sed magis lapsanam imitantia. Radix tenera, gracilis, subacris, similisq; radici, seu tragii. Plinius: Fronde copiosius quàm corpore. Folia longa, & acuta, sinapi instar acerrima, adeò vt caput tentet, & lachrymas cieat.

Genus. Plinius: Est satiui vsus in Italia, & armoraciam satiuam vocant.

Cœlum. Plinius Arcadicum prætulit omnibus, & si alibi nascatur.

Solum. In hortis habetur, sic è syluis translatus ad culta edomita feritate mitescit, meliorque fiet. Crescit aliàs circa margines itinerum, & loca arenosa, inque pratis, nonnunquam sua sponte copiosa prouenit. Quærit solum solutum, pingue, & profundè pastinatum, vt omnia olera, vt radices longiores iniiciat.

Satio. Palladius Martio seri posse, & transferri dixit. Locis siccioribus Octobri transferri ad culta, vt melior fiat. Seri etiam Nouembri. Seri semine apud nos non vidi, seritur tamen agnatis propaginibus, helenii, vel ari modo, integris, aut dissectis, aut radicibus in multas partes recisis, Nouembri, Decembri, Ianuario, Februario, & Martio, tam viuaci est natura, quod vbi semel seueris, vix eo possis liberare loca: nam & si radices integras extirpaueris, illius fibræ, vel potius capillamenta rediuiuam nanciscuntur naturam, eundemq; locum raphanis replebunt.

De rapis. CAP. LXXIIII.

Ab

AB his ratio habenda est raporum, naporumque: nam vtraque rusticos implent, magis tamen vtilia rapa sunt, quia & maiore incremento proueniunt, & non homines solum, verùm etiam boues pascunt. nam hyberna cibaria pecudibus id olus præbet, ex Columella. Plinius: Latini in transcursu de rapis attigere, paulò diligentius Græci, & ipsi tamen inter hortensia: si iustus ordo fiat, à frumento protinus ei locus assignandus, quando aliis præstantior vsus ab his non est. Ante omnia nanque cunctis animantibus nascuntur, nec in nouissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisque si decoquatur aqua, quadrupedes & fronde earum gaudent, & homini nō minor rapaciorum suis horis gratia, quàm cymarum flaccidorum quoq;, & in horreis enecatorū, vel maior quàm virentium. Ipsa verò durat, & in sua terra seruatur, & postea passa, penè ad alium prouentum, famemque sentiri prohibent. A vino atque messe tertius hic Transpadanis fructus: in cibis quidem nostris pluribus modis commendantur, durantq; ad alia, sinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta præter suum sex aliis, purpureo quoq;, neq; aliud in cibis tingi debet. Atq; vt est Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeò cibis prælatus, vt rapum dicaretur è plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, quē Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapū torrentem in foco inuentum, annales nostri prodidere. Galenus. Olerum omniū radicū aduersissimæ sunt rapæ. Nisi coquatur dura est, nec esculenta, cocta omniū minus nutrit. Vnde conditur muria, & aceto & in totū annū ipsa vtuntur, coctionē diuturniorem postulat, eaq; laudatissima, quæ cocta bis fuerit. Crudior sumpta concoctu difficilis, flatulenta, stomachoq; noxia est. Plinius: Democritus in totū abdicauit eā à cibis propter inflationes. Diocles magnis laudibus extulit, etiā Venerem stimulari ab ea professus. Itē Dionysius, magisq; si eruca condiretur. Sed ad eius condituras accedamus. Varro seruari rapa cōfecta in sinapi dixit. Columella ita docet: Raporū quamrotundissima sumito, eaq; si sunt lutosa detergito, & summā curē nouacula decerpito, demū sicut consueuerunt salgamarii decussatim ferramento lunato incidito. Sed caueto ne vsq; ad imum præcidas rapū. Tum salem inter incisuras raporum non nimium minutum aspergito, & rapa in alueo, aut seria cōponito, & sale plusculo aspersa triduo sinito, dum exudent. Post tertiam diem mediam fibram rapi gustato, si receperit salem. Deinde quum videbitur satis recepisse, exemptis omnibus, singula suo sibi iure eluito. Vel si non multum liquoris fuerit, muriam duram adiicito, & ita eluito. Et postea in quadratam cistam vimineam, quę neq; spisse, solidè tamē, & crassis viminibus cōtexta sit, rapa cōponito. Deinde sic aptatam tabulam superponito, vt vsq; ad fundū, si res exigat, intra cistam deprimi possit. Quum autem tabulam sic aptaueris, grauia pondera superponito, & sinito nocte tota, & vno die siccari. Tum in dolio, picato fictili, vel in vitreo componito, & sic infundito sinapi, & acetum, & à iure contegantur. Sed curandum, vt antequam caulem, aut cymam faciant, dum sunt tenera cōponan-

tur. Apicius, Rapæ ſic apparantur. Rapos elixatos exprimes, deinde teres cumini quamplurimũ, rutæ verò minus, laſerpitium item Particum adde, vel acetum, liquamen, defrutum, & oleum, quæ modice feruere facies, & inferes. Alia ad delicias præparato. Rapas elixatas inferes, oleum ſubinſtillabis, quibus ſi voles acetum addis. Platina: Non erit inſalubre, ſi prima abiecta decoctione, ſecundo elixaueris, additis aromatibus, quæ eius inflationem tollant. Palladius aliam docet: Decembri rapa in partes minutas reciſa, & leniter cocta, tota die diligentius exiccata, ne quid reſeruet humoris, & ſinapi ex aceto (ſicut mos eſt) temperato immerſa condire curabimus, & repleta vaſa claudemus, ac poſt aliquos dies guſtibus explorata proferemus vſuri, quam Ianuario quoque, & Nouembri menſe poterimus efficere. Nicander etiam docet aceto condire, & ſinapi, vt quando comederentur, aperirentur venæ.

Vtraphanos duplici cernes conſurgere forma,
Deinde rapas, hæc longa ſimul, ſimul aſpera guſtu
Surgit in areolis, hanc tu concidito, ventis
Extenuans, gratamq́; hyemi, & cuſtodibus aptam.
Otia longa domi qui carpunt, fluctibus ipſum
Si calidis ſpargas, vitam renouare videbis.
Radicem concide rapis, pellemq́; virentem,
Purgato paulum ſumptas, foliq́; reponens
Siccato paulum, quum feruida protinus vnda
Fecerit has tumidas, tingens ſalſugine multa
Mergito, ponderibus æquis infundito acetum,
Albaq́; muſta, tegas intus ſtringens ſale multo,
Mox æquare tibi ſtudio ſit fundito ſæpe
His vuam paſſam, & mordentia grana ſinapis,
Vtraq́; pars fæce ſi profundatur aceti,
Iucunda ſalſamentum lacerare parabit
His, quibus haud aderunt menſæ conuiuia lautæ.

Nomen. Græcis γογγύλη, & γογγυλὶς ab eius figura, quæ plerunque rotunda eſſe ſolet, vocabulum detorſerunt: nam apud eos γογγύλιον dicitur, quod in rotunditatem coactum ſit. Apellas in ciuitatibus Peloponneſi ſcribit à Lacedæmoniis gaſteras appellari. Nicãder apud Bæotas zeceltidas appellari ex Atheneo. Latinis rapum, & rapa eſt, quod extra terrã ruat, quaſi ruapa nominent, Varrone teſte. Alii quod paſſim rapiatur, rapi nomen deflexum eſſe cenſent. Columella eum gongilida vocat in hortulo:

Gongilis illuſtri mittit quam Nurſia campo.

Italis dicitur *rapa.*

Genera. Alios rapæ eſſe, alios non eſſe generis diuerſitatem putant, ſed vtrumque ſexum ex hoc genere intelligunt, ex eodem genere prouenientem: effœmina-

tî nanque rarius collocatas, masculescere densius compositas, & in terra difficili, Theophrastus dixit. Nicander rotundæ, & longæ genus dixit, vt raphani:

Vt raphanos duplici cernes consurgere forma.
Deinde rapas, hæc longa simul, simul aspera gustu.

Græci duo prima fecere genera, ex Plinio, masculinũ, fœmininumq;: & ea serendi modo ex eodem semine. Densiore enim satu masculescere item in terra difficili. Sępius satam transire in marem. Cassianus Grecus in Augusto: Rapum capitatum, & rapũ præcox, & gongila asparagos nominant, & rapum syluestre. Plinius: Species omnium tres, aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari: tertiam speciem appellauere syluestrem. Medici masculini generis in his faciunt rotunda, latiora verò, & concaua fœminini, præstãtiora suauitate, & ad condiendum faciliora. Possidonius rapas etiam syluestres esse ait. Apud nos in duo genera diuiduntur, alba rotunda, capitata & longa.

Descriptio. Rapa constat radice longa ex Theophrasto, velut raphanus, & breui caule, radice carnosa, & cortice & carne, sed cortice carni adhærente. Semen includitur siliqua, & fœcundum est. E latere apta est fructum parere. Plinius syluestrem describit: Radice in longitudinem procurrẽte raphani similitudine, folio anguloso scabroq;, succo acri: in aruis maxime nascitur fruticosum, semine candido, duplo maiore, quàm papaueris. Nos verò, Satiuum rapum caule & foliis raphano simile est, floribus verò & siliquis, in quibus semẽ profert, rapis, aut brassicis. Floret æstate, ac siliquatur. Subinde syluestrem ita depingit Dioscorides. Syluestre rapum in aruis nascitur, frutex est in cubiti altitudinem assurgens, ramosus, læuis in cacumine, folia fert læuia, digitali latitudine, aut maiora, & fructum in siliquis calyculatis, cumq; eorum inuolucra aperiuntur, alia intus siliqua spectatur, quæ quandam capitis speciem præbet, in qua semina parua conspiciuntur. Foris nigra, intus alba.

Cœlum. Dulcescit algoribus ex Theophrasto, per quos in radicem, non in folia incrementum capessit. Pollux ex Athenæo: E Mantinea maximè commendantur. Columella ex Nursina ciuitate Italiæ, vt diximus. Cato cælo nebuloso lætari dixit. Plinius: Nebulis & pruinis aluntur amplitudine mirabili. Vidi quadraginta libras excedentia. Frigore dulciora fieri existimantur, & grandiora: Tepore in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. Taxatio in libras sextertii singuli, & in penuria bini, proxima in Algido natis. Possidonius syluestres in Dalmatia frequenter nasci dicit, ex Athenæo.

Solum. Cato agrum lætum & crassum optare dixit. Alibi: Rapinam & coles rapitii vnde fiant, & raphanum in loco stercorato benè, aut in loco crasso serito. Columella: Solum putre & solutum desiderat, nec densa nascitur humo. Campis humidisque locis lætatur. Loci proprietas semen commutat: nanque in alio solo rapa biennio sata, conuertuntur in napum, in alio napus raporum accipit speciem. Solum subactum pluribus iterationibus aratri, vel rastri, largoque stercore satiatum postulant: nam id plurimum refert, non solùm quod melius

ea proueniunt, ſed quia etiam poſt fructum eorum ſic tractatum ſolum ſegetes optimas facit. Palladius. Solo putri, ſoluto, nec ſpiſſo, locis humectis lætatur, & campis. Loci proprietas rapi, & napi ſemen mutat in alterum: nam rapa in alio ſolo per biennium ſata, mutantur in napos, alio verò napus tranſit in rapum. Plinius: Terram non moroſè eligit, penè vbi nil aliud ſeri poſſit. Alibi: Niſi in ſtercorato non lætatur.

Satio. Ex prima ſementi Theophraſtus dixit, poſt æſtiuum ſolſtitium menſe Iulio. Refert enim & tempus, ſata enim diebus calidis, celerius excauleſcit, & ocyus ſiliquatur. Semen præſtantius, quo ſubtilius, craſſum vitio non caret. Semine ſatas transferunt, ne denſius ſatu maſculeſcere poſſint. Varro: Tantum valet vetus ſemẽ, vt naturam commutet, nam ex veterum ſemine braſſicæ naſci aiunt rapa, & contra ex raporum braſſicam. Plinius ab eo: Ex ſemine braſſicæ veteris rapa fiunt, atq; inuicem. Florentinus: Rapæ ſemen poſt annos tres braſſicam producit, & vice verſa. Palladius: Semen braſſicæ vetuſtum mutatur in rapa. Columella: Riguis locis rectè ab ſolſtitio ſeritur, ſiccis vltima parte menſis Auguſti, vel prima Septembris. Iugerum agri non amplius quatuor ſextariis raporum ſeminis obſerendum eſt. Duas habet ſationes & eandem culturam, quam raphanus. Melior tamen ſatio menſis Auguſti. Seruant adhuc antiquorum conſuetudinem religioſiores agricolæ, qui quum ea ſerunt, precantur vt ſibi, & vicinis naſcãtur. Locis frigidis, vbi timor eſt, ne autumnalis ſatio hyemis gelicidiis peruratur, harundinibus humiles canterii fiunt, iisque virgæ tranſuerſæ imponuntur, & virgis ſtramenta ſupra iaciuntur, & ſic à pruinis ſemina defenduntur. Palladius, Iugero raporum quatuor ſextarii ſufficiunt. Si ſpiſſa ſunt, interuelles aliqua vt cætera roborentur. Plinius: Seruntur ante Calen. Martias. In iugero ſextarii quatuor. Diligentiores quarto ſulco ſeri iubent, ſtercorato. Serere nudum volunt, precantem ſibi & vicinis ſerere ſe. Satus iuſtus inter duorum numinum dies feſtos, Neptuni, atque Vulcani. Feruntq; ſubtili obſeruatione, quota luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, ſi totidem luminum die intra prædictum temporis ſpatium ſerantur, mirè prouenire. Seruntur & vere in calidis, atq; humidis. Vulgus agreſte poſt ciconiæ diſceſſum malè ſeri rapam putant, nos omnino poſt Vulcanalia & prẹcocia cum panico. Apud nos primis Auguſti imbribus ſpargitur ſemen in aruis iam duris, ac aratro operitur, eiſq; veſcimur Nouembri, ac Decembri. Seruntur iterum Maio pro bobus. Seritur dum adhuc in area ſunt ſtipulæ: quæ ſemini deſtinantur, tranſponuntur, & ſequenti æſtate ſemen proferunt. Theophraſtus ſeri radice non poſſe dicit, quum non nimium duret eruta, vtpote tenui & diluto cortice intecta. Id enim genus facilè exiccatur, imbecilleque ad perdurandum eſt. Sed tunicas habeat plures oportet, ſimul & lentitiam, vt ſcilla. Caſſianus: Auguſto menſe ſeritur capitatum rapum, præcox, Septembri rapum ſylueſtre. Tranſplantatur autem capitatum, & rapum tranſiens in gongilea ſparagon. Octobri tranſplantatur capitatum, Octobri ſylueſtre.

Theo-

Theophrastus tellure accumulata condi ab olitoribus tradit, vt in sequentem annum regerminet. Plinius: Rapa demptis foliis non crescit, duratque in æstate. Theophrastus: Sunt quæ vi temporis quo seruntur, diuersam speciem capiant, ceu rapa. Si quis protinus ab area serit, ampla efficitur, quod ideo fit, quia plenius radicatur, dilataturque amplius. Columella: Rapæ semina Higinius putat post trituram, iacentibus adhuc in area paleis inspergi debere, quoniam fiunt vastiora capita, quam subiacens soli duritia non patitur in altum descendere. Nos istud sæpe frustra tentauimus, itaque rapum melius existimamus subacta terra obrui. Palladius: vt verò semina maiora redigantur, eruta rapa, foliis omnibus purgabis, & ad dimidii digiti crassitudinem in caule succides, tunc in sulcis diligenter subactis, octonis digitis separata obrues, & iniicies terram, & calcabis, ita magnæ nascentur. Plinius, Lætiora fieri, si cum palea serantur, dicit. Ars.

Columella: Qui æstate ista seret, caueat, ne propter siccitatis culex adhuc tenera folia prorepentia consumat. Id quoque vt vitetur, puluis etiam, qui supra cameram inuenitur, vel etiam fuligo, quæ supra focos tectis inhæret, colligi debet, deinde pridie, quàm satio fiat, commisceri cum seminibus, & aqua conspergi, vt tota nocte succum trahant, ac sic macerata postero die rectè seruntur. Inf. tem.

De buniade, siue napo. CAP. LXXV.

SVNT è raporum genere napi, siue buniades, sed bunias à bunio differt: de bunio enim Dioscorides libro secundo inter oleracea loquitur, & Galenus inter raparum species bunium locat, nihilque referre dicit siue gongilis, id est rapa, siue bunium, id est napus dicatur. At bunii Dioscorides libro quarto meminit, apii folia ei tribuens, vbi etiam de pseudobunio loquitur. Plinius verò erranter vtrumque confundit, quum vtrunque diuersas possideat facultates, quod etiam Dioscorides indicauit, rapi speciem esse subinnuens, quod post caput de rapis napos subiunxit, eandemque facultatem eis tribuit. Diphilus Siphnius Medicus, Napus rapa melior est, dulcior enim, & facilius digeritur, stomacho magis confert, magisque nutrit. Napos antiquitas condiebat, nunc conditura prorsus exoleuit. Dioscorides sale condiri scripsit, sed cui cordi scire erit, adeat Columellam in rapis iam describentem eius modum, & nos superiori capite descripsimus. Apitius etiam napos condit, & rapos.

Maris nomine rapum buniada Theophrastum intellexisse Athenæus contendit, præsertim quum alibi nunquam buniados meminerit. Sed nescio vbi Theophrastus maris rapi meminerit, nisi in iis quæ superius recitauimus, quod densius satus masculescat, quod nostris aruis sæpe visitur, quum densius seritur, sterilique solo, raphani longi speciem accipere. Græcis βουνιάς à tumente Nomen.

figura, quam præ se fert. Vocantur enim cliui, & colles, verrucosaq; loca βουνοὶ, quæ napus adamat, vt videbimus in suo loco. Nicander buniadis mentionem facit, Athenæo referente,

Mox sere in areolis rapas, æquare cylindro
Cura sit, vt platanis æque depressa virescat
Bunias ipsa magis.

Latinis napus. Itali *nauone*, Neapoli vulgò *rape di catalogna*. Galenus nullam inter rapum, & napum differentiam facit. Huius plantæ, inquit, quam gongilida, aut buniada appelles licet.

Genera. Andromachus senior duplicis napi meminit, γλυκερῆς βουνιάδος. Andromachus verò iunior syluestris bunii in theriacæ descriptione, sed iunior Andromachus, & Galenus videntur potius de syluestri rapo, quàm napo locuti. Plinius quinque genera fecit, Corinthium, Cleoneum, Liothasium, Bœoticum, & quod per se viride dixerũt; quæ genera, vt vidimus superiori capite ex Theophrasto, raphanis dicato capite, erranter transtulit. Alibi tamen duorum raporum mentionem facit, quos Græci in medicina seruant. Angulosis foliorum caulibus, florens vnum, quod bunion vocant, alterum genus buniada appellant, & raphano, & rapo simile: quæ verba vt diximus ex Dioscoride falsò trãstulit, quum de diuersis bunii generibus sit loquutus.

Descriptio. Athenæus: nil rapis simile magis, nisi quæ bunias dicitur. Plinius cum fraxino florere dixit. Apud nos longa & tumenti figura, colore flauo, sapore rapis dulciore, ac ructus minus illiberales mouet.

Cœlum. Athenæus Thebaicos Græcos laudare dixit. Latini præcipuum bonitatis gradum Amiterninis dant. Columella in hortulo:

Quæq; Amiterninis defertur bunias aruis.

Martialis huius iudicio subscribit:

Hos Amiternus ager felicibus educat hortis.
Nursinas poteris parcius esse pilas.

Plinius æque cum rapo frigidis gaudere scripsit, palmam Amiterninis dari. Est Amiternum Campaniæ nostræ vrbs, hodie Aquilam dicimus.

Solum. Columella solum putre, & solutum desiderare dixit, nec densa nascitur humo. Terram deuexam amat, & siccam tenui propiorem, itaque glareosis, sabulosisque aruis melior exit, locique proprietas vtriusque semen commutat, nam in alio loco rapa biennio sata conuertitur in napum, in alio napus raporum accipit speciem. Subactum solum pluribus iterationibus aratri, vel rastri, largoque stercore satiatum postulat: nam id plurimum refert, non solum quod melius ea proueniunt, sed etiam post fructum eorum. sic tractatum solum segetes optimas facit. Palladius, Napus in sicco, & propè tenui, atque deuexo, & sabuloso melior nascitur, loci proprietas vtriusque semen in alterum mutat: nam rapa in alio solo per biennium sata mutatur in napos, alio verò napus mutatur in rapum. Subactum solum, stercoratum, ver-

satum-

satumque conquirunt, & quod & ipsis, & segetibus proderit, quæ ibi anno eodem seruntur.

Satio. Columellę riguis locis rectè à solstitio seritur, siccis vltima parte mensis Augusti, vel prima Septembris. Iugerum agri non amplius quinq; sextariis naporum seminis obserendũ est. Duas sationes habet, & eandem culturã, quam raphanus. Melior satio mensis Augusti. Palladius: Iugero naporum quinq; sextarii sufficiunt: si spissa sunt, interuelles aliqua, vt cætera roborentur. Plinius: Seruntur & ante cal. Martias, diligentiores quinto sulco napos seri iubent, & stercorato, satus iustus inter duorum numinum festos Neptunni, atq; Vulcani. Seruntur & vere in calidis, & humidis. Tertio die à satione nasci dicuntur. Translata omnia meliora, grandioraq; fieri, maximè porri, napiq;. Sed quod dixit Plinius serendos napos inter duorum numinum festos, Neptunni atque Vulcani, id est, serendos esse in mense Februario, qui Neptunno sacer est, vsque ad Septembrem, qui Vulcano, vel circa Augusti finem.

Infect. remedia. Columella: Qui æstate seret, caueat ne propter siccitates culex eius folia prærodat. Cuius remedium in rapis diximus. Plinius rapo culices innasci dicit. Naporum medicina est, siliquas vnà seri, sicut olerum cicer, arcet enim erucas. Quo si omisso iam natæ sint, remedium absinthii succus decocti inspersus, & sedi, quam aizoum vocant, genus hoc herbæ diximus.

De pastinaca. Cap. LXXVI.

Erapina, & napina egressis se offert pastinaca, è cartilagineo genere est, & quæ terra occulitur, annicula vtilis esse incipit, bima vtilior, gratior autumno, patinisq; maximè, ex Plinio. Orpheus amatorium inesse staphilino dixit, fortasse quoniam Venerem stimulari hoc cibo certum est, ideo conceptus adiuuari aliqui prodiderunt. Quod & testatur Athenæus ex Diphili authoritate, vnde philtrum eam vocant. Columella condire docet: vt sepius diximus in aliis oleribus. Apitius ita condit. Pastinacę, seu carotæ, frictæ cum œnogaro inferuntur. Vel carotas sale, oleo puro, & aceto inferes. Vel carotas elixatas & concisas cum cumino & oleo decoques, & inferes, indeq; cuminatum colicorum facies. Platina: Bis elixanda est pastinaca, prima decoctio abiicitur, secunda cum lactuca coquitur, inde in patinam translata cum sale, aceto cõditur. Pipere condita esui peraccommodè datur. Frigi etiam excauata post primã concoctionẽ in oleo, & liquamine farina inuoluta solet. Conditur cariota eo modo, quo & pastinaca, sed suauior habetur, quæ sub calido cinere, & carbonibus coquitur. Subtracta vbi paululum refrixerit, depilanda est, & omnino abstergendus cinis, tessellatim concidenda, in patinamq; transferenda, addendum sal, irrorandum oleum, atq; acetum, ex defruto, vel sapa nonnihil addendum, inspergenda aromata dulcia.

Nomen. Dioscorides σταφυλῖνον vocat. Theophrastus videtur δαῦκον vocare, quippe Athenæus Theophrastum pastinacæ meminisse dicit. Nec de ea verbum apud Theophrastum extare vidimus, nisi libro nono, capite quintodecimo. Daucus

Spartensi agro prȩstãtior cȩteris. Huic vis calefactoria est,& radix nigra, quod idẽ capite vigesimo secũdo retulit. Daucos agro Spartẽsi Achaiæ laudatissimũ referunt, natura calefacere, radice nigra. Cassianus daucũ vocat. Diocles solus astaphilinum dixit, ex Athenæo. Staphilinũ vocauit Columel. in suo hortulo:

——— *Mollemq́; sinum staphilinus inumbret.*

Idẽ Columella tã feræ, quàm edomitæ pastinacæ nomen esse staphilinum à Græcis impositũ his verbis indicat: Tum agrestis pastinaca & eiusdẽ nominis edomita, quam Græci σταφυλῖνον vocant. Latinis pastinaca, nomen ei à pascendo datũ videtur. Natura ei calens, sapor vehemens, corpus alit,&cit venerẽ. Idẽq; nomẽ Italis, vel *carote*, quod nomẽ etiã ab Apitio scriptore antiquo vsurpatur.

Genera. Pastinacæ duo genera Græci tradunt, satiuum vnum, erraticum alterum. meminit Dioscorides syluestris pastinacæ,& satiuæ. Plinius ex his: Pastinacæ vnum genus agreste, sponte prouenit, staphilinos Græcè dicitur: alterum seritur radice vel semine: tertium genus hibiscum, quartum daucon, cuius genera quatuor fecere. Apud nos trium est generum. Syluestre vnum, satiua duo, album & rubrum, siue nigrum,& tertium croceum.

Descriptio. Syluestrẽ Dioscorides describit: Folia gingidii habet, latiora, subamara, caulem rectũ, scabrũ, vmbellã similẽ anethi, in qua flores insunt, cãdidi, & in medio purpureũ quoddam, fermè croceũ habentes. Radix digiti crassitudine dodrãtali, odorata, quȩ cocta mãditur. Satiuã ita depingit: Cibo aptior. Muscario tertii dauci. Addimus nos. Syluestri per omnia similis, sed flores in medio purpureũ quiddã non habẽt, radice lõga, brachiali crassitudine, longitudineq́;, colore tũ albo, tũ purpureo, vel sanguineo. Iulio & Augusto floret. Semẽ dauco simile producit. Hoc genus rubrũ videtur Theophr. descripsisse in suo dauco.

Cœlum. Theophrastus in Spartensi Achaiæ agro præstantiores nasci scripsit.

Solum. Columella altè pastinatũ,& stercoratum solũ optare dixit. Palladius solum pingue,& altius pastinatum. Plinius: Solum quàm altissimè refossum.

Satio. Columella autumno & vere seri posse, vel circa calendas Septẽbris, vel melius ante calendas Martias Februario seri. Sed locis siccis tepidisq; possunt circa idus Ianuarias terrȩ cõmitti: quàm rarissimè ponẽdȩ sunt, vt maiora capiãt incrementa, nec est alius cultus, nisi vt sarritionibus herbȩ tollantur. Cõmodissimè autẽ deponentur prima parte Septembris, vel vltima Augusti. Plinius: Pastinaca seritur vere,& autumno, magnis seritur interuallis, nullóve minus, quàm ternorum pedum, quoniam spatiosè fruticat. Seritur radice, vel semine primo vere, vel autumno, vt Higinio placet, Februario, Augusto, Septembri & Octobri. Palladius ex his: Februario è semine ponetur,& plantis rarã statues, vt robur accipiat. Apud nos serũtur, vbi primum Augusto terra imbribus madesit vsq; ad Decembrem, sed quas Augusto seueris, velluntur Decembri, quas verò Decembri seueris, Martio ieiuniis quadragesimalibus explendis. Spargitur fusim semen in porcis, & transfertur, optimè prouenit, alius labor superfluus est, quum solo altè pastinato, & large sato proueniat optimè.

De

De ſiſere. Cap. LXXVII.

Terra etiam conditur ſiſer, vt paſtinaca, ex Plinio. Ipſum Tiberius Princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis è Germania. Ineſt longitudine neruus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta, quæ mulſo in cibis tẽperata, etiã in gratiã vertitur. Neruus idẽ & paſtinacę maiori, duntaxat anniculæ. Dioſcorides radicẽ decoctæ, ori gratam, & ſtomacho vtilem, & appetentiam inuitare ſcribit. Columella eius condituram docet. Ianuario, & Februario ſiſeris radicem eadem ratione, qua oluſatrum condiebamus. Conditur & quum exegerit vſus, eximes de fidelia, & oxymelli cum exiguo oleo ſuperfundes. Varro apes ex ſiſeris flore liquidum mel facere ſcripſit.

Græci σίσαρον, Latini ſiſer. *Nomen.*

Plinius duum generum eſſe dicit, ſatiuum & erraticum. *Genera.*

Dioſcorides eius formam, vtpote notam deſcribere dedignatus eſt, ob id noſtro æuo ignota. Eſt apud nos planta paſtinacæ ſimilis domeſticæ, ſed gratior, radices verò diſſimiles, nam multæ ſunt pendulæ, bulboſæ, teretes, & oblongæ aſphodeli modo, & veſcæ ſunt. *Deſcriptio.*

Tyberius Cæſar è Germania flagitans omnibus annis. Gelduba appellant caſtellum Rheno impoſitum, vbi generoſitas præcipua, ex quo apparet frigidis locis conuenire, ex Plinio. *Cœlum.*

Stercorato & alte paſtinato ſolo conualeſcit, ex Columella. *Solum.*

Columella duobus temporibus ſeri poſſe ſcripſit, autumno & vere, vel circa calend. Septembris, vel melius ante calend. Martias Februario, locis ſiccis, aut tepidis. Circa idus Ianuarias terræ committi poteſt, ſed quam rariſſimè ponatur, vt maiora capiat incrementa: nec eſt alius eius cultus, niſi vt ſarritionibus herbæ tollantur. Cõmodiſſimè autem deponitur prima parte Septẽbris, vel vltima Auguſti parte. Plinius: Siſeris ſatus menſibus Februario, Martio, & Aprili, Auguſto, Septembri, Octobri. Seritur vtroque tempore, vere & autumno, magnis ſeminum interuallis, nullóve minus, quàm ternorum pedum, quoniã ſpatioſè fruticat, transferre melius. Sed in ſiſeris ſatione Ruellius doctiſſimus, & Matthiolus lapſi ſunt, putãtes ſeri poſſe oculis radice exciſis, quod Plinius de elenio dixerat, excipiens à Dioſcoride & Columella, vt diximus. *Satio.*

De aro. Cap. LXXVIII.

Priusqvam radicibus finem imponamus, de aro nobis dicendum videtur. Dixit Theophraſtus cibo quoq; idoneum eſſe, & folia eiuſdem decocta in aceto mandi poſſe, ſuauia profecto. Dioſcorides item ait: Radix decocta eſtur, quum nimis acris ſit, folia ad eſum conduntur, & acida per ſe decocta manduntur in totum: ob mitiorẽ eius acrimoniam in cibis expetitur. Plinius: Aron miris laudibus extulere, in cibis fœminã pręferentes, quoniam mas durior eſſet & in coquẽdo lẽtior. Galenus, Ari radix, rapi modo manditur. In quibuſdam autẽ regionibus acrior quodammodo naſcitur, vt dracontio fe-

rè ſimilis ſit. Dum rectè parare voles, prioris decoctionis aqua effuſa, repentè in alteram calidam iniicere conuenit. Cyrenis contrà quam in noſtra regione arum ſe habet, illic nimirum medicamentoſum, minimumq; acrimoniæ poſſidens, adeò vt vel rapis ſit vtilius, iccirco radicem quoq; in Italiam comportant, vt quæ non putreſcat, aut regerminet, ac longo tempore perdurare poſſit. In aqua elixa eſtur cũ ſinapi, & aceto, & oleo garo, quin etiã cum obſoniis, & ſale & iis, quæ caſeo conſtant, ſumitur. Apud nos in Aſia ari radices acriores ſunt. Neapoli adeò acres ſunt, vt linguam, palatum & fauces incendant. Cæſar de bello ciuili tradens. Eſt etiam genus radicis inuentum ab iis, qui fuerant cum Valerio, quod appellatur chara, quod admiſtum lacte multum inopiam leuabat, & ſimilitudinem panis efficiebat, eius erat magna copia, ex hoc effectos panes, quum in colloquiis Pompeiani famem noſtris obiectarent, vulgò in eos iaciebant, vt ſpem eorum minuerent: & paulò poſt, Exercitus optima valetudine vtebatur.

Nomen. Græcis ἄρον, Theophraſto ἄῤῥος, apud Syros iupha vocatur. Dioſcoride authore. Phanias ſcribit dracunculum iam arum dici, ex Athenæo. Galenus charum vocat. Latini arum. Itali *iaro*,

Deſcriptio. Theophraſtus. Radix fungoſa, mollis, & cortice nuda. Folio item cauo, & cucumeraceo, caulem multum reddens. Radix inferius craſſa. Quamobrem dubitabit ſane quiſpiam, an debeat inter radices connumerari: nam radix, quæ ſub tellure cohæret, quare poſtrema non tenuior eſt, & in acutius aſſiduè tendit, ſed è contrario creſcit. Caules & ſupernæ partes breues, puſilleq; ſunt, inferiores verò valdè craſſæ, & prægrandes. Dioſcorides: Folia emittit dracunculi ferè longiora, & paucioribus ſugillata lituris, caulem ſubpurpureum dodrantalem piſtilli ſpecie, è quo croceum ſemen exit, radice dracunculi alba. Plinius: Aron magnæ cum dracontio litis, quidam enim eandem dixerunt. Radicem nigram, in latitudinem rotundam habet, multoq; maiorem, ex qua manus impletur. Addimus nos: Ante ſeminis partum ſagacis naturæ artificio, dignum erumpit inuolucrum pedali longitudine, quod mucronata in turbinem vaginula puluillis complectitur, & ſuo fouet ſinu, tam eſt diligens ſeruandis rerum ſeminibus Natura. Sed vbi fructu prægnans fatiſcit in hiatum, ſolida piſtilli facies dilutiori purpura, rutilans emergit, & anfractu penitus patente crocea ſemina ſpectantur, quæ in coronæ modum concinnè contexta imam eius partem ambiunt.

Genera. Theophraſtus aron duplex demonſtrat, vnum arum dictum, alterum dracunculum, à menſis abdicatum, ſolum Medicis natum. Phanias idem arum & dracunculum exiſtimauit, ex Athenæo. Plinius Græcorum opinione in marem, & fœminam diuidit, in cibis fœminam præferens, quod mas durior eſſet, & in coquendo lentior.

Satio. Theophraſtus radice ſeri dixit, vt omnia, quæ capitatorum generis eiuſmodi ſunt.

Theo-

Theophraſtus, Arorum radices fiunt altiles inhibita germinatione, foliis videlicet terra obrutis. Quum enim frondibus luxuriat, perquam amplæ funduntur, ſed vt radix maiore proficiat incremento, folia deflectentes ipſa circum obruere ſolent, quo minus planta in germẽ ſuſcitetur, alimentumq; in ſuum reſiliat caput. Vaporis etiam attractio, qua nutrimentum, profectusq; accedit, ratione minime caret. *Ars.*

De habaziz. CAP. LXXIX.

POSTQVAM in radicum mentionem incidimus, priuſquã ab his diſcedamus, de radice illa dicendum propoſuimus, quam vulgus *habaziz* vocat, quæ ab omnibus eſtur, maxima iucunditate, & præſertim hyeme.

Sunt qui exiſtiment ab Hippocrate ὁλοκωνίτιδα dici, à Tralliano cæterisque recentioribus Græcis βολβοκάστανον, quum bulbum, & caſtaneam mentiri videatur, compoſita nomenclatione. Ægineta manicam, Mauritani ſua voce habaziz vocant, qua etiam voce in Sicilia & Neapoli dicitur. ab aliis Italiæ locis audio *Traſi*, & *dulcichini* dici. *Nomen.*

Folio exit oblongo, & mucronato, caule cubitali, & anguloſo, in cuius cacumine frondes, & flores aperti videntur. Radicibus numeroſis, & tenuibus, à quibus radiculæ illæ, vt in cypero dependent, ac tandem cyperũ idem eſſe diceres, ſeu radices, ſeu totam plantam ſpectes, nec natalia differunt, ſolum radicum ſapore differt, qui gratus veſcendo, & radix reſiccata per trãſuerſum ſtriata eſt, vt harundinum radices. *Deſcriptio.*

Calidum cœlum videtur exoptare, quale illud Mauritaniæ: nam Siciliæ maritima pars Auſtrum verſus vergens affatim producit, & ſi à Matthiolo nuſpiam in Italia ſpontè oriri dicatur præterquam amœniſſimo Veronenſi agro. In Sicilia ſponte naſcitur, & Neapolim venũ exportant plenos quaſillos, & apud nos plantata etiam optimè producit. *Cœlum.*

Solum arenoſum, quale Mauritaniæ, & Siciliæ maritima pars, exoptat. *Solum.*

Seruntur radiculæ illæ menſe Martio. Auguſto excreſcunt folia, cui annua ſunt, radiculæ autumno eruũtur è terra. Vbi ſemel ſeueris, reſtibili fœcunditate procreantur è radicularum reliquiis. *Satio.*

De cæpa. CAP. LXXX.

SED cæpinam ingrediamur. Id primo mirandum occurrit, quod Plutarchus recõditioris literaturę author refert commentariolo illo de Iſide, & Oſiride, quod cæpe reuiuiſcit, & congerminat decedente Luna, contra autem marceſcit adoleſcente. Solumq; olerum omnium contra ſyderis incrementa damnaq; vices minuendi, & augendi habet contrarias. Siquidem omnia creſcente Luna gliſcunt, & ſeneſcente tabeſcunt, vt in oſtreis apertè cognoſcitur, quas ſyderis iuuenta complet, & vberiores facit, ſeniũ deplet, & maceriores reddit, eamq; ob cauſam ſacerdotes Ægyptij Peluſitæ cæpe

non edebant, & id olus auersabantur, eoq; cibo simul, & feriatis, & castè degentibus interdicebant, his, quòd sitim inuitaret, illis quod lachrimas euocans feriarum celebritatem interpellaret, quibus Ægyptia superstitione imbutis eæ ridiculę rationes satisfaciebant. Agellius ad cæcas rerum discordias reuocare videtur. Sed cæpæ natiuus calor iuuenescẽtis Lunæ intus feruore glutinosum humorem concoquit, & terrenum cum aqueo aerioque constantius permiscet, quod munus obiri nequit, quum magna fiat aquei iactura: nam glutinosus lentor non facilè discutitur, quo fit, vt partes cæparum, quæ prius humore distendebantur, eo nunc exutæ flaccescant, & velut passæ, & in rugas contractæ tabescant. Sed quum sydus orbe toto iam refulsit, & ad intermenstruum spectat, prægnans humorem parit aqueum, quem velut alimentum ex aëre perinde, atque terra, quum hærent exutæ, auidius hauriunt, quo vernaculum lentorem ieiunæ foueant prioremque iacturam illo liquoris raptu resarciant, quo velut satiatæ surgunt, & ferè reuiuiscunt. Siquidem erutæ solo, diutius humi, vel in laquearibus pensiles in aëre viuunt, quasi ancipitis vitæ modo è terra, modo ex aëre nutrimentum capessant: nam extra terram germinare, & humoris illectu gestire certum est. Sed acto colicolo statim euanescere, tunc, quum non satis suppetat crassioris alimoniæ, quo scapus excitetur, depactæ cartilago in ceruicem abit, quin & incrementum saliuæ cæpis declaratur hoc illuni tẽporis curriculo, quum edomita paululum acrimonia subdulcescat, quæ tunc aliquantum ascito humore diluitur. Sed peruestigandum, vt Aristoteles in problematibus inquit, cur cæpe vnum tam acriter mordere oculos potest: vnde nomen quoque à Græcis crommyon impositum putant, perinde quasi pupillam comprimi cogeret. Origanum verò nihil eiusmodi facit, nec aliud quodpiam ex cæteris, quamquam acre. neq; enim nasturtium, quod mordacius est oblatum oculis officit æquè, vt lachrymæ profluant, vt cæpe, & quum oculis admouetur, & quum comeditur lachrymas mouet. An quod acriũ genus discrimine euariat numeroso, quod sua cuiq; vis consistit, rataq; habetur: nasturtium ergo quia calidius est, resiccare quod colliquauerit amplius potest: nam extrudere lachrymã, quum editur, potest, admotum tamen ad oculos, nihil propterea mouet, quia nullũ mittit vaporẽ, est enim id & siccius, & calidius: origanus, cæteraq; id genus calida sunt leniter & sicca: quod lachrymas autem moueat, mordax esse debet, & humidum & lentum, quamobrem oleũ quoq; lachrymas excutit, quamuis leniter mordeat, subiens enim, irreptansq; suam ob lentitiam & tenuitatem dolorem mouet, ac perinde humorem tabificat. At cæpe vim eiusmodi sanè habet, vt quod & humore & vapore sit calido, tenui, & lento, itaque oculis admotum, eo quod vapor eiusmodi est, humorque tenuis commeat, lachrymas mouet, quumq; editur, itidem trãsmissa respiratione facere potest. Allium quidem calidum est, & acre, & humoris aliquid continens, sed

lentum

lentum non eſt:itaque lachrymam mouere non poteſt. Immo quærit etiam cur allia, & cæpe ſolæ ex plantis reconditæ germinari poſſint: an quod humore alimentoque ſunt refertæ? copia igitur alimenti eſt, quæ germen efficere queat, idque conſtat argumento tum ſquillarum, tum etiam bulborum qui idem facere poſſunt. creſcere autem quodque ſolet, quum tempus venerit. Ariſtoteles etiam ſolſtitio laquearibus appenſas florere dixit. Ægyptiæ gentes antiquitus per cæpe & allia iurabant. Ad id Plinius: Allium, cæpasque inter deos iureiurando habet Ægyptus. Atheneus dixit, antiquos conuiuis cæpam appoſuiſſe, vt plus biberent, atque prouerbium prorepſiſſe, Cæpa in potu obſonium. Porro iuxta coronarias herbas, acria, vt cæpas, allia & id genus ſerenda præcipit Theophraſtus. Id enim multum conferre ad creandum odoris ſuauitatem affirmat, quod ſi verum fuerit, ad alteram harum cauſarum referre conuenit, aut quòd quantum inibi mali odoris adfuerit, ea ad ſe alliciunt, alitur enim vnumquodque re ſibi conſimili, attrahens cognatum, vicinumque, quo ſummoto reſiduum purius, odoratiusque relinquitur, aut quod locum ſuo edaci calore reſiccent, ſiccis enim locis omnia proueniunt odoratiora. Columella eius docet condituram. Hanc prius ſole ſiccatam, deinde ſub vmbra refrigeratam, ſubſtrato thymo, vel cunila componito in fidelia, iure, quod ſit aceti trium partium, & vnius muriæ, faſciculum cunilæ ſuperponito, ita vt cepa deprimatur, quæ quum ius combiberit, ſimili miſtura vas ſuppleatur,

Græcis κρόμμυον, quod oculorum tunicam, pupillamq; comprimi cogat, mordaci vapore lancinando cõniuere, cõtrahiq; cogat, lachrymas eliciendo, vt ſuperius ex Ariſtotele diximus in problematis. Latinis cæpa, & neutro genere cæpe, à capitis magnitudine dicta. Itali *cepolla*. *Nomen.*

Differunt & cæpæ genere ex Theophraſto: pleræque ſunt, vt quæ à locis nomina acceperint, Gardiæ, Cnidiæ, Samothraciæ. Item Setaniæ, fiſſiles, & Aſcaloniæ. Ex his Setaniæ minimæ, ſed largæ, dulces. Fiſſiles verò & Aſcaloniæ tum cultu, tum natura inter ſe differunt. (ideo nos de illis ſeparatè dicemus) Colore etiam differunt nonnullæ, etenim apud Iſum cætera quidem candidis ſimiles conſtant, ſed colore candidæ admodum proueniunt, Sardianiſque ſimiles ferè affirmant. Cretenſium peculiaris maximè natura notatur. Sed Aſcaloniis quodammodo proxima. ni fortè vel eadẽ dici debet. Plinius. Cæpe genera apud Græcos, Sardia, Samothracia, Alſidena, Setania, Schiſta. Aſcalonia ab oppido Iudeæ nominata. Eſt & colorũ differentia. Samo enim, & Sardibus candidiſſimæ proueniunt. Sunt in honore Creticæ, de quibus dubitant an eædem ſint, quæ Aſcaloniæ. Diſtant ſapore tantum dulci. Apud nos duo prima genera, vnum condimentarium, quod illi gethyon, noſtri pallacanã vocant, alterum capitatum. Genera eius auſteritatis ordine, Africana, Gallica, Tuſculana, Amiternina. Columella tria recenſet genera: Pompeianam, Aſcaloniam, & Marſicam ſimplicem, quam ruſtici *Genera.*

vocant vnionem, ea est autem, quæ non fruticat, nec habet soboles adhærentes. Plinius cæpas, non esse syluestres dixit. Apud nos duo sunt genera: Augustiniana, quæ Decembri seritur, transplantatur Martio, & Augusto eruitur, editurque. Si verò relinquitur, iterum Septembri eruitur, diuiditurq; in plura capita, ac plantatur, Martio eruitur, editurque. Si verò relinquitur, iterum Septembri eruitur, diuiditurq; in plura capita, ac plantatur, Martio eruitur, nam porri instar longa est ceruice, ac editur. Hæc Columellæ dici potest Marsica cæpa. Si relinquitur Augusto semen affert, ac illico obarescit. Est & alia communis, quæ Octobri seritur.

Descriptio. Capitatorum corpus ferè carne, & cortice tutum est, tenui folliculo totum vestiente, quapropter non immerito in dubium venit, si hæc in radicum numerum asciscí debeant, etenim quod subter terræ cohæret, radix esse creditur, quod è diuerso promitur, nullam radicis conditionem putamus. Si quidem radicis is est habitus, vt parte posteriore semper extenuata in gracilitatem, quasi in mucronem minuatur, radix cæpe contra crescit, vt in latus tendens inolescat, nam cæteræ radiculas de suo latere mittunt. Cæpæ corpus tunicatum est, quum semper aliquid eximi potest, quod duplex genus radicis quodãmodo exhibere videtur, habet enim carnosam illam, & corticosam, & eas, quæ ex illa proueniunt. Folio illico à radice exeunt, pediculo carentia, & concaua. Ex caulibus laterales surculos non edit, quia secaulis est. Fœcundissima seminis. Quum seritur, & nucleus intumescit, tota intorquetur, & hinc aucta rursus in nucleos discernitur, atque ex vno plura efficiuntur, dum caput consummatur, & continuo ab radice aliud atque aliud obducit, & si non euellantur, plura in dies fiunt. Super fistula capitari posse affirmant. Germen ab imis educere potest. Omnia capitata, partem superiorem tenuem, imbecillemque, radices amplas, carnosasque gerunt: prorsus in quibus acredo inest, vel alia eiusmodi vis, radicibus potius inest, quod ratione optima euenit, quum natura eò potius tendat. Hæc omnia ex Theophrasto Addimus. Cæpa caulem vacuum promit, florem iucundum villosum, purpurascentem, semẽ copiosum nigrum. Caulis à ceruice sensim comprimitur in latiorem, & à lateribus reductam vtrinque circumferentiam, bulbi vmboni numerosa fibrarum coma aptata subest.

Cœlum. Iulius Pollux Samothraciam commendat, ex Athenæo.

Solum. Columella. Cæpina magis subactam postulat terram, quàm altius conuersam, itaque ex Calendis Nouembris proscindi solum debet, vt hyemis frigoribus & gelicidiis putrescat, intermissisq; quadraginta diebus, tum demum iterari, & interpositis vno, ac viginti diebus tertiari, ac protinus stercorari, mox bidentibus æqualiter perfossum in areas disponi, deletis radicibus omnibus. Palladius. Terram pinguem vehementer subactam irriguam stercorari. Cassianus, in terra rubra lætari.

Theo-

Theophrastus semine prouenire dicit, qui prouentus omnibus communis est. Seritur etiam radice, vt omnia capitata, quum tunicas habeat plures, & lentitiam quandam, vnde diuidunt eas in fibras, tegumentaque detrahunt, deinde omne nõ viuum à vitalibus semouendum censent: quum neque partes istæ viuant, nec primatum obtineant. Omnes post autumnum proueniunt, tepido adhuc solo, vt depositas imbres occupent. Seruntur & toto capite, & circumciso, sed generationes haud similes fieri solent: parte nanque inferiore cæpæ nascuntur, superiore herba tantum erumpit. Sectæ in rectum germinare omnino nequeunt, sed vtra sit radix, bulbus an fibræ diximus iam ex Theophrasto. Sed constat bulbum radicis rationem obtinere, siquidem & sub terra est, & sine fibris etiam vtuntur vice radicum: si verò fibræ subsunt, erit fibra bulbi radix, aut vtraque fuerit radicis pars. sed potior bulbus, quoniam mortuis fibris viget nihilominus. Aliqui tunicas & fibras abscindunt, quod neutrum impediat generationem, argumentumque est, quod cæpullæ in cellis suspensæ germinant, tolluntur fibræ, & nouellas submittunt, tunica non prohibet generationem, sed defendit putrefactionem. Diligit aquam, quamquam nõnulli negent, si principio bis, aut ter imber incesserit: non desunt tamen, qui pluuias aquas prodesse minimè putent. Columella: Ad Calendas Februarias sereno die conuenit semina spargi, quibus aliquid Satureiæ seminis intermiscendum erit, vt eam quoque habeamus. Sed cæpina certè non minus debet, quàm quater sarriri. Palladius: Februario mense cepullas serimus, sed cõstat vere, & autumno esse seminandas. Si tamen eas seueris, in caput crescit, & minus reddit in semine. Si capitulum ponas, ipsum inarescit, & multũ semen educit. Vbi terram parauimus, ibi areas faciemus, omnibus herbis, & radice purgatas. Seremus placido, & sereno die, maximè Austro, vel Euro flantibus Si minuente Luna serantur, tenues & aridiores prouenient, si crescente, robustæ & saporis humecti. Rarius sunt ponendæ, runcandæ ac sarculandæ sunt sæpius. De quibus semina colligenda sunt, iuuentur amminiculis, vbi caulem cœperint excitare. Quum niger color seminis fuerit, præferunt maturitatis indicia. Vellendi sunt thalli adhuc semisicci cum semine, & sic in Sole siccandi. Martio locis frigidis: Octobri semine seruntur, & Nouembri. Martio mense cepullas seremus, & Aprili. Iulio mense serimus irriguis, & frigidis locis. Plinius: Seritur Amiternina frigidis, & humidis locis, & sola allij modo capite, reliquæ semine, proximaque æstate nullum semen emittunt. sed caput tantum, quod inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen, cæpæ causa seritur, separatim cæpæ, seminis. Cætero cæpas ter fosso solo seri iubent, extirpatis radicibus herbarum. In iugera denas libras. Intermisceri satureiam, quoniã melius proueniat. Runcari præterea, & sarriri, si non sæpius quater. Quærit Aristoteles in problematis:

Satio.

Cur cæpæ & allia, quò ſicciora ſerantur, eò meliora poſſint euadere, cætera autem deteriora? An quòd omnia iſtiuſmodi maximè plena humoris cō-ſiciuntur? Itaque terræ commiſſa ſicciora temperamento commodo germinare incipient. Adde quod minus putrent, quum ſicciora ſeruntur.

Ars. Theophraſtus folia his vere detrahenda cenſet, vt vim ſuam in imo cō-tineant, neque effuſæ ſemineſcant. Sotion: Capita, vt maiora reddantur; ſi quum transfertur, fibras, omnemque comam auferas. longè maiores cæpæ naſcentur, ſi quum tranſlationi locus eſt, in terra viginti diebus ante ſubacta, & tantiſper reſiccata, dum omnis exhauriatur humor, deponatur. Magis in capita creſcēt, ſi detractis tunicis, nudæ pangētur. Palladius: Si capitata his voluerimus eſſe maiora, folia omnia debemus auferre, & ſic ſuccus ad inferiora cogetur.

Cōditura Incorrupta durabunt, inquit Sotion, ſi in calidam aquam demerſæ, mox inſolatæ, donec penitus ſicceſcant, paleis ordeaceis recōdantur: ita compoſitæ, vt nulla parte ſe contingant.

De aſcaloniis. Cap. LXXXI.

QVIA aſcalonias cæpas tum natura, tum cultu ab alijs Theophr. differre dixit, ideo illarū ſeparatim meminerimus. Plin. aſcaloniā condi dixit.

Nomen. Græcis ἀσκαλώνια κρόμμυα, Latinis Aſcalonia cæpa. Plinius: à Iudeæ oppido nominata. Alij Aſcalonitides ſiue Palęſtinas vocant gentili nomine dictas. Nos retentis priſtini vocabuli rudimentis vulgò *ſcalogne* dicimus.

Deſcriptio. Peculiarem quandam figuram, vel naturam habent, vt rectè meminit Theophraſtus, quippe ancipitem inter cæpam, allium, & porrum, ſimiliores cæpis, ſed minores, multæ, & ſimul coaceruatæ.

Genera. Theophraſtus: Cretenſium peculiaris natura notatur, ſed Aſcaloniis quodammodo proxima, ni forte vel eadem dici debeat. Eſt in Creta genus quoddam quod ſemine quidem ſatum, ni radices craſſatur, depoſitum verò in caulem ſemenque totum funditur ſine capite, ſaporeque dulce eſt: id enim contrarium quaſi cæpis habet, omnes namque depoſitæ, melius celeriusque proficiunt. Plinius: ſunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant an eædem ſint quę Aſcaloniæ, quoniā ſatis capita craſſeſcunt, depoſitis caules, & ſemina. Diſtāt ſapore tantùm dulci. Hoc genus nobis ex Caieta affertur, vocanturq; *ſcalogne capece*, nam maiores fiunt, aliæ acrioris ſaporis.

Cœl. Sol. Cœlum, quale Iudęæ, & ſolum vt cæpæ reliquæ deſiderant.

Satio. Quia ſolæ fiſſiles, & veluti ſteriles ab radice cōſiſtunt, ideo iubet Theophraſtus quū neq; ab radice craſſeſcāt, ſemine ſeri, nō deponi. Pręterea circa ver, quū germinant trāſferri. Maturę celeriter putreſcūt. Si deponātur, caulē ædunt, & ſemē fundunt, tū ipſæ euaneſcūt. Columella: Si cæpæ ſemen excipere velis, capita maxima generis Aſcalonij, quod eſt optimū menſe Februario, deponito, quaternorum vel etiam quinûm digitorum ſpatiis diſtantia, & quum

& quum cœperint virere, nec minus ter consarrito, deinde quum fecerint caulem, humilioribus, quasi canteriolis interpositis rigorem stylorũ conseruato: nam nisi arundines transuersas in modũ iugatæ vineæ crebras disposueris, thalli cæparum ventis prosternuntur, tantumque semen excutietur, quod scilicet nõ antè legendum est, quàm quũ maturescere cœperint, coloremq́; nigrũ habere. Sed nec patiendum est, vt perarescat, aut totũ decidat. Verùm integri thalli vellẽdi sunt, & sole siccandi. Plinius. Ascaloniarum propria natura: etenim velut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri illas, non deponi iussere Græci: præterea serius circa ver, quum germinant transferri, ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur & caulem emittunt, & semen, ipsæq́; euanescunt. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. Neapolitani Martio mense serunt, vt allij spicas. Primò pastinantur Maio, secundò Iunio, Augusto terra eruuntur, laquearibus appensæ seruantur ad vernam sationem.

Nostri olitores inquiunt, si quis allij spicas in perforatã cæpam indiderit, ac plantauerit, in Ascalonias cæpas mutari. *Ars.*

De cæpa fissili. CAP. LXXXII.

DIFFERT etiam à cæteris cæpa fissilis cultu, & natura, vt scribitur à Theophrasto: ideo post Ascalonias de eis dicemus, vt clarius, quæ scribimus, elucescant. Fissilis etiam conditur, Plinio authore.

Theophrastus σχιστὰ κρόμμυα, Theodorus vertendo Theophrastũ fissiles vocat, idq́;, quia detractis prioribus foliis altero germinãt, simulq́; inferius finduntur, vnde fissiles appellatæ. Plinius à Græcis schista vocat. Itali *cepolle maliggie*. *Nomen.*

Theophrastus. Fissilem hyeme cum sua coma relinquunt inertem, vere externa folia detrahunt, & reliqua colunt, detractis his foliis altero germinat, simulq́; inferius findũtur. Quidam vel omnibus detrahenda folia censent, vt vim suã imo contineant, neq́; effusæ seminescant. Plinius. Schistam cum sua coma hyeme relinquunt, vere folia detrahunt & alia subnascuntur iisdem diuisuris: vnde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, vt in capita crescant potius, quàm in semina. Apud nos, vt porri plantantur, vt pede distet altera ab altera, & suum vnaquæq́; impleat foramen. Cespitem magnum faciunt. Æstate post Pascha eduntur. *Satio.*

De gethyo. CAP. LXXXIII.

DVBITATVR à nõnullis gethyũ an inter cæpæ genera, vel porri reponẽdum fuerit. Nos inter vtrumq́; locauimus, post cæpã, & ante porrum. Theophrastus inter cępæ genera recenset. Plinius cæpam in duo genera diuidit, in capitatũ, quod cæpã diximus, & condimentariũ, quod gethyon vocãt. Theop. γήθυον vocat. Sed sunt ex Græcis, Atheneo referẽte, qui eũ gethyllida, & epithillida vocãt. Sed Epænetus gethyllida capitatũ porrũ appellari *Nomen.*

tradit. Latini pallacanam vocant, authore Plinio. Ait enim. Condimentarium genus, quod Græci gethyon vocant, noſtri pallacanum, ſed inuenitur plerunq; gethyon, getion dici, ſine y, & aſpiratione. Neapolitani *porrone* vocant, quod magnum porrum præ ſe ferat. Sed non eſt à cæpis ſeparatum genus. Naſcitur enim in cæpinis, quum ſtrictius ſatum eſt, aut ſolo minus pingui, & maſculeſcere dicunt.

Deſcriptio. Ita eum depingit Theophraſtus. Gethyon penè ſine capite eſt, ceruicis tantùm longæ, & ideo totum in fronde, ſæpiuſq; reſecant, vt porrum. Singulari capite eſt, vt cæpa, allium, porrum. Germinat ſuo latere. Subtus veluti quoddam caput bulbaceum ſuo latere promit, vt porrum, quod folia, ſemine etiam ſublato, & arefacto prorſus caule creat. Caput multis tunicis conſtat, vt bulbi, cæpæ, & ſimilium: folio cōcauo, ſemine ad perdurandum infirmo. Didymus gethyum ſimile fecit ampeloprafo. Ariſtophanes gethyum naturam radicum allij habere dicit, Athenæo authore. Plinius: Gethyum penè ſine capite eſt, ceruicis tantum longæ, & ideo totum in fronde reſecatur, vt porrum, folio concauo. Semen infirmum ad perdurandum.

Satio. E ſecunda ſementi eſt, inquit Theophraſtus. Poſt brumā Ianuario menſe incipit, tunc ſeminant, deſiguntq; gethyum, decimo, aut duodecimo die proſilit, ex recenti ſemine maturius. Non annicaule modo, ſed à bimatu etiam fructificat, nec annuum dici debet. Semine ſeritur nō deponitur, quia germinatio tota in fronde, ſæpiuſq; retondetur. Diligit aquā, quamquam nonnulli negent, ſi principio bis, aut ter imber inceſſerit. Fimum cupit. Difficile germinat: humorem enim habeat aptum & non minus, ſed forſitan magis temperiem ad augendum, ac patiendum, oportet, quod germinaturum facile, beneq́, ſit. Plinius. Seritur menſibus Martio, Aprili, Maio, non deponitur. Ex recentiori ſemine maturius gignitur. Radix diuturna: quia ex ea naſcitur.

De porro. Cap. LXXXIIII.

ET in hac cognatione de porro dicendum, inquit Plinius: præſertim quum ſectiuo nuper authoritatem dederit princeps Nero vocis gratia, ex oleo ſtatis menſium omnibus diebus, nihilq́ue aliud, ac ne pane quidem veſcendo. Fama eſt Melam equeſtris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe accerſitum in ſumma deſperatione ſucco porri ad trium denariorum argenteorum pondus hauſto, confeſtim expiraſſe ſine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium eſſe. Sed cur porrum proſit ad vocem ſonoram quærit Ariſtoteles libro problematum. nam & perdici commodū eadem in re nouimus. An quod allium quoq; elixum delinit, & quidem porrum lentitiam quandam obtinet, quę fauces detergere poſſit. Porrum non olere ſcribit Sotion, qui cuminū prægustarint: hoc enim eſu grauis odor extinguitur. Capitatos porros, vt Athenæus eſt author, Latonę ſacros

cros esse narrant: nam quum Apollinem in vtero gestans, prægnantiũ malacia laboraret, hoc cibo fertur elanguentem appetentiam inuitasse: quare Polemon vetustus Aristophanis enarrator, quum id olus Latona concupisset, latam fuisse Delphis legem tradit in Theoxeniis; Qui maximum attulisset porrum huic deæ, sportulam è mensa sacerdotum acciperet. Seque vidisse fatetur Athenæus gethyllidem in rapi magnitudinem excreuisse. Diphylus obsonia commendare dixit. Esus in olere, vbiuis frequens.

Græcis πράσον dicitur à colore, Latinis porrum, à callosa porri capitis simillima in ossibus ferruminatis concretione, vt coniicimus. Alij porrum volunt dictum, quòd porrò eat, & longè lateq; grassetur. Itali *porro*. *Nomen.*

Porrorum duo genera, syluestre & satiuũ, agreste ampeloprason dictũ, de quo dicturi sumus mox in sequenti. Satiui duo genera signauit antiquitas, capitatũ & sectiuũ. Capitatũ Dioscorides κεφαλωτὸν vocauit, quod eius radix in caput crescat. Athenæus gethyllidas dici testatur ab Epæneto. Alterum genus sectiuum vocant, quod frondenti coma super terrã eminens auferatur. Videtur id genus Martialis Tarentinum vocare ob grauem halitum quem eructat: *Genera.*

Et Tarentini grauiter redolentia porri
Edisti quotiens, oscula clausa dato.

Sectiui Plinius duo genera facit. Herbaceũ folio incisuris eius euidentibus, quo vtuntur medicamentarij. Aliud genus rotundioris folij, suauiorisque, incisuris lenioribus. Sed miror antiquos porrum in duo genera diuisisse, quod vnum naturale, alterum artis mangonio confictum sit.

Theophrastus annuo folio non dici debere autumat, quippe nõ annuo folio, sed à bimatu fructificare. Vnicaule esse, nec è lateribus laterales surculos emittere. Semine fœcũdissimo. Semine ad perdurandum firmo. Plinius ait, nõ annuum tantũ, sed sæpius parere: renasci enim à radice: semine firmo. Addim' nos. Porrũ radice est cartilaginea, crassa, multis fibris capillata, tunicis quibusdã vestita, ex albæ ceruicis augustiis extuberans, fronde super terram carinata, & in angulum oblonga, colore adeo viridi, vt pro herbaceo porraceus color vsurpetur, bimum prosilit in caulem longum, cauum, multis floribus aceruatim collectis, & in speciem absolutæ pilæ cõglomeratis. Vbi sementem protulit, intermoritur. *Descriptio.*

Palladius loco læto, & campestri lætari ait. Nos omne cœlum sustinere vidimus. Columella aricinum laudat. *Cœlum.*

——— *Quæ mittit Aricia porri.*

Martialis: *Mittit præcipuos nemoralis Aricia porros,*
In niueo virides stipite cerne comas.

Plinius laudatissimos in Ægypto, mox Orchiæ, atque Ariciæ.

Palladius plana, alte pastinata, diu subacta, & stercorata terra lætari. Plinius: Insigne quod infimo, lætoq; solo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate quadam soli constat. *Solum.*

Satio. Theophraſto è ſecunda ſemẽti eſt. Poſt brumã Ianuario menſe defigitur porrum, duodeuigeſimo die, & vigeſimo à ſatu prorumpit, è recentiori ſemine celerius prouenit. Cuius cauſam in libro de cauſis diſquirit. Quia omne calidum facilè germinat, & calida ſunt, quæ acria, porrũ verò, gethyũ, ſatureia, origanum acria ſunt, & tamen non cito germinant, ſed humorem habeant aptum, temperatumq́; ad augendũ, pariendumq́; oportet, quod cito breuiq́; germinaturũ eſt. Columella: Menſe Februario porri ſemen ponitur; locis apricis circa Calendas Martias licet porrũ (ſi iam ingranduit) transferre. Circa Calendas Aprilis æquè transferes. Porri caput circa idus Maias tolerabiliter adhuc trãsfertur. Sotion admonet, poſt ſationẽ porrorũ, ſtatim cõculcãdos eſſe ſulcos, & nõ irrigãdos, ſed neglectos relinquẽdos per tres dies, quarta verò rigari debere, ita enim pulcherrimos prouẽturos.

Ars. Theophraſtus porro reciſionẽ conferre dixit, tonſumq́ue, retonſumq́ue tenerius, dulcius, albidius, & omnino melius euadere: rationẽq́; reddit libro de cauſis, quippe q̃ diminuuntur, eo magis vere cõcipiunt, & ſi validiores fiunt, plus pabuli trahũt, meliusq́; incoquere poſſunt. Germinatio enim prima, vt debilis, deterior etiã: præterea frondibus illis ablatis, vtpote impedimento ablato plus proficit. Columella: Si ſectiuũ facere velis, denſius ſatũ præceperũt priores relinqui, & ita quũ increuerint ſecari. Sed nos docuit vſus longè melius fieri, ſi differas, & eodem modo quo capitatũ modicis ſpaciis, id eſt inter quaternos digitos depangas, & quum conualuerit deſeces. In eo autẽ, quod magni capitis efficere voles, ſeruandum ſit, vt antequã tranſlatum deponas, omnes radiculas amputes, & fibrarũ ſummas partes intondeas: tum teſtulæ, vel conchulæ, quaſi ſedes in ſingulis ſubiectæ ſeminibus adobruuntur, vt fiant capita latioris incrementi. Cultus autem porri capitati aſſidua ſarritio, & ſtercoratio eſt, nec alius tamen ſectiui, niſi quod toties rigari & ſtercorari, ſarririq́ue debet, quoties demetitur. Palladius: Si porrum ſectiuum facere velis, poſt duos menſes, qui ſatus eſt, poteris diſſecare, & mandare in areis ſuis: quamuis afferat Columella etiam ſectiuum diutius duraturum, melioremq́ue, ſi transferatur, & quoties ſecabitur, aqua iuuetur, & ſtercore. Apud nos qui temperatis degimus locis, ſeritur Decembri, Ianuario, Februario, & Martio, ſemine fuſo, Martio deinde transfertur, pangiturq́; in ſulcis: diſtet alter ab altero quatuor digitorum latitudine, quum rectè accommodaueris, dum ſecundus ducitur ſulcus, effoſſa humo cooperitur, atq; pedibus leuiter calcatur. Primo ſecãtur Iunio, ſtercoranturq́; & irrigantur, ſecundo Auguſto, tertio Septembri, eandem ſemper operã imponendo. Poſt menſem eruuntur, exponunturq́; væno. Alij ferunt palo foramine adacto, pedem profundo, radiculas amputant Aprili, Maio, & Iunio. Seruntur etiam Iulio, Auguſto, Septembri, & Octobri. Inde eruuntur Martio, & Aprili. Poteris etiam inter cæpas ſerere. Palladius: Si capitatũ facere velis, quod vere ſeueris, Octobri menſe tranſferre

ferre debebis, ſed rarius feras, ſarculo frequentandus eſt, & herbis liberandus, quum digiti craſſitudinem habuerit à media parte præciſis foliis, & truncatis radicibus transferatur. Oblitus fimo liquido quaternis, vel quinis digitis ſeparetur: quum radices aget, modicè comprehendendus, & alleuandus eſt ſarculo, vt ſuſpenſus à terra, quod ſpacij vacuum ſubter inuenerit, capitis vaſtitate cogatur implere. Columella. Quo porri incrementum maius fiat, raris linteolis complura grana illigantur, atq; ita obruuntur. Enatum autem in his locis, quibus aqua ſubminiſtrari non poteſt, deferri debet circa æquinoctiū autumni, at quibus poſſis humorē præbere, menſe Maio rectè transfertur. Palladius: Item plura ſemina in vnum ligata ſi depoſueris, grandis porrus naſcetur ex omnibus. Item ſi capiti eius rapæ ſemen immittas ſine ferro, & pangas, multum fertur increſcere, melius ſi frequenter hoc facias. Theophraſtus, Porrorū magnitudo ex transhalatione fit. Et ſemina plura linteolo deligata terræ mandari iubet, ſic radices, & germina faciet ampliora. Plus enim valent quæ plura, & illa omnia in vnam naturam coaleſcunt. Sotion Græcus laudat ſtatim, atq; ſatum fuerit, puluinos arearum pedibus proculcari, triduumque velut habitū neglectui minimè rigari, quarto die aquæ reſperſu iuuari, ita probatiſſimum naſci putat. Si inter ſerendum arena terræ miſceatur, vberrimum prodibit, ſi dum transfertur, capiti ſtilo vel arundine citra ferrū puncto cucumeris ſemē in mediū inſeras, mirum in modū fertur grandeſcere, quando ſeminiis coaleſcentibus in magnū tumorem extuberabit. Sunt qui nō cucumeris, ſed rapæ ſemen ventri potius inſinuent, hoc in vnitatem coiens, turgidam capiti molem adfert. Item ſi quanta tribus digitis carpi poſſunt, oblita fimo ſemina vetere linteo ligata depoſueris, grādis porrus naſcetur ex omnibus, ſi protinus irrigetur. Hoc falſum eſſe iam ſupra declarauimus.

Vermiculos paruos porros inſectantes Theophra. πρασοκουρίδας vocat, *Inf. rem.* quaſi porricidas dicas, hos humor collectus interimit, & fimus aceruatim iniectus: induſtria enim beſtiola condit ſeſe, & vt in ſtramento, quieſcit in ſtercore: quamobrem venari facile eſt, aliter nulla venandi datur facultas.

De ampelopraſo. CAP. LXXXV.

AMPELOPRASON Galenus inter porrum, & alliū medium quoddam eſſe dicit. Nos poſt porrū locauimus, dicturi mox de allio. Ipſe ſylueſtre porrum eſſe teſtatur, & tantum à porro diſſidere, quantum in congeneribus ſylueſtre à ſatiuo. Sylueſtria enim omnia maiori acrimonia, ſicciorique natura pollent. Salgamarij cæparum modo in aceto condiunt, & vſque ad ſequentem annum recondunt, & ſic innocentius redditur.

Dioſcorides ἀμπελόπρασον vocat, quaſi vineale, vel vitigineum porrum *Nomen.* dicas, nomen à natalibus inditum. Plinius ampelopraſon vocat. Neapolitani *porriui, & porri ſeluaggi.*

Plinius ita deſcribit: Folij porri, ructu grauis, Addimus: Caule proſilit *Deſcr.*

cubitali,foliis porraceis, ſed anguſtioribus, flore candido, radice bulboſa.

Solum. Plinius,Prouenit in vinetis.

De allio. Cap. LXXXVI.

ALLIVM Plinius ad multa ruris medicamenta prodeſſe credit, tædium huic quoq; halitu,vt cæpis,nullũ tamen coctis. Męnander è Gręcis author eſt,alliũ edentibus ſi radicem betę in pruna toſtã ſuperederint, odorẽ extingui. Sotion,Allium edentibus halitus tædium dixit aboleri,ſi crudam fabam ſupermanducauerint. Plinius: Ferrum ad ſe trahente magnete lapide,& allio rurſus abigente à ſe. Caſſianus: Magnes attrahit ferrum: expirat ſi illi alliũ affricetur: reuiuiſcit ſanguine hircino ipſi infuſo. Plutarchus: Magnus allij cum magnete diſſenſus, quam vocant antipathiam,tantumq́ue inter has res ſurdas, & ſenſu carentes odium, vt ferrum abigat à ſeſe, ſi affricetur allio lapis. Idem confirmat Ptolemæus, magnetem non trahere ferrum, ſi linatur allio. Quærit Ariſtoteles in problematis, cur allia quum excauleſcunt plenius quàm recens edita oleant. An quod recẽtia humoris multum adhuc extranei continent? quo fit, vt vim ſuam integram habere nequeant, quum autem decocta iam ſunt, ſecreto humore illo inutili tum ſuum odorem ſincerè adipiſcuntur, qui ſcilicet acer eſt. Quin etiam cæteri nuper æditi fructus dilutiores ſunt, & cæpas recentiores ob eam cauſam minus acres ſentimus. Si iuxta coronarias herbas ſeratur, magis eas olere facit, cuius rationẽ ex Theophraſto reddidimus in cæpis. Pantheræ, leonesq́ue non attingunt perunctos allio, præcipuè ſi & allium fuerit incoctum. Allium cæpasq́ue inter deos iureiurando habet Ægyptus, ex Plinio.

Nomen. Nominant Græci σκόροδον, vt nonnullis placet quaſi σκαιὸν ῥόδον, id eſt rudem roſam, quòd aſpere ſupra modũ redoleat & nares offendat. Alij quod pandiculationes moueat, quas Græci σκορδινισμοὺς vocant, ſcorodon vocatum dixêre. Latini allium dicunt à Græco fortaſſe verbo ἅλλεσθαι, id eſt exilire, quòd nimium exiliendo creſcat. Itali *aglio*.

Genera. Theophraſtus. Diſcrimen eorum quod aliud præcox, aliud ſerotinum: eſt enim genus quoddam eiuſmodi, vt ſexaginta diebus perfici poſſit. differunt præterea magnitudine ſingulari, vt Cyprium vocatum maxime tale eſt, quod non decoquunt, ſed in myttotis vtuntur, & quũ tunditur mirum quàm ſpuma increſcat. Quin & illud differenciam facit, quod quædam non nucleis coagmentantur. Dioſcorides in duo etiam diuidit, in ſatiuum hortenſe vnum, alterum ſylueſtre. Satiuum aliud Ægyptium, ſingulari conſtans capite: aliud ex pluribus coagmentatum nucleis, ſylueſtre ophioſcorodon dictum. Plinius à Theophraſto. Generum differentia in tempore: præcox matureſcit ſexaginta diebus. Tum in magnitudine. Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium cypricũ, alij antiſcoridon, præcipuè Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius alio, tritum in oleo & aceto, mirum quantum increſcat ſpuma.

Theo-

Theophrastus. Folia illico ab radice exeunt, vnicaule. Plinius: Tenuissimis, & quæ separantur in vniuersum velatur membranis, mox pluribus coagmentatur nucleis, & his separatim vestitis: asperi saporis: & quo plures nuclei fuere, hoc est asperius. Addimus: Fronde viret cæpacea vel graminea, caule tereti, & inani. In cacumine flores in globum circumaguntur, in quo semen emicat. Bulbis è multis nucleis vnà spicatim congestis, membraneis cuticulis inuolutis, è quorum medio fibrillæ tortiles porriguntur. *Descriptio.*

Sotion optimè alba terra prouenire ait. Palladius idem. Terra maximè alba seritur, fossa, & subacta sine stercore. *Solum.*

Substinet quodcunque cælum. Vniuersale enim olus est. *Cælum.*

Theophrastus hæc de allij satione: Allium ante solstitia, aut paulo post solstitia, seritur, nucleatim diuisum: perfici enim semine potest sed tardè. Primo anno caput accipit porri, sequenti discerni in nucleos incipit, tertio redditur perfectum, nec quicquã deterius. Sed etiam quidam vel deposito melius id existimant. Radicis autem allij, aut cæpæ, haud similis ortus fieri solet. Allij namque quum nucleus extumuerit, tota intorquetur, & hinc aucta in nucleos rursus discernitur, atque ex vno plura efficiuntur, dum caput consumatur. Etenim si non euellantur, plura in dies fiunt. Super fistula quoque & allium capitari posse affirmant. Neapoli continuè visitur, vt mihi multoties videre contingit, in allij flore, quem diximus, orbiculatos bulbillos paruos prouenire, vt quot fuerint flores tot bulbos producat. Quando seruntur allia, diuidere bulbos in nucleum solent, & cæparum fibras, tegumentaq; detrahunt: denique omne non viuum à vitalibus semouendum censent, vt etiam arboribus partes, quæ obarescunt, abscindere solent. Columella: Autumno conseri debet allium. Et vltima temporis positio allij est Februario mense. Circa calendas Octobris antequam deponantur allia, ex vna capite in plura diuiduntur, habent enim plures cohærentes spicas, eæque quum sint diuisæ, liratim seri debent, vt in puluinis positæ, minus infestentur hyemis aquis. Est autem lira similis ei porcæ, quam in sationibus campestribus rustici faciũt, vt vliginem vitet. Sed hæc in hortis minor est faciẽda, & per summam partem eius, id est in dorso, inter palmaria spacia, spicæ allij disponendæ sunt. Sulci lirarum inter se distent semipedali spacio, deinde quũ ternas fibras emiserunt spicæ, sarriantur: nam quò sæpius id factum est, maius semina capiunt incrementum. Regionibus pruinosis per autumnum non seri debet: nam brumali tempore corrumpuntur, quod ferè mense Ianuario mitescit, & iccirco frigidis locis tempus optimum est allium ponendi circa idus prædicti mensis. Multa tamẽ ante calendas Ianuarias medijs diebus serunt mense Decembri, si cœli tepor & situs terræ permittit. Palladius ab eo: Nouẽbri mense sulcos in areis facies & semina in locis altioribus pones quatuor digitis separata, neq; altius pressa, sarculabis frequenter, inde plus crescunt. Plinius: quidam allium in pla-

Satio.

no ſeri vetant, caſtellatimq; grumulis imponi diſtātibus inter ſe pedes ternos. Inter grana quatuor digiti intereſſe debent: ſimul atque tria folia eruperint, ſarriri. Grandeſcunt quo ſæpius ſarriuntur. In frigidis vtilius vere ſeri, quàm autumno. Sunt qui allium inter compitalia, ac ſaturnalia ſeri aptiſſimè putent. Allium & ſemine prouenit, ſed tardè. Primo enim anno porri craſſitudine capite efficitur, ſequenti diuiditur, tertio conſummatur, pulchriusq; tale exiſtimant quidam. In ſemen exire non debet, ſed intorqueri caulis ſationis gratia, vt caput validius fiat. Apud nos ponuntur ſpicæ Septembri, vbi quatuor foliorum fuerit, primo foditur Octobri, ſecundo Decembri, tertio Ianuario, quarto Februario. Si ſpicas quæris eruuntur Maio: ſi relinquis, erit Decembri tenerrimum.

Ars. Quo vaſtiora capita fiant, docet Columella, Antequam caulem faciant, omnem viridem ſuperficiem intorquere & in terram ſternere conueniet. Sed quandocunq; vel conſeremus, vel iam matura in tabulatum reponemus, ſeruabimus in iis locis, quibus aut obruentur, aut eruentur, vt Luna infra terrā ſit: nam ſic ſata, & rurſus ſic recondita exiſtimantur, neq; acerrimi ſaporis exiſtere, neque mandentium halitus inodorare. Palladius ab eo: ſi capitatum facere volueris, vbi cœperit caulis prodire, proculca, ſuccus reuertetur ad ſpicas. Fertur ſi Luna ſub terris poſita feratur, & item ſub terris Luna latente vellatur, odoris fœditate cariturum. Plinius: Cæterum vt odore careant, omnia hæc iubentur ſeri quum Luna ſub terris ſit, colligi quum in coitu. Allia tradit Sotion dulceſcere, quorum fractæ leniter ſpicæ ferantur, dulciorem contrahere ſaporem, quæ in pangendo olearum fraces admiſerit. Idem aſſerit, allium, ſi Luna ſub terris poſita feratur, & item ſub terris Luna latente vellatur, odoris fœditate cariturum. Meliora naſcuntur omnia aceruatim ſato ſemine, quàm ſparſo, ita certè allium ſerunt in laciniis colligatum.

Cōditura Plinius: Quod ſi diutius allium, cæpamque inueterari libeat, aqua ſalſa tepida capita intingenda ſunt, ita diuturniora fient, melioraq; vſui, ſed in ſatu ſterilia. Alij contenti ſunt primo ſuper prunas ſuſpendiſſe, abundeque ita proficiarbitrantur, ne germinent, quod facere allium cæpamque extra terram certum eſt, & cauliculo acto euaneſcere. Aliqui & allium palea ſeruari optimè putant. Palladius: Vel paleis condita allia, vel fumo ſuſpenſa durabunt.

De allio cyprio, ſiue vlpico. CAP. LXXXVII.

NVNC alteram allij ſpeciem ab hortenſi dicamus, ſcilicet cypriū. Theophraſtus id nō decoqui dicit, ſed in myttotis vſurpari. Myttota dicebantur ab odoris fœditate, in quo caſeum quoq; addebant. Plinius ruris pulmentaria vocauit.

Theophraſtus κύπρειον σκόροδον vocat, id eſt cyprium allium, Columella à Græcis ἀφροσκόροδον appellari dixit, ab aliquibus allium punicū, & vlpicum.

Plinius

Plinius à Græcis ἀντισκόροδον, & allium cyprium à Latinis vlpicũ dici. In Plinij verbis mendum ſubeſſe ſuſpicor. quippe nõ ἀντισκόροδον, ſed ἀφροσκόροδον legendum, quippe à Theophraſto κίπειον, & à Columellæ penu ἀφροσκόροδον deſumpſit, vt eius mos vniuerſo ſuo opere perpetuus, præſertim quum in aliis authoribus nil de antiſcorodo tractetur. Et ἀφρὸς vocabulum vel ab Aphrorum gente nomenclaturam ſibi vendicauit, cùm Columella aphroſcorodon punicum allium vocari dixit, & Plinius vlpicum præcipuè Africæ celebratum prodidit inter pulmentaria ruris: vel à ſpuma quam Græci ἀφρὸν dicunt, ad quod ſatis accedit Theophraſtus, qui dixit, Cyprium, quum tunditur, mirum quàm ſpuma increſcat. Et Plinius ab eo verbotenus detorquens, Trito mirum quantum increſcat ſpuma. Hodie Neapoli *aglio di India* dicitur. Theophr. ab aliis differre magnitudine ſingulari dicit, nec *Deſcriptio.* decoquũt, inquit, ſed in myttotis vtuntur, & quũ tundũtur mirũ quàm increſcat ſpuma. Columella dicit vlpicũ eſſe longè maioris incrementi, quàm alliũ, habet enim velut alliũ multas cohærentes ſpicas. Addimus nos: Caule adoleſcit multo proceriore, glabro, & tereti, foliis lõge vulgari latioribus, in cuius faſtigio ſemen in cumulũ congeritur, capite ex grandioribus ſpicis cõglomerato, quæ veluti fœdere quodã inito cõiunctæ confertim hærẽt, & ꝑtenuibus teguntur mẽbranis, grandiore folliculo omnes ſimul ambiẽte: ceruice breui tunicata. Radix primũ extumeſcit in ſpicas, deinde curuatur, vbi ſuccreuerit, iterũ in numeros diducitur. Odore graui Colum. in horto:

——— & olentia latè
Vlpica.

Cœlum. Calido cœlo fruitur, proinde à Plinio dictum Africæ celebratum. Nobis ex Aprilia affertur.

Solum. Terra alba, foſſa, & ſubacta ſine ſtercore delectatur, vt allium. Palladius.

Satio. Quomodo à Columella ſeratur, diximus capite de allio.

De allio Ægyptio. CAP. LXXXVIII.

INTER hortenſis allij ſpecies, Ægyptij meminimus ex Dioſc. & Theophr.

Nomen. Dioſcorides Ægyptium vocat. Itali *aglio maſchio.*

Deſcriptio. Theophraſtus. Quiddam & illud differẽtiam facit, quod quædam nõ in nucleis coagmentatur. Dioſcorides: ſingulari conſtat capite, dulce, in purpureum vergens parum. Negant olitores noſtri Ægyptium allium, genere ab aliis diuerſum, ſed vulgare allium denſius ſatum, vel tenuiori ſolo caput vnum accipere, quod maſculeſcere dicunt.

De allio anguino. CAP. LXXXIX.

DIXIMVS hortenſia allij genera, accedendũ ad ſyluestria. Huius meminere Dioſcorides & Plinius, aduerſus improbitatẽ alitum depaſcentium ſemina coctũ, ne renaſci poſſit, abiicitur: ſtatimq; quæ deuorauere aues ſtupentes manu capiuntur, & ſi paulum commorentur conſopitæ.

Nomen. Dioſc. itẽ & Sotion ἀφιοσκόροδον nominant, quaſi anguinũ alliũ dicas. Plinius illud ſponte naſcens in aruis, alum vocari dixit. Itali *aglio ſerpentino.*

Deſcriptio. Nos ita deſcribemus: Caule foliiſq; ſerpẽtariæ modo maculoſis, radicis ceruice longiore, rimoſa cute obſita, proximè vrſinum allium delineans.

Solum. Naſcitur in montoſis.

De allio vrſino. Cap. XC.

INTER allij ſpecies, Plinius vrſini meminit, & noſtro huic horto inſerimus. *Nomen.* Plinius vrſinum nominat.

Deſcriptio. Plinius, odore molli, capite prætenui, foliis grandibus. Addimus: foliis ephemeri non lætali ſimilibus, floribus in ſummo candidis. Floret Aprili, & Maio. Bulbus aliquot nucleolis oblongis ſparſis, candicans: allij tædioſum ſpirans odorem, ſapore acri, ſed non ingrato, magis odore, quàm habitu allium referens.

Solum. Syluis & vmbroſis, vel vdis pratenſibus quibuſuis obuium.

De ſcorodopraſo. Cap. XCI.

POST allij & porri tractatum ſcorodopraſon aggrediemur, quũ vtriuſque naturam participet. Dioſcorides ſcorodopraſon autumat qualitatem habere porri, & allij, quòd coctum pari modo dulceſcat, & in olerum vicem tranſeat. Galenus item: ſcorodopraſon miſtum ex guſtu & odore, virtutem obtinens ex allio nempe & porro: ſic & Paulus: Sunt qui olitorum diligentia olera hæc duo in vnum veluti monſtrum aliquod coaluiſſe ſuſpicentur, quum habitu porrum ſimul, & allium æmulentur, vtrumque exprimens olus, ita & medias vires retinere.

Nomen. Dioſcorides: σκοροδόπρασον, quaſi alliporrum dicas, mutuatur ab vtroque parente nomen. Itali *aglioporro*, aut *porrone*.

Deſcriptio. Dioſcorides. Magnitudine porrum æquat: natura ei promiſcua, temperans in eo allij porriq; parentum proprietates, effectus vtriuſq; præbens.

De bulbis. Cap. XCII.

SVNT etiam bulbi è genere cartilagineo, atq; iam dictis proximi. Cato in horto ſuburbano, coronamenti omne genus è bulbo Megarico ſeri oportere ſcribit. De bulborũ conditura hæc à Philemone docta leguntur, apud Athenæũ: Caſeo indiget, melle, ſeſamo, oleo, cæpa, aceto, laſere: nam ſuapte natura, malus eſt, & aſper. Heraclides Tarentinus ait, quod ſperma generare videtur, tum quod multi ſit nutrimenti, tum quod primam naturam in ſpermate & vires vniformes habeat. Vnde prouerbium, Nil profuerint bulbi, niſi neruus adeſſet. Martialis ad illud,

Cùm ſit anus coniux, cum ſint tibi mortua membra,
Nil aliud bulbis quàm ſatur eſſe potes.

Prouerbio ſunt obnoxij, qui obſtipo capite terrã ſpectant, & oculos humi defigũt, quaſi bulbos quęrãt, vt eſt apud Ariſtophanẽ. Libidinoſos quoque taxauit, quos ait bulborũ ollã deuoraſſe, quaſi mulieroſos eſſe dixiſſet. Apitius de bulborũ apparatu hæc habet, Bulbos oleo, liquamine, & aceto infe-

inferes, modico cumino hæc ſuper diſperſo. Vel bulbos aqua tundes, & ex aqua coques, dein oleo friges. His ſic facies: Accipe piper, pulegiũ, origanũ, mel, acetum, defrutum, careotam, liquamen, & olei modicum aſperges & inferes. Vel bulbos elixos in pultarium preſſos mittes, thymum, origanum, mel, acetum, defrutum, careotam, liquamen, oleum modice aſpergas, & inferes. Varro hæc de bulbis dixit, A qua decoque bulbos, qui Veneris vſum quęrunt, deinde legitimis nuptiis in cœna ponantur, ſed & cum nucleis pineis, aut cum erucæ ſucco, & pipere, vel bulbos frictos cum garo inferes. Paulus Ægineta bulbos cibi appetentiam proritare, ac ſtomachum roborare dixit, ſi bis decoquantur, vberius enutrire, ipſorumq; propulſari amarorem, ſemen producunt, & libidinem accendunt, comeduntur q; cum oleo, garo, & aceto. Plutarchus memoriæ prodidit bulbos nunquam de cœlo tangi, quod non exiguitati corporis, ſed cæcis rerum diſcordiis refert acceptũ. Hercules vt eſt in Amalthia Euboli bulbis abſtinuit, feruorem eorum cauſatus, & grauem halitum.

Græcis βολβός, Latinis bulbus, Italis *cepolle ſeluaggie*. *Nomen.*

Bulborum genera plura eſſe deſcripſit Theophraſtus. Differunt nanq; magnitudine, colore, figura, & ſuauitate. Quippe quum adeo dulces quibuſdam in locis prodeant, vt crudi facillimè mandi poſſint, vt in Cherſoneſo Taurica. Sed peculiaris natura lanigerorum. Eſt enim bulbi genus circa littora naſcens, cuius inter ſummum corticem, eamq; partem, qua veſcuntur, lanea continetur natura, ex qua mappæ, aliæque veſtes quondam conficerentur, ob id lanigerum appellarunt. Indis non lanati, ſed criniti naſcuntur. Plinius ab eo. Theophraſtus eſt author, eſſe bulbi genus circa ripas amnium naſcens, cuius inter ſummum corticem, eamq; partem qua veſcũtur, eſſe laneam naturam, ex qua mappæ veſteſq; conficiantur. Eadem Phanias retulit, authore Athenæo. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, & ſuauitate. Poſt eos, qui dulces in Taurica Cherſoneſo naſcuntur, ſunt qui in Africa nati maximè laudantur, mox Appuli. Genera Græci hæc fecere, bulbinem, ſetanion, pythion, acrocoriõ, ægilopa, ſiſyrinchion. In hoc mirũ, imas eius radices creſcere hyeme, verno autem quũ apparuerit viola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pingueſcere, ex Plinio. Apud Theophraſtum: Siſyrinchion redigi ad genus bulborum deſideratur, quod radice orbiculetur. Peculiare ſiſyrinchio datum eſt, vt vna radix primò augeatur hyeme, tum ineunte vere, quod in imo excreuit, contrahatur, ſupernumq; creſcat quod manditur. Apud Athenęum regii ſunt, qui Venerem accerſant, cæteris præſtantiores, hos ſequuntur fului, ſcillæ naturam æmulantes, deterrimi omnium Ægyptii. Quæ bulbinæ dicuntur, meliorem habent ſuccum, quàm bulbi: non tamen ſtomacho conferunt, quia dulcedinem cum craſſitie habent. Plinius, Bulbinem Græci vocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. *Genera.*

Theophraſtus. Folio valdè anguſto, caulis nimirum aſſurgit, germen è ſemine laterale producit, ſed ei peculiare datur, quod non ſimul ex omnibus ſe- *Deſcriptio.*

minibus exit, ſed partim anno primo, partim ſecundo. Tunicas habet plures, ſimul & lentitiam quandam. Radice puſilla inhæret, vt omnes bulbi, qui radice ſunt capitata, contrà partem ſuperiorem tenuem, imbecillemq́;, radicem amplam, carnoſamq́ue gerit. Antiquis bulborum facies notior viſa eſt, quàm quæ deberet repræſentari: noſtris verò temporibus vſus obſoleuit, vt vix dignoſcatur. Nos ita deſcribemus: Bulbi caput ex pluribus nucleis coagmentatur, qui ſimul in capillitio coeunt, factis ſenſim eorum diuortiis, ita vt in latus pateant, vertice fibris criſpato, medio toroſiore, cortice tenui, foris ſquamoſis membranis tunicata, nullo tamen folliculo omnes partes amplectente, fronde cępitia, terete, inani, anguſta, in mucronē deſinente, cauliculo dodrantali, in cuius faſtigio flos purpureus. Mucoſi aliqui, ſapore inſulſi, vt magis accipiendo condimenta, quàm condiendo apti.

Cælum. Nicander Megarenſes bulbos laudat, ex Athenæo, eoſdem antiquus Cato, & Martialis,

—— Quæq; viros acuunt, armantq; puellas,
Iam Megaris veniant genitalia ſemina bulbi.

Plinius è Taurica Cherſoneſo bulbos laudat, poſt hos in Africa natos, mox Appulos. Vnde Ouidius hos enumerans, ait:

Daunius, aut Libycis bulbus tibi miſſus ab oris,
Aut veniat Megaris, noxius omnis erit.

Satio. Theophraſtus radice ſeri dixit. E ſemine partim primo, partim altero, puerit anno. Anatolius à cal. Nouēbris ad Februarias ſerendi tēpus indicat. Plinius: Bulbos non naſci niſi ex ſemine priores tradiderunt. Sed & Præneſtinis campis ſpontè naſcitur, ac ſine modo etiam in Remorum aruis. Effodiuntur bulbi ante ver, at deteriores illico fiunt, ſi ſinduntur. Signum maturitatis folia inareſcentia ab imo. Improbant vetuſtiores, item paruos & longos, contrà rubicundis, rotundioribusq; laus, & grandiſſimis.

Ars. Vt bulbi in caput creſcant, & grandiore corporis callo protuberent, Anatolius teſtam vaſorum radicibus ſubſterni præcipit.

De ſcilla. CAP. XCIII.

SCILLA è genere capitatorum, ſiue bulborum eſt: etſi non tamen omnis eſtur, noſtro ſeremus horto, ob multiplices, quas in villa retinet vtilitates, & maximas. Tradit enim Theophraſtus, ſcyllam ante portam ſatam contra veneficiorum noxam amuletum eſſe. Fructus contentos ſeruat, præſertim punica mala, pediculo prius exempto. Si ficus iuxta eam ſeratur, ocyus creſcit, minusq́ue à vermibus infeſtatur: & in ſumma quicquid ſcillæ fuerit conſitum, faciliùs germinat, & celerius gliſcit. Habet enim lentorē, caloremq; inſitum, ob id proficiens, in arborum putationibus, ne plagis intrudatur imber, aut ſol; nam facilè morbi contrahendi periculū imminet: plagis ſcillam apponunt, vt eas foueat. Democritus ſiſſum ſarmentum, vt citius cauleſcat, ſcyllæ inſertum.

insertum terræ mandat. Pamphilus, Scyllæ contactu lupus conuellitur, vnde vulpes propter lupos latebris suis scillas apponunt. Plinius, Nobilissima est scylla, & medicamentis nata, acetoq; exacuendo: vnde de his Pythagoras volumen condidit, atq; scyllam in ianuæ limine suspensam, malorum iniuriam propellere dixit, quod non subticuit etiam Dioscorides. Scyllæ flos, vt Berius est author, virgata specie prosiliens, modo celeriter non emarcescat, largos fructuum prouentus, ac vberem annonam nobis promittit.

Nomen. Gręcis σκίλλα, Hippocrati scella, & schœnum vocari Galenus est author. Nomen inditum putant à squilla pisce testaceo, à tunica squamarum compactili serie composita. Tanta inter eas similitudo intercessit. Latini scylla, Varroni squilla: vnde puto nomen Neapolitanis deriuatum, *Cepolla squilla.*

Descriptio. Theophrastus, Caulis prius per se prosilit, vt in croco, & narcisso, tamē flos ex eo emergens insidit, particulatim floret, ab ima sui parte incipiens, floret ter, singulis suis floribus singulas sementes, quæ ternæ sunt, denuntiat. Primus enim florum prouentus, arandi primum tempus ostentat, secundus medium, tertius nouissimum, quum flos senuerit, folia demum multis post diebus emicant. Prorsus pediculo vidua, ab radice pullulat. Aliud, atq; aliud producit. Radix multiplicibus tunicis contecta, in rectum agitur. Itaque duplex radicis genus exhibere videtur: habet enim capitatam illam, & carnosam, & eas, quæ ex illa proueniunt. Quapropter dubitabit sanè quispiā, an hæc in radicum numero ascisci debeant: siquidem radicis is est habitus, vt parte posteriore semper extenuata, in gracilitatem semper acuminetur. Scillæ radix contorta crescit, ita vt latus tendens inolescat, item cæteræ lateribus foras iaciunt, illa glabra, & medio capite capillamenta quædam fundit, quibus pars extuberans alitur, quo dubitari posset, fructus ne, an radix sit. Id tamen peculiare sortitur, quod omnium maximè viuax sit, quippe solo eruta, ac pensilis viuere plurimum temporis possit. Immo ad germen excitandum valet. Plinius hæc habet de scylla: Nobilis & scyllæ natura, quod omnes herbæ folium primum emittunt, mox in caulem rotundantur. In ea caulis primum intelligitur, quàm folium: caulis exit, deinde flos ex eo emergit, eademq; ter floret, tria tempora sationum ostendens. Primo flore primam arationem ostendit, medio secundam, tertio nouissimam. Nulli amplitudo maior, nec vis asperior.

Genera. Theophrastus: Vescenda est scillæ radix, non tamen omnis sed ἐπιμενίδειν vocatæ, quæ ab vsu nuncupationem sortita est. Hæc angustiori folio, leuioriq;, quàm reliqua constat. Plinius, duo genera medica. Masculus foliis albis, fœmina nigris, tertium genus cibis gratum epimenidium vocatum, angustius folio, ac minus aspero, candidissima, vtilissimaque.

IOAN. BAPTISTAE PORTÆ NEAPOLITANI VILLAE

LIBER VNDECIMVS

SIVE

SEGES.

PROOEMIVM.

IAM ad reliqua herbacea veniendum nobis est, vnde in aruo fœcundæ segetes, & læta pascua nostris sese offerant oculis: hæc enim duo supersunt fastigia ex iis, in quæ herbariam familiam ab initio diuiseramus, quæq; cognatione, & herbaceæ naturæ consequutione sibi mutuò cohærebant. Nos primum fruges, post pabula prosequemur. Cato sextum locũ agro frumentario in prædii existimatione tribuit. M. Varro tertio loco Cererem, & Liberum veneratur, quòd horum fructus maximè necessarii ad victum sint: ab his enim cibus, & potio venit è fundo. Ex frugibus primùm de tritico loquemur, quum sit stirpium omnium vtilissimum, præstantissimumque, & necessarium, ex quo animantium princeps homo victum trahit. Ob id quum exactius hanc doctrinam tradere constituissemus, ad Laborias nostras, & Apuliam nos contulimus, quarum latifundia, & vastæ æquoreæ planities restibili, nec intermissa fœcunditate frugibus semper abundant, vt non solùm cupidi agricolæ votis potiantur, sed eò opum progrediantur, vt cum principibus ferè contendere audeant. Ibi enim, quæ ab antiquioribus tradita sunt præcepta, cum recentioribus contulimus, vt quicquid boni ex vtrisque esset, colligeremus, addisceremus, doceremus. Frumenti prima, & maxima duo genera sunt, authore Theophrasto, frumentacea, & χέδροπα, id est, legumina. Frumentacea vocamus triticum, ordeum, zeam, typham, & cætera, quæ tritici, ordei ve specimen gerunt. Legumina verò fabam, pisum, & cætera. Addit & præterea tertium genus, veluti milium, panicum, sesamum, & ad summum quæ in æstiuis sementibus communi carent appellatione. Ex quo Plinius: Sunt autem duo frugum prima genera, frumenta, vt triticum, ordeum: & legumina, vt faba, cicer: differentia notior, quàm vt indicari debeat.

Frumentii

Frumenti ipsius totidem genera, per tempora satu diuisa. Hyberna, quæ circa Vergiliarum occasum sata terra per hyemem nutriuntur, vt triticum, far, ordeum. Æstiua, quæ æstate ante Vergiliarum exortum seruntur, vt miliũ, panicum, sesama, horminum, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioquin Græcia, & Asia omnia Vergiliarum occasu seruntur. Quędam autem vtroque tempore in Italia. Ex his quædam & tertio, veris scilicet. Aliqui verna, milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant. Sementiua autem triticum, ordeum, fabam, napum, rapam. Nos dictam diuisionem sequemur. Primò tricicea, post leguminea, postremò æstiua pertractabimus.

Quid seges, & de Segetia dea, & Cerere. Cap. I.

SEGES, authore Varrone, pro ipsa terra accipitur iam arata, & sata. Columella de leguminibus loquens, etiam segetem vsurpauit, inquiens, Quod prædictorũ leguminum segetibus fathiscit, Valla fruges vocat propriè eorum seminum, ex quibus conficitur panis, nondum demessas. Per translationem Poetæ telorum, & stimulorum segetem dicunt. Cicero gloriæ segetem dixit. Hinc Segesta dicitur dea Plinio à segetibus, quibus prę esse putabatur, & vt aliis placet, Segetia, Seiaq; à serendo, quarum simulachra in circo erant. Ceres dea frugum dicitur, à creando, Saturni & Opis filia, quæ peculiari epithetho alma dicitur, quia nos alit, vel, vt Cicero libro de natura Deorum scribit, dicta Ceres, tanquam geres, à gerendis frugibus. A Græcis δημήτηρ, quasi γημήτηρ, id est terræ mater, quod fructuum creatrix, & altrix sit. Hanc etiam Thesmophoram vocant, id est legum latricem, quia antiquitus homines nulla lege viuebant, postea quum ipsa Agriculturæ vsum & frugum docuisset, cœptum est de agrorum finibus disceptari: ob id eam legum, & iuris originem fuisse primam volunt. Virgilius,

Legiferæ Cereri, Phœboq;, patriq; Lyæo.

Hæc quandoque pro Luna dicitur, vt Liber pro Sole. Virgilius Georgicorum primo,

——— vos ô clarißima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres.

Varro suæ agriculturæ libri initio statim Cererem inuocat, quasi frugum inuentricem: erant enim homines primò βαλανοφάγοι, id est glandium comedones. Quod etiam ex Virgilio elicitur,

——— alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaonicam pingui glandem mutauit arista.

Et in Cereris sacris querna corona messoribus tribuebatur, quod frugum inuentione glandium victum aboleuerit. Virgilius,

Et Cererem clamore vocant in tecta, neque ante
Falcem maturis quisquam supponit aristis,

Quàm Cereri torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, & carmina dicat.

Theodosius verò Cererem ait Siculi Siciliæ Regis vxorem fuisse, & primam, quæ vsum tritici demonstrasset populis: vnde ansam Poetæ fabulandi sumpserunt. Hesiodus,

Plutonem in primis venerare, atq; annua sacra
Vota refer Cereri, quum stiuæ innixus agendo
Incipis exercere boues, stimuloq; fatigas.

De cœlo frumentis apto. Cap. II.

MAXIMA Naturæ benignitate factum est, vt triticeum genus, ex quo in toto ferè terrarum orbe homo victum trahit, eiq; immensæ vtilitatis est, vbiq;, quouis cœlo, & solo luxuriet, eoq; nihil sit fœcundius, vtpote, quum è modio, si sit aptum solum, quale in Byzantio Africæ campo, centeni, quinquageni modii reddantur. Misit ex eo loco, inquit Plinius, Diuo Augusto procurator eius ex vno grano (vix credibile dictu) quadringẽta paucis minus germina, extantque de ea re epistolæ. Misit & Neroni similiter CCCXXXX stipulas ex vno grano. Cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, aliiq;, & tota Bætica, & in primis Ægyptus. Plurima, & ferè infinita sunt eius genera, vt quibusuis locis seri possit. Plurimis tunicis Thracium vestitur, ob nimia frigora illi plagæ exquisitum. Eadem de causa & trimestria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à satu mense, & in reliquo orbe metitur: totis hoc Alpibus notum, & hyemalibus prouinciis, nullum hoc frumento lætius. Est & bimestre circa Thracium sinum quod quadragesimo die, quum satum est, maturescit: mirumque nulli frumento plus esse ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia, & Achaia, montosis vtraque partibus. Eubœa quoque circa Carystum. Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, vt singula spicas nostras æquent. Sed cœli qualitates ad agrum à summo agricolarum præceptore Theophrasto petamus. Libro enim de causis quærit, quî fiat, vt & frigida loca, & calida sint fertilissima? vt in septentrione Thracia, & Pontus, in Austro Africa, & Ægyptus. Etenim supra cætera frigus, æstusque aliquid conferunt, & aër circumfusus. Omnino ager bonæ frugis, frigora quoque multa desiderat, serenitates enim & austrini flatus vitia afferunt sæpè, æruginosasque segetes efficiunt: frigus verò constipatis, canceratisque radicibus magnitudinem modicam verno tempore facit, terramque si occupauerit, cultam, rariorem, & solutiorem reddit. Si aliquod genus tunicis multis contegitur, ceu Thracium, solo hyberno conuenientius dabitur: frigus enim nil officere potest, rarum, solutumque, ceu canchrydias vocitatum, agro pluuio serendum profectò est, quippe quum alimenti copiam id quoque desiderat, quamobrem & culmo crasso exurgit.

Et

Et in historiis. Differt terra à terra, & cœlum à cœlo: quædam enim loca proferre intra pauciores dies videntur, vt conspicuè in Ægypto: illic enim ordeum sexto à satu mense, triticum septimo metitur, quod apud plurimos octauo. Quin & Sicilia apud Milas vocatas, agri Mesani celerem quandam fieri consummationem serorum affirmant, esse nanque sementem eorum menses sex, sed tamen cum primis vnà metere posse, qui mense nouissimo seuerit. Sed mirabilius quod in Melio fieri aiunt, sata enim intra triginta, aut quadraginta dies metere incipiunt. Sed omnibus mirabilius, quod in Chalcia Rhodiorum insula fieri solet: illic enim locum præcoquem fertilemque adeò narrant, vt ordeum satum in eo, quum cæteris sereretur locis, metere, iterumque serere, atque cum reliquis vnà frugibus rursus metere possint. Atque in totum loca maritima tam ad hæc ipsa, quàm ad reliquos fructus festinatiora intelliguntur. Ob id fingunt poetæ Saturnum genitori Cœlo genitalia detruncasse, & in mare proiecisse, falcemque non procul à promontorio Lilybeo cecidisse, vnde loco Drepanum inditum nomen, quum falx Græcis δρέπανος dicatur. Quo inuolucro Poëtæ illius loci vbertatem designant. Sed à falcis forma, cui littus assimilatur, nomen Drepani inditum memini me legisse. Columella verò dicit: Omne autem frumentum maximè campo patente, & ad solem prono, apricoque lætatur. Collis enim quamuis granum robustius aliquanto, minus tamen triticum reddit. Ideo fertilissimi Apuliæ campi, vbi immensa planities patenti Soli obiecta. Terrarum enim situm memorat Theophrastus plus afferre momenti, quàm ipsius arui qualitates, si ad flatum, solemque optimum vergant. Enimuero plerique agri graciles, & vitiati feraces sunt, quod commodam ad hæc ipsa positionem habeant.

De solo frumentis apto. CAP. III.

ETSI varia tritici genera varias exposcant soli qualitates, vnum tamen & quamplurimis commune. Vnde multum refert inspicere in ea regione in qua segetem instituere voles, an solum habile sit frumentis: docente Virgilio,

Ventos, & varium cœli perdiscere morem
Cura sit: ac patrios cultusq; habitusq; locorum:
Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius vuæ.

Sed Theophrastus pingue solum segetibus tribuit, quod alimentum illud exugant, quod summa tellure suppeditatur, neque id exiguum, neque exuctile esse debet. Sed cur frumentum pingui terra non lædatur, ait, quia frugum omnium stipula exucta, strigosa natura est, & quæ humoris indiga, sunt auida pinguioris alimenti, hominum exemplo, qui macilenti ieiunique sunt, ex pingui cibo summum attrahunt alimentum, & in colore

& viribus maximos progreſſus faciunt. Sicca corpora pingui indiga ſunt cibo, quia defectus emendatur ſupplemento, ſicciori non iuuatur, quia humor non adſit, quo perflui valent, immò in periculum adducit ægrotandi, & præcipuè qui ventriculo tentari ſolent. Solum igitur rarum & tenue, ſi altum ſiccumq; ſit, frumento incommodum eſt; laxum enim tranſmittit hybernos imbres in profundum, quo ex loco ſibi haurire nequeunt fruges, ob radicum ſuperficiarium ſitum. Humectum frumentis habile, quia humorem ad alendum fruges habet: ſiccum verò minimè bonum, quia pabulo careat, quod ſufficiat. Cato agrum craſſum, & lętum & ſine arboribus frumētis tribuit, Virgilius nigrum, putre, & denſum probat,

Nigra ferè, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (nanque hoc imitamur arando)
Optima frumentis.
Nunc quo quamq; modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa requiras,
Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho,
Denſa magis Cereri, rariſſima quæq; Lyæo:
Antè locum capies oculis, alteq; iubebis
In ſolido puteum demitti, omnemq; repones
Rurſus humum, & pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum pecori, & vitibus almis
Aptius vber erit, ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager.
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec manſueſcit arando,
Tale dabit ſpecimen. Tu ſpiſſo vimine qualos
Collaq; prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſq; a fontibus vndæ
Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis,
Scilicet & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc deniq; pacto
Diſcimus: haud vnquam manibus iactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.

Columella quæ à Virgilio excepit habet: Frumentarius ager pinguis, & dulcis ſit oportet, vtrumque hoc expedita ratione contingit diſcere. Perexigua conſpergitur aqua gleba, manuq; ſubigitur. ac ſi glutinoſa eſt, leuiſſimo quouis tactu preſſa inhareſcit picis in morem, eademque illiſa humo non diſſipatur, ea res admonet nos tali materiæ naturalem ſuccum, & pinguedinem. Sed

ſi ve-

ſi velis ſcrobibus egeſtam humum recondere,& abundauerit,certum erit eſſe pinguem,quum defuerit,exilem,quum æquauerit,mediocrẽ. Sapore ſic quoque dignoſcemus: ſi ex ea parte agri,quæ maximè diſplicebit,effoſſæ glebæ,& in fictili vaſe madefactæ,dulci aqua permiſceantur,ac more fæculenti vini colatæ guſtu explorentur:nam qualem retulerit humor ſaporem, talem eius ſoli dicemus. Significant frumentis habilem terram iuncus,calamus,gramen,trifolium,ebulum,rubi, pruni ſylueſtres, & alia complura, quæ aquilegis nota, non niſi dulcibus terræ venis educantur. Nec contentos nos eſſe oportet prima ſpecie ſummi ſoli,ſed exploranda eſt inferioris terræ qualitas, terrena nec ne ſit:frumentis bona erit bipedanea humus. Plinius, quæ Cato habet,recenſet:Ebulum,vel prunus ſylueſtris,vel rubus,bulbus minutus, trifolium, herba pratenſis,quercus ſylueſtris, pyrus,malusque frumentarii ſoli notæ.Item terra nigra,& cinerei coloris.Omnis terra,inquit,niſi permacra. Sabulum etiam, niſi id prætenue eſt,& multo campeſtribus, quàm cliuoſis reſpondet eadem. Tarentinus, In profunda terra ſeminare melius eſt frumentum. Leontius in lutoſam,& humidam terram ſeminandum,quia in tali magis augeſcit. Appuli frumentariam terram eligunt, vbi coronopus, ferula, vel ſylueſtris carduus naſcitur,quem *ſclaream* vocant, vulgò nimirum à ſcolymo detorto nomine. Campani ex ebulo,& herba,quam vrſinam vocant, ruta capraria. Hæc numeroſis conſtat radicibus, foliis oblongis, quæ foliolis oliuæ ſimilibus, hinc inde diſtinctis conſtant,vt in bibinella,caule alto, flore cæruleo, ſemine in ſiliquis. Hoc ſignum præferunt, quum à Maio menſe herbæ ſolum amiciũt viridi decore,quum in cæteris à Martio,& Aprili.

De ſegetum cultura,& primò de aratione. CAP. IIII.

NVNC de ſemente agitur, & de agri ſubactione, quæ alia eſt, prius, quàm ſeratur,alia quum ſeritur. Ante ſationem curãdum,vt terra optimè proſcindatur in rectum,& per tranſuerſum, & quæ porca fuit, ſit ſulcus, & è contrario: poſtea agendũ,quo tempore,hyeme, æſtate,vel vere, pinguis, macra, vda, ſicca,vel ſaxoſa terra aretur,quæ omnia ſigillatim nos perpẽdemus. Theophraſtus ſoli agitationem præcipit, tempus ſementis indicat, & ſarritionem poſt ſatum monet,in quorum tractatione non deſunt,quæ iudicium prudentis coloni deſiderant. Humidam terram, grauem, pinguem, & ſolidam æſtate vertendam dicit, ſiccam, reſolutam, leuem, tenuem hyeme. Cauſa eſt, quòd tali cultu vtrique tribuitur quod opus habet. Æſtiua enim aratio ſiccat,& attenuat,hyberna craſſitudinem addit, & humectat. Cura noualium vtroque tempore ſuſcipitur,incumbendum autem eſt ſub frigore,& ſub calore arationi, vt terra ſolem, & frigora ſentiat;terra enim mota,& ſubacta, peruia redditur, & libera ab obſidione plantarum, à quibus abſumitur alimentum. Niues hybernis noualibus commendantur, pruina obeſt, exedit enim,& rarefacit. Poſt primas arationes ſecunda erit aratio verna, vt ceſpitem

inuertat ad herbas extirpandas. Tertio etiam æstate arant, quarto quum serere volunt leniter proscindendo, vtpote quum solum bene præagitatum, præparatumque est: quapropter ad hoc opus præstant aratro ligones, & ligoni pastinum, maius ferramentum, quod altiùs descendit, & terram inuertit. Hæc agri cultura est. Vnde si qui de hac diligentia per ignauiam omiserint, id quod semel non benè fecerunt, coguntur sępè facere, propterea quod herbarum radices non sunt per initia reuulsæ: sic anticipat herba segetē, cum quia validior, tum quia præerat. Sed si vicissim anteuertit herbis seges, herbæ necantur: nam quæ suboriuntur herbæ, imbecilliores sunt. Catonis sententia hæc est. Vbi locus aquosissimus, frigidissimusq; erit, ibi primum serito, in calidissimis postremo. Terram caue cariosam tractes. Ager rubricosus, & terra pulla, atterina rudeta, & arenosa. Quid est agrum bénè colere? bene arare. Quid secundum? arare. Quid tertium? stercorare. Agrum frumentarium quum ares, bene & tempestiuè ares. Sulco vario ne ares. Varro arationes docendo, earum vocabula declarat. Terram quùm primum arant, proscindere appellant, quum iterum, offringere dicunt, quòd prima aratione glebæ grandes solent excitari, quum iteratur offringere vocant, tertio quum arāt, iacto semine, boues lirare dicuntur, id est cum tabellis additis ad vomerem simul, & satum frumentum operiunt in porcis, & sulcant fossas, quò pluuia aqua dilabatur, nōnulli postea, qui segetes non tam latas habent, (vt in Apulia) id genus prædii per sarritores occare solent, si quæ in porcis grandiores glebæ relictæ sunt. Qua aratrum vomere lacunam stiriam fecit, sulcus vocatur. Quod est inter duos sulcos elata terra, dicitur porca, quòd ea seges frumentum porrigit. Hesiodus Græcus arationis tempus ita præfiniuit,

——— sed sydus quum deficit Orionis,
Pleiadesq́, Hyadesq́, cadunt, meminisse iuuabit:
Protinus impresso subuertere vomere terram.
Contemplare etiam quum grus è nubibus altis
Assiduos agitat clangores, inuocat imbrem,
Venturamq́, hyemem, tempusq́, inducit arandi.
Præterea, quum tempus adest rescindere campum,
Fortius instantes operi exercere ministros,
Nam vertenda duplex sibi sicca, atque humida tellus.
Vere nono veniunt celebres ad aratra iuuenci.

A quo Virgilius:

Vere nouo gelidus canis quum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit,
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet auari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit.

ergo

——— ergo age terræ
Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
Fortes inuertant tauri;glebasq́; iacentes
Puluerulenta coquat maturis solibus æstas.
At si non fuerit tellus fœcunda;sub ipsum
Arcturum,tenui sat erit suspendere sulco.
Illic officiant lætis ne frugibus herbæ,
Hic sterilem exiguus ne deserat humor arenam.
Alternis idem tonsas cessare nouales,
Et segnem patiere situ durescere campum.

Sed inter agricolas nemo exactius,quã ipse Columella docet:nos eius verba perstringentes,quàm breuiter poterimus repetemus. Pingues cãpi,& vliginosi,post idus Aprilis proscindendi sunt,anni tẽpore incalescẽte,quũ herbas ediderint,nec semina maturuerint,sed tã frequẽtibus sulcis arãdi,vt vix dignoscatur in vtrã partem vomer actus sit,quoniã sic radices herbarũ perruptæ necantur. Sed & compluribus iterationibus sic resoluetur veruactum,vt nullam desideret occationem, quum seminauerimus:nam veteres Romani dixerunt, malè subactum agrum,qui satis frugibus occandus sit;eum an rectè aretur ita exploret agricola. Pertica trãsuersis sulcis inseritur , quæ si sine offensione penetrauerit,solũ esse motum manifestabit,& hoc quũ bubulci viderint,scamna non facient. Hoc igitur tempore quum campi arati fuerint, diebus interpositis circa solstitiũ,quod est nouo,vel octauo kalendarum Iuliarũ, iteratos esse oportebit,ac deinde circa Septembris kalendas tertiatos,quũ id tẽpus ab ęstiuo solstitio cõuenit inter peritos rei rusticæ nõ esse arandũ,nisi magnis imbribus terra permaduerit. Quod quũ accidit,nihil prohibet , quò minus mẽse Iulio veruacta subigantur. Sed obseruandũ ne lutosus ager aretur,quia toto anno desinit posse tractari,nec est habilis sementi, occationi,aut sarritioni, néve semimadidus,id est quũ post longas siccitates leuis pluuia superiorẽ partẽ glebarum madefecerit,quã terram cariosam appellant,quia cõtinuo triennio sterilitate afficitur. Igitur in arandis agris , neq; succo careant,neq; abundent vligine. Itaq; siccitatibus,quod iam proscissum est, iterare pluuiamq; operiri,quę madefacta terra,facilem nobis culturam præbeat. Sed iugerum talis agri quatuor operis expeditur:nam cõmodè proscinditur duabus, vna iteratur, tertiatur dodrante, in lirã statim redigitur quadrãte operæ. Liras rustici vocant porcas,quum sic aratum est , vt inter duos sulcos medius cumulus siccam sedem frumentis præbeat. Colles pinguis soli mense Martio, si tepor cœli, siccitasque regionis suadebit , Februario proscindendi sunt. De Aprili medio vsque in solstitium iterandi,tertiandique, Septembri verò circa æquinoctium,ac totidem operis, quot vliginosi campi excolitur iugerum talis agri. Sed in arando maximè obseruandum semper, vt transuersus mons sulcetur. Paulum tamen quotiescunque iterabitur modo in elatiora , modo in depressiora cliui

obliquum agi fulcum oportebit, vt in vtramque partem refcindamus, nec eodem veftigio terram moliamur. Exilis ager, planus, vliginofus primum aretur vltima in parte menfis Augufti, fubinde Septembri, fic iteratus, paratusque femente circa æquinoctium, operæ tres in iugero fufficiunt. Graciles cliui non funt in æftate arandi, fed circa Calendas Septembres, quoniam ante hoc tempus æftiuo fole peruruntur. Itaque optimè inter Calendas, & idus Septembris aratur, ac fubinde iteratur, vt primis ęquinoctialibus pluuiis conferi poffit, nec in lira, fed fub fulco talis ager feminandus eft. Hefiodus negat fub æftu arandam effe terram,

Et fterilis tellus medio verfata fub æftu.

Plinius Catonis placita refert, aliqua addit. Tepidioribus locis à bruma profcindi arua oportet, frigidioribus ab æquinoctio verno, & maturius ficca regione, quàm humida. Maturius denfa terra, quàm foluta; pingui, quàm macra. Vbi ficcæ, & graues æftates, terra cretofa, aut gracilis: vtilius inter folftitium, & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æftus, frequentes imbres, pingue herbofumque folum, ibi melius caloribus. Altum & graue folum etiam hyeme moueri placet, tenue valdè & aridum paulò ante fationis tempus. Sunt & hic fuæ leges. Lutofam terram ne tangito. Vi omni arato: prius quàm ares profcindito. Hoc vtilitatem habet, quod inuerfo cefpite herbarum radices necantur. Quidam ab æquinoctio verno profcindi volũt. Quod vere femel aratum eft, à temporis argumento veruactum vocatur. Hoc in nouali, atque requieto neceffarium eft. Nouale eft quod alternis annis feritur. Iuftum eft profcindi fulco dodrantali iugerum vno die, iterari fefquiiugerum, fi fit facilitas foli; fi minus, profcindi femiffem, iterari affem. Palladius ea habet, quæ ab his excepit.

Arationis inuentor, & inftrumenta. C A P. V.

DIODORVS ait Dionyfium fecundum ex Ioue & Proferpina genitum, vel, vt alii dicunt, ex Cerere, boues ad aratrum primum iunxiffe, quum terra prius hominum manibus coleretur. Baccho cornua afcribi, quoniam iudicarunt, quod prius coniungendorum boum author fuerit. Plinius ait: Aratrum Biges Athenienfis inuenit, vt alii tradunt Triptolemus, de quo etiam Virgilius intellexit,

——— *vnciq; puer monftrator aratri.*

Seruius & Tibullus Ofyrim inuentorem fuiffe dicunt: nam Triptolemus frumenta diuifit, & ob id Virgilium nomen tacuiffe, quia non vnus in orbe monftrator aratri fuerit, fed diuerfi in diuerfis locis. Trogus dixit Habidem Hifpaniæ Regem barbarum populum docuiffe primo boues aratro domare, frumentaque fulco ferere. Cæterum omnia ruftica ferramenta, quibus terra vertitur fimul cum aratro Cererem comperiffe, Virgilius dixit hoc verfu,

Prima

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit.

Varinus Herculem Buzygem dixit, quod bubus iunctis terram arauerit, à quo familia Buzygia. Iugarius deus colebatur, quod coniuges coniungeret, vel quod iuga committebat. Augustinus tradit libro de ciuitate Dei. Minerua Βοαρμία παρὰ τὸ συναρμόσαι, καὶ ζεῦξαι, quod coniunxerit in iugum & aratrum boues. Colitur autem hoc nomine apud Boetos. Pallas βούδεια cognominatur, quia humana excogitatum prudentia est boum opera terram colere. Sed Eusebii ac Lactantii testimonio constat, ante multas tempestates, quàm esset Ceres, frumenti vsum apud mortales fuisse, præsertim apud Hebræos, & Ægyptios, vti ex Iosepho colligere licet. Aratrum quibus lignis confici debeat, docet Hesiodus:

Temonem ex vlmo, viridi seu confice lauro,
Stiua sit ex pino, dura dentalia quercu.

Virgilius ex eo:

Continuo in syluis magna vi flexa domatur
In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.
Huic à stirpe pedes temo protensus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur & tilia ante, iugo leuis, altaq; fagus,
Stiuaq; quæ currus à tergo torqueat imos,
Et suspensa focis exploret robora fumus.

Flagellum est stimulus, quo punguntur boues: est autem prælonga arundo, vel hastile cuspide quapiam acuminatum, quo & hodie vtimur.

Arationis regulæ & vtilitates. CAP. VI.

ALIQVÆ supersunt arationis regulæ, & vtilitates, quas à Columella recensebimus. In opere boues arctè iunctos habere conuenit, quo elatis capitibus ingrediantur, ac minus colla labefactentur. Nam si cornibus illigetur iugum (vt quibusdam prouinciis vsurpatur) resupinis capitibus excruciantur, & leui vomere terram sauciant: at hoc modo tota corporis mole nituntur, & qui altè terram proscindunt, plurimum virentibus conferunt, & segetum incremento. In Italia vbi arbustis, atq; oleis consitus est ager, altius resolui desiderat, vt summæ radices vitium, olearumq; rescindantur, quæ si maneant, frugibus obsunt. Celsus exiguis vomeribus terram subigit, sed sua ratio Ægypto, & Numidiæ conuenit, vbi arboribus viduum solum, & terram pinguibus arenis putrem dente moueri satis est. Bubulcum per proscissum ingredi oportet, alternisq; versibus obliquum tenere aratrum, & alternis recto sulcare, necubi crudum solum relinquat. Boues quum ad arbores venerint retinere, ne in radicem vomis impactus colla commoueat, néve cornu ad stipitem offendat, aut extremo iugo truncum delibret. Voce potius quàm verbe-

ribus terreat, vltimaque ſint opus recuſantibus remedia plagæ. Nunquam ſtimulo laceſſat iumentum, quod calcitroſum eum reddit, ſed admoneat flagello. Nec in media parte verſuræ conſiſtat, detq; requiem in ſumma, vt ſpe ceſſandi totum ſpatium, bos agilius enitatur. Sulcum non ducat longiorem, quàm pedum centum viginti: vbi hunc modum exceſſerit, plus æquo fatigatur. Quum ventum erit ad verſuram, boues inhibeat: & in priorem partem iugum propellat, vt eorum colla refrigeſcant, ne ex eo tumor, & vlcera inuadant. Dolabra & vomere bubulcus vtatur, vt ſummas radices, & perfractas ſtirpes refodiat, & perſequatur. Quum boues ab opere diſiunxerit, ſubſtrictos confricet, colla ſubigat, merumque faucibus infundat, ſi æſtuauerint: antequam ſudare, & anhelare deſierint, ad præſepia ne religentur, & quum tempeſtiuè potuerint veſci, paulatim cibum præbere conuenit: quem quum aſſumpſerint, ad aquam ducantur, tum reducti largiori pabulo ſatientur. Plinius præterea quæ Columella, hæc habet. Si inter arbores, vitesq; aretur, fiſcellis capiſtrari, ne germinum tenera præcerpant. Purget vomerem ſubinde ſtimulus cuſpidatus rulla.

De occatione. CAP. VII.

ARATIONEM occatio ſequitur. Eſt enim occare glebas confringere. Varro ad hanc ſignificationem accepit, inquiens: Arare, & poſtea occare, id eſt comminuere, ne ſit gleba: quod ita occidunt, occare dicunt. Feſtus occare dictum putat ab occidendo, quod cædant grandes globos terræ. Plinius, Aratione per tranſuerſum iterata occatio ſequitur, vbi res poſcit, crate, vel raſtro, & ſato ſemine iteratio. Columella: frigidioribus regionibus Septembri puluerationem faciunt, quam vocant ruſtici occationem, quum omnis gleba in vineis refringitur, & reſoluitur in puluerem. Eſt & occare ſemen operire. Cicero de ſenectute: Quæ quum gremio mollito, ac ſubacto ſparſum ſemen excipit, primum id occatum cohibet, ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata eſt. Palladius: Arbores, quæ ablaqueatæ fuerunt, occare, id eſt operire iam conuenit. In hoc ſignificatu etiam Columella: Nam quod ſicco ſolo ingeſtum & inoccatum eſt, perinde ac ſi repoſitum in horreo non corrumpitur. Sunt qui dicant occatio, quaſi occæcatio quædam.

De arui ſtercoratione. CAP. VIII.

SED ſi terra exilis fuerit, ſtercorandam eſſe poſt arationem præcipiunt veteres agricolæ. Theophraſtus ſecundo loco ante ſationem ſtercorandam eſſe terram dicit, ſed macram largius, pinguem parcius, tum propter ſoli virtutem, tum quia fimus plus affert ſucci, quàm quantum percoqui poſſit: ſuperfluus enim ſuccus additus, abit in cruditatem. Addit & præceptum ſimile ſtercorationi, intermiſcendo terrenum diuerſi habitus, ſicut graui leuem, macro pinguem, ſic albo rubrum, & ſi qua contrarietas alia ſit, quippe non ſolùm

lum mutuis beneficiis vtrinq; afferri quantum deest supplementi, sed etiam vim addi quandam, veluti si effœtæ terræ fertilis permisceatur, recentabitur, & ferre vegeta facta incipiet. Argilla sterilis est, si aliis admisceatur, iuuat fertilitatem, est enim alteri altera fimi vice. Megarensium consuetudo est permiscere eas quinquennio, aut sexennio, eandem è profundo petunt, vt terra ima, quæ succum retinet, in summo sit, pro ea quæ amittit in fruge succum. Intimus enim locus, quasi gremium est, in quod aqua resedit ad alendum idonea. Cato: Quid est agrum benè colere? Primum bene arare. Quid secundum? Arare. Quid tertium? Stercorare. Præcepitque columbinum fimum agro spargendum. Columella autem satis diffusè: Prius quàm exilem terram iteremus, stercorare conueniet: nam eo, quasi pabulo, gliscit. In campo rarius, in colle spissius. Acerui stercoris instar quinque modiorum disponentur, atque in plano pedes interualli quoquouersus octo, in cliuo duobus minus. Sed id decrescente Luna fieri placet, nam ea res herbis liberat segetes. Iugerum, quod spissius stercoratur, desiderat vehes quatuor, & viginti, quod rarius, duodeuiginti. Disiectum deinde fimum inarari, & obrui conuenit, ne solis halitu vires amittat, vt permista humus hoc alimento pinguescat. Itaque quum in hoc agro disponentur acerui stercoris, non debet maior modus eorum dissipari, quàm quem bubulci eodem die possint obruere. Secunda ratio est, antequam sarrias, more seminantis, ex auiariis puluerem stercoris per segetem spargere, si is non erit, caprinum, atq; terram sarculis permiscere. Scito refrigescere agrum, qui non stercoretur, ita peruri, si nimium: magisque conducit frequenter, quàm immodicè facere. Aquosus ager maiorem eius copiam, siccus minorem desiderat: alter, quòd humore rigens, hoc adhibito regelatur, alter quòd hoc largiore assumpto torretur. Si stercus non suppetet, è sabulosis locis cretam ingerat, cretosis sabulonem, & si his omnibus destituatur agricola, ad lupini præsidium confugiendum, quod cum exili loco circa idus Septembris sparserit, & inarauerit, idque tempestiuè vomere succiderit, vim stercorationis exhibebit. Sed sabulosis locis lupinũ succidi oportet, quum secundum florem: rubricosis, quum tertium egerit: illic dum tenerum est, celeriter putrescit, permiscetur que solo: hic iam robustius solidiores glebas diutius substinet, vt eæ solibus vaporatæ resoluantur. Præterea stercus, quod tempestiuè repositum anno requieuerit, segetibus maximè est vtile: nam & adhuc vires solidas habet, & herbas non creat. Plinius aliqua habet ab his prætermissa: Autumno aliquid saturus, Septembri mense fimum inaret post imbrem. Vtique si verno erit saturus, per hyemem fimum disponat. Iustum est vehes XVIII iugero tribui, dispergere autem priusquam arescat, aut iactato semine. Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est priusquã serat, ante puluerem. Quod vt hanc quoque curam determinemus, iustum est singulas vehes fimi, denario ire, in singulas pecudes minores, in maiores denas, nisi contingat hoc, male substrauisse pecori colonum appareat. Sunt qui

optimè ſtercorari putent, ſub dio retibus incluſa pecorum manſione. Sed minori & labore, & impenſa nos optimè agrum ſtercorare ſolemus. Sed oportet in eo prius pratum ſit ſatum, & densè ſuis radicibus ſolum irretitum, vt ſumma terræ cutis aptis ligonibus, vel paſtinis decorticetur, idq; Aprili, vel Maio faciendum, ſi tempus ſerenum fuerit. Sit terræ cortex euulſus longitudine quinque pedum, latitudine quatuor, altitudo verò binûm digitorum. Primum à ſolo ex vna parte decorticetur, poſt à contraria leuibus, & crebris ictibus, vt maxima diligentia integra ex humo diuellatur. Pars quæ ſolo hęſerit obliqua, obuertatur ſoli meridiano, vt optimè reſiccetur quinq; dierum ſpatio. Erit paſtini commoda longitudo duorum pedum, latitudo vnius, acies acuta valdè, vt ſecet, non conuellat cutim: nam ſic commodius opus abſoluent. Hæ cutes in clibani modum componantur, alteram alteri ſuperimponendo, vt aptè per eas ignis euagetur. Sit diameter duorum cubitorum, eademq; altitudo: oſtium vnius pedis, in ſummo foramen apertum, per quod exhalet fumus, intus paleas, & ſarmenta iniicienda, vt facilius ignem concipiant. Vbi omnia benè accenſa cognoueris, ſuperius os operies: ſic & ora, quæ vis ignis effecerit. Quum optimè omnia combuſta videbis, & in cinerem verſa, quod diei curriculo eueniet, benè erit, ſi aliqua in combuſta remanent, aliis clibanis accommodetur, vt omnia in cinerem reſoluantur, quo maiores, & ſpiſſiores clibani erunt, & meliores, & ſpiſſior cinis, vbi ſolum ab igne crudum remanſit, & paſtino, & ligonibus permiſcetur, idq; fiat ante ſationem quinque diebus.

De ſeminum electione in ſerendo. Cap. IX.

THEOPHRASTVS de ſeminum electu hęc habet. Ad exortum autem, vniuerſamq; ſementem ſemen anniculum optimum putatur, bimum deterius & trimum, quod autem vltra acceperis, ſterile fermè eſt, quamquam ad vſum cibarium idoneũ conſtat. Omnibus ad generandum data eſt vita definita, & inter ſeſe differunt, locorũ cauſa, quibus cõdantur. In petra Cappadociæ vel quadragenos annos fœcunda, ſexagenos autem, & ſeptuagenos ad vſum cibarium idonea. Locum hunc cùm aliàs excelſum, tum flatibus eſſe apertum, & ab exortu, occaſu, meridieque auris editum. Columella præcepit, demeſſis ſegetibus iam in area, futuro ſemini conſulamus. Ait Celſus, Vbi mediocris eſt fructus, optimam quamq; ſpicam legere oportet, ſeparatimque ex ea ſemen reponere, quum amplior meſſis prouenerit, quicquid exteretur, capiſterio expurgandum erit, & quod propter magnitudinem ac pondus in imo ſubſederit, id ſemen reſeruandum: nam niſi cura talis adhibeatur, frumenta degenerant, & ex robuſto fit non robuſtum. Ideoque Virgilius de ſeminibus præclarè ſic diſſerit,

Vidi ego lecta diu & multo ſpectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis

Maxima

Maxima quæq; manu legeret, sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri.

Granum rutilum, si quum diffissum est, eundem colorem interiorem habet, integrum esse non dubitamus. Quod extrinsecus albidum, intus etiam conspicitur candidum, leue, ac vanum intelligi debet. Plinius quæ ii scripsere habet. Vindanionius Græcus ad id. Frumentum, quod seremus, eligendum est generosum, plenum, solidum, colore ad aurum inclinante, & quod gratissimum est, ex panificio cognoscitur. Fugiendum contrà contusum, & rugosum. Quidam pleniores spicas eligunt, quæ grana habent solida, & perfecta, eaq; in sementem reseruant, præstantiorem fructum ex his capientes. Didymus ad fertilitatem conferre tradit, vt semina in contrarios locos ferantur, velut ex montanis in campestres, ex humidis in squallidos, & vice versa. Esse enim contrariorum appetentiam æqualiter & in seminibus, & in terra. Quod tamen si fiat, oportet vt ex deterioribus regionibus in meliores transferamus, non ex præstantioribus in peiores.

De tempore sationis. CAP. X.

SED satus tempora dicamus, & primum Theophrasti placita demonstremus. Inquit enim: Sementis duo tempora notantur, sed primum atq; potissimum, quod circa Vergiliarum occasum accipitur, quod & Hesiodus & maxima ferè pars authorum sequuta est,

Quum cœlo emergunt sublimi ab Atlantide natæ
Pleïades, truncanda Ceres. Morientibus illis
Mitte in aratra boues.

Quamobrem id tempus per excellentiam satum appellarunt. Secundum quod vere incipit, post brumam, sed non eisdem datur vtrumq;. Alia maturè seri desiderant, alia serò, quod hyemem nequeant tolerare: non desunt quæ vtrumq; tempus satis aptè contingant. Maturè seritur triticum. Alii iubēt Vergiliis orientibus, tunc enim semina in terra sicca, & irroscida incolumia seruari arbitrantur. Alii illarum occasu, ex Cleodemi sententia, quod septimo die imbres subsequi consueuerint. Sed ipse optimam iudicat eo anni tēpore quo terra turget ad conceptionem, esse mandandum. Ad id addit receptum sententiam, in lutum non esse ponēdum semen, nec in semimadentem terram, nec insolatam: dilutum enim in lacteum pultem dissolui dixit, & postquam maduerit, si siccetur oblinit, nec transmeandi libertatem concedit. Semimadidum facile putrescit, quia neq; humor, neque calor satis est ad operis perfectionem. Caloris quidem generationis apparatum auspicatur, sed germinationem non absoluit, quare hanc omnium mentem pessimam esse. Quæ in sicco facta est tempestiuè, non corrumpit semen. Aliam addunt Cleodemi opinionem, aduersusq; brumalem satum. Terra enim per id temporis vda, ponderosa, vaporosa, ac similis lanis malè carptis, nec potest vapores attrahere, ac in altū trans-

mittere calore deſtituta, qui vtriuſq; author eſt. Sed quia ſunt quędam fruges ſerotinæ, ideo melius ad brumam ſerũtur, & cœli fauor ſeminibus in ſatu prodeſt, & poſt ſatum ſi tepor fuerit, vt ſemina valeāt pullulare, qui ſuperueniente frigore vtilis eſt, nil enim iam confirmatis & ſtabilitis obeſt, ſed cõſtipando fœcundiora reddit: quippe quum radice robuſtiore plus alimenti trahatur, & incrementum pòſt feſtinantius veniat. Quę nanq; præcipitant incrementa, & præmaturè erumpunt, de facili pereunt, immò intēpeſtiua educatio fluxa eſt, vnde effuſionem illam cohibent alii, ſecando, aut carpendo. Conferunt etiam niues, quod iis fermentatur ager, & rareſit, & pabulum præbet, & conſtipato calore radices augeſcunt roboranturq;. Alibi verò præcepta tradit ſeminandi tum ſiccum, tum humidum ſolum. Ante imbres in ſicco ſerere, vt imbriũ iuuetur ſuperuentu, & in humido eodem modo, vt imbres pręueniantur, vt adhuc humo tepida ſemina pullulare poſſint, & imbres validius ſufferre. Frumentacea maturè ſeri debent, vt fortius radicentur, nam ſua natura protinus ſurſum feruntur, hyemis autem ſuperuentu cohibentur, ſic verò deorſum retento alimento radices plus fundant, & multiplici culmo ſe attollere poſſunt. Sed Democritus Gręcus naturali quadam obſeruatione tradit, circa Coronæ occaſum ſeminandũ eſſe, tunc enim non ſolũ multi imbres emitti ſolent, ſed terra ipſa naturalem quendam motum ſuſcipiendi, & ad ea, quæ ſata ſunt, fœcunda efficienda habet. Incipit Coronæ occaſus circa Phœnicē ad ſeptimum cal. Decembres. Oportet ſatorem boreales dies, vel frigidos euitare, in his enim terram concluſam, & velut horrētem ſemina non ſuſcipere manifeſtum eſt. In ſerenis enim diebus remiſſe calidis, ſemina tum ſuſcipere, tũ ad radicem agendā concitari, & plenos fructus facere. Alioqui ſementē augeſcente Luna, à quarta vſq; ad plenā, hoc eſt quindecim dierũſpacio facere cõſulunt. Quidam tutius operantes, non omnē ſeminationē pręcocem faciunt, ſed in bina, terna, vel quatuor tēpora partiuntur, temporis incertitudinē deuitantes. Leontius dicit: Satio pręcox omnibus pręſtat, profundam terram anticipare oportet, ſi parum aëris pluuioſi nacta fuerit. Quibuſdam videtur frigidioribus locis autũno per totam hyemem rectè ſeminationem fieri ad idus vſq; Martii, vel æquinoctium vernũ. Diligentiores ſementis tempora hoc modo diſtribuunt. Frumenti ſationē incipiunt à Pleiadum occaſu, qui ad quartũ nonas Nouembres cõtingit: ceſſant à ſatione ſolſtitio hyemali, hoc eſt ad nonũ cal. Ianuarias. Cato è Latinis primus ita docet: Vbi quiſq; locus frigidiſſimus, aquoſiſſimusq; erit, ibi primũ ſerito, in calidiſſimis locis ſementē poſtremo fieri oportet. Varro ab ęquinoctio autũnali incipere ſcribit oportere ſerere vſq; ad diem XCI poſt brumam, niſi quæ neceſſaria cauſa coegerit non ſerere, quod tantum interſit, vt ante brumam ſata, ſeptimo die, quæ à bruma ſata XL die vix exeant, neq; ante æquinoctium incipi oportere putant, quòd ſi minus idoneæ tempeſtates ſint conſequutæ, putreſcere ſemina ſoleant. Nec tædeat elegantiſſima Virgilii carmina recitare primo Georgicorum libro:

At si triticeam in messem, robustaq́; farra
Exercebis humum, solisq́; instabis aristis,
Ante tibi Æoæ Atlantides abscondantur,
Gnossiaq́; ardentis decedat stella coronæ,
Debita quàm sulcis committas semina, quamq́;
Inuitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maiæ cœpere, sed illos
Expectata seges vanis elusit auenis.

Columella Virgilii placita sequitur, in occasu Vergiliarum seri debere. Absconduntur altero & vigesimo die post autumnale æquinoctium, quod ferè conficitur nono cal. Octobris. Erit ergo tritici satio dierum sex & quadraginta ab occasu Vergiliarum, quod fit ante diē nonum cal. Nouembris ad brumę tempora. Sic vt quindecim diebus prius, quàm conficiatur bruma, totidemq́; post eam confectā non arent. Nec ambigendum tēperato agro sementem sic fieri. Locis verò vliginosis, exilibus, frigidis, & opacis circa cal. Octobris seminare conuenire, sicca tellure, dum nubila pendent, vt prius radices frumentorum conualescant, quàm hybernis imbribus infestentur. Quidam præcepere, ne seminarentur agri, nisi quum terra pluuiis permaduerit, quod si tempestiuè contigerit, proderit: sed si seri sunt imbres, quamuis sitienti solo, rectè semen committitur: nam quod sicco solo ingestum, & inoccatum est, perinde ac si repositum in horreo non corrumpitur. Atq; vbi venit imber, vno die semen surgit. Plinius multa antiquorum dicta adducit, quæ nec adducere pigebit: Accius in Praxidico dicit seri debere quum Luna est in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroastres sole XII partes scorpionis transgresso, quum Luna esset in Tauro. Sequitur huc dilata, & maxima indigens cura de tempore serendi fruges quæstio, magnaq; ex parte ratione syderum connexa. Quamobrem sententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus qui omnium princeps de agricultura præcepit, vnum tempus serendi tradidit à Vergiliarum occasu. Scribebat enim in Bœotia Helladis, vbi ita seri diximus. Inter diligentissimos conuenit, vt in alitum, quadrupedúq; genitura, esse quosdam ad conceptus impetus terræ. Hos Græci ita definiunt, quum sit calida & humida. Virgilius à Vergiliarum occasu seri iubet, quo fit, vt horum syderum exortus, & occasus digerendi sint in suos dies. Sunt qui properent, atq; ita pronuncient, festinatam sementem sæpe decipere, serotinam semper. E contrario alii, vel vere potius serendum, quàm male in autumno, atq; vbi fuerit necesse inter Fauonium, & vernum æquinoctium. Palladius eadem habet.

De modo serendi. CAP. XI.

NVNC præcepta serendi describemus, vt pro agri qualitate, & temporis, seminis mensura proiiciatur, quod accuratius despiciendum.

Theophraſtus quod ante pluuiam ſeritur, iubet rarum ſeri: quod poſt, ſpiſſum: quòd hoc multum radicetur, illud parcè. Quod enim maturè ſeritur, ſi ſpiſſum ſeritur, non radicatur, quia terra ſiccior: quod ſerò ſeritur, quia terra madet, frequentius ſerendum: ſuppetit enim humor, fit ergo quæ crebro ſeritur ſeges multiſtipula. Plinius ab eo: Feſtinata ſatione denſim ſpargi ſemen, quia tardè concipiat, ſerotina rarum, quia denſitate nimia necetur. Artis etiam cuiuſdam eſt æqualiter ſpargere. Manus vtiq; cõgruere debet cum gradu, ſemperq; cum dextro pede. Fit quoq; quorundam occulta ratione, quod ſors genialis atq; fœcunda eſt. Serere in agro temperati ſoli iuſtum eſt tritici modios quinq;, pingui ſolo plus, gracili minus. Eſt & alia diſtinctio: In denſo, aut cretoſo, aut vliginoſo ſolo tritici modios ſex. In ſoluta terra & nuda, & ſicca, & læta quatuor: macies enim ſoli maior, niſi rarum culmum habeat, ſpicam minutam facit, & inanem. Pinguia arua ex vna ſeminis radice fruticem numeroſum fundunt, denſamq; ſegetem è raro ſemine emittunt. Ergo inter quatuor & ſex modios pro natura ſoli alii quinq; non minus ſeri, pluréſve pręcipiunt. Item in conſito, aut cliuoſo, vt in macro. Pamphilus Græcus menſuram ita præfinit. Diducito digitos manus, eoſq; imprimito in terram, & ſublata deinde manu, multitudinem ſeminum in impreſſo digitorum typo conſiderato. In frumẽto numerum ſeptenarium ſummum eſſe oportet, minimũ quinarium. Cæterum in terram, quæ aſſiduas niues perpetitur, ſemina craſſius iacienda ſunt, propterea quod aliqua glacie corrumpãtur. Columella etiam quantum frumenti iugerum agri recipiat, refert. Iugerum agri recipit tritici modios quatuor, vel quinq;. Heſiodus poſt ſationem cooperiendum ſemen docet,

Semina quum terræ committis, ponè ſequatnr
Seruulus, atq; auibus retro ſata læta recondat.

Plinius: Sato ſemine ſequitur iteratio. Hæc quoq; vbi conſuetudo patitur, crate dentata, vel tabula aratro annexa: quod vocant lirare, operientes ſemina, vnde primum appellata deliratio eſt.

De ſarritione, & runcatione. CAP. XII.

MEMINIT Theophraſtus in ſegetum cura poſt ſatum ſarritionis, & ad frugum ſuauitatem plurimum conferre dixit. Significat enim ſartire ſarculis fodere, vel purgare, quod fit, quum ſegetes leniter ſcalpendo raſtris à noxiis herbis purgamus. Plautus,

Semper occant prius, quàm ſarriunt ruſtici.

Varro ſegetem ſarriri iubet primo interuallo inter Fauonium, & æquinoctium vernum. Columella exactam ſarritionis diſciplinam tradit, ideo ipſe audiendus. Peracta ſementi, ſequens cura eſt ſarritionis, de qua non conuenit inter authores. Quidam negant eam quicquam proficere, quod frumenti radices ſarculo detegantur, aliquæ etiam ſuccidantur, ac ſi frigora inceſſerint, poſt ſarritionem gelu frumenta enecentur. Satius autem

esse ea tempestiuè runcari, & purgari. Pluribus tamen sarriri placet, sed neque eodem modo, neque iisdem temporibus vsquequaq; fieri: nam in agris siccis, simulac sarritionem pati queant segetes, debere eas permota terra adobrui, vt fruticare possint, quod ante hyemem fieri oportet, & post hyemem iterari. In palustri transacta hyeme sarriri, nec adobrui, sed plana sarritione terram promoueri. Multis regionibus aptam esse hyemalem sarritionem comperimus, vbi scilicet cœli tepores permittunt, sed incolarum consuetudinem sequi debemus. Sunt enim regionum propria munera, vt Ægypti, & Africæ, quibus agricola post sementem ante messem segetem non attingit, quoniam ea cœli conditio & terræ est, vt vix vlla herba exeat, nisi ex semine iacto, siue quia rari imbres, siue quòd ea sit humi qualitas. Iis locis vbi sarritio desideratur, nō sunt attingendæ segetes, etiam si cœli status permittit, nisi quum sata sulcos contexerint. Triticum autem cùm quatuor fibras habere cœperit, rectè sarrietur. Plinius: Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, nouosque soles admittit. Qui sarriet, caueat, ne frumenti radices suffodiat. Triticum bis sarrire melius. Sarritur diebus viginti. Ab æquinoctio nocere sartura segeti existimatur. Leontius Græcus de sarritione hæc habet: Optimum est sata per homines sarriri, & adobrui, vt optimè omnia contegantur. Quod si fieri non potest, per boues sarriantur. Quando verò iam glebam & sulcum occultare, & contegere cœperint, id fiat, quo & agrestes herbæ dissipentur, & nudatæ ab aquis radices obruantur. Bis quoque si sarritio fiat, geminata erit vtilitas. Runcatio est inutilium herbarum, fruticumque euulsio, inquit Columella. Subiungenda est deinde sarritioni runcatio, curandumque ne florentem segetem tangamus, sed vt antea, aut mox quū defloruerit. Varro, Secundo interuallo inter vernum æquinoctium, & Vergiliarum exortum hæc fieri debent, segetē runcari, herbam ex segetibꝰ expurgari. Plinius: Quum seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, segetemque discernit à cespite. Leontius Græcus: Quando iam frumenta spicam emiserint, runcētur. Sic etiam fructus puri, & multæ commoditatis perficientur, quum non amet terra herbas peregrinas iugiter coalere.

De vitiis segetum & remediis CAP. XIII.

SVNT & permulta segetum vitia, morbique, quorum etsi cuique in sua tractatione remedium demonstrabitur, lubet tamen aliqua generatim præfari, quum præsertim & à nostris antiquioribus geoponica pertractantibus, describantur. Sed qui fuerint hi morbi, à Theophrasto perdiscamus. Seminum vitia quædam omnibus communia, vt rubigo, quædam propria quibusdam dantur, vt tabitudo radici ciceris, & erucarum infestatio. Aliis etiam publicum, bestiolarum erosio: nonnulla scabie, & salsugine pereunt, vt cuminum. Animalia vel in iis gignuntur, vel extrinsecus veniunt, quæ non æquè officiunt. Nascitur in tritico cantharis, & in eruo phalangiū, & in aliis alia genera. Mor-

bi autem, vt in summa dixerim, omnibus seminibus ob alimenti, cœlique intemperiem eueniunt, videlicet, quum plus, minúsve alimenti præbetur, aut aër immodicè humidus siccúsve est, vel quum non tempestiue humescit. Sed incipiamus primo à rubigine, à qua aliæ fruges vastantur, aliæ immunes sunt. Rubigo in frumentaceis magis, quam in leguminibus, & inter frumenta ordeum magis, quàm triticum sentit, & inter ordea aliud plus, aliud minus. Rubiginem nullam sentiunt tractus excelsi perflatique; caui, depressiq; & flatibus nullis expositi frequentissimè habent. Gignitur hæc plenilunio. Rubigo putrefactio quædam est, quum exceptus in spica humor non defluit, sed solis superuentu calefactus, putrescit. Aufugiunt hoc vitium quæ inclinatam habent spicam, non porrectam, quia ab ea non excipitur humor. Longiores stipulæ spicis grauatæ incuruescunt, quia sub illis flectuntur, breues verò subiectas gerunt, ob id ærugini obnoxiæ. Prodest quũ à foliis suspensa spica est, quia longius humor abest, qui in foliis continetur. Ordeum achilleis vocatum æruginosum est, quia porrectam gerit spicã, eteocritum verò, quia incuruatur, ab ærugine innoxiũ est. Sic & ventis perflatæ segetes minus rubigine infestantur, quia humor vento deiicitur, & post imbres sequente flatu mox compluta spica resiccatur prius, quàm solis calore ferueat. Pleniluniis potissimum gignitur, quia Luna plena caloris plena est, quo putrefacit. M. Varro in limine sui de re rustica libri, Robigum, & Floram inuocat, quibus propitiis rubigo neq; frumenta, neq; arbores corrũpat, neq; non tempestiuè floreant. Namq; publicæ Robigo feriæ robigalia, Floræ ludi floralia instituti sunt. A quib. Plinius: Cœleste frugum malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, conuallibusq;, ac perflatum non habentibus. E diuerso carent ea ventosa, & excelsa. Tria tẽpora fructibus metuebãt Romani, propter quod instituerunt ferias, diesq; festos, Robigalia, Floralia, Vinalia. Robigalia Numa constituit, anno regni sui vndecimo, quæ (Plinii tempore) agebantur ad VII Calen. Maii, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinauit sole tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed vera causa est, quod post dies vndeuiginti ab æquinoctio verno per id quatriduum varia gentium obseruatione in IIII cal. Maii Canis occidit, sydus & per se vehemens, & cui præoccidere caniculam necesse sit. Iidem itaque floralia IIII Calen. eiusdem instituerunt vrbis anno quigentesimo sextodecimo ex oraculis Sibyllæ, vt omnia benè deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, sole tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia, quæ florebunt, lædi necesse erit. Ex his canis in sacris Robigi victima fuit. Ouidius Fastorum libro:

Est canis, (Icarium dicunt) quo sydere moto
Tota sitit tellus, præripiturq; seges.
Pro cane sydereo, canis hic imponitur aræ,
Et quare fiat nil nisi nomen habet.

Pro

Pro cuius remediis Plinius hæc recitat: Rubigo quidem maxima ſegetum peſtis, lauri ramulis in aruo defixis, tranſit in earum folia ex aruis. Sarmenta, aut palearum aceruos, & euulſas herbas, fruticesq́; per vineas, camposq́ue, quum timebis incendito, fumus medebitur. Hic è paleis, & contra nebulas auxiliatur, vbi nebulæ nocét. Ab eo Palladius: Contra nebulas, & rubiginem, paleas & purgamenta pluribus locis diſpoſita, ſimul omnia, & quum nebulas inſtare videris, combures. Sed ad Theophraſtum redeamus: Triticum vermiculi enecant, alii protinus naſcentes, radicitus erodentes, alii quum ſquallentes abſolui nequeant, tunc enim vermiculus culmum vſque ad ſpicam erodit, deinde alimento conſumpto, emoritur, & ſi totum eroſit, triticum ipſum interit, ſi verò alteram tantummodo culmi partem frugemq́ue fundendam eatenus violauit, id quidem ſpicę pereat neceſſe eſt, reliquum autem incolume extat. Idq́; in Theſſalia maximè, minus verò in Africa, & in Lelanto Eubœæ. Libro de cauſis rationem aſſignat. Nam vbiq; animal gignitur, quum calor cum humiditate debita ratione coit, humiditas enim, ceu materia ſubiacet calori ad excoctionem conficiendam, quod in tritico euenire videmus. Vermes enim in eius radice creantur, quum poſt ſementem flatus auſtrini crebro inceſſerint. Tunc enim radice humeſcente, & aere calido, radicem caliditas putrefaciens, animal procreat, vermis inde natus radicem erodit. Singulis enim ex eiſdem rebus generationem, & alimentum Natura præſcripſit. A quo Plinius: Naſcuntur & vermiculi in radice, quum ſementem imbribus ſequutis incluſerit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, quum ſpicæ pluuiis calor inferueſcit.

Eſt & cantharus dictus ſcarabeus, paruus frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Sed hæc eorum remedia. Semina cupreſſi foliis tuſis ſi miſceantur, non eſſe vermiculis obnoxia, nec ſi interlunio ſerãtur. Democritus ſucco herbæ, quæ appellatur ἀείζωον, in tegulis naſcens, tabulisve, Latine verò ſedum, aut digitellum, medicata ſeri iubet omnia ſemina. Vulgò verò, ſi dulcedo noceat, & vermes radicibus inhæreant, remedium eſt amurca pura, ac ſine ſale ſpargere, deinde ſarrire. Maximè intereunt afflatibus triticum, atque hordeum, inquit Theophraſtus, quum aut florentia perflantur, aut flore demiſſo protinus infirma concutiuntur. Sed ordeum magis ita perire certum eſt, ſæpè enim craſſeſcunt, ſi vehementius diutiusq́ue flatus inuaſerint, exiccantur, & penitus inareſcunt, quod quidam euentari dixerunt. Plinius: Venti autem tribus temporibus nocent, frumento, & ordeo. In flore, aut protinus quum defloruêre, aut matureſcere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana, prioribus cauſis naſci prohibent. Sol quoque ex nube, inquit Theophraſtus, ambo iſta interimit, ſed triticum magis, quàm ordeum, ita vt quanquam ſpica exinanita ſit, viſu tamen percipi minimè poſſit. Plinius: Nocet & ſol è nube creber. Inter vitia ſegetum luxuria eſt, quum onerata fertilitate procumbunt.

Luxuria ſegetum caſtigatur dente pecoris in herba duntaxat,& depaſtæ quidem,vel ſæpius nullam in ſpica iniuriam ſentiunt.Retonſarum etiam ſemel omnino certum eſt granum longius fieri. Sed inane,caſſumque, ac ſatum non naſci.Imber in herba vtilis tantum. Florentibus autem frumento, & ordeo nocet,leguminibus innocuus, præterquā ciceri. Matureſcentia frumenta imbre læduntur, & ordeum magis. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam,ſic etiam grandeſcere promittit. Vino ante ſemina perfuſa minus ægrotare exiſtimant. Quin & armo talpæ contacta ſemina vberiora eſſe. Apuleius teſtatur ſemina vino conſperſa minus eſſe ægrotatura.Aqua etiam &amurca, ſi irroraueris ipſa maximè iuuabis. Palladius: Quædam animalia ſubterranea ſectis radicibus necant plerunque frumenta. Contra hæc proderit, ſi herbæ, quę ſedum dicitur,ſuccus aquæ miſtus,vna nocte madefaciat, quæ ſpargenda ſunt ſemina,vel agreſtis cucumeris humor expreſſus, & eius radix trita,ſi aqua diluatur,& eodem,quæ ſerēda ſunt,macerentur humore. Plinius: Mures abiguntur cinere muſtelæ,vel felis diluto,& ſemine ſparſo,vel decoctarum aqua. Sed redolet virus animalium eorum in pane.Ob id felle bubulo ſemina attingi vtilius putant. Apuleius: Si poſt ſationem, & vbi terra iam obruta fuerint ſemina,modicum frumentum veratro ammiſtum propè ſeminaueris, quæcunque aues guſtauerint, morientur. Auiculas ipſas mortuas arundini affixas ex pedibus ſuſpendito,& de cætero auicula nulla accedet.Vel ſi modicum frumentum veratro ammiſtum foris per ambitum ſeminaueris,ſata ab auium iniuria vindicabis. Si cancros fluuiales, aut marinos in aquam coniectos ad dies octo ſiueris,& hac aqua foris ſata ipſa conſperſeris,neque ſemina,neque plantæ ab auibus lædentur. Quidam cerui cornu, aut elephantis ſiccum aſpergūt, alii aqua madefaciunt, atque ita ſemina irrorant. Si in menſuram, qua ſemina metiri ſolemus, ſerenda ſemina iniiciuntur, & hyænæ pelle contegantur, poſt aliquot dies tranſſumpta ab animali, naturali potentia erodore, à nemine facilè lædentur. Incorroſa manent, quæ Luna ſemiplena ſeminata ſunt. Priuſquam aruum fodiatur, rubeta noctu circum ipſum geſtanda eſt, & in vaſe fictili concludenda, atque in medio aruo adobruenda. Verùm ſationis tempore inſtante,refodienda eſt, & extra aruum eiicienda,vt ne fructus amarus fiat.Quin veteri vrina, ac canino ſtercore ſimul ſolutis ſi ſemina madefeceris,aut arbores,aut vites,illæſa omnia conſeruabis.

Prænotio ſegetum fertilitatis. CAP. XIV.

FVTVRÆ vbertatis prognoſtica ſegetū aliqua à ſyderibus,vel ab aeris qualitatibus,vel ex arboribus cognoſci poſſunt.Nos primo ea manifeſtabimus ſigna, quæ etiam agricolis innoteſcere poſſunt, poſtremo quæ accuratiorem aſtrologiæ ſcientiam expoſcunt. Et primò ſi optimè floruerit ſeges, optimam præbere poteſt ſpem vbertatis.Ouidius in Faſtis,

Si bene floruerint ſegetes,erit area diues.

Virgilius

Virgilius ex amygdalæ floribus futuræ frugum copiæ iudicia desumit.

Contemplator item, cum se nux plurima syluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes.
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore,
At si luxuria foliorum exuberat vmbra,
Nequicquam pingues palea teret area culmos.

Sed Appuli ex asphodelo iudicium vbertatis desumunt, quippe si optimè florescentem cōspexerint, & deflorescentē, & seminum copiam, eandem frugum vbertatem sibi promittunt. Legitur apud Græcos Zoroastræ prænotio, qualia semina fertilia futura sint. Paucis diebus ante caniculę exortum in quopiam loco de vnoquoque semine paululum experimenti gratia serunt. Quum igitur exoritur Canicula, quædam ex satis, vt verisimile est, lædit, quædam nequaquam. Hoc igitur signum statuentes, ea, quæ in eius ortu illæsa manent, serunt, relinquunt incuruata. Est autē Canis exortus decima nona Iulii mensis. Cæterū quæ sic seremus, ea triginta diebus ante rigabimus, quò videlicet eò commodius nasci possint. Vel post Canis ortum primum tonitru obseruant, & in qua Zodiaci domo existat Luna. Si in Tauro, frumenti & ordei corruptionem portendit. Si in Geminis, frumenti corruptelam. In Cancro ordei corruptionē. In Leone, frumenti, ac ordei perniciem in montana regione. In Sagittario, in montana regione frumenti fertilitatem, in campestri corruptionem. In Aquario, leguminum perniciem. In Piscibus, frumenti corruptionem modicā. Ex Caniculæ etiam ortu, qui fit illucescente vigesima Iulii mensis, obseruantes in qua domo existat Luna, prædicunt. Si in Leone fuerit Luna, frumenti fertilitas magna. In Virgine, frumenti corruptela. In Sagittario, frumēti abundantia. In Capricorno, fertilitas. In Aquario, carentia. In Piscibus, vbertas. In Ariete, copia exigua. In Geminis, multa fertilitas. A quibus Palladius: Gręci asserūt Ægyptios homines prouentum futuri cuiusq; seminis experiri. Aream breuem loco subacto, & humido nunc excolunt, & in ea diuersis spatiis omnia frumenti, vel leguminum semina spargunt. Deinde in ortu Caniculæ, qui apud Romanos quartodecimo Calendarum Augustarum die tenetur, explorant, quæ semina ortum sydus exurat, quæ illæsa custodiat. His abstinent, illa procurant, quia indicium noxæ, aut beneficii per annum futurum generi vnicuique sydus aridum præsenti exitio, vel salute præmisit.

De frumenti generibus, & primo de tritico. CAP. XV.

ET quia iam vniuersis frumenti generibus agrum præparauimus, nunc ea diuidamus. Diximus frumenti genera pro tempore satus diuisa, hyberna, & æstiua. Dicemus de hybernis, & primum à tritico incipiemus.

Græcis πυρὸς dicitur, ab acutie, aut à similitudine, quam habet cum nonnullorum fructuum granis, vel gygartis, quæ πυέλιναι dicuntur. Dicitur enim Nomen.

σῖτος, quasi cibus, quæ vox vniuersis cerealibus conuenit. Latini triticum dicunt, quod molis teratur, sic etiam frumenta à fruendo dixere prisci. Itali *grano*.

Genera. Triticum omnes agriculturæ consulti in quamplurimas differentias distraxerunt, etsi specie, & natura reapse vnum sit, cœlum, regio, satus, cultus, & hominum industria varium fecerunt. Tritici diuisionem à Theophrasto desumemus, doctrina & tempore omnium primo. Triticum & vrbanum, & syluestre dicit, sed temporis spatio cultum, mitigatumque & loci mutatione mutatum. Vrbanum Columella in plures species diuisit. Prima, inquit, & vtilissima sunt hominibus frumenta, triticum, & semen adoreum. Dicemus nos de tritico primùm, dein de adorei generibus. Tritici genera complura sunt, & tempus differentiam in his primo facit: nam genus est, quod trimestre dicitur, quod tribus mensibus absoluatur, de quo posterius loquemur. Ex reliquis generibus vnum maximè ferendum genus dicit, quod robus dicitur, quum & pondere & nitore præstet. Secunda species est siliginis, reliquas tritici species, nisi si quos multiplex varietas frugum, & inanis gloria delectat, superfluas dicit. Hoc genus Apulia, & Campania *brondella* vocat, quod ad flauum colorem inclinet, estque primæ dotis inter cætera præstantissimum. Granum non ita tumidum, sed solidum, graue, flauum, vel rubellum, siccum, mansúve minimè muscidum, & nitidum. Apuli præterea suis generibus vernaculis à folliculorum, & aristarum colore nomina imposuerunt. Primum genus albo folliculo, & nigra arista est. Secundum nigro folliculo, & alba arista. Tertium folliculo & arista albis, quartum nigris. Apulo tritico multum Varro contulit. Vrbani plura genera apud Theophrastum notantur, cognomina ex locis sortita, vt Africum, Ponticum, Thracium, Assyrium, Ægyptium, & Siculum, quæ colore, magnitudine, specie, & proprietate inter se differunt. Quædam cognomina sortiuntur ex viribus, tum vel aliis, tum maximè quæ ad cibum pertinent, vt Cachrias, Stlengis, Alexandrinus. Nec ab re fuerit, si pro differentiis capies, quod aliud præcox, aliud serum, aliud auctu amplum, multumque reddens, aliud ieiunum parum reddens, aliud spica grandiore, aliud paruam effundens, aliud diu in folliculo manens, aliud aptum breui absolui, vt Africum, aliud culmo tenui constans, aliud crasso, vt Africum, & Canchrydias. Item aliud tunicis paucis, aliud multis vestitur, vt Thracium, & aliud vnicalamum, aliud multicalamum. Ponticum breuissimũ est, ponderosius Siculum, sed eo ponderosius, quod Bœotia fert. In Asia vltra Bactra, quodam in loco adeò grande frumentum fieri tradunt, vt nucleis oliuæ sua æquiparent magnitudine grana singula. In Pissotis adeò firmum nasci affirmant, vt si quis plus comederit disrumpatur. Nuper genus illud, quod vltra Bactra nasci scripsit Theophrastus, nobis è Constantinopoli exportatur, cuius granum oblongum, & amplum est, cætera valdè superans, *alicam* vulgò vocãt. Hodie Bactra in Turcarum ditione sunt, vnde Constantinopolim delata nobis deinde

adue-

aduehuntur, etsi oleæ nuclei magnitudinem non attingunt, soli, cœlíve mutatione degenerasse putamus. Ponticum facillimum, & durissimum est. Nobis familiare est genus vnum, profectò admirabile visu, cuius spica alias è lateribus spicas fundit, vulgò *grano à racemi* vocant, vt spica spicata sit, & maximè fœcundum, quod serimus & colimus, vt cætera genera. Plinius à Theophrasto hæc habet: Tritici genera plura, quę fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim, candore, & pondere, quo maximè decernitur. Montanis modo comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertiū pōdus erat Thracio, Syrioq; , deinde Ægyptio, athletarum cū decreto, quorū capacitas iumentis similis, quē diximus ordinē fecerat. Græcia Ponticū laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eodem genere graui prætulit dracontiam, strangiam, & selenusium, argumento crassissimi calami. Hæ fuere sententiæ, Alexādro Magno regnante, quum clarissima fuit Græcia, atq; in toto terrarum orbe potentissima: ita tamen vt ante mortem eius annis ferè CXXXXV Sophocles Poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad verbum translata sententia,

Et fortunatam Italiam frumento canescere candido.

Quę laus peculiaris hodieque Italico est, quo magis admiror posteros Gręcorum nullam mentionem fecisse huius frumenti.

Theophrastus ita describit. Assurgit triticum leuiori calamo, quā ordeum, lentiori, nec perinde fragili, & erecto, folio arundineo, angustiori, vtpote quod neruo tantum cōstet. Sed ramis brachiari nequit, præter genus, quod frumentaginem vocant. Spica in cacumine incondita, & æqualis vndiq; cōstat. Granū multis tegitur tunicis, palea suauior, mollior, & succulentior, radicibus multis, & prætenuibus. E frumentaceis solū de radicibus anno sequente regerminat. Quin & anno primo retusum regerminat culmo è latere subnascente. Ratio quod solùm radicis copiam, vimq; obtinet. Adde etiam id, quod conculcatum ab exercitu, adeo vt nil perspici possit, restibile tamen efficitur. Sed huic exigua spica, imperfectaque funditur, vtpote quæ secunda emerserit. Varro vocabula explicat. Spica quæ mutica non est, tria habet continentia. Granū, glumam, aristam, & etiam primitus spica quum oritur, vaginam. Granum dictum, quod est intimum solidum. Gluma, qui est folliculus eius. Arista, quæ vt acus tenuis longa eminet è gluma. Proinde vt granitheca sit gluma, & apex arista. Arista & granum omnibus ferè notum, gluma paucis. Itaque id apud Ennium solùm scriptum scio esse in Euhemeri libris versis. Videtur vocabulū etymon habere à glubendo, quòd eo folliculo deglubitur granū. Itaq; eodem vocabulo appellant fici eius, quam edimus, folliculum. Arista dicta quod arescit prima, granū à gerendo. Id enim seritur, vti spica gerat frumentū, non vt glumā, aut aristam gerat, vt vitis seritur, non vt pampinum ferat, sed vuam. Spica autem, quam rustici, vt acceperunt antiquitus, vocant specam, à spe videtur nominata: eam enim, quòd sperant fore, serunt. Spica mutica dicitur, quæ non habet

Descriptio.

ariſtam. Ariſtæ autem quaſi cornua ſunt ſpicarum, quæ primitus, quum oriuntur, neque planè apparent: qua ſublatent herba, ea vocatur vagina, vt in qua latet conditus gladius. Illud autem ſumma in ſpica iam matura, quod eſt minus, quàm granum, vocatur frit; quod in infima ſpica ad culmum ſtramenti ſummum, item minus, quàm granum eſt, appellatur vrruncum. Plinius ex Theophraſto excepit: Frumenta multis radicantur fibris, ſine ramis. Tritico genicula quaterna. Folium arundinaceum. Grana in ſtipula crinito textu ſpicantur. Tunicæ frumento plures. Culmus altior, quàm ordeo.

Cœl. Sol. Diximus communiter cœlum, quod tritico conuenit: nunc variis tritici ſpeciebus quæ variæ cœli qualitates tribuantur, videamus. Africum, & Dracontias appellatum, & Strangias, & Selenuſium, lætum exigunt agrum: hæc enim vberius ſuccos hauriunt. Argumento calamus eſt, quem craſſum gerunt. Solo hyberno conueniẽtius Thraciũ dabitur, quod tunicis multis contegitur, (ipſa forma oſtendit) frigus enim huic nil officere poteſt. Rarum ſolutumq; ceu Canchrydias vocitatum, agro pluuio ſerendum, quippe alimenti copiam deſiderat, quamobrem & culmo craſſo conſurgit. Thracicum ſolo pluuio vberius, quàm ordeum ſeritur, & omnino contra imbres validius ex Theophraſto. Varro in pingui rectiùs ſeri, quæ ſucci ſunt maioris, vt triticum. Caſſianus, Martio menſe ſerere conuenire ait frumentum album ſitanium cognominatum, & nigrius, & oblongum Alexandrinum appellatum in leuem terram, & apricam, & montanam, & lacubus plenam, arenoſam, & aquis carentem vſq; ad Calendas Aprilis.

Satio. In Apulia Nouembri, & Octobri menſibus arua proſcindunt, vulgò *rompere* dicunt, Decembri iterant, vulgò *recotere*, & Februario tertio arant, quod *tertiare* dicũt, quarto Auguſto, quod *inquartare* vulgò nominant. Aliqua verò occaſione impediti, Ianuario, & Februario proſcindunt, Martio iterant, Aprili tertio arant, quarto Auguſti medio, & Octobri menſe, ſi aruum herboſum inueniunt, denuò arant, ſic liberum ſemen fundunt, & aratro cooperiunt, ſed prius quàm ſerant aruum, in porcas diuidunt, viginti, aut triginta pedum latitudinis, ſi ſarritor longimanus erit, triginta pedum porcæ latitudo erit, ſi breuimanus, viginti, vt hinc inde iactando ſemen, ęqualiter porcas compleat. Nouembri menſe vbi iã triticũ germinare cœperit, ſarritur raſtro. Ob id vulgò iactari ſolet. *Quando l'orgio naſce, il gran ſi paſce.* Maiores runcant maiores herbas, vt ferulas, & ſimiles, nã eiuſmodi creſcendo minores ſtrangulant. Februario menſe ſi nix, vel frigus inceſſerit, radices conſtipato calore ſoboleſcunt, maximãq; ſpicarum copiam fundunt. Poſt ſatũ, ſi cœlum roſcidũ erit, ſeptem dieb⁹ pullulat triticũ, ſi ſiccum, viginti. Theophraſtus ad hæc: Quũ ſata conceperint, atq; adulta fuerint, aqua omnibus prodeſt, florẽti obeſt, facit enim, vt intereat: in plenũ craſſato noxia eſt, & ordeo magis, quã tritico. Septimo à ſatu die exit. Germen ex vtraq; parte effundit, quippe quod parte ima, craſſaq; radicem, tenui ſuperna herbam propellit, fit tamen vnum, atque cõtinuum ex ambobus,

radice,

radice, & caule. Exit vno folio, prætenuibus, & permultis radicibus innititur, qua de cauſa numeroſo caule ſe attollit, ſed quod brachiari ramis omnino nequeat. Hyeme in herba manet, tempore miteſcente, caulem de medio mittit, atq; geniculatur, vt protinus quarto geniculo incipiat ſpicam, ſed nondum aliqua mole conſpicuam, & quidem per totum culmum ſpica digeritur, vt fermè quum culmari incœperit, mox eam conſpici ſit, ſed latet antequam adulta in folliculo fuerit, tum etiam fœtus ſuæ craſſitudine molis euidens exiſtat, mox folliculo abſoluto, quarto, aut quinto die florere incipit, totidemq; diebus ferè floret, qui verò plus temporis referunt, ſeptimo die refloreſcere notant: poſtquam defloruit craſſatur, perficiturq;, quum plurimum intra dies quadraginta. Quædam enim loca proferre intra pauciores dies videntur. In Ægypto triticum ſeptimo menſe metitur. Ex quo Plinius: Frumenta quędam in quarto geniculo ſpicam incipiunt concipere, ſed etiamnum occultam. Genicula ſunt tritico quaterna, ſed non ante prædictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ, qui, vt ſpem ſui fecit, quatuor aut quinq; tardiſsimè diebus florere incipiunt totidemq; aut paulo pluribus defloreſcunt. Varro quater nouenis diebus fruges abſolui tradit, & menſe nono meti. Frumenta enim quum defloruere, craſseſcunt, maturanturq; quum plurimum diebus quadraginta. In Ægypto ſeptimo à ſatu menſe metitur. Hæc omnia in Catone maiore Cicero mira verborum elegantia refert: Quamquam non modo fructus quidem me, ſed etiam ipſius terræ vis, ac natura delectat, quæ quum gremio mollito ac ſubacto ſemen ſparſum exceperit, primum id occatum cohibet, ex quo occatio (quæ hoc efficit) nominata eſt, deinde tepefactum vapore, & complexu ſuo diffundit, & elicit herbeſcentem ex eo viriditatem, quæ nixa fibris ſtirpium ſenſim adoleſcit, culmoq; erecta geniculato vaginis iam quaſi pubeſcens includitur, è quibus quum emerſerit, fundit frugem ſpicæ ordine ſtructam, & contra auium minorum morſus munitur vallo ariſtarum. Columella: Omne autem frumentum, & ordeum, & quicquid non duplici ſemine eſt, ſpicam à tertio, ad quartum nodum emittit, & quum totam edidit, octo diebus defloreſcit, ac deinde grandeſcit diebus quadraginta, quibus poſt florem ad maturitatem deuenit. Palladius ex his: Frumenta octo diebus florebunt, & deinde per dies quadraginta flore depoſito vſque ad maturitatis euentum.

Meſſis, authore Varrone, proprio nomine dicitur in iis, quæ metuntur, maxime in frumento, & ab eo vocabulo eſt declinata. Frumenti tria genera ſunt meſſionis, vnum, vt in Vmbria, vbi falce ſecundum terram ſuccidunt ſtramentum, & manipulum, vt quenq; ſubſecuerint, ponunt in terra, vbi multos eos fecerunt, iterum eos percenſent, ac de ſingulis ſecant inter ſpicas, & ſtramentum, ſpicas coniiciunt in corbem, atq; in aream mittunt. Stramenta relinquunt in ſegete, vnde tollantur in aceruũ. Altero modo metunt, vt in Piceno, vbi ligneum habent incuruum batillum, in quo ſit extremo ſerrula ferrea. Meſsis.

Hęc quum comprehendit fascem spicarum desecat, & stramenta stantia in segete relinquit, vt postea subsecentur. Tertium modo metitur, vt sub vrbe Roma & locis plerisq;, vt stramentum mediũ subsecent, quod manu sinistra summum prehendunt, à quo medio messem dictam puto. Infra manum stramentũ, quod terræ hæret, postea subsecatur. Contrà, quod cum spica stramentum hęret, corbibus in areã defertur, ibi discedit in aperto loco palam, à quo nominata esse potest palea. Alii stramentũ à stando, vt stamen dictum putant. Alii ab stratu, quod id substernatur pecori. Quum est matura seges, metendum, cum in ea iugerum ferè vna opera, propemodũ in facili agro satis esse dicatur, vt messas spicas in aream corbibus deferre debeant. Quæ seges grandissima, atq; optima fuerit, seorsum in areã secerni oportet spicas, vt semen optimum habeas. E spicis in area excuti grana: quod fit apud alios iumẽtis iunctis, ac tribulo id fit, è tabula lapidibus, aut ferro exasperata, quo imposito auriga, aut pondere grãdi, trahitur iumẽtis iunctis, vt discutiat è spica grana, aut ex assibus dentatis cum orbiculis, quod vocant plostellũ pœnicum. In eo quis sedet, vt agitet, quæ trahunt, iumenta, vt in Hispania citeriore, & aliis locis faciunt. Apud alios exteritur grege iumentorum inacto, & ibi agitato perticis, quod vngulis è spica exteruntur grana. His tritis, oportet è terra subiactari vallis, aut ventilabris, quum ventus spirat leuis. Ita fit, vt quod leuissimum est in eo, atq; appellatur acus, euannatur foras extra aream, ac frumentum, quod est ponderosum, purum veniat ad corbem. Messe facta, specilegium venire oportet, aut domi legere stipulam, aut si sunt spicæ raræ, & operæ caræ, compasci. Summa enim spectanda, ne in ea re sumptus fructum superet. Hesiodus tempus messim incidendi ita eleganter describit:

Quum cœlo emergunt sublimi ab Atlantide natæ
Pleïades, truncanda Ceres, morientibus illis
Mitte in aratra boues, latitare ea sydera dicunt
Viginti, totidemq́; dies, annoq́; voluto
Apparent iterum: maturam incidere messim
Rursus & incipiunt dentata falce coloni.

Columella Varroni multa addit pernecessaria. Quum matura fuerit seges, antequam torreatur vaporibus æstiui syderis, qui sunt vastissimi per ortum Caniculæ, celeriter demetatur. Nam dispendiosa est cunctatio. Primùm quòd auibus prædam, cæterisq́; animalibus præbet. Deinde quòd grana, & ipsæ spicæ culmis arentibus, & aristis celeriter decidunt, si verò procellæ ventorum, aut turbines incesserint, maior pars ad terram defluit, propter quæ recrastinari non debet. Quum rubicundum colorem traxerunt, messis facienda est, vt potius in area, & in aceruo, quàm in agro grandescant frumenta. Constat enim, si tempestiuè decisa sint, postea capere incremẽtum. Sunt autem metendi genera complura. Multi falcibus vericulatis, atq; iis, vel rostratis, vel dẽticulatis medium culmum secant, multi mergis, alii pectinibus spicam ipsam legunt,

gunt,idq; in rara segete facillimū,in dēsa difficillimum est. Quod si falcibus seges cum parte culmi demessa sit,protinus in aceruū, vel in nubilarium congeritur, & subinde opportunis solibus torrefacta proteritur, sin autē spicæ tantūmodo recisę sint,possunt in horreū conferri,& deinde per hyemē,vel baculis excuti,vel exteri pecudibus,at si cōpetit,vt in area teratur frumentum,nihil dubium est, quin equis melius, quàm bubus ea res conficiatur,& si pauca iuga sunt,adiicere tribulam & trabam possis,quę res vtraq; culmos facillimè comminuit. Ipsæ autem spicæ melius fustibus tunduntur,vannisq; expurgātur. At vbi paleis immista sunt frumēta,vento separētur, ad eā rem Fauonius habetur eximius, qui lenis, æqualisq; æstiuis mensibus perflat,quē tamen operiri lenti est agricolæ,quia dum expectatur, sæua nos hyems deprehendit. Itaq; in area detrita frumenta sic sunt aggerāda,vt omni flatu possint excerni. At si cōpluribus diebus silebit aura, vannis expurgētur,ne post nimiā ventorū segnitiem vasta tēpestas irritū faciat totius anni laborem. Palladius nil noui habet, neq; Florentinus Gręcus. Plinius non spernenda describit. Messis ipsius ratio varia. Galliarum latifundiis valli prægrādes dentibus in margine infestis,duabus rotis per segetem impelluntur,iumento in contrarium iuncto,ita direptæ in vallum cadunt spicæ, stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atq; inter duas mergites spica distringitur. Alibi ab radice euellunt. Quod qui faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, quum extrahant succum. Differentia hæc, vbi stipula domos contegunt, quamlongissimam seruant: vbi fœni inopia est, stramento paleam quærunt. Messis ipsa alibi tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum quò serius metitur, copiosius inuenitur, quo celerius verò, hoc speciosius, ac robustius. Lex aptissima, antequam granum indurescat, & quum iam traxerit colorem. Oraculum verò: Biduum celerius messem facere, quàm biduo serius.

Nil egimus, si seuimus & collegimus, nisi optimè cōdamus, & seruemus, circa quod non segnis agricolarum cura fuit. Theophrastus dixit: seminibus non vis eadem ad reseruandum vtiq; datur. Quædam reseruari egregiè possunt, vt milium, quædam celerrimè pereunt, vt aphaca, & siliqua, & ordeum celerius, quàm triticum, & puluerulentum celerius, quàm purgatum, & quod in horreis calce læuigatis conditum est, quàm quod in non ita læuigatis. Triticum non penitus exiccari patiuntur, quod ad reddendam farinam melius minus arefactum putatur, qua de causa in aceruos componere assolent: videtur enim in aceruo crassescere potius, quam attenuari. In spica nondum messum durare maximè potest. Quærit etiam in causis, cur triticum si post messem expandatur, peius habeat, quam si cumuletur aceruatim? Alii aspersionem aquæ instituant? Ratio est, quia expansum ab aëre humectatum, sole superueniente cum humiditate illa proprius succus exhauritur & exilius semen fit, at in metas coaceruatum, vapor terræ prætenuis atque animalis semen subit, & superpondium auget. Idem etiam Cōditura.

euenire contingit,quum in horreis fuſim repoſitum eſt,aſcendétem enim vaporem retinet,vt non abeat.Immò in foueas mittunt, vt magis creſcat. Argumẽto etiam eſt,quod admiſta terra cõſeruat, ne laboret vitio vllo, & magnificat illud,& habitius facit. Addit etiam,quod ſemina trahere ſibi alimentũ ſine radicibus poſſunt.Iccirco non ab re dictum eſſe,ab aëre,& à ventis quoque ali poſſe. Sed cur puluerulentum triticum putreſcit, & reconditum horreis tectorio opere læuigatis? cauſa eſt calor extraneus, qui in puluere reperitur, & calcis illimento: intus enim calor proprius obſidetur, ſuffocatumq; ferueſacit, ac putreſcit,& plus caloris exoritur. Ordeum celerius,quàm triticum pertunditur,quia triticum magis ſolidum,& magis veſtitum tunicis.Cuius remedio eſt protinus area illita, & triticum ventilatum, Columella: Pura frumenta ſi in annos reconduntur, repurgari debent, nam quanto ſunt expolitiora, minus à curculionibus exeduntur: ſin protinus vſui deſtinantur, nihil attinet repoliri, ſatisq; eſt in vmbra refrigerari, & ita granario inferri. Horreum, & remedia ad condituram frumenti iam primo libro docuimus.

De panificio. Cap. XVI.

SEQVITVR triticum panificium. Panis vocabulum à pano dici Varro putat. Meſſapios redundantiam & ſaturitatem appellaſſe paniam teſtis eſt Athenæus, vnde Latini nomen deflexerunt. Nauticum panem intelligimus, qui vetus, & ſiccus ſit, dictus bis coctus, quem Græci δίπυρον vocant. Syncomiſtos, vel autopyros panis, Galeno authore, eſt, qui ex omnibus ſuæ farinæ partibus citra vllam detractionem conſtat, inter furfuraceum, & ſimilagineum medius. Syncomiſtos quaſi confuſaneus dictus, quod omnes ſimul tulerit furfures, vtriculos, & ſimilam. Vtriculos volunt id, quod furfure melius eſt, & ſimila deterius. Autopyri panes, qui furfure tantum leuiter ſuccreto fiunt, qualis ferè ſecundarius eſt. Fieri autem ſolet, vt Galenus ait, quoties triticum generoſum non eſt: generoſum, inquit, vocatur, quod ſimilaginis plus habet, quàm furfuris. Præfertur omnibus ſanitatis vſu à Galeno clibanites, à clibano, Varroni teſtaceus dicitur, quod in teſto calido coqueretur, nam quod clibanum Græci, Latini teſtum dicunt. Diphilus Siphnius panem ordeaceum tradit vberius alere vires, faciliusq; in membra diſtribui, quapropter ii primatum tenent, ſecundas partes ſibi vendicant ſimilaginei, quos triticei ſequuntur, & hos ii qui ex noua farina ſubacti ſunt. Philiſtion Locrus ex ſimilagine confectos panes plus corporis robur firmare prodidit, poſt hos ex alica, deinde ex farina triticea coactos. Ex polline facti minus alunt, ventos creant, nec ægrè membratim digeruntur, ſiccati opplent, & difficilius in corpus permeant. Subcineritius ſtomacho grauis,& quod inæqualiter torreatur, ægrius membra ſubit. Clibanites longè magis viribus pollet, & ſanitatis vſu prælatus, probum creat ſuccum. Stomacho placet, facilè coquitur, nec ventrem coercet, nec ſpiritus diſtendit. Andreas Medicus ex ficu Ægyptia panem fieri

fieri scriptum reliquit, quem vocant sycaminitem, quo qui vescuntur, capillorum sentiunt defluuia. Aristoteles libro problematum inquit, quod triticeus panis maximè corporibus nostris vescentior est, quod mediocrem lentitiam habeat, quam cibus habeat oportet, quippe adhærere, conglutinarique corpori debeat. Præterea non salitos panes plus ponderare, quàm salitos, quia sal exiccat: absumitur enim à sale humor, qui ex calore putrescit. In pane igitur humor à sale consumitur, extraq; afflatur, & qui sale vacat, humor largius insidens efficit grauiorem. Iucundissimum panem citra fermentum docet parare Didymus, nitrum adiiciendo, etenim nitrum panes friabiles facit, velut etiam carnem. Alii panem absq; fermento sic faciunt: Vuas pridie quàm panem faciant, in aquam coniiciũt, & sequenti die vbi panem facere volunt, innatantes tollunt, ac exprimunt, effluenteq; humiditate pro fermento vtuntur, & panes faciunt iucundiores. Si verò in totum annum fermentum habere velis, quum in doliis mustum ebullierit, spumosum illud, quod efferbuit, acceptum cum farina milii commisceto, diligenterq; trita, in massas cogito, quas ad solem siccatas in humido loco repones, inde sufficienti accepta quantitate pro fermento vteris. Panes sine fermento efficacissimi sunt ad venerem. Florentinus ait, clibanitem panem graciliter efformatum, & in sole arefactum concoctilem esse, in furnis coctum, grauius concoqui.

Mutationis tritici in lolium & econtra, causæ, & disquisitiones. CAP. XVII.

NON parum maximi Theophrasti animum anxit causæ disquisitio egressionis è natura speciei, non solum in affines, & congeneres, vt tritici in lolium, sed in alienigenas, vt lini in lolium, quum naturæ conueniens non sit, quod species quæpiam se ipsam amittat, & in aliam commeet. Mirandum sanè tum ob eam ipsam mutationem, tum ob eius peculiarem euentum. Alia etiam subest admirationis ratio, quod vt robusta mutantur in debiliora, sic & imbecilla nunc in robustiora mutentur, quum loliũ in triticum, & ordeũ mutetur: est enim lolium quasi ferum triticum, & omnia agrestia sunt mitibus suis speciebus robustiora. Preterea mutatio & corruptio est seminis, vel plãtę, si plantæ, id peractis radicibus contingit, sed radices mutari absurdum penitus est, quia non videmus segetem mutari, remanet ergo radix ab initio. Semen est ergo quod mutatur, seminis igitur erit lactatio, putrefactio, aut in totum resolutio. His de causis nonnulli negarunt omnino has degenerationes, sed euenire sine vllo tritici, vel ordei satu, & lolium sponte nasci in aruis multis imbribus oppletis, ab imbribus ergo gigni lolium, non autem è primordiis tritici seminis deprauari. Sed his hæ aduersantur obiectiones. Quòd à multis acceptum est, facta tritici, ordeíve semente lolii messem habuisse, ergo ab radice mutationem illam fieri posse docebimus: nam radices mutatas esse necesse est, si sint mutata folia, & ob id seminum mutationem fieri, sed non à se-

mine corrupto: à ſemine nanque corrupto nil prodire certum eſt; nec radix corrupta nutriendi poſſet officio fungi. Sed ſeminis corruptionem aut putrefactionem, aut lactationem eſſe non intelligimus, ſed aliam, quæ præ nimia nutriendi copia ſeminibus deliqueſcentibus euenit, quæ non ex toto ſemina perdit, ſed victo naturali principio, in aliud genus traducit, exemplo ſumpto ab animalibus: nam ſi fœmina robuſtior ſit mare, fœminam pariet, vel ſi aliqua mutatio accidit, monſtrum: terram nanque fœminam capi debere, & reliqua ad proportionem. Quum igitur terra imbrium frequentia largiorem alimenti copiam præſtat, tunc degenerandi occaſio euenit, quæ generandi vis non penitus aboletur, ſed fit alia. Quod autem natura ſeminum viuax ſit, ac ſanè viuacior, quàm animalium natura, plus quoque durare ratio eſt: nam & ſine ſeminum origine pleræque plantæ tum grandes, tum humiles ſponte naturæ conſiſtunt. Ob id liquido fit, non herbæ, ſed ſeminis alteratione mutationem illam oriri, donec portionis ſeruetur exiſtimatio. Si animalium mutationem intuebimur, mutato ſemine, videmus mutari animalia: nam aſini ſemen ab equi ſemine alteratum, conformatur in mulum, tunc quum ſemen imbecille eſt: tunc ergo mutari arbitrandum, quum imbecilla planta eſt, ac in primo ipſius veſtibulo generationis, quum enim eſt in eo traiectu vnius ſtatus in alterum, facilè poteſt aliorſum impelli, quia in motu eſt, poſtquam verò nata eſt, talis eſſe pergit, qualis extitit, nec fit amplius plantæ mutatio, ſed diminutio tantum, & augmentum. Et rei ruſticæ conſulti, ex primis ortus rudimentis lolium exiſtere, non fore dicunt, cognoſcique id ex folii colore, & magis ſaturata viriditate, & quod pinguius & ſtrictius ſit, non autem prodire frumenti folio, quod poſtea fiat lolium. His rationibus ſemen cauſam habere apparet, nec aſpernandam eſſe ſententiam iudicamus, quæ radici aſſignat cauſam, vt ab ea ortum habeat vitium mutationis. Siquidem vnumquodque ortum à ſua origine ſecunda incipit, eſt enim ſemen principium primum, radix ſecundum, vt in arboribus videre eſt, quæ fructus ſuos cultura immutat, ex acidis, amaríſve in dulces, vel ex nucleoſis in enucleatos. Ratio huius quoque mutationis in alimenti copia eſt, quum imbres crebrè inceſſerint, & potiſſimum verno tempore, & ſi ſimul ſole incanduerint, quaſi vtraque ex cauſa mutationem illam oriri neceſſe ſit: locis vdis id omnino euenit, & folium immutatur, vt palam eſt, quod ſi non imbres acceſſerint, largam tritici copiam præſtari autumant. Hoc itaque vtraque ratione fieri poſſe ratio eſt, ſed quamuis vtraque eueniat, abſurdum fortè non eſt, differentiam aliquam eſſe tum ſoli, tum aëris oportere: nam & quum ſata fuere, ſtatim copioſè pluuiam inceſſiſſe damnoſum eſt, nam fit, vt radices infirmiores agantur, quod autem infirmum eſt, affici facilius poteſt: mutatio illa generis hac de cauſa eſt. Sed quum zea, quum robuſtiſſima ſit, mutetur, ſcilicet in arenam, ratio eſt hæc, pro-

pter radicum robur,& numerum, ob id resistere infirmius possunt: cætera verò, quæ imbecillia sunt, penitus pereunt: tempus enim satus maximis, plurimisq; imbribus afficitur, & diu in terra detinetur, obsideturq;. Cætera verò, quæ tempore verno seruntur, blando cœli tepore, germinare confestim incipiunt. Cæterum fabæ, quæ cum tritico seruntur, cur non mutentur in lolium, causa est, quia mutationes fiunt in propinqua genera, quare quum legumina non habeant, in quod mutentur, pereunt in aditu ipso corruptionis. Sed triticum ob affinitatem in lolium mutatur. Mutationes quæ inter genera frumenti eueniunt, quum ex tali, tale triticum, vel ordeum vel aliquid ex cæteris prouenit, haudquaquam mirandæ sunt: tempus enim, & alimentum, & cœlum alterationes efficiunt animalium pariter, & plantarum, qua quidem ratione omnino ad genus mutandum qualitatem quantitatemque alimenti conuenienter statuendum censemus.

De siligine. CAP. XVIII.

DICEMVS de siligine post triticum, quum inter tritici genera secunda conditio habenda sit siliginis, vt Columella admonet. Cuius species inquit, in pane præcipua, pondere deficitur, vitiumque esse ait tritici, nec eam longè, aut magna difficultate requirendam esse: nam triticum omne vliginoso solo per tertiam sationem conuerti in siliginem. Plinius siliginem propriè tritici delicias dixit, non vitium, ac biennio verti in triticum. Sed sunt qui parum de siligine inter Columellam & Plinium conuenire censeant. Nam Columella vitiũ tritici esse contendit, nec magnopere requirẽdum esse: quũ triticũ omne vliginoso solo creditũ post tertiam sationẽ in siliginẽ conuertatur. Pręterea pondere à tritico deficere, ac breui in triticum desciscere, nonnullam vitii labem, & infirmitatis argumentum ostendit. Plinius verò delicias tritici vocat, ac veluti delicatam mollitiem pondere defectam, quum & semen nullum auidius esse tradat, nec quod plus alimentum trahat, candore præstare, laudatissimum è siligine panem, operaq; pristinorum laudatissima. Sed hi authores non nisi de vrbanitate, & feritate tritici differunt: ostendit quippe siligo vrbanum habitũ, quòd præstat candore & mutica spina, sed virtute & pondere deficiat, quum triticum pondere, virtute, & aristis præcellat, quæ omnia syluestrem habitum in stirpium physiognomonia demonstrare iam ostendimus. Ob id Plinius tritici delicias, quasi tritici delicationem, & suauiorem panem, & vrbanum ostenderet, & siligo neglecta in triticum degenerat, quasi triticum siliginis vitium sit: vnde nil controuersiæ & dissensionis inter hos præclaros authores comperient, qui hæc sana mente diiudicabunt.

Siligo frumenti genus videtur Galeno, & σίλιγνιν vocat. Apud Romanos quidem, vt etiam apud alios propemodum omnes, quibus ipsi imperant, panis quidem purissimus σιλιγνίτης, id est, siligineus vocatur, qui autem huic proximus σεμιδαλίτης, id est, similaceus nuncupatur. Verum σεμίδαλις, Græcum Nomen.

quidem nomen est, & antiquum: σιλίγνις verò neq; Græcum est, neq; ipsam aliter possum exprimere. Putant Hermolaus, Manardus, & Ruellius similaginem olyram dici à Græcis, sed aperto errore labuntur, vt ex his paulo post videbimus. Latini Catone, Varrone, Columella, & Plinio authoribus, siliginem vocant. Neapolitani *grano cacosello*, quod muticam spinam ferat, nam *carusum* vulgò vocant caput glabrum & capillis vacuum. Aliis Italiæ locis *caluisium* vocari audio à grani caluitie, quod aristis vacet.

Descriptio. Plinius ita describit. Siligo nunquam pariter maturescit, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis, quæ maturuere protinus granum dimittentibus: sed minus quàm cætera frumenta in stipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam, nec rorem continet, qui rubiginē creet. Far sine arista est, item siligo, excepta quæ laconica appellatur. Campana siligo rufior, Pisana candidior. Siligo sine pondere est, & sine virtute est. Apud nos triticum, quod *grano carosello* vocari diximus, vt reliquum triticum surgit, sed non tam multiplici stipula, nec tam crasso culmo, spicam sine arista fundit. In spica granum ferè rubellum, alibi album, sed farinam omnium candidissimam & leuem facit, cuius modius quindecim ferè libris minus pendet, quàm reliquum triticum. Panis primæ dotis, & præstantissimus pistorum suffragio receptus, magnatum mensis apponitur, ob id cæteris carius venditur.

Cœlum. Cato, Siliginem in loco aperto, & celso, vbi sol quamdiutissimè fiet, seri oportet. Columella verò: densa, cretosa, & vliginosa humus siliginem non incommodè alit, & locis manantibus magis apta est, nec tamen ea longè nobis, aut magna difficultate requirēda est: nam omne triticum solo vliginoso post tertiam sationem conuertitur in siliginem. Plinius ab his. Siligo conueniens humidis tractibus, qualis Italiæ sunt, & Galliæ comatæ, sed & trans Alpes in Allobrogum tantum, Aruernorumq; agro pertinax. In cæteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium, vt grauissima quæq; grana eius ferantur. Præcellit in Italia, si Campana Pisis nata misceatur. Rufior illa, at Pisana candidior, ponderosior verò cretacea. Siliginem in loco aperto, æditoque qui sole quàm diutissimè torreatur, serito. Sed sibi Plinius planè aduersatur, qui modo aprico loco, & edito, & torrefacto siliginem seri præcipit ex Catone, quū prius ex Columella dixerit vliginoso, & humidis tractibus. Sed id fuit in causa, vt opinor, quod alia est tritici species, siligo Catonis à communi nostro, & Columellę. Sed Matthiolus increpat prisci seculi vecordiā tam excellentis frumenti speciem, & propagationem sic neglectui habuisse, vt non solùm in Italia, vbi maxima sedulitate & diligentia circa gulæ cupedias fatigentur homines, sed & in Europa desideretur. Sed immeritò, quum in tota Cāpania nostra, & locis finitimis amplissimæ segetes huius frumēti ad pręstātissimi cibi vsum diligentissimè colantur. Nos in Venusinis vliginosis, & depressis aruis, vbi reses aqua, satā vidimus: nec incolę adduci possunt, vt credant siliginē tritici vitium ex loci vligine, vel ex siccitate in triticum verti, quū per se proprium genus prędicent.

M. Varro

Solum.

M. Varro in pingui solo rectius seri dixit, quę succi sunt maioris, vt siligo. Columella locis manantibus magis aptam esse. Plinius, cretosum & vliginosum solum sortiri: in pingui serenda, quæ cibi sunt maioris, vt siligo.

Satio.

Columella: si mediocriter cretosus, & vliginosus ager est, etiam paulo plus, quàm vt prius dixi, quinque modiis ad sationem opus est, at si siccus, & resolutus locus, idemque vel pinguis, vel exilis est, quatuor, quoniam & è contrario macer tantundem seminis poscit: nam nisi rarè conseritur, vanam & minutam spicam facit, at vbi ex vno semine pluribus culmis fruticauit, etiam ex rara segete densam facit. Siliginis modii quinque bubulcorum operas occupant quatuor, occatoris vnam, sarritoris duas primum, & vnam quum iterum sarriuntur, runcatoris vnam, messoris vnam & dimidiam, in totum summa operarum decem, & dimidia, quot erunt tritici. Plinius: Siligo nunquam maturescit pariter, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis, quæ maturuere protinus granum dimittentibus. In denso, aut cretoso, aut vliginoso solo, tritici aut siliginis modios sex serito: in soluta terra, & nuda, & sicca, & læta quatuor. Macies enim soli maior, nisi rarum culmum habeat, spicam minutam facit, & inanem. Pinguia arua ex vna seminis radice fruticem numerosum fundunt, densamque segetem è raro semine emittunt. Serunt siliginem Nouembri mense. Siliginem occato, sarrito, runcato quibus dictum est diebus: singulæ operæ cuique generi in iugero sufficient. Seritur apud nos eodem modo, eademque cura, vt triticum.

Mess. con.
Panific.

Plinius. Siliginis & tritici eadem ratio in area, horreoque

Galenus, vt diximus, ait. Purissimus panis siligineus, huic proximus similaceus. Siligineus plurimum alimenti præstat, post ipsum similaceus, tertio loco medius. Plinius: E siligine laudatissimus panis, pistrinarumque opera laudatissima. Iustum est è grano Campaniæ, quam vocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis, vel è gregali sine castratura sextarios quinque. Præterea floris semodium. Et cibarii, quod secundarium vocāt, sextarios quatuor, furfuris sextarios totidem. E Pisana autem siliginis sextarios quinq;, cætera paria sunt. Panis summa laus siliginis bonitate, & cribri tenuitate constat. Amylum ex siligine facere ita docet Cato. Siliginem purgato bene, postea in alueum indas, eò aquam addas bis in die, die decimo aquam exiccato, exurgeto bene, in alueo puro misceto bene, facitoque tanquam fęx fiat. Id in linteum nouum indito, exprimito cremore in patinā nouam, aut in mortarium, id omne ita facito, & refricato denuo. Eam patinam in sole ponito, vt arescat, vbi arebit, in ollam nouam indito, inde facito cum lacte coquat. Plinius amylum fieri ex omni tritico dicit, ac siligine, sed optimum ex trimestri.

De trimestri tritico. CAP. XIX.

POST siliginem de trimestri, siue bimestri tritico agemus Est enim, vt Columella inquit, siliginis species, & tertium tritici genus, cuius vsus agrico-

lis gratiſſimus: nã vbi propter aquas, aliámve cauſam matura ſatio eſt omiſſa, præſidium ab hoc petitur. Sed diuerſum genus eſt Theophraſto. Inquit enim, Sua illorum ſatio eſt, quæ genere diſcrepant, vt tritici genus quoddam, quod trimeſtre appellant, quoniam per tantum temporis perfici poſſit. Et alibi genera frumenti enumerãs, ait, Quibus & trimeſtrium annumerari genus par eſt, & bimeſtriũ, & ſi quid intra pauciores dies valeat cõſummari. Et libro de cauſis quærit, cur congenera non pari tempore omnia perficiãtur, ſed triticum aliud bimeſtre, aliud trimeſtre ſit, & ſi quid aliud ſit, quod feſtinantius perfici poſſit. & ſic multis aliis in locis, trimeſtribus à tritico ſeparatã eſſe formã innuit, quemadmodũ & ipſa quoq; trimeſtria diuerſis locis differre videmus, nec eiuſdẽ ſucci, ponderis, & formæ eſſe. Sed id eſt cõtra Columellæ ſententiam, ipſe nanq; nullum putat trimeſtre genus: nã et ſi ſic appellatur, cũ tritico ſatum nihilominus prouenire. Neq; enim eſt vllũ, inquit, (vt multi crediderunt) natura trimeſtre ſemen, quippe idẽ iactum autumno melius reſpondet. Plinius Columellam falli dixit, qui ne trimeſtre quidem proprium genus exiſtimauit eſſe, quum ſit antiquiſſimum: τριμηναῖον vocant. Nos autem quod ſentimus in medium afferemus. Verum eſt quod Columella tradit, agricolas ſi quando malè ceſſit autumnus commentos hanc ſationem pro ſubſidio, ac optimè prouenire. Et apud Samnites, quia triticum hyemis rigores, & imbres perferre neutiquam poteſit, ſatio in vernum tempus differtur, non quod autument, ſi alibi, vbi cœlum indulgens ſit ſeratur, non prouenire, vel quod proprium genus ſit, ſed ſolum quod omiſſa tempeſtiua autumni ſementis occaſione, vel per imbres, vel niues, aliáve incommoda, huius ſerotina ſatione vtuntur, quod felicius longè proueniret, ſi eodem, quo reliqua genera tempore humo mandarentur, etſi quæ verno tempore ſerunt, alibi autumno ſerantur, vberius proueniunt. A nobis commune triticum vere ſatum tulit, ſed minima radice, imbecillo trunco, & ſpica, ſed nos ſerimus ante brumam vt firmius radicetur, & plures culmos ferat; nam ſemper, & vbiuis gentium ſatum prouenit & fert, dummodo nimio calore, vel frigore non intereat. Sed genus trimeſtre Theophraſti, vel Italiæ incognitum, vel triticum pluribus annis vereſatum quoddam genus conſtituiſſe, vt vberius vere ſatum iiſdem in locis proferat, alibi verò ſatum degenerabit in vernaculum. Nã, vt idem Theophraſtus ait, continuatio vnius rei mutat naturam eius, vt genus diuerſum videri poſſit: vnde non ſpecie differre, ſed imbecilliore quadam conſtitutione hoc trimeſtre triticum à vernaculo differre putarem.

Nomen. Græci τριμηναῖον vocant, vt apud Theophraſtum, quod tertio à ſatu menſe metatur. Dioſcorides, & Galenus ſitanium vocant. Sitanium dicit Galenus eſt triticum inſtantis anni, quod vere ſeritur. Setanium Atticè, quaſi purum, vt Phocioni placet. Plinius: Græci trimenon vocãt. Latini trimeſtre. Itali & Neapolitani *grano marzolino*, quod Martio menſe terris mandetur iis locis, in quibus vſque ad id temporis niues ſupra terram detinentur.

Eſt

Est genus trimestre, & bimestre, Theophrastus inquit, & in Eubœa genus quoddam intra quadraginta dies crassari, perficiq; posse affirmāt, idéq; firmū esse, ac ponderosum, nec modo trimestris leue, nec multū in hoc furfuris esse volunt. Et bimestria quædam habentur, quæ ex Sicilia, & in Achaiam aduecta sunt, sed hæc paucū reddunt, parumq; fœcunda habētur, quamq; cibo facilia & iucunda sunt. Nascuntur & alia quędam genera in Eubœa, & pręcipue apud Caristum. Trimestria verò permulta, & vbiq; habentur. Vernū etiam durum admodū est, hybernū autem molle. A quo Plinius. Est & bimestre circa Thracium sinum, quod quadragesimo die, quam satum est maturescit: mirumque nulli frumento plus esse ponderis, & furfuribus carere: vtitur eo Sicilia, & Achaia, montosis vtraque partibus. Eubœa quoque circa Caristum. *Genus.*

Theophrastus ita describit. Trimestre triticum leue est, & parū fœcūdum, vnicalamum, atq; in totum infirmum, paucis radicibus paucisq; culmis consistit: qua de causa sursum continuo nititur, atq; celeriter consummatur, nam quod minus est, perfici facilius potest. Hinc etiam alterum largè frutificat, alterum parcè, alterum facile, alterum graue, quum plus alimenti & turbulentius trahat. Excursus quoq; prępropere agitur, quum in condendis radicibus haud multū temporis consumat. Si vere obseratur, velocius nascetur, & in culmos pauciores spargetur, & spicam paruam, & parum fertilem geret. Si maturè seratur, frigus tolerare non poterit, suæ causa imbecillitatis. Sic enim vetera minus radices agunt, sed sursum protinus tendunt, atq; ita celerius se perficiunt, quod in omnibus ferè vitam breuem agentibus constat. *Descriptio.*

Columella: Trimestre locis prægelidis, ac niuosis, vbi æstas est humida, & sine vaporibus rectè committitur, cæteris admodum raro respōdet, quam tamen ipsam celeriter & vtiq; ante æquinoctium vernum conueniet peragere. Si verò locorum, & cœli conditio patietur, quanto maturius seuerimus, tanto commodius proueniet. Plinius: Totis Alpibus hoc notum, & hyemalibus prouinciis nullum hoc frumēto lætius. Est & bimestre circa Thracium sinum, quod quadragesimo die quàm satum est, maturescit. Mirumq; nulli frumento plus esse ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo Sicilia & Achaia montosis vtraq; partibus. Eubœa quoq; circa Caristum. Dicimus nos quod trimestre triticum non frigida & niuosa quęrit, nam eius nuda forma non tale admittit, sed frigidis locis, vbi triticum seri autumno non potest, serunt trimestre vere, gelicidiis iam exactis. Id confirmat Theophrastus: Trimestre si maturè seratur, frigus tolerare non poterit, suæ causa imbecillitatis. *Cœlum.*

Theophrastus triticum trimestre solo tenui melius fieri tradidit, libro de causis. Alimentū enim subministrari modicū eo potest, hoc est leue leui. Cato, Trimestrem quo in loco sementem maturā facere nō poteris, & qui locus restibilis crassitudine fieri poterit, seri oportet. Plinius montosis partibus, dixit. *Solum.*

Columella Februario trimestrium sationem non esse alienā dicit, quāuis tepidis regionibus melius administretur per mensem Ianuar. Plinius. Februario *Satio.*

trimeſtria ferantur. Si trimeſtria bruma ferantur, non ferunt frigoris incommoda, quippe neceſſario debeti vernum tempus trimeſtribus propter imbecillitatem, non autem ſeruari ad deficientis prouentus ſubſidia, vt Columella ſentiebat, ex Theophraſti opinione.

Trimeſtre triticum facile eſt, quaſi minus terræ in ſeminibus ſit propter temporis breuitatem: quæ enim non multum terræ attrahunt, ſed leuiori pabulo vegetantur, vſum quoque cibariorum faciunt leuiorem.

De tipha cereali. CAP. XX.

DE cereali tipha agendum nobis eſt: ea enim duplex eſt, paluſtris, & cerealis. meminit vtriuſque Theophraſtus: paluſtris libro quinto, capite tertiodecimo, & primo capite octauo, Dioſcorides tertio. Cerealem impræſentiarum deſcribemus. Theophraſtus è genere tritici, triticoque ſimillimum aſpectu ſcribit, tantamq; affinitatem inter ea eſſe, vt nullum offendi frumenti genus poſſit, quod in aliud tranſire tam facile queat, quàm tipha, & zea, ſiue ſemen. Sed paratu quodam, arteque fieri ait, ſi pinſita, hoc eſt tuſa ferantur, in triticum tranſire, idque non protinus ſed anno tertio. Quod ſimile ferè fit, atque quum ſemina ratione locorum permutantur: nam ea quoque ſingulis in locis, temporis ſpatio ferè pari, atque tipha mutantur, cuius rationem libro de cauſis reddidit: quale nanque ſemen redditur, tale generat, vnde ſi alteratum committitur, facile commutatur: ſi pars aliqua tiphæ ſemini deſit, affici oportet, vnde mutari neceſſe eſt, nec eandem paleæ altitudinem retinet, præterea ſua imbecillitate ſemen nil tolerare poteſt.

Nomen. Genus hoc vnum tiphæ duplici nomine inſignitum putat Mneſitheus, ſcilicet quod aliis τίφη, aliis ὀλύρα dicatur. Sed nos Mneſitheũ falli putamus, quum aliud tipha, aliud ſit olyra, vt ſuo capite videbimus. Theophraſto τίφη eſt, & aliis Græcis: Latinis tipha dicitur. Hermolaus differre putat typham à tipha cereali, quòd illa per y græcum ſcribatur. Briza Macedonũ ſimillima fuit Græcorum tiphæ Galeni iudicio. Sed quid apud noſtrates ſit, maxima eſt inter authores diſcordia, & fortaſſe quia hæc ab illis pertractantur, quibus hæc genera nec inquirere nec ſerere curæ fuit. Nos Græcorum tipham vulgare *germanum* noſtrum vulgò dictum non dubitamus proferre, quod reliquæ Italiæ *ſecale* dicitur, quum deſcriptio, quæ apud Theophraſtum extat, nulli melius, quàm *germano* vocato quadret, & quæ Latini de ſecale deſcripſerunt, eadem omnia eidẽ *germano* conueniant. Vtrumq; genus ſeparauimus, non quod diuerſas res putaremus, ſed vt vnicuique liberum iudicium relinquatur perquirendi, ſcribendique, & vtriuſque hiſtoria perlegatur. Maior pars authorum, qui apud me alicuius ſunt authoritatis, tipham zeæ ſpeciem faciunt. Sed Theophraſti zea à tipha valdè differt, & vtriuſque ipſe meminit, nec abhorret *germanum* noſtrum zeæ ſpeciem eſſe. Plinius, Tipha apud Græcos eſt zea.

Deſcriptio. Tipha tritici ſpecimen gerit, eique ſimillima, frumentorum omnium leuiſſima

uissima constat. Simplici prosiliens culmo, sed folliculo multiplici, radix numerosa. Nullum autem genus, quod totum transire in triticum aptum sit, præter tipham & semen comperies, quia ob imbecillitatem nil penitus quit tolerare, & in proximũ degenerat, quæ mutatio & sponte, & arte naturæ euenit. Plinius: Tradunt zeam, & tiphen, quum sint degeneres, redire ad frumentum, si pistæ serantur, nec protinus, sed anno tertio. Adiiciũtur his genera, bromos, siligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab oriente inuecta, oryzæ similia, tipha & ipsa eiusdem generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud nos surgit *germanum* vocatum fœcunda, sed gracili stipula, triticea, & proceriore, spica erecta rubigini obnoxia, innocentioribus aristis, in versus spicatos, radice & culmo multiplici, grano tristi, strigoso, nigricante, glumis implicito, tam cognata res tritico, vt facilè alterum in alterum mutetur soli mutatione, & minimi ponderis grano. Mihi syluestre triticum videtur. Sed Galenus colore tritico flauiori, corpore strigosiori, exiliorique, vt exile triticum appellent, vescũq; esse. Hector, Homero teste, suis equis obtulit, eoque innoxiè depascuntur, quum tritici esu noxam contrahant.

Plinius, Ægypto ac Syriæ, Ciliciæq; & Asiæ, ac Græciæ peculiaris tiphe. Galenus in Asia nasci, regione, quæ supra Pergamum sita est. *Cœlum.*

Theophrastus tenui solo contentam esse dixit, quia omnium leuissima, & simplici culmo assurgit, nec vti semen, pingue, & lætum desiderat. *Solum.*

Maturè seritur tipha, Vergiliarum occasu, vt triticum, & zea, ex Theophrasto. Postquam defloruerit, crassatur perficiturq;, cum pluribus intra dies quadraginta. Germen ex vtroq; latere effundit, quippe quæ parte ima, crassaq; radicem, tenui superna herbam propellat. Fit tamen vnum, atq; continuum radice, & caule. Cassianus. In propriis locis Maio mense serenda est tipha, quum sata in spicas abierit, runcabis ipsam. *Satio.*

Theophrastus paratu quodam triticũ in tipham, & tipham in triticum trãsire dicit, id est si tipha pinsita seratur, nec protinus, sed anno tertio: sicut ea, quę præmacerata fructus afferunt dulciores. Nostri agricolæ inquiunt, si grana illa imperfecta, quæ in acumine, & spicæ calce nascuntur, serantur, mutari in *germanum*. Et etiam ieiuno, & squallido solo semina commissa mutari. *Ars.*

Mnesitheus tertiam à tritico, & ordeo sedem assignauit tiphæ, quum satis alat, nec magno negotio conficiatur, præponitq; zeæ. Idemq; Diocles libro, quem Plistarcho dicauit de arborum facultatibus, confirmat. Caldusq; expetitur non solũ rusticis, sed politioribus, & moroso palato laborantibus. Sed reseruatus panis deterior euadit, quippe qui triduo, aut biduo vescatur, lutum in ventre concretum residere putet, tam ipsius massa tenax est, & lentitiæ sequacis, vt denseтur, occalescatque, & ipsis etiam rusticis insuauior, & difficile concoquatur. Panis apud nos, qui ex *germano* conficitur, ad arcendum tantũm pauperum famem vtilis, quum viscosæ & tenacis substantiæ sit, vnde rustici in panificio milium admiscẽt, vt eius friabilitati huius viscositate consula- *Panif.*

tur. Plinius farri admisceri tradit, vt eius amaritudinem mitiget, & quoq; sic ingratissimus est ventri. Noster amarus valdè, & ventri admodum ingratus, sed citò è ventre labitur, totius familiæ & laborantium rusticorum famem explet tritico admisto.

De secale. Cap. XXI.

HERMOLAVS non ambigit vulgarem hanc segalam veterum esse siliginem, quum ab ea toto cœlo discrepet. Illa granum candidum, leue, multiplici tunica contectum habet, spina mutica, ex qua panis candidus fit, & primatum tenens, vt ex Columellæ & Plinii placitis iam diximus: hæc granum nigrum, striatum, angustum, spicam aristis armatam habet: panis ad explendam famem plebeculæ, quem inuita comedit.

Nomen. Diximus ex Theophrasto τιφὴν, Latinis secalem esse, vel saltim eius speciem. Taurini, Plinio authore, asiam vocant sub Alpibus. Neapolitani *germano*, quam tritico affinitate, & germanitate diximus cohærere.

Descriptio. Plinius sic eam describit. Nascitur fœcunda, & gracili stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuum.

Cælum. Cœlum substinet frigidum, ex Plinio, ob id sub Alpibus seritur. Et apud nos frigidis etiam locis.

Solum. Plinius qualicunq; solo nasci dixit, cum centesimo grano, ipsumq; pro lætamine est. Nos sicco, sabuloso, & effœto serimus.

Satio. Plinius. Occari tantum desiderat. Apud nos seritur ante triticum. Aprilis calce floret locis temperatis, quo tempore tangi non debet, vnde quadraginta diebus ad maturitatem peruenit, ante triticum.

Panis. Deterrimũ, & tantum ad arcẽdam famem vtile. Admiscetur huic far, vt mitiget amaritudinem eius, & tamen sic quoq; ingratissimũ ventri est, ex Plinio.

De adoreo, siue farre. Cap. XXII.

DIXIMVS de generibus tritici ex Columellæ opinione: nunc ex eiusdem sententia farris genera prosequemur: nam diximus vulgarissima frumenti genera, triticum & far. Plinius inquit: Primus antiquis Latio cibus magno argumento in adoreæ donis. Præponitur zeæ, quia qui non habent far, zea vtuntur.

Antiquitus far ζέα appellabatur, testis est Dionysius Halicarnaseus, dicens: Vocabant prisci sacras nuptias φαῤῥάκια, quia coniuges φάῤῥε vescebantur, quod nos Græci zeam dicimus. Et Asclepiades apud Galenum libro nono κατὰ τόπους. Far veteres, Latini adoreum appellauere, Plinio authore. Dictumq; far à ferendo, quod in terra proferatur. Est far duplex, facticium, & naturale. Facticium, vt Varroni placet, à faciendo dicebatur, quod in pistrino fieret, id est, præpararetur, & contunderetur. Hinc triticeum far, & hordeaceum far pro hordeo dicebant. Columella. Cauea cum matre claudendi sunt, & farre ordeaceo cum aqua incocto alendi. Idemque. Labrusca de vepribus lecta cum farre.

Farre triticeo minuto obiicitur eſurientibus. Sed naturali proprie farris nomine certum quoddam frumenti genus intelligitur, quod primum ab edendo edor, deinde literæ primæ immutatione ador appellatum fuit, authore Feſto, quod far adoreum dicebatur. Populum Romanum ex omnibus frumenti generibus trecentis annis farre tantum vſum ex Verrio Plinius tradit. Gloriam deniq; ipſam à farris honore Adoream appellabant. Minutius Augurinus farris pretium in trinis nundinis ad aſſem redegit vndecimus plebis tribunus, qua de cauſa ſtatua ei extra portam trigeminam à populo ſtipe collata ſtatuta eſt. Alii ſunt, qui ab adurendo dictum putant, quod torreri ſoleret, vt inquit Feſtus, antequam ex eo mola ſalſa conficeretur in vſu ſacrorum. Nobis vulgò *farro* dicitur, aliquibus *ſpelta*.

Columella quatuor genera facit adorei. Far, quod appellatur cluſinum candoris nitidi, quod vocatur vennuculum rutilum, atq; alterum candidum, ſed vtrumq; maioris ponderis, quàm cluſinum. Semen trimeſtre, quod dicitur halicaſtrum, idq; pondere & bonitate eſt præcipuum. Plinius. Galliæ quoque ſuum genus farris dedere, quod illic brance vocant, apud nos ſandalum, nitidiſſimi grani. Et alia differentia eſt, quod ferè quaternis libris plus reddit panis, quàm far aliud. *Genera.*

Farri genicula ſena, ſed non ante geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ, qui vt ſpem ſui fecit, quatuor, aut quinque tardiſſime diebus florere incipiunt, totidemque, aut paulo pluribus deflorescunt. Varro quaternouen's diebus fruges abſolui tradidit, & menſe nono meti. Ordeo ponderoſius eſt. Far ſine ariſta eſt in Ægypto. Nobis ſpeltæ ſimile videtur, ſed herba craſſior, ſpica maior, rigidior, noxioque ariſtarum cingitur vallo, ægre è ſuis glumis educitur, quibus niſi euoluetur, & vſui, & panificio, fit incommodum. *Deſcriptio.*

Varro demonſtrans in Italia vtenſile non modo naſci, ſed etiam egregium eſſe ait. Quod far conferam Campano? Plinius: Ex omnium genere duriſſimum far, & contra hyemes firmiſſimum. Patitur frigidiſſima loca, & minus ſubacta, vel æſtuoſa, ſitientiaque. *Cœlum.*

In creta, & vligine, & rubrica, & agro, qui aquoſus erit, ſemen adoreum potiſſimum ſerit Cato. Varro autem: Periti in loco humidiore far adoreũ potius ſerunt, quàm triticum. Contrà in aridiore ordeum potius quàm far, in mediocri vtrumq;. Columella, Adorei genera propterea cuſtodienda ſunt agricolis, quod raro quiſquã ager ita ſitus eſt, vt vno ſemine contenti eſſe poſſimus, interueniente parte aliqua, vel vliginoſa, vel arida. Denſa, cretoſaq; humus & vliginoſa non incommodè adoreum alit. Triticum in ſicco loco coaleſcit, adoreũ minus infeſtatur humore. Magis aptè in pluuio agro adoreum, quàm triticum ſeritur, quoniam folliculum, quo cõtinetur, firmum & durabilẽ aduerſus longioris tẽporis humorem habet. Plinius à Catone habet: In creta, & rubrica, & aquoſiore agro adoreum, in loco humili far adoreum, potius quàm *Solum.*

triticũ feretur. Cretofum & vliginofum locum fortitur. In Campania campus eft, fubiacens montibus nimbofis totis quidem XXXX. M. paff. planitie. Gratia terræ eius (vt protinus foli natura dicatur) puluerea fumma, inferior bibula, & pumicis vice fiftulans, montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat, atq; tranfmittit, nec dilui aut madere voluit, propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, fed temperat, & concoquens intra fe vice fucci continet. Seritur toto anno panico femel, bis farre.

Satio. Columella. Placet noftro Poetæ adoreum non antè feminare, quàm occiderint Vergiliæ, quod ipfum numeris fic ediſſerit,

At fi triticeam in meſſem, robuftaq́; farra
Exercebis humum, folisq́; inftabis ariftis,
Ante tibi Eoæ Atlantides abfcondantur.

Abfcondũtur autem altero & trigefimo die poft autumnale æquinoctium, quod ferè conficitur nono Calendas Octobris. Virgilius ferenam hyemem, humidam æftatem farri optat.

Humida folftitia, atq; hyemes optate ferenas
Agricolæ, hyberno lætiſſima puluere farra.

Et fertur rufticum hoc vetus canticum, vt ex Macrobio habetur, Hyberno puluere, verno luto, grandia farra Camille metes: ex quo Virgilium id traxiſſe exiftimant. Columella, Iugerum agri pinguis, adorei modios nouem poftulat, fi mediocre, decem defiderat. Quum quatuor fibras habere cœperit, rectè farrientur. Virgilius à Vergiliarum occafu far feri iubet. Quidam omiſſa cœlefti cura far Septembri extremo vfque ad idus Octobris ferunt. Farra purgari non nifi tofta poſſunt, itaque hæc cum fuis folliculis feruntur cruda, & far in vaginulis fuis feruant ad fatus, atque non torrent. Occato, farrito, runcato quibus dictum eft diebus de tritico. Singulæ operæ cuique generi in iugero fufficient. Varro etiam feri farris modios decem in iugero dixit. Palladius autem ex his colligens exactius præcipit huius frumenti ferendi difciplinam. Octobri menfe adoreum feremus. Iufta fatio eft à decimo Calendarum Nouembrium vfq; ad fextum idus Decembris regionibus temperatis. Nouembri far feritur fatione legitima ac femente folenni. Iugerum feminis modiis quinq; tenebitur. Septembri menfe vliginofis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis circa æquinoctium adoreum feritur, dũ ferenitas conftat, vt radices ante hyemem conualefcant. Sarritur, quum quatuor foliorum eft, Ianuario.

Panis. Numa inftituit far torrere, quoniam toftum cibo falubrius eſſet, ex Plinio. Farinam à farre dictam nomine ipfo apparet.

De zea fiue femine. CAP. XXIII.

EFARRIS genere zea eft, multique far ipfum zeam eſſe opinati funt: non tamẽ dubito inter genera farris à Columella enumerata eſſe zeam, eiusq; fpeciem.

Speciem è tritici genere esse, eiq; aspectu persimilem, immò, authore Theophrasto, nullum genus aptius in triticum transire est, quàm zea, sine semen dicas: pistamq; ferunt, qui mutari eam volunt in triticum, idq; anno demum tertio. Cuius causam in tipha reddidimus. Rationem Theophrastus libro de causis recitat, cur facilè in auenam mutetur. Facilitas transmutationis, quia genere auenæ proxima est. Sed mirandum profectò, quod quum robustissimum sit semen, in eam degenerat. Sed quia validissimum est, radiceq; numerosa cohæret, iccirco resistere penitus potest, reliqua verò corrumpuntur penitus, non in aliam mutantur speciem. Sed tempore quo seritur, maximis plurimisq; imbribus afficitur, diuque in terra obsessum perpetitur multa. Pinsito semine mutatur in triticum, terræ commisso: pars enim aliqua deest, quæ si detrahatur principio, generationem minus impedit, sed si exempta penitus sit, & velut penitus semen dispolietur, atq; affici opportunius relinquatur, tum in qualitate mutatur, nec eandem multitudinem paleæ retinet. Plinius. Tradunt zeam, ac tiphen, quum sint degeneres, redire ad frumentum, si pinsitæ serantur, nec protinus, sed anno tertio. Homerus commendans aruum zeam producens, ζείδωρον ἄρουραν dixit, non vt aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Commendauit & Hesiodus à magna eius excellentia.

Ζέας apud Græcos olim vagum nomen fuit, & perplexæ notionis: nostra ætas id nomen vni duntaxat frumento largitur, quod speltam, vel spentriam dicit vulgò. Latini à frugis præstantia semen vocant. Plinius. Est & hæc Italię, in Campania maximè, semenq; appellatur. Hoc habet nomen res præclara. *Nomen.*

Dioscorides duas species tradidit, alteram simplicis grani, alteram duobus armamentis inuoluti, ob id Græcis appellata δίκοκκος. Plinius adulterinam Africæ, latioribus spicis, nigrioribusque, & breui stipula esse dicit. *Genera.*

Theophrastus suam zeam ita depingit. Zea quam simillima tritico, & oryzę, culmo assurgit numeroso, grano multiplici tunica tecto. Fructu facillimo, & cunctis animantibus gratissimo. Radice multiplici, altaq;. Speciem circa Capuam satam obseruauimus, quæ erat culmo, geniculis, & spica tritico simillima, duobus vtriculis iunctis duo grana simul ferebat, duplici ordine distinctis, quam à Dioscoride notatam diximus. Granum erat tritico fuscius, & minus, & glumosum. *Descriptio.*

Plinius: Ægypto autem ac Syriæ, Ciliciæq; & Asiæ, ac Græciæ peculiaris zea. Qui zea vtuntur non habent far. Est & hæc Italiæ, in Campania maximè. Est apud nos zea frigidi soli alumna: nam quum gelicidiis, & frigoribus minus sit obnoxia, horumq; minus iniurias, quàm reliqua frumenta reformident, eam inibi serere coguntur, qui hybernis regionibus, & gelido cœli statu zea victitant. Galenus tamen, qui regiones omnes hybernas peragrauit, & ab iis sciscitatus diligenter, qui eas perlustrassent, nusquam audiuit aliquod adesse frumenti genus, quod incolæ zeam appellent. Sed in Bithyniæ tractibus zeopyron inuenit. *Cœlum.*

Solum. Quum nil ea robuſtius, & maximè terram exinaniens ſit, pingue & ſolum lætum deſiderat, ex Theophraſto. Nos apud Capuanos, nigro & argilloſo, albo lætoq; ſatam vidimus ſolo, locis frigidiſſimis, & glacie diutina obſitis.

Satio. Maturè ſeri Theophraſtus dixit, circa Vergiliarum occaſum. Germen ex vna grani parte effundit, ex craſſa radicem, ex tenui herbam pellit, vt cætera frumenta. Plinius iugero modios decem ſeminat. Nos hic Martio ſerimus, non autumno.

Panis. Diocles zeam tiphæ in ciborum ratione poſtpoſuit. Mneſitheus panem ex ea factum caput aggrauare, & difficulter egeri dixit, ex Athenæo. Galenus vim habere inter ordeum, & triticum mediam, tantum in cibo tritico cedit, quantum ordeo præfertur in panificio. Alimonia maiore eſt, quàm ordeum, minore quàm triticum. Pane è zea confecto nemo diutius inoffenſa valetudine veſcens degit, præſertim ſi abundè eſtur: quod ſi quiſpiam inſolens eo vtitur, pauco eſu noxam contrahet: nam & ægrè coquitur, & ſtomacho negotium exhibet. Panis parum è zea per initia, quod magno ſit odore, deuorari poteſt, aſſuetis tamen familiaris redditur cibus, & qui facile conficiatur. In ſumma grauis concoctu, & pertinax eſt, ſed valens & membranoſa. Zea minus quàm tipha nutrit. Plinius, Alcia fit ex zea. Tunditur granum eius in pila lignea: nam lapidis duritia conteritur. Nobilius, vt notum eſt, pilo victorum pœnali opera. Primori ineſt pyxis ferrea: excuſſis inde tunicis, iterum iiſdem armamétis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera, minimum, ac ſecundarium, grandiſſimum verò aphæremã appellant. Alica adulterina fit ex zea, quæ in Africa degenerat.

De olyra. Cap. XXIIII.

DIOSCORIDES olyram ex zeæ ſemine eſſe exiſtimat, ideo nos poſt zeam eius deſcriptionem appoſuimus.

Nomen. Græcis ὀλυρα. Latinis Hermolao, Ruellio, cæteriſq; authoribus ſiligo, authoremq; talis ineptiæ Plinium faciunt, quod nuſquam dixit. Theodorus in Theophraſti verſione ſatis ineptè etiam ſiliginem vertit. Turannius eandem eſſe olyram, & oryzam exiſtimat. Arincam ab Homero vocari dixit Plinius, ab Herodoto zeam. Audio ab Italia *ſcandellam* vocari.

Deſcriptio. Theophraſtus ex iis, quæ tritico ſimillima ſunt, olyram eſſe dicit, zea molliorem infirmioremq;, grano multipliciter tunicato. Plinius, Spiſſior, quàm far, & minor ſpica, eadem & ponderoſior. Raro modius grani non XVI libras implet. Facilis, fertiliſq;. Galenus. Tiphæ ſemen extrinſecus corticem habet, veluti olyra, & ordeum, verùm decorticatum in panes congeritur. Et alibi. Color in ordeis, & olyris eſt albus, in triticeis autem ſubflauus.

Cœlum. In Græcia naſci difficilem, in Ægypto verò facilem, fertilemq; Plinius dixit. Arinca Galliarum propria, copioſa & Italiæ eſt. Ægypto autem, ac Syriæ, Ciliciæq; & Aſiæ, ac Græciæ peculiaris olyra.

Theo-

Theophrastus olyram maturè seri dixit, idemq; tempus serendi, vt tritico statuit. Solum vt zeæ ei darem, quum maiori spica, & ponderosiori grano constet, terram enim exinanit, ob id lætam constituerem. Seritur vt zea. *Sol. Satio.*

Plinius, Ex arinca dulcissimus panis, exteritur in Græcia difficulter, ob id iumentis dari ab Homero dicta. Galenus inter triticum & ordeum medium tenere temperamentum dixit. Prҫterea olyrini panes sunt præstantissimi, si ex bona olyra fiant, post triticeos. Quod si olyrini ex vitioso semine sint facti, tiphinis erunt inferiores. Mnesitheus panem qui ex olyra fit, multum nutrire dixit, quia sine magno labore digeritur, ex Athenæo. Cassianus tragum ex olyra generosa facere docet. Olyra maceratur, & decorticatur, & in sole calido siccatur. Deinde idem rursus fit, donec & pelliculæ, & quicquid fibrosum est in frumēto dilabitur. Plinius far ex olyra fieri dixit. Dioscorides olyram minus aliquanto nutrire, quàm zeam, & in panes, vt zeam, cogi dixit. *Panis.*

De tritico Indico. CAP. XXV.

NVNC ad alia tritici genera transeamus, fortasse veteribus incognita, quorum primum se offert Indicum.

Nos Indicum triticum dicimus, quod ex occidentalibus Indiis nobis primum aduectum sit. Incolæ vernacula lingua *maiz* vocant, quod & nos quoq; ita vocare solemus. Sunt qui turcicum vocent, quod ex Turcica Asia primum adlatum dicant, atq; ab Plinio sub milii nomine memoratum, non quidem rectè, vt in milio dicemus. *Nomen.*

Granorū color, & spicarū varietas genera faciunt, nam sunt punicea, buxea, subcandicantia, vel etiā mixta ex croceis & subpurpureis. Addit & tēporis discrimē differentiā, est enim genus trimestre, bimestre, vel sex hebdomadarū. *Genera.*

Calamo assurgit procero, septenum, octonúmve pedum, crasso, rotundo, geniculato, medulla farcto candida, cuiusmodi saccharinҫ arundinis. Folio miliaceo. Flores summo nutant culmo, non fœturæ destinati, non vmbræ, sed spectatores ornatu oblectantes, naturæq; luxum ostentantes, quod raro in aliis ostendit. Medio foliorum, geniculorumq; sinu, spicam pandit muticam, cylindracea effigie, tiphæ clauæ simili, tenui vagina foliacea operta, in qua grana pisi magnitudine penitissimè stipata conduntur, denis duodenísve versibus ordinata, qualia in punicorum acinis, colore purpurea, interdum fulua, nonnunquam fusca, vel rubra. E vaginularum verticibus paniculacea, vel capillacea filamenta dependent, concolora granis. Inferior caudicis pars purpurascit. Radicibus multis, densis, ac minimè crassis. *Descriptio.*

Mediocrē terræ, & cœli fert temperiem. Apud nos satum optimè prouenit. *Cœl. Sol.*

Indi hoc modo serunt. Descendunt Aprili, vel Maio in complutum agrum satores, recta linea æqualiter dispositi, ac deinde palo effossis scrobibus dextra manu, statim grana quatuor, vel quinque triduo macerata, sinistra in singulis coniiciunt, ac pede scrobes operiētes, ne psittaci semina depascantur, ac ita se- *Satio.*

riatim ſuo paſſu diſtantias metientes, agrum totum ſemine complent retrocedentes. Naſcitur paucis diebus, metunt Auguſto, vel Septembri. Dicunt Peruuiani toto fermè anno meti, & ſeri poſſe.

Panis. Indi ex granis candidiſſimam farinam moliuntur, quæ in panificium cogitur. Noſtri & in pane, & placentis vtuntur. Subſtantia magis craſſa, & viſcida, ob id grauis, & ingratus ventriculo.

De ordeo. Cap. XXVI.

NVnc ad aliud frumenti genus deuentum eſt, ſcilicet ordeum. Duo namque videntur antiquis fuiſſe frumentorum faſtigia, tritici & ordei, præ cæteris quidem cerealibus vtiliſſima, & quorum cætera ſint quaſi abortus, & degeneres partus, mixtæq; naturæ ex tritico, & ordeo. Quin nonnullis videtur ordeum ſiligo ſpuria. Antiquiſſimum, inquit Plinius, in cibis ordeum, ſicut Athenienſium ritu, Menandro authore, apparet, & gladiatorum cognomine, qui ordearii vocabantur.

Nomen. Græcis κριθὴ nomen eſt, quaſi dicerent ſecretum, & ſeparatum, quum ei multa opera eſſent ſecernendæ glumæ. Latini hordeum ab horrore dixere, quod eius ariſta tritici ariſta mordacior ſit. Vel ab oriendi celeritate, quod ante omnia frumenta ſit aridum. Vel ab antiquo verbo hordus, quod apud vetuſtiſſimos ſignificabat grauidum. Italis *orzo*.

Deſcriptio. Ordeum, ex Theophraſto, triticeo, & multiplici attollitur culmo, ſed qui non fundatur in brachia, ſed quàm triticum horridiori, fragilioríque, breuioríque. Simplici in ſtipula folio, neruoſo, vt arundineo, & latiori. Cacumine fert ſpicam, vt cætera frumentacea, ſed minus à foliis diſcreta. Granum crinito textu ſpicatur, ſed longè paucioribus tunicis contentum, quàm triticum: ſiquidem propè nudum extat, & omnium maximè tegumento caret, mordaciori ariſta. Radice tenui, frequenti coma fibrata. Palea durior, & inſuauior, vtpote, quæ minus ſucci retineat. Ex Plinio, Breuiori, quàm triticum aſſurgit calamo, cui octona genicula. Cacumine folium vnum habet, ſed ſcabrum, arundinaceum, cæteris læue. Granum maximè nudum, muniturq; ariſtarum quadruplici vallo, & ariſta mordacior.

Genera. Apud Theophraſtum plura ordei diſcrimina viſuntur, fructibus, ſpicis, formis, viribus & effectibus differentia. Eſt enim aliud quod binos ſpicarum verſus, aliud ternos, quaternoſq; continet, item quinos, nullum tamen plures ſenis. Quod verò pluribus conſtruitur verſibus, ſpiſſius hoc, poſituq; ſemper arctius conſtat. Magnam & Indicum differentiam facit, quod fundatur in brachia. Et ſpicæ aliis grandiores, rarioreſq; conſtant, aliis mitiores, frequentioreſq;, & aliis diſtantiores à foliis, aliis proximiores, vt Achilleis cognomine. Sunt & complura grani diſcrimina. Aliis rotundius, & breuius, aliis maius & oblongius, & rarius, aliud candicat, aliud vergit in purpuram, copioſius farina, validiuſq; quàm candidum, & contra cœli mutationes contumacius. In

India

India ſylueſtre naſcitur ordeum, iucundum in panis eſu, hoc equis oblatum Alexandri, vt manderent, necabat eos primo, dein in palea exhibitum, paulatim deſiit eſſe noxium. Eſt genus ordei achilleis vocatum, propenſius obnoxium rubigini, tam atrum, quàm candidum, quod ſpicam erectam gerat. Eſt & genus trimeſtre dictum, quod per dictum tempus perfici valet. Ex eo Plinius: Ordeum Indis ſatiuum & ſylueſtre, ex quo panis apud eos præcipuus. Spicæ quædam binos ordines habent, quædam plures vſque ad ſenos. Grano ipſi aliquot differentiæ, longius, læuiuſque, aut breuius, aut rotundius, candidius, nigrius, vel cui purpura eſt. Vltimo ad polentam, contra tempeſtates candido maxima infirmitas. Sunt & Columellæ ſua genera: Exaſtichum, ſiue cantherinum, & diſtichum, ſiue Galaticum, vt ſuo loco dicemus.

Cœlum. Solum pluuium, & frigidum conuenit ad ordei fructificationem, cæterorumq; frumentorum, quum ſoluta hæc ſint, ſed minus ordeum geritur, & omnino contra imbres inualidius. Sed vere hybernis locis triticum potius, quàm ordeum datur. Sed differt cœlum à cœlo, & ſolum à ſolo ad fructuum productionem. Quædam enim loca proferre intra pauciores dies videntur. In Ægypto ſexto à ſatu menſe metitur. In Chalcita Rhodiorum inſula, tam præcocem, tamque feracis naturæ locum eſſe prodidit Theophraſtus, vt ordeum inibi cum cæteris ſatum, iterum reſeri, & vnà cum cæteris frugibus rurſum demeti valeat.

Solum. Et ſi fruatur terra ordeum, gracili etiam ſolo proficere ſatis poteſt. Et alibi. Gracile ſolum ordeum melius præſtat, quia minus & leuius alimentum deſiderat. Lutoſum ſolum commodius ſiccis, & paruo alimento contentis, vt achilleidi, quippe hoc ſuccos melius digerens facit candidiora. Ex Theophraſto. Sed Plinius: Ordeum omnium frugum molliſſimum eſt, ſeri non vult niſi ſicca, & ſoluta terra, ac niſi læta. ordeum in nouali, & aruo, quod reſtibile poſſit fieri, ſeritur. Subtilis & illa ſententia, ſerenda ea in tenuiore terra, quę non multo indigent ſucco, in pingui autem, quæ ſunt cibi maioris. Sic ergo tenue ſolum ordeo dabitur, minus enim alimenti radix poſcit. In humili loco far ſeritur, in temperato ordeum.

Satio. Sationem à tempore exordiemur. Theophraſtus ſerit Vergiliarum occaſu, & maturius quàm triticum. Caſſianus ordei ſationem inchoat ab æquinoctio autumnali, quod eſt ad octauum calendas Octobres, ceſſat à ſatione ſolſtitio hyemali, quod eſt ad nonas calendas Ianuarii. Virgilius,

Libra dies, ſomniq; pares vbi fecerit horas,
Et medium luci, atq; vmbris iam diuidit orbem:
Exercete viri tauros, ſerite ordea campis,
Vſq; ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.

Plinius à Virgilio excipiendo, ait, Virgilius ordeum inter æquinoctium au-

tumni & brumam ſerit. Sed Vindanionius eligendum iubet ordeum plenum, recens, album, & quamgrauiſſimum, & non cōtuſum. Sicco ſolo committendum pręcipit Theophraſtus, vtpote quod maximè valeat perdurare, vbi non auibus, aut aliis beſtiis tellus obnoxia ſit. Haud enim commodum ſemimadefactum ſolum putatur: quippe quum ſemina in eo facilè lateſcant, atq; intereant, ſimul accidit, vt frequens herba naſcatur. Imbrem ſuperuenire poſt ſationem prodeſt. Denſum, aut ratum ſpargere ſemen terrarum ratione conuenit: plus enim craſſa, lætaq; tolerare poteſt, quàm arenoſa, & tenuis. A quo Varro, Ordei ſeruntur quinque modii in iugero. Sed nonnullis locis paulo amplius, aut minus. Si enim locus craſſus, plus: ſi macer, minus. quare obſeruabis, quantum in ea regione conſuetudo eſt ſerendi, vt tantum facias, quantum valet regio, ac genus terræ. Sed Pamphilus Græcus præciſius monendo docet, vt ſata iuſtam ſymmetriam habeant, digitos manus diducendos, eosq; imprimendos in terram, & ſublata deinde manu, multitudinem ſeminum in impreſſo digitorum typo conſiderandam: etenim in ordeo nouenarium ſummum eſſe oportet, minimum ſeptenarium. Plinius, In iugero temperati ſoli iuſtum eſt ordei modios ſex, pingui plus, gracili minus. Sarculo ſeritur, propterea celerrimè reddit, fertiliſſimumque quod in Hiſpaniæ Carthagine Aprili menſe collectum eſt. Hoc ſeritur eodem menſe in Celtiberia, eodemque anno bis naſcitur. Ordeum niſi ſit ſiccum ne ſerito. Et ſi in tritico dixerimus de radice, ortu, herba, flore, ſpica, dicamus iterum de ordeo. Erumpit, Theophraſto authore, à primo ſatu ordeum die ſeptimo, magisque quàm triticum feſtinat. Ex vtroque extremo radicem, & folium emittit, caput alterum grani in radicem exit, alterum in herbam, quæ prior floret. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem, cæteris ſeminibus eadem pars radicem & folium. Exit vno folio, hyeme in herba eſt, tempore miteſcente caulem de medio mittit, & tertio, vel quarto geniculo ſpicam, ſed nondum aliqua mole conſpicuam, & quidem per totum culmum ſpica digeritur, vt fermè quum culmari incœperit, mox eam conſpici ſit, ſed latet, antequam adulta in folliculo fuerit: tum enim fœtus ſuæ craſſitudine molis euidens extat, mox folliculo abſoluta, quarto aut quinto die florere incipit, totidemque diebus ferè floret: qui verò plus temporis referunt, ſeptimo die defloreſcere notant. Poſtquam defloruit craſſatur, perficiturque quum primum intra dies quadraginta. A quo Plinius. Erumpit à primo ſatu ordeum die ſeptimo, alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam, quæ & prior floret. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem, cæteris ſeminibus eadem pars & radicem & florem. Hyeme in herba eſt, verno tempore faſtigiatur in ſtipulam. In octauo geniculo ſpicam incipit concipere, ſed etiamnum occultam. Sed non ante ſupradictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ, qui vt ſpem ſui fecit, quatuor aut quinque diebus florere incipit, totidemque aut paulo plu-

ribus.

ribus defloreſcere, & quum tardiſſimè, ſeptem. Quum defloruit craſſeſcit, maturaturq; quumplurimum diebus quadraginta. Varro ſeptimo à ſatu die exire dixit. Theophraſtus naſci è radicibus anno ſequente dixit, quin & anno primo prætunſum regerminat culmo è latere ſubnaſcente. Ratio, quod id radicis copiam, vimq; obtinet. Columella, Ordei modii quinque bubulci operas tres exigunt, occatoris vnam, ſarritoriam vnam & dimidiam, meſſoriam vnam, ſumma operarum ſex, & dimidia.

Aqua nuper ſato, & adoleſcenti prodeſt, florenti obeſt, facit enim, vt to- *Cultus.* tum intereat, in plenum craſſato maximè noxia eſſe putatur. A Theophraſto Plinius, Imber in herba vtilis tantum, florenti nocet, matureſcens imbre magis læditur. Ordeum poſt florem, ſi adhuc humidum, tenellumq; afflatu vehementer vexetur, facilè perit, educitur enim quod in his tenuiſſimum eſt, & conflictatum inter ſe euaneſcit, quum euanuerit, pluuia ſequuta nocet, quia nudum eſt, & omnino tritico debilius eſt. Ordeum plus attrahit pabuli, quia rarum natura eſt, idque excoquere nequit, quoniam inualidum eſt, & quum riguum imbre fuerit, ſol vnà cum aduentitio humore internum quoq; & proprium educit. Et à floribus quoq; concuſſum magis hoc perditur, vtpote quod imbecillum eſt. Rubigines in frumentaceis magis quàm leguminibus, & inter frumentacea ordeum magis quàm triticum ſentit, & inter ordea aliud plus, aliud minus, ſed præcipuè dixerim achilleis. Facile afficitur ordeum ærugine, quod nudum eſt, & folium ſpicæ gerit proximius, vnde ſuam frugem effundit, reſidet enim in eo humor putrefactus, qui eruginem creat. Adde quod ſpicam gerat erectam, denſioremq; hinc enim humor minus poteſt defluere: qua de cauſa ſpicam aliquantulum inclinari melius eſt, ſic enim quod continuum eſt, diſſolui atq; decidere celerius poteſt. Plinius: Ordeum ex omni frumento minimè calamitoſum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Eteocritum genus ordei eſt tutum à rubigine, quoniam incuruum naſcatur. Ordeum necat feſtuca, quæ vocatur ægilops. Theophraſtus, Lolium & auena in ordeo prouenientes, pabulum tollunt, tam quod terra miniſtrat, quàm quod à ſole, & aëre venit.

Nullum ex ſeminibus corruptum mutari in aliud aptius eſt, quàm triticum, *Mutatio* & ordeum, quod degenerat in lolium, idque imbribus infeſtis, aut vliginoſis *ordei in* locis, & longiore pluuia dilutum. Degenerant penitus fruges illæ potiſſi- *lolium.* mum, quæ viribus præſtant, vt ordeum, & triticum, quæ in lolium tranſeunt, præſertim quum lolium ordeo validius fit, quorum rationes in tritico reddidimus ex Theophraſto. Plinius, Ordeum in auenam degenerat.

In Ægypto ſexto à ſatu menſe ordeum metitur, inquit Theophraſtus. Pli- *Meſſis.* nius autem, Rapitur omne à prima ſtatim maturitate feſtinantius, quàm cætera: fragili enim ſtipula, & tenuiſſima palea granum continetur. Palladius: Iunio ordei meſſis incipitur, quæ conſummanda eſt, antequam grana arefactis ſpicis lapſa decurrant, quia nullis, ſicut triticum folliculis veſtitur.

Quinq; modios recidere poteſt pleni agri opera vna meſſoris experti, mediocris verò tres, vltimi etiam minus. Sed ordei culmos iacere in agris aliquantulum ſinamus, quia fertur hoc more grandeſcere. Theophraſtus: Quoddam ordei genus non patitur exiccari, quod ad reddendam farinam melius minus arefactum putatur. Qua de cauſa in aceruos componere aſſolent: videtur enim in aceruo craſſeſcere potius quàm attenuari.

Cōditura. Perit celeriter hordeum, & puluerulentum celerius, quàm purgatum, & quod in horreis calce leuigatis conditum eſt, quàm quod in non ita leuigatis. Ordeum multo celerius, quàm triticum tunditur, quia ſolutius ac nudius eſt. Singula pro ſuo humore peculiare animal creant, vt ordeũ curculionem. Triticũ magis ordeo durat, quia calidius ſit, & tunicis pluribus tegatur. Ordeum enim nudum propemodum eſt. Non omittã quod loco medelæ aliquãdo ordeum plantis vitium interſeratur, aut aliquid ſiccum, vt immodicũ humorem abſumeret. Damageron incolume in horreis ſeruat lauri fertilis foliis ſiccis, & omnis cinis, præſertim à lauri ligno impoſitus. Similiter ſeruat ordeum ſemperuiuũ herba ſiccata, cũ calamintha, & vna cum gypſo ordeo ammiſta. Quidam vas aceto plenum, & conſectum operculo in medio ordei ponunt. Verùm noſſe oportet, ordeum veteraſcens amarum fieri. Florentinus, Ventilatum & cribratum ordeum, vnam, aut alteram diem, aut noctem in area relinquere oportet, & deportare ante ſolis exortum, vt adhuc refrigeratus fructus in horreum deportetur, ad diuturnitatem confert.

Panis. Panem ex hordeo veteribus vſitatum vita damnauit, quadrupedumq; tradidit refectibus: eoq; Romani ignauos milites ignominiæ cauſa paſcebant. Æthiopes non aliam frugem, quàm milii, ordeíve nouêre. Panis hordeaceus, præter id, quod ventriculo laborem inferat, frigidos lentosq; ſuccos generat, parum nutrit, & flatus gignit, & ſi podagricis peridoneum eſſe dicant. Diphilus Syluius ordeaceos panes meliores eſſe, magis nutrire, & melius digeri dixit. Ex Athenæo.

De ordeo hexaſticho, ſiue cantherino. Cap. XXVII.

PRÆTERMISSA illa vaga, & confuſa ordei generum recenſione, quippe non ſpecificas, ſed accidentarias, & aduentitias, nempe magnitudinis, coloris, glumarũ & aliarum affectionum differentias efficiebant, nunc ad magis proprias, paucis accedamus, & perſpicuas ad hiſtoriam: nam Columella duplex affert hordei genus, hexaſtichum, ſiue cantherinum, & diſtichum, ſiue galaticum. Nos de priori dicemus.

Nomen. Columella ruſticorum more ἑξάστιχον vocat: nam ſpicam fert, quæ ſex ordines habet, reliquum nomen à glabritie, & grani nuditate affert. Siquidem vel oritur ordeum follicello pertinaci hæſu granum ſepiente, aut leuiore gluma, & facili exutu, cuiuſmodi eſt id genus, quod nudum nos vocamus. Cantherinum vocat, quod folliculo caſtratum naſcatur, ſponteque granum gluma concidat.

concidat. Cantherii dicuntur equi, qui castrati sunt, Catone authore. Nos *oreo mondarolo* vulgò dicimus, quòd facilè mundetur.

Descriptio. Columella, Fragili culmo, & nulla vestitum palea granum eius, & ideo celeriter decidens.

Cœl. Sol. Seritur sicca, & soluta terra, & vel prçualida, vel exili, quia constat arua eius segetibus macescere, propter quod pinguissimo agro, cuius nimiis viribus nocero non possit, aut macro cui nihil aliud committitur. Nullam mediocritatem postulat: nam vel pinguissima, vel macerrima humo iacitur: quod si lutoso commiseris, emoritur. A quo Plinius: Seri non vult, nisi sicca, & soluta terra, ac nisi læta. Palladius etiam: Seritur macra, & sicca terra, vel multum pingui: nam quia hoc semine macescunt arua, pingui vincitur agro, altero nõ habet, quod amplius nocere possit, quum propter macritatem semen aliud ferre non valet.

Sat. mes. Columella. Altero sulco seminari debet, post æquinoctium ferè media sementi, si læto solo: si gracili maturius. Iugerum quinq; modii occupabunt, idq; vbi paulum maturuerit, festinantius quàm vllum aliud frumentum demetendum erit. Nam & fragili culmo, & nulla vestitum palea granum eius celeriter decidit, iisdéq; de causis facilius teritur, quàm cætera. Sed quum eius messem substuleris, optimum est noualia pati anno cessare, si minus, stercore saturare, & omne virus, quod adhuc inest terræ propulsare. Palladius: Octobri mense seri ordeum cantherinum. Gracili solo Septembri, modiis quinque per iugerum. Post hoc genus agros cessare patieris, nisi fortè lætamen aspergas.

Pan. Columella. Proximus est frumentis vsus ordei hexastichi, quoniam & alia animalia, quæ ruri sunt, melius quàm triticum, & hominem salubrius, quàm malum triticum pascit. Nec aliud in egenis rebus magis inopiam defendit.

De oryza. Cap. XXVIII.

ALTERVM genus ordei Columellæ distichum erat, siue galaticum. Theophrastus oryzam vocat, Indiæ inquilinã, & indidem exportatam.

Nomen. Theophrastus ὄρυζαν vocat, & Dioscorides. Latini oryzam appellant. Columella ordeum distichum, quod binis versibus ordinatum sit, & galaticum, quod eximii candoris sit. Et ab eo etiam Palladius ita vocat. Itali ex oryza truncato nomine *riso* dicunt.

Descriptio. Theophrastus oryzam zeæ similem dicit, & aspectu lolii. Effundit non spicam, sed milii, atq; panici modo iubam. Magna temporis parte residens in aquis, pista, tanquam alica concoctu facilis, redditur. Strabo apud Bosmoros, oryzę genus religiosum tradit, tritico minus, inter amnes prouenieñs, excussum areis torretur protinus, & iureiurando adiguntur messores non asportaturos id prius inde, quàm coxerint: veriti ne semen in aliis terris communicaretur. Plinius, Oryzæ quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora, altitudo cubi-

talis, flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis. Columella, Ordeo similis, binis ordinibus distincta spica. Granum ponderis, & candoris eximii. Nos autem: Culmo exurgit ordeaceo, cubitali, vel sesquicubitali. In arista flexuosa, & rigidula grana visuntur, spicata alterno situ subflauo folliculo, acutis seu angulosis liris per longum striata. Grano candido, pellucido, & duro. Radice tritici, folio arundineo, carnoso, porro simili.

Cal. Sol. Theophrastus. Magna ex parte in aquis residens. Strabo in amnibus prouenire. Dioscorides vliginoso, & palustri loco. Columella seri quàm pinguissimis, & frigidis locis. Theophrastus in India nasci scripsit. Italicos, Plinius ait, maximè oryza gaudere. Strabo in India. Hodie in Bactrianis, Suside, atq; Syria inferiore vberrimè nascitur, ex Strabone. Apud nos in Salernitano agro, & alibi maximo prouentu, patenti, vda planitie, quam tamen euripis, & illicibus, & fluuiis ductis, quoties opus est, rigamus, alioquin nullam, aut cassam segetem latura.

Satio. Columella; Quam pinguissimis & frigidis locis circa Martium mensem seritur. Melius tamen respondet, si dementia hyemis permittit, quum seminatur circa idus Ianuarias. Iugerum sex modios postulat. Palladius: Si demens fuerit hyems, ordeum gallaticum, quod graue & candidum est, circa idus Ianuarias feremus locis temperatis. Octo modiis iugerum complebitur. Locis frigidis feretur circa Martias calendas. Messis serotina est circa æquinoctium autumnale. Maturescit enim æstiuis solibus.

Panis. Columella: Ordeum galaticum tritico mistum egregia cibaria familię prębet. Plinius, Indos oleum ex oryza conficere, scripsit. Indi pistum, tanquam alica, reddunt concoctu perfacile, dixit Theophrastus. Bonum alimentum, & lautum suggerit, etiamq; valetudini prodest. Plinius: Italici ex oryza ptisanam conficiunt, quam reliqui mortales ex ordeo. Sunt qui hodie in lacte parant, vt sanguinem alant, & genituram adaugeant.

De auena. CAP. XXIX.

DIXIMVS de tritico & ordeo: nunc de eius vitiis, scilicet de auena. Est enim vulgaris notitiæ, in quam triticum, & ordeum, & semen facilè mutatur.

Nomen. Theophrasto αἰγίλωψ, Dioscoridi βρόμος, vel ei consimile genus, sed alia est αἰγίλωψ Dioscoridis, de qua libro quarto differit. Latini auenam dicunt. Poëtæ bromum, vel bromium. Sunt qui festucæ nomen adeptum putent, quod ei semen ante messem deciduum sit, & spica granis orba spicilegii tempore reperiatur, inarescente adhuc in festuca. Italis *auena* dicitur.

Descriptio. Theophrastus ita suam ægilopem describit. Inter ea, quæ tritico & ordeo similia sunt, auena est, sed aspectu quodam syluestri, & immiti. Numerosa radice attollitur, ex qua frequens culmus spargitur, folio piloso, lolio simili, non tamen vt illi pingue. Semine multipliciter tunicato: immò eius granum omnium maximè natura operuit. Matura illicò granum proiicit, vt culmus restet

fiet inanis. Plinius: Ipsa frumenti fit instar, granum maximè nudum. Assurgit apud nos procero, crassóque culmo, vt triticum. Semen *germano* iam dicto simile, sed arctius, longius, acutius, & nigrius, sæpè albicans, & admodum per messes caducum.

Satiuam auenam dicimus, syluestrem bromum Theophrasti, vt dicemus in sequenti. Hæc tamen quum seritur, & colitur, frugifera est, si neglecta & inculta, semine vidua. Ob id Virgilius, Genus.

——— *Steriles dominantur auenæ.*

Est & auena Græca, cui non cadit semen. Plinius, Sunt qui bromum fertilem auenam, ægilopem verò dicant sterilem, quasi festucam sine semine.

Quia radice, culmóq; multiplici nascitur, solū emaciat, ob id Theophrasti Solum. pręcepto frugale ei damus. Alii sicco solo lætari dicunt. Virgilius solū emaciare dixit: *Vrit lini campum seges, vrit auenæ.*

Hoc semen, Galenus inquit, in Asia frequens est, & potissimum in Mysia, Cœlum. quæ est supra Pergamum, vbi & tiphæ, & olyræ vberrimus est prouentus. Plinius: Germaniæ populi serunt eam, nec alia pulte viuunt. In oriente & Oonis insulis. Ex hoc auguror, quod vtroq; cœlo fruitur, calido vt Asiæ, & Apuliæ: & frigido, vt Germaniæ, atq; tritici naturam sortitur.

Theophrastus in cultis erumpere dixit, nonnunquam quum prius germinis infœcunda esset, diligenter culta germinauit, & copiosa reddita est. Et peculiari vel illo à cæteris frumentaceis discerni putatur, quod annis alternis semen aptum sit prouenire. Quamobrem qui eam delere penitus volunt (nam deleri percontumax est) segetes annos duos laxant à satu, quumq; plenè diffusa in herbam est, pecus sæpe impellunt, vsq; dum penitus depascatur, idque planissimū eius exitium fit, quod simul & alternatam eius germinationem testatur. Cuius rationē libro de causis vestigat, & varia opinione fluctuat, num ratio in radice, ex qua postquā vnus prodierit stipes, prodit alter anno sequente, & intercepta iterū instauretur germinatio: vel collapso prioris anni semine procreetur: ob id vt eam deleant, rudetū primum faciunt, biēnio supersedendo arationi: & altero anno subpullulat, quod reliquum est, vt quod priore anno pręstitū est, & quod sequenti pollicebatur, exeat non amplius rediturum. Vel semen totum annum incorruptum permanere sub terra, quoad tempus appetat idoneum ipsum ciens ad germina, & tunicæ plures, quibus vestitur, ei vsu veniunt. Vel bipartiti seminis pars abit in stipulam, pars manet sequente anno germinatura. Columella: Auena autumno seritur, partim cæditur in fœnum, vel pabulum dum adhuc viret, partim semini custoditur. In Apulia omni solo serunt, tempore quo seritur ordeum. Quæ sata nascitur, crassiori & proceriori culmo est, quæ sponte, tenui stipula, & ieiuna spica sterilis est. Caducum præcedentis anni semen in agris restibili fœcunditate regerminat, reliquamq; frugem præcoci maturitate præueniens, tabe conficit, ei subripiens alimentum, ita seges suo decoquit domino.

Messis. Properanda messis est: nam vt diximus, illicò matura semen proiicit, vt spica granis viduata appareat, ex Theophrasto. Multo enim ordeum antecedit auena, vt culmus remaneat inanis.

Cōditura. Pertunditur etiam auena, & si multum vestita sit, sponte suæ naturæ. Intus enim incipit vitium, nempe si vetulam auenam consideres integro corio, optimam iudicabis, si conteres digitis, cassam inuenies, nec nisi acus, aut glumus est.

Panis. Germaniæ populi serunt auenam, nec alia pulte viuunt. Plinius. Et in Orientis partibus gentes esse, quæ ibi sponte nascenti auena vescantur, & in Oonis insulis. Et si apud nos equorum, iumentorumque pabulo seratur. Sunt gentes etiam, quæ alimoniæ caritate, confecto ex auena pane, famem arceant.

Mutatio. Mutatur zea, triticum, & hordeum in auenam. Theophrastus auenam in ordeo nasci scripsit, & esse, quæ non singulis frugibus oriantur, vt auena tritico, & ordeo: eaque interimat, quia pabulum tollit, tam quod terra ministrat, quàm quod à sole & aëre venit. Mutatio in formam alienigenam miranda sanè est: vt ex semine in auenam suam permutat naturam, sed vere transit in proximam. Plinius, Proximum omnium frumenti vitium auena est, & ordeum in eam degenerat. Soli maximè, cœlique humore hoc euenit vitium. Sequentem causam habet imbecillitas seminis, quum diutius retentum est terra, priusquam erumpat. Eadem est ratio si cariosum fuerit, quum sereretur. Prima autem statim eruptione agnoscitur, ex quo apparet, in radice esse causam. Est & aliud ex vicino auenæ vitium, quum amplitudine inchoata granum, sed nondum matura priusquam roboretur corpus, afflatu noxio cassum, & inane in spica euanescit quodam abortiuo. Ægilopem ordei vitio fieri testis est Galenus ex nimia vligine, quum prima generatio vel incrementum ipsis non rectè successerint. Porrò vt Galeni pater ætate iam declinante, quum agricultura delectaretur, descripsit, triticum ac ordeum aliquando seminauit, omnibus diuersi generis seminibus, quæ ipsis erant admista, diligenter selectis, quo certo cognosceret, num ex ipsorum mutatione lolium, & ægilops nasceretur, an hæc propriè semina naturam haberent. Enatis seminibus in tritico frequens lolium, in ordeo parum, sed magnum ægilopis vim enatam conspexit.

De bromo. Cap. XXX.

SVBIVNXIMVS auenæ de bromo caput, quum vel eadem res multis existimetur, vel ab ea parum diuersa. Theophrastus de vtraq; seorsum egit, & inter se similia dixit: quod fuit in causa, vt nos diuersum caput cōderemus. Plinius externum semen esse, & ab oriente inuectum nobis dixit, & inter vitia segetum esse, & ex auenæ genere.

Nomen. Græcis βρόμος, non à fœtore, sed quia veterina ea vescantur, vel à fragore, quem

quem natura ſeges flatu edit. Latinis auena, quod ad fructum non veniat. Italis *auena galatro*.

Theophraſtus ita deſcribit. Auena radice numeroſiore, quàm ægilops, ex qua culmus frequens ſpargitur: aſpectu veluti ſylueſtri, & immiti, multiplici tunica loricatur. Semen vt zea. Mea ſententia *galatrum* vulgò vocatum eſſe dicerem. Naſcitur auena inter ordeum ſolum. *Galatrum* inter ordeum & triticum, & aſpectu ſylueſtrius quàm auena, ſtipula ſurgit craſſiori, & nigriori folio, grana in ſpica bino ordine, in auena ſingulari, gluma foras binas profert ariſtas granum ſtrigoſius, longius, & piloſius, auidius à beſtiis deuoratur: gluma piloſa eſt, & nigra, è cuius dorſo ariſta intorta naſcitur. Dioſcorides bromum ſuum ita pingit: Genicula quædam habet, folio & ſtipula triticum imitatur, & in cacuminibus dependẽtes paruas veluti locuſtas bipedes gerit, in quibus ſemen continetur. Plinius à Dioſcoride eadem refert. Herba eſt ſpicam ferens, folio & ſtipula triticum imitatur, in cacuminibus dependentes paruas veluti locuſtas habet. Auicenna ægilopem depingit. Eſt herba cuius folia ſunt ſimilia foliis tritici, ſed ſunt leuiora, & fructus eius habet velamina duo, aut tria, & ſuper ipſa ſunt quædam ſimilia pilis. Galatrum tria habet velamina, duo, quæ diximus, tertium cito cadit matureſcens. *Deſcriptio.*

Plinius. Genera bromos, ſiligo, tragos, externa omnia ab oriente inuecta, oryzæ ſimilia. Naſcitur inter vitia ſegetum, ex auenæ genere. Galliæ, Germaniæ & Italiæ laudatiſſimum, equis pabulum eius granum. In Calabria audiuimus panes fieri non reſpuendos, & pultes, & potus. *Panis.*

De lolio. CAP. XXXI.

EST & inter ſegetum vitia lolium, cuius etiam ſemen ſeritur in panificium.

Græci αἶραν vocant, ἀπὸ τοῦ αἴρεσθαι, quod eſt ſurſum efferri: effertur enim in cerebrum vapida aura, atq; dementiæ affinis, tenebricoſa vertigo ex lolii eſu, vt temulentos efficiat veſcentes, vt torpido veterno cerebrum opprimat, reliquaq; membra torpore afficiat. Vocant etiam & ζιζάνιον. Latini verò lolium. Itali *gioglio Zizania*. *Nomen.*

Ordei, cuius mentitur effigiẽ, vitium eſt, ſed foliũ anguſtius, pinguius, & hirſutius. Sed pinguitudo ei peculiare notatur: nam piloſitas auenę datur. Semen non multis intectũ tunicis affert, vt auena, ſed nudũ, aſpectu penitus ſylueſtre, ideo & tritico validius eſt. Hęc ex Theophraſto. Dioſcorides ſpicã ferre ſcripſit capite de phœnice. Deſcribimus nos: Spica nulli ſimilior, quàm phœnici, granum in dura tunica, ſtipula, codice, & reliquis, vt tritici, flore ſubpurpureo. *Deſcriptio.*

Aquam vehementiſſimè amare Theophraſtus ſcripſit, ob id vliginoſos tractus diligere exiſtimarem, quum & huiuſmodi in locis triticum, vel ordeum corruptis vligine ſeminibus, aut nimio imbre dilutis, naſci dicant. *Cœl. Sol.*

Negat Theophraſtus lolium vernam eſſe frugem, quemadmodum reliqua *Satio.*

herba: nam confeſtim hyeme ineunte id exortum pateſcit. Naſcitur partim anno primo, partim ſecundo.

Mutatio. Triticum, ordeum, & linum mutatur in lolium, & è contra. De lolii origine, tanquam cæca, ambigitur. Mirandum profectò arbitratur Theophraſtus, triticum, & lolium mutatas inter ſe habere viciſſitudines: nam & triticum in lolium, & rurſus lolium in triticum, quum nullum ex frumentis iſtis validius reperiatur, & tam magnam mutationem recipiant. Permulti enim quũ ordeum & triticum ſeruiſſent, lolium meſſuerunt. Mirum quoque ſi linum in lolium tranſeat: nam inter ſe plurimum diſtant, quarum rationes ſuperius capite de tritico diximus. Degenerant fruges, quæ potiſſimum viribus pręſtant, vt triticum atq; ordeum, hęc enim in lolium tranſeunt, ſed magis triticum, quia validius. At ſi lolium in triticum tranſeat, hoc certe admirabilius eſt, ceu imbecillitatem quandam, vel morbum ſeminis intelligere licet, quam alimẽti, cœliq; mutatio tollere poſſit. Ad hæc in genere frumentorum aliud purum lolii naſcitur, vt Ponticum, atq; Ægyptium, purum & ſiculum ſatis, & præcipuè Agrigentinum ſine lolio exit. Sed hæc quidem locorum naturæ aſcribi licet. Plinius lolium inter frugum morbos potius, quàm inter ipſius terræ peſtes connumerat. A Virgilio infelix dictum in Georgicis,

Infœlix lolium, & ſteriles dominantur auenæ.

Vanit. Ariſtoteles libro de ſomno & vigilia inter ea, quæ grauedinem capitis efficiunt, lolium commemorat. Theophraſtus graue lolium dixit, & caput tentans. In potu enim inebriat, & celerrimè vertiginem mouet. Aiunt Græciæ & Aſiæ balneatores ad pellendum turbam ſolitos carbonibus id ſemen obiicere. Ouidius ad id in Faſtis,

Et careant loliis oculos vitiantibus agri.

Hinc natum prouerbium, quo Plautus vtitur in milite, contra eum, qui nihil videat,

Mirum eſt lolio victitare te, tam vili tritico.
Quid iam? Quia luſcioſus.

Monere ſolebat Galeni pater, vt cerealia ſemina priuſquam in ſationis vſum venirent, diligentiſſimè iis frugum vitiis liberarentur, etenim triticũ, niſi lolium à re frumentaria operosè idoneis ad hoc incerniculis expietur, veſcentibus noxam inferet, nam capitis dolores continuo mouentur, vertigines obuerſantur, poſtmodum ſequens ęſtas cutem fœdis obſidet vlceribus, aliaq; emergunt incõmoda, quæ nutrimenti huius improbitatẽ ſatis oſtendunt. Præcepit igitur Galenus non faſtidiendum triticei repurgamẽti pręceptũ: nam ſi graſſantem ſenſim noxã inter initia propter exiguitatẽ veſcentes non ſentiãt, gliſcente multo pluribus diebus vitio impunè non effugient, quũ tandem ea non ſine magna vitæ alea, manifeſtius eruptura prodeat. Frumentũ, vt Paxamus eſt author, lolium necat, panibusq; mixtũ vertigines edentibus adducit.

Tunditur. Sponte naturæ tunditur, & ſi acerbi ſit ſaporis, ex Theophraſto.

De melampyro. CAP. XXXII.

CONNVMERATVR etiam melampyron à Theophrasto inter ea, quæ tritico connascuntur, quasi etiam frugum pestis.

Theophrasto μελάμπυρον est, quasi nigrum triticum dicas: nobis verò pseudomelanthium dictum. Plinius git vocat. *Nomen.*

Theophrastus de suo melampyro hæc pauca habet, Melampyron siculo tritico peculiare, granum eius innocens, nec sicut lolium graue, ac caput tentans: nascitur inter triticum, & præcipuè apulum, quũ siculum conferrem, semen nigerrimum, farina alba, nec noxia capiti, vt Theophrastus dicit, panem candidissimum facit tritico immistum: nec curant pistores à tritico secernere, quum res innocua sit. Caules producit rectos, quinque vel quatuor pedum longitudine, folia lata, vt leucoii, pilosa, in summo flores profert purpureos, maluæ effigie, radix alba, multum fibrata. Semen nigrum, cuius farina tritico permista vesca est. Dixit Plinius: git pistrinis nascitur. *Descriptio.*

De milio. CAP. XXXIII.

NVNC ad alia frumenti genera deueniendum, quæ æstiua dicũtur, quum ante Vergiliarum exortum serãtur. Theophrastus tertium genus appellat, atq; communi appellatione carere ait. Nos miliacea frumenta dicemus. Columella inter frumenta reponendum cẽset, quamuis id leguminibus contribuerit, nam multis regionibus cibariis eorum coloni substinentur.

Græcis κέγχρος à minutis ficuum granis, seu gigartis numerosissimis, quæ κεγχραμίδες vocantur, dictum existimo. Straboni κέγχριον, Latini milium vocant, à miliaria summa, authore Festo, quasi millesimum ferat granum: est enim tantæ feracitatis, vt singula grana ternos reddere sextarios ferantur. Varro etymon à Græcis deducit, quod communi nomenclatura tum panicum, tum milium μελίνην vocant. Itali *miglio.* *Nomen.*

Theophrastus ita describit. Ex alta numerosa, & valida radice fruticat milium multiplici, & valida stipula geniculata, arundinacea, flore lanuginoso, quem circa spicam gerit. Semen in iubam profert, effusam illam arundinaceam comam iubam appellat, similem ei, quam oryza fundit, semine feraci, plurimis folliculis concluso. Plinius, Surgit milium in culmum geniculatum, & concauum. Semen tantum pro indiuiso, & paruis auibus expositum, indefensum quippe membranis continetur. Comæ granum complexæ fimbriato capillo curuantur. Apud nos fibrosa radice ternos, quaternósve culmos, binum triúmve cubitorum altos, hirsutos, arundinaceos exerit, iubata fœtura, comam harundinaceam imitante, grauida pusillis numerosisq; acinis, læuiore tunica tectis, rotundis, lubricisque. *Descriptio.*

Cato nebuloso solo seri iussit. Plinius eadem ex Catone. Columella humido cœlo gaudere dixit. A quo Palladius etiam humidum cœlum ei tribuit. *Cœlum.*

Milio Campania præcipue gaudere dixit. Plinius, Sarmatarum quoq; gentes, non aliam frugem nouisse: serique debere in humidis. Apud nos aërem tepidiorem amat.

Solum. Theophrastus quia multiplici culmo, numerosa, validaq; radice præditum sit, proinde maximè terram extenuare dicit, ob id facile lætum, & crassum agrum tribuendum censuerim. Cato ei agrum crassum, lætum, & sine arboribus conuenire dixit. Columella leuem, solutamq; humum desiderare. Nec in sabuloso solo, sed in arena quoq; prouenire, modò humido cœlo, vel riguo solo: nam siccum, cretosumq; reformidat. Plinius vetat inter vites arboresq; frugiferas milium seri, terram hoc satu emacrari existimans, nec nisi in stercorato seri. A Columella Palladius eadem habet. Florentinus Grecus, Limosa & humida terra gaudet milium, arenosa etiam, si frequentius rigetur. Nos limoso, pingui, & glutinoso solo serimus.

Satio. Verno tempore seritur, quod æstiuis seminibus attributum est, quum ob suam imbecillitatē hyemem perferre nequeat. A flore intra dies quadraginta absolui dixit Theophrastus, idq; inter omnes constare, non tamen deesse, qui vel pauciores prodiderint. Minus aquarum indiget, nam si plus habuerit, folia dimittit. A quo Plinius: Æstiua ante Vergiliarum exortum serūtur, Italiæ duntaxat ritu, alioquin in Grecia & Asia omnia Vergiliarum occasu seruntur. Alii vernum milium appellant. Quadraginta diebus maturatur à flore, & quia purgari nisi tostum non potest, cum suis folliculis crudum seritur. Extremo vere milii satio est. Iustum est hoc maturato hordeo, atque etiam in eodem aruo, estq; signum illius maturitatis, & horum sationis commune lucentes vespere per arua cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes volatus, Græci verò lampyrides, incredibili benignitate naturæ. Serere in iugero temperati soli iustum est milii sextarios quatuor. Varro: Exit è terra milium quatriduo, aut quinque diebus. Columella: Ante ver seri non potest, quoniam teporibus maximè lætatur. Vltima tamen parte Martii mensis commodissimè terræ committitur. Nec impensa graui satione cultores onerat, quippe sextariis ferè quatuor iugerum implet. Frequentem tamen exigit sarritionem, & runcationem, vt herbis liberetur. Milii sextarii quatuor bubulcorum operas occupant quatuor, occantur operibus tribus, sarriuntur tribus, quot operis carpantur incertum est. Palladius calidis & siccis regionibus Martio mense milium serit, herbis iubet assiduè liberari, quinque sextariis spatium iugeri compleri. Maio mense locis frigidis, & humectis. Florentinus Græcus, Seminis pauxillum omnem implet agrum, sarriri, & runcari continuo desiderat. Seritur ab æquinoctio, quod ante octauum Aprilium calendarum diem peragitur. Quod si densius seratur, noxam trahit, quando vix iugerum recipiat, quantum plena manus continet, etiam si inter sarriendum quippiam euellatur. Itaq; satum diligenter iugerum modios quadraginta proculdubio perfert.

Messis. Semina quo minora sunt, eo fertiliora sunt, & quæ minima, maximè fru-

ctificare videmus, vt milium. Rationem assignat Theophrastus libro de caussis, quod minora facilius effici possunt, copia autem facilitati adiudicanda est, quod eiusmodi omnia facilius augescant, celeriu q; aëris qualitati obtemperent. Argumento quoque temporis breuitas accipi potest: nam & semina ipsa hac eadem caussa fertiliora, quàm arbores sunt. Item eorum caules validi sunt, nec ligno constant, & multiplices, & in ramos diffusi prosiliunt. Et alibi: Æstiua semina, quia imbecillia sunt, perfici celeriter possunt, & ob id æstiuo tempore seruntur.

Columella: Panis ex milio conficitur, qui antequam refrigescat, sine fastidio potest absumi. Pultem quamuis in copia, maximè cum lacte non fastidiendam præbet. Plinius, Campania pultem candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum gentes hac maximè pulte aluntur, & arida etiam farina, equino lacte, vel sanguine è cruris venis admisto. Æthiopes non aliam frugem, quàm milii nouêre. Panis multifariam è milio fit, sed nullum frumentum ponderosius est, aut quod coquendo magis crescat. x x x x enim pondo panis è modio reducunt, modiumque pultis ex tribus sextariis madidis. Fit quoque vinum è milii semine maturo. Galenus de alimentorum facultatibus: Milio item in panes nonnunquam abutuntur, vrgente frugum penuria. Panis tamen ex eo exigui est alimenti, & refrigerans. Constat insuper peraridum & instar arenæ & cineris friabilem esse, nihil enim in se habet pinguedinis, & lentoris. Agricolæ huius farina cocta, admisto adipe suillo & oleo vescuntur. Ad omnia panico præfert: nam & gratius estur, & facilius concoquitur, ventremq; minus cohibet, ac magis nutrit. Huius farinam lacti incoctam, veluti triticeam, agricolæ mandunt. Lacte præstantius redditur edulium, vt in edendo iucundam voluptatem conciliet, deiectionem ventris facilius moliatur, eoq; duce facilius membratim digeratur. Nos panes, laganas, & placentas ex eo conflamus, in mandendo glutinosas, & ingratas, nisi mox, quum coctæ fuerint, edantur. *Panis.*

Milium et si acerbi saporis, sponte tamen suæ naturæ tunditur, omnium tamen optimè reponitur milium, quia tunica multiplici integitur, & siccum est. Plus centum manet annos, si condatur, quo venti non perueniant. *Cõditura.*

Multi ad milii remedia, rubetam noctu aruo circumferri iubêt prius, quàm sarriantur, defodiq; in medio inclusam vase fictili, ita nec passerê, nec vermem nocere, sed eruendã priusquã metatur, alioqui amarum fieri. Pestem à milio sturnorũ passerũmve agmina scit Plinius abigi herba, cuius nomen ignotũ est, in quatuor angulis segetum defossa, mirum dictu, vt omnino nulla auis intret. *Infir. rem.*

De panico. Cap. XXXIIII.

DE panico eadem est tractatio cum milio, eodemq; capite vtrumq; absolui poterat, nisi nos clarioris doctrinæ gratia seiungeremus. Columella inter frumenta reponendum arbitratur.

Nomen. Theophraſto nunc ἔλυμος, nunc μέλινος dicitur, vnde & milium etiam dicebatur, authore Varrone. Fuit enim milii, & panici propter communes naturas, & vſus promiſcua nomenclatio, eſt quippe milii ſpecies. Latinis panicum dictum à glomeroſis tuberoſisq; racemis in paniculam nutantem, & longam aggeſtis : nam Plinius panicum à paniculis dictum dicit. Apud nos Latinum nomen retinet, *panico*.

Genera. Plinius: Sunt & panico genera. Mammoſo, è pano paruis racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore diſtinguuntur, candido, nigro, rufo, etiam purpureo. Apud nos ſatiuum & ſylueſtre.

Deſcriptio. A Theophraſto ei calamus tribuitur arundinis vt milio rectus flos lanuginis, ſemen circa ſpicam, multiplici tunica contectum, & radice valida, & caule valido, & multiplici. Plinius, Cacumine languido, nutante, paulatim extenuato culmo penè in ſurculum, prædenſis aceruatur granis cum longiſſimo pedali, ſemper tamen pro indiuiſo, & paruis auibus expoſitum, indefenſis quippe membranis continetur, culmo geniculato, & concauo. Panicum milio per omnia ſimile, niſi in paniculis, ſiquidem ea pedali longitudine profert ad terram verſa, prædenſis racemis compacta, non vt in milio diuulſa, granis miliaceis exilioribus, numeroſioribusq;, multis tunicis obſitis, & hirſutis. Sylueſtre ſtipula, folio, culmo, internodiis, & radice omnia panico non diſſimilia profert, longè tamen minora, ſed ſpica peculiari non in vmbonem collecta, ſed minore, & alterno ſitu ſummo cauli hærente.

Cœl. Sol. Cœlum, & ſolum idem, quod in milio diximus.

Eandem quoq; panico tribuemus diligentiam, quam milio tribuimus.

Diocles Medicus, authore Plinio, mel frugũ appellauit. Panico Galliæ quędam, præcipuè Aquitania vtitur. Sed & Circumpadana Italia, addita faba, ſine qua nihil conficiunt. Ponticæ gentes nullum panico præferunt cibum. E panico panis rarius fit, quàm è milio. Columella, Panicum pinſitum, & euolutum furfure pultem, quauis inopia, maximè cum lacte non faſtidiendam præbet. Dioſcorides miliaceo pane minus nutrire & ſtringere dicit. Galenus paucioris alimenti dixit. Nulla gratia, aut iucunditate cõmendatur, maximè quod in Aſia naſcitur: nam apud alias gentes, vt in Italia longè melius inuenitur. Panis, qui ex eo defingitur, perſiccus, & cineris aut auenę modo friabilis, lentoris fœdere, aut humoris vinculo carens. Quapropter iure optimo coeũtem in aluo reſiccat humorẽ, atq; exhauriẽs exugit. Ruſtici haud ferè aliter, quã admiſto pingui ſuillo, & oleo ad domandã ariditatẽ farina veſcũtur. Panicum in omnibus milio cedit, inſuauius eſu, cõcoctu difficilius, ventremq; multo magis firmãs, quare in eduliis ruſtici nõ ſine lacte vtuntur, ad tollendas eiuſmodi noxas, ſic faciliorem concoctionem, ſuauitatẽ, ac in corpus diſtributionem à lacte ſibi aſciſcit. Sed agreſte panicum molitur in farinam, & in agreſtem cogitur panem, vbi premit caritas tritici. Apud nos verò ad columbarum, gallinarumq; ſaginam potius, quàm ad hominum alimentum ſeritur.

De milio Indico. CAP. XXXV.

INTER frugum genera melicam annumerabimus, & fortasse milium Indicum Plinii ex India in Italiam allatum Neronis principatu, intra decem annos omnium frugum fertilissimum: nam ex vno grano terni sextarii gignuntur.

Latini (si Plinianum Indicum milium est) Indicum milium vocant, Itali *saginam*, & *melicam*, vel *surgam* à proceritate, qua surgit inter suas cognatas fruges, scilicet milium, & panicum. *Nomen.*

Plinius ita describit: Amplum grano, arundineum culmo, adolescit ad pedes altitudine septem, prægrandibus culmis: lobas vocant. Ferrariæ nos hanc segetem vidimus, harundineis consurgere culmis ad hominis proceritatem, medulla intus farctis, fuscis, geniculis tuberosis, superioribus foliis mucronatis, spicatis in summitatibus fastigiis, panico maioribus, floribus luteis, granis oblongæ rotunditatis, subrubris, cannabis aut milii duplo maioribus, duplici tunica inuolutis. Petioli, quasi filamenta sunt, è quibus, excussis granis, scopas concinnant, vestibus, & capiti detergendis, verrendisq;, & arefactis summis viticulis rigidioribus, & exilibus. *Descriptio.*

Apud Ferrarienses genera sunt, rufiora, nigrioraq;, & quæ cito, & quæ serò maturitatem sentiunt. *Genera.*

Plinius seri debere in humidis scribit. Optat & lætum solum: nam multiplici culmo, & radice emaciat solum. *Solum.*

Apud eos ita seritur. Octaua corbæ pars bubulcam replet, solum exposcit optimè pastinatum. Si nimia loci pinguedine perit, sarculatione adiuuetur. Locis temperatis, Martii fine, calidis citius, frigidis serius cum milio seritur. Viginti diebus sub terra latitat. Maii initio ablaqueatur, vt lætius à radice pullulet. Iunio occatur, vt se solis ardore tueri possit. Augusti fine, vel Septembri metitur, & in fasces colligitur, & vbi sole inaruit, area trituratur. *Satio.*

Miselli illic coloni pertæsi operæ, & longioris moræ, qua cæteræ fruges egent, melicam serunt ad panificia, alibi columbis, & pullis alendis, & suum, & boum, & equarum pabulo. *Panif.*

De milio Æthiopico. CAP. XXXVI.

EST & apud nos planta, superiori multum affinis, vt oblectationi magis, quàm panificio sata, & culta. Dicunt ex Æthiopia aduectam, ob id Æthiopicum milium multis vocatum, & nostro orbi iam inquilinum, ad frugum magnitudinem, & speciositatē adolescit. Folio & calamo cōsurgit similis tritico indico iam dicto, intus alba medulla infarcto, saccariferarū arūdinum modo, in summo spicata fastigia milio maiora insunt, quæ post delapsos flores è capillaceis filamentis exiguis, rigidisq; grana depēdent, albo folliculo occlusa, candido colore, vt niuea videātur, minus exactæ rotūditatis, sed cōpresse, lenticularis, durissimum fractu, nigro puncto, quo spicæ, vel petiolo hærent, vt

ægrè diuellantur. Spica eſt ſemipedis longitudine. Tepidum cœlum, & pingue ſolum deſiderat. Seritur Martio cum milio. Floret Iunii fine, quindenis diebus ſingulas radices profert è nodis ſiue geniculis, primo è terræ proximioribus, & gradatim ad ſuperiora tendens, vſque ad quartum. Radices terram à ſummo petunt, eique infinduntur, vt plantæ moles firmius contra ventorum impetum firmetur. Grana candidiſſima, candidiſſimam farinam promunt, panificiis aptam.

De ſeſamo. CAP. XXXVII.

ETSI veteribus ferè omnibus, vt pleraq; alia cerealium ſeminum, notiſſimus erat vſus ſeſamæ, noſtris tamen temporibus intercidit: nam multis in locis non ſolùm frugem ipſam, ſed nomen ignorant, ſed medico tantum vſui inſeruit. Columella inter legumina repoſuit, Plinius inter æſtiua frumenta. Theophraſtus tertium genus dixit, quæ in æſtiuis ſementibus carent communi appellatione. Noſtra ſeges in vtriuſq; medio habet, & frumentorum fine, & leguminum principio, vtrouis modo accipito. Sed æſtiua ſemine aliqua ſpicis, aliqua vaſculis claudebantur: diximus quæ ſpicis, par eſt, quæ clauduntur vaſculis ſubiungere.

Nomen. Græcis & Latinis idem nomen fuit, quippe illis *σήσαμον*, vel *σησάμη*, his ſeſamum, & ſeſama. Varro ſeſima. Palladius ſiſamũ. Italis *giugiulea* vulgò dicitur.

Deſcriptio. Theophraſtus ita efformat illud. Attollitur caule craſſiori, & multipliciori, & numeroſiori radice, quã miliũ. Alibi verò ſimpliciori radice & culmo quàm miliũ, caule ferulaceo, recto, flore lanugineo, ſed foliis conformato. Grana fert in ſiliquis, diſtincta vt lupini, ſed peculiari quodam in modo ſepta, & pinguiuſcula. Viride nullũ animal attingit propter amaritudinẽ, & grauitatẽ ſaporis, ſiccũ acceptius, & ſuauius fit, quum quicquid amaritudinis in eo fuerit, percoctum excretumq; ſit ſolis opera. Inter æſtiua feracior, & in totum ferè ſimile iriono Plinius verò ita depingit, Seſama faſtigiatur in culmum ferulaceum, folio ſanguineo, ſemen includitur vaſculis, nullum animal veſcitur. Addimus: Surgit caule ſeſquicubitum alto, foliis amygdali, ſiliquis cylindraceis, præſepiolis diſtinctis, ſemine flaueſcente, oblongo, radice ſimplici, & alta.

Genera. Generum differentiam ex colore, & ſapore Theophraſtus accipit. Ex eo candidum præfertur dulcedine, quod & in cæteris leguminibus accidit. Plinius, Color eius candidus.

Cœlum. Columella in Syriæ, & Ciliciæ regionibus, & Pamphiliæ Chalcide vidit. Plinius, Seſama ex Indis venit. Ob id exiſtimarem calidum cœlum exoptare.

Solum. Nihil ita emacrat ſolum ex æſtiuis ſementibus, vtpote cui craſſior, & multiplicior ſit arundo, quàm milio, & radix quoq; numeroſior, ex Theophraſto. Ob id Columella dixit, Putre ſolum, quod Campani pullum vocant, plerunq; deſiderat, nõ deterius tamen pinguibus arenis, vel congeſtitia humo prouenit. Palladius ab eo: Seritur putri ſolo, vel pinguibus arenis, vel terra congeſtitia.

Æſtate

Æstate seri sesamum monet Theophrastus, tum imbecillitate, vt à tempore petat opem, tum quod natura propensa sit ad celerem fructificationem. Neq; est terrestris substantiæ, vt illa leguminum, neque penitus leuis, vt illa hordei, sed pinguiuscula est, atq; opus habet coctionis, ob id cunctabundum it ad maturitatem. Constat radica vnice, ob id æstatis mollitiem appetit, nec habet aduersus hyemem præsidia. Non moratur ergo naturæ operam ad superiora conficienda, quin sese expediat, nisi pinguedo illa nonnihil exigeret operæ. Postquam defloruit quadragesimo die absoluitur, vt omnia æstiua, & si non desint qui intra pauciores dicant: ei post sationem imber officit, quũ cæteris omnibus superueniens frugibus prosit. Plinius: Quadraginta diebus maturatur à flore sesama. Varro: Quinque diebus sesima exit è terra, præterquam si quid regio, aut tempestas vitij attulit, quominus ita fiat. Columella eius sationem docet sic: Sesama, quæ rigantur, maturius, quæ carent humore ab æquinoctio autumnali serenda sunt in Idus Octobris. Tantumq; seminis, quantum milium, panicumque, interdum etiam duobus sextariis amplius in iugerum spargitur. Sed Ciliciæ, & Syriæ regionibus Iunio, Iulioq; cõseritur, & per autumnum quum permaturuerit, tollitur. Sesami modij nouem, vel decem totidem operas, quot tritici modij quinque postulant. Sesami sextarij sex tribus iugis à proscissione coluntur, occantur operis quatuor, sarriuntur quatuor, & sarriuntur iterum duabus, metuntur duabus. Summa fit operarum quindecim. Alibi: Quibusdam regionibus, sicut in Cilicia & Pamphylia Augusto mense sesama seruntur. Italiæ autem regionibus humidis possunt vltimo mense Iunio seri. Plinius, Æstate ante Vergiliarum exortum seritur, vt cætera æstiua Italiæ duntaxat ritu. Palladius, Septembri seritur. Iugero quatuor, vel sex sextarios seuisse conueniet, seriturque vsque ad idus Octobres etiã læto agro. Ex Quintiliis. Februario seritur, vt trimestre triticum, & Martio. *Satio.*

Optime reponitur, inquit Theophrastus, quia pingue est, suique succi natura se tutari potest. Acerbi saporis est, & sponte suæ naturæ tunditur. *Cõditura*

Alexis in lebete in condimentorum catalogo sesamam recensuit ex Athenæo. Plinius, Indi ex ea oleum conficiunt. Sic pinsi iubet Mago. Sesamam in calidam maceratam exporrigi, deinde cõfricari, frigidæ immergi, vt paleæ fluctuent, iterumq; exporrigi in sole super lintea. Quod nisi festinato peragatur, liuido colore mucescere. Dioscorides oleum Ægyptios ex eo conficere, vt nunc apud Græcos, & Turcas in maxima copia paratur in cibum, secundum locorum bonitatem. Nunc condiendis panibus inspargitur, & presertim buccellatis, qui ex Cypro Venetias afferuntur. Nullus orienti frequentior cibus, quàm sesami, quamuis sequacis sit lentitiæ, & oleaginei liquoris. *Oleum.*

De eryſimo cereali. Cap. XXXVIII.

POST ſeſama de eryſimo, ſiue mauis de irione dicendum, quum ſeſamæ maximè aſſimilet Theophraſtus, & cognatum faciat, & in æſtiuarũ frugum cenſu connumeret. Meminit alterius eryſimi Dioſcorides inter oleraceas plantas, à prædicto admodum diſſimilis, ſed vtriuſque meminit Galenus, & Theophraſtus inter frumenta, & Dioſcorides inter medicamenta. Plinius vtrumque confundit, vt videbimus.

Nomen. Græci ἐρύσιμον vocant, Latini irionem, Dioſcoride teſte, ſed ſuum irionem oleraceum intelligit. Plinius etiam cereale irionem vocari dicit, ſeſamæ ſimile, in Aſia, Græciaq; eryſimum, quod apud nos vocant irionem. Videtur mihi *formentone* dictum eſſe, vel ei non admodum diſſimile, vel *ſaracenicum*, quum nulla planta eruditorum ſententia ei affinior videatur.

Deſcriptio. Theophraſtus ita depingit: Caule conſurgit ferulaceo. Folio conſtat, quod ab aliis ſua proprietate diſcernitur. Flore foliaceo, vt ſeſamũ. Prorſum idem erat, niſi pinguiuſculum eſſet, quo virente nullum animal veſcitur, quod amarum ſit, ſed ſiccum cibo idoneum, quum quantũ in eo amaritudinis & difficultatis erat, percoctum excoctumq; ſit ſolis opera. Feraciſſimum eſt, ſemenq; minimum affert, ideo ex ſeminis exiguitate fœcunditas arguitur. Plinius, Folium ſanguineum irioni & ſeſamæ. Eryſimum erat, niſi pinguius eſſet, quod apud nos vocant irionem, medicaminibus annumerandum potius quàm frugibus. Irione nullum animal veſcitur virente. Sed apud nos cubitali caule aſſurgit, ſtriato, folio non frumentaceo, ſed leguminoſo, ſmilacis, aut atriplicis, flore candido, ſemine glumis contento triquetris, nigris, matureſcens planta purpuraſcit. Contritum ſemen albam farinam oſtendit.

Cœlum. Calidum cœlum exoptare videtur: nam Plinius in Aſia, & Græcia naſci ſcripſit. Apud Belgas & Antuerpianos naſci audiui: & in Italia ferax.

Satio. Theophraſtus, Recens ſato irioni pluuius imber nocet, quamquã reliquis frugibus prodeſſe videatur. Æſtatis tempore ſeritur, quo panicum, & ſeſamum. A quo Plinius. Fruges ſunt æſtiuæ, quæ ante Vergiliarum exortum ſeruntur, vt ſeſama, irio, Italiæ duntaxat ritu, alioqui in Græcia & Aſia omnia Vergiliarũ occaſu ſeruntur. Seritur & in Italia Aprili. & metitur Iunio menſe. Addunt calidis in locis bis in anno eodem agro prouenire.

Panis. Galenus primo de alimẽtorum facultatibus inter fruges eum referens, dixit, vt milio panicum adſimile eſt quodammodo, ſed ad omnia deterius, ita & ſeſamo eryſimum corporis ſubſtantia nonnihil affine, ſed pranſum inſuauius eſt, & tenuioris alimenti, adeo quod in omnibus deterius exiſtit. Ruſtici non ſolùm panem conficiunt, ſed etiam pulmenta, quibus hyeme victitant. Vel granum incoquunt ruſtici, vt bubus, iumentis, pecudibuſque cedat in pabulum, cuius vſu vehementer gliſcit ſagina.

De leguminibus, & primùm de faba. CAP. XXXIX.

IAM ad alterum frugum genus deuentum est: diximus enim de triticeis, nunc de leguminibus dicendum: illa enim spicantur glumis & aristis, hæc grauidantur siliquis, & vaginulis, & quemadmodum illa à terendo triticea dicebantur, sic hæc à legendo legumina Latini dixerunt. Legumina etiam Varroni dicuntur, quod vellantur à terra, non autem subsecentur, vt fruges. Gallicani quidam legaria appellant. Græci χέδροπα, sicut etiam ὄσπρεια, quasi serenda, quod semina multo fœnore reddant, quum legumina triticeis feraciora sint, & multo prouentu minore labore, & tempore colantur. Ea clarissimis Romanis cognomina dederunt, sicut Fabij, Cicerones, Lentuli, & Pisones, à faba, cicere, lente, & piso cognomina retulere. Nos à fabis incipiemus, quòd inter legumina maximus sit honos fabæ, inquit Plinius, sola certè frugum etiam exesa repletur crescente Luna. Faba maximè delectantur apes, vbi pabulum autumnale deest, duplexq; ex ea ministerium præbetur, cera, & cibus, vt inquit Varro, & Palladius. Et Plinius, Apum causa fabam serere oportet.

Nomen. Græcis κύαμος vocatur, à maxima earum feracitate, vt Galenus annotauit. Antiqui ferè cuncta legumina fabas, quasi prægnantes, & fœcundas vocarunt à verbo κύω, id est prægnans sum, & κύαμοι testiculi dicti olim. Sed faba postea leguminum omnium notissima, vt quæ plebi in annonæ caritate non vulgare præsidium afferat, speciatim nomen sibi soli vsurpauit. Πυανὸν etiam vocarunt, vnde πυανέψια Atheniensium festa Apollini sacra, quibus πυανοὶ, id est fabæ & legumina serebantur, à quibus mensis, in quo celebrabantur, πυανεψιὼν dictus, is Aprilis est, qui & Octobri conuenit. Latini fabam dicunt, & fabulum Festo, & Gellio authoribus. Itali *faua*.

Genera. Theophrastus colore & sapore discrepare dixit, cādidæ dulcedine præstant. Plinius nasci in Mauritania dixit, syluestrem passim, sed præduram, & quæ percoqui non possit. Columella trimestris meminit, quæ mense Februario seritur, sed exiguas paleas, nec multam siliquam facit. Apud nos variæ sunt magnitudine, colore, effigie latiore, compressiore, tereti, rotunda. Est enim magna, quæ pollicis iuncturā superat, *ischiane* vocata. Sunt & minimæ, mediæque, quas *canzanellas* vulgò vocant. Sunt & rubro colore aspersæ, veluti cruore, & magnæ, quæ pro deliciis seruntur.

Descriptio. Theophrastus ita depingit: Faba sola ferè leguminum erecto scapo cōsurgit, & sine adminiculo nititur, mira interdum proceritate post cicer, geniculato, & fistuloso, sine ramis, folio rotundo, vt leguminum pars magna. Fructum fert siliquis, qui siliquis adhæret, & veluti quoddam principium inde obtinet eminens. Quum recentes sunt, mandi possunt, propter commistionem aquosi humoris: aridiores verò, humoris temperie sublata, minus commendantur. Radice singulari, lignosa, & capillata fibris,

vt cætera legumina. A quo Plinius: Legumina omnia singulas habent radices, præter fabam. Leguminum vnicaulis faba sola, sed fistulosus caulis, folia multiplicia habet, vt cicer, & pisum, rotunda, vt magna leguminum pars. In eius flore literæ lugubres reperiuntur, alternis lateribus siliquatur. Sunt qui putent nostram fabam non esse antiquorum illam, quum nostras maior, eorum fabula, vel fabella sit, nunc enim loto, & terebintho pares comparantur, nunc taxi baccis apud Dioscoridem. Galenus verò rotundas, iuxta & æquales asellis subter hydriis delitescentibus κυάμοις vocatis cõparat. Aristoteles pulli decimi incubitus diei oculos faba maiores dicit. Ex his cognoscimus eorũ fabam fuisse minorem, quàm hodierna, nec tamen specie diuersam, sed congenerem. Addimus nos: Folia ab extremo in fastigium rotundãtur, carnosa, portulacæ similia, exortu alterno in ramis, quæ è caule dispari exortu prodeunt. Flore cristato versicolore, partim albo, partim purpureo, atris quibusdam maculis notato, vel nigricantibus lituris, quas rati lugubres literas illi Romani Flamines non mandebant, vt tradit Varro. Plures racematim ex vno pediculo exeunt, non vtrinque, sed vno tantùm latere seriatim appensi. E ramusculorum cacuminibus capreoli exeunt singulares, adeo tenues, vt facilè perdantur. Siliqua semipedali, fructu intus lato, humani vnguis effigie, vnusquisq; suis inhærens valuulis, perinde quasi peculiaribus cellulis clausi, basi, qua hæret, cernitur vestigiũ nigrũ illud, quod hilum vocabant antiqui, quasi germinis vmbilicellum.

Cœlum. Calidum videntur cœlum expostulare, quippe calidis in locis, soliq; expositis Theophrastus, coctiles fabas euenire dixit, vt in Ægypto, solis & aëris causa. Calor enim coctilitati, & digestioni pernecessarius est. Contra verò frigido cœlo incoctiles. Apud Philippos ob frigidos flatus incoctiles nascuntur, vt latius in sequentibus dicemus. Auguror id verum esse, quod latis Apuliæ campis, & calidissimis optimæ proueniunt. Plinius nasci scripsit sua sponte plerisque in locis, sicut septentrionalis Oceani insulis, quas ob id fabarias dicunt. Columella nebulosum locum non pati dixit.

Solum. Theophrastus leue solum melius fabam ferre dixit, sic enim modicè alimentum offertur, idemq; optimũ præstare nouale dixit, quamuis frequens pangatur, & fructum largiorem ferat. Minime enim molesta est terræ, tum raritatis suæ causa, tum etiam quod solum, in quo sata sit, lætificet stercoris vice. Ob id circa Thessaliam, & Macedoniam, quum florere incipit, arua moris est inuertere, quia legumen id solum pro stercore proficit. Cato: fabam in locis validis non calamitosis serito. Columella: Fabæ pinguissimus locus, vel stercoratus destinatur, nec macrum locum patitur, densa tamen humo commodè respondet. Sunt & qui putent in aruis hanc eandem vice stercoris fungi, quod sic ego interpretor, vt existimem non sationibus eius pinguescere humum, sed minus hanc quàm cætera semina vim terræ consumere. Nam certum habeo frumentis vtiliorem agrum esse, qui nihil

quàm

quàm qui istam siliquam proximo anno tulerit. Plinius: In solo valido fabam serito. Solum, in quo sata est, lætificat stercoris vice. Ideo circa Macedoniam Thessaliamque, quũ florere incipit, vertunt arua. Didymus gaudere lutosa terra dixit. Rationem addit Leontius. In arida enim cõcidunt, antequam enascantur, & pereunt, quæ verò non concidunt, degeneres fiunt. Quintilij fabam humectis locis, & humorem continentibus gaudere. Palladius à Columella: Faba pinguissimum, vel stercoratum desiderat locum, vel vallem, quam succus veniens à summitate fœcundet. Satione eius generis non fœcundatur terra, sed minus læditur, & agrum vtiliorem frumentis probari, qui anno superiore vacuus fuerit, quàm qui calamos fabaceæ messis eduxit. Nos autem magnas & latas fabas in planis & validis terris serimus, vt Apuliæ, paruas autem tenui solo, & collibus.

Theophrastus maturè seri præcipit: nam suæ imbecillitatis gratia ad radicum firmitatem consequendam, desiderat anteuertere hyemem. Faba ante hyemem seritur, simul & quia imbrem in flore amat, diuque refloreat, nam si serò seratur, imbrem haud assequi possit. Prodest fabæ imber, quum floret, quia raro opere constat. Adeò enim detrimentis multis frequenter obnoxia est, vt quamuis maturè prouenerit, tamen perfici plerunque non possit. Eius imbecillitatem, sensui manifestam, percipere licet: Est enim corpore soluto, & valido, nec radice numerosa subnititur. quamobrem à quauis causa offensa transigi facile potest. Dicit etiam esse, qui sero eam serere audeant, si minus primis imbribus expedire potuerint. Fabas optimè seri putat Varro in Vergiliarum occasu. Columella: Media sementi pars seri, & pars vltima debet, quæ septimuncialis satio (à sacrificiis) dicitur. Tempestiua frequentius, nonnunquam tamen sera, melior est. Post brumam parum rectè seritur, pessimè vere, quamuis sit etiam trimestris faba, quæ mense Februario seratur, quinta parte amplius, quàm matura, sed exiguas paleas, nec multam siliquam facit. Veteres itaque rusticos plerunque dicentes audio, malle se matura fabalia, quàm fructum trimestrem. Sed quocunque tempore anni seratur, opera danda erit, vt quantum destinauerimus in sationem, tantum quintadecima Luna, si tamen ea non transcurret eo die solis radios, quod Græci ἀπόκαυσιν vocant. Si minus, quartadecima vtique adhuc crescente lumine, spargatur, etiamsi cõfestim totum semen operiri non poterit. Nihil enim nocebitur ei nocturnis roribus, aliísve causis: dum à pecore, & auibus vindicetur. Virgilius vere serit.

Vere fabis satio.

Ab his Plinius: Seritur ante Vergiliarum occasum leguminum prima, vt antecedat hyemem. Virgilius eam per ver seri iubet Circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ sationis, quàm trimestrem fructum eius. Varro in fabæ vtique satu hanc obseruationem custodiri præcepit, allij plena Luna serendam. Didymus: Oportet fabas serotinas

plantare. Palladius Nouembri mense spargit semen, & Decembri circa septimum idus. nam post exactam brumam malè seminatur. Nos hic magnas Octobri serimus, quia præcoces sunt, minimas verò seriùs.

Elect. se. Virgilius priusquam semina proiiciat in terram, vtitur aliquibus medicaminibus, vt grandior nascatur, & coctilis euadat:

Semina vidi equidem multos medicata serentes,
Et nitro prius, & nigra profundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset:
Et quamuis igni exiguo properata maderent.

Eadem Columella à Virgilio refert. Plinius: Si vino antè semina perfusa; minus ægrotare existimant. Quidam verò: si triduo ante satum, vrina & aqua macerentur, præcipue adolescere putant. Græci asserunt fabæ semina galli sanguine macerata ab aduersantibus herbis liberari. Putat enim satis ineptè Sotion, quòd quemadmodum gallus leoni aduersatur, sic orobanche, quæ necat fabas, osproleon à Græcis dicta, vel herba leo, sanguine galli perfusa semina timeat, ob id eis non officiat. Didymus: Et nitrata aqua respersas cocturam non habere difficilem. Aqua pridie infusa, citius nasci. Nostri, qui fabas in scrobibus paxillo depressas infodiunt, longè maiores producunt. Sed quantitas in seminio proiiciendo, ab his ita determinatur. Varro: Serũtur fabæ modiis quatuor in iugero. Si locus crassus plus, si macer minus. Columella ex Tremellij opinione & sua, ita serendã mensuram præscribit fabarum in iugero: Iugerum agri quatuor, vt Tremellio, sex verò, vt ei videtur, occupant modij, si solum pingue sit, si mediocre, paulo amplius. Plinius, Serere in iugero temperati soli iustũ est tritici modios quinque, fabæ quintam partem amplius quàm tritici, pingui solo plus, gracili minus. Pamphilus Græcus præcisiùs docet, deducit digitos manus, eosque imprimit in terram, & seminum numerum in manus vestigio considerat. In fabis senarium, & quaternarium esse debet. Sationis modum ita docent. Columella: Et si veruactum erit in valle situm, quod à superiore parte succum accipiat, prius tamen iaciemus semina, deinde proscindemus terram, proscissamque in lyram reuocabimus, occabimusque, quo largiore humo altius contegatur: nam id plurimum refert, vt radices enatorum seminum penitus demersæ sint: sin autem proximæ messis occupandum erit restibile, desectis stramentis, quatuor & viginti vehes stercoris in iugerum disponemus, dissipabimusq;: & similiter quum semen crudo solo ingesserimus, inarabimus, imporcatumque occabimus, quamuis scio, quod locis frigidis negent oportere occari fabam, quia extantes glebæ à gelicidiis adhuc teneram vindicent, & aliquem teporem frigore laboranti præbeant. Post sationem, vt Theophrastus refert, quibusdam in locis, vel quintodecimo, aliis vigesimo difficillimè omnium leguminum

prouc-

prouenit, & si quum sata fuerit, imbres plus æquo incesserint, prouentu difficilis redditur. Eadem parte scapus & radix funditur, idque in omnium leguminum genere, non in diuersa vt in frumento, qua siliquarum nexus consistit, inque ea, veluti principium quoddã germinandi haudquaquam obscurum, quod vel ad mentulæ formam effigiatum sanè inspicere possis. Radix deorsum versus, folium verò & caulis sursum. Exit primum multis foliis, vt pisum, atque cicer, non singulis vt triticum vnde caulem emittit. Diebus quadraginta floret, non vniuersim vt frumentum, sed particulatim. Caulis pars infera primum florem promit, quo excusso proxima, atque ita ad supremum itur, successu continuo. Post florem diebus totidem perficitur, ita tamen, vt citra tantundem spacium temporis hæc florere, atque perfici nata sit, quum cætera intra dies pauciores consummentur. Aquas in flore maximè concupiscit, quum verò defloruerit, exiguas desiderat, ob id serò eam serere volunt, consummatio enim iam in vicino est. Causa est, quia legumina diutius florent, ex quo fit, vt pluuiam desiderent, & adepta benè succedant, sed hoc forsitan per accidens est, quod tota planta humorem adepta, melius vegetetur, quum fructus, quo perficiatur, iuuari desiderat, & præcipuè faba, quia rara, & fertilis flore fructuque omnium maximè sit. M. Varro: Legumina ferè quatriduo exeunt, aut quinque diebus, præter quàm faba, ea enim serius aliquando prodit seges. Plinius à Theophrasto: Fabæ in totum exeunt, deinde caulem emittunt, nullis distinctum internodiis. Erumpit faba à satu primo à decimoquinto ad vigesimum. Diutissimè faba floret quadraginta diebus, non autem singuli scapi tandiu, quoniam alio desinente alius incipit, nec tota seges, sicut frumenti pariter. Siliquantur ab ima primum parte, paulatim flore subeunte. Quum defloruerunt crassescunt, maturanturque cum plurimum diebus quadraginta. Aquas in flore maxime concupiscunt, quum verò defloruerunt, exiguas desiderant. Palladius: Fabæ quadraginta diebus florent, simulque grandescunt.

Columella: Fabam multi ne sarriendam quidem putant, quod & manibus, quũ maturuerit, ducta secernatur à cætera runcatione, & internatæ herbæ fœno reseruentur. *Cultus.* Cuius opinionis etiam Cornelius Celsus est, qui inter cæteras dotes eius leguminis hanc quoque enumerat, quod sublata faba fœnum ex eodem loco secari posse dicat. Sed mihi videtur, inquit, esse pessimi agricolæ committere, vt satis herba proueniat. Frugibus enim plurimum detrahitur, si relinquitur runcatio. Neque enim est rustici prudentis magis pabulis studere pecudum, quàm cibis hominum, quum præsertim liceat illa quoque cultu pratorum consequi, adeoque fabam sarriendam censeo, vt existimem debere etiam tersarriri: nam sic cultam comperimus nõ solùm multiplicare fructum, sed exiguam portionem in valuulis habere. Hyberna sarritio plurimum iuuat diebus serenis

ac siccis post brumam confectam mense Ianuario, si gelicidia non sint: ea porrò sic debet fieri, ne radices satorum lædātur, & vt potius adobruantur, cumulisq; exaggerentur, vt latius se frutex humi diffundat, id prima sarritione fecisse proderit, secunda oberit: quia quum pullulare desiit frumentum putrescit, si obrutum est. Nihil itaque amplius in iteratione, quàm remoliri terra debet æqualiter, eamque transacto æquinoctio verno statim peragi oportet intra dies viginti, antequam seges in articulũ eat, quoniam serius sarrita corrumpitur, in sequentibus æstiuis siccitatibus, & caloribus. Subiungenda deinde est sarritioni runcatio, curandumq; ne florentem segetem tangamus, sed aut antea, aut mox, quum defloruerit. Fabæ modij quatuor, vel sex in veruacto duas operas bubulcorum detinent, at in restibili vnam. Occantur sesquiopera. Sarriuntur sesquiopera, iterum sarriuntur vna opera, & tertio vna, metuntur vna, summa fit operarum octo, vel septem. Plinius. Ter quidem sarritam modium fractæ è modio solidæ reddere dicunt. Fabam non proscisso serere sine damno compendium operæ est, bis sarrire melius, runcari non gestit, quoniam euincit herbas. Faba ante quàm trium foliorũ esse cœperit, leui sarculo purgare, verius quàm fodere conuenit. Florentem vtique x v primis diebus non attingere. Palladius. Faba si bis sarculetur, proficiet, & multum fructum, & maximum afferet, vt ad mensuram modij complendi fresa propemodum sicut integra respondeat. Nos Maio mense sarrimus, quum floruerit, ne luxuriet in frondem, cymam decerpimus, vbi solidum est non fistulosum, nam per fistulam ingrediens aqua, corrumpit eam. Iterum foditur Maij fine, ac Februario adobruitur, vt pullulationes terræ aggere adiuuentur.

Messis. Columella: Faba & sine iumentis teri, & sine vento purgari expeditissime sic poterit: Modicus fasciculorum numerus resolutus in extrema parte areæ collocetur, quem per longissimum eius mediumq; spacium tres, vel quatuor homines promoueant pedibus, & baculis, furcillísve cõtundant. Deinde quum ad alteram partem areę peruenerint, in aceruum culmos regerant. Nam semina excussa in area iacebunt, superque ea paulatim eodem modo reliqui fasciculi excutientur. Ac durissimæ quidem acus reiectæ, separatæque erunt à cudentibus, minutæ verò, quæ de siliquis cum faba resederunt, aliter secernentur. Nam quum aceruus paleis, granisque mistus in vnum fuerit cõgestus, paulatim ex eo ventilabris per longius spacium iactetur, quo pacto, palea quæ leuior est, citra decidet, faba, quæ longius emittetur, pura eo perueniet, quò ventilator eam iaculabitur. Plinius. Octauo Calend. Iulij faba teritur, deinde concutitur.

Cõditura Theophrastus. Celerrimè faba tunditur sua natura, sed dici fortasse verissimè potest, hæc perinde ac locis valent, posse perdurare. Quippe quum apud Apolloniam maris Ionij fabas multos perdurare annos confirment, multos etiam apud Cyzicum. Sic apud Tarentum & contusam reparari posse

posse affirmant, cinere quoque tosta plurimum ad diuturnitatem sanè facit: sic enim humoris minus relinquitur. Columella: Silente Luna fabam vellito ante lucem, deinde quum in area exaruit, cõfestim prius quàm Luna incrementum capiat, excussam refrigeratamq; in granarium conferto, sic condita à curculionibus erit innoxia. M. Varro: Faba in oleariis vasis oblita cinere, perdiu incolumis seruatur. Didymus: Fabæ marina aqua rigatæ & respersæ, integræ & illæsæ permanebunt. Plinius fabam in oleariis cadis oblitam cinere longo tempore seruari dixit. Item fabam à Pyrrhi Regis ætate in quodam specu Ambraciæ vsque ad piraticum Pompeij Magni bellum durasse annis circiter CXV. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Palladius à Columella: Faba Luna minuente velletur, ante lucem sanè, & antequam Luna procedat, excussa & refrigerata ponetur, ita gurguliones non patietur infestos.

Ex faba etiam tentatus est panis: lomentum appellatur farina ea: aggrauaturque pondus illa ex omni legumine. Frumento etiam miscetur apud plerasque gentes, & maximè panico solida, ac delicatius fracta. Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis diis in sacro est, præualens pulmentari cibo. Aqua marina, aliáve salsa non percoquitur, Plinius. Galenus, Qui corporis halitum inani sagina mentiuntur, vti solent, pariunt enim fabæ non solidam, vti suillæ carnes, aut densam corpulentiam, sed quandam fungosam, lenem, ac flatulentam saginam. Porrò fabis abstinendum Amphiaraus primus præcepit, quod vaticinationibus, quæ somnio colligũtur, obesse non parum credidit, quod suo flatu placidam interpellet quietem, ac mentem in somnis conturbet. Orpheus vates fabarum cibum nobis interdixit, ita canens,

A fabulo miseri, miseri subducite dextras,
Par fuit hoc fabulum, caput ac exesse parentis.

Quoniam vt Magi tradidere, mortuorũ animæ sint in ea. Callimachus Poëta ex hac opinione, ita dixit,

A cyamo dextram tristante amouit edentis,
Hoc, vt Pythagoras iusserat, ipse loquor.

Sed A. Gellius hoc loco, Pythagorico more testatur loquutum fuisse, atque aperte cyamos testiculos appellare voluisse, quòd sint τοῦ κύειν αἴτιοι, id est pariendi authores, vel εἰς τὸ κύειν δεινοὶ, hoc est ferendo vtero valentes: sed vetus opinio est Pythagoram philosophum fabam non esitasse, quum in eo verbo non cyamum, id est fabam, sed rei venereæ proluuium detestetur. Quum Philoxenus, Aristotelis auditor, scriptum reliquerit, nullo sæpius legumine Pythagoram vsum fuisse quàm fabis, quoniam & is cibus subduceret sensim aluum, & læuigaret. Cicero in ea opinione est, interdictum esse Pythagoreis, ne faba vescerentur, quod animi perturbationem tranquillitatem quærentibus afferat, quibus is cibus quum magnam ha-

beat inflationem, contrarius eſſe conſtat. Plutarchus in commentario de educandis liberis hoc ænigmate abſtinendum à fabis interpretatur, id eſt, à tractandis reipublicæ muneribus, propterea quod antiquitus in ereandis magiſtratibus ſuffragia per fabas calculorum vice ferebantur. Nempe qui negotiorum ſecurus, & animi in ſilentio ac tranquillitate viuere cupit, is vacare debet perturbationibus, quæ in obeundis magiſtratibus frequentiſſimè ſeſe offerunt. Ex his Plinius: Faba hebetare ſenſus exiſtimata, inſomnia quoque facere. Ob hæc Pythagorica ſententia damnata: velut (vt alij tradidere) quoniam mortuorum animæ ſint in ea. Qua de cauſa parentando vtique aſſumitur. Varro & ob hæc flaminē ea non veſci tradidit, quoniā in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadē peculiaris religio: namq; fabam vtiq; è frugibus referre mos eſt auſpicij cauſa, quæ ideo refrina appellatur. Et auctionibus eam adhiberi lucroſum putant. Didymus ex his. Phyſici aiunt fabas hebetare corda eorum, qui eis veſcuntur. Quare rectè ſomnia impedire eas putant, ſunt enim flatuoſæ. Aiunt & domeſticas gallinas ex aſſiduo earum eſu ſteriles fieri, & cætera quæ retulimus.

Coct. Inc. Nunc de incoctilibus, & coctilibus fabis loquemur. Heſiodus canit, Fabarum ſemina quæ bubulorum cornuum occurſu conciderint, non optimam nacta conditionem, ſed veluti errantia & prolabentia, flabellatis potius, quàm ſatis proximè accedunt. Inde conceptum frigus ea corrumpit, & exucca, & lignoſa reddit, adeò vt liquari nō poſſint. Hoc genus ſeminis cerasbolon nominatur à Platone, ſuperſtitioſa ſatis origine, quaſi ſterilia, & irrita proueniant, quæ per boum cornua ferendo cecidiſſent in terram. Sotion ait. Seminantem obſeruare oportet, ne ſemina boum cornibus incidant. hæc enim ſemina quidam cerasbola ab ipſo facto vocant, aiuntq́ue & ſterilia, & imperfecta, ac inutilia talia generari, adeo vt neque per ignis vim edomari poſſint. Plutarchus in Sympoſiacis hac de re abunde diſſerit, tradens euidentius eſſe, quàm vt dici debeat, ſemina quæ inter iactandum inter boum cornua ceciderint, fructum ateramona, quaſi rebellem nec coctiuū dixeris, producere. Sic ex lepida tranſlatione, duræ ceruicis hominem apprimè contumacem, cerasbolon, & ateramona appellare Græci conſuevere. Verùm rei tam cæcæ nō facilè ratio iniri poteſt. Plutarchus amicis ſæpè cauſam diſquirentibus planè ſic irrita & caſſa fieri ſemina cornibus bubulis procidua inficiatus eſt, quū permulta ſint euidentia, quorum omnino cæca ſit cauſa, nec ratio quouis modo poſſit iniri. Tandem leguminū, ſeminumq́; contumaciā frigori acceptā refert, quod premens & cogens habitū ad duritiā perducat, ſicut calor in mollitiē obſequioſam laxet, ſed à Theophraſto cauſa protinus dilucidatur. Ipſe nanq; inſaniā putat, referre cauſam ad aratorū boum cornua, quorū occurſu dum iactātur ſemina percuſſa obduruiſſent: nam ſi in lapidē impegerint, nō ideò lapideſcunt, quū lapis quouis cornu durior ſit. Prætereà ſi ad cornua non offenderint, vt qui equis, &

mulabus arant, etiam robustæ, & incoctiles nascuntur. Neque solas ex leguminibus fabas lentesq; pati hoc, sed alia legumina, & frumenta. Sed videri hæc sola pati, propter eorum vsum frequentiorem. Præterea aliis fresis vti solemus, non integris, & ex farina, nec facile deprehendi potest importuna hæc cruditas, quæ vi ignis domari non potest. Existimat igitur id vel à solo, aut cœlo euenire. Fit enim vt ager vnus, cultus idem, aliquando coctilia, aliquando incoctilia ferat, & aliquando sulco discriminante, semina vt hîc facilia, illic cõtumacia nascantur. Eueniunt etiam ex seminibus coctilibus incoctilia, & viciſſim ex his illa. Vocat coctile, quod facile elixari ad nostri vsus rationem potest, contra vitium in tarditate coquendi, vel quod laxari non potest, incoctile. Tandem aditum totius vestigationis alimentum esse dicit, & ab eo procedere. Scilicet eius qualitate, & quantitate: nam quæ tepidis locis, stercoratis, tenuibus, & apricis sunt, alimentum leue, & facile habent, itaque fructum rarum, mollemque præstant. Exemplum in terra Lemnia, vbi quia terra lenis, similia alimenta porrigit, ob id coctilia. Ægyptus etiam soli, & aëris causa coctilia affert. author enim coctilitatis, & digestionis est calor: quapropter stercorata antecedunt vicenis ferè diebus ea, quæ nõ stercorata. Quæ igitur agro feruenti leuiq; proueniunt, his de causis coctilia sunt. Contra quæ terra frigida, lenta, & viscida, & quæ nimio abundet humore, & stagnanti, & cui subsunt scatebræ, exurgunt, incoctilia sunt, nimia alimenti copia, ex permistione frigidæ partis, & terrestris, congelatio nanq; & condensatio ex iis fiunt, quibus induratio. Vnde palustria nulli vsui humano procreant idonea, & non nisi pecori abdicata, vt ne macerata quidem obsequantur. Quum dixerit de solo, transit ad causam aëris, & ad eius peregrinas conditiones, nempe pluuias, quia alimenti pars est, vnde quum plus alimenti, & crudius subministretur, eandẽ sequi deprauationem. Vnde si incessatur imbribus, perinde esse, ac si sua natura terra sit vda. Si causæ digerantur in hæc, nil vetat si ager vnus, aliàs coctilia, aliàs incoctilia ferat, nihilq; vetat si eodem sulco diuersa semina procreentur, quum in terris etiam venæ difformes sint, & vt in metallis, sic & in aruis putandum est. Ex his rationibus sequitur, quod partium quoq; partes diuersentur, vt ex eodem caule diuersis naturis prodeant semina, & ex eadem siliqua, vbi scilicet aër suam impegerit qualitatem. Accedit ad hæc imbecillitas fabacei generis, vt eius partes etiam imbecilliores sint. Argumentum illud est quod faba sui coloris non sit compos perpetuò, sed interdum nigrescat. A frigore etiam concretionem, & densitatem fieri ostendit regio apud Philippos, in qua nascuntur incoctiles fabæ, quod regio illa frigida sit: aliud argumentum, quod si in area relinquatur in valuulis, iam estu torrefactis, non mutantur, sed manent coctiles, tum quia teguntur siliqua, tum quia sese mutuo stipant, tum etiam quod terra affecta est calore, muniuntur aduersus illam refrictionem,

ſic è contrario ablatæ ab area, poſitæq́; in tabulatis flatus ſubit, & cōdenſat, propter imbecillitatem, quippe tum primum exutas domiciliis ſuis. Sed ſi vbi perfectę fuerint vannentur, nil tum à ventis patiuntur, quia iam durius corium præſidio eſt. Adhuc ſi diutius ſub diuo relinquantur, contrahunt vitium incœtilitatis, quia ex refrigeratione dureſcunt. Et poſt ſationem ſi imbres inceſſerint, incoctiles etiam euadunt: non eſt igitur mirum, aërem, aquam, & ſolum, cogere poſſe in ſua iura ſemen ipſum. Sunt & qui dicant incoctilia fieri, quando putamine duriori veſtiantur, quippe nō videntur admittere calorem, quo perficiantur: quod ſi corticis contumacia remiſerit, admiſſo calore coctilia fieri. Qui verò putant hoc vitium fieri, dum in area ſunt, non eſt veriſimile, quippe ſolis vis ſi dempſerit de ſucco aliquid, ac de ſuauitate, tamen addit aliquid facilitatis ad coctionem, & ſi hoc verum ſit, non tamen aduerſatur iis, quæ diximus: nam hæc ſiccitas non affert duritiem ſicut illa, quæ prouenit à condenſatione: nam hæc exiccatio ſolis potius rarefacit. Coctilia etiam facile perforantur, quia ſunt dulciora, facilius in eis beſtiolæ generantur, & concocta magis ſunt, ob id etiam celerius immutantur. Plinius: Circa Philippos ateramnon nominant in pingui ſolo herbam, qua faba necatur: teramnon, quia in macro, quum vdam quidam ventus afflauit. In qua tranſlatione aperto errore Plinius falſus eſt, quippe Græci non herbam inter fabas naſcentem, ſed ateramnon vocant legumina inobſequioſa, & contumacia.

Inf. rem. Faba, Theophraſtus inquit, magis ærugine infeſtatur, quia vndique foliis ſtipatur, & foliorum ſinibus inſidet humor, denſiusq́; obſeritur, & ſua raritate plus trahit humoris. Adde quod fructus haud procul abeſt à terra: inferiores ob id putreſcunt partes, quia minus perflabiles, hæret humor, nec excutitur, ob id faciliùs putrefit: rubigo enim putrefactio quædam eſt reſidui humoris, quapropter ex largioribus imbribus rubigo non prouenit, qui eluunt ſe ipſi, ſed ex minutis pluuiis, atque roribus ſine flatu, ſiue ſolis ſuperuentu. Nec omittit fabarum putamina, quæ non ſolùm radicibus, ſed etiam germinibus arborum appoſita ſunt, nocere, & præſertim iis, quæ nuper proſiluere, vtpote imbecillioribus: idque duritia, & ſiccitate ſua operantur, alimentum tum trahendo tum arcendo, alimento enim deſtituta omnia moriuntur. Didymus: Caue ne ponas circa arboris radicem fabæ ſemen, ne arbor areſcat. Arbores omnes iuuari dicuntur fabarum paleis, aut aliorum leguminum, aut frumentacei generis, iuxta cuius radices inditæ fuerint arefactæ. Quintilij: Quæcunque arbores flores abiiciunt, aut defluos habent, ſic curabis: Circumfoſſis radicibus palearum fabacearum aqua temperatarum, magnę quidem arbori octo congiorum menſuram, paruæ verò non minus, quam duos congios circumiice, ſic ægrotantes curabuntur, & de cætero à morbo liberæ erunt.

De piſo.

De piso. CAP. XL.

POST fabam de piso dicemus, quod nullum vel hoc nomine à faba nobilius. Varro: Si pabulum naturale desit, feratur, quòd maximè sequantur apes pisum, quod valentibus vtilissimum est.

Nomen. Græcis πισὸς dicitur, à Pisa, loco, in quo olim copiosissimè nascebatur, inter Ossam, & Olympum montes sito, vnde adlatum prædicant. Dicitur etiam Græcè λέκιθος, quasi dicas oui vitellum, quem colore & similitudine exprimit, quum per maturitatem ex viridi flauescit. Dicitur & ὠχρὸς, id est pallidum, à medullæ colore. Latinis pariter pisum, pisus & pisa, vni tantum Palladio dicitur in genere fœminino. Vocant etiam eruiliam propter similitudinem, quam cum pisis habent. Itali *pisello* dicunt.

Descriptio. Theophrastus, quando è terra nascitur, inquit, frequenti exit folio, oblongiusculo, caule humi sparso, siliqua cylindracea, granis non interseptis, sed quasi inuicem se contingentibus, amplum vagumque, sed radice imbecilla. Plinius: Quorundam caules sparguntur in terram, si non habeant adminiculum, vt pisorum, quod si nõ habuere, deteriora fiunt. Folia multiplicia, granũ inæquale, & angulosum veluti cicercula. Prolixè admodum hæc seges serpit, humi semper sparsa, nisi ridicas sit nacta. Folio oblongo. Prælongis, gracilibus, & fistulosis caulibus, per media folia euntibus perfoliatæ modo, supernè in clauiculas eminentibus. Flore papilionis effigie, albicante, sui medio purpureo. Februario, & Martio mensibus floret, & subinde semina in vaginulis cylindraceis affert.

Genera. Duo sunt apud nos pisi genera; vnum minus, fulcris non indigens, alterum arbores scandens, quibus accubet affixum, omnia capreolis vinciens illigat. Discrepant & colore grana, alba, & cinerea, quæ nõnulli eruilia vocant. Minus in cibis gratum. Vidimus & vnum genus angulosa corporatura, quod existimauimus Plinianum. Syluestre copiosum est, apud nos nascens, figura non absimili, radice multis fibrillis capillata, adultiore, flore coloris obsoletioris, folio nigriori.

Cœlum. Columella tepidum locum exoptare scripsit, & cœlum frequenter humidum. Plinius in apricis seri dixit, frigorum impatientissimum. Ideo in Italia, & austeriore cœlo non nisi verno tempore.

Solum. Serendum soluta, & facili terra. Stercorari agros piso Saserna putauit. Subdit Columella. Si confestim aratrum sequatur, & quod falx reliquerit, prius quàm inarescat, vomis rescindat, atque obruat, id cedit pro stercore. Plinius in Italia seri terra facili ac soluta. Leontius, pisum, dicit lutosa terra serere conuenit, in arida enim conciditur, priusquam enascatur, & perit. Quæ verò non conciduntur, degeneres fiunt.

Satio. Sera, Theophrastus ait, satione gaudere. Columella, Tribus modiis iugerum obseritur, licet obserere primo tempore sementis, ab æquinoctio autumnali. Plinius: Nouembri mense seritur in Græcia pisum, at in Italia, &

auſteriore cœlo non niſi verno tempore. Iugerum piſi tres modios recipit. Palladius Septembri menſe poſtremo, & ad idus vſque Octobris piſum ſerit. Iugero quatuor modios, vel tres ſparſiſſe ſufficit. Nos Nouembri, & Decembri, Ianuario, & Februario ſerimus. Ridicas iuxta affigimus quo ſequaci reptatu per ramos ſcandant, nec humi ſerpant, & corrumpantur. Colliguntur quum perſica fuerint, nec Luna minuente.

Inf. rem. Theophraſtus fragiliſſimum piſum putat, quippe æruginem vehementiſſimè ſentit, quia frequenti folio eſt, terrenum, amplum, vagumque. Implet enim locum totum, etiam ſi amplo interuallo poſitum ſit. Frigoribus, atque gelationibus id obnoxium maximè, quia radice imbecilla cohæreat. Vermes etiam in piſo naſcuntur, quum aer modicè humidus, ſiccusque, vel quum tempeſtiuè non humeſcit.

Cibus. Diocles in leguminum cenſu ei ſecundas à faba tribuit partes. Galenus fabis non diſſimilem retuliſſe naturã dicit, nec diuerſo ab illis modo mandi. Apud nos commendatio in iurulentis, quia facile elixantur, & manduntur in patinis cũ ſuis thecis, & in opiparis cœnis nullũ legumen ſæpius ſe offert.

Cõditura Exucto ſolibus humore, diutius à putrilaginis labe vindicatur, ſuis valuulis explicitum.

De cicere. Cap. XLI.

Post piſum, cicer deſcribetur, cuius exactam hiſtoriam, à Theophraſto deſumemus.

Nomen. Græcis ἐρέβινθος, Latinis cicer, Italis *cece, & cecere* dicitur.

Deſcriptio. Theophraſtus ita effigiat. Caule ſurgit omniũ firmiſſimo, lignoſiſſimo, ſed obliquo, parua ſiliqua, pauciora continet, cùm cæteris leguminibus ſeminum multitudo pro eius magnitudine ſequatur. Principium vnde ſiliquis adhæret, eminens eſt, quo germinat, & radicatur. Summam foliorum partem ſalſilago quædam obducit. Altiſſima radice cohæret, quum legumina ferè cuncta ſingulari nitantur radice, eademque lignoſa, & prætenuibus ſurculis capillamentorum fibrata, & nonnunquã ex latere emittit. Plinius ex eo: Altiſſimas cicer radices habet, ramoſaque eſt, folio multiplici, ſiliquis rotundis. Culmo apud nos ſurgit, ſeſquipedali, lateratim ramoſo, quaſi in obliquum flexo, fiſtuloſo, compluribus in eo hærentibus foliolis rotundis. Iuxta ſummos alarum ramulos, confertim ſiliquulæ proueniunt, vno exortu nixæ cylindraceæ, in quibus ſemina particulatim diſtincta protuberantibus torulis conſpicitur, nulla interſepiente membranula.

Genera. Cicer, apud Theophraſtum, tum magnitudine, tum ſapore, odore, & forma plures differentias ſortitur: vt arietinum, & columbinum. Candida inter omnia dulcedine præſtant. Nigrũ, & rufum firmius eſt, quàm album. Dioſcorides ſylueſtris, & ſatiui meminit. Syluestre foliis ſatiuo ſimile, odore acri, & figura ſeminis diſcrepans. Columella arietini, & punici meminit.

Plinius dicit arietinum esse arietino capiti simile, vnde ita appellatur album, nigrumque. Columbinum, quod alij venetium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Syluestre foliis satiuo simile, odore graui. Auicenna nominat album, rubrum, nigrum, & orobinum. Apud nos arietinum videtur frontata arietum effigie, & angulo mucronem æmulante, colore album, rubrũ, obsoletè nigricans, vel ex fusco purpurascente. Græcis κριός dicitur. Columella videtur punicum vocare illud erui similitudine, ob id aliquibus orobeium appellatum, subamarum vt eruum.

Cœlum.

Columella humido gaudere cœlo dixit. Palladius amare loca maritima, atque humido cœlo seri. Athenæus in agro Milesio optimum prouenire.

Solum.

Breui agrum emaciare dixit Theophrastus, quamobrem solum nouale non facit, nec solo quolibet, sed bono proficit. Edax legumen esse, maximè terra potiri, etsi in ea minus temporis maneat, solum solo pullo, crassoque lætari, vel terram nigram melius cicer ferre. Breui agri succum depopulari. Cicer ob id solum nouale non facit, nec quolibet vulgari solo, sed optimo proficit, quod contra rationem esse videtur, quia non solùm celeriter exit, sed celerrimè perficitur, quum quadraginta diebus, vel paulo pluribus perficiatur, cuius rei causa robur est, quo & alta superare, & sibi sufficere potest: nam & aqua minima indiget, & hac tantum ad primum germinandum, inde quod reliquum est, se ipsum nutrit, nisi virium momenta afferat sal, exiccans quod nimis est: nam & in generatione iuuat, & priuata ciceris natura talis est. Argumento: ea, quæ secundum mare sata sunt, lætius proueniunt. Et diluta pluuiis salsilagine corrumpitur, & vermiculatur. Sed cur id in sabuletis eueniat, quærendum, nisi ab ipsius substantiæ proprietate eueniat. Sed videamus quid cæteri agricolæ de eo statuant. Cato, Cariosam terram faciet, si iacias cicer, & quia vellitur, & quod salsum est, eo malum est. Columella loco seri debere dicit quam lætissimo, nam terram lædit, atque ideo improbatur à calidioribus agricolis. Tremellius maximè obesse ait solo virus ciceris, quia sit salsæ naturæ. Plinius: Natura ciceris est gigni cum salsilagine, ideo solum vrit. Serendum in tenuiori terra, quæ non multo indiget succo. Palladius lætissimo loco serit à Columella edoctus.

Satio.

Theophrastus tempori vtrique datum dicit, & locis dilutioribus serò serendũ censet. Eadem ex parte radicem fundit, & caulem, qua annexus siliquarũ consistit, inq; ea velut principiũ quoddã germinandi haudquaquam obscurum, ad mentulæ formam effigiatum, inspicere possis. Radix deorsum versus, folium & caulis sursum tendunt. Floris productio diuturnissima est, sed perfici diebus paucissimis potest, siquidem post sementem diebus quadraginta absolui possit: nam in totum celerrimè genus id leguminis cõsummari nulli dubium est. Herbam enecat omnẽ, & maximè,

ac celerrimè tribulum. Florenti pluuia obeſt, id enim abluta ſalſugine radice tabeſcens interit, & ab erucis protinus eroſum perit. Cicer nigrum, atque rufum firmius eſt, quam album, enimuero iactura illa ſalſuginis, velutiſphacelíſmus eſt. Columella. Cicer, quod arietinum vocatur, itemque alterius generis, quod punicum vocatur, ſeri menſe Martio toto poteſt. Iugero modij tres abundè ſunt, operis totidem ſeminantur, occantur duabus, ſarriuntur vna, runcantur vna, velluntur tribus. Summa fit vndecim operarum. Plinius: Pauciſſimis diebus poſt florẽ maturatur cicer, id enim à ſemente diebus xxxx perficitur, nec niſi madefactum pridie ſeri debet. Imber florenti nocuus. Commune omnium ſatorũ vitium vrica, etiam ciceris, quum ſalſilaginem eius abluendo, imber dulcius id facit. Serere in iugero temperati ſoli iuſtum eſt ciceris modios tres. Palladius Maio menſe ſerit. Iugerum tribus modiis conſeritur.

Cultus. Certo mangonum commẽto cicer præmature exire monet Theophraſtus, ſi iam ſuis thecis prius aqua maceratum feratur. Primo quia minus putreſcit, quia arcetur ſiliquarum obiectu humidioris terræ noxa. Præterea ex putaminibus ipſis putrefactis plus alimenti accedit, ſic ante illa exeunt, quæ ſine thecis nata fuerint. Ne florenti ciceri pluuius aer obſit, nam abluta ſalſugine, tanquam ei ingenita & connaturalis tabeſcit illicò, & exeditur erucis, ab ea noxa liberat vinum, ſi ſemen in eo præmaceretur, nec ratio deeſt, quia vinum acrimonia non caret, qua ſalſugo illa fouetur, ne tam facile imbribus diluatur, & erucæ à vino cauent. Columella vt celerius enaſcatur, macerandum pridie iubet. Florentinus: Si pridie quàm ſeminaturus es cicer aqua tepida maceraueris, maius naſcetur. Quorundam ſuperuacua cura eſt, qui maius cicer eſſe volentes, vnà cum corticibus ipſum ſimiliter præmaceratum, addito nitro in aquam ſerunt. Quod ſi præcox cicer facere velis, ipſum circa hordei tempus ſeminato. Quo verò vigoris tempore nemo ipſum comedere poſſit, cucumeris ſylueſtris, & abſinthij ſemine ex aqua tritis per dies quinque ſub diluculum irrorato: etenim ros per quinque dies eluit omnem ex ipſo amaritudinem. Palladius: Macerandum eſt pridie, vt poſſit citius naſci. Cicer grande naſci Græci dicunt, ſi aqua tepida pridie infundatur.

Inf. rem. Vermes ciceri innaſcuntur, & erucæ, ob alimẽti, cœlique intemperiem, videlicet quum plus minúsve alimenti præbetur: aer enim immodicè humidus ſiccúsve eſt, vel etiam quum non tempeſtiuè humeſcit. Ciceri verò, quum ſalſugine ablata dulcedinem ceperit, vermes innaſcuntur, quippe natura vbique animal gignit, modo calor cum humiditate ratione debita coëat. Tabitudo propria radicis ciceris eſt, & vricarum infeſtatio. Vermes gignuntur, quum ſequutis imbribus calor repentinus humorem incluſerit, ſic & naſci vricæ ſolent. Cicer circumplicando necat ſe. Paxamus, Olerum medicina eſt cicer, ſi vnà ſeratur, arcet enim erucas. Plinius. Cicer intra

tra olera propter multa portenta serendum esse tradidit Palladius. Theophrastus refert in Media, reliquisque excelsis tractibus conditum diu perdurare posse. Corruptis seminibus animal semper gignitur, cicere excepto, id solum gignere animal nullum potest, ob id cicer omnium maximè durat. Cicer diu perdurare potest, quod acredinem, & amaritudinem habeat succi, quod & nigrescit, quum corrumpitur. Omnium optimè reponitur cicer, quia amaritudinem quandam & acredinem habet, quę quidem qualitates seruare impune possunt, quamobrem & corruptum nullas generat bestiolas, quemadmodum nec semina olerum. Nonnunquam sponte naturæ tunditur cicer, & omnino quæ acerbi saporis sunt. Plinius. Ciceri in horreis nullæ bestiæ innascuntur. *Cōditura.*

De cicercula. CAP. XLII.

POST cicer de cicercula, quum non minus eo apud nos seratur colaturque, nomine & figura affinis.

Quæ Theophrasto λάθυρον, & λάθυρος, Theodoro interpreti, & Latinis cicercula est. Neapolitanus *cicerchia* corrupto à cicercula nomine. *Nomen.*

Caule humi prociduo, & folio, vt pisum, oblongiori exiri dixit Theophrastus. Sed Plinius: Est & cicercula minuti ciceris, inæquales angulos habens, veluti pisum. Columella. Cicercula, quæ piso similis est, sapore certe nihilo differt à cicera, sed colore tantùm discernitur: nam albedini propior, frequens apud nos seritur, quaternos & inæquales granũ habet angulos, pisi magnitudine in siliqua compressiori, ramuli in tortiles capillaceas clauiculas desinunt. *Descriptio.*

Columella, & Pallad. ab eo, cœlũ humidũ cicerculã exoptare dixerunt. *Cœlum.*

Iidemq; locum lætum ei ascripserunt, nec vllum leguminũ minus agro nocere. Immò Saserna iuuari agros & stercorari cicercula putauit. *Solum.*

Inter solstitium, & caniculam Varro serendam cicerculam putat. Columella Ianuario, & Februario seri debere, quamobrem in Italiæ locis ante Calendas Nouemb. seritur. Tres modij iugerum implent. Rarò respondet, quia nec siccitates nec austros in flore substinet, quæ vtraque incommoda ferè eo tempore anni sunt, quo deflorescit. Cicerculæ modij quatuor, operas bubulcorum tres postulant. Occantur opera vna, runcantur vna, velluntur vna. Summa fit sex operarum. Eadem habet Palladius in Ianuario. Iugerum cicerculæ modios tres recipit. *Satio.*

Vermiculis obnoxia. In ipsis enim gignuntur, sequutis post imbres caloribus, vel si prius quàm fuerit resiccata, dies feruidi accesserint, & aer modicè humescens, ex Theophrasto. *Inf. rem.*

Galenus ochris, & phaselis non longè dissimili natura lathyron cõstare prodidit, Asiaticos suos eo cibo maximè in Mysia & Phrygia plurimum vti: nec eo tantum modo, quo in Alexandria, aliisque pluribus oppidis ochris, & phaselis, sed in modum phacoptisanæ etiam, id est fresorum cremoris. *Esus.*

De cicera. CAP. XLIII.

VT congenera legumina describamus, post cicerculam ciceram describemus. Columella non tam leguminibus, quàm pabuli generibus annumerat, vt dicemus in pascuis, sed eadẽ in cibis nõ inutilis, nec iniucunda.

Nomen. Theophrastus ὤχρὸς, Theodorus ciceram vertit, modo eruiliam. Varro & plerique eruiliæ sæpius meminere, & videntur per eruiliam ciceram intellexisse. Galenus eruiliam genus leguminis dicit, folio quàm faba longiore, quum eruiliæ nusquam meminerit. Neapolitani *doliche* vocant.

Descriptio. Folio oblongiore constare eruiliam Theophrastus dixit. Columella à cicercula solo colore differre, nam est obsoletior, & nigro propior, quum sapore nihilo certe differat. Palladius ab eo. Cicera distat à cicercula solo colore, quia sordet, & nigrior est. Plinius oblongiore folio eruiliam constare dixit: & quæ Theophrastus de ochro dixit, de eruilia conuertit.

Solum. Columella læto solo serit, sic ab eo Palladius.

Satio. Seritur ab eodem, primo, vel altero sulco, mense Martio, ita vt postulat soli lætitia, quod eadem quatuor modiis, nonnunquam & tribus, interdum etiã duobus, ac semodio iugerũ occupat. Ciceræ modij quatuor operas bubulcorum tres postulant, occantur opera vna, runcãtur vna, velluntur vna. Summa fit sex operarum. Palladius à Columella: Cicera Martio seritur, primo, vel secundo sulco. Iugerum quatuor, vel tribus, vel etiam duobus modiis implebimus,

Cibus. Columella. Cicera bobus erui loco fresa datur in Hispania Bætica, quæ quum suspensa mola diuisa est, paulum aqua maceratur, dum lentescat, atque ita mista paleis subtritis pecori præbetur. Ciceræ libræ sexdecim satisfaciunt vni iugo, eadem hominibus non inutilis, neq; iniucunda est. Plinius torrere docet. Quum fieret panis hordeaceus, eruiliæ admixtione fermentabantur, iustumq; erat duæ libræ in sex semodios.

Cõditura Theophrastus seruari optimè posse dixit, quoniam id habet, quod arcere, tutarique possit. Hæc tamen calida, & sicca est. Celerrimè tunditur sua natura. Plinius: sua amaritudine cicercula se facile tueri potest, ex Theophrasto, qui vt vidimus, de cicera, non de cicercula dixit.

De araco. CAP. XLIIII.

EST aracus lentis vitium, post cicerculam apponemus, quum non pauci sint non infimæ literaturæ viri, qui cicerculam à Galeno aracum vocari velint, nos distinximus, quia Theophrastus, quem in hoc opere sequimur, eiusq; valde doctrinam admiramur, vtriusque meminerit, & si Galeni aracum non sit cicercula, tamen ex leguminibus fortasse ei valdè affine est.

Nomen. Theophrasto ἄρακος, siue ἀρακὶς est. Galenus ἄραχον per χ scripsit, vltimã syllabam, in Aristophanis comœdia, quæ Holcades inscribitur, vbi inquit, aracon, triticum, ptisanam, zeiam, lolium, similam, & id semen cicerculæ affine,

fine, sed suis regionibus nasci ait syluestre quoddam rotundum, ac durum, eruo exilius in cerealibus granis, quod arachum adiecto in vltima syllaba spiritu nominant. Latini aracum dicunt.

Theophrastus nasci ait in lente, rem duram, & scabram. Galenus araci semen cicerculæ proximũ prodit, eamq; reliqua facie tam ęmulari, vt multi idem esse genus existiment, quandoquidem tam vsu, quam viribus consentiunt. Sed aliquando duriores sentiuntur araci, coctiui quoque difficilius in ventre conficiuntur, sed Galeni pater Agriculturæ studiosus, quum per senectam ruri degeret, inuenit aracum quodam degenerationis argumento, durum ac rotundum innasci lenti, cibo tamen damnatum. Apud nos legumen exoritur, ab indole sua cognoscitur cicerculam in hanc spuriam abiisse, est ei prorsus cognatum & simile, vt altera cicercula dici possit, quum eius grana sordibus nigricent inter pisa, orobos & cicerculas, vt Columella affirmare videtur. Foliis cicerculæ, ramulis peruoluitur flexilibus, quasi teniolis circa frutices, vel calamos, inter legumina nascitur, vt vitium, & exitium lentium sit verè. *Descriptio.*

De lente. CAP. XLV.

LENTICVLÆ laudes apud Græcos authores maximas leges, & præsertim apud Athenienses. Pythagorici maximo honore prosequuti sunt. Varro pro apibus serendã censet, præcipuè vbi naturale pabulum absfuerit.

Dicebatur φακὸς Græcis ab rure, qui fuit ἀσκὸς, vnius elementi mutatione, quia eius siliqua granis compressis, circinatã lagenulam effigiare videtur. Latinis lens est, & lenticula, quod lenes, æquanimesque vescentes efficiat. Apud Italos nomen retinet, nam *lentecchia* vocant. *Nomen.*

Fertilissimum leguminum Theophrastus prædicat, quum pusillum semen afferat, caulis in latus spectat, siliquæ in latitudinem molliter funduntur, minor siliqua pauciora fert. Plinius: Ramosa lens. Apud nos lentis seges humi fusa, & reptatrix est, foliis viciæ, sed minoribus, floribus exiguis in candido purpurascentibus, siliquis paucis, vbi duæ, aut plurimum tres insunt. Floret Iulio mense, & deinceps in siliquis fert grana. *Descriptio.*

Theophrastus quo ad colorem, saporemq; differentiam facit. Sed candida sapore præstantior. Nascitur & Indiæ lens, visu fœnugræco similis, quæ circa Vergiliarum occasum metitur. Plinius, Duo eius genera in Ægypto, alterum rotundius, nigriusque, alterũ sua figura. Vnde vario vsu translatum est in lenticulas nomen. *Genera.*

Plinius siccum cœlum exoptare scripsit. Laudatur maximè lens Pelusiaca, est enim Pelusium oppidum vnum ex sex ostiis Nili in Ægypto. Apud nos sicco, vdoque cœlo gaudet, vbi humor, lætior. Martialis: *Cœlum.*

Accipe Niliacam Pelusia munera lentem,
Vilior est alica, carior illo faba.

Solum. Cato lentem in rudeto,&rubricoſo loco,qui herboſus non ſit,ſerit. Columella: Solo tenui,& reſoluto,vel pingui,& ſicco maximè loco ſeri debere: nam in flore facile luxuriat, & humore corrumpitur. Saſerna lente ſolum ſtercorari putat,ſi poſt eam viridē deſectam ſtatim aratrum ſubſequatur, & quod falx reliquerit, priuſquam inareſcat, vomis reſcindat, atque obruat. Plinius: Lens amat ſolum tenue magis, quàm pingue. Lentem in frutectoſo, & rubricoſo,qui non ſit herbidus,ſerit,ex Catone. Palladius eadem habet, quæ Columella.

Satio. Theophraſtus lentem tertiæ ſationis eſſe dixit. Varro lentem interuallo ſerit inter caniculā, & ſolſtitiū. Virgil. occidente Boote ſeri debere ſcribit.

Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis,
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe & ad medias ſementem extende pruinas.

Columella ſementi media, creſcente Luna vſque in duodecimam ſerit, ſationesque eius duas ſeruat, alteram maturam per mediam ſementim, ſeriorem alteram menſe Februario. Iugerum agri paulo plus, quàm modius occupat. Lentis ſeſquimodius occatur vna opera, ſarritur duabus, runcatur vna,vellitur vna. Summa fit operarū octo. Plinius: Virgilius lentem ſeri iubet Boote occidente. Nouembri ſeritur. Serere iugero tēperati ſoli iuſtum eſt lentis modios tres. Serendum à vigeſima quinta Luna, vſque ad XXX. ita demum ſine limacibus fore. Palladius eadem, quæ Columella recitat.

Ars. Theophraſtus retulit lentem, quæ ante ſatum bubulo fimo fuerit obuoluta, longè præſtantiorem fructum producturam. Ratio eſt, quia iuuat calor, & ſiccitas ſtercoris. Ac paxillo demiſſam craſſeſcere. Columella: Lens vt celeriter prodeat, atque grandeſcat, antequam ſeratur fimo arido permiſceri debet, & quum ita quatuor, aut quinque diebus requieuerit, ſpargi. Palladius eadem à Columella. Florentinus, Lentem, quæ ante ſatum bubulo ſtercore fuerit obuoluta, longè præſtantiorem emicare fructum prodidit. Celeriusque demeti pollicetur,additque proceriorem euadere,quæ in aqua tepida cum nitro prius maduerit, quàm ſeratur.

Inf. rem. In lente exit aracus res dura, & ſcabra, dicit Theophraſtus. Adnaſcitur lappa (ἀπαρίνη) lenti, & interimit, quæ alimoniam ſubripit, tam quam terra miniſtrat, quàm quæ à ſole, & aëre venit. Plinius: Lentem herba ſecuridica, quam Græci à ſimilitudine pelecinon vocant, & quidem complexu necat. Paxamus: Lentem ſecuridica herba, Græci pelecinon appellant, necat. Reperitur & in eis coctibilitas, & incoctibilitas. Sed eius rationes in faba diximus. Apuleius tradit ſeminibus lentem modicam amiſcendam eſſe,dum ſeruntur. Natura enim reſiſtit aduerſus impetus,atq; moleſtias ventorum.

Cibus. Plinius inuenit apud authores æquanimitatem fieri veſcentibus ea, & opti-

optimam esse, quæ facillimè coquatur, & quæ maximè aquam absorbet. Florentinus Ægyptiam lentem in cibo acceptam lætitiam afferre, & conciliare dixit. Ex lente intentatus est panis, quum perarida citra pingue possit friari.

Columella. Lens ne curculionibus absumatur (nam etiam dum est in siliqua estur) curandum erit, vt quum extrita sit, in aquam demittatur, & ab inani, quæ protinus innatat, separetur solida, tum in sole siccetur, & radice silphij trita cum aceto aspergatur, defriceturque, atq; ita rursus in sole siccata, & mox refrigerata, recondatur, si maior est modus, in horreo, si minor, in vasis oleariis, salsamentariisque, quæ repleta, quum statim gypsata sint, quandocunque in vsus prompserimus, integram lentem reperiemus. Potest tamen etiam citra istam medicationem cineri mista commodè seruari. Florentinus nullum semen corruptionis labem sentire promittit, quod laserpitiato aceto conspersum sit. *Cōditura*

De aphaca. CAP. XLVI.

NVNC de segetali aphaca sermonem habebimus, quum de oleracea in horto abundè dixerimus. Dubitat Hermolaus apud Theophrastum, num aphaca segetalis vnum & idem sit cum oleracea, an diuersum. Quum sanè clarè constet Theophrastū in leguminum censu segetalē aphacam ab oleracea distinxisse, inquientē, In leguminū genere, lens, aphaca, & pisum.

Græcis ἀφάκη est, vnde si Græcum etymon respiciemus, α poterit esse inficiale, & φάκος lens, quasi non lens. Potest & illud α similitudinem significare, quod quadantenus lenti simile, vt ἄλοχος vxor est quod eiusdem cum viro thori. Latinis aphaca. Italis *veccione*, quia viciæ species videtur. Neapolitani *apice* vocant, corrupto ab aphaca nomine. *Nomen.*

Theophrastus scribit aphacæ esse siliquas leniter latas, vt lenti. Nascitur in aphacis securina, securi similis, atque in omnibus ferè inest, quod simul alatur, intermisceaturque, seu ratione telluris, quod non ineptè putaueris, seu ob aliam aliquam causam. Dioscorides: Altior lente, tenuibus foliis, siliquas lenticula maiores fert, in quibus terna, quaternave semina nigra, lente minora continentur. A quo Plinius: Aphaca tenuia admodum folia habet, pusillo altior lenticula est, siliquas maiores fert, in quibus terna, aut quaterna semina sunt nigriora, & madidiora, & minora lenticula. Galenus: Aphacæ seminum figura non rotunda velut fabarum, sed aliquando latiuscula, similis lenti. Apud nos quadrangulari caule exit, flore subrubro, siliquis pisi, lenticulæ maioribus, in quibus semen viciæ maius, aut nigrius, foliis ex aduerso binis, pisi capreolis. Semen maculosum, vipereis maculis depictum, viticulis exilibus, optat pedamenta circum, quibus surrigi possit. *Descriptio.*

Dioscorides & Plinius in aruis nasci dixerunt, vel intra segetes spontè. *Cæl. Sol.*

Theophrastus. Sera illarū satio est. Apud nos seritur mense Septembri. *Satio*

Cibus. Seritur multis Italiæ locis ad columbarum saginam. Galenus: Aphacam cum planta & valuulis integram rustici reponunt, vt brutis pecudibus pabulo sit. Per famem tamen quosdam inueni, qui hanc quoque comederint, potissimum vere, quum etiamnum viret, quemadmodum fabas, & cicera esitare consuescunt. Sunt non solùm insuauia, sed concoctu difficilia: alimonia, quæ ex ipsis in corpus permeat, improbi & crassi succi esse dicitur.

Cõditura. Celerrimè perit. nã corruptis animalia ꝓpria gignũtur, ex Theophrasto.

De eruo. CAP. XLVII.

ERVVM medicaminis vim obtinet, quippe per eruum Diuum Augustum curatum in epistolis ipsius memoria extat, vt ex Plinio habetur, eiusq; farina theriacam subintrat. Leguminibus etiam adnumerandum.

Nomen. Græcis ὄροβος, Latinis eruum, nec multum à Græco Latinũ vocabulum distat ab eruendo, quod manu capiatur, & eruatur. Italis *orobo.*

Descriptio. Theophrastus caule obliquo exire scripsit, siliqua cylindracea, grana in siliquis sine septo, quæ se inuicem vt pisum tangant, sed minora, quàm paludapij, vel sambuci acini. Dioscorides, Eruum est frutex tenuis, angusto folio, semẽ in vasculis habens, simile tithymali paralij, aut catanances, magnitudine seminis ethiopidis, aut lithospermatis. Plinius, Ramosum, diutius floret.

Genera. Saporem, & colorem, generum differentiam facere scripsit Theophrastus, sed candidum dulcedine præstat. Galenus addit: Pallidum inter candidum, & rufum medium: laudatque flauum & pallidum, vtpote medicamentosum haberi, & alterum inter segetes spontè nascens.

Solum. Lætari loco macro, nec humido Columella dicit, quia luxuria plerunq; corrumpitur. Palladius: loco sicco, macroque.

Satio. Theophrastus vtrique tempori dari scripsit. Seri maturo satu, sui roboris causa, quum possit hyemis algores sufferre. Temporis ratione semina mutari, vt leuiora, facilioraque reddantur, nam si eruum quis vere serat, facile gratumq; exit, non graue, quemadmodum si autumno feratur. Florum productio diutina est: nam & flos cæterorum leguminum more particulatim erumpit, ab ima parte flore subeunte, siliquaturque diuersis diebus. Primùm pars infera floret, quæ quum desierit, proxima incipit, atque ita ad supernam itur successu assiduo, qua de causa multa ex eruis euulsa parte ima defluxisse cernuntur, superna verò penitus esse viridia. Columella: Potest & autumno seri, nec minus post brumam, Ianuarij parte nouissima, vel toto Februario, dum ante Calendas Martias, quẽ mensem vniuersum negant agricolæ huic legumini cõuenire, quod eo tempore satum pecori sit noxium, & præcipuè bubus, quos pabulo suo cerebrosos reddit. Quinq; modiis iugerũ obseritur. Erui modij quinq; totidem operis consecuntur, occantur vna, item singulis sarriuntur, runcantur, metuunturque,

cuncta

cuncta ſex operas occupant, ſtercorari aruum ex eo Saſerna putauit. Plinius: Nec eius operoſa cura eſt, hoc amplius quàm vicia runcatur. Sufficiunt ſingulis boum iugis modij quini ſati. Martio menſe ſatum noxium eſſe bobus aiunt, item autumno grauedinoſum. Innoxium fieri primo vere ſatum. In iugero erui modios ſex ſerere iuſtum eſt. Palladius Ianuario eruum ſeri nouiſſimò loco ſicco, & macro. In iugero quinque modij ſufficiunt. Octobri in læto agro.

Dioſcorides ad boum ſaginam ſatum dixit coctum appoſitum. Virgilius idem annuit, *Cibus.*

Eheu quàm pingui macer eſt mihi taurus in eruo.

Galenus iniucundum, & inſuaue prorſus fatetur, & hominum cibis abdicandum, ſed bobus in pabulo gratiſſimum, ſi prius aqua madeſcat. Porrò graſſante famis iniuria, vt Hippocrates ſcriptum reliquit, inexpugnabili neceſſitate preſſi homines, hoc ſeſe ſaturant.

Seri eruum inter radices cõſueuit, vt tradit Theophraſtus, remedio contra papiliones, & braſſicis aſſociatur, vt ab erucis defendatur, & quicquid eiuſdem generis ſit. Peſtis eius eſt orobanche, quæ ſcapum, & comas aggreditur, vt imbecillitatem ſuam fulciat, & tanquam brachiorum complexu vinciens, angit, & obſtrangulat. Plinius: Eſt herba, quæ cicer enecat, & eruum circumligando ſe, vocatur orobanche. *Inf. rem.*

Naſcitur in eruo phalangium. Patientiſſimum omnium vetuſtatis eſt. Plinius à Theophraſto. Naſcitur in eruo beſtiola aranei generis, ſi hyems aquoſa ſit. *Cõditura.*

De orobanche. CAP. XLVIII.

POST eruum vitium erui proſequemur, vel anguinam erui, imo herbarum omnium, quibus adhæſerit. Dicemus primo de Theophraſti orobanche, mox Dioſcoridis, quæ ſatis inter ſe diuerſæ ſunt.

Græcis ὀροβάγχη, quaſi erui anginam dicas, ſuo enim amplexu, complexúque angit, & ſtrangulat eruum. Theodorus eruanga vertit apud Theophraſtum, quam ita deſcribit. Erui peſtis eſt orobanche, ciceris & fabæ, quæ ſcapum & comam aggreditur, vt imbecillitatem ſuam fulciat, & tanquam brachiorum complexu vinciens enecat. Huius ſpeciẽ eſſe dicerem, quam idem Theophraſtus cadytam vocat. Eſt Syriaca illa herbula cadytas vocata, quę arboribus, vepribus, atq; aliis quibuſdam innaſcitur. A quo Plinius: Eſt & Syriaca herba, quæ vocatur cadytas, non tantum arboribus, ſed ipſis etiã ſpinis circũuoluens ſe. Recentioribus Græcis videtur hæc κασσύθα, litera y in u tranſeunte, caſſuta, & poſterioribus cuſcuta. Vulgò apud nos *podagra lini* dicitur, quod quaſi compedibus id, cui inciderit, illigat, vt vinctum eo facile non poſſit extricari. Hæc thymum aggrediens, & circumplectens epithymũ à Dioſcoride dicitur, ſic etiam hyſſopo, ſerpillo, aliiſq; non paucis congeneribus clauiculis inhæret, vt in Gargano monte ſæpius vidi, *Nomen.* *Deſcr.*

& attrectaui: nam poſtquam ſuapte adoleuit radice, finitimis plantis ſurrecta ſeſe implicat, & alimentum nacta, ſuis radicibus deſtitutis, quaſi ſui muneris oblitis, aliena veſcitur quadra, earum ſuccum depopulando: omnibus nanque his oriendi, & aucupandi conditio par. ramulis enim ſuis ſe circumuoluendo ſumma ſenſim fruticum faſtigia ſcandit, crebriſque clauicularum voluminibus prorepens, tam ſtricto, tenaciq́ue complexu, vt velut ſtrictis laqueis ſtrangulet, vt nonnunquam ſtirpes humi deturbet, foliis orbata, flore albo, ſemine tenui, cirri diluta rutilant purpura, & nonnunquam rufeſcunt. Theophraſtus etiam, Eruanga erui, & lappa lentis proprium vitium putatur, quod altera eruum potiſſimo vincat cauſa imbecillitatis, altera inter lentem maximè coaleſcat, quæ quidem eruangæ proxima eſt: etenim pari modo aggreditur, & herbam totam veluti brachijs, nec ſecus angit, atque obſtrangulat. Altera eſt orobanche Dioſcoridis, etiam leguminum peſtis, & ab eruo nomen trahens. Cauliculus eſt ſeſquipedalis, aut puſillo excelſior, ſubrubens ſine foliis, hirſutulus, pinguis, tener, flore ſubalbido in luteum vergente, radix illi ſubeſt, digiti craſſitudine, quæ dum ariditate flacceſcit, ſcapus dehiſcens in rimas diſſilit. A recenti Græcia ὀσπρολέων, quaſi leonis legumen, aut leonteos botane, quaſi herba leonina, ex Paxamo. Neapolitanis vulgò *neca*, quaſi fabas necans dicitur. Ab aliquibus lupa, quod plantas deuorare videatur. Aliqui toram, quod vbi vaccæ deguſtarint, ſtatim tauros adeant. Plinius à canini genitalis ſimilitudine cynomorion aliquibus nominari dicit, non inepta, nec inconcinna ſimilitudine, ſi planè contempleris. A radice ſingulari ſurgens, caule glabro, aliquot foliis conferto, & inter ea emergentes flores habet, quaſi in glomerem omnes collectos, tumens circa radicem, quæ omnia caninum genitale effigiant. Hæc non amplexicaulis eſt, ſed ſola præſentia maleficium affert, radicibus alimentum omne ſubripiens, vt apparet ex eo, quod ſucciplenula eſt. Sotion, & cæteri agriculturæ authores remedia aduerſus natales eius exortus condiderunt. In aruis non prodibit, ſi in quatuor eorum angulis, & medio rhododaphnæ ramuli pangantur. Hoc eodem remedio putant legumen omne à noxa vindicari. Qui volunt hanc frugum peſtem prorſus aboleri, quinq; teſtas creta depingunt, Herculis effigiem leonem ſtrangulantis referentes, & in quatuor agrorum angulis, atque in medio collocant. Sunt qui delineatam eo modo teſtam in area tantum media, vt hanc amoliantur perniciem iubeant obrui. Democritus affirmat orobanchem herbam cõfeſtim abigi, ſi mulier quæ in menſtruis eſt, ſolutis crinibus & nudo corpore gallum in manibus tenens, areã circumeat. Sunt è Græcia, qui longa probarũt experientia, quę ſerenda ſunt legumina galli cruore reſperſa, nulla ab hac aduerſante herba ſentire penitus iniuriam, eoq́ue roratu à nocumentis tuta eſſe aſſerunt. Plinius ſcribit: Legumentis addita coctionem accelerat.

De pha-

De phaseolo. Cap. XLIX.

Est & phaseolus ex leguminum genere: huius Theophrastus non meminit, nisi sub dolichorum nomine, nos hunc segetalem, alterum hortensem dicemus, sed nunc segetalem, intelligendo de illis minimis candidis.

Nomen. Græcis φασίολος. Galenus discrimen inter φάσηλον, & φασίολον facit, ac diuersa esse legumina scribit libro de alimentorum facultatibus, & videtur hunc vilem nostrum & minimum φάσηλον, & smilacem & hortensem φασίολον dicere. Latini Grecorum imitatione pluribus nominibus nominant. Columella phaseolus, phaselus, Palladius faselus, Plinius faseolus. Itali *faggioli.*

Descriptio. Plinius venosa folia habere dixit, cuius siliquæ cum ipsis manduntur granis. Surgunt apud nos phaseoli sine pedamento subsistentes, ramos in latum pandunt, foliis hederaceis, minoribus, mollioribus venosis, ternis ex vno pediculo prodeuntibus, floribus purpureis, albicantibus, siliquis pedalibus, primo exortu viridibus, & teneris, vt cum granis simul mandantur elixæ, grana alba, circa nexus, quibus hęrent siliquis, nigricantia.

Genera. Apud nos plura genera sunt, maiora, media, minima, albaq;.

Solum. Columella. Veruacto, vel melius pingui, & restibili agro seruntur. Ab eo eadem Palladius. Serere eos qua velis terra licet.

Satio. Virgilius ad occasum Bootes serendum phaseolum præcipit in Georgicis,

Si verò vitiamq; seres, vilemq; faselum,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.

Columella, Faselum ad escam vindemiis serito, ad percipiendum semen vltima parte Octobris, circa cal. Nouembres melius obruitur. Septembri mense seu potius à calendis Octobris phaselus rectè terræ mandatur, nec amplius quatuor modiis iugerum obseritur. Phaseoli modii quatuor obruuntur totidem operis, occantur vna, metuntur vna. Palladius eadem, quæ Columella. Plinius à Virgilio seri iubet Bootæ occidente. à Columella: Ab idibus Octobris ad calendas Nouembres. A fidiculæ occasu, occari tantum desiderat.

De dolichis, siliquis, siue phaseolis. Cap. L.

Nvnc ad alteram phasioli speciem, siue de hortensi, quam supra describendam proposueramus.

Nomen. Theophrasto δόλιχος, ac λοβὸς à siliquarum magnitudine. Dioscoridi σμίλαξ κηπαία, siue hortensis smilax, Theodorus Theophrastum vertendo, vbi dolichos, siliquam vertit. Galenus libro de alimentorum facultatibus ex Theophrasti authoritate hos dolichos appellat. Itali *faggioli turcheschi.*

Descriptio. Theophrastus ita suum dolichum describit. Siliqua speciali nomine appellatur, scandit pedamento, cui accumbit, prælongo, propter eos adfixo, ita enim reddi eos putant frugi, contrahit enim eruginem, nisi adminiculo fulciatur, perit facillimè siliqua. Corpore læui graciliqùe constat, facilè

arbores ſcandit, offenſatque. Dioſcorides hortenſem ſmilacem ſuam ita depingit. Frutex eſt, folio hederæ, molliori tamen, tenui caule, capreolis vicinis fruticibus circumuolutis, qui tantum adoleſcunt, vt topiarias ſcenas repræſentare videantur. Siliquas fœnigræci profert, longiores, & toroſiores, in quibus ſemina renum ſimilia, ſed inæquali colore recluduntur, quæ quadam ex parte fuluefcunt. Galenus ex Theophraſto: *Dolichus adacta palo conſurgit, & fructum gerit: ſi in hoc adminiculo careat, vitioſus fit, & rubigine tentatur.* Apud nos prolixiſſimis viticulis ſerpit, ad topiariorum ornamenta, attegia & vmbracula efformans.

Genera. Ex fructus varietate diſtinguuntur genera. Fructus enim perquàm amœno aſpectu ſunt, non flaueſcunt, interdum auro prorſus rubeſcentes, plerumq; bicolores, & vnicolores, maculis atris, giluis, rotundis granis, teniatim aſperſis, obliquis, renunculi effigiem referentes.

Cœl. Sol. Cœlum, ſolumq; vt patricum exoptat, & milium, quum plerumq; in ea ſerantur, & inter ciceres, cæpas, & caules. Macro, & ſoluto etiam optimè prouenit: quò pinguius ſolum, eò rarius ſpargatur: etenim penſilibus hortulis mulieres noſtræ ſerunt in feneſtris, vt æſtiuis ſolibus liberentur. In ſegetibus nemo veterum agricolarum meminit, quum ſolius horti munus eſſet.

Satio. Iiſdem temporibus, quibus panicum, & milium à naſcentibus herbis liberentur. Colliguntur vbi ſiliquæ albeſcunt, ſole aſſiccantur, reponunturq;.

Cibus. Diocles in leguminum cenſu poſt fabam, piſum, poſt piſum dolicham apponit. Nos horum valuulas cum granis ipſis aſparagorum more mandimus ancipiti edulio, inter bonum malumq; ſuccum ambigente.

De lupino. CAP. LI.

DIXIMVS de ſatiuis leguminibus, nunc de ſylueſtribus, vel quæ pro ſylueſtribus habentur. Lupino multum tribuit Columella, quod & minimum operarum abſumit, & viliſſimè emitur, & maximè ex iis, quæ ſeruntur, iuuat agrum. Nam & vineis iam emaciatis, & aruis optimum ſtercus præbet, ac vel effœto ſolo prouenit, vel repoſitum in granario, patitur æuum, boues per hyemem alit, & famem hominibus propulſat in annonis. Subſcribit huic Plinius. Nullius, quæ ſeruntur natura aſſenſu terræ mirabilior eſt. Primum omnium cum ſole quotidie circumagitur, horaſq; agricolis etiam nubilo die demonſtrat. Arboribus ægris lupinum circa radices earum ſeri conuenit, aqua lupini vſti circumfuſa pomis prodeſt. Lupino trito cum oleo radicibus linunt, contra formicas. Apuleius Græcus addit quoq; cum ſole quotidie circumagi, & ruralibus diei horas indicare, etiam aëre nubiloſo.

Græcis Θέρμος dicitur, quod calidior ſit cæteris leguminibus, vel quod aqua calida lauatur, quo moleſtum, & triſtem amarorem exuit. Apuleius Θέρμον ὄρεινον vocat, montanum lupinum, & ſylueſtre. Legitur aqud Athenæum Polemonis

lemonis testimonio lupinos apud Laconas Lysiadas nos nominari. Latinis & Italis lupinus.

Omnibus vtpote notus à Theophrasto non describitur. Siliqua magnope re circumsepta. Principium, quo siliquis adhæret concauum, habet. Plinius: Caule singulari, fistuloso, ter florens. Nos ita describimus: Culmum edit perinde ac faba, rectum & suapte natura stantem, rotundum, nonnihil tomentosum, radice singulari, & multum fibrosa, à qua ferè per totum caulem, rami alterno situ exeruntur. In pediculis folia sena, vel septena diuisura, digitata, aduersa, virentia, subtus incaua, hirsuta, siliquæ fabaceis minores, per ambitum crenatæ, fructus durus, rotundus, compressus, albidus foris, subluteus intus, perquàm amarus. Flos ter æstate spectandus: nam initio ex imo emicant albi, postea è cauliculis effœta æstate, & autumno exeunte. *Descriptio.*

Etsi syluestris penitus sit, vt Theophrastus de eo retulit, est tamen satiuus & sponte nascens. Satiui apud nos tria genera: maior, qui *ischiano* dicitur, medius *nostrate*, minimus *canzanello*. Syluestris Plinius meminit. Lupini quoq; syluestres sunt, omnimodo minores satiuis, præterquam amaritudine. Apud nos passim nascuntur, satiuum per omnia refert, nisi quia grandior multo est caule, pedali folio, quinquefariam dissecto, angustiore, flore purpureo puniceo, fructu rotundo minore, guttatis maculis, pullis, cinereis veluti viperinis. *Genera.*

Frigida, niuosaq; amare dixit Theophrastus, vt syluestre. *Cœlum.*

Idem etiam arenas, sabulũ, & terræ vitia sequi, horrere culta, & frugale solũ aspernari, & exile solum amare. Causam adde, quia in hoc sentire calorẽ & celerius perfici posit: nam in cultis & aquosis syluescens, & luxurians, infœcundum redditur. Cato: in agro rubricoso, terra pulla atterina, rudeta, & arenosa, item quæ aquosa non erit, ibi lupinũ bonũ erit. Columella: Effœto prouenit solo, terram amat exilem, & rubricosam præcipuè, vel cretã reformidat, limosoq; non exit agro. Plinius à Catone, In solo autem rubricoso, vel pullo, vel arenoso, si non sit aquosum, lupinũ seri. A Columella verò: In terra maximè sabulosa, & sicca, atq; etiam arenosa. Ex densiore terra, rubricam maximè amat, cretosam terrã, limosamq; odit, & in iis non prouenit. A Columella Palladius. Qualicunq; terra seritur, limoso agro non nascitur, cretam reformidat, amat exilem terram, atq; rubricosam. Florentinus: In terra imbecilli serẽdum. *Solum.*

Lupinus duplici causa seritur, semine recipiendo, vel stercorando agro, vt loca fœcundentur exilia. Dicemus primo quando seritur ad semen. Theophrastus lupinum maturius, & protinus post aream serendum censet, licet robustissimum, aliter malè proueniet. Rationem affert libro de causis, quia terram calentem desiderat, quum eius natura difficilis, & contumax sit, argumento est nimia eius amaritudo, ob id caloris multum exigit. In matura enim eius satione, agri calorem nactus, & macerari, & optimè suum ostendere germen potest, sin minus & prauè germinabit, & simile eueniet, vt si quis exiguo igne validissimum quicquam coquere vellet, ob id bonum *Satio.*

ſolum aſpernatur, & ſtrigoſum deſiderat, & ſabuleta, quia calidius & expeditius ad negotium conficiendum. Petit etiam abunde ab agricola ſibi parari, vt haud profundo abſcondatur ſulco, vt inſolari, fruiq; poſſit aëris tepore. In totum condi ſub terram recuſat, qua de cauſa ſubarantes id ſerunt, & ſæpe ſi in materiem, aut herbam prædenſam quampiam altè incidat, eam vi ſumma impellendo nititur, radiceq; terram contingit, & germinat. Oſtendit etiam robur, quod altè à terra conditum, deducit radicem, & in ſua ſe ſeri valet & abſcondit. Primus omnium ſeritur, nouiſſimus omnium tollitur. Columella. Id ſolum omnium leguminũ non deſiderat requiem in horreo, à Septembri menſe ante æquinoctium crudis noualibus ingeras, & qualitercunque obruas, ſubſtinet coloni negligentiam. Teporem autem autumni deſiderat, vt celeriter confirmetur: nam ſi non ante hyemem conualuerit, frigoribus affligitur. Iugerum decem modii occupant. Lupini modii decem obruuntur vna opera, occantur vna, metuntur vna. Plinius: Terram amat, terraq; operiri non vult. Et vnum hoc ſeritur non aratro. Coli non vult. Tellurem adeò amat, vt quamuis frutectoſo ſolo coniectum inter folia vepresq;, ad terram tamen radice perueniat. Nihilq; aliud nullo impendio conſtat, vt quod ne ſerẽdi quidem gratia opus ſit afferre. Protinus ſeritur ex aruo, ac nec ſpargi quidem poſtulat, decidens ſponte. Primumq; omnium ſeritur, nouiſſimumque tollitur. Vtrunq; Septembri menſe, quia ſi non anteceſſit hyemem, frigoribus obnoxium eſt. Impunè præterea iacet, vel derelictum etiam, ſi non protinus ſequuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine ſua tutum. Plerunq; tamen leui ſulco integunt. Palladius à Columella: Septembri menſe vel maturius aliquanto lupinus ſeritur, decem modiis iugeri menſura complebitur. Florentinus Græcus, Lupinum præ cæteris aliis ſerere oportet poſt æquinoctium autumni, non expectatis imbribus. Pro ſoli ſtercoratione, M. Varro quædam ſerenda non tam propter præſentem fructum, quàm in annum proficientem, quod ibi ſubiecta atq; relicta terram faciunt meliorem. Itaq; lupinum, quum nec dum ſiliculam cepit, ſi ager macrior eſt, pro ſtercore inarare ſolent. Columella, Lupinum niſi in florem verteris, nihil agrum ſtercoraueris, ſed nec vlla res magis vacui operis, aut ſeritur, aut conditur. Nam & primis temporibus ante aliam ſementim poteſt id obrui, & nouiſſimis poſt cunctos fructus tolli. Sementi facta inoccare oportet, quod ſparſeris. Duo iugera tres operæ commodè occabunt, arboreſq; quæ intereunt, ablaqueabunt, quamuis antiqui ſingulis operis ſingula iugera ſarriri, & occari velint. Plinius: octauo calen. Iulii lupinum ſtercorandi cauſa vertitur. Ad terram alendam poſt tertium florem verti debet, in ſabuloſo poſt ſecundum. Palladius: menſe Septembri circa idus, vt loca fœcundentur exilia, lupinus ſeritur, & vbi creuerit, vertitur vomere, vt putrefiat exciſus. Si quis lupinum ſtercorandi agri cauſa ſeminabit, aratio illud tunc debebit euertere. Caſſianus Græcus: Maio menſe lupinum fodere conuenit, quod ſtercorandi, aut pur-

gandæ

gandæ terræ gratia seminatum est. Deinde ante idus, antequam vitis floret, secare, quum adhuc humidum existat, & demessum sinere, vt paulùlum putrescat, & postea arare, donec defectum adobruatur, atq; sic radices omnes corrumpantur.

Messis. Theophrastus confestim post imbrem rapiendum monet. Siccatus enim à siliquis exilit, interitq; quum decidit. Post dies feruentes, aëre humefacto mane demetitur, quoniam si prius tangatur, decidit, & capi non potest. Plinius, Remedium eius ne metētes fugiat exiliendo, vt ab imbre tollatur, quum cœpit maturescere, rapiendus est, quoniam cito exilit, latetq; quum decidit. Florentinus, Cōfestim post imbrem rapiendum, siccatum enim è siliquis exilit, & latenter decidit.

Cultus. Quoniam syluestre quidem est, cura ei officit, inquit Theophrastus. Columella: Lupino contraria est sarritio, quoniam vnam radicem habet, quæ si fuerit sauciata, seu vulnerata, totus frutex emoritur. Quod etiam si non fieret, superuacuus tamen esset cultus, quum sola hæc res adeo non infestetur herbis, vt ipsa herbas perimat. Plinius: Coli vtiq; non vult. Pinguescunt hoc satu arua, iuuariq; diximus: adeò non eget fimo, vt optimi vicem repræsentet. Lupinus runcatur tantum. Palladius, Lupinus si sarculetur, quia vnam habet radicem, extinguitur, quod nec desiderat, quia herbas præter auxilium cultoris affligit. Florentini Græci hæc sententia de eorum cultura: Antequam flores edant, boues immittantur, quippe quum omnem aliam herbam depascent, solum lupinum ob amaritudinem intactum relinquunt: nec eget fimo, quum pinguescant hoc satu arua, optimiq; fimi vicem repræsentet, telluremq; in futurum feraciorem reddat. Si coloni sentiat operam, relicta sede fugit, culturam enim reformidat.

Cōditura. Theophrastus lupinum diuturnius eruo & cicere contineri dicit. Amaritudinem quidem, & acredinem habet, nigrescitq; quum corrumpitur, sponte quoq; suæ naturæ tunditur, & omnino quæ acerbi saporis sunt. Columella: Repositum in granarium patitur æuum. Reliquum, quod seminis superest, in tabulatum, quo fumus peruenit, optime reponitur, quod si humor inuasit, vermes gignit, qui simulatq; oscilla lupinorum aderunt, reliqua pars enasci non potest. Plinius, Condi in fumo maximè conuenit, quoniam in humido vermiculi eius in sterilitatem castrantur. Amaritudo facit, vt diutius duret. Palladius: Iunio mense lupinus colligitur, & si placuerit, statim separetur ex area. Sed longè ab humore est ponendus in horreis: sic enim diutissimè custoditur, maxime si grana eius afflauerit fumus assiduus.

Panis. Columella: Bouem per hyemem coctum, maceratumq; probè alit. Famem quoq; si annonæ sterilitas incessit, hominibus commodè propulsat. Plinius: Lupino est vsus proximus, quum sit & homini, & quadrupedum generi vngulas habenti communis. Maceratum calida aqua homini cibo est, nam bouem vnum modii singuli satiant, validumque præstant. Florentinus: macera-

tur in aqua marina, vel fluuiatili triduo, dulcescere, & ita siccatũ ad vsum recõdi, homini & quadrupedũ generi in cibo esse. Boues cum palcis satiare, hominibus commodè cum triticea, aut ordeacea farina in panes digeri. Diphilus Siphnius lupinos tradit, qui maceratu dulcescũt, corporis vires alere. Quomodo enim ex eis optimus panis fiat, iam docuimus in nostra naturali Magia. Zeno Cittieus vir morosæ seueritatis, in suos familiares ac notos præter modum iracundia percitus excandescebat, verum quum plusculum vini hausisset, blandior factus & suauior mansuescebat. Rogantibus horum morum discrimen, respondere solebat, sese idem cum lupinis pati, siquidem illi antequã maduerint, amarissimi sentiuntur, dulcescunt verò potu satiati, & mitescunt.

De lino. CAP. LII.

DE lino dicemus, quod tundimus in lanæ mollitiem ad linteorum texturas. Columella inter legumina connumerat. Plinius neq; inter hortensia, neq; inter fruges asserit dici posse linum: sed miraculum ait, Herbam esse, quæ admoueat Ægyptum Italiæ septimo die: herbam esse, quæ Gadeis ab Herculis columnis septimo die Ostiam afferat, & citeriorem Hispaniam quarto, prouinciam Narbonensem tertio, Africam altero. Aliquid seri, quod ventos procellasq; recipiat: deniq; tam paruo semine nasci, quod orbem terrarum vltro, citroq; portet, gracili auena, tam non altè à terra tolli, neq; id viribus suis necti. Aiunt linum & retia Arachnem reperisse.

Nomen. Tam Græcis, quã Latinis, Italisq; λίνον dictum volunt propter corticis recta stamina in recta filamenta scindi solita, quæ etiam lina dicuntur, à quo etiam linea & libella, qua directiones, & parietum structuræ librantur. Fabri lignarii directorium filum etiam lineam vocant. Sic piscatores filum, quod annexum est hamulis.

Descriptio. Herba tam frequens est, & vulgaris notitiæ, vt superuacuum sit plura lineamenta afferre, quam sequentia. Tenuicaulis, angustifolia, in summo acuminata, floribus cæruleis speciosis, semine strigoso, fuluo.

Genera. Duo apud nos genera visuntur, satiuum, & syluestre, vernum satiuum, hybernum rustici vocant syluestre, quia hyemis gelicidia substinet.

Cœlum. Cœli, quo fruatur linũ, authores non meminere, mihi tepido frui videtur.

Solum. Theophrastus solum amare dicit succosum, quum id pabulum immodicè trahat. Varro, In pingui rectius solo seritur, quia maioris est succi. Tremellius apud Columellam maximè dicit obesse terræ virus lini, quia feruidæ sit naturæ: quod etiam Virgilius significauit Georgicorum libro.

Vrit enim lini campum seges, vrit auenæ,
Vrunt lethæo perfusa papauera somno.

Columella, Lini semen, nisi magnus est in ea regione, quam colis, prouentus & pretium procidat, serendum non est, agris enim præcipue noxium est, atq;

atq; pinguissimum, lætum, & modicè humidum poscit. Sed omni solo, quod prædictis seminis segetibus satisfacit, vna præsens medicina est, vt stercore adiuues, & absumptas vires hoc velut pabulo refoueas. Plinius: seritur sabulosis maximè. Quintilii limosis tractibus gaudere dixerunt, & vliginosis.

Virgilius serendi lini tempus præscribit Georgicorum primo. Satio.

Libra dies, somniq; pares vbi fecerit horas,
Et medium luci, atq; vmbris iam diuidet orbem,
Exercete viri tauros, serite ordea campis,
Vsq; sub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Nec non & lini segetem, & ceralepapauer
Tempus humo tegere.

Columella, Seritur à calendis Octobris in ortũ aquilę, qui est septimo idus Decembris. Iugerum agri octo modiis obseritur, nonnullis placet macro solo quàspissimum semen vetus committi, quo tenue linũ proueniat. Idem etiam si læto solo seratur, mense Februario, decem modios in iugerum iaci oportere dicunt. Lini decem modii vel octo, quatuor iugis conseruntur, occantur operibus tribus, runcantur vna, velluntur tribus. Summa fit vndecim operarum. Plinius, seritur vno sulco, nec magis festinat aliud. Vere satum æstate vellitur. Vere seritur. Palladius: Octobri mense lini semen seremus, si placet, quod pro malitia sui serendum non est, nam terræ vber exhaurit, sed si velis loco pinguissimo & modice humido, seretur in iugero VIII modiis. Aliqui macro solo spissum serunt, ita assequuntur, vt linum subtile nascatur. Quintilii ab æquinoctio autumnali vsq; ad exortum Arcturi, quod fit pridie nonas Ianuarii. Nos autem linum serimus maxima diligentia & labore. Solum ante hyemem proscindimus, vt glebæ gelu in puluerem redigantur. Post hyemem quinquies, aut sexies aratur, vt optimè tellus pulueretur, sed eo pacto, vt aratrum primo profundius immittatur, ac deinde minus, postremo, quã sublime fieri poterit. Inde à medio Aprilis vsq; ad calcem optimum est sarritionis tempus, spargatur semen, ac aratro cooperiatur. Proficiet si post sationem ager herpicis obseratur, si tẽpus siccius, optimum esset, si tellus madescere posset. Locis calidis potest & ante hyemem seri, vt adueniente frigore sit firmiusculum, vt ab eo se tueri possit. Cretosa humo etiam tunc optimè prouenit. Conducibilius erit ab hominum manibus, quàm bubus herpica trahi, ob vrinæ incommodum. Ab herbis liberandum lolio, & cassutha, nam caulem amplexantes angunt, & strangulant, idque prius quàm crescant: nam si increuerint, & amplexantes linum suis cincinnis lędunt, & ægrius diuelluntur. Qui incedunt per segetem caueant, ne proculcent & obterant pullulantem.

Plinius de eius messi hæc habet. Maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut calore flauescente. Tunc euulsum & in fasciculos manuales colligatum, siccetur in sole pendens conuersis supernè radicibus vno die, mox quinq; aliis in contrariũ inter se versis fascium acuminibus, Messis.

vt ſemen in medio cadat, deinde poſt meſſem triticeam virgæ ipſæ merguntur in aquam, ſolibus tepefactam, pondere aliquo depreſſæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas indicio eſt membrana laxatior. Iterumque inuerſæ vt prius, ſole ſiccantur, mox arefactæ in ſaxo tunduntur ſtupario malleo. Quod proximum cortici fuit, ſtupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior. Et ipſa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numeroſior diſtinctio, candore, mollitia. Cortices quoq; decuſſi clibanis, & furnis præbent vſum. Ars depectendi, digerendiq;: Iuſtum eſt è quinquagenis faſcium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illiſum crebro in ſilice ex aqua, textumq; rurſus tunditur clauis, ſemper iniuria melius.

Cibus. Theophraſtus ſemen habere quandam pinguedinem, & lentitiam dicit. Plinius. Exprimitur è ſemine oleum, quod non ſolum medicis, ſed etiam pictoribus, lapicidis, lignariis, cementariis, ac fabris ferrariis vſui eſt. Præſtat & ad lucernarum vſum, quod diutius igni reſiſtat, quàm quod ex oliuis.

Inf. rem. Vnum hoc maximè rationem deſiderare dicit Theophraſtus, ſi lolium tranſit in linum: nam inter ſe plurimum diſtant, ni fortè pabulum id etiam immodicè trahat, vt ex iſta nimietate mutatio accidat. Sed noſtri agricolę credere non poſſunt, quod linum in lolium abeat.

De cannabo. CAP. LIII.

LEGVMINVM complura genera Columella dicit, inter quæ cannabis maximè grata, & in hominis vſum.

Nomen. Græcis κάνναβος. Sparſæ ſunt aquarum ſcaturigines, quo loci cannabis ſata, vel ſponte nata luxuriat, ob id videtur id nominis inditum. Latinis vt Varroni cannabis, Palladio cannabus. Itali *canape*.

Genera. Meminit Dioſcorides ſatiui, & ſylueſtris. Plinius tria eius genera facit. Optima Alabandica, ſecunda Milaſea, tertia roſea agri Sabini, quæ quod ad proceritatem quidem attinet, arborum altitudinem æquat. Apud nos in marem & fœminam duntaxat diſtinguitur, mas ex flos, fœmina ſterilitatem cōpenſat.

Deſcriptio. Dioſcorides ſatiuam ita delineat. Foliis fraxini, graui odore, caulibus proceris, ſemine rotundo. Gliſcit verò apud nos rectis culmis, quadratis, ſtriatis, horridis, foliis nigricantibus ſerratis, ſeptenis, & nouenis è ſingulo pediculo, diuiſuris ricini, crebriſq; geniculatur nodis. Sylueſtrem Dioſcorides ita depingit. Virgas fert altheæ ſimiles, minores, nigriores, & aſperiores, cubiti altitudinem æquantes, folio ſatiua nigriore, & aſperiore, flore lichnidis, ſubrubro ſemine, & radice altheæ, cuius cortex torquendis funibus accommodatus.

Solum. Columella, Pingue ſolum, ſtercoratum, & riguum, vel planum, atq; humidum, & altè ſubactum depoſcit. Palladius eadem, quæ Columella habet. Quintilii, Vmbroſis lacunis, vdiſq; marginibus delectatur.

Satio. Columella, Arcturo exoriente, quod eſt vltimo menſe Februario, circa ſextum

sextum aut quintum calendarum Martii seri debet, nec tamen vsque in æquinoctium vernum. In quadratum pedem seruntur grana sex eius seminis. Si sit pluuius cœli status, improbè seretur. Incertum est quantam impensam curamque desideret. Plinius, Seritur à Fauonio; quò densior est, eo tenerior. Quintilii, Cannabis seritur ab arcturi exortu, qui est ad quintum calendas Aprilis. Cassianus ex veterum Græcorum placitis Februario serendum censet. Palladius eadem, quæ Columella habet. Apud nos, qui cannabinæ segeti dant curam, pro restibus conficiendis lætissimo solo semina committunt: nam robustiorem cultum, crassioremq; corticem, ac rudiorem stupam creabit, rudentibus & capistris apta, & quanto rarior seretur, eò pinguior fruticabit. Situ muscoso & puluerulento, florum seminumq; spes perit. Qui verò locis mediocriter lætis, densiúsve semen sparget, graciliorem calamum, & sine ramis, & delicatiore cortice producet, aptiorem ad nendum, & ad textrinas. Vbi sata est, herbis manibus solum purgabis.

Plinius. Semen eius, quum est maturum, ab æquinoctio autumni distringitur, & sole, aut vento, aut fumo siccatur. Ipsa cannabis vellitur post vindemiã, ac lucubrationibus decorticata, purgatur. Improbatur cortici proximum, aut medullæ, laudatissimum est è medio, quæ mesa vocatur. Nostri maturato semine in manipulos colligunt, ac simul obseruantes seminarios culmos vnà componunt, radices verò ex altera parte. Deinde semina in culmis straminibus, vel herbis cooperiuntur, vt perfectam maturitatem concipiant per hebdomadam: inde sublatis straminibus in substratis linteis decutiunt semen, & condunt. Collecto semine, manipuli lacunis aquæ plenis merguntur, vbi macerantur diu, deinde insolantur, ac tunduntur, ac deinde cortices staminei velluntur, vt fit in lino. *Messis.*

Plinius, Vsus funibus vtilissimus: iis enim vtuntur in fabricis ad sustinenda trahendaq; ingentia pondera, ad nauigia regenda, & ad lintea texenda, quibus infima plebs vtitur. Inuisa admodum furibus, qua subinde ii pendeant, aut laqueo suffocentur. Necessaria piscatorum retibus, quum funes & retia ex ea confecta diutius in aqua commorentur, quàm ex lino. Plagarum etiam vsibus præcipua. Apud nos ad vestium stragula, velorum, & quamlibet denique supellectilem. *Vsus.*

Plinius. Saturandis hyeme gallinis, quo tempore raro oua parere solent, hoc cibo frequenti vtuntur. Nos multum alimentum ex eo gallinis cohortalibus suggerimus, vt hyeme fœcundiores sint, sed steriles postea, quasi pinguedinis mole obrutæ redduntur. Auiculis etiam in cibum porrigimus, ac tantum saginæ affert, vt aut enecet, aut cantillandi alacritatem adimat, vt carduelibus & linottis. Præterea lucernis alit ellychnia & lucem, & ex ea oleum exprimitur. *Cibus.*

De gossipio. Cap. LIIII.

INTER lini genera sunt qui gossipium adnumerent, è cuius fructu candidissimũ vellus netur ad multa vtile, nec est aliud lini genus, quod huic mollitie & candore præferri possit.

Nomen. Græcis ξύλον dicitur, Polluce authore, Theophrasto ἐριοφόρα dicitur, Suidæ βάμβαξ & πάμπαξ, Nicolao Myrepsio βομβάκιον. Plinio, cæterisque Latinis gossipium & xylon, vnde ligna xylina. Arabes *cottonem* vocãt, à mali cotonei fortasse effigie, quod cum eo gignitur. Itali ab his nomina mutuantes, *bombace*, & *cottone* vulgò vocant.

Descriptio. Theophrastus ita suam lanigeram depingit. In Tylo insula, in sinu Arabico est lanigera arbor, folio vitigineo fruticans, verùm minori, fructu nullo, sed in quo lana cõtinetur, mali magnitudine cernitur, verùm nascens compressum, quum tempestiuæ maturitatis sit, aperiri, lanas eximi, qua telas texunt: aliàs viles; aliàs pretiosas. Plinius ab eo: Tylos insula est in sinu Persico: Eius excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo quàm serum. His folia infœcunda, quæ ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ, ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt. Sed ex se hanc eandem alibi describit. Frutex est paruus, similemque barbaræ nucis defert fructum, cuius ex interiore bombice lanugo netur. Nec vlla sunt in candore, mollitiáve præferenda. Hæc descriptio commodè, & concinnè nostro gossipio quadrat: nam fruticulus est, in quo vitis folia, sed minora, molliora, incana, flores lutei nonnihil purpurascentes in medio, nuculasq; ferunt, aut potius mala exigua pullo colore, dum maturuerint hiantia, lanosum floccum, aut glomum ostendunt, semen oblongum cubebæ, copiosum, alba farctum medulla, oleaginosa, lanugine inuolutum, vt difficillimè extrices.

Cœlum. Cœlum exoptare calidum videtur: nam Theophrastus in Arabico sinu ad orientem verso, & Tylo insula nasci dixit. Plinius in superiore Ægypti parte, in Arabiam vergente. Apud nos apricis maritimis ad Austrũ versis prouenit, vt in Apulia, sic Creta, Cypro, Sicilia, & Melisea Italiæ prouenit vbertim.

Solum. Solum pingue, lætum, & profundum amat, & si macrum erit, lætamine satietur. Sed melius erit per se pingue: nam sole incalescente fimum plantas interimit.

Satio. Satus rationem ita apud Appulos obseruauimus, vbi copiosissimè seritur. Solum primò Ianuario proscinditur, Februario secundo, ac tertio Martio. Aprili demum quando seritur, iterum aratur. Semen separatur vnum ab altero, & spargitur vt triticum. Iugerum soli quarta pars modij complet, sparsum operitur pastino, nascitur post mensem, quum tria folia emerserint foras, manibus herbis liberatur, vel sarculis, & si denuò nascentur, denuo idem opus obeundum. Si in solstitio luxuriat in germina & frondes, summa decerpuntur. Floret Iulio, nec desinit florere, fructificareque, donec hyemis asperitate cohibetur. Aiunt Candiotæ olitores semen suillo stercore & vaccino

mace-

macerari, si vberius, & felicius enasci, nempe celerius emergit, & vberius fert, anteuertitque frigoris tyrannidem, & sæuitiam. Sic etiam nostri olitores in minus commodo cœlo, vel morosissimas plantas vernaculas faciunt.

Nullum lini genus huic candore, & mollitie præfertur, quanquam firmitatis in eo parum. *Vsus.*

De fœnugraco. CAP. LV.

SERITVR fœnumgræcum ad messem, & ad pabulum, ad pabulum quomodo seratur dicemus in prato.

Βούκερως Theophrastus illi nomen imposuit, à bubuli cornu similitudine, & τῆλις. Plinius αἰγόκερος à caprini cornu similitudine: sic etiam κεραίτις, nam κέρας Græcis cornu est, magnaque Græcarum nomenclationum pars à siliquis, quæ corniculis similes existunt, desumpta est. Hippocrates κέρας. Varro siliculam vocat, Columella ab iisdem siliquis siliquam vocat, inquiens: Siliquam, quam rustici fœnum græcum appellant. Plinius siliciam, Palladius fœnugræcum. Itali *fieno greco*. *Nomen.*

Theophrastus ait eius semen viride inolidum esse, siccum verò odoratum. Ex Dioscoride. Siliquas profert similacis, sed minus longas, & torosas, semen loti syluestris, sed multo minus, vel myagro simile. Emicat fœnumgræcum cauliculis parum striatis, foliis ternis, loto æmulis, & crenatis, flore paruo albicanti, semine anguloso, fuluo in corniculis. *Descriptio.*

Theophrastus fœnumgræcum solo tenui inarescere, nec pingui producere, quod nulli è reliquis accidere dixit. Vt in Eubœa apud Lelantum nasci quidem omnino nequit, & apud Canethum. *Solum.*

Columella ita serit: Duo tempora sationum habet, vnum quū pabuli causa seritur, alterum mensis Ianuarij vltimo, vel primo Februarij, quum in messem seminatur. Hac ratione iugerum sex modiis occupamus, cruda terra non incommodè fit, daturque opera, vt spisse aretur, nec tam altè. nam si plus quatuor digitis obrutum est semen eius non facile prodit, propter quod nonnulli priusquam serant, minimis aratris proscindunt, atque ita iaciunt semina, & sarculis adobruunt. Siliquæ modij sex, vel septem totidem operis obruuntur, metuuntur vna. Plinius non aratione, sed scarificatione seri dixit, quantumque peius tractetur, eò lætius prouenire, rarumque dictu, esse aliquid, cui prosit negligentia. Occatur tantum. Palladius ea, quæ Columella habet. *Satio.*

Theophrastus scribit subnasci huic statim ab radice, quod hæmodorum vocant Græci, singulari caule, nec absimili consurgens, verùm longè breuiori, in culmine quippiam capitis instar gerit, radice subrotunda nititur. Statim adnascens interit, quia pabulum tollit, tum quod terra ministratur, tum quod sole & aëre venit. *Inf. rem.*

De herba tinctorum. Cap. LVI.

SERITVR in Campania herba tinctorum, officinis maxime expetita. Latet me an fuerit antiquis cognita.

Nomen. *Aluz*, vel tinctorum herba vulgo nominatur.

Descriptio. Assurgit grandi caule, & tereti, auenæ crassitie, altitudine cubitali, in longum spicata, spica à medio caule incipit, in quo flores & semen, folio oblongo, vt linaria, sed latiusculo, in viridi clarescente, flore herbaceo, vel croceo, radice tenui, alba, sapore rapisti.

Cœlum. Aperto, & calido cœlo gaudet, oblæditur frigore.

Solum. Solo verò macro, & cliuoso.

Satio. Præparatur solum, vt in lino diximus. Seritur Ianuario, vel Februario, modium seminis duodecim iugera complet. Nascitur à satu sexto, vel octauo die, floret initio Maii, sementescit, excipiturq; decusso semine.

De arundine saccharifera. Cap. LVII.

NOSTRÆ segeti coronidem imponet calamus saccharatus, quum apud nos seratur, colatur, nec mediocrem quæstum inde extorqueant mercatores, dum saccharum diuersis in locis venum exportant, & præsertim quum nemo adhuc eius sationem, & vsum conscripserit, quoniam maiores nostri auditione potius, quàm oculata fide & exploratione aliqua nobis tradiderũt. Aristoteles enim & Theophrastus eius discipulus mel arundinibus Indicis excipi dixerunt. Dioscorides, Est & aliud concreti mellis genus, quod saccharum nominant, in India, & felici Arabia in arundinibus inuenitur, salis modo concretum, & dentibus, vt sal, fragile. Galenus oriri ait in Indicis harundinibus mel, saccharum nominatum. Strabo in sua Geographia non solùm radicibus, sed arundinibus mel extrahere in India, sine apibus. Varro è Latinis huius rei meminit,

Indica non magna nimis arbore crescit arundo,
Illius & lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui nequeant succo contendere mella.

Plinius: Saccharum Arabia fert, sed laudatius India, est autem mel harundinibus collectum, candidum, dentibus fragile, amplissimum, nucis auellanę magnitudine. Et Seneca memorat cannas, quarum humor pinguis, dulcisque in mel abeat.

Nomen. Recentioribus Grecis saccharon, Latinis saccarum, Arriano vel calaminum, vel Indicum. Italis *Zuccaro*.

Descriptio. Non magnitudine solum, sed effigie saccharatus calamus harundines & milium Indicum, & Æthiopicum dicta æmulatur, vel medium inter miliaceas, & arundinaceas plantas, septenum, octonúmve pedum altitudine calamos profert, pollice crassiores, densis geniculis, albida, succulentaque, & per-

quàm

quàm dulci farctus medulla, folio bicubitali, per longitudinem ſtriato, comoſo flore, quadantenus *ſorgi*, radice harundinacea. Quum harundines anulæ factæ ſunt, præ ſenio turgidæ fiunt, excluduntq; è rimis, quibus hiaſcunt, ſuccum ſaccharatum, ſed ſolidum ſalis aſpectu.

Cœlum. Calidi, vel tepidi aëris amaſiæ ſunt, vtpote Ægypti, Rhodi, Cypri, Indiæ, Africæ, vel Arabiæ, quæ fœlix cognominatur, ſed aëre blandiori allectę, Italiæ, Hiſpaniæ, Galliæ tandem & orbi Europeo inquilinæ factæ ſunt, vt vſq; ad Canarias tranſuectæ ſint.

Solum. Humentis ſoli, & paluſtris amica.

Satio. Apud Brutios & Siculos tali arte præparatur ager. Ianuario aratur, in fine iteratur, dicunt vulgo *duplare*, medio Februario tertiò aratur, dicunt *tertiare*: Martio deinde poſtremo ager in areolas efformatur, dicunt vulgò *incafellare*: ſint areæ viginti pedum longitudinis, octo latitudinis, in extremitatibus erigatur ſulcus, in medio lacunæ fiant, in quibus immiſſæ reſident aquæ, omnes aquario ſulco hærent, ob id decliui aruo feruntur, qui flumini ſubiaceat, vt quum decurrit aqua per apertum vadum recipiat aquam, inde harundines ſacchariferas iam adſeruatas in metam in taleolas ſcindunt ſemipedis longitudinis, in quibus genicula intercipiantur, ſulco hinc inde figuntur ſemipedis interuallo diſtantes, quæ Aprili concipientes germinant. Maio menſe, vbi calor inualeſcit, rigantur, vt ſingulis hebdomadibus areæ ſemel irrigentur, aliis diebus aliis partiuntur, idq; vſq; ad Octobrem. Nouembri menſe inciduntur iuxta radicem, & in faſciculos colligantur in metas, quæ ſub dio efformantur, decem pedum altitudinis, & ita ſeruantur ad ſaccharum conficiendum, vel ad ſerendum Martio, & nunc ager hortus dicitur. Secundo anno Martio menſe, herbæ euelluntur, & ſtercorantur ſulci, & Maio irrigantur, vt diximus, & Nouembri ſecantur calami, diciturque *cannamela* vulgò. Tertio anno eadem cura. Nouembri eruitur radicibus, vt per triennium requieſcat ager. Hic apud Brutios ſerendi modus. Poſſunt etiam ſtolones euulſi, & depacti concipere, ſic etiam oculis è radicibus ſatis, vt in harundinibus. Si ſolum imbecille erit, per biennium fatigant ſolum.

Ars. Saccharum paratur arte tali. Euulſi è radicibus calami ad trapetum deferuntur, emundantur primo frondibus, inciduntúrq; ad palmares taleolas, ſub trapeto contunduntur, ac ſub prælo elicitur incomparabilis vtilitatis latex. In cortinam, ſeu ahænum coniicitur, ac per diem naturalem efferuere ſinunt, aquam iniiciendo ebullitioni ſuffecturam, & viciſſim deſpumando. Si verò ſolum fuit imbecille, per diem & quadrantem ebulliat, vbi verò iam aqua in vaporem expirauit, excoctum ſaccharum inſtar ſalis coaleſcit, & in nolas, ſeu figlina vaſa infunditur, in metæ formam effigiata, quibus in anguſtiori loco foraminulum eſt, ſuis paleis obturatum, ita quadraginta dierum ſpatio relinquunt, & reſerato foraminulo, quo ſordidius craſſamentum facilius exeat, eodem dierum interuallo quieſcere ſinunt, inde luto ex figlina terra, &

aqua ſubacto dilutiore, metæ latam baſim inducunt, & loricam latam, duorum, triúmve digitorum faciunt, quæ cruſta vbi aruerit, demum & noua ſuperinducitur, bis térve repetunt, quouſq; probè coopertam cognouerint.

Vſus. Sacchari multiplex vſus. Præbet enim ſuas delicias tum culinæ, tum pharmaciæ, multa enim è ſaccharo conflantur, loricantur, conduntur, & conuoluuntur, dulciaria, & tragemata, & alia gulæ blandimenta.

IOAN. BAPTISTAE
PORTÆ NEAPOLITANI
VILLAE
LIBER DVODECIMVS ET VLTIMVS,
SIVE
P R A T V M.

P R O OE M I V M.

AM ad operis finem deuentum eſt, ſcilicet ad reliqua herbacea, vbi de prato, ſiue de paſcuis loquemur. Ex iis enim villicus fœni copiam habet, quo armenta ſaturentur, ſine quibus terra commodè coli non poterit. Cato ſummus in villa prato quintum locum tribuit. Interrogatusq; inquit Plinius, quis eſſet certiſſimus quæſtus? reſpondit ſi bene paſcat: quis proximus? ſi mediocriter paſcat. Summa omnium in hoc ſpectando fuit, vt fructus is maximè probaretur, qui quamminimo impendio conſtaturus eſſet. Sed ſcrofa, ex Varronis ſententia, de hoc non conſentit, quod alii dant primatum bonis pratis, vt & Varro quoque, à quo antiqui prata quaſi parata appellarunt. Columella ab his, Neceſſarius eſt prati cultus, cui veteres Romani primas in agriculatione tribuerunt. Nomen quoque indiderunt ab eo, quod protinus eſſet paratum, nec magnum laborem deſideret. M. quidem Porcius & illa commemorauit, quod nec tempeſtatibus affligeretur, vt aliæ partes ruris, minimiq; ſumptus egens, per omnes annos præberet reditum, neque eum ſimplicem, quum etiam in pabulo non minus redderet, quàm in fœno. Vlpianus de verborum ſignificatione pratum vocat, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus eſt. Cæſar Vopiſcus

piſcus quum cauſam apud cenſores ageret, campos Roſeæ dixit Italiæ ſumen eſſe, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Pratum ſumma Dei benignitate productum eſt, vt ſumma terræ cutis vbique nuda reſtibili feracitate, perenniq; prouentu, virore decoraretur amœno, & vltro pecori veſcendo obiiceretur. Ex varia enim partium terræ commiſtione, cœli habitu, rore, imbribus variæ herbæ producuntur, vt variis quoq; animalium generibus pabulo eſſe poſſint.

Quot pratorum genera, & de aëre, ſolo, & aquis pratis conuenientibus. CAP. I.

CATO duplicis prati meminit, rigui, & ſicci. Pratum ſi irriguum habebis, fœnum non deficiet: ſi non, & erit ſiccum, ſummittito. Prata irrigua, ſi aquam habebis, id potiſſimum facito: ſi aquam non habebis, ſic vt habeas quamplurimum facito. A quo Columella. Prati duo animaduertimus generà, quorum alterum eſt ſiccaneum, alterum riguum. Sed potum prato idoneum eligamus. Columella: Nec campus concauæ poſitionis eſſe, nec collis prærupti debet, ille ne collectam diutius contineat aquam, hic ne ſtatim præcipitem fundat. Poteſt tamen mediocriter accliuis, ſi aut pinguis eſt, aut riguus ager, pratum fieri. At planicies maximè talis probatur, quæ exiguè prona non patitur diutius imbres, aut influentes riuos immorari, aut ſi quis eam ſuperuenit humor, lentè prorepit. Itaque ſi palus in aliqua parte ſubſidens reſtagnat, ſulcis deriuanda eſt: quippe aquarum abundantia aut penuria graminibus æquè eſt exitio. Ab eo Palladius: Prato locum pinguem, leniter inclinatum, vel huiuſmodi vallem deputabimus, vbi humor nec ſtatim præcipitari cogitur, nec diu debet inhærere. Varro etiam campeſtrem poſitionem probauit, quia ibi ſemper prata herboſa. Nunc ſolum eligamus. Columella: Læto, pinguiq; campo non deſideratur influens riuus, meliusq; habetur fœnum, quod ſuapte natura ſuccoſo gignitur ſolo, quàm quod irrigatum aquis elicitur, quæ tamen ſunt neceſſariæ, ſi macies terræ poſtulat: nam & in denſa, & reſoluta humo quamuis exili, pratum fieri poteſt, quum facultas irrigandi datur. Palladius ab eo eligit ſolum pingue roſcidum. Poteſt quidem & ſoluto, & gracili ſolo prati forma, ſi rigetur, imponi. Cœlum tamen optare temperatum nos dicimus, & ſi id non aſſequimur, frigido tamen proximum, humidoque: nam ſi frigidum fuerit, ſolum continuò niuibus obſeſſum herbarum virore orbabitur. Nimis calidum herbas exuret, calidum exiccabit, niſi propinquus adſit humor.

Quomodo fiant prata. CAP. II.

PRATA vel naturæ ſponte naſcuntur, vel arte fiunt. Quæ arte fiunt, vel noua inſtituenda ſunt, vel antiqua renouanda (nam multa ſunt, vt dixi,

quæ negligentia exoleſcunt, & fiunt ſterilia) ea expedit interdum etiam fru-menti cauſa exarare, quia talis ager poſt longam deſidiam, lætas ſegetes affert. Igitur eum locum, quem prato deſtinauerimus, æſtate proſciſſum, ſubactumque ſæpius per autumnum rapis, vel napis, vel etiam faba conſeremus, inſequente deinde anno, frumento, tertio diligenter arabimus, omnesq; validiores herbas, & rubos, & arbores, quæ interueniunt, radicitus extirpabimus, niſi, ſi fructus arbuſti id facere nos prohibuerit. Ab eo Palladius: Septembri tempore extirpandus eſt locus, & liberandus omnibus impedimentis, vel herbis latioribus, & ſolidis, atq; virgultis. Deinde quum frequenter exercitatus fuerit, ac multa aratione ſolutus, ſubmotis lapidibus, & glebis vbiq; confractis, ſtercoretur Luna creſcente recenti lætamine. Ab vngulis iumentorum ſumma intentione ſeruetur intactus, præcipuè quoties humeſcit, ne inæquale ſolum reddant mollibus locis impreſſa veſtigia. Vtiliſſimum ſimul & herbę arare, deinde cratire. Nec primo anno rigari nec paſci ante ſecunda fœniſecia, ne herbæ vellantur, obtritaq; hebetentur. ex Plinio.

Quomodo facta prata colantur. CAP. III.

CVLTVS autem pratorum magis curæ, quàm laboris eſt. Primùm ne ſtirpes aut ſpinas, validiorisq; incrementi herbas ineſſe patiamur, atque alias ante hyemem, & per autumnum extirpemus, vt rubos, virgulta, iuncos, alias per ver euellamus, vt intuba, ac ſolſtitiales ſpinas, ac neq; ſuem velimus impaſci, quoniam roſtro ſuffodiat, & ceſpites excitet, neq; pecora maiora, niſi quum ſicciſſimum ſolum eſt, quoniam demergunt vngulas, & atterunt, ſcinduntq; radices herbarum. Tum deinde macriora & pendula loca menſe Februario, Luna creſcente fimo iuuāda ſunt, omnesq; lapides, & ſi qua obiacent falcibus obnoxia colligi debent, ac longius exportari, ſummittiq; pro natura locorum, aut temporius aut ſerius. Sunt etiam quædam prata ſitu vetuſtatis obducta veteri, vel craſſo muſco, quibus mederi ſolent agricolæ ſeminibus de tabulato ſuperiectis, vel ingeſto ſtercore, quorum neutrum tantum prodeſt, quantum ſi cinerem ſæpius ingeras, ea res muſcum enecat. Attamen pigriora ſunt iſta remedia, quum ſit efficaciſſimum de integro locum exarare. Quum herba permaturuerit, tum fœniſecam meſſorem oportet inducere, & deſectam herbam religare, & exportare, deinde locum rigare ſi fuerit facultas aquæ, ſi tamen terra denſior eſt: nam in reſoluta humo non expedit inducere maiorem vim riuorum, priuſquam conſpiſſatum, & herbis colligatum ſit ſolum, quoniam impetus aquarum proluit terram, nudatisq; radicibus gramina non patitur coaleſcere, propter quod nec pecora quidem oportet teneris adhuc, & ſubſidentibus pratis immittere, ſed quoties herba proſiluerit, falcibus deſecare. Nam pecudes, vt ante dixi, molli ſolo infigunt vngulas, atque interruptas non ſinunt herbarum radices ſerpere, & condenſare. Altero tamen anno minora pecora poſt fœniſecia permittemus admitti, ſi modo ſicci-

tas, & conditio loci patietur. Tertio deinde, quum pratum solidius, ac durius erit, poterit etiam maiores recipere pecudes, sed in totum curandum est, vt secundum Fauonii exortum, mense Februario circa idus, immistis seminibus fœni, macriora loca, & vtiq; celsiora, stercorentur: nam editior cliuus præbet etiam subiectis alimentum, quum superueniens imber, aut manu riuus perductus, succum stercoris in inferiorem partem secum trahit, atque ideo ferè prudentes agricolæ etiam in aratis collem magis, quàm vallem stercorant, quoniam pluuiæ semper pinguiorem materiam in ima deducunt. Ab eo Palladius: Sed si prata vetera muscus obduxerit, abradendus est, & scalptis eisdem locis fœni spargenda sunt semina, & quod ad necandum muscum prodest, cinis sæpius ingerendus. Quod si sterilis factus est locus carie, incuria, vetustate, exaretur, ac de nouo rursus æquetur. Nam prata sterilia plerunque arare conueniet. Sed in nouo prato rapa conserere possumus, quorum messe finita, cætera quæ dicta sunt, exequemur. Plinius: Senescunt prata, restituiq; debent faba in his sata, vel rapis, vel milio: mox insequente anno frumento, rursusque in prata tertio relinqui. Præterea quotiens secta sint, sicilire, hoc est, quæ fœnisecces prætereunt secari.

Succisum fœnum quomodo tractari & condi debeat.

CAP. IIII.

EXACTISSIME Columella docet, quomodo succisum fœnum tractari, & condi debeat. Fœnum antequam inarescat, optimè demetitur: nam & largius percipitur, & iucundiorem cibum pecudibus præbet. Est autem modus in siccando, vt neq; peraridum, neque viride colligatur: alterum, quod omnem succum si amisit, stramenti vicem obtinet: alterum quod si nimium retinuit, in tabulato putrescit, ac sæpe, quum concaluit, ignem creat, & incendium, nonnunquam etiam quum fœnum cecidimus imber oppressit, quod si permaduit, inutile est vdum mouere: patiemur igitur superiorem partem sole siccari, tum demum conuertemus, & vtrumq; siccatum coarctabimus in striam, atq; ita manipulos vinciemus, nec omnino cunctabimur, quominus sub tectum congeratur, vel si non competit, vt, aut in villam fœnum portetur, aut in manipulos colligatur. Quum igitur ad eum modum siccatum erit, in metas extrui conueniet, easque ipsas in angustissimos vertices exacui: nam sic defenditur à pluuiis, quæ etsi non erunt, non alienum tamen est prędictas metas facere, vt si quis humor herbis inest, exudet, atq; excoquatur in aceruis. Quapropter prudentes agricolæ, illatum tecto, non ante componunt, quàm per paucos dies congestum in se concoqui & deferuescere patiuntur. Plinius verò: Secandi tempus quum spica deflorescere cœperit, atq; roborari, secandumq; antequam inarescat. Cato fœnum, inquit, ne serò seces, prius quàm semen maturum sit, secato. Quidam pridie rigant, vbi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quædam partes Italiæ post messem

ſecant. Fuit hoc quoque maioris impendii apud priores, Creticis tantum, tranſmarinisque cotibus notis, nec niſi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœniſex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ vice imperantes ferro. Sed aquaria protinus viret. Falcium ipſarum duo genera: Italicum breuius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendii, quippe medias cædunt herbas, breuioresque prætereunt. Italus fœniſex dextera vna manu ſecat. Iuſtum eſt vna opera iugerum in die deſecari, alligarique manipulos mille ducentos quaternorum pondo. Sectum verti ad ſolem, nec niſi ſiccum conſtrui oportet. Niſi fuerit hoc obſeruatum diligenter, exhalare matutino nebulam quandam, metasque mox ſole accendi, & conflagrare certum eſt. Rurſus rigari deſecta oportet, vt ſecetur autumnale fœnum, quod vocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno ſecantur, etiam non rigua. Ter verò pleriſque in locis, & poſtea in ipſo pabulo non minus emolumenti eſt, quàm à fœno. Varro: Primum de pratis ſummiſſis, quum herba creſcere deſiit, & æſtibus areſcit, ſubſecari falcibus debet, & quoad perareſcat, furcillis verſari, quum peraruit, de ea manipulos fieri, ac vehi ad villam, tum de pratis ſtipulam raſtellis eradi, atq; addere fœniſiciæ cumulum. Quo facto ſicilienda prata, id eſt, falcibus conſectanda, quæ fœniſecæ præterierunt, ac quaſi tuberoſum reliquerunt campum. A qua ſectione arbitror dictum ſicilire pratum.

De medica. CAP. V.

PABVLORVM genera complura eſſe ſcribit Columella, ſicut medicam, viciam, ſarraginem quoque ordeaceam, & auenam, fœnumgræcum nec minus eruum, & ciceram: nam cætera neq; enumerare, ac minus ſerere dignamur, excepta cytiſo. Sed ex iis, quæ placent, eximia eſt herba medica, quòd quum ſemel ſeritur, decem annis durat, quod per annum deinde rectè quater, interdum etiam ſexies demetitur, quod agrum ſtercorat, quod omne emaciatum armentum ex ea pingueſcit, quod ægrotanti pecori remedium eſt, quòd iugerum eius toto anno tribus equis abunde ſufficit. Plinius: Medica vel in primis dicenda. Tanta dos eius eſt, quum vno ſatu amplius, quàm triceniis annis duret. Vnum de ea, & cytiſo volumen fecit Amphilochus confuſim. Medicam maximè ſequi apes dixit Varro.

Nomen. Græcis μηδική dicitur. Plinius: Medica externa etiam Græciæ, vt à Medis aduecta per bella Perſarum, quæ Darius intulit. Sic nos etiam è Mediæ regionis hortis aduectum citrium, malum medicum dicimus. Latinis medica. Neapolitanis *farfara*.

Dioſcorides ita deſcribit. Medica quum recenter prodiit, foliis & caule trifolio pratenſi ſimilis eſt, procedens verò folia contrahit, caules edens trifolii, & ſiliquas coliculorum intortas, in quibus ſemen lentis magnitudine

dependet. Id siccatum iucundi saporis gratia conditaneo sali admiscetur. Herba tota pro gramine vtuntur, qui pecora alunt. Ab eo Plinius: Similis est trifolio, caule, foliisque geniculata, quicquid in caule assurgit, in folio contrahitur. Ex Hispaniis aduecta, nobis inquilina facta est. Trifolium pratense æmulatur, prolixioribus caulibus, follicum orbiculatum, volutæ figuram exprimens, semina genistæ.

Iubet Varro, ne in terram nimium aridam, aut variam, sed temperatam de- *Solum.* mittas. Plinius. Poscit siccum, succisumq;, vel riguum solum.

Medicam diximus nomine suo natales suos fateri, locumque vbi fœtificat, *Cœlum.* vocabulum indicat: nam à Medis Græciæ, & Italiæ aduenit.

Varro. In iugerum vnum, si est natura temperata terra, scribunt opus esse *Satio.* medicæ sesquimodium, id seritur ita, vt semen iactatur, quemadmodum scilicet quum pabulum, & frumentum seritur. Columella: Locum, in quo proximo vere medicam saturus es, proscindito circa calendas Octobris, & eum tota hyeme putrescere sinito. Deinde calendis Februarii diligenter iterato, & lapides omnes egerito, glebasque offringito. Postea circa Martium mensem tertiato, & occato. Quum sic terram subegeris, in morem horti areas latas pedum denum, longas pedum quinquagenum facito, vt per semitas aqua ministrari possit, aditusq; vtraq; parte runcantibus pateat, deinde vetus stercus inicito, atq; ita mense vltimo Aprilis serito tantum, quantum vt singuli cyathi seminis locum occupent decem pedum longum, & quinque latum, quod vbi feceris ligneis rastris (id enim multum confert) statim iacta semina obruantur, nam celerrimè sole aduruntur. Post sationem tangi ferro locus non debet, atq, vt dixi, ligneis rastris sarriendus, & identidem runcandus est, ne alterius generis herba inualidam medicam perimat. Tardius messem primam eius facere oportebit, quum iam seminum aliquam partem eiecerit. Posteaquam voles teneram, quum prosilierit, deseces licet, & iumentis præbeas. Sed inter initia parcius, dum consuescant, ne nouitas pabuli noceat: inflat enim & multum creat sanguinem. Quum secueris autem, sæpius eam rigato: paucos deinde post dies, vbi cœperit fruticare omnes alterius generis herbas eruncato. Sic culta, sexies in anno demeti poterit, & permanebit annis decem. Ab eo Plinius: Solum, in quo seratur, elapidatum, purgatumque subigitur autumno, mox aratum & occatum, integitur crate iterum, & tertium, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Ita præparatū seritur mense Maio, alias pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentesq; herbas excludi: id præstant in iugera modia vicena. Cauendum ne adurat, terraque protinus integi debet. Si sit humidum solum, herbosúmve, vincitur & desciscit in pratum. Ideo protinus altitudine vnciali, herbis omnibus liberanda est, manu potius quàm sarculo. Secatur incipiens florere, & quoties defloruit, id sexies euenit per annos, quum minimum quater. In semen maturescere prohibenda est, quia pabulum vtilius est vsque

ad trimatum. Verno feri debet, liberariq; cæteris herbis, ad trimatum matris ad solum radi: ita reliquæ herbæ intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbæ, remedium vnicum est aratio, sæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad satietatem debet, ne deplere sanguinem necesse sit. Et viridis vtilior est, arescit surculosè, ac postremo in puluerem inutilem extenuatur. Palladius eadem, quæ Columella recitat. Virgilius vere serendam dixit,

Vere fabis satio: tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci.

Theophrastus medicam nimio stercore & vrina perire dixit aliorum relatione.

De cythiso. CAP. VI.

FRVTEX est & cythisus, ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus verò etiam suum: spondetq; iugero eius annua H-S M M. vel mediocri solo reditus. Vtilitas quæ eruo, sed ocyor satietas, perquam modico pinguescente quadrupede, ita vt iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni vsu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atq; in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet, firmiores celsioresq; infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit madefactum. Apes quoq; nunquam defore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus, & Aristomachus, nec aliud minoris impendii est. Hæc Plinius, quæ ex Columella excepit. Cythisum in agro esse quamplurimum maximè refert, quod gallinis, apibus, capris, bubus quoq;, & omni generi pecudum vtilissimus est, quod ex eo citò pinguescit, & lactis plurimũ præbet ouibus, tum etiam quod octo mensibus viridi eo pabulo vti, & postea arido possis. Mulieres quidem si lactis inopia premuntur, cythisum aridum in aquã macerari oportet, & quum tota nocte permaduerit, postero die expressi succi ternas heminas permisceri modico vino, atque ita potandum dari, sic & ipsæ valebunt, & pueri abundantia lactis confirmabuntur. Varro è cythiso bonum fieri mel dixit. Et si à Theocriti & Virgilii versibus sit maximè celebratus, hodie ferè apud nos abolitus est vsus.

Nomen. Græcis κύτισος dicitur. Plinius è loco nomẽ desumpsisse indicat, dum inquit, Inuentus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in vrbes Græcas. Ego potius Cynthisæ insulæ, quæ vna è Cycladibus est, nomen ferre dixerim. Qui κύθισον in Poëtis legunt, fœcundum fœnum dicunt, quod veneri multum fœminis ministret. Latinis cytisus.

Theophrastus hebenum cythisi modo fruticosam dicit. Molestus est iuxta nascens, alimenti rapina, nam omnia fermè necat, sed eo valentior halimus est, hic enim vel cythisum ipsum interimit. Dioscorides: Frutex cytisus est albus

albus in totum, vt rhamnus, ramos spargens cubito longiores, in quibus folia fœnugræci, aut loti trifoliæ minora, dorso medio prominente, ea digitis trita erucam olent, gustataque cicer sapiunt. Plinius: Canus aspectu, breuiterque si quis exprimere similitudinem velit, angustioris trifolij frutex. Ramulosa ei folia. Necat alimenti rapina. Galenus, Fruticosa planta cytisus est, eam altitudinẽ attingens, ad quam myrtus crescit. Apud nos viret cytisus frutice candido, foliis singulis pediculis ternis, & ramulosis, quæ si digitis terantur, odorem erucę proximum habent, gustatuq; cicer recens repręsentat, flore in cacuminibus saturatè luteo, pulcherrimoque. Siliquis contortis, seminibus paruis, vix ineunte æstate maturescentibus.

Columella in apibus vtriusque cytisi meminit; satiuæ, & suæ spontis. *Genus.*

Plinius in insula Cythno nasci dixit: non æstuum, non frigorum, non grandinum, aut niuis iniuriam expauescit. Vnde maximè miratur rarum esse in Italia. Apud nos frequens obuia, in Neside insula, Puteolis, Pausilipo, maritimis collibus. *Cœlum.*

Varro rectius in tenui terra seri cytisum dicit, propterea quod non multo indiget succo. Columella in quolibet agro, quamuis macerrimo celeriter comprehendere. *Solum.*

Cytisus seritur in terra bene subacta tanquam semen brassicæ, inde differtur, & in sesquipedem ponitur. Aut etiam de cytiso duriore virgulæ deplantantur, & ita panguntur in serendo. Varro. At Columella: Satio autem cytisi, vel autumno circa idus Octobris, vel vere fieri potest. Quum terram benè subegeris, areolas facito, ibiq; velut ocymi semen cytisi autumno serito, plantas inde vere disponito, ita vt inter se quoquouersus quatuor pedum spatia distent. Si semen non habueris, cacumina cytisorum vere disponito, & stercoratam terram circumaggerato. Si pluuia non incesserit, rigato quindecim proximis diebus, simul atque nouam frondem agere cœperit, sarrito, & post triennium deinde cædito, & pecori præbeto. Potest etiam ante Septembrem satis commodè ramis cytisus seri, quoniam facile comprehendit, & iniuriam substinet. Plinius: Seritur cum hordeo, aut vere, semine vt porrum, vel caule autumno ante brumam. Si semine, madidum, & si desint imbres, satum spargitur. Plantæ cubitales seruntur scrobe pedali. Seritur post æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio: demetitur verno æquinoctio, quum florere desinit, vel pueri vel anus vilissima opera. Obiterque inter ordines allium, & cepe seri, fertile est.

Omnem iniuriam sine noxa patitur. *Cultus.*

Cytiso nigra materies ex Theophrasto: & spissa, & proximè ad ebenum accedere videtur. Ab eo Plinius: Nigricans color cytiso, quæ proximè accedere ebenum videtur. Alibi autem: Adiicit Hyginius, ne hostium quidem, propter nullam gratiam Igni, iniuriam expauescit. Sed nos quum nigram cytisi medullam inuenire quæreremus, frustrabamur voto, attamen inueteratis, *Materies.*

caudicemque crassissimum habentibus mediam partem nigram reperimus, in adolescente vero nequaquam.

Pabulum. Equo abunde est viridis pondo, XV bubus pondo vicena, cæterisque pecoribus pro portione virium. Aridum si dabis, parcius præbeto, quoniam vires maiores habet. Prius aqua macerato, & exemptum paleis permisceto. Cythisum quum aridum facere voles, circa mensem Septembrem, vbi semen eius grandescere incipiet, cædito, paucisque horis, dum flaccescat, in sole habeto, deinde in vmbra siccato, & ita condito. Plinius. Datur animalibus post biduum semper. Hyeme verò quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia.

De trifolio pratensi, CAP. VII.

OPTIMAM esse in prato trifolij herbam dicit Plinius, omnesq; ab eiusmodi præstantia pratense trifolium vocant. Idemque trifolium inhorrescere, & folia contra tempestatem subrigere, quod in omni trifolio obseruauimus.

Nomen. Græcè τρύφυλλον, Latinè trifolium. Neapolitani *prato.*

Genus. Trifariam distinctum à floris colore, quippe purpureum, est flore purpureo, album, albicante, & maioribus foliis alterum. Sunt & guttatis, & falcatis superficie foliorum maculis.

Caulem rotundum erigit, cubitalem, ramos exiles, folia per interualla tria, florem in summo, radicem longam, & lignosam habet. Plinius: vtilissimum simul & herbæ arare, deinde gratire, serere florem ex fœnilibus, atq; ex præsepibus fœno dilapsum spargere, priusquam gratiantur. Nec primo anno rigari, & cætera.

De vicia. CAP. VIII.

E Pabulorum genere vicia est, authore Columella, atque agrum stercorat, in quo seratur, nec ipsis agricolis operosa. Sed oportet vbi viridem viciam desecueris, aratrum subsequatur, & quod falx reliquerit prius, quàm inarescat, vomis rescindat, atque obruat. Id enim cedit pro stercore: nam si radices eius desecto pabulo relictæ inaruerint, succum omnem solo auferent, vimque terræ absument.

Nomen. Græci βίκιον dicunt, quod semen fortasse lagenulæ effigiem referat, Latini viciam, vt Varroni placet, à vinciendo, quod item capreolos habeat, vt vitis, quibus sursumuersum serpit, ad scapum lupini, aliumve calamum, ad quem vt hæreat, eum solet vincire. Itali *veccia.*

Descriptio. Cubitali assurgit altitudine, foliis aphaces, angustioribus tantum, flore pisi, nigricantibus in siliquis seminibus, vel fuscis, quorum figura lenticularis. Iunio mense floribus, & seminibus prægnans est, humi funditur, & repit. Galenus viciæ semini figuram assignauit non orbicularé, sed lenti similem, & fabarum modo longiusculam.

Plinius

Plinius siccitatem ex omnibus, quæ seruntur, maximè amare, nec aspernari vmbrosa. Cato quam minimè herbosis locis seri iubet. Cælum.

Viciæ duæ sationes sunt. Prima quam pabuli causa circa æquinoctium autumnale serimus, septem modios eius in vnũ iugerum. Secunda qua sex modios mense Ianuario, vel etiam serius iacimus semini progenerando. Vtraque satio potest cruda terra fieri, sed melius proscissa, idque genus præcipuè non amat rores, quum seritur. Itaque post secundam diei horam, vel tertiam spargendum est, quum iam omnis humor sole, ventóve, detersus est, neque amplius proiici debet, quàm quod eodem die possit operiri: nam si nox incessit, quantulocunque humore, priusquam obruatur, corrumpitur. Obseruandum erit ne ante quintam, & vigesimam lunam terræ mandetur. Aliter satis ferè limacem nocere comperimus. Hæc Columella. Sed Plinius tria eius sationis tempora dicit, Circa occasum Arcturi, vt Decembri mense pascat, tunc optimè seritur in semen. Æquè nanq; fert depasta. Secunda satio mense Ianuario est: nouissima Martio, tum ad frondẽ vtilissima. Vno sulco sata, non sarritur, non stercoratur, nec aliud quàm deoccatur. Ex semine eius, si lecta matura est, palea cæteris præfertur. Vitibus præripit succum, languescuntq; si in arbusto seratur. Limaces nascuntur in vicia, mirum in modum erodentes eam. Viciam non proscisso serere sine damno, compendium operæ est. Serere in iugero temperati soli iustum est tritici modios quinque, viciæ duodecimam partem amplius quàm tritici. Viciam à XXV, ad XXX lunæ diebus serendam, ita demũ sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem vere. Virgilius viciæ tempus sationis docet. Satio.

Si verò viciamq; seres, vilemq; faselum,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.

De ocymo. CAP. IX.

DIXIMVS simplicia pabulorum genera, nunc mista prosequemur. Erat apud antiquos pabuli genus, quod Cato pabulum vocauit, eoque sistebant aluum bobus: id erat è pabulis, segete viridi desecta, antequam gelaret. Sura Manilius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decẽ, viciæ duos, tantundem & eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitos. Melius & auenagræca, cui non cadit semen, admista. Hoc vocitatum ocymum, boumq; causa seri solitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, à Græco, quod ὠκὼς dicunt. Hæc Plinius. Sed Varro. Ocymum dictum à Græco verbo ὠκέως, quod valet cito. Similiter quoque ocymum in horto. Hoc amplius dictum ocymum quod citat aluum bubus, & ideo iis datur, vt purgentur, id ex pabuli segete viride sectum, antequam gerat siliquas.

Dr farragine. CAP. X.

VARRO, Ex segete, vbi satu admista ordeũ & vicia, & legumina pabuli causa viridia, quod, far, & ferro cæsa, farrago dicta, aut quod primũ in farra-

cia ſegete ſeri cœpta. Ea equi, & iumenta cætera verno tempore purgantur, ac ſaginantur. Columella: Farraginem in reſtibili ſtercoratiſſimo loco, & altero ſulco ſerere conuenit. Ea fit optima cum cantherini ordei x modiis iugerum, obſeritur circa æquinoctium autumnale, ſed impendentibus pluuiis, vt conſita rigataque imbribus celeriter prodeat, & confirmetur ante hyemis violentiam: nam frigoribus, quum alia pabula defecerint, ea bubus cæterisq; pecudibus, optimè deſecta præbetur. Et ſi depaſcere ſæpius voles, vſque in menſem Maiũ ſufficit, quod ſi etiam ſemen voles ex ea percipere, à Cal. Martiis pecora depellenda & ab omni noxa defendenda eſt, vt ſit idonea frugibus. Plinius. Farrago ex recrementis farris prædenſa ſeritur, admiſta aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex ordeo. Omnia hæc pabularia: degeneratq; è leguminibus, quæ vocatur cracca: in tantum columbis grata, vt paſtas ea negent fugitiuas illius loci fieri. Palladius: Farrago etiam loco reſtibili ſtercorato ſeritur. Ordei canterini in iugero x ſpargimus circa æquinoctium: & cætera quæ Columella.

FINIS.

INDEX

VILLAE LIBRORVM XII: QVI VT PROBA SERIE DIGESTVS EST, ITA ET MAXIME GENERA NOtatu digniora complectitur.

altera-

B

aquam

C

D

elæo-

F

I

M

N

O

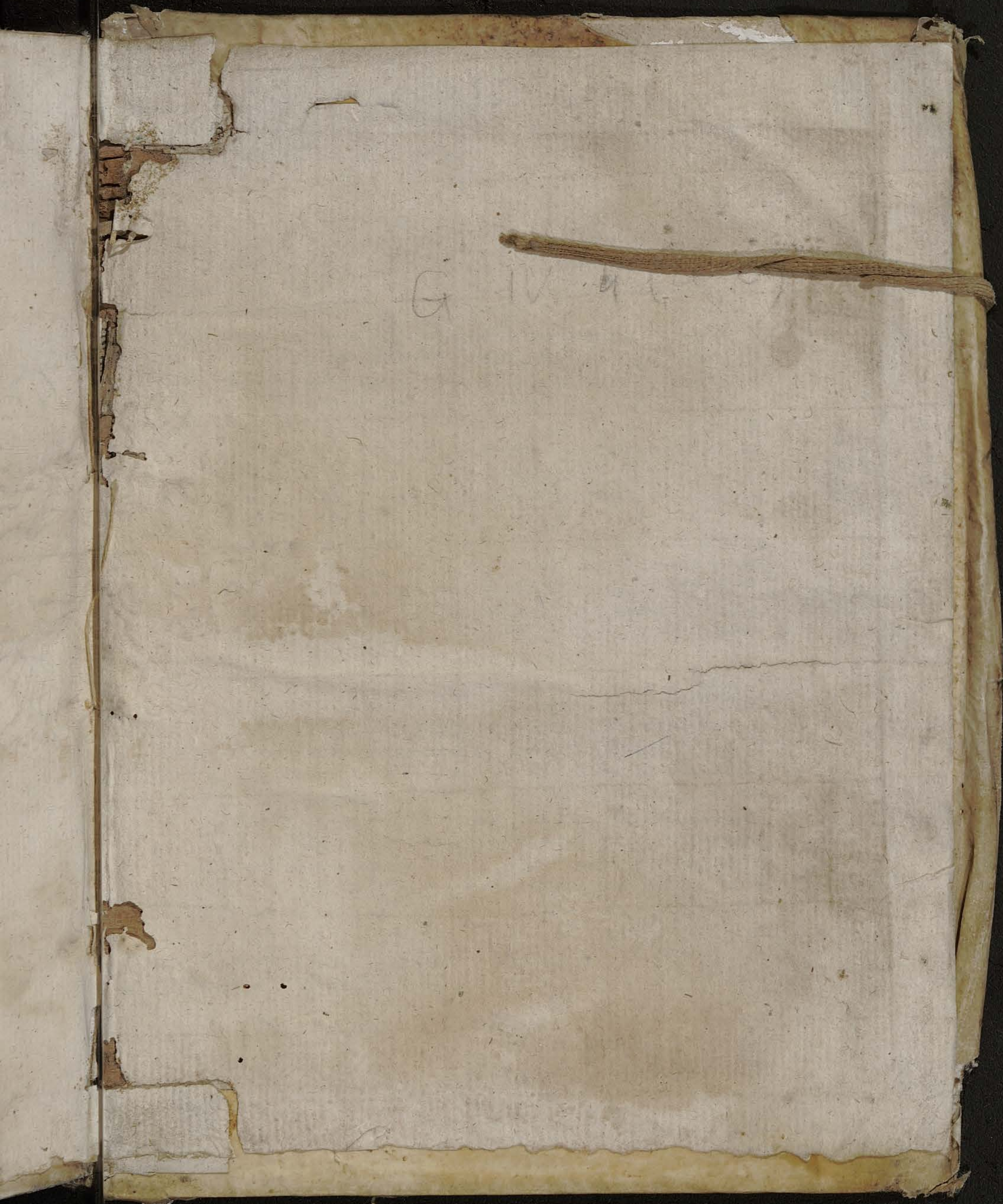
Pelasgis

T

tempe-

V

INDICIS FINIS.

G IV

